

ISSN 2233-3401

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

**„კულტურათაშორისი
დიალოგები“**

II

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**„INTERCULTURAL
DIALOGUES“**

თელავი – 2013 – თელავი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

II საერთაშორისო სამეცნიერო
კონფერენცია
„კულტურათაშორისი დიალოგები“
შრომები

Iakob Gogebashvili Telavi State University

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
„INTERCULTURAL DIALOGUES“
Scientific Papers

თელავი - 2013 -Telavi

საორგანიზაციო კომიტეტი:

თავმჯდომარე:

თინათინ ჯავახიშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

თანათავმჯდომარეები:

ნუნუ გელდიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლობითი საბჭოს სპიკერი, პროფესორი

მანანა ღარიბაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვაგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, პროფესორი

კომიტეტის წევრები:

დავით მახაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე; პედაგოგიკის, მეთოდოლოგიისა და ფსიქოლოგიის გაერთიანებული დეპარტამენტის პროფესორი

ალექსანდრე ყვირალაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე საზოგადოებასთან, სტუდენტებთან და კურსდამთავრებულებთან მიმართულებით

ჰამლეტ რაზმაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი

როინ ჭიკაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

ლალი სეხნიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ამერიკის შესწავლის ცენტრის ხელმძღვანელი

ნელი ცქიტიშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის უფროსი

კონფერენციის შრომების სარედაქციო კოლეგია:

როინ ჭიკაძე - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

მანანა ღარიბაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვარგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის გამგე, პროფესორი, თელავი, საქართველო

ნუნუ გელდიაშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლობითი საბჭოს სპიკერი, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

ნინო კოჭლოშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი, თელავი, საქართველო

სედა ასატუროვა - იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენებისა და საზღვარგარეთის ლიტერატურის დეპარტამენტის პროფესორი რუსული ენის მიმართულებით; ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის უფროსი, თელავი, საქართველო

ციური ახვლედიანი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-ემერეტუსი, თბილისი, საქართველო

დალი ბახტაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორი, თბილისი, საქართველო

მანანა მიქაძე - ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდის პრეზიდენტი, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ქუთაისი, საქართველო

ნათელა მაღლაკელიძე - პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას უნივერსიტეტის პროფესორი, თბილისი, საქართველო

ხათუნა თუმანიშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, აღმოსავლეთმცოდნე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი არაბული ფილოლოგიის მიმართულებით, თბილისი, საქართველო

გიორგი გოგოლაშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, არნოლდ ჩიქობავას ინსტიტუტის ქართველურ ენათა განყოფილების გამგე, თბილისი, საქართველო

დავით ჭიოტაშვილი - ეკონომიკის დოქტორი, გორის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი, გორი, საქართველო

ლორენცო ვენცი - დოქტორი, ტუმას უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორი ეკონომიკისა და აგროეკონომიკის მიმართულებით, იტალია

შერლი ვეიდ მაკლოულინი - კინ სთეითის კოლეჯის პროფესორი განათლების მეცნიერებების მიმართულებით, ნიუ-ჰემფშირი, ამერიკა

ჰარუნ ჩიმქე - ფილოლოგიის დოქტორი, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, რეჯეფ ტაიფ ერდოღანის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რიზე, თურქეთი

რეუვენ ენოხი - ქალაქ არიელის საუნივერსიტეტო ცენტრი, ებრაული მემკვიდრეობის განყოფილების პროფესორი, არიელი, ისრაელი

ლუსიანე არუთინიანი - სომხეთის ეკონომიკის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ერევანი, სომხეთი

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2013

© იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ISSN 2233-3401

უკ (UDC) 008.1

9772233340000

კ-899

Organizing Committee:

Chairman:

Tinatin Javakhishvili – Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University

Co-chairpersons:

Nunu Geldiashvili – Speaker of the Representative Board, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Manana Garibashvili – Head of the Department of Foreign Languages and Literature, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Committee Members:

Davit Makhashvili – Vice Rector, Professor of the Department of Pedagogy, Methodologies and Psychology, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Aleksandre Kviralashvili - Vice-rector in the Field of Society, Students and Alumni Affairs, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Hamlet Razmadze - Head of the Administration, Associated Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Roin Chikadze – Professor of the Department of Georgian Philology, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Lali Sekhniashvili – Head of the Centre of American Studies, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Neli Tskitishvili – Head of the Department of Public Relations, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Editorial Board:

Roin Tchikadze - Professor of the Department of Georgian Philology, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Manana Garibashvili – Head of the Department of Foreign Languages and Literature, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Nunu Geldiashvili – Speaker of the Representative Board, Professor, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Nino Kotchloshvili –Professor of Georgian Phylology, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Seda Asaturova – Professor of the Department of Foreign Languages and Literature, Iakob Gogebashvili Telavi State University

Tsiuri Akhvlediani – Doctor of Philology, Professor Emeritus of Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi, Georgia

Dali Bakhtadze – Doctor of Philology, Honorable Professor of Ilia State University, Tbilisi, Georgia

Manana Mikadze – Head of the Foundation for Development of Art and Pedagogical Sciences, Doctor of Pedagogical sciences, Professor of Akaki Stereteli State University, Kutaisi, Georgia

Natela Maghlakelidze – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Ilia State University, Tbilisi, Georgia

Khatuna Tumanishvili – Doctor of Philology, Orientalist, Professor in Arabic Philology, Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi, Georgia

Giorgi Gogolashvili – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kartvelian Languages, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Tbilisi, Georgia

Davit Tshiotashvili – Doctor of Economics, Gori State Teaching University, Gori, Georgia

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable Professor of University of Tuscia, Italy

Shirley Wade McLoughlin –Professor in Educational Sciences, Keene State College, New Hampshire USA

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize, Turkey

Reuven Enoch – Ariel University Centre in Samaria, Professor of Israel Heritage Department, Ariel, Israel

Lusine Harutyunyan – Associate Professor of Armenian State University of Economics, Yerevan, Armenia

შარლ ბოდლერის ლირიკული ციკლი “პარიზის სპლინი” და მისი კვლევის მეთოდოლოგიური ასპექტი

ჩვენ განვიხილავთ შარლ ბოდლერის პოეტურ ციკლს სახელწოდებით „Le Spleen de Paris (Petits poèmes en prose)” (“პარიზის სპლინი. ლექსები პროზად”) (Baudelaire Ch. 2004), იმ მიზნით, რომ განვსაზღვროთ მისი ენობრივი ასპექტის კვლევის მეთოდოლოგია. შესაბამისად, არჩევანი შევაჩერეთ ლინგვოკულტუროლოგიურ მეთოდოლოგიაზე, რადგან სწორედ ლინგვისტურ და კულტუროლოგიურ თვალსაზრისთა შერწყმა წარმოადგენს ნებისმიერი მხატვრული ტექსტისადმი თანამედროვე კვლევითი მიდგომის აუცილებელ წინაპირობას.

ვფიქრობთ, ბოდლერის პოეტური ციკლის („Le Spleen de Paris“) კვლევისადმი ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომა აქტუალურია ერთდროულად შემდეგი სამი მოსაზრების გამო: ა) პირველი მოსაზრება უკავშირდება იმ პარადიგმულ სიტუაციას, რომლითაც ხასიათდება თანამედროვე ლინგვისტიკა თავისი განვითარების მოცემულ ეტაპზე. სადაც დომინირებს ენობრივ ფენომენთა ხედვის ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა, რომელიც წინა პარადიგმებისაგან განსხვავებით ენობრივ ფენომენებს ხედავს და იკვლევს კულტურასთან ორგანულ კავშირში. ბ) ბოდლერის, როგორც პოეტის სახელი ძირითადად უკავშირდებოდა და დღესაც უკავშირდება ისეთ პოეტურ ციკლს, როგორიცაა „ბოროტების ყვავილები“ ; რაც შეეხება ამავე პოეტის მეორე ციკლს, სახელდობრ, „Le Spleen de Paris“- ს, იგი, შეიძლება ითქვას, ჩრდილში აღმოჩნდა იმ გაგებით, რომ ბოდლერის, როგორც პოეტის, სახელი ბევრად უფრო ნაკლებად ან სულაც არ უკავშირდება ამ პოეტურ ციკლს. გ) იქიდან გამომდინარე, რომ „Le Spleen de Paris“-ისევე წარმოადგენს პოეტურ და შესაბამისად, ლირიკულ ფენომენს, როგორც „ბოროტების ყვავილები“ და ისევე წარმოადგენს საკუთარი პოეტიკის მქონე პოეტურ მთლიანს, როგორც „ბოროტების ყვავილები“, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ამ ორ ციკლს შორის არსებული მიმართების არსი და სტრუქტურა.

ზემოთქმულის საფუძველზე აუცილებელი ხდება პრობლემისადმი იმგვარი ინტერდისციპლინარული მიდგომა, რომლის ფარგლებში უნდა ხდებოდეს ისეთ დისციპლინათა შეხვედრა, როგორიცაა კულტუროლოგია (კულტურის თეორია), ლიტერატურათმცოდნეობა და ლინგვისტიკა. ამავე დროს, აუცილებლად უნდა განისაზღვროს საკვლევი ციკლის ლინგვისტური ხედვის ცენტრალური სტატუსი ამ ინტერდისციპლინარული სპექტრის ფარგლებში.

აღნიშნული კვლევითი ამოცანებიდან გამომდინარე, აუცილებელია დაკონკრეტდეს ზემოხსენებულ საყრდენ დისციპლინათა ის მონაცემები, რომლებსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ექნება ჩვენი კვლევის შედეგებისთვის, რაც მოითხოვს შემდეგ თვალსაზრისთა ექსპლიციტური სახით ფორმულირებას:

ა) რადგან კულტუროლოგიას ვეყრდნობით როგორც ზოგადჰუმანიტარულ დისციპლინას, აუცილებელია არა მხოლოდ დანახულ იქნეს შინაგანი კავშირი კულტურის თეორიასა და კულტურის ისტორიას შორის, არამედ შინაარსობრივად დაკონკრეტდეს - ცხადია, მხატვრულ-ესთეტიკური თვალსაზრისით - ევროპული კულტურის ის ეპოქა, რომელსაც უშუალოდ ეკუთვნის ჩვენ მიერ საკვლევი პოეტური ციკლი;

ბ) იქიდან გამომდინარე, რომ საკვლევი ციკლი წარმოადგენს არა მხოლოდ ტექსტობრივ ფაქტს, არამედ ფრანგული ლიტერატურის ფაქტსაც, აუცილებელი ხდება იმ ლიტერატურათმცოდნეობითი პოზიციის განსაზღვრა, რომელზე დაყრდნობითაც შეიძლება დანახულ იქნეს ხსენებული ციკლი. ამგვარი პოზიცია კი უნდა ხასიათდებოდეს შემდეგი თეორიულ-მეთოდოლოგიური ნიშნებით: 1. იგი უნდა ეკუთვნოდეს თანამედროვეობას, ამ სიტყვის ღრმა და სერიოზული გაგებით; 2. მის კვლევით ამოცანათა შორის უნდა იყოს რელიეფურად გამოკვეთილი მხატვრული ლიტერატურისადმი არა მხოლოდ თეორიულ-რეფლექსიური, არამედ ისტორიული მიდგომა; 3. ეს პოზიცია ერთნაირად მნიშვნელოვანი უნდა იყოს როგორც კულტუროლოგიური, ისე ლინგვისტური თვალსაზრისით.

შესაბამისად ისმის კითხვა: შეიძლება თუ არა დავასახელოთ და გამოვყოთ ისეთი ლიტერატურათმცოდნეობითი პოზიცია, რომელიც მთელი თავისი შინაგანი სტრუქტურით უპასუხებდა სამივე ზემოთ ფორმულირებულ მოთხოვნას?

იმისთვის, რომ ჩვენი ინტერდისციპლინარული კვლევის ფარგლებში გვქონდეს ამგვარი ლიტერატურათმცოდნეობითი პოზიცია, საჭირო იქნება ამ პოზიციის კონსტრუირება გარკვეული თეორიულ-მეთოდოლოგიური სინთეზის გზით. ხსენებული სინთეზი კი, ჩვენი აზრით, უნდა ატარებდეს შემდგენაირ ხასიათს: იმ ლიტერატურათმცოდნეობით პოზიციათა შორის, რომლებიც უკავშირდება თანამედროვე აზროვნების სიღრმისეულ ტენდენციებს, ყურადღებას შევაჩერებთ პირველ რიგში იმ პოზიციაზე, რომლის უპირველესი წარმომადგენელია ჟან-პიერ რიშარი (Richard J.-P. 1955); იგი შეიძლება დახასიათდეს მხატვრული ლიტერატურული შემოქმედებისადმი ფენომენოლოგიური მიდგომით, რაც გულისხმობს ფენომენის აღწერას ისე, რომ თავიდან იქნეს აცილებული „...მოვლენისადმი წინასწარ მიკერებული იარლიყები და ტენდენციური კონსტრუქციები, იქნება ეს რელიგიური, კულტურული, სამეცნიერო თუ საღი აზრის შედეგი. ფენომენი არ შეფასდება მის უშუალო განცდამდე“. (Civil ენციკლოპედიური ლექსიკონი). ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ რიშარის კვლევა არ ატარებს ექსპლიციტურად კულტუროლოგიურ ხასიათს და შესაბამისად, მოითხოვს „შევსებას“ საკუთრივ კულტუროლოგიური მიდგომის გზით, უფრო კონკრეტულად კი იმ მიდგომის გზით, რომელიც ბოდლერის პოეზიას ზოგადად, კერძოდ კი, ჩვენი კვლევის უშუალო ობიექტს, ანუ პოეტურ ციკლს „Le Spleen de Paris“ წარმოაჩენდა როგორც ფრანგული (და არა მხოლოდ ფრანგული, არამედ ზოგადევროპული) მხატვრული კულტურის ისტორიულ ეტაპს.

თუ გავიხსენებთ, რომ ჩვენი კვლევის უშუალო ობიექტისადმი („Le Spleen de Paris“) კვლევითი მიდგომა პარადიგმული თვალსაზრისით უნდა წარმოადგენდეს ზოგადჰუმანიტარული კულტუროცენტრიზმისა და ლინგვოკულტუროლოგიის

სინთეზს, მაშინ აუცილებლად გამოიკვეთება ამ ორი მომენტის თანმიმდევრული შერწყმის აუცილებლობაც; ერთი მხრივ, ფენომენოლოგიურ და კულტუროლოგიურ მეთოდთა სინთეზმა უფრო გაღრმავებული სახით უნდა წარმოგვიდგონოს ზოგადჰუმანიტარული კულტუროცენტრიზმის მეთოდოლოგიური არსი, მეორე მხრივ კი - ტრანსლინგვისტიკაზე (Barthes R., 2002) დაყრდნობით შეგვიძლია უფრო ეფექტურად დავუკავშიროთ ერთმანეთს ახლებურად დანახული კულტუროცენტრიზმი და ლინგვოკულტუროლოგია. ტერმინი „ტრანსლინგვისტიკა“ (სწორედ როლან ბარტზე დაყრდნობით) ეფუძნება იმ ზოგადჰუმანიტარულ მნიშვნელობას, რომელსაც იძენს დისკურსის ცნება არა მხოლოდ ლინგვისტიკაში, არამედ მის საზღვრებს მიღმაც. (ფრანგულენოვან ტერმინში *translinguistique* პრეფიქსით *trans-* ნაგულისხმევია, რომ დისკურსის თეორია სცილდება ლინგვისტიკის ფარგლებს; *-linguistique* კი მიუთითებს ამ თეორიის წარმომავლობაზე, ანუ იმ ფაქტზე, რომ დისკურსის თეორია წარმოშობით და არსით ლინგვისტურია.)

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ჩვენი ინტერდისციპლინარული და ამავე დროს ლინგვისტურად ცენტრირებული კვლევის ობიექტს წარმოადგენს ბოდლერისეული ციკლი „Le Spleen de Paris“, მნიშვნელოვან კვლევით ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ იმის დადგენა, თუ რამდენად ვლინდება ამ ციკლის მეტათემის ფარგლებში მიმართებათა მთელი ის ერთობლიობა, რომლის შესახებაც ზემოთ უკვე გვქონდა მსჯელობა; ეს კი ნიშნავს, რომ სწორედ ციკლური მეტათემის კონცეპტი უნდა იქცეს ხსენებულ მიმართებათა ერთ შინაარსობრივ ფოკუსში მოქცევის საშუალებად. შესაბამისად, მეტათემის კონცეპტთან დაკავშირებულ კვლევით ამოცანაში გამოიყოფა შემდეგი, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანი კვლევითი ასპექტები :

ა) პირველ რიგში, უნდა განისაზღვროს თვით ციკლური მეტათემის ცნება ისეთი ორი უფრო კონკრეტული შინაარსის ცნების სინთეზურად შერწყმის საფუძველზე, როგორიცაა, ერთი მხრივ, ციკლის, მეორე მხრივ კი - თემის ცნებები. რადგან ჩვენი კვლევა ატარებს ინტერდისციპლინარულ (თუმცა იმავდროულად ლინგვისტურად ცენტრირებულ) ხასიათს, აუცილებელია იმის ჩვენება, რომ ორივე ამ ტერმინს - როგორც „ციკლს“, ისე „თემას“ - შეიძლება ჰქონდეთ როგორც ლიტერატურათმცოდნეობითი, ისე ლინგვისტური განმარტება;

ბ) იქიდან გამომდინარე, რომ კვლევა ატარებს, როგორც უკვე ითქვა, ლინგვისტურ ხასიათს, საჭიროა „Le Spleen de Paris“-ს, როგორც ციკლის მეტათემის დადგენისას დავეყრდნოთ ტექსტის ლინგვისტიკას და ამით შევქმნათ საყრდენი ციკლის ენობრივი ასპექტის ლინგვისტური ანალიზის წინაპირობა; ხოლო, რამდენადაც საქმე გვაქვს ბოდლერისეული ტექსტის ლინგვისტურ ანალიზთან, უნდა დავასახელოთ ტექსტის ლინგვისტური თეორიისთვის მნიშვნელოვანი ისეთი ორი ცნებაც, როგორიცაა, ერთი მხრივ, ტექსტის როგორც ნიშნობრივი ერთეულის განზომილებრივი, მეორე მხრივ კი - ტექსტის კომპოზიციური სტრუქტურა. პირველ შემთხვევაში უნდა ვიგულისხმოთ ის ფაქტი, რომ ტექსტს, როგორც ნიშნობრივ ერთეულს, აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ისეთი სამი განზომილება, როგორიცაა სინტაქტიკა, სემანტიკა და პრაგმატიკა.

ბოდლერისეული ტექსტისთვის დამახასიათებელ ნომინაციათა ერთობლიობა და მასთან სიღრმისეულად დაკავშირებული სემანტიკა ინტერპრეტირებულ უნდა იქნეს სწორედ ლინგვოსემიოტიკურად, ანუ ტექსტის ზემოხსენებულ განზომილებრივ სტრუქტურაზე დაყრდნობით: როგორც ცნობილია, ნომინაცია შეიძლება იყოს როგორც პირდაპირი, ისე ირიბი, ანუ ატარებდეს ტროპის სახეს და ყველა ამ შემთხვევაში ნომინაციის ასეთი რაგვარობა დამოკიდებული უნდა იყოს იმაზეც, თუ ტექსტის რომელი ნიშნობრივი განზომილება - სინტაქტიკური, სემანტიკური თუ პრაგმატიკული - დომინირებს მოცემულ შემთხვევაში.

რაც შეეხება ბოდლერისეული ტექსტის - ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა ტექსტის - კომპოზიციურ სტრუქტურას: ტექსტის კომპოზიციური სტრუქტურის ცნებით, როგორც ცნობილია, შეიძლება ვიგულისხმოთ ორი განსხვავებული, თუმცა არსებითად ტექსტობრივი ფენომენი: ტექსტი შეიძლება იყოს: ა) მონოლოგიური და დიალოგიური; ბ) სტრუქტურულად ტექსტი შეიძლება ატარებდეს ამა თუ იმ კომპოზიციური ფორმის სახეს, ანუ წარმოადგენდეს შეტყობინებას, მსჯელობას ან აღწერას - თუმცა, როგორც წესი, მხატვრულ ტექსტში შეიძლება გვქონდეს ამ კომპოზიციურ ფორმათა როგორც შერწყმა, ისე რომელიმე მათგანის დომინირებაც.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ჩვენი კვლევის მეთოდოლოგია - ა) უნდა იყოს ინტერდისციპლინარული და ამავე დროს ლინგვისტურად ცენტრირებული; ბ) ბოდლერისეული ტექსტისადმი ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომა უნდა ეფუძნებოდეს ერთდროულად როგორც კულტურის თეორიის, ისე კულტურის ისტორიის მონაცემებს; გ) კვლევის პროცესში უნდა ხდებოდეს ამგვარად დახასიათებული მეთოდოლოგიის ყველა ასპექტის უწყვეტი სინთეზი.

ბოდლერისეული პოეზიის ინტერდისციპლინარული ანალიზის პროცესში ჩვენი მეთოდოლოგიის ერთ-ერთ საყრდენ მომენტად უნდა ფიგურირებდეს ბოდლერის პოეზიის ის ფენომენოლოგიური ანალიზი, რომელიც რეალიზებულია ჟან-პიერ რიშარის მიერ და რომელიც - როგორც ამას მოითხოვს ანალიზის ფენომენოლოგიური მეთოდი - ეფუძნება სწორედ მხატვრული ტექსტისა და იმ ცნობიერების ურთიერთმიმართებას, რომელიც წარმოადგენს ამ ტექსტთა წარმომშობ წყაროს. ამავე დროს რიშარის ფენომენოლოგიური ანალიზი, შეიძლება „შევსებულ“ იქნეს კულტუროლოგიური ანალიზითაც - თუ, ცხადია, კულტურას გავიგებთ მისი ისტორიის გათვალისწინებით.

როგორც უკვე ითქვა, ჩვენი მიზანია თავიდანვე დაუკავშიროთ ერთმანეთს ორი ისეთი ფენომენი, როგორიცაა კულტურა და ენა, რადგან, ჩვენი აზრით, სწორედ ამას მოითხოვს თანამედროვე ლინგვისტიკის ის პარადიგმა, რომელიც წარმოადგენს ჩვენი კვლევითი მეთოდოლოგიის კონცეპტუალურ ბირთვს, ანუ ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა.

ლიტერატურა:

- 1.Barthes Roland.(2002): OEUVRES COMPLÈTES. TOME.III . Éditions du Seuil. Paris.
- 2.Baudelaire Charles.(2004): OEUVRES COMPLÈTES. Bouquins. Paris.
- 3.Labarthe Patrick.(2000): PETITS POÈMES EN PROSE DE CHARLES BAUDELAIRE. Éditions Gallimard. Paris.
- 4.Richard Jean-Pierre.(1955): POÉSIE ET PROFONDEUR. Éditions du Seuil. Paris.
- 5.Civil ენციკლოპედიური ლექსიკონი.
<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=list&d=5&p=2&w1=%E1%83%A4&w2=%E1%83%94>
6. Дарвин М.Н. (2008): ЦИКЛ, in: Поэтика, Словарь актуальных терминов и понятий. Изд-во Кулагиной : Intrada. Москва.
- 7.Французская поэзия XIX-XX веков.(1982): Сборник / сост. С.Великовский. Москва.

Nana Abashidze

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Cycle of Lyrics “Le Spleen de Paris” by Charl Bodler and the Methodological Aspects of its Research

Abstract

When discussing the methodology of research of the linguistic aspects of the poetic cycle by Charles Baudelaire „Le Spleen de Paris (Petits poèmes en prose)” the linguocultural method seems most appropriate, as the mixture of linguistic and culturological viewpoints is a precondition for contemporary research of any literary text.

It should be underlined that linguoculturological attitude is appropriate for the research of Baudelaire’s poetic cycle („Le Spleen de Paris“) for the following three reasons: a) The paradigmatic situation characteristic of contemporary linguistics is dominated by the linguoculturological paradigm, which views language phenomena in their organic relation to culture; b) Baudelaire’s ”Le Spleen de Paris” is overshadowed by the popularity of his “Fleurs du Mal”; c) As ”Le Spleen de Paris” represents a lyrical phenomenon and a poetic unity with its unique poetics, same as “Fleurs du Mal”, the relation between these two poetic cycles gains special importance.

The methodology of the given research should be interdisciplinary and focused on linguistic approach. The linguoculturological approach to Baudelaire’s text should be based on the theory of culture as well as the data provided by the history of culture. The research process should be based on the constant synthesis of all aspects of the above-mentioned methodology. One of the pillars of this methodology is the phenomenological analysis of Baudelaire’s poetry, realized by Jean-Pierre Richard, based on the analysis of relation of a literary text and the mentality which serves as a source of the text. At the same time, Richard’s phenomenological analysis might be “supplemented” by a culturological analysis, in case culture is viewed in relation to its history.

საკვანძო სიტყვები: ბოდლერისეული ციკლი, ფენომენოლოგია, პარადიგმა, მეთოდოლოგია, ლინგვოკულტუროლოგია.

Key words: Baudelaire’s cycle, phenomenology, paradigm, methodology, linguoculturology.

The difficulties of teaching writing and the ways of overcoming them

Introduction

Students need to be personally involved in writing exercises in order to make the learning experience of lasting value. Encouraging student participation in the exercise, while at the same time refining and expanding writing skills, requires a certain pragmatic approach. The teacher should be clear on what skills he/she is trying to develop. Next, the teacher needs to decide on which means (or type of exercise) can facilitate learning of the target area. Once the target skill areas and means of implementation are defined, the teacher can then proceed to focus on what topic can be employed to ensure student participation. By pragmatically combining these objectives, the teacher can expect both enthusiasm and effective learning. Choosing the target area depends on many factors; what level are the students? What is the average age of the students, Why are the students learning English, Are there any specific future intentions for the writing (i.e. school tests or job application letters etc.). Other important questions to ask oneself are: What should the students be able to produce at the end of this exercise? (a well written letter, basic communication of ideas, etc.) What is the focus of the exercise? (structure, tense usage, creative writing). Once these factors are clear in the mind of the teacher, the teacher can begin to focus on how to involve the students in the activity thus promoting a positive, long-term learning experience. Having decided on the target area, the teacher can focus on the means to achieve this type of learning. As in correction, the teacher must choose the most appropriate manner for the specified writing area. If formal business letter English is required, it is of little use to employ a free expression type of exercise. Likewise, when working on descriptive language writing skills, a formal letter is equally out of place. With both the target area and means of production clear in the teacher's mind, the teacher can begin to consider how to involve the students by considering what type of activities are interesting to the students: Are they preparing for something specific such as a holiday or test?, Will they need any of the skills pragmatically? What has been effective in the past? A good way to approach this is by class feedback, or brainstorming sessions. By choosing a topic that involves the students the teacher is providing a context within which effective learning on the target area can be undertaken.

Finally, the question of which type of correction will facilitate a useful writing exercise is of utmost importance. Here the teacher needs to once again think about the overall target area of the exercise. If there is an immediate task at hand, such as taking a test, perhaps teacher-guided correction is the most effective solution. However, if the task were more general (for example developing informal letter writing skills), maybe the best approach would be to have the students work in groups thereby learning from each other. Most importantly, by choosing the correct means of correction the teacher can encourage rather discourage students

Body

Writing is one of the most powerful communication tools you use today and the rest of your life. You will use it to share your thoughts and ideas with others and even to communicate with yourself. Journals, class notes, and shopping lists are just a few of the ways you can use writing to help you remember facts and details. Even after you finished your last school assignment, writing will still be part of your daily business and personal life. (J. Armstrong Carrol; E Wilson; G. Forlini)

The fact that people frequently have to communicate with each other in writing is not the only reason to include writing as a part of our second-language syllabus. There is an additional and very important reason: writing helps our students learn. How?

First, when writing reinforces the grammatical structures, idioms, and vocabulary that we have been teaching our students.

Second, when our students write, they also have a chance to be adventurous with the language, to go beyond what they have just learned to say, to take risks.

Third, when they write, they necessarily become very involved with the new language; the effort to express ideas and the constant use of eye, hand, and brain is a unique what to reinforce learning. As writers struggle with what to put down next or how to put it down on paper, they often discover something new to write or a new way of expressing their idea. They discover a real need for finding the right word and the right sentence. The close relationship between writing and thinking makes writing a valuable part of any language course. (A. Raimes)

People who learn English as a foreign language often say that writing is more difficult than any other skills. As the fact of the matter, most native speakers of the language have to make their efforts themselves to write accurately and effectively even on what they are well aware of. Needless to say, it is not easy at all for a non-native speaker to do something that an average native speaker usually considers a difficult job to do. Here are three reasons which, in my opinion, can answer the question why writing becomes the most difficult skills.

Firstly, writing requires good grammar. A non-native person has to remember a large number of rules in structure which are quite different from their own language. This is a very big problem if he or she learns the grammar with an English native teacher at the beginning. The teacher cannot help to point out the distinct differences between the two languages. In this case, the learner must figure out the differences themselves and even outline some rules to convert from their own language to the target language.

Secondly, people are often known to spend less time to write than to listen, to speak and even to listen. Learners learning the language in their country are proved to read more than any other skills while learners learning overseas must listen to the language most of their time. In any cases, they spend little of their time for writing. It is clearly known that an average person spend the most for listening, the second most for speaking, then reading and finally writing.

Thirdly, when students of English as a foreign language write something, they have a big question in mind whether what they write is correct or incorrect. Who can answer the question for them and help them recognize the mistakes. It is, in many cases, the teacher who is teaching them and is ready to give them a hand. The problem however I want to mention is that the teacher does not have enough time to correct for all of them if there are more than ten students in the class. When the teacher corrects the writing for just some of them, the other students cannot recognize their own mistakes. Without correction, the mistakes may be repeated many times and become bad habits which are hard to adjust.

So, writing is the most difficult skill that learners of any foreign language may face. To be good at it, learners must give much effort.

The process of writing

Writing can take many forms: it can be a note to a friend , a movie review, an employment application, or a formal college essay. Whatever your final product is, the writing process can help you write anything better.

The stages of the writing process are the following:

Prewriting is freely exploring topics, choosing a topic, and beginning to gather and organize details before you write. **Drafting** is getting your ideas down on paper in roughly the format you intend. **Revising** is correcting any major errors and improving the writing's form and content. **Editing and proofreading** is polishing the writing and fixing errors in grammar, spelling and mechanics. **Publishing and presenting** is sharing your writing.

These steps may seem sequential, but writers often jump back to earlier stages as they work. For example, during the drafting stage, you may discover that a topic needs further research, or during revision, you may want to include more of your prewriting work. You may even put down a piece of writing in the prewriting stage, save it in your portfolio, and come back to it several weeks later. (J. Armstrong Carrol; E Wilson; G. Forlini)

At different level of proficiency students can do different things while learning writing.

Proficiency Level	Description

Novice	Students can copy words and phrases and write them from memory. They can identify, list, and label. They can write one of more familiar phrases, statements, or questions in context

Strategies/Activities

Simple descriptions to accompany visuals; paragraph completion, cloze passages, dictations, filling-in forms, cinquain poetry, organization of information on graphic organizers

Intermediate	Description

Students can create statements and questions well enough to meet practical needs and limited social demands. They can write short messages, notes, letters, paragraphs, and short compositions and can take simple notes. They can compose a series of related sentences that describe or compare. They can narrate a sequence of events and write one or more sentences that classify, summarize, or predict.

Strategies/Activities

Descriptions with visuals, cloze passages, sentence combining, elaboration, guided descriptions and narrations, compositions based on interviews, journals

Advanced	Description

Students can write social and more formal correspondence, discourse of several paragraphs, cohesive summaries with some details, and narrative and descriptive passages. They can take notes. They can express feelings and preferences and give supporting details. They can develop an organized composition, report, or article of more than one paragraph. They can explain their point of view simply.

Strategies/Activities

Detailed descriptions, sentence combining, elaboration, guided descriptions and narrations, compositions with rewrites, free compositions, dialogue journals

As good writing skills include good vocabulary, grammar, spelling, reading and punctuation skills, teacher should help students improve each of them:

1. Good vocabulary skills

A good writer has a good vocabulary — one that is both broad and deep — because a good vocabulary is essential to clarity, power, and precision. If students have a large stock of words, they can choose the most effective word. The more words they know, the easier their words will flow.

2. Good spelling skills

Learning to spell is integral to good writing, because correct spelling ultimately helps the students communicate your message to others. Since language is shared, then the spelling must follow the accepted standard pattern.

And, crucially for persuasive writing, correct spelling gives writing credibility.

3. Good reading skills

Reading other people's writing plays an important role in improving one's own writing.

For example, reading helps you develop your vocabulary and improve your spelling, which in turn helps your reading, which in turn continues to improve vocabulary and spelling. The cycle goes on.

4. Good grammar skills

Good grammar prevents ambiguity. By contrast, bad grammar confuses the readers, slows their reading, and shows the writer's ignorance, which can lose his/her respect, influence, and credibility.

The students have to know the parts of speech_ nouns, verbs, adjectives, etc. They have to know the difference between the active and passive voices; and the basics of punctuation. They must define where a pause has to be taken or where a break in the sentence is necessary.

For teaching writing there are the following recommendations for the teachers:

1. Dedicate time to writing, with writing occurring across the curriculum, and involve students in various forms of writing over time.
2. Increase students' knowledge about writing.
3. Foster students' interest, enjoyment, and motivation to write.
4. Help students become strategic writers.
5. Teach basic writing skills to mastery.
6. Take advantage of technological writing tools.
7. Use assessment to gauge students' progress and needs.

Conclusion

A good starting place is to establish an environment where students are expected to write each day, engaging in the basic processes of writing (planning, drafting, editing, revising, and publishing) as they compose. This environment should be supportive and engaging, where students write for real purposes and share their writing with others. While establishing such an environment is not

dependent on using word processors as the primary tool for writing, this mode of writing will make it easier for youngsters to carry out some aspects of the writing process, like editing and revising. It is also recommended that different genres of writing (story, persuasion, informative, and so forth) be introduced within the context of this structure, with the teacher devising a unit of study around each type of writing. Such units would preferably begin with students reading one or more examples of the genre, as a starting place for acquiring knowledge about the characteristics of that genre. Hopefully the teacher would initially model how to plan, draft, edit, revise, and share a composition in the target genre, with students providing the teacher with help at each step of the process. Then students would start composing their own papers in this area (either alone or with other students), as the teacher provides assistance as needed.

After the first unit is underway, instruction needed in basic skills such as handwriting, typing, spelling, or sentence construction should begin. As each of these different aspects of the writing program are actualized, it is important to maintain a reasonable balance between time spent writing and time spent teaching students the knowledge, strategies, and skills needed to write effectively.

Once a basic structure for writing and writing instruction is established, other effective practices should be systematically incorporated into the writing program, such as assessment techniques, practices for enhancing motivation, and so forth. Of course, more experienced teachers will be able to implement these procedures right from the start.

References:

1. Armstrong Carrol J; Wilson E; Forlini G. (2001):Writing and Grammar. Prentice hall.
2. Raimes A. (1983): Techniques in Teaching Writing. Oxford University Press.
3. http://esl.about.com/cs/teachingtechnique/a/a_twite.htm
4. <http://doc.renlearn.com/KMNet/R004250923GJCF33.pdf>
5. <http://www.learnnc.org/lp/pages/672>

მაია აკოლაშვილი

გორის სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

წერის სწავლების სირთულეები და მათი დაძლევის გზები რეზიუმე

წერა მეტად მნიშვნელოვან ინსტრუმენტია წარმოადგენს ბიზნესსა თუ ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ენის შემსწავლელებისათვის წერა მეტად რთულ უნარ-ჩვევას წარმოადგენს, რომელსაც სწავლის პროცესში მეტად დიდი დრო მიაქვს. წერას გაცილებით მეტი ყურადღება და ყურადღება სჭირდება, ვიდრე საუბარს. მიზეზი კი იმაში მდგომარეობს, რომ წერის კარგი უნარ-ჩვევა თავის თავში მოიცავს სრულყოფილ ლექსიკურ მარაგს, გარამართულ გრამატიკულ თუ მართლწერის ასპექტებს, აგრეთვე კითხვისა და წარმოტყმის უნარებს. ვინაიდან ენის მრავალ შემსწავლელს ექმნება პრობლემა წერის პროცესში, ისინი ხშირად თავს არიდებენ მსგავსი სავარჯიშოების შესრულებას და, შესაბამისად, თვითშეფასების ხარისხის მნიშვნელოვნად დაბალია. არაერთი გზა არსებობს ამ პრობლემის დასაძლევად, რომელიც მოიაზრებს ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებას სასწავლო პროცესში

საკვანძო სიტყვები: წერის უნარ-ჩვევები, წერის პროცესი, სტრატეგიები/აქტივობები, მიდგომები, რეკომენდაციები.

Key words: writing skills, process of writing, strategies/activities, approaches, recommendations

Структура перевода как одна из составляющих межязыкового общения

Переводоведы используют понятия, методы и данные (т.е. тезаурус) многих лингвистических (и не только) дисциплин. Большое значение для разработки теоретических основ переводоведения имеют положения общего языкознания, особенно его семиотические концепции. Раскрывая важнейшие стороны строения и функционирования языка, лингвистика опирается на некоторые положения семиотики – науки, занимающейся изучением различных знаковых систем. Человек живет в окружении многочисленных знаков, и они играют очень важную роль в его жизни. Как известно, знаком называется материальный объект, связанный в нашем сознании с определенным мыслительным содержанием, понятием или представлением о каком-то классе других объектов или отдельном объекте. Знаки могут по-разному быть связаны с репрезентируемыми ими объектами. Различаются иконические знаки, знаки-символы, знаки-сигналы и конвенциональные знаки. Иконические знаки репрезентируют другие объекты благодаря сходству с ними, изображая их определенным образом. Такую функцию выполняют картины, фотографии и другие способы воспроизведения облика объектов. Знаки-символы символически представляют обозначаемые объекты, как, например, флаги, гербы, значки и пр. Знаки-сигналы указывают на присутствие определенных объектов: дым – о наличии огня, лай – о собаке, гром – о молнии и т.д. В то же время многие знаки не имеют непосредственной связи с обозначаемым. Их знаковая функция носит условный, конвенциональный характер, закреплена за ними общественной практикой. В качестве примеров таких знаков можно упомянуть огни светофора, точки и тире азбуки Морзе, комбинации сигнальных флажков. Конвенциональный знак может существовать только в системе, в связи с другими знаками. Так, сам по себе зеленый свет не является знаком, но в системе трех цветов – зеленый, желтый, красный – он приобретает знаковую функцию: «разрешение продолжать движение». Каждый знак обладает тремя видами связи, без которых он не может выполнять свою функцию. Во-первых, знак связан с тем, что он обозначает, что в семиотике называется *семантикой* знака. Во-вторых, существуя в системе, знак связан с другими знаками этой системы. Эта связь составляет *синтактику* знака. И, наконец, знак связан с людьми, пользующимися им как знаком, поскольку он может быть знаком только для кого-то. Если нет людей, воспринимающих данный предмет как знак, то нет и самого знака. Этот третий вид связи называется *прагматикой* знака. Три вида связи составляют значение знака, представляемую им информацию, благодаря чему знаки могут использоваться для формирования и передачи содержательных сообщений. Язык представляет собой важнейшую и наиболее сложную знаковую систему, с помощью которой осознаются и интерпретируются другие виды знаков.

Языковые знаки обладают рядом особенностей, определяющих как существование и использование самого языка, так и возможность и специфику перевода. Среди основных

семиотических свойств языка нужно прежде всего отметить **двусторонность**, **произвольность** и **значимость**. У языкового знака две стороны: материальная (звуковая или ее графическое изображение) и идеальная – мыслительное содержание, репрезентируемое звучанием языковой единицы. Эти две стороны называются также соответственно **планом выражения** и **планом содержания** (*формой* и *значением*). Они имеют социальную природу, хотя хранятся в памяти индивидов. Для всех членов языкового коллектива знак обладает, в основном, единым устойчивым значением, но каждый из них в разной степени владеет своим языком и может связывать со значением отдельных знаков какие-то собственные представления и ассоциации. Степень и особенности знания и владения языком отдельного человека характеризуют его *идиолект*. Социальный характер языковых знаков обеспечивает возможность использования языка как средства коммуникации. **Значение** языкового знака представляет собой обобщенное отражение внеязыковой реальности и соотносится с другой обобщенной формой мысли – **понятием**. Сознание человека способно отражать окружающий мир в формах двух сигнальных систем. Первая сигнальная система воспринимает окружающее через органы чувств человека. В результате воздействия на один из органов чувств (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) возникает ощущение. На основе совокупности ощущений, связанных с определенным объектом, у человека возникает целостное восприятие этого объекта. Воспринятый объект может сохраниться в памяти в виде соответствующего представления о нем уже без непосредственного чувственного контакта. Вторая сигнальная система позволяет человеку, абстрагируясь от конкретных объектов, формировать обобщенные понятия об окружающем мире. В понятии различаются его объем, то есть класс объектов, обобщенных в понятии, и содержание понятия – признаки объектов, через которые осуществлено обобщение. Чем больше признаков включено в понятие, тем меньше его объем и наоборот. Например, включение в содержание понятия «деньги» дополнительного признака «металлические» дает новое понятие более узкого объема – «монета».

Значения языковых единиц складываются стихийно и часто лишены такого строгого соотношения между объемом и содержанием, которым обладают понятия (за исключением терминов, называющих научные понятия). Поскольку языковые значения также относятся ко второй сигнальной системе и все понятия формируются исключительно с помощью словесных наименований, то значения языковых знаков иногда именуют «языковыми», «бытовыми» или «общенародными» понятиями, в отличие от строго определенных научных понятий. Если содержание и объем понятия можно четко задать определением, то, раскрывая значение слова часто приходится дополнять определение соотносимого с ним понятия добавочной информацией, указывая синонимы, особенности употребления, приводя цитаты, давая различные пометы. Если понятие «остров» легко определяется как «часть суши, со всех сторон окруженная водой», то для полной характеристики значения русского слова «остров» это окажется недостаточно. Подобное определение не объяснит возможность таких, например, сочетаний, как «зеленые острова (островки) в пустыне», «остров тишины в городе», «острова (островки) сопротивления» и т.п. Если можно говорить о большой

общности основных понятий у всех людей, то различия в значениях слов разных языков, соотнесенных с аналогичными понятиями, совершенно очевидны.

Перечисленные различия вызывают немалые переводческие трудности. Значения языковых знаков могут по-разному соотноситься с обозначаемой реальностью. Они могут называть классы действительно существующих объектов (дом, дерево, собака) или плодов человеческой фантазии (русалка, леший, жар-птица), единичные объекты (Москва, Наполеон, Африка), отвлеченные признаки (белизна, громкость, твердость) и абстрактные понятия (вечность, обобщенность, неопределенность). Значение языкового знака может иметь сложную организацию (семантическую структуру). В значении основной единицы языка – слова – можно различать смысловое содержание, присущее только его форме **лексическое значение**, и элементы смысла, общие для целого ряда слов **грамматическое значение**. В структуре лексического значения можно выделить несколько макрокомпонентов (которые' часто называют также «значениями»). Это прежде всего предметно-логическое значение лексической единицы, ее способность обозначать определенный класс объектов. Как и в понятии, которое оно выражает, в предметно-логическом значении можно различать класс обозначаемых объектов (денотат) и признаки этого класса, составляющие обобщенное наименование (сигнификат). Поэтому предметно-логическое значение именуется также **денотативно-сигнификативным** или просто **денотативным**. Помимо денотативного значения, в семантику языковой единицы могут входить и дополнительные – **коннотативные** – значения: эмоциональные, стилистические, образные и др. Многие слова, наряду с обозначением какого-то денотата, передают определенные эмоции, связанные с этим денотатом. В целом, эмоциональная характеристика может быть разделена на два вида: положительная и отрицательная. Стилистический микрокомпонент коннотации указывает на преимущественное употребление слова в определенных условиях общения. Такая **экспрессивно-стилистическая** характеристика относит слова к разговорным, книжным, официально-деловым или поэтическим. Образная характеристика выделяет в обозначаемом какой-то признак, который регулярно используется говорящими в качестве основы образа – метафоры или сравнения. Так, «снег» – это не только вид атмосферных осадков, но и эталон белизны. Русская «щепка» применяется для образного описания худобы человека, а более тонкая «иголка» лишена подобной образной коннотации. Как денотативные, так и коннотативные аспекты значения создают многочисленные переводческие трудности. Особую важность для понимания сущности перевода имеет вторая особенность языкового знака – его **произвольность**. Между звучанием и значением языковой единицы нет в большинстве случаев какой-либо естественной или логической связи. В природе, внешнем облике или поведении «друга человека» нет никаких оснований, чтобы обязательно именовать его «собака», а не «кошка» или «верблюд» или, например, «a dog».

Произвольность языкового знака делает связь между его звучанием и значением особо прочной, так как ни одна из сторон знака не существует без наличия другой: звук без значения не является знаком, а значение обязательно передается какой-то материальной формой. В то же время произвольность знака означает, что данное значение не обязательно

должно быть связано только с данной формой и, напротив, определенная форма может выражать и другое значение. Отсюда следует возможность передавать одно и то же (или почти одно и то же) содержание с помощью разных форм (средств выражения), в том числе и средств другого языка, что и происходит при переводе. Произвольность знака предопределяет и его **асимметрию**: одна форма может иметь несколько связанных между собой значений (полисемия) или выражать совершенно разные значения (омонимия). Понятно, что полная произвольность свойственна лишь первичным знакам: у производных слов полностью или частично мотивированы и форма, и значение («белый – белизна», «писать – писатель», «камень – каменоломня» и пр.).

Третьим фундаментальным свойством языкового знака является **значимость**, под которой понимается зависимость значения знака от значений других знаков, как бы отбирающих у него часть обозначаемого. Так, значение слова «собака» определяется не только тем, что оно называет определенный класс домашних животных, но и значением слова «пес». Аналогичным образом, значение слова «лошадь» ограничивает значение слова «конь» и наоборот. Поэтому другом человека оказывается не пес, а собака, а победитель гордо въезжает в покоренный город на белом коне, а не на лошади. Именно различная значимость приводит к несовпадению близких по значению слов (как и синтаксических структур) в разных языках. Она в значительной степени создает своеобразные *языковые картины мира* и тем самым серьезные проблемы для переводчика. Как и всякая знаковая система, язык представляет собой не простой набор изолированных единиц. Это – целостное образование, все элементы которого взаимосвязаны. Единицы языка связаны между собой либо благодаря одинаковому положению в системе (**парадигматические связи**), либо благодаря совместному употреблению в речи (**синтагматические связи**). **Совокупность связей между единицами языка составляет его структуру**. Единицы языка, входящие в его структуру, образуют несколько подсистем, связанных друг с другом межуровневыми отношениями. Основными уровнями языка считаются *фонемный, морфемный, лексический* (словесный) и *синтаксический* (уровень предложения). Единицы одного уровня могут сочетаться друг с другом и образовывать единицы более высокого уровня. Так, сочетания фонем образуют морфемы, морфемы – слова, слова – предложения. В процессе перевода между единицами двух языков могут устанавливаться как одноуровневые, так и разноуровневые отношения. Не все возможности построения и употребления языковых знаков, заложенные в структуре языка, действительно в нем реализуются. Так, в русском языке от глаголов *читать, греть, жить* можно образовать деепричастия настоящего времени – *читая, грея, живя*, а от глаголов *писать, петь, пить* аналогичные формы образовать нельзя, не нарушая нормы языка. «Рок» – это судьба, но есть и «судьбы», а у «рока» множественного числа нет. Не допускает норма потенциально возможных в структуре русского языка таких форм, как «человеки», «победу», «кочергов» и многих других. Норма языка определяет допустимую реализацию его структуры.

Кроме нормы языка реальное употребление языковых знаков определяется и **нормой речи** или **узусом**. В каждом языке имеются общеупотребительные формы и структуры и

малоупотребительные, хотя и соответствующие норме языка. Если нарушение нормы языка делает речь неправильной, неграмматной, то нарушение узуса делает ее неестественной, неидеоматичной. По-русски можно сказать «Ответь на телефонный звонок» (ср. англ. «Answer the telephone»), но обычно говорят «Возьми трубку». Запретить мять траву можно надписью «Держись подальше от травы» («Keep off the grass»), но пишут совсем другое: «По газонам не ходить». Одно из важных требований к переводчику заключается в соблюдении правильности языка, на который делается перевод. Если нарушение нормы языка в переводе – явление сравнительно редкое, то соблюдение узуса требует от переводчика особой бдительности. Знание лингвокультурологических вопросов – одно из основных требований к переводчику. Семиотический подход к языку, предложенный Соссюром, позволил раскрыть важнейшие аспекты языка как средства коммуникации. Рассмотрение перевода в рамках межкультурной коммуникации позволило решить вопрос о том, что составляет предмет теории перевода.

При возникновении лингвистической теории перевода разгорелась дискуссия о том, следует ли считать предметом этой теории процесс перевода или его результат. Сторонники одной концепции утверждали, что именно процесс перевода составляет суть переводческой деятельности, что его изучением не занимается никакая другая наука и его выбор в качестве предмета исследования оправдывает существование переводоведения как самостоятельной научной дисциплины. Их оппоненты указывали, что процесс перевода осуществляется в голове переводчика, он недоступен для непосредственного наблюдения и все сведения о нем можно получить, лишь изучая его результат. Такое противопоставление явно теряет смысл при *коммуникативном* подходе к переводу. Очевидно, что в рамках межкультурной коммуникации должны изучаться и процесс, и результат перевода, и вся совокупность лингвистических и экстралингвистических факторов, определяющих возможность и характер общения между людьми, говорящими на разных языках. Дальнейшее уточнение предмета переводоведения требует различения отдельных способов межкультурной коммуникации. Передать содержание оригинала на другом языке можно с помощью различных процедур. Можно перевести текст оригинала, пересказать его на другом языке, составить на его основе реферат, аннотацию, резюме. В любом случае переводчик может выступать в качестве языкового посредника, обеспечивающего межкультурную коммуникацию, и современное переводоведение изучает все виды языкового посредничества. Для всех этих видов, кроме перевода, характерна переработка содержания оригинала, его структурирование, компресирование или обобщение по определенным правилам. Поэтому их обычно именуют **адаптивным переносом** или **адаптивным транскодированием** и противопоставляют **собственно переводу**. Правда, при определении этого последнего вида языкового посредничества возникали некоторые трудности. На первый взгляд представляется, что перевод отличается от адаптивного транскодирования тем, что при переводе содержание оригинала не перерабатывается, а воспроизводится «полностью», «точно» или «эквивалентно».

Подводя итог, отметим, что положения современного языкознания о семиотической природе языка и использовании языковых знаков и структур в процессе вербальной коммуникации создают концептуальную основу для изучения важнейших сторон переводческой деятельности, лингвистического механизма и коммуникативной роли перевода.

Использованная литература:

1. Бархударов Л.С. (1975): Язык и перевод. Изд. «Международные отношения». Москва.
2. Бархударов Л.С., Рецкер Я.И. (1968): Курс лекций по теории перевода. Изд. «Высшая школа». Москва.
3. Брандес М.П., Провоторов В.И. (1998): Предпереводческий анализ текста. Изд. «Знание». Курск.
4. Брандес М.П. (1988): Стил и перевод. Изд. «Высшая школа». Москва.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В.Г. (1980): Лингвострановедческая теория слова. Изд. «Русский язык». Москва.
6. Томахин Г.Д. (1997): Реалии в языке и культуре//ИЯШ. Изд. «Русский язык». Москва.
7. Швейцер А.Д. (1973): Перевод и лингвистика. Изд. «Воениздат». Москва.

Natia Amirejibi

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Translation Structure as a Special Form of the Interlanguage Dialogue

Abstract

The translators use concepts, methods and data (i.e. the thesaurus) of many linguistic disciplines. Great value for working out the theoretical bases of translatology have general linguistics positions, especially its semiotics concepts. Except the language norm the real use of language signs is defined also by the norm of speech or "usage". In each language there are common forms and structures and rarely, though and corresponding to the norm of language.

The approach of modern linguistics about the semiotic nature of language and use of language signs and structures in the course of verbal communications create a conceptual basis for studying of the major parts of the translational activity, the linguistic mechanism and a communicative role of translation.

Key words: Translation. Thesaurus. Intercultural Relations. Language Sign.

შუამავალი ენის ფაქტორისათვის სპარსულ-ქართულ ენობრივ

ურთიერთობებში

სპარსულმა ენამ მისი განვითარების ნებისმიერ ქრონოლოგიურ საფეხურზე, ეს იქნებოდა ძველი, საშუალო თუ ახალი სპარსული ენობრივი ეპოქა, მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა ქართული ენის ლექსიკასა და ფრაზეოლოგიაზე. ეს კვალი ასახავს სპარსულ და ქართულ სამყაროთა როგორც უშუალო, ასევე გაშუალებულ ურთიერთობებსა და ქართულისათვის სპარსულის შუამავლობას სხვა კულტურულ-ენობრივი სივრცის მიმართ.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მრავალსაუკუნოვან სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობათა ანალიზისას მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება გაშუალებული სესხების ფაქტთა კვლევას. ამგვარი ფაქტები სხვადასხვაგვარად წარმოჩინდება ამა თუ იმ ქრონოლოგიურ საფეხურზე, კერძოდ, საშუალო და ახალ სპარსულ დონეზე. საშუალო სპარსულთან ქართულს როგორც უშუალო, ასევე გაშუალებული შეხება ჰქონდა, რამდენადაც სპარსიზმები რიგ შემთხვევებში სომხურის მეშვეობით შემოდიოდა ქართულში. (მ. ანდრონიკაშვილი 1966: 161). რაც შეეხება ახალი სპარსულიდან ქართულში შემოსულ ნასესხობებს, აქ თავად ახალი სპარსული გვევლინებოდა შუამავალ ენად არაბიზმებისათვის (მ. ანდრონიკაშვილი 1965). აღნიშნული გარემოებები გვკარნახობს შუამავალი ენის ფაქტორის შესწავლის საჭიროებას სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობათა კვლევისას. კონკრეტულ ენობრივ ურთიერთობებში შუამავალი ენის როლის გააზრება ზოგადთეორიული კუთხითაცაა ღირებული, რამდენადაც ამგვარი მიდგომა ხელს შეუწყობს უშუალო და გაშუალებული ენობრივი სესხებისათვის დამახასიათებელ თავისებურებათა განზოგადებას.

რიგ მკვლევართა (ჰ. ჰიუბშმანი, ა. მეიე, ნ. მარი, ჰ. აჰარიანი, გარკვეულწილად ე. ბენვენისტი) აზრით, ქართულ ენაში საშუალო სპარსული ნასესხობები უსათუოდ მხოლოდ სომხური მეშვეობით უნდა შემოსულიყო (მ. ანდრონიკაშვილი 1966: 161-162), ამის მიზეზად სახელდება ის გარემოება, რომ ირანთან უშუალო გეოგრაფიული მოსაზღვრეობის მიზეზით ამ ქვეყნიდან მომდინარე ნებისმიერი სახის, მათ შორის ენობრივ გავლენას სამხრეთ კავკასიაში თავდაპირველად სომხეთი განიცდიდა და ის გარკვეულწილად წარმოადგენდა ენობრივ და კულტურულ გამტარს ირანიზმთა ქართულ კონტექსტში დასამკვიდრებლად. ამგვარ მიდგომას საფუძველშივე უმართებულოდ მივიჩნევთ, რადგან ქართლის სამეფოსაც საზღვრის უქონლობის მიუხედავად, უშუალო და საკმაოდ მჭიდრო შეხება ჰქონდა ირანულ ყოფასთან და ენობრივ სამყაროსთან. სხვა თუ არაფერი, ქართლში სპარსული თემისა და ზოროასტრულ კერათა არსებობა ბუნებრივად განაპირობებდა უშუალო ურთიერთობებს ირანულ და ქართულ კულტურათა შორის.

ილ. აბულაძე და მ. ანდრონიკაშვილი ფაქტობრივად პირველი ავტორები იყვნენ, რომლებმაც წამოაყენეს მოსაზრება ქართულში საშუალო სპარსულ სიტყვათა დამოუკიდებელი სესხებისა და სომხურისა და ქართულის მიერ ამ ნასესხობათა წყაროდ ერთმანეთის გამოყენების შესახებ (ილ. აბულაძე 1944; 012-019; მ. ანდრონიკაშვილი 1966; 163). შეიძლება ითქვას, რომ ამ მეცნიერთა გამოკვლევებით ახალი ეტაპი დაიწყო ირანულ წარმომავლობის სომხურ-ქართულ ლექსიკურ პარალელთა შესწავლის საქმეში. ათწლეულების შემდეგ საშუალო სპარსული, უფრო ზოგადად ირანული წარმომავლობის სომხურ-ქართულ ლექსიკურ პარალელთა კვლევა ი. გიპერტმა განაგრძო თავის მონოგრაფიაში (J. Gippert 1994) .

ტრადიციულად ქართულში უშუალოდ საშუალო სპარსული გზით ან სომხური მეშვეობით შემოსულ ნასესხობათა გასამიჯნად ძირითადად ფონეტიკური და წყაროთმცოდნეობით-ტექსტოლოგიური კრიტერიუმები გამოიყენება. ეს უკანასკნელი ძირითადად ეფუძნება სომხურ-ქართულ პარალელურ ტექსტთა შეჯერებას მათში გამოყენებულ ირანიზმთა მიხედვით. ილ. აბულაძისა და მ. ანდრონიკაშვილის ნაშრომებში ფონეტიკურ ფაქტორს უმნიშვნელოვანესი როლი აკისრია, რამდენადაც ამ ავტორებმა შეიმუშავეს ქართულში შემოსულ საშუალო სპარსული წარმომავლობის უშუალო და გაშუალებულ ნასესხობათა გასამიჯნად ფონეტიკური კრიტერიუმები. გიპერტთან კი ტექსტოლოგიურ-წყაროთმცოდნეობითი მიდგომა მძლავრობს. ცხადია, ხსენებული ორი კრიტერიუმი ერთმანეთს ავსებს და საშუალებას იძლევა მეტ-ნაკლები სიზუსტით განისაზღვროს საშუალო სპარსულ ნასესხობათა ქართულში შემოსვლის გზა.

ფონეტიკური კრიტერიუმისათვის მეტი უპირატესობის მინიჭების გამო ილ. აბულაძისა და მ. ანდრონიკაშვილის ნაშრომებში უფრო მკაფიოდ იკვეთება სისტემური მიმართებები საკვლევ პარალელთა შორის. აქვე დავსძენთ, რომ გიპერტის მიერ გაცხადებული პრინციპი თითოეული ნასესხობის ინდივიდუალური განხილვის შესახებ (J. Gippert 1994: 345-347) არ აზარალებს სისტემურობის ხარისხს და საბოლოო ჯამში ხელს უწყობს სხვადასხვა სახის შესატყვისობათა დადგენას.

ბოლო დრომდე ყურადღების მიღმა რჩებოდა ირანული წარმომავლობის ნასესხობათა მორფოსემანტიკური ადაპტაციის საკითხი მსესხებელ – ქართულ და სომხურ ენებში. შარშან გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ სტატიაში ყურადღება სწორედ ამ საკითხს მივაპყარით (F. Antadze; A. Karapetyan 2012: 34-41). ვფიქრობთ, ამგვარი შეპირისპირებითი მიდგომა არა მხოლოდ გამოავლენს საკვლევ ერთეულთა მორფოსემანტიკური შეთვისების ტიპოლოგიურ თავისებურებებს მსესხებელ ენებში, არამედ რიგ შემთხვევებში გამოდგება ქართულში უშუალოდ საშუალო სპარსულიდან ნასესხებ და სომხური მეშვეობით შემოსულ სპარსიზმთა გასამიჯნად დამატებით კრიტერიუმად.

ერთმანეთთან კონტაქტირებად ორ ან მეტ ენაში წარმოდგენილ სხვა მესამე ენიდან მომდინარე ნასესხობათა შეპირისპირება მათი სტრუქტურულ - სემანტიკური ადაპტაციის ნიშნით ასევე პერსპექტიულად გვესახება ზოგადად ნასესხობათა ტიპოლოგიის შესასწავლად.

მივუბრუნდეთ სომხურის შუამავლობის საკითხს საშუალო სპარსული წარმომავლობის სიტყვათა შემოსვლისას ქართულში. უშუალოდ საშუალო სპარსულიდან ნასესხებ და სომხური მეშვეობით შემოსულ სიტყვათა გასამიჯნად ილ. აბულადისა და მ. ანდრონიკაშვილის მიერ წარმოდგენილი ფონეტიკური კრიტერიუმები შესაძლოა დაზუსტდეს. საშუალო სპარსული **d (δ)** ქართულში გადმოდის **დ-დ** ან **რ-დ** (მ. ანდრონიკაშვილი 1966; 198–199). ისეთ სიტყვებს, სადაც საშუალო სპარსული **d (δ)** ქართულს **რ-ს** სახით ეთვისება, ყოველთვის მოეძებნება სომხური პარალელი, სადაც ეს **d (δ)** ქართულის მსგავსად **რ-დ**¹ არის ადაპტირებული. ეს გარემოება ქართულში ამგვარ ნასესხობათა სომხური გზით შემოსვლაზე მიუთითებს. მ. ანდრონიკაშვილთან მოტანილია ეს პარალელები, თუმცა მოსაზრება ქართულში ამ ირანიზმთა სომხური მეშვეობით შემოსვლის შესახებ არაა გამოთქმული, იხილეთ მაგალითად, საშ. სპარს. **frapaḏak** „მოედანი, საკრებულო“ || სომხ. **հրապարակ** [ჰრაპარაკ] 1. „ქალაქის მოედანი“; 2. „ბაზარი, სავაჭრო ქუჩა“; 3. „მოღვაწეობის ასპარეზი“ || ქართ. **ურაკპარაკი** „მოედანი, გზაჯვარედინი“; საშ. სპარს. **hamboḏ** „კოცნა“ || სომხ. **համբույր** [ჰამბოირ] 1. „მოფერება, ამბორი“; 2. „მშვიდი, წყნარი“ || ქართული **ამბორი** „კოცნა“ (მ. ანდრონიკაშვილი 1966; 199).

ქართულში საშუალო სპარსული სიტყვის სომხური გზით შემოსვლის ერთ-ერთ მტკიცებულებად საშუალო სპარსული **č** –ს ქართულ **ჭ**-დ გადმოსვლას ვვარაუდობთ, რადგან საშუალო სპარსული წარმომავლობის ყველა სომხურ პარალელში საშ. სპარს. **č** > ქართ. **ჭ**-ს სომხ. **ճ** [ჭ] შეესაბამება, იხილეთ მაგალითად: საშ. სპარს. **čāpuk** „ცოცხალი, მარდი, მოხერხებული“ || სომხ. **ճապուկ** [ჭაპუკ] „ჭაბუკი, სწრაფი, მოხერხებული, ენერგიული, მოქნილი“ || ქართ. **ჭაბუკი**; საშ. სპარს. **ročik** სომხ. **ռոճիկ** [როჭიკ] „დღიური საზრდო, ხელფასი“, ქართ. **როჭიკი** „დღიური საზრდო“.

მ. ანდრონიკაშვილი საშუალო სპარსული **č**–ს შესატყვისად ქართულში **ჭ**-ს გარდა **ჩ**-საც მოიაზრებს (მ. ანდრონიკაშვილი 1966, 200), თუმცა მის მიერ საამისოდ მოტანილი მაგალითები (ვთქვათ, **čār** [čār] || ქართ. **ჩარხი**; საშ. სპარს. **čöβegān** „ცხენბურთი“ || ქართ. **ჩოგანი**, იხ. ასევე ახ. სპარს. **چوگان** [čogān]) შედარებით გვიანდელ ძეგლებში დასტურდება, რაც ამ ნასესხობათა ახალი სპარსულიდან შემოსვლას გვაფიქრებინებს. მით უმეტეს, რომ ქართულში წარმოდგენილი **ჩოგანი** ფაქტობრივად ახალი სპარსული **چوگان** [čogān]–ის ფონეტიკური ასლია და არა მისი საშუალო სპარსული პრაფორმისა. ამავედროულად ქართულში **ჩოგნის** მნიშვნელობა ემთხვევა არა საშუალო სპარსულ, არამედ ახალ სპარსულში წარმოდგენილ ერთ-ერთ სიტყვათმნიშვნელობას, როგორც ეს ჩანს ზემოთმოტანილი განმარტებების მიხედვით.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ საშუალო სპარსული **č** ყოველთვის **ჭ**-დ გადმოდიოდა ქართულში. ამავედროულად ძნელია გადაჭრით იმის მტკიცება, რომ საშუალო სპარსული **č**-ს ქართული **ჭ**-თი გადმოცემა ყოველთვის სომხურ მეშვეობას გულისხმობს, რამდენადაც ამგვარი გადასვლა ქართულში წარმოდგენილ

¹ ტექნიკურ მიზეზთა გამო სომხური ბგერები და სიტყვები ქართული ტრანსკრიფციითა გვაქვს წარმოდგენილი.

ისეთ საშუალო სპარსულ ნასესხობებშიც გვხვდება, რომელთაც სომხური პარალელი არ მოეპოვებათ, მაგალითად საშ. სპარს. * **čalāk** „კუნძული, ხმელეთი“ > ქართ. **ჭალაკი**; საშ. სპარს. * **čarmak** თეთრი ცხენი > ქართ. **ჭარმაგი**.

ფონეტიკურ კრიტერიუმთა მოხმობის ფონზე რიგ შემთხვევებში სრულიად გამჭვირვალეა საშუალო სპარსული სიტყვის ქართულში შემოსვლის გზა, რადგან ზოგიერთ ნასესხობაში ფაქტობრივად ტრანსკრიბირებულია საშუალო სპარსული ეტიმონი და არა ფონეტიკურად გადასხვაფერებული სომხური ვარიანტი, რაც საშუალო სპარსულიდან უშალო სესხებაზე მიგვითითებს, ზოგჯერ კი ქართულში წარმოდგენილი ნასესხობა ფონეტიკურად უფრო ახლოა სომხურ პარალელთან ვიდრე ამოსავალ საშუალო სპარსულ ფორმასთან, რაც ცხადყოფს გაშუალებული, სესხების ფაქტს, ანუ სპარსიზმის სომხური მეშვეობით შემოსვლას ქართულში.

ფონეტიკური თვალსაზრისით, ქართულში შემოსული საშუალო სპარსული წარმომავლობის ნასესხობათა ნაწილი შეიძლება განხილულ იქნას როგორც უშუალო, ასევე გაშუალებული სესხების ფაქტად, რამდენადაც ამ ორი ტიპის ნასესხობათა განმასხვებელი ფონეტიკური ნიშნები გარკვეულ სიტყვებში არ იკვეთება. ასეთ შემთხვევაში ნასესხობის ტიპი სემანტიკური ფაქტორის მიხედვით უნდა განისაზღვროს, ასე მაგალითად, აბსტრაქტულობის –**ება** სუფიქსით გაფორმებული ქართული **ბუნ-ება** ფონეტიკურად შეიძლება ეფუძნებოდეს როგორც საშუალო სპარსულ, ასევე სომხურ ფორმას, მაგრამ სემანტიკური მხარე სესხების სომხურ წყაროზე მიუთითებს, რადგან ქართული ვარიანტის II სიტყვათმნიშვნელობა „ბუნება, როგორც ორგანული და არაორგანული სამყარო“² სომხურ ნიადაგზე წარმოქმნილ სიტყვათმნიშვნელობას შეესაბამება, შდრ. საშ. სპარს. **būn** „ძირი, ფუძე, საძირკველი, ნიადაგი“; სომხ. **բուն** [ბუნ] 1. „**ბუნება**“, 2. „**ღერო**“, 3. **გადატ.** „**დასაწყისი, სათავე**“, 4. „**ფუძე, ფესვი**“. პოლისემიურობის თვალსაზრისით, სომხური ფორმის შინაარსობლივი არე აღემატება ქართულს, ამავდროულად სომხური ფორმა გრამატიკულ პოლისემანტს წარმოადგენს, რამდენადაც ის ზემოჩამოთვლილ სუბსტანტიკურ მნიშვნელობებთან ერთად მოიცავს ზედსართავულ მნიშვნელობასაც „**ნამდვილი**“.

ზოგჯერ სემანტიკური ფაქტორი დამატებითი კრიტერიუმის როლს ასრულებს, აძლიერებს რა ფონეტიკურ არგუმენტს. ამგვარი მაგალითია ქართული **ტაიჭი**, რომლის ფონეტიკური სიახლოვე სომხურ **տաճիկ** [ტაჭიკ]-თან (ამოსავალი ფორმაა საშ. სპარს. **tāčik** „არაბი“) გაშუალებულ სესხებაზე მიუთითებს. სესხების სომხური წყაროს სასარგებლოდ ლაპარაკობს ასევე ის გარემოება, რომ ქართულში **ტაიჭი** ნიშნავს **არაბულ ცხენს**, რაც შეესაბამება სომხური პოლისემიური შესატყვისის ერთ-ერთ სიტყვათმნიშვნელობას, იხ. **տաճիկ** [ტაჭიკ] 1. „**თურქი**“; 2. „**თურქული**“; 3. „**ფეხმარდი არაბული ცხენი**“.

დასტურდება ასევე საშუალო სპარსული ეტიმონისა და მისი სომხური შესატყვისის კონტამინაციის შემთხვევები შესაბამის ქართულ პარალელებში, იხილეთ მაგალითად,

² ქართულში **ბუნების** I სიტყვათმნიშვნელობაა „ხასიათი, ზნე“.

ქართული ტადარი „სასახლე, სავანე, ეკლესია“, რომლის ამოსავალი ფონეტიკური ფორმა უნდა იყოს სამხრეთ-დასავლური *tazar, მაშინ როცა სომხური տաճար [ტაჭარ] ჩრდილო დასავლურ ირანულ ფორმა *tačar-ს უნდა ეფუძნებოდეს, შდრ. ძველსპარსული tačara „სასახლე“ (მ. ანდრონიკაშვილი 1966; 378-379). რაც შეეხება სემანტიკურ მხარეს, ქართული ტადარი იმეორებს სომხური ფორმის ერთ-ერთ სიტყვათმნიშვნელობის შინაარსს, შდრ. სომხური տաճար [ტაჭარ] „ტაძარი, სასახლე“. სავარაუდოდ, ეს ფორმა ირანული ეტიმონის პოლისემიზებულ ვარიანტს უნდა წარმოადგენდეს. ქართულ ტადარში პოლისემია შენარჩუნებული იყო სესხების მხოლოდ ადრეულ ეტაპზე, შემდგომ ეს სიტყვა მონოსემიზა და სადღეისოდ დასტურდება მხოლოდ საკულტო ნაგებობის, კერძოდ, ეკლესიის მნიშვნელობა.

კონტამინაციის შემთხვევები ცხადად მიუთითებს სემანტიკური ფაქტორის მნიშვნელობაზე ეტიმონის შეპირისპირებისას მის შესატყვისებთან ორ ან მეტ ერთმანეთთან კონტაქტირებად მსესხებელ ენებში.

XI საუკუნიდან მოყოლებული, როცა პოლიტიკურ გარემოებათა მიზეზით დიდწილად შესუსტდა და თანდათანობით გაწყდა უშუალო ურთიერთობები არაბულ და ქართულ ენათა შორის, შუამავალი ენის როლი სპარსულისათვის ცხადად გამოიკვეთა. უშუალო გზით და სპარსულის მეშვეობით ქართულში შემოსულ არაბიზმთა გამიჯვნა კომპლექსურ მიდგომას საჭიროებს, რაც ფონეტიკურ, სემანტიკურ, მორფოსინტაქსურ, ქრონოლოგიურ და წყაროთმცოდნეობით - ტექსტოლოგიურ ფაქტორთა გათვალისწინებას გულისხმობს.

ქართულში არაბული წარმომავლობის ნასესხობის უშუალო და გაშუალებული ტიპის დადგენისას ძირითადად გამოიყენება ფონეტიკური კრიტერიუმები (მ. ანდრონიკაშვილი 1965; 297-298), თუმცა ეს მიდგომა არ მუშაობს, როცა ნასესხობათა ეტიმონებში არ დასტურდება ის სპეციფიკური ფორმები, რომლებიც ქართულში სხვადასხვაგვარად გადმოდის სიტყვის უშუალოდ არაბული ან სპარსული გზით შემოსვლისას. ამგვარი სპეციფიკური შემთხვევები ზრდის სემანტიკური კრიტერიუმის ღირებულებას, რომელიც ნასესხობის ქართულში დამკვიდრებული მნიშვნელობის შეპირისპირებას გულისხმობს არაბული ეტიმონისა და მისი გასპარსულებული ვარიანტის მნიშვნელობებთან.

ქართულში არაბიზმთა შემოსვლის გზის დადგენისას უმნიშვნელოვანესია ასევე მორფოსინტაქსურ კრიტერიუმთა მოშველიება. კერძოდ, ეტიმონის მორფოლოგიური კატეგორიის ცვლილებათა და ჰიბრიდულ (არაბულ-სპარსულ) ფორმათა ქართულში კალკირების გაანალიზება.

სპარსულისათვის დამახასიათებელია არსებით, ნაკლებად კი ზედსართავ სახელთა გრამატიკალიზაცია, განსაკუთრებით ინტენსიურად მიმდინარეობს სახელურ ერთეულთა წინდებულის კატეგორიაში გადასვლის პროცესი, რომელიც მოიცავს როგორც საკუთრივ სპარსული, ასევე არაბული წარმომავლობის სიტყვებს. (Ю. Рубинчик

1985, 835), შესაბამისად, სპარსულში იქმნება გრამატიკულ პოლისემანტია დიდი ჯგუფი. ანალოგიური ვითარება არ დასტურდება არაბულში. როდესაც სპარსულში გაწინდებულებული არაბიზმი ქართულში ანალოგიური ფუნქციით გადმოდის, ცხადია, ეს მიუთითებს ამ არაბიზმის სპარსულიდან სესხებაზე. ასე მაგალითად, ინსტრუმენტალისით გადმოცემული „ხათრით“ და „ეშხით“ (შდრ. შესაბამისი რთული ნასახელარი წინდებულები სპარსულში **برای خاطر** [be/barāye xāter-e.], **برای عشق** [be/barāye ešq-e]) ქართულში თანდებულური შინაარსის ერთეულებს წარმოადგენენ, რამდენადაც ასრულებენ თანდებულთა/წინდებულთა ძირითად ფუნქციას – პირმიმართებას და შესაბამისად, გრამატიკული როლით უტოლდებიან შესატყვის ნასახელარ სპარსულ წინდებულებს. **ხათრი** და **ეშხი** ქართულში არსებით სახელებადაცაა შემოსული. მათი სესხების სპარსულ წყაროზე გათანდებულებისკენ სწრაფვის გარდა ქრონოლოგიური ფაქტორიც მიუთითებს, რადგან ეს სიტყვები გვიანდელ (XVIII-XIX საუკუნის) ტექსტებში დასტურდება.

ინტენსიური ენობრივი ურთიერობები ბუნებრივად განაპირობებს კომუნიკაციურ ერთეულთა სესხებას. ამის მაგალითად ჩვენ მოგვყავს შესიტყვება **ეს ოხერი!**. არაბული წარმომავლობის ამ ერთეულს სპარსულში აქვს როგორც ნომინაციური, ასევე კომუნიკაციური დატვირთვა, იხ. **آخ** [āxer] 1. ზედ. სახ. „ბოლო უკანასკნელი“; 2. არს. სახ. „ბოლო, დასასრული“; 3. კომუნიკაც. ერთეული– „წყენის, ჩივილის, პროტესტის გამომხატველი სიტყვა, ანუ **ეს ოხერი!**“. სპარსულში წარმოდგენილი გრამატიკული პოლისემია ქართულშიც აისახა შემცირებული ფორმით. **ოხერი** აქ ფუნქციონირებს მხოლოდ ზედსართავად და არა არსებითად, რაც შეეხება მის კომუნიკაციურ დატვირთვას, ის ხორციელდება მხოლოდ **ეს** ჩვენებით ნაცვალსახელთან მიმდევრობაში. ამ ნასესხობის შემთხვევაშიც სპარსული მეშვეობის სასარგებლოდ მეტყველებს როგორც სპარსულ-ქართულ პარალელთა ფაქტობრივად ფუნქციური ტოლობა, ასევე ქრონოლოგიური ფაქტორიც, რადგანაც **ოხერი** საკმაოდ გვიან ჩნდება ქართულ ტექსტებში.

ქართულში არაბიზმთა სპარსული გზით შემოსვლის უტყუარი არგუმენტია არაბული სიტყვებით მოტივირებულ სპარსულ რთულ ზმნათა ჰიპერკალკირება. ჰიპერკალკის ცნება ჩვენ შემოგვაქვს იმ ჰიბრიდულ ფორმათათვის, რომელთა ერთი კომპონენტი ნათარგმნია ქართულად, მეორე კი უთარგმელადაა გადმოტანილი (ფ. ანთაძე 2012: 45-54, ფ. ანთაძე-მაღაშხია 2012: 31). რთული, ანუ ორკომპონენტიანი ზმნა სპარსული მორფოსინტაქსის ერთ-ერთი უმთავრესი ღერძია, მაშინ როცა არაბულში რთული ზმნის ფორმები ფაქტობრივად არ ფუნქციონირებს. ეს გარემოება უეჭველს ხდის ჰიპერკალკირებული რთული ზმნის არაბული წარმომავლობის სახელადი კომპონენტის სპარსულიდან სესხებას. თეორიულად არაა გამორიცხული ეს კომპონენტები ცალკეულ ლექსემათა სახით ქართულში უშუალო არაბულიდან იყოს შემოსული, მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება ქრონოლოგიური მონაცემები, რადგან ეს სიტყვები გვიანდელ ქართულ ტექსტებში დასტურდება.

ჩვენ მიერ მოძიებულ მასალაში ჰიპერკალკირებული რთული ზმნები წარმოადგენენ სპარსულ პროტოტიპთან სტრუქტურულ-სემანტიკურ ან მხოლოდ სტრუქტურულ ასლს. ასე მაგალითად, სტრუქტურულ-სემანტიკური კალკებია **سلام دادان** [sālām dādān] “სალმის მიცემა”; **سفره گستردن** [sofre gostärdän] „სუფრის გაშლა“, ამ ნასესხობებში სრულად უცვლელია სპარსულ შესატყვისთან შინაარსი. რიგ შემთხვევებში მნიშვნელობა იცვლება, მაგალითად, **جفا کشیدن** [jäfā kăšidän] 1. „წვალება: იწვალა, იტანჯა“; 2 „ჩაგვრა: დაიჩაგრა“, ქართულში წარმოდგენილი შესაბამისი სტრუქტურული ჰიპერკალკი სემანტიკურად ცვლილია – **ჯაფის გაწევა** ნიშნავს „შრომას, გარჯას“, ამგვარი გადაზრება სავარაუდოდ განპირობებულია შრომის ასოციაციით ტანჯვა-წვალებასთან.

ამგვარად, უშუალო და გაშუალებული ნასესხობები ერთმანეთისგან მხოლოდ კომპლექსური მიდგომის საფუძველზე უნდა გაიმიჯნოს. ამგვარმა მიდგომამ უნდა მოიცვას ფონეტიკური, ქრონოლოგიური, სტრუქტურულ-სემანტიკური და მორფოსინტაქსური ასპექტები. ამ უკანასკნელის მნიშვნელობა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ჩვენ მიერ განხილულ სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობათა იმ პერიოდისთვის, როცა ახალი სპარსული შუამავალ ენას წარმოადგენდა არაბიზმთა ქართულში დასამკვიდრებლად საშუალო სპარსულ-ქართულ ენობრივ ურთიერთობებში სომხურის შუამავლობის კვლევისას ძირითადი დატვირთვა ფონეტიკურ და სემანტიკურ ასპექტზე მოდის, რა თქმა უნდა, მხედველობის მიღმა არ უნდა დარჩეს წყაროთმცოდნეობით-ტექსტოლოგიური კრიტერიუმები.

ლიტერატურა:

1. ანდრონიკაშვილი მ. (1965): არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ// „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები“, ტომი 105. 297-330.
2. ანდრონიკაშვილი მ. (1966): ნარკვევები ირანულ-ქართულ ენობრივი ურთიერთობებიდან. I თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
3. ანთაძე ფ. (2012): ზოგიერთი ჰიპერკალკირებული სპარსული ნასესხობის შესახებ ქართულში//კონსტანტინე ფაღავა 90. საიუბილეო კრებული მიძღვნილი კონსტანტინე ფაღავას 90 წლისთავისადმი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. 45-53
4. ანთაძე-მალაშხია ფ. (2012): სპარსულიდან ქართულში შემოსულ არაბიზმთა შესახებ//“აღმოსავლეთმცოდნეობა“ №1. 26-38
5. Рубинчик Ю. А. (1985): Грамматический очерк персидского языка//Персидско-русский словарь под редакцией Ю. А. Рубинчика том II. Издательство «Восточная литература». Москва.
6. Antadze-Malashkhia F.; Karapetyan A. (2012): On Certain Armenian-Georgian Parallels of Middle Persian Orighian// Armenia-Iran; Intercultural and Interreligious Dialogue. Yerevan. 34-41
7. Gippert J. (1993): Iranika. Armeno-Iberika. B I-II. Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften. Wien.

გამოყენებული ლექსიკონები:

1. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (1950-1964) ტომი I-VIII; თბილისი
2. Персидско-русский словарь под редакцией Ю. А. Рубинчика (1985); том I-II, Москва
3. Nyberg H. S. (2003): Manual of Pahlavi vol. I-II (Glossary); Tehran
4. US. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ, ՀԱՅԵՐԵՆ ԲԱՅԱՏՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ, I-IV, ԵՐԵՎԱՆ, 1944.
(სტ. მალხასეანცი, სომხური განმარტებითი ლექსიკონი, I-IV, ერევანი, 1944.)

<http://www.nayiri.com/imagedDictionaryBrowser.jsp?dictionaryId=6&query=%D4%B1>

5. حسن انوری (۱۳۸۲): فرهنگ فشرده سخن. ج. ۲- ۱ تهران.

(änväri häsän 2013: färhäng-e fešorde-ye soxän, j. I-II Tehrân)

On the Factor of Intermediary Language in Persian-Georgian Language Contacts

Abstract

While studying Persian-Georgian Language Contacts the factor of the intermediary language should by all means be taken into consideration, since the mentioned contacts involved processes of both, direct and indirect (mediated) borrowings. Indirect (mediated) borrowings emerged in different ways at certain stages of Persian-Georgian language contacts.

Georgian had both, direct and indirect (mediated) connections with Middle Persian as ‘Persianisms’ were introduced into Georgian in a number of cases via Armenian. As regards the words borrowed from the New Persian language, here New Persian itself represented an intermediary language for Arabisms.

Direct and indirect (mediated) borrowings should be differentiated from one another on the basis of a complex approach. Such approach implies application of phonetic, semantic, morphosyntactic, chronological and textological criteria. The types of direct and indirect (mediated) borrowings are defined by referring to mainly phonetic criteria. This criterion does not work in a number of cases which intensifies the importance of making allowance for the semantic and morphosyntactic aspects and certainly, the source study and textological aspects should be taken into consideration as well.

While studying Middle Persian-Armenian-Georgian lexical parallels particular significance acquires application of semantic criteria. We also suggest two phonetic criteria for the differentiation of the direct and indirect (mediated) borrowings of Middle Persian origin introduced into the Georgian language.

When differentiating the Arabisms borrowed directly from Arabic and introduced in Georgian via Persian it is essential to refer to morphosyntactic criteria, particularly to the change of the morphological category, and to analyse hypercalqued hybrid (Arabic-Persian) forms. In Georgian hypercalques represent an obvious evidence where we find a translation of hybrid forms, in particular, the Persian component of a complex verb, whereas Arabisms are introduced without translation.

საკვანძო სიტყვები: ენა, შუამავალი, ურთიერთობები, ქართული, სპარსული

Key words: language, intermediate; contacts; Georgian; Persian

ტერმინ "სექტის" გაგების სოციო-კულტურული ასპექტები

ტერმინ სექტას (ერესი, სქიზმა, მწვალებლობა secta, ლათ. გზა, სწავლება, სკოლა) ჩვენს საზოგადოებაში ხშირად იყენებენ. მისი ხმარება მასიურ ხასიათს განსაკუთრებით ბოლო ორი ათწლეულის მანძილზე იძენს, მაგრამ რა იგულისხმება ამ ყბადაღებული სიტყვის მიღმა? ეს ერთი შეხედვით მარტივი შეკითხვა ვფიქრობ მოცემულ ტერმინის მომხმარებელთა უდიდეს უმრავლესობას დააბნევდა.

მარტივი პასუხი შეიძლება ასე ჟღერდეს - მორწმუნეთა ჯგუფი, რომელიც მოწყდა ძირითად რელიგიურ მიმდინარეობას, ხალხი, რომლებმაც რელიგიური დოქტრინების თავისებური ინტერპრეტირება სცადა, უარი თქვა რა მათ ტრადიციულ გაგებაზე.

ტერმინ სექტის განვითარებამ არაერთი ისტორიული ეტაპი განვლო. თბილისის სასულიერო სემინარიის პედაგოგი, კ. ჩიჩილაძე ამ ტრანსფორმაციის შესახებ წერს შემდეგს: ა) ანტიკური (ლათინურენოვანი) მწერლები „სექტას“ უწოდებდნენ იმ ფილოსოფიურ სკოლას (და მის მოძღვრებას), რომელსაც ეპყრა არატრადიციული, იმ დროს საყოველთაოდ მიღებული მოძღვრების საწინააღმდეგო სწავლება (ამ მნიშვნელობით უწოდებს ციცერონი ანტონიონის მიმდევრებს სექტანტებს; ხოლო ძველი რომაელი ისტორიკოსი ტაციტუსი საუბრობს სტოიკოსთა და ცინიკოსთა სექტაზე, აქვს რა მხედველობაში მისი თანამედროვე ფილოსოფიური სკოლები და მათი მოძღვრება); ბ) პირველი საუკუნეებიდან ტერმინი „სექტა“, ისევე როგორც „ერესი“, უკვე გამოიყენება ქვეყნის, რეგიონის ისტორიულად ძირითადი რელიგიური მიმდინარეობისგან სარწმუნოებრივი სწავლების მიხედვით გამოყოფილი, ახლად დაარსებული რელიგიური საზოგადოებისა და მისი სარწმუნოებრივი აღმსარებლობის აღსანიშნავად. ასე მაგალითად, პლინიუს უმცროსი საუბრობს „ქრისტიანთა სექტაზე“, რომელიც, მისი თქმით, წარმოიშვა იუდეველთა შორის; [ჩიჩილაძე კ. ტერმინ სექტის განსაზღვრება <http://www.orthodoxy.ge/apologetika/seqta.htm#sthash.2EnDXmQu.dpuf>]

ტერმინ სექტის განმარტებისას ძალიან ხშირად ისმის სიტყვები „ახალი“ „ახლადშექმნილი“, „ახლებური“, თუმა სექტანტობას როგორც ფენომენს ათასწლეულების ისტორია აქვს. მაინც რა არის მთავარი განმსაზღვრელი სიტყვა სექტანტობის დასახასიათებლად? განსხვავებული აზრი, ორიგინალური ინტერპრეტაცია ძირითადი მიმართულების ფარგლებშიც გვხვდება, მაგრამ ის ყოველთვის არ წარმოშობს სექტას. რელიგია, როგორც ურთულესი ფენომენი, განსხვავებული აზრის არსებობას თავისთავად გულისხმობს. მაგრამ, როდესაც განსხვავებული აზრის მქონე ადამიანების ერთობლიობა, რომელიც ძირითადი მიმართულების ოპოზიციად ყალიბდება აღარ აღიარებს რა მის მთავარ დოგმატებსა და კანონიკას ჩნდება სექტა.

სექტა უამრავი არსებობს, მათი რაოდენობის ზუსტი დადგენა (მითუმეტეს სხვადასხვა რელიგიებში) თითქმის შეუძლებელია, რადგან რიცხვი მუდმივად ცვალებადია. რიცხოვრივ სიმრავლეზე მეტად დამაბნეველი კი მათი შინაარსობრივი სიჭრელეა.

ძველი, ახალი, ქარიზმატული, დესტუქციული, დიდი, პატარა, დახურული და ღია, აქტიური და პასიური-თუ ყველა ეს და კიდევ მრავალი სხვა სიტყვა კავშირშია სექტანტობასთან, ჩნდება უკვე სხვა შეკითხვა- არსებობს კი რაიმე სხვა გამაერთიანებელი თვისება, გარდა უკვე ნახსენები ოპოზიციურობისა?

მეორე ფუნდამენტური შეკითხვა რომელიც საკითხის თუნდაც ზერელე შესწავლისასაც იჩენს თავს შემდეგნაირ სახეს იძენს: სექტები მხოლოდ ტრადიციულ რელიგიურ მომღვრეებს უპირისპირდებიან თუ მთელს საზოგადოებას მიუხედავად მათი რელიგიური აღმსარებლობისა?-ისეთი საკითხები, როგორიც არის სამხედრო სამსახურისათვის თავის არიდება, არჩევნებში მონაწილეობის არ მიღება, სისხლის გადასხმაზე ან სხვა სახის მკურნალობაზე უარის თქმა, შვილებისათვის განათლების არ მიცემა-სცილდება მხოლოდ რელიგიურ ჭრილში განსახილველ პრობლემებს და სახელმწიფო კანონით რეგულირებას მოითხოვს.

ტერმინ სექტის ფორმისა და შენაარსის სიღრმეზე და სირთულეზე ქართველმა მეცნიერებმაც გაამახვილეს ყურადღება, სტატიაში „რელიგიურ ურთიერთობათა რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი“ ნათქვამია : „ამ ტერმინს დღეისათვის სულ ცოტა ორი მნიშვნელოვნელობა მაინც გააჩნია - თეოლოგიური და სოციოლოგიური. ლათინური სიტყვა „secta“ სკოლას, სწავლებას ნიშნავს. ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად იგი მომდინარეობს სიტყვიდან sequi=მიმდევრობა. თუმცა, არსებობს სხვა მოსაზრებაც. ამ უკანასკნელის მიხედვით, მის საფუძველს წარმოადგენს არა სიტყვა sequi, არამედ “secare” რაც გამოყოფას, გამოცაკლკევებას აღნიშნავს. თავდაპირველად სექტას მხოლოდ თეოლოგიური დატვირთვა გააჩნდა. იგი დიდი რელიგიური გაერთიანებიდან რაღაც საფუძველზე გამოყოფილი, მცირერიცხოვანი ჯგუფის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა. გამოყოფილ ჯგუფებს შორის განსხვავების ზრდის კვალობაზე, სიტყვა სექტის მნიშვნელობაც გაფართოვდა და მან თეოლოგიურთან ერთად გარკვეული სოციოლოგიური შეფერილობაც შეიძინა. ამ უკანასკნელის შესაბამისად სექტა გულისხმობს ადამიანთა ჯგუფს, რომელიც ახალ კულტურას, ღირებულებებსა და ცხოვრების წესს ამკვიდრებს საზოგადოებაში. ამასთან, აღნიშნული ჯგუფი, თავის თავს განიხილავს არა როგორც საზოგადოების შემადგენელ ნაწილს, არამედ როგორც მასთან დაპირისპირებულ ძალას. საზოგადოდაც, შეიძლება ითქვას, რომ დღეისთვის სექტა წარმოადგენს დაპირისპირების შედეგს არა იმდენად რელიგიურ ურთიერთობათა სფეროში, რამდენადაც საზოგადოებრივში.

საქმე ისაა, რომ სექტა თავისი ქმედებებით დისონანსში მოდის, არა მარტო იმ რელიგიურ გაერთიანებასთან, რომლის წიაღშიც იგი წარმოიშობა, არამედ მთლიანად საზოგადოებასთან. ცნობილია, რომ ბალანსი, რომელიც ჯგუფებს შორის ურთიერთობისას მიიღწევა, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული იმ შინაგან, ხშირ შემთხვევაში გაუცნობიერებელ შეთანხმებაზე, რასაც შეიძლება საერთო მსოფლმხედველობრივი კონსენსუსი ეწოდოს.

სექტა, რომელიც უპირისპირდება კონკრეტულ მსოფლმხედველობას, უპირველეს ყოვლისა წინააღმდეგებაში მოდის სწორედ ჯგუფებს შორის მიღწეულ ამგვარ საერთო მსოფლმხედველობრივ კონსენსუსთან, ანუ მულტიკულტურული რეალობის პირობებში ჩამოყალიბებულ იმ ბალანსთან, რომლის დაცვაც აუცილებელია მსგავსი საზოგადოების შემდგომი არსებობისათვის.“[დადუნაშვილი ელგუჯა და სხვ., აბაშიძე ლევან, გოგიბერიძე გია. 2002 რელიგიურ ურთიერთობათა რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი (სექტა) / კავშირი "ჰუმან. საზ.", ფრიდრიხ ებერტის ფონდი - თბ.] სწორედ ის ზემოთნახსენები დისონანსი უნდა იყოს ჩემი აზრით განმსაზღვრელი ფაქტორი სექტებისადმი ტრადიციული საზოგადოების არაკეთილგანწყობილი დამოკიდებულებისა, რადგან რეალურად მათ მოძღვრებას და მის სხვაობას ძირითად რელიგიებთან ადამიანების უმეტესი ნაწილი ძალიან ცუდად ან საერთოდ არ იცნობს.

დესტრუქციული ელემენტი, რომლის მიმდევრები საზოგადოებაში არსებულ წესრიგს უპირისპირდებიან- ალბათ სწორედ ეს არის ტერმინ სექტის ძირითადი შინაარსობრივი დატვირთვა ჩვენს საზოგადოებაში.

კიდევ ერთი სიტყვა, რომელიც სექტასთან დაკავშირებით ხშირად იხსენიება არის ფანატიზმი. სექტანტი ფანატიკოსია- ამბობენ ადამიანები რომლებმაც კარგად იციან, რომ ფანატიკოსთა ნაკლებობას არც ტრადიციული რელიგიური მიმდინარეობები განიცდის, უბრალოდ, თითქოს სექტანტისათვის ეს თვისება სავალდებულოა, არასექტანტებისათვის კი იშვიათად წარმოშობილი გამონაკლისი.

ამ მსჯელობაშიც არის სიმართლის მარცვალი. ადამიანები, რომლებიც ზოგადად არ არიან დაინტერესებულნი რელიგიური პროცესებით, როგორც წესი, სწორედ უკიდურესი მაგალითებით იქმნიან წარმოდგენას ამა თუ იმ რელიგიური მიმდინარეობის ფუნქციონირების შესახებ. ვიღაცამ სახლი გაყიდა და მთელი ფული სექტას მოახმარა, ვიღაცამ ნათესავებთან კავშირი გაწყვიტა, ვიღაცამ კი სულაც შახიდის ქამარი გაიკეთა-აი, ეს არის ის რაც რიგითი ადამიანის გონებაში ილექება. ასეთი მაგალითების არ დამახსოვრება ძნელია, მათზე ლაპარაკობენ როგორ გარშემომყოფები, ასევე საინფორმაციო წყაროებიც, რომელთა გავლენაც დღევანდელი მოქალაქეების ცნობიერების ფორმირებაზე კიდევ უფრო დიდია. ასეთი ინფორმაციული ნაკადის მიღმა რჩება ყველაფერი, რაც ყვითელ პრესას არ აინტერესებს, კერძოდ კი ის, რომ ყველა სექტა არ ეწევა დესტრუქციულ საქმიანობას, არ არის დაკავებული ადებტებისაგან ფულის გამომალვით, უფრო მეტიც, ზოგი აქტიურ პროზელიტიზმსაც არ ეწევა, კმაყოფილდება რა იმ მომხრეებით, რომლებიც ტრადიციულად ამ სექტის მიმდევარ ოჯახებში ჩნდებიან (რა თქმა უნდა ასეთი მაგალითები მხოლოდ ძველ სექტათა შორის მოგვეპოვება). ზოგადად, უკიდურესი თავგანწირვის მაგალითების გარეშე, სექტა ადებტისაგან ითხოვს უფრო მეტს, ვიდრე ტრადიციული რელიგია. ის ასევე უფრო მეტსაც ჰპირდება მას. დაპირებების ჩამონათვალი ისევე ვრცელია, როგორც თვით სექტების სიაც, რომელთა ზუსტი რაოდენობის დადგენაც ფაქტობრივად შეუსრულებელ ამოცანას წარმოადგენს, რადგანაც მათი რიცხვი ყოველდღე ცვალებადია. (მხოლოდ ქრისტიანული რელიგიის ფარგლებში სავარაუდოდ 9000 სექტას ითვლიან). დაპირებათა შორის გვხვდება: მატერიალური დახმარება, პრობლემებისაგან განთავისუფლება, დაავადებებისაგან

განკურნება, ახალი და სანდო მეგობრების გაჩენა და კიდევ მრავალი სხვა რამ, ჩათვლით სამოთხეში უპირობოდ მოხვედრისა.

ექსკლუზიურობა-აი, კიდევ ერთი ცნება, რომელიც მჭირდოდ დაუკავშირდა სექტანტობის გაგებას. აქ მოძღვარი ადეპტს რაღაც განსაკუთრებულს სთავაზობს (განსხვავებული სულიერი განვითარების გზა, სამყაროს აღსასრულისათვის მომზადება და ა.შ.), ადამიანიც, რომელიც ტრადიციულ რელიგიას განუდგა და ახალი გზა მოძებნა რაღაცით სხვებისაგან განსხვავებული ხდება. სექტების უმრავლესობაში გასაწევრიანებლად ახლადმოსულმა გარკვეული (ზოგ შემთხვევაში ფრიად რთული და მტკივნეული) რიტუალები უნდა ჩაატაროს. ბევრისათვის ეს საკუთარი პიროვნების მნიშვნელობის გაზრდა-გამდიერებას, საზოგადოებაში ახალი ნიშის დაკავებას ნიშნავს.

ფაქტია, რომ ადამიანები სექტებში მხოლოდ მატერიალური დახმარებისათვის არ მიდიან. ეს სქემა უფრო გაჭირვებულ, ე.წ. მესამე სამყაროს ქვეყნებში მუშაობს, ჩვენს დროში კი სექტანტების ნაკლებობას არც მდიდარი ქვეყნები განიცდიან. იქ სადაც არ დგას საკუთარი თავის გამოკვების პრობლემა, ადამიანური ურთიერთობის სიმწირე და იზოლირებულობა ხდება ბიძგისმიმცემი. ადამიანები სექტებში სოციალიზაციის, გარკვეულ თემთან გაერთიანების, დაკარგული ოჯახური ტრადიციების ჩანაცვლების მიქცევით მიდიან.

მაგრამ აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ ახალმოსულს ფართოდხელგაშლილი და გაღიმებული ყველა სექტა არ ხვდება, მიუხედავად ამისა, ასეთი ჯგუფებიც შოულობენ ადეპტებს. როდესაც სექტის კარები ყველასათვის ღიაა არ არის, მაშინ აქცენტი არა რაოდენობაზე, არამედ მიმდევართა ხარისხზე კეთდება. ასეთი ჯგუფები ერიდებიან ხალხმრავალ ადგილებს და მჭახე რეკლამებს, მათი სამოქმედო არეალი დიდ ქალაქებს მოშორებული დასახლებული პუნქტებია.

ამგვარი წყობა დამახასიათებელია ტოტალიტარული სექტებისათვის. მათი მიზნების განხორციელებისათვის აუცილებელი პირობაა ქარიზმატული ლიდერის არსებობა, ორგანიზაციის შიგნით მკაცრი განაწერის ქონა, ახალი ადეპტების ტოტალური კონტროლი.

ეს სრულებით ერთმანეთის საწინააღმდეგო თავისებურებები, სექტას, როგორც ფენომენს, კიდევ უფრო ძნელად შესასწავლსა და რთულად აღსაქმელს ხდის. სექტების ტიპოლოგიური კლასიფიკაციის სურვილმა რელიგიათმცოდნეებს, ფსიქოლოგებს, ფსიქიატრებს არაერთი შრომა შეაქმნევინა.

სექტოლოგია ეს ცალკე დარგია, რომლის სიღრმეებში წვდომას მხოლოდ პროფესიონალი თუ შესძლებს. ამავდროულად, თანამედროვე ადამიანს ესაჭიროება სახელის დარქმევა იმ მოვლენისათვის, რომელიც მის საზოგადოებაში გაჩენილ, თუ სხვა ქვეყნებიან იმპორტირებულ რელიგიურ ჯგუფების აქტიურობას წარმოადგენს.

ის ვინც თავად არ არის ჩართული სექტანტობაში, ამ მოვლენას შორიდან უყურებს და ამასთანავე ისმენს მათ შესახებ ტრადიციული რელიგიური მიმდინარეობის წარმომადგენელთა კომენტარებს, თითქოს თავისთავად დგება სექტანტების საპირისპირო მხარეს.

ის რაც საზოგადოდ უხცო და გაუგებარია, უმრავლესობისათვის მიუღებელიც არის. ყველა ზემოთჩამოთვლილი ვარიანტი სექტების ურთიერთობისა მოქალაქეებთან (ფულის გამოძალვა, იდეოლოგიური დამუშავება, საზოგადოებასთან დაპირისპირება, ცრუ ილუზიების შექმნა და ა.შ) საბოლოოდ თავს იყრის ერთ ყველასათვის ბავშობიდან ნაცნობ სიტყვაში-ტყუილი. სექტები ადამიანებს ატყუებენ-ამბობენ შორიდან მაყურებლები. მსჯელობა აქ მთავრდება. ასეთი დისკუსიის დროს კრიტიკოსთა უმეტესობა რატომღაც იშვიათად საუბრობს იმაზე, რომ თუ არა სურვილი თავად ადამიანის, (მომავალი სექტანტის) მხრიდან, ზრდასრული პირის მოტყუება უკიდურესად ძნელია.

საბოლოოდ, ვუბრუნდები რა სექტის და სექტანტის დატვირთვას ჩვენს საზოგადოებაში, მსურს ხაზი გავუსვა ამ სიტყვის მომხმარებელთა აშკარა სურვილს არ დაინახონ განსხვავება ტერმინის ფარგლებში გაერთიანებულ უამრავ, მეტად მრავალფეროვან ოგანიზაციათა შორის. სექტა სექტა.სექტანტი სექტანტი. რიგითი მოქალაქისათვის სულ ეს არის, დანარჩენი კი უკვე მეცნიერების საქმეა.

ლიტერატურა:

1. დადუნაშვილი ელგუჯა და სხვ., აბაშიძე ლევან, გოგიბერიძე გია. 2002 რელიგიურ ურთიერთობათა რეგულირების ზოგიერთი ასპექტი (სექტა) კავშირი "ჰუმან. საზ.", ფრიდრიხ ებერტის ფონდი - თბ.
2. ჩიჩილაძე კ, ტერმინ სექტის განსაზღვრება
<http://www.orthodoxy.ge/apologetika/seqta.htm#sthash.2EnDXmQu.dpuf>
3. [Wilson, Bryan Religion in Sociological Perspective 1982, ISBN 0-19-826664-2 Oxford, university press, page 89](#)
4. Белов А. В. Секты, сектантство, сектанты [Текст] / А. В. Белов ; АН СССР (Москва). — М. : Наука , 1978. — 151 с. : ил.; 20 см.

Sophio Arsenishvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Socio-Culturological Aspects of the Term "Sect"

Abstract

People often use the term sect in everyday life. But what do they mean while using this word? What are the main features of sect and it's followers for majority of members of our society?

The words, which are often used together with term sect are: destructiveness, fanaticism, false promises, newly established denominations (though some of sects are very old).

Complicated classification of sectology is not for ordinary citizen. The sects can be: old and new, destructive, totalitarian, active and passive, open and closed. People know very little about their

theological alterations. They are mostly following the well-known stereotype: sects are attracting new comers because they want to take money, they can make you sell the house, let you forget your family and relatives, even commit suicide. They promise adherents unique and privileged access to truth and salvation.

Following the case what are the main features of sect adherent life, we find, that society mainly characterizes it by destructivism. Sect (regardless of its name and origin) are opposing not only the traditional denominations, but society itself. The reason for such conclusion are actions such as: not serving in military forces, refusal of medical services, indifference towards political life of country.

საკვანძო სიტყვები: სექტა, სექტანტობა, რადიკალიზმი, ექსკლუზიურობა, ფანატიზმი

Key words: Sect, Sect Adherent, Radicalism, Exclusiveness, Fanatism

Lusine Harutyunyan

Armenian State University of Economics, Yerevan, Armenia

Cognitive and Metaphoric Models of the Emotion ‘Fear’ in English

No activity of human life is performed without emotions being involved. Whatever we do is pervaded with the elaborations of emotional experiences of some kind. As Michelle Rosaldo mentions: ‘Emotions are thoughts somehow ‘felt’ in flushes, pulses, ‘movements’ of our lives, minds, hearts, stomachs, skin. They are *embodied* thoughts, thoughts seeped with the apprehension that ‘I am involved’’. (M. Rosaldo, 1984: 143)

Emotions differ in content, nature, and intensity. Within the framework of cognitive linguistics emotions form a distinct conceptosphere which is expressed in language via a wide range of linguistic means such as words, expressions, idioms, paremiological units, etc. Integrated with the latter, emotional concepts appear in speech through cognitive models where metaphoric conceptualizations of some kind or another are usually omnipresent.

When attempting to express various emotional experiences, people more often than not resort to metaphors to make their message more pronounced, eloquent and easily perceived. ‘Because so many of the concepts that are important to us are either abstract or not clearly delineated in our experience (the emotions, ideas, time, etc.), we need to get a grasp on them by means of other concepts that we understand in clearer terms (spatial orientations, objects, etc.). This need leads to metaphorical definition in our conceptual system’ (G. Lakoff and M. Johnson, 1980:115). And metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person's conceptual system (G. Lakoff and M. Johnson 1980:7).

Metaphor is essential for communication as it helps express the subtleties of emotions, evokes particular emotional reactions in others, creating a friendly and intimate atmosphere between them.

‘Metaphor is a special communicative tool because it can, in some cases, create a sense of intimacy between speaker and listener that literal language is less able to do’ (Cohen, 1979:1-10).

The goal of the present paper is to establish the cognitive models of the emotion ‘fear’ in English and to analyze the metaphoric models that appear to underlie the linguistic means of expressing the given emotion.

Fear is supposed to be a fundamental human emotion - an emotion determined by human biology, not by culture (T. Kemper 1987; R. Plutchik 1994).

Psychological theories on the classification of emotions differ in the number of emotions they delineate, but there is a steady consistency unifying all of them, which is the emotion of fear is one of the basic emotions a person can experience (P. Ekman, R. Plutchik et al).

The prominent linguist Anna Wierzbicka's approach to the classification of emotions is based on the division of emotion concepts into six ‘large themes’: (1) ‘something good happened’ (e.g. *joy* or being *happy*); (2) ‘something bad happened’ (e.g. *sadness* or *grief*); (3) ‘something bad can/will happen’ (e.g. *fear* or *anxiety*); (4) ‘I don't want things like this to happen’ (e.g. *anger* or *indignation*); (5) ‘thinking about other people’ (e.g. *envy*); and (6) ‘thinking about ourselves’ (e.g. *shame* or *remorse*). Each of these themes is linked with some aspects of the cognitive scenarios which underlie the emotion concepts included in a given group (A. Wierzbicka, 199:49). Thus, A. Wierzbicka sees ‘fear’ as a condition when a person is tense anticipating something bad to happen.

The range of experiences related to fear is significantly wide and can vary from mild caution to extreme phobia and paranoia. Phobias are the most obvious and perhaps the best known; they are characterized by fear of interpersonal events or situations, of death, injury, illness, animals, crowds, closed spaces, etc. Post-traumatic stress disorder (PTSD) is considered to be the result of having been in extreme danger, which is followed by persistent re-experiencing of the traumatic event and avoiding events associated with the trauma. PTSD is usually accompanied by difficulty in sleep and in concentration, as well as angry outbursts. Panic attacks that occur repeatedly are another emotional disorder involving worry or terror. They often appear with no apparent reason and can be quite incapacitating. Pathological anxiety is still another emotional disorder that differs from normal anxious moods in terms of being more recurrent, persistent, and intense, interfering with such basic life tasks as working and sleeping (Ekman, 2003:110-147).

Thus, the level of intensity of ‘fear’ may vary and, consequently, can be expressed via various linguistic means, adjectives and intensifiers that collocate with the given concept. For example, in an English speaking community one can use such expressions as *a perpetual/ old /persistent/ one's darkest fear* to refer to a long anticipation of something bad to happen. When a person is not able to convey his/her emotions through words such collocations as *an extraordinary/unimaginable/ indescribable fear* are used. The fear that is *uncontrollable* can be only *abject* and *piteous*. Fear that is born with you is *an instinctive fear*. Trepidation can *mount becoming great/enormous/deadly* and *rising* to its pitch it can transform into *a tense/sheer horror*, whereas sometimes people can experience *a distant /slightest fear*.

Within the framework of cognitive linguistics, the emotion ‘fear’ presents the following basic cognitive models:

- 1) Model 1 – The subject undergoes an emotional sensation (usually of a negative character) caused by the presence or imminence of danger.
- 2) Model 2 – The subject is in a particular state of mind (usually of a negative character) as a result of a feeling of agitation and anxiety, apprehension or anticipating this to happen.
- 3) Model 3 – The subject responds in various ways to the trigger of his/her emotional state (usually in a negative way).

As can be seen, the basic components of the cognitive model of the concept 'fear' are the subject, the specific emotional state, the cause and the reaction of a person. Model 1 essentially embodies the start of the emotional state caused by an external factor that is why it is called *the causation stage*. Cognitive model 2 represents a person's inner feelings, their state of mind related to the cause of fear' and is called *the stage of experiencing fear*. And, finally, model 3, *the reaction stage* describes all the possible reactions that a person can generate in response to 'fear'.

The cause of 'fear' can be extremely different as can be seen from the following examples:

1. *Fearing his secret might be lost* when he died, he founded a secret brotherhood—the Priory of Sion - and charged them with protecting his secret by quietly passing it on from generation to generation. (The Da Vinci Code, 80)
2. I pick up my letters and bills and begin slowly to leaf through them. Once upon a time, *this lot would have sent me into a blind panic*. (Confessions of a Shopaholic, 131)
3. *We fear what we do not understand*, Aringarosa thought, wondering if these critics had any idea how many lives Opus Dei had enriched. (The Da Vinci Code, 15)
4. *As I stare at his name I feel real fear* in a way I never have before. Childish, nightmarish fear. (The Undomestic Goddess, 249)

The research into the metaphoric conceptualization of the emotion 'fear' in the above-mentioned cognitive models shows that the given emotion is represented as an overwhelming power capable of harming and sometimes destroying a person. For example:

1. Oh God. *A sudden rush of fear hits me* with no warning. (Can You Keep a Secret, 15)
2. *A wave of panic overcomes me*. I can't go in there. I can't do it. (Can You Keep a Secret, 119)
3. *Wild panic gripped him*. NO! (The Da Vinci Code, 214)

As an overwhelming power 'fear' is also perceived in the idioms *to make one's hair stand on end* and *to scare/to frighten out of one's wits*:

As though *frightened out of their wits*, they made for the door and with a bustling hurry flung themselves out. (The Magician, 107)

'Fear' can be conceptualized as a harmful poisonous thing that is able to exhaust a person's mind and soul:

1. I don't know what it was, but I saw horrors, vile horrors, that *rankled for ever after like poison in my mind*. (The Magician, 84)
2. *His fear* of reprisal against his only remaining family *crippled* him. (The Da Vinci Code, 206)

'Fear' can also be perceived as a solid object capable of contorting one's face:

1. They kept still the expression of terror which they had worn in the moment of his agony, and his heavy *face was distorted with deadly fear*. (The Magician, 125)
2. *Her face twitched with pain and fear*. (The Magician, 83)
3. *Her face was convulsed with sudden fear*. (The Magician, 98)

In other cases fear is conceptualized as a fluid substance that can fill something or simmer:

1. Fache had no doubt the shock on Langdon's face was genuine, and yet he sensed another emotion there too, as if a distant *fear* were suddenly *simmering* in the American's eyes. (*The Da Vinci Code*, 32)
2. Her words sent the man staggering backward. "Jacques Sauniere is dead?" he demanded, his eyes *filling with horror*. "But... how?!" (*The Da Vinci Code*, 94)
3. When he read the story, he *filled with fear*. (*The Da Vinci Code*, 30)

In some expressions 'fear' is associated with a cold chilling substance as in idioms *to make one's blood run cold*, *send shivers/chills down/up somebody's spine* and in the following sentences:

The mere thought *made him cold with horror*. (*The Picture of Dorian Gray*, 100)

At first, when Perdita held out the bucket, she was *too frozen with fear* to drink. (BNC, CAO 2355)

'Fear' can also be associated with a sudden, jerky and prompt movement. For example:

1. He turns to face me, his eyes burning blue. 'Emma, I know who your new man is.' I *feel a huge spasm of fear*. (*Can You Keep a Secret*, 175)
2. He's not even giving me a chance. His silver car pulls up at the pavement, and he opens the passenger door. I *feel a stab of panic*. (*Can You Keep a Secret*, 278)
3. and I *feel a twinge of fear* at his expression. (*Confessions of a shopaholic*, 128)
4. My heart gives *an almighty leap of fright* and I nearly spill my coffee. (*Can You Keep a Secret*, 107)

'Fear' is a wild animal seeking for its prey to seize:

1. He began again to walk up and down, *prey to an agitation* that was frightful to behold. (*The Magician*, 100)
2. But I simply can't relax. By the time Annabel is blow-drying my hair, my entire body *is seized up in fear*. I can't be blond. It's just not who I am. (*The Undomestic Goddess*, 477)

The centre of 'fear' is commonly focused on one's heart or stomach as in the idioms *to have one's heart in one's mouth*, *one's heart misses a beat*, *to have butterflies in your stomach* and in the following examples:

1. *My heart starts to beat in panic* and I begin to stride along the street toward the shop. (*Confessions of a Shopaholic*, 12)
2. She could not reason with herself. She had forgotten everything except that *she was frightened to death. Her heart was beating so quickly* that she almost fainted. (*The Magician*, 114)
3. I know it's business class, I know it's all lovely luxury. But *my stomach is still a tight knot of fear*. (*Can You Keep a Secret*, 13)

Describing physical reactions of a person when experiencing fear, Charles Darwin states that the pupils of the subject are enormously dilated; all the muscles of the body may become rigid, or may be thrown into convulsive movements. The hands are alternately clenched and opened, often with a twitching movement. A common symptom of fear is the trembling of all the muscles of the body which is often first seen in the lips and the voice becomes husky or indistinct, or may altogether fail. As fear increases into an agony of terror, the heart beats wildly, or may fail to act and faintness ensue; there is a death-like pallor; the breathing is laboured; the wings of the nostrils are wildly dilated; there is a gasping and convulsive motion of the lips, a tremor on the hollow cheek, a gulping and catching of the throat; the uncovered and protruding eyeballs are fixed on the object of terror; or they may roll restlessly from side to side. (...) As fear rises to an extreme pitch, the dreadful scream

of terror is heard. Great beads of sweat stand on the skin. All the muscles of the body are relaxed. (Darwin, 1998)

Thus, when encountering fear, people's reactions appear to be multidimensional depending on the intensity of the feeling experienced. In some cases fear can incapacitate a person and he/she is completely paralyzed (examples 1-4) and the idioms *to be weak at the knees*, *scared stiff*, *struck dumb*, *to be at your wits' end*, in others trembling of the whole body (*to shake like a leaf*, *to shake (quake) in one's shoes*) or body parts is a common thing (example 5), yet in other situations speech distortions are observed (example 6), while in the extreme cases when 'fear' rises to horror people scream or cry (examples 7-9). For example:

1. As the door slowly opens, *I can't breathe. I can't move*. I have never felt so frightened in my entire life. (Can You Keep a Secret, 275)
2. I'd *feel completely paralyzed with misery and fear*. (Confessions of a Shopaholic, 61)
3. The monk's red eyes filled with anger and frustration, and Rummy *tightened with fear* that Silas might actually shoot Langdon while he was holding the cryptex. (The Da Vinci Code, 182)
4. *Leaden with fear*, his mother watched him. Words dropped mechanically from her lips. A tattered lace handkerchief twitched in her fingers. (The Picture of Dorian Gray, 51)
5. I feel almost light-headed with fear. I don't know where I'm supposed to be looking; I don't know when I'm supposed to speak. *My legs are trembling and my hands are clenched tightly in my lap*. (Confessions of a Shopaholic, 121)
6. Dorian did not answer for a few moments. He was *dazed with horror*. *Finally he stammered, in a stifled voice*, "Harry, did you say an inquest? (The Picture of Dorian Gray, 71)
7. Margaret *cried out with horror* and indignation. (The Magician, 46)
8. The strangeness of this last horror had overcome her, and *she could have shrieked with fright*. (The Magician, 118)
9. It's all ruined between us. Just as *I feared*. I can feel *the tears rising* but somehow keep my chin steady. (The Undomestic Goddess, 874)

Experiencing fear people tend to resort to touch, cling to one's hand (examples 1, 2), or are inclined to make sudden uncontrollable movements (examples 3-5).

1. Susie's heart began to beat painfully. She was growing desperately frightened and *stretched out her hand so that she might touch Arthur*. (The Magician, 114)
2. The plane gives another terrifying swoop and *I find myself clutching the man's hand in panic*. (Can You Keep a Secret, 17)
3. *I leap up off the bench in total panic*. A spider is running up my leg. A big black spider. 'Get it off!' I say, frantically. 'Get it off!' (Can You Keep a Secret, 163)
4. It made Margaret *shudder with sudden fright*. (The Magician, 45)
5. Susie *started back with fright*, as it raised itself on its four legs and tried to reach up to them. (The Magician, 124)

'Fear' can be associated with a sharp, thorny object as when a person is anxious he/she can feel *on pins and needles* or it can resemble fire as in the phraseological units *like a cat on hot bricks* and *get your fingers burnt*.

Words and expressions used to describe emotional states of people, in our case the emotion 'fear', can be interpreted in terms of models, which coincide with the corresponding fragment of a person's inner world. So far we have attempted to determine the basic cognitive models that are encoded in the emotion 'fear' and have established that it undergoes three basic stages of performance: the causation stage, the stage of experiencing fear and the reaction stage.

It has been claimed that human emotions are to a great extent conceptualized and expressed via metaphor grounded in embodied experience. A huge bulk of linguistic means describes a person's emotional state when experiencing 'fear' in metaphorical terms. We have succeeded to define the basic metaphorical conceptualizations associated with the emotion under the issue. This again comes to prove that the emotional speech is replete with metaphor which is a direct consequence of our metaphorically structured conceptual system.

References

1. British National Corpus. www.natcorp.ox.ac.uk
2. Brown, D. (2003) *The Da Vinci Code*. Transworld & Bantam Books. UK
3. Cohen, T. (1979) Metaphor and the cultivation of intimacy. In S. Sacks (Ed.), *On metaphor*. University of Chicago Press. Chicago, pp. 1-10
4. Darwin, C. (1998) *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, 3rd edition. Oxford University Press. New York
5. Ekman, P. (2003) *Emotions Revealed: recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. 1st ed. Times Books. New York
6. Kemper, T. D. (1987), How many emotions are there? Wedding the social and the autonomic components, *American Journal of Sociology* 93, pp. 263-89.
7. Kinsella, S. (2005) *Can you keep a secret?* Bantam Dell. New York
8. Kinsella, S. (2005) *The undomestic goddess*. The Dial Press. New York
9. Kinsella, S. (2001) *Confessions of a shopaholic*. Bantam Dell. New York
10. Lakoff, G. and Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*. The university of Chicago press. Chicago
11. Maugham, S. (1908) *The Magician*. <http://www.gutenberg.org/dirs/1/4/2/5/14257/14257-8.txt>
12. Plutchik, R. (1994) *The Psychology and Biology of Emotion*. Harper Collins College. New York
13. Wierzbicka, A. (1999) *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge University Press. Cambridge
14. Rosaldo, M.Z. (1980) *Knowledge and Passion: Ilongot notions of self and social life*. Cambridge University Press. Cambridge
15. Wilde, O. *The picture of Dorian Gray* <http://www.planetmonk.com/wilde/dorian/dorian01.html>

Седа Асатуrowa

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

Возможности выражения прямого объекта в русском и грузинском языках

В истории развития науки о языке сравнительное изучение и сопоставление лингвистических систем различных языков занимало одно из ведущих мест. Сравнительно-исторический метод сыграл значительную роль в истории языкознания, однако он был ограничен рамками генеалогических отношений изучаемых языков (в частности, индоевропейских).

Постепенно возникла необходимость анализа, исходящего из самой языковой структуры. Эту роль взял на себя структурно-типологический метод сравнения языков, как родственных, так и неродственных, получивший очень широкое распространение в настоящее время [Тенгиз Балиашвили. Тб., 1988, с.13]

Вопрос о сопоставлении неродственных языков для языкознания и сегодня имеет весьма важное значение, «так как это даёт возможность вскрывать закономерности развития современных языков, открывать в этих закономерностях общее и частное, устанавливать, в каких областях структуры сопоставляемых языков наблюдаются сходства и расхождения. Исследование разносистемных языков помогает лингвисту глубже проникнуть в имманентные законы сопоставляемых языков, понять их сущность и специфику. [Тенгиз Балиашвили. Тб., 1988, с.14]

Сопоставление таких разносистемных языков, как русский и грузинский, даёт интересные результаты [Т. Балиашвили, Г.Голетиани, Т.Кевлишвили, И.И.Церцвадзе и др.]

Цель нашей работы – рассмотреть и сопоставить возможности выражения прямого объекта в русском и грузинском языках.

Категория объекта присутствует в тех предложениях, в которых признак предстаёт как конкретное действие, деятельность, мыслительная, эмоциональная или волевая активность или как чьё-либо отношение к кому-чему-либо. Объект – это то (тот предмет, одушевлённый или неодушевлённый), на что непосредственно направлено действие, деятельность, к чему непосредственно обращено чьё-либо отношение. [Русская грамматика. М., 1982, с.129].

Понятие объекта непосредственно связано с переходными глаголами. Переходные глаголы обозначают действия, направленные на тот или иной предмет: *сеет пшеницу, читает книгу*. Такие действия невозможны без объектов: нельзя сеять, не имея пшеницы, нельзя читать, не имея книги, журнала или какого-либо материала для чтения. Объект конкретизирует значение этих глаголов., «нередко без него глагол не имеет законченного значения; ср.: *ученик принёс, мы передвинули*». [А.Н. Гвоздев. М., 1967, с. 295].

По характеру связи между сказуемым и объектом различают прямое дополнение и косвенное дополнение. [А.Г.Руднев. М., 1968, с.113].

Прямое дополнение служит для обозначения объекта, на который непосредственно распространяется действие, например: *На другой день я рано поутру велел заложить свою коляску...*

Вместе с чаем подали нам котлеты, яйца всмятку, масло, мёд, сыр и пр.

Он пил чай, смеялся, рассматривал свои ногти, курил, подкладывал себе подушки под бок и вообще чувствовал себя в отличном расположении духа. [И.С.Тургенев].

В грузинском языке, в отличие от русского, различают два основных типа дополнения: дополнения-объекты и простые дополнения. [ლუი კვჭაძე, თბ. 1977, გვ.73].

Дополнения-объекты непосредственно связаны с объектным лицом глагола, например:

...დაიყვირა ერისთავმა და გასწორდა, კრიალოსანი მიაგდო გვერდზე ...

ცხენოსანმა მისი ბედაური გააჭენ-გამოაჭენა ჭალებში, გაახურვა და წამოიყვანა პირდაპირ მდინარისაკენ, რომ მოადგა კიდეს, ჰკრა დეზი და გადაუშვა აზღვავებულ წყალში

...ცოტა ხნის შემდეგ ამოჰყო ცხენმა თავი და იწყო ცურვა გვერდულად ... [აკაკი წერეთელი].

ტოროლამ ნისკარტით ამოგლიჯა რამდენიმე ბალახი. [ი.გოგებაშვილი]

Обозначение объекта обычно предполагает употребление слов предметной грамматической самантики. Поэтому в роли дополнения используются почти исключительно существительные и их заместители, в том числе – такие же сочетания слов, как и при выражении подлежащего. Существительное-дополнение всегда выражается формой косвенного падежа – без предлога или с предлогом. В большинстве случаев дополнениям свойственна обязательность строго определённого грамматического оформления и жёсткая зависимость от того, какое слово употреблено в качестве главного. Для них чужда «изменяемость» способов выражения, часто характерная для определений и обстоятельств [Е.Скобликова. М., 1979, с. 163]

В русском языке прямое дополнение в основном выражается формой винительного падежа без предлога, причём этот падеж обозначает полный охват объекта действия, например:

-- Ну, ступай, -- прибавил он после небольшого молчания, поднял брови и позвонил.

Мы возьмём с собою повара.

Сняли свои зимние шапки и приподнялись ...

Аркадий Павлович удовлетворил его желание.

Как один шутник-помещик вразумил своего лесника... [И.С.Тургенев].

В этом вашем заливе добывают глауберову соль. [К.Паустовский].

Имеются колебания в отношении к прямому дополнению обозначений объектов при переходных глаголах родительным падежом:

- 1) При наличии отрицания;
- 2) При обозначении частичного охвата объекта [А.Н.Гвоздев. М., 1968, с. 106].

Родительный падеж при отрицании нередко выражает те же отношения к объекту, что и винительный:

Одно я знал твёрдо – что никогда не забуду этой осенней горечи. (Р.п.)

Я не изучал тот старый дом (В.п.), где жил, как материал для рассказа. [К.Паустовский].

В ряде случаев, как в приведённых примерах, возможно употребление и того и другого падежа.

Винительный чаще появляется при обозначении определённого конкретного предмета, особенно лица, а родительный – при обозначении рода предметов в целом, особенно когда не имеется в виду полный охват предметов. Во многих случаях возможен только родительный падеж.

Пограничное отношение между прямым и косвенным дополнением занимает обозначение частичного охвата объекта, выражаемое родительным падежом: налил воды, принёс яблок, купил дров. Близость этих конструкций к прямому дополнению выражается в том, что они употребляются при переходных глаголах. [А.Н.Гвоздев.М., 1968, с.106].

Дополнения-объекты в грузинском языке выражаются теми же частями речи, что и подлежащие (Так же, как и в русском языке).

В связи с вопросом о выражении подлежащего и дополнений-объектов следует иметь в виду одну особенность грузинского языка: «Грузинский язык имеет возможность склонять не только имена, но и глагол, наречие, послеслог, союз, частицу, междометие, т.е. любое слово, в том числе какую-либо падежную форму обычного имени. Можно сказать больше: грузинский язык может склонять даже целое предложение. Ещё Илья Чавчавадзе обратил внимание на эту особенность грузинского языка». [А.Шанидзе].

Благодаря этой особенности перечисленные выше части речи, словосочетания или предложения можно использовать в значении имени существительного и выразить ими дополнения-объекты. [Лео Квачадзе. Тб., 1977, с.74].

1. *საოცარი სიღამაზით მოხიბლული ლელა სტუმარს თვალს (сущ.) ვერ აშორებდა* (Григол Абашидзе).
2. *გადავამტერეთ ... ავსა, კარგსა (прил.) (Илья Чавчавадзе).
დიდს (прил.) ეუბნებოდნენ, პატარას ასმენდნენ და აგულსხმებდნენო* (Пословица).
3. *[შატაძე] ერთს (числ.) ქათამს მოსტაცებდა, მეორეს - ბატს, მესამეს - ინდაურს, მეოთხეს - ცხვარს და სხვა. (Важа-Пшавела).*
4. *შენ მე (мест.) წამახალისე, მე კიდევ შენ წაგახალისებ. (Илья Чавчавадзе).*
5. *ნოდარმა ხარბად დაიწყო ჭამა (масдар) ნაცნობმა ხმამ დაჭრილს ჟრუანტელი მოჰგვარა. (Р.Гветадзе).*
6. *ამიტომსა და იმიტომს ჩირაძე ყურს არ უგდებს (М.Джавахишвили)
თან-ს გასაძლიერებლად „ერთად“ ერთვის (А.Шанидзе).*

- ბუნებაც „ვაშას“ უძახის მდიდრად მორთული აღმითა (ვაჟა-ფშაველა).
სადაც შევდივარ, ყველგან „დაბრძანდის“ მეუბნებიან. (А.Церетели).
7. „მეხი კი დაგეცეს“ - საც ზედ დაატანდა (Илья Чавчавадзе).

Как было отмечено выше, и в русском языке дополнение (и прямое, и косвенное) может быть выражено любой субстантивированной частью речи;

1. Я занял одну комнату (сущ.) (К.Паустовский).
2. Много было примет осени, но я не старался запоминать их (местоим.). (К.Паустовский)
3. Я просто полюбил его... (местоим.). (К.Паустовский)
4. ... чтобы выбрать из него самое ценное (прилаг.) (К.Паустовский)
5. ... чтобы произнести свои две-три фразы (словосоч.) (К.Паустовский)
6. Молодой болгарин дал мне напиться (инфинитив) солоноватой воды. (К.Паустовский)
7. Я не ждал никого из знакомых (словосоч.) (В.Г.Короленко)

В грузинском языке, так же как и в русском, прямое дополнение обычно относится только к переходным глаголам и указывает, что действие подлежащего касается непосредственно этого объекта: *ტყეში გლეხი მუშას აპობდა* (Д.Шенгала)

სიცოცხმ (წიწილას) დედის უბე მოადებინა (Т.Разикашвили).

Падеж прямого дополнения в грузинском зависит от серии глагола. При глаголах первой серии дополнение стоит в дательном падеже, а при глаголах второй и третьей серий – в именительном.

Прямое дополнение и возможности его выражения – весьма обширная и серьёзная тема, особенно в плане сопоставления, поэтому в статье невозможно осветить все стороны данного вопроса. Наша скромная работа – не большой, но всё же шаг вперёд в исследовании этой сложной и серьёзной проблемы.

Таким образом, прямой объект в обоих языках является прямым дополнением, выражается любой частью речи с предметной семантикой. Для передачи прямого объекта в русском языке выступает в основном винительный падеж, реже – родительный, а в грузинском – это именительный и дательный падежи.

Это сходство и различие следует учитывать во время работы над переводами. Что касается семантики прямого объекта, она в основном совпадает в анализируемых языках.

Литература:

- 1.Балиашвили Тенгиз (1988): К вопросу о методах сопоставления разносистемных языков. // Интерференция как проблема двуязычия. Издательство Тбилисского университета. Тбилиси. 13-25.
- 2.Гвоздев А.Н. (1967). Современный русский литературный язык. Часть I. Фонетика и морфология. М.
- 3.Гвоздев А.Н. (1968). Современный русский литературный язык. Часть II. Синтаксис. М.

4. Голетиани Г.Г. (1970). Сопоставительная грамматика русского и грузинского языков. Часть I. Морфология. Тбилиси.
5. Руднев А.Г. (1968). Синтаксис современного русского языка. М.
6. Русская грамматика. (1982). Том II. Синтаксис. М.
7. Скобликова Е.С. (1979) Современный русский язык. Синтаксис простого предложения. М.
8. კვაჭაძე ლეო (1977). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი

Seda Asaturova

Iakob Gigebashvili State University, Telavi

Opportunities of Expressing Direct Object in the Russian and Georgian Languages

Abstract

The issue of comparing non-related languages expresses linguists' global attention. The structural and typological method of comparing related and non-related languages has become the most actual at the end of the XX century. The comparison of non-related languages doesn't lose its importance among the linguists even nowadays because this method has opportunities of establishing regulations of the development of modern languages and identifying the general and specific aspects of the regulation for revealing similarities and differences of these languages.

The article deals with one of the most important category of the Russian and Georgian languages i.e. the opportunities of expressing direct object in the Russian and Georgian languages.

Key Words: comparison; non-related languages; direct object; transitive verbs; expressive means; similarities and differences;

ნატო ახალაია, ქეთევან ლორთქიფანიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

თურქული პუბლიკაციები ლაზებისა და ლაზური ენის შესახებ

ლაზეთისა და ლაზური ენის შესწავლას გარკვეული ტრადიცია აქვს საქართველოში, სადაც წარმოჩენილია მრავალი პრობლემური საკითხი ლაზეთის ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ფოლკლორის, ლაზთა ეთნოგენეზისა თუ მათი ისტორიული ხვედრის შესახებ.

ლაზეთის ისტორიულ-გეოგრაფიული დახასიათება ჯერ კიდევ ვახუშტი ბატონიშვილსა აქვს მოცემული „ქართლის ცხოვრებაში“, საიდანაც ვიგებთ, რომ უკვე იმ პერიოდისათვის (XVIII ს.) ლაზები თითქმის მთლიანად გამაჰმადიანებულნი არიან,

ქრისტიანობა მხოლოდ მცირე ნაწილშიდაა შემორჩენილი და ზოგიერთმა ქართულიც იცის (ქართლის ცხოვრება, IV, 1972). ჩვენში ლაზეთის ისტორიის (ეგრისის სამეფოს) საკვანძო საკითხები შესწავლილია ივ. ჯავახიშვილის, ნ. ბერძენიშვილის, ს. ჯანაშიას, ნ. ლომოურის და სხვათა ნაშრომებში. ამასთან ერთად ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევდა და აქტიურად მიმდინარეობდა ლაზური ენის ლინგვისტური კვლევა. ნ. მარიდან მოყოლებული ამ საქმეში უდიდესი წვლილი მიუძღვით ი. ყიფშიძეს, არნ. ჩიქობავას, ს. ჟღენტს, ს. ჯიქიას, გ. კარტოზიას, ნ. ქუთელიას, ი. ასათიანს...

ლაზეთისა და ლაზური ენის კვლევა ყოველთვის დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული, ვინაიდან უკვე საუკუნეებია ისტორიული ლაზეთი ჯერ ოსმალეთის იმპერიის, შემდეგ კი თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრებშია მოქცეული. მთელი ათწლეულების მანძილზე ქართველ მეცნიერთათვის პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო იქ, ადგილზე რაიმე კვლევა-ძიების წარმოება. დღეს ასეთი დაბრკოლებანი მეტ-ნაკლებად მოხსნილია და სწორედ ამან განაპირობა სამეცნიერო ინტერესების ზრდა ლაზების ენისა და ისტორიის შესწავლის საქმეში.

თანამედროვე თურქეთში აქტუალური გახდა ლაზთა თვითიდენტიფიკაციის საკითხი. თურქეთში მცხოვრები ლაზი ინტელიგენცია მრავალი წლის დუმილის შემდეგ შეუდგა საკუთარი ეთნიკური ფესვების ძიებას და დაადგა თვითგამორკვევის გზას, რაც აისახა მთელ რიგ სამეცნიერო-პოპულარულ პუბლიკაციებში. მათი დიდი ნაწილი კი ჩვენი სამეცნიერო საზოგადოებისათვის თითქმის უცნობი და მიუწვდომელია.

მოხსენების ავტორებს 2012 წლის ნოემბრიდან 2013 წლის სექტემბრამდე მოგვეცა საშუალება, გვეცხოვრა ლაზურ გარემოში და თვალყური გვედევნებინა იმ ახალი კულტურული პროცესებისთვის, რაც მიმდინარეობს თურქეთის ლაზეთში. ამ პერიოდში გავეცანით მრავალ სამეცნიერო-პოპულარულ პუბლიკაციას, ასევე ლაზურ ვებ-საიტებს (თურქულ და ლაზურ ენებზე), რაც საკმაოდ ნათელ სურათს ქმნის თვითგამორკვევის პროცესში მყოფ ლაზთა სამეცნიერო თუ კულტურული ინტერესების შესახებ.

თანამედროვე თურქეთში ვინც ლაზებთან დაკავშირებით პირველი კვლევა ჩაატარა და ბეჭდური სახით გამოსცა, გახლავთ **ნიზამეთინ ალქუმრუ**, ეთნიკური ლაზი. მისი მონოგრაფიის სახელწოდებაა „Laz kültür Tarihi“ (ლაზური კულტურის ისტორია). წიგნში ავტორი აღნიშნავს: „მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან მაინტერესებდა ყველაფერი ლაზების შესახებ, ვერანაირი ინფორმაცია ვერ მოვიპოვე. 1943 წელს უნივერსიტეტში სწავლისას მილერის, ინგლისელი ისტორიკოსის წიგნი – „კავკასიურ რასათა ისტორია“ ჩამივარდა ხელში. ამ წიგნში ლაზების შესახებ მხოლოდ ერთი წინადადება იყო: „ლაზები და ქართველები ერთი და იგივე რასიდან მომდინარე ნათესავები არიან, მათი **მეტყველებაც არის ჩალათაური დიალექტი** (ხაზგასმა ჩვენია - ნ.ა. / ქ.ლ.).“

1980 წელს ცნობილ ფრანგულ ლარუსის ენციკლოპედიაში ლაზთა შესახებ ზოგიერთი ცნობა, შემდგომ კი ისლამის ენციკლოპედიაში უფრო ვრცელი ინფორმაცია ვიპოვე და გავაერთიანე, რათა უფრო შემევესო ცნობები ლაზთა შესახებ. უეჭველია, რომ ამ შენიშვნებში (ჩანაწერებში) ლაზთა შესახებ საკმარისი ინფორმაცია არ იყო, მაგრამ ცოტაც

რომ ყოფილიყო, იმითაც ვკმაყოფილდებოდით. ამასთან ეს ნაწერები ლაზებში ხელიდან ხელში ფოტოკოპიით ვრცელდებოდა“ (Alkumru, 2011, 14).

ვინ არიან ლაზები?! - მათ დღემდე აწუხებთ ეს კითხვა. „ლაზების, მათი ისტორიის, კულტურის, ბუნების შესახებ ინფორმაციის მოპოვება ძნელად ხელმისაწვდომია და ლაზების კულტურა ისტორიის სიღრმეშია დაკარგული. ქართველები დღეს ლაზებს ჭანის სახელით იცნობენ“ (Özgün, 2000, 49).

ჩვენ მიერ მოპოვებულ ლაზეთისადმი მიძღვნილ პუბლიკაციებში თითქმის ყველა ავტორი სამეცნიერო კვლევის სიმწირეზე და ინფორმაციის არაობიექტურობაზე მიუთითებს. მათ ნაშრომებში ლაზთა ეთნოგენეზისის საკითხი ერთ-ერთი უმთავრესია. აქ წარმოდგენილ თვალსაზრისთა ერთი ნაწილი ლაზთა თურქულ წარმომავლობას ამტკიცებს, ნაწილი კი მათ კავკასიურ წარმოშობაზე მიუთითებს.

კავკასიოლოგიაში დიდი ხანია ეჭვშეუვლად არის დამტკიცებული და გაზიარებული, რომ ლაზური ენა იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ქართველურ ენათა ჯგუფს მიეკუთვნება, ხოლო ლაზები კი კავკასიური წარმოშობის კოლხურ-იბერიული მოდგმის ხალხია. ჩვენ მიერ განხილული პუბლიკაციების ავტორთა ნაწილი ლაზთა კავკასიურ წარმომავლობას ეთანხმება, მაგრამ, ამავე დროს, ემიჯნება კავკასიოლოგიაში მიღებულ ზემოაღნიშნულ თვალსაზრისს. მათი აზრით, ლაზები, მეგრელებთან ერთად, ქმნიან კოლხურ ერთიანობას, მაგრამ არ არიან საერთოქართველურის ნაწილი. ისინი თავს ქართველების ნათესავად მოიაზრებენ და არა ქართველებად. მათთვის მიუღებელია ლაზების ქართველებად მოხსენიება, ასევე „ქართ“ ძირი და მისგან ნაწარმოები, საყოველთაოდ მიღებული ტერმინი „ქართველური“. ისინი ამას ხშირად აღნიშნავენ პირად საუბრებში ჩვენი სამეცნიერო მივლინების დროს თურქეთის ლაზეთში (ხოფა, არქავი, ფინდიქლი, ართაშენი, ფაზარი) და სტამბოლში (2012-2013 წ.). ეს საკითხი მათ საჯაროდაც გამოიტანეს 2013 წლის 9 აპრილს (ხაზგასმა ჩვენია - ნ.ა. / ქ.ლ.) ინტერნეტ-სივრცეში გავრცელებულ დეკლარაციაში, სადაც ვკითხულობთ: „ლაზები ქართველი ერის ნაწილს არასოდეს წარმოადგენდნენ და არც ახლა არიან მისი ნაწილი. ლაზები ქართველები (ქართველური) არ არიან. ლაზები ისტორიის დასაწყისიდანვე ლაზები არიან და სურთ ლაზებად დარჩენა. ლაზების ენობრივი, ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობა ვინმე პირის ან რაიმე ორგანიზაციის განხილვის საგანი არ შეიძლება იყოს. ამ საკითხს არ გააჩნია ეჭვქვეშ დაყენების საფუძველი!“ (<http://lazca.org/2013/04/08/lazlar-ortak-deklerasyonla-dunyaya-seslendiler/> **თურქეთისა და საქართველოს ხალხს და მსოფლიო საზოგადოებას!**). ამ დეკლარაციას ხელს აწერენ ლაზი ინტელიგენციის წარმომადგენლები. მიმართვაში, ბევრ სხვა საკითხთან ერთად, გაუგებარი რჩება ის პუნქტები, სადაც საუბარია მეგრელებისა და სვანების კულტურული ავტონომიაზე: „თუ საქართველოს და საქართველოში არსებულ ორგანიზაციებს სურვილი აქვთ ლაზების კეთილგანწყობისა და საქართველოს მიმართ სიმპათიის გაზრდის, მათ ხელი უნდა შეუწყონ მეგრელებისა და სვანების კულტურულ ავტონომიას, მისცენ მათ მშობლიურ ენაზე განათლების საშუალება, ასევე უნდა იყვნენ დაკავებული ამ ენების გაძლიერებისთვის, წახალისებისა და მსგავსი მხარდაჭერის საკითხებით“ (<http://lazca.org/2013/04/08/lazlar-ortak-deklerasyonla-dunyaya-seslendiler/> **თურქეთისა და საქართველოს ხალხს და მსოფლიო საზოგადოებას!**). აღსანიშნავია ის

ფაქტი, რომ ამ დეკლარაციას ხელს არ აწერს საქართველოში (სარფი, კვარიათი...) მცხოვრები არცერთი ლაზი, პირიქით, ეს საკითხი მათთვის აღმაშფოთელი აღმოჩნდა. დეკლარაციას ასევე ხელს არ აწერს არცერთი მეგრელი და სვანი, თუმცა მათი სახელითაც ხდება ამ მოთხოვნების წამოყენება. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ გარკვეული იდეოლოგიის წნეხქვეშ მყოფმა ლაზებმა იმ ქვეყნისა და ხალხის მიმართ გამოხატეს პროტესტი, საიდანაც საფრთხე ნაკლებ მოსალოდნელი იყო და სიტყვის თავისუფლების ხარისხი უფრო მაღალია... მეორე მხრივ, ამ დეკლარაციამ თვალნათლივ დაგვანახა თუ რაოდენ ფრთხილად უნდა მოვეკიდოთ ამ ფაქტს საკითხს, რათა არ მოხდეს თვითგამორკვევის პროცესში მყოფი ლაზების უფრო მეტი იზოლირება საერთო კოლხურ-იბერიული სივრციდან. ამასთანავე არის საშიშროება, რომ ამით ისარგებლონ ანტიქართულმა ძალებმა და თავიანთი პოლიტიკა წარმატებით გაატარონ ლაზებთან მიმართებაში.

ტერმინი „ქართველური“ ასევე აქვს გააზრებული **ალი იჰსან აქსამაზს** თავის მონოგრაფიაში „Dil, Tarih, Kültür Gelenekleriyle Lazlar“ (ლაზების ენა, ისტორია, კულტურა და ტრადიციები). ის ავტორია არა ერთი ლაზური წიგნისა. თავის ნაშრომებში იკვლევს ლაზთა ენას, კულტურას, ისტორიას, ტრადიციებს და ა. შ. წერს ლაზურად (ლათინური ტრანსკრიპციით), ასევე თურქულად. თავის ნაშრომებში ეყრდნობა, როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ წყაროებს, მაგრამ ის მკვეთრად ემიჯნება საერთოქართველური ერთიანობის იდეას. ავტორისთვის მიუღებელია ლაზების და ასევე მეგრელების, ქართველებად, ქართველურ ტომად მოხსენიება. აღნიშნულ ნაშრომში ის აკრიტიკებს **ალი თანდილაგას** და **მუჰამედ ვანილიშის** მიერ გამოცემულ წიგნს „ლაზეთი“ (იგულისხმება 1964 წელს სერგი მაკალათიას წინასიტყვაობით გამოსული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი ლაზეთის შესახებ) და აღნიშნავს: „ლაზების ისტორიის“ სახელით გამოქვეყნებულ წიგნში არასრული და მცდარი ცნობებიც შეინიშნება. ამ მცდარი ცნობებიდან ზოგიერთის მაგალითად მოყვანაც შეგვიძლია: „ქართული აღნაგობის ლაზები“, „ქართველური წარმომავლობის მეგრელები“, „ქართველური ენის ოჯახიდან მეგრულ-ლაზური (ჭანური) ჯგუფი წარმოიქმნება“, „ლაზები და ქართველები იგივე გვარებს ატარებენ“, „ლაზების რასობრივი ნათესავებიდან სვანები, მეგრელები და ქართველები - ეს ოთხი ეთნიკური ჯგუფი ქართველად იწოდება“, „ლაზები ქართველების საზოგადოების წევრად მიიღება...“ „ქართველები ისტორიულად ქართველების, მეგრელ-ჭანების (ლაზები) და სვანების მეთაურობით, სამი ჯიმის შთამომავლები არიან“ (Aksamaz, 2000, 41). ავტორის გაღიზიანებას იწვევს ლაზების ქართველებთან იდენტობის საკითხი, თუმცა ის არ უარყოფს, რომ მათ და ქართველებს საერთო წარმომავლობა აქვთ და მონათესავენი არიან.

მიუხედავად იმისა, რომ „თურქული ისტორიოგრაფია ვერ ახერხებს, უარყოს ლაზებისა და ქართველების ნათესაობა და ეთნიკური ერთობა, მაინც ცდილობს „მეცნიერულად“ დაამტკიცოს ლაზ-ჭანთა თურქული წარმოშობა. ამ საკითხს გარკვეულ ადგილს უთმობენ სახელმძღვანელოებსა და პოპულარულ გამოცემებში, ეწევიან იმის პროპაგანდას, თითქოს ლაზ-ჭანები განეკუთვნებიან ალთაური წარმომავლობის თურქულ ეთნიკურ ჯგუფს“ (ბაწაში, 1988, 15). ამ თეორიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია ერზრუმის ათათურქის უნივერსიტეტის პროფესორი, ისტორიკოსი,

ფაქტობრივ კირზიოლლუ, რომელიც კიდევ უფრო შორს მიდის და სცილდება თვით ლაზების მიერ აღიარებულ ისტორიულ ჭეშმარიტებას, რომ ლაზები და მეგრელები საერთო მოდემის, კოლხური წარმოშობის ხალხია. ის ზემოთ ნახსენებ ა. თანდილავას და მ. ვანილიშის წიგნს „მონაჩმახს“ უწოდებს: „1992 წელს ქართულიდან თურქულად თარგმნილი და სტამბოლის გამომცემლობა ANT-ში გამოცემული ორი სარფელი ლაზის დაწერილი „ლაზეთი“ პროპაგანდისტული მონაჩმახია“. მისი მტკიცებით, ლაზები განეკუთვნებიან საქაას ტომის თურქულ განშტოებას: „ისტორიული დოკუმენტები და ენობრივი მტკიცებულებები ლაზ/ალაზან და ჩან/ჩანარი ტომებს სარმატ/ხაზარ ტომთა ერთ-ერთ განშტოებას განაკუთვნებს და მათ თურქულ წარმომავლობას ადასტურებს, რაც, ბუნებრივია, ეწინააღმდეგება შეთხზულ (მოგონილ) ქართულ თვალსაზრისს, რომ „ლაზები არიან გამუსულმანებული მეგრელები, მათი ეს მტკიცებულებები და პროპაგანდა ემსახურება ერთ ქართულ მიზანს, მაგრამ ეს არის უსაფუძვლოდ შეთხზული რამ. ლაზები და მეგრელები ერთმანეთისაგან ძლიერ განსხვავდებიან“.

(Kırzioğlu, 1994, 6). როგორც იტყვიან, აქ „კომენტარი ზედმეტია“.

მსგავსი მოსაზრება ყოვლად მიუღებელია დორტმუნდის უნივერსიტეტში მოღვაწე სელმა კოჩივასთვის. ლაზი პოეტი თავის წიგნში „Lazona, Laz halk gerçekliği üzerine“ („ლაზონა, ჭეშმარიტება ლაზი ხალხის შესახებ“) კატეგორიულად უარყოფს თურქეთის რეაქციულ წრეებში გავრცელებულ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ თითქოსდა ლაზები შუა აზიიდან გადმოსახლდნენ და შემთხვევით შეერწყნენ შავი ზღვის რეგიონის ადგილობრივ თურქ ტომებს“ (Koçiva, 2007, 94–97).

ერთი რამ აშკარაა, თურქეთში მცხოვრები ლაზების უმეტეს ნაწილს კარგად აქვს გათვითცნობიერებული, რომ ისინი ენით, კულტურით, ტრადიციებით, ცხოვრების წესით სხვებისგან სრულიად განსხვავებულნი არიან და „შეიძლება თურქეთში ამ უცნობი კულტურის მიმართ საწინააღმდეგო გამოხმაურებაც მოხდეს. ეს ნორმალურია, რადგან ამ დრომდე ყველაფერი ის, რასაც ლაზებზე ამბობდნენ სიმართლისგან და სერიოზულობისგან შორს დგას. ამ არასწორი ინფორმაციის გამო, საზოგადოებას ლაზების შესახებ არასწორი წარმოდგენა აქვს... ლაზები ავტოხთონები არიან. მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიის ვერც ერთ პერიოდში ვერ მოახერხეს სახელმწიფოს შექმნა. ეს არის ხალხი, რომელიც ყოველთვის ვიღაცის მმართველობის ქვეშ არსებობდა. ისინი მუდმივად ემორჩილებოდნენ იმ ქვეყნებს, რომელთა ქვეშევრდომებიც იყვნენ, მაგრამ მათი შეცვლა ან სხვა ხალხებთან გაიგივება შეუძლებელი აღმოჩნდა“ (Aksoylu, 2010, 14).

მსგავს სამეცნიერო-პოპულარულ პუბლიკაციებში ასევე მწვავედ განიხილება ლაზური ენის საკითხი. ცნობილი ფაქტია, რომ ეთნონიმ „ქართველისგან“ ენათმეცნიერულ და ისტორიულ ლიტერატურაში წარმოიშვა ტერმინი „ქართველური ენები“ (kartvelian languages), რომელიც პირველად გამოიყენა გერმანელმა ენათმეცნიერმა ჰუგო შუხარდტმა. ამ ტერმინის პარალელურად აგრეთვე გამოიყენება „იბერიული ენები“ ან „სამხრეთკავკასიური ენები“, სადაც ერთიანდება გენეტიკურად დაკავშირებული ქართული, ზანური (მეგრულ-ლაზური) და სვანური.

თურქეთში მცხოვრები ლაზი ინტელექტუალების ნაწილისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა ცნება „ქართველური ენები“. მათი აზრით, ეს ტერმინი ქართულ ენას უპირატესობას ანიჭებს მასში შემავალ მონათესავე ენებთან შედარებით: „სწორი იქნება, თუ ლაზურისა და ქართულის წინაპარ ენას ვუწოდებთ კოლხურ-იბერიულ ენას, რადგან, როგორც ცნობილია, ლაზებს და ქართველებს ანტიკურ პერიოდში კოლხებად და იბერებად მოიხსენიებდნენ და, ჩვენი აზრით, ეს უზრუნველყოფს ამ ენების კვლევის სწორ მიმართულებას (Aksoylu, 2010, 41). ავტორი მიიჩნევს, რომ საქართველოში ამ კუთხით კვლევა ობიექტურად არ ხორციელდება. მისთვის ძირითადი დასაყრდენია იაპონელი მეცნიერის **გოიჩი კოჯიმა**ს მიერ ჩატარებული კვლევები. **გოიჩი კოჯიმა** თავის ერთ-ერთ სტატიაში, რომლის პერიფრაზი მოჰყავს ქამილ აქსოილუს (იქვე, გვ.42) აღნიშნავს: „მეცნიერებმა აღმოაჩინეს, რომ ბერძნული, ლათინური (ლათინური და მისგან მომდინარე თანამედროვე ფრანგული, იტალიური, ესპანური და სხვ.), გერმანიკული (ძველი გოთური, თანამედროვე გერმანული, ინგლისური, შვედური და სხვ.), სლავური (ბულგარული, რუსული, პოლონური და სხვ.), ალბანური, სპარსული ენები, ასევე სანსკრიტი ერთი ძირიდან წარმოიშვნენ. მათ, ვინც ამ მიმდინარეობას ჩაუყარეს საფუძველი, ამ ენებს „ინდო-გერმანული ენების ჯგუფი“ უწოდეს. ყველა ლინგვისტი ეთანხმება იმას, რომ ეს ენები ერთი ძირიდან მომდინარეობს, მაგრამ გერმანელების გარდა ეს სახელი არავის მოეწონა. რადგან ეს სახელწოდება გერმანულ ენებს ზედმეტ მნიშვნელობას სძენდა (ხაზგასმა ჩვენი - ნ.ა./ქ. ლ.). რაღაც დროის შემდეგ ყველა შეთანხმდა სხვა სახელწოდებაზე და ამ ენათა ჯგუფს „ინდო-ევროპულ ენათა“ ჯგუფი უწოდეს“. ციტატიდან ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, თუ ამით რისი თქმა სურს ავტორს. მისი აზრით, ტერმინი „ქართველური ენების“ ქვეშ ლაზურის მოაზრება ერთგვარად აკნინებს ამ ენის მნიშვნელობას. ამავე დროს, ლაზი ავტორები უმეტესწილად ხაზს უსვამენ, რომ: „ლაზური ენა თურქული ენის ოჯახს არ წარმოადგენს. ლაზურთან ყველაზე ახლოს მყოფი ენა საქართველოს დასავლეთში, სამეგრელოს რაიონის სალაპარაკო ენაა. როგორც ჩანს, ლაზური კავკასიური ენაა, მაგრამ როგორც ხდება ხოლმე, ეს ენა ქართულ ენაში შეზრდილი არ არის, ქართული მხოლოდ მონათესავე ენაა“. (Aksamaz, 2000, 53-54). თურქულ სამეცნიერო-პოპულარულ პუბლიკაციებში აღნიშნული ტერმინისადმი, ზოგადად, ნეგატიური დამოკიდებულებაა, მაგრამ თითქმის არსად არ არის უარყოფილი აღნიშნული ენების გენეტიკური ნათესაობა. თუმცა არსებობს რადიკალური მოსაზრებებიც: „საქართველოს აკადემიურ გამოცემებში კატეგორიულად ცხადდება, რომ მეგრელები და ლაზები მოძმე ტომები არიან და მათი ენებიც მსგავსია. ეს მტკიცებულება მოძველებული და ძალზედ პრიმიტიულია. ის, რომ ლაზურსა და მეგრულში გარკვეული რაოდენობა სიტყვებისა მსგავსია, ეს იმ ეპოქის გამოძახილია, როდესაც ლაზური სამეფოს ფარგლებში, მისი მმართველობის ქვეშ იმყოფებოდნენ მეგრელები“ (Kırzioğlu, 1994, 7).

ცხადია, ასეთი უაპელაციო, დაუსაბუთებელი განცხადებები შემთხვევითი არ არის და გამოხატავს არამეცნიერულ და ანტიქართულ დამოკიდებულებას აღნიშნული საკითხისადმი.

როგორც ვხედავთ, მოყვანილ ავტორთა პუბლიკაციებში გატარებულია ზოგიერთი ისეთი თვალსაზრისი, რომელიც ემსახურება ლაზური ენისა და კულტურის თურქულ

კონტექსტში განხილვას. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც ვერ მოხერხდა ლაზთა ეთნოკულტურული თავისებურების წაშლა და სრული ასიმილაცია.

პუბლიკაციებიდან ირკვევა, ჩვენი აზრით, ერთი საინტერესო გარემოებაც, ლაზ მშობლებს სურდათ, რომ მათ შვილებს უაქცენტო თურქულით ესაუბრათ (რადგან თურქულ სკოლებში ლაზურად ლაპარაკი დაცინვის საგანი ხდებოდა თვით მასწავლებლების მხრიდანაც კი) და უშეცდომოდ ეწერათ, რათა კარგი განათლება მიეღოთ. აქედან გამომდინარე, იძულებულნი ხდებოდნენ ოჯახში შვილებთან თურქულად ესაუბრათ. შემდგომ წლებში კი სწორედ შვილების თაობამ იგრძნო, რომ: „თურქეთის დემოკრატიის პარალელურად ადგილობრივი ენები წნეხის ქვეშ რჩებიან. კულტურულ საყრდენთა გამაგრებაა საჭირო. ენამ, განათლების სისტემაში, სულ მცირე დაწყებით სკოლებში „დედაენის“ სტატუსი უნდა მიიღოს. ამ ენაზე უნდა ხდებოდეს არსებულ უნივერსიტეტებში განათლების მიღება. რადიოსა და ტელევიზიებში საინფორმაციო და საგანმანათლებლო გადაცემები ლაზურ ენაზე უნდა გადიოდეს; სახელწოდებათა შერჩევისას თავიდან უნდა მოხდეს ამჯერად ლაზური სახელების დარქმევა“. (ბელლერ ხანი, 1999,13). სხვაგვარად ლაზური ენა ვერ იარსებებს. ლაზური პოპულარული ჟურნალის SIMA-ს რედაქტორი, პირველი ლაზური გრამატიკის (Lazuri Nenaçkina) და მრავალი წიგნის ავტორი (მიუნირ) ილმაზ ავჯი გრძნობს ამ დიდ საფრთხეს და ყველა ლაზს მოუწოდებს ბრძოლას ლაზური კულტურის დასაცავად. ის თავის ერთ-ერთ პოპულარულ წიგნში აღნიშნავს: „ჩვენს დროში ვხედავთ ბევრი კულტურის თანდათანობით განადგურებას. ამის ყველაზე ნათელი მაგალითი ლაზების კუთვნილი კულტურაა...(Avci, 1999, 5).

განხილული და ბევრი სხვა მსგავსი პუბლიკაციებიდან ირკვევა, რომ მიუხედავად თვითმყოფადობისა და ენის შენარჩუნებისათვის ლაზთა დაუღალავი ბრძოლისა, რაც უდაოდ დასაფასებელია, თანამედროვე თურქეთში ამ მიმართულებით კვლევა არ დგას მკვიდრ მეცნიერულ ნიადაგზე. სასურველი იქნებოდა ლაზი ინტელექტუალების მხრიდან იმ მონაპოვრების გათვალისწინება, რაც კავკასიოლოგიაში მიღებული და გაზიარებულია, ასევე მათი ქართულ სამეცნიერო სივრცესთან დაახლოება, კონტაქტების გაღრმავება და, კულტურული დიალოგის ფორმატში, აღნიშნული მწვავე საკითხების გარშემო სამეცნიერო დისპუტებისა თუ კონფერენციების მოწყობა.

ლიტერატურა:

1. ბაწაში წ. (1988): ეთნო-რელიგიური პროცესები ჩრდილო-აღმოსავლეთ ანატოლიაში. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი
2. ქართლის ცხოვრება (1972): IV. ბატონიშვილი ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. თბილისი
3. Aksamaz A. İ (2000): Dil, Tarih, Kültür Gelenekleriyle Lazlar. Sorun Yayınları. İstanbul
4. Aksoylu K. (2010): Kültürü, Tarih, Dil, Gelenek ve Toplumsal Yapı. 2.Baskı, Ankara
5. Avci Y. (1999): Şurimşine. Kurye Yayınları. İstanbul
6. Alkumru N. (2011): Laz Kültür Tarihi. Laz Kültür Tarihi. İstanbul
7. Koçiva S. (2007): Lazona, Laz halk gerçekliği üzerine. Tümzamanlar yayıncılık. İstanbul
8. Kırzioğlu F. (1994): Karadeniz Bölgesindeki Türk Boylarından, Lazlar ve hemşinlilerin tarihçesi. Ankara
9. Özgün M.R. (2000): Lazlar. Çiviyazıları Mjora. İstanbul
10. Hann İ.B. (1999): Doğu Karadenizde Efsane Tarih ve Kültür, Çiviyazıları Mjora. İstanbul

The Turkish publications about Lazs and Laz language

Abstract

The Study of Las culture and Lasika has some tradition in Georgia, where both scientific and national interest of Lasika, as an object of study, have been put forward. However, unfortunately, Lazika which, by its historical circumstances, was cut off from its natural Georgian lingual-cultural space nowadays exists in isolation from common Kartvelian (in the republic of Turkey). Related to this issue, certain popular and scientific publications have been and are being produced: the majority of which as well as the material stored in the archives are still unknown to the Georgian Society. Finding, translation, systematisation and research of this material will enable us to study Laz ethno-genesis, culture, history and language at a deeper and more advanced scale. This becomes even more significant today when there are several attempts to break Lazika off from the common Georgian ethno-cultural world.

საკვანძო სიტყვები: ლაზური ენა, ლაზი, ლაზეთი, თურქული პუბლიკაციები, გამუსულმანებული მეგრელი

Key words: Laz language, laz, lazika, Turkish publications, muslim megrelian

დიანა ახვლედიანი

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

1930–32 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“ ენობრივი თავისებურებანი

სალიტერატურო ენა ნორმირებული და რეგლამენტირებულია. იგი გარკვეულ ნორმებს ემყარება. მას აწესრიგებს **ნორმა** - ენობრივი საშუალებების შერჩევა-გამოყენების წესების ერთობლიობა მოცემულ საზოგადოებასა და მოცემულ ეპოქაში. ნორმა დგას ლიტერატურული ენის ერთიანობის სადარაჯოზე. იგი განსაზღვრავს, რა არის სწორი და რა – არასწორი. ნორმა იცვლება საზოგადოების განვითარებასთან ერთად, მაგრამ ეს ცვლილებები ნელა მიმდინარეობს.

ნორმა არის ფილტრი, რომელმაც ენობრივი ნაკადი უნდა გაცხრილოს. ის რომ არ იყოს, ლიტერატურული მეტყველების ნაკადი შეერეოდა ტერიტორიულ და სოციალურ დიალექტებს. მას მხოლოდ ლიტერატურული ენის ერთიანობის დაცვა და ენობრივი საშუალებების შერჩევა არ ევალება.

არნოლდ ჩიქობავა წერს: „ნორმის გარეშე სალიტერატურო ენა ერთიანი ვერ იქნება; ენა, საერთოდ, სალიტერატურო ენა კერძოდ, არ შეიძლება არ იცვლებოდეს. ცვალებად სალიტერატურო ენას ვერ ექნება უცვლელი ნორმა. ნორმის ცვალებადობა არც იმას

ნიშნავს, ის საჭირო რომ არ იყოს, ან არც იმას, ნორმის დაწესება კერძო პირის ნება-სურვილი რომ იყოს“ (ჩიქობავა 1979: 14- 15).

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაში ახალი, გარდამავალი პერიოდი მე- 11 საუკუნიდან იწყება: გამდიდრდა ლექსიკა, ფართოდ შემოიჭრა ახალი ფორმები სახელთა ბრუნებისა, ზმნის უღვლილებისა და სინტაქსისა. მე-12-18 საუკუნის ქართული მწერლობის ენა რთული დიალექტური შედგენილობისაა; ეს არის კლასიკური ხანის სტილიზებული მემკვიდრეობისა, დიალექტიზმებისა და ინდივიდუალური სიტყვაწარმოების ნარევი (ქავთარაძე 1964: 13).

როდიდან დაიწყო ენის ნორმების დაწესება? ძველი ქართული სალიტერატურო ენა მკაცრად ნორმირებული ენა იყო. ჩვენამდე არ მოუღწევია მაშინდელ ენობრივ ნორმებს, მაგრამ ფაქტია, რომ ძველი ლიტერატურული ძეგლების გადამწერტ ჰქონდათ შეგნებული დამოკიდებულება ენისადმი. ა. არაბული წერს, რომ „თვით პირველი მწიგნობრული ძეგლიც კი ნორმატიულია, რადგან მისი შემქმნელი მიჰყვებოდა რაღაც წესებს, ირჩევდა ენობრივი ვარიანტებიდან ძირითადს, სოციალურად უპირატესს. ასეთნაირად არჩეული ვარიანტი კი უკვე ნორმა ხდებოდა; ყოველი მომდევნო ავტორი კი ითვალისწინებდა არსებულ ენობრივ გამოცდილებას და ნერგავდა მას. ადრინდელი ეპიგრაფიკული და ხანმეტი მწიგნობრული ძეგლები იმ სალიტერატურო ენით არის შექმნილი, რომელიც არსებითად მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში ინარჩუნებს სტაბილურობას“ (არაბული 2005:10).გადამწერები მკაცრად იცავდნენ მას, სწორედ ამიტომაც თვალში საცემი ყოველი გადახვევა სალიტერატურო ენის ნორმათაგან. უეჭველი ფაქტია, რომ ქართული სალიტერატურო ენა ნორმირებულია თავისი განვითარების ადრეულ საფეხურზეც.

სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი კომისია 1936 წლიდან სათავეში ჩაუდგა ნორმირებას, მაგრამ „თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენისნორმალიზაციის პრინციპთა შემუშავებას წინ უძღოდა თითქმის საუკუნოვანი ფიქრი, სჯა, მუშაობა თეორიულ საკითხთა გარშემო“ (ლეჟავა 1989: 89). მე- 19 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე- 20 საუკუნის 10-20-იანი წლების ქართული პრესა, კერძოდ, „საქართველოს მოამბე“ და „ივერია“) ამ კუთხით შეისწავლა ლია ლეჟავამ. პრესის ენა ყოველთვის აქტუალური იყო, სწორედ იმდროინდელი ქართული პრესის ფურცლებზე დაიბეჭდა თეორიული შეხედულებანი: „ენას კანონს თვით ენა აძლევს და არა რაიმე თეორეტიკა“- ახალი სალიტერატურო ენა უნდა დაეყრდნოს ცოცხალ მეტყველებასო; „ახალი ენა ძველს ენას არ ჰგავს“ (ილია). სალიტერატურო ენაში თავჩენილი მოვლენები მხედველობიდან არ გამორჩენიათ იმ დროის გამოჩენილ მოღვაწეებს. რა მდგომარეობა იყო სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენამდე ადგილობრივ პრესაში? აღნიშნული საკითხების კვლევა იმითაცაა საინტერესო, რომ ის შევუდაროთ ნორმათა დადგენის შემდეგდროინდელ ვითარებას; რა ენობრივი ტენდენციები არსებობდა მაშინ, რამდენად ახლოს იყო სალიტერატურო ენა სასაუბრო მეტყველებასთან.

1930–32 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“ მასალები ავლენს შემდეგ ენობრივ თავისებურებებს: შეინიშნება ტენდენცია, სალიტერატურო ენა დაუახლოვდეს სასაუბრო ენას, რაც კარგად ჩანს ორთოგრაფიული ნორმების დარღვევებიდან. ეს ნიშანდობლივი

და ამასთან, თვალში საცემი თავისებურებაა. გვხვდება ფორმები: **რგვალი, ბავში, საბავშო, კომფერენცია...** აღარაფერს ვამბობთ ლექსიკურ თავისებურებებზე: ბარბარიზმების, კერძოდ, რუსიციზმების გამოყენებაზე:

„ყველა ამის გამო **საბავშო** ბავა კარგავს მშრომელთა თვალში თავის მნიშვნელობას“ (9. 01. 1932 № 9); „დაიკარგა ბათომის ქალაქის საბჭოს განათლების განყოფილებისა და ბათომის რაიონის განათლების დირექტორის **რგვალი** ბეჭდები“ (5. 01. 1932 № 5); „დაბრუნდა მეცნიერული მივლინებიდან და განაახლა **ავათმყოფთა** მიღება“ (№194); „იქ შეამცირეს თანამშრომლები, მაგრამ **ბუხჰალტერიას** ქონებია პარაგრაფი, სადაც ერთ ადგილზე თუ მცირდება ხარჯები, მეორე ადგილას ემატება...“ (5.06.1930 №28).

უცხო სიტყვები ასეა გადმოცემული: ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში შენარჩუნებულია **ხ** თანხმოვანი, მაშინ როცა დღევანდელი ნორმების მიხედვით **ქ** უნდა გვქონდეს: ამჟამად **არახისი** იმყოფება სრულიად უნუგემო მდგომარეობაში (14.09.1932 №215); ქობულეთის სუბტროპიკულ **ტეხნიკუმში** მსმენელებით მოკალათებული არიან ანტისაბჭოთა ელემენტის შვილები (8.01.193 №8); კონფერენციამ უდიდესი ყურადღება დაუთმო პოლიტეხნიზაციის საკითხებს (16.10.1932 №242); ადგილობრივად მომუშავე **რადიო-ტეხნიკოსები** არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ ქობულეთის რაიონს (10.01.1932 №19).

ჰ თანხმოვანიგ- თია გადმოცემული, როგორც რუსულშია: საბჭოთა ხელისუფლება დიდ ყურადღებას აქცევს ბრძოლას **ალკოგოლიზმის** წინააღმდეგ (1.01.1930 №124).

რუსული ЛЯЛИО კომპლექსები ია, იუ ხმოვნებითაა გადმოცემული: **პოპულიარული** ველოსიპედები (3. 06. 1930); **რეზოლიუცია** (10. 01. 1932).

ამ პერიოდის პრესა საინტერესო მასალებს იძლევა პირის ნიშნების ხმარების მხრივ: სუბიექტური მე-3 პირის მრავლობითის ნიშანი **ნენარასწორად** არის ნახმარი, მის ნაცვლად ჯერ კიდევ იყენებდნენ **ენ** ნიშანს, ეს ნიშანდობლივია, მართალია, **ნენ**მანამდეც გვხვდებოდა, მაგრამ იგი ჯერ ნორმად არ იყო მიჩნეული. ელენე ნიკოლაიშვილმა შეისწავლა **სუბიექტური მესამე პირის** ნიშნის ევოლუცია და დაადგინა, რომ უძველესი ძეგლი, რომელშიც ადრინდელი ეს ნიშნის ნაცვლად გვხვდება **ნენ//ენ**, არის „ქართლის ცხოვრების“ (1479-1495) ანასეული ნუსხა: იყუნენ მორჩილებასა ძმისა მათისა დაჩისა... ესოდენად სიშორესა შინა მივიდენ. ანასეული ნუსხის გადამწერს შემოეპარა დიალექტიზმი. ქართლის მატიანეშიც არის ფორმები: **მოწევნულ იყუნენ, მივიდენ**... როცა ეს სუფიქსმა სრულიად დათმო ასპარეზი, მის ადგილას აღმოჩნდა ორი ფორმანტი: **ენ** და **ნენ**. ეს უკანასკნელი ხშირი იყო ვნებით გვარში, დანარჩენში -**ენ**. მათი ჭიდილი ჩვენი საუკუნის 30-იან წლამდე გრძელდებოდა. საბოლოოდ საკითხი გადაწყვიტა სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენმა კომისიამ“ (ნიკოლაიშვილი 1978: 108).

1936 წლამდე ნორმა იყო **წერდენ**, ჩვენს საანალიზო მასალაშიც სწორედ ეს ფორმანტია გაბატონებული:

„ადმინისტრაციამ დიდი ზეიმით გამოაცხადა იმ მოსამსახურეთა სია, რომლებიც მათ მიერ დაჯილდოებული უნდა ყოფილიყვნენ“ (9.01.1932 № 9); „სამუშაოთა მწარმოებელს ბევრჯერ შეეკითხენ, თუ რა მდგომარეობაშია სახლის აგების საქმე“ (15.08.1932 №190); „გეგმის შეუსრულებლობა ძირითადად გამოწვეულია მით, რომ მომმარაგებელი ორგანიზაციები ვერ ამარაგებდნენ ფაბრიკებს“ (9.01.1932 №9); „ხულოსა და ქობულეთის რაიონების რაიბაღბოსტანკავშირები მთლიანად ჩაეფლენოპორტუნიზმის ჭაობში“ (2.01.1932 №2); „გადასახლებულებს შეხვდნენ სომხეთის მთავრობის კომისია მთელი შემადგენლობით“ (10.01.1932 №9). უკანასკნელ მაგალითში სიტყვა კომისიასთან ზმნის აზრობრივი შეთანხმების ნიმუში გვაქვს.

ობიექტური პირის ნიშანი **ს გარდამავალ ზმნაში შემონახულია**: „პროფკავშირებმა მუშაობის ახალ ფორმებზე გადასვლით უნდა შესძლონ მუშათა მთელი მასის ჩაბმა ჩვენი ქვეყნის სოციალისტურ მშენებლობაში“ (1.01.1930 №7); „ორი საათის შემდეგ სამივე დაბრუნდნენ ფოსტაში და ასტეხეს იქ აურ-ზაური“ (2. 02.1932 №2); „ვსტეხთ განგამს: ჩაისათვის მომზადება დაუშვებელი ნელი ტემპით მიმდინარეობს“ (9.01.1932 №9); „...ადმინისტრაციამ უნდა დასდვას ხელშეკრულება კოლმეურნეობებთან“ (1.01.1932 №1); „...იზრუნოს მუშა ხელის მოსამარაგებლად და დასდვას ხელშეკრულება“ (1.01.1932 №31); „კულაკებმა გადასწვეს ნახევარი ჰექტარი გაშენებული ჩაის პლანტაცია“ (2. 01. 1930 №133).

ერთპირიან ზმნებთან ეს ნიშანი მეტწილად შენახულია: „მწვანე კონცხზე სცხოვრობს დანელი სპორტსმენი ქალი ავგუსტა, რომელმაც აიღო ბათომში ცურვის პირველი რეკორდი“ (14.10.1932 №181); „სპორტსმენმა გასცურა ბათომიდან მწვანე კონცხამდე 3 საათსა და 5 წთ.“ (14.10.1932 №181); „კარგად სჩანს, რომ გასულ წელს ამ დარგში ხეირიანი არაფერი გაკეთებულა“ (9.01.1932 № 9); „კონცერტი არ შესდგა, მოტყუებული დარჩა მუშები და მოტყუებული დარჩა გუნდის წევრებიც“ (13.06.1930 № 135); „...მინდა შევჩერდე იმ საკითხებზე, რომელიც სდგას ჩვენი სასამართლოს წინაშე“ (3.06.1930); „ბიდონის ქარხნის მუშები ვსცხოვრობთ აჭარისტანის გლეხთა მე 2 სახლში...“ (21. 06. 1930 № 141); სამკითხველოს აქვს საკუთარი რადიო აპარატი და მუდამ სდუმს (10. 01. 1932 № 9)

ირიბი ობიექტური პირის ნიშანი ჰ გარდაუვალ ზმნებთან არის, ხშირად დაკარგულია: „მეურნეობაში ადგილი ქონდა გათანაბრების და გაუპიროვნების ხშირ ფაქტებს“ (4.01.1932 № 4); „ამჟამად სახელგამს ყავს მუდმივი კადრი, რომელიც სათანადოთ უძღვება მუშაობას“ (8.01.1932 №8); „მახინჯაურის და მწვანე კონცხის ფოსტის თანამშრომლებს არ ყავთ შიკრიკები“ (გაზეთების დამტარებლები) (8.01.1932. №8).

შუალობითი კონტაქტის ფორმები ასეა წარმოდგენილი: ამას წინედ ხსენებულმა ვასაკიძემ მიატოვებია სამსახური ფოსტის თანამშრომლებს ფოსტის თანამშრომლებს (2. 01. 1932 № 2); გეგმების შესრულება შესძლო მხოლოდ კოლმეურნეობა „წითელ პარტიზანმა“, რომელსაც უნდა დაემზადებია 10 ცენტნერი არახისი (11. 01. 1932 № 10).

დღევანდელი სალიტერატურო ენის ნორმების მიხედვით გაუმართავია ზმნისწინის ფორმათა მართლწერაც: მილიციაში ამხანაგ წულუკიდის განკარგულებით **გამანთავისუფლეს** (6. 06.1930 N 129); როგორც უკვე **ავღნიშნე**, კახეთის საოლქო პარტიულ ორგანიზაციამ გამორიცხა პარტიის რიგებიდან ოპორტუნისტობისთვის 13 კომუნისტი (3. 06. 1930); როგორც **ავღნიშნე**, აჭარისტანის სოფლები მეტად ჩამორჩენილია (1. 01. 1930).

განსაკუთრებითთვალში საცემია ამ პერიოდის პრესის ენის სინტაქსური თავისებურებანი, კერძოდ, მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნება:

„საჭიროა ბათუმის საგაზეთო ბიურომ იზრუნოს **აღნიშნულ ნაკლის** გამოსწორებაზე“ (საბჭ. აჭ. 8. 01. 1932. № 8); „დაუყოვნებლად უნდა იქნას გაშლილი საგარეო კომიტეტის ამ **ბოლშევიკურ პროგრამის** დამუშავება“ (9. 01. 1932. № 9); „ჩაის კულტურის განვითარებისთვის შეცვლა, რასაც ადგილი ჰქონდა აჭარისტანში-საუკეთესო დამამტკიცებელია **ზემოდმოყვანილ დებულების**“ (9. 01. 1931. № 9); „პასუხი უნდა მოეთხოვოს იმ პირთ, ვინც ხელს უშლის **ფიზკულტურულ ორგანიზაციის** მუშაობას“ (5. 09.1932. № 208); „**დაშვებულ შეცდომებიდან** გამომდინარე თვითთულმა ნაკლმა საკოლმეურნეო მშენებლობაში გამოხატულება ჰპოვა აჭარისტანშიც“ (9. 01. 1932. № 9); „სივიწროვეს განიცდიან დამზადებულ არახისის **შესანახ საწყობების** უქონლობის გამო“ (11. 01. 1932. №10); „რაიონის **ზოგიერთ კოლმეურნეობების** გამგეობები ძლიერ სუსტად იზრდოდნენ იმისთვის, რომ კოლმეურნეთა მასა დაერაზმათ კულტურისათვის ბრძოლის საკითხების გამო“ (2. 01. 1932 № 2); „თავისთავად, **გასაგებ პირობების** გამო, თუ ახლანდელ მდგომარეობას შევადარებთ ჩვენს დღევანდელ მდგომარეობას უნდა ვაღიაროთ, რომ იქ საქმე უკეთესად არის“ (3. 06. 1930); „კომპანია დათანხმდა **დათხოვილ მუშების** მიღებაზე“ (27. 07. 1930. №170); „ტაბაკიანი მეტ დროს ანდომებს ზრუნვას თავის პირად საქმეებზე, ვიდრე **თავის მოვალეობის** შესრულებაზე“ (10. 01. 1932 №9); „მიუხედავად თავის არსებობის ხანგრძლივობისა, ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული წესიერათ“ (9. 09. 1932. №9); „აჭარისტანი **თავის ბუნებრივისიმიდდრით**, საჭირო **საშენებელ მასალის** სიუხვით, შეიძლება გამხდარიყო მიმწოდებელ რაიონად“ (9. 01. 1932. №9); „ს. ლევას სოფლის საბჭოსთან არსებულ კედლის გაზეთის „აისის“ მუშაობა არ შეიძლება ცნობილ იქნეს დამაკმაყოფილებლად (29. 10. 1932 № 253).

შეუთანხმებლობა გვაქვს მოთხრობით ბრუნვაშიც: ბათუმის ნავთის **გადამმუშავებელ ქარხნებმა** და თამბაქოს ფაბრიკამ გამარჯვებით დაამთავრეს გადამწყვეტი წლის გეგმები (1.01. 1932 № 1).

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს **მსაზღვრელ-საზღვრულის რიცხვში შეთანხმების საკითხის შესახებ**. საზღვრული მრავლობითშია მაშინაც, როცა მსაზღვრელად არის სიტყვები: **მრავალი, უამრავი, ყველა, ზოგიერთი, რამოდენიმე, სხვადასხვა**:

„სოფლად მთელ რიგ **პარტორ განიზაციების** სუსტი და არასწორი მუშაობის შედეგად ადგილიაქვს **მრავალ დამახინჯებებს** საკოლმეურნეო მშენებლობაში“ (9. 01. 1932 №9); „ყოველ დუქნის წინ ყრია აყროლებული ხილი, რომელსაც ესევა **უამრავი ბუზები**“ (173);

დასწრება ყველა წევრთათვის სავალდებულოა (4. 01. 1930 № 3); „მახინჯაურის რკინისგზის სადგურმა თითქმის ყველა სადგურებს აცნობა უპატრონო ვაგონის შესახებ“ (26. 10. 1932 №250); „ყველა საბჭოთა მწერლებს ჩვენი გაზეთის მეშვეობით გააცნონ აჭარისტანის მშრომელების წარმატებები“ (5. 08. 1932. №189); „ზოგიერთ კომისიების თავმჯდომარენი სისტემატიურად ესწრებიან კავშირის გამგეობის სხდომებს“ (14. 09. 1932 № 215); „ზოგიერთ წარმომადგენელს დამაკმაყოფილებელ ყურადღებას უთმობენ ნაციონალური ფენებიდან ახლად ჩაბმულ აჭარლების, კულტომსახურების გაუმჯობესების საქმეს“ (1. 01. 1932 №1); „საქონლის უქონლობის გამო უმოქმედოდ იდგენ საამქროები რამოდენიმე დღეების განმავლობაში“ (9. 01. 1932 № 9); „ერთხელ და სამუდამოთ ბოლო მოეღოს კოლმეურნეობების მუშაკთა მოხსნას და სხვა და სხვა სამუშევრებზე გადაყვანას“ (1. 01. 1932 №1); „ყოველთვიურად ვრცელდება 500 სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთები“ (8. 01. 1932. № 8); „ჩვენ გაზეთს აქვს მრავალი მიღწევები“ (24. 06. 1930).

ზემომოყვანილი მასალა გვიჩვენებს, თუ რამდენად ახლოს იდგა სალიტერატურო ენა სასაუბრო მეტყველებასთან, თუმცა მისი მონოლითურობა არ შერყეულა, ძველი ნორმები საკმაოდ მყარია. თანამედროვე ქართულის წინააღმდეგ აშკარად გვიჩვენებს იმას, რომ საჭირო იყო ზრუნვა ენის სიწმინდის დასაცავად, უცხოურ სიტყვათა განსაღებნად თუ მართლწერის წესების დასანერგავად.

ლიტერატურა:

1. არაბული 2005: არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა, თბ.;
2. ლეჟავა 1989: ლეჟავა ლ., ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ისტორიიდან (ნორმალიზაციის პრინციპები „ივერიაში“ ქსკს IX. თბ.;
3. ნიკოლაიშვილი 1978- ნიკოლაიშვილი ე., III სუბიექტური პირის ეს სუფიქსის ენ-ითშეცვლის ისტორიიდან მაცნე ელს № 3. თბ.;
4. ქავთარაძე 1964: ქავთარაძე ქართული ენის ისტორიისათვის XII- XVIII ს. თბ.;
5. ჩიქობავა 1979: ჩიქობავა არნ., სალიტერატურო ენა და ნორმა ქსკს II. თბ.;

Diana Akhvlediani

Shota Rustaveli State University, Batumi

Linguistic Peculiarities of the Newspaper “Soviet Ajaristan” in 1930–1932

Abstract

The materials of the newspaper “Soviet Ajaristan” reveals the following linguistic peculiarities: there appears a tendency to approximate the literary language to the colloquial one. It is well seen from the deviation of the orthographic norms. It is a significant and at the same time noticeable peculiarity. We meet the forms: *rgvali*, *bavshi*, *sabavsho*, *komperentsia*... not to mention the lexical peculiarities: the usage of barbarisms, namely Russian words, e.g. “Soviet government pays great attention to the fight against *alcogolism*”. The press of that period provides interesting materials in the aspect of personal marks: plural *nen* of 3rd person is wrongly used, *en* is used instead. *Tserden* used to be the norm until

1936. Consequently, it is the form dominated in the materials under study: “The foreman was asked (*sheekitkhen*) many times”. The spelling of pre-verb forms is also improper according to the present literary norms.

The presented material shows how close the literary standard language is to the colloquial speech. However, its unity was not destroyed; the old norms are rather strong.

საკვანძო სიტყვები: 1930–32 წლები, გაზეთი „საბჭოთა აჭარისტანი“, ენობრივი თავისებურება
Key words: 1930–32 years, newspaper “Soviet Ajaristan, linguistic peculiarities

ციური ახვლედიანი, სოფიო მუჯირი, გიორგი ყუფარაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ფრაზეოლოგია როგორც ეთნოსის მახასიათებელ ნიშანთა კოდირებული სისტემა

ლინგვისტური მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, ცნობილია, რომ ჩვენს გარემომცველ სამყაროს ენა უშუალოდ კი არ ასახავს, არამედ ახდენს ამ სამყაროს კონცეპტუალიზაციას ეროვნული თვალთახედვით; ამიტომ ენა მიიჩნევა არა მარტო კომუნიკაციისა და სამყაროს შეცნობის საშუალებად, არამედ ერის კულტურულ კოდათაც, როგორც სამყაროს ჭკრეტის, შეგრძნების, შეცნობისა და წარმოდგენის ინფორმატიული შუამავალი ნაციონალური მარკერით. ლ. ელმსლევი აღნიშნავდა, რომ ენა, როგორც ნიშანთა სისტემა და როგორც მყარი წარმონაქმნი, წარმოადგენს ადამიანთა აზრობრივი სისტემისა და ადამიანთა ფსიქიკის გასაღებს; ენა ერის მახასიათებელ თვისებათა და კულტურის წარმომჩენია, მისი დახმარებით ხდება ეთნოსის თანამედროვე სტილის შეცნობაც და ასევე გარდასულ თაობათა ცხოვრების მოვლენებში წვდომაც. ეთნოსის ენაში კონცენტრირებულია საზოგადოების მიერ გამომუშავებული ნორმები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სოციალურ ფუნქციონირებას. ნაციონალური ენის, და აქედან გამომდინარე, ნაციონალური კულტურისა და მენტალობის მატარებელს წარმოადგენს ადამიანი. ადამიანის ცნობიერება, თავისი ბუნებით ანთროპოცენტრული, ქმნის სამყაროს სურათს, რომელშიც საპროექციო სისტემის ცენტრი თვით ადამიანია. სამყაროს სურათი – სამყაროს მთლიანი გლობალური სახეა, რაც წარმოადგენს ადამიანის მთელი სულიერი აქტიურობის შედეგს. ადამიანის ენა სამყაროს სურათის ნაწილიცაა და სამყაროს ენობრივ სურათსაც ქმნის, რაც წარმოადგენს მის ეთნიკურ კომპონენტს - ტრადიციების, ჩვევების, რწმენებისა და ცრურწმენების ჩათვლით, და რაც განსაზღვრავს ამა თუ იმ ეთნოსის წარმომადგენელთა ქცევის ეთნიკურ სტერეოტიპს. სამყაროს ენობრივი სურათი ასახავს ხალხის ყოველდღიურ, კულტურულ ან ისტორიულ გამოცდილებას. სამყაროს

ნაციონალური ენობრივი სურათები, ბუნებრივია, ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან; ეს განსხვავებები, ერთის მხრივ, უკავშირდება ეთნოსის ცხოვრების რეალურ პირობებს, მეორეს მხრივ კი – ეთნოსის ნაციონალური ხასიათის თავისებურებებსა და მენტალიტეტს. ეროვნული თვითშეცნობის შესწავლისათვის, პრიორიტეტულ მიმართულებად აღიარებული სამყაროს ფრაზეოლოგიური სურათის კვლევა, რადგან ის წარმოადგენს ეთნოსის მსოფლმხედველობის კომპონენტს, სამყაროს შესახებ ზოგადნაციონალურ და ინდივიდუალურ ცოდნათა ერთობლიობას. ენის ფრაზეოლოგიურ შემადგენლობაში, ნიშნობრივი ფორმით, ფიქსირდება ერის მატერიალური და სულიერი კულტურის ფაქტები, ასახება ამა თუ იმ სოციუმის ფასოვანი ორიენტაციები, ასევე მორალურ, ეთიკურ და ესთეტიკურ უპირატესობათა სისტემა, რომელიც ასახავს კონკრეტული ეთნოსის მენტალიტეტის თავისებურებებს. ახალი პარადიგმის ჩარჩოებში, რომელიც ვარაუდობს ლინგვოკოგნიტიური მეთოდების გამოყენებას ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა (ფე) ანალიზისათვის, ეს უკანასკნელნი (ფე) განიხილებიან როგორც ენობრივი ინფორმაციული ნიშნები, რომლებიც ასახავენ ენის კულტურულ სივრცეს. ენის ფრაზეოლოგიური დონე მეტ-ნაკლებად ექსპლიციტურად ასახავს ეთნოსის შემეცნებითი და ემოციური გამოცდილების სპეციფიკას, მისი მატერიალური და სულიერი კულტურის ნიშნებს.

ფრაზეოლოგიის ნაციონალურ-კულტურული ნიშნები ყალიბდება: 1. ლინგვოკრეატიული აზროვნების თავისებურებებით, 2. სამყაროს შეცნობის ინტერპრეტაციის ეთნოენობრივი სპეციფიკით, 3. მოცემული ეთნოსისათვის მნიშვნელოვან ობიექტთა სტატუსზე ადამიანის ცნობიერებაში ასახულ წარმოდგენათა მეორადი კონცეპტუალიზაციისა და კატეგორიზაციის თავისებურებებით.

იმპლიციტურად გამოხატული ინფორმაციის შემცველ ფრაზეოლოგიზმთა მნიშვნელობის გაძღვანება ხდება მთელი ფრაზეოლოგიური ერთეულის ან ერთ-ერთი კომპონენტის სემანტიკური და ეტიმოლოგიური ანალიზის შედეგად: 1). იმპლიციტური ინფორმაცია ვლინდება ფრაზეოლოგიური ერთეულის ერთ-ერთი ისეთი ფრაზეოლექსის სემანტიკური ანალიზის პროცესში, რომელიც წარმოადგენს ფე-ის დამოუკიდებელ კომპონენტს (გამოხატულს არსებითი სახელით) და მიუთითებს ადამიანის თვისებას; მაგ., ფე-ში **homme de carton** 'არარაობა', ფრაზეოლექს **carton**-ის მნიშვნელობა '*matière assez épaisse, faite de pâte à papier*' შეიცავს სემას "ყალბი", რაც საშუალებას იძლევა, რომ ფე-ში გამოვლინდეს სემა "ადამიანი, რომელიც არ იწვევს პატივისცემას". გერმანულ ენაში მოცემული ფრაზეოლოგიზმის შესატყვისია: **Er ist eine Niete (eine Null)**, სადაც კომპონენტი: **eine Niete** შეიცავს სემას : "ფუჭი ბილეთი", ანუ ბილეთი, რომელმაც გათამაშებაში არ მოიგო. ინგლისურ ენაში მსგავსი შინაარსი ნაცვალსახელით მოწოდებულ ფრაზეოლოგიურ ერთეულში გადმოიცემა : „He is nobody“ i.e. a person who does not deserve any respect from anyone. ფე-ში **ménager ses mots** "თითოეული სიტყვის აწონა" თუ გავანალიზებთ კომპონენტებს **ménager – 'dire avec mesure, avec économie'** და **mots – 'phrase, parole'**, ფე-ში გამოიკვეთება სემა 'გონივრულობა, წინდახედულობა'; გერმანულ ენაში ამ ფრაზეოლოგიზმს შემდეგი ანალოგები მოეძებნება : **etwas sorgfältig wägen** – რაიმის გულდაგულ აწონ-დაწონვა და **seine Worte auf der Goldwaage wägen** – თავისი სიტყვების ოქროს სასწორზე აწონვა. ამ უკანასკნელ ფრაზეოლოგიზმში კომპონენტის: **die Goldwaage** დამატება იწვევს ფრაზეოლოგიზმის ექსპრესიულობის გაძლიერებას. Еეს გამოთქმა პირველად გვხვდება

სირახთან (21,25,28.), შემდეგ კი რომაელ მწერალ ვაროსთან (116-27 ქრისტესშობამდე, იხ. Büchmann, 28, 277).

იმპლიციტური ინფორმაცია ვლინდება ფე-ის ეტიმოლოგიური ანალიზის პროცესში; მაგ. ფრაზეოლოგიური ერთეული **être le dindon de la farce** 'სულელურ მდგომარეობაში ყოფნა' ამჟღავნებს სემებს "დაბნეულობა", "გაუბედაობა". ეტიმოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ამ ფე-ის წარმოშობა უკავშირდება შუასაუკუნეების კომედია-ფარსებში "მიმდობი მამების" ხატებას, მეტსახელით **pères dindons** (სიტყვა-სიტყვით – მამა-ინდაურები), რომელთაც დასცინოდნენ და აბრიყვებდნენ განებივრებული შვილები; აქვე აღნიშნავთ, რომ ფრანგულ ეთნოკულტურაში დიდი ხანია ინდაურები სისულელის განსახიერებად ითვლებიან. გერმანულ ეთნოკულტურაში სისულელის ეტალონად დედალი ინდაური და ბატია მიჩნეული: **dumme Gans, dumme Pute**. ზემოაღნიშნული ფე-ს ინგლისური შესატყვისი შემდეგია: : „be the butt of a joke“ i.e. when someone is not taken seriously (ადამიანი, რომელსაც სერიოზულად არ აღიქვამენ).

ფრაზეოლოგიზმების უნივერსალურ სახედ ითვლება სომატიზმები, მაგრამ ამ კომპონენტების შემცველ ფრაზეოლოგიურ ნიშანთა ნაციონალური სპეციფიკა ვლინდება მათ კომბინატორულ დონეზე. ფრაზეოლექსა **cœur** 'გული' შედის დიდი რაოდენობის ფე-თა შემადგენლობაში; ბუნებრივია გული (**cœur**) სიკეთის სიმბოლოა და ფე **un homme de cœur, avoir / porter un cœur d'homme** აღნიშნავენ "კეთილ ადამიანს". გული, სამყაროს ფრანგულ ფრაზეოლოგიურ სურათში, შეიძლება წარმოდგენილი იქნეს როგორც სხვადასხვა მასალისაგან შექმნილი: 'სანთლის გულის მქონე დიდსულოვანი ადამიანი' – **cœur de cire**, რომელიც ხასიათდება სირბილითა და პლასტიკურობით, 'ოქროს გულის მქონე' – **cœur d'or**; თუმცა გული გვხვდება უარყოფითი სემის მქონე ლექსემებთან კავშირშიც: **cœur de marbre / pierre** 'მარმარილოს/ქვის გული', ცოეურ დ'აციერ 'ფოლადის გული', რაც გულისხმობს 'ცივი, შეუბრალებელი ადამიანის გულს'.

ინგლისურში იგივე ფრაზეოლექსის შემცველი მაგალითებია: „ **Cross One's Heart and Hope to Die**“ i.e. A person who says this is promising that what he or she is saying is true. ('წრფელი გულის მქონე, ალაღმართალი, სიმართლის მოქმელი'); „**Wear Someone's Heart on One's Sleeve**“ i.e. to show one's feelings openly (ის, ვინც გულლიად, დაუფარავად ავლენს საკუთარ გრძნობებს); „**Young at Heart**“ i.e. A person who is advanced in age yet still enjoys doing things that young people do (გულით ახალგაზრდა ადამიანი); „**Not Have the Heart to do Something**“ i.e. when he or she is afraid or unwilling to say something that might hurt or offend another person (ადამიანი, რომელსაც ან ეშინია ან არ სურს გული ატკინოს ან შეურაცხჰყოს სხვა). (Kerlynb.hubpages.com 2011)

გერმანულ ენაში ფრაზეოლექსის 'გული' შემცველი ფრაზეოლოგიზმები ახასიათებენ ადამიანს, რომელსაც: **jemand hat ein gutes Herz** – კეთილი გული აქვს; **jemand hat ein goldes Herz** – ოქროს გული აქვს; **jemand hat ein kaltes, steinernes Herz** – ცივი, ქვის გული აქვს, იგი შეუბრალებელია; **ein edles Herz** – იგი კეთილშობილი, დიდსულოვანია.

ლექსემა **âme** 'სული' ასევე აქტიურად გამოიყენება ფრანგულ ფე-ში ხასიათის სხვადასხვა ფსიქიკური მდგომარეობისა და ნიშანთა ვერბალიზაციისათვის: **du fond de l'âme** (სიტყვა-სიტყვით – 'სულის სიღრმიდან') 'მთელი სულითა და გულით'; **faire la grande âme**

‘სულგრძელობა’, **avoir charge d’âme** ‘მორალური პასუხისმგებლობის ქონა, ვინმეზე ზრუნვა’; **სული** შეიძლება ფლობდეს გამჭვირვალობას - **âme de cristal** ‘კრისტალურად სუფთა გული’, სიმყიფეს, სისუსტეს - **fendre l’âme** ‘სულის შეშენება’, სიძლიერეს **retremper l’âme** ‘სულის გამოწრობა’ და სხვ. (Bally Ch. 1962)

გერმანულში ზემომოყვანილი ფრაზეოლოგიზმებს აქვს შემდეგი შესატყვისები, რომლებიც გადმოცემულია ფრაზეოლოგიზმებით: **aus tiefster Seele, von ganzer Seele** - ‘სულის სიღრმიდან,’ **mit Leib und Seele** - ‘მთელი სულითა და გულით’; **ein reines Herz** - ‘სუფთა გული,’ **die Verantwortung für etw. tragen** - ‘მორალური პასუხისმგებლობის ქონა.

ფრაზეოლოგიური ერთეულები, როგორც ირიბწარმოებული ნომინაციის ნიშნები, წარმოიშვებიან ადამიანის ურთიერთქმედების პროცესში გარემომცველ სამყაროსთან, გარემომცველი სინამდვილისა და ადამიანის როგორც სოციალური არსების, განსაზღვრული ეთნოკულტურის წარმომადგენლის რეფლექსური მოღვაწეობის კონტურთა გადაკვეთის წერტილში. ცოდნის საერთო სოციალური მონაპოვარი, მოცემული კულტურული ერთობის წევრთა მიერ საყოველთაოდ მიღებულად აღიქმება. ფრანგულ ნაციონალურ მენტალიტეტში მტკიცეა დაფიქსირებული საფრანგეთის ზოგიერთი პროვინციის მკვიდრთა ხასიათის თავისებურებანი. ფაქტიური მასალის ანალიზის შედეგად, გამოიყო ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომელთა სტრუქტურულ კომპონენტებს წარმოადგენენ საფრანგეთის პროვინციათა სახელები - **Normand, Gascon, Bretagne**. მაგალითად, ნორმანდიელი ითვლება ფრთხილ, თავშეკავებულ, ეშმაკ, ქვეშევშე ადამიანად, რომელსაც ჩვევია შეკითხვებზე ორაზროვანი, ორჭოფული პასუხი, რომ ხათაბალაში არ გაეხვიოს, თანაც დიდი ცრუპენტელაცაა; ამიტომაც წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმები: **c’est un fin Normand** ‘ძალიან ეშმაკია’, **répondre en Normand** ‘ორაზროვანი, მიკიბულ-მოკიბული პასუხი’; გასკონელი განთქმულია მჭევრმეტყველებითა და კვებნა-ტრაბახით, რთული სიტუაციიდან ღირსეულად თავის დაღწევის ნიჭით; ამიტომაც გაჩნდა ფრაზეოლოგიზმები: **garde(-toi) d’un Gascon ou Normand, l’un hâble trop et l’autre ment** ‘უფრთხილდი გასკონელსა და ნორმანდიელს, ერთი ტრაბახაა, მეორე კი – ცრუპენტელა’, **agir en Gascon** ‘კვებნა, ბაქიაობა’ და სხვ. ბრეტონელი ითვლება უკუულტურო, თავნება ჯიუტად, რასაც ადასტურებს ფე **de bas Breton** ‘გაუთლელი, უკუულტურო’.

ნებისმიერ ეთნოკულტურაში ხასიათი განიხილება როგორც რთული, მრავალგანზომილებიანი წარმონაქმნი, რომლის აუცილებელი შემადგენლებია დადებითი და უარყოფითი მხარეები, რომლებიც თითოეულ ადამიანში თავმოყრილია გამოხატულების სხვადასხვა ხარისხით. ამიტომაც ფრანგებს შორის, ისევე როგორც სხვა ეროვნების ადამიანებს შორის, გვხვდება ადამიანები კარგი (**un homme de bonne / facile composition**) ან რბილი ხასიათის (**un caractère doux**) მქონენი, ან ცუდი (**un homme de difficile / mal composition**) ხასიათის მქონენი. ასევე ამბივალენტური მახასიათებელი – ‘უნებისყოფობა’, ‘უხასიათობა’, ფრანგულ ფრაზეოლოგიაში გამოიხატება ასეთი ერთეულებით: **soleil de janvier** – ‘დოყლაპია, უნებისყოფო ადამიანი’, **mi-figue, mi-raisin** – ‘არც ღვინო, არც წყალი’. გამ უკანასკნელს გერმანულ ენაში შეესატყვისება ფე: **Weder Fisch noch Fleisch, nicht Fisch nicht Fleisch** – ‘არც ღვინო, არც წყალი’ და **Hans Guckindieluft** - ‘დოყლაპია’ (სიტყვასიტყვით: ჰანსი - ჰაერში მაყურებელი).

ფრანგული ნაციონალური ხასიათის სივრცის ცნებით შინაარსში გამოიყოფა ფრაზეოლოგიური ერთეულებით ვერბალიზებული შემდეგი ნიშნები: 1). **ბაზისური**, 2). **ეთიკური**, 3). **ესთეტიკური**, 4). **ანომალიური**.

1. **ბაზისური ანუ ბუნებრივი მახასიათებლები**, რომლებიც ხასიათისათვის გენეტიკურია, გამოხატავენ:

ტემპერამენტის ტიპთა თავისებურებებს, რომლებიც ტრადიციულად 4 ჯგუფად იყოფა:

ა) **ფლეგმატური**, რომელიც ხასიათდება გულგრილობით: „**être froid comme une carafe**

d’orgeat“ – ‘ცივი, გულგრილი, ფლეგმატური’; ინგლისურ ენაში ანალოგიურ ხასიათს ამჟღავნებს ფე: **Cold fish** – (A cold fish is a person who doesn't show how they feel), გერმანულში კი ფრაზეოლოგიზმები: **kaltes Blut haben, bewahren**; **j-d ist weder kalt noch warm** – გულგრილია, მისთვის ყველაფერი სულერთია; ბ) **მელანქოლიური**, რომელსაც ახასიათებს პესიმიზმი: „**tomber dans l’abattement**“ – ‘ცუდ გუნებაზე ყოფნა’; ინგლისური შესატყვისი: “Fall into despondency”; „**Be down in the dumps**”- Be very sad and depressed. გერმანული შესატყვისია: **bei schlechter Laune sein**. გ) **სანგვინიკოსი**, რომელიც გამოირჩევა რეაქციის სისწრაფით: „**faire qch sur-le –champ/ trois coups de cuiller à pot**“ – ‘დაუყოვნებლივ რაიმეს გაკეთება’; ინგლისური: "Do sth on the spot / three shots ladle", გერმანული: **Feuer haben, nicht auf die lange Bank schieben** – ‘ტემპერამენტით, დაუყოვნებლივ რაიმეს გაკეთება’; დ) **ქოლერიკი**, რომელსაც ახასიათებს გულფიცხობა, ნერვიულობა: „**avoir l’air triste comme un bonnet de nuit**“ – ‘ღვარძლიანი, ფხუკიანი, ბოლმიანი’;

ინტელექტის დონეს, როგორიცაა: გონებრივი შესაძლებლობის მაღალი მაჩვენებლები: „**connaître / savoir qch de A jusqu’à Z**“ – ‘რაიმეს თავიდან ბოლომდე ცოდნა, ხუთი თითივით ცოდნა’; გერმანული შესატყვისია: **etwas wie seine Westentasche kennen**; „**démontrer / prouver qch par A + B**“ – ‘დაამტკიცო რომ ორჯერ ორი – ოთხია’; გერმანულში: **das ist so gewiß, wie zwei mal zwei vier ist; das ist klar wie dicke Tinte** (ირონ.). შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობანი: „**une oie blanche**“ – ‘უგუნური, გულუბრყვილო ჩერჩეტი’; გერმანულში: **j-d ist mit Dummheit geschlagen** – ‘გამოთავყანებული, გამოშტერებულია. „**être comme une poule qui a trouvé un couteau**“ – ‘ქათმისტვინა’; გერმანულში: **ein dummes (albernes) Huhn**. „**être bouché à l’émeri**“ – ‘უტვინო, ნახერხისთავიანი’; „**ignorant comme une carpe / une cruche**“ – სრულიად უვიცი, უმეცარი’; – **მწეებლობით თვისებებს**, რომლებიც ენობრივ დონეზე ასოცირდება სიმტკიცესთან, შეუდრეკელობასთან, შეტევასთან, მიზანსწრაფვასთან: „**faire le diable à quatre**“ – ‘დიდი მონდომება რაიმეს მისაღწევად’; გერმანულში: **das Ziel verfolgen, sich (D) etw. zum Ziel setzen**. „**ne craindre ni Dieu ni diable**“ – ‘არაფრის წინაშე არ შედრკომა, არც ღმერთის და არც ეშმაკის შიში’; „**ne pas y aller par quatre chemins**“ – ‘ღიად მოქმედება / ლაპარაკი’.

2. ფრანგულ ეთნოკულტურაში ხასიათის **ეთიკური თვისებები** ყალიბდება ინდივიდის სოციალიზაციის პროცესში. ადამიანის სოციალური სტატუსი დამოკიდებულია მის ურთიერთობაზე შრომისადმი: „**un grand abatteur de besogne**“ – ‘გამრჯე, ძალიან მშრომელი’; გარშემომყოფებთან მის ურთიერთობაზე: „**franc comme l’osier**“ – ‘გულლია, ალალი, გულწრფელი, გულმართალი’; განისაზღვრება მორალურ-ეთიკური ნორმებით: „**droit comme**

un arbre – ‘მოუსყიდავი, უანგარო, პატიოსანი’. უარყოფითი ეთიკური შეფასება აქვს ისეთ თვისებებს, როგორებიცაა – ეშმაკობა: „**jouer d’adresse / user de detour**” – ‘მოხერხება, ხერხის ხმარება’, გერმანულში: **ein schlaues Fuchs sein**; კვებნა, ტრაბახი, ქადილი: „**un grand abatteur de quille**” – ‘მკვებარა, ბაქია’; გერმანულში: **den Mund voll nehmen, ein großes Maul haben**; პირმოთნეობა, მლიქვნელობა: „**faire le chien couchant**” – ‘ქლესაობა, მლიქვნელობა’; ყბედობა: „**être secret comme un coup de canon**” – ‘ფარული, როგორც ზარბაზნის გასროლა’; სიცრუე, მატყუარობა: „**il a du crédit comme un chien à la boucherie**” – ‘ისევე ვერ ენდობი, როგორც მგელს ვერ ანდობ ფარას’; გერმანულში: **ein Wolf im Schafpelz**; უხეშობა, უკმეხობა: „**poli comme une porte de prison**” – ‘ძალიან უხეში’. გერმანულში: **ein ungelenkter Bär**; არც ინგლისური ეთნოკულტურაა ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი: Bend over backward/backwards - Do as much as you can to help or please someone.- ‘შშრომელი, სხვების დამხმარე’. (Kerlynb.hubpages.com .2011)

3. **ესთეტიკური ნიშნები** ახასიათებენ ადამიანს საკუთარი თავისადმი, თავისი გარეგნობისადმი დამოკიდებულების მიხედვით. კიცხვენ ფეთხუმ, დაუდევარ ადამიანებს: „**être ficelé / fichu comme l’as de pique / un sac**” – ‘ცუდად და უგემოვნოდ ჩაცმული’. მოსწონთ ელეგანტურობა, სინატიფე, დახვეწილობა: „**être tiré à quatre épingles**” – ‘ახალთახლებშია გამოწყობილი’; **un Beau rummel** – ინგლისური: Fine and Dandy – a man who affects extreme elegance in clothes and manners; a fop. ‘ძალიან ლამაზი და ელეგანტური მამაკაცი’. (Bolly C. 2008):

4. **ანომალიურ ნიშნებს** მიეკუთვნება ის მახასიათებლები, რომლებიც წარმოადგენენ ნორმიდან გადახრას; მათი საფუძველია ინდივიდუალური რაციონალიზმის იდეები ან, პირიქით, აბსოლუტური გულგრილობა ყველაფრისადმი, მათ შორის საკუთარი თავის მიმართაც. ანომალური ნიშნები ასახვენ ვიწრო პრაქტიციზმს, მისწრაფებას ყოველგვარი მატერიალური გამორჩენისაკენ ან, პირიქით, ინდიფერენტულობას, გულგრილობას ყველაფრისადმი:

- **ეგოცენტრიზმი, ქედმაღლობა, ამპარტავნობა**: „**le coq du village / être fier comme un pou**” – ‘მამალივით ამპარტავანი’; „**se rengorger comme un dindon**” – ‘ინდაურივით გაფხორილი’; გერმანულში: **wie ein Pfau ein Rad schlagen** - ‘ინდაურივით გაფხორილი დაიარება’; თავგასულობა, განებივრებულობა: „**être dorloté comme un roi**” – ‘ხელმწიფესავით ნებიერი’; გერმანულში: **ein vom Schicksal verwöhnter Mensch**; წრეგადასული სიამაყე: „**fier comme Artaban**” – ‘ემშაკივით ამაყი’; გერმანულში: **wie ein Pfau stolzieren** – ფარშევანგივით ამაყი, თავდაჯერებული.

- **უნებისყოფობა, უხასიათობა**: „**abandon de soi-même**” – ‘გულგრილობა საკუთარი თავის მიმართ’; „**n’avoir ni forme, ni couleur**” – ‘მასიდან განურჩეველი’; „**compter pour de la vaseline**” – ‘სათვალავში არ ჩაითვლება, მხედველობაში არ მიიღება, არარაობაა’; „**Monsieur le Bon**” – ‘დოყლაპია, ყეყეჩი’; „**couille molle**” – ‘დონდლო’; გერმანულში: **plump wie ein Bär** - ‘დონდლო, დათვივით მოუქნელი’;

- **ხასიათში რაიმე დადებითი თვისების არქონა**; ასეთი ხასიათის მქონე ადამიანი ფასდება როგორც “სუპერუარყოფითი”: „**bijou de la foire Saint-Ovide**” – ‘არარაობა’; „**villain bonhomme**” – ‘ცუდი, საზიზღარი ადამიანი’, „**mauvaise graine**” – ბიწიერი, უხნეო ადამიანი’; გერმანულში:

ein unsittliches Leben treiben – ადამიანი, რომელიც ბიწიერ ცხოვრებას ეწევა; „**un villain coco**“ – ‘უსიამოვნო ტიპი’,

ამრიგად, ნებისმიერი ეროვნების ადამიანთა ხასიათის ნიშნები ერთნაირია, მაგრამ სხვადასხვანაირად ვლინდება ტრადიციების, კულტურის, ნაციონალური ტემპერამენტისა და მენტალიტეტის მიხედვით. ფრაზეოლოგიაში აღიბეჭდება მოცემული ეთნოსის ყველაზე მეტად დამახასიათებელი ნიშნები, ასევე ყველაზე მეტად გამორჩეული და დამახასიათებელი ნიშნები.

ლიტერატურა:

1. Bally Ch. (1962) : *Traité de Stylistique française*. Genève.
2. Bolly C. (2008): *Les unités phraséologiques*. Louvain-la-Neuve.
3. Büchmann G. (1978) : *Geflügelte Worte*. Droemer Knaur.
4. Kerlynb.hubpages.com (2011): *10 Heart Idioms Explained to English as a Second Language Learners*. British Columbia.

Tsiuri Akhvlediani, Sophio Mujiri, Giorgi Kuparadze
Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Phraseology as the Coding System of Ethnos Peculiarity (based on the French, English and German materials)

Abstract

Language chart of universe depicts everyday, cultural or historical experience of various nations. National language charts differ from one another. These differences, on the one hand, are connected to the living realities of the given ethnics and, on the other hand, to their national peculiarities and mentality. To investigate national self-identity, the best way is to study the phraseological system of an ethnicity, as the latter turns out to be one of the determining components of its full viewpoint in universal and individual knowledge about universe.

The structure of the phraseological system of the language is fully marked by the facts of nation's material and spiritual culture, it also conveys some valuable orientations (moral, ethic or aesthetic) of this or that society. The phraseological level of the language more or less illustrates the specificity of cognitive and emotional experience of the ethnos.

საკვანძო სიტყვები: ეთნოსი, კოდი, ლექსიკა, ფრაზეოლოგიური, სულიერი
Key words: ethnos, code, lexeme, phraseological, spiritual

საკულტო რელიგიური დღესასწაულები და მასთან დაკავშირებული პოეტური ფოლკლორი თუშეთში

საკულტო-რელიგიურ დღესასწაულებს თუშეთში „ათნიგენობას“ ეძახიან. ათნიგენობა დაკავშირებულია საქრისტიანო წმინდანის ათინოგენის ხსოვნათან. საკულტო სალოცავები თუშეთის ყოველ სოფელშია და ზოგან რამდენიმეც, მაგრამ მთავარ სალოცავად ერთი ითვლება და სოფლის მცხოვრებნიც ამ ერთი „ჯვრის ყმებად“ თვლიან თავიანთ თავს.

სალოცავების ძველი წარმართული სახელწოდებები დღეს თუშეთში აქა-იქღაა შემორჩენილი: კოპალე, იახსარი, ჭიხალე... უმეტესობა ქრისტიანული წმინდანების სახელობისა გამხდარა: წმინდა გიორგი, მთავარანგელოზი....

თუშებს მტკიცედ სწამთ თავისი სალოცავების ღვთაებრივი ძალისა. სჯეროდაც ისიც, რომ ყველგან, მთასა და ბარში, ჭირსა თუ ლხინში, საღამუქროდ თუ სანადიროდ გასულს ამ სალოცავების ძალ-მადლი თან დაჰყვებოდა „დამშველებლად“. ამიტომ არც მან უნდა დააკლოს თავის სალოცავს სამსახური მსხვერპლის შეწირვითა თუ მის სახელზე დადებული სუფრის სახით.

თუშის წარმოდგენით ჯვარს არაფრის სახე არა აქვს, იგი არაფერს არ ჰგავს, ის მხოლოდ ძალაა და როცა თავის ყმას ეშველება „ცეცხლის გირკლად“, რაღაც ელვის მსგავსს რაიმედ, მოეცლინება. ბევრი თქმულება და ლეგენდაა ამ ცეცხლის თაობაზე.

თუშის კაცს, რომელსაც სახელად თორღვა ერქვა, ძილის დროს მოეჩვენა, რომ ცეცხლის გირკალი აუვლის და ჩაუვლის. კაცი მიმხვდარა, რო ეს ხო ჯვარნია და ნეტა რას მანიშნებსო. ადგა, ხმალი აიღო და გაყვა უკან. ეს ცეცხლი ხევ-ხევ წასულა და მივიდა იმ ადგილას, სადაც ხატის საგანძური იყო შენახული. როცა მიუახლოვდა დაინახა ერთი ლეკის კაცი როგორ ცდილობდა მის გაქურდვას. დაუშინა ხმალი და მისი თავი მიწაზე გაგორდა. თუშური ლექსი ამ ამბავს ასე გადმოგვცემს.

„ლომო, დალხიზევ თორღვა'-ო, ბერო, დიდხანამც ხარო,
ხმა გაგიტეხსთ ღვთიშვილთა, დალეწეს ქავის კარნო,
ჩამოსხდნენ ანგელოზები, ხევ-ხევ მასწავლეს გზანიო,
ხმალმაც მაგრ გაშჰრა, მამალმა, ქავისკარ და'გდე მკვდარიო,
ხმა გაუხეტეს სოფელსა, ეხლ თქვენ უჭირეთ გზანიო“.[1.128]

ქუმელაურთა (სოფ. თუშეთში) სალოცავი ჯვარი-შაფურთა ქალია. იგი ქუმელაურთის მალლა, ტყიან გორში, ერთ დიდ ფიჭვშია დაბუდეებული. უწინ თურმე ის ალაზნის გაღმა, ქუმელაურთის საბოსლოებთან ყოფილა. მერე, რაკი ქალღვთაება განსაკუთრებულ სიწმინდეს მოითხოვდა, იგი იქედან წასულა. სოფლის მოსახლეობას დაუნახავთ, რომ მათი სალოცავიდან ცეცხლის ბურთი აფრინდა და გამოლმა მთაზე, სადაც ახლა შაფურთის ხატია, იქ დაეშვა. სოფელი მიხვდა, რომ ჯვარმა ადგილი იცვალა და ამის

შემდეგ ის ადგილი მიაჩნიათ ჯვარისკარობის გასამართ ადგილად. (ძველ ადგილსაც დიდი პატივს სცემენ).[2.7 8 9 10]

თუშეთში ბიჭებელის ხატია, რომლის წარმომავლობასაც ასე ჰყვებიან: „იმ ხატის ბოლოში ციხეებია მაღალი, იქ ეცხოვრა დიკლოს ადრე. იქ ერთი გასათხოვარი ქალი დაორსულებულა და მთელ სოფელს აუძულებია - შენ ასეთი სასირცხვილო საქმე როგორ ჩაიდინეო და კოშკიდან გამოუგდიათ. ქალი წასულა და მაღალ მთაზე ერთი ეხი ყოფილა. იქ გააჩინა შვილი - ბიჭი. ეს ბიჭი დიდი სახელოვანი გაიზარდა და თუშეთს ბევრი რამ სასიკეთო საქმე გაუკეთა. ამიტომ დაერქვა ხატს - ბიჭები“ (თსუფა, 578910)

ვახუშტი წერს: „...აქუსთ კლდე დიდი და მაღალი. და დღეს ილია წინასწარმეტყველისასა მივლენ და შესწირავენ მას კლდესა ცხოვარსა და ძროხასა, და თაყუანისცემენ კლდესა მას, და რა იგი ესმის კლდისა მისგან, რწამთ უმეტეს ყოვლისა იგი“.

ათნიგენობა თუშეთში იწყება ჩილოს ლაშარის ჯვრის ხატობით, რომელიც თუშეთში მთავარი სალოცავია. მისი დაარსების თქმულება კი ასეთია:

„ძველ დროში ფშავლებსა და თუშებს შორის მტრობა არსებობდა. თუშების მეკოპარი ხშირად ფშავლების სოფლებს ანადგურებდა და მათი საქონელი მოუდიოდა. ერთ დროს თუშების მეკოპარი თილისძე გორგის მეთაურობით გადასულა ხოშარის (ფშავში) თავს. როდესაც მეკოპარს წყალი მოსწყურდა, თილისძეს ორი თუში ჩაუგზავნია წყალზე იმის გასაგებად, რომ ჰყავდათ თუ არა ფშავლებს ყარაული. წყაროს ნაპირზე მდგარა ციხე, სადაც ჩასაფრებულები ყოფილან სამნი ძმანი - წოწკოლაურები. ამ ძმებს ეს ორი თუში მოუკლავთ. როდესაც თილისძეს ლოდინი მოსწყენია, მთელი ლაშქრით ჩასულა ხევში, სადაც წყარო გამოდიოდა. წოწკოლაურებს სხვა ფშაველებიც მიშველებიან და თუშები დაუმარცხებიათ. სისხლის აღების ნიადაგზე თილისძეს თუშეთში ხელმეორედ შეუგროვებია ლაშქარი და რამდენიმე სოფელი და მათ შორის ხოშარიც მიწასთან გაუსწორებია.

მეორე წელს თილის-ძე შერიგების მიზნით წასულა ლაშარში. აქ ძმად გაფიცულან და ნიშნად ამისა თილისძეს წამოუღია ლაშარის ჯვრის დროშა, რომელიც დაუსვენებია იქ, სადაც ამჟამად ლაშარის ჯვრის ხატია (თსუფა 65789).

არსებობს მეორე გადმოცემაც ლაშარის ჯვრის დაარსების შესახებ: „ლაშარში (ფშავში) უწინ დიდი მუხა მდგარა, რომელიც ოქროს შიბით ცასთან ყოფილა დაკავშირებული. გვარად აფციაურმა კაცმა კატა დაკლა მუხის ძირას და მისი სისხლი ზედ შეაწინწლა. მუხა წაიქცა, შიბი წივილით ცაში გაფრინდა. მუხას სამი ნაფოტი ავარდა. ერთი წყალმა წაიღო იქ, სადაც ეხლა ივრის ფშაველების სალოცავია, ერთი თილისძეს მისცეს შერიგების ნიშნად, ხოლო მესამე ნაფოტი სად წავიდა, არ იცინო“ - აღნიშნავს მთქმელი.

ხატობის დაწყების წინ დეკანოზი ასე დაილოცება:

„დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა, ღმერთო გაუმარჯვე წმ. გიორგის ლაშარისას, დიდად სადიდებელსა, ძვირად სახსენებელსა, წმ. გიორგი, შენ შეგვეწიე, შენ გეხვეწებიან სამსახურის მომღებნი თავი დაბლითა, გული მართლითა, ნამახევს გაუგონებდი, ნაქადებს არ გიმტყუნებდენ. შორს მყოფი ახლოს დაუხვდი, დაიცავი, დაიფარე ზვავისაგან, წყლიდან, სენიდან, სასჯლიდან. მწარე სიკვდილსა თავ თქვენ შეუქციდი. ზამთარ მშვიდობისა წაგვარეთა, ზაფხულ გამარჯვებისა მოგვარეთა. ჯოხ აიღონ, ვაჟმამ მისცითა სახელ სარგებლიან მიატანიტა, სავნებელ მოაშორეთა, მტრის კელ ჯმალ ახჯადიტა, სიკვდილობას აუსუბუქიით. მტერთან ჭირს ნუ დაუკარგავ, სწორთან სამართალს, მკარ-გუთან წაღმ წაგვარეთა. ყანა-მკა მოგვარეთა, ღონესა ქონება უმატითა. ცხვარ-ცხვრის მკრავს უმატეთა, პურსა და პურის მჭამელს უმატეთა! დიდო ბედნიერო ანგელოზო, შენ გეხვეწებიან თავი დაბლით, გული მართლითა, მეშველი, მწყალობელიმც არის თქვენი! გაუმარჯოს ჩვენ სალოცავებს, გაუმარჯოს ყმებს ლაშარის გიორგისას“.

ხატობის დროს მეტად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს „ქორბელელა“. ხუთი კაცი დადგება ოთხი კაცი ასევე მხარი-მხარს გადაბმულნი. ეს ქორბელელა ნელი ტრიალით და ჯვარულის სიმღერით დაიძრება საჯარიდან ხატის კარისკენ. ამბობენ გზად ქორბელელას დაშლა სოფლის ზარალს მოასწავებსო, ამიტომ ყველა ცდილობს, რომ არ დაიშალოს.

ქორბელელაში სამღერო ჯვარული ტექსტი ერთია და ყველა ხატობას ერთსა და იმავეს მღერიან:

„დღესამ დღეობა ვისია? წმინდისი-დ გიორგისია
ჯვარ-ჯვარისკრობამ ვისია? კოპალე კარატისია
გიორგი-დ გაღავანზედა უსარტყლოდ იარებოდა
იმისი-დ გადმონავალზედ ხე-დ ალვად ამოსულიყო
იმას მოესხა-დ ყურძენი, საჭმელად მოწეულიყო
იმისი-დ შემცოდე ქალ-ვაჟი უდროოდ დაშაულიყო
ყმათაღ უმატე, გიორგი, თუ გინდან მოსახელენი
პურსაღ უმატე, გიორგი, თუ გინდან კოდნი სავსენი
ქალ-წყალზე დაგვიანდება და ბანას ხელ-პირისას
ვაჟ დარბაზს დაგვიანდება, შესმასა ბარძიმისასა.
ყმათაღ უმატე გიორგი, თუ გინდან მოსახელენი“...

მხოლოდ სოფ. დუჭუს ხატობას ამბობენ განსხვავებულ ჯვარულს:

გიორგის სახეოსას გაღმარჯვებია, ჰოღლი...ლი
გმირ კოპალა კარატისას გაუმარჯვება, ჰოღლი...ლი
ფიწალე დოჭუისთავისას გაღმარჯვებია, ჰოღლი...ლი
დედა მარიამს გაღმარჯვებია, ჰოღ ლი ... ლი
გიორგი გომეწრისასა გაღმარჯვებია, ჰოღ ლი...

სოფ. ჭონთიოში „ნათლისმცემლობას“ აღნიშნავდნენ. ეს ხატი მოთავსებულია ჭონთიოში ადგილ „მადოლზე“ და მას მადოლის ნათლისმცემელს უწოდებენ. ეს ნიში დღეს დანგრეულია, მისი დროშა დანგრეულ ნასოფლარ ჰელოს ციხეში ინახება. ხატობის წინ დეკანოზი ამ დროშას ჩამოიტანს და მადოლზე პირიქითის ხეობის მახვეწარი აქვე

გროვდება და ნათესთან მოაქვთ საწირ-სანთელი, რომელიც ხალხს ამწყალობებს: „დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა! ღმერთო გაუმარჯვე ღმერთსა კვირაისაო. ღმერთო გაუმარჯვე დღესა დღევანდელსა! თქვენ გეხვეწებით, თქვენ გევედრებით, დიდო ღვთის შვილებო, დიდად სადიდებელნო, ძვირად საცხენებელნო თავი დაბლითა, გული სიმართლითა. თქვენთვის შემოუწირავთ სანთელ-ზედაში, თქვენ მორიგე ღმერთს შესწირავდითაო, წყალობა გამოუთხოვდითაო, ჯვარ-დაუწერიდითაო კაცსა, საქონელსაო, დიდსა და პატარასაო, ორფეკსაო, დეშველენით და დე'ვმარენითაო, სადაც მოგეცხენდებათ გაჭირვებულნი თის ნაქარი, ჭალას ყირვან მა'შორიდითაო! გეყმობითა, გემსახურებითაო ცხვარს, ცხვრის კრავს მოუმატებდითაო, ფურს ფურის ჯბოს მოუმატებდითაო, ქალს ქალიშვილს მოუმატებდითაო წულს წულსტოლს მოუმატებდითაო.“

დასასრულს დეკანოზი ზედაშეს მოსვამს, სანთლით საკლავს შუბლის შეტრუსავს და ყელს გამოსჭრის. გლოცავთ დაიძახებს, იონე ნათლისმცემელი შეგეწიოს წყალობა მოგცეს.

აქ, დიდ მთავარ ხატებთან თუშეთში მრავალი პატარა ხატსამლოცველოა, რომლებსაც ადგილობრივი მოსახლეობა თაყვანს სცემს.

სოფ. შენაქოში რამდენიმე ხატია. აქ არის კურეხის ჯვარი, რომელსაც მლოცველი ვაჟიანობას შესთხოვს და ვისაც ვაჟი გამუჩნდება, საწირით და კურატით იქ მიდის მადლობას სწირავს.

დართლოში რამდენიმე ხატია. სოფლის თავზე მაღალოელის ხატია და ამ ბატონს მხოლოდ ბატკნებს სწირავენ. მეორე ხატი აქ მარიამწმინდაა და მას დეკეულს პირველ ხბოს სწირავენ.

საკულტო სალოცავებს შორის, რომლებიც რამდენიმე იყო თითოეულ სოფელში, ერთი აუცილებლად „სახევსურო“ უნდა ყოფილიყო. ხევსურთა ორი სალოცავის ნიშები იყო თუშეთში. ერთი - ხახმატის ჯვრისა, ხოლო მეორე - კარატის ჯვრისა, იგივე კოპალისა. ხევსურეთის ხატები თუშებს სწამთ და მათ დეკანოზებსაც აქ ძლიერი გავლენა ჰქონია. გაჭირვების დროს თუში იტყვის „კარატის ჯვარო, დაგწერე ჯვარიო“. ხევსური დეკანოზები თუშებს თურმე არწმუნებდნენ, ჩვენი გმირი კოპალე ამბობსო „თუშეთში წაგვიყვანე და იქ მალოცეთ ტოლ-ამხანაგებთანო“. ჩვენი ხატები ძალას გვატანენ, ხევსურეთში მარტოობით შევწუხდით და ჩვენ ძმებთან - თუშებთან გაგვატარეთო. ხატების ეს ნება თუ არ შევასრულებთ, ისინი გაჯავრდებიან და დაგვამიზეზებენო.

ხევსურთა ჯვარიონი თუშეთში ყოფნისას მტკიცედ იცავდა ადათით მიღებულ ქცევის ნორმებს. ისინი თუშეთის სოფლებს რომ მიუახლოვდებოდნენ, ფარ-ხმალსა და თოფ-იარაღს აიხსნიდნენ, იქ რომელიმე კლდის ეხში შეინახავდნენ და უიარაღონი შევიდოდნენ თუშეთში.

თუშების რწმენით ხევსური ხევისბერების ლოცვას მეტი ძალა ჰქონდა, ვიდრე ადგილობრივი დეკანოზებისას. ხევსურ ჯვარიონს მიაგებებდნენ ისინი ავადმყოფს, თვალნაცემს თუ ავზნიანს ქვაბ-საკლავით. ხევისბერი მას დაამწყალობებდა, დრომას ზედ მის თავზე დააქდრიებდა, სალოცავის კარზე დაკლული საკლავის სისხლით, განათლავდა - შუბლზე ჯვარს გაუკეთებდა და ამით ავადმყოფიც განიკურნებოდა.

ათნიგენობის საერთო რიტუალებსა და ცერემონიების ფონზე თითქმის ყველა სოფელს აქვს რაღაც განსხვავებული გასართობი თუ შეჯიბრის ხასიათის წეს-ჩვეულებანი.

განსაკუთრებული ზეიმით ხვდებიან და აცილებენ სოფ. ჩიგლაურთაში ხატის დრომას. იგი შუაკის ძნელადმისასვლელ კლდეში, ერთ გამოქვაბულში ინახება. ხელოსანი რომ დრომას მოაბრძანებს მას მთელი სოფელი წინ ეგებებოდა და ჭრელ-ჭრელი ნაჭრებით რთავდნენ.

გომეწრელები სათემო დღეობაში, ხითანობაში ცნებების რბოლა იციან. მორბედმა ცხენებმა ორგზის უნდა გადაჭრან ალაზანი. ყოჩაღი ცხენი და მხედარი ისაა, ვინც ისე გადავარდება ალაზანს, რომ ერთხელ არ წაიქცევა და ხატისკარზეც პირველი მივა.

რელიგიური დღესასწაულები თუშეთის სხვადასხვა სოფლებში კულტმსახურებითი ცერემონიალი თითქმის არ განსხვავდება. განსხვავება მხოლოდ გასართობები და შეჯიბრების ხასიათის წეს-ჩვეულებებია.

ლიტერატურა:

1. ცოცანიძე გიორგი(1987), „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი,
2. თსუფა 789105
3. თსუფა 65789

Mariam Bakuridze

Ivane Javakhishvili state University, Tbilisi

Cult Ritual Holidays and Related Poetic Folklore in Tusheti

Abstract

Cult RitualHolidays are still organized in Tusheti nowadays. Consequently they are rich enough with poeic folklore materials. The article mostly deals with such cult ritual holidays which are distuinguihed by their traditional rituals and their peculiar myths and legends.

საკვანძო სიტყვები: თუშეთი, საკულტო რელიგიური დღესასწაულები, პოეტური ფოლკლორი

Key words: Tusheti, cult ritual holidays, poetic folklore

თეოფანე კესარია კაპადუკიელის „თქუმულის“ ეფთვიმესეული თარგმანის ენისათვის

ეფთვიმე ათონელის თარგმანთა შორის ერთ–ერთი გამორჩეულია შედარებით პატარა თხზულება – „თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა თეოფანე მთავარეპისკოპოსისაჲ, კესარია კაპადუკიელისაჲ“. ძეგლი თარგმნილია ბერძნულიდან (კეკელიძე.1957:89). ორიგინალს ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ, ვერც ავტორის შესახებ მოვიძიეთ ცნობები.

თხზულება დაცულია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის A-1101 ნუსხაში, რომელიც 1047 წელს არის გადაწერილი. კრებული წარმოადგენს ასკეტიკონს, შედგება 249 ფურცლისაგან. ხელნაწერი შესრულებულია ეტრატზე XI ს. კუთხოვანი ნუსხურით, სათაურები – სინგურით, აქვს ხის მაგარი ყდა, შემოსილი სადა ტყავით. გადაწერილია საბერძნეთში, მთაწმინდის ღვთისმშობლის მონასტერში, არსენი გოგოფაის მიერ (აღწერილობა IV: 66–73).

თეოფანეს თხზულება მოიცავს A-1101 ხელნაწერის 170r –196r გვერდებს. „თქუმული“ წარმოადგენს მორწმუნეთა დასამოძღვრ სიტყვებს, ქადაგებებს; სულ ხუთი ასეთი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ქადაგებაა. ესენია: 1.„თქუმული სულისა მიმართ თვისა“; 2.„თავისა თვისა მიმართ“; 3.„ლოცვაჲ სინანულისათჳს“; 4.„შიშისათჳს ღმრთისა“ და 5.„სწავლაჲ მცნებათა ღმრთისათა დაცვისათჳს“.

აღნიშნული თხზულების ნუსხა დაცულია აგრეთვე ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ასკეტიკურ კრებულში – №234, XIX ს., 187r–243r. ეს ნუსხა შესრულებულია მხედრულით, სათაურები – სინგურით. ძეგლის სახელწოდებაა: „თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა თეოფანე მთავარეპისკოპოზისა, კესარია კაპადუკიელისა, სულისა მართვისა თვისისა“ (აღწერილობა 1953:78).

„თქუმულის“ ენა ძირითადად მიჰყვება ძველი, კლასიკური ქართულის ნორმებს. გვხვდება ამ ნორმათაგან გადახვევის შემთხვევებიც.

ორთოგრაფია, ფონეტიკური მოვლენები. 1. ზ ძირითადად იხმარება ძველი ქართული ენის ნორმათა მიხედვით მოსალოდნელ შემთხვევებში:

მეუფე ყოველი 172v; მახე ურჩებისა 178v; ტვრთი მძიმე 177v; გვხვდება გამონაკლისებიც: ესრეთ 171v, 173v; აღმოცენებად 170v, სინანული მჯურვალე 178r, კაცი მრისხანე 171v, მწარე იგი მძლავრებად 176v.

ერთსა და იმავე წინადადებაში გვხვდება სხვადასხვანაირი დაწერილობა: *საქმეთა ჩემთა ბოროტთა ხედავს მზე და მთოვარეცა და სიმრავლე ვარსკულავთა 174r, იხილე მანგალი, რომლისა სიგრძე იყო ოც წყრთა და სივრცე ათ წყრთა 171r.*

დასტურდება ერთადერთი შემთხვევა ფსევდოგრაფიზებული დაწერილობისა – ზმნაში მოსალოდნელი –ე სუფიქსის ნაცვლად არის **ფ**: „ხოლო შენ ყოვლით კერძო სიმშუდისა მიმართ ისწრაფ 171v.

ვ – ს ნაცვლად არის მისი ერთ–ერთი შემადგენელი გრაფემა: ეჰა, საკურველი! 181v.

გვხვდება **ღ** და **ჟ** გრაფემების მონაცვლეობის რამდენიმე შემთხვევა:

საზომსა მოშაკისასა ყოფად გვედრები და მუშაკისა ყოველთა უდარესისა ოდენ 175v. მიაგებდე თითუეულსა ღირსებისაებრ მისისა 188v. შდრ.: მიაგებდეს თითოეულსა საქმეთა მათთაებრ 191r.

ძველი ქართული ენის სხვა ძეგლების მსგავსად „თქუმულშიც“ გვხვდება **ჯრწნა** და **ხრწნა** დაწერილობები ერთსა და იმავე წინადადებაში: რომელმან ტაძარი ღმრთისად განჯრწნა, განხრწნას იგი ღმერთმან 171r.

ჭარბობს **ხ** გრაფემიანი ფორმები: ამისთვს გამოვვარდი უხრწნელისა მისგან დიდებისა 177r. რომელ–იგი გახრწნილ არს გულისთქუმათა მიერ ბოროტთა 177r. არღა მიხილავს დიდებად იგი უხრწნელი 177r.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ მერყეობა ამ გრაფემების შემცველ სიტყვათა დაწერილობაში უცხოა ქართული ენის უძველესი ძეგლებისათვის. ამ მოვლენის პირველი ნიმუშები გვხვდება სინურ მრავალთავში (1864 წ.). ზ.სარჯველაძის დაკვირვებით „X საუკუნის ბოლოსა და XI-XV საუკუნეთა ძეგლებში ამგვარ შემთხვევათა რიცხვი საკმაოდ ხშირია. **ჯ** და **ხ** ფონემათა ოპოზიციის მოშლა იწყება IX საუკუნის ბოლოდან და თანდათან ინტენსიური ხდება“ (სარჯველაძე 1984: 298).

2. **სჯ, სჭ** კომპლექსების ნაცვლად ასიმილაციით გვაქვს **შჯ შჭ**: საშჯელი 177v, სამშჯავროდ 177v, დაშჯილი 175r, შჯდი 171v, შჯამოს 193v, შეშჯამს 177v... შდრ.: განმსჭუალენ 191v, დაჰმსჭუალენ 186v.

თანხმოვანთა ასიმილაციის სხვა მაგალითებია: მიუწთომელი 184v, შეგითქეთ (<შეგიდგთ) 191 v, ნეფსით (<ნეფსით) 195r.

ასიმილაცია არ არის მომხდარი სიტყვაში **საფრკე**. არა გვაქვს სხვა ძეგლებით ცნობილი **საზრკე**. ...რამეთუ შორის საფრკეთა ხუალ 179r; ვივლტოდი საფრკეთა მისთაგან 179r.

მეტათეზისა მომხდარი სიტყვებში: წარმოვაცარიელე 195r, ძრიელად 189v; შეჰირენ (<შეჰირენ) ცრემლნი ჩემნი 175v.

მეტათეზისა და ზგერის დაკარგვის შედეგადაა მიღებული აღმიძურციან: აღმიძურციან (<აღმიძარცუიან) საჭურველნი იგი 177r ; შდრ.: აღმძარცუა სამოსელი იგი 178r.

მეტათეზისა შედეგად არის მიღებული დაჰმსდაბლდი: ვიდრე სიკუდილამდინ ჩემ თანა დაჰმსდაბლდი 173v. მოსალოდნელი იყო დაჰმდაბლდი. მეორე სუბიექტური

პირის ნიშანი ჰ გადაადგილდა, დ-ს წინ მას შეენაცვლა ს, მ-ს წინ აღდგა ჰ: დაჰმდაბლდი > დამჰდაბლდი > დამსდაბლდი > დაჰმსდაბლდი.

ბგერის დაკარგვის შედეგად გამარტივებულია ზოგიერთი ზმნისწინი: *ჩემდა არა არს ყოვლადვე... კადნიერებად ... ახილვად ...* 186r; *საქსენებელიცა ჩემი აიკლცოს* 179v; დიდ არს წყალობანი მისნი ფრიად და *აურაცხელ* 171v; ესე იგი არს ... *ამაღლებად* თუალთა მათ გულისათა 176v; არნ კაცი მდიდარი და *ჩამატებული* დიდებით 180r.

შდრ.: *აღვიხილნე* 178r; *აღიკონენ* 186r; *აღრიცხუვა* 177v, *წარვჰკუეთო* 184r.

გვხვდება შემთხვევა, როცა ერთსა და იმავე სიტყვაში ხან დაკარგულია ვ, ხან – არა. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა **ვრდომა** ფუძის შემცველი სიტყვები:

... *ვიდრე არა შთარდომილ არს ურმის-თუალი* 195v; ...*რომელნი განრდომილ იყვნენ* 188v. შდრ.: *წინაშე ფერტა მისთა შერდომილ ვიყავ* 185r; *სინანულითა მისა შერდომად არა მნებავს* 184v.

ასევე პარალელურია **ცხოვნება** // **ცხოვნება** ფუძეთაგან ნაწარმოები ფორმები: ...*რომლისა მიერ ყოველი ბუნებად ცხონდების* 186r. შდრ.: *რომლისა მიერ მეძავი ცხონდა* 185v; *რომელი-იგი ამისთვის მორჩილ იქნა, რადთა ჩუენ ვცხონდეთ* 194v.

ორგვარად არის წარმოდგენილი **ვპოვებ** ზმნის ფორმები, ჰარბობს უვინო ვარიანტი: *ამან მოიპოვს კურთხევად უფლისაგან* 172r; *ვპოვ გზად იგი წრფელი* 181v. შდრ.: *მოიპოვე ჩამალი იგი სინანულისად* 173r; *სასუფეველი ცათად მოიპოვეს* 184v.

ვ იკარგება **ვედ** ფუძის ზმნის მეორე ბრძანებითში: *მოედინ იგი ჩემ ზედა მდიდრად* 185v.

დაკარგულია ვ ბგერა **მოვილტი** ზმნაში: *შემიწყნარე მე, რომელი – ესე შენდა მოვილტი* 187v; *ამიერიტგან შენდავე მხოლოდსა მოვილტი* 185v.

ვ არ იკარგება ვ თანხმოვნით დაწყებული ზმნის წინ: *გამოვვარდებით მიერ და შთავვარდებით ჯოჯოხეთს* 190v.

„**სიკუდილი**“ ვითარებით ბრუნვაში გვხვდება **სიკუდილდ** ფორმით – არ არის დაკარგული ლ: *მიეც თავი შენი სიკუდილდ* 187r; *მე სიმძიმითა მით ცოდვამთა დამეძინა სიკუდილდ* 186v.

მორფოლოგია.

1. **ადამიანის საკუთარ სახელს** ნათესაბითში აქვს სავრცობი: *იქმენ გონებითა შენითა მსგავს იობისა* 172v.

„**საშუებელი**“ ნათესაობით ბრუნვაში გვხვდება შეკუმშული და შეუკუმშავი სახით: *შევიდეთ სამოთხესა საშუებლისასა* 194v; *მიერიტგან ვიქმენ დასაშჯელ და საშუებლისაგან სამოთხისა განძებულ* 178v.

ერთმანეთს ენაცვლება -ება, -ობა სუფიქსები: ხოლო მე შეგინებულეებითა მით ცოდვისადათა პირი ჩემი სირცხვლეულ ვყავ 186v; მოვიკსენო ... საქმეთა ჩემთა შეგინებულობად 177v.

გვხვდება თანდებულისანი ირიბი ობიექტის ორიოდ მაგალითი (ქურციკიძე 1968: 35, 42): უბადრუკებითა და ჭირითა განემორებოდეს სული ჩემი ჯორცთაგან 189r; ვითარცა ტვრთი მძიმს დამიმძიმდა ჩემზედა 177v.

2. მყოფადი ძირითადად გადმოცემულია კავშირებითის მწკრივით: რაჟამს სულთ-ითქუნე, მაშინ სცხონდე 171v; ვინ მოსცეს თავსა ჩემსა წყალი? 170r; რამეთუ ვთქუ: უთხრა ბრალი ჩემი უფალსა 174r; რამეთუ ძვრის-მეტყუელთა სასუფეველი ცათად ვერ დაიმკდრონ 171v; რომელმან ასუას გრილი წყალი სახელისა ჩემისათვს ერთსა ამას მცირეთაგანს; არა წარწყმიდოს სასყიდელი თვსი 171r.

პარალელურად გვხვდება აღწერითი წარმოება – უნდაობითი ფორმები: რომელი-ესე დღეს ვარ, ხვალე არა ყოფად ვარ 182v; ზ, ვითარ ჟამი ყოფად არს 189v; შემდგომად ამისა რად ყოფად არს? 179v; გულისკმა-ყავ, თუ ვითარ ყოფად ხარ 192r; განვერნეთ საშჯელსა მასცა, რომელი მოწევნად არს 194r; უზეშთაესნი სატანჯველნი მოწევნად არიან 194r.

იშვიათად მყოფადი გადმოცემა ზმნისწინიანი აწმყოთი: პატივსა მას არა დავივიწყებ 174r; უფალი ამპარტავანთა წინალუდგების, ხოლო მდაბალთა მისცემს მადლსა 179r; ესე ვითართა ტაბლათა დაუდგამს სტუმართა თვსთა ...ესე ვითართა ნაყოფთა მოატყუებს მუშაკთა თვსთა 181v.

ერთსა და იმავე წინადადებაში მყოფადი გადმოცემულია კავშირებითის მწკრივითა და ზმნისწინიანი აწმყოთი: რაჟამს გონებასა ჩემსა მოვიდე და ცხორებისა ამის აღსასრული გულისკმა-ვყო შევძრწუნდები და შემეშინების 176r.

კავშირებითი მწკრივის ფორმას (რომელიც მყოფადს გადმოსცემს) ერთვის -მცა ნაწილაკი: მემცა გემსგავსო შენ, გიხილო და წარმოვადგინნე წინაშე პირსა შენსა ცოდვანი შენნი 171v.

-მცა ნაწილაკს დაკარგული აქვს ის ფუნქცია, რომელიც მას ძველ ქართულში ჰქონდა.

დაჰბადა ზმნის კონვერსიული ფორმა ვნებითი ი პრეფიქსით არის ნაწარმოები: არა-არსისაგან დავიბადე 178v; ...რომლისგანცა დაიბადე 193v; რად არს კაცი? არარადსგან დაიბადების 179v; ჯელითა ღმრთისადათა დაიბადა იგი 193v.

უწყვეტლის პირველი და მეორე პირების მხოლოდობით რიცხვში ბრძანებითშიც არის თანხმობანთგასაყარი ი: მე დავსთრგუნევი მას 180v; მე არა უსმენდი მას 180v; ჰე, სულო უბადრუკო, ამას ყოველსა იგონებდი მარადის 172v; იკსენებდი სიტყუასა მას მოციქულისასა 190v. შდრ.: დეგ წინაშე მისა და დალადებდ 173v.

-ოდ სავრცობიანი ზმნების უღლებაში დაცულია ძველი ქართული ენის ნორმა.

უწყვეტელი: ვიწოდებოდე ძედ, რაჟამს პატივი იგი ჯერეთ არა წარმეწყმიდა 175r; სასოებითა მით მისითა ვიზარდებოდე 178v.

I ბრძანებითი: ჰე, სულო, ივლტოდე ძვრისმეტყველებისაგან 178v; ზ სულო, ვიდოდე უბიწოებით, იქმოდე სიმართლესა, იტყოდე ჭეშმარიტებასა 172r; გეშინოდენ სიტყვას ამისაგან 171r.

I კავშირებითი: ... რადთა ვსტიროდდი ღირსებით უფსკრულსა მას ჩემთა ცოდვათასა 170r; აწ უკუე არა დავდუმნე, არამედ მივრბიოდდი მისა მიმართ 178v.

ძველი ქართული ენის სხვა ძეგლთა მსგავსად გვხვდება შემთხვევები, როცა -ოდ სავრცობიან ზმნას I კავშირებითის მესამე პირში მრავლობით რიცხვში აქვს -ნ ნიშანი - ან სუფიქსის ნაცვლად:

რაჟამს ნაწევარნი შენნი შიშისაგან დაიქსნებოდინ 192v; რომელნი მჭურვალედ შეურდებოდინ მას 184r; წიგნნი მატთანთანი განეხუმოდინ 192v; ყოველნივე შესაძრწუნებელსა მას სამშჯავროსა საშინელთა ანგელოზთა მიერ მიიყვანებოდინ 192v; რომელნი-იგი მჭურვალთა სინანულითა მისა მიივლტოდინ 178r. შდრ.: რაჟამს-იგი ნივთნი ცათანი დაიქსნებოდიან და ყოველნივე ძრწოდია და ივლტოდიან პირისაგან მსაჯულისა მის 181v.

მეორე კავშირებითში ობიექტის მრავლობითობის აღნიშვნისას მწკრივის ნიშანი ძველი ქართული ენის ნორმათა მიხედვით არის ე:

ვითარ მოვსრნე იგი წარმართნი 176v; აღვიხილნე თუალნი გულისა ჩემისანი 178r; მოვაკუდინნე ჯორცნი ჩემნი და დაუმორჩილნე იგინი სულსა 178v; წარვდევენე ჩემგან ბოროტნი იგი სულნი ... 177r.

ერთ შემთხვევაში დარღვეულია ეს წესი: ობიექტის რიცხვი არ არის აღნიშნული და შესაბამისად არც -ე არის მწკრივის ნიშანი:

მერმე ამიერ შეგჯწყნაროს ჩუენ სიკუდილმან 176v. მოსალოდნელი იყო: „შეგჯწყნარნეს ან შემიწყნარნეს”.

მეორე კავშირებითის მწკრივის ნიშნად ერთმანეთს ენაცვლება -ე და -ა სუფიქსები: რადთა სასუფეველსა ცათასა ღირს იქმნე 172v; ვითარ უკუე კადნიერ ვიქმნა შენის სახიერებისა მიმართ 187r; ნუუკუე გესმას შენცა ღმრთისაგან 172v.

პირველ თურმეობითსა და სტატიკური ვნებითის აწმყოში ძირითადად არის -იე დაბოლოება:

არა შემიმოსიეს ახალი იგი ხატი 177r; ნავთსაყუდელი იგი სახიერებისა განგიდიეს 186r; თავი ჩემი დასაშჯელად შემირაცხიეს 183r; არღარა მმოსიეს პირველი იგი სამოსელი 175r; ჯერეთ ძუელივე მმოსიეს 177.

იშვიათია -ია დაბოლოება: არღარა თაყვანის-მიცემია ღმრთისადა 177r; გულისკმა-გყყოფია რამეთუ ყოვლისავე საქმისა კეთილისა დასაბამი შიში ღმრთისადა არს 190r.

სინტაქსი

მიზნის გარემოების გადმოსაცემად პარალელურად გამოიყენება მასდარი ვითარებით ბრუნვაში, უმეტესად, მომავალი დროის ვნებითი გვარის მიმღეობა ვითარებით ბრუნვაში: განემზადების მიგებებად ჩუენდა 195v; მომცა მე რჩული მცნებისად განსაწმედელად ჩემისა 178v; ხოლო სატანჯველნი იგი მის წილ განმზადებულნი მისაგებელად ჩუენდა 182r; აღვაგზენ ცეცხლი დასაწუველად სულისა ჩემისა 181r. შდრ.: განემზადების მიგებებად ჩუენდა 195r.

-ად სუფიქსიან საწყისთაგან ნაწარმოები ფორმა, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში შესაძლებლობის მიმღეობის სახელითაა ცნობილი, ჩვენს ძეგლში გამოყენებულია განსაზღვრებად (ნათამე 1962: 127; კაკიტაძე 1986: 114; მელიქიშვილი 1975: 130).

ერთსა და იმავე წინადადებაში მას ენაცვლება მომავალი დროის მიმღეობა: კაცი, ადრე დაჭნობადი იგი ყუავილი, კაცი, ადრე შემუსრვადი იგი ნერგი, კაცი, ადვილად წარსატაცებელი მტერი, ადვილად დასაწუველი იგი ნივთი 179r.

„თქუმული“ საინტერესო მასალას შეიცავს ქართულ სალიტერატურო ენაში მომხდარი ცვლილებების გასათვალისწინებლად.

ლიტერატურა:

1. კეკელიძე კ.(1957): ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. ტ. V. თბილისი.
2. აღწერილობა IV: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. IV. თბილისი.
3. აღწერილობა 1953: ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა. I. ქუთაისი.
4. სარჯველაძე ზ.(1984): ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი. თბილისი.
5. ქურციკიძე ც. (1968): ირიბი ობიექტის ბრუნვები ძველ ქართულში // ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე. IV.
6. ნათამე ნ.(1962): შესაძლებლობის მიმღეობათა წარმოებისათვის თანამედროვე ქართულში // იკე, VIII.
7. მელიქიშვილი დ.(1975): იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი. თბილისი.
8. კაკიტაძე კ. (1986): -ად სუფიქსიან სახელთა ერთი ჯგუფის ისტორიისათვის ქართულში // იკე, XXV.

Maia Baramidze

Shota Rustaveli State University, Batumi

The language of Ekvtime Atoneli's translation According to Theophanes of Caesarea's „Utterance” Abstract

The relatively short work “Utterance” by Theophanes of Caesarea is distinguished among Ekvtime Atoneli's translations. This work was translated from Greek. The language of “Utterance”

Basically follows the old classical standards of Georgian language. There are some cases of violation of these standards. The interesting material presented in the work reflects the changes in the Georgian literary language that time.

საკვანძო სიტყვები: თეოფანე, „თქუმული“, ეფთვიმე ათონელი, თარგმანი, ენა.

Key words: Theophane, „Utterance”, Ekvtime Atoneli, translation, the language.

მეტაფორული აზრის კომუნიკაციური არარეგულარობები კონტრასტულ სინტაქსში

1. შესავალი. ადამიანს, როგორც ენის მქონე, მოსაუბრე არსებას, სამყარო და ყოფიერება ეძლევა ენის თვალსაწიერში. მაგრამ ენა უბრალო ფენომენი როდია. ეს ენობრივი აქტიურობის ისეთი თავისუფალი სივრცეა, სადაც ადამიანს შეუძლია საკუთარ თავს გადააბიჯოს: ენობრივ საზღვრებს იქით აზროვნებითი წვდომა განახორციელოს, ენისა და აზროვნების ურთიერთმიმართება ენის ყალიბში მოაქციოს, ენობრივად ჩამოაყალიბოს, გამოხატოს (Müller 2009: 25). აქ ლინგვისტიკის მხარდამხარ შემოქმედებითი არეალი ეხსნება ფილოსოფიას, ფსიქოლოგიას. საინტერესოა, რომ ადამიანი ამ „გადაბიჯებულ სათქმელს“, ანუ როგორც ვიტგენშტაინი ამბობს, ენის შესაძლებლობების საზღვრებს მიღმა წინადადებად ჩამოყალიბებულ სათქმელს, თავის ყოველდღიურ ყოფაში ძალზე ხშირად მიმართავს. გამოხატვის სხვა საშუალებათაგან, ენა ნიშანთა ისეთი განსაკუთრებული სისტემაა, რომელიც ახერხებს, პირველ რიგში, რეალურად არსებული აზრის გამოხატვას. ხოლო მჭვრეტელი სუბიექტის შემოქმედებითი აქტიურობა, მეორე რიგში, ენით ახერხებს სათქმელის მხატვრულ-ემოციურ გარდასახვას, ანუ აზრის ხატოვან-მეტაფორულ გამოხატვას, როცა ადამიანი მოვლენის/საქმის ვითარების არა ზუსტ აღწერას ახდენს, არამედ ხატოვნად გარდასახული სიტყვისა და ქმედების სინთეზს გვაწვდის. რატომ? – იმიტომ რომ მას არა მხოლოდ ინფორმაციული, არამედ კომუნიკაციური მნიშვნელობაც აქვს: იგი გაცილებით ადვილად აღსაქმელი და დასამახსოვრებელია, შედარება-შეპირისპირების მრავალმხრივი შესაძლებლობისა და სათქმელში ზუსტი წვდომისა და დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. მესამე რიგში, ენა გვძლევა, რომ თვალთ დანახულით დავინახოთ და აღვწეროთ უხილავი, გაგონილით აღმოვაჩინოთ გაუგონარი, ანუ რეალური სამყაროს მოცემულობები, მეტაფორის მსგავსად, გარდავსახოთ და ჩამოვაყალიბოთ რეალურად არ არსებულ აზროვნებით, აბსტრაქტულ, ზეაზრობრივ ცნებად (Cassirer 1993: 231-261), აზრობრივ ხატად/სურათად, ფორმულირებად. იქმნება აზრის ენობრივი გამოხატვის თანამიმდევრობა: რეალური – ხატოვანი – ზეაზრობრივი, ე.ი. ენით ჩამოყალიბებული აზროვნება, ყველაზე პოპულარული და სრულყოფილი ფორმა – სახეებით/ხატებით განხორციელებული აზროვნება – აზროვნება – განსჯის შედეგად მიღებული, ზეაზრობრივად ჩამოყალიბებული ცნებები და კომპეტენციები (Серебренников 1988: 192, 194).

2. მეტაფორული აზროვნების მექანიზმები. მეტაფორულ აზროვნებაში თვალსაჩინოა უწყვეტი კავშირი რაციონალურსა და ემოციურს შორის. ასეთი აზროვნება ეყრდნობა გარესამყაროს საგანთა და მოვლენათა სახეებს. ეს სახეები/ხატები შემფასებლური ელემენტებისა და კონოტაციების შემცველია. ენაში არსებობს ენობრივი ერთეულები – ფრაზეოლოგიზმები/ფრაზემები – მეტაფორული აზრის შემცველი კომუნიკაციური საშუალებები, რომელშიც თანაარსებობენ რეალური, ხატოვანი და ზეაზრობრივი

ელემენტები. მენტალურ აქტში ვლინდება ადამიანის უნარი, ჩვეულებრივ საგანთან ნიშან-თვისებებთან ერთად დაინახოს აბსტრაქტული ობიექტები – სულიერება და აზრი (Арутюнова 1989:20). მეტაფორული აზრის ფრაზეოლოგიზირების პროცესში ორი მხარე იკვეთება:

– ფრაზეოლოგიზმის შიდა ფორმა, რომელიც სემანტიკურად არაერთგვაროვანია: მისი შემადგენელი სიმბოლიზირებული ხატი/სურათი საქმის ვითარების მაკონტროლებელი და ფრაზეოლოგიზაციის გასაღებია. შიდა ფორმა „ფაქტობრივია“, ანუ სინამდვილეში მოცემული სიტუაციის/ფრაგმენტის/ფაქტის ამსახველია.

– ფრაზემის მნიშვნელობა დამოკიდებულია მისსავე აუცილებელ გარემოზე. მისი აუცილებელი გარემო ეყრდნობა არა ხატოვანების შემქმნელ ელემენტს, არამედ ფრაზემაში შემავალი ზმნის/პრედიკატული ნაწილის გრამატიკულ სემანტიკას, უფრო ფართო გაგებით ფრაზეოლოგიურ პრედიკაციას.

კონტრასტული სინტაქსი, ზმნის გრამატიკული სემანტიკა, უპირველეს ყოვლისა, ვალენტური კავშირებია წინადადებაში, თუმცა ფრაზემის ვალენტობა არ არის ზმნის, როგორც ერთი სიტყვის, ვალენტური კავშირების იდენტური. ეს პროცესი კოგნიტურ პლანში ანთროპომეტრულია, რომელსაც თან ახლავს აუცილებელ გარემოში არსებული ადგილიანობის პრობლემა. იგი მთლიანად ეროვნულ-კულტურული მსოფლმხედველობით შექმნილ ენობრივ სტრუქტურას წარმოადგენს თავისი ტიპოლოგიური მახასიათებლებითა და არარეგულარობებით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სიტყვის გრამატიკული მნიშვნელობა ენაში ზოგადად შესაბამისი გრამატიკული მორფემით აღინიშნება (არსებობს გამონაკლისებიც). ფრაზემის გრამატიკული სემანტიკის გამოხატვა შეზღუდულია, მას არანაირი გრამატიკული მორფემა არ გააჩნია. დამხმარე ფუნქციას ითავსებენ ლექსიკური საშუალებები. მეტიც, ფრაზეოლოგიურ გარემოში შემავალი კომპონენტები ხშირად ვერ ინარჩუნებენ გრამატიკულ ელემენტთა იმ სრულ ჯამს, რომელიც გრამატიკულ მნიშვნელობას აყალიბებს.

ხშირია შემთხვევა, როცა ფრაზემაში განმსაზღვრელია სიმბოლიზირებული მეტაური სიტყვა (მაგ.: ფერის აღმნიშვნელი სიტყვები, სომატიზმები, მეტეროლოგიური პროცესები, ცხოველთა სიმბოლიკა და სხვ.). იგი ზმნის შერჩევასა და მის გრამატიკულ გარემოზე გავლენას ახდენს. კონტრასტული სინტაქსი სწორედ ასეთ გარემოში იწყება, მასში მოცემული ვალენტური კავშირებით გამოიხატება.

საკვლევად ჩვენ ამჯერად ცხოველთა სიმბოლიკიანი ფრაზეოლოგიზმები შევარჩიეთ. აქ სურათი/ხატი შინაური ან გარეული ცხოველი/ფრინველია და მეტაფორული მოტივირება განსაზღვრულია. მაგ.:

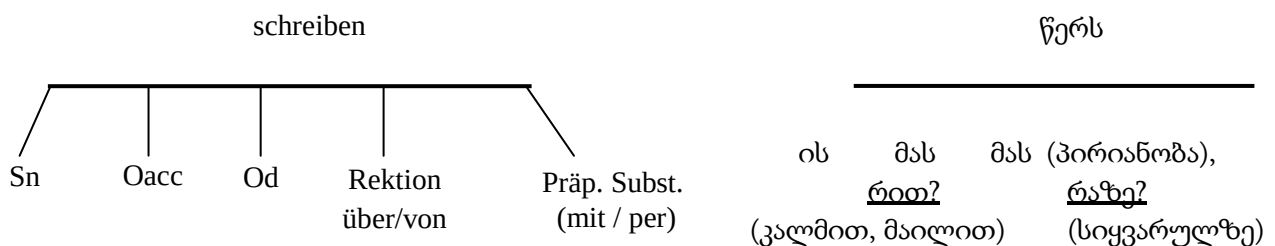
Eine Sau durchs Dorf treiben – სურათია: (ვიღაც) სოფელ-სოფელ დედა ღორს მიერეკება (სასაუბ.) – რაიმე ამბით ყურადღების მიპყრობის სურვილი.

ან ქართული გამოთქმა „ყვავივით დაჩხავის“ – ვისიმე, რისამე თავზე სიავის, ავბედის ლაპარაკი.

მნიშვნელობის ასეთი სიმბოლიზირებული მოტივაცია ლინგვისტიკაში ტრადიციულად გაიგება, როგორც სიმბოლო, აზრით დატვირთული ერთეული, სიმბოლოს გაიგივება ხატთან/სურათთან არ შეიძლება. სურათი სიმბოლოს შემქმნელი საფუძველია, რომელსაც შემდეგ ენობრივი ნიშნის შექმნა მოსდევს, ე.ი. იქმნება თანამიმდევრობა: სურათი/ხატი – სიმბოლო – ნიშანი (Филипенко 2001: 86). ამ ნიშანს კი თავისი აუცილებელი გარემო აქვს, რომელიც ფრაზემას წინადადებაში დამოუკიდებელ ერთეულად წარმოაჩენს.

3. ვალენტობა. ვალენტობის თეორია ჰემმარიტად მე-20 საუკუნის ტრენდად იქცა. გერმანული ენათმეცნიერის აგელის თქმით, ვალენტობა ამ დროის ბომბია, იგი ლექსიკონში იდება/გროვდება და გრამატიკაში ფეთქდება – Valenz ist eine Zeitbombe, die im Lexikon deponiert ist und in der Grammatik detoniert. (Ágel 1995: 2). შესწავლილია ენის სისტემის ცალკეული ნაწილების (ძირითადად 3 მეტყველების ნაწილის) ვალენტური კავშირები წინადადების შიდა სტრუქტურაში, წინადადების მოდელში. არსებობს შრომები ვალენტობის თეორიის პრაქტიკულ პრიორიტეტებზე, სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე ენების ვალენტურ ანალიზზე, დეპენდენციურ სინტაქსურ სტრუქტურებზე, ვალენტობის კვლევის ლექსიკოგრაფიულ და გრამატიკოგრაფიულ მიზნებზე და ა.შ. (Dürscheid 2005: 108, 122, 123), მაგრამ ფრაზეოლოგიზმების ვალენტობაზე საუბარი ნაკლებადაა. ლექსიკალიზებულ-გრამატიკალიზებული ფრაზეოლოგიური სემანტიკა ვალენტობის კვლევას მოითხოვს სინტაქსურადაც, სემანტიკურადაც, ლოგიკურად, ლოგიკურ-სემანტიკურად, კონცეპტუალურად, სემანტიკურ-პრაგმატულად და თვით სიტუაციურადაც კი (Eisenberg 2006: 58). სემანტიკურია ვალენტობა, როცა სიტყვა თავისი მნიშვნელობით სხვა სიტყვის მნიშვნელობასთან შეერთებას ითხოვს. სინტაქსურია ვალენტობა, როცა სიტყვის სემანტიკა ვალენტურ კავშირებს ამყარებს და აუცილებელ და ფაკულტატიურ აქტანტებს სინტაქსურად და მორფოლოგიურად შეიხამებს (Helbig 1982: 11-21; Gansel 1992: 53, 54).

სინტაქსური და სემანტიკური ვალენტობისაგან უნდა გაიმიჯნოს ადგილიანობა. ადგილიანობა ეს არის ზმნის შესაძლო აქტანტების/შემავსებელი წევრების (სუბიექტების, ობიექტების, იშვიათად გარემოების) ერთდროულად სრული დასახელება (აიზენბერგი 2006: იქვე გვ. 58). მაგრამ წინადადებასა თუ ფრაზეოლოგიზაციაში ზოგჯერ სახეზეა სემანტიკური და კატეგორიალური სელექციური სხვაობა, რომელიც შესაბამისობაში მოდის სემანტიკურ და სინტაქსურ ვალენტობასთან (Pafel 2011: 37). მაგ.: ზმნა schreiben თავისი შემავსებელი წევრებით 5-ადგილიანია:

მაშინ როცა წინადადებასა თუ ფრაზემაში შეიძლება 2-3 აქტანტი დასახელდეს. მაგ.:
ფრაზემა: jmdm etwas – im/ins Gesicht geschrieben stehen (etw. in jmds Gesichtszügen
deutlich erkennbar sein (Duden 11; 2008: 280) – და მისი ქართული უშუალო შესატყვისი:
სახეზე აწერია ვინმეს რამე

Dem Mann stand die Brutalität im Gesicht geschrieben – კაცს სახეზე ეწერა
სისხლმსმელობა/მხეცობა.

ქალს მწუხარება სახეზე ეწერა.

ფრაზემა: im/ins Gesicht geschrieben stehen.

სახეზე აწერია.

ორივე ენაში „წერა“ ზმნის 5-აქტანტიან ადგილიანობას სელექციურად ჩაენაცვლება
ფრაზემის სინტაქსურ-სემანტიკური ვალენტობა ორი აქტანტით: რაც აწერია –
ქვემდებარე/სუბიექტია, ვისაც აწერია – ირიბი ობიექტი. გერმანული და ქართული
ფრაზემების ვალენტური კავშირები ტიპოლოგიურად ერთმანეთს დაემთხვა, ენათა
სტრუქტურული სხვაობა ადგილიანობაში აისახა:

გერმანული ზმნის ხუთწევრიან ჩამონათვალში 4 წევრი აუცილებელია (მეოთხე
აუცილებელი მართვის მატარებელია) და თავისუფალ შემავსებლად (Freie Angabe)
მხოლოდ მეხუთე წევრი – წინდებულიანი (mit/per) ობიექტია წარმოდგენილი. ქართული
ზმნის ადგილიანობაში 3 აუცილებელი წევრია, ზმნაში მარკირებული პირიანობის
დამსახელებელი: ის მას მას, ორი დანარჩენი კი თავისუფალი შემავსებელია: რით?
რაზე/რის შესახებ?

ცხადია, ადგილიანობა უნდა გავმიჯნოთ ვალენტობისაგან.

აღიარებულია, რომ ზმნის ვალენტობა წინადადებაში გულისხმობს ზმნის მიერ
თავისუფალი ადგილების გახსნას (Helbig/Buscha 2001: 57, 58, 517), რომლებიც
წინადადების წევრებმა უნდა დაიკავონ აუცილებელი აქტანტების სახით (ანუ ისინი
ზმნით განპირობებულ თავისუფალ ადგილს იკავებენ წინადადებაში და მათი
გამოტოვება შეუძლებელია) და ფაკულტატიური აქტანტების სახით (ანუ, მართალია,
ისინი ზმნით განპირობებულ ადგილს იკავებენ, მაგრამ კონტექსტის გარკვეულ
პირობებში მათი გამოტოვება შეიძლება (ჰელბიგ/ბუშა 2001 იქვე, გვ. 57, 58).

რა ხდება ფრაზეოლოგიური ვალენტობის დროს? ვალენტური კავშირი აქ ორი სახით
წარმოდგება: შიდა და გარე/ექსტერნული და ინტერნული ვალენტობა. თუ ავიღებთ
ზემოდასახელებულ მაგალითს eine Sau durchs Dorf treiben (ugs.), ვნახავთ, რომ
ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში სუბიექტი არ აისახა, მეტაფორული ხატოვანებით
შეიკრა მყარი გამოთქმა „სოფელ-სოფელ გარეკილი/გადენილი დედა ღორით“, ხოლო
ვინც მიერეკება ფრაზემის მიღმა დარჩა წინადადების დონეზე და აუცილებელი
აქტანტის ადგილი დაიკავა; მაშასადამე, ფრაზემა ერთვალენტია:

Mediale Kräfte treiben jeden Tag eine andere Sau durchs Dorf.

თავისი ადგილიანობით ზმნა treiben სამვალენტია:

(1) treiben₃ – Sn Sacc, präp. lokal

Der Bauer treibt die Kühe auf das Feld.

(2) treiben₂ – Der Hund treibt auf den Wellen.

(3) treiben₂ = wachsen, gären: Pflanzen treiben Knospen.

გამოდის, რომ ფრაზეოლოგიური პრედიკაცია შედის გამონათქვამის/წინადადების პრედიკაციაში და ამით მთლიანდება აზრი. ფრაზემის ლექსიკურად მყარი ნაწილები თავისი ვალენტობითაა შეკრული და ყველა აუცილებელი აქტანტია, სხვა შემთხვევაში ფრაზეოლოგიზმი ვერ იარსებებს: Sau + präp. lokal (interne Valenz). ექსტერნული ვალენტობით ფრაზემა ერთვალენტიანია – სუბიექტის აქტანტით. სამართლიანად ამბობს ჰარალდ ბურგერი, რომ ფრაზეოლოგიურ ვალენტობაში ტერმინოლოგიურად სუფთა პროცესი არ გვხვდება, მაგრამ ასეთი სინტაქსური ურთიერთობები ხელსაყრელია ტექსტის ანალიზისთვის (Burger 1998: 21, 27). ეს სინტაქსური არარეგულარობაა. იგი ხშირად თან ახლავს სემანტიკურ არარეგულარობას. ქართული მაგალითი:

„კამეჩის რქაში ზის“ (im Büffelhorn sitzen) – ჩამორჩენილი (ადამიანია). ფრაზემა სემანტიკურად არარეგულარულია, აბსურდია, სინამდვილეს არ შეესაბამება, მაგრამ ფაქტს/ვითარებას ხატოვნად გადმოსცემს. მისი სემანტიკური პარადიგმა შემფასებლურია, თუმცა სუბიექტი ფრაზემის სემანტიკაში არ შედის, არც შიდა ვალენტობაში, იგი გარე ვალენტურ კავშირს ქმნის. კომპონენტთა შიდა იდიომატიზირება კოგნიტიური პროცესია, შიდა ვალენტური კავშირებით შეკრული, გარე ვალენტობა სუბიექტის აქტანტით წინადადების დონეზე განიფინება. ფრაზემა ერთვალენტიანია: „კამეჩის რქაში ზის“ – ვინ? ვიღაც კაცი. იგივე გვაქვს გერმანულ ფრაზეოლოგიზმში glatt wie ein Aal (სურათი: გველთევზასავით სრიალა ზედაპირის მქონე) – ყველა სიტუაციიდან თავის დამძვრენი, მოქნილი, მოხერხებული (ადამიანი). გარევალენტურად დარჩა სუბიექტი, იგი იდიომატიზაციაში არ შესულა.

ფრაზეოლოგიზმები თავის პრედიკაციას ქმნიან და ამ პრედიკაციით შედიან გამონათქვამში/წინადადებაში და საჭირო გარევალენტურ კავშირებს იქ შეივსებენ. ამისდა მიხედვით, ლინგვისტიკაში განასხვავებენ აქტუალურ და პოტენციურ პრედიკაციას. აქტუალურია პრედიკაცია, რომელიც წინადადებისაგან დამოუკიდებლად არის შექმნილი (ფრაზეოლოგიზმის შიდა ვალენტური კავშირით შექმნილი პრედიკაცია). პოტენციურია პრედიკაცია, რომელიც წინადადებისაგან დამოუკიდებლად ვერ ქმნის გამონათქვამს. აქტიური და პოტენციური პრედიკაციის შეერთებით იქმნება გამონათქვამი/წინადადება. ეს პროცესი მთლიანად განსხვავებულია ნებისმიერი ზმნის/სიტყვის მიერ შექმნილი ვალენტური კავშირებისა და წინადადებაში/გამონათქვამში არსებული პრედიკაციისაგან. ამ პროცესის თანამიმდევრობა ასეთია:

– ფრაზეოლოგიური პრედიკატი, იგივე ზმნური ფრაზემა (ან ნებისმიერი ფრაზემა თავისი პრედიკაციით) თავისი რთული პრედიკაციით ყალიბდება ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში, მეტაფორული გარდასახვის პროცესში.

– წინადადების/გამონათქვამის დონეზე ფრაზეოლოგიური პრედიკაცია შედის წინადადების/გამონათქვამის პრედიკაციაში, იკვრება წინადადება/გამონათქვამი.

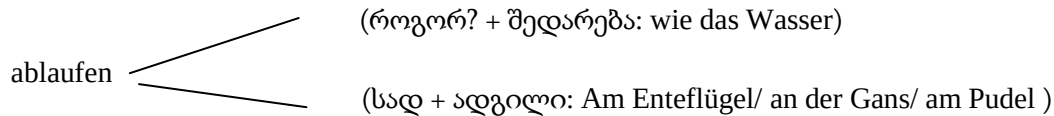
მაგ.:

an jmdm ablaufen wie das Wasser am Enteflügel/an der Gans/am Pudel (სურათი/ხატი: წყალი ისე ჩამოსდის, როგორც იხვის ფრთებზე, ბატზე, პუდელზე გადასხმული (მათ ბუმბულს, ბეწვს წყალი არ ეკარება) – ვინმე გულგრილია, მავანზე არაფერი მოქმედებს.

Man beschuldigte ihn, machte ihm Vorwürfe, aber er ließ das Alles an sich ablaufen wie das Wasser am Enteflügel.

Er – Sn; das Alles – Sacc; an sich – Präp. lokal – ყველა ექსტერნული ვალენტობაა, არ შედის ფრაზემაში (წინადადების დონე).

ფრაზემინტერნული ვალენტობა:

შიდა ვალენტობა: Sn + V + Präp. lokal

წინადადების დონეზე ფრაზემის ექსტერნული და ინტერნული ვალენტობით მივიღეთ სემანტიკურად და გრამატიკულად სრულყოფილი ფრაზა, სადაც არ ხდება თავისუფალი ადგილების გამეორება ან გადაჯვარედინება. თავისუფალი ადგილები, შესაბამისად, ლოგიკურადაა განაწილებული. გარე ვალენტობა ეხმარება ფრაზეოლოგიზმს ხატის/სურათისა და მოტივაციის რეალიზებაში. ეს ის არგუმენტია, რომელიც ასაბუთებს, რომ ფრაზემის შიდა პროცესი სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს ვალენტობად – აქ ნათლად/გარკვევით ჩამოყალიბებული შიდა სინტაქსური სტრუქტურა იკვეთება, თუმცა ჩნდება სინტაქსური არარეგულარობები.

ზოგადად კი, თავისუფალი ზმნის და ფრაზეოლოგიზირებული ზმნის ორივე ვალენტობა სინტაქსური მოვლენაა, რომელიც წინადადებაში სხვადასხვაგვარად ნაწილდება და სხვადასხვაგვარი სემანტიკური პროცესები და შედეგები აქვს (Burger 1998: 40, 63, 65).

არარეგულარობების გამომწვევი გარდა ამისა შეიძლება იყოს ფრაზემაში შემორჩენილი დიაქრონიული ენობრივი ელემენტები – ლექსიკური და გრამატიკული არქაიზმები. მაგ.: ზედსართავი სახელების ძველი (ძლიერი, უფლექსიო) ფორმები, პრეპოზიციამი დასმული გენიტივი, არაფრისმთქმელი „es“ ნაცვალსახელი და სხვ.:

Gut Herz! (კეგლის მოთამაშეებთან); Gut Naß! (მოცურავეებთან) – წარმატება უსურვო (ვინმეს) (Бинович/Гришин 1975: 240).

Des Guten Zuviel tun (ირონ.) – 1. ზედმეტად მონდომებული; 2. გადაჭარბებულად მეტის დაღევა (ბინოვიჩ/გრიშინ, იქვე, გვ. 241)

Des Teufels Gebetsbuch (ძვ. სახუმ.) – სათამაშო კარტი (Duden 11, 2008: 769)

es zu bunt treiben/machen (ugs.) – გაზვიადებული, ყველა ზღვარს გადაცილებული (Бинович/Гришин 1975: 113).

ქართული: „სასოს წარიკვეთს“/„სასოწარკვეთილია“, „სასომიხდილია“ – უიმედოდაა.

„სასო“ – (ძვ.) იმედი (ახლა მხოლოდ მყარ გამოთქმებში გვხვდება).

„წარიკვეთს“ – „წარკვეთა“ (ძვ.) – მოჭრა (დღევანდელი ფორმებია: მო-იკვეთს, კვეთა).

„სასო-მიხდილი“ – (ძვ.) – მიხდა – დაკარგვა, წართმევა.

(ქართული ენის განმარტ. ლექსიკ. ერთტ. 1986: 307, 396, 556).

4. დასკვნის მაგიერ: სტატიის ფარგლები ნაკლებ საშუალებას იძლევა, რომ აზრის კომუნიკაციური საშუალებები, მათი რეგულარობა-არარეგულარობის საკითხი უფრო განვავრცოთ და მისი კონტრასტული სინტაქსი ენათა ტიპოლოგიურ ჭრილში უფრო დეტალურად წარმოვადგინოთ.

ლიტერატურა:

1. Ágel, Vilmos 1995: Valenzrealisierung, Grammatik und Valenz. In: Zeitschrift für germanistische Linguistik. 23. 1995. S. 2-32.
2. АН СССР Серебренников Б.А. 1988: Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление. М. «Наука».
3. Арутюнова Н.Д. 1989: «Полагать» и «видеть» (к проблеме смешанных пропозициональных установок) // АН СССР Логический анализ языка: *Проблемы* интенциональных и прагматических контекстов, «Наука», Москва.
4. Бинович Л.Э./Гришин Н.Н. 1975: Немецко-русский фразеологический словарь. Под редакц. Малиге – Клаппенбах и К. Агрикола. Изд-во «Русский язык», Москва.
5. Burger, Harald, 1998: Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Erich Schmidt Verlag, Berlin.
6. Cassirer, Ernst 1993: Naturalistische und humanistische Begründung der Kulturphilosophie (1939). In: Ernst Cassirer. Erkenntnis, Begriff, Kultur. Hrsg. v. Rainer A. Bast. Hamburg.
7. Duden 2008: Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Bd. 11. Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich.
8. Dürscheid, Christa 2005: Syntax. Grundlagen und Theorien. 3. unver. Aufl. Wiesbaden.
9. Eisenberg, Peter 2006: Der Satz. Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2; 3. Durchges. Aufl. Verl. J.B. Metzler Stuttgart. Weimar.
10. Gansel, Christina 1992: *Semantik* deutscher Verben in kognitions-psychologischer Sicht (Sprache-System und Tätigkeit. Hrsg. v. Bartels, Gerhard/Pohl, Inge/Sommerfeldt, Karl-Ernst) Bd. 5. Peter Lang Verlag, Frankfurt a/M; Berlin; Bern etc.
11. Helbig, Gerhard 1982: *Valenz* - Satzglieder - semantische Kasus - Satzmodelle. Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer. Verlag Enzyklopädie. Leipzig.
12. Helbig, Gerhard/Buscha, Joachim 2001: Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für Ausländerunterricht. Langenscheidt.
13. Müller, Uwe 2009: Sprache und Transzendenz. In: Gerber, U./Hoberg, R. (Hrsg.) 2009: Sprache und Religion. By WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) Darmstadt.
14. Pafel, Jürgen 2011: Einführung in die Syntax. Grundlagen – Strukturen – Theorien. Verlag J.B. Metzler. Stuttgart.
15. Филипенко Т.В. 2001: В *внутренняя* форма идиом в когнитивной перспективе.//Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2001 №4.
16. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ერთტომეული. ქსე. საქართვე. მეცნ. აკადემია, ენათმეცნ. ინსტ., ქართ. საბჭ. ენციკლოპედია. 1986.

Dali Bakhtadze

Ilia State University, Tbilisi

Communicative Irregularities of Metaphorical Sense in Contrast Syntax

Abstract

Among other means of expression a language is such a special system of features which alongside with expressing the really existed material semantically manages to transform it figuratively-metaphorically

and to form the really non-existent in abstract thinking, in a mental act it is revealed a human ability of seeing abstract objects – spirituality and sense - together with the features and properties of ordinary things. The above mentioned process more or less is presented in solid language units – phrases. A process of turning a metaphorical sense in phraseology is one level of a language, its syntax and the following stage –contrast stage is its second level. These latter two must have inevitable valency (inner and outer). It is also accompanied by an appropriateness problem. The inner form of a phrase is semantically inhomogeneous: its constituent symbolized image/picture is a clue of controlling a situation and turning it into phraseology. Additionally the meaning of the phrase depends on its necessary circumstance that is based not on the element creating the figurativeness, but on grammatical semantics of the verb though it is not identical to the valency of a verb-word. The inner form is “factual”, in a cognitive plan it will be an anthropometrical language structure with its typological characteristics and irregularities, created by the national-cultural world outlook.

საკვანძო სიტყვები: შეპირისპირებითი სინტაქსი, ფრაზის შიდა ფორმა, შიდა და გარე ვალენტობა, შესაბამისობა, ფრაზეოლოგიური პრედიკაცია

Key words: Contrast syntax, The inner form of a phrase, Inner and outer valences, Appropriateness, Phraseological predication

ეთერ ბერიძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

ტექსტი – ორატორული სიტყვის წინაპირობა

თეზისი სათაურშივეა გაცხადებული. ჩვენ ვასწავლით რიტორიკაში ორატორული ხელოვნების თეორიულ საფუძვლებს, მაგალითად, ნანა გაფრინდაშვილისა და დარეჯან თვალთვამის რიტორიკა და სხვა, რომელშიც წერია, რომ სტუდენტს გავლილი უნდა ჰქონდეს “აკადემიური წერის” კურსი, ან ხშირად, არც წერია ეს.

ისმება კითხვა - რას ვასწავლით რიტორიკაში?

1) მხოლოდ ორატორული გამოსვლის ხელოვნებას?

2) კრიტიკული აზროვნებისა და შეფასების უნარს, რომელიც ტექსტის მომზადების საფუძველია (ტექსტი კი თავისთავად ორატორული გამოსვლის ბაზისია) და შემდეგ ზეპირად გამოსვლის ხელოვნებას?

3) თუ კრიტიკულ აზროვნებას, შეფასების უნარს და შესაბამისად მსჯელობას წერილობით და შემდეგ ზეპირი გამოსვლის ოსტატობას, ერთი სიტყვით, ორატორულ მსჯელობას, რომელიც აუცილებლად მოითხოვს ტექსტს.

ვასწავლით პირველსა და ნაწილობრივ მეორეს. ჩვენ აზრით, აუცილებელია ვასწავლოთ მესამე – კრიტიკული აზროვნება და შეფასების უნარი და შესაბამისად, მსჯელობა წერილობით – ტექსტის შედგენა და შემდეგ საჯარო წარმოთქმის ხელოვნება. კრიტიკული აზროვნებისა და შეფასების საგანი შეიძლება იყოს როგორც პირველადი, ისე მეორეული წყარო, რომელიც ექვემდებარება ანალიზსა და მსჯელობას. ანალიტიკურ და არგუმენტირებულ აზროვნებას. ასეთ მსჯელობას მოითხოვს არათუ ზეპირი საჯარო სამიტინგო და სხვა გამოსვლა, არამედ ისეთი მცირე სამეცნიერო სიტყვა (სამეცნიერო ნაშრომი), როგორიცაა: რეცენზია, ანოტაცია, წინასიტყვაობა და სხვ.

ტექსტი, რომელიც გულისხმობს შესავალს – დებულების თეზისის ჩამოყალიბებას, ფაქტსა და მოტივს, მსჯელობას, არგუმენტებს და შეჯამებას, დასკვნას მომავლის პერსპექტივის დასახვით. თუ ორატორის სიტყვა ამ კონტექსტით აგებული არ არის, თუ აზრთა რიგითობა და თანმიმდევრობა დაცული არ არის, სიტყვამ შეიძლება ეფექტი ვერ მოახდინოს და კიდევ მეტი, უარყოფითი რეაქცია გამოიწვიოს, იმის გამო, რომ ზოგჯერ, შეიძლება ვერ თქვა მთავარი, ან ისე ვერ თქვა, როგორც საჭიროა და კიდევ მეტი, თქვა ისეთი გაუთვალისწინებელი რამ, რაც შეეწინააღმდეგოს აუდიტორიის ინტერესებსა და შეხედულებებს. მრავალი ასეთი გამოსვლის მომსწრენი ვართ ცნობილ ორატორთაგან. მაგალითად:

2013 წელს საზოგადოებასთან წინასაარჩევნო სატელევიზიო შეხვედრის დროს, პრეზიდენტ სააკაშვილის მიერ გამოთქმული ფრაზა – “ვის უნდა დავუტოვოთ ჩვენი აშენებული ქვეყანა? ამათ?” პრეზიდენტმა ვერ გაითვალისწინა, რომ „ამათის“, – “ოცნების” წევრები ჩვენი, ქართული სახელმწიფოს, ქართული საზოგადოების წარმომადგენლები იყვნენ გარკვეული მიზნებითა და ამოცანებით და არა გადამთიელი, სამტროდ მოსული ტომები. პრეზიდენტის ამ განცხადებას, ბუნებრივია მოჰყვა უარყოფითი რეაქცია, რადგან აუდიტორია მარტო მსმენელი და ორატორი კი არა, უკურეაქციადაა. ამ ნათქვამში თითქოს განსაკუთრებული და ახალი არ არის, ორატორული გამოსვლისათვის რომ ტექსტის წინასწარი მომზადებაა საჭირო, ან როგორც ზემოთ ვთქვით, სტუდენტს რიტორიკის კურსის შესწავლის წინ გავლილი რომ უნდა ჰქონდეს აკადემიური წერის კურსი, ამის შესახებ არის ნათქვამი რიტორიკის სახელმძღვანელოებში, მაგრამ ჩემი სტატიის ამოცანაა დააყენოს საკითხი, რა ქნას სტუდენტმა და ლექტორმა მაშინ, თუ სტუდენტს გავლილი არა აქვს აკადემიური წერის კურსი? არ ფლობს წერის ტექნიკას და უკვე სწავლობს ორატორული გამოსვლის ხელოვნებას?

ბოლო 10 წელიწადში მრავალი საინტერესო და შინაარსიანი სახელმძღვანელო გამოიცა მაგალითად: ავთანდილ არაბულის „ქართული მეტყველების კულტურა“, რომელშიც მოცემულია ბგერის, სიტყვის წარმოთქმის დარღვევის შემთხვევები და განხილულია მისგან თავის დაზღვევის, მისი “სიწმინდის” დაცვის, ტექნიკა, წარმოდგენილია შედგენილი ტექსტი თავისი სტრუქტურით და წარმოდგენილია ბევრი ორატორული ტექსტი. გამოიცა აგრეთვე თემურ ჯაგოდნიშვილის ქართული ორატორული ხელოვნება პრაქტიკულებით, ორატორული ტექსტებით, გამოსულია ახალი სახელმძღვანელოები: გ. რუსეიშვილის რიტორიკის საფუძვლები და ნ. სირაბიძის წარმატების გასაღები და სხვ.

მაგრამ არსად არ არის დასმული ტექსტის მომზადების სწავლების ტექსტის შედგენის მეთოდის სწავლების საკითხები.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რიტორიკის სახელმძღვანელო შეიცავდეს ტექსტის შედგენის მოკლე კურსს (ტექსტის შექმნისათვის მომზადება, ტექსტის არქიტექტონიკა, ინფორმაციულ და პუბლიცისტურ ტექსტებზე (მეორეულ წყაროზე) დაყრდნობით თუ ემპირიული დაკვირვებით ახალი ტექსტის მომზადება, წყაროების მოძიება, პარაფრაზის, ციტირების საკითხებში გარკვევა, პლაგიატის თავიდან აცილება და სხვ. ტექსტის შედგენისათვის მთავარ, აუცილებელ საკითხებს. თუ სტუდენტებს გავლილი აქვთ აკადემიური წერის კურსი, მათთვის ამ საკითხების ხელახალი გავლა იქნება ერთგვარი გახსენება-გამეორება და ცოდნის გაფართოება-განმტკიცება, როგორც ეს ხდება საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო სასწავლებლიდან უმაღლეს სასწავლებელში გადსვლის შემდეგ ცალკეული სამეცნიერო დისციპლინების ცოდნის გაფართოება – განმტკიცების შემთხვევაში და ვისაც ეს კურსი გავლილი არ ექნება, ისინი ხომ თავისთავად გაივლიან და დაძლევენ ორატორული გამოსვლის მთავარ წინაპირობას – ტექსტის შედგენას.

შეიძლება ჩვენი შეხედულება ჩამოვყალიბოთ, შევაჯამოთ - რიტორიკის, ორატორული ხელოვნების მთავარი ამოცანა კრიტიკული აზროვნების, არგუმენტირების, ანალიზის, სინთეზისა და შეფასების უნარების განვითარება და ამ უნარების შედეგის საზოგადოებისათვის მიწოდების ხელოვნებაა.

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, არ არსებობს ორატორული გამოსვლა ანალიზისა და არგუმენტების გარეშე, რომელთა ჩამოყალიბება, რა თქმა უნდა, თხოულობს შეფასების უნარსაც; ეს კი გახლავთ უმაღლესი საფეხური, ცოდნის გამოყენებისა და განვითარების ეტაპი, როდესაც ორატორმა უნდა შექმნას მსჯელობის წერილობითი ტექსტი, ტექსტის დამახასიათებელი არქიტექტონიკით და შემდეგ მოემზადოს ზეპირი ორატორული გამოსვლისათვის, რათა ორატორულმა გამოსვლამ განახორციელოს ანტიკურ ეპოქაშივე ნათქვამი თავისი მთავარი ამოცანა: ასწავლე, დამოძღვრე, შთააგონე.

ტექსტის მომზადების სწავლების დანერგვა ბუნებრივია, მოითხოვს აგრეთვე სასწავლო პროგრამის გაზრდას 10-15 აკადემიური საათით მაინც.

ლიტერატურა:

1. არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა, თბ., 2004;
2. აკადემიური წერა ღია ჩლაიდის რედაქციით, თბ., 2008
http://www.ucss.ge/geo/publication/publications_detail.php?ID=171; 1979;
3. ბერიკაშვილი მ., მეტყველების კულტურით თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები, თბ., 2001;
4. გაფრინდაშვილი ნანა, თვალთვაძე დარეჯან რიტორიკა თბილისი, 2005.
5. გუთბროდი ჰ., მეგზური წარმატებული ურთიერთობისათვის, თბ., 2006;
6. კანდელაკი ნ., ქართული კლასიკური მჭევრმეტყველება, თბ., 2005;
7. რუსეიშვილი გ. რიტორიკის საფუძვლები, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ., 2003 წ.
8. სირაბიძე ნ., წარმატების გასაღები. საჯარო გამოსვლის პრაქტიკული სახელმძღვანელო. ბათუმი. 2002;
9. ქირთაია მ., ბიზნესის ეთიკა, თბ., 2008;

10. ცეცხლაძე ნ., ხახუტაიშვილი მ., სტილისტიკა. თბ., 2013;
11. შუბითიძე ვ., Pl _ საზოგადოებასთან ურთიერთობა. თბილისი. 2004;
12. ჯაგოდნიშვილი თ., ჯაგოდნიშვილი ი., აკადემიური წერა, კვლევისა და წერის სახელმძღვანელო, თბ., 2008;
13. ჯაგოდნიშვილი თ., ქართული ორატორული ხელოვნება, თბ., 2000 წ.
14. ჯორბენაძე ბ., ენა და კულტურა, თბ., 1997;
15. ჯოლია გ. დიპლომატიური და ბიზნეს ეტიკეტი, თბ., 2004.

Eter beridze

Shota Rustaveli State University, Batumi

Text - Precondition of the Oratorical Speech

Abstract

To write oratorical speech is a necessary prerequisite, In order to ensure the consistency of its importance to say to someone. The succession of each argument is also necessary. It is also necessary for the study of rhetoric to consist the ways to teach how to prepare written text. For this matter I think it is necessary to increase the hourly load in this program.

საკვანძო სიტყვები : რიტორიკა; ორატორი, ტექსტი, წინაპირობა მეთოდოლოგია.

Key words: rhetoric, orator (public speaker), text, precondition, methodology

ნანა ბლუაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ინგლისური ენის გლობალიზაციის ნეგატიური მხარეები საქართველოში

შესავალი

ინგლისურმა ენამ შეძლო მოეპოვებინა გაბატონებული მდგომარეობა მსოფლიოს სხვა მრავალ ენას შორის და დღემდე ურყევად ატარებს Lingua franca-ს სტატუსს. ამავდროულად, კვლევები ცხადყოფს, რომ ყოველწლიურად მატულობს მისი შესწავლის მსურველთა რაოდენობა, რაც ნიშანდობლივი ფაქტია, რადგან მსგავსი მაჩვენებელი ისტორიულ წარსულში არც ერთ ენას ჰქონია. ინგლისური ენის მნიშვნელობა დღითიდღე იზრდება არა მხოლოდ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არამედ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებშიც.

ლინგვისტები ხშირად ენას ცოცხალ ორგანიზმს უწოდებენ, რაც განპირობებულია იმ მახასიათებლებით, რომლებსაც ის გადის თავისი არსებობის სხვადასხვა ეტაპზე. პირობითად ენის არსებობა შეგვიძლია სამ ძირითად სტადიად დავყოთ.

- პირველი სტადია გულისხმობს ჩამოყალიბების პროცესს, როდესაც იქმნება საჭირო სიტყვათა მარაგი, გრამატიკა და ა.შ.
- მეორე სტადია მოიცავს ენის განვითარებას, როდესაც ხდება სხვადასხვა ცნებების შეცვლა, ლექსიკური მარაგის გამდიდრება, სხვადასხვა ენებიდან ახალი სიტყვების დამკვიდრება. ხოლო,
- მესამე სტადიის დროს ენა კნინდება და თანდათან არსებობას წყვეტს.

მოცემული სამი სტადიიდან ყველაზე ხანგრძლივი დროის პერიოდით სწორედ მეორე სტადია ხასიათდება, რომლის დროს ენა დიდ სახეცვლილებებს განიცდის. მეორე სტადიის დროს ენაზე აისახება, როგორც განსხვავებული პერიოდები, ისე სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, რომელიც მოცემულ ენაზე მოსაუბრე ხალხის გარშემო არის შექმნილი. ამავდროულად, მოცემული სტადიის დროს არსებობს დიდი საფრთხე იმისა, რომ ენა დაკარგავს თავის იდენტობას და მისი ჩანაცვლება მოხდება სხვა უცხო ენით.

დღეისათვის მსოფლიოში, ხუთი ათასზე მეტი ენაა, მაგრამ მათგან სამწერლობო ენა ასზე ნაკლებია. ამავდროულად უნდა აღინიშნოს, რომ ხშირი ხასიათი აქვს ერთი ენის მეორეთი ჩანაცვლებას. ეს კი ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ ყოველი ენის წინაშე დგას საშიშროება იმისა, რომ უახლოეს მომავალში შეწყვეტს არსებობას. მოცემული ფაქტორი, შეიძლება განპირობებული იყოს მრავალი მიზეზით, თუმცა მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და აქტუალური საკითხი უკავშირდება სხვა ენებიდან შემოსულ სიტყვებს, ანუ ბარბარიზმებს, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან ენის სიწმინდეს და ლექსიკურ ერთეულებს.

თანამედროვეობაში, ბარბარიზმებთან დაკავშირებული პრობლემა დღის წესრიგში დგას არაერთი სახელმწიფოსთვის და მათ შორის მოიაზრება ისეთი განვითარებული ქვეყნებიც, როგორცაა საფრანგეთი, ესპანეთი, გერმანია და ა.შ. ისინი შეშფოთებას გამოთქვამენ შექმნილ ვითარებასთან დაკავშირებით და განსაკუთრებით კი უნდა აღინიშნოს საფრანგეთის მთავრობა, რომელიც ძალ-ღონეს არ იშურებს იმისთვის, რომ ფრანგული ენის სიწმინდე დაიცვას. ამისთვის, ისინი არაერთ ღონისძიებას მიმართავენ და თავს არიდებენ ინგლისური სიტყვების ჭარბი რაოდენობით დამკვიდრებას, მათ მეტყველებაში.

ინგლისური ენის გლობალიზაცია ბევრად უფრო მტკინვეულად მიმდინარეობს პატარა ქვეყნებში, რომლებსაც საკუთარი ენა გააჩნიათ. ხშირად გავლენა იმდენად დიდია, რომ ენის არსებობის საკითხი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. აქვე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის საქართველო უერთდება იმ სახელმწიფოთა რიგებს, რომელთა ენებმაც დიდი ლექსიკური ცვლილება განიცადეს ინგლისური ენის გავლენით. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ საქართველოში ინგლისური ენის გავრცელება არც თუ დიდი ხანია მიმდინარეობს და მიუხედავად ამისა, მოვლენები იმაზე სწრაფი ტემპით ვითარდება, ვიდრე ამის წარმოდგენა შეიძლებოდა.

ინგლისურენოვანმა სიტყვებმა შეაღწიეს ყველა პროფესიასა და დარგში, რაც, საკუთარი

მშობლიური ენის უგუვებელყოფის ხარჯზე ხდება. შეიძლება საზოგადოების ერთმა ნაწილმა მოცემულ მოვლენაში ვერ დაინახოს საშიშროება და საკუთარი არგუმენტების გასამტკიცებლად მაგალითისთვის მოიყვანოს ისტორიული წარსული, რომელიც ცხადყოფს, რომ ქართულ ენაზე სხვადასხვა ეპოქაში სხვადასხვა ხალხმა მოახდინა გავლენა, თუმცა, ფაქტია, რომ ქართული ენა დღემდე განაგრძობს არსებობას და ეს ყოველთვის ასე იქნება. თუმცა, ჩვენთვის არ არის ბოლომდე ნათელი ის თუ რეალურად რა გავლენა შეიძლება მოახდინოს გლობალურმა პროცესებმა ქართულ ენაზე.

თუკი, გადავხედავთ სხვადასხვა სფეროში ხშირად გამოყენებად ტერმინებს მივხვდებით, რომ მათი უდიდესი უმრავლესობა ინგლისური წარმოშობის სიტყვებისაგან შედგება. სწორედ ამიტომ, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ენის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი მინუსი მდგომარეობს საქმიანი და ტექნიკური ლექსიკონის სიღარიბეში, რაზეც მოცემული ფაქტიც მეტყველებს:

- **საბანკო/საფინანსო სფერო**–სეკიურიტიზაცია (არალიკვიდური აქტივების ფასიან ქაღალდებად გარდაქმნა), დერივატივი (წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტი), თარგეთირება (მიზნობრივი მაჩვენებლის წინასწარი დადგენა), კრედიტი, დებეტი, მერჩენდაიზერი, ბანკროტი, ბენეფიციარი, ბონუსი, საკრედიტო ტრანსფერი, ლიზინგი, რენტა, ფისკალური, ოფერი, პროვიზია, პინ კოდი, პაი, მეპაიე, სუბსიდია, ტენდერი, უზურფუქტი,
- **სამედიცინო**– ალერგია, ამფეტამინი, ანემია, ანგინა, ანესთეზიოლოგია, ანორექსია, ანტიბიოტიკი, ანტიჰისტამინი, აპენდიციტი, არტერია, ასთმა, ასტიგმატიზმი, ბიოფსია, კაპსულა კალორია, ბრონქიტი, კოფეინი.
- **პოლიტიკური ტერმინოლოგია**– დელეგაცია, აგენდა, ალიანსი, ბიუჯეტი, ბილი, კამპანია, ცენტრისტი, კოალიცია, კომიტეტი, კანცლერი, დეფიციტი, დეპუტატი, ელექტორატი, ფედერალური, დეპარტამენტი, იმპლემენტაცია, ინტერ–კულტურალ;იზმი, ლობისტი, მანდატი, მერი, მილიტარიზაცია, პაციფიზმი, პეტიცია, პლატფორმა, ეგზიტპოლი, პოპულისტი,
- **კომპიუტერული ტერმინოლოგია** – აპლიკაცია, დსეკტოპი, დოკუმენტი, მეილი, ექსპლორერი, ფაილი, გიგაბაიტი, ჰაკერი, ინსტალაცია, ინტერნეტი, ლეპტოპი, ლინკი, მონიტორი, მაუსი, ნოუთბუკი, პრინტერი, სკანერი, სპამი, ვინდოუსი
- **სპორტული ტერმინოლოგია** – დრაფტი, გოლფი, ჰოკეი, ტრენერი, ფორვარდი, ფანი, ფიტნესი, გოლი, ლიგა, ოპონენტი, პასი, რეკორდი, სქილი, სტრატეგია, თიმი, ტურნირი.

თანამედროვე ქართულ ენაში საკმაოდ დიდი რაოდენობით შემოედინება უცხოური წარმოშობის სიტყვები, რომელთა მისაღებად ქართული ენა ხშირად მზად არ არის და სწორედ ამიტომ ის უცვლელი სახით მკვიდრდება მასში. ძალიან ხშირი ხასიათი აქვს ისეთი უცხო სიტყვების დამკვიდრებას, რომლებსაც შესაბამისი შესატყვისები გააჩნიათ ქართულში, ეს კი ხდება იმიტომ, რომ კონტექსტუალურად უცხოური სიტყვა უფრო მისაღები არის მომხმარებლისთვის.

ასევე, უნდა აღინიშნოს ქართული მასმედიის წვლილი, რომელსაც ის ქართული ენის

არასწორი ფორმით გავრცელებაში ასრულებს. ისინი ხშირად იყენებენ არასწორ ქართულ კონსტრუქციებს, რაც შემდგომში უკვე საზოგადოებისთვის ბუნებრივი ფორმის სახეს იღებს და მკვიდრდება ყოველდღიურ მეტყველებაში.

კიდევ ერთი დიდი შეცდომა, რომელსაც ქართველები უშვებენ დაკავშირებულია ინგლისური სიტყვების გამოყენებასთან ქართული კონსტრუქციებით, რაც საკმაოდ უხეშად ჟღერს და წარმოადგენს ენის არ ცოდნის ერთ-ერთ ძირითად მაჩვენებელს. ასევე, ხშირი ხასიათი მიიღო ინგლისური სიტყვების ქართული ასოებით დაწერამ, რაც ზემოთ ხსენებულზე არანაკლებ დიდ შეცდომას წარმოადგენს და გარკვეული სახის როლს თამაშობს მათ დამკვიდრებაში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, ის გარემოება, რომ ხშირად საქართველოს ქალაქების ქუჩებში სხვადასხვა დაწესებულებებზე წარწერები მხოლოდ ინგლისურ ენაზე არის მითითებული, რაც საკუთარი ენის დიდ უპატივცემულობად და დაკნინებად უნდა ჩაითვალოს. მითუმეტეს, თუკი მხედველობის არეში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ინგლისურენოვანი წარწერები ზომით არ უნდა აღემატებოდეს ქართულს, ადვილი მისახვედრი იქნება ის თუ რამდენად დიდ დარღვევასთან გვაქვს საქმე.

საქართველოში სოციალურ ქსელ Facebook-ის მომხმარებელთა ზრდის პარალელურად იმატა ქართულ ენაში ბარბარიზმების შემოღინებამ და დამკვიდრდა ისეთი სიტყვები, როგორიცაა: "დაპოსტვა," "დათაგვა," "დალაიქება" და ა.შ.

ის პრობლემები, რომლებზეც ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ გარკვეულწილად გამოწვეულია "ენის სახელმწიფო პალატის" გაუქმებით, რომელიც 1998 წლიდან ფუნქციონირებდა და 2004 წელს შეწყვიტა არსებობა. მისი მიზანი იყო გარკვეული რეგულაცია გაეწია იმ უცხო სიტყვებისთვის, რომელიც ქართულში შემოდიოდა და მათი შესატყვისობები შეექმნა, ამავედროულად ის იცავდა ქართული ენას ისეთი უხეში დარღვევებისგან, როგორზეც უკვე დაწვრილებით ვისაუბრეთ. ცოტა ხნის წინ გაჩნდა გარკვეული სახის ვარაუდი იმის თაობაზე, რომ სამომავლოდ შესაძლებელია "ენის სახელმწიფო პალატის" მსგავსი დაწესებულება ჩამოყალიბდეს. ყოველივე ამის თაობაზე ლევან ღვინჯილია საუბრობს და ამბობს, რომ საქართველოში მოცემული საკითხის განხილვას დიდი მნიშვნელობა აქვს და სწორედ ამიტომ არსებობს გარკვეული სახის იმედები იმის თაობაზე, რომ ვითარება უახლოეს მომავალში შეიცვლება.

აქვე უნდა აღინიშნოს ეროვნული ბანკის ინიციატივა, რომელიც საბანკო სფეროში საქმის წარმოებისას ქართული ენის სალიტერატურო ნორმების დაცვის ინიციატივით გამოდის, რაც ნიშანდობლივი ფაქტია, რადგან იქმნება მსგავსი სახის პრეცედენტი, რომელმაც შესაძლოა მომავალში პოზიტიური გავლენა იქონიოს მოვლენათა განვითარებაზე.

ამავედროულად, მიგვაჩნია, რომ მსგავსი სახის პრეცედენტები საქართველოს სკოლებსა და განსაკუთრებით უნივერსიტეტებში უნდა განხორციელდეს, რის აუცილებლობასაც შექმნილი ვითარება ქმნის. საუნივერსიტეტო გარემოში მრავლად გამოიყენება

ინგლისურენოვანი ტერმინები, რაც ახალგაზრდობას თავიდანვე აჩვენებს უცხოენოვანი სიტყვების გამოყენებას, მოცემული ფაქტი კი უახლოეს მომავალში უარყოფითი შედეგით შეიძლება დასრულდეს. ასევე, ის ტერმინები, რომელსაც ხშირად იყენებენ სტუდენტები, როგორიცაა: "ქვიზი," "ფაინალი," "მიდთერმი" და .შ. შეიცვლება ქართული შესატყვისობებით და სტუდენტები მეტი სიფრთხილით მოეკიდებიან მსგავსი სახის საკითხებს. გვსურს ორიოდ სიტყვით განვმარტოთ ის თუ რაოდენ დიდ როლს თამაშობს სახელმწიფო ენა საზოგადოების ცნობიერებისა და აზროვნების ჩამოყალიბებაში, რადგან ენა თავისი არსით პირველ რიგში წარმოადგენს აზროვნების მიკრომოდელს, რომელიც ბევრის მთქმელია ამა თუ იმ საზოგადოების განვითარების დონეზე. სწორედ ამიტომ, ჩვენთვის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი მისი დაცვა უნდა იყოს იმ უარყოფითი გავლენისგან, რომელიც საფრთხის ქვეშ აყენებს მის არსებობას.

კვლევა

თანამედროვე მსოფლიოში საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით მუდმივად იზრდება, რაც დადებით პროცესად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან ყოველივე ეს საშუალებას გვაძლევს სწორი დასკვნები გამოვიტანოთ შექმნილ ვითარებასთან დაკავშირებით. სწორედ ამიტომ, ჩვენი საკონფერენციო თემის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენდა იმის გარკვევა თუ რას ფიქრობს ქართველი ხალხი შექმნილ ვითარებასთან დაკავშირებით და რა პერსპექტივები ესახებათ მათ სამომავლოდ. ამ მიზნით ჩვენი ინიციატივით, ორი დღის განმავლობაში, 24 და 25 აპრილს, სოციალური ქსელების საშუალებით მიმდინარეობდა გამოკითხვა სახელწოდებით: „გლობალიზაცია და ინგლისური ენა.“ გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 100 ადამიანმა, რომელთა ასაკი 17–დან 30 წლამდე მერყეობდა. გამოკითხვის მთავარი მიზანი იყო გაერკვია საზოგადოების აზრი იმ პრობლემატურ საკითხებთან დაკავშირებით, რომელსაც მოცემული საკონფერენციო თემა შეეხო. ასევე, საინტერესო იყო ახალგაზრდა თაობის დამოკიდებულების განსაზღვრა იმ დიდ საფრთხეებთან დაკავშირებით, რომელიც ქართულ ენასა და მისი სიწმინდის პრობლემატიკას ეხება. გამოკითხვა შედგებოდა 7 კითხვისგან (4 დახურული კითხვა, 2 დასათაურებული ნუმერიკული სკალა, 1 ღია კითხვა). გამოკითხვისას მაქსიმალურად იყო დაცული რესპოდენტთა კონფიდენციალურობა და ორიენტირებული იყო მათგან ამომწურავი პასუხის მიღებისკენ.

გლობალიზაცია და ინგლისური ენა

1. მიუთითეთ ასაკი:

- ☐ 17-20
- ☐ 21-25
- ☐ 26-30

2. თქვენი აზრით არის თუ არა მართებული საქართველოში ინგლისურის, როგორც მეორადი ენის დამკვიდრება?

- ☐ დიახ
- ☐ არა

3. ნუმერიკული სკალის საშუალებით მიუთითეთ, როგორ აფასებთ საქართველოს მთავრობის მიერ ინგლისური ენის პროპაგანდას ქართული ტელევიზიების საშუალებით? (იგულისხმება ფილმებისა და გასართობი გადაცემების ინგლისურ ენაზე გაშვება)

1 ძალიან უარყოფითად 2 3 4 5 ძალიან დადებითად

4. ყველაზე მეტად რომელი ევროპული ენის ცოდნა გეხმარებათ უცხოური ლიტერატურის გაცნობაში?

- ☐ ინგლისური
- ☐ ფრანგული
- ☐ გერმანული

სხვა

5. მიგაჩნიათ თუ არა მართლებულად ყოველდღიურად ისეთი სიტყვების გამოყენება, როგორებიცაა: სეილი, ივენთი, ოფერი და სხვა

- ☐ დიახ
- ☐ არა

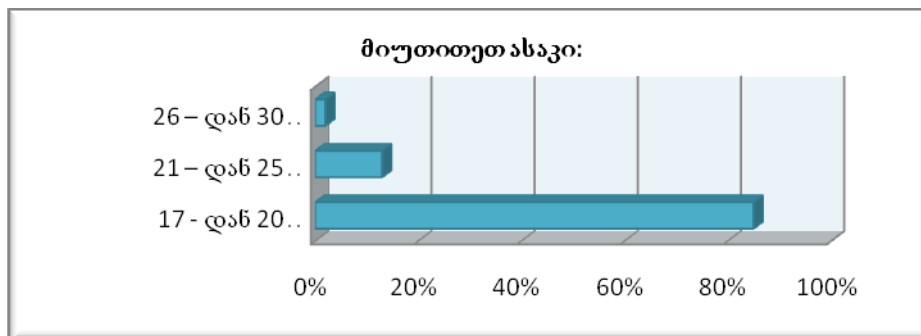
6. როგორ აფასებთ ანგლიზაციისა და ამერიკანიზაციის გავლენას ქართულ ენაზე?

1 ძალიან უარყოფითად 2 3 4 5 ძალიან დადებითად

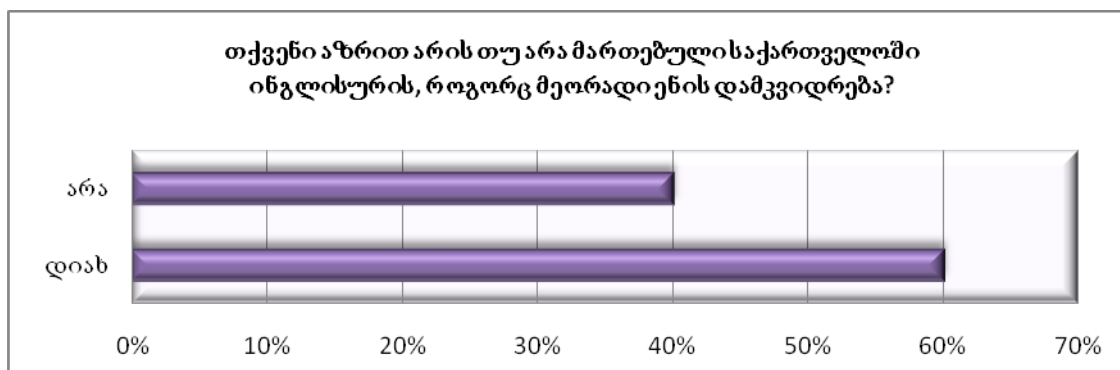
7. თქვენი აზრით, თანამედროვე გლობალიზებული გარემო რამდენად დიდ საფრთხეს უქმნის ქართული კულტურის თვითმყოფადობას?

პირველი კითხვა, მიზნად ისახავდა გამოკითხულთა ასაკის განსაზღვრას, რომელიც პირობითად დავყავით სამ ნაწილად. რესპოდენტებს საშუალება ჰქონდათ სამი სავარაუდო ვარიანტიდან შემოეხაზათ ერთ-ერთი. როგორც გამოკითხვამ ცხადყო, გამოკითხული ადამიანიდან 85% იყო 17-დან 20 წლამდე, 13% 21-დან 25 წლამდე, ხოლო 2% იყო 26-დან 30 წლამდე ადამიანი.

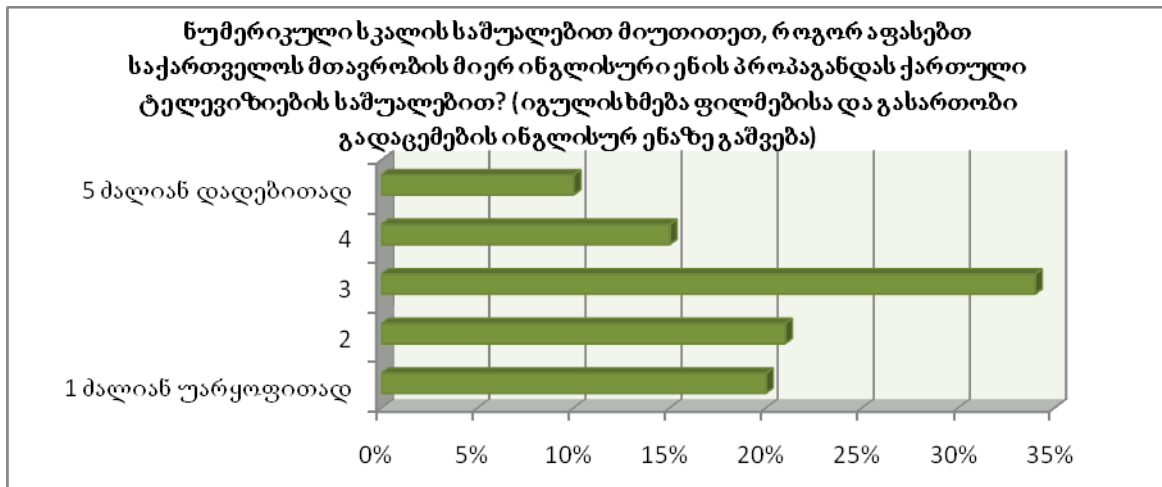

გამოკითხვის რიგით მეორე კითხვა ემსახურებოდა იმის გარკვევას თუ რამდენად ეთანხმება ქართული საზოგადოება ინგლისური ენის, როგორც მეორადი ენის დამკვიდრებას საქართველოში. მოცემული საკითხი აქტუალურობას არ კარგავს მას

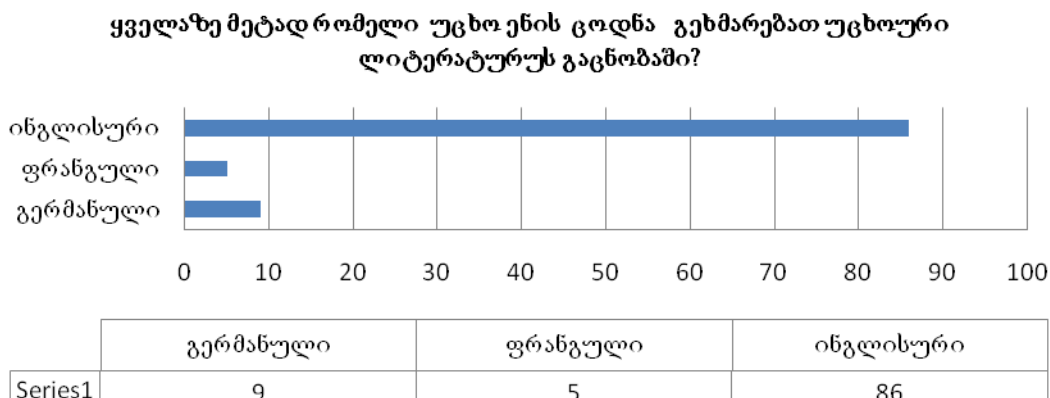
შემდეგ რაც საქართველოს მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება მოსახლეობაში ინგლისური ენის გავრცელებას შეუწყოს ხელი, რისთვისაც მრავალი რეფორმა გატარდა. თუმცა, აქვე ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით არ ჩატარებულა მოსახლეობაში გამოკითხვა, რომელიც გაარკვევდა მათ დამოკიდებულებას. სწორედ ამიტომ, ჩვენთვის საინტერესო იყო გაგვეგო მათი შეხედულება ყოველივე ამასთან დაკავშირებით. გამოკითხულთა 60%-მა დადებითი პასუხი გასცა მოცემულ შეკითხვას, ხოლო 40%-მა უარყოფითად უპასუხა.

გამოკითხვაში დასმული მომდევნო შეკითხვა, რომელიც დასათაურებული ნუმერიკული სკალის სახით იყო დასმული, მიზნად ისახავდა გაერკვია ის თუ რამდენად დადებითად აფასებდნენ საქართველოს მოქალაქეები ინგლისური ენის პროპაგანდას ქართული ტელევიზიების საშუალებით, რაშიც იგულისხმებოდა ფილმების ინგლისურ ენაზე ჩვენება ქართული სუბტიტრების თანხლებით. მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის მიერ მოცემული ფაქტი ზეწოლად აღიქმებოდა, რადგან მათი სურვილის საწინააღმდეგოდ მთავრობა ცდილობდა თავს მოეხვია ინგლისური ენის შესწავლის აუცილებლობა. მოცემული პრობლემა განსაკუთრებული აქტუალობით სარგებლობდა უფროსი თაობის მოქალაქეებში. თუმცა, ჩვენთვის უცნობი იყო ახალგაზრდობის მოსაზრება ამ საკითხთან მიმართებაში. გამოკითხული 100 რესპონდენტიდან საშუალო მონაცემი, რომელიც დაფიქსირდა იყო 5 ქულიდან 2,74 ქულა, რაც ცხადყოფს მოსახლეობის უკმაყოფილებას. გამოკითხულთა 20%-მა ძალიან უარყოფითად შეაფასა სახელმწიფოს მსგავსი გადაწყვეტილება, 21%-მა უარყოფითად შეაფასა, 34%-მა საშუალო მაჩვენებელი მისცა, 15%-მა დადებითად შეაფასა, ხოლო 10%-მა ძალიან დადებითად.

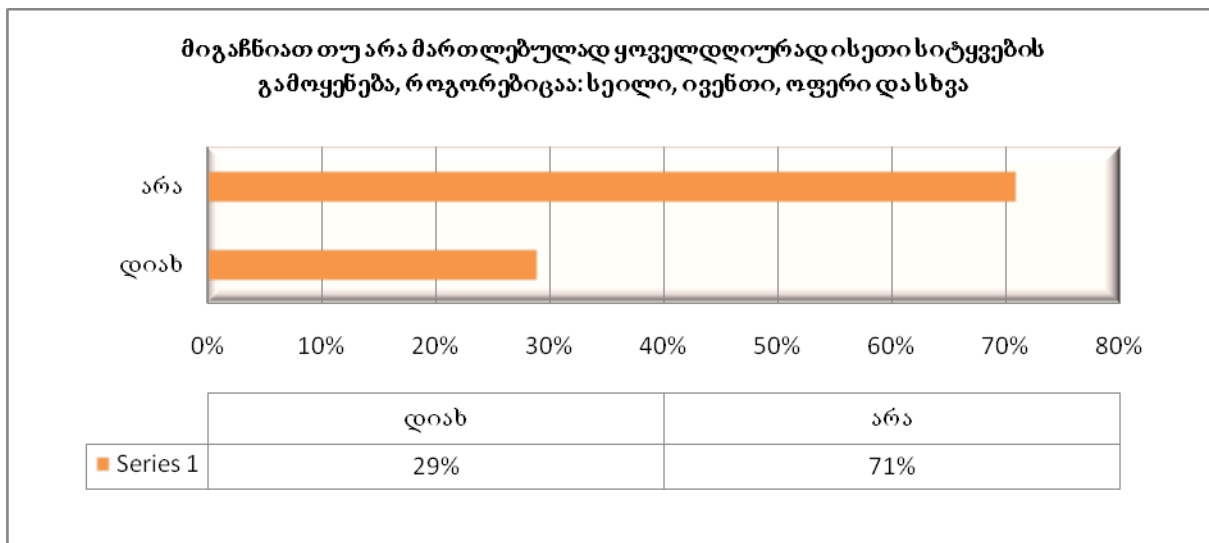

რიგით მეოთხე კითხვა ემსახურებოდა იმის გარკვევას თუ რომელი ევროპული ენები ეხმარება ქართველ ახალგაზრდებს უცხოენოვანი ლიტერატურის გასაცნობაში. მოცემული კითხვა ამავდროულად დაგვეხმარა გაგვერკვია თუ რომელ ევროპულ ენებს სწავლობენ ახალი თაობის წარმომადგენლები და რომელი ქვეყნის ლიტერატურას ანიჭებენ უპირატესობას. გამოკითხულთა 86%-მა მიუთითა ინგლისური ენა, 5%-მა ფრანგული, ხოლო 9%-მა გერმანული. ასევე, მოცემული კითხვის ფარგლებში რესპოდენტებს შესაძლებლობა ჰქონდათ მიეთითებინათ ის უცხო ენა რომელიც ჩამონათვალში არ ფიგურირებდა. 100 გამოკითხულიდან 15 ადამიანმა მოცემულ კატეგორიაში სხვა ენებთან ერთად მიუთითა რუსული ენა. აქვე უნდა აღინიშნოს მონაცემთა ცვლილება, რომელიც ფიქსირდება წლიდან წლამდე. თუკი, ამჟამინდელ მონაცემებს შევადარებთ წინა წლებში ჩატარებულ მონაცემებს, მივხვდებით, რომ ინგლისური ენის როლი სწრაფი ტემპებით იზრდება, რასაც თან სდევს რუსული ენის გამოყენებადობის შემცირება. რაც შეეხება ფრანგულ და გერმანულ ენებს, აქ უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ისინი მუდმივად ინარჩუნებენ მოცემულ მაჩვენებელს და ხასიათდებიან სტაბილურობით.

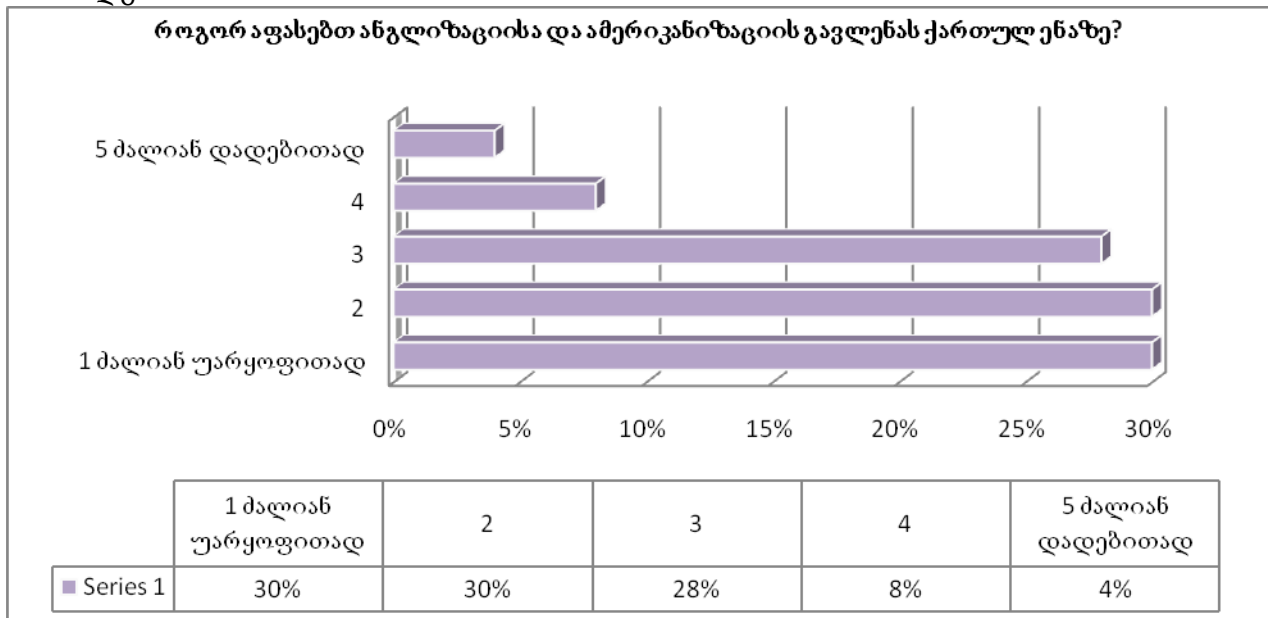
გამოკითხვის რიგით მეხუთე შეკითხვა პირდაპირ კავშირში არის ბარბარიზმებთან და ენის დაბინძურებასთან, სწორედ ამიტომ ჩვენი მიზანი იყო გაგვერკვია ქართველი ახალგაზრდების შეხედულება იმის თაობაზე თუ რამდენად სწორად მიაჩნიათ

ყოველდღიურად ისეთი სიტყვების გამოყენება, რომლებსაც გააჩნიათ ქართული შესატყვისობები. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ბარბარიზმები საკმაოდ დიდ საფრთხეს უქმნიან ენის სიწმინდეს და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია დღეისათვის ეს ითვლება ერთ-ერთ ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ პრობლემად, რომელიც მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ქართულისთვის არამედ სხვა მრავალი ენისთვისაც. თუმცა, მოცემული პრობლემის გადაწყვეტა ერთმნიშვნელოვნად დამოკიდებულია საზოგადოებაზე, რომელიც საუბრობს ამა თუ იმ ენაზე. სწორედ ამიტომ, ჩვენთვის მნიშვნელოვანი იყო გაგვერკვია მოსახლეობის მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით და როგორც გამოკითხვის შედეგებმა ცხადყო მათი 71% უარყოფითად აფასებს მსგავსი სიტყვების გამოყენებას, ხოლო 21%-ს მიაჩნია, რომ საყოველთაოდ გავრცელებული სიტყვების მშობლიურ ენაში დამკვიდრება არ წარმოადგენს პრობლემას და მეტიც აუცილებელიც კი არის.

მომდევნო შეკითხვა, რომელიც რესპოდენტებს დავუსვით გარკვეულწილად დაკავშირებული იყო წინმდებარე კითხვასთან. კერძოდ, მოცემული კითხვა გულისხმობდა რესპოდენტების აზრის გარკვევას ამჟამად არსებულ მდგომარეობაზე, რომელიც ეხება ენის დაბინძურებას უცხოენოვანი სიტყვებით. ამავდროულად, ჩვენთვის საინტერესო იყო ის თუ როგორ აფასებდნენ ისინი ანგლიზაციისა და ამერიკანიზაციის პროცესების გავლენას მოცემულ ფაქტორზე, რადგან ყველაზე დიდი რაოდენობით ბარბარიზმები სწორედ ინგლისური ენიდან შემოდის. კითხვა დასათაურებული ნუმერიკული სკალის საშუალებით იყო წარმოდგენილი და რესპოდენტებს შესაძლებლობა ჰქონდათ 5 ქულიანი სისტემით უარყოფითი მაჩვენებლიდან დადებით მაჩვენებლამდე შეეფასებინათ არსებული ვითარება. როგორც მონაცემებმა ცხადყო, გამოკითხულთა 30% ძალიან უარყოფითად აფასებს, უარყოფით მაჩვენებელს აძლევს გამოკითხულთა 30%, 28% საშუალო მაჩვენებელს აძლევს, 8% დადებითად აფასებს, ხოლო გამოკითხულთა 4% ძალიან დადებითად. საბოლოო შეფასებით 5 ქულიანი სისტემით არსებული ვითარება 2.26 ქულით შეაფასა

მოსახლეობამ.

რაც შეეხება ბოლო შეკითხვას, რომლითაც რესპოდენტებს მივმართეთ წარმოადგენდა ღია კითხვას და გვსურდა გაგვეგო მათი ზოგადი შეხედულება გლობალიზაციის პროცესების შესახებ და იმაზე თუ რამდენად დიდ საფრთხეს უქმნის ის საქართველოს ტრადიციებსა და კულტურას. მოცემულ შეკითხვას გამოკითხული 100 ადამიანიდან პასუხი გასცა 65 ადამიანმა. თუმცა, როგორც მათი პასუხებიდან ირკვევა, დიდ უმრავლესობას სათანადო წარმოდგენა გააჩნია იმის შესახებ რაც დღეისათვის გლობალიზებულ მსოფლიოში ხდება, კარგად აქვთ გააზრებული საფრთხეები, რომელთა წინაშეც საქართველო დგას და ისტორიული ანალოგების საშუალებით ცდილობენ საკუთარი არგუმენტების განმტკიცებას. თუმცა, მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით მათი მოსაზრებები მკვეთრად გაიყო ერთმანეთისგან. გარკვეული პროცენტული მაჩვენებელი თვლის, რომ მიუხედავად გლობალიზაციის გავლენისა საქართველო შეძლებს საკუთარი იდენტობის დაცვას და მისი გავლენა საკმაოდ უმნიშვნელო ხასიათის იქნება.

დასკვნა: აღსანიშნავია, რომ გამოკითხულთა უმრავლესობის პასუხები თანხვედრაში იყო და შესაძლებელია დავასახელოთ მოცემული პრობლემის გადაჭრის რამდენიმე გზა, რომლებზეც ისინი საუბრობდნენ. პირველ რიგში მათი მოსაზრებით მნიშვნელოვანია თანამედროვე გლობალიზებულ მსოფლიოში საკუთარი ენის დაცვა და მისი პროპაგანდა ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ. რესპოდენტები მიიჩნევენ, რომ ყოველივე ეს დაგვეხმარება თავიდან ავიცილოთ ენასათან დაკავშირებული პრობლემები.

დიდი უმრავლესობა თვლის, რომ ზომიერების დაცვა არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი, რადგან საქართველოს არ აქვს იმის რესურსი რომ იზოლირებულად შეძლოს არსებობა. მას სჭირდება იყოს მსოფლიოს ნაწილი, ამისთვის კი გლობალიზაციის პროცესებში უნდა ჩაერთოს, თუმცა უნდა შეძლოს ზღვარის გავლება, რათა შემდგომში იდენტობასთან დაკავშირებული პრობლემები თავიდან აიცილოს.

რესპოდენტთა გარკვეულმა ნაწილმა განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა იმ პროცესებზე, რომლებმაც პოზიტიური გავლენა მოახდინეს საქართველოს განვითარებაზე. მათ შორის კი ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ტექნოლოგიას. რესპოდენტებისთვის მოცემული საკითხი ასოცირდება კაცობრიობის წინსვლასთან, რადგან მათ შეძლეს საზოგადო ცხოვრება უმაღლეს საფეხურამდე აეყვანათ.

რესპოდენტები ერთმნიშვნელოვნად ეთანხმებოდნენ ერთმანეთს იმაში, რომ საქართველოში ამჟამად ყველაზე დიდი მნიშვნელობა აქვს საკუთარი ქვეყნის დაფასებასა და სიყვარულს. ისინი მიიჩნევენ, რომ ქართველმა ხალხმა უნდა ისწავლოს ქვეყნის დაცვა იმ უარყოფითი პროცესებისგან, რომელსაც შეუძლია გარკვეული სახის ზიანი მიაყენოს მის იდენტობას. აქვე, უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ გამოკითხულთა უმრავლესობა გამოსავალს ხედავს ახალ თაობაში, რომელმაც თავიდანვე უნდა ისწავლოს მოვლენების ერთმანეთისგან გამიჯვნა და შეეცადოს უახლოესი წარსულის შეცდომები აღარ გაიმეოროს.

გამოკითხვის ფარგლებში ადამიანების გარკვეულმა რაოდენობამ გაგვიზიარა საკუთარი მოსაზრებები და შეხედულებები მსგავსი სახის აქტუალურ საკითხზე, თუმცა მათ შორის იყო რამდენიმე რესპოდენტი, რომლებმაც ამომწურავად გასცეს პასუხი დასმულ შეკითხვას და სწორედ ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია გამოკითხვის შედეგების ანალიზის დასასრულს წარმოგიდგინოთ საუკეთესო პასუხი, რომელიც გარკვეული თვალსაზრისით ყველა რესპოდენტის მოსაზრებას ეხმიანება: „მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაციის პროცესი იწვევს თითოეული ქვეყნის კულტურის ხელყოფას გარკვეულწილად ვთვლი, რომ გლობალიზებული სამყარო გაცილებით უფრო განვითარებულია, სადაც მოსახლეობას ერთმანეთთან დაკავშირება ბარიერების გარეშე შეუძლია. გლობალიზაცია ქართული კულტურის თვითმყოფადობას არ უქმნის სერიოზულ საფრთხეს, რადგან ამ პროცესით ქართული კულტურის გაცნობა ხდება საერთაშორისო საზოგადოებისათვის და არა დაზიანება.“

ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი, ნინო. გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდეციები და ახალი მსოფლიო წესები. თბილისი : თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004.
2. დავითაშვილი, ზურაბ. ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია. თბილისი : მეცნიერება, 2003.
3. ოშიაძე, სალომე. ქართული დისკურსის ლინგვოკულტურულ შემადგენელთა სტრუქტურა, სემანტიკა და ფუნქციონირება. თბილისი : 2006. pp. 238 – 283.
4. აღდგება თუ არა ენის სახელმწიფო პალატა? [Online] 2012 წლის 25 ნოემბერი. [Cited: 2013 წლის 14 იანვარი.] <http://news.ge/ge/news/story/38044-aghdgeba-tu-ara-enis-sakhelmtsifo-palata>.
5. www.nbg.gov.ge. [Online] 2006 წლის 28 ივნისი. [Cited: 2013 წლის 14 იანვარი.] <http://www.nbg.gov.ge/index.php?m=339&newsid=63->.
6. Smith, J. Baylis & S. Globalization of world politics. s.l. : Oxford University Press, 2001. pp. 456 - 469.
7. R., Holton. Globalizations and Nation-state. New York : Palgrave, 1998. pp. 161 -170.
8. Huntington, Samuel. Clash of Civilizations and Remaking of World Order. New York : s.n., 1997. pp. 40 - 70.
9. Tomlison, John. Globalization and Culture. s.l. : University of Chicago press, 1999. pp. 10 - 25.
10. დადუმქელიანი, ბიმუზა. ერის კულტუროლოგიური პრობლემები. თბილისი : 2005.

Nana Bluashvili

Iakob Gogebahsvili Telavi State University, Telavi

Globalization Aspects of The english Language in Georgia

Abstract

The article:“ The negative sides of the English language globalization on Georgia”, deals with the problem of existing Georgian Language during the influence of the Lingua Franca-English, while the process of globalization is so rapid and quick. According to this our task was to define the place of Georgian and Georgian Language in this new, globalized society and apart from this, all the challenges that small countries like Georgia have to face in the 21st century. Through adapting with the rapid pace of developments and existing changes, we will be enabled to become the full-right members of this united society, but simultaneously we shouldn't forget all those threats that may be hidden beyond these cases. Exactly this reason- revealing such feasible threats motivated us to hold a wide-scale survey among students. It can be said that this survey showed us some very interesting and significant opinions in regards of preserving cultural identity, taking into consideration unbelievable paces by which globalization is progressing.

საკვანძო სიტყვები: ინგლისური ენა, ქართული ენა, გლობალიზაცია, ნეგატიური მხარეები

Keyword: English Language, Georgian Language, Globalization, negative sides, barbarisms

მაია ბურდიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ხევსურეთის აჯანყება

საქართველოს ხელახალი ანექსიის ჟამს ბოლშევიკურმა რუსეთმა დაიწყო ქართველი ერის სულიერი განადგურება. ეროვნული თვითმყოფადობის გადასარჩენად ქართველი ხალხი ყოველთვის იმადღებდა ხმას. ამის ნათელი მაგალითია 1921-1924 წლებში საქართველოში მიმდინარე განმათავისუფლებელი მოძრაობის უწყეტი ეტაპი. 1922 ზაფხულში კი ბოლშევიკურ იმპერიალიზმს წინ აღუდგა საქართველოს ერთი პატარა კუთხე_ხევსურეთი.

1922 წლის გაზაფხულიდანვე ქაქუცა ჩოლოყაშვილმა ხევსური რაზმელების მეშვეობით მჭიდრო კონტაქტი დაამყარა ხევსურებთან და მომავალი ბრძოლების მომზადების

მიზნით იმოგზაურა ხევსურეთის სოფლებში 12 თანამებრძოლთან ერთად, იგონებს ხევსურეთის ომის მონაწილე ბერდიხა წიკლაური.

ქაქუცამ გაიგო „ხალხის საერთო განწყობილება, შეიარაღების მდგომარეობა, მოხიზლა დიდი და პატარა თავისი უზადო ვაჟკაცობით, სიბრძნით და თავდაჭერილობით, წაუმატა პატრიოტული მუხტი ახალგაზრდა ხევსურთა მოგიზგიზე გულებს, დაისახა მომავალი მოქმედების გეგმა.“(ლიქოკელი ი. 2006)

ქაქუცას ერთგულება შეჰფიცეს ხევსურეთში, სიმამაციტა და ვაჟკაცობით განთქმულმა იქაურმა ახალგაზრდა ხევსურებმა, რომლებიც მზად იყვნენ აჯანყებისათვის და ქაქუცასთან ერთად გეგმავდნენ სახალხო გამოსვლას.

ქაქუცა მოსახლეობის მდგომარეობას ითვალისწინებდა და აჯანყების დასაწყებად საჭირო დროს ეძებდა. გასააზრებელი იყო აჯანყების წინაპირობა, რადგან თუ სტიქიური გამოსვლა მოხდებოდა, ეს ფაქტი ერთიან შეიარაღებულ გამოსვლას ზიანს მიაყენებდა. მასალებსა თუ მოგონებებში შემონახულია ცნობები, ცნობები ხევსურეთის აჯანყებაზე, აგრეთვე ჩოლოყაშვილის როლსა და დამსახურებაზე ამ აჯანყებაში. ზოგს მიაჩნია, რომ ხევსურეთის აჯანყება სტიქიური და უპერსპექტივო იყო და ერთიანი შეიარაღებული აჯანყების ხელისშემშლელადაც მიაჩნიათ. თუმცა, ეს აჯანყება იყო არა გარეგანი ბიძგით, არამედ იმ გაუსადმლისი პირობებით, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლების მახასიათებელი იყო. „ხევსურეთის აჯანყება სამშობლოს დაცვისა და განთავისუფლებისათვის იყო გამიზნული. მასში ორგანულად შეერწყა ერთმანეთს ქაქუცა ჩოლოყაშვილის პოლიტიკური მრწამსი და ხევსურთა შემართება.“(გოგოჭური დ. 1989)

ჯერ კიდევ 1922 წლის მაისში ჩოლოყაშვილი ასულა ხევსურეთში თავისი თანამებრძოლების თანხლებით. შეხვედრია იქაურ თავკაცებს: მგელიკა ლიქოკელს, გოგოთურ ჭინჭარაულს, აპარეკა არაბულს, ბერდიხა წიკლაურს და სხვ. ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მიზანს მოსახლეობის განწყობილების და მათი სამხედრო მზადყოფნის გაგება წარმოადგენდა. „აჯანყების მონაწილე ხევსურთაგან ბევრი ვინმე ქაქუცას ადრევე იცნობდა...თათუა აზიკას ძე არაბული და გიგია ბიძურას ძე არაბული. ქაქუცა ჩოლოყაშვილს როგორც ოფიცერს ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დროს იცნობდნენ. იცნობდნენ როგორც კეთილშობილ, ნიჭიერ და მამაც ოფიცერს.“(გოგოჭური დ.1989)

ხევსურეთის აჯანყებას თავის მოგონებებში აღწერს თანამეფიცული და თვითმხილველი ალექსანდრე სულხანიშვილი: „იმ ხანად ჩვენი ამოცანა იმაში მდგომარეობდა, რომ ხევსურეთისაკენ გაგვეწია, რადგან იქ აგვისტოს პირველამდე ამბოხება უნდა დაწყებულიყო... ახლა ჩვენი უშუალო ყოფნა იყო იქ საჭირო. ამისთვის გვინდოდა რომ ერთი კვირით ადრე მაინც ავსულიყავით ადგილზე.“(სულხანიშვილი ა. 1989) - მოგვითხრობს სულხანიშვილი. ხევსურეთში მისვლამდე შეფიცულებს ბოლშევიკებთან მოუხდათ შეტაკება. ბრძოლა არაგვის ხეობაში, ჟინვალთან ახლო მდებარე სოფელში-ორთვალში მომხდარა. შეფიცულებს თავს დაესხნენ მაზრის ჩეკისტები, კომისარ ჭურღულისას მეთაურობით. შეფიცულებმა მომხდურთა უკუაქციე და უდანაკარგოდ

მიაღწიეს მაღაროსკარს. „ჩვენ იქ დავბრუნდით ვაჟა-ფშაველას მიერ დაარსებულ სკოლაში.“(სულხანიშვილი ა.1989)- იგონებს სულხანიშვილი. სკოლას გარშემო ტყე ჰქონდა შემორტყმული და დაცულ თავშესაფრად ითვლებოდა რაზმისათვის, სწორედ აქ დაბანაკებულებს თავს დაესხა 250 კომუნისტი და სასტიკი ბრძოლა გაიმართა. თავდასხმის დროს სკოლის შენობა და ეზო რაზმისთვის არახელსაყრელ სტრატეგიულ გარემოს წარმოადგენდა, მაგრამ მათი თავდადებული და ვაჟკაცური ბრძოლის შედეგი იყო მტრის უკუგდება და გამარჯვება. ქაქუცამ მტერი ალყაში მოაქცია, ზოგი დახოცეს, ზოგი ტყვედ ჩაიგდეს. „ეს მღევარი წარმოადგენდა ნარევს, რომელიც შედგებოდა პარტიულებისა, ორი მწყობრი რუსის ჯარისა და ავღანების კომისრისაგან, თავის მილიციით. აი, ეს ვაჟბატონი თურმე დიდი კვებნით წამოსულა, რომ ქაქუცას თავს ჩამოვიტანო, მაგრამ მოხდა ისე, რომ ვერც თავისი საკუთარი წაიღო უკან.“(სულხანიშვილი ა.1989) გაიმარჯვეს შეფიცულებმა და დიდძალი იარაღიც ჩაიგდეს ხელთ. რაზმი მალევე დაიძრა მაღაროსკარიდან და დაუბრკოლებრივ ჩავიდა ხევსურეთის სოფელ ბარისახოში. ქაქუცას რაზმს ბარისახოში ჩასვლისთანავე შეუერთდა სამი ხევსური და ერთი ფშაველი. ეს ფშაველი იყო ახალგაზრდა კაცი, მიხა ხელაშვილი, რომელიც დაჯილდოებული იყო პოეტური ნიჭით. მან მრავალი ლექსი მიუძღვნა ჩოლოყაშვილს, თავის უსაყვარლეს მეთაურს. მიხა ხელაშვილი უთანასწორო შეტაკებაში დაიღუპა და ძლიერ დაწყვიტა გული ჩოლოყაშვილს.

ხევსურეთში უკვე იცოდნენ მაღაროსკარის ბრძოლის ამბავი, დაიწყო სამზადისი, ხალხის შეკრება, ხევსურეთი აჯანყებისთვის იწყებდა მზადებას. რაზმის მოკავშირეები

იყვნენ ადგილობრივი გოგოთური და აპარიკა, ისინი სანდო და გავლენიანი ხევსურები იყვნენ. სწორედ ეს ორი ხევსური აკავშირებდა ჩოლოყაშვილს ადგილობრივ ხევსურებთან. მოსახლეობას აღფრთოვანებას გვრიდა ჩოლოყაშვილისა და მისი რაზმელების ნახვა. ჩოლოყაშვილი ხევსურეთში დაწყებულ შეიარაღებულ მოძრაობას დიდი მნიშვნელობას ანიჭებდა სტრატეგიული თვალსაზრისით. ხევსურეთიდან დამყარდებოდა კავშირი ჩრდილოკავკასიაში ჩეჩნებთან, რომლებიც მოლაპარაკების შედეგად, ხევსურეთში დაწყებულ აჯანყებაში მონაწილეობის მიღებაზე თანხმობას განაცხადებდნენ. ადგილობრივი მოსახლეობაც შეფიცულებს ერთგულებას ეფიცებოდნენ, „ხევსურებმა სიტყვა მისცეს ქაქუცას: ჩვენ მზად ვართ ქუსების წინააღმდეგ საბრძოლველად.“(სულხანიშვილი ა.1989) 1922 წლის ივლისის ბოლო და აგვისტოს დასაწყისი ხევსურეთში მტრის თავდასხმის მოლოდინსა და სამხედრო სამზადისში გაიარა. ქაქუცას ქართულ არმიაში თავისი ხალხი ჰყავდა, კერძოდ პოლკოვნიკი რ. მუსხელიშვილი, რომელიც შტაბის უფროსი იყო და შეფიცულებს სანდო ცნობებს აწვდიდა. მასთან გეგმაც ჰქონდა შემუშავებული, რომელიც ითვალისწინებდა აჯანყების დაწყების შემდეგ ძურგიდან შეტევის წამოწყებას. „როგორც კი რუსული ჯარი ქაქუცასთან შესაბრძოლებლად დუშეთს დაიძვრებოდა, მაშინვე მას ზურგიდან ქართველთა რაზმით თავს დაესხმოდა მიხეილ ლაშქარაშვილი. ორმხრივი დარტყმის ქვეშ მტრის განადგურების შემდეგ, გამარჯვებულები, ქაქუცას ინამძღოლობით, პირდაპირ თბილისის დასაუფლებლად დაიძვრებოდნენ. პარალელურად ამ ამბებისა აჯანყებანი უნდა მომხდარიყო გურიაში, სამეგრელოში, სვანეთში, ქართლისა და კახეთის ყველა მაზრაში.“(კირთაძე ნ. 1996)

ქაქუცა ჩოლოყაშვილმა თავის შეფიცულებთან ერთად ორწყალი გაამაგრა. აგვისტოს მეორე ნახევარში საბჭოთა ჯარმა, რომელიც რამოდენიმე ათას ჯარისკაცს ითვლიდა ორწყალს შეუტია. „რუსულ-ბოლშევიკური ხელისუფლების და კავკასიის არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭოს განკარგულებით, დუშეთისაკენ ჯარი დაიდრა აჯანყების ჩასახშობად და ჩოლოყაშვილის გასანადგურებლად. ამ საექსპედიციო ჯარის მეთაურად დაინიშნა პოლკოვნიკი როსტომ მუსხელიშვილი, რომელიც იმავე დროს-რასაკვირველია, ბოლშევიკური ხელისუფლებისაგან არალეგალურად იყო დამკომის სამხედრო ცენტრის წევრი.“(კირთაძე ნ. 1996) მუსხელიშვილი ცდილობდა შემუშავებულ გეგმას მიჰყოლოდა, ამიტომ წინასწარ ინახულა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის იოსებ ცინცაძე და კატეგორიულად მოითხოვა მის განკარგულებაში გადაცემულიყო სოციალ-დემოკრატიული რაზმები. ცინცაძემ მუსხელიშვილის მოთხოვნა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სხდომაზე გაიტანა, თუმცა უშედეგოდ. მენშევიკური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს შეიარაღებული აჯანყების დაწყება ნაადრევად მიაჩნდა. პარტიამ უარყო მოძრაობაში მონაწილეობის მიღება და თავიანთ რაზმელებს შეატყობინა. „დუშეთში მიახლოებული რაზმები შ.ფალავანდიშვილისა და მ.ლაშქარაშვილისა როტმისტრი ბაგრატიონ-მუხრანელის მეთაურობით, დაიშალნენ და სახლში დაბრუნდნენ.

ამის გამო პოლკ. რ.მუსხელიშვილმა თავისი გეგმის შესრულება ვერ მოახერხა და იძულებული გახდა რუსების ჯარით იერიშით მისულიყო ქაქუცას წინააღმდეგ.“(ზალდასტანიშვილი ს.1989) ამის შესახებ წერს ალექსანდრე სულხანიშვილი თავის მოგონებებში და გეგმის შეცვლას შიდა პარტიული დაპირისპირებით და ქიშპობით ხსნის. „სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ უარი განაცხადა მონაწილეობის მიღებაზე უდროო გამოსვლებში, ამ რიგად, მაშინ როდესაც გახირებული ბრძოლა მიმდინარეობდა არაგვის ხეობაში და ღვარად მიეიდნებოდა ქართული სისხლი, რამდენიმე დღე გავიდა მოლაპარაკებასა და ცოდვილი თითების აშვერაში.“(სულხანიშვილი ა. 1989) გაუმართლებლად მიაჩნდათ რაზმის წევრებს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გაუბედაობა. რუსის ჯარით იერიშზე მისულ მუსხელიშვილს ქაქუცა მაგრად დაუხვდა. ხევსურებს ბოლშევიკებმა მოუწოდეს: „დახოცეთ ან განაიარაღეთ და გადმოგვეცი ქაქუცა და მისი რაზმელები, ჩაგვაბარეთ იარაღი და თქვენ არაფერს გერჩითო. ხევსურებს ეს წინადადება არ მიუღიათ და ბოლშევიკებსაც დაუწყიათ შეტევა.“(გოგოჭური დ. 1989) ქაქუცამ პირველი შეტევა რუსის ჯარისა მოიგერია, დიდი ზარალიც მიაყენა მათ. რუსებმა უკან დახევა დაიწყეს მცხეთის მიმართულებით. სწორედ მცხეთამდე მისდია ქაქუცამ მტერს, მაგრამ ძალთა სიმცირე არ აძლევდა საშუალებას დევნა განეგრძო, ამიტომ ისევ დუშეთში დაბრუნდა და იქ პოზიციების გამაგრება გადაწყვიტა. ამასობაში რუსებმა დამხმარე ძალა მიიღეს და განახლებული რაზმებით კონტრშეტევაზე გადავიდნენ. „დაამარცხეს ჩოლოყაშვილი და მის რაზმს რკალი შემოართვეს. ქაქუცამ ბრძოლით რკალი გაარღვია და კახეთისაკენ დაიხია. რუსები ხევსურეთში შევიდნენ და სოფლები გაანადგურეს.“(ზალდასტანიშვილი ს. 1989) რუსები ხევსურების სოფლებს და არაადამიანური სისასტიკით დაიწყეს ადგილობრივი მოსახლეობის დარბევა. „ტყვეთ ჩავარდნილ დაჭრილ აჯანყებულებს ადგილზედვე ხოცავდნენ და თავებს აჭრიდნენ. წვავდნენ სოფლებს, ძარცვავდნენ და ბილწავდნენ ხატ-სალოცავებს. განსაკუთრებული

სისასტიკით გამოირჩეოდნენ ფხიტუდან შემოჭრილი „ინტერნაციონალური“ ნაწილები. გამარცხეს და გადაწვეს სოფლები: ბუჩუკურთა, უკანახო, უბანი, აკუმო, კიმხი. ააოხრეს საარაგვოს სოფლები.“(გოგოჭური დ. 1989)

1922 წლის აგვისტოს აჯანყება მარცხით დასრულდა. ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ სასტიკი რეპრესიები წამოიწყო რათა მოსახლეობას ახალი შეიარაღებული გამოსვლის სურვილი არ გასჩენოდა კვლავ. დაიწყო მასიური დაჭერები და დახვრეტები, „ჩეკა“ გამალებული მუშაობდა, რათა დაედგინა ხევსურეთის აჯანყების როგორც მეთაურთა ისე მინაწილეთა სახელები და მისამართები. „ჩეკამ მიაგნო მათ სამყოფელებს, დაიჭირეს და დახვრიტეს დიმიტრი ცისკარაული (ახმეტის რ-ნი, ს.აშრომანი), ლევან რაზიკაშვილი (ვაჟა-ფშაველას შვილი), მოსყიდულებს მოაკვლევინეს მიხა ხელაშვილი (დუშეთის რ-ნი, ს.ჩარგალი), დააპატიმრეს და გზაზე დახოცეს გიგია ადიას ძე არაბული, მიხა გიგიას ძე ჭინჭარაული, მძიმედ დაჭრილმა გაგცევა მოახერხა ბიძურა ნავაგერის ძე

ჭინჭარაულმა (სამივე საგარეჯოს რ-ნი, ს.ვერანა), ყოვლად შემთხვევით გადარჩა დახრეტას ლევან გაბრიელის ძე გოგოჭური (თელავის რ-ნი, ს.თეთრწყლები), აიკლეს და გამარცხეს გიგია ბიძურას ძე არაბულის ოჯახი, ხოლო თვითონ გიგია წელიწადნახევარი ჰყავდათ პატიმრობაში, აწამეს მაგრამ ვერ გამოტეხეს.“(გოგოჭური დ. 1989)

ხევსურეთის აჯანყების მარცხის მიუხედავად, ადგილობრივ მოსახლეობას ფარხმალი არ დაუყრია, ისინი კვლავ ემზადებოდნენ ახალი აჯანყებისათვის. კომუნისტებმა დაასრულეს ხევსურების ანგარიშსწორება, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ვერ მოდრიკეს,ვერც ჩოლოყაშვილს დააკლეს ვერაფერი. ხევსურებს თავი არ შეურცხვენიათ, მარცხის მიუხედავად მათი ვაჟკაცობა და თავდადება გამარჯვების ტოლფასი იყო

ლიტერატურა:

- 1) გოგოჭური დ. (1989): ხევსურეთის აჯანყება და ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, ჟურნ. „პოლიტია“, N1
- 2) ზალდასტანიშვილ ს. (1989): საქართველოს 1924 წლის ამბოხება, გამომცემლობა მერანი, თბილისი.
- 3) კირთაძე ნ. (1996): 1924 წლის აჯანყება საქართველოში, გამომცემლობა სტამბა, ქუთაისი.
- 4) ლიქოკელი ი. (2006): ხევსურები და ქაქუცა, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი.
- 5) სულხანიშვილი ა. (1989): მოგონებები შეფიცულთა რაზმზე, ჟურნალი ცისკარი.

Maia Burdiashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Khevsureti Rebellion

Abstract

Re-annexation the Georgia of the entire nation stood up in time of Bolshevik imperialism. Particularly brave were fighting the one small corner - Khevsureti. Khevsurian revolt supported and cheering KakutsaCholokashvili with his unit. In this fight khevsurian and KakutsaCholokashvili relations and

behavior of complex processes is still unstudied and unknown, that is the great injustice. People should know the names of these heroes and their commitment to the country. At the end of July 1922 was known in all Georgia, that the Khevsurian declared war to Soviet government. Khevsuretian defensive war that had great historical significance.

საკვანძო სიტყვები: ხევსურეთი; აჯანყება; საქართველო; შეფიცულები-თანამებრძოლები; ქაქუცა ჩოლოყაშვილი; შეფიცულთა რაზმი

Keyword: Khevsureti; rebellion/revolt; Georgia; militants(close friends); Kakutsa Cholokashvili; militants troop

დარეჯან გაგნიძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

პირველყოფილი საზოგადოების ხელოვნება

ადამიანთა მოდგმა მილიონ წელიწადს ითვლის. ორმოცდაათი საუკუნე მათ თბილ კლიმატურ პირობებში გაატარეს, მაგრამ უეცრად აცივდა და პირველყოფილი საზოგადოების წევრებს საკვებთან ერთად თბილი თავშესაფრის პრობლემაც გაუჩნდათ. საცხოვრებელი ბინების მშენებლობა პირველყოფილ საზოგადოებაში არ მომხდარა. გამოქვაბული ასრულებდა ადამიანთა თავშესაფრის როლს, რომელშიც უძველესი გიგანტური ცხოველები ცხოვრობდნენ. საჭირო ხდებოდა მათი გამოძევება გამოქვაბულებიდან. ზოგჯერ ადამიანთა მთელი ჯოგი ესხმოდა თავს გამოქვაბულის ბინადარს. გამარჯვება კი ხან ადამიანს რჩებოდა და ახანაც ცხოველს. სწორედ ასეთი გამოქვაბული იყო პირველყოფილი ადამიანის საცხოვრებელი და საგამოფენო დარბაზიც.

როგორც ფერწერაში, ასევე ქანდაკებაში პირველყოფილი მხატვრის და მოქანდაკის მთავარი პერსონაჟს ცხოველი წარმოადგენდა. ეს მიმართულება ხელოვნებაში ცხოველური სტილითაა ცნობილი. წარმოიშვა რა ძველი ქვის ხანაში ცხოველური სტილი ფართოდ გავრცელდა ძველ ცივილიზაციებში. გარდა სახვითი ხელოვნების დარგებისა ცხოველურმა სტილმა ადგილი დაიმკვიდრა დეკორატიულ-გამოყენებით ხელოვნებაში, კერძოდ ორნამენტულ მოტივებში, რომელიც ზოომორფული ანუ ცხოველურის სახელითაა ცნობილი.

საფრანგეთში 1940 წლის სექტემბერში ოთხმა უფროსკლასელმა ამოსწავლემ არქეოლოგიური ექსპედიცია მოაწყო. მათი ცნობისმოყვარეობის ობიექტი იყო ხის ძირისაგან ამოთხრილი ორმო. დადიოდა ხმები თითქოს ამ ორმოში იყო ჩასასვლელი, რომელიც ამოდიოდა გვერდით მდებარე შუასაუკუნეების ციხე-დარბაზში. ბიჭებმა ქვა ჩააგდეს ორმოში მისი სიღრმის გასაგებად, ფანარი აანთეს და ერთიმეორეს მიყოლებით

დაეშვნენ დაბლა. მიწის ქვეშეთში უზარმაზარი გამოქვაბული აღმოჩნდა, რომლის კედლებზეც გიგანტური ცხოველები იყვნენ გამოსახულნი. ნახატები საკმაოდ დამაჯერებლად იყო შესრულებული.

ასე იქნა აღმოჩენილი ლასკოს გამოქვაბული, რომელსაც ღირსეულად შეარქვესპირველყოფილი საზოგადოების „სიქსტესკაპელა“. ეს შედარება მიქელანჯელოს ცნობილ ფრესკასთან არაა შემთხვევითი, კედლის ფერწერა სრულად გამოხატავს ადამიანის შემოქმედებით თავისუფლებას. პირველი აღმოჩენები პირინეის ნახევარკუნძულზე მე-19 საუკუნეში მოხდა. ამ რაიონში 7000 -მდე გამოქვაბულია, მათგან ასობით მათგანშია საღებავებით შესრულებული კედლის ფერწერა და ამოკაწვრით მიღებული გრაფიურა.

ალტა-მირას სურათების გალერეა 280 მეტრის სიგრძეზეა გადაჭიმული და რამოდენიმე დარბაზისაგან შედგება. მასში მოთავსებულიქვის იარაღი და ძვალზე შესრულებული გრაფიურები შექმნილია ახალი ქვის ხანის გარიჟრაჟზე. ყველაზე უნიკალური მაინც „ცხოველების დარბაზია“. სადაც ზოგიერთი გამოსახულების სიმაღლე 2 მეტრზე მეტია.

ნახატების თემატიკა იგივეა, რაც ლასკოს გამოქვაბულში. ცხოველების სილამაზე და სიძლიერე, მათი გამოსახვა: სირბილის, ნადირობის და ადასვენების მდგომარეობაში. ასობით ცხოველია დახატული ლასკოს დაალტა-მირას გამოქვაბულების კედლებზე. ნახატები შესრულებულია: ყვითელი, ყავისფერი და წითელი კონტურებით. შვლები, თხები, ცხენები, ხარები და ბიზონები თითქმის ნატურალურ ზომებშია დახატული. ყველაზე საინტერესო და ჭრილი ბიზონის გამოსახულებაა ალტა-მირას გამოქვაბულის კედელზე. მოქნილი ხაზები კარგად გადმოსცემენ დაჭრილი ცხოველის სპეციფიკურ მოძრაობას და მის სახეზე აღბეჭდილ განცდას. ბიზონის უზარმაზარი სხეულიც დილობს წამოდგომას, ფართედ გახედილ თვალებში შიში და ტკივილია აღბეჭდილი. საბრალო ცხოველი თითქოს გრძნობს, რომ უკანასკნელად უყურებს სამყაროს და უფრო ფართედ ახელს თვალებს. სხეული კი უკვე აღარ ემორჩილება, სადაცაა ჩაიკეცება და სამუდამოდ დახუჭავს თვალებს.

კედელზე დახატული ცხოველები არ არიან ერთმანეთთან კავშირში და არ ექვემდებარებიან ნკომპოზიციის კანონს, მაგრამ თითოეული მათგანის გამოსახულება წარმოადგენს სრულიად დასრულებულ კომპოზიციას. ლასკოს გამოქვაბულში ჩვენ ვხვდებით გამონაკლისსაც, სადაც ადამიანი და დაჭრილი ბიზონი ერთადაა დახატული. ეს პირველი ყოფით სიუჟეტურიკომპოზიციის მცდელობაა პირველყოფილ ფრესკაზე. პალეოლითის ხანის კედლის მხატვრობა და ფერწერა მრავალფეროვანია შესრულების მანერის თვალსაზრისით. პირველყოფილი მხატვარი ხშირად არ იცავს პროპორციას, სამაგიეროდ კარგად გამოსახავს ცხოველს მოძრაობის პროცესში, სიარულის და სირბილის დროს. აღსანიშნავია, რომ სტატიკური ფიგურები თითქმის არ გვხვდება. რაც შეეხება პეიზაჟის ხატვას, ის თითქმის არ არსებობს პირველყოფილ მხატვრობაში. სავარაუდოა, რომ ეს რელიგიურობით და ცხოველების მიმართ თაყვანისცემითაა განპირობებული. პირველადი ამ შემთხვევაში გამოსახულების რელიგიური ფუნქციაა, ხოლო მეორადი ესთეტიკური.რადგან ცხოველთა გამოსახულებანი მაგიურ ხასიათს

ატარებდა, მათი შექმნის პროცესი სპეციალური წეს-ჩვეულებების დაცვით სრულდებოდა. ასეთი ხასიათის სურათები მოთავსებული იყო გამოქვაბულების სიღრმეში ან მიწის ქვეშ, რომელსაც სპეციალური შესასვლელი ქონდა. მათი შესრულება მხატვრისაგან დიდ შრომას მოითხოვდა.

პირველყოფილი ფერწერული ნამუშევრები ორგანოზომილებიანია, ხოლო ქანდაკება მოცულობითი, ანუ სამგანზომილებიანი. სამგანზომილებიან გამოსახულების დაუფლება ფერწერაში ვერც ეგვიპტელმა, ბეძენმა, ჩინელმა, არაბმა და შუა საუკუნეების მხატვრებმა ვერ შეძლეს ამის მიღწევა მხოლოდ იტალიური აღორძინების ეპოქაში გახდა შესაძლებელი.

აღპებში კამონიკას ველზე , რომელსაც 81 კილომეტრი უკავია, შემონახულია კლდის მხატვრობის ნიმუშები, რომლებიც მიეკუთვნება ისტორიამდელ პერიოდს. აქ 170 000 კედლის მხატვრობის ნიმუშია, რომელთა უმრავლესობა ჯერ კიდევ შეუსწავლელია.

1895 წელს აღმოაჩინეს ლა-მუტის გამოქვაბული საფრანგეთში, 1901 წელს აქვე, ვეზერის ველზე მდებარე გამოქვაბულში აღმოჩნდა 300-ზე მეტი ნახატი: მამონტების, შვლების, ცხენების და დათვების გამოსახულებით. კედლის ფერწერის შესაქმნელად პირველყოფილი ადამიანი ხმარობდა ჩვეულებრივ, ბუნებრივ პიგმენტებს და რკინის ოქსიდებს, რომლებსაც იყენებდა სუფთა სახით ან ურევდა მათ წყალს ან ცხოველის ცხიმს. კედელზე საღებავის წასასმელად მხატვარი ხმარობდა ძვლისაგან დამზადებულ სპეციალურ იარაღს ან ფუნჯს გარეული ცხოველის ბეწვით. საღებავით ის არა მხოლოდ კონტურს ხატავდა, არამედ ღებავდა მთლიან გამოსახულებას. კედლის ზედაპირზე ნახატის შესასრულებლად მხატვარი ზოგჯერ იყენებდა ღრმა ჭრის მეთოდს, რისთვისაც ხმარობდა კედლის საჭრელ იარაღებს . ეს ქვის საჭრელები აღმოჩნილ იქნა გამოქვაბულებში. შუა და გვიან პალეოლითში უკვე აღარ ხდება კონტურის შესასრულებლად ისეთი ღრმა ჩაჭრა, როგორიც დამახასიათებელი იყო ადრეული პერიოდისათვის. ჩაჭრის ასეთი მსუბუქი ტექნიკითაა გამოსახული ნახატები ძვალზე, რქებზე და ქვის ფილებზე.

პირველყოფილი მხატვრობის ნიმუშები აღმოჩენილი არუსეთის ტერიტორიაზეც 1959 წელს და კაპოვოს გამოქვაბულის სახელითაა ცნობილი. ღია ყვითელი ფერის საღებავით მხატვარს შვიდი მამონტი, ორი მარტორქა და სამი ცხენი დაუხატავს. სტილის განსაცვიფრებელი მსგავსებაა ლასკოს და კაპოვოს ფერწერას შორის. საოცარია, როდესაც ტერიტორიულად ასე დაშორებულ რეგიონებში, მხატვრებმა რომლებიც გადადგილების საშუალებებს მოკლებულნი იყვნენ, შექმნეს ერთმანეთის მსგავსი ხელოვნება. მათი შემოქმედების მსგავსებ ადამიანთა განვითარების ერთ, გარკვეულ საფეხურზე ყოფნით იყო განპირობებული. ზოგიერთ გამოქვაბულში ვხვდებით როგორც რელიეფურ ასევე მრგვალ ქანდაკებას. ისინი გამოთლილია რბილი ქვისაგან და ძვლისაგან. მთავარი პერსონაჟი ბიზონია. მასალას პირველყოფილი მოქანდაკისათვის ხე, ქვა და ძვალი წარმოადგენდა. შემდგომში მან მიაგნო რა თიხას და გაეცნო მის პლასტიკურობას, თიხა მასალა გახდა მოქანდაკისათვის ამასთანავე ჩაისახა დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ერთ-ერთი მთავარი დარგი -კერამიკა.

პირველყოფილი ადამიანის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი იყო ცეცხლის მოპოვება. ამით იგი დაცული იქნა სიცვიისა და მტაცებელი ცხოველებისაგან. იგი უფრო ორგანიზებული გახდა. პირველყოფილ ადამიანთა ჯოგი თანდათანობით შეიცვალა პირველყოფილ ადამიანთა საზოგადოებით. იგი თანდათან ცდილობდა თავისი ადგილის დამკვიდრებას სამყაროში. მთელ გვიან პალეოლითში შეიმჩნევა ადამიანთა თვითგამორკვევის ცდები. გვიანი პალეოლითი იყოფა შემდეგ ეპოქებად: ორინიაკი (40000-35000წ. წ. ე.) სალიუტრე (35000-25000 წ. წ. ე.) მადლენი (25000-ჩვენს წელთაღრიცხვამდე)

ორინიაკის ეპოქის ადამიანის ნაკვალევსაც გამოქვაბულის კედლებზე ვხვდებით. მას ცარცით თავისი ხელის მტევანი შემოუხატავს. რა არის ეს, თუ არა სურვილი დატოვოს რაიმე საგანზე თავისი ნაკვალევი. პირველყოფილ საზოგადოებაში შექმნილ ხელოვნების ნიმუშებსა და ყოფით საგნებზე ჩვენ ვხვდებით პირველ გრავიურებს: სწორ და დინამიურ ხაზებს, რომლებიც ჯერ არ ექვემდებარებიან კომპოზიციის არც ერთ კანონს, მათში სრული ქაოსია, არა სჩანს სიმეტრია და რითმი. არც ერთ მათგანს ჯერ არ შეგვიძლია ორნამენტი ვუწოდოთ. მაგრამ ამ ხაზებში არის ადამიანთა თვითგამორკვევის ცდები. ეს ყველაფერი ხდება მაშინ, როდესაც ჯერ არ არსებობს მეტყველება და დამწერლობა. ამ დროს იბადება პირველყოფილი საზოგადოების ხელოვნება.

პირველყოფილი ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობა ხანმოკლე იყო. ორმოც წლამდე ძლივს ცოცხლობდნენ ადამიანები. მათ ემუქრებოდათ: სტიქია, ავადმყოფობა და მსხვილი მტაცებელი ცხოველები. ადამიანთა მოდგმის გაგრძელება ყველაზე დიდ ამოცანას წარმოადგენდა კაცობრიობისათვის. ქალის დედობის უნარი გახდა მატრიარქატის საწყისი. ქალი ხელმძღვანელობდა ადამიანთა კოლექტივის ცხოვრებას, ამან თავისი ასახვა ჰპოვა ხელოვნებაში. ქალის ასორმოცდაათზე მეტი ქანდაკებაა ნაპოვნი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. გვიანი პალეოლითის ქანდაკებები საფრანგეთში აღმოაჩინეს ორინიაკის გამოქვაბულში. ამ დროიდან ფართოდ გავრცელდა ქვისა და ძვლისაგან გამოკვეთილი ქალის ფიგურები ხელოვნებაში. ეს მინიატურული ქანდაკებები პირველყოფილი „ვენერების“ სახელითაა ცნობილი. მათზე მოქანდაკე მრგვალ, ქალურ ფორმებს უსვამდა ხაზს, რაც ქალის ნაყოფიერების სიმბოლოს წარმოადგენდა.

ასე დაიწყო ადამიანმა მეორე საყაროს შექმნა ბუნების საპირისპიროდ თავისი იდეალების წარმოდგენით და მათი განხორციელება სახვითი ხერხების საშუალებით, რომელსაც შემდეგ ხელოვნება დაერქვა. როგორც ზემოთა ღვნიშნით პალეოლითის მხატვრობის ძირითად თემად მაინც ცხოველები რჩებიან. ისმება კითხვა, რატომ მაინც და მაინც ცხოველები? იმიტომ, რომ ცხოველი იყო ადამიანის მოწინააღმდეგე ბუნებაში და ამავე დროს საოცნებო ობიექტი. მისი ხორცი ყველაზე უფრო სრულფასოვან საკვებს წარმოადგენდა, ძვლებისა დარქებისაგან სხვადასხვა საჭირო ნივთებს აკეთებდა, ტყავი და ბეწვი სამოსის მაგივრობას უწევდა. საჭიროებასთან ერთად ცხოველი ძლიერ საშიში და ძნელად შესაპყრობი იყო. დიდი ცხოველების

დასაჭერად ორმოს თხრიდნენ, რომელიც ხაფანგის როლს ასრულებდა. მასში მომწყვდეულ ცხოველს ქვებით და კომბლებით კლავდნენ. ადამიანი ყოველთვის გრძნობდა თავის უპირატესობას ცხოველის წინაშე, რადგან იგი ბუნებისაგან მასზე უკეთ იყო შეიარაღებული. ის ღრმად სწავლობდა თავის მოწინააღმდეგეს, ეცნობოდა: მის ხასიათს და ჩვევებს, ანატომიას, მოძრაობებს, ფერს და ამის შემდეგ იქმნებოდა შედეგები ლასკოს, ალტა –მირას და სხვა ცნობილ გამოქვაბულებში.

პალეოლითის შემდეგ მეზოლითია-შუა ქვის ხანა. ნახატის გრანდიოზული პათოსი, რომელიც ძველი ქვის ხანას ქონდა თანდათანობით სულს ღაფავს. ის იყო პირველი ცდა გარესამყაროს და კერძოდ ცხოველის გამოსახვისა. პირველყოფილი საზოგადოება მატრიარქატიდან პატრიარქატიში გადავიდა, რომელშიც უკვე მამაკაცებმა დაიწყეს ბატონობასა ზოგადოებრივ კოლექტივზე. ადამიანებმა ნადირობასთან ერთად ისწავლეს მიწის დამუშავება და ხელოსნობა. ეს კარგად აისახა ხელოვნებაშიც. მეზოლითში უკვე ჩნდება მრავალფეროვანი კომპოზიციები, სადაც მთავარ როლს ადამიანი თამაშობს. ამავე ხანაში ისწავლა ადამიანმა თიხის დამუშავება და მისი გამოწვა. კერამიკის, როგორც ხელოვნების ერთ-ერთი დარგი საღმოცენებით მეზოლითმა კერამიკის ეპოქის სახელი დაიმკვიდრა, რადგან კერამიკის ხელოვნებამ ამ ეპოქაში არნახულ სიმაღლეს მიაღწია. ამას ადასტურებს არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი ნაირგვარი დანიშნულების ჭურჭელი, რომელიც ადამიანის ხელით და ფანტაზიითაა შექმნილი. საოცარი ხაზების და გამომსახველობის საშუალებით შეიქმნა ორნამენტის მრავალსახეობა. რაც შეეხება განსხვავებას ფერწერულ და გრაფიკულნამუშევრებს შორის, სიუჟეტებით ისინი ერთი და იგივეა, ხოლო განსხვავება ამ ნამუშევრების აპალეოლითის და მეზოლითის ეპოქებს შორის ძალიან დიდია. ყურადღებას იქცევს კედელზე ამოჭრილი ან ამოკაწრული გამოსახულებანი, რომელთაც პეტროგლიფები ეწოდება. ამ ტიპის ნახატები აღმოჩენილია აფრიკის კონტინენტზე, შუააზიასა და აზერბაიჯანში.

მეზოლითის ხელოვნება სრულიად განსხვავებულია პალეოლითისაგან. ის რეალისტური პათოსი, რაც ჰქონდა პალეოლითს, იცვლება ერთგვარი ჰარმონიული განზოგადებით, სტილიზაციით. მთელი ყურადღება გამახვილებულია მოძრაობასა და დინამიკაზე. ამასთანავე მეზოლითის ხელოვნებაში ჩნდება მისწრაფება ერთგვარი სინატიფისადმი. მაგალითისათვის ერთმანეთს შევადაროთ პალეოლითის ხანის „ვენერა“ და მეზოლითის ხანის ქალის გამოსახულება, რომელიც ხეზე ასულა და ველურ თაფლს იღებს. რამხელა სილამაზე და ჰაეროვნება იგრძნობა ახალგაზრდ აქალის სხეულში, რომელსაც ერთხელში ჭურჭელი უჭირავს, მეორეთი კი ფუტკრებს იგერიებს. ამ შედეგში სახეთა რეალიზმი შერწყმული აკომპოზიციის დეკორატიულობასთან, მაგრამ ეს სინთეზი მიღწეულია ფორმათა ლაკონური განზოგადებით. გვიანი ნეოლითის კედლის ფერწერაში ადამიანთა და ცხოველთა ფიგურები სქემატიური და აშინაგანი დინამიზმითაა განსულიერებული.

დღევანდელი ალჟირის ტერიტორიაზე, მთიან ადგილზე, რომელიც ტასილი-აჯერის სახელითაა ცნობილი, შიშველი კლდეები თითქოს ციდან ეშვებიან. მზისა და ქარისაგან ისინი სრულიად გამოიფიტულან. ოდესღაც კი აქ ცხოვრება ყვაოდა. ამას ადასტურებს

თხუთმეტ ათასამდე ფერწერული ნახატი, რომელნიც ჩვენს წელთ აღრიცხვამდე VI-I საუკუნეებში შექმნილა. აყვავებული, მართლაც ზღაპრული და ჩვენთვის გამოუცნობი სამყარო იშლება ტასილი-აჯერის ხელოვნებაში. ტონების სიმფონია, ბურა, შავი, მოწითალო ნარინჯისფერი და ოქროსფერი ყვითელი საოცრად ერწყმიან ერთმანეთს. სტილიზაცია, ფანტაზია და ჯადოქრობა ენაცვლება ერთმანეთს ტასილი-აჯერის ფრესკებზე, რომელზედაც გამოსახულია საზეიმოდ მორთული რქიანი მოცეკვავე, ანიქნებლმერთი, ხარები, ანტილოპები, ჟირაფები, მონადირეები და კვლავ მოცეკვავე ფიგურები ნიღბებში, რომლებიც რაღაც მაგიური ძალის სიმბოლოს გამოხატავენ. ასევე საბრძოლო ეტლები და მათ ფონზე მშვიდად მოსიარულე ნახირი.

შევადართ ეს ფრესკა ლასკოს გამოქვაბულის მხატვრობას. იქ მონუმენტურობა იყო, აქ სიცოცხლეა და თავისუფალი ფანტაზია. ფორმებისა და ფერების ჰარმონიული შეხამება. ადამიანების და ცხოველების სილამაზე. მათი გამოსახვის საოცარი ცოდნა. აი, რა გვიტაცებს და გვზიზლავს ამ სამხატვრო გალერეაში, რომელიც აფრიკის უდაბნოში მდებარეობს და ადრეისტორიული პერიოდის ყველაზე დიდი ღია მუზეუმი მსოფლიოში.

საყურადღებოა, რომ ნეოლითისათვის დამახასიათებელმა ხელოვნებამ კიდევ დიდხანს განაგრძო არსებობა აფრიკის ტომებში, თითქმის ევროპელების შესვლამდე მათ კონტინენტზე. ამ მხრივ საყურადღებოა ბუშმენების ხელოვნება, რომელთაც XIX ს- მდე შეინარჩუნეს პირველყოფილი მხატვრობის სტილი.

დღეს არავინ უარყოფს, რომ პირველყოფილმა ადამიანმა ბევრი მშვენიერი ნივთი შექმნა. პალეოლითის ბინადარის, როგორც მხატვრული შემოქმედის განმარტებისათვის მეცნიერებაში არსებობს სიტყვა სინკრეტიზმი, რაც შერწყმულად არსებობას და დუნაწევრობას ნიშნავს. ეს არის სულიერი და მატერიალური სფეროს ერთიანობა და დაუნაწევრებლობა. რელიგიური წარმოდგენები. ხელოვნება და ყოველდღიური ყოფა იმდენად იყო ერთმანეთთან შერწყმული, რომ მათი ერთმანეთისაგან გამოყოფა თითქმის შეუძლებელი გახდა. პირველყოფილი ადამიანის ცხოვრება, რწმენა, ესთეტიკური გრძნობები და წარმოდგენები სამყაროზე ნათლად აისახა კედლის ფერწერასა და გრაფიკაში, რელიეფსა და მრგვალ ქანდაკებაში, კერამიკულ ნაწარმში.

ლიტერატურა:

1. Б. А. Фролов (1992) Первобытная графика Европы., „Наука.“ Москва
2. В. А. Семёнов (2008) Первобытное искусство. Каменный век. Бронзовый век. „Наука“. Москва
3. В. Б. Мириманов (1997). Искусство имиф. „Наука“. Москва

Art in Primitive Society

Abstract

The article deals with the role and function of art in public life; about its origin of the BC 33 thousand years ago. It reflects the primitive human life, aspirations and creative ability, which had that from birth. Specialists in the field of art in terms of confidence emerged in the following order: stone sculpture, wall paintings and graphics, ceramics. Discoveries of the century XX Alta - Mira (Spain), Lascaux (France) and Kapovo (Russia) disclosure of primitive painting, the theme of animals and hunting scenes of expression. This tendency is well known in the art as an animal style.

We read in the article the following: that emerged from the Old Stone Age, ancient civilizations has become widespread in the animal style. In addition to fine art, decorative spheres animal style place - using the arts, particularly ornamental motifs, which is known as zoomorphic i.e. the animal name. The picture is of great importance for the study of prehistoric eras and trends to better understand art.

საკვანძო სიტყვები: ფერწერა, გრაფიკა, სინკრეტიზმი, რელიეფი, კერამიკა.

Key words: Art, painting, syncretism, relief, ceramics

ნინო გავაშელი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ისტორიული თემა გაჟა-ფშაველას მცირე პროზაში

ლიტერატურათმცოდნეობაში დიდი ხანია შენიშნულია, რომ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა ტიპოლოგიური ნიშნები ისტორიულად ჩამოყალიბებული თვისებებია, რომლებიც, განვითარების შინაგანი პროცესების მიუხედავად, მყარი ხასიათისაა და სხვადასხვა ეპოქაში, ტრანსფორმაციის მიუხედავად, არ ღალატობს, არ კარგავს თავის გენეტიკურ კოდს. ამიტომაც, რომ ისტორია მათ სპეციფიკურ კანონზომიერებას მხოლოდ ამდიდრებს, მრავალფეროვანს ხდის. ხშირად სწორედ ეს ზოგადობა შეადგენს ნაწარმოებთა ტიპოლოგიური ერთგვარობის საფუძველს. მხატვრული ეპოქისეულ-ეროვნული და ინდივიდუალურ-სუბიექტური კონკრეტულობა კი ნაწარმოებთა ურთიერთისაგან განსხვავებისა და თვითმყოფლობის, საერთოდ ლიტერატურის, განვითარების პროცესის სფეროს განეკუთვნება“ (მ.დედუჩავა „ეპოსი, ლირიკა, დრამა, სახ. ხელოვნება, ლიტერატურა, ესთეტიკა, თბილისი 1973, გვ. 391).

ლიტერატურის განვითარების ისტორიულმა პროცესმა, ცხადია, გარკვეული კორექტივები შეიტანა ჟანრების კლასიკურ თეორიაში. რაც სავსებით ბუნებრივი მოვლენაა, თუმცა, ამავე დროს, მანვე განაპირობა შეხედულებათა სიმრავლე.

მცირე ფორმის თხრობით ჟანრს მიეკუთვნება მინიატურა. მას განსაზღვრავენ როგორც მცირე მოცულობის, მაგრამ შინაარსობრივად და კომპოზიციურად დასრულებულ ნაწარმოებს, რომელიც ეტიუდისა და ესკიზისაგან განსხვავებით, ხასიათდება ფართო განზოგადებით. მის შესახებ ლიტერატურა ძალზე მწირია. ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ამ მხრივ მდგომარეობა კიდევ უფრო უარესადაა. რ.ჩხეიძე, რომელმაც გალხაზიშვილთან ერთად შეადგინა და გამოსცა ქართული მინიატურის პირველი ანთოლოგია, წიგნისათვის წამმდგარებულ წინასიტყვაობაში შენიშნავს ამ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ ქართული მინიატურა „სრულიად ჩაკარგულია დიდფორმიან პროზაულ ნიმუშთა ნაკადში, თან რატომღაც ისე მოხდა, რომ მისი გამოცალკევება აღარც თვითონ პროზაიკოსებს უცდიათ და აღარც კრიტიკოსებს. ყველაფერი, ძირითადად ორი სახელის–ნოველა და მოთხრობა–ქვეშ გაერთიანდა. ცალკეულ შემთხვევათა გარდა, აღარ უზრუნიათ ჟანრობრივად განესხვავებინათ მოთხრობისა და ნოველისაგან ეტიუდი, ესკიზი, მინიატურა, ჩანახატი და კრებულებშიც ამ სხვადასხვა ჟანრის ნიმუშები ცალკე რგოლებად გამოეყოთ.

მინიატურაში მხატვრული ეფექტი გამოწვეულია ფორმის უკიდურესი ლაკონიზმით, მასალის შეკუმშვით. არანაკლებ მნიშვნელოვანია სახის „თავისებური“ ლოკალიზაცია, რაშიც კონდენსირებულია გმირის სულიერი მისწრაფება ერთი კონკრეტული იდეის გარშემო.

როგორც მკვლევრები მიუთითებენ, ვაჟას პროზა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, გამოირჩევა მცირე ზომით, ხასიათდება „არა მხოლოდ მოქმედ გმირთა რაოდენობის სიმცირით, არამედ მათი წარმოსახვის საშუალებათა „ერთგვარი გაუშლელობითაც“. ზოგიერთი შტრიხი და არა ყოველმხრივი გათვალისწინების ცდა. აი, ერთი მხარე ასეთი თხზულებისა” (გრ. კიკნაძე, ვაჟა–ფშაველას შემოქმედება, თბ. 1957 გვ.218). ამიტომაც, რომ მას მიიჩნევენ ქართული მინიატურული პროზის ფუძემდებლად. მიუხედავად მოცულობის სიმცირისა, ვაჟამ შეძლო ამ ჟანრში შეექმნა ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის ნიმუშები, რომლებშიც უმღერა სიკეთისა და სიცოცხლის მარადიულობას, ცხოვრებაში იმედის და რწმენის აუცილებლობას, საერთოდ მაღალჰუმანურ იდეალებს. სიცოცხლის დაუოკებელ წყურვილს წარმოსახავს „ია“, „ხმელი წიფელი“, „მთის წყარო“, „ფესვები“, „ტყე ტიროდა“ და სხვა.

ისტორიული თემატიკა ეროვნული პათოსით წამოწეულია ვაჟას მინიატურებში: „მოჩვენება“, „შალვას ნანახი ხატი“, „შთაბეჭდილებანი“, „ბათურის ხმალი“, „ორი ამბავი მეფე ერეკლეზე“ და სხვა. საზოგადოდ ვაჟა–ფსაველას თხზულებათა დიდი ნაწილი წარსულიდან იღებს მასალას, მისი გმირები წარსულიდან მეტყველებენ, მაგრამ საგანგებოდ უნდა გაესვას ხაზი, რომ ვაჟას ნაწერებში ჩვენ წინ დგას არა უბრალოდ წარსული, არამედ ცოცხალი წარსული, ანუ ისეთი, რომელსაც ჩვენთვის სადღეისო მნიშვნელობა აქვს. რაოდენ შორეული წარსული გმირები არ უნდა ჰყავდეს ვაჟას გამოყვანილი, ისინი ყოველთვის გამოდიან სამშობლოსთან დაახლოების წყაროდ.

„ხიმიკაურის ხმალი“ აცოცხლებს თავდადებული გმირის უკვდავ სახეს. მეფე ერეკლეს გვერდით იბრძოდა ასპინძაში ხევსური ძაღლიკა ხიმიკაური. მისმა სიმამაცემ მეფის ყურადღება მიიპყრო. ერეკლეს განსაკუთრებით მოეწონა ძაღლიკა ხიმიკაურის ხმალი. ომის დამთავრების შემდეგ დაიბარა ხევსური ვაჟკაცი და სთხოვა შენი ხმალი დამითმე და რამდენიც გინდა, მიიღეო. ძაღლიკა უარზე დადგა და მეფეს უპასუხა: მარჯვენის მოჭრა მირჩევნია ხმლის დათმობასო. ერეკლემ იცოდა, რომ ვაჟკაცისათვის კარგი ხმალი სიცოცხლის ტოლფასი იყო, მაგრამ ეს ხმალი მეტისმეტად მოეწონა. ერეკლე არ ეშვებოდა, თავისი ხმალი და სართიც შესთავაზა. ბოლოს ძაღლიკამ დათმო ხმალი, სანაცვლოდ მიიღომეფის ხმალი და ერთი თოფიც. ასპინძის ბრძოლაში თავის გამოჩენისათვის ერეკლემ სიმიკაურს სიგელით დიდი მამულიც უბოძა, მაგრამ ძაღლიკამ ნაჩუქარი ადგილ-მამული არ ინდომა. შემდრგ, როცა ერეკლე ფშავ-ხევსურეთიდან ლაშქარს დაიბარებდა, პირველად ძაღლიკა ხუმიკაურს მოიკითხავდა. მაგრამ ძაღლიკა ადგილიდან არ იძვროდა, მტერთან საომრად მიმავალ მეფესთან აბარებდა—„ძაღლიკა ავადააო“.

საინტერესო ნაწარმოებია „ბათურის ხმალი“. ფშაველი ვაჟკაცი ბათური საკაცით მოიტანეს ბრძოლის ველიდან თანამებრძოლებმა. დიდი ამბით მიაბარეს მშობელ მიწას. მწერლის თქმით „მოზარეთა ზარი დედამიწას სძრავდა“. პროცესიას მიჰყვებოდა დარახტული ცხენი, უნაგირზე ჩამოკიდებული იყო გმირის სამოსელი, ორ კაცს ძლივს ძრავდა მის სახელოვან ხმალს, რომელიც გულზე დაასვენეს და ამგვარად მიიტანეს. ბევრს ლაპარაკობდნენ ხმალზე: ქარქაშიდან ამოდის, მიცვალებულის მკერდიდან აქეთ-იქით გადად-გადმოდისო. სამი წლის განმავლობაში ხმალი თავისი საყვარელი პატრონის ლოგინს ამკომდა... ბევრჯერ უნახავთ ღამით, თავისთავად ამოწვდილა ქარქაშიდან და დაუწყია ნავარდი.... ბოლოს ხმალს ღირსეული პატრონი გამოუჩნდა ლაშარის ჯვრის სახით.

ხალხში ხმა იყო ჯაჭვაქნიანი ბათური გადმომდგარიყოს თითქოს სერზე თავისი სახელოვანი ხმლით წელდამშვენებული, ეძახოდეს, ხელს უქნევდეს სალაშქროდ ბიჭებს.

წარსულის აჩრდილები, გარდასულ დღეთა საგმრო საქმეები არ ასვენებს მწერლის ფანტაზიას. ეს შესანიშნავად არის ნაჩვენები „მოჩვენებაში“ რომელაშიც წარმოსახულია, როგორ მიადგნენ დარბაზის ეზოს რაინდები, ყველას ხმლები ერტყა წელზე, რკინის პერანგები ეცვა ტანზე, თავზე მუზარადები ეხურა. ზოგს დამტვრეული მუზარადები ხელში ეჭირა და თავპირზე გამხმარი სისხლი ეტყობოდა, წყლულიდან გადმონადენი; სხვას პერანგიდან გამოჟონილი სისხლი ზედ მიხმობოდა. სახედაღვრემილთ ტანჯვისა და წვალების ღრუბელი გადაჰკროდათ პირისახეზედ, არც ერთ იმათგანს არ გაუცინია; არც ერთ იმათგანს არ დაუძრავს ენა, ეთქვა რამ; ყველას თითქოს ესმოდა ერთიმეორის გულისპასუხი. ჯავრს, ვარამს, დოდ ბოლმას შეეპყრო მთელი მათი ახოვანი, მედიდური არსება. ზოგს მეტისმეტად უხდებოდა მსხვილი დიდრონი მკლავები, ბრტყელს გულმკერდზე დაწყობით დალაგებული. მინიატურა „შაღვას ნანახი ხატი“ ისტორიული წარსულით შექმნილი პიროვნების ემოციებს მოგვითხრობს. თითქოს თავად ვაჟა შეხიზვნია წარსულის ხილვებს და იქედან ესაუბრება ახალგაზრდა თაობას. მის მონათხრობს თან ახლავს ცრემლი და გოდება, რაც წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე.

თანამედროვე ეროვნული თვითშეგნების ამაღლების მიზნით ვაჟა ხშირად მიმართავდა თამარ მეფის სახეს „შთაბეჭდილებანში“ კვითხულობთ: „ 30–40–იან წლებში ფშავში ხმა გავარდა, თამარ მეფე გაცოცხლდა, დადის ხალხში, შესაწირავსა კრეფსო და სხვადასხვა“. თამარი თავის კაბებს, პერანგებს თვალცრემლიანი ურიგებდა ბოშებს: ვაჰმე ჩამოგიდნით თქვე დაძვრებოო. მიცვალებული თუნდ უცნობი ყოფილიყო, მაინც იტირებდაო. მთაში უბირი კაცისაგან ისეთ რამეს გაიგონებთ ჩვენს სახელოვან ისტორიულ მოღვაწეებზე, რომლის მსგავსს ვერცერთი ისტორიკოს – არქეოლოგი ვერ აღმოაჩენს, ამიტომ არის ძვირფასი და საყურადღებო მისი ნაუბარი, მისი მოთხრობა“ – წერს ვაჟა და ფშავურ თქმულებას გვაცნობს მეფის ასულ თეკლა ბიჭის შესახებ:.

„თვით სახელოვანმა მეფემ ასწავლა „სამამაცონი ზნენი“, სწვრთნიდა თოფის სროლასა და ჯირითში, არცერთ მოჯირითესა და მსროლელს არ ჩამოუვარდებოდა, ადიდებულ არაგვში შეაგდებდა ცხეს, ფონს არ ეძებდა და გაცურავდა მეორე ნაპირზე“

ოპტიმიზმი ანათებდა ყოველთვის მწერლის სულს.სწამდა სამშობლო ქვეყნის მომავალი. ვაჟას მინიატურულ პროზაში დასმულია ყველა მნიშვნელოვანი საკითხი,რომელიც საზოგადოებას აწუხებდა. ვაჟა-ფშაველამ თავის უპირველეს მოვალეობად ხევისურთა და ფშაველთა ყოფის დახასიათება მიიჩნია და მისი შემოქმედების თვალნათლივი შედეგი იმაში მდგომარეობდა, რომ მათი ყოფა და ხასიათი მტკიცედ დაუკავშირდა ჩვენი ქვეყნის წარსულს. მის აწმყო ვითარებას და ქართველი ხალხის სანუკვარ იდეალებს ვაჟა-ფშაველამ ისე გაიაზრა და ასახა მთიელთა ცხოვრება, რომ აშკარა გახდა მათი განუწყვეტილი კავშირი მთელი ქვეყნის საარსებო ინტერესებთან. ვაჟამ გვიცვენა,რომ ქართველი მთიელების სულისკვეთება შერწყმულია საქართველოს სხვა კუთხეების მცხოვრებთა საბრძოლო იდეალებთან. მან დაგვანახა, რომ მთიელები არსებიტად იმავე მდგომარეობაში არიან, რომელშიც ბარის მუშა ხალხი იმყოფება. ეს ტვალნათლივ აქვს ნაჩვენები თავის ეტნოგრაფიული ხასიათის მხატვრულ მოთხრობა–ნარკვევებში („სურათი ფშაველის ცხოვრებიდან“, „ მთიელის უბედურება“, „შთაბეჭდილებანი“ და სხვ.) ვაჟას ამ მცირე ფორმის პროზაში,მის მინიატურებში,როგორც ეს საერთოდ დამახასიათებელია ამ ჟანრისათვის,არაა წარმოსახული არც ვრცელი ამბავი და არც მოქმედ პირთა სიმრავლე.სამართლიანად შენიშნავს აკაკი გაწერელია, რომ „ვაჟას პროზა სრულიად უნიკალური მოვლენაა ახალ ქართულ ლიტერატურაში.კრისტალურად წმინდა მხატვრული ენის,იშვიათი ფდსიქოლოგიური სიმართლის და ბოლოს,მომხიბლავი თხრობის,ინტიმურად შესაყვარებელი ეპიური ტონის გამო“. (აკ.გაწერელია, ვაჟა-ფშაველა,წიგნში–„ქართული ლიტერატურის ისტორია“ტ.4.თბილისი1974,გვ.471–72)

ვაჟას მცირე პროზისათვის დამახასიათებელია ალეგორიული ტონი. თამაზ ვასაძე, მიმოიხილავს რა ვაჟას მოთხრობებს, აღნიშნავს ,რომ ერთუროს ემთხვევა ცნობილი მოაზროვნის , ალბერტ შვაიცერისა და ვაჟას მრწამსი. პირველი წერს: „მე ვარ სიცოცხლე, რომელსაც სურს სიცოცხლე სხვა სიცოცხლეთა შორის.“ მკვლევარი იხსენებს ქართველი მწერლის იდენტურ აზრს: „ ყველა და ყველაფერი ,სადაც კი თვალი და ყური მიუწვდება ადამიანს , გელაპარაკება : „მე ცოცხალი ვარ და მინდა კვალად ვიცოცხლო და სიცოცხლე ჩემი უნდა იყოს დაუსრულებელი“ (ვასაძე თ. , მინდიას სიბრძნე, „არილი“ 1997, 24–30 ივლისი).

ვაჟას მცირე პროზას, ისევე როგორც მთელ შემოქმედებას, მსჭვალავს აზრი : „ ჰარმონიული ცხოვრების მიღწევა ამქვეყნად შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ როცა შეიცნობ საგნებისა და მოვლენების ნამდვილ სულს, მათ ჭეშმარიტ შინაარსს, მიზანს, მიმართებას. ეს შეცნობა სიბრძნეა (ზარქუა ზ. , „გველისმჭამელის “ პრობლემისათვის „ განთიადი“ 1991).

ვაჟა მცირე პროზაში გვიჩვენებს გულისტკივილს და სევდით გვაკვებს მისი თანამედროვე ქართველების ზნეობრივი დეგრადირებისა და გმირი წინაპრების გადაშენების გამო.

გმირები მხოლოდ მაშინ ჩადიან საფლავში გულდამშვიდებულნი, როცა მტერს იგერიებენ, ამარცხებენ, თანაც გულშეუდრეკ მემკვიდრეებს ტოვებენ.

ვაჟა მინიატურებით ესაუბრება თანამედროვეებს ჭეშმარიტად ქებით მოსაგონარი ვაჟკაცების შესახებ“.

ერად ყოფნის მისტერიის არსზე ვაჟას ნაფიქრი მცირე პროზაშიც წარმოისახა.

ვამაყოფთ მისით. ვგრძნობთ მისი დიდი გულის ფეთქვას, მის ტკივილსა და სიხარულს, რომელშიც ჩვენი სამშობლოს იდუმალი ზრახვანი გაცხადებულა! ვუსმენთ ვაჟას გაცხადებულ ღაღადს—ეს ღაღადი ერთი კაცის არაა—იგი საქართველოს ღაღადისია, იგი ქართული ბუნების გაცოცხლებული ხატია, შვლის ნუკრი, თუ ამომავალ მთვარეს მიჩერებული მგლების ხროვა—ქართულია უპირველესად!

„პატარა ვარ, ობოლი...“

ვინ შეიძლება თქვას, რომ ეს ობოლი შვლის ნუკრი ქართველი არ არის!

„ღმერთო,სამშობლო მიცოცხლე“,—ძილშიაც ამას დუდუნებს და ანდერძად ამ წმინდა ცნებას უტოვებს შთამომავლობას.

ამიტომ ისმის მისი მაღალი სამრეკლოდან განგაშის ზარი:“თავის ჯამს ჩასცქერო, საქვეყნოდ არც როს არ გამოსდგებიო!”

ამიტომ გადის მთელი მისი ცხოვრება ყოველგვარი ზნეობრივი კომპრომისის გარეშე!

„ვერ მააწონებთ კარგ ყმასა, რაც არ უჯდება ჭკვაშია..“

ამიტომ არ დაუკარგავს მის კალამს გრძნეულობის თვისება!

ვაჟა—ფშაველას მცირე პროზა, ისევე როგორც მთელი შემოქმედება, გულისგულში ატარებს საქართველოს ისტორიის სუნთქვას. მას ხალხური შემოქმედება ასაზრდოებს. ხალხის წარმოსახვაში კი მუდმივად ილექება ისტორიული სინამდვილე, ქვეყნის გმირული წარსულის რეალური სურათები, ამიტომაც ვაჟას შემოქმედება ასეთი ცოცხალი და ის მრავალ თაობას გამოკვებავს ეროვნული სულისკვეთებით.

ლიტერატურა:

მ.დუდუჩავა „ეპოსი, ლირიკა, დრამა, სახ. ხელოვნება, ლიტერატურა, ესთეტიკა, თბილისი 1973
გრ. კიკნაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, თბ. 1957)
„სურათი ფშაველის ცხოვრებიდან“, „მთიელის უბედურება“, „შთაბეჭდილებანი“ და სხვ.
აკ.გაწერელია, ვაჟა-ფშაველა, წიგნში–„ქართული ლიტერატურის ისტორია“ ტ.4. თბილისი 1974
ვასაძე თ., მინდიას სიბრძნე, „არილი“ 1997, 24–30 ივლისი.
ზარქუა ზ., „გველისმჭამელის“ პრობლემისათვის „განთიადი“ 1991

Nino Gavasheli

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The Historical Theme in Vazha Pshavela's Minor Prose

Abstract

In the history of literature, it has already noticed, that the typological symbols of literary compositions are historically formed features, which are of hard characters in spite of intrinsic processes of development, at the same time in different epochas --- in spite of transformation, don't treason, don't lost its genetic code. That's why, history only enriches its specific regulatory, makes it more various. Often, exactly this generality forms the basement of typological similarity of compositions. Artistic epochal ---- national and individual --- subjective specification destined for the sphere of development and disparity of compositions from each other.

The historical process of literary development, carried it some certain corrections in the classical theory of genre. It's the natural phenomenon, but at the same time it stipulated the multiply of atti tu des. Miniature is destined to the minor form of narrative genre.

It is defined as minor size, but compositionally and contently completed composition, which is charectrized by vast generalization, different from etude and sketch. The literature about it is very poor. The condition in Georgian history of literature is worse. R. Chkeidze with G. Alkhazishvili, which formed and issued the first anthology of Georgian miniature, marks in the book ado, that Georgian miniature ---is fully lost in the stream of vast proze, and even the prosaists didn't try to separate it. mainly everything was united under two names – novel and story. Except of some special cases, they didn't care to separate story from novel etude and sketch or form them in separate chairs.

Artistic effect in miniature is caused with the extreme form of laconism, material pressuring it is very important the „distinctive“ localization of

საკვანძო სიტყვები: ხმელი წიფელი, ხამიკაურის ხმალი, საუკუნო ცხოვრება, ვაჟას მინიატურები, საგმირო საქმეები

Key words: Dry beech , Khamikauris sword, aternal life, Vazha's miniatures, Heroitic acquairs

რომანისტის ლირიკული აღსარება

დიდი მწერლები, რომლებიც ზედროულ ნაწარმოებებს ქმნიან, მუდამ უფერო ჟამს მოდიან ამქვეყნად. ისინი ყოველთვის უსწრებენ დროს იმ სულიერი ღირებულებებით, რომელთა დამკვიდრება–შენარჩუნებისთვისაც იღწვიან. ასეთები მუდამ ებრძვიან დროის რუტინას, სულისშემხუთველ იდეოლოგიურ მარწუხებს; ცდილობენ ბოლომდე უერთგულონ ცენზურისაგან უმართავ მუხას, რაც უდიდეს თავგანწირვასა და ძალისხმევას ითხოვდა და ითხოვს შემოქმედისგან.

მწერალი ანთებული სანთელივით უნდა ჩაუდგესო სულში თავის ხალხს, – შენიშნავდა მიხ. ჯავახიშვილი. შემოქმედის ტვირთსა და მოვალეობებზე მრავალგზის ჩაუნიშნავს უბის წიგნაკში: „ქართული კალამი ძალიან ჰგავს გოლგოთურ ჯვარს, რომელსაც ვატარებ.“ აქვეა, კიდევ ერთისაგულისხმო ჩანაწერი: „ბალზაკმა თქვა საზოგადოება მიკარნახებს, მე კი მისი მდივანი ვარო. მე კი საქართველო მიკარნახებს და მეც მისი მონა ვარ“ (ჯავახიშვილი ქ., 1989. 422).

როგორც ყოველთვის, ამ შემთხვევაშიც მართალი იყო მიხ.ჯავახიშვილი. ზემოთქმულის უტყუარობა მისი ტანჯული ცხოვრების ყოველდღიურობასა და აღსასრულშიც აისახა. მკაცრი და დაუნდობელი იყო ოფიცოზი. მძიმე, სულიერი და იდეოლოგიური წნეხის ქვეშ უწევდა ცხოვრება მიხ. ჯავახიშვილს. იყო ცილისწამება, მუქარა, დაპატიმრება, მაგრამ ხელისუფლებამ ვერ შეძლო მისი მსახურად ქცევა, პოლიტიკურ თამაშში ჩაბმა. ყოველწუთს ელოდა აღსასრულს მწერალი. სიცოცხლე იმდენად არ ანადვლებდა, რამდენადაც დაუმთავრებელი სათქმელი, მკითხველისათვის გაუზიარებელი ტკივილი და ქვეყნისადმი მოუხდელი ვალი.

მწერლის ეს შინაგანი ღელვა ბელეტრისტისათვის დამახასიათებელი ეპოქის მონუმენტური ხედვითა და ლირიკული განცდის უშუალოებით აისახა ლექსში: „ მე ჯერ არ მითქვამს ჩემი სათქმელი“. ლექსი 1977 წელს გამოქვეყნდა. რომანისტის ეს ლირიკული აღსარება ნაკლებად მოხვედრილა ლიტერატორთა კვლევის არეალში. ბოლომდე რომ შევიგრძნოთ მასში არეკლილი ეპოქის სუსხი, მწერლის ტრაგიკული აღსასრულის უეჭველობის შეცნობით გამოწვეული ტკივილი, ლექსს სრული სახით მოვიტანთ:

მე დღეს შევსრულდი ორმოცდაშვიდის.

თრთოლვით და ეჭვით ვზომავ განვლილსა:

ნეტა თუ მივეც ხარკი ამკრეფსა,

ნეტა თუ იკმარს უკვე მიძღვნილსა?

ბედმა მატარა ბეწვის ხიდებზე.

განვლე ტორტმანით ღრე–უფსკრულები

მგვემა და ვგვემე, მყეფა და ვყეფე,

ვრისხე, მრისხა და ვიყავ კრულევი.

და შემეყვანა ნათელ ტაძარში.
ვწირე, ვუკმე ხარკი და მუშკი.
უცებ ჩამიწყდა ბეწვისა ხიდი,
სადღაც ჩამიტყდა ნაგები კოშკი.

ადრე ჩუმდება ხმა ზაროვანი.
მე ჯერ არ მითქვამს ჩემი სათქმელი.
ჯერ ხომ სავსეა თავფარავანი,
ჯერ უშრეტია საქმე უქმნელი.

და თუ ვერ ვზიდე მძიმე ლოდები,
თუ ვერ ვიპოვე გაღმა რიონი,
ექვსი კამეჩი შემბით წყვილად...
ცოლი, ქეთო და არიფიონი.

სხვა ნურვინ მოვა... მოსძებნეთ სადმე
ბორცვი ხრიოკი, ზენარიონი...
მიმაგდეთ ობლად... დაჰყარეთ ძეგლად
„ჯახოს ხიზნები“, ყამირიონი.

და მიგალობეთ ერთხმად, არიფნო,
იმერ–ამერნო, სანდროვ და ილო:
„დიდება შენსა მოთმინებასა
ადრე მოსულო, ჯავახიშვილო!“

ერთად – ერთი მყავს... დარჩება ობლად...
ხელი დაავლეთ... იქნებ იშვილოთ...
ვა, ნეტა შენსა მოთმინებასა
გვიან მოსულო ჯავახიშვილო!

სადღაც ჩამიწყდა ხიდი ბეწვიასა...
სადღაც ჩამიტყდა საქმე უქმნელი.
მაცათ, არ მინდა ... ადრეა წასვლა–
მე ჯერ არ მითქვამს ჩემი სათქმელი.

არ გამოჩნდება დღეს რუსთაველი.
მაშ ჩვენი ხრინწიც გეყოთ, იკმარეთ.
რასაც ამოსწევს პოეტის მკერდი,
მეტი არ ძალუძს. ეგ მოიხმარეთ.

დღეს შემისრულდა ორმოცდაშვიდი...
მე ჯერ არ მითქვამს ჩემი სათქმელი.
ღმერთო, მიშველე, ჯერ ნუ გამწირავ,
ჯერ უხვად დამრჩა უქმნელ – საქმნელი.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ლექსი 1927 წელს დაწერა. ამის შემდეგ, მას მხოლოდ ათიოდე წელი აცალეს სათქმელის, „უქმნელ – საქმნელის“ გასრულებისათვის და, როცა მიხვდნენ, მწირი იყო ხელისუფლებისათვის გაღებული „ხარკი და მუშკი“, „ხმა ზაროვანი“ არ ჟღერდა ისე, როგორადაც მას დაუკვეთეს, კიდევ ერთი დიდი ცოდვა იტვირთეს, „კაენის აღზევების წელს“ არც ისდაინდეს...

„ოცნებათა დავაჟკაცებას“ რომ არ აცლიდნენ, ამას მხოლოდ დიდი რომანისტი არ გრძნობდა. 1929 წელს ტიციან ტაბიძე წერდა:

გარჩენილი ვარ ქვებზე კალმახი
და ახელი მაქვს ლაყურები,
შემართულია ფეხზე ჩახმახი
და უსიკვდილოდ ვერ გადავრჩები.

როგორც გიორგი ლეონიძე იტყოდა, „უთქმელი სიმართლის“ არა ერთ მაძიებელს დაუბალდამეს „სალხინო დღენი“. ტიციანის მსგავსად მიხეილ ჯავახიშვილმაც იწინასწარმეტყველა თავისი გოლგოთა. მან მაცხოვრის მიწიერ აღსასრულს დაადარა საკუთარი: „დიდება შენსა მოთმინებასა ადრე მოსულო ჯავახიშვილო!“

ეს პოეტური ალუზია ავტორის ხვედრის არა მხოლოდ ჭვრეტითი, ან მისნური ილუზიაა, არამედ რეალობის შეცნობით გამოწვეული შეუმცდარი დასკვნა. ამის საფუძველს მიხ. ჯავახიშვილს ის ატმოსფერო აძლევდა, ქვეყანაში რომ სუფევდა; ის სიძულვილით აღსავსე, ტენდენციური, უმართებულო კრიტიკა მიანიშნებდა, განსაკუთრებული სიმკაცრით რომ გამოირჩა 20–30 – იან წლებში.

„დიდი მწერალი ყურადღებით ეკიდებოდა მისი ნაწარმოების შესახებ გამოქვეყნებულ მასალებს. მწერლის ქალიშვილი წერს : „მამა ყველა რეცენზიას ინახავდა და აქა – იქ საკუთარ აზრსაც აწერდა“. საგულისხმოა ერთი ჩანაწერი მიხეილ ჯავახიშვილისა, სადაც იგი აღნიშნავს: „ყოველნაირი კრიტიკა კარგია, გარდა უჭკუო კრიტიკისა“. სად ცხოვრობ, ამხანაგო! ვინ მომცა ნება, რომ დღევანდელი ყოფა – ცხოვრება ისე ავწერო, როგორც ვხედავ და მესმის“ (გვეტაძე ო., 2004. 69).

სამწუხაროდ, მითითება არც მხოლოდ ერთჯერადი იყო და არც მხოლოდ ადგილობრივი ხელისუფლებიდან მოდიოდა. 1935 წელს მიხ. ჯავახიშვილს „უბის წიგნაკში“ ჩაუნიშნავს: „ბევრ ქართველ მწერალს მოსდიოდა მოსკოვიდან ბრძანება, თუ როგორ უნდა სწეროს მან ფორმითაც და იდეოლოგიურადაც“ (კვერენჩილაძე რ., 2008. 142).

მიხეილ ჯავახიშვილის „ურჩი“ იდეოლოგია არც ადგილზე მოსწონდათ და არც „ზევით“. ამიტომაც 1937 წლის 15 აგვისტოს გამთენიისას ქვიშხეთში ყოფნისას უკანასკნელად დააპატიმრეს. მალევე, ორიოდ დღეში, პრეზდიუმის გაფართოებულ სხდომაზე დ. დემეტრაძემ გააკეთა მწვავე, ცილისმწამებლური განცხადება: „მიხ. ჯავახიშვილი ჩვენი სამშობლოს და საბჭოთა ხალხის მოღალატეთა ბანდის, ჯაშუშებისა და დივერსანტების, გარეწრების ხროვის მონაწილე აღმოჩნდა. ეს ურყევი ფაქტით იქნა დადასტურებული. ეს არავის არ გააკვირვებს, რადგანაც მიხ. ჯავახიშვილის მთელი მოქალაქეობრივი და

სამწერლო ბიოგრაფია ახასიათებს მას, როგორც მუხანათურად შენიღბულ და უღრმესი თვალთმაქცობით შეიარაღებულ კლასობრივ მტერს, უსაზღვროდ გაცოფებულს პროლეტარულ რევოლუციის მიღწევებისადმი მტრობით და სიძულვილით. ცნობილია, რომ მიხ.ჯავახიშვილს საკმაოდ დიდი სტაჟიაქვს მოღალატური და კონტრრევოლუციური „მოღვაწეობისა“. ქართველ ბურჟუაზიულ– ნაციონალისტური ინტელიგენციის წიაღში აღზრდილი, იგი მტრულად დაუხვდა საქართველოში პროლეტარული რევოლუციის გამარჯვებას და საბჭოთა საქართველოს პირველსავე წლებში აქტიური მონაწილეობა მიიღო კონტრრევოლუციური კლასების ბატონობის რესტავრაციისათვის წარმოებულ ბრძოლაში. ის იყო პარიტეტული კომიტეტის წევრი. მაგრამ როდესაც ბრძოლის ამ გზაზე იგი პირისპირ შეხვდა საბჭოთა ხალხის ურყევ ძლევამოსილებას, მან განიზრახა შეეცვალა გამარჯვებული მუშათა კლასის წინააღმდეგ ბრძოლის ფორმები და საშუალებანი. მან გაიხსენა თავისი დიდი ხნით მივიწყებული და უკუგდებული სამწერლობო საშუალებანი“ (კვერენჩილაძე რ., 2008.139).

სრულიად საკმარისი აღმოჩნდა ეს შეთითხნილი ბრალდება, წლების მანძილზე დაგროვილი ეს სიძულვილის რეზიუმე, რათა მწერალთა კავშირის პრეზდიუმს სამარცხვინო დამლადქცეული დადგენილება გამოეტანა: „ მიხეილ ჯავახიშვილი როგორც ხალხის მტერი, ჯაშუში და დივერსანტი გარიცხულ იქნას მწერალთა კავშირიდან და ფიზიკურად განადგურებული“ (კვერენჩილაძე რ., 2008.139).

იმ ხანებში მწერალთა კავშირს ბევრი ღირსეული მოუკვეთავს თავისი რიგებიდან, მაგრამ მწერლისაგან მწერლის ფიზიკური განადგურების მოსურნეობა, ამის ხმამაღლა დაფიქსირება და განაჩენად ქცევა სცილდება ყოველგვარ ადამიანურს. არ არსებობს არანაირი მტკიცებულება, ამ დანაშაულის შესამსუბუქებლად რომ გამოდგებოდეს.

მიხეილ ჯავახიშვილის ფიზიკური განადგურების მოსურნეთაგან შემდგომში რეპრესირებულთა შორის აღმოჩნდა როგორც იძულებით , ასევე ნებაყოფლობით ტაშისდამკვრელთა გარკვეული ნაწილი.

როგორც ვნახეთ, დ.დემეტრაძის მიერ გახმოვანებულ ბრალდებაში გამოკრთა გარკვეული შიში. შიში, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილის ფიზიკური განადგურების უმთავრეს საფუძვლად იქცა. „მან გაიხსენა თავის დიდი ხნით მივიწყებული უკუგდებული სამწერლობო საშუალებანი“. რა იყო ეს? რა აშინებდა ოფიციოზს ? კიდევ ერთი „ჯაყოს ხიზნები“ თუ ახალი „თეთრი საყელო“. მწერალმა ხომ თვითონვე შექმნა მითი ამ ორი რომანის დაუსრულებლობის შესახებ. „ის თვლიდა, რომ ნაწარმოები იმ სახით, 1924 წელს რომ გამოიცა, არც სრული იყო და არც დასრულებული. მას დასასრული აკლდა“ (ჯავახიშვილი ქ., 1989.34). რომანი მწერლის სიცოცხლეში კიდევ ორჯერ გამოიცა, მაგრამ მათში ძირეული ცვლილებები არ შესულა. პიესადაც ჰქონდა ავტორს „ჯაყოს ხიზნები“ ჩაფიქრებული. შ.დადიანიც ჩქარობდა მის განხორციელებას მოსკოვში, ქართული სტუდიის სცენაზე, თვითონვე დაწერა სცენარი, მაგრამ ოცნება ოცნებად დარჩა. ოცნებად დარჩა მიხ.ჯავახიშვილის სურვილიც: „ისე არ მოვკვდები, რომ სრული „ჯაყო“ არ დავეწერო (ჯავახიშვილი ქ., 1989.37).

რა უნდა ეთქვა იმაზე მეტი, ვიდრე თქვა, რა აწვალედა დიდ შემოქმედს? რატომ თვლიდა მასალად უკვე დაწერილ „ჯაყოს ხიზნებსა“ და „თეთრ საყელოს“? ერთ–ერთ წერლიში იგი შენიშნავდა: „ამგვარ მასალას აქამდე დავდევი, ეხლა კი თვითონ ის დამდევს და გამოცდილებით ვიცი, რომ კიდევ რამდენიმე წელიწადს უნდა მდიოს და მაწვალოს. ასე დამდევენ დღემდე: „ჯაყოს ხიზნები“ და „თეთრი საყელო“. ამ მხრივ ხელოვანი იმ ბერძნულ მითიურ არსებას ჰგავს, რომელმაც გრიგალი გამოიწვია და ვეღარ დააწყნარა“ (ჯავახიშვილი ქ., 1987.37).

1937 წელს, ხელისუფლებამ მიხ.ჯავახიშვილის განადგურებით სწორედ ამ მოსალოდნელი გრიგალისაგან დაიზღვია თავი, არ ათქმევინა სრულად სათქმელი და არ აქმნევინა „უქმნელ – საქმნელი“.

ლიტერატურა:

1. ჯავახიშვილი ქ. (1989): მიხეილ ჯავახიშვილი. გამომც. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი.
2. ჯავახიშვილი მ.(1977): თხზულებანი რვა ტომად. ტომი 5.გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი.
3. კვერენჩილაძე რ.(2008): მეოცე საუკუნისსაქართველოს ლიტერატურული ცხოვრება. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი.
4. გვენეტაძე ო.(2004):მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში// მეოცე საუკუნის ქართული კრიტიკის ისტორიის ნარკვევები. ქუთაისი.

Nino Giorgadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Lyric Confession of a Novelist

Abstract

Great writers antecede time by the spiritual peculiarities they strive to set in future. They often become the victims of inopportunity. Mikheil Javakhishvili is among those writrers. The great novelist had to live and write under the tough ideological stress.

საკვანძო სიტყვები: ზედროული, მარწუხები, „ჯაყო“, სათქმელი, რომანისტი.

Key words: antecedent, clutch, “Jaqo”, message, novelist

ლიტერატურული ჰეტეროსიმბოლიკის ინდივიდუალური და ზოგადი მახასიათებლები ფიქციურ ტექსტში (გ. ჩოხელის რომანი - „მგელი“)

ხელოვნება ზოგადად და, მით უფრო, ლიტერატურა, საიდუმლოს, მისტიკის გასაღებია. მისტიკური შემეცნება კი, თავის მხრივ, ქმნის საკრალურ ნიშანთა და სიმბოლოთა საკუთარ სისტემას, რომლის გარეშეც მას არ შეუძლია აღწეროს თავისი „გამოუთქმელი“ შინაარსი. სიმბოლოები და სხვა პირობითი ნიშნები, დიონისე არეოპაგელის აზრით, წარმოიშობა არა თავისთავად, არამედ განსაზღვრული და, ამასთანავე, წინააღმდეგობრივი მიზნით, ერთდროულად ცხადყონ და დაფარონ ჭეშმარიტება. ტყუილად როდი ითქვა, რომ „სიმბოლო ესაა ერთდროულად საიდუმლოც და ამ საიდუმლოს წვდომაც.“ მის ბოლომდე შეუცნობელ არსს ხაზგასმით აღნიშნავს კარლ გუსტავ იუნგი: „სიმბოლო უნდა მოიცავდეს ერთგვარ „გაუცნობიერებელ“ ასპექტს, რომელიც ბოლომდე ვერასოდეს ვერ იქნება ცალსახად ახსნილი ან ჩამოყალიბებული.“ სიმბოლო, ხშირად, გაურკვეველ, ტრანსცენდენტურ აზრს ატარებს. მასში „არის ფარულიც და აშკარაც, დუმილიც და მეტყველებაც“ (ტომას კარლეილი). სწორედ მრავალმნიშვნელოვნება, პოლისემანტიზმი განასხვავებს მას „მეზობელი“ ცნებებისაგან (ნიშანი, ემბლემა, ალეგორია). სიმბოლო და სახე ახლოს არის აზროვნებასთან – იქნება ეს მხატვრული, მითოსური თუ რელიგიური, ნიშანი კი – ურთიერთობასთან. აზროვნების (უპირატესად მხატვრული) და კომუნიკაციის ბუნება ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება. „სიტყვები მხოლოდ განსაზღვრავენ, საზღვრავენ აზრს, სიმბოლოები კი აზრის უსაზღვრო მხარეს გამოხატავენ“ (დ. მერეჟკოვსკი). სწორედ ამიტომ არის მხატვრული სამყაროს სახეებისა და სიმბოლოების ენა განსაკუთრებული და იდუმალი. სიმბოლოს წვდომა მხოლოდ გონების ძალით შეუძლებელია. მისი ახსნა და საიდუმლოებრივი ძალის გამოვლენა მხოლოდ სულიერ სამყაროსთან ონტოლოგიური შეხების დროს არის შესაძლებელი. სწორედ ამგვარად შეგვიძლია მგლად ქცეულ ადამიანში ბოროტების, დაუნდობლობის, უღმრთობის სიმბოლო დავინახოთ, ანდა ყვავილით ხელში მოსიარულე კაცში – ხსნის, გადარჩენის, რწმენის სიმბოლო.

გოდერძი ჩოხელის რომანი „მგელი“ ღრმად სიმბოლურია. მისთვის, როგორც, ზოგადად, ჩოხელის ნარატივისათვის, დამახასიათებელია „ღია ტექსტი“, რომელიც საკუთარი იდუმალი სამყაროს მოდელს ქმნის და მუდამ „ახალი სიღრმის“ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ლიტერატურული ჰეტეროსიმბოლიკა თავისი ინდივიდუალური და ზოგადი მახასიათებლებით, ტრანსცენდენტური სამყაროს „მაგიურ სინამდვილეს“ წარმოქმნის და მხატვრულ ტექსტს ჰიპერტექსტად აქცევს. სწორედ მასში დევს ჩოხელისეული სამყაროს, როგორც ჰარმონიული მთლიანობის, ახსნის საფუძველი.

რომანის ფიქციურ ტექსტში შესაძლოა გამოვყოთ სიმბოლოთა კატეგორიები: საგანთა (სამფეხა ხის ხონჩა, სამფეხა სკამი), მოვლენათა (წითელი თოვლი, წითელი ზვავი,

წითელი და შავი ხარის შერკინება, წითელ გველეშაპზე ამხედრებული გარსიას ქვესკნელში ჩასვლა, დონატას ცაში აფრენა), მცენარეთა (ყვავილი), ცხოველთა (წითელი მგელი, წითელი ხარი, ძაღლი) და ფერთა (წითელი, შავი, თეთრი) სიმბოლიკა. ეს სიმბოლური შრე აღქმად მატერიალურ სახეს აძლევს რომანში აზროვნების პროცესს და ზრდის მკითხელის ჩართულობასა და ინტერესს.

ჩოხელის ჰეტეროსიმბოლიკა, ისევე როგორც, ზოგადად, მისი ნარატივი, უბრალო და სადაა. ცნობილია, რომ ელემენტარულ სიმბოლოებს უფრო დიდ კულტურულ-აზრობრივი მოცულობა გააჩნიათ, ვიდრე რთულ სიმბოლოებს. სწორედ „მარტივი“ სიმბოლოები ქმნის კულტურის სიმბოლურ ბირთვს. მათი გაშიფვრა და წვდომა უფრო აადვილებს ტექსტის სიმბოლიზირებად წაკითხვას. სიმბოლო არსებობს მოცემულ ტექსტამდე და ცოცხლდება ახალ ტექსტში, ახალ ნიადაგში მოხვედრილი მარცვლისდაგვარად. ვნახოთ, როგორი ნიადაგი აღმოჩნდა ჩოხელის ნარატივი და როგორ იშლება ზემოთ ჩამოთვლილი სიმბოლოები ფიქციური ტექსტის სიუჟეტში. ჩვენ, აქ, მხოლოდ რამდენიმე მათგანს შევხებით.

დავიწყოთ საგანთა სიმბოლიკით: სამფეხა ხის ხონჩა და სამფეხა სკამი, რომლებიც საკმაოდ ხშირად ფიგურირებენ ნარატივში, ერთგვარი სახარებისეული რემინისცენციით შეიძლება აიხსნას და სამეხა ერთარსების სიმბოლოდ დაიშიფროს.

მგლადყოფილი თევდორე, რომელიც მხსნელად ევლინება მგლების რკალში მოქცეულ ლუკას, სამფეხა ხონჩაზე გაწყობილი პურ-მარილით უმასპინძლდება ცხოვრების ლაბირინთებში გახვეულ და გზა-შარაზე აღმოჩენილ „ნაწილიან“ ყმაწვილს. თევდორე თავადვე ხსნის ამ რიტუალის დანიშნულებას: „სამფეხა სკამზე მიყვარს ჯდომა და სამფეხა ხონჩაზე პურის ჭამა, სამეხას მახსენებს ყოველ წამს“. პური აქ, შესაძლოა, სახარებისეულ მანანად იქნას აღქმული, ხოლო პურის ჭამის ეპიზოდი – ზიარების წმინდა საიდუმლოს რემინისცენციად. სამფეხა სკამის საგნობრივი სიმბოლიკა კარგად იკვეთება თევდორეს მამის, თანდილას მხატვრული სახის გახსნაში. თანდილა სახარებისეული იობისა და ვაჟას მინდიას პროტოტიპია: „ცხოვრებაში ბევრი სიმწარე გამოიარა, მაგრამ ერთხელ არ გამიგონია იმის სამდურავი, წყენას ისე მოგიტევებდა, სასიკეთოდ განგაწყობდა... ბალახებში რომ გაივლიდა, წუხდა, ყვავილებზე ფეხი მედგმევინება და ითელეზიანო...“ (ჩოხელი 1988: 63). განსაკუთრებით საინტერესოა თანდილას წუთისოფლიდან გასვლის სცენა. ეს არ არის ჩვეულებრივი მოკვდავის აღსასრული, ეს მადლმოსილი წმინდანის აღსასრულია. თანდილა კი არ კვდება, აყვავილდება, სურნელოვან ბუჩქად იქცევა და ჰაერში მიმოიფანტება: „მაღლა ბანზე თავისი სამფეხა სკამი დავუდგი და იქ დავსვი, ჯოხს დაეყრდნო, მზეს მიეფიცხა....მამაჩემს ჯერ შუბლზე ამოუვიდა ყვავილები, მერე მთელ მის სხეულზე იწყო ამოსვლა. ყვაოდა მამაჩემი, ყვაოდა და თან სურნელება იდგა ენით აუწერელი. ბოლოს სულ ყვავილების თაიგულად იქცა... კაცის ფორმა ჰქონდა ამ თაიგულს და სკამზე იჯდა“ (ჩოხელი 1988: 64).

რაც შეეხება მოვლენათა სიმბოლიკას. ცნობილია, რომ მსხვერპლშეწირვა და მარგინალიზმი ჩოხელის მსოფლმხედველობისა და ესთეტიკის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. მის შემოქმედებაში ხშირია პერსონაჟთა სახელების, სახეებისა თუ სცენების

განმეორება სხავდასხვა ინტერპრეტაციით, რაც კიდევ უფრო კრავს და ერთ მთლიანობად აქცევს გ. ჩოხელის ნარატივს. ზემოხსენებულ რომანში ასეთი პერსონაჟია გარსია, რომელიც გვხვდება, აგრეთვე, მწერლის ერთ-ერთ ცნობილ მოთხრობაში – „გარსია ხევსურული სახელია“. ეს მხატვრული სახე „კაი ყმის“ ერთგვარი პერსონიფიკაციაა და ვაჟკაცობის, ერთგულების, თავგანწირვის, რაინდობის სიმბოლოდ აღიქმება ორივე ნაწარმოებში. რომანშიც და მოთხრობაშიც გარსია პროტესტის, წინააღმდეგობის უკიდურეს ფორმას მიმართავს. გარსია ოჩიაური, რომელსაც თავისი სამშობლოს, არხოტის მთების დატოვებას აიძულებენ, ცეკვით, როკვით კვდება: „ასა! – ერთხელაც გასძახებს მთებს და მზის სხივებს შეაშრება მისი სული“, ხოლო რომანის გმირი ვაჟკაცობის, კაი კაცობის, რაინდობის „სენით“ შეპყრობილი გარსია, „აკვიატებული“ სურვილით – ჩაიდინოს „საქმენი საგმირონია“. ეს არის შეუცნობელი ამბოხი უმოძრაო ყოფის წინააღმდეგ. ვერც ერთი ვერ ეგუება და არ ეპუება წუთისოფლის სიმუხთლეს, ერთი ცეკვაში ლევს სულს, მეორე ტოვებს სკნელს და ქვესკნელში მიჰყვება წითელ გველეშაპს, რათა საფშველშივე მოსპოს უკეთურება. „ადამიანი სამყაროს სკნელთა საზღვრებთანაა დაკავშირებული, მას საშუალება ეძლევა შეიცნოს კეთილი, ბოროტი და ნეიტრალურად კატეგორიზებული ზებუნებრივი არსებები, რომელნიც მოძრაობენ საკრალურიდან პროფანულში და პირიქით, სფეროებში (აბაკელია 2011: <http://semioticsjournal.wordpress.com/2011/04/01/>). გარსია მიეზის პროცესშია, მაქსიმალურად ცდილობს თავადაც ეზიაროს და ხალხიც აზიაროს ჭეშმარიტებას, იცის, რომ ხსნა მოძრაობასა და აქტიურობაშია, ის სამივე სფეროს მოივლის: სკნელი-ქვესკნელი-ზესკნელი, იბრძვის, თუმცა ის მარტოა ამ ბრძოლაში და ხორციელად იღუპება, მისი სული კი (ლანდის სახით) კაცთა მოდგმას დასტრიალებს თავს და მფარველად, შემწედ ევლინება. გარსია „ვეშაპთმებრძოლთა გმირის“, „წმინდა მხედარის“ მკვეთრად გამოხატული პარადიგმული სახე-სიმბოლოა. ტექსტის ამ ნაწილში, როგორც ვხედავთ, ბუნებრივ სიმბოლოებთან ერთად, გვხვდება ფსიქიკის მიერ შექმნილი, ფსიქოსიმბოლოებიც (გველეშაპი, დევი, ქვესკნელი, ზესკნელი და ა.შ.), რომელთაც რეალური სამყაროდან წარმოსახვით, ტრანსცენდენტურ სამყაროში გადავყავართ.

რომანში მოვალენათა სიმბოლიკიდან განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს წითელი და შავი ხარის შერკინების ეპიზოდს (ფერთა სიმბოლიკას ქვემოთ შევხებით). ხარის სიმბოლიკას დიონისე არეოპაგელი შემდეგნაირად ხსნის: „ხარი (ეზეკ. I, 7) მოასწავებს, აგრეთვე, გაფურჩქნას, როდესაც გონისმიერი ხნულები გადახსნილია ციური და ცხოველმყოფელი წვიმების შესაწყნარებლად“ (დიონისე არეოპაგელი 1987:206), როგორც ვხედავთ, ხარის სიმბოლოსთან ნაყოფიერება და ამინდის ცვლაა დაკავშირებული. ამის დასტურად თ. სახოკია აღნიშნავს, რომ ზოგ ტბას მაგ. იმერხევში უშუალოდ ბუდის ტბას (ბუღოილს) ეძახდნენ. ლეგენდის მიხედვით, ამ ტბაში წითელი ხარი ცხოვრობდა, რომელიც ზაფხულობით ამოდიოდა და ძროხებს ამაკვებდა..(სახოკია 1985: მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი)). რქა კი, ზოგადად, გულისხმობს დამცველობას და უძლეველობას. ვნახოთ, აღნიშნული მახასიათებლები როგორ ფორმულირდება წინამდებარე ნარატივში. მედიტაციაში მყოფი რომანის გმირის, ლუკას მეხსიარებაში ამოტივტივებული ეს სცენა, რომელიც, თითქოსდა, საკრალური მნიშვნელობის მატარებელია, რიტუალს უფრო გავს. ეს არის ბძოლა

უფლებისათვის, სწრაფვა პირველობისაკენ. მორკინალ ხარებშიც კი მგლები ერკინებიან ერთმანეთს, რომელთაც პირველობისათვის სწრაფვის შეუვალი კანონები აქვთ. ლუკა მიხვდა, რომ „ეს იყო ის, რაც ღამეებს ატეხინებდა კაცებს და აყაყანებდა“ (ჩოხელი 1988: 93). რამდენიმე დღის დაუნდობელი ორთაბრძოლის შემდეგ, გამარჯვება წითელ ხარს დარჩა: „წითელი ხარი წელში გასწორდა, ჰაერი დაყნოსა. გამარჯვება იგრძნო. მოპოვებული თავისუფლება იგრძნო“ (ჩოხელი 1988: 94). ეს „გამარჯვება“, უკვე, მწერლის მწარე ეპოქალური სინამდვილე იყო.

ზოომორფული სახეებიდან ტექსტში წითელი და შავი ხარის, ძროხის, ძაღლის და, ზოგადად, შინაური ცხოველების გარდა, რომელთა დანახვაც ლუკასათვის სიმშვიდის მყარი საფუძველია („სადაც ძაღლი, ძროხები, ადამიანი და ახლადმოსული თოვლია, იქ აღარ შეიძლება ავი ფიქრი“ (ჩოხელი 1988: 171) , განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა აქვს მგელს. უნდა აღინიშნოს, რომ ცხოველთა სიმბოლოებად გამოყენებას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ისინი სახე-სიმბოლოებად ჩამოყალიბდნენ ჯერ კიდევ უძველესი დროის მითოლოგიებსა და რელიგიებში. ზოგადად მგელი სიმბოლოა სიავის, მზაკვრობის, სიხარბის, დაუნდობლობის. ქრისტიანულ სიმბოლიკაში ბოროტებასა და ძალადობას ასახავს. სკანდინავიურ მითებში ქაოსის სიმბოლო _ უშველებელი მგელი-ფერნინი _ სამყაროს არსებობის ბოლოჟამს ყლაპავს მზეს. იგივეა მოთხრობილი ერთ-ერთ კელტურ მითშიც. თუმცა, მგელი აპოლონისი წმინდა ცხოველია ძვ. საბერძნეთში და ოდინისა _ სკანდინავიურ მითოლოგიაში. ძველ რომში ითვლებოდა გამარჯვების სიმბოლოდ, ანტიკურ ეპოქაში მხედრულ სიმამაცესა და თავდადებას განასახიერებდა. აქვე გავიხსენოთ ვახტანგ გორგასლის მუხარადზე გამოსახული მგელი, რის გამოც უწოდეს ვახტანგს „გორგასალი“ ანუ „მგლისთავიანი“, რაც სპარსული პარადიგმაა ქართულ ცნობიერებაში (გაბრიელაშვილი 2011: 34). რაც შეეხება სვანურ ტრადიციებს, იქ მგელი სიძლიერის, დაუმარცხებლობის და უშრეტი ენერგიის სიმბოლოა. „მგელ-ლომის ფორმის დროშა უნდა მიაწიწებდეს პრექრისტიანული და ქრისტიანული ინიციაციების ერთიანობაზე. ქართულ ხალხურ შემოქმედებაშიც მგელი, ისევე როგორც „კაი ყმა“, სიმბოლოა შეუდრეკელობის, გულისხმიერების სამი არ გაიწურთნების: მგელი, არწივი, კაი ყმა.“ (გამსახურდია 1995: 49)

როგორც ვხედავთ, მგლის სიმბოლოს არაეთგავროვანი დატვირთვა აქვს. სწორედ ამ სიმბოლოების, ასოციაციების, წარმოდგენების, გადმოცემების, შეხედულებების პლურალიზმი და განსხვავებულობა ქმნის ინტერპრეტაციის უწყვეტ ჯაჭვს რომანში და გამოკვეთს მგლის „იმაგოს“ (სურათ-ხატი) შტრიხებს (გობიანი 2013: 105).

რომანის დასაწყისში, თვითშემეცნების გზაზე შემდგარ ნაწილიან ლუკას (მას ბეჭზე არწივი აქვს გამოხატული), სიზმარში თეთრებით შემოსილი, თეთრწვერა მოხუცი (თეთრი- პირველყოფილი სიწმინდე) ეცხადება, რომელსაც ხელში ყვავილი უჭირავს და მისკენ იშვერს: „ნუ გეშინია, შვილო, მიდი, გაიქეცი“. პირველივე შტრიხებიდანვე იკვეთება ლუკას რთული, წინააღმდეგობრივი გზა, გზა სულიერი წონასწორობის დარღვევისა, სულის „ცვლადობისა“ და ამაღლებისა, რომლის გავლასაც დიდი ძალისხმევა, შემართება და სიმტკიცე სჭირდება. სწორედ ეს მისია დაეკისრა უფრო ადრე თევდორესაც, „აყვავილებულ“ თანდილას ძეს. მიუხედავად სამუდამო სასუფეველის დამკვიდრებისა, მამის სული მაინც ვერ ისვენებს და გამუდმებით

შთააგონებს განსაცდელში მყოფ შვილს : „ _ მოძებნე ყვავილი, მოძებნე ყვავილი! “ სწორედ ყვავილის ძებნისა და პოვნის იდეა კრავს კომპოზიციურად ნაწარმოების სიუჟეტს.

რაც შეეხება, ზოგადად, ყვავილის სიმბოლიკას: თეთრი ყვავილი _ (წყლის სიმბოლო) _ სიფაქიზესთან, უმწიკლოებასთან, გულწრფელობასთან და სიხარულთან არის დაკავშირებული. წითელი ყვავილი _ (ცეცხლის სიმბოლო) _ ზაფხულისა და მზის ასოციაციას იწვევს. ეს არის მორცხვობის, ამავედროულად, ვნებიანობის, ძლიერების და გამჭრიახობის ფერი. ჩოხელისეულ ყვავილს ფერი არ აქვს, ის ულამაზესია, კეთილსურნელოვანი, სუფთა და უფერო, როგორც სული. ყვავილი, ზოგადი მახასიათებლის გარდა, მკვეთრად გამოხატული ინდივიდუალური მახასიათებლებითაც გამოირჩევა არა მხოლოდ ზემოხსენებულ რომანში, არამედ, ზოგადად, ჩოხელის შემოქმედებაში. მწერალს განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვს ყვავილისადმი: „მე მოვდიოდი დასაბამიდან და ჩემი სული ყვავილივით მომქონდა შენთვის“ (გ. ჩოხელი). ის სიწმინდის, უმანკოების, უცოდველობის, რწმენის, სულის სიმბოლოა, მხოლოდ მას შეუძლია სძლიოს ადამიანში ჩაბუდებულ მხეცს (მგელს) და სიწმინდის სამსახურში ჩააყენოს: „ცოფიანი მგლები უცებ შედგნენ ყვავილის დანახვაზე, თუ სუნზე (გამხმარი იყო, მაგრამ მაინც სურნელი ჰქონდა ყვავილს), დაიყმუვლეს, კუდები ამოიძუეს და გაიქცნენ...ლუკას ხელში თანდათან ღვივდებოდა ეს ყვავილი და მთელ დედამიწას თავისი სურნელებით ავსებდა.“

ფერი სიმბოლური აზროვნების ერთ-ერთი მთავარი საყრდენია. მ. ხიდაშელის აზრით, ქართულ კულტურაში გამოყენებული (წითელი, თეთრი და შავი) ფერები არქაული სიმბოლიკის ყველა ნიშანს ატარებდნენ, ერთ სისტემაში იყვნენ გაერთიანებულნი და მათი ფუნქციები მკვეთრად იყო გამოკვეთილი (ხიდაშელი 2010: 473). ქართულ ტრადიციაში, ოდითგანვე, წითელი სიკვდილ-სიცოცხლის ფერი იყო, შავი _ სიკვდილისა და აღორძინების, თეთრი კი _ სიკვდილ სიცოცხლისა, რაც, როგორც ნ. აბაკელია აღნიშნავს „ფერთა ამბივალენტურ გააზრებაზე მიგვანიშნებს და ის რომ, ერთი და იგივე ფერი ურთიერთგამომრიცხავ ახსნა-განმარტებას ექვემდებარება, გვიბიძგებს ფერთა სივრცობრივი ასპექტით დალაგებისაკენ და მის კოსმოგონიასთან დაკავშირებას“

დომინანტური როლი რომანის ფერთა სიმბოლიკაში წითელს უჭირავს. თავად სათაურიც, მეორე რედაქციით, „წითელი მგელია“, რითაც ავტორი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს აღნიშნული ფერის სიმბოლურ სემანტიკას. ჩოხელის შემოქმედება სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის მარადიული სევდა-საფიქრალია. ჩოხელისათვის სიცოცხლე სულ-ხორცის ერთიანობაა, ადამიანად ყოფნის ტკბილი სევდა, სიკვდილი _ სულ-ხორცის გაყრა, ადამიანად არყოფნის სევდა. ადამიანობა კი სიცოცხლისა და სიკვდილის უმაღლესი ფორმაა _ მისთვისაა შექმნილი სიცოცხლეცა და სიკვდილიც. წითელი სიცოცხლის ფერია. „მგელს კი სიცოცხლე უყვარს, იმიტომ ეწაფებიან სისხლს, რომ სიცოცხლე სისხლშია და მოწყურებული სვამენ სიცოცხლეს“ (ჩოხელი 1988: 49). ჩოხელის სამყაროში ნელ-ნელა ყველაფერი „წითლდება“ (ეპოქალური სინამდვილე): „მდინარე სულ სისხლივით წითელი წავიდა“....,თოვდა. მთელი ხეობა წითლად გადაიბარდნა“....,პირველად იხილეს წითელი ზვავი“....,ზვავის წინ მოდიოდა წითელი ქარი“. გველუშაპზე ამხედრებულ წმინდა მხედარს, გარსიას, ქვესკნელშიც კი „სიწითლე“

ხვდება: „მთელი ქვესკნელი იმ გველეშაპივით წითელი იყო. მდინარეებიც და წყაროებიც წითელი მოდენილა. ცაც წითელი ყოფილა და მიწაც.“ (ჩოხელი 1988: 197). ტექსტში ხშირია კონტრასტულ ფერთა შეპირისპირებაც, რაც სიკვდილ-სიცოცხლის, ყოფნა-არყოფნის, სკნელ-ქვესკნელის, გამარჯვება-დამარცხების, უფრო ზოგადად – სამყაროსა და ანტისამყაროს, მოწესრიგებული შინას და მოუწესრიგებელი ქაოსის ერთგვარი სიმბოლური მახასიათებელია: „თუმცა თოვლს მთლად გაეთეთრა არე-მარე, მაგრამ „შავი დღე“ მაინც სადღაც ახლოს დასუნსულედა“....,ცაც წითელი ყოფილა და მიწაც, მარტო ხალხი ყოფილა შავად“....წითელი და შავი ხარის შერკინება და სხვა. განსაკუთრებით საინტერესოა, ამ თვალსაზრისით, სიტყვის - „შემომგლისფერდა“, რომელსაც მწერალი ძალიან ხშირად იყენებს ტექსტში, სემანტიკურ-სიმბოლური დატვირთვა. „შემომგლისფერდა“, ამ კონკრეტულ კონტექსტში, სამ ფერს აერთიანებს: თეთრს (დღე), შავს (ღამე) და წითელს (მგელი), რომელსაც ორმაგი სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ერთ მხრივ მწერლის ეპოქას, კერძოდ, მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების სოციოკულტურულ სივრცეს, სისხლიან საბჭოთა პერიოდს ასახავს, რაც ტექსტის ზედა შრეს, ერთგვარ „გარეგან“ რეალობას წარმოადგენს და მეორე მხრივ – ტრანსცენდენტური სამყაროს „მაგიურ სინამდვილეს“ (ჰერმან ჰესე), სადაც ასოციაციები, ხილვები, წარმოდგენები, საკრალური მოვლენები და ქვეცნობიერი არსი უდიდეს ადგილს იკავებს (მანდალას სიმბოლიკა), რაც რომანის ე.წ. „შინაგანი“ (სულიერი, ფსიქოლოგიური) რეალობაა.

გ. ჩოხელი თავად იყო „ყვავილივით უცოდველი კაცი“, მოსული სულ სხვა სამყაროდან, სადაც სულის წიაღი ჯერ ისევ ამაღლებული და წმინდაა, ბავშვობა ჯერ ისევ შეურყვნელი და უბიწო. ამიტომაც ეღვებოდა ასფალტზე ფეხი „მაგიურ მთიელს“, როგორც მის ალტერ ეგოს – ლუკას. ჩოხელის მთელი შემოქმედება უფლის სადიდებელია, რამეთუ რწმენითა და სიყვარულითაა გაჯერებული, თუმცა მისი პოზიციის თავისებურება ისაა, რომ იგი ეყრდნობა არა დარწმუნების, არამედ შეძრწუნების, გაოგნების, მოულოდნელობის ეფექტს. ამ მხრივ, გამონაკლისი, არც წიანმდებარე რომანია, სადაც ავტორი მეტად უჩვეულო გარემოს ქმნის, კერძოდ, მგელს ასახლებს ადამიანში და პირიქით, ადამიანს – მგელში, კაცს ყვავილის ბუჩქად აქცევს და მერე ჰაერში მიმოფანტავს, რწმენის ძალით ადამიანებს ცაში აფრენს და მხეცებს ყვავილის (სიყვარულის) ყოვლისშემძლე ძალით ამარცხებს. განსაკუთრებული ადგილი ნაწარმოებში სამება ერთარსებას უკავია, რაც სიმბოლიკის თვალსაზრისით თეოლოგიურად ყველაზე მნიშვნელოვანი ცნებაა, რომლის მიხედვითაც ღმერთი ერთია, თუმცა სამსახოვანი (სამპიროვანი) – მამა ღმერთი, ძე ღმერთი და სულიწმინდა. ეს სახარებისეული, დოგმატური სიმბოლიკა შემდეგნაირად იშლება რომანის სიუჟეტში: სამფება სკამზე მჯდომი „ყვავილებული“ თანდილა – სიწმინდის, სიყვარულის, მორჩილების, სათნოების, მიმტევებლობის საწყისი – მამა ღმერთი, თავისი წილიდან შობს ყვავილებს, რომლებიც მიმოიფანტება მთელს სამყაროში, თუმცა ადამისტური ცოდვებით დამძიმებული კაცთა მოდგმა ვერ ხედავს, ვერ ამჩნევს „ყვავილს“ (ჰუმმარიტ სიყვარულს – ღმერთს). მამის სული „ყვავილს“ მგლადყოფილ, ადამიანური ცოდვებისაგან განწმენდილ, მხოლოდშობილ ძეს (ძე ღმერთი), თევდორეს აპოვნიებს, რომელსაც ჯერ „გაურყვნელი სულის“, ლუკას (სულიწმინდა) გამოხსნას დააკისრებს მგლების (ჯოჯოხეთის, ბოროტების, ცოდვის) რკალიდან. ყვავილის სურნელით

(სულიწმინდის მადლი) ივსება და იჟღინთება მთელი სამყარო: „რო არა წმინდა სამება, სამგლედ გადაიქცეოდა მთელი დედამიწა“ (ჩოხელი 1988: 61). დადის ლუკა ქვეყანაზე ყვავილოთ ხელში, რომლის ერთ ბოლოშიც ანა (სიყვარულის პერსონიფიკაცია) ელოდება, რამეთუ „ქალის სიყვარული დასაწყისია იმ დიდი სიყვარულისა, რომელსაც მარადიული სიცოცხლე ქვია...სიყვარული მარადიულ სიცოცხლეზე ოცნება არის“ (ჩოხელი 2006: 171).

ამდენად, სახარებისეული რემინისცენცია, რომლითაც შევეცადეთ რომანის სიუჟეტის ახსნას, შესაძლოა შემდეგნაირად იქნეს ფორმულირებული წინამდებარე სახე-სიმბოლოებით: მამა ღმერთი – „ყვავილებული“ თანდილა → ძე ღმერთი – მხსნელად მოვლენილი თევდორე → სულიწმინდა – კაცი სურნელოვანი ყვავილით მგლების რკალიდან – ნაწილიანი ლუკა.

ლიტერატურა:

1. აბაკელია ნ. (1997): სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში, გამ. „პითაგორა“. თბილისი.
2. აბაკელია ნ. (2011): ავსტური სიმბოლოს ზოგადი მნიშვნელობისთვის ქართულ მითო-რიტუალურ სისტემაში <http://semioticsjournal.wordpress.com/2011/04/01/>
3. არუთინოვა ნ. (2010): სიმბოლო <http://semioticsjournal.wordpress.com/2010/08/02>
4. ბარდაველიძე ვ. (1941): ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (ღვთაება ბარბარე). თბილისი.
5. გომართელი ა. (1997): ქართული სიმბოლისტური პროზა. თბილისი.
6. გამსახურდია კ. ზ. (1995): ადრექრისტიანული ქართლის კულტურული მოაზიკა. გამ. „პითაგორა“. თბილისი.
7. გაბრიელაშვილი ლ. (2010): ქრისტიანულ სიმბოლოთა პარადიგმები ასურელ მამათა ცხოვრებაში. (დისერტაცია)
8. გობიანი გ. (2013): მგლის „იმაგოს“ კონცეპტი გოდერძი ჩოხელის რომანში – „მგელი“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა და კულტურა“ TI. გამ. „მერიდიანი“. ქუთაისი გვ.102-108
9. დიონისე არეოპაგელი (1987): „ციური იერერქიის შესახებ“, თარგნა ე. ჭელიძემ. საღვთისმეტყველო <http://semioticsjournal.wordpress.com/2010/08/02> კრებული, 3. თბილისი გვ. 206-276.
10. კიკნაძე ზ. (2004): მითოლოგიური ენციკლოპედია ყმაწვილთათვის (წიგნი მესამე), ქართული მითოლოგია. თბილისი
11. კასირერი ე. (1983): რა არის ადამიანი. გამ. „განათლება“. თბილისი.
12. ლომიძე თ. (2008): ფერის მხატვრული გააზრების თავისებურება ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიაში, სემიოტიკა,3, თბილისი.
13. ლოტმანი ი. (2010): სიმბოლო კულტურის სისტემაში. <http://semioticsjournal.wordpress.com/2010/08/02>
14. ხიდაშელი მ. (2010): ფერის სიმბოლიკა მახლობელია აღმოსავლეთის ადრესამიწათმოქმედო კულტურასა და ქართულ ხალხურ კულტურაში. კრებულში: მ. ხიდაშელი საქართველოს ძველი კულტურის საკითხები. თბილისი
15. ჩიქოვანი მ. (1949): ვეშაპთმებრძოლი გმირი და წმინდა მხედარი. პუშკინის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები. ტ. VII. თბილისი.
16. ჩოხელი გ. (1988): მგელი. გამ. „მერანი“. თბილისი
17. ჩოხელი გ. (2006): ადამიანთა სევდა. გამ. „ლაშარელა“ – სერია XX საუკუნე. თბილისი
18. ჯალიაშვილი მ. (2010): დროის მეტაფიზიკა მოდერნისტულ რომანში. <http://semioticsjournal.wordpress.com/2012/02/026>
19. ჯალიაშვილი მ. (2011): გოდერძი ჩოხელის რომანზე „მგელი“. კაცი ყვავილით მგლების რკალიდან. <http://maiajaliashvili.blogspot.com/2011/01/blog-post>

Individual and Common Features of Literary Heterosymbolism in Fiction Text
(“A Wolf “ by Goderdzi Chokheli)
Abstract

Generally art, especially, literature is a key to secrecy and mysticism. Mystical cognition for its part creates the system of sacral symbols and signs without which comprehending esoteric allusions and describing “implicit” content becomes hard. It’s impossible to grab a symbol and perceive its meaning only by stretching mental tension. To find clue to mysterious power you need ontological approach to comply with spiritual world. Thus, it’s normal to seek brutality, cruelty, wretchedness within a human being embodiment of a wolf, but a man with flowers in his hand always symbolizes hope, survival, and peace.

The novel “ A Wolf” by Goderdzi Chokheli is deeply symbolic. As peculiar to Goderdzi Chokheli's narrative style it is “open text”, which begets model of individual, eccentric world always arising impression of “new depth”. Literary heterosymbolism with its individual and common peculiarities establish “magic reality” of transcendental universe and turn fiction texts into hypertexts which provides basis for explaining the world as harmonious unity through Goderdzi Chokheli’s perspective.

We can emphasize symbolic categories as follows: things (three legged chair) , events (red snow, red avalanche, fight of red and black oxes, Garsia riding the red dragon disappeared in the underworld, Donata flying high up into the sky) plants (flowers)animals (red wolf, red ox, dog,) colours (red, black white). This symbolic areal gives material perception to the process of thinking and extends reader's interest and engrossment.

A symbol exists before the given text and is refreshed in a new one like a seed thrown into new soil. Let’s evaluate what kind of soil Goderdzi Chokheli's narrative is for literature and how these above mentioned symbols are deployed within the plot of fiction text.

საკვანძო სიტყვები: ჰეტეროსიმბოლიკა, მისტიკა, მაგიური სინამდვილე, სიმბოლოთა კატეგორიები, ასოციაციები

Key words: Heterosymbolics, mystics, magic reality, categories of symbols, associations.

ვაჟა-ფშაველას რამდენიმე პოემის ქრონოტოპი ლიმინალობის თეორიის კონტექსტში

ყრმობიდანვე აღნიშნავდა ვაჟა-ფშაველა, - საკუთარი ღერძის გარშემო მიყვარს ტრიალიო. „საკუთარი ღერძის გარშემო ტრიალში“ იგი, ცხადია, თვითგამორკვევას, თვითანალიზს, „მე“-ში ჩაღრმავებასა და მოგზაურობას გულისხმობდა. გამომდინარე თეორიიდან, რომ ადამიანი სამყაროს მიკრომოდელია, იგი საკუთარი თავის შეცნობით შეიმეცნებს მთელ სამყაროს და მასში დეტერმინირებულ ღვთიურ არსს. „ბუნება მბრძანებელია, იგი მონაა თავისა“! სლოგანით პოეტი ამზეურებს პანთეიზმის ჭრელ პალიტრას, სადაც ღმერთი თვით ბუნებაში და მასთან იგივეობაშია. „რამ შემქმნა ადამიანად, რატომ არ მოვედ წვიმად“, - ლირიკული გმირის ჩივილი, ბუნებასთან თანაზიარობასთან ერთად, ადამიანად მოვლენისა და ყოფის ტრაგიკულობაზე პედალირებს. სიცოცხლის სიყვარულით აღვსილი ვაჟა-ფშაველა მუდმივად ეძებს ადგილებს თავისი პერსონაჟებისათვის, რათა დროსა და სივრცეში ყოფიერების დამლით აღნუსხული ადამიანები განთავისუფლდნენ პირობითი დოგმებისა და კლიშეებისგან, და დაიბადოს მათში პიროვნება.

პიროვნების შეცნობა-აღმოცენება - ზრდის ფაზები მტანჯველ და მტკივნეულ პროცესებთანაა დაკავშირებული და ყოველთვის მსხვერპლს მოითხოვს. მსხვერპლს ტარიგი საკუთარი თავისთვის გაიღებს, რადგან მას უკვე სხვაგვარად ცხოვრება არ შეუძლია. ჩნდება მენტალური შეგრძნება - უკმარისობა, რომ ის დასვრილია და სასწრაფოდ სჭირდება გასუფთავება. ვაჟა-ფშაველას პოემებში სწორედ ამგვარი სულიერი მეტამორფოზაა აღწერილი და ახსნილი.

მოცემულ სამეცნიერო ნაშრომში შევეცდებით, ვაჟას პოემების „გაგება-წაკითხვა“ წარმართოთ აზროვნების კლასიკური პარამეტრებისა და სტერეოტიპებისგან დამოუკიდებლად. კერძოდ, ჩვენი მიზანია, ტექსტის კვლევისას გამოტანილი დასკვნებისათვის, ამოსავალი წერტილი იყოს თვითონ ტექსტი, და არა რომელიმე ცალკეული ტექსტის კვლევის თეორია, რომელსაც, ხშირად, პროკრუსტეს სარეცელივით არგებენ ხოლმე ნაწარმოებებს. თუმცა, ბახტინისეული ქრონოტოპის კონცეფცია, ვფიქრობთ, გვაძლევს მაქსიმალურ შესაძლებლობას, შესაბამისად შევაფასოთ ვაჟა-ფშაველას პოემები. აღნიშნული კონცეფცია, გადამუშავებული „საზღვრის“ ანუ ლიმინალობის ანთროპოლოგიური თეორიის კონტექსტში, შესანიშნავ ბაზისს გვიქმნის ტექსტში პიროვნების დაბადების ფაზების აღსაწერად და გასაანალიზებლად.

ტერმინისა და ცნების - „ლიმინალობა“ - ავტორი ვან გენეპი აყალიბებს ტრანზიტულობის სამ ფაზას: 1. გამოყოფა ანუ სეპარაცია; 2. მარგინალობა ანუ ლიმინალობა; 3. გაერთიანება ანუ ინკორპორაცია. პირველი ფაზა მოიცავს პიროვნების განცალკევებას მოცემული რეალური დროიდან და სივრციდან. მეორე ფაზა - მარგინალობის ანუ ლიმინალობის - ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაზაა და გამოხატავს პიროვნების გაორებულ მდგომარეობას, როცა სოციალურიდან განცალკევებულად აყენებს

თავს, რიგი მიზეზების გამო. მესამე ფაზაში კი პიროვნება უბრუნდება არსებულ გარემოს, მხოლოდ განსხვავებული სოციალური სტატუსით. ლიმინალობის თეორია დროისა და სივრცის გააზრების განსხვავებულ მოდულებს მოიცავს და სუბიექტივისტურ მიდგომებს ეყრდნობა, ის სხვაგვარ სიღრმესა და გამჭვირვალობას სძენს ლიტერატურულ ტექსტს. დროსა და სივრცეში არსებული ლიტერატურული პერსონაჟი იცვლება მათგან დამოუკიდებლად და, ამასთანავე, მათ კვალდაკვალ. პერსონაჟს ეჯაჭვება დროისა და სივრცის პარადიგმა და რეალურ ასახვას პოვებს მის ხასიათსა და ქცევაზე. ბახტინი შემდეგნაირად აყალიბებს ქრონოტოპის დეფინიციას: „Существенную взаимосвязь временных и пространственных отношений, художественно освоенных в литературе, мы будем называть **хронотопом** (что значит в дословном переводе — «**времяпространство**»). Термин этот употребляется в математическом естествознании и был введен и обоснован на почве теории относительности (Эйнштейна). Для нас не важен тот специальный смысл, который он имеет в теории относительности, мы перенесем его сюда — в литературоведение — почти как метафору (почти, но не совсем); нам важно выражение в нем неразрывности пространства и времени (время как четвертое измерение пространства). Хронотоп мы понимаем как формально-содержательную категорию литературы (мы не касаемся здесь хронотопа в других сферах культуры)“.

განვიხილავთ სამ პოემას: „სტუმარ-მასპინძელი“, „გველისმჭამელი“ და „ალუდა ქეთელაური“.

პოემაში „ალუდა ქეთელაური“ მთავარი გმირი - ალუდა - თავდაპირველად მკითხველის ცნობიერებაში შემოდის, როგორც ხევსურთა თემში მეტად პატივსაცემი, დაფასებული, „საფიხვნოს თავში მჯდარი“, „კაცი - დავლათიანი“, რომელმაც „ბევრ ქისტს მააჭრა მარჯვენა“. იგი მამაცია, „გზიანი სიტყვაც მაუდის“ და, რაც მთავარია, ზედმიწევნით კარგად ასრულებს სათემო წესსა და რიგს - დამარცხებულ მტერს მარჯვენას სჭირს. ცხადია, როდესაც ვაჟა დაფასებული კაცის ასეთ სათემო-საყოველთაო დეფინიციასე საუბრობს, არ გამოხატავს თავის აზრს. კონკრეტულ დროში და კონკრეტულ სივრცეში სწორედ ასეთია კარგი „ვაჟკაცი“, რომელიც განსხვავდება ვაჟასეული „კაი ყმისაგან“. ალუდა კომფორტულად გრძნობს თავს თემში - ის დაფასებული კაცია, თუმცა, არაფრით გამოირჩევა მათგან - ის მყარად ჯდება მათ კონვენციურ თემურ - საწესჩვეულებო გემოვნებაში. ალუდას პიროვნული „გამოღვიძება“ მოსისხლე მტერთან - მუცალთან - შეხვედრისას ხდება. იგი ხედავს ვაჟკაც, ღირსეულ მტერს და ახდენს ტრადიციების შინაგან რევიზიას: „ვერ გავიმეტე მუცალი, მარჯვენის მოსაჭრელადაო“, - უყვება ბებერ უშიშას, რომელიც დარწმუნებულია, რომ მათი „გმირი“ „სახელიანი“ დაბრუნდა, ეს ნიშნავს, რომ კიდევ ერთი ქისტის მარჯვენა შეემატება ქავის კარს. ალუდა იმედს უცრუებს თემს და მკაფიოდ აყალიბებს თავის სათქმელს:

„ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ,
მარტოთ ჩვენ გვზდიან დედანი;
ჩვენა ვსცხონდებით, ურჯულოთ
კუპრში მიელის ქმენანი.

ამის თქმით ვწარა-მარაობთ,
ლთიშვილთ უკეთეს იციან.
ყველანი მართალს ამბობენ
განა, ვინაცა ჰფიციან“?!

ამ სიტყვების შემდეგ ალუდა ლიმიწალობის პირველ - სეპარაციის - ფაზაში გადადის. ის უკვე დევიანტია და სოციუმისგან გამოყოფილი პერსონაჟი. ხევესურებს არ სჯერათ, რომ ალუდამ მუცალი მოკლა, რადგან წარმოუდგენელია მათთვის, სისხლის ამღებმა „გმირობის“ დასტური არ აჩვენოს თემს. მეგობარი ცდილობს, ალუდას აღუდგინოს სახალხო რეპუტაცია და მას მოაქვს მუცალის მკლავი. ეს ფაქტი ორმაგად მიუღებელია ხალხისთვის. თემი, ცხადია, ამ სულიერ ტრანსფორმაციას არ პატიობს და ჯოჯოხეთად უქცევს ალუდას სიცოცხლეს. „ტყემაღად გადაქცეული“ ანუ დამჯავებული ხევესურთა „ახალ-უხლები“ ახლადდაბადებულ გმირს წინ ეღობებიან - ალუდა მათთვის ლაჩარი და ადათის დამრღვევია, და არა პიროვნულად გაზრდილი და კლიშეებზე ამაღლებული მომე. თემს ბრმა კანონი ურჩევია და მთელი ძალით მიიწევს სიბნელისკენ. ალუდამ კი დაკარგა ჯგუფურ-კონფორმისტული ხედვა და, იძულებულია, გადავიდეს მეორე - უმთავრეს - მარგინალიზაციის ანუ ლიმიწალობის ფაზაში, - მისი ადგილი თემში აღარაა. ალუდა გადადის სხვა სივრცეში, რომელიც არაა კონკრეტული დროის თანხვედრი. მისი ადგილი უკვე სიზმრებსა და ხილვებშია, სადაც ახდენს მომხდარის ანალიზს და სიზმარში წამოსული ქვეცნობიერი სულიერი პირველსაწყისის კარნახით ბოლომდე რწმუნდება სისხლის აღების ტრადიციის აბსურდულობაში. მან შეიმეცნა ადამიანი მუცალში და თავის თავში კი - მკვლეელი. როგორც ოთარ ჭილაძე ამბობს, - სული მარტოობაში იბადება, სწორედ ასეთ - ლიმიწალურ ფაზაში, როცა პიროვნების ემოციები ამბივალენტურია და შემდვრეული. სოციუმი ყოველთვის წინ უდგება ასეთ „საშიშო განმარტოებას“, რათა ადამიანში არ გაჩნდეს პიროვნება და ნათელი პერსონაჟი არ გამოეყოს ბრბოს. ისინი სთავაზობენ მენტალურ „დარჩენას“ და მათთან უზრუნველ, კონფორმისტულ და კომფორტულ ცხოვრებას. აქ უკვე დგება მესამე - ფინალური - ფაზა, სოციუმში დაბრუნების, მხოლოდ სხვა სტატუსით. ალუდა შესაწირს უკლავს მის მიერ მოკლული მუცალის სულს, რითაც საბოლოოდ ამყარებს თავის ქცევას და სულიერად გარდაქმნილი და გარდასახული, ხმამაღლა, დაბეჯითებით ამზერებს თავის ახალ „მე“-ს.

„მტერს მოვკლავ, კიდეც არ მოვსჭრი
მარჯვენას მაგათ ჯაბრითა“!

ინიციანტი ბრუნდება საზოგადოებაში, თუმცა, საზოგადოება უკვე ემიჯნება მას. ტერნერის აზრით, ლიმიწალური ფაზის გასავლელად აუცილებელია ღირებული ალტერნატივის დანახვა და შემეცნება. კონკრეტულ შემთხვევაში, პოსტლიმიწალური ალუდა „ხარკს იხდის“ პრელიმიწალური ალუდას დაბადებისთვის. მოსალოდნელი შედეგი იმდენად პოზიტიურია პიროვნებისთვის, რომ მას უღირს განვითარებულ სიძნელებებსა და მოულოდნელობებზე დაყოლა. შედეგში, ცხადია, ეგზისტენციალური მიღწევები იგულისხმება.

პოემაში „გველისმჭამელი“ მთავარი პერსონაჟი - მინდია - შინაგანი და გარეგანი გარდასახვის ანალოგიურ ფაზებს გადის, თუმცა, ეს დინამიკა გაცილებით ტრაგიკულია. ქაჯების 12 წლიან ტყვეობაში მყოფი მინდია, არაბუნებრივი ნიჭის მფლობელი ხდება - მას ესმის ცხოველების, ფრინველების და მცენარეების ენა. იგი ხალხის სამსახურში დგას ამ უნარის წყალობით - მცენარეებისგან ამზადებს წამლებს და ადამიანებს კურნავს, თუმცა, ამასთან, იგი ვეღარ კლავს ცხოველს, ვეღარ ჭრის ხეს და ოჯახიც მშვიერი და შეციებული ურჩება. მინდია ქაჯთა სიბრძნესაა დაუფლებული, მხოლოდ ბოროტებამ ვერ დაივანა მის გულში. თუმცა, ქაჯთა სიბრძნე მაინც „არაადამიანურია“, ადამიანისთვის არაორგანული და, ამიტომ, თავს იჩენს შინაგანი კონფლიქტი, რომელიც გარე გამდიოზიანებლებისგან ვითარდება: ცოლი უკმაყოფილოა, ხალხს, ომისას, მისი ჩვეული სიბრძნე არაფრად ადგება. ვაჟა - ფშაველა თავის პერსონაჟს „სხვა დროსა და სივრცეში“ ანაცვლებს, ქაჯებთან (შეგვიძლია პარალელი გავავლოთ „ვეფხისტყაოსანში“ ქაჯებთან ნესტანის ტყვეობაზე), რათა უკეთ დაგვანახვოს გაუცხოების უფსკრული და არაორდინალური ხედვის დაუფლების სპეციფიკა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მინდია უკვე ქაჯების სულიერი დერივატია, მხოლოდ - ბოროტებაგაცლილი. პრელიმინალური ფაზა სწორედ ამ დროს იწყება - ქაჯებთან მინდიას სეპარაციით. მინდიას სულიერ ტრანსფორმაციას უნდა მოჰყოლოდა ბუნებრივი მარგინალობა - ლიმინალობის მეორე ფაზა, თუმცა, ეს ასე არ ხდება, მინდია რჩება მეგობრებში და ინარჩუნებს ოჯახს, თუმცა ის ორმაგად იტანჯება ამით და გარშემომყოფებიც ვერაფრით ხსნიან მის საქციელს. ალუდას ტრაგედიისგან განსხვავებით, მინდიას ტრაგედია გაცილებით ღრმა და გაუსაძლისია - ის სხვა სულიერ განზომილებაშია და ვერაფრით უხსნის ამას გარშემომყოფთ. მისი სულიერი და ფიზიკური ქცევის დინამიკა ასინქრონულია. თუ ალუდა მოღალატე და ლაჩარია მათ თვალში, მინდია - ფსიქიკურად შერყეულია, რადგან მას არანაირი ბერკეტი არა აქვს, ადამიანებს აჩვენოს თავისი ახალი სახე. იგი გამოტოვებს ლიმინალობის ანუ მარგინალიზაციის ფაზას და სწორედ ამიტომ ვერ გადადის პოსტლიმინალურ - ინკორპორაციულ მდგომარეობაში. მინდია ვერ ახერხებს, გამოცალკევდეს, მოძებნოს სახეცვლილების ახსნის მეთოდები და ახალი სტატუსით დაუბრუნდეს სოციუმს. მისი მიწიერი არსებობა აზრს კარგავს და თვითმკვლელობით ასრულებს სიცოცხლეს. მინდიას არსებობის არსის გამართლება მხოლოდ დიადი, საქვეყნო მოთხოვნილებებით აიხსნება და ტექსტით დასტურდება:

„ გვირგვინოსანი თამარი
 სულ-მუდამ ამის მოქმელია:
 “ოღონდ მინდია თან მყვანდეს,
 მასთან მთიელი ერია,
 რაც უნდ მაღიან ეცადოს,
 ვერას დამაკლებს მტერია.”

მინდიაში გენიალური, დიადი, ზოგადსაკაცობრიო გონია, რომელიც არ ესმის ქვეყანას და კაცობრიობას. მინდია „სხვა დროს“ და „სხვა სივრცეს“ სჭირდება, იგი კონკრეტული დროიდან და მსოფლხედვიდან ამოვარდნილი, საზოგადოების ეკლექტური წევრია და, ამიტომ, მისი პრივატული ადგილი არაა ამ მოცემულობაში.

პოემის „სტუმარ-მასპინძელი“ ქრონოტოპი ლიმნალობის თეორიის ჭრილში სრული ფაზებით მჟღავნდება. პოემის დასაწყისში, გზაზე მოდის კაცი, რომელსაც „მძის მკვლელის სისხლი სწყურია“. ქისტი ჯოყოლა თემის რიგითი წევრია, თუმცა სულ მალე იგი ანგრევს და აუქმებს მათ მსომფლმხედველობრივ სტრუქტურას, აცლის მთავარ ყავარჯენს. მასსა და ნადირობისას გზააზნეულ ხევსურ ზვიადაურს შორის წარმოიქმნება ადამიანური ურთიერთსიმპათია, პროფესიული (მონადირის) სოლიდარობა და მტრის თემის წარმომადგენელს ქისტი ჯოყოლა სახლში ეპატიჟება. ეს ფაქტი უკვე ლიმნალობის თეორიის პირველი ფაზაა - სეპარაციის, მხოლოდ ფარული. იგი ჯერ-ჯერობით არ ემიჯნება სოციუმს, თუმცა კანონს არღვევს და მოსისხლე მტერს ეპატიჟება სახლში, ღამის გასათევად, და ნანადირევის ნაწილსაც სთავაზობს ხელმოცარულ მონადირეს. ქისტებმა შეიტყვეს თუ არა ეს ფაქტი, სახლში მიუცვივდნენ თანამომძმეს და ზვიადაური შეიპყრეს მოსაკლავად. ამ მომენტიდან იწყება ჯოლოყას აშკარა სეპარაცია და არსებული თემური კონიუნქტურის აშკარა უგულებელყოფა. იგი არ „თმობს“ ზვიადაურის თავს და, ცდილობს, თანასოფლელებს ეს მათივე ადამიან-წესებით აუხსნას:

„ის სტუმარია დღეს ჩემი,
თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა“.

შურისძიების წყურვილით დაბრმავებული ხალხი ტრადიციათა იერარქიაში მაინც სისხლის ალების წესს აყენებს წინ და, ამ შემთხვევაში, სტუმარ-მასპინძლობის წესთან შედარებით, რელევანტურ მნიშვნელობას ანიჭებს. ლიმნალობის ფაზა ჯოყოლას სახლში დარჩენისას შედის ზენიტში - როდესაც ბრბო ზვიადაურს თავის მკვდარს აკლავს მხეცურად და მას არავითარი ბერკეტი არ რჩება, რომ თავისი სტუმარი დაიცვას. ზვიადაური მისი ძმის მკვლელობაა, რაც ახლახანს შეიტყო, თუმცა, იგი მის მოკვლას არ აპირებს და ქისტებს მიმართავს, რომ, თუ უნდათ, მისი სახლის გარეთ გაუსწორდნენ მოსისხლეს. მესამე პოსტლიმნალური - ინკორპორაციის ფაზა დგება, როცა სოფლის საერთო მომხდურ მტერს ჯოყოლაც ებრძვის, თუმცა - მარტო. იგი იცავს სოფელს მტრისგან, ამით სრულებს წესს და ხალხს აჩვენებს, რომ ლაჩარი არაა, თუმცა იგი იბრძვის მარტო და ამით პედალირებს ფაქტზე, რომ ის უკვე სხვა - სახეცვლილი პიროვნებაა, არ ებრძვის ცალკეულ ადამიანებს და განსხვავებული სტატუსით უბრუნდება სოციუმს. ცხადია, კლიშეების ტყვეობაში მყოფი ხალხი ამ ამბავს სკეპტიკურად და აგრესიითაც კი უყურებს, არად აგდებს მის თავდადებასა და სიმამაცეს, და ჯოყოლას „პერსონაჟის ვადაც“ პოემაში იწურება - მას კლავენ მუცოელი ხევსურები.

გამომდინარე ამ პოემებიდან, შეგვიძლია, ერთი საერთო დასკვნაც გამოვიტანოთ: ადამიანის პიროვნებად ქცევის დინამიკაში ვაჟა-ფშაველა უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს გამოხატვის სიმამაცეს, სტერეოტიპების სახალხოდ და თამამად რღვევის გამბედაობას, თუნდაც არსებულმა ქმედებამ მოცემულ დროში ნაყოფი არ გამოიღოს. რადგან, ასეთი გამბედაობა უკვე ის ჯანსაღი თესლია, რომელიც სადღაც, როდესაც აუცილებლად იპოვის ნოყიერ ნიადაგს და ფესვს გაიდგამს. გამბედაობის ეს „სივრცე“ აუცილებელი პოსტულატია პიროვნების დაბადებისთვის.

ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ ხილვის, სიზმრის და ზმანების განსაკუთრებული ნიშა ვაჟას პოემებში. სიზმარი და ხილვა ქვეცნობიერის ლანდებში განსხეულების სპეციფიკური ზონაა, სადაც ყალიბდება სულიერი რეფორმები და ფარდა ეხდება დამალულ უნარებს. ზმანებაში მწერალი ასევე გამოხატავს სურვილს, თუნდაც უტოპიურს, თუმცა ჰუმანურ-ზოგადსაკაცობრიო იდეებზე დამყნობილს. ამის დასტურია „სტუმარ-მასპინძლის“ ფინალური ეპიზოდი, სადაც ჯოყოლა, ზვიადაური და ალაზა ერთად არიან და უმაღლესი ადამიანური სიკეთეებით ტკბებიან - სიყვარულით, ძმობით, ერთობით, ეს ეპიზოდი ერთგვარი მოდელია მიწიერი, ამქვეყნიური სამოთხის, რომელიც, როგორც პიროვნების დაბადებისა და ჩამოყალიბების საბოლოო რეზულტატი, დროსა და სივრცეში სპეციფიკური განფენილობით, შესანიშნავად დაგვიხატა გენიალურმა ვაჟა-ფშაველამ.

ზღვარი ანუ მიჯნა ყოველთვის იარსებებს და ადამიანს ყოველთვის უნდა ჰქონდეს მისი დამღევის სურვილი. ვაჟას მოცემულ პოემებზე დაკვირვებისას, თვალსაჩინო ხდება ალტერნატიული დროისა და სივრცის არსებობის პრეცედენტი, რაც ლიმიანლობის თეორიის მახასიათებელია: რეალური დრო, საკუთარი სივრცე და სხვისი სივრცე. ერთი მოცემულობიდან მეორე მოცემულობაში მოხვედრისთვის საჭიროა ზღვრული პოზიცია, საზოგადოებიდან გამოცალკეება და, როგორც იტყვიან, საკუთარ თავთან მარტო დარჩენა. „მარტო დარჩენის“ პრეცედენტი კი მთავარი დრო და სივრცეა პიროვნებად ჩამოყალიბების საქმეში. ვაჟა-ფშაველას პოემების ქრონოტოპი უალტერნატივო დასტურია ამ მოსაზრების.

Nino Gogiashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Chronotopes of Some Poems by Vazha-Pshavela in the Context of the Theory of Liminality

Abstract

The article deals with the research of three poems by Vaja-Pshavela, more precisely the attempt of their discussion in the context of the anthropology theory of liminality of Bakhtin's theory of literary chronotope. Envision of three phases of liminality theory (separation, marginalization and incorporation) in the dynamics of spiritual transformation.

საკვანძო სიტყვები: ქრონოტოპი, ლიმიანლობა, ვაჟა-ფშაველა

Key words: chronotope, liminality, Vaja-Pshavela

მწერლის „ენობრივი თავისუფლება“ და სკაბრეზულ გამოთქმათა გამოყენების საკითხი

ის, რაზეც ამ წერილში მინდა ვისაუბრო, სალიტერატურო ენის სიწმინდის საკითხად პირობითად შეიძლება მივიჩნიოთ; ეს უფრო ზნეობრივი, ეთიკური ნორმების სფეროა... და საერთოდ, ენობრივი კულტურის, ენის სისპექტაკის საკითხი.

* * *

ცნობილმა ნორვეგიელმა ქართველოლოგმა ჰანს ფოგტმა „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რეაქომეულის (1950-1964 წ.წ.) გამოცემის გამო რეცენზია გამოაქვეყნა უცხოეთში. მეცნიერი გამოცემით აღფრთოვანებული იყო, თუმცა შენიშვნასაც გამოთქვამდა: ლექსიკონში გამორიცხულია სალანძღავი და უცენზურო სიტყვები. სამწუხაროა მათი შეუტანლობა; ესენი არცთუ ისე დიდი ხნის ტაბუს მსხვერპლია. იმისათვის, რომ ამ სიტყვებმა მოიპოვონ ლექსიკონში შეტანის უფლება, საჭიროა ალბათ, რომ ისინი მკვდარ ენებს – ლათინურს, ბერძნულს, სანსკრიტს – ეკუთვნოდნენ. შევნიშნავთ, რომ მოხუცი სულხან-საბა უფრო ლიბერალური იყო ამ თვალსაზრისით. თუ ლექსიკონი არის პრინციპში სალიტერატურო, სამწერლო ენის ლექსიკონი, ავტორებმა ხომ მაინც შეიტანეს თანამედროვე სალაპარაკო ენის ბევრი სიტყვა და გამოთქმა, რომლებიც არაა დადასტურებული ნაბეჭდ ტექსტებში"... ე. ი. ეგრეთ წოდებული სკაბრეზული ლექსიკის შეუტანლობა ნაკლად მიიჩნია სწავლულმა. გამომცემელთა არგუმენტი ასეთი ყოფილა – ესაა სალიტერატურო, სამწიგნობრო ენის ლექსიკონი და, რაც არაა დადასტურებული წიგნის ენაში, არ უნდა იქნეს შეტანილი...

ისიც საინტერესოა: სულხან-საბას „სიტყვის კონის“ პირველმა გამომცემელმა რაფიელ ერისთავმა (1884 წ.) ასეთი ლექსიკა გამოცემაში არ შეიტანა; თუმცა 1928 წლის გამოცემაში (იოსებ ყიფშიძისა და აკაკი შანიძის რედაქციით) ლექსიკონი სრულად დაიბეჭდა. ასევე შემდგომ გამოცემებში.

აქ ერთი საკითხია: უნდა იყოს თუ რა სკაბრეზული გამოთქმები ლექსიკონებში? აქაც არაა აზრთა ერთგვარობა. რამდენიმე წლის წინათ ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი რომ გამოიცა, საკმაო აჟიოტაჟი მოჰყვა ამგვარი ლექსიკის შეტანას მასში...

მაგრამ სულ სხვაა ბილწსიტყვაობის ასახვა მხატვრულ ლიტერატურაში. არადა, მდგომარეობა ამ მხრივ სერიოზულად დამძიმდა...

* * *

ერთმა ცნობილმა ჟურნალისტმა ამ რამდენიმე წლის წინათ გაზეთი გამოსცა („ნატვრის-თვალი"). ერთ-ერთ მასალაში პერსონაჟი ბილწსიტყვაობდა. რედაქტორს ვკითხე, საზოგადოებაში ვინმემ რომ გითხრას, ხმამაღლა წაგვიკითხო, თუ წაიკითხავ-მეთქი ამ მასალას. მიპასუხა, გაზეთი იმიტომ არ გამოდის, რომ ხმამაღლა იკითხო...

ერთ ხელმოცარულ პოლიტიკოსს, ყოფილ ადვოკატს, შეხლა-შემოხლა მოუხდა სამართალდამცველებთან. დაიჭირეს – უცენზურო სიტყვებით მიმართვისათვის ბრალი წაუყენეს. თავი იმართლა ადვოკატმა: ცენზურა ხომ მოიხსნა, ამიტომ უცენზურო სიტყვებიც აღარ არსებობსო...

მოკლედ, ბილწსიტყვაობის გამოყენების საკითხი მახვილსიტყვაობისა თუ „მოდური დიალოგების“ საგანი გახდა... არადა, არ არის ასე...

ინტერნეტის სოციალურ ქსელებში წარღვანაო ბილწსიტყვაობის... ამბობენ, საგანგებო პროგრამებიც კი შეუკვეთეს, რომ დაიბლოკოს ამგვარი ლექსიკა, გამოთქმები...

საერთოდ, ეს რა მოვლენაა, რასთან გვაქვს საქმე?

ერთხელ ჟურანლისათვის („ბურჯი ეროვნებისა“) ქალბატონ ანა კალანდაძისაგან ინტერვიუ ავიღე. ასეთი კითხვა დავუსვი: „ქალბატონო ანა, თქვენ ბევრს საუბრობთ ქართული ენის სიწმინდის, მისი ღირსების დაცვის შესახებ. რა აზრის ბრძანდებით, საერთოდ, სალიტერატურო ენის ნორმირების თაობაზე და როგორ წარმოგიდგენიათ მწერლის „ენობრივი თავისუფლება“? ძალიან საინტერესო პასუხი მივიღე:

„როგორც ცნობილია, სალიტერატურო ენის ნორმები მეტ-ნაკლებად ყოველთვის ირღვეოდა, მაგრამ ქვეყანაში მომხდარი ისტორიული კატაკლიზმების დროს, ეს უფრო ხელშესახები ხდება ხოლმე, – სალიტერატურო ენაზე იკარგება კონტროლი და იგი ძალევე იტბორება „ცუდმეტყველებით“... – ეს ზოგადად, და ამას მოაყოლა:

„სალიტერატურო ენა ნორმირების გარეშე არ არსებობს. ენობრივი თავისუფლებაც „შეცნობილ აუცილებლობათა“ რიგს განეკუთვნება. არა მგონია, ბილწსიტყვაობა, რომელიც დღეს ასე თავმოწონებით იკიდებს ფეხს ჩვენს მწერლობაში, „მწერლის ენობრივი თავისუფლების“ მაჩვენებელი იყოს! მას... ნარკომანიაზე ნაკლები ზიანი არ მოაქვს ჩვენი ახალგაზრდობისათვის, ქვეყნისათვის! დიდი ილიას ნათქვამს (სხვა ვითარების გამო) გავიხსენებ: „მის მაყურებელ ერს ხომ გული უტყდება თავის-თავზე, სასოება და იმედი ეკარგება და აქედან განა დიდი მანძილიღაა სრულ განადგურებამდე! (ყურადღება მიაქციეთ სამ წერტილს, სანამ ნარკომანიას ახსენებს – ქალბატონი ანა სერიოზული დაფიქრების შემდეგ აკეთებს ამ დასკვნას) (პასუხები წერილობით მოგვაწოდა).

გავიმეორებთ: კლასიკოსის აზრით, ბილწსიტყვაობას ნარკომანიაზე ნაკლები ზიანი არ მოაქვს ერისათვის, ქვეყნისათვის; ორივეს ერთად ქვეყანა განადგურებისაკენ მიჰყავსო...

პრობლემურია და მტკივნეული ჩემთვის ეს თემა... ამიტომაც შეძლებისდაგვარად ავტორიტეტულ პიროვნებათა აზრითაც დავინტერესდით. ჟურნალ „ჩვენი მწერლობის“ სალონში რეჟისორ რობერტ სტურუასთან შეხვედრის დროს გავიხსენე ქალბატონი ანას ზემომოყვანილი პასუხი და ბატონ რობერტს ვკითხე: „ამ ბოლო დროს ბილწსიტყვაობა სცენიდანაც ხშირად გაისმის და, რაკი მაყურებელი არც ამას ხვდება ერთგვაროვნად, მინდოდა მეკითხა: თქვენ რას ფიქრობთ ამგვარი „თავისუფლების“ შესახებ?“ მე, როცა კითხვას ვსვამდი, უპირველესად მხედველობაში მქონდა რუსთაველის თეატრის სპექტაკლი „მერე რა, რომ სველია სველი იასამანი“, რომელიც რ. სტურუამ დადგა. ცხადია, ბა-

ტონი რობერტიც მიხვდა, რატომ გაჩნდა ეს კითხვა და მიპასუხა: „ჰემინგუეიმ პირველად რომ დაწერა უხამსი სიტყვა, საშინელი სკანდალი ატყდა, მაგრამ შემდეგ დრომ თავისთავად ახსნა ტაბუ რაღაც-რაღაცებს, არა იმიტომ, რომ ვიღაცამ ასე გადაწყვიტა, უბრალოდ ცხოვრება გახდა ასეთი. პირველად ქართულ სცენაზე ბილწსიტყვაობა მაშინ გაისმა, როცა ლაშა თაბუკაშვილის პიესა „მერე რა, რომ სველია სველი იასამანი“ დავდგი, მაგრამ აქ სხვანაირად ვერ მოვიქცეოდი. ეს გმირები ამ ენაზე საუბრობენ და როგორც კი ლიტერატურულად აალაპარაკებ, სიყალბეში გადავა. თუმცა ჩვენ ბევრი ვიმუშავეთ მაშინ, ის სიტყვები ძალიან ყურშისაცემი რომ არ ყოფილიყო. ცხადია, მე თქვენს მხარეს ვარ, ენობრივ თავისუფლებას თავისი საზღვრები სჭირდება, მაგრამ თეატრის თავისებურებებიდან გამომდინარე, ზოგჯერ ეს არ ხერხდება“.

როცა ამ პასუხს ვისმენდი, ისეთი შთაბეჭდილება მრჩებოდა, ბატონი რობერტი სხვას ფიქრობდა და... სხვას ამბობდა... თუმცა ბოლოს მაინც ის თქვა, რასაც ფიქრობდა („მე თქვენს მხარეს ვარ, ენობრივ თავისუფლებას თავისი საზღვრები სჭირდება“).

ისე მაინც გამოსავლის ძიება მგონია ასეთი პასუხი: „ეს გმირები ამ ენაზე საუბრობენ და როგორც კი ლიტერატურულად აალაპარაკებ, სიყალბეში გადავალ“... უამრავი ენობრივ-სტილისტური საშუალება არსებობს, ახალგაზრდული მეტყველების თავისებურება რომ გადმოიცეს (ჟარგონი, სპეციფიკური ლექსიკა, გამოთქმები, სინტაქსური ვარიანტები...), რომ საუბარს ბუნებრიობა შეუნარჩუნო ბილწსიტყვაობის გარეშე...

მწერალ როსტომ ჩხეიძეს მოჭარბებული ბილწსიტყვაობა ასეთ კომენტარს გააკეთებინებს: ნიჭიერ მწერალს „რამი სჭირდება, თორემ ეს ჩვენი უნიჭო-უუნარო კალმოსნები მთელი სულითა და გულით რომ დაწაფებიან სკაბრეზსა და ბილწსიტყვაობას, რა გასაკვირია“. თუმცა იქვე დააზუსტებს: „თვითმიზნურად რომ ასხვავებენ, თორემ თავის ადგილას _ მეტად იშვიათად და დიდი სიფრთხილითა და გემოვნებით _ ერთსაც შეიძლება მიმართო და მეორესაც. არც დიდი ლიტერატურა გადარჩენილა უამისოდ და არც ფოლკლორი _ უძველესი ჟამიდან დღევანდლამდე“. და, რაც მთავარია, რ. ჩხეიძე ყოველივე ამას ენობრივ სისპეტაკესთან აკავშირებს: „ბესიკ ხარანაული ლექსებსა და პოემებში ყოველთვის ინარჩუნებდა სისპეტაკეს, არსად არაფერი წაცდებოდა“...

და სწორედ ეს არის _ **ენობრივი სიწმინდის, ენობრივი სისპეტაკის პრობლემა გვიდგას.** მომრავლებულ ტელეშოუებში, გასართობ პროგრამებში იუმორის გამოხატვის ერთადერთი საშუალება ბილწსიტყვაობა რომ არის, ზღვარგდასული უხამსობა _ ეს უკვე შეურაცხყოფაა საზოგადოებისაც და დედაენისაც; უნიჭობის გამოხატვის საშუალება...

ცხადია, ამ წერილში მე არ ვაპირებ იმ გულისამრევი მაგალითების მოყვანა-გამეორებას, ასე უხვად რომ არის ახალგაზრდულ მწერლობაში (და, სამწუხაროდ, არაახალგაზრდულშიც). ყოველივე ამის საღი ანალიზი შემოგვთავაზა ახალგაზრდა ლიტერატორმა ლევან ბებურიშვილმა („მწერლობის „მოთვინიერება“ გრძელდება“, თბილისი, 2012)...

იმის გააზრებაც მიჭირს, ასეთი რამ, რასაც ახლა დავიმოწმებ, მართლა სჯერათ თუ პოზაა: ანა კორძაია _ სამადაშვილს ეკითხება ლაშა ბაქრაძე: „საჭიროა თუ არა ამდენი ცუდი, უზრდელო, ცხოვრებისეული სიტყვები?“ (კომენტარი აქაც შეიძლებოდა გაკეთებულიყო _ „ცხოვრებისეული სიტყვები“ არაა სინონიმი „ცუდისა“, „უზრდელისა“... _ გ.

გ.). ა. კორძაია-სამადაშვილის პასუხი: „დღევანდელ დღეს სხვას ხომ არაფერს ვისმენთ და ტყუილს ხომ არ დავწერდი?!“

ლ. ბაქრაძე – „ე. ი. რეალობას გადმოსცემთ?“

ა. კორძაია-სამადაშვილი – „მე ხომ ფანტაზია არა მაქვს“...

უფრო „დამაჯერებელია“ ზ. ბურჭულაძის ახსნა-განმარტება: „დღევანდელ დღეს, საბაზრო ეკონომიკის ჯუნგლებში არაფერს აქვს ისეგვარად დიდი გასავალი, ვით უღვთო ბილწსიტყვაობას. და მეტადრე, მხატვრულ ლიტერატურაში. მეტიც, ერთადერთი, რაც კი აცოცხლებს დღემდე ამ გადასაშენებელ დარგს, მხოლოდ ბილწსიტყვაობაა. ბილწსიტყვაობა და პორნოგრაფიული ეპიზოდების დეტალური აღწერილობა... რომ არა უბოდიშო და უშვერი სიტყვებით ჟონგლიორობა, გინდ დაიჯერე, გინდ არა, ლიტერატურა, როგორც დარგი, მალე ისევე ამოწურავს თავის თავს, ვით, ვთქვათ, სქოლასტიკამ ამოწურა“...

ასეთ რამეზე კომენტარი ალბათ არ უნდა გაკეთდეს... როგორც ჩანს, „ამათი“ „მწერლობა“ და ჭეშმარიტი მწერლობა სხვადასხვა რამაა... `ამათი“ „მწერლობა“ სხვა „ფასეულობაა“, სხვა `რეალობაა“... ღმერთმა მშვიდობაში მოახმაროთ, მაგრამ **ქართული ენის სისპეტაკე? ქართული ლიტერატურის სიწმინდე?! ქართული ტრადიციული მორალი და ზნეობა?** ვისა აქვს უფლება მისი ხელყოფისა?

და ესეც: როცა ამ თემაზე ვფიქრობ, „რეალური ცხოვრების“ ამსახველი არაერთი ნაწარმოები მახსენდება... თუნდაც: „ოთარაანთ ქვრივი“ გავიხსენოთ, დედა რომ შეაგინა გიორგის მეჯინიბემ. „გმირები რომელ ენაზეც საუბრობდნენ“, „იმ ენაზე“ თუ არ აალაპარაკა ილიამ, „სიყალბეში გადავიდა?“ მწერლის ნიჭიერებაა გარანტი ბუნებრიობისა; სიყალბეს ნიჭიერება სძლევს. და ენის სისპეტაკეს, ენის სიწმინდესაც ნიჭიერება იცავს! არ შეიძლება შეწყნარება ამგვარი ენობრივი კომპრომისებისა; თუმცა არ არის ეს კომპრომისი – ეს გამეტებაა ენისა. აქვს პოეტს ასეთი სტრიქონები: „სიტყვა, რომელიც გეჩოთირება, ვცდილობ გამოშვო, რაც შემიძლია“. რატომ არ უჩნდებათ დღეს ეს განცდა იმ შემოქმედებს, ვინც ასე გულუხვად და უშურველად მიმართავს სკაბრებს?...

და ერთიც: თაობებს ვზრდით ამ ბილწსიტყვაობის კორიანტელში. პატარა შვილიშვილს ბებია გაუჯავრდა, ცუდი სიტყვა რატომ თქვიო; ეზოში აღარ გაგიშვებ, იქ სწავლობ ასეთ სიტყვებსო... არაო, გულწრფელად ირწმუნებოდა პატარა – ტელევიზორში, „ჩემი ცოლის დაქალებში“, თქვეს ეს სიტყვაო... ვეღარ აუხსნა ბებომ, ის, რაც ტელევიზიით ითქვა, რატომ არ შეიძლება გაიმეოროს ბავშვმა?...

დასკვნა: ბილწსიტყვაობა არ არის მწერლის „ენობრივი თავისუფლების“ გამოვლენა, იგი ეთიკისა და ზნეობის სფეროს კუთვნილებაა...

The Writer's Freedom in Language Use and the Issue of Scabrous Expressions

Abstract

Recently the use of scabrous expressions has become frequent in Georgian literature and mass media. The given phenomenon is often interpreted as an adequate reflection of reality and is generally discussed in reference to the writer's right to use language freely.

The paper argues that the issue in question belongs to the realm of ethics and moral rather than the writer's right to employ language freely.

საკვანძო სიტყვები: ბილწისიტყვაობა, ენობრივი თავისუფლება, ეთიკა და ზნეობა, სკაბრეზული გამოთქმები

Key words: blachguardism, linguistic peculiarity, ethics and moral, racy sayings

თეა გურგენიძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

XIX საუკუნის 80–იანი წლებიდან XX საუკუნის 30–იან წლებამდე ქართული ლიტერატურული კრიტიკა ალექსანდრე ყაზბეგის შესახებ

პირველად 1880 წელს ალ.ყაზბეგს ყურადღება მიაქცია, თავისი გაზეთის ფურცლები გადაუშალა და რჩევა–დარიგებითაც დაეხმარა მასზე ოთხიოდე წლით უფროსმა, მაგრამ უკვე ჩამოყალიბებულ ეროვნულ–სოციალური მსოფლმხედველობის მქონე მესხიმ (1844–1983), რადიკალ–განმანათლებელ–დემოკრატმა და XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ეროვნულ–სოციალური მოძრაობის ერთ–ერთმა იდეოლოგმა. გრ. ორბელიანს, რომელიც „დროებაში“ ალ.ყაზბეგის „ელგუჯას“ გამოქვეყნების დროისათვის სამოცდამეცამეტე წელში იყო გადამდგარი, დიდად არაფრად მოსწონდა „დროება“ და მისი რედაქტორი, თუმცა ქება–დიდება არ დაიშურა სწორედ სერგი მესხის მზრუნველობით ქვეყანას მოვლენილი მწერალ–მოაზროვნისადმი და გაზეთს მიაწერა: „ალექსანდრე ყაზბეგი ქართველების ჰომეროსიაო, ქართულად ამგვარი არაფერი დაწერილაო“.

1881–1886 წლებში ალ. ყაზბეგის „ელგუჯას“, „მოდღვარს“ დიდი ადგილი დაუთმო ევროპიდან ახლად დაბრუნებულმა იონა მეუნარგიამ (1852–1919), ქართველ მწერალ–

მოაზროვნეთა ბიოგრაფიების (ცხოვრება–მოღვაწეობები) როგორც თვითონ ამბობდა „აღმწერმა“, რომელმაც განიხილა ალ. ყაზბეგის მსოფლმხედველობის არაერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, „ჩვენი ლიტერატურის ძვირფას განძად“ და ახალ მოვლენად მიიჩნია მისი პირველი ვრცელი მოთხრობა, მოიწონა ბუნებისა და მოხვედრების ეროვნულ ზნე–ჩვეულებათა ყაზბეგისეული აღწერა, ალ. ყაზბეგი გამოჩენილ ქართველ ბელეტრისტებს ამოუყენა გვერდით, მაგრამ დაუწუნა ენა, ზოგიერთი მხატვრული აქსესუარი, ვერ შენიშნა მისი სხვა რომანების იდეურ–მხატვრული ღირსებანი. ალ. ყაზბეგის ბოლო დიდი რომანიც „მამის მკვლელი“ ჩამორჩენილ ნაწარმოებთა რიცხვს მიაკუთვნა, რადგან „მისი ნაწერების ტერიტორია ლარსში იწყება და დუშეთში თავდება“, ხოლო შინაარსი უმეტესად მთიანი საქართველოს ეთნოგრაფიაა და არა საქვეყნო საკაცობრიო სოციოლოგიაო. ალ. ყაზბეგის რომანებმა ალფონს დიდეს და ემილ ზოლას დიდი შემოქმედება და აზროვნებაც მოაგონა ქართველ ახალგაზრდა კრიტიკოსს – იონა მეუნარგიას, მაგრამ ნაჩქარეობაც უსაყვედურა მწერალს, ხოლო მის რეალისტურ რომანტიკას რადიკალურ–ჰუმანისტურ განმანათლებლობას ბევრი ვერაფერი გაუგო.

ალ. ყაზბეგს ბევრი არაფერი გაუთვალისწინებია იონა მეუნარგიას კრიტიკული შენიშვნებიდან, მაგრამ ამ შენიშვნებმა დიდი სარგებლობა მოუტანა ქართული აზროვნების ისტორიას, რამდენადაც მან ვრცლად უპასუხა კრიტიკოსს და წარმოაჩინა თავისი საისტორიო, საზოგადოებრივი და მხატვრული თვალსაზრისის ძირითადი პრინციპები.

1882 წელს 1 იანვარს, თეატრმა წარმოადგინა დრამა „არსენა“, რომელსაც ზოგიერთ შენიშვნასთან ერთად აღტაცებული რეცენზია უძღვნა უცნობმა ავტორმა. სპექტაკლსა და პიესას ჩინებული უწოდა ხალხოსანმა სტეფანე ჭრელაშვილმა. ალ. ყაზბეგის „არსენა“ დავით ერისთავის „სამშობლოს“ დაუყენა გვერდში, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ამ ორი ნაწარმოებით კრიტიკოსის აზრით, გამთლიანებული იყო საქართველოს ეროვნული და სოციალური თავისუფლების „ორგვარი სურვილი“ ბრძოლისა, ხალხის სოციალური და სამართლიან გზაზე დაყენებისა და ბრძოლისა, ეროვნული უსამართლობის მოსპობისათვის.

ს. ჭრელაშვილს არ დაეთანხმა ჟურნალ „ივერიის“ რეცენზენტი. ალ. ყაზბეგის არც იდეურ და არც მხატვრული ღირსების შეფასებაში. ეროვნულის უპირატესობის მომხრე „ივერიელები“ არ იზიარებდნენ სოციალური უპირატესობის მაიაშვილ–ჭრელაშვილისეულ კონცეფციას. სამაგიეროდ, 1883 წელს „ივერიაში“ დაიბეჭდა ალ. ყაზბეგის ეროვნულ–ისტორიული დრამა „წამება ქეთევან დედოფლისა“, რაც ნიკო ხიზანიშვილმა ავტორს გმირობად ჩაუთვალა, შეფარვით რუსეთის იმპერიის დესპოტური ხელისუფლების დაგმობა შეუქო. კრიტიკოსი უყურადღებოდ არ ტოვებს აგრეთვე ინტელიგენციის, განათლებული ადამიანების ხელმძღვანელი როლის პრობლემას უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ მიმართულ ეროვნულ–განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, რაც უშუალოდ ეხმაურებოდა ალ. ყაზბეგის დროის ქართველი ინტელიგენციის მისწრაფებებს რუსეთის ცარიზმის გამარუსებელი პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლის ვითარებაში.

ალ. ყაზბეგის მოთხრობა „მტრედის“ ჰუმანურ იდეებს: –მეგობრობას, სიყვარულსა და თანაგრძნობას შეეხნენ ჟურნალ „ნობათში“ 1884 წელს იაკობ გოგებაშვილი (1840–1912) და სტეფანე ჭრელაშვილი (1857–1917). აღფრთოვანებით მოიხსენია არტურ ლაისტმა ალ. ყაზბეგის ნაწერები, მაგრამ კონსერვატიზმად და ფანატიზმად მოეჩვენა ქართული კულტურის გერმანელ მეგობარს მწერალ–მოაზროვნის პერსონაჟების თავგანწირული ბრძოლა თემურ ზნე–ჩვეულებათა დასაცავად, უცხო მოძალადე ცივილიზატორთა მოსასპობად.

ალ. ყაზბეგის უკანასკნელი ნაწერია 1881 წლის ბარათი ანტონ ფურცელაძისადმი, რომელსაც მასთან მეტად თავისებური, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მტრულ–მოყვრული ურთიერთობა ჰქონდა, მაგრამ ბოლოს ყველასთან მოჩხუბარი ანტონის მიერ ალ. ყაზბეგის პიროვნებისა და მსოფლმხედველობის ობიექტური და სამართლიანი დახასიათებით დამთავრდა. ა. ფურცელაძე წერდა, რომ ალ. ყაზბეგი–მოჩხუბარიძე „ჩვენი სასახელო... უნიჭიერესი ბელეტრისტია... რომელმაც ღვაწლი და ამაგი დასდო ქართულ მწერლობას... საოცარი მხატვრობით, ჩვენში უმაგალითო შემჩნევით და დაკვირვებით, დაგვანახა ჩვენი ხალხის გული, ჩვეულება, ადათი, კანონი, აქამდე ხელშეუხებელი და სრულიად ჩვენგანით შეუნიშნავი სოციალური წყობულებანი... დიდებული მხატვრობანი შეამკო დიდებულის, მაღალის აზრებით და შემოსა დიდებული იდეებით... იგი გადაეხვია ადრე მის მიერ დაწუნებულ ალ. ყაზბეგ–მოჩხუბარიძეს, „ადამიანის გულის ღრმად მცოდნე მხატვარს, კაცის გულში ღრმად ჩამხედველ მწერალს, მისი შემოქმედებით, აზროვნებით მოჯადოებული, დატყვევებული მთელი თავისი გონებით, არსებით“.

ა. ფურცელაძემ ერთ–ერთმა პირველმა ორაზროვნად დააყენა ის საჭოჭმანო საკითხი, რომელსაც მოგვიანებით ვნებათა დიდი ღელვა მოჰყვა: „ ნუთუ ეს ნებიერად, უშრომლად გაზრდილი კაცის შემოქმედებაა, რომლის მსგავსი არამცთუ ჩვენს მწერლობაში, უცხო მწერლობაშიაც ძვირად რომ დახატულა, არის ნაღვაწი ჩვენი სანდროსი?... თითქოს თავდვე პასუხობს ა.ფურცელაზე,– ხშირად დიდებულ ნიჭს ბევრი რამ შეუძლიან... ყაზბეგი (კი) არც ისე უცხო იყო მაღალთა აზრთა, რომ მათთვის ყური არ მოეკრა, არ ჩანერგილიყვნენ მის გულში ამ აზრთა ძლიერებანი. ა. ფურცელაძესაც უნდა სცოდნოდა გამოთქმული ეჭვი– სულით ავადმყოფმა, უგზო–უკვლოდ მოხეტიალე სანდრომ ასეთი გენიალური ნაწარმოებები და ისიც ხუთ წელიწადში როგორ შექმნაო,– იგი ამ საჭოჭმანო საკითხზე პასუხს ეძებს მისი ბიძაშვილების „იმ დროის ინტელიგენტურ წრეებში ერთ უკეთეს მოღვაწეთა“ –ოლგა, ელისაბედ და დიმიტრი ყაზბეგების მსოფლმხედველობაზე თითქოს მოხდენილ გავლენაში. ჩანს სწორედ ამას არ დაეთანხმა „ივერიის“ რედაქცია. „ვბეჭდავთ (ანტონ ფურცელაძის თ.გ.) წერილს, თუმცა ყველაფერში ვერ ვეთანხმებით ავტორსო“(11). ასეა თუ ისე, ა. ფურცელაძის მიერ ქარაგმულად მოხსენიებული „გავლენა“ დიმიტრი ყაზბეგისა ალ. ყაზბეგზედა ელისაბედ ყაზბეგის მიერ შეთხზული ლეგენდა, „ყალბი, მაგრამ კარგად მოგონილი“, დიმიტრი ყაზბეგის ავტორობაზე, ან თუნდაც ალ. ყაზბეგის მიერ ვითომდა მისი ნაწერების დამახინჯებასა და მითვისებაზე, მეცნიერულად არ დადასტურდა.

ამას ხელი შეუწყო იმ მრავალრიცხოვანმა მოგონებებმაც, რომლებიც იქმნებოდა ალ. ყაზბეგის გარდაცვალების შემდეგ, განსაკუთრებით XIX საუკუნის 90-იან და XX საუკუნის 20-იან წლებში.

არც ალ. ყაზბეგის თანამედროვეთა თუ მემკვიდრეთა უდიდესი უმრავლესობა არ დაეჭვებულა მის ავტორობაში, ისინიც კი, ვინც XIX საუკუნის 80-იანი წლების დამლევს ხშირად ხედავდნენ მას „ქუჩაში დახეული ჩოხა-ახალუხით“, უბინაოს, რომელსაც სიძე-დის ქმარი შინ არ უშვებდა. ალ. ყაზბეგის თანამედროვე ცნობილი ეთნოგრაფი თედო სახოკია (1868–1966), ალ. ყაზბეგის ტრაგიკულ ბედს სახელგანთქმული ფრანგი რომანისტის გი დე მოპასანის ბედს ადარებდა, ამავე 1893 წელს რომ გარდაიცვალა, აგრეთვე სულით ავადმყოფი.

დავით მიქელაძე-მეველის თქმით, ალ. ყაზბეგის საფუძვლიანი დაფასება მომავლის საქმე იყო. მან „თანასწორად იცოდა საიდუმლო თავადისა და გლეხისა, მისი ნაწერის ყოველი სტრიქონი გამსჭვალულია სამშობლოსა და მოძმის სიყვარულით, იმ გრძნობით, რომელიც კაცობრიობისა და ცივილიზაციის საუკეთესო სამკაულია“⁽⁹⁾.

ისტორიკოსმა და ლიტერატორმა ალექსანდრე ხახანაშვილმა (1864–1912) ალ. ყაზბეგს „ქართველი მოპასანი“ უწოდა. მან საკმაო ადგილი დაუთმო ალ. ყაზბეგს „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ IV ტომში. „განვითარებულ ქვეყნებში, – წერდა მეცნიერი, – ხალხი თავის ისტორიას მხატვრულ-ლიტერატურულ ნაწარმოებთა მეშვეობითაც სწავლობს და ჭეშმარიტად დიდებისა და პატივისცემის ღირსია ალექსანდრე ყაზბეგიც, რომ მან ამ მხრივაც ქართველი ერი მოწინავე ევროპულ ერებს ამოუყენა გვერდით. იგი „მელნით კი არა, სისხლით წერს ხალხის ისტორიას“⁽¹³⁾.

ს. ჭრელაშვილი ქება-დიდებას ასხამს მთიანეთის ისტორიულ ყოფა-ცხოვრებას, მიიჩნევს მას ქართული სულის შემნახველად, გაუტეხელი გულის, დაურღვეველი აზრის, მტკიცე ზნეობის, მაღალი ადამიანურობის სამეფოდ, რასაც ოდესღაც მთელი საქართველო წარმოადგენდაო. ს. ჭრელაშვილი პარალელს ავლებს, ერთი მხრივ, ალ. ყაზბეგსა და მეორე მხრივ, ემილ ზოლას, ნიკოლოზ გოგოლის და მიხეილ სალტიკოვ-შცედრინის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ შეხედულებებს შორის და დიდ მსგავსებას ხედავს მათ ზრუნვაში, სამარცხვინო ბოძზე გაეკრათ და მასხრად აეგდოთ რუსული და ევროპული ცივილიზებული მოძალადეობა.

აკაკი წერეთელმა ალ. ყაზბეგის გარდაცვალების შემდეგ ქართველ ინტელიგენციას თითქოსდა უსაყვედურა და აღნიშნა, რომ „დიდ მწერალ-მოაზროვნეს, ალ. ყაზბეგს სიცოცხლეში რომ მოექცეოდით ისეთი ინტერესით, როგორც გარდაცვლილს ვექცევით, იქნებ ასე ნაადრევად არც დაღუპულიყო. რაც შეეხება მის მსოფლმხედველობას, იგი გამოხატავდა სიკვდილ-სიცოცხლის, საიქიო-სააქაო ცხოვრების საიდუმლოს“. ალ. ყაზბეგს „ძვირფას საუნჯედ ემარხა გულში ქრისტეს მოძღვრება და წმინდა მცნება, ძმათ სიყვარული და სათნოება, შრომის კავშირით შეერთებული გული სიწმინდითა და სული მარად წრფელი ზრახვებით გაახლებული“⁽¹²⁾.

ვაჟა-ფშაველამ „ტანჯული ქვეყნის შვილი“ უწოდა თავის მეგობარს ალ. ყაზბეგს, რომელიც „ეკლის გვირგვინდადგმული“ ამოღებული ხანჯლით და სისხლის გუბებში ნაწები კალმით“ მიუვიდიდა „მამულისათვის გამწყდარ“ მამა-პაპას.

რომანოზ ფანცხავა-ხომლეღმა (1861–1928) განუხილველი დატოვა ალ. ყაზბეგის შემოქმედება, მხოლოდ გაკვრით ახსენა იგი სხვა თემაზე დაწერილ სტატიაში, მაგრამ დასაბუთებულად მიაკუთვნა „განსხვავებული ა. მოჩუბარიძე იმ დრამატურგებს, რომლებიც „გონებაგაუხსნელი და ბინძური გემოვნების საზოგადოების მოსაწონ ისტორიულ დრამებს“ ქმნიდნენ „ცრუკლასობრივ ყალბის მოთხოვნილებისდაგვარად“, მერე თითქოს ამგვარი მიმართულების მწერლებმა მოთხოვნილებად აქციეს „ცრუკლასობრივი და სენტიმენტალური იდილიზაცია“ წარსულისა და აწმყოსი, ხოლო 10–15 წლის წინანდელი მწერლები შეადგენდნენ „მარტო იდეალისტებს და რეალისტებს, ანდა ერთსა და იმავე ბელერტიისტი იდეალისტიც იყო და რეალისტიც (ილია ჭავჭავაძე, ალ. ყაზბეგი)“.

დაახლოებით ასეთი იყო მწერალ-მოაზროვნის შემოქმედებისა და მსოფლმხედველობის ასე თუ ისე შესწავლისა და შეფასების ვითარება იმ დროისათვის, როცა 1912 წელს ქუთაისში გამოქვეყნდა დიდი ქართველი მოაზროვნის, კიტა აბაშიძის (1870–1917) ნაშრომის მეორე ტომი, „ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ“, რომლის ერთ-ერთი ვრცელი ნარკვევია „ალექსანდრე ყაზბეგი“. კიტა აბაშიძემ სცადა განესაზღვრა მისი კუთვნილი ადგილი ახალი ქართული სალიტერატურო და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში.

კიტა აბაშიძემ თავის გამოკვლევას დევიზად წაუძღვარა ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილების“ ცნობილი გენიალური ეპილოგი, რომლითაც დიდი მწერალი-მოაზროვნე თანამემამულეებს მოუწოდებდა ეროვნულ-სოციალური თავისუფლებისათვის მოძრაობის გაფართოებისაკენ: „მიგიხვდი, ჩემო მოხევევ, რა ნესტრითაც ხარ ნაჩხვლეტი. ჩვენი თავი ჩვენადვე უნდა გვეყუდნოდესო“ – სთქვი შენ და მე გავიგონე; მაგრამ გავიგონე თუ არა, რაღაც უეცარმა ტკივილმა ტვინიდან გულამდე ჩამირბინა; იქ, გულში გაითხარა სამარე და დაიმარხა. როდემდის დარჩეს ეს ტკივილი გულში, როდემდის? ეხ, როდემდის, როდემდის?...“ უკვე აქედან ჩანს, კიტა აბაშიძის აზრით „მტკიცე კავშირი“ ილია ჭავჭავაძისა და ალ.ყაზბეგის ეროვნულ-საზოგადოებრივ შეხედულებებს შორის, რაც მას „ეტიუდების“ სხვა ნარკვევებშიც აღუნიშნავს, მაგ: 143-ე გვერდზე, ალ. ყაზბეგისადმი მიძღვნილ ნარკვევში დაბეჯითებით იმეორებს, რომ ალ. ყაზბეგი „ილია ჭავჭავაძის მიმდევარია პროზაში. ალექსანდრე ყაზბეგმა განავითარა და ახალ ნიადაგზე ააყვავა რომანტიკული მხარე ილია ჭავჭავაძის მწერლობისა და... დაასურათა ის ღრმა აზრი, რომელიც ამოვწერეთ ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებიდან“. მთელ ნაწარმოებს ალ. ყაზბეგისას მისი გამოკვლევა აქვს აზრად, „თუ რა ნესტრით არის ნაჩხვლეტი“ მოხევე და ამასთან ერთად მთელი ქართველი ერი, „დროთაგან შეუბღალავი, შეუმუსრავი საღი ნაწილი ამ ერისა“(1).

მხატვრულ-ესთეტიკური და იდეურ-საზოგადოებრივი მსოფლმხედველობით, ალ. ყაზბეგი კიტა აბაშიძის აზრით, რომანტიკოსიცაა და რეალისტიც, უფრო ზუსტად ნეორომანტიკოსი. თუმცა ყაზბეგის ნაწარმოები ერთი ბეწოთიც არ არის სინამდვილეს

დაშორებული, მწერალი ცდილობს სინამდვილეს შეხედოს ობიექტურად... იმდენად იგი რეალისტიკა...“, ხოლო, რამდენადაც იგი ჩვეულებრივ სინამდვილეს ამაღლებულად გადმოგვცემს, „იგი იმდენად რომანტიკოსია, მისი წერის მანერა რომანტიულია... „მან შექმნა მთელი ახალი ქვეყანა, მშვენიერი და წარმტაცი გმირებით დასახლებული, რომელიც სამაგალითოდ, მისაბამად დაგვისახა. არსებული სინამდვილის ელემენტებიდან ყაზბეგმა, ვით ჯადოსანმა ქიმიკოსმა, სრულიად ახალი სანახაობა დაგვიხატა... მერე სამყარო, თითქმის ისეთივე დიდებული, როგორც არსებული“(2).

კიტა აბაშიძე ემიჯნება „დავით კარიჭაშვილის ყაზბეგს“, აღწერილს მისი „ბიოგრაფიული მეთოდით“ და განადიდებს „ყაზბეგს ჩვენს ლიტერატურაში ახალი (რეალისტურ–რომანტიული ანუ ნეორომანტიული) მიმართების დამამკვიდრებელს“. „ყაზბეგმა... არათუ ახალი მიმართულება მისცა ლიტერატურას (და საზოგადოებრივ აზროვნებას– თ.გ.), მან დიდი პოლიტიკური მამაცობაც გამოიჩინა, მოქალაქეობრივი სითამამე და ის, რაც ილიამ და აკაკიმ ვერ გაბედეს და მხოლოდ სიმბოლოს სახით დაგვანახეს, ყაზბეგმა თვალსაჩინო სურათებით დახატა; დოკუმენტალურად, მშვენიერი... ფერადებით დაგვისურათა ქართველი ერის მდგომარეობა... მდუმარე აღშფოთება... საეროვნო აზრი..., რომელიც მის ნაწარმოებებში უმაღლეს წერტილამდის არის აყვანილი“(3).

კიტა აბაშიძე მის კონკრეტულ დახასიათებას მშობელი ქვეყნის ბუნებისადმი მწერალ–მოაზროვნის დამოკიდებულების განსაზღვრით იწყებს: –„კავკასია ულამაზეს ქვეყნად არის მიჩნეული და ამ ულამაზესი ქვეყნის საუკეთესო მხარე მთებია. რაღა გასაკვირველია, თუ აქ დაბადებული და აღზრდილი ალექსანდრე ყაზბეგი უდიდესი მხატვარია ბუნებისა“. ბუნება ბუნებრივი თუ ადამიანური, მაინც დეკორაციაა ადამიანის აზროვნებისა თუ განცდისა და კიტა აბაშიძის თქმით, ალ. ყაზბეგის მიერ დახატულ „ამ საუცხოო დეკორაციაში იშლება თავზარდამცემი ტრაგედია ცხოვრებისა“, რომლის უმთავრესი სოციოლოგიურ–ფსიქოლოგიური საგანია, თუ რა გავლენა იქონია მთიელთა (და საერთოდ ქართველ და არაქართველ და საზოგადოდ კაცობრიობის. თ.გ.) ცხოვრებაზე, რა ცვლილებანი მოახდინა ფსიქიკაში, რანაირად დაამსხვრია და გაანადგურა მთიელთა (სდა საერთოდ ადამიანთა. თ.გ.) ზნე–ჩვეულებანი მთაში (და სხვაგან. თ.გ.) ახალი ბარბაროსული ძალის შესევამ და დამკვიდრებამ...“ ამის ამოცნობას ისახავს მიზნად ალ.ყაზბეგის „ბუნების ფილოსოფია, მისი აზრი სიყვარულსა და მეგობრობაზე, მისი საზოგადოებრივი დაკვირვება...“(4)

ალ. ყაზბეგის მიხედვით ადამიანის ცხოვრებაში მისგან დამოუკიდებლად მოქმედებს სამი უძლეველი ძალა: სიყვარული, სიცოცხლე და სიკვდილი. მას „სიყვარულის ხორციელი, ფიზიოლოგიური ძალა პირველ პლანზე აქვს დაყენებული,– ამბობს კიტა აბაშიძე,– მაგრამ სიყვარულის ძალის მისეული აღწერა მაინც შეიცავს „რაღაც ღვთაებრივს, რაღაც რუსთაველისებურს“. მისი წარმოდგენით, ცხადია, უძლეველია სიკვდილიც, მაგრამ სიცოცხლესაც როდი აქვს მასზე ნაკლები ძალა, ისიც იბრძვის მეტოქეობის გრძნობით განმსჭვალულ უკიდევანო სამყაროში, სადაც „მისი სამეფო ბევრად უფრო ძლიერია და თვალუწვდენელი, ბევრად უფრო უსაზღვრო და მშვენიერი, ვიდრე სამეფო სიკვდილისა, სიცოცხლის ამ დაუძინებელი მტერისა“. (5)

1927 წელს გამოვიდა ვახტანგ კოტეტიშვილის მესამე წიგნი – „ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია“. მისი აზრით, ალ. ყაზბეგი მსოფლმხედველობით ნეორომანტიკოსია, ხოლო „მისი შემოქმედება ერთი მთლიანი რომანია“.

სარგი ჭილაია წერდა: – თავდაპირველი „დიდი ინტერესი და მღვწარება“ ყაზბეგის ნაწერებისადმი „დღემდე არ შენელებულა“ და ისინი „დაუბერებლად ცოცხლობენ“, თავიანთი ჰუმანიზმით, კეთილშობილებით, რაინდობით, პატრიოტიზმით „დღესაც აღაფრთოვანებენ (ადამიანებს) ჩვენი ქვეყნის თავისუფლებისა და დამოუკუდებლობის დასაცავად“, რადგან „ალექსანდრე ყაზბეგს შეურყევლად სწამდა საქართველოს მომავალი და ეს ნათელი რწმენა მომავლისა გადასცა მან თავის საყვარელ გმირებს... ეს ნათელი ოპტიმიზმი სამშობლოს აღდგენისა და განახლებისა არის ის ძალა, რაც წინ მიუძღვის მის გმირებს. ხშირად ისინი უთანასწორო ბრძოლაში იღუპებიან, მაგრამ შეგნებული აქვთ და იციან, რომ ვინც სამშობლოსათვის სიცოცხლეს სწირავს, ის სიცოცხლის დღეგრძელობისათვის, ხალხის კეთილდღეობისათვის იბრძვის“.

შალვა რადიანი აღნიშნავდა, რომ ალ. ყაზბეგის შემოქმედებისათვის „განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მეცხვარეობაში გატარებულ წლებს... მის შემოქმედებაში მთავარი ადგილი ხალხს უჭირავს... მთის ადამიანი უპირატესად ეხატება, როგორც პატიოსანი, გაუტეხავი, თავისუფლებისმოყვარე, ოჯახის, გვარის, თემის, სამშობლოსათვის თავგანწირული... ალ. ყაზბეგმა იცის ისიც, რომ თემსა და პიროვნებას შორის მძაფრი წინააღმდეგობა არსებობდა... იგი თემის თავყვანისმცემელია, მაგრამ ვერ ურიგდება პიროვნების შეზღუდვასაც... თემის იდეალიზაცია მისი მსოფლმხედველობის სუსტი მხარეა, იგი სრულად ითვალისწინებს ქვეყნის ისტორიულ ვითარებას... ბუნების დიდი მესაიდუმლეა... ყაზბეგის შემოქმედებაში დიდი ადგილი უჭირავს სიყვარულის პრობლემას. ... სიყვარულს ტრაგიკულ გრძნობად წარმოგვიდგენს – სიყვარული არამარტო შემოქმედებითი, ამაღლებული, არამედ დამღუპველი ძალაცაა“.(10)

გურამ ასათიანის თქმით, ალ. ყაზბეგის „გამოსვლა ლიტერატურულ ასპარეზზე ქართველი მწერლობისათვის, მანამდე თითქმის უცნობი სამყაროს აღმოჩენას უდრიდა...“, ნივთიერად გადატაკებულმა მწერალ–მოაზროვნემ „სულ რამდენიმე წლის განმავლობაში... ქართული მწერლობა გამდიდრა მთელი რიგი ბრწყინვალე ქმნილებებით“. ალ. ყაზბეგმა „კი არ გამოიგონა, არამედ აღმოაჩინა, შეითვისა და წარმოსახა, როგორც ჭეშმარიტი, შინაგანად კანონზომიერი რეალობა“. მისი „ამაღლებული და რომანტიული“ გმირები და „ამავე დროს მათი ხასიათები ავტორის მიერ გახსნილია დიდი მხატვრული სიმართლითა და დამაჯერებლობით. რომანტიკულისა და რეალისტურობის ერთიანობა წარმოადგენს ყაზბეგის პროზისთვის (მსოფლმხედველობისთვის. თ.გ.) დამახასიათებელ თვისებას“.

მიხეილ ზანდუკელს (1889–1969) 1923 წელს დაუწყია და 1924 წელს გამოუცია ალ. ყაზბეგის ორიგინალების კრიტიკული გამოკვლევა და იმ დასკვნამდე მისულა, რომ ა. მოჩხუბარიძის ფსევდონიმით 1880–1885 წელს ალ. ყაზბეგის მიერ „დროებასა“ და „ივერიაში“ გამოქვეყნებული მოთხრობები და რომანები ხალხოსანი მოღვაწე–მოაზროვნის დიმიტრი ყიფიანის დაწერილია, ხოლო მანამდე დაწერილი პიესების ავტორი იყო „კლეპტომანი, პლაგიატორი, სიმულიანტი, სულითა და ხორციტ

ავადმყოფი და დეგენერატი“ ალ. ყაზბეგი, რასაც მოწმობსო დავით კარიჭაშვილისა (1862–1927) და გიორგი ნათაძის (1870–1946) მიერ შედგენილი ბიოგრაფიები ალექსანდრე ყაზბეგისა და ელენე ყაზბეგის (1870–1915) მიერ დაწერილი „ა. მოჩხუბარიძის ბიოგრაფიის მასალა“. იგივე გაიმეორა მ. ზანდუკელმა 1928 წელს გამოცემულ ნაშრომში–„ისტორიულ–ლიტერატურული გამოკვლევა“. „თერგდალეულნი და ხალხოსნები ქართულ ლიტერატურაში“, მერე კი 1932–1959 წლებში გამოცემულ სამტომიან „ახალ ქართულ ლიტერატურაში“, რამდენადაც ვიცით, ეს მცდარი თვალსაზრისი ცნობილმა მეცნიერმა შემდგომ უარყო.

სხვაგვარად ჭეშმარიტად ობიექტურად შეხედა ექიმმა და სოციოლოგმა ივანე გომართელმა ალ. ყაზბეგის ავადმყოფობასა და ჰუმანურ პატრიოტიზმსაც და მის მკვლევართ ნააზრევსაც. მისი აზრით ალ. ყაზბეგის „ავადმყოფობა“ არა მარტო ბუნებრივ–ფიზიოლოგიური, არამედ სოციოლოგიურ–ფილოსოფიურიც იყო, ხოლო ყველაზე ღრმად „ვახტანგ კოტეტიშვილმა შეიცნო ბუნება ყაზბეგისა, როდესაც მისი ერთი ბეჭი ზეცისაკენ აიზიდა, მეორე კი მიწისაკენ დაიხარა“ ანუ მისი მსოფლმხედველობა ზეციურ–მიწიერ მოვლენად მიიჩნია. ალ. ყაზბეგი თავისი ფილოსოფიითა და სოციოლოგიით მიილტვოდა ზეცასავით ამაღლებული მარადიული სიკეთის, სიმართლისა და სიყვარულისაკენ, მაგრამ მიწიერმა უსამართლო ბოროტებამ ბოლო მოუღო მას, დასცა და გაანადგურა. „ის რომ არ შეშლილიყო, თავს მოიკლავდა“,– განაგრძობს ივანე გომართელი,– რადგან „გაორებულია“, მის პიროვნებასა და მსოფლმხედველობაში ორი სხვადასვა საწყისი ებრძვის ერთმანეთს. ეს ჩანს გარეგნულად, მისი შინაგანი „მთლიანი ბუნება კი შეუმჩნეველი რჩება“. ამიტომ ჩვენს მწერლობასა და საზოგადოებაში ყაზბეგი არ არის ახსნილი, გამოცნობილი... იმიტომ, რომ მასში ორი ადამიანია ერთი–მეორის უარყოფელი. ზოგი ერთს ამჩნევს, ზოგი მეორეს“.(7)

თუ ალ. ყაზბეგის ცხოვრებასა და მსოფლმხედველობას მთლიანად განვიხილავთ, იგი უაღრესად ტრაგიკული პიროვნებაა, „რომელშიც წინააღმდეგობრივია პიროვნება, ერი, საზოგადოება, მისი წყობილება –ერი და თვითმპყრობელობა, ერი და საზოგადოება, პიროვნული სიკეთე და ბოროტება“(8).

ალ. ყაზბეგის შემოქმედების ცხოველმყოფელი ძარღვია ზოგადადამიანური და ზოგადეროვნული საზრისი, „მთელი შემოქმედება ყაზბეგისა გამოსახვაა, მხატვრული განსახიერებაა მისი ფილოსოფიური აზროვნებისა, კეთილისა და ბოროტის ბრძოლისა, როგორც შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“, ოღონდ რუსთაველის ფილოსოფიის უმთავრესი პრაქტიკული დასკვნაა „დათრგუნვა ბოროტისა და კეთილის მარადიულობა“. პირველ შემთხვევაში უდიდესი ოპტიმიზმი, მეორეში–პესიმიზმი.

ივანე გომართელი არ ეთანხმება მათ, ვისაც ალ. ყაზბეგის მწერლობა–აზროვნება ერთფეროვანი ჰგონია. ბევრს ეს იმიტომ ეჩვენება, რომ „ყაზბეგი ყველგან და ყველაფერში დაძვინჯა ერთსა და იმავეს: სამართალს, ჭეშმარიტებას, კეთილის ძლევა-მოსილებას“, რომლისათვის დაუდევარ ბრძოლაში იგი „ხან ამაყია, როგორც მთის არწივი, ხან მრისხანე, როგორც გახელებული ლომი, ხან წყნარი და ნაზი, ვით ქალწული,

ხან აღელვებული, ვით ზღვა, ხან გალადებული... ხან ძაბით შემოსილი—მგლოვიარე... ჭირვეული... შეყვარებული თმზე... ყოველთვის კი უამრავი ბრძოლების აღმძვრელი“.(6)

1938 წელს ალ. ყაზბეგის დაბადების 90 წელი შესრულდა და ამ თარიღს გამოეხმაურა ლევან ასათიანი, რომელმაც აღნიშნა, რომ თუ „თავის დროზე ქართული ინტელიგენციის ნაწილმა აბუჩად აიგდო უდიდესი მწერალი“... ოქტომბრის დიდი რევოლუციის მიერ სოციალური და ნაციონალური ჩაგვრისაგან განთავისუფლებულმა ქართველმა ხალხმა ღირსეულად დააფასა“ იგი, „...ერთი პირველთაგანი უკვდავ“ მწერალ—მაზროვნეთაგანი“.

ამგვარი მოსაზრებანი გამოითქმებოდა იმ დროს და მომდევნო წლებშიც არამარტო ქართულ, არამედ სომხურ, აზერბაიჯანულ, აფხაზურ, ოსურ, ჩეჩნურ—ინგუშურ, უკრაინულ, რუსულ, ლიტვურ, ლატვიურ, თურქულ, რუმინულ, ჩეხურ, ბულგარულ, გერმანულ, ფრანგულ ენებზე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, „საზღვარგარეთულ ლიტერატურაში დიდ მწერალ—მოაზროვნეს დღემდე არ უკავია ის საპატიო ადგილი, რომელსაც იგი უდაოდ იმსახურებს“.

თავის „ავტობიოგრაფიულ ცნობებში“ ალ. ყაზბეგი მკითხველს მიმართავს: „დარწმუნებული ვარ, რომ თუ ოდესმე ჩვენს ლიტერატურას შეეხება სერიოზული კრიტიკა და აუცილებლად ჩემი თხზულებანიც შიგ მოჰყვებიან, უეჭველია, დაიწყებენ მე ბნას იმ მიმართულების მიზეზებისას, რომელსაც მე ვადგავარ“... თითქოს აცხადდა ალ. ყაზბეგის წინასწარმეტყველება. დიმიტრი ბენაშვილის თქმით „ალექსანდრე ყაზბეგი გვირგვინია XIX საუკუნის ქართული რომანისა“.

ლიტერატურა:

1. კ. აბაშიძე, ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ, ალ. ყაზბეგი (1848–1893), თბ.1962, გვ. 277.
2. . კ. აბაშიძე, ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ, ალ. ყაზბეგი (1848–1893), თბ.1962, გვ. 358–360.
3. კ. აბაშიძე, ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ, ალ. ყაზბეგი (1848–1893), თბ.1962, გვ. 278–280.
4. კ. აბაშიძე, ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ, ალ. ყაზბეგი (1848–1893), თბ.1962, გვ. 297.
5. კ. აბაშიძე, ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ, ალ. ყაზბეგი (1848–1893), თბ.1962, გვ. 301. 302, 309.
6. დ. ბენაშვილი, ალ. ყაზბეგი, თბ. 1948.
7. ივ. გომართელი, რჩეული თხზულებანი, ალექსანდრე ყაზბეგი და მისი ძიება, ტ.1, თბ. 1959.
8. ივ. გომართელი, რჩეული თხზულებანი, ალექსანდრე ყაზბეგი და მისი ძიება, ტ.1, თბ. 1959.
9. დ. მეველე (მიქელაძე), გაზ. „ივერია“, ალ.ყაზბეგი, 1893, #268, 11, XII.
10. შ. რადიანი, ახალი ქართული ლიტერატურა, ალექსანდრე ყაზბეგი, თბ. 1954, გვ. 495–504.
11. ან. ფურცელაძე, გაზ. „ივერია“, მცირე მოგონება ალ.ყაზბეგზე, 1898, #52–53, გვ.2.
12. ავ. წერეთელი, ალ. ყაზბეგის კუბოსთან, თბ.1963, ტ.1, გვ.120–121.
13. ალ.ხახანაშვილი, გაზ. „ივერია“, საბიბლიოგრაფიო შენიშვნა, 1893, #218, 13,X, გვ. 8. ს. ხუციშვილი, ალ.ყაზბეგის ბიოგრაფიისა და შემოქმედების საკითხები, ალ. ყაზბეგი და ქართული სალიტერატურო კრიტიკა, თბ. 1989, გვ. 3–27.

Georgian Literary Critics about Aleksandre Kazbegi during the 80s of the XIX century and the 30s of the XX century

Abstract

In this part of the work, critics' opinions of Aleksandre K'azbegi's works and views will be presented. The goal of this section of the work will be to collect and summate the research previously done on K'azbegi's points of view regarding social issues and to further research and evaluate this great writer and thinkers ideas.

In short, this work hopes to elaborate on both the positive and negative opinions that surround the creations and opinions of Aleksandre K'azbegi.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ყაზბეგი, ქართული ლიტ. კრიტიკა, XIX საუკუნის 80–იანი წლები

Key words: Aleksandre Kazbegi, Critics of the Georgian Literature, 80s of the XIX century

Nino Davitashvili
Gori State Teaching University, Gori

Linguistic Difficulties of Listening and Strategies for Overcoming them

Introduction

The aim of formation of listening skills is to reach comprehension in the process of listening to both a real (face-to-face, by telephone) partner or some auditory information (radio, television, audio/video recording). The upper intermediate/advanced level language learner should be able to understand speech at normal speed and without repetitions. The easiest thing is to understand face-to-face speech, as we have an opportunity to request the interlocutor not to speak too fast, to repeat some phrases and to elicit the meaning. The interlocutor's mimics and gestures, the situation itself are helpful. Any sound coming from the technical means (microphone, audio/video recording, TV and radio programs and telephone) normally involves technical noise and some additional sounds, for example, music. This distracts attention and makes listening difficult and sometimes even stressful. This means that language learners should first get used to listen to teacher and their friends' speaking and only then start using recordings. When we communicate on the telephone, we do not have the visual support, but at least we can elicit the meaning, slow down, ask some questions and do some repetition for the conformation of our comprehension. When we use video recordings, we not only have visual support, but also we can view them several times until we reach complete comprehension. On the other

hand, we cannot elicit the meaning and slow down. When we watch TV, we have visual support, but there are no chances for changing the speed or elicitation of meaning.

Body

The main difficulties in the process of listening are:

- a) Comprehension on the surface: difficulties dealt with in the process of teaching pronunciation:
 - sound distinction,
 - distinction of boundaries between words,
 - word distinction,
 - comprehension of words and sentences,
 - guessing unfamiliar language,
 - dealing with fast and/or unclear pronunciation and accent, text length and content/linguistic complexity.
- b) Deeper comprehension (between the lines”, cultural background),
- c) Memorization of what has been heard.

Listening is the ability of identifying and understanding what others are saying. This involves understanding a speaker’s accent or pronunciation, his grammar and his vocabulary, and grasping his meaning. An enable listener is capable of doing these four things simultaneously. The series of micro skills of listening which are called **enabling skills** are

- predicting what people are going to talk about.
- guessing at unknown words or phrases without panic.
- using ones own knowledge of the subject to understand.
- identifying relevant points; rejecting irrelevant information.
- retaining relevant points (non-taking, summarizing).
- recognizing discourse markers, e. g., Well; Oh another thing is; Now, finally; etc.

Recognizing cohesive devices, e. g., *such as* and *which*, including linking words, pronouns, references, etc.

- understanding different intonation patterns and uses if stress, etc., which gave clues to meaning and social setting.
- understanding inferred information, e. g., speakers’ attitude or intentions.

Listening to and understanding speech involves a number of basic processes, some depending upon linguistic competence, some depending upon previous knowledge that is not necessarily of a purely linguistic nature, and some depending upon psychological variables that effect the mobilization of these competence and knowledge of the particular task situation. The listener must have a continuous set to listen and understand, and as he hears the utterance, he may be helped by some kind of set to process and remember the information transmitted. His linguistic competence enables him, presumably, to recognize the formatives of the heard utterance, i.e., to dissect out the wave from of the morphemes, words and other meaning-bearing elements of the utterance (A. Saricoban).

Listening is a receptive skill, and receptive skills give way to productive skills. If we have our students produce something, the teacher will be more communicative. This brings us to the most integrating language skills. There are two reasons for using the integrating activities in language classrooms:

- To practice and extend the learners' use of a certain language structure or function.
- To develop the learners' ability in the use of two or more of the skills within real contexts and communicative frame work.

Integrative activities, on the other hand, provide a variety in the classroom and thus maintain motivation and allow the recycling and revision of language which has already been taught separately in each skill.

Listening is as active as speaking (the other receptive skill), and in some ways even more difficult. It well requires attention, thought, interpretation, and imagination. To improve our learners' listening skills we let them (S. Austin):

- Adopt a positive attitude.
- Be responsive.
- Shut out distractions.
- Listen for the speaker's purpose.
- Look for the signals of what is to come.
- Look for summaries of what has gone before.
- Evaluate the supporting materials.
- Look for non-verbal clues.

We can call listening a decoding-making sense of the message process. Each short stretch of meaningful material which is read or heard has to be:

- recognized as meaningful and understood on perception.
- held in a short term memory long enough to be decoded
- related to what has gone before and / or what follows.

Out of this process come pieces of information which can be stored in a long term memory for recall later (Abbott and Wingard).

We can divide the listening process into three stages:

- 1.Pre-listening.
- 2.During (in-while) listening.
- 3.Post listening (speaking).

Teachers should give a clear lead in what they are going to hear; use some kind of visual back up for them to understand; give questions and tasks in order to clarify the things in their minds; and be sure that these tasks help in listening, not confusing. Students should learn how to use the environmental clues; the speaker's facial expression, posture, eye direction, proximity, gesture, tone of voice, and that general surroundings contribute information.

In listening to English as a foreign language, the most important features can be defined as:

1. coping with the sounds.
2. understanding information and stress.
3. coping with redundancy and noise.
4. predicting.
5. understanding colloquial vocabulary.
6. fatigue.
7. understanding different accents.
8. using visual and environmental clues.

We can divide listening for comprehension into three stages:

1. listening and making no response (following a written text, informal teacher talk).
2. listening and making short responses (obeying instructions-physical movement, building models, picture dictation, etc.), true-false exercises, noting specific information, etc.
3. listening and making longer response (repetition and dictation, paraphrasing, answering questions, answering comprehension questions on texts, predictions, filling gaps, summarizing, etc.)

Motivation is one of the most important features for listening as well as for the other language skills. I had to carry out a survey and then an experiment to find out what role and function motivation has.

Survey

Before carrying out an experiment I held a survey. I wanted to find out the topic my students wanted to find out more information about. I found out that the most exciting topic of what I had suggested was to listen about British traditions. I asked one and the same question to 50 students. My question was “would you like to listen about British traditions or history?” 43 from 50 students preferred to listen about British traditions. So I selected the recording and its exercises about the British traditions and prepared for the experiment.

would you like to listen about British traditions or history?	
<i>British traditions</i>	<i>43</i>
<i>British history</i>	<i>7</i>

Experiment

Because of the importance of the task we made an experiment. The experiment was carried out in Gori State Teaching University in 2011-2012 academic year. The aim of the experiment was to check how error correction effects on students and their motivation. The experiment in stages:

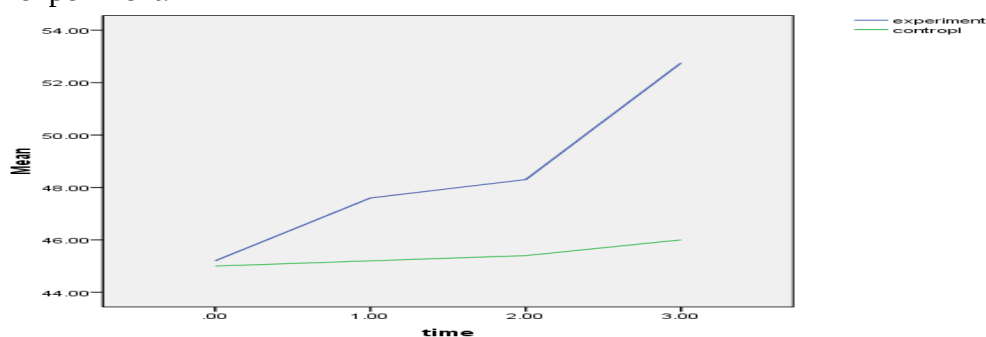
- The mini experiment lasted for three weeks to prove that it was worth holding the long term experiment.

- The long term experiment lasted for two semesters and its aim was to check the correctness of the hypotheses.

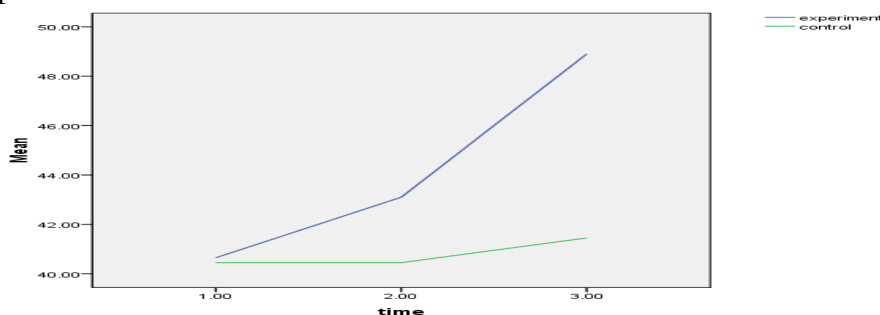
30 students were involved in the experiment. They were divided into two small groups with the help of a questionnaire and a language test. Fifteen students were in the experimental group and fifteen students were in the control group. Before the experiment the students had to write a test and their results showed that they had one and the same level of language skills. During the mini-experiment I gave different listening tasks to the groups. I sometimes gave the tasks they were interested in and sometimes I did not take into consideration what they were interested in. I observed the results and my mini-experiment proved that it was worth holding the long-term experiment. During the long-term experiment I gave different tasks to the control group and the experimental one. I always took into consideration what my students were interested in and gave exactly the same topic to listen to the experimental group. I never asked to the students of the control group what they were interested in and made them listen and do the exercise what I had chosen.

It was held the assessment of students' listening skills three times: before, while experiment and after experiment. The first step of the long-term experiment was carried out during one academic year (2012-2013). See the results in the following graphs: 1.1. and 1.2

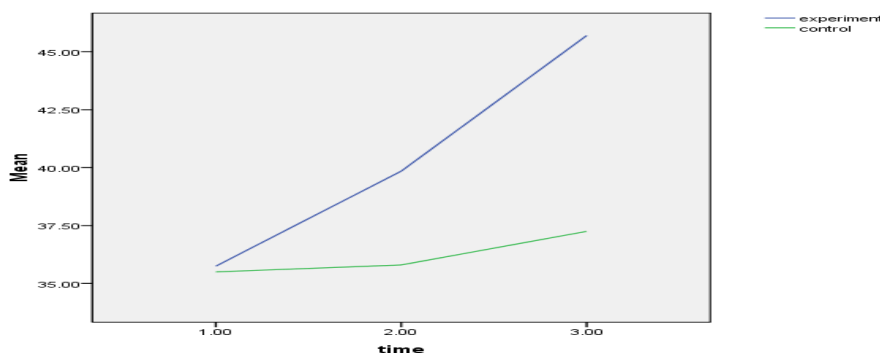
- Graph #1.1. The results of the control group and the experimental one before starting the experiment.

Graph #1.2. The results of the control group and the experimental one during the experiment.

- Graph. #1.3. The results of the control group and the experimental one after the experiment.

As it is seen on the graphs, the level of listening skills remarkably increased in the experimental group. As for control group there is a little growth of listening skill level, but it is much less than in experimental group.

Conclusion.

Listening is one of the most difficult skills in language teaching/learning. The beginners in a second language lack adequate bottom-up processing skills because they have not developed the linguistic categories against which language must be heard. They perceive the new language as undifferentiated noise. They are not yet able to segment the speech stream into word units to tell where one word ends and another starts. They have no ideas about phonological rules that change sounds in certain environments or cause reductions of sounds. Listening compared to reading is psychologically more difficult. The listener has to be strained and concentrate attention as what she/he hears is ephemeral (the reading text is in front of one's eyes and can go over and over easily). Compared to speaking, it is also not easy, as the speaker can rely on his/her repertoire, while the listener totally depends on the speaker: his/her accent clarity and speed of pronunciation, linguistic difficulty of the utterance. Listening is the ability to identify and understand what others are saying. This involves understanding a speaker's accent or pronunciation, his grammar and his vocabulary, and grasping his meaning. An able listener is capable of doing these four things simultaneously.

So, listening skill is connected to lots of problems. The aim of the current study is to find out the difficulties connected to listening skills and try to come to conclusion how to solve them.

References

1. Abbot G. & P. Wingard. (1985): The Teaching of English as an International Language.
2. Austin S. (1970): Speaking & Listening. A Contemporary Approach. Horcouth, Brace & World, Inc. USA.
3. Saricoban A. (1999): The Teaching of Listening// The Internet TESL Journal, N 12.

მოსმენის ლინგვისტური სირთულეები და მათი დაძლევის სტრატეგიები

რეზიუმე

მოსმენა ერთ-ერთი ყველაზე რთული უნარია ენის სწავლება/სწავლის პროცესში. დამწყებ მოსწავლეებს აკლიათ მოსმენისთვის საჭირო უნარ-ჩვევები. მათ არ შეუძლიათ დაყონ საუბრის ნაკადი სიტყვებად. ისინი ვერ აზღვრავენ სად მთავრდება ერთი სიტყვა და სად იწყება მეორე. მათ არ აქვთ წარმოდგენა ფონოლოგიურ წესებზე რომელთა მიხედვით ხდება ბგერათა ცვლილება გარკვეულ გარემოში და ხდება ბგერათა რედუცირება. ფსიქოლოგიურად მოსმენის პროცესი კითხვის პროცესზე რთული მოვლენაა. მსმენელი დამაბუღია და მთელი თავისი ყურადღების კონცენტრირებას ახდენს მოსასმენ მასალაზე. არსებობს მთელი რიგი სტრატეგიები რომლებიც მოსწავლეს აჩვენებს მოსმენის პროცესს და უვითარებენ მას მოსმენის უნარს.

საკვანძო სიტყვები: პირიპირ მოსმენა, მეტი პრაქტიკა, ცანაწერების მოსმენა, ეფექტური მოსმენის სტრატეგიები, მოსმენის უნარი

Key words: face to face listening, much practice, listen to recordings, effective listening strategies, listening skills.

ნინო ვაყელიშვილი, ნინო მოდებაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების ხარისხის მაჩვენებლის ადმინისტრირების მოდელი

საქართველო მეტად აქტუალური გამოწვევების წინაშე დგას: უმაღლეს განათლებაში აუცილებელი ევროპული განზომილებების დანერგვა; მათ შორის: კურიკულუმების განვითარება, სასწავლებლებს შორის თანამშრომლობა, მობილობის სქემებისა და სწავლების, წვრთნისა და კვლევების ინტეგრირებული პროგრამების შექმნა და საბოლოოდ, ერთიან ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში საკუთარი პოზიციის დაფიქსირება. მათი შესრულების აუცილებლობამ საქართველოს განათლების სისტემის განვითარების მანამდე არსებული ორიენტირი მკვეთრად შეცვალა. შეუქცევადი გახდა სკოლის, როგორც განათლების სისტემის ერთ-ერთი სტრუქტურის გარდაქმნის პროცესიც. ამის კვალდაკვალ, ყველა ერთხმად ალაპარაკდა უნივერსიტეტებისა და სკოლების თანამშრომლობაზე, რომლის მნიშვნელოვანი პროდუქტი ერთიანი სააზროვნო სივრცის შექმნაა. ეს „ამოკლებს მანძილს მოსწავლესა და უახლეს

სამეცნიერო ცოდნას შორის და ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნების განვითარებას“ [2].

ეს ურთიერთობა მხოლოდ მსჯელობის დონე რომ არაა, დავრწმუნდებით, თუ შევადარებთ ბოლო დროს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა და საჯარო სკოლების წარმატების განმსაზღვრელ კრიტერიუმებსა და მისი შეფასების პროცედურებს. აქ კარგად ჩანს მსგავსება მათ შორის. კერძოდ, სასკოლო რეფორმის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მონაპოვარი სკოლების ბრენდირების პროცესია, რომელიც სკოლის ხარისხიანობის მთავარ მაჩვენებელს წარმოადგენს და განათლების სივრცეში სკოლის ადგილს განსაზღვრავს. ზოგადი განათლების რეფორმის სამუშაო ჯგუფი ამჯერად მუშაობს ზოგადი განათლების სისტემის მართვის კონცეფციაზე, რომელიც ეფუძნება ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში განათლების ხარისხის მომდევნო გაუმჯობესებას: ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლისათვის სწავლა-სწავლების შესაფერისი სტანდარტების დაკმაყოფილებას, როგორც აუცილებელ მოთხოვნას და წარჩინებულ სკოლათა ჯგუფის exelent cluster-ის შექმნას.

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ავტორიზაციის, როგორც საგანმანათლებლო სივრცეში არსებობის აუცილებელი საციცოცხლო პირობის და აკრედიტაციის, როგორც ამავე სივრცეში წარმატებულობის ხარისხის პროცედურები ამავე მიზნებს ემსახურება და საბოლოო ჯამში, მსგავსად სკოლებისა, ხარისხის ზრდის მაჩვენებელზეა ორიენტირებული.

ხარისხის ცნება, ისევე როგორც ტერმინები “ხარისხის მართვა”, “ხარისხის კონტროლი” და “ხარისხის უზრუნველყოფა”, განათლებაში ბიზნესის სფეროდან შემოვიდა. ყოველდღიურ ცხოვრებასა და ბიზნესში ხარისხს პრაგმატული ინტერპრეტაცია აქვს და განიმარტება, როგორც რაღაცის გამოსადეგობა, აღმატებულება, სიკარგე. ეს ამ ტერმინის ყველაზე უფრო ფართოდ გავრცელებული ინტერპრეტაციაა. განათლების ევროპულ სივრცეში კი ხარისხი არის ნდობის, რელევანტურობის, მობილობის, თავსებადობისა და მიმზიდველობის ძირითადი პირობა.

განათლების სფეროს ექსპერტები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ საგანმანათლებლო სფეროში ხარისხის პროცესების დანერგვა ყოველთვის დამატებით ხარჯებთანაა დაკავშირებული, თუმცა გრძელვადიან პერსპექტივაში სწორედ ხარჯების დაზოგვას და უფრო ეფექტურ გამოყენებას უწყობს ხელს.

ხარისხი, როგორც მექანიზმი (მაგალითად, ხარისხის უზრუნველყოფა) - ფასდება როგორც პროცესი, ასევე პროდუქტი - განათლების შემთხვევაში ეს შეიძლება იყოს უნივერსიტეტის (ან სკოლის) კურსდამთავრებულის ხარისხი, ან უნივერსიტეტში შესრულებული სამეცნიერო ნაშრომი, მომზადებული სახელმძღვანელო, რომელიც ექვემდებარება სისტემატურ შეფასებას, წინასწარ განსაზღვრული და შეთანხმებული კრიტერიუმების მიხედვით.

განათლების სისტემაში ერთმნიშვნელოვნად აღიარებენ, რომ საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა უნდა განავითარონ ხარისხის კულტურა, რომელიც აღიარებს ხარისხის და ხარისხის უზრუნველყოფის მნიშვნელობას მათ მუშაობაში. ამის მისაღწევად მათ უნდა შეიმუშავონ და განახორციელონ ხარისხის უწყვეტი გაუმჯობესების სტრატეგია, რომელსაც უნდა გააჩნდეს ოფიციალური სტატუსი და უნდა იყოს საჯარო.

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების ავტორიზაციისა და აკრედიტაციის შედეგების, მისი განხორციელებისათვის აუცილებელი პროცედურების გაცნობა–ანალიზმა, ასევე ბრენდირების აუცილებელი კრიტერიუმების შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ ერთი რომელიმე: ფინანსური, ადამიანური, მატერიალურ–ტექნიკური, ან ხარისხობრივი მხარე კი არ არის დომინანტი, არამედ, ყველა სექტორი ერთად განსაზღვრავს წარმატებას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მიუხედავად ხელმძღვანელის პასუხისმგებლობისა სკოლის მუშაობაზე, ამას ერთპიროვნულ მართვას ვერ დავარქმევთ და ეფექტური საგანმანათლებლო მენეჯმენტიც, როგორც მაღალი ხარისხის მიღწევის აუცილებელი პირობა, მხოლოდ გუნდური მუშაობით ხორციელდება. ამით დასტურდება ჩვენი ჰიპოთეზა მართვის კლასიკური, ადმინისტრაციული სკოლის ერთ–ერთი პრინციპის (ერთმართველობა) არამართებულობის (არაეფექტურობის) შესახებ. ამის ნაცვლად, უპრიანია, მოვიშველიოთ ედუარდ დემინგის მიერ განათლების სფეროს ეფექტური მართვისა და ადმინისტრირებისათვის შექმნილი ე.წ. „ჯოინერის სამკუთხედი“, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ყოვლისმომცველი ხარისხი მიიღწევა ორი ძალის კომბინირებული მოქმედებით: „გუნდური მუშაობა,“ და მეცნიერული მიდგომა,„ ხარისხის მაჩვენებლის მუდმივი გაუმჯობესებაც სკოლის ადმინისტრირების მონაწილე რგოლების გუნდური, კოორდინირებული მუშაობითაა შესაძლებელი. (მეცნიერული მიდგომები ამ შემთხვევაში ბრენდირებისა, თუ exelent cluster–ის ჯგუფში დასამკვიდრებლად ჩასატარებელ აქტივობებშია გასათვალისწინებელი და მასზე ამჯერად არ ვამახვილებთ ყურადღებას).

საქართველოს განათლების სისტემა მთლიანად იზიარებს დასავლეთის ქვეყნებში აღიარებულ, სკოლის ხარისხიანობის კომპონენტებს: ხედვა, სტანდარტები, შეფასება, ანგარიშვალდებულება, კლიმატი, თანამშრომლობა და მუდმივი გაუმჯობესება. იგივე კომპონენტებით შეიძლება შევაფასოთ უმაღლესი სკოლის ხარისხიანობა, თუ გადავხედავთ აკრედიტაციის სტანდარტებს, სადაც აქტიურადაა ჩართული ეს კომპონენტები. მათი მუდმივი შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის დღეს აქტიურადაა გამოყენებული ხარისხის მართვის ე.წ. PDCA მიდგომა, რომელიც ასევე ცნობილია შოვჰარტის ციკლის სახელით (Shewhart cycle). ეს ნიშნავს:

plan(დაგეგმე) – Do(განახორციელე)– Check(შეამოწმე) –Act(მოახდინე რეაგირება).

მოდელი წარმოადგენს პროცესისა და/ან სისტემის გაუმჯობესების სქემას. ის სრულიად შესაძლებელია სკოლებშიც გამოყენებულ იქნეს, როგორც სრული პროცესის გასაუმჯობესებლად, ისევე ცალკეული ეტაპების ხარისხის მაჩვენებლის ადმინისტრირებისათვის. PDCA ციკლი დინამიური მოდელია. ციკლის ერთი

ეტაპის დასრულება ნიშნავს მეორე ეტაპის დაწყებას, ხოლო ბოლო, მეოთხე ციკლის დასასრული ყოველთვის სტიმულია პირველის დაწყების.

ამ მოდელის გადმოტანა სასკოლო ხარისხის უზრუნველყოფის კონტექსტში ნიშნავს, რომ სკოლის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურმა თავი უნდა მოუყაროს ხარისხის ამაღლებისათვის სკოლის ადმინისტრირების ყველა რგოლის მიერ ჩატარებულ და ჩასატარებელ აქტივობებს და:

- დეტალურად დაგეგმოს სამუშაო - განსაზღვროს, საქმიანობის რომელი ასპექტები, სკოლის რომელი სტრუქტურები, რომელი პროგრამები რა თანამიმდევრობით, ვის მიერ და რომელი კრიტერიუმების მიხედვით იქნება შეფასებული;
- განახორციელოს დაგეგმილი შეფასება წინასწარ შეთანხმებული კრიტერიუმებისა და გრაფიკის მიხედვით;
- გაანალიზოს მიღებული შედეგები;
- განსაზღვროს ნაკლოვანებების მიზეზები და მათი აღმოფხვრის მიზნით შეიმუშავოს სათანადო რეკომენდაციები. ნაკლოვანებების არარსებობის შემთხვევაში დასახოს არსებული დამაკმაყოფილებელი ვითარების შენარჩუნების მექანიზმები. მართვის ეს მოდელი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სკოლის თითოეული პატარა რგოლისა თუ სტრუქტურისათვის, რაც ზოგადად ხარისხის მაღალი მაჩვენებლის სტაბილურ არსებობას შეუწყობს ხელს.

ლიტერატურა:

- 1) “უმაღლესი განათლების შესახებ” საქართველოს კანონი;
- 2) მასწავლებლის მომზადებისა და კარიერული ზრდის კონცეფცია(სრული ვერსია); განათლებისა და მეცნიერების რეფორმის სახელმწიფო კომისია; საინიციატივო ჯგუფი: გია დვალი, დავით ლორთქიფანიძე, ვაჟა ბერეჟიანი, ზაზა კოკაია. 2013 წელი;
- 3) Developing Quality Systems in Education. Geoffrey Doherty. 1994
- 4) Total Quality Management.Besterfield et all. 2003 ISO in Education (an overview), Core Business Solutions, USA, 2003

Nino Vakelishvili, Nino Modebadze
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Administration Model of Quality Indicator in Public Schools **Abstract**

One of the vivid acquisitions of school reforms is their breeding which represents the principal indicator of quality in schools and defines a schools place in the education field. The general education

management concept is under the development at the present moment which is based on the future improvement of the education quality at public schools i.e. the eccedence of standards corresponding to teaching/learning p[rocess at public schools for creating excellent cluster of excellent schools. They are oriented on the quality rise indicator. The permanent improvement of quality indicator can be realized by coordination of administrative circles in schools. For keeping the high quality we can apply to PDCA model in high schools where P indicates plan, D- develop, C-check and A-act.

საკვანძო სიტყვები: ადმინისტრირება, სკოლა, ხარისხი, მოდელი, ბრენდირება.

Key words: administration, school, quality, model, branding

ნინო ვაყელიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი;

გიორგი ვაყელიშვილი

რეზენკეს უნივერსიტეტი, ლატვია

ანგარიშვალდებულების სისტემა

„ზოგადი განათლების შესახებ“ კანონის მიხედვით საჯარო სკოლა – საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სახით დაფუძნებული ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაა.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირი-სსიპ არის შესაბამისი კანონმდებლობით, საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით, სახელმწიფო ორგანოებისგან განსხვავებული ორგანიზაცია, რომელიც სახელმწიფო კონტროლით დამოუკიდებლად ახორციელებს პოლიტიკურ, სახელმწიფოებრივ, სოციალურ, საგანმანათლებლო, კულტურულ და სხვა საჯარო საქმიანობას.

სსიპ ვალდებულია საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით აწარმოოს საქმიანობის აღრიცხვა-ანგარიშგება.

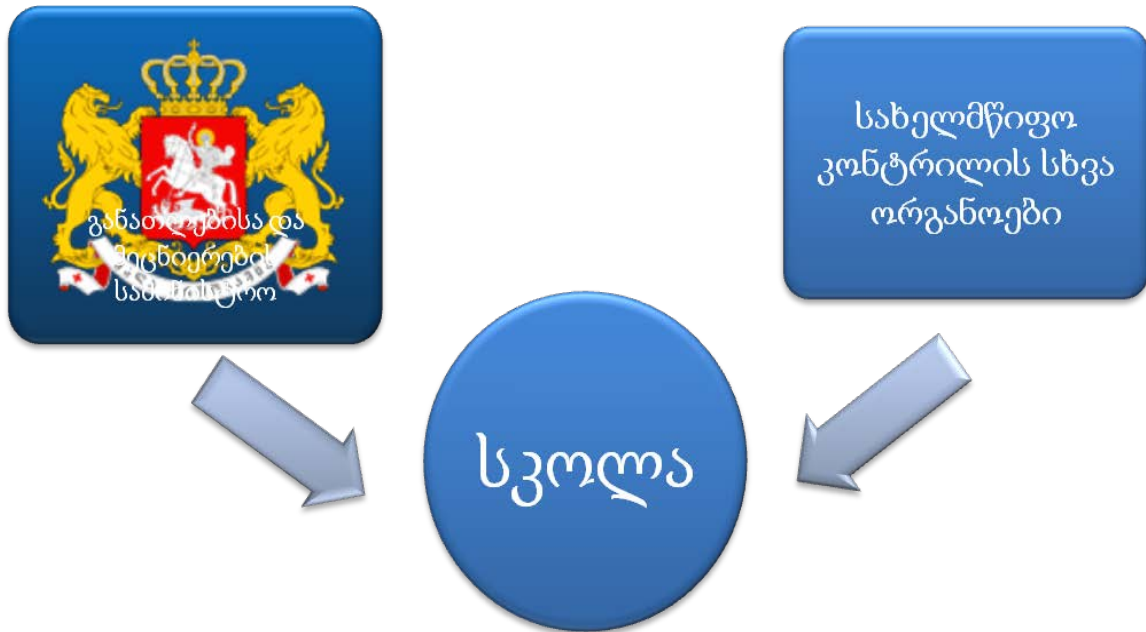
საჯარო სამართლის იურიდიული პირი ექვემდებარება სახელმწიფო კონტროლს, რაც გულისხმობს მის მიერ განხორციელებული საქმიანობის კანონიერების, მიზანშეწონილობის, ეფექტიანობისა და საფინანსო-ეკონომიკური საქმიანობის ზედამხედველობას.

ანგარიშვალდებულება განხორციელებული საქმიანობის შესახებ სრული ინფორმაციის მიწოდებაა, რომლის მიხედვითაც ხდება ნებისმიერი ორგანიზაციის საქმიანობის შეფასება და კონტრილი.

კონტროლის აუცილებლობა ნებისმიერ ორგანიზაციაში მენეჯმენტის საქმიანობის შემადგენელი ნაწილია და მისი საჭიროება და მნიშვნელობა ეჭვს არ იწვევს.

კონტროლი ობიექტური უცილებლობაა. მისი მეშვეობით შეუძლია მენეჯერს აკონტროლოს სკოლის საქმიანობის დადგენილ ნორმები. განხორციელებული სახელმწიფო კონტროლი და ანგარიშგება გულისხმობს საქმიანობის კანონიერების, სასწავლო პროცესის და საფინანსო-ეკონომიკური საქმიანობის შემოწმებას.

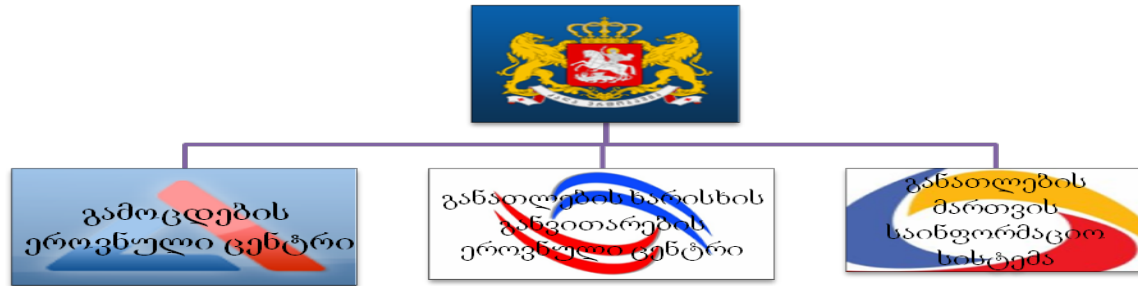
სკოლაზე სახელმწიფო კონტროლს ახორციელებს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო და სახელმწიფო კონტროლის სხვა ორგანოები.

სკოლაზე ანგარიშგების საშუალებით ხორციელდება მისი საქმიანობის კანონიერების კონტროლი, რაც თავის მხრივ გულისხმობს:

- . სკოლის სტრუქტურის მართებულობის დაცვას.
- . ეროვნული სასწავლო გეგმის მოთხოვნების შესრულებას
- . ეკონომიკურ და ფინანსურ ანგარიშგებას.

ყოველივე ამას ახორციელებენ ძირითადად განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს შემდეგი რგოლები: გამოცდების ეროვნული ცენტრი, განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, განათლების მართვის საინფორმაციო სისტემა.

ანგარიშგებას და სახელმწიფო კონტროლს საჯარო სკოლისგან ითხოვენ სხვა სახელმწიფო კონტროლის ორგანოები: შესყიდვების სააგენტო, შემოსავლების სამსახური, პრეზიდენტის ადმინისტრაცია, საქართველოს პარლამენტი, სტატისტიკის დეპარტამენტი. ამ სახელმწიფო ორგანოებს სკოლა ინფორმაციას აწვდის პერიოდულად კალენდარული ან სასწავლო წლის განმავლობაში.

განალებისა და მეცნიერების სამინისტროსთვის ეკონომიკური და ფინანსური ანგარიშგება მოიცავს:

- . სკოლისთვის გამოყოფილი ერთ მოსწავლეზე გათვლილი ვაუჩერული დაფინანსების მიზანშეწონილობა და მართებულობა

- . სკოლის საშტატო განრიგი.

- . სკოლის თანამშრომელთა ტარიფიკაცია

შესყიდვების სააგენტოს მიეწოდება:

- . სკოლის მიერ განხორციელებული სახელმწიფო შესყიდვების წლიური გეგმა

- . სკოლის მიერ განხორციელებული სახელმწიფო შესყიდვების შესრულების ანგარიშგება

ანგარიშვალდებულება როგორც კონტროლის ერთ-ერთი სახე ობიექტური აუცილებლობაა. მისი მეშვეობით შესაძლებელია სკოლის საქმიანობის დადგენილ ნორმებთან და სტანდარტებთან შესაბამისობა და ინფორმაციის მიღება საქმიანობის შედეგების და მათი გამომწვევი მიზეზების შესახებ.

ლიტერატურა:

- 1..გ.შუბლაძე,ბ.მღებრიშვილი, ფ.წოწკოლაური (2008) მენეჯმენტის საფუძვლები, გამომცემლობა «უნივერსალი» თბილისი
- 2.ეროვნული სასწავლო გეგმა;
- 3.საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“
- 4.საქართველოს კანონი „ზოგადი განათლების შესახებ“;
- 5.საქართველოს კანონი „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“;
- 6.საჯარო სკოლის წესდება;

Nino Vakelishvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi
Giorgi Vakelishvili
Rezekne University, Latvia

Accountability System

Abstract

First of all in the work the attention is paid to the accountability, as delivering the complete information about the fulfilled work according to which the activity of any organization is evaluated and controlled.

To be specific in the work is discussed the accountability system of a public school as a legal entity towards the state control fulfilment.

In the work the attention is paid also the necessity of control in any organization as a constituent of a managerial activity, and that its necessity and importance have no doubt.

საკვანძო სიტყვები: ანგარიშვალდებულება, საქმიანობის შეფასება, სახელმწიფო კონტროლი, სსიპ-საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, მენეჯმენტი, საჯარო სკოლა.

Key words: accountability, activity evaluation, state control, legal entity, management, public school.

Lorenzo Venzi
University of Tuscia, Viterbn, Italy
Lia Nazghaidze
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Recent Developments in Research Methodology

Following the old-established Positivistic approach, scientists are more and more getting involved in their own specific, most advanced, possibly ultimate methodological appraochs, with positive and profitable results. The technological proffress has endowed them with huge amunt of data, powerful software and hardware for their storage and processing, large availability of mathematical and statistical algorithms and wide networking opportunities.

Nevertheless, sometimes they are loosing a sound and reasonable awareness of the internal logics of the tools they use and the context they live in, in their “search for truth”.

More and more our society want fast, cheap, reliable, wxploitable results and scientists have little time left, unfortunately, to “indulge” on speculative thinking and to consider in depth what they are really doing.

Of course, one thing is the methodological enquire on problems faced day by day by each industry, using well established methods, at the best trying to improve them. On the other hand, a different thing is the basic research work, close to gnoseological theoretical approaches, located at high conceptual level.

As there is an obvious positive correlation between the two above mentioned conditions in research, we focus on the latter approach and will provide a quick (due to space limitrations) preliminary review of the most recent research epistemological approaches and schools of thought, in order to provide research workers with a wide updated survey of the intellectual background behind and above them.

ლორენცო ვენცი

ტუმას უნივერსიტეტი, ვირებნი, იტალია

ლია ნაზდაიძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თანამედროვე განვითარებები კვლევის მეთოდოლოგიაში

კარგა ხნის წინათ დამკვიდრებული პოზიტივისტური მიდგომების შესწავლისას, მეცნიერები უფრო და უფრო ღრმად ერთვებიან თავიანთ სპეციფიკურ, ყველაზე თანამედროვე და შესაძლოა საბოლოო მეთოდოლოგიურ მიდგომებში, რომელთაც დადებითი და ღირებული შედეგები აქვთ. ტექნოლოგიური პროგრესი მეცნიერებს უზრუნველყოფს დიდი რაოდენობით მონაცემებით და ძლიერი პროგრამული და აპარატული აღჭურვილობით მონაცემთა შესანახად და დასამუშავებლად, მათთვის ხელმისაწვდომს ხდის მათემატიკური და სტატისტიკური ალგორითმების და ქსელური გრაფიკების გამოყენებას. თუმცა, თავიანთი "სიმართლის ძიებისას" მეცნიერები ზოგჯერ კარგავენ ჯანსაღ და გონივრულ დამოკიდებულებას იმ იარაღების შიდა ლოგიკის მიმართ, რომელთაც ისინი იყენებენ და იმ კონტექსტის მიმართ, რომელშიც თავად ცხოვრობენ. ჩვენი საზოგადოების უფრო და უფრო დიდ ნაწილს სურს სწრაფი, იაფი და სანდო შედეგები, და სამწუხაროდ, მეცნიერებს ცოტა დრო რჩებათ იმისთვის, რომ "თავი ინუგეშონ" ჰიპოთეტური აზროვნებით და იმის სიღრმისეული განხილვით, რასაც რეალურად აკეთებენ. ერთია, მეთოდოლოგიური იდენტიფიცირება იმ პრობლემებისა, კარგად დამკვიდრებული მეთოდებით, რასაც დღითიდღე აწყდება მრეწველობის თითოეული დარგი, მაგრამ სულ სხვა საკითხია, ძირითადი კვლევითი სამუშაო, რომელიც ახლოს არის გნოსეოლოგიურ თეორიულ მიდგომებთან, მაღალ კონცეპტუალურ დონეზე. რადგან არსებობს აშკარა დადებითი კოლერაცია ზემოაღნიშნულ ორ პირობას შორის კვლევაში, ჩვენ ყურადღებას ვუთმობთ მეორე მიდგომას და მოგაწვდით კვლევის უახლესი ეპისტემოლოგიური მიდგომების და აზროვნების სკოლის მოკლე (ადგილის სიმცირის გამო), წინასწარ მიმოხილვას, რათა მეცნიერ-თანამშრომლები უზრუნველყოთ ამ სფეროში არსებული ინტელექტუალური ფონის მეტად განახლებული კვლევით.

The Shift of Post-Soviet States from Traditional to Modern Teaching Methods

Introduction

Having worked as a Peace Corps Volunteer and university teacher in Mongolia and Republic of Georgia, I have gained insight into their cultures and education systems. Therefore my focus will be on those two countries and their role as representatives of countries impacted by the Soviet legacy. Although the cultural contexts of the two countries are quite different, the aftermath of the Soviet Union's emphasis on traditional teaching methods is still present today. In my attempt to understand the academic cultures of these countries, I observed native teachers, discussed observations and ideas with other educators, and interviewed students and colleagues. The reflections presented in this paper are based on the information I collected, along with research, personal experience obtained while co-teaching with native teachers and discussions at teacher trainer workshops. As a benchmark for modern teaching practice, I am using Communicative Language Teaching (CLT), which in its various forms and interpretations, is commonly accepted by most theorists as being the most effective teaching approach for advancing a student to communicative competency.

I have tried to take into account the economic, socio-political and historical factors that have influenced the education systems and that are still impeding the shift to a modern teaching approach. Although my experiences are varied according to university and country, the common thread that weaves through both education systems is that language teaching is to some extent still entrenched in the strictly controlled classroom setting of traditional teaching. Other variables, such as the grade level, the extent of government intervention and the branch of language study being taught, particularly at the university, also play a role in the style of teaching being implemented. The trend to modernize teaching is in progress; however, effort to revamp education is still required to enable students to deploy language knowledge to skilled communication.

Traditional Teaching Methods versus Communicative Language Teaching (CLT)

CLT is gradually superseding the traditional Grammar Translation and Audio-Lingual Methods that were broadly used under the Soviet hegemony. The fundamental tenets of traditional methods differ from those of CLT. The grammar translation method is based on the principle of deductive learning, whereby grammar rules are presented by the teacher and afterwards applied by the learners. In traditional methods the focus is on the language in its written form, on its structure and rules; the learning material is decontextualized. There is no allowance for error or spontaneity. The class is teacher-centered and tightly controlled with the teacher transmitting knowledge and the learner playing the passive role of listening and imitating. Although the student learns and memorizes various forms of grammar and structure, there is usually a communication breakdown when the need arises to apply this knowledge to actual discourse.

The assumption of traditional methods that transmitting knowledge will inevitably lead to fluency has been disputed by linguists (Krashen, 1982; Richard and Rogers, 2001). Meaningful and effective communication does not miraculously occur, especially if learning is decoupled from genuine communicative practice. CLT embraces and reconciles a variety of viewpoints about language learning but there is a general consensus that certain characteristics must be present for a method to qualify as CLT. Wesche and Skehan (2002) list these features:

- Activities that require frequent interaction among learners or with other interlocutors to exchange information and solve problems.
- Use of authentic (non-pedagogic) texts and communication activities linked to ‘real-world’ contexts, often emphasizing links across written and spoken modes and channels.
- Approaches that advocate learner-centeredness in that they take into account learners’ backgrounds, language needs, and goals and generally allow learners some creativity and role in instructional decisions. Students have the opportunity to experiment with the language in an authentic context and in a freer environment that in turn, at least theoretically, gives them the confidence to transform their acquired language skills into communication outside the classroom.

According to Scrivener (2005): Language learners seem to need a number of things beyond simply listening to explanations. Amongst them, they need to gain exposure to comprehensible samples of language (not just the teacher’s monologues) and they need chances to play with and communicate with the language themselves in relatively safe ways. Students need to talk themselves; they need to communicate with a variety of people; they need to do a variety of different language-related tasks; they need feedback on how successful or not their attempts at communication have been (p. 19).

Second Language Acquisition (SLA)

Rooted in an eclectic range of instructional theories, CLT rests on research findings in SLA³. Schuetz (2012) elaborates: Language acquisition refers to the process of natural assimilation, involving intuition and subconscious learning. It is the product of real interactions between people in environments of the target language and culture, where the learner is an active player. Krashen (1982) distinguishes the difference between language learning and developing language proficiency: ‘language learning’ is the process of receiving information about the language, transforming it into knowledge and then storing it in the memory, whereas ‘language acquisition’ is a skill of being able to interact with foreigners, understanding and speaking to them in their language. Although Krashen is not directly associated with CLT, the theories he developed are considered to be compatible with the principles of CLT. In his Natural Approach the ultimate aim is to have communication skills rather than to have target-like accuracy.

Language theorists agree that to enable SLA, it is essential for students to practice using the

³ SLA as defined in the Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics is the process of acquiring a second or foreign language.

target language (TL) by performing tasks in real-life context. The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) is one of the primary driving forces for educators to activate language through real-life tasks. A task is a piece of classroom work that involves learners in comprehending, manipulating, producing or interacting in the target language while their attention is focused on mobilizing their grammatical knowledge in order to express meaning, and in which the intention is to convey meaning rather than to manipulate form (Nunan, 2004, p. 21).

Tasks build the bridge between classroom learning and the outside world of communication by showing that language learned is actually a means for REAL communication. Students who are not given the opportunity to activate their knowledge in the safety of the classroom environment will most likely find it problematic to use the language in the real world. Nunan (2004) refers to tasks used as a setting for real world practice as 'rehearsal rational'.

Teachers who have been trained in the 'old school' and have not been exposed to CLT do not have the sociolinguistic and strategic competence required to use the approach effectively. When interviewed, one teacher explained that the class became too loud and uncontrollable when the students were allowed to interact. Another said that she preferred not to use activities because there was a tendency for one or two students to dominate the quieter ones. On the other hand, students, when interviewed, unanimously voiced their preference for practicing meaningful tasks to learn TL.

L1 (native language) in the classroom

Theorists concur that there are occasions when using L1 in the classroom is appropriate, amongst them being to lower the affective filter, to give feedback, to contrast differences of L1 and L2⁴, to respond to student requests for clarification, to conduct comprehension checks, and to provide code switching⁵ for beginners. It is generally agreed that lower level student accommodation should be gradually eliminated as the student progresses in ability. There is also a consensus that L1 can be used on occasion in the classroom, however it should be used judiciously, considering that the teacher's L2 may be the students' main, or perhaps sole, source of input for language acquisition. The use of L2 should be maximized whenever possible. The L1's primary role is to supply scaffolding to lower affective filters by making the L2 and the classroom environment comprehensible. The L1 plays a secondary role by helping students to anchor L2 concepts to the L1 through use of loan words, translation activities, and code switching within activities (Meyer, 2008).

My observations confirm that L1 is often overused in the classroom beyond the guidelines described above and it is a valid explanation as to why students have not yet acquired the skills and strategies needed for real communication, even after many years of study. Learners, who

⁴ L2 as defined in the Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics is '(in language teaching) the language which a person is learning, in contrast to a FIRST LANGUAGE or mother tongue.'

⁵ Code switching is the use of the first or third language within a stream of speech in the second language.

have neither had adequate exposure to L2 nor practice using L2 in a safe classroom environment, lack the confidence to attempt to speak; the knowledge they have acquired remains inaccessible for real-life communication.

TTT (Teacher Talking Time)

Discussions are on-going regarding the quantity of TTT appropriate for the classroom, however the focus has shifted toward the quality of TTT in terms of its effectiveness. Cullen (1997) points out the benefits of certain forms of TTT: 1) it can be a valuable source of comprehensible input for the learner; 2) the right kind of TTT promotes communicative competency; and 3) it is what is expected in countries where the teacher is traditionally the transmitter of knowledge – the elimination of TTT would be culturally inappropriate and undermine the status of the teacher. TTT benefits learning when it replicates communication outside the classroom. Such TTT exists, for instance, in the form of referential questions (in contrast to display questions) used for the purpose of genuine communication since the teacher does not know the answer; content feedback which actually focuses on the content of the student contribution and not on the correctness of the form; and responses stemming from student requests for clarification and assistance in negotiating meaning. (Thornbury, 1995)

Talking to the learners does not necessarily mean that learning is taking place and often it is the time when learners become distracted and start ‘slipping away’. Contrary to the traditional ‘chalk and talk’ method that is still sometimes used in post-Soviet countries, time is better spent when students are speaking amongst each other and the teacher is carefully monitoring the interaction for feedback or future work. Maximizing student talking time needs to be set as a priority for good teaching practice.

Coursebooks versus Authentic Material

Authentic material is considered to be texts and media created by native speakers for native speakers and meant for consumption in a native environment. Coursebooks are not authentic material. As reconfirmed in interviews with learners, they often feel estranged from the content because the cultural context is so far removed from their own experiences. For instance, two people meet on an airplane and introduce themselves as ‘John’ and ‘Mary’. This scenario can be quite alienating for a Mongolian student who has probably never sat on a plane before. A more suitable context would be that two people meet on a crowded public bus and exchange their names ‘Baigalmaa’ and ‘Tungalag’.

In a debate held on April 14 at the IATEFL Conference 2013, Thornbury asserted that for the purpose of language learning, publishers intentionally use images and texts that force the reader to assume an identity that, in many cases, is strange and alienating for the user. The physically-attractive, ethnically-mixed, well-dressed and youthful characters are surrounded by iconic consumer items that reflect their upwardly mobile, middle-class aspirations there seems to be an assumption that all learners are urban, middle-class, well-educated, westernized computer users. It is no wonder that students in many third-world countries have trouble identifying with these Western world images and do not feel particularly motivated to learn or simulate the

lessons.

Language theorists generally agree that coursebooks are best used as a 'toolkit' and the material should be adapted by personalizing, localizing and contextualizing it in accordance to the real-life situation. Then, in turn, when supplemented with authentic material, the learner's needs and interests can be matched with the TL. Good teachers take advantage of the student's knowledge of the world in helping comprehension by discussing topics that are familiar to the student. Certainly, discussing or reading about a topic that is totally unknown will make the message harder to understand (Kraschen, 1982).

Teaching is often done by rote without any adaptations or variations from what is written in the coursebook. When interviewed, some students criticized that they are sometimes unable to identify with coursebook examples because 'they are based on other countries' examples.' A couple of teachers stated that they use 'authentic material' because they use the CDs that accompany the student book. Obviously, the meaning of 'authentic material' has not been properly clarified.

The advocacy of using authentic material is reinforced by the convenience of communication technologies (ICT) where doors are open to practically every form of material, spanning over a whole realm of media –documentaries, videos, music, songs and beyond. The world of boundless possibilities impels more than ever the use of authentic material, graded and eventually simplified to the learners' level, to underpin formal study. Unfortunately, it is not always possible to access internet in developing countries, especially in remote areas where it is sometimes non-existent or, if it does exist, is too weak and unreliable for teachers to draw on it as a database for activities.

Progress toward CLT

It is a common phenomenon in post-Soviet states that students who have learned English numerous years are too shy to speak because of their poor pronunciation, limited vocabulary and a lack of awareness of the functionality of the language. The purpose of learning a language is usually to enable you to take part in exchanges of information: talking with friends, reading instructions on a packet of food, understanding directions, writing a note to a colleague, etc. Sometimes traditional teaching methods have seemed to emphasize the learning of language systems as a goal in its own right and failed to give learners an opportunity to gain realistic experience in actually using the language knowledge gained; how many students have left school after studying a language for years, unable to speak in intelligible sentence? (Scrivener, 1982) In such a situation, the communicative goal of language learning has not been attained.

One factor impeding the transformation of traditional teaching is the way teachers have been trained to teach and the way students have been conditioned to learn. New ideas only began to trickle across the borders when the Soviet Union started to disintegrate at the end of the 1980s. The Republic of Georgia only commenced to provide CLT training to future teachers around the year 2000 but CLT training began even later in Mongolia.

Furthermore, the way of thinking imposed by the former Soviet power and still present, perhaps in a weaker form, in post-Soviet countries is a hindrance to promoting the underlying features of CLT. In Soviet times, the governing power and the rules it enforced were to be obeyed without question. Critical thinking was not encouraged, the impact of which still carries over to this day. Occurrences are generally accepted for what they are without reflecting on the background or reason and information is consumed in the same manner — at face value. A certain attitude of resignation lingers on with the general attitude of ‘why bother to put much thought or concern into things that cannot be changed anyway’. It is difficult to inspire creative input when the mindset is still one of passivity.

Conclusion

Teachers in both Mongolia and Georgia point out that government requirements are often a detriment to exploiting modern teaching methodology. For instance, in the Republic of Georgia, English teachers in public elementary schools have a mere 2 to 3 hours a week, 45-minute lessons, to complete the curriculum by the end of the school year. The limited time available does not totally eliminate the possibility to generate an ample variety of resource materials but it does adversely impact any wide divergence from the coursebook. Because there is less government intervention at the university level, there is more opportunity to cultivate ‘freer’ lessons in accordance to CLT.

The School of Language Studies at the Foreign Service Institute (FSI), the US Government's primary institution for training future officers to be sent abroad, classifies languages into three categories depending on their similarity to English in structure, sounds, orthography, etc. The more dissimilar the languages are to each other, the longer it takes to learn them. Both the Georgian and Mongolian languages are ranked in category three, the most difficult category to learn. In terms of reciprocity, learners with these native tongues will find at least some aspects of English equally challenging. The FSI has determined that it takes 2200 of classroom teaching to reach a highly significant proficiency level in the class three category of languages.⁶ This statistic underpins the importance of maximizing learning potential in the short teaching time available.

Courses, such as the Excel Program, a 2-year training course offered to English teachers by the English Language Institute in Mongolia, improve the language as well as the teaching skills of Mongolian teachers. The English Teacher's Association of Georgia (ETAG) in the Republic of Georgia, with its mission to improve the standard of English teaching, is proactive in arranging consultancies and training from native English-speaking professionals for teachers throughout the country. This instruction is important in training the participants to supplement lessons with handouts and to exchange dull exercises with more interesting ones, which, in turn, makes the lessons more relevant and rewarding for both the student and the teacher.

⁶ Jackson, Frederick H. and Marsha A. Kaplan (1999), “Lessons Learned from Fifty Years of Theory and Practical Government Language Teaching”, a report by the FSI, US Department of State.

Considering the fact that time and out-of-class exposure is limited in these countries, it is perhaps more culturally appropriate to have a combination of traditional methods and CLT. The belief underlying the traditional approach is that competence is primary; performance will emerge as a by-product. The CLT tenet is opposite: get performance right and competence will evolve. Both competence and performance need to be addressed. Teachers can best maximize successful learning by integrating form- and meaning-centered approaches.

There are reasons to believe that within a few years equilibrium between traditional and modern education will be reached. The Republic of Georgia places great value on the quality of their academics and the professionalism of their educators. The universities began training future teachers in CLT around the year 2000 and have been encouraging English. In recent years, the government has been pursuing strong ties with Western Europe and the USA, which has lead it to develop specialized programs and put measures in place to improve the level of English competency. One such program is the Teach and Learn Program of Georgia (TLG), where native English speakers are hired by the Ministry of Education and Science of Georgia to teach at their schools and universities. Also, the Ministry now requires public schools to start teaching English at the level of first grade.

Mongolia, on the other hand, has been less vigorous in fostering English in that it only began revising its teaching methodology in recent years. At present, English is taught in public schools only from the 5th grade onwards. However, if the direction Mongolia is heading continues, the urgency for learning English points to a different direction. Globalization is especially felt in Mongolia, as it has recently become the center of attention for its wealth of minerals. The United Nations now estimates that over the next five years Mongolia will be the world's fastest growing economy. With a booming economy, the influx of foreign businesses and the growing expatriate community, the need for English is imminent. The incentive to learn English has also grown as the job opportunities, especially in mining companies offering high-paid salaries, are increasing for bilingual citizens. Just as the country itself is changing face overnight with the traditional nomadic life disappearing, steps to align its educational system with that of the West are moving forward rapidly.

Although the reasons to implement change in the Republic of Georgia and Mongolia are driven by different factors, both countries are strongly motivated to develop the level of English proficiency amongst their citizens and both are investing great effort to revise their education systems in order to achieve this purpose. It can be expected that their teaching methodologies will approximate the standard of those in the Western world in the not-too-distant future.

References:

1. Cullen, Richard (1997), "Teacher talk and the Classroom Context", *ELT Journal*, Vol. 52, No. 3, pp. 179-187.
2. Dornyei, Zoltan and Sarah Thurrell (1990), "Strategic Competence and How to Teach It", *ELT Journal*, Vol. 45, No. 1, pp. 16-23.
3. Harmer, Jeremy (1998): *How to Teach English*. Longman: Pearson Education Limited, Essex, UK.
4. Jackson, Frederick H. and Marsha A. Kaplan (1999), "Lessons Learned from Fifty Years of Theory and Practical

Government Language Teaching”, Georgetown University Press, The Department of Languages and Linguistics.

5. Krashen, Stephen (1982): Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Institute of English. Oxford, UK
6. Nunan, David (2004): Task-based Language Teaching. Cambridge University Press. New York.
7. Meyer, Harry (2008): The Pedagogical Implications of L1 Use in the L2 Classroom. In: <http://www.kyoai.ac.jp>.
8. Phillips, Donna and Kevin Carr (2010): Becoming a Teacher through Action Research. Routledge. New York.
9. Richards, Jack C. and Richard Schmidt (2002): Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Pearson Education Limited. Harlow, UK.
10. Richards, Jack C. and Theodore S. Rodgers (2001): Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
11. Terrell, Tracy D. (1986), “Acquisition in the Natural Approach. Acquisition in the Natural Approach: The Binding/Access Framework: The Modern Language Journal”, Vol. 70, No. 3 pp. 213-227
12. Thornbury, Scott (1995), “Teachers Research Teacher Talk”, ELT Journal, Vol. 50, Issue 4, pp. 279-289.
13. Schuetz, Ricardo (2012): Language Acquisition — Language Learning. In: <http://www.sk.com.br>.
14. Scrivener, Jim (2005): Learning Teaching. Macmillan Education. Oxford, UK
15. Swan, Michael (2005), “Legislation by Hypothesis: The Case of Task-Based Instruction”, Applied Linguistics, Vol. 26, No. 3, pp. 376-401
16. Warford, Mark K. (2007), “L1 vs. L2 in the Foreign Language Classroom: New Findings”, The NECTFL Review #60, spring/summer 2007, pp. 50-71.
17. Widdowson
18. Wesche and Skehan (2002) Principles of Communicative Language Teaching and Task-Based. In: <http://www.pearsonhighered.com>

რუთ ვოლფი

მშვიდობის კორპუსის მოხალისე, ვაშინგტონი, ამერიკა

ტრადიციულიდან სწავლების თანამედროვე მეთოდებზე გადანაცვლება პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში

სტატიაში განხილულია ავტორისეული მოსაზრებები სწავლების მეთოდებთან დაკავშირებით. კერძოდ კი, ინგლისური ენის სწავლების ტრადიციული და თანამედროვე მეთოდების განხილვა და მათი სადღეისო მდგომარეობა პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში. ავტორის მოსაზრებები ეფუძნება საკუთარ გამოცდილებას, რომელიც მან წლების განმავლობაში დააგროვა ამ ქვეყნებში მშვიდობის კორპუსის მოხალისედ მუშაობის პროცესში.

Key words: Post-soviet countries, language teaching methodology, English language, traditional and modern teaching methods

სტუდენტთა ცოდნის შეფასების ტესტური ინფო-ტექნოლოგიური მეთოდის ტექნიკური და პროგრამული ასპექტები

შეფასება სწავლების პროცესის მნიშვნელოვანია ნაწილია. სწავლების პროცესში პედაგოგებს სხვადასხვა მეთოდის გამოყენება უხდებათ, მათ შორის ტესტის. პედაგოგიური ტესტირების მიზანი პედაგოგიური კონტროლია. პედაგოგიური ტესტირება (დიაგნოსტიკა) იმდენივე წელს ითვლის, რამდენსაც თვითონ პედაგოგიური საქმიანობა. ადამიანები, რომლებიც ასწავლიდნენ, ყოველთვის ცდილობდნენ შეეფასებინათ საკუთარი ძალისხმევის შედეგი. თუმცა მეთოდები ჯერ კიდევ მეცნიერებამდელი იყო.

ცნება „პედაგოგიური დიაგნოსტიკა“ პირველად შემოგვთავაზა ი. ინეკამპმა სამეცნიერო პროექტის ფარგლებში 1968 წელს. პედაგოგიური დიაგნოსტიკა პედაგოგიური ტესტის მემკვიდრით ხდება.

პიროვნების წარმატებულობის და ცოდნის დონის შემოწმების პირველი მცდელობა იყო ჩინეთში ჩვენს ერამდე და ემსახურებოდა ლიტერატურის დარგში თანამდებობის დაკავებას.

ევროპაში 1790-1870 წლებში იყენებდნენ ცოდნის შესამოწმებელ გამოცდებს სახელმწიფო სამსახურში აყვანისას.

პირველი პედაგოგიური ტესტი 1864 წელს შექმნა ინგლისელმა ჯორჯ ფიშერმა და იყო სასკოლო მიღწევის ტესტი „scale books“ (სკალირებული წიგნი).

1894 წელს ამერიკელი ჯ.მ.რაისი იყენებდა ცხრილებს ორთოგრაფიის ცოდნის შესამოწმებლად დიდაქტიკური ხერხების ეფექტურობის კვლევისას.

1920 წლიდან ოთხწლიანი საყოველთაო განათლების შემოღებასთან ერთად შეიმუშავეს „ტაბელი“, სადაც ხდებოდა აღრიცხვა სასკოლო მიღწევების, უნარების და ინტერესების. „ტაბელს“ ჰქონდა სწავლების მეორე საფეხურზე გადასვლის ფუნქცია.

ომის შემდგომ ათწლეულებში პედაგოგიურ თეორიასა და პრაქტიკაში არ მომხდარა მნიშვნელოვანი ცვლილებები. მაგრამ გაჩნდა ცალკეული ტესტები, რომლებიც ხორციელდებოდა აშშ სამხედრო ადმინისტრაციის ხელშეწყობით, მაგრამ მათ გამოყენებას მასიური ხასიათი არ ჰქონდა.

პედაგოგიური ტესტები მასიურად გამოიყენეს 1960 წლიდან, ტესტები ბევრების გონებრივ განვითარებას ამოწმებდა და სავალდებულო იყო სასკოლო სწავლების დაწყებამდე.

რა მდგომარეობაა დღეისათვის? ტესტირების რა მეთოდოლოგიას გვთავაზობს სამეცნიერო პედაგოგიური საზოგადოება? როგორ ახდენენ სტუდენტთა ტესტირებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების დახმარებით საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები? როგორია სტუდენტთა ცოდნის შეფასების ტესტური ინფო-ტექნოლოგიური მეთოდის ტექნიკური და პროგრამული ასპექტები? შესაძლებელია თუ არა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ტესტირების კომპიუტერული მოდელის რეალიზება? ესაა ნაშრომის ძირითადი კითხვარი, რომელზეც პასუხი გაცემულია ევროპული და ქართული საგანმანათლებლო სკოლების კვლევების მიმოხილვაზე დაყრდნობით.

დღეისათვის ტესტირებას საკმაოდ დიდი ყურადღება ეთმობა, როგორც ცოდნის შემოწმების სწრაფ და მოხერხებულ საშუალებას. ქართულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ნაწილობრივ უკვე იყენებენ ელექტრონული ტესტირების მეთოდებს. რამოდენიმე წელია, რაც ტესტირება გამოიყენება საქართველოს განათლების სამინისტროს მიერ, როგორც მოსწავლეთა ერთიანი ეროვნული გამოცდების, ასევე სამაგისტრო გამოცდების და თვით მასწავლებელთა სასერტიფიკაციო გამოცდების პროცესში. ონლაინ ტესტირებას განათლების სამინისტრო იყენებს მოსწავლეთა საატესტაციო გამოცდების დროს. კომპიუტერული ტესტირება ინტენსიურად გამოიყენება მრავალ სახელმწიფო თუ კერძო სექტორში კადრის შერჩევისას, ცოდნის დამადასტურებელი სერტიფიკატების აღებისას.

ტესტის, როგორც შეფასების ერთ-ერთი ფორმის, ტესტის ძირითადი დანიშნულებისა და ფუნქციების, ტესტის აგების პედაგოგიური ტექნოლოგიის, ტესტირების შესახებ რეკომენდაციები მრავალ სამეცნიერო პედაგოგიურ ლიტერატურაშია წარმოდგენილი [1],[2],[3],[4],[5]. ნაკლებადაა წარმოდგენილი ინფორმაცია ინფო-ტექნოლოგიების დახმარებით ტესტის აგების პროგრამული და ტექნიკური ასპექტების შესახებ. წინამდებარე ნაშრომი სწორედ, აღნიშნულ საკითხების შესახებ ინფორმაციას წარმოადგენს.

ვირტუალური სამყარო გვთავაზობს ტესტის აგების სხვადასხვა პროგრამულ უზრუნველყოფას, რომლებიც იმავდროულად იძლევიან კომპიუტერული ტექნოლოგიების დახმარებით ტესტირების საშუალებას. მაგალითად, Adobe პროგრამული პაკეტის პროგრამული პლატფორმები საშუალებას იძლევა ავაგოთ ტესტური დავალებების ელექტრონული ვერსიები, ჩავატაროთ ტესტირება ინფო-ტექნოლოგიების თანხლებით. ტესტირების დასრულებისთანავე პროგრამული უზრუნველყოფა საშუალებას იძლევა მასწავლებელსა და სტუდენტს მიაწოდოს დეტალური ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა დროში რა შედეგები აჩვენა, შეაჯამებს და სტატისტიკურად დაამუშავებს ტესტირების შედეგს.

რა არის ტესტი? ტესტირება?

ტესტი - დავალებათა ერთობლიობაა, რომელიც ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შესაფასებლად იქმნება. **ტესტირება** - ცდას, გამოცდას ნიშნავს. ესაა შეფასების პროცესი ტესტის საფუძველზე.

ტესტური დავალებები ზოგადად შეიძლება დავყოთ ორ დიდ ჯგუფად: პირველ ჯგუფში შედის დავალებები, რომლებიც სწორი პასუხის აგებას, შედგენას საჭიროებენ, ხოლო მეორე ჯგუფში დავალებები, რომლებიც საჭიროებს სწორი პასუხის შერჩევას; პირველ ჯგუფს უწოდებენ ღია ტიპის ტესტურ დავალებებს, ვინაიდან მათი პასუხი წინასწარ არ არის მოცემული, ხოლო მეორე ჯგუფს - დახურული ტიპის ტესტურ დავალებებს, ვინაიდან მათი პასუხები წინასწარაა მოცემული და აპლიკანტს მხოლოდ სწორი პასუხის არჩევა მოეთხოვება.

ტესტირების არსებული პროგრამული პლატფორმები საშუალებას იძლევა აიგოს ტესტურ დავალებათა მოდელები როგორც დახურული ტიპის ტესტური დავალებებისათვის, ასევე ესეს ტიპის თავისუფალი ტესტური დავალებებისა და ანკეტური გამოკითხვისათვის (ლიკერტის სკალა).

შესაძლებელია ტესტურ დავალებათა მოდელში დახურული ტესტური დავალებები გაერთიანდეს ანკეტურ კითხვართან, ესეს ფორმის ტესტურ დავალებასთან.

დახურული ტიპის ტესტის შედეგები ფასდება პროგრამის მიერ და იგზავნება მასწავლებლის ელფოსტაზე; რაც შეეხება ესეს ტიპის და ანკეტური გამოკითხვის დავალებებს, პროგრამა მათ არ აფასებს. ასეთი დავალების პასუხები შეუფასებელი სახით იგზავნება მასწავლებლის ელფოსტაზე.

განვიხილოთ ტესტური დავალებების სახეები:

- **დავალება „ჭეშმარიტია/მცდარია“**

კითხვა შეფასებით; მოითხოვს შეფასდეს მოცემული მტკიცებულების კორექტულობა.

მაგალითად,

- **დავალება „ერთი არჩევითი პასუხით“**

კითხვა ერთი შერჩევით - კითხვა შეფასებით, რომელშიც მოითხოვება შეირჩეს ერთი სწორი პასუხი შემოთავაზებული ვარიანტებიდან;

მაგალითად,

- **დავალება „მრავალი არჩევითი პასუხით“**

კითხვა მრავალი არჩევით - კითხვა შეფასებით, რომელშიც აუცილებელია შეირჩეს ერთი ან რამდენიმე სწორი პასუხი შემოთავაზებული ვარიანტებიდან;

- **დავალება „სტრიქონის შეტანა“**

სტრიქონის შეტანა - კითხვა შეფასებით, რომელშიც მომხმარებელმა უნდა შეიტანოს ტექსტურ ველში სწორი პასუხი;

- **დავალება „შესაბამისობა“**

კითხვა შესაბამისობაზე - კითხვა შეფასებით, რომელშიც აუცილებელია გადაადგილდეს მაუსის დახმარებით ელემენტები ერთ ჩანაწერში მეორე ჩანაწერის ელემენტების შესაბამისად;

- **დავალება „მოწესრიგება, რიგი“**

კითხვა მოწესრიგებაზე - კითხვა შეფასებით, რომელიც მოითხოვს მომხმარებლისაგან ელემენტები განლაგდეს სწორი თანამიმდევრობით;

- **დავალება „რიცხვების შეტანა“**

კითხვა რიცხვების შეტანაზე - კითხვა შეფასებით, რომელშიც მოითხოვება რიცხვითი მნიშვნელობების შეტანა როგორც სწორი პასუხი;

- **დავალება „გამოტოვებული ადგილები“**

კითხვა გამოტოვებული ადგილების შევსებაზე - კითხვა შეფასებით, რომელიც მოითხოვს ტექსტში ერთი ან რამდენიმე გამოტოვებული ადგილის შევსებას;

- **დავალება „ჩადგმული პასუხები“**

კითხვა ჩადგმული პასუხებით - კითხვა შეფასებით, რომელშიც ყოველ გამოტოვებულ ადგილზე მოითხოვება ჩამოსაშლელი მენიუდან შემოთავაზებული სიტყვებიდან ან ფრაზებიდან ერთის არჩევა;

- **დავალება „სიტყვების ბანკი“**

სიტყვების ბანკი - კითხვა შეფასებით, რომელშიც მომხმარებელმა მოცემული ნაკრებიდან უნდა გადაადგილოს სიტყვა ან ფრაზა ტექსტში გამოტოვებული ადგილების შესაბამისად. დავალების გართულების მიზნით შესაძლოა სიტყვათა ბანკში ელემენტების რაოდენობა აღემატებოდეს ტექსტში გამოტოვებულ ადგილებს;

- **დავალება „აქტიური ველი, არე, ტერიტორია“**

აქტიური არე ველი ტერიტორია - კითხვა შეფასებით, რომელიც მომხმარებლისაგან მოითხოვს გააკეთოს მაუსის დაწკაპუნება სურათზე სწორი ტერიტორიის მიხედვით. სწორი ტერიტორია შესაძლოა განისაზღვროს ოვალით, მართკუთხედით ან თავისუფალი ფორმით. კითხვის შედგენისას შესაძლოა მიეთითოს რამდენიმე აქტიური ტერიტორია, მათ შორის ერთმანეთის გადამფარავი. ამ შემთხვევაში კითხვაზე პასუხის გაცემისას აუცილებელია აღინიშნოს ყველა მოცემული ტერიტორია;

- **დავალება „ლიკერტის სკალა“**

ლიკერტის სკალა - ანკეტა-კითხვარი, გამოიყენება ცალკეული მოსაზრების, მიმართ მომხმარებლის თანხმობის ხარისხის შეფასებისათვის;

- **დავალება „ესე“**

ესე - ესაა ანკეტა-კითხვარი, გამოიყენება მომხმარებლის მიერ პასუხის თავისუფალ ფორმაში მითითებისათვის.

ელექტრონული და დისტანციური სწავლების, ონლაინ ტესტირებისათვის ვირტუალური საგანმანათლებლო სივრცე იყენებს ელექტრონული სწავლების მართვის learning Management Systems – LMS სისტემებს. სახელდობრ, aTutor; Canvas by Instructure; Chamilo; Claroline; Dokeos; eFront; Federa; ILIAS; Moodle; OLAT; Sakai; Totara LMS; WeBWork

ელექტრონული და დისტანციური სწავლების მართვის სისტემების წარმოდგენილი ჩამონათვალიდან Moodle სისტემას მსოფლიოს მრავალი საგანმანათლებლო დაწესებულება იყენებს. დღეისათვის Moodle სისტემა გამოიყენება საქართველოს ზოგიერთ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში ელექტრონული სწავლების

პორტალებზე: <http://tsu.edu.ge>; <http://www.iliauni.edu.ge>; <http://www.moodle.itvet.ge> არა მხოლოდ ელექტრონული სასწავლო რესურსის მისაღებად, არამედ როგორც ტესტირების ონლაინ საშუალება სტუდენტის მიერ სასწავლო კურსის შესწავლის დონის დასადგენად.

არის თუ არა შესაძლებელი ტესტირების ინფოტექნოლოგიური მეთოდების გამოყენება მაღალი დონის დისტანციური სისტემების გარეშე?

მოცემულ ნაშრომში საილუსტრაციოდ წარმოგიდგენთ თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ელექტრონული სწავლების მულტიმედიური რესურსების სტუდიის (სტუდიის დამფუძნებლები: მარიამ ზაქარიაშვილი, ირაკლი ჭიჭაშვილი) ხელშეწყობით ჩატარებულ ტესტური გამოკითხვის კომპიუტერულ მოდელს, რომელიც ჩატარდა სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის სკოლის ბიზნესის ადმინისტრირების სამართლის სპეციალობის მეოთხე კურსის სტუდენტებთან. სასწავლო კურსები: მუნიციპალური სამართალი; კონსტიტუციური სამართალი. სასწავლო კურსის ხელმძღვანელი - უნივერსიტეტის პროფესორი გიორგი გიორგაძე.

ტესტირებამდე სტუდიაში მოხდა: ტესტირების ალგორითმის შემუშავება; ტესტური დავალებების თეორიული და პრაქტიკული მოდელის პროექტის აგება; პუბლიკაცია. ტესტირების მოდელის ასაგებად გამოყენებულ იქნა პროგრამული პლატფორმა - iSpring QuizMaker. [6]

- ტესტირებისათვის გამოზადდა 45 ტესტური დავალება. იმ პირობით, რომ მათგან ტესტირებისას სტუდენტს პროგრამა მისცემდა შემთხვევით შერჩეულ 15 ტესტურ დავალებას. ტესტური დავალებების რაოდენობა განისაზღვრა შეფასების სისტემის ქულობრივი ოდენობის შესაბამისად (თითოეული ტესტის შეფასება - ერთი ქულა თუმცა პროგრამა საშუალებას იძლევა ტესტის სწორი პასუხი შეფასდეს ერთზე ნაკლები ან ერთზე მეტი ქულით.
- განისაზღვრა ტესტირების პირობები, დადგინდა ტესტირებისათვის საჭირო პარამეტრები.

სახელდობრ,

- ✓ **შეფასების ფორმა:** ქულობრივი/პროცენტული - შეფასების შესაძლო ფორმებიდან ქულობრივი/პროცენტული შეირჩა ქულობრივი მაჩვენებელი;
- ✓ **ტესტის შესრულების ხანგრძლივობა** - ტესტურ დავალებათა პანელზე მივუთითეთ დროის მაჩვენებელი სკალა. უჩვენოს დარჩენილი დრო;
- ✓ **სწორი პასუხების ჩვენების რეჟიმი** - პროგრამა თითოეული ტესტური დავალების ყოველი მორიგი რეალიზების დროს შემთხვევით გადაანაცვლებს შესაძლო პასუხების თანამიმდევრობას. ეს საშუალებას იძლევა დაცულ იქნას ტესტის ვარიანტების სწორი პასუხები;
- ✓ **ტესტური დავალების შესრულების ცდათა რაოდენობა** - შესაძლოა მიეთითოს ტესტზე პასუხის გაცემის ერთი ან რამდენიმე ცდის ოდენობა მასწავლებლის სურვილის მიხედვით;
- ✓ **განმარტებები ტესტზე მუშაობის დროს** - მაგალითად, პასუხი სწორია; პასუხი არასწორია; პასუხი ნაწილობრივ სწორია; გადადი შემდეგ დავალებაზე; დამთავრება, თქვენ წარმატებით გაიარეთ ტესტირება და .შ

- ✓ **მიითითება ტესტური დავალების პასუხზე** - ტესტური დავალების შესრულებისას არასწორი პასუხის შემთხვევაში მიეცეს სწორი ინფორმაცია ჩართული სლაიდების დახმარებით;
- ✓ **ტესტური დავალებების შესრულების თანამიმდევრობა** - სტუდენტს ტესტურ დავალების სამუშაო ეკრანზე წარმოდგენილი ჩამონათვალიდან შეუძლია ტესტური დავალებები შეასრულოს მისთვის სასურველი თანამიმდევრობით;
- ✓ **ტესტური დავალების შეფასება** - ტესტური დავალების დასრულებისას პროგრამა ეკრანზე გამოიტანს შეფასებას ქულობრივი/პროცენტული ფორმით.
- ✓ **ტესტის ანალიზი** - მომხმარებელს შეუძლია ტესტის დასრულებისას დაბრუნდეს და გაეცნოს თითოეული ტესტის შესახებ სწორ ინფორმაციას; თუმცა სტუდენტის გამოცდის დროს შესაძლოა ეს მოქმედება მასწავლებელმა არ დაუშვას ტესტის მოდელის აგებისას.
- ✓ **ტესტის შეფასების შედეგების მასწავლებელთან გადაგზავნა** - ტესტის მოდელის აგებისას მასწავლებელი უთითებს ელფოსტის მისამართს, რომელზეც მიიღებს ინფორმაციას სტუდენტის ტესტის შესრულების შედეგების შესახებ
- ✓ **ტესტირების დაწყება** - სტუდენტს ტესტირების დაწყების საშუალება ეძლევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის მიუთითებს პირად ინფორმაციას: გვარი სახელი, ელფოსტის მისამართი.
- **მოხდა ტესტის პროექტის პუბლიკაცია** - ტესტური დავალებების პროექტის გარდაქმნა Web რეჟიმში სტუდენტთან ტესტირების ჩასატარებლად.

სტუდენტებმა ტესტირებამდე გაიარეს პრეტესტირება.

ტესტირების კომპიუტერულმა მეთოდმა ცხადად აჩვენა სტუდენტთა ცოდნის შეფასების უპირატესობა შეფასების ტრადიციულ მეთოდთან შედარებით.

ტესტირებამ გამოკითხვისათვის დადებითი გარემო შეუქმნა სტუდენტებს. საკმაოდ მცირე დროში შესაძლებელი გახდა რამდენიმე ათეული სტუდენტის გამოკითხვა. ტესტირების დასრულებისთანავე მასწავლებელმა და სტუდენტმა მიიღო დეტალური ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა დროში რა შედეგები აჩვენა, შეჯამდა და სტატისტიკურად დამუშავდა ტესტირების შედეგი. მასწავლებელი გათავისუფლდა ტესტის შემოწმების რუტინული შრომისაგან.

ტესტირების თანამედროვე ინფო-ტექნოლოგიური მეთოდი დღეისათვის აუცილებელია გამოყენებულ იქნას არა მხოლოდ ექსპერიმენტის სახით. ყველა მასწავლებელმა კომპიუტერული ტესტირება ინტენსიურად უნდა გამოიყენოს სასწავლო პროცესში სტუდენტთა ცოდნის შეფასებისას. მასწავლებელს შეუძლია შექმნას ტესტურ დავალებათა ბანკი, რომელსაც ყოველთვის გაამდიდრებს ახალი ტესტური დავალებებით, განაახლებს წინა დავალებებს.

მივუთითებთ იმასაც, რომ რეკომენდებულია ტესტის გამოყენება შეფასების სხვა მეთოდებთან ერთად, რათა სტუდენტი უფრო ამომწურავად შევაფასოთ. მაგალითად, საგნის თეორიული ნაწილი შეიძლება შევაფასოთ დახურული ტესტით, ესეს დახმარებით, ხოლო პრაქტიკული უნარ-ჩვევები ნასწავლის დემონსტრირებით.

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ელექტრონული სწავლების მულტიმედიური რესურსების სტუდია (სტუდიის დამფუძნებლები: მარიამ ზაქარიაშვილი; ირაკლი ჭიჭაშვილი) კვლავაც აგრძელებს სამეცნიერო მეთოდურ მუშაობას, ზრუნავს უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესში ელექტრონული სწავლების მეთოდების განვითარებასა და დანერგვაზე, რაც საგანმანათლებლო ვირტუალურ სივრცეში დღეისათვის ძალზედ აქტუალურ და მნიშვნელოვან მიმართულებად ითვლება.

ლიტერატურა:

1. ჯანაშია ს., ქიტიაშვილი ა. „როგორ შევადგინოთ პედაგოგიური ტესტები.საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი“,2009.
http://lib.bsu.ge/pdf/Rogor_Shevadginot_Pedagogiuri_Testebi_20052011.pdf
2. Дуплик С.В. „Модели педагогического тестирования.“Казанский Государственный Технический университет.
<http://www.dupliksv.hut.ru>
3. ლაპარტყავა ნ. „როგორ შევადგინოთ პედაგოგიური ტესტები.“
http://mastsavlebeli.ge/uploads/resursebi/nino_labartyava.pdf
4. სამაგლიშვილი შ., წერეთელი მ. „ტესტური დავალებების შექმნის ხელოვნება“. ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი. <http://ganatleba.org/index.php?m=126>
5. Ким В.,Тестирование учебных достижений. Монография.Уссурийск: Издательство УГПИ, 2007. - 214 с.: ил.
6. საინფორმაციო დოკუმენტაცია - iSpring QuizMaker;
http://www.ispring.ru/help/index.jsp?topic=/quizmaker_ru.6/desktop/quick_start_quizmaker.html

Mariam Zakariashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Info – technological and Program Aspects of Students’ Knowledge Testing Method Abstract

The paper discusses Info - Technological Aspects of students’ knowledge testing method; reviews a modern software platform facilities for designing computer tests; sets out the basic principles of designing an electronic text; example of practical implementation of the computerized testing is presented at Telavi State University; reviews the advantages of computerized testing compared with the traditional methods of testing.

საკვანძო სიტყვები : კომპიუტერული ტესტირება, ტესტირების ინფო-ტექნოლოგიური მეთოდის ტექნიკური და პროგრამული ასპექტები. iSpring QuizMaker პროგრამული პლატფორმა.

Key words: computer testing, Info - Technological Aspects of testing, iSpring QuizMaker software platform

Советы европейцев о развитии туризма на Кавказе в начале XX века

Развитие туризма имеет довольно длинную и интересную историю. Среди туристических регионов мира выделяется регион Кавказа. Он характеризуется особым геополитическим положением, богатыми туристическими ресурсами и достопримечательностями, большим туристическим потенциалом, разнообразием этносов и религиозных конфессий. О своеобразии и истории развития туризма на Кавказе чёткое представление даёт нам организация "Комитет поощрения туризма на Кавказе". Данная организация была образована в 1912 году по инициативе императорского правительства России. Её целью была забота и помощь в деле развития туризма. Документы данной организации многообразны, мы встречаем протоколы заседаний, указания, пути и средства исправления существующих в сфере туризма минусов. Надо отметить, что данная информация ценна и в настоящее время, её нужно предусмотреть.

В правящих кругах России соответствующим образом ценили туристический потенциал Кавказа. Они хорошо знали, что Кавказ давал возможность для планировки многосторонних туристических туров, что принесло бы серьёзную прибыль как комитету туризма, так и местному населению. В любой стране с развитием туризма происходит и вливание значительных финансовых средств. Вместе с тем "туризм объявлен важным средством для решения проблемы бедности. Туризм, как важнейшая международная индустрия, поиском соответствующих путей и способов развития, может сыграть огромную роль в сокращении количества бедных людей в стране." [*Важса Шубладзе(2006)*]. *стр. 198. Тбилиси* Хорошо рассчитанные планы туристических маршрутов, были бы прибыльными для населения независимо от того где оно проживает - в горах или в долинах.

Из деятельности "Комитета поощрения по туризму" видно, что его руководители с целью дальнейшего развития туризма, большое значение присваивали советам и рекомендациям иностранцев. Данным вопросом непосредственно была заинтересована и Канцелярия наместника царя. "Проблемы туризма и путешествия выдвигали на распорядок дня политические и дипломатические вопросы, ответственность за решение которых ложилась на правительственные учреждения". [*М. Метревели (2008). Тбилиси, стр. 198*]. Тогда правительственным учреждением являлась Канцелярия царя, которая старалась максимально ознакомиться с опытом тех стран, где туризм был хорошо развит. Именно с этой целью Канцелярия главного управляющего связалась с консулами западных государств, находящимися в Тифлиси и иностранными консульствами (Австрии, Венгрии, Франции, Германии, Бельгии, Швейцарии, Италии). В этих странах уже существовала правительственная система, покровительствующая туризму. Использование этого опыта принесло бы большую пользу только что созданному на Кавказе Комитету поощрения по туризму. Наместник царя считал обязательным поручить посольствам европейских государств связаться с нужными правительственными организациями для того, чтобы собирать справки о существующих организациях, способствующих туризму, а также предоставлять материалы о связях, правительственных субсидиях и т.д. [*Дело 216, 13*].

Благодаря архивным документам мы узнаём о том, как связалась канцелярия с руководством французского туристического клуба и попросила передать точные справки о том, как был

поставлен вопрос развития туризма во Франции и какое участие принимало правительство в деле его развития. В связи с этим Канцелярия наместника царя получила из Франции положения, в которых были определены вопросы обустройства туризма и устав организации туристического общества в данной стране [*Дело 213, 13*]. С целью разделения знаний и практики, а также перенятия полезного и целесообразного для Кавказа опыта, связались с Францией.

Внимание привлекают материалы консула Швейцарии, в которых подчёркнуто, что там все вопросы, связанные с туризмом были в руках частного общества, также указано то обстоятельство, что правительство помогало только лишь в случае необходимости, а при возможности и денежными средствами или какими-либо субсидиями. [*Там же*]

Интересны справки консула Австрии и Венгрии о развитии туризма в их стране. Согласно которым о развитии туризма заботились как государственные учреждения, так и частные организации. Декретом от 21 марта 1908 года Министерству публичных дел было поручено "поощрение туризма и привлечение туристов. В архивной документации отдельное место занимают частные лица, организаторы, которые постоянно создавали условия для развития туризма и учреждения (гостиницы, приюты), кроме этого заботились об обустройстве дорог и развитии соседствующих с туризмом отраслей. Таковыми являются забота о развитии железнодорожного транспорта и отраслей, находящихся в непосредственной связи с туризмом, а также производство необходимых для туристов предметов.[*Дело 216, 14*]. Для решения подобных задач государство давало кредиты.

Нужно предусмотреть и советы консула Германии на Кавказе по вопросам развития туризма, который отмечал: "для развития туристического движения на Кавказе в первую очередь нужно начать рекламу, примером мог служить туристический союз Швеции, имеющий специальную кантору-учреждение в Берлине, при помощи которой связывались с теми туристическими агентствами, которые функционировали за границей. Каждая организация занималась изданием газетных статей, раздачей печатных реклам и выдачей справок, то же самое советовали и лицам, заинтересованным развитием туризма на Кавказе". По совету консула Германии "нужно было раздать большие, хорошо оформленные плакаты, высококачественные печатные брошюры, содержащие необходимую информацию о Кавказе, его культуре, железнодорожных путях, этнографии, проживающем здесь населении, достопримечательностях, дорогах, гостиницах, местах для ночлега, ценах. Брошюры в ресторанах и гостиницах должны были быть в большом количестве ". [*Дело 216, 14*]

Для развития туризма с самого начала большое значение придавалось средствам информации, путеводителям. "Назначением путеводителя является предоставление той или иной информации о географических своеобразиях, составе, культуре той или иной страны. С начала XVI века были изданы путеводители во Франции, Италии и других странах Европы". [*Д. Маисурадзе (2011), стр. 19. Тбилиси*] В индустрии туризма вместе с путеводителями большое значение присваивалось и "изданию буклетов для бесплатной раздачи туристам. В настоящее время существует большой спектр информационных средств. С этой точки зрения важным является интернет, предлагающий туристам детальную информацию о туристических центрах, обслуживании, достопримечательностях, кроме этого он даёт возможность осмотра музейных экспонатов, выбора гостиниц и агентств, бронирования билетов и т.д." [*М. Биржаков, (2011), стр. 120. Тбилиси*]

Конечно же к началу XX века не могли пользоваться высокотехнологическими и электронными ресурсами, "Комитету поощрения туризма по Кавказу" консулы активно предлагали те формы и средства рекламы, которые были приняты в Европе. Тогда средствами рекламы являлись путеводители, карты, буклеты, брошюры, плакаты, являющиеся и сегодня важными для рекламы туризма.

Консул Германии считал важным наладить связь между Комитетом поощрения туризма по Кавказу и Союзом немецкого общества в Лайпциге. Было бы желательным двустороннее согласование рекламирования и взаимной помощи. [Дело 216, 14] Он обязательным условием для углубления союза и увеличения потока туристов считал способ передвижения, а именно - существование скорого поезда между западными границами России и Кавказом. Подобное передвижение является весьма эффективным и комфортным. Оно даёт возможность быстрого передвижения и имеет свои преимущества по сравнению с другими видами транспорта. "Скорые поезда движутся бесшумно мягко, вибрация, шум исключены". ("В случае комфортных вагонов, которые обустроены мягкими автоматическими креслами, кондиционером и панорамными стёклами для лицезрения природы" [Л. Кочламазашвили (2008), стр. 120. Тбилиси]). Консульство Германии считало необходимым также и морскую связь между Одессой, Константинополем, курортами Чёрного моря и Калиш-Баку, считало важным и создание билетов кругового движения для дальнейшего развития туризма. [Дело 216-14]

В советах иностранцев большое место занимает защита норм чистоты и гигиены, а также вопросы безопасности туристов. Всеми признано, что туризм серьёзный вклад вносит в социально-экономическое развитие множества стран и является одним из важных источников иностранной валюты. Таким образом защита "безопасности туристов всегда должна быть предметом государственной заботы, как внутри страны, так и за её пределами, хотя бы один несчастный случай становится серьёзным ударом в туристическом бизнесе". [www. ratenew.ru/news]

Туристические агентства обязаны защищать безопасность и имущество туристов, а также безотлагательно информировать их о опасных для их жизни маршрутах. Информация должна содержать материал о таможенных и пограничных пунктах, санитарных эпидемиологических своеобразиях. [www. turbooks.ru]

Так что вопросы безопасности и санитарно-эпидемиологического характера нужно было предусмотреть как век тому назад так и в современных условиях.

Как выясняется из архивных документов к началу XX века в государствах западной Европы в вопросах развития туризма уже существовал довольно большой опыт. Поддержка западных соседей и обмен опытом внесли бы серьёзный вклад в дальнейшее развитие туризма на Кавказе.

Наместник его императорского величества на Кавказе предусматривал всё вышеуказанное и письменно обращался в разные учреждения, а именно в министерства, существующие за границей и просил поручить консульствам стан Европы связаться с правительственными учреждениями, организациями, способствующими в деле правительственных субсидий для туризма.

С этой точки зрения интересными являются протоколы заседаний главного комитета поощрения туризма по Кавказу "1913. 14. 06 К. Ф. Ган - представитель главного комитета сообщил о письмах, полученных из заграничных туристических организаций: "письмо доктора Вьюнша - от Лайпцигского Ориент-реиз-клуба, в котором он пишет, что если Комитетом поощрения он будет назначен представителем комитета в Германии, он будет устраивать большие и маленькие экскурсии по Кавказу, о чём будут сделаны заявления в газетах. Он также требовал выделить бесплатные билеты с пятилетним сроком для него и его представителей с целью передвижения морским путём и железной дорогой. Он также требовал, чтобы туристам, которые поедут на Кавказ под его руководством, дадут возможность путешествовать билетами третьего класса в вагонах второго класса. Он предполагал визиты групп из 20 человек. Вьюнш считал, что если дать возможность туристу из Германии среднего слоя поехать на экскурсию в пределах 500-600 марок, то он нашёл бы сотни желающих, чем помог бы увеличению туристического потока. Доктор Вьюнш обещал комитету представить "Доклад на русском языке о т.н. "Ориентклубе" Лайпцига. 3 декабря 1912 года он был готов разработать подробный проект в связи с вопросами развития туризма на Кавказе. Он считал необходимым условием для развития туризма сокращение тарифов в гостиницах и местах для отдыха, что было основанием заинтересованности туристов. Подобным образом он ежегодно получил бы от туристов большой доход, что покрыло бы государственные затраты в десять или более раз". [*Дело 216, 17*]

Интересна выписка из доклада референта директора развития туризма в Босне и Герцоговине У.И. Поимана, который писал: "После того как в Босне и Герцоговине он добыл необходимые финансовые средства, самостоятельно начал работу над строительством гостиниц, где для лучшего изучения этого дела под видом практиканта работал 4 месяца, и только после этого начал работу над афишами и статьями. К тому же он в разных странах Европы проводил лекции и таким образом у многих людей рождался интерес к путешествию. Лекции проходили с использованием и демонстрацией наглядностей. После лекций появилось множество желающих поехать и своими глазами увидеть конкретную страну. Количество, проведённых им лекций составило 500 единиц, подобную форму рекламы он считал наиболее эффективной.

Из его доклада видно, что для иллюстраций и наглядностей он использовал плакаты, которые представляли собой раскрашенные карты, заслужившие большое одобрение. Он считал наиболее целесообразным расположить хорошо оформленные плакаты и карточки на столах кораблей, так как при плохой погоде публика стала бы их читать. Для привлечения туристов прекрасным средством он считал художественные почтовые марки. Господин Поиман предполагал, что на Кавказе было бы целесообразным рекламирование туризма того же вида. Он считал выезд на Кавказ обязательным, после чего он бы смог непосредственно руководить экскурсиями, сопровождать и встречать их и т.д., он брал на себя ответственность по заботе туристов, помощи советами и указаниями. Туристы едут в страну лишь тогда, когда опасность им не угрожает и защищены нормы их безопасности.

По-мнению Поимана важным было существование туристического справочного бюро, что принесло бы большую пользу. Он писал: "В настоящее время у меня есть много связей с лицами, работающими над вопросами поощрения по туризму", кроме этого Поиман сотрудничал и с туристическими клубами. [*Дело 216, 18*] Он желал разработать меморандум для развития туризма, для чего просил возместить лишь почтовые расходы и не требовал никакой денежной награды. Получается, что он предлагал свою помощь Комитету совершенно бескорыстно.

В Комитете поощрения туризма, ознакомившись с мнением Г. Поимана, особое одобрение вызвали его записи о миниторинге строительства небольших гостиниц для туристов, записи о развитии туризма и так называемый вопросник (анкета), созданный Поиманом, которым он обращался к Комитету:

1. Какие места Кавказа привлекают внимание туристов?
2. Существует ли какое-либо убежище, какого оно вида и где оно находится?
3. Каковы средства передвижения?
4. Существуют ли путеводители?
5. Имеются ли местные проводники?
6. Имеется ли правительственное решение о том, чтобы в некоторых пунктах, в которых наблюдается сравнительно большой поток туристов, построить небольшие гостиницы. (т.е. требует государственной регулировки определённого туризма)" [Дело 216, 18] .

Поиман желает использовать пример дальмации, где для туристических целей будут построены 20-комнатные гостиницы. Он предлагает гостиницы, построенные в фабричном порядке, которые могут заработать в любом месте и выглядят как кирпичные или каменные здания. Таким способом он считал, что можно получить большую прибыль. Поиман важную роль присваивает рекламе, а из средств рекламы он выделяет курс лекций, и вообще большое значение он придаёт живому слову, мысли и обмену впечатлениями. С рекламной точки зрения большое значение он придаёт изготовлению многообразных плакатов, для поощрения туризма важным считает увеличение количества комплектов лошадей на почтовых станциях, обустройство станций таким образом, чтобы при помощи дополнительного строительства можно было бы принять и разместить большое количество путешественников и обеспечить их ночлегом.

По его мнению обязательно нужно было на каждой станции иметь определённое количество лошадей, из казны нужно было выделить добавочные средства для увеличения комплектов лошадей. В дело развития туризма был включён художественный военно-топографический отдел Кавказского военного округа, им поручалось изготовление и продажа 5-вёрстных карт.

Иностранцы в деле поощрения туризма важным условием считали образование библиотеки при Комитете, которая обеспечила бы интересующих людей разнообразной литературой, книжным фондом и периодической прессой, как на русском, так и на европейских языках, а также издание необходимых путеводителей.

Перечень тех организаций, учреждений и частных лиц, с которыми регулярно связывался Комитет поощрения туризма для помощи и содействия - велик. В их число входят Крымский горный клуб, председатель Новороссийского горного клуба в Екатеринодаре, председатель общества, изучающего Кубанскую область, директор анонимного общества автомобилей в Тифлиси, председатель Ллойда северной Германии в Тифлиси, председатель корабельного общества России и т.д. Их просили высказать свои предложения в связи с развитием туризма на Кавказе, каждый из них связывался с Комитетом, высказывая предположения для дальнейшего развития туризма на Кавказе. В частности считали необходимым проведение специальных совещаний с участием заинтересованных лиц и представителей городских самоуправлений Закавказья и учреждений Владикавказ". [Дело 216, 15]

Несмотря на то, что часто не было и минимальных условий для обслуживания туристов, подобные совещания положительно повлияли бы на работу Комитета. Из архивных документов видно, что количество туристов из-за границы ежегодно увеличивалось, они "смирнялись с неблагоприятными условиями, получая взамен путешествия по величественной и грандиозной красоте природы". [*там же*] Именно поэтому с первых же шагов своей деятельности Комитет служил для удовлетворения элементарных условий, благодаря чему росло число туристов, что разумеется вызвало бы рост материальных доходов и принесло бы пользу как Комитету, так и местному населению.

Таким образом:

1. На основании анализа, предоставленных в статье материалов, нам даётся возможность ознакомиться со своеобразием развития туризма на Кавказе в начале XX века.
2. Изучением деятельности "Главного комитета поощрения по туризму" на Кавказе мы узнаём о внешних взаимоотношениях, опыте, советах, рекомендациях и указаниях иностранцев. Всё это было важным для недавно образованного Комитета. Регулярными были взаимоотношения с представителями Австрии-Венгрии, Германии, Бельгии, Италии, Швейцарии, Боснии и Герцоговины, что давало основу для быстрого и правильного развития туризма на Кавказе.
3. Опираясь на архивные первоисточники мы можем судить о разновидностях рекламных форм, информационных средств, безопасности туризма и санитарно-эпидемиологических вопросах, средствах размещения туристов, транспорте, инфраструктуре и т.д.
4. В настоящее время во всём мире, а также и на Кавказе существует множество туристических организаций. Меняется время, меняются и информационные технологии, но многообразный и интересный туристический потенциал Кавказа, величие красоты Кавказа со своими удивительными перевалами, природа, кухня, гостеприимство, вызывающие большой интерес иностранцев - остаются неизменными.
5. Советы, рекомендации иностранных экспертов по туризму, соображения, которые были сформированы туристическими организациями мира вместе с экспертами по туризму являются обязательным условием для развития туризма в любой стране и в прошлом и в настоящее время.

Использованная литература и источники:

1. Биржаков М. (2011) Теория туризма . Тбилиси;
2. Кочламазашвили Лили, Кочламазашвили Лела, Кандашвили Теимураз (2008) Туризм и индустрия транспорта., Тбилиси. Изд. Универсал;
3. Маисурадзе Д., Хуцишвили Т., Хомерики Г., Вербецкий И. (2011) Введение в туризм. Изд. Саари Тбилиси;
4. Метревели М. (2008) Основы туризма и гостеприимства, стр. 198, Тбилиси;
5. Национальный архив Грузии, отдел истории, фонд 14, дело 216, оп.1, стр. 13, 14, 15, 16, 17, 18;
6. Шубладзе Важа (2006) Ускоренное развитие туризма и фактор преодоления бедности в Грузии. Изд. Универсал. Тбилиси.
7. <http://ratenew.ru/news/16.09.20113.stm>

<http://www.turbooks.ru/stati/zakony/173-obespechenie-bezopasnosti-turizma.htm>

Ключевые слова: туризм, Кавказ, обмен опытом и сотрудничество с европейцами, их советы и рекомендации.

Advices of the Europeans Concerning the Tourism Development in the Caucasus Region at the Beginning of the XX Century

Abstract

The article in which is presented tips, recommendations, advices by the Europeans, considering that it is important for further progress in the development of tourism in the Caucasus. Namely, at the beginning of the 20th century in Formed organization "the Caucasus Tourism Promotion Committee" union relations with the countries, that are sufficiently well-developed tourism. Such as: Austria with Hungary, with Germany, with France, with Bosnia - Herzegovina, and so on. Etc.

ხათუნა თუმანიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

**განსხვავებულ კულტურათა ლინგვოდიდაქტიკური ფონდების
შეპირისპირებითი კვლევის მნიშვნელობისათვის
(არაბული და ქართული პარემიული კორპუსის მაგალითზე)**

ბოლო დროს ხშირად მიიჩნევენ, რომ კომუნიკაციის თანამედროვე გლობალიზებულ სისტემაში შესამჩნევად გაფართოვდა სხვადასხვა ხალხთა ლინგვოკულტურული კონტაქტები. შედეგად სპეციალურ სამეცნიერო წრეებში მეტად აქტუალური გახდა განსხვავებულ კულტურათა და ცივილიზაციათა დიალოგზე მსჯელობა. ამდენად, კულტურათაშორისი კვლევების ესოდენ დიდი პოპულარობა დღეს აიხსნება როგორც თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების ფონზე მიღებული შედეგებით (კულტურული ექსპანსია, ენობრივი გავლენები და სხვ.), ისე მკვლევართა დიდი სურვილით (და გაზრდილი შესაძლებლობებით) ახლოს გაიცნონ და შეისწავლონ განსხვავებულ ხალხთა მსოფლადქმა.

ახალი ეპოქალური გამოწვევების სტრუქტურამ პარემიოლოგიაშიც ლოგიკურად მოიტანა იმის აუცილებლობა, რომ ის უკვე გლობალურ ჭრილში სვამს საკითხს ანდაზური და ფრაზეოლოგიური ენის ფუნქციაზე ტრადიციულ და თანამედროვე

კულტურაში. ამიტომ დღეს, (ეროვნული პარემიული ფონდების შემდგომ კვლევასთან ერთად), უმნიშვნელოვანესი გახდა განსხვავებულ კულტურათა მონაცემების შეპირისპირებით კონტექსტში კვლევა, რათა მიღებულ იქნას საერთაშორისო ფონდების ერთობლივი მარაგი მათი მრავალფეროვანი ფუნქციებით სხვადასხვა კულტურაში.

ასეთი მიდგომების საფუძველზე შესაძლებელი ხდება, ერთი მხრივ, სხვადასხვა ეთნოკულტურათა იდენტიფიცირება (ამ ფონზე თითოეულის ეთნიკური იდენტურობის განსაზღვრა) და, მეორე მხრივ, კულტურათა გლობალიზაციის მახასიათებელთა (მათ შორის, განხილულ კონტექსტში კულტურათაშორისი მსგავსების ნიშნულების) დადგენა.⁷

და აქვე, ერთი არსებითად მნიშვნელოვანი საკითხი: პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ამგვარი ტიპოლოგიურ-შეპირისპირებითი მიდგომებით მიღებული შედეგები არ შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ წმინდა ლინგვოკულტუროლოგიური მნიშვნელობის კონტექსტში. მოცემული თემა უშუალო კავშირშია ლინგვოდიდაქტიკასთან. ერთი მხრივ, ენის სწავლების პროცესში წმინდა მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით (რადგან ამგვარი კლიშირებული კომუნიკაციური ერთეულები სასაუბრო ენის პრაქტიკული დაუფლების ერთ-ერთი საუკეთესო, ნაცადი მეთოდია), და, მეორე მხრივ, თავად პარემიის არსებითი, პრაგმატულ-ფუნქციური დიდაქტიკური პარამეტრების გათვალისწინებით.

ვ. მიდერი თანამედროვე პარემიოლოგიის მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრისას მართებულად შენიშნავს, რომ „თანამედროვე თეორიული და ემპირიული პარემიოლოგია უეჭველად მიიყვანს ადამიანის ქცევასა და კომუნიკაციას ახალ აზროვნებამდე.... ავტორის აზრით, განსხვავებულ ეთნოკულტურათა კვლევის შედეგების შედარებით საერთაშორისო დონეზე პარემიოლოგიას შეუძლია შეიტანოს თავისი ღირებული წვლილი იმ „მსოფლიო ჰუმანურ შეკვეთაზე“ [W. Mieder, 1996: 1-2], რომელიც (პარემიული ფონდების სახით) დაფუძნებულია საზოგადოდ გამოცდილ სიბრძნეზე.

მოცემული კვლევის მნიშვნელობის განსაზღვრისა და დასმული პრობლემის აქტუალობის ნათელსაყოფად, ზოგად პლანში ყურადღება უნდა გამახვილდეს ერთ უდაოდ მნიშვნელოვან საკითხზეც. კერძოდ, ყოველთვის, როდესაც (წმინდა არაბისტიკული ასპექტით) მსჯელობა მიდის ამა თუ იმ არაბული ეთნოსის სოციოლინგვისტურ და ეთნოკულტურულ მოცემულობაზე, გვერდს ვერ ავუვლით ვერბალური ფოლკლორის იმ მნიშვნელოვან მარაგს, რომელსაც მისი პარემიული და ფრაზეოლოგიური ფონდი მოიცავს. ისტორიული განვითარების მთელ მანძილზე პოეტური (ხატოვანი) საუბრის ხელოვნებაში ინსტიტუციონალიზებული არაბული საზოგადოება დღესაც აქტიურად ისწრაფვის (ანდაზებით და პოეტური კლიშეებით

⁷ ქართულთან მიმართებით ასეთი კვლევების მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოს დღევანდელ გეოპოლიტიკურ სიტუაციას და მისთვის ინტერკულტურულ სივრცეში სრულყოფილი ჩართვის მნიშვნელობას.

შეკაზმული) ხატოვანი მეტყველებისკენ. გვახსენდება (მე-20 ს. დასაწყისში) ჰ. დიქსონის დაკვირვების შედეგად გამოთქმული ერთი ასეთი შეფასება (რაც ცხადად დადასტურდა ჩვენს მიერ ინფორმანტებისგან სირიულდიალექტოვანი მასალის მოპოვების პროცესში): „არა მხოლოდ ანდაზები სძენენ პიკანტურობას საუბარს, არამედ თავად ის ადამიანიც, რომელიც ციტირებს რაიმე ბრძნულ გამოთქმას ... რამეთუ იცის, რომ ამით მოიპოვებს თანამეინახეებში უაღრესად დიდ პატივისცემას, წარმოაჩენს რა თავს განათლებულად და წიგნიერად” [ჰანს დიქსონი, 1951:336]. ეს მნიშვნელოვანი თავისებურება (არა მხოლოდ სოციალურ-კულტურული ნიშნით) დღემდე არაბული საზოგადოების ეთნოფსიქიკური მოცემულობის ერთ-ერთი სპეციფიკური მახასიათებელია. დღევანდელი შედარებით ახალი სტატისტიკური მონაცემებიც მოწმობს, რომ ყოველდღიურ არაბულ ზეპირ/წერილობით კომუნიკაციებში მუდმივად დასტურდება ამგვარი ფიგურალური კლიშეების ინტენსიური გამოყენება. დღეს, არაბული სამყარო, მასში მიმდინარე რადიკალური (ისტორიულ-პოლიტიკური) ცვლილებების ფონზე, მსოფლიო ყურადღების ცენტრში მოექცა. შესაბამისად, მოცემული ენის ცოდნის პრაქტიკულმა ასპექტებმა განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა საერთაშორისო სარბიელზე. პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ამ ფონდების დაუფლების გარეშე, მოცემულ ენობრივ სამყაროსთან პრაქტიკულად ვერ შედგება სრულყოფილი კომუნიკაცია.

საკუთრივ ანდაზას რაც შეეხება, ის როგორც კომუნიკაციური ერთეული თვისობრივად ფენომენოლოგიური რეალობის კუთვნილებაა. თითოეულში (რომელიც კონკრეტულ თემაზე ხანგრძლივი დაკვირვების განზოგადებას წარმოადგენს) კონცენტრირებულია მოცემულ სამყაროში ადამიანთა მიერ არსებული სინამდვილის შემეცნების, აზროვნების, მოვლენათა არსში სწორად წვდომის პროცესი და დასკვნები. მისი საშუალებით ფასდება და რეპრეზენტირდება სიღრმისეული, არსებითი მოვლენათა კლასში. შესაბამისად, ამა თუ იმ ეთნოსის (ისტორიული განვითარების მთელ მანძილზე მიღებული) პარემიული ფონდი, საკუთრივ, მისი ისტორიული გამოცდილების ანარეკლი, მოცემული კოლექტიური აზროვნებისა და ენის ორგანული ნაწილია.⁸

ამდენად, შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ანდაზა ეროვნული (ეთნიკური) კულტურის სტანდარტია. მასში ჩადებული ცოდნა მოცემული ეთნოსის რაციონალურის, მისი ეთნოფსიქიკური მოცემულობის ირაციონალური სახით არსებული რესურსია.

სანამ კონკრეტული მაგალითების შედარებით-ტიპოლოგიური ანალიზის საფუძველზე გარკვეული აზრობრივი მოდელის განხილვას წარმოვადგენთ, მსჯელობის თვალსაჩინოებისთვის შევეცადოთ, თვისობრივ პლანში გავიაზროთ, თუ რა არის ანდაზა არსებითად? რატომ მიიჩნევა ეს უნივერსალური ფენომენი, იმავდროულად ეთნოკულტურის სტანდარტად?!

⁸ ამ ასპექტების წინ წამოწევით ანდაზის პრობლემატიკა ფართოვდება, ის პრაქტიკულად სცილდება საკუთრივ პარემიოლოგიურ სფეროს და კულტუროლოგიურ (და არა მხოლოდ) სფეროში იჭრება.

ფუნქციურად, ის შეუძლებელია აღვიქვით სამეტყველო აქტის დროს სპონტანურად შექმნილ მეტაფორად ან მეტყველების უბრალო პოეტურ “სამკაულად”. როგორც მოცემული დროის ნიშანი, პარადიგმა – საზოგადოდ გამოცდილი სიბრძნე, ჩვეულებისამებრ, გარკვეული პრაქტიკული, პრაგმატული მიზნით აქტუალიზდება შესაბამის სიტუაციასთან მიმართებით: განსჯის, ამართლებს, მიუთითებს, დასცინის... სხვაგვარი ფუნქციით ანდაზის განხილვა წარმოუდგენელია. არ. ტეილორი ამბობს: ანდაზა აფასებს სიტუაციას, გამოაქვს გადაწყვეტილება, დასკვნა ან გვთავაზობს მოქმედების კურსს [Ar. Taylor, 1961:17].

მარტივი, დახვეწილი და ყველასათვის გასაგები ანდაზა მრავალპლანიან, საკმაოდ რთული სპეციფიკის პარემიას წარმოადგენს. ის ერთდროულად ლოგიკური, ვერბალური და ცნებითი აზროვნების ელემენტებს მოიცავს. ლოგიკურს იმიტომ, რომ ის სამყაროში არსებულ საგანთა და მოვლენათა შორის ლოგიკურ მიმართებებს ასახავს; ვერბალურს იმიტომ, რომ იგი კომუნიკაციური ერთეულია და არსებითად დაკავშირებულია მეტყველებასთან; ხოლო ცნებითს იმიტომ, რომ მასში მოცემული მსჯელობა და დასკვნა ცნებით ოპერირებას ეფუძნება [ხ. თუმანიშვილი, 2005: გვ. 73].

ჯ. მილნერის აზრით, ანდაზები შეიძლება შევადაროთ მექანიზმს, რომლის საშუალებითაც ცნობიერება აშენებს დიდმასშტაბიან კვანძებს, მსგავსად იმისა, როდესაც სათითაო აგურით მშენებლობიდან გადასვლა ხდება ბლოკურ მშენებლობაზე – ერთეულებ-ნახევარფაბრიკატების მეშვეობით [G. Milner, 1968].

მოცემული ჟანრის ამგვარი სირთულე, ალბათ განპირობებულია ფაქტორთა იმ მრავალმხრივი სპექტრით, რომელიც უდაოდ მონაწილეობს ანდაზის სტრუქტურის ფორმირებაში: ეთნოსის ჩამოყალიბების ისტორიული პროცესი, სოციალური რეალობა, ცნობიერება, ენა, აზროვნება, ხელოვნება (ფოლკლორი) და ა. შ. ეს ყოველივე ადამიანთა მოღვაწეობის სოციალური და სულიერი ასპექტებია. კვლევის ეს სფერო კი, სავსებით ობიექტურად, ყველაზე რთულად ითვლება. მისი ფორმირების პროცესში მონაწილე ყველა ეს სეგმენტი, როგორც ჩანს, აქტუალიზაციისას კომბინირებულად მუშაობს და კოლექტიურ ქვეცნობიერზე გადის. ქვეცნობიერი პროცესები, თავისთავად, ურთულესი ფენომენია და გაცილებით რთული სტრუქტურით გამოირჩევა, ვიდრე ცნობიერი. ამდენად, ანდაზაზე საუბრისას უდაოდ მნიშვნელოვანია ის ფაქტორი, რომ საკომუნიკაციო აქტში რეალიზაციისას კომუნიკატორებს აკავშირებთ “თანახმიური ცნობიერება“, საერთო ეთნოფსიქოლოგიის ფარგლებში მოქცეული ერთიანი „გონებრივი ენა“ (R. E. Haskell, 1987: 79) ამიტომ ესმით მათ ერთმანეთის „მეტაფორული აზროვნება“.

ერთი შეხედვით თითქოს იოლად გასაგები ანდაზური ტექსტები თავისი მრავალფეროვანი სპექტრით, როგორც წესი, ობიექტურ ჩვენებას იძლევა მოცემული ენის სპეციფიკის შესახებ. თუმცა, უცხოენოვანი (აქ, არაბული) ანდაზის საზრისში (არსებითში) წვდომა მხოლოდ მოცემული ენის ფლობას არ ჯერდება. ეს პროცესი პრაქტიკულად არსებული კოლექტიური ცნობიერების სიღრმეებში შედწევას გულისხმობს. მისი საშუალებით კონკრეტული (ეთნიკური) „აღქმის სენსორულ

მასალაზე“ დაყრდნობით ფიგურალურად ფიქსირდება სამყაროს რაიმე სიღრმისეული კანონზომიერება - მრავალგზის ნაცადი სიბრძნე. ამ მხრივ, შეიძლება ითქვას, რომ ანდაზა ადამიანის „მეტაფორული აზროვნების“ (ჯ. ვიკო) უნარის უმაღლესი გამოხატულებაა.

ცხადია, სხვადასხვა ეთნოსის (აქ, არაბულ და ქართულ) ანდაზებში ჩაღრმავებით დაინტერესებული მკვლევარი უთუოდ მიაგნებს სამყაროს ზოგად კანონზომიერებებს, რომელთა გავრცელება სხვა ხალხების ანდაზებზე შესაძლებელი იქნება. განვიხილოთ კონკრეტული მაგალითები. საანალიზოდ ავიღოთ აზრობრივი მოდელი:

„ყველა დედას თავისი შვილი მოსწონს“.

არაბ.:

ا) الخنسة شافت بنتها على الحيط قالت لها: تأبري أمك مثل اللولية بالخيطة

[əl-hinəfse šafet bintā ‘al əl-çēt ‘alet lā te’ebri ‘ummek mitl əl-lūlije bel-hēt]

– (შავმა) ხოჭომ დაინახა თავისი ქალიშვილი კედელზე და უთხრა: დედა გენაცვალოს, ძაფზე ასხმულ მარგალიტს გავხარო.

ბ) القرد بعين أمّو غزال

[əl-’ird b’ēn ‘ummō gəzāl]

– მაიმუნს დედის თვალში ქურციკია.

قالوا للقاق: روح حبيب احلى الطيور وجاب ابنو

[‘alū ləl-’ā’ rūh žīb ‘açlā ɸ-ɸujūr u žāb ‘ibnō]⁹

– ყვავს უთხრეს, წადი, ყველაზე ლამაზი ფრინველი მოიყვანეო და, თავისი ვაჟი მოიყვანა.

ქართ.:

ყვავმა შვილს უთხრა, გენაცვალე სითეთრეშიო.

ყვავსაც თავის ბახალა მოსწონსო.

ბუს თავისი ბარტყი ფარშევანგზე ლამაზი ჰგონიაო.

დათვმა თავის ბელს მოუალერსა: აფურ-ჩაფურიანო და ოქროს ფეხებიანო!

ყველა დედას თავისი შვილი მოსწონსო.

წარმოდგენილ არაბულ და ქართულ ანდაზებში (ბოლო ქართული პარალელის გამოკლებით, რომელშიც განზოგადებული აზრი ზედაპირულად, ექსპლიციტურ დონეზევე ცხადდება: „ყველა დედას თავისი შვილი მოსწონსო“) იმპლიციტურ დონეზეა კოდირებული ზოგადი მნიშვნელობა. ორივე ენა აღნიშნული იდეის გამოსახატავად ხატოვან, მკვეთრად მეტაფორულ ხერხს ირჩევს. მეტაფორიზაციის პროცესი, რომელიც თითოეულის სიღრმისეული სემანტიკის გახსნაში „მუშაობს“, რეალიზაციისას

⁹ ამ ანდაზასთან გენეტიკურ კავშირშია ანდაზური თქმა:

جاء القاق ابنو [žāb əl-’ā’ ‘ibnō] – „მოიყვანა ყვავმა თავისი შვილი....“

კომუნიკატორთა ქვეცნობიერში მიმდინარე ანალოგიაზე დაფუძნებულ აზრობრივ ოპერირებას ეყრდნობა. რა თქმა უნდა, იმ ინდივიდუალური „საშენი მასალის“ გათვალისწინებით, რომელიც მიმდინარე დეკოდირების პროცესში სათანადო ლოგიკური მიმართებების „ამუშავებას“ ითხოვს.

ყველა შემთხვევაში, ფაქტია, რომ კონკრეტული ანდაზის ყოველ ახალ კონტექსტში აქტუალიზაციისას (მოცემულ სივრცეში დადგენილი) ლოგიკური მიმართებების გზით მიღებული წარმოსახვის ყოველი ახალი წარმოდგენა, რომელიც ამ შემთხვევაში შეძენილი ახალი „სემანტიკური მარკერების“ საშუალებით მიიღწევა, აიგება იმ კონკრეტული მასალისაგან, რომელიც ფიქსირებულია კონკრეტული ეთნოსის „აღქმის სენსორულ მასალაში“, ე. ი. მის მიერ სამყაროს მოდელის ამ კონკრეტულ ნაწილთან დაკავშირებულ გამოცდილებაში.

თავდაპირველად განვიხილოთ არაბული მაგალითები. ერთი შეხედვითვე შესამჩნევია, რომ სამივე ერთეული სტატიკურ დონეზე (ფიზიკური ნიშნის მიხედვით) მაქსიმალური დიაპაზონით დაპირისპირებულ ოპოზიციურ წყვილებს შეიცავს. შესაბამის კონტექსტში რეალიზაციისას საკომუნიკაციო აქტის მონაწილეთა ცნობიერებაში მყისვე ამოტივტივდება (სამყაროს შემეცნების პროცესში გამოცდილების საფუძველზე მიღებული) სათანადო „ცოდნა“ – მოცემული კონტრასტული შემადგენლების ძირითადი მახასიათებლების – ე.წ. „სემანტიკური მარკერების“ სახით:

ა) **ხოჭო შავი უშნო** მწერია, ხოლო მისი საპირისპირო ერთეული – ძაფზე ასხმული (თეთრი) მარგალიტი – ლამაზი სამკაული;

ბ) მაიმუნი ცხოველთა სამყაროში ერთ-ერთი ყველაზე შეუხედავი ცხოველია¹⁰, ხოლო ქურციკი იშვიათი სილამაზით გამოირჩევა;

გ) ყვავი შავი უშნო ფრინველია, რომელსაც დაუკონკრეტებელი ყველაზე ლამაზი ფრინველი უპირისპირდება.

მოცემული „სემანტიკური მარკერების“ ანალოგიით თითოეულის მეტაფორიზაციის პროცესი მძაფრ ლოგიკურ შეუთავსებლობას ეფუძნება. კერძოდ,

ა) რატომ ადარებს შავი ხოჭო (ბუნებრივია, მისსავე მსგავს შავ „ხოჭო-გოგონას“) თეთრ მარგალიტს?! სად **ხოჭო** და სად **მარგალიტი**!..

ბ) რატომ ერვენება მაიმუნს თავისი შვილი ქურციკად?! სად **მაიმუნი** და სად **ქურციკი**!..

გ) რატომ მოჰყავს ყვავს თავისი ვაჟი, მაშინ, როცა მას ყველაზე ლამაზი ფრინველის მოყვანას ავალბენ? სად **ყვავი** და სად **სილამაზე**!..

ამგვარი მკვეთრად გამოხატული ლოგიკური შეუსაბამობის ფონზე მიმდინარე აზრობრივი ოპერირებით ხორციელდება თითოეულის ქვეტექსტურ მნიშვნელობათა ექსპლიკაცია. განზოგადდება კონკრეტული შინაარსით გამოხატული აზრი – ყველა დედას (ისე როგორც **ხოჭოს**, **მაიმუნს**, **ყვავს**) თავისი შვილი ყველაზე ლამაზი (**მარგალიტი**, **ქურციკი**, **ულამაზესი ფრინველი**) ჰგონია.

¹⁰ ქართულშიც შეუხედავ კაცზე იტყვიან „მაიმუნს გავსო“.

რაც შეეხება ქართულ ეკვივალენტებს, იმავე იდეის დაფიქსირებისათვის ქართულიც, უმეტეს შემთხვევაში, ფიზიკური ნიშნით მკვეთრად დაპირისპირებულ მეტაფორულ წყვილებს: ყვავი (სიშავე)/სითეთრე; ბუ/ფარშევანგი ან პარადოქსულ ტროპს – „ოქროსფეხება დათვის ბელს“ იყენებს.

როგორც არაბულ, ისე ქართულ მაგალითებში მეტაფორული ექსპანსიის მიმართულებაა: ცხოველთა/ფრინველთა სამყარო → ადამიანი.

აქვე ხაზგასმით ისიც უნდა ითქვას, რომ განხილულ ერთეულებში ექსპლიციტურ დონეზე მიღებული შინაარსის დენოტატი (რომელიც ერთმანეთთან მიმართებით აშკარა შეუსაბამობებს აფიქსირებს), მათში ჩადებული ზოგადი მნიშვნელობის კონოტატს ლოგიკურად ნეგატიურ შეფერილობას უნდა აძლევდეს. მიუხედავად ამისა, თითოეული შესაბამის კონტექსტში გამოყენებისას მკვეთრად დადებითი მუხტის მატარებელია. მეტიც, აღნიშნული რეალურად არაკანონზომიერი მოვლენა მოცემული ეთნოსების მენტალობაში სავსებით კანონზომიერად – „ეს ასეც უნდა იყოს“ – აღიქმება, ვინაიდან იგი დედის მხრიდან შვილის მიმართ (ბუნების ძალით დაკანონებულ ბიოლოგიურ კოდს) სიყვარულს უკავშირდება. ამდენად, აქტუალიზაციისას, მოსალოდნელი მკვეთრად უარყოფითი კონოტაციის ნაცვლად, ერთგვარი „თბილი“ იუმორნარევი ირონია გამოსჭვივის შვილის სიყვარულით „დაბრმავებული“ მშობლის მიმართ.

მოცემული ანდაზების შედარებითი ანალიზისას ასევე ყურადღებას იქცევს თითოეულის მეტაფორულ ხატში მეტ-ნაკლებად გამოხატული სიმძაფრის ხარისხი, რომელიც დეკოდირებისას ზოგადი აზრის ეფექტურობის გამოვლენის პირდაპირ პროპორციულია. მაგალითად, ქართ.: „ყვავსაც თავის ბახალა მოსწონსო“ – ხატი ნაკლებად დაჭიმულია მომდევნო ერთეულთან შედარებით: „დათვმა ბელს მიუალერსა: აფურ-ჩაფურიანო და ოქროსფეხებიანო.“ განსაკუთრებით ინტენსიურია ხატი ისეთ ერთეულებში, სადაც ფიქსირდება დედის უშუალო ალერსი შვილის მიმართ: „დედა გენაცვალოს, ძაფზე ასხმულ მარგალიტს გაეხარო; „... გენაცვალე სითეთრეშიო“; „აფურ-ჩაფურიანო, ოქროს ფეხებიანო.“ ე. ი. რაც მეტად მძაფრი და შთაბეჭდილია ხატი, მით მეტია ანდაზის „მეტაფორული ძრავის“ ამუშავების ფონზე აზრის დეკოდირების შედეგად მიღებული ეფექტი და შთაბეჭდილება.

ამდენად, ჩვენ მიერ განხილულ კორპუსში არაბული და ქართული ეთნოსების ისტორიულ გამოცდილებაზე დაფუძნებული სიბრძნე მისთვის სახასიათო ნიშნით არის გაფორმებული. ერთი საყოველთაო იდეა ორი სრულიად განსხვავებული მენტალობის ფარგლებში „აღქმის მისეული სენსორებით“ (საგნებსა და მოვლენებს შორის დადგენილი საკუთარი წარმოსახვით-ლოგიკური მიმართებებით) გამოიხატება. აქვე ვიტყვით იმასაც, რომ თითოეულის ეთნიკურ, ინდივიდუალურ სპეციფიკას, როგორც წესი, სწორედ განსხვავებული „საშენი მასალა“ (Г. Л. Пермяков, 1970: 61) – განსხვავებული „აღქმის სენსორული მასალა“ ქმნის.

ჩატარებულმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ამგვარი შეპირისპირებით-ტიპოლოგიური მიდგომები განსაკუთრებულ ღირებულებას იძენს განსხვავებულ კულტურათა ლინგვოდიდაქტიკური ფონდების კვლევაში. ის საფუძვლიან წარმოდგენას იძლევა ისტორიულად და ცნობიერებით რადიკალურად განსხვავებულ ხალხთა სპეციფიკის, მათი ეთნოფსიქოლოგიის, როგორც განსხვავებული, ისე მსგავსი მენტალური ხედვის გამოსავლენად.

სამომავლოდ პერსპექტიულად გვესახება მსგავსი სამუშაოების ჩატარება ინტეგრირებული მუშაობის ფორმატში, როგორც სხვა ორიენტალისტურ დარგებს შორის (ირანისტიკა, თურქოლოგია და ა.შ.), ისე ორიენტალისტიკის ფარგლებს გარეთ გასვლით, მაგ., დასავლური კულტურების მონაცემებთან შეპირისპირებით. ამ მიზნით ჩატარებული კვლევა (რადიკალურად განსხვავებული მსოფლხედვის მქონე დასავლურ და აღმოსავლურ კულტურათა გადაკვეთით, მათ შორის ზღვარზე მყოფ ქართულ კულტურასთან მიმართებით), გაცილებით ფართო მნიშვნელობას იძენს. კერძოდ, მიღებული კვლევის შედეგების შედარება საერთაშორისო დონეზე, პირველ ყოვლისა, მნიშვნელოვანია ქართული კულტურის (როგორც მსოფლიო კულტურის ნაწილის) ინტეგრირებისათვის. ის ჯეროვან წვლილს შეიტანს ამ სფეროში ქართული ეთნოკულტურის საერთაშორისო სარბიელზე გატანაში. მისი შედარება რადიკალურად განსხვავებული კულტურის მონაცემებთან ხელს შეუწყობს, ერთი მხრივ, ქართული ეთნიკური იდენტურობის განსაზღვრას საერთაშორისო დონეზე (შედეგად საკუთარი ადგილის მოპოვებას მსოფლიო კულტურის ფონდში), და, მეორე მხრივ, სხვა კულტურათა გაცნობის საფუძველზე თვალსაწიერის გაფართოებას და ეროვნულ ჩარჩოში მოქცევით მის შემდგომ განვითარებას.

ლიტერატურა:

- Dickson H. R. P** (1951): *The Arab of the Desert: A Glimpse into Badawin Life in Kuwait and Sa'udi Arabia*. London: George Allen & Unwin. 1951 (2nd edition). p. foreword.
- Haskell R. E.** (1987): Cognition and Symbolic Structure // "Cognitive Psychology and the Problem of Symbolic Cognition", Norwood, p. 67-82.
- Mieder Wolfgang** (1996): The 1996 Tokyo International Proverb Forum // Abstracts of Oral Presentations // Modern Paremiology in Retrospect and Prospect, [http://www.sscnet.ucla.edu/comm/steen/cogweb/Abstracts/TokyoForum_96.html]
- Mieder Wolfgang** (1991): Paremiological Minimum and Cultural Literacy, New-York.
- Milner G.** (1968): The Psychology of Communication. L.,
- Taylor A.** (1962): The Proverb, Hatboro, Pennsylvania.
- Пермяков Г. Л.** (1970): От поговорки до сказки (заметки об общей теории клише), Москва.
- თუმანიშვილი ხ.** (2005): პერსპექტივა XXI // „იმპლიციტურად განზოგადებული ანდაზების სემანტიკური სტრუქტურა“ (არაბული და ქართული ანდაზების მაგალითზე), VII (2), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია; აკად. გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი. თბ., გვ. 67-75.

**On the Significance of Comparative Study of Linguodidactic
Collections of Different Cultures**

(as exemplified by Arabic and Georgian paremic corpus)

Abstract

At present, great popularity of intercultural studies can be explained by global processes actively ongoing in the modern world as well as by a great desire of researchers to learn the world-view of different peoples. Practice shows that discussion of results obtained by typological comparative approaches of paremic collections of different cultures cannot be considered only in the context of purely linguoculturological significance. The given topic is closely linked with linguodidactics. On the one hand, in the process of teaching a language from a purely methodological point of view (as such clichéd communication units are one of the best, approved methods of practical mastering of a spoken language), and on the other hand, pragmatic-functional parameters of a paremy itself should be considered.

The study has confirmed that by means of comparison of linguodidactic data of different ethnocultures, Paremiology on the international level can undoubtedly make its valuable contribution to the human order of the world, which (in the form of these collections) is based on universal, publicly experienced wisdom.

Arabic-language Illustrative material has been obtained from the Arabic primary source, directly from the Syrian/Lebanese informants.

საკვანძო სიტყვები: ეთნოკულტურა, ლინგვოდიდაქტიკა, პარემია, ანდაზა, არაბული.

Key words: ethnoculture, linguodidactics, paremy, proverb, Arabic

Светлана Иванченко

Институт социальной и
политической психологии, АПН Украины; Украина, Киев

**Роль общественного дискурса и дискурса СМИ в формировании
общественного мнения**

Изменения в общественном сознании происходят постепенно, благодаря формированию общественного дискурса вокруг социально-значимых проблем и выработки определенной позиции, которую разделяет большинство членов общества. Дискурс понимается нами как процесс диалоговой коммуникации (чаще всего межгрупповой коммуникации) путем

обращения к аудитории через СМИ. Отличие дискурса от диалога в том, что в нем представлены интересы заинтересованных групп, их идеологические позиции и системы ценностей. Формирование общественного мнения происходит в процессе публичного диалога и есть результирующей общественного дискурса.

Общественное мнение здесь – совокупность суждений и оценок, характеризующих консолидированное отношение массового сознания к наиболее значимым проблемам, событиям и фактам общественной жизни.

Существуют различные подходы к формированию общественного мнения – от массированных информационных кампаний до прямой манипуляции. Однако результаты таких попыток не всегда удовлетворяют «заказчиков». По нашему мнению, выработка общественного мнения происходит в результате публичных обсуждений, столкновения позиций различных заинтересованных групп, освещенных СМИ и нашедших отклик у широкой аудитории. Понятие общественного дискурса – в англоязычной литературе «публичный дискурс» – связано с концепцией публичной сферы Ю. Хабермаса. Публичная сфера – это сфера общественной жизни, в которой формируется общественное мнение, форум публичного дискурса по социально-политическим проблемам общества (Хабермас, 1962). Хабермас считал, что публичная сфера «создана частными индивидами, которые собираются вместе как общественность и артикулируют проблемы общества». Посредством собраний и диалога публичная сфера производит мнения и установки, которые служат для легитимации власти.

Однако насчет «частных индивидов» возникает вопрос: кто они? Простые граждане, представители властных кругов или представители масс медиа? В американской традиции существует несколько моделей общественного мнения, которые по-разному трактуют его связь с общественным дискурсом (и следовательно, понимают механизмы формирования общественного мнения). Первая модель – элитарная, восходит к У. Липпману (1922), более поздняя представлена в теории Ю. Хабермаса (Price, 2008).

Общественный дискурс в рамках первой модели – это дискурс политических элит и «повестка дня» массмедиа (Цаллер, 2004). СМИ являются посредником, который доносит до широких слоев населения позицию политических элит (или экспертного сообщества). Медиа являются определенным фильтром, который оформляет и направляет обращения элит к мнению большинства «некомпетентных» людей.

В теории Ю. Хабермаса общественное мнение становится продуктом коллективной коммуникативной деятельности, направленной на достижение согласия, или консенсуса. В этом и других подходах развивается понимание делиберативной демократии как демократии выбора путем разумного обсуждения и достижения консенсуса. Понятие «делиберативная демократия» трактуют как демократию обсуждения, убеждения, аргументации и компромисса. В ее основе лежит представление о том, что человек готов к компромиссу и отказу от своих предпочтений ради достижения гражданского консенсуса (Докторов, 2007). Ю. Хабермас и др. создали спиральную схему демократической

коммуникации, которая состоит из замкнутых локальных актов циркуляции политической власти. Согласно схеме, спираль начинается снизу, с формирования общественного мнения, а не сверху, с принятия решения (Бодрунова, 2011).

Дж.Цаллер (2004) рассматривает процесс формирования общественного мнения с позиций политической психологии. Этот подход объясняет, как индивиды превращают политическую информацию и аргументацию во мнение. Дж.Цаллер показал, как контуры общественного мнения определяются вариациями информационного потока, который содержится в дискурсе элиты, различиями в политических ценностях и других факторах предрасположенности. Взаимодействие этих факторов влияет на суждения, которые актуализированы в момент опроса. Модель Дж.Цаллера включает три компонента: восприятие – принятие – формулировка; люди воспринимают информацию, решают, принимать ее или нет, а затем конкретизируют при ответе на вопрос.

Дж.Цаллер считает, что при формировании общественных установок играет роль относительный баланс и внимание СМИ к позициям политических противников. В качестве примера он рассматривает изменение общественного мнения в США относительно войны во Вьетнаме, анализируя количество сообщений в СМИ и их направленность. Цаллер делает вывод, что общественное мнение изменилось соответственно изменению медиа-дискурса: в 1980 г. в одном издании было опубликовано 57 статей, 46 из которых поддерживали увеличение ассигнований на вооружение американской армии, а через три года было опубликовано 60 статей, 40 из которых были направлены против увеличения расходов на вооружение.

СМИ выступают неким модератором публичной дискуссии, освещают различные мнения и собирают вокруг себя сторонников и противников той или иной позиции. Можно без преувеличения сказать, что дискуссия, которая ограничивается экспертной аудиторией и не выходит «в массы», не играет роли в формировании общественного мнения. Возможно существование коллективного мнения заинтересованных групп (групп интересов), но без публичного обсуждения оно остается неартикулированным и циркулирует только в рамках этих групп. В таком случае при социологических опросах большинство респондентов либо не имеют своего мнения, либо выбирают ответы наугад. Здесь мы возвращаемся к «частным индивидам» как носителям и выразителям общественного мнения.

Дж. Цаллер выделяет три группы – элиту, информированных граждан и малоинформированных граждан. Элита (к которым он причисляет и экспертов) создает информацию, информированные граждане отслеживают ее через СМИ, а малоинформированные скорее пассивно потребляют информацию, чем активно оперируют ею.

Подобное деление по уровню осведомленности было предложено еще в 1946 г. А. Шютцем. Он выделил три идеальных типа граждан: «эксперт», «обыватель» и «хорошо информированный гражданин». В основе его конструкции лежит представление о

социальном распределении знания и о социально одобренном знании, которое является источником престижа и авторитета (Шютц, 2003).

А. Шютц высказал опасение, что в нынешнем понимании общественного мнения это мнение «человека с улицы, который даже не пытается искать какую бы то ни было информацию», и это создает угрозу для демократии: «Известная склонность превратно толковать демократию как политический институт, в котором должно главенствовать мнение неосведомленного обывателя, подвергает нас все большей опасности. Поэтому обязанность и привилегия хорошо информированного гражданина в демократическом обществе состоит в том, чтобы заставить свое частное мнение господствовать над общественным мнением человека с улицы» (Шютц, 2003; 237).

Таким образом, задача состоит в том, чтобы сделать мнение «обывателя» мнением «осведомленного гражданина». По этому пути пошли исследователи, разработавшие метод обогащения общественного мнения. Создание новой исследовательской технологии, в основе которой лежит представление о двух видах общественного мнения – «сырого» и «обогащенного», принадлежит американцу Джеймсу Фишкину (Fishkin, 1991; 1995).

Подход Дж. Фишкина основан на уже упомянутой теории делиберативной демократии, где под делиберативным общественным мнением понимается совокупность суждений населения или его значительных групп, выработанных в процессе совместного рассмотрения той или иной проблемы. На русский язык оно переводится как «обогащенное общественное мнение» определенной совокупности людей – это множество суждений, оценок, касающихся тех или иных фрагментов реальности, выработанное этой совокупностью при наличии необходимой информации по определенным проблемам в процессе широкого межличностного обсуждения (Докторов, 2007). При таком подходе предполагается, что «неосведомленные» граждане, получив достаточно информации и приняв участие в обсуждении, будут иметь свою точку зрения, более четкое и взвешенное мнение по данной проблеме.

Выше указанные подходы и модели имеют сходство в том, что считают общественное мнение рациональным феноменом, основанным на приобретенном знании и сознательном волеизъявлении. Немецкая исследовательница Э. Ноель-Нойман (1995) обратила внимание, что общественное мнение представляет собой скорее форму социального контроля, обладающего принудительным действием и направленного на социальную интеграцию и поддержание достаточного уровня консенсуса в обществе. В ее теории «спирали молчания» рассматривается два источника общественного мнения: 1) непосредственное наблюдение за окружающими, фиксация одобрения или неодобрения ними каких-то действий или событий; 2) порождаемый СМИ «дух времени», влияющий на установки и поведение индивида. Спираль молчания объясняет, почему сторонники определенной политики высказываются громко, тогда как противники – молчат, наблюдая за окружающими. В основе молчания индивидов, чья позиция оппозиционна, лежит страх изоляции, и этот страх является движущей силой, которая запускает спираль молчания. Таким образом, необходимо учитывать, что общественное мнение может быть рассмотрено

с одной стороны как процесс формирования знаний и установок индивида, получающего информацию, а с другой стороны – как коллективный феномен, социальный контроль большинства с целью интеграции общества и достижения консенсуса.

Однако мнение отдельных индивидов (которое учитывается при социологических опросах) не столь важно, как мнение, формирующееся на уровне заинтересованных групп (профессиональные, целевые, возрастные и т.п.). Идея о том, что именно дискурс элит, а не межличностное общение формируют общественное мнение, была высказана Дж.Цаллером (2004). Мы можем сказать, что его формируют не столько дискурс элит, сколько дискурс групп интересов или групп влияния.

Развивая эту мысль, отметим, что необходимо формирование общественного дискурса, который создается путем широкой общественной дискуссии, что в свою очередь требует формирования институтов гражданского общества, которые стоят на страже интересов этих социальных групп. Здесь мы выходим на проблему создания гражданского общества в пост-советском пространстве.

Говоря о предмете нашего исследования в межкультурном аспекте, необходимо упомянуть выдающегося грузинского философа и общественного деятеля Мераба Мамардашвили. По мнению З.Шатиришвили (2003), Мераб Мамардашвили стоял у истоков либерального дискурса в Грузии, ему принадлежат важные идеи относительно гражданского общества и современного человека. В своем интервью «Осмелиться быть» Мамардашвили указывает на их взаимосвязь: «Развитие европейских обществ шло по пути эмпирически опытного нащупывания механизмов общественной жизни, а не волепроизвольного, из одной господствующей точки определения. Всечленение гражданского общества и оказалось таким механизмом. А он предполагает человека, который даже представить себя не может вне и без него. То есть, ... европейской культуре, известно эмпирически только одно устройство, закрепляющее инстанцию свободного «внутреннего слова» в человеке и обеспечивающее пространство для его развития, – это институты, развитое гражданское общество».

И еще один момент, связующий Мамардашвили, общественный дискурс и человека – это понятие диалога. Как справедливо отмечает Н. Малышкина, «Его стиль философствования сам по себе уже предполагает присутствие Другого (самого себя, слушателя или читателя) в мыслительном пространстве, создаваемом текстуально. Подобное присутствие не всегда означает возникновение диалога, но всегда означает некое настраивание («впадение») в состояние мысли, а не в конкретное содержание текста» (Малышкина, 2005).

Модели общественного мнения, рассмотренные выше, создавались в западных странах со сложившимися традициями демократии и гражданского общества. Как отметил Г. Нодиа (2000), при переносе таких моделей на пост-советскую почву они могут «не работать» или приспосабливаться к местным условиям. Иными словами, без развитого гражданского общества ни общественный дискурс, ни медиа-дискурс не могут служить основой для формирования общественного мнения. А вместе с этим формирование «хорошо

информированного гражданина» должно идти параллельно с формированием институтов гражданского общества.

Литература

1. Бодрунова С.С. (2011) Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения // Социальные коммуникации. С.110-132.
2. Докторов Б. (2007) Методология и практика опросов «обогащенного общественного мнения» // Социальная реальность. №10. С. 81-94.
3. Малышкина Н.А. (2005) Философское учение М.К.Мамардашвили о человеке и обществе. Дисс. ... канд. философских наук. Чебоксары.
4. Мамардашвили Мераб "Осмелиться быть" (интервью) // [электронный ресурс]: http://www.portal21.ru/news/we_recommend.php?ELEMENT_ID=1087
5. Нодиа Г. (2000) Какая мы страна после выборов? // Какая мы страна после выборов: Парламентские выборы в Грузии 31 октября 1999 г. и грузинская демократия. Тбилиси: CIPDD. С. 7-13 (на грузинском языке).
6. Цаллер Дж. (2004) Происхождение и природа общественного мнения. – М.: Институт Фонда «Общественное мнение». 559 с.
7. Шатиришвили З. (2003) «Старая» интеллигенция и «новые» интеллектуалы: грузинский опыт // «Неприкосновенный запас». №1(27) / [электронный ресурс]: <http://magazines.russ.ru/nz/2003/1/shati.html>
8. Шютц А. (2003) Хорошо информированный гражданин. Очерк о социальном распределении знания // Шютц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии / Сост. А.Я.Алхасов. Пер с англ. – М.: Ин-т Фонда «Общественное мнение. С. 222-237.
9. Fishkin J.S. (1991) Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform. New Haven, CT: Yale Univ. Press. 133 pp.
10. Fishkin J.S. (1995) The Voice of the People. NewHaven, CT: YaleUniv. Press. 204 pp.
11. Habermas J. (1973) The Public Sphere // Jurgen Habervas on Society and Politics / S. Seidman (ed.) – Boston: Beacon Press.
12. Lippmann W. (1922) Public Opinion. – New York: Macmillan.
13. Noelle-Neumann E. (1995) Public opinion and Rationality // Public Opinion and the Communication of Consent /T.L. Glasser, C.T. Salmon (Eds.) – New York: Guilford Press. P. 33–54.
14. Price V. (2008) The Public and Public Opinion in Political Theories // Sage Handbook of Public Opinion Research / W. Donsbach, M. Traugott (Eds.). – Newbury Park, CA: Sage Publications.

Ivanchenko Svetlana

Social and Political Psychology Institute, Kiev, Ukraine

Abstract

Public discourse through Mass Media discourse is considered to be a mechanism of public opinion formation. Some public discourse models and roles of participating groups (elites, experts, citizens) are presented. Public opinion as reason versus social control is discussed. It's stressed that groups of interest represented by civic society institutions rather than elites or individuals, and constituting public discourse, contribute to public opinion formation process.

Key words: public discourse, public opinion, dialog, civic society, deliberative democracy

ავი და მოღალატე ქალის ფოლკლორული ტრანსფორმაციები სოლომონ ბრძენთან დაკავშირებულ ნარატივებში

მეფე სოლომონის სახე ბიბლიაში, გარდა უფლის მიერ ბოძებული განსაკუთრებული სიბრძნისა და ისრაელის პირველი ტაძრის მშენებლობისა, მრავალცოლიანობითაც აღინიშნება. მას ჰყავდა შვიდასი ცოლი და სამასი ხარჭა: „და სიბერის ხანს მიდრიკეს სოლომონის გული მისმა ცოლებმა უცხო ღმერთებისკენ. ისე წრფელი არ იყო მისი გული უფლისადმი, როგორც დავითის, მამამისის გული“ (3-მეფ.: 11.4). სოლომონმა სამსხვერპლო აუგო თავისი ყველა უცხოელი ცოლის კერპს, რომლებიც უკმევდნენ და მსხვერპლს სწირავდნენ თავიანთ ღმერთებს. „და განურისხდა უფალი სოლომონს, რადგან გული აიცრუა მან უფალზე, ისრაელის ღმერთზე, რომელიც ორჯერ გამოეცხადა მას, და უბრძანა, არ დასდგომოდა უცხო ღმერთების კვალს, მაგრამ არ შეასრულა მან უფლის ბრძანება“ (3-მეფ.: 11.9-10). ამის გამო უფალმა დასაჯა სოლომონი და იწყება ისრაელის სამეფოს დაშლა: „უთხრა უფალმა სოლომონს: იმის გამო, რომ ასე იქცევი და არ ასრულებ ჩემს აღთქმას და წესებს, რომლებიც დამიწესებია შენთვის, გამოგვლეჯ სამეფოს და მივცემ შენს მორჩილს. ოღონდ შენს სიცოცხლეში არ გავაკეთებ ამას მამაშენის, დავითის გულისთვის. შენს შვილს კი გამოვგლეჯ ხელიდან. მაგრამ მთელს სამეფოს არ გამოვგლეჯ; ერთ შტოს შენს შვილს დავუტოვებ დავითის, ჩემი მორჩილის გულისთვის და იერუსალიმის გულისთვის, რომელიც მე ავირჩიე“ (3-მეფ.: 11.11-13).

სოლომონის ციკლის (როგორც ქართულ, ასევე ევროპულ და აღმოსავლურ) გადმოცემებში ქალი უარყოფითი ფუნქციით არის აღჭურვილი. სოლომონის ნეგატიური დამოკიდებულება ქალურ საწყისთან ფოლკლორში ბიბლიური მოტივისადმი ხალხის უარყოფითი დამოკიდებულებით უნდა იყოს განპირობებული.

ბიბლიური სოლომონის მიერ ცოლების კერპების თაყვანისცემის ფოლკლორული შესატყვისია ხალხური სოლომონის თანხმობა „ავადმყოფი“ ცოლის მოთხოვნაზე – ააშენოს სასახლე ფრინველთა ფრთებისგან. მეორე მხრივ, ეს მოტივი სოლომონის მიერ ტაძრის აშენების ბიბლიური ამბის გამოძახილია ხალხურ ტექსტში. ცოლი ყოვლისშემძლე მეფეს ბუმბულის საწოლს სთხოვს (თსუფა, 3595), სომხური ვარიანტით – ფრინველთა ფრთებისაგან აშენებულ სასახლეს (CMOMPIK 1900, №28, II, 8). ციხე-კოშკის აშენებას ფრინველთა ფრთებისგან საკუთარი ინიციატივით აპირებს სოლომონი ერთ ქართულ თქმულებაში (თსუფა, 9251). ცოლის სურვილის ასასრულებლად სოლომონი გამოცდას მოუწყობს ფრინველებს. მიმართავს კითხვებით: „ქალი უფრო მეტია ამქვეყნად თუ კაცი, სასაფლაო უფრო მეტია თუ ცოცხალი ხალხი?“ ერთი ვარიანტით ბუ, ხოლო სხვით – ბაიყუში მიაწიწნებს მეფეს, რომ ამ ქვეყნად ქალი უფრო მეტია, ვიდრე კაცი, რადგან კაცი, რომელიც „ქალის სიტყვით დადის, ისიც ქალი არისო“ (თსუფა, 3595); „რა კაცი ქალის ჭკვას აჰყვება, ისიც დედაკაციაო“ (თსუფა, 9251).

სომხურ ტექსტში ბუ ამგვარად მიმართავს მეფეს: „ბრძენო ხელმწიფევ, შენთვის ბუმბულს კი არა, საკუთარ თავსაც არ დავიშურებ, მაგრამ რა აზრი აქვს ბუმბულის კომკს, ერთი ქარის დაქნევა და ის დაინგრევა, ჩვენ კი უამინდობაში საფარს გვართმევ“ (СМОНПК 1900, №28, II, 8).

სოლომონის ცოლის ფუნქცია ფოლკლორში უარყოფითია და ევას ფუნქციას იმეორებს. მასთან დაპირისპირებული ბრძენი ფრინველი კი ამხელს სოლომონს და არ დაანებებს ფრინველთა გაწყვეტას ცოლის ახირებებისა და კაპრიზების გამო. ხალხის საყვარელი ბიბლიური პერსონაჟის ფუნქცია ფოლკლორში შეცვლილია. ხალხურ ნარატივში სოლომონის ბიბლიური ფუნქციის ტრანსფორმაციასთან, მის გაკეთილშობილებასთან გვაქვს საქმე, რაც თვითონ სოლომონ ბრძენის პოპულარობით და მის მიმართ ხალხის განსაკუთრებული დამოკიდებულებით აიხსნება.

„სოლომონი და კუნძულელის ლექსში“ სოლომონის ცოლის ფუნქცია მოღალატეობით არის აღბეჭდილი. ის ქმარს ეშმაკთა ხელმწიფესთან – კუნძულელთან ღალატობს, რასაც თვითონვე აღიარებს:

„ვაი, რა ძლიერ მოვტყუვდი, ვუღალატე მკლავსა შენსა“ (პოეზია: 302);

„ვუღალატე გვირგვინს ჩემსა, შეუდექი ეშმაკებსა“ (პოეზია: 308).

კუნძულელს სოლომონ მეფის ცოლის საყვარლობით სოლომონის ტახტის ხელში ჩაგდება აქვს განზრახული ისევე, როგორც მის პროტოტიპებს ინდურ ეპოსში – სამუდრა პალას, ხოლო რუსულ ეპოსში – კიტოვრასს (ინწკირველი 2011: 110). ტახტის დაპატრონების სურვილი უფრო მკვეთრად ჩანს ხსენებულ სიუჟეტებში, ქართულ ფოლკლორში კი მასზე აქცენტი არ კეთდება, თუმცა, ჩვენი აზრით, ტახტის დაპატრონება სახელმწიფოებრივ პლანში და ცოლის საყვარლობა პირად პლანში იდენტური ფუნქციებია. ყოველ ნარატივში ცხადია სოლომონის ცოლის ფუნქცია: ის არის საშუალება, რომლითაც კუნძულელი სოლომონს ებრძვის. შესაბამისად, სოლომონიც ცოლის საშუალებით ამარცხებს მასთან დაპირისპირებულ სახეს.

სოლომონის ცოლი, ეტრფის რა კუნძულელს (კუნძულელი – სხვა სამყაროს მკვიდრი), გამუდმებულ მედიაციაშია, გამუდმებულ მონაცვლეობაში, რითაც იმეორებს მარად მომაკვდავი და აღმდგომი ქალღვთაების არქეტიპს. მის, ერთი შეხედვით, ამორალურ ქცევას მითოსური საფუძველი აქვს და უკავშირდება ქალღვთაების უნარს – იყოს ხან იქაური ღვთაების ცოლი, ხან აქაურისა. ის არის შუალედური რგოლი ქმარსა და საყვარელს, ე.ი. „ამ“ და „იმ“ ქვეყანას შორის. კუნძულელი ესწრაფვის სოლომონს და უახლოვდება მას მისივე ცოლის საშუალებით, რადგან ეს ერთადერთი გზაა, იყოს მისაღები ამ ქვეყნისთვის. მაგრამ საბოლოოდ, როცა კუნძულელი დამარცხებულია და ცოლი სოლომონს უბრუნდება, ეს აქტი იღებს კოსმოგონიურ მნიშვნელობას, რადგან კუნძულელის დამარცხებით დედამიწაზე ნაყოფიერებით აღნიშნული მიწიური სამოთხე დგება:

„ათას ხუთას წელიწადსა ავი მავნე არ იქნესა,
ყმაწვილ კარგა დაეძინოს, გულში ფიქრი არ ჩაჰყვესა“ (პოეზია: 120)

„მაშინლა გაქრა ეშმაკი, აღარ არის ქვეყანასა“ (პოეზია: 299), ღვთაებასთან ქორწინების უღირსი კი ილუპება, რაც ასევე სამყაროს განახლების აუცილებლობით არის გამოწვეული (ინწკირველი 2011: 111). ფოლკლორში უხვად მოიპოვება ნარატივები სოლომონ ბრძენზე, რომელთა ბიბლიურ წყაროსთან დაკავშირება, მართალია, პირდაპირ ძნელია, მაგრამ ისინი უთუოდ ბიბლიური წიგნების გამოძახილი უნდა იყოს. ამ ნარატივებში ერთ-ერთი აქტუალური სწორედ ავი დედაკაცის თემაა.

ერთ ქართულ ზღაპარში სოლომონი ეფრემ ვერდის შვილია. მამა მკვდარი ჰყავს, თვითონ კი სხვა ბავშვებს ცხენზე ჯდომას ასწავლის. მოდის ერთი კაცი, რომელსაც ცოლმა უღალატა და არ იცის, მოკლას თუ არა იგი. სოლომონმა იმ პირობით ასწავლა ჭკუა, თუ არ მოკლავდა: „შე კაცო, ძუძუ აწოვე, შენ შობე, რათ უნდა მოკლა. გაანებე იმ ქალსა თავი, თავის გზაზე წავიდეს. შენ სხვა მოიყვანე და იმასთან გაიხარეო, სიკვდილს რას ემართლებიო... საყოველთაოთ, ყველა ქალი ასეთია, ვინ მეეწონება იმასთან იცხოვრებსო“ (ფა. ქ 59 გვ. 70).

ეს სიტყვები ყრმა სოლომონის დედამ საკუთარ შეურაცხყოფად მიიღო – „შენ ისეთი სიტყვა უთხარი იმ კაცს, რომ მეც ბოზად ჩამთვალეო“ და ყრმა სოლომონი სახლიდან გააგდო.

ზღაპრის მიხედვით, სოლომონი სხვა სახელმწიფოს მიადგა, სადაც ხელმწიფეს ირჩევდნენ. ის ხალხს შეერია. ამ ქვეყნის ტრადიციის თანახმად, აუშვებენ მტრედს და ვისაც ის დააჯდება, მეფეც ის გახდება. სამჯერ ააფრინეს მტრედი და სამივეჯერ სოლომონის მხარზე აღმოჩნდა იგი. გაამეფეს სოლომონი. ის ყველას აოცებდა თავისი სიჭკვიანით, ყველას უყვარდა... დიდი ხნის მეფობის შემდეგ, გადაწყვიტა დედის მონახულება. წავიდა თავის მამულში და ფართლის დუქანი გააღო. დედას ერთი ფართალი გაუგზავნა და ძიძის პირით ცოლობა სთხოვა. შვილზე მგლოვიარე ქალმა შავები გაიხადა და ცოლობაზე დასთანხმდა. მაშინ სოლომონმა დედას თავისი ნათქვამი გაახსენა.

მსგავსი ზღაპარი სხვაგანაც გვხვდება ქართულ ფოლკლორში, ოღონდ იქ გაგდების მიზეზი დასახელებული არ არის, ნათქვამია მხოლოდ, რომ „სოლომანმა დედას სიტყვიერად შესცოდა“ და როცა ის კვლავ ბრუნდება დედასთან, როგორც უცხო მგზავრი, დედა მოისურვებს მასთან სარეცლის გაყოფას, „მაშინ გაამჟღავნებს სოლომონი თავის თავს“ (თსუფა, 5030).

სოლომონი სახლიდან გაგდებული ყრმაა რუსულ ხალხურ ზღაპარშიც. მიზეზი ამ შემთხვევაშიც დედაა. დედამისი ვირსავია ქმარს ღალატობს. ეს კი ჯერ კიდევ აკვანში მწოლიარე სოლომონმა იცის. ერთხელ, როცა ვირსავია თავის საყვარელთან ალერსშია, ამოხტება აკვნიდან და შესძახებს კაცს, რომ ის მამამისის ბაღში ყურძენს იპარავს (Веселовский, 73). სოლომონი ეუბნება მამას, რომ ყველა ქალს გონება მსუბუქი აქვს და ჭკუა მოკლე. ამის გამო ამოიძულებს დედა და ბრძანებს მის განდევნას (ვესელოვსკი: 81). სოლომონი გადარჩება და გაიზრდება მწყემსად. რუსული ზღაპარი იმეორებს ქართულ ზღაპარს, იმ განსხვავებით, რომ ვირსავია კეთილშობილი ქვის დასაკუთრებისთვის

მოინდომებს სოლომონთან დაწოლას. სოლომონი კი დროულად ასწრებს გამოუტყდეს: „სინამდვილეში შენ დედაჩემი ხარ, მშობელი ჩემი; და მე წინასწარ გითხარი შენ – ყველა ქალს თმა გრძელი აქვს და ჭკუა მოკლე“ (ვესელოვსკი: 123-124).

ღალატი, როგორც მოვლენა, მხოლოდ ცოლქმრულ ღალატში არ გამოიხატება. მისი მიზეზი შეიძლება იყოს სიხარბე, მომხვეჭელობა, ამპარტავნობა... ადამიანური ბუნების ეს ნეგატიური შტრიხი სოლომონთან დაკავშირებულ ნარატივებში ქალს მიეწერება. 1885 წ. ჟურნალ „მწყემსში“ დაიბეჭდა რუსული თქმულებები სოლომონზე. ქართული თარგმანი შესრულებულია პროფ. ბოგოროდსკის თხზულებიდან „დაბადებისგარე სოლომონზე“. სლავური თქმულება მოგვითხრობს რომ „ერთხელ სოლომონს მოუნდა გამოეცადა მამაკაცის და დედაკაცის სული“. ცალ-ცალკე მოელაპარაკა ერთ ცოლ-ქმარს და თუ ძილში ერთ-ერთი თავის მეუღლეს მოკლავდა, მრავალ წყალობას მიიღებდა მისგან. ქმარმა მძინარე ცოლ-შვილი რომ დაინახა, შეებრაღა და მეფის სურვილი არ აასრულა. ცოლმა კი ქმარი სასიკვდილოდ გაიმეტა. ეს რომ გაიგო სოლომონმა თქვა: „ვპოვე ათასში მამაკაცი ბრძენი, ხოლო ათათასში ვერ ვპოვე ვერც ერთი დედაკაცი გონიერი“ (ბოგოროდსკი: 15-16). მოხმობილი ნოველა თალმუდისგან უნდა იღებდეს სათავეს, სადაც თხრობა მეტად გავრცობილია. ცოლს სოლომონი ცოლად მოყვანას ჰპირდება, ქმრის „მოსაკლავად“ კი კალის ხმაღს აძლევს, რომ მძინარე ქმრისთვის გამეტებით მოქნევისას მართლაც არ მოკლას იგი (ტიხონრაჟოვი: 264–267).

საინტერესო ცნობას ვაწყდებით ერთ ძველფრანგულ ხელნაწერ ფაბულაში, რომელიც მუსაფატმა აღმოაჩინა პავიას უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში. საუბარია საკმაოდ გავრცელებულ თემაზე, მათ შორის ქართულ ფოლკლორშიც, რომ არ შეიძლება საიდუმლო გაანდო ქალს: ქმარი საშინელი საიდუმლოს ნიშნით ეუბნება ცოლს, რომ ჩაიდინა მკვლელობა, რომელიც სინამდვილეში არ ჩაუდენია. შემდეგ ამ ქალს ხალხის თანდასწრებით შეურაცხყოფას აყენებს, ქალი კი არარსებულ მკვლელობაზე ალაპარაკდება. ამგვარად ამხელს საკუთარ თავს. კაცმა ასევე სცემა ძაღლი, რომელიც მაინც პატრონის ერთგული რჩება. ცოლს საიდუმლო არ უნდა ანდო – ასკვნის სიბრძნეს სოლომონ ბრძენი (ვესელოვსკი: 113).

ხოლო ერთ ებრაულ ზღაპარში, რომელშიც მეფეს სიბრძნის გამო მეორე სოლომონს ეძახდნენ მოთხრობილია სამი ძმის შესახებ, რომლებიც მეფეს ემსახურნენ. მეფემ საფასურად ოქროს ნაცვლად რჩევა შესთავაზა. ერთერთი ძმა ამ უკანასკნელს ანიჭებს უპირატესობას და რჩევად ცოლისთვის საიდუმლოს ართქმას იღებს. ეს მოტივი რუსულ ხალხურ ზღაპრებშიც გვხვდება: მეფე გაბრაზებულია მჭედელზე, რომელთანაც ყმაწვილი სოლომონი იმალება. ის ყველა მიზეზს ეძებს მჭედლის დასაჭერად. აძლევს სხვადასხვა დავალებებს, რომელთა შორის ბოლო დავალებაა მოიყვანოს მეგობარი და მტერი. სოლომონი გაატანს ძაღლს, ცოლს და სახრეს. სახრეს ძაღლს გადაჰკრავს და ის მაინც პატრონს ლოკავს – მეგობრის ხატი იკვეთება, ხოლო როცა იგივეს ცოლის მიმართ გააკეთებს, ცოლი გალანძღავს და ყველაფერს წამოაძახებს (ვესელოვსკი: 114).

ცოლისთვის საიდუმლოს არგანდობის მაგალითები ქართულ ზღაპრებშიც მრავლად არის წარმოდგენილი. სოლომონთან სამი წლის საფასურად მიღებულ სამ რჩევაში გმირი ერთ-ერთი რჩევად ცოლისთვის საიდუმლოს ართქმას იღებს: „არავითარ ცოლს შენი

გულის პასუხი არ გაუტყდეს“ (თსუფა, 4711). საიდუმლოს შენახვა და მისი ცოლისთვის არგანდობა ხშირად ავიწყდება რჩევის მიმღებს. ცოლის ღალატი კი, რომელიც ქმარს საიდუმლოს გამოსტყუებს და ანტაგონისტს ატყობინებს, ამ შემთხვევაში გარდაუვალია. ასე კარგავს გმირი იმ სიკეთეს, რაც მოიპოვა.

სოლომონ ბრძენის თქმულებათა ციკლში, მოღალატე ცოლის გარდა, ურჩი ცოლიც გვხვდება. გლეხს ჰყავს ურჩი ცოლი, ვერაფერს ვერ აგონებს. რჩევისთვის მან სოლომონ ბრძენს მიაკითხა, მან კი ბატის ხიდზე გავლა ურჩია. ხოლო მდიდარს, რომელიც ხალხს აჰყვამს, პურმარილს ხარჯავს, ხალხს კი მაინც არ უყვარს, ურჩია – „შეიყვარე და შეგიყვარებენო“. გლეხმა უკმაყოფილოდ დატოვა სოლომონის სახლი. ბატის ხიდს რომ მიუახლოვდა, დაინახა თუ როგორ უმოწყალოდ სცემდა მწყემსი ვირს, რომელსაც გზის გაგრძელება აღარ სურდა და გაჩერებულიყო. „ხალხი ეჩხუბება: რატომ სცემ მაგ შენს საქონელსო. მწყემსი ეუბნება: მოკვდება – ჩემი მოკვდება, თქვენ რა გენადვლებათო. როდესაც კარგად სცემა მაშინ გავიდა ხიდზე. მაშინ მიხვდა გლეხი, თუ ბატის ხიდი რა იყო მისთვის“ (თსუფა, 11676).

გზა კვლავ ერთად განაგრძეს და გლეხმა მდიდარი თავისთან შეიპატიჟა. ცოლს უთხრა სადილი მოემზადებინა. ქალმა კი ხმელი პური მოუტანა და უთხრა: „ეს პური გვაქვს, თუ გინდა ცეცხლე და თუ არა, საცა გინდა წადიო“. მაშინ გლეხმა თმებით ითრია და მუხის სახრით სცემა ქალი, გულწასულს თავი დაანება, მეორე დილით კი ცოლი უკვე მორჯულებული იყო.

უნდა ითქვას, რომ ქართულ ფოლკლორში ეს ნოველა ვარიანტის გარეშე გვხვდება. ის ალბათ არის ჯოვანი ბოკაჩოს ნოველის (დეკამერონი IX; 9) ქართული ხალხური ვერსია. მელისო და ჯოზეფო მიდიან სოლომონთან. ჯოზეფოს აინტერესებს რა უყოს ავცია, ჯიუტ და ანჩხლ ცოლს, მელისოს კი აინტერესებს რა უნდა გააკეთოს, რომ ვინმემ შეიყვაროს. სოლომონი ბუნდოვან და მოკლე პასუხს იძლევა: პირველს „ბატის ხიდთან“ გავლას ურჩევს, მეორეს – „შეიყვარე“. აღმოჩნდება, რომ მელისოს ხელგამლილობა ადამიანების სიყვარულით კი არ არის, არამედ საკუთარი თავის წარმოჩენისთვის. მანაც უნდა შეიყვაროს, რომ ვინმემ შეიყვაროს. ხოლო მეორემ უკან დაბრუნებისას „ბატის ხიდთან“ დაინახა ცხენების და ჯორების მთელი ქარავანი. ერთ-ერთი ჯორი ერთ ადგილზე გაშეშდა. არც წინ იწევდა, არც უკან. მაშინ ზედამხედველმა ის მაგრად გაროზგა. სახლში დაბრუნებულმა ჯოზეფმა იგივე საშუალება გამოიყენა ცოლთან მიმართებაში და ასე მორჯულა ცოლი (ბოკაჩო: 266-271).

ურჩი ცოლის მორჯულების ამგვარი სასტიკი მეთოდი გვხვდება ერთ უკრაინულ გადმოცემაში, რომელიც ალ. ლლონტს მოჰყავს თავის ნაშრომში: სოლომონთან რჩევის საკითხავად მივიდა სამი ძმა. ერთი უჩიოდა ცუდ მადას, მეორე – ცუდ მეურნეობას, მესამე – ავ ცოლს. სოლომონმა პირველს ურჩია: „წადი ტყეში იმუშავე, შემა მოჭერი და მადა მოგივაო; მეორეს ურჩია: დილით ადრე ადექი, ერთგულად იმუშავე და მეურნეობა წინ წავაო. მესამეს კი უთხრა: – შედი სამჭედლოში, სადაც დარწმუნდები, რკინაც კი დარბილდება ჩაქუჩის ცემითო“ (ლლონტი: 265).

სოლომონის დამოკიდებულება ქალური საწყისის მიმართ ცალსახაა რომ არ არის, ამას ადასტურებს ერთი ქართული ხალხური ზღაპარი, სადაც სოლომონი ზღაპრის გმირს, რომელიც ეძებს ისეთ რამეს, ვინც ან რაც „ამცხოვრებს“, არიგებს: „წადი და... შენი გუნების ქალი ითხოვე, შენ იმის მეტი ვერც ერთი ვერ გამცხოვრებსო“ (დიალექტოლოგია: 303). ხალხურ თხრობაში ჩანს ქალის განსაკუთრებული როლი მამაკაცთან ურთიერთობაში. მამაკაცის ღირსება ქალის ღირსებით განისაზღვრება და ეს ემპირიულად დაგროვილი ცოდნა ხალხურმა მთქმელმა სოლომონ ბრძენის პიროვნებას დაუკავშირა.

ვესელოვსკი, თავის ცნობილ ნაშრომში სოლომონის სლავური და დასავლური თქმულებების შესახებ, საუბრობს რა რუსული ხალხური თქმულების წარმოშობაზე, სოლომონის ლეგენდას შორეული აღმოსავლეთიდან შემოსულად მიიჩნევს, რომელმაც, ბუნებრივია, ევროპელი ხალხის ფოლკლორში გარკვეული სახეცვლილებები განიცადა.

როგორც ცნობილია, ურთიერთობა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის საუკუნეების განმავლობაში არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ომებითა და დაპყრობებით. შუა საუკუნეების ლიტერატურის თავისებურ კოლორიტს სწორედ ამ ორი – ევროპული და ინდური (განსაკუთრებით ბუდისტური) კულტურის სინთეზი წარმოადგენს და თუ წინაქრისტიანულ დროში დასავლეთის გავლენა უპირატესობდა აღმოსავლეთზე (ალ. მაკედონელის ხანა), ქრისტიანულ ეპოქაში საწინააღმდეგო დინებას აქვს ადგილი. აღმოსავლური წარმოდგენების ევროპულ აზრზე გავლენას ისტორიული საფუძველი აქვს. ამაში იგულისხმება სავაჭრო ურთიერთობები, ჯვაროსნული ლაშქრობები, ესპანელი არაბები, რომლებიც შემოიჭრნენ ევროპულ ცივილიზაციაში, მონღოლების ფაქტორი და მრავალი სხვა (ვესელოვსკი: 3).

აღმოსავლური თქმულებები ევროპაში იმთავითვე არაკანონიკურად მკვიდრდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ხშირ შემთხვევაში ეს თქმულებები ბიბლიურ სახელს იყო ამოფარებული. ვესელოვსკის აზრით, სოლომონის სახელით ევროპაში შემოსულ ბუდისტურ და ირანულ თქმულებებს, სწორედ მათი აღმოსავლური წარმოშობის გამო, აპოკრიფები ეწოდა ქრისტიანულ სამყაროში (ვესელოვსკი: 4). თავისებური შუამავალი როლი ამ პროცესში სოლომონის თალმუდურ თქმულებასაც უნდა შეესრულებინა, რომელიც შემდეგში მუსულმანურში გადავიდა.

ვესელოვსკის მოჰყავს ცნობა, რომ უკვე V საუკუნის ბოლოს სოლომონის აპოკრიფი ცნობილი იყო დასავლეთში და მას კრძალავდა რომის ეკლესია. **Contradictio Solomonis** – სოლომონის ბრძოლა, რომლის შინაარსი ჩვენთვის უცნობია, გვხვდება რომის ტაძრის 496წ. წარწერაში, პაპ გელასის მიერ ჩამოთვლილ აკრძალული წიგნების ნუსხაში. არსებობს იმავე სახელწოდების X-XI სს.-ის ტექსტი, სადაც სოლომონის ანტაგონისტი მარკოლფია. ამ ტექსტმა, როგორც ჩანს, მოასწრო გადასვლა ხალხის წიაღში, რადგანაც მარკოლფი ევროპულ თქმულებებში გვხვდება (ვესელოვსკი: 165).

ლოგიკურია, რომ ეკლესია აკრძალავდა ისეთ ლიტერატურას, რომელიც ხალხში განსაკუთრებული წარმატებით იკიდებდა ფეხს. X საუკუნის ბოლოს, უფრო კი XI საუკუნიდან შეინიშნება ახალი მოვლენა: აპოკრიფული თქმულება გადადის ხალხში და

იწყება მისი გახალხურება; გადადის თქმულებაში, რომანში, ზღაპარში, ბილინაში, ანეკდოტშიც კი. ბიზანტია, რომელსაც ყოველთვის შუალედური რგოლი ეჭირა ევროპასა და აზიას შორის, ბუნებრივია, არ დარჩენილა ამ პროცესებს მიღმა. მისი როლი, უპირატესად ლიტერატურული ხასიათის იყო, რელიგიით გაჯერებული და ხშირად, ფსევდოქრისტიანულ ელფერს იღებდა. ვესელოვსკის აზრით, სოლომონის აპოკრიფული თქმულება სამხრეთ სლავებთან, უეჭველად, ბიზანტიიდან იქნებოდა შემოტანილი (ვესელოვსკი: 5-6).

ვესელოვსკი აღნიშნავს, რომ თქმულებები სოლომონზე თავისთავად ჩაერთო იმ ლიტერატურულ ნაკადში, რომელიც მოღალატე და ავი ცოლების საფუძველზე აღმოცენდა. ეს მიმართულება გასდევს სოლომონის ციკლის თითქმის ყველა თქმულებას. სწორედ ავი დედაკაცის თემა არის ერთ-ერთი მთავარი მოტივი სოლომონ ბრძენთან დაკავშირებულ ნარატივებში, ხოლო დედა და ცოლი, ვფიქრობ, მისი ვარიანტებია.

ლიტერატურა:

- ბიბლია**, ძველი და ახალი აღთქმა. მ. სონდულაშვილის და ზ. კიკნაძის თარგმანი. თბ.: „საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა“, 1989.
- ბოგოროდსკი**: დაბადებისგარე სოლომონზე, თარგმ. პროფ. ბოგოროდსკის თხზულებიდან. – „მწყემსი“, 1885, № 11, გვ. 15-16.
- ბოკაჩიო**: ბოკაჩიო ჯ., დეკამერონი, ტ. II. თ. სახოკიას თარგმ. თბ.: „კომუნისტი“, 1934.
- დიალექტოლოგია** : გიგინეიშვილი ივ., თოფურია ვ., ქავთარაძე ი., ქართული დიალექტოლოგია I, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1961.
- ვესელოვსკი**: Веселовский А. С., Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе и западные легенды о Морольфе и Мерлине. СПб.: Изд. Института истории Литературного общения Востока и Запада, 1872.
- თსუფა** – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორის არქივი
- ინწკირველი 2011**: სოლომონ ბრძენთან დაპირისპირებული სახის გენეზისის საკითხი ფოლკლორში. წელიწდეული III, ქუთაისი, 2011, გვ. 109-115
- პოეზია**: ქართული ხალხური პოეზია, ტ. I, ნაკვთ. II. შემდგ. ნ. შამანაძე. თბ.: „მეცნიერება“, 1973.
- ტიხონრაგოვი**: Тихонравов Н. С. Повести о царе Соломоне. — Летопись русской литературы и древностей, т. IV, отд. 2. М., 1862, с. 112-121.
- ფა** – შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივი
- დლონტი**: დლონტი ალ., ქართული ხალხური ნოველის საკითხები. თბ.: „თსუ გამომცემლობა“, 1989.
- СМОМПК**: Сборник материалов для описания местностей и племён Кавказа. Тифлис, Издание Управления Кавказского Учебного Округа, 1881-1929гг.

**Folkloric Transformation of Wicked and Unfaithful Female Characters
in Narratives about Solomon the Wise**

Abstract

According to the Bible, besides wisdom, King Solomon was characterized by his polygamy. Folk Solomon's consent to build a palace of the birds' wings, as required by his sick wife, corresponds to the showing of deference to the wives idols by Biblical Solomon. In the folk text, Solomon's ignorance that is explained by his consent to pursue his wife's whim is confronted with the wise bird, which bears the function of revealing in the fable. The function of the wife in the fable deserves mentioning: she incites Solomon to evil, and is the bearer of Eve's function. Her whims can be perceived as submission to earthly passions.

The motif of unfaithful wives is widely spread in Georgian folk texts about Solomon. This is one of the principal themes of „The Verse of Solomon and Kundzuleli”. Samudra-pala – as parallel material from the Indian folklore, is the sovereign of the sea, who, although temporarily, but manages to be master of Solomon's wife and to own his throne. The devil tries to take the place of the hero.

Kundzuleli fights against Solomon by means of his wife, whose, at first sight, amoral behavior, has mythical basis and is associated with the ability of the female Deity to be the wife of now this world, now that world. She is a connecting link between her husband and lover, i.e. between "this" and "that" worlds. Kundzuleli strives for his former being – Solomon through his wife, because this is the only way for him to be acceptable for this world. But in the end, when Kundzuleli is defeated and Solomon's wife returns to her husband, this act acquires the cosmogonical significance, i.e. earthly paradise comes, and one who is unworthy of marriage is destroyed that also is caused by the necessity of regeneration of the universe.

The theme of the wicked woman is widely spread in the cycle of fairy tales on Solomon.

In Georgian folklore, Solomon often appears as a boy who is expelled from home because of his mother. Solomon condemns his mother for her shameful behavior and she drives him out. This motif is widely adopted in Russian fairy tales and the comparative analysis has shown the functional identity of the Georgian and Russian fairy tale; the difference is in attributes only.

Apart from the unfaithful wives, the work deals with the disobedient women. In this connection, one Georgian short story deserves certain interest. This story word for word reiterates one of the narratives of "Decameron" by Giovanni Boccaccio (IX.9), which, in its turn, probably, takes roots in Italian folklore.

The old Hebrew, Ukrainian, French, Russian, Italian and other folklore materials presented in the work show that the motif of wicked women is very topical in folk tales about Solomon. Such wicked women, as a rule, are presented in the person of mothers and wives in folklore. This motif with respect to Solomon is international and it is included even in the guide of Anti Aarne. This kind of negative attitude towards women in folklore might have been caused by the influence of the Bible.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლორული ტრანსფორმაციები, სოლომონ ბრძენი, ნარატივები

Key words: folkloric transformation, Solomon Wise, narrative

მასწავლებლის როლი ზეპირმეტყველების მონოლოგური ფორმის სწავლებისას

ადამიანი უცხო ენას სწავლობს არა იმიტომ, რომ მის შესახებ ინფორმაცია მიიღოს, არამედ იმიტომ, რომ შეძლოს კომუნიკაციის დამყარება ამ ენაზე. როდესაც პიროვნებაზე ვამბობთ, რომ მან იცის უცხო ენა, პირველ რიგში მხედველობაში გვაქვს, რა დონეზე აქვს მას განვითარებული მოსმენის და საუბარის უნარები, როგორ შეუძლია საუბრის წარმართვა ამ უცხო ენაზე. ბრაუნის აზრით, „ადამიანი ენას კარგად ფლობს თუ არა, ფასდება იმ უნარის გამომჟღავნებით, თუ როგორ შეუძლია მას ამ ენაზე მოსაუბრესთან საუბრის წარმართვა“, (Brown, 2007. გვ. 322). ამიტომ ზეპირმეტყველების კურსი უაღრესად მნიშვნელოვანია ენის სწავლებისას. „ზეპირმეტყველების გაკვეთილები – ეს არის ენიგმა ენის სწავლების დროს“, – ამბობს რიჩარდსი (Richards, 1990, გვ. 67). მართლაც, თუ რეალობას დავაკვირდებით, ძალიან ბევრ სტუდენტს უჭირს უცხო ენაზე თავისუფლად საუბარი, მიუხედავად იმისა, რომ კარგად ფლობს საჭირო ენობრივ მასალას – აქვს სიტყვების საკმაოდ კარგი მარაგი, იცის ამ უცხო ენის გრამატიკა, ათვისებული აქვს ენისათვის დამახასიათებელი მოდელები და მაინც აქვს პრობლემები ამ ენაზე მეტყველებისას, არ შეუძლია თავისუფლად გამოთქვას აზრი ამა თუ იმ საკითხზე. სწორედ ამიტომ გადაწყვეტიტეთ ამ თემაზე მუშაობა. შევეცდებით წარმოვადგინოთ ამ პრობლემების მოგვარების ჩვენეული მეთოდები, კერძოდ კი, ვისაუბრებთ მასწავლებლის როლზე საუბრის ხელოვნების დაუფლების პროცესში, რადგან, ჩვენი აზრით, ზეპირმეტყველების მასწავლებელს ძალიან დიდი როლი აკისრია ენის სწავლების რთულ და ხანგრძლივ პროცესში.

იმისათვის, რომ მასწავლებელმა კარგად შეძლოს ზეპირმეტყველების სწავლება, მან უნდა გაითვალისწინოს მთელი რიგი ფაქტორები. პირველ რიგში კი, მან უნდა იცოდეს, რომ „ზეპირმეტყველების სწავლებაში საჭიროა დიფერენცირება იმისა, თუ რას ვასწავლით, რადგან, ჯერ ერთი, ზეპირმეტყველება ორმხრივი პროცესია და მოიცავს გაგებას (მოსმენას) და წარმოებას (საუბარს), მეორე – იგი ჩვეულებრივ ორი ფორმით გვევლინება, დიალოგურითა და მონოლოგურით“. (კრავიშვილი, 1979, გვ. 128). მონოლოგიური მეტყველების სწავლებაც, თავის მხრივ, სამ დონეზე მიმდინარეობს: 1. წინადადების; 2. აზრის გამოთქმის და 3. თავისუფალი მეტყველების დონეზე. ჩვენი მიზანია განვსაზღვროთ მასწავლებლის როლი მონოლოგიური მეტყველების უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბების დროს და, კერძოდ, მის მესამე საფეხურზე – თავისუფალი მეტყველების დონეზე, რადგან მე-3-4-კურსელ სტუდენტებს უკვე გავლილი აქვთ პირველი ორი საფეხური და ეუფლებიან ჯგუფური გადაწყვეტილების მიღების ტექნიკას, პრეზენტაციის მომზადების საფეხურებს, პოზიციის დაკავებისა და არგუმენტების ტექნიკას, პრობლემების გადაწყვეტის გზებსა და საშუალებებს. მონოლოგიური მეტყველების ეს საფეხური, გარდა იმისა, რომ თავისთავად გულისხმობს სტუდენტების ენობრივი მომზადების გარკვეულ დონეს, ასევე საჭიროებს, რომ

სტუდენტებს განვითარებული ჰქონდეთ ლოგიკური აზროვნება (რადგან მონოლოგიური მეტყველება გამოირჩევა კოჰეზია-კოჰერენტულობით). ზეპირმეტყველების კურსის მასწავლებელმა ხელი უნდა შეუწყოს მათ განვითარებას ამ კუთხით. მან უნდა იცოდეს, რომ მხოლოდ უცხო ენაზე ტექსტების დაზეპირებით სტუდენტები ვერ შეძლებს ამ ენაზე საკუთარი აზრის გამოთქმას, რადგან პრაქტიკაში გვხვდებიან ისეთი სტუდენტები, რომლებიც შესანიშნავად იზეპირებენ ტექსტებს, მაგრამ საერთოდ ვერ ახერხებენ ამ ენაზე თავიანთი აზრის გამოთქმას. ამისათვის საჭიროა, ზეპირმეტყველების მასწავლებელი დაეხმაროს სტუდენტებს აითვისონ კოგნიტური ჩვევები და ქმედებები, როგორიცაა გადაწყვეტილებების მიღება, პრობლემის გადაჭრა, ანალიზი, სინთეზი, შეფასება და დამახსოვრება. კოგნიტივიზმი შეისწავლის, თუ როგორ გავხადოთ სტუდენტები მოაზროვნენი და როგორ შეიძლება დავეხმაროთ მათ იყვნენ უფრო პროდუქტიულები, კრიტიკულები და შემოქმედებითები. „კოგნიტივიზმი თვლის, რომ მოსწავლემ, ერთის მხრივ, საკუთარი თავი უნდა გააცნობიეროს როგორც შემეცნებელმა სუბიექტმა, რომელიც გადამუშავებს ინფორმაციას, მეორეს მხრივ, მან უნდა განავითაროს და პრაქტიკულად გამოიყენოს ის მიდგომები და სტრატეგიები, რომლებიც მონაწილეობენ კრეატიული და ეფექტური აზროვნების ამოცანის გადაჭრის პროცესში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კოგნიტური მიდგომის თანახმად, სტუდენტებმა უნდა განავითარონ მეტაკოგნიტური ჩვევები და მათი შესაფერი სტრატეგიები. სწორედ სწავლის სწავლა უზრუნველყოფს ამ ჩვევების დაუფლებას“ (ჯაფარიძე, 2005, გვ. 96). სწავლის სწავლა გვაწვდის ხერხებს, რომლებიც სტუდენტებს გაუადვილებს სწავლას, ეს არის ის სტრატეგიები, როგორ შეითვისოს სტუდენტმა მასალა, ფლობდეს სწავლის სტრატეგიებს, რადგან მას მთელი ცხოვრების მანძილზე მოუწევს სწავლა. სწავლის სწავლა ეხმარება სტუდენტებს გახდნენ დამოუკიდებელნი, მიეჩვიონ კლასგარეშე მუშაობას და დამოუკიდებელ აზროვნებას.

ზეპირმეტყველების მასწავლებელი კარგად უნდა იცნობდეს ამ სიახლეებს და თვითონაც მაღალ დონეზე უნდა ჰქონდეს განვითარებული მეტაკოგნიტური უნარ-ჩვევები და გამოიყენოს ისინი პედაგოგიურ საქმიანობაში, ასწავლოს სტუდენტებს, შეძლონ თავიანთი მიზნების და ამოცანების განსაზღვრა, კარგად ერკვეოდნენ მოვლენის არსში, აკეთებდნენ ლოგიკურ დასკვნებს, რაც აუცილებელია მშობლიურ ენაზე და უცხო ენაზეც საუბრის წარმართვისათვის.

ზეპირმეტყველების მონოლოგიური ფორმის მესამე საფეხურზე სწავლებისას მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს კიდევ მრავალი ფაქტორი: სტუდენტების ფსიქოლოგიური მდგომარეობა, მათი ასაკი, მიდრეკილება, ინტერესები, სირთულეები, რომლებსაც ისინი აწყდებიან საუბრის დროს. ერთ-ერთი მთავარი წინააღმდეგობა, რომლის გადალახვაც სტუდენტებს უწევთ უცხო ენაზე საუბრის დროს, ეს არის მღელვარების მომენტი. ყველასათვის ცნობილი ფაქტია, რომ სტუდენტებს უცხო ენაზე საუბრისას ეუფლებათ მღელვარება სხვადასხვა მიზეზის გამო, კერძოდ, მათ ეშინიათ არ დაუშვან შეცდომა, ეშინიათ თანაკურსელების რეაქციის და სხვა. ცნობილია, როდესაც სტუდენტს აქვს სტრესი ან კომპლექსები, ის კარგავს მოქმედების შესრულების ეფექტურობას და ვერ ავლენს თავის შესაძლებლობებს. ამიტომ უაღრესად დიდია

მასწავლებლის როლი სტუდენტთა შფოთვის მოხსნის პროცესში. მასწავლებელმა უნდა აკონტროლოს მოსწავლის შფოთვის დონე და არ დაუშვას, რომ ის იმ ზღვარს გადასცილდეს, რომლის ქვემოდაც შფოთვა კონცენტრაციას კი არ უწყობს ხელს, არამედ, პირიქით, დაბრკოლებას უქმნის. ამისთვის მასწავლებელმა უნდა შეიმუშაოს სპეციალური პედაგოგიური მიდგომა, რომელიც სტუდენტებს დაეხმარება საუბრის დროს სტრესის და კომპლექსების მოხსნაში. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს, რომ სტუდენტებს ისეთი დამამშვიდებელი სეანსები უნდა ჩაუტაროს მასწავლებელმა, რომ თვლემავდნენ ლექციაზე. ოპტიმალური პირობა იქნება მაშინ, როდესაც მოსწავლის შფოთვა ზომიერ ფარგლებში იმოქმედებს. ამ შემთხვევაში ის ეფექტურ მოტივად გადაიქცევა. ჩვენი აზრით, მასწავლებელი ამას მიაღწევს, თუ აუდიტორიაში შექმნის თბილ, სასურველ გარემოს საუბრისათვის. იგი შეაქებს და წააქეზებს სტუდენტებს ილაპარაკონ ლაღად, მათში შექმნის ისეთ განწყობას, რომ არ დასცინონ ერთმანეთს შეცდომების გამო. მასწავლებელმა უნდა აუხსნას სტუდენტებს, რომ ისაუბრონ ბევრი და უკომპლექსოდ, რადგან ცნობილი ფრაზა „დუმილი ოქროა რჩეული“ ან მარკ ტვენის გამონათქვამი „სჯობს არ გააღო პირი და ისე ფიქრობდნენ სხვები შენზე, რომ უცოდინარი ხარ, ვიდრე გააღო და ყოველგვარი ეჭვები გაუფანტო ყველას“, – ზეპირმეტყველების გაკვეთილზე არ გამოდგება, რადგან აქ მთავარია სტუდენტმა მოახერხოს სათქმელის მსმენელამდე მიტანა, გააგებინოს მას თავისი აზრი, ხოლო გრამატიკული შეცდომები თანდათან გამოსწორდება, თუკი მასწავლებელი ყველა ლექციაზე ყურადღებას გაამახვილებს საუბრის წარმართვისათვის საჭირო თითო გრამატიკულ ფორმაზე ან წინადადების მოდელზე.

აქვე განვიხილოთ ზეპირმეტყველების გაკვეთილზე სტუდენტის შეფასების სისტემა. ზეპირმეტყველების უნარ-ჩვევის დონის შემოწმებისას საჭიროა მასწავლებელმა გაითვალისწინოს ორი ფაქტორი – თვისობრივი და რაოდენობრივი შეფასება. (ჯაფარიძე, 2005, გვ. 157). „მეტყველების თვისობრივი მხარის კონტროლი უფრო რთულია და შემდეგი ნიშნებით განისაზღვრება: ა) სტუდენტთა უნარით გამოიყენონ საკუთარ მეტყველებაში მათ მიერ ათვისებული მოდელები; ბ) ერთი მოდელიდან მეორეზე გადასვლის უნარით; გ) ლოგიკური სქემის მიხედვით საკუთარი აზრის, არგუმენტების გამოთქმით და დასაბუთებით.“ (კრავიშვილი, 1979, გვ. 143) ასევე მნიშვნელოვანია მასწავლებელი ზუსტი და მიუკერძოებელი იყოს უკუ-კავშირში. მან ზუსტად უნდა შეარჩიოს, თუ როდის უნდა შეაქოს და როდის მისცეს შენიშვნა სტუდენტს. შეფასება უნდა იყოს რაც შეიძლება სწორი და ადექვატური, მასწავლებელმა შეიძლება წახალისოს სტუდენტები, მაგრამ ეს წახალისება აუცილებლად უნდა ითვალისწინებდეს სტუდენტის ინდივიდუალურ თავისებურებებს. სჯობია მასწავლებელმა ყურადღება გაამახვილოს სტუდენტის მიერ გაწეულ მუშაობაზე და არა მის უნარებზე, რადგან ამ შემთხვევაში არასოდეს მისცემს მცდარ შეფასებას. ასევე საჭიროა სტუდენტებისათვის შენიშვნების მიცემაც, მაგრამ უაღრესად მნიშვნელოვანია, რომ ეს შენიშვნები არ იყოს დამამცირებელი. ეს ისე უნდა გააკეთოს მასწავლებელმა, რომ სტუდენტს თავის თავზე არ შეექმნას უარყოფითი შთაბეჭდილება. მასწავლებელი ამ დროს უნდა იყოს მომთმენი. „თავი უნდა წარმოიდგინოს სტუდენტის ადგილას. უნდა გაიხსენოს როგორ იბრძოდა თავისი იდეების გამოსახატავად, როდესაც თავიდან

სწავლობდა ახალ ენას”. (Dobson, 1992, გვ. 8), უნდა გაიხსენოს, როგორ სცხვენოდა თავიდან ამ ენაზე საუბრის, როგორ აძლევდნენ მას სხვები სტიმულს.

რაც შეეხება შეცდომების შესწორებას, როდესაც თავისუფალი მეტყველების დონეზე მოსწავლე უშვებს შეცდომას, „საჭიროა განვასხვავოთ შეცდომათა ორი სახე ერთმანეთისაგან. ესენია შეცდომა, რომელიც ხელს არ უშლის მისი გამონათქვამის აზრის გაგებას (ე.წ. slip), და შეცდომა, რომელიც ხელს უშლის გამონათქვამის აზრის გაგებას (ე.წ. error). მასწავლებელი მეტყველებისას ასწორებს მხოლოდ მეორე სახის შეცდომას და ისიც უბრალოდ სწორი ვარიანტის მიწოდების გზით, რადგანაც ამ დროს ჩვენი ძირითადი მიზანია, ის, რაც გაუგებარი იყო, გასაგები გახდეს”. (კრავიშვილი, 1979, გვ. 143). ჩვენი აზრით, მასწავლებელმა შეცდომა კი არ უნდა გაიმეოროს და სტუდენტის ყურადღება ამას მიაქციოს, არამედ გამონათქვამი სწორი ფორმით უნდა მიაწოდოს, რათა მოსწავლეს ზუსტად ის გასწორებული ვარიანტი ჩარჩეს გონებაში.

ზეპირმეტყველების სწავლების პროცესში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია მოტივაციას. ერთ-ერთი გამოკვლევის მიხედვით, სადაც შეისწავლეს მოსწავლეთა დამოკიდებულება უცხოური ენის მიმართ, დადგენილ იქნა, რომ მოტივაციას უფრო მნიშვნელოვანი როლი უკავია ენის წარმატებით დაუფლების პროცესში, ვიდრე ენის შეთვისების უნარს. „ძლიერი მოტივაციის გარეშე სტუდენტები ვერ შეძლებენ ხიდი ააგონ ენის სწავლების სამანიპულაციო და კომუნიკაციურ ფაზებს შორის არსებულ ზღვარზე და მათი იმედი – იმეტყველონ გაბმულად – ვერასოდეს შეისხავს ხორცს” (Brown, 2007, გვ. 304). ჩვენი აზრითაც, მოტივაცია გადამწყვეტი ფაქტორია, რაც სტუდენტებს სტიმულს აძლევს უცხო ენაზე თავისუფლად ისაუბრონ. ამიტომ ზეპირმეტყველების კურსის მასწავლებლის უპირველესი ამოცანაა სტუდენტებში გააღვიძოს მოტივაცია. ერთ-ერთი ხერხი, რაც სტუდენტთა ჯგუფს ეხმარება გახდნენ მოტივირებულები, არის ის, რომ სტუდენტებს მასწავლებელმა აგრძნობინოს, რომ თვითონაც მათი ჯგუფის თანაბარუფლებიანი წევრია და არა დამკვირვებელი. თუკი სტუდენტს ერთხელ ჩამოუყალიბდა იმის განცდა, რომ არ არის მარტო, არამედ ჯგუფის წევრია და რომ მასწავლებელი არის მასთან ერთად, ის უფრო მოტივირებული ხდება, გამოხატოს თავისუფლად აზრი უცხო ენაზე, იმოქმედოს როგორც თავის თავში დაჯერებულმა უცხო ენაზე მოსაუბრემ.

„აგრეთვე დადგინდა, რომ ზოგადი ინტერესი შესასწავლი ენის მატარებელი ხალხის ცხოვრების წესისა და კულტურისადმი (ე.წ. ინტეგრალური მოტივი) უფრო მეტად განსაზღვრავს წარმატებას, ვიდრე პრაქტიკული ინტერესი (ე.წ. ინსტრუმენტული მოტივი). (ჯაფარიძე, მ. 2005, გვ. 141) აქედან გამომდინარე, კარგი იქნება, თუკი მასწავლებელი აუდიტორიაში შეიტანს ისეთ მასალას, რაც სტუდენტებს მისცემს მულტიკულტურულ განათლებას და თვითონაც დაავალებს მათ, მოიძიონ საინტერესო მასალა სხვადასხვა კულტურისა და ენის ასპექტების შესახებ და პრეზენტაციის სახით წარმოადგინონ იგი. ასევე მნიშვნელოვანია და აამაღლებს სტუდენტების მოტივაციის დონეს, თუკი მასწავლებელი აუდიტორიაში შეიტანს „რეალურ ცხოვრებას”, ანუ თემებს და სიტუაციებს რეალური ცხოვრებიდან, რათა სტუდენტს გამოუმუშავდეს უნარი,

მიღებული ცოდნა გამოიყენოს აუდიტორიის გარეთ, რეალობაში, რადგან ვერანაირ შედეგზე ვერ ვისაუბრებთ ენის შესწავლისას, თუკი სტუდენტმა თავისი ცოდნა ვერ დაუკავშირა ყოველდღიურ გამოცდილებას, რეალურ სამყაროს. ამისათვის მასწავლებელმა უნდა შეარჩიოს მათთვის საინტერესო თემები. ყოველი გაკვეთილი უნდა იყოს ახალი და ავთენტიკური მასალებით მდიდარი. გამოკვლევებით დავადგინეთ, რომ სტუდენტები უფრო დიდი ენთუზიაზმით საუბრობენ შემდეგ თემებზე:

- თინეიჯერების ცხოვრების სტილი
- მორალური საკითხები
- სამუშაო და განათლება
- ბედნიერების და წარმატების მიღწევის გზები
- მსოფლიო მოვლენები.

ასეთი მასალების მოპოვება მასწავლებელს შეუძლია ინტერნეტში სხვადასხვა საიტებზე. მან სტუდენტებს უნდა მიაწოდოს ისეთი სტატიები ან ტექსტები, რომლებიც მათ ძალაუფლებურად აღუძრავს ინტერესს ისაუბრონ, დააფიქსირონ თავიანთი აზრი, რაც აუცილებელია თავისუფალი მეტყველების დონეზე მუშაობისას. ასეთნაირად შერჩეული მასალის მიწოდებით მასწავლებელი სტუდენტებს ეხმარება, განუვითარდეთ მსჯელობისა და არგუმენტების გამოყენების უნარი, გახდნენ უფრო კრეატიულები, რაც უმნიშვნელოვანესია ზეპირმეტყველების მონოლოგიური ფორმის ბოლო საფეხურისათვის. კრეატიულობა ეს არის უნარი დაინახო საგანი, მოვლენა, არსი ახალი კუთხით, მოძებნო პრობლემების თავისებური გადაწყვეტა.

თორენსი (1986) მასწავლებელს სთავაზობს რამოდენიმე კონკრეტულ რჩევას, რაც სტუდენტებს დაეხმარება კრეატიულობის განვითარებაში. მათ შორის მთავარი არის, რომ თვითონ მასწავლებელი უნდა იყოს კრეატიული და მან უნდა შეაქოს სტუდენტთა კრეატიული ქმედებები. ხოლო იმედაძის აზრით, „სწავლების პროცესში ნაკლები ადგილი უნდა დაეთმოს მასალის დამახსოვრების მოთხოვნას, მეტი – ახალი იდეების პროდუცირებას, საკუთარი ძალებით პრობლემების გადაჭრისა და დასკვნების გამოტანის სტიმულირებას, (2005, გვ. 130), რაც სტუდენტებს უბიძგებს თავისუფლად ისაუბრონ უცხო ენაზე. იმისათვის, რომ სტუდენტები იყვნენ კრეატიულები, პირველ რიგში თვითონ მასწავლებელი უნდა იყოს ასეთი, სიახლეებით უნდა იყოს სავსე მისი ყოველი გაკვეთილი. მასწავლებელს ჩვენ ვთავაზობთ “skype”-ის პროგრამის გამოყენებას ზეპირმეტყველების სწავლების პროცესში. მასწავლებელი სტუდენტს ავალეს, რომ ჰყავდეს ე.წ. “სკაიპის მეგობარი”, რომლისთვისაც სტუდენტისათვის შესასწავლი ენა იქნება მშობლიური და ჰქონდეს მასთან ურთიერთობა. თუ როგორ წარმართავს სტუდენტი უცხოელთან საუბარს, ამას მასწავლებელი ამოწმებს, როგორც საშინაო დავალებას და აფასებს შეფასების კრიტერიუმის მიხედვით.

მასწავლებელმა ზეპირმეტყველების თავისუფალი მეტყველების დონეზე მუშაობისას სტუდენტებს უნდა ასწავლოს, რომ, თუკი მათ უნდათ იყვნენ კარგი მოსაუბრეები, პირველ რიგში უნდა იყვნენ კარგი მსმენელები. დიალოგი შედგება ორი ფაზისაგან –

მოსმენა და საუბარი. თუკი სტუდენტი კარგად მოუსმენს თანამოსაუბრეს, იგი შესაფერის პასუხს ადვილად დაუბრუნებს მას. უფრო მეტიც, მასწავლებელმა უნდა ასწავლოს სტუდენტებს, რომ საჭიროა გონებაში ჰქონდეთ ჩადებული და არასოდეს დაივიწყონ, რომ წარმატება ცხოვრებაში არა მარტო გამართულ მეტყველების დაუფლებაშია, არამედ ხშირად დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორი მსმენელები ვართ – ჩვენ მშობლიურ ენაზე და უცხო ენაზეც კომუნიკაციისას. „თუ გინდათ სასიამოვნო მოსაუბრე იყოთ, იყავით ყურადღებიანი მსმენელი“, გვირჩევს დეილ კარნეგი (1992, გვ. 67) და მართლაც დადგენილია, რომ მთავარია გამოვიჩინოთ ყურადღება თანამოსაუბრის მიმართ და მის გულს ადვილად მოვიგებთ.

ამრიგად, ძალზე მნიშვნელოვანია მასწავლებლის როლი ზეპირმეტყველების მონოლოგური ფორმის სწავლებისას. ჩვენი აზრით, მასწავლებელმა პირველ რიგში უნდა აჩვენოს მოსწავლეებს, რომ თვითონ ძალიან უყვარს თავისი საგანი, და მოძებნოს ისეთი ხერხები, რომ სტუდენტებსაც შეაყვაროს უცხო ენაზე საუბრის პროცესი. სწავლებას, როგორც ამბობენ, ორგვარი სტატუსი გააჩნია – ხელოვნების და მეცნიერების. ზეპირმეტყველების მასწავლებელი პირველ რიგში კარგი ფსიქოლოგი უნდა იყოს. იგი უნდა იყოს მგრძნობიარე, თანამგრძნობი მოსწავლეების მიმართ, გრძნობდეს ემოციურ კლიმატს, კლასის ატმოსფეროს, იყენებდეს იუმორს. როდესაც ჩვეულებრივი საშუალებები საკმარისი არ არის ამა თუ იმ პედაგოგიურ პრობლემების გადასაჭრელად, მასწავლებელი უნდა შესწევდეს უნარი მიმართოს ორიგინალურ ხერხებს და მეთოდებს. ჩვენ შემთხვევაში გთავაზობთ სკაიპის პროგრამის გამოყენებას ზეპირმეტყველების დასახვეწად. ასევე გირჩევთ ისეთი ორიგინალური თემების შემოტანას გაკვეთილზე, რომელიც ითვალისწინებს მოსწავლის ინტერესებს, ცოდნასა და განვითარების დონეს, რაც სტუდენტში თავისთავად წარმოშობს საუბრის და მსჯელობის სურვილს, განავითარებს მასში ლოგიკურ აზროვნებას. სწავლების პროცესში მასწავლებელმა უნდა გამოიყენოს ინდივიდუალური მიდგომა, თითოეული სტუდენტის პირადი ფსიქოლოგი უნდა იყოს და, რაც მთავარია, უნდა იყოს კორექტული და მომთმენი შეცდომების შესწორებისა და აქტივობების შეფასების დროს. ჩვენი აზრით, შეფასების დროს მასწავლებელმა ყურადღება უნდა გაამახვილოს უფრო იმაზე, თუ რამდენად გაბმულად მეტყველებს სტუდენტი და, განსაკუთრებით, როგორ მიაქვს სათქმელი მსმენელამდე (ანუ როგორ აღწევს კომუნიკაციურ მიზნებს). სასწავლო პროცესის წარმართვისას სტუდენტმა თავი არ უნდა იგრძნოს დამცირებულად, არ უნდა დაუფიქსირდეს მარცხის განცდა, დაბალი თვითშეფასება. ზეპირმეტყველების მასწავლებელი უნდა შეეცადოს, რომ სტუდენტებს თავის შესაძლებლობების რწმენა შეექმნათ, რათა გაკვეთილზე მიღებული საუბრის უნარი რეალურ ცხოვრებაშიც გამოიყენოს, რაც ენის შესწავლის მთავარი ფუნქციაა. ამისათვის ის მღელვარება და კომპლექსები, რომელიც თან ახლავს უცხო ენაზე უცხოელთან საუბრისას, სტუდენტმა მასწავლებლის დახმარებით აუდიტორიაში უნდა დატოვოს. ზეპირმეტყველების მასწავლებელმა აუდიტორიაში უნდა შექმნას მშვიდი ატმოსფერო, მეგობრული ურთიერთობა და საინტერესო სამუშაო გარემო, რაც წარმოშობს ცნობისმოყვარეობას და ცოდნისმოყვარეობას. მასწავლებელმა თვითონ უნდა დაანახოს ენთუზიაზმი საგნის ან მოვლენის მიმართ, სტუდენტებს უნდა მისცეს თავისუფლება შეარჩიონ თემები, რომლებიც დააკმაყოფილებენ მათ

ცნობისმოყვარეობას და უნდა ასწავლოს მათ, რას აკეთებს ცნობისმოყვარე ადამიანი პრობლემების გადასაჭრელად, რათა სტუდენტებს აღეძრათ სურვილი და ინტერესი უკომპლექსოდ და ენთუზიაზმით ისაუბრონ უცხო ენაზე.

ლიტერატურა:

1. ჯაფარიძე,მ. (რედ.). განათლების ფსიქოლოგია (2005) თბილისი.სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახ.უნივერსიტეტის გამომცემლობა
2. კარნეგი, დ. (1992). როგორ მოვიპოვოთ მეგობრები და ვიმოქმედოთ ადამიანებზე. თბილისი. გამომცემლობა 'სამშობლო'.
3. კრავეიშვილი, მ. (1979). ინგლისური ენის სწავლებისა მეთოდოლოგია. თბილისი გამომცემლობა "განათლება"
- 4.იმედაძე,ნ. ინტელექტი და შემოქმედებითობა/კრეატიულობა. ჯაფარიძე,მ. (რედ.). განათლების ფსიქოლოგია (2005) თბილისი.სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახ.უნივერსიტეტის გამომცემლობა
- 5 Brown, H.D. (2007). *Teaching by Principles. Interactive Approach to Language Pedagogy*. Pearson Longman. San Francisco State University.
- 6.DDobson, J.M.(1992). *Effective Teaching in English Conversation Groups*. Washington, D.C.2547
7. Richards, J.(1990).*The Language Teaching Matrix*. Cambridge. U.K. Cambridge University Press
8. Torrance, E. *Teaching creative and gifted learners. Handbook of research on teaching* (p.630-847) N.y., Macmillan, 1986

Ia Kevlishvili, Nunu Geldiashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Teacher's Role while Teaching Monologic Form of Oral Comprehension

Abstract

The article deals with the difficulties students encounter while talking into a foreign language and teachers' role in teaching speaking. People learn foreign languages, not to know about them, but so that they are able to communicate in this language. When we talk about a person that he/she speaks a foreign language, of course, we have in mind whether a person can have a conversation in this language. According to Brown (2007, p.322) "The benchmark of successful language acquisition is almost always the demonstration of an ability to accomplish pragmatic goals through interactive discourse with other speakers of the language." Thus, speaking class is very important while teaching a foreign language. "The conversation class is something of an enigma in language teaching," – says Richards (p.67). The real situation shows that the majority of students have difficulty in speaking fluently although they have a perfect knowledge of language aspects - they have a good vocabulary, engage in grammar, pronunciation, but still they can not express their ideas well.

For this reason, we have decided to work on this subject, we have tried to present our point of view on this issue. We've examined the role of a teacher in the process of teaching speaking.. As speaking is the most important of the four skills (reading, writing, speaking, listening), speaking

course teachers have great responsibility in the teaching process. Therefore, we believe ,that they should be educated, creative, patient and motivated.

საკვანძო სიტყვები: მასწავლებლის როლი, მონოლოგიური ფორმა, ზეპირმეტყველება, სწავლება

Key words: teacher's role, monologic form, oral comprehension, teaching

მანანა კვაჭაძე

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ენობრივი ორიენტაციის დინამიკისათვის მრავალეთნიკურ საზოგადოებაში (საქართველოში მცხოვრები ზოგი მუსლიმური ეთნიკური ჯგუფის მასალაზე)

მულტიეთნიკურ საზოგადოებაში ლინგვოკულტურული ურთიერთობანი მრავალ ასპექტს მოიცავს და იძლევა მდიდარ მასალას როგორც საკუთრივ ლინგვისტური, ისე ექსტრალინგვისტური თვალსაზრისით; ამ მხრივ, მეტად საინტერესო სურათი იხატება საქართველოში.

საქართველო მრავალეროვანი ქვეყანაა. მოსახლეობის სიჭრელე განპირობებულია სხვადასხვა პერიოდში მიმდინარე მიგრაციული პროცესებით.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ჩვენი ყურადღება მიიქცია საგარეჯოს რაიონის სოფელ გომბორის ეთნოლინგვისტურმა სიტუაციამ (კვაჭაძე 1982; კვაჭაძე 1988:20-27).

გომბორი ეთნიკურად და ენობრივად შერეული სოფელია – ჯერ კიდევ მეფის რუსეთის დროიდან მოყოლებული, აქ, გარდა ქართველებისა (ძირითადად, მთიანი რეგიონებიდან ჩამოსახლებული ფშავ-ხევსურებისა), ცხოვრობდნენ რუსებიც (ძირითადად, რუსეთის არმიიდან დემობილიზებული ჯარისკაცები და რუსი გლეხობა). ეს ფაქტი გარკვეულწილად განაპირობებდა სოფლის ენობრივ ცხოვრებას – გომბორში ქართულ ენასთან ერთად ფუნქციონირებდა რუსული ენაც (კვაჭაძე 1988:20-27).

გასული საუკუნის პირველ ათეულ წლებში გარე კახეთსა და ქვემო ქართლში ჩამოსახლება იწყეს ამიერკავკასიისა და ირანის მეზობელი ოლქებიდან საშოვარზე წამოსულმა სხვადასხვა მუსლიმურმა ეთნიკურმა ჯგუფებმა. მათ შორის იყვნენ შირვანის დაბა ლაპიჯიდან ლტოლვილი – ირანული მოდგმის, რამდენადმე გათურქებული და ორენოვანი (თათურ-აზერბაიჯანული) ეთნოგრაფიული ჯგუფი და ირანის აზერბაიჯანიდან ლტოლვილი, თურქული მოდგმის, აგრეთვე ორენოვანი (აზერბაიჯანულ-სპარსული) ეთნოგრაფიული ჯგუფი. ისინი ჯერ მდინარე თურდოს მიდამოებსა და სოფელ პალდოში დასახლებულან, შემდეგ კი სოფელ გომბორთან

მოუყრიათ თავი. მიგრაციის პროცესი საბჭოთა პერიოდშიც გრძელდებოდა, ინტენსიურად მიმდინარეობდა იგი 30-40-იან წლებში, როდესაც მათი უმრავლესობა არტელ „ხის ნახშირში“ მუშაობით იყო დასაქმებული. 1956 წლის წყალდიდობას დიდი ზიანი მიუყენებია ლტოლვილთა მცირე დასახლებისათვის და მათ ნაწილს ნელ-ნელა დაუწყია განსახლება სოფელ გომბორში, დანარჩენთათვის საკარმიდამო მიწები მიუციათ ერთ მშვენიერ ფერდობზე, სადაც ისინი 60-იანი წლებიდან კომპაქტურად დასახლებულან და დამკვიდრებულან. ამ ფერდობს წინათ „ვარდის უბანს“ ეძახდნენ, შემდეგ – „თათრის უბანს“, „აზერბაიჯანელთა უბანს“, თავად „აულად“, ან „ახალსოფლად“ იხსენიებენ (კვაჭაძე 1982; კვაჭაძე 1988:22).

გომბორში მცხოვრები ირანულენოვანი ეთნოგრაფიული ჯგუფის წარმომადგენლები საკუთარ თავს „ლაიჯებს“ უწოდებენ, ხოლო თავიანთ სამეტყველო ენას – „ლაიჯურს“. ეს მეტყველება თათური ენის მუსლიმური დიალექტის კილოკავს წარმოადგენს. თათური ენა მიეკუთვნება ირანულ ენათა სამხრეთ-დასავლურ ჯგუფს და თავისი გრამატიკული წყობითა და ლექსიკური შემადგენლობით სპარსულ და ტაჯიკურ ენებს უახლოვდება (გრიუნბერგი 1961); თათები აზერბაიჯანის კასპიისპირა რაიონებში, დაღესტნის სამხრეთ ნაწილისა და ირანში მცხოვრები ხალხია. სარწმუნოების მიხედვით, ისტორიულად, იყოფიან სამ ჯგუფად, ესენია: მუსლიმი თათები, იუდეველი თათები (მთიელი ებრაელები) და გრიგორიანი (სომეხი) თათები (გრიუნბერგი, დავიდოვა 1982:231; მილერი 1929).

ცნობილია, რომ ირანულენოვანი ხალხების დიდი ნაწილი ისტორიული, კულტურულ-რელიგიური, პოლიტიკური, ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული და სხვა პირობების გამო ორ და მრავალენოვან სიტუაციაშია მოხვედრილი, რაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს მათ ენობრივ ცხოვრებას და ეროვნულ თვითშეგნებას; ირანიდან მიგრირებული თათების ყოფა საუკუნეთა განმავლობაში მჭიდროდ ერწყმის კავკასიის ხალხთა ისტორიას. მუსლიმი თათების ენა, ებრაელთაგან განსხვავებით, უმწერლობოა და აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე განსახლებული თათებისათვის, კულტურის, ოფიციალური ურთიერთობის ენა აზერბაიჯანულია. იგი ღრმად არის შეჭრილი აგრეთვე საყოფაცხოვრებო და საოჯახო ურთიერთობებში. აზერბაიჯანში მცხოვრები თათების ორენოვნობა საყოველთაო ხასიათს ატარებს. იგი მასობრივია და სრული.

მასობრივი ორენოვნობა დამახასიათებელია მიგრირებული მოსახლეობისათვის, ბუნებრივია იგი უმწერლობო ხალხებისათვის. ცხადია, თუ მოცემული ხალხისათვის მეორე ენა არის წიგნიერების ენა – განათლებისა და კულტურის სიმაღლეთა წვდომის ერთადერთი გზა, მაშინ იგი ყოფაშიც მყარად იკიდებს ფეხს და თანდათანობით აზროვნებისა და მეტყველების უნივერსალურ საშუალებად იქცევა; ფლობისა და აქტივობის თვალსაზრისით, ძნელი გასამიჯნო ხდება ჭეშმარიტი დედაენისაგან, ხოლო სოციალური ფუნქციის მოცულობის თვალსაზრისით, დიდი უპირატესობით სარგებლობს. ეს გარემოება გარკვეულწილად ზეგავლენას ახდენს ორენოვანი მოსახლეობის ეროვნულ ცნობიერებასა და თვითაღქმაზეც – ორენოვანი მოსახლეობის უმრავლესობა ოფიციალურ დოკუმენტებში მშობლიურ ენად სწორედ მეორე – საზოგადოებრივი სტატუსით უფრო მაღლა მდგომ ენას აცხადებს და აქედან გამომდინარე ასახელებს საკუთარ ეთნიკურ კუთვნილებასაც.

მუსლიმი თათების უმრავლესობა მშობლიურ ენად აზერბაიჯანულს ასახელებს, თავსაც აზერბაიჯანელად აცხადებს. აზერბაიჯანელებად იწერებიან დაბა ლაჰიჯიდან გომბორში გადასახლებული თათებიც (კვაჭაძე 1982, კვაჭაძე 1988:20-27; კვაჭაძე 2011:60-76).

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ჩვენ აქტიურად ვიკვლევდით გომბორში მცხოვრები მუსლიმი მოსახლეობის – როგორც საკუთრივ აზერბაიჯანელების, ისე აზერბაიჯანელებად ცნობილი ლაიჯების ყოფასა და მეტყველებას. 2000 წლიდან განვაახლეთ და განვაგრძეთ სავსე მუშაობა. ძველი და ახალი მასალების შეჯერება ნათლად წარმოაჩინს სოფელში მიმდინარე მიგრაციული პროცესებისა და დემოგრაფიული მდგომარეობის, ენობრივი ორიენტაციისა და საკუთრივ ენობრივი განვითარების დინამიკას.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ჩვენი ინფორმანტები, ძირითადად, იყვნენ ლაიჯთა უფროსი თაობის, ფაქტობრივად, პირველჩამოსახლებულ ლაიჯთა, წარმომადგენლები, რომელთა ნაამბობი ასახავდა მათი ჩამოსახლების ისტორიას, ხოლო მეტყველება – ლაიჯურ კილოკავს (შდრ. მილერი 1905; მილერი 1907). ამ მიმართულებით უკვე სცოდავდა მაშინდელი საშუალო და, მით უფრო, ახალგაზრდა თაობა. მათი მეტყველება დომინირებული ენების (ქართული, რუსული) დიდ გავლენას განიცდიდა (კვაჭაძე 1998:37-46; კვაჭაძე 2001).

80-იან წლებში სოფელ გომბორში ცხოვრობდა 1000-მდე კაცი – 348 კომლი, აქედან 226 კომლი ქართული იყო, 12 – რუსული, აზერბაიჯანულად იწერებოდა 110 კომლი, რომელთაგან ჩვენ გამოვყავით ლაიჯების 80 (დაახლოებით 330 სული) და აზერბაიჯანელების 30 კომლი. სოფლის საკმაოდ დიდი ტერიტორია ეკავა სამხედრო ყაზარმას, რომელიც საბჭოთა ჯარის ნაწილის საცხოვრებლად იყო განკუთვნილი. სოფელში იყო ერთი საბავშვო ბაღი და ერთი საშუალო სკოლა-ინტერნატი, საბავშვო ბაღსა და სკოლა-ინტერნატში ორ-ორი სექტორი მუშაობდა: ქართული და რუსული. ქართველი ბავშვები ქართულ სექტორზე სწავლობდნენ, ადგილობრივი რუსი ბავშვები (მათი რაოდენობა ამ დროისათვის ძალზე მცირე იყო) და ოფიცერთა შვილები (ეს იყო ძირითადი კონტინგენტი) – რუსულ სექტორზე. სოფლის მუსლიმი მოსახლეობა განათლების ენას საკუთარი შეხედულებისამებრ ირჩევდა. ამ თვალსაზრისით, საბჭოთა პერიოდში რუსული, როგორც უნივერსალური მოხმარების ენა, გარკვეული უპირატესობით სარგებლობდა არაქართველ მოსახლეობას შორის; თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგადსაკომუნიკაციო ფუნქციებს ქართული ენა ასრულებდა და იგი გარკვეული ხარისხით მოიცავდა სოფლის მოსახლეობის ყველა ეთნიკურ და სოციალურ ჯგუფს. მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში გომბორის მუსლიმი მოსახლეობის უფროსი და საშუალო თაობის წარმომადგენლები კარგი, მარღვიანი ქართულით ლაპარაკობდნენ, ახალგაზრდები უკეთ ფლობდნენ რუსულ ენას.

ამჟამად სოფელ გომბორში რამდენადმე შეცვლილია დემოგრაფიული სურათი. 80-იანი წლების უფროსი თაობის წარმომადგენელთაგან ბევრი, სამწუხაროდ, ცოცხალი აღარ არის; ლაიჯთა რაოდენობამ იკლო (დარჩენილია 53 კომლი, დაახლოებით 170 ადამიანი), მაგრამ იკლო ქართულმა, რუსულმა და აზერბაიჯანულმა მოსახლეობამაც სოფელში

მიმდინარე მიგრაციული პროცესების გამო, რომელიც სტიქიურ ხასიათს ატარებს და გამოუთვლელი, მოუხელთებელი მოვლენა გახლავთ (კვაჭაძე 2004:179-186).

ცხადია, გომბორში ფუნქციობას განაგრძობს ყველა ის ენა, რომლის მატარებლებიც განაგრძობენ აქ ცხოვრებას, რაც მეტად თავისებურ მულტილინგვისტურ სიტუაციას ქმნის. შერეულ სოფელში მცხოვრები ლაიხების მეტყველება საინტერესო სურათს გვიხატავს, როგორც ირანული დიალექტოლოგიას, ასევე არეალური ლინგვისტიკისა და ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისით (კვაჭაძე 2008; კვაჭაძე 2012:55-63).

ორენოვნობა, დამწერლობის უქონლობა, რელიგიურ-კულტურული ერთობა აზერბაიჯანელებთან, ხელს უწყობდა აზერბაიჯანული ენის თათურზე ზემოქმედების პროცესს. ამ ზემოქმედების კვალი აღინიშნება თათური ენის ყველა სფეროში – ფონეტიკაში, ლექსიკაში, გრამატიკაში.

რაც შეეხება გომბორელ ლაიხთა ოთხენოვან სიტუაციას, – ლაიხური გომბორში, ისევე, როგორც ყველგან, საშინაო, საოჯახო ურთიერთობათა ენის ფუნქციას ასრულებს. გომბორელ ლაიხთა ოჯახში დღესაც აქტიურად ფუნქციობს ე.წ. „ორივე მშობლიური ენა“ – ლაიხური და აზერბაიჯანული, ისე, რომ ზოგჯერ თვით დედა-შვილის ურთიერთობაშიც კი ჭირს დომინირებული ენის დადგენა. ლაიხთა უმეტესი ნაწილი შერეული ენით მეტყველებს, ხშირია ენათა გაუცნობიერებელი, მექანიკური მონაცვლეობა, ხშირია აგრეთვე გაცნობიერებული, შეგნებული მონაცვლეობა – ძირითადად, განათლებისა და ოფიციალური ურთიერთობის ენის მოშველიებით. აქვე შევნიშნავ, რომ გომბორში დღესაც ცხოვრობენ პირველჩამოსახლებულ ლაიხთა მეორე ტალღის (30-40-იანი წწ.) წარმომადგენლები. ესენი არიან ღრმად მოხუცებული ადამიანები, რომლებიც კარგად მეტყველებენ მშობლიურ ენაზე და აქტიურად იყენებენ მას ოჯახის ახალგაზრდა წევრებთან ურთიერთობისას.

გომბორელ ლაიხთა მეტყველება, ძირითადად, ინარჩუნებს თვითმყოფადობას, თუმცა გავლენები ყველა დონეზე შეინიშნება; ცვლილებები უმეტესწილად ფონეტიკასა და ლექსიკაში ვლინდება, გარკვეულწილად ეხება იგი მორფოლოგიასა და სინტაქსსაც.

ორენოვნობის პირობებში, იქ, სადაც წამყვან საზოგადოებრივ ფუნქციას აზერბაიჯანული ენა ასრულებს, თათები (მათ შორის ლაიხებიც) ხშირად თავიანთ ვოკალიზმსა და კონსონანტიზმს აზერბაიჯანულისას უქვემდებარებენ; რაც შეეხება გომბორის ოთხენოვან სიტუაციას, სადაც აზერბაიჯანული ენა უმწერლობო ენის დონეზეა გადანაცვლებული და ამდენად, დაკარგული აქვს ავტორიტეტული ორიენტირის ფუნქცია, გომბორელ ლაიხთა მეტყველებაში ბგერათა წარმოთქმა ზოგჯერ ექვემდებარება დომინირებულ ენათა კანონზომიერებებს; ქართულ-რუსული გავლენების მიმართ შედარებით მდგრადი აღმოჩნდა გომბორელ ლაიხთა მეტყველების მორფოლოგია, რომელიც აზერბაიჯანული ენის დიდ გავლენას განიცდის; რამდენადმე გამარტივებულია გომბორელ ლაიხთა მეტყველების სინტაქსი.

გომბორელ ლაიხთა ლექსიკის ძირითად ბირთვს წარმოადგენს საერთო-ირანული წარმოშობის სიტყვები; აქვე ასახულია ყველა ის ნასესხობა, რაც თათური ენისათვის არის დამახასიათებელი. იგი ინარჩუნებს ადრე შემენილ ნასესხობებს, რომელთა

მნიშვნელოვან ფენას წარმოადგენს თათურ ლექსიკაში დამკვიდრებული აზერბაიჯანული სიტყვები; მეტ-ნაკლებად შემონახულია არაბული ნასესხობანი – მუსლიმურ კულტურასთან დაკავშირებული სიტყვები; ლექსიკის გაფართოება მოხდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ტექნიკური, საყოფაცხოვრებო ტერმინებითაც ინტერნაციონალური, ქართული და რუსული ნასესხობების ხარჯზე. თათური ენის სხვა კილოკავებისაგან განსხვავებით, გომბორელ ლაიჯთა ლექსიკაში გამოიყოფა ქართულ ნასესხობათა პლასტი, ეს არის საყოფაცხოვრებო ხასიათის ლექსიკა, აგრეთვე, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ლექსიკა, სასკოლო-საგანმანათლებლო ლექსიკა და სხვა; ე.წ. „ეგზოტიზმები“, ეთნონიმები, ტოპონიმები, ტანისამოსისა და კერძების აღმნიშვნელი სახელწოდებანი და სხვა. ერთი სიტყვით, ქართველი ხალხის კულტურასთან, მეურნეობასთან და ცხოვრების წესთან დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გომბორელი ლაიჯები, რომელთაც რუსული სასკოლო განათლება აქვთ მიღებული, საკუთარ სახელებს, გეოგრაფიულ სახელებსა და უცხო (ინტერნაციონალურ) სიტყვებს რუსულ ყაიდაზე წარმოთქვამენ, ქართულ სკოლადამთავრებულები – ქართულ ყაიდაზე; სასკოლო საგნებსა და საერთოდ სასკოლო ტერმინოლოგიას სხაპასხუპით ჩამოთვლას ქართულ განათლებამიღებული ქართულად, რუსულ განათლებამიღებული – რუსულად.

საბჭოთა კავშირის დაშლისა და გომბორიდან საბჭოთა ჯარების ნაწილის გასვლის შემდეგ სოფლის სკოლაში ფუნქციობა შეწყვიტა რუსულმა სექტორმა; სასკოლო განათლებისა და ოფიციალურ ურთიერთობათა ენის ფუნქცია ქართულს დაეკისრა. გომბორი ამ ფაქტის შედარებით მომზადებული დახვდა; არაქართველი მოსახლეობის ზოგადსაგანმანათლებლო დონეზე სახელმწიფო ენის ცოდნის უზრუნველყოფა გომბორში ფაქტობრივად უმტკივნეულოდ, ბუნებრივად მოხდა, ვინაიდან შერეულ სოფელში მცხოვრებ სხვადასხვა ენობრივ ჯგუფებს შორის ენობრივი იზოლაცია დიდად არც ადრე იგრძნობოდა, კომუნიკაცია არც ადრე ჭირდა, ქართული მეორე ენა იყო ყველა გომბორელი არაქართველისათვის; რუსულ სექტორზე მოსწავლე ყველა გომბორელი სწავლობდა ქართულ ენას, როგორც საგანს, საუბრობდა ქართულად, ფლობდა ქართულ გრაფიკას, იცოდა წერა-კითხვა (კვაჭაძე 2008).

ქართულენოვან სწავლებაზე გადასვლის შემდეგ შერეულ სოფელში მნიშვნელოვნად გაიზარდა სახელმწიფო ენის გავლენა, გაფართოვდა მისი საზოგადოებრივი ფუნქცია, ამაღლდა საზოგადოებრივი სტატუსი.

სასკოლო სწავლებამ დიდად განაპირობა ენობრივ უნარ-ჩვევათა სათანადო გამომუშავება და დახვეწა; გაიზარდა ინტერესი ქართული ჟურნალ-გაზეთებისა და ტელე-რადიო გადაცემების მიმართ, იზრდება ინტერესი საერთოდ ქართული კულტურისა და ფასეულობების მიმართ; შესაბამისად იზრდება ინტერესი და გულშემატკივრობა ქართული საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მიმართ. ეს ყოველივე, ვფიქრობთ, დიდად შეუწყობს ხელს არაქართველი მოსახლეობის ჩართულობას ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებასა და სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესში.

გომბორელი ლაიჯები, პრაქტიკულად, მიეკუთვნებიან ყველა სოციალურ-პროფესიულ ჯგუფს, ისინი მონაწილეობენ საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ძირითად სფეროში. სხვადასხვა ენოვანი მოსახლეობის ჯგუფებს შორის დამყარებული უშუალო კონტაქტები საყოფაცხოვრებო-საოჯახო, საწარმოო თუ სულიერი ცხოვრების სფეროებში განაპირობებს გომბორელ ლაიჯთა ენობრივ ცხოვრებას.

რაც შეეხება დღევანდელ ენობრივ ორიენტაციას: როგორც აღვნიშნეთ, თათური (რომლის მუსლიმური დიალექტის ერთ-ერთ კილოკავს წარმოადგენს ლაიჯური) უმწერლობო ენაა და მის მატარებლებს ოფიციალურ ურთიერთობათა და განათლების ენის გამოყენება გარემოებათა მიხედვით უხდებათ, – ირანში ეს ენა სპარსულია, აზერბაიჯანში – აზერბაიჯანული, საბჭოთა საქართველოში – რუსულს არჩევდნენ, ახლა, დამოუკიდებელ საქართველოში ქართულს ამჯობინებენ, ვინაიდან აცნობიერებენ, რომ ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, კარგად ცოდნა ქართულ საზოგადოებაში უკეთ ინტეგრირებისა და მათ პირად შესაძლებლობათა გაფართოების მნიშვნელოვანი საშუალებაა.

ლიტერატურა:

გრიუნბერგი 1961 – *А.Л. Грюнберг, О месте татского среди иранских языков. - ВЯ, 1961, №1.*

გრიუნბერგი, დავიდოვა 1982 – *А.Л. Грюнберг, Л.Х. Давыдова, татский язык. В кн.: Основы иранского языкознания. Новоиранские языки. М., 1982.*

კვაჭაძე 1982 – მ. კვაჭაძე, წინასწარი ცნობები გომბორელ ლაიჯთა მეტყველების შესახებ. ამიერკავკასიის ახალგაზრდა მეცნიერთა კონფერენცია „ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობის აქტუალური პრობლემები“. მუშაობის გეგმა და თეზისები, თბილისი–თელავი, 1982 წლის 24–26 დეკემბერი.

კვაჭაძე 1988 – მ. კვაჭაძე, ცნობები გომბორელი ირანულენოვანი ეთნოგრაფიული ჯგუფის შესახებ (წიგნში – მასალები გომბორელ ლაიჯთა მეტყველების შესწავლისათვის. შესავალი, ტექსტები, ლექსიკონი), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1988.

კვაჭაძე 1998 – მ. კვაჭაძე, ექსტრალინგვისტურ ფაქტორთა მნიშვნელობის შესახებ ენობრივი კონტაქტების დროს. თსუ შრომები, ტ. 327, სერია „აღმოსავლეთმცოდნეობა“, თბილისი, 1998.

კვაჭაძე 2001 – *M. Kvachadze, Language contacts (on the material of Tati-speaking ethnic group living in Georgia). Areas of Iranian-Semitic-Turkic Convergence. Linguistic Contact in Western and Central Asia in Past and Present (Abstracts), Uppsala University, 2001.*

კვაჭაძე 2008 – *M. Kvachadze, Linguo-Cultural Aspects of Multiethnic situation. International conference: Iran and the Caucasus - Unity and Diversity, Yerevan, June 06-08, 2008.*

კვაჭაძე 2011 – მ. კვაჭაძე, თათები სოფ. გომბორის ეთნოლინგვისტურ კონტექსტში, კავკასიოლოგიური ძიებანი №3, თბილისი, გვ. 60–76.

კვაჭაძე 2012 – *M. Kvachadze, Towards the Ethno-linguistic situation of Gombori Village in Georgia. Oriental studies №1, Tbilisi, 2012.*

მილერი 1905 – *Вс.Ф. Миллер, Татские этюды, ч. I, Тексты и татско-русский словарь, М., 1905.*

მილერი 1907 – *Вс.Ф. Миллер, Татские этюды, ч. II. Опыт грамматики татского языка. Труды Лазаревского ин-та вост. языков, 1907, Вып. 26.*

მილერი 1929 – *Б. Вс. Миллер, Таты, их расселение и говоры (материалы и вопросы), Баку, 1929.*

**To the Dynamics of Linguistic Orientation in the Multiethnic Society
(On the Material of Some Moslem Ethnic Groups Living in Georgia)**

Abstract

The paper deals with Iranian-speaking ethnic group, inhabitants of Gombori village, Sagarejo district Georgia. The self-designation of the group is "Layijis". They speak a patois of Moslem dialect of Tat language. The culture and speech of a multiethnic society include many different interesting aspects. This is a rich material both from the linguistic and extralinguistic viewpoints. In the 1980's I investigated culture and speech of the Layijis of Gombori. In 2000 I resumed the fieldworks in Gombori. The materials draw very interesting picture of the migration processes and demographic state, linguistic orientation and pure linguistic trends. The immigrant population retains its identity (language, religion, traditions) in the multiethnic environment, on the other hand trying to share the lifestyle of the local population and join the process of civil integration. As for the linguistic orientation of Gomborian Layijis: being speakers of an unwritten language, they have to choose formal and Education Language according to the environment: in Iran it is Persian, In Azerbaijan it is Azerbaijani, in Soviet Georgia they chose Russian, whereas now, in independent Georgia, they prefer Georgian.

საკვანძო სიტყვები: ენობრივი; ორიენტაცია; გომბორელი; ლაიჯები; თათები.

Key words: linguistic; orientation; Gomborian; Layijis; The Tats.

ნინო კოჭლოშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

**ნიკო ლორთქიფანიძის პოეტური პროზის
ზოგიერთი საკითხისათვის**

მეოცე საუკუნის ქართულ მწერლობაში მინიატურულმა პროზამ ორიგინალური სახით დაიმკვიდრა ადგილი. ინტერესით იკითხება ამ პერიოდში შექმნილი მცირე პროზის ისეთი სახეები, როგორიცაა ნოველა, ეტიუდი, მინიატურა, ესკიზი, ნამცეცვი, სურათი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ლირიკული მინიატურა, სადაც პოეტური ჟანრისთვის დამახასიათებელ მეტად საინტერესო სპეციფიკურ ნიშან-თვისებებს ვხვდებით.

პოეტურ პროზას არაერთმა ქართველმა კალმოსანმა გაუღო ხარკი. როგორც მკვლევარი ამირან გომარტელი მიუთითებს, „სანავარდომდე“ და „გველის პერენგამდე“ პროზის პოეზიასთან დაახლოების ტენდენცია ძირითადი გეზი შეიქმნა ჩვენი მწერლობისა.

პოეტური მინიატურა ერთგვარ ლიტერატურულ მოდად იქცა“ (1.35). ამ ლიტერატურულ მოდას იყვნენ აყოლილები ჭოლა ლომთათიძე, შალვა დადიანი, ნიკო ლორთქიფანიძე, ტიციან ტაბიძე, სერგო კლდიაშვილი, სანდრო ცირეკიძე, რომელთა ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიურ მინიატურებში ეპიკურ ქარგას იმდენად ფარავს პოეზიისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომ გრაფიკული წყობა ფაქტობრივად იჩრდილება და ეს ნაწარმოებები ამა თუ იმ ვერსიფიკაციული საზომით შესრულებული ლექსის სახით იკითხება.

პოეტური პროზის განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ნიკო ლორთქიფანიძეს. ნიკო ლორთქიფანიძე პოეტური მინიატურებით შემოქმედებითი გზის გარიჟრაჟზე დაინტერესდა. მის პოეტურ პროზაში ძირითადად ავტორის რომანტიკული შთაბეჭდილებებია გადმოცემული. თუმცა, ნიკო ლორთქიფანიძის მინიატურათა პოეტურობა განაპირობა არა მარტო ლირიკული გმირის სულიერი განცდების გადმოცემამ, ან რომანტიკული ილუზიებისა და ირეალური სამყაროს ხატვამ, არამედ უსიუჟეტო თხრობამ, მკვეთრმა ექსპრესიამ, დინამიკამ და ზოგ შემთხვევაში კი მოწესრიგებულმა რიტმულ-ვერსიფიკაციულმა მხარემ.

ნიკო ლორთქიფანიძის პოეტური პროზიდან ინტერესით იკითხება 1908 წელს დაწერილი მინიატურა „ორი გზა“. ამ ნაწარმოებს ლექსის ფორმას თუ მივცემთ, მივიღებთ თეთრ ლექსს, რომელსაც უდავოდ ახასიათებს პოეტური წყობა, მძაფრი ექსპრესია, მოწესრიგებულია რიტმულად და მეტრულად, სადაც რითმის როლს გარკვეულწილად კლაუზულა ასრულებს, სადაც მკაფიოდ ჩანს ლირიკული გმირის სუბიექტური გამწყობილება.

„ნუ ყნოსავ ავრდს, _ გაგაბრუებს და შესწირავ მის ეშხს ყველას;
ბულბულთ სტვენას ყურს ნუ უგდებ, _ მოგხიბლავს და გაგიტაცებს;
ნუ შეხედავ ლაჟვარდ ცასა, _ აგატოკებს, აგაღელვებს;
სხივი ახლო არ მოუშვა, _ გაგიღვიძებს გულისათქმას;
ნუ შესცქერი ლამაზ თვალებს, _ დაგიმონებს, შეგიყვარებს!
თუკი ამას მოახერხებ, სასუფეველს ნახვ დიას
და საფლავის მოსართავად ანწლს, გუმბარს და ლურის-გუდას.
თუ გვირგვინით შეიმკობ თავს, დასტკბები და სხვას დაატკბობ;
თუ სიმღერას გულს გაუხსნი, ჩაჰკაკანებ სხვას სიყვარულს;
თუ დაყნოსავ ზამზახს, იას, სხვას გადუგდებ საყნოსველად;
თვალთაგან თუ ისარს ისვრი და სხვის ისარს არ აკრავ ფარს;
თუ მზის სხივებს გაცვრცილ ტანზე ათამაშებ, აკოცნიებ;
სიგრილეში მიბნედილი თუ გაწვები საალერსოთ, _
ჯოჯოხეთი გაიცინებს, სატანასგან წვალეზული
გულს მიგიკრავს ფუფუნება და საფლავზე გაიზრდება თვალწარმტაცი პანორამა;
მარმარილოს ქანდაკება ხელ-ჩახვეულ ქალ-ვაჟისა;
დაუმალავს მთლად ფეხები ქვემოთ მოზარდ დაფნის ფურცლებს;
ვაზის შტონი მათ ურტყამენ;
ვაჟის მხარო მხოლოდ ოდნავ ყურმნის მტევანს ეკარება,
ქალწული კი კრთომისაგან იასამანს ეფარება;
აგერ-აგერ ვარდი, ვარდი; ბულბული სტვენს გენატრება?..“ (2.10).

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა აგრეთვე პოეტური მინიატურა „რა გენაღვლება მე რომ მიყვარდე“, სადაც გადმოცემულია ავტორის რომანტიკული ხედვა. ამ ნაწარმოებს ანალოგიურ შემთხვევაში ვუწოდებთ თავისუფალ ლექსს, იმდენად, რამდენადაც სალექსო სტრიქონების გამოყოფის შემთხვევაში მივიღებთ ურითმო ლექსს, რომლის ტერფები, მუხლები, ტაეპები არ არის თანაზომიერი, თავისუფალია მახვილიან და უმახვილო მარცვალთა რაოდენობა, ტაეპთა შეწყობა და სტროფული კომპოზიცია, თუმცა, ნათლად იკვეთება ტაეპთა სალექსო განლაგება და რიტმული მხარე.

„თურმე ვცდებოდი, მაგრამ შეცდომა ჭეშმარიტებას რად ენაცვალა?!

მე შეცდომითაც კმაყოფილ ვიყავ.

მეჩვენებოდა... სხვასთან თვალთმაქცი და მოსაუბრე,

სხვასთან ამაყი, გულ-ქვა, ცქრიალა,

მე მიყურებდი კრთომით. უსიტყვოდ;

თვით დუმილითაც პოემებს ქმნიდი;

გონების, გრძნობის უმაღლეს ნაყოფს ყოველი მოხვრა შენი ხატავდა...

მეჩვენებოდა.

როცა ცდომილმა იარამ გულის ნაბიჯი გამიხსნა,

გითხარი მასინ მე აღსარება;

შენგან ველოდი მე განკურნებას,

შენდამი ლოცვით ბიწიერ სულსა უკუ ვაგდებდი,

მაგრამ სურათებს აღსარებისას ვედარ გაუძელ

და ხომ გამშორდი... აღარც გახსოვარ?

კეთილი იყოს შენი ცხოვრება!

შენ უმანკო ხარ, მე_ცოდვით სავსე;

მაგრამ რომ გნახო მთლად დაცემული,

გახრწნილ სხეულში სული არ გედგას,

მაშინაც დავხრი თავს შენს წინაშე

და ძველებურად გემთხვევი ხელზე.

რა გენაღვლება მე რომ მიყვარდე!“ (2.8).

შთამბეჭდავია ნიკო ლორთქიფანიძის პოეტური პროზის პოეტიკა. მხატვრული ოსტატობით მოხმობილი ტროპული სახეები არა მარტო ემოციურ დატვირთვას მატებს, არამედ მეტ სიცხოველესა და მხატვრულ-ესთეტიკურ ღირებულებას ანიჭებს მის ლირიკულ მინიატურებს.

„ვარდისა მეტი ცოცხალი არსი როგორ შეეხოს შენს მარჯნის ტუჩებს! ვინ გამიბედოს შენი სიყვარული, გარდა ვარსკვლავთა ვინ დაგინახოს?!

მინდა ფეხთა წინ ია გიფინო და ხელთა მხოლოთ ანწლი მაქვს გასვრილი; წალკოტის გვირგვინს, ხმლით დაბრუნებულს, დაგადგამ განა მე მონა ფრთხილი?“ (2.62).

ან „კლდეთა ნაპრალში, სალს კლდეებს შორის სიცივისაგან შეკრულ-შეხოჭვილი ცახცახებს თეთრ-ფიფქი თოვლი.

როცა სხივი მზისა მოხვდება, გულამოსკვნით დაიწყებს ტირილს. მისი ცრემლი ეს ჩანჩქერია. მისწრაფვით შხეფით, კისკის-სიცილით შორდება დადუმებულსა იმა ქვეყანას“(2.68).

მსგავსი მხატვრული სახეები ჭარბად გვხვდება ნიკო ლორთქიფანიძის ადრეულ მინიატურებში.

ტროპული მეტყველების თვალსაზრისით, რიგ შემთხვევაში, ნიკო ლორთქიფანიძის პოეტურ მინიატურებში უდავოდ იგრძნობა ვაჟა-ფშაველას კეთილისმყოფელი გავლენა. არც არის გასაკვირი, „ქართული მინიატურის მძლავრი შინაგანი მუხტი ვაჟას წყალობა“(3.13).

ნიკო ლორთქიფანიძის მინიატურაში „წისქვილი“ ვაჟას „ხმელი წიფელის“, „მთის წყაროს“, „იას“ სუნთქვა იგრძნობა.

„მდინარეს გადუბურავს ტყის ნაბადი და ნაწყენი ბუტბუტებს: ანკარა რუდ დავიბადე თოვლსა და ყინულთა შორის, მწვანე ბალახს ვესხურებოდი წვეთებად, ისევ შევერთებოდი და თეთრ პატარა ქვებზე მივჩხრიალებდი; შველი მკოცნიდა, მძივებივით თევზები დასრიალებდნენ ჩემს მკერდზე, ჩემს გულში. რა კარგი დრო იყო!

მერე კი ყოველი ნაწრეტი, ნარეცხი, ღვარი და წუმპე შემომიერთდა; ამამღვრიეს, გამსვარეს... არაფერია, აი ზღვაშიაც მოვხვდები, იქაც კარგია, ფართოდ გავიშლები... ეს სილა და ტლაპო მომშორდება“(2.28).

ან „როგორ მოვხვდი ამ ადგილას? _ ფიქრობდა ხიდათ გადებული მუხა. _ მზის სხივები მეხვეოდნენ. მთვარე სანამ გულში, ფოთლებს შორის არ ჩამიდგრებოდა, არა მშორდებოდა; არეს ჩრდილით ვფარავდი; სიყვარულით შემომცქეროდა ქვეყანა; ბატონობას მაწვდიდა ხეობა. ახლა ყოველი წირპლიანი მჯახნის; შუა წელზე რომ დამადგებიან, მაშინ დაიწყებენ ხტუნვას _ რა ენაღვლებათ რომ მტკივა, მტკივა... ვაი დედას რა დროს მოვესწარი! ფეხის მიკიდებას ვერავინ ჰხედავდა ჩვენს სალს კლდეზე, გრილოდა მუდამ, მთელი ჩვენი გვარეულობა ხელუხლებელი იყო. ახლა უყურეთ ამ ლაწირაკს, როგორ გვატრიალებს, როგორ გვფშვნის და გვტეხავს. ეს გლახაკი მარცვლებიც რომ არ იშლის და სეტყვასავით მოდის; ვფქვავთ, ვაცამტვერებთ, მაგრამ მაინც ჩნდება და ჩნდება. ჰუ, რა სიცხეა... მაგრამ არაფერია. ჩავძირავ მეც ქვევითკენ. შეჩერდება ბორბალი და დავესვენები მშვიდადა მდინარის ძირში“(2.29).

ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული გავლენა ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებაზე სავსებით ბუნებრივია. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებასაც, რომ „ქართული მინიატურის სტრუქტურა და სტილისტიკა ბევრად განსაზღვრა ვაჟა-ფშაველამ, მისმა მოდერნისტულმა და, რაც მთავარია, უაღრესად წარმატებულმა სტილურმა ძიებებმა“(3.12).

რა თქმა უნდა, ასეთი ლიტერატურული გავლენა თავისთავადობასა და ორიგინალურობას არ უკარგავს ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებას. მისი მაღალმხატვრული ოსტატობა სწორედ ვაჟასეული ტრადიციების გაგრძელებაში აისახა. შესაბამისად, ნიკო ლორთქიფანიძის, „ქართული მინიატურის ყველაზე უფრო პოპულარული ოსტატის“, პოეტური პროზა გახდა ძლიერი ბალავარი შემდგომი დროის პოეტური პროზის მიმდევართათვის.

ლიტერატურა:

1. გომართელი ა. (1997): ქართული სიმბოლისტური პროზა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
2. ლორთქიფანიძე ნ. (2012): პროზა, ტ I. გამომცემლობა პალიტრა. თბილისი.
3. ჩხეიძე რ. (1992): ქართული მინიატურული პროზა. თბილისი

Nino Kochloshvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Some Questions for Poetic prose of Niko Lortkipanidze Abstract

Distinctive feature of Poetic prose of Niko Lortkipanidze is discussed in the article. Particularly it is noted, that in his poetic prose the author's impressions are mainly set out. But poetic quality of Niko Lortkipanidze miniature determines not only set out the spiritual sense of lyrical or romantic illusions and surreal world of painting, but not the plot of the narrative, dramatic expression, dynamics, and in some cases, the right rhythm – versification side.

საკვანძო სიტყვები: პოეტური პროზა; ტროპული მეტყველება; ვერსიფიკაცია; ეპიკური ქარგა.
Key words: Poetic prose, trope, versification, epich picture

ნესტან კუტივაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

კავკასიელთა თანაცხოვრების ასპექტები შიო არაგვისპირელის „გიულიში“

XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის გამოჩენილი ქართველი მწერლის შიო არაგვისპირელის შემოქმედება ქართული მწერლობის უაღრესად საინტერესო ნაწილია, რომელიც დროთა განმავლობაში სულ უფრო მრავალი რაკურსით იკითხება და კარგად წარმოაჩენს ავტორის ორიგინალურ ხელწერასა და ოსტატობას. არაგვისპირელის პროზას, ერთ მხრივ, კვებავდა ქართული კულტურის

მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია, მეროე მხრივ კი, ის ლიტერატურული ტენდენციები, რომლებიც ამ პერიოდის ევროპული მწერლობისათვის იყო ნიშანდობლივი. ამიტომ არაგვისპირელი არა მხოლოდ ახალი შტრიხებითა და თემებით ამდიდრებდა ეროვნულ მწერლობას, არამედ ახალი გამომსახველობითი საშუალებებითაც. ადამიანის სუბიექტურ განცდებზე აქცენტირებით, ღრმა ფსიქოლოგიური ნიუანსირებით პროზაიკოსმა შეძლო წინა პლანზე წამოეწია თავისი დროისათვის მრავალი აქტუალური საკითხი და მათი მხატვრული ინტერპრეტაციისას ყოველი ხელოვანისთვის ასე აუცილებელი სიტამამე გამოეჩინა. ამდენად, ბუნებრივია, რომ შიო არაგვისპირელი პირველი პუბლიკაციებისთანავე აღიარეს ორიგინალურ შემოქმედად.

საკმაოდ რთული და წინააღმდეგობრივი იყო ორი საუკუნის მიჯნის ლიტერატურული პროცესი. მოღვაწეობდნენ „სამოციანელები“, მნიშვნელოვანი იყო „ხალხოსათა“ ჯგუფი, ასპარეზზე გამოვიდნენ „მესამე დასის“ მწერლები, რომლებიც მარქსიზმის პოზიციებიდან ცდილობდნენ საზოგადოებრივი ვითარების შეფასებას.

ამ ეპოქას ემთხვევა მთლიანად შიო არაგვისპირელის ცხოვრება და მოღვაწეობა, მისი პირველი მოთხრობები XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულში იწერება, მეტიც, 1890–იანი და 900–იანი წლები ყველაზე ნაყოფიერი პერიოდია მწერლის შემოქმედებაში, რომლის ცენტრშიც ყოველთვის ადამიანი დგას ამოუცნობი სულიერი სამყაროთი, მისი მარადიული კონფლიქტით გარესამყაროსთან.

ქართულმა სალიტერატურო კრიტიკამ მაღალი შეფასება მისცა ნოველისტის არაერთ ნაწარმოებს, მათ შორის იმ თხზულებებსაც, რომლებშიც საკმაოდ ემოციურად დაისვა ტრადიციული ოჯახის რღვევისა თუ ქალისა და მამაკაცის თანასწორი მორალური პასუხისმგებლობის, ამ პასუხისმგებლობის ვალდებულების საკითხი, რაც თავისთავად საინტერესო მოვლენა გახლდათ იმ დროის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. „გაბზარული გულის“ ავტორი სიყვარულის გრძნობას ზოგად ეთიკურ და ფილოსოფიურ პლანშიც მოიაზრებდა და, ასევე, სხვა უმწვავესი პრობლემების წარმოჩენისათვისაც მიმართავდა. „შიო არაგვისპირელის აზრით, სიყვარულის გრძნობა ერთგვარი „ფოკუსია“, სადაც ადამიანის ყველა დამახასიათებელი თვისება მჟღავნდება. ფსიქოლოგიურად ეს ყველაზე „ფარული და საიდუმლო გრძნობა ადამიანისა, ამდენად ძნელი საგანიცაა – ყველაზე უფრო ძნელი საგანია, რომელიც გრძნობაზეა დამოკიდებული“. თუ ეს ძნელი საგანი ახსნილი იქნება, ამით ადამიანთა რაობის გაგება, მისი დახასიათებაც გაადვილდება”, – მართებულად შენიშნავს კრიტიკოსი სერგი ჭილაია (სერგი ჭილაია 1947: XV). ბუნებრივია, პროზაიკოსის გამორჩეულ თხზულებათა შორის აღმოჩნდა „გიულიც“, როგორც წრფელი სიყვარულის შესახებ შექმნილი ერთ–ერთი წარმატებული („ყველაი დაკვარგე“, „ორი მკურნალი“, „და–მმა“, „ის“ და სხვ.) ტექსტი.

ნაწარმოებმა გამოქვეყნებისთანავე ქართველ მკითხველსა და მათთან ერთად ლიტერატურათმცოდნეებსაც ალექსანდრე ყაზბეგი და მისი გმირები მოაგონა, რადგან ასეთ ძლიერ, შეიძლება ითქვას „დამანგრეველ“, გრძნობებს მხოლოდ ყაზბეგი აღწერდა.

მაღალ შეფასებას აძლევდა მოთხრობას ქართული ლიტერატურული კრიტიკის მეტრი – კიტა აბაშიძე: „შ. არაგვისპირელის ერთ–ერთი უკანასკნელი მოთხრობა „გიული“ კი

შედევრია ამ ჟანრისა (ფსიქოლოგიური ეტიუდი, რომელშიც აღწერილია ბუნების სურათების ლირიზმით აღსავსე ზემოქმედება ადამიანზე –ნ. კ.), საუცხოო ნაწარმოებია, პოეზიითა და ლირიზმით აღსავსე. ცხოვრება, რომელიც ავტორმა ამ მოთხრობაში დაგვისურათა, სავსებით გვიჩვენებს ავტორის პოეტურ ნიჭს განსვენებული ალ. ყაზბეგის ზეგავლენის ქვეშ გაზრდილსა და განვითარებულს,–წერდა ის(კიტა აბაშიძე1962: 423).

ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში კ. აბაშიძის მიერ „გიულის“ შესახებ გამოთქმული ეს შეხედულება თითქმის გაზიარებულია. საგანგებოდ გამოყო მოთხრობა დიმიტრი ბენაშვილმაც, რომლის აზრით, ეს ნაწარმოები ერთად ათავსებდა რეალისტურ და რომანტიკულ ელემენტებს და ამ ნიშნების შერწყმა ორიგინალურს ხდიდა საერთოდ მწერლის შემოქმედებას. „მოთხრობაში (იგ. „გიული“ – ნ.კ.) რამდენადაც რეალისტური ფერებით არის ასახული, იმდენად თვით გიულის ქალური ბუნება განათებულია რომანტიკული შუქით. არსებითად აქ, ისე როგორც არაგვისპირელის მთელ შემოქმედებაში, ჩვენ საქმე გვაქვს რეალისტური და რომანტიკული ელემენტების ორგანულ შერწყმასთან და ეს გარემოება ხდება პირველი ნიშანი მწერლის ორიგინალობისა“,– აღნიშნავდა ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე (დიმიტრი ბენაშვილი1982: 152).

„გიული“ წინააღმდეგობრივ და ტრაგიკულ სიყვარულზე შექმნილი ერთ–ერთი გამორჩეული ნაწარმოებია. ადათი და სიყვარული ერთმანეთს უპირისპირებს მოსამსახურესა და პატრონს, დედინაცვალსა და გერს. ნაწარმოების ტრაგიკული ფინალიც მოვალეობისა და ძლიერი გრძნობისშეურიგებლობის გვიჩვენებს და ასეთ ვითარებაში გამორიცხავს რამე სახით კომპრომისის შესაძლებლობას.

ვიდრე უშუალოდ მოთხრობის ამ პლასტს შევხებოდეთ, ყურადღება უნდა მივაქციოთ, ჩვენი აზრით, არანაკლებ მნიშვნელოვან ასპექტებს. მოქმედების ადგილი „ყარაიას მინდორია“ (ახლანდელი გარდაბანი). აქ სამოვრებზე გაზაფხულობით ერთად ეწევიან მეცხოველეობას ქართველები და „თათრები“, როგორც მწერალი მიუთითებს. იგი არ აკონკრეტებს რომელი ეთნოსი უნდა უნდა მოვიაზროთ ამ საერთო სახელწოდების ქვეშ. რამდენადაც ცნობილია, „ქართველებისათვის (საერთოდ ქრისტიანთათვის) „თათარი“ იყო ყველა მაჰმადიანური სარწმუნოების ხალხი, მათ შორის, მაჰმადიანი ქართველიც ამ ეპითეტის მატარებელი ხდებოდა“ (http://dzeglebi.ge/statiebi/istoria/xalxta_etnosta.html). ამდენად, შესაძლოა აქაზერბაიჯანელები ან ზოგადად მაჰმადიანი კავკასიელები იგულისხმებოდნენ. ცხადია, ჩნდება კითხვა, რამდენად გამართლებულია ქართველების გამორიცხვა. ამ მხრივ, ნიშანდობლივია, რომ მწერალი სქოლიოში განმარტავს ნაწარმოების სათაურსა და მთავარი გმირის სახელს. „გიული პირდაპირ ვარდს ნიშნავს. თათრები ქალსაც უწოდებენ ამას სახელად, როგორც ჩვენ „ვარდოს“. თათრებში მომეტებულ ნაწილად სახელად ყვავილების სახელებს არქმევენ“,–აღნიშნავს ავტორი (შოი არაგვისპირელი 1970: 390). ეს ჩანაწერიც და საბეროს სალოცავთან დაკავშირებით გამართული დიალოგიც, ვფიქრობთ, არ იძლევა ასეთი ვარაუდის საფუძველს. ბუნებრივია, რომ ქართველი მწერლის შემოქმედებითი ინტერესის საგანი გახდა კავკასიაში მცხოვრები განსხვავებული ეთნოსის წარმომადგენელთა ყოფა და მათს ურთიერთობასთან დაკავშირებული საკითხები.

„გიულიმ“ არაჩვეულებრივი მხატვრული ოსტატობით შემოგვინახა კავკასიელთა თანაცხოვრების უაღრესად საინტერესო და მღელვარე პლასტები. მეცხვარეობასთან დაკავშირებული თუ სხვა ხასიათის ყოფით ასპექტები, რომლებიც ვლინდება მაჰმადიანი მწყემსებისა და ქართველების ერთობლივი საქმიანობისას. ყარაიას სამოვარზე ხედებიან მეცხვარე თათართა ოჯახები ერთმანეთს, მათთან ერთად სამუშაოდ მოდიან ქართველებიც, რომ კარგი გასამრჯელო აიღონ საკუთარ შრომაში. სწორედ აქ იჩენს თავს დიდი ოჯახების არაერთი პრობლემა, მათვე რომ ემუქრება რღვევით. მწერალი სხვადასხვა მნიშვნელოვან ყოფით ნიუანსსაცვსვამს ხაზს. ამ თანაცხოვრებისას თვალში საცემია რელიგიური ტოლერანტობა. მოთხრობა საინტერესოა იმ მხრივაც, რომ საკმაოდ კონკრეტულადაა აღწერილი ყოფითი დეტალები: ფლავის მირთმევა, ჩაის სმა, ყველის ამოყვანა თუ სხვ.

ნაწარმოების მთავარ კოლიზიას მაჰმადიანისა და ქართველის სიყვარული ქმნის, მაგრამ, საინტერესოა, რომ მათ შორის მოვლენათა ტრაგიკული განვითარების მიზეზი არ არის რელიგიური განსხვავებულობა. ტექსტში წამოიჭრება ქალის პიროვნული თავისუფლების პრობლემა, რომელიც, უმეტესწილად, ტრადიციის სიმძიმითაა განპირობებული. ეს კარგად ჩანს, როდესაც მწერალი მთვარი გმირების –მიტრუასა და გიულის ურთიერთობას ეხება. „გიული ძალიან შეეჩვია მიტრუას. მისი ნახვა, მასთან ხუმრობა ყოველთვის სასიამოვნოდ ჰქონდა, მაგრამ მის თავში არც ერთხელ არ გაუვლია იმ აზრს, რომ მიტრუას შეეყვარება შეიძლებოდა. პატარაობიდანვე ძვალსა და რბილში გამჯდარი ჰქონდა, რომ გათხოვება მხოლოდ მაჰმადიანზე შეიძლებოდა და მიტრუა კი ქართველი იყო. ჯერ არც ვინმე მაჰმადიანზე უფიქრია გათხოვება, თუმცა იგი თექვსმეტი წლის ქალი იქნებოდა. სახლში ძალიან გათამამებული იყო. იმის მამას შვიდ ვაჟიშვილში ის ერთი ქალი ჰყავდა და ამისათვის თითქმის ყველანი იმის ყოველ სურვილს ასრულებდნენ. თავის–ნება იყო გიული“ (შოი არაგვისპირელი 1970: 405), შემთხვევით არ აკეთებს აქცენტს მწერალი გიულის ყოფაზე მამის სახლში, მის ხასიათზე, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის, ბედის ასეთი ნებიერი, მაინც 76 წლის მოხუცს მიათხოვს.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მწერალი უდიდეს ყურადღებას აქცევს დეტალს, რომლითაც ოსტატურად ხატავს ადამიანის შინაგან სამყაროს, მისი სულის მოძრაობას, უხილავსა და დაფარულს. შოი არაგვისპირელის მხატვრული ხელწერისათვის დამახასიათებელი ეს ერთ–ერთი გამოკვეთილი ნიშან–თვისება ამ თხზულებაშიც არაერთი ნიუანსით იჩენს თავს. სწორედ დეტალში ცნაურდება ის ღრმა ფსიქოლოგიზმი, ასე დიდი აღიარება რომ მოუტანა მწერალს სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე. ამაში ჩვენ ქვემოთ კიდევ უფრო მეტად დავრწმუნდებით.

ალიამ გიულიში ოცდაათი ძროხა და ხუთასი ცხვარი გადაიხადა. „მართლა, – ჩაილაპარაკა თავისთვის ალიამ: – ძვირად დამიჯდა გიული!. ოცდაათი ძროხა და ხუთასი ცხვარი, მგონი; ბეგებსაც არ მიუციათ ქალში. ... ძალიან ბევრი მივეცი. შვილები გავდარცლე, მაგრამ“... (შოი არაგვისპირელი 1970: 399). ამგვარ დეტალებზე შემთხვევით არ ხდება აქცენტირება. ადამიანის ხვედრი ძალზე ხშირად უკავშირდება მოვლენათა საბედისწერო თანხვედრას და ამის დასარღვევად, სამწუხაროდ, ყოველთვის საკმარისი არ არის მტკიცე ხასიათი. უბედურდება ახალგაზრდა ქალი, რომელიც დიდი გამოსასყიდის გამო მეოთხე ცოლად გააყოლეს მისთვის ძალზე შეუფერებელ

მეუღლეს.ცხადია, გამწარდნენ „გადარცლული“ შვილებიც. ოჯახის უფროსის ახალგაზრდა მეუღლე მრავალრიცხოვანი ჯალაბის დაცინვის საგნად იქცა.

რა თქმა უნდა, მარტივი არ იყო გიულისა და ალიას ურთიერთობა. მყიფე იყო ეს კავშირი, რომელიც ადრე თუ გვიან აუცილებლად დაირღვეოდა. „მთელი ექვსი თვე იტანჯებოდა ალიას ხელში, ზიზღით ითმენდა მისს ხელის შეხებას, მისი ცოლების, შვილების და რძლების დაცინვას, კიცხვას და ხშირად ლანძღვასაც, და ახლა, ექვსი თვის შემდეგ, წილად ხვდა იმისთანა კაცთან ყოფნა, რომლის ნახვაც, სიახლოვეცა და ხელის ხლებაც ესიამოვნებოდა“(შოი არაგვისპირელი 1970: 415)

გიული ქორწინებამდეც მოსწონდა, შემდეგ კი ძლიერად შეუყვარდა ალიას მოსამსახურეს – მიტროს, რომელიც გასამრჯელოს გამო გაზაფხულობით ყარაიაზე ყველის დამზადებასა და გაყიდვაში ეხმარებოდა თათრებს. იგი ერთგული და მშრომელი ადამიანი იყო. მან გიული მოიტაცა და კლდეში გამოქვაბულ ერთ–ერთ სენაკში გადამალა. გამოუვალი მდგომარეობის გამო ქალის ადგილ–სამყოფლის შესახებ გამოუტყდა ქერბალაის, რომელიც, მისიძმადნაფიციც იყო და, ამასთანავე, დახმარებას შეჰპირდა.

შეურაცხოფილმა ალიამ შვილები იხმო და ოჯახის შერცხვენისაგან დახსნა სთხოვა. ქერბალაი გაორდა. მის სულში ბრძოლა დაიწყო ადათის დარღვევის აღსაკვეთად პასუხისმგებლობამ მამისა და მოვალეობამ ძმადნაფიცის წინაშე..„დღეს მამა–ჩემმა ყველას ერთად თავი მოგვიყარა და გვითხრა: „ჩვენი ოჯახი, მგონი, მიტრუამ შეურაცჰყოვო, მოჰკალით, დააღრჩეთ, თუ მართლა ეგ არის ჩვენი ოჯახის შემარცხვენელიო. თუ მე ცოლი მომტაცა, თქვენ დედა გაგიუპატიურათო...“ ყველანი შეგინებულად სთვლიან ჩვენს ოჯახს იეთარს გარდა. მეც ისე ვაჩვენე მამა–ჩემს თავი, ვითომც გაბრაზებული ვარ..“– უთხრა მიტრუას(შოი არაგვისპირელი 1970: 420), თუმცა ეს მისი პირველი რეაქცია იყო.მართალია, ქერბალაიმ იცოდა ამ ურთიერთობის შესახებ, ბუნებრივადაც კი მიაჩნდა, რომ მამამისისა და გიულის ცოლქმრობა არ გამოსულყო, მეტიც, იგი ხელს არ უშლიდა მათს ურთიერთობას, მშვიდად ადევნებდა თვალს, მაგრამ შემდგომ მას თანაგრძნობა ეუფლება მამის მიმართაც. „საწყალი, ამ ორ–სამ დღეში რანაირად ჩამოხმა, განადგურდა!.. – ჰფიქრობდა უნებურად ქერბალაი. – ან კი რა დააშავა ასეთი?..“ – უეცრივ ელვასავით გაურბინა თავში ამ კითხვამ: „განა სხვები კი ასე არ იქცევინან?.. ერთი ნაბიჯი წინ გადადგა და მამისაკენ გაქანება დააპირა, რომ ენუგეშებინა, ეთქვა: ეხლავე აქ გავაჩენ გიულისო“. მაგრამ ამავე დროს მიტრუა წინ აემართა“(შოი არაგვისპირელი 1970: 431). აშკარაა, რომ ქერბალაი საკმაოდ გაცნობიერებულად არისამ მისთვის და საჩოთირო ურთიერთობაში ჩართული.

ეს პასაჟი სხვა რამის გამოცაა საყურადღებო. მრავალცოლიანობა თათრულ ოჯახში ეთნიკური ყოფის ჩვეულებრივი ნაწილია. გასაკვირი არც ისაა, რომ ის ცოლებს შორის დაპირისპირებასა და ფარულ შუღლსაც წარმოშობდეს. აგდებული დამოკიდებულება, რომელიც ნაწარმოებშია აღწერილი, საგანგებოდაა ხაზგასმული. ნიშანდობლივია ფრაზაც – „განა სხვები კი ასე არ იქცევინან?“ ახალი ცოლის ასაკი აბსოლუტურად მიუღებელს ხდის მამის გადაწყვეტილებას მთელი ოჯახისთვის. მწერალი ამ გზით მოხერხებულად წამოსწევს გენდერულსაკითხს, რომელიც არაერთ სხვა ნაწარმოებშიც

დაუსვამს. იგი, საერთოდ, XIX საუკუნის დასასრულის ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთ საყურადღებო ტენდენციად გვესახება და ერთნაირად მნიშვნელოვანია განსხვავებული ეთნოსის წარმომადგენლებისათვის. იმულებითი და არათანაბარი ქორწინება კარგად აჩვენებს ამის საფუძველზე განვითარებული მოვლენების ტრაგიკულ ხასიათს. გიული აშკარა მსხვერპლია მომხმარებლური დამოკიდებულებისა უახლოესი ადამიანების მხრიდან.

რეალური ვითარება ქერბალაისაგან ერთ-ერთის, მამის ან მეგობრის, ინტერესების გაწირვას მოითხოვს. ის მეგობრის დახმარებას გადაწყვეტს და გიულისთან მიდის სამალავში, რომ მიტროსთან წაიყვანოს. სიბნელეში ქალი მას ვერ ცნობს და მხურვალედ კოცნის. „ქერბალაი პირველად შეკრთა. უნდოდა მოეშორებინა და აეხსნა, რომ ის მიტრუა არ იყო, მაგრამ სწორედ იმ დროს, როდესაც მკლავში ხელი წაავლო და მოშორება დააპირა, გიული მხურვალედ დაეკრა ქერბალაის ტუჩებს ... აღარ ახსოვდა არც ცოლი და არც შვილი, არც მამა და არც დედა, არც მიტრუა და აღარც ის, თუ რისთვის მოვიდა აქ. ერთადერთი ენატრებოდა ქერბალაის: ეს – დიდხანს გაგრძელებულიყო ასეთი მდგომარეობა“ (შიო არაგვისპირელი 1970: 434). გიულის შემზარავმა შეცდომამ სულ სხვა ვნებები წამოსწია წინა პლანზე. ქერბალაიმ განსჯის უნარი დაკარგა. მან დაივიწყა მოვალეობა მეგობრის წინაშე, მისთვის მიცემული სიტყვა, უარყო მამა და ცოლ-შვილი და „დედამისის ფეხს“ საუკუნო სიყვარული შესთავაზა. დასამალავად გატრიალებულმა გიულიმ კლდის ქიმს ძლიერად მიარტყა თავი, ფეხი დაუსხლტა და დაიღუპა.

გაოგნებული ქერბალაი გახევებული დასცქეროდა ქალის გვამს. „შვილო, მამაშენივით დედაშენს რად უღალატე?! – უეცრივ მკაფიოდ მოესმა დედის სიტყვები“, – წერს არაგვისპირელი (შიო არაგვისპირელი 1970: 435) ქერბალაის სულიერი მდგომარეობის ჩვენებისას. ეს პასაჟი კარგად მიგვანიშნებს როგორ ეჯაჭვება ეთიკური ასპექტები ყოფა-ცხოვრებასთან დაკავშირებულ ტრადიციებს. დედის საყვედური ერთნაირად მიემართება მამასაც და შვილსაც. ქერბალაის, რომ ოჯახის ტრადიცია დაეცვა, ის არ აღმოჩნდებოდა იმ გამოუვალ მდგომარეობაში, საიდანაც თავის დაღწევა მხოლოდ თვითმკვლელობა იყო.

ამ მხრივ, საყურადღებოა ფრაზა, რომელიც მოთხრობის დასაწყისში დედის ამაგთან დაკავშირებით გამართული დიალოგისას ისმის. მიტრუას მიერ ნათქვამ ანდაზას, დედის ამაგს ვერ გადაიხდი ხელზე ერბო-კვერცხის შეწვითაც კიო, პასუხად მოჰყვება: „ერბო-კვერცხს კი არა და, ეხლანდელი შვილები დედის გულისათვის გახურებულ ზაფხულშიაც კი პირს არ შაიბანენ ცივი წყლით, თუმცა ეს ცივი წყალი მათვე გააგრილებს“ (შიო არაგვისპირელი 1970: 410). ნაწარმოების დასასრულს კონკრეტულ სახეს იღებს ეს მეტაფორა. ერთი შეხედვით, ის დედის ხსოვნისადმი უპატივცემულობის გამო ეხმარებოდა მიტრუას, მაგრამ სწორედ დედამ უწოდა მას მოღალატე.

ბუნებრივია, მიტრუა ვერასდროს გაიგებდა, როგორ შეეჭიდა ვაჟკაცის სულში მოვალეობა და მოულოდნელად მოვარდნილი გრძნობა ერთმანეთს. სიკვდილმა გადაარჩინა მათი მეგობრობაც ისევე, როგორც მათიას და ელგუჯას (აღლ. ყაზბეგის „ელგუჯა“) მმადნაფიცობა დატოვა გაუზიარავი.

სიკვდილმა აღადგინა დარღვეული წონასწორობა. მწერალმა ამ თხზულებაშიც, როგორც რამდენიმე სხვა ნოველაში წარმატებით გამოიყენა ტრაგიკული არქეტიპი: სიყვარული – სიკვდილი, რაც ვფიქრობ, შემთხვევითი არ უნდა იყოს და მწერლის ბიოგრაფიასაც შეიძლება უკავშირდებოდეს. სიუჟეტურ ელემენტებთან ერთად ტექსტში არის ასეთი პასაჟი: კლდის სენაკებში შეფარებული და შეშინებული ქალი ღრუბლებს გააყოლებს თვალს და გონებით სატრფოს დაუწყებს საუბარს. „...ემუდარა მიტრუას „მოიცა, მიტრო, ჩემო კარგო, აქ... აქ, მინდა დავრჩე შენთან ერთად! აქ მინდა დავიმარხო!..“ (შოი არაგვისპირელი 1970: 433). ქალის ასეთი სურვილიკიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ არაგვისპირელისათვის ჭეშმარიტი სიყვარული მხოლოდ სიკვდილით შეიცნობა და იძენს სრულყოფილებას.

„გიული“ საინტერესოდ ასახასხვადასხვა სარწმუნოებისა და ეთნოსის წარმომადგენლების თანაცხოვრება. ტექსტში ტრადიციული მაჰმადიანური ოჯახის რღვევის განმაპირობებელი ფაქტორები დიდი სიფრთხილით, მაგრამ, ამასთანავე, არაჩვეულებრივი მხატვრული დამაჯერებლობითაა გადმოცემული.

მრავლისმთქმელია ის ფაქტი, რომ „გიული“ საინტერესო აღმოჩნდასხვა თვალსაზრისითაც. 1927 წელს ლეო პუშმა და გიორგი შენგელაიამ გადაიღეს ამავე სახელწოდების ფილმი, რომელშიც გიულის როლი ნატო ვაჩნაძემ შეასრულა(<http://www.geocinema.ge/ge/index.php?filmi=029>), ხოლო 2010 წელს მის მოტივებზე პიესა დაწერა და მარჯანიშვილის სახელმწიფო თეატრში დადგა რეჟისორმა გიორგი თავაძემ (<http://www.marjanishvili.net/ge/staff/stars?48>). ბუნებრივია, ამ მიზნით, გადამუშავებისას მწერლისეულმა ორიგინალმა რამდენადმე ცვლილება განიცადა, მაგრამ ხელოვნების სხვა სფეროს წარმომადგენელთა დაინტერესება შეუძლებელი იქნებოდა, რომ არა თხზულების ოსტატურად აგებული სიუჟეტი, მასში მოცემული ძლიერი ხასიათები, მაღალმხატვრულ ხარისხში აყვანილი ვნებები, მსუბუქი ეროტიზმით აღსავსე არაერთი ბრწყინვალე პასაჟი, ასევე, ოსტატურად აგებული დიალოგები, ღრმა ფსიქოლოგიური ნიუანსებით აღბეჭდილი გმირთა განცდები და, რაც მთავარია, დასმულსაკითხთა წყება, ფესვები იმ გლობალურ პრობლემებთან რომ აქვს, რომლებიც მჭიდროდ უკავშირდება სოციალურ–ისტორიულ მოვლენებსა და მათგან გამომდინარე ზოგად ადამიანურ კონცეფციას.

ლიტერატურა:

- აბაშიძე კ. (1962): ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
- არაგვისპირელი შ. (1972): ერთტომეული. გამ.: „მერანი“. თბილისი.
- ბენაშვილი დ. (1982): შოი არაგვისპირელი // ქართული ლიტერატურის ისტორია 6 ტომად. ტ. V. მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი. 143–181.
- ჭილაია ს. (1947): შოი არაგვისპირელი // შოი არაგვისპირელის თხზულებათა სრული კრებული. ტ. 1. თბილისი. III – XX.

Aspects of Coexistence of the Caucasian Peoples According to 'Giuli' by Shio Aragvispireli
Abstract

The creative work of a famous Georgian writer Shio Aragvispireli during the end of the 19th century and the beginning of the 20th century is the most interesting part of the national literature, which acquires more layers over time and reveals the mastery of the author in numerous angles. Aragvispireli's prose, on the one hand, was based on the centuries-old traditions of Georgian culture, on the other hand, on the literary trends that were significant to European literature of his time. Thus, Aragvispireli enriched the national literature not only by new features and themes but also by new expressive means. By emphasizing the human subjective feelings, through providing deep psychological nuances, Aragvispireli managed to bring forward many topical issues and show the courage while giving his artistic interpretations that was required from every artist at that time.

The story 'Giuli' occupies an important role in creativity of Shio Aragvispireli. The work attracted the attention as soon as it was published. Readers and the specialists of literature (K. Abashidze ...) recalled Alexander Kazbegi and his characters. Many of them emphasized the existence of both realistic and romantic streams in this and other works of the author (D. Benashvili, S. Chilaia).

'Giuli' artistically reflects the co-existence of different religious beliefs and ethnicities. Sheep-farming and other related aspects of every day life are revealed on the pastures of Karaya (present-day Gardabani) during the joint activities of the Tatars (the letter may only refer to the Azeris or generally to Muslim Caucasians) and Georgians. The text describes the determinant factors for ruining the traditional Muslim families with great caution but at the same time with an unusual credibility that is intensified by the tragic love scenes. One thing is clear whatever the issue the writer deals with a man is always in the center of his attention with his unidentified spiritual world, with his eternal conflict with the society.

საკვანძო სიტყვები: „გიული“, კავკასიელები, თანაცხოვრება, ტრაგიკული სიყვარული
Key words: 'Giuli', Caucasians, coexistence, tragic love

დოდო (დარეჯან) ლაბუჩიძე
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი, თბილისი

თარგმანი ინტერკულტურულ ურთიერთობათა კონტექსტში

კულტურათაშორის ერთ-ერთი არსებითი შეხება თარგმნილი ძეგლებით დასტურდება. კ. კეკელიძის აზრით, „ადამიანთა საზოგადოების ისტორიამ არ იცის მაგალითი აბსოლუტურად იზოლირებული კულტურის განვითარების.“¹¹ ევროპული ენებისა და კულტურის ღრმა მცოდნენი საკაცობრიო ღირებულების მქონე საქმეში განსაკუთრებულ მნიშვნელობასა და უპირატესობას ორიგინალიდან თარგმნის საქმეს ანიჭებდნენ,

¹¹კეკელიძე კ.(1958): ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ.2. თსუ გამომცემლობა. თბილისი. გვ. 6.

მთარგმნელს კი იმ გამრჯე ფუტკარს ადარებდნენ, რომელსაც “სხვა ენებსა და ერებს შორის მიმოჰქონდა მადლიანი სურნელება და ანაყოფიერებდა ამა თუ იმ ნაციონალურ კულტურას”¹²

ქართველების განვითარებულ კულტურასა და სააზროვნო დონეზე ნათლად მეტყველებს ის ფაქტი, რომ საქართველოში მთარგმნელობითი საქმიანობის ხარისხი და ღირებულება ორიგინალური ლიტერატურის დონემდე იყო აყვანილი; საუკუნეთა მანძილზე ორიგინალის სადარმა ჩინებულმა ქართულმა თარგმანებმა მნიშვნელოვნად გაამდიდრა ქართული კულტურა ახალი იდეებითა და მხატვრული სახეებით, ბევრი თაობის ადამიანი აზიარა უცხოეთისდიდ მოაზროვნეთა ფილოსოფიურ თხზულებებს, ლიტერატურასა თუ პოეზიას; ასე რომ, მთარგმნელობა სცილდება წმინდა ლინგვისტური ურთიერთობების ზღვრებს და ნათელი დასტურია იმისა, თუ რა იდეები, რა საკითხები იპყრობენ ხალხის ყურადღებას, როგორია მისი გონებრივი და ზნეობრივი განვითარების დონე. თარგმნილი თხზულებები ”გარკვეულ ფარგლებში უდავო მაჩვენებელია სააზროვნო მოვლენების არსებობისა. ჩვენში, დროის პირობების მიხედვით, ასეთი აზროვნების გასაქანი და საზომი უსათუოდხვადასხვაიყო”.¹³

ლინგვისტური მრავალფეროვნება – კულტურული მრავალფეროვნების საყრდენი. ენათა შორის სხვაობის არსებითი საფუძველი სემანტიკაშია. აზრთადა გრძნობათა გადმოსაცემად ყოველი ერი განსხვავებულ ვერბალურ ხერხებს იყენებს, წინადადებასაც ისე აგებს, როგორც აზროვნებს ანუ ყოფიერებას ადამიანი მისივე რაობის განმსაზღვრელი ერთ–ერთი უმთავრესი უნარის – სიტყვის – მეშვეობით ეზიარება. სიტყვები და წინადადებები მნიშვნელობას იძენენ მათი გამოყენების კონტექსტიდან, ისინი ”შინაგან” საზრისსთან არ დაატარებენ ერთიკონტექსტიდანმეორეში. ოსტინისა და ვიტგენშტაინის თანახმად, სიტყვისა თუ წინადადების მნიშვნელობის დასადგენად ამოსავალია კონტექსტი – როგორც ლინგვისტური, ასევე არალინგვისტური. თავისთავად, ენისადმი ასეთიმიდგომაჰოლისტურია.

ენათაშორის არსებული სხვაობა მხოლოდ ღვთიური სიტყვის სიმდიდრეს წარმოაჩენს და ყველა პირობას ქმნის, რათა თითოეულმა მათგანმა თავისი პოტენციალი გამოავლინოს. ოქტავიო პასის აზრით, ”ენათა სიმრავლეს თუ ნაწარმოების უნიკალობას არც უკიდურეს ნაირგვარობასთან მივყავართ და არც არეულ-დარეულობასა და დომხალთან. პირიქით, იქმნება რაღაც ურთიერთ კავშირების სამყარო და იქმნება იგი წინააღმდეგობებისა და შეუსაბამოებისაგან, მიახლოებებისა და დაშორებებისაგან”.¹⁴ ქართველი ენათმეცნიერის გურამ რამიშვილის სრულიად მართებული მოსაზრების თანახმადაც, ”ენათა სიმრავლე დედამიწაზე კაცობრიობის არაპრაქტიკული და, მით უფრო, საზიანო დაყოფა-დანაწევრება როდია, არამედ ადამიანური გონის ნაირგვარი

¹²გამსახურდია კ. (1965): რჩეული თხზულებანი 8 ტომად. ტ.7. გამომცემლობა ”საბჭოთა საქართველო”. თბილისი. გვ. 462.

¹³ნუცუბიძე შ. (1956): ქართული ფილოსოფიის ისტორია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. ტ.1. თბილისი. გვ. 12.

¹⁴იხ. პასი ო.(2002): თარგმანი – სიტყვიერება და სიზუსტე. ქართულად ნათარგმანები. გამომცემლობა არილი. თბილისი. გვ.18.

გამოვლინებაა. იგი ადამიანთა სულის დაქუცმაცებულ სილატაკეს კი არ მოასწავებს, არამედ აზრ სავსე მრავალფეროვნებას [...] ერების, ენებისა და კულტურის გონით ერთიანობას”.¹⁵

ენათა სემანტიკური და სინტაქსური სტრუქტურის სხვაობის მიუხედავად, ნებისმიერ ორ ენაში შეიძლება წარმოიშვას იდენტური ინფორმაციის მქონე ტექსტი, რაც, ვ. ფონჰუმბოლდტის თანახმად, ყველა ენის ზოგადი ნათესაობისა და ცნებათა და მათ ნიშანთა მოქნილობის შედეგია; ითარგმნება აზრები და არა სიტყვები. თქმულისნათელიდასტურიათარგმანისგამოცდილება მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე, მათ შორის ქართულ ენაზე, რომელსაც გ. ქიქოძისთქმით, ”ძალიან მაგარი ჩონჩხიაქვს. მისი შემწეობით ენერგიულად და ლაკონიურად შეიძლება აზრის გადმოცემა. ამ ენის სახით ჩვენმა წინაპრებმა ეროვნული ვინაობის თავდაცვის იარაღი გვიანდერძეს, მათ ამ ენაზე გამოთქვეს უღრმესი რელიგიური და ფილოსოფიური იდეები და უძლიერესი სიყვარულის და სიძულვილის გრძნობები”.¹⁶

მთარგმნელობითისაქმიანობა

ინტერკულტურულურთიერთობათათეკსტში. ინტერკულტურულურთიერთობათაკონტექსტშიმნიშვნელოვანიროლიენიჭებამთარგმნელობითსაქმიანობას, რამეთუმაღალპროფესიულ დონეზე შესრულებული ნებისმიერი ჟანრის თარგმანიკულტურულიღირებულების მქონეა. ქართულ ენაზე თარგმნილი მრავალფეროვანი (რელიგიური, ფილოსოფიური, ისტორიული, მხატვრული და სხვა) ქმნილებებიდან,საგანგებოაღნიშვნის ღირსია ფილოსოფიური ლიტერატურის თარგმანები.გონის მეცნიერებათა სფეროში ფილოსოფია, მისივე სპეციფიკის გამო, განსაკუთრებულმეცნიერებადმიიჩნევა. ქართულად თარგმნილი ფილოსოფიური ლიტერატურაარა მხოლოდ ახალი იდეებით ამდიდრებდა ქართულ კულტურას, არამედ მთლიანად ენასაც სრულყოფდა. ერთი სიტყვით, ფილოსოფიური თარგმანები მოიაზრება როგორც ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებისდაარა”მექანიკური აღქმის” პროცესი.

ფილოსოფიური აზროვნება ყოველთვის განსაზღვრული, ნათლად გამოკვეთილი ენის ტერმინებში ყალიბდება; ფილოსოფიური შინაარსის რეპროდუცირებაში დიდია ფილოსოფიურ ტერმინთა ხვედრითი წილი. ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ფილოსოფიური თხზულებების შექმნა და თარგმნა. ბერძნული თეოლოგიურითუ ფილოსოფიური ნაწარმოების თარგმნისას, კომენტარების დართვის თუ ორიგინალური თხზულებებისშექმნისას, შესაშური ხელოვნებით ქმნიდნენ ჩვენში ქართულ ფილოსოფიურ ტერმინებს; ეფრემ მცირესა და იოანე პეტრიწის მიერ ქართული ენის მასალისაგან შექმნილი ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის მთელი სისტემა ფილოსოფიის თითქმის ყველა ძირითად ცნებას მოიცავს და საოცრად ზუსტად გადმოსცემს ევროპულ ენებზე ბერძნული თუ ლათინური ნასესხების სახით არსებულ ტერმინებს. ვ. კეკელიძის თანახმად, ”იოანე პეტრიწი სამართლიანად ითვლება

¹⁵ იხ. რამიშვილი გ. (1995): ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით. თსუ გამომცემლობა. თბილისი. გვ. 11; 116.

¹⁶ ქიქოძე გ. (1985): წერილები, ესეები, ნარკვევები. გამომცემლობა მერანი. თბილისი. გვ. 156.

ქართული ფილოსოფიური ენის შემქმნელად.”¹⁷ თანამედროვე ქართულმა სალიტერატურო ენამ მემკვიდრეობით მიიღო და დღესდღეობითაც წარმატებით იყენებს ქართული ენის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის პროცესში შექმნილ ტერმინებს.

ტერმინოლოგიის თანადროულად ვითარდებოდა ფილოსოფიური ენაც. მთარგმნელობითი მუშაობის გაშლა მოითხოვდა ლიტერატურულ დახელოვნებას, მშობლიურ და მისგან არსებითად განსხვავებულ ენათა ცოდნას, რამაც გამოიწვია დიდი ფილოსოფიური კვლევა–ძიება. რვა საუკუნის განმავლობაში(IV-XII)საქართველოსა და მის საზღვრებს მიღმა არსებულ კულტურის კერებში ინტენსიური მთარგმნელობითი საქმიანობა წარმოებდა, რასაც ნათლად მოწმობს ჯერ კიდევ შუასაუკუნეებში მთარგმნელობითი საქმიანობის ხარისხისა და ღირებულების ორიგინალური ლიტერატურის დონემდე ამაღლება. ნიკო მარის თანახმად,“განსხვავებით დანარჩენებისაგან, მაგალითად, ევროპელებისაგან, იმდროინდელი ქართველები სხვებზე ადრე გამოთქვამდნენ თავიანთ აზრს მაშინდელი ფილოსოფიური აზრის ახალი მიმდინარეობის შესახებ. ამავე დროს ისინი შეიარაღებული იყვნენ იმ დროისათვის სანიმუშო ტექსტუალური კრიტიკის იარაღით და მუშაობდნენ უშუალოდ ბერძნულ ორიგინალებზე.”¹⁸

”სხვადასხვა ჟანრის თარგმანთა შედარებისას, უპირველეს ყოვლისა, თითოეულის თავისებურება ვლინდება;“¹⁹ მრავალფეროვნების მიუხედავად, თარგმანს ძალუძს ნებისმიერი შინაარსის დაქვემდებარება, რადგან თარგმანის ყველა ჟანრს საფუძვლად უდევს საერთო კანონზომიერებები. თარგმნისას აზროვნების სტილი ითხოვს შესაბამის ფუნქციონალურ, და არა ფორმალურ ენობრივ შესატყვისებს. ადეკვატურობის თვასაზრისით, ფილოსოფიური ტექსტის თარგმანის სრულფასოვნების ერთ–ერთი არსებითი კრიტერიუმი გახლავთ ფილოსოფიური ტერმინოლოგიური სიზუსტის დაცვა თარგმანის ენაზე, მეორე მხრივ, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ფილოსოფიური ტექსტის ენა საერთო–სალიტერატურო ენის ერთი დამოუკიდებელი ქვესისტემაა, რომელზეც ასევე ვრცელდება ენობრივი კანონზომიერება.

ნებისმიერი ტექსტის, მით უფრო ფილოსოფიური ტექსტის, თარგმანი ბუნებრივია, თუ აზრის მდინარეა თარგმანის ენაზეც ლაღად და ძალდაუტანებლად ვითარდება, თუ თარგმანი არ ეწინააღმდეგება იმ ენის ბუნებას, რომელზეც ვთარგმნით და მთარგმნელის განზრახვას გამოიწვიოს ადეკვატური ეფექტი თარგმანის რეცეპტორში. ასეთი მიდგომა მთარგმნელისაგან საგანგებო ლინგვისტიკურ ცოდნასა და ენის ალღოს მოითხოვს სათარგმნი ტექსტისადმი. თქმულის დასტურია თარგმანის ადეკვატურობის პრაქტიკულად არსებული კრიტერიუმები. ”სიტყვასიტყვითითარგმანი, საერთოდ თარგმანი არ არის– იგი მხოლოდ სიტყვების მწკრივია და მხოლოდ გვეხმარება უცხო ენაზე დაწერილი ტექსტის წაკითხვაში [...] თარგმანი კი არა, რაღაც ლექსიკონის მაგვარი უფროა, ვინაიდან თარგმნა ყოველთვის შემოქმედებითი პროცესია და მაშინაც კი,

¹⁷ კეკელიძე კ.(1958): ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ.2. თსუ გამომცემლობა. თბილისი. გვ. 292

¹⁸ მარი ნ. (1909): Март Н., Иоанн Петрицкий грузинский неоплатоник, XI-XII вв. გვ.61.

¹⁹ კარი ე. (1945) : La Traduction dans le monde moderne,Univeristé de Genève, გვ. 16.

როდესაც მხოლოდ აზრის გადმოცემაა საჭირო, როგორც ეს სამეცნიერო შრომების თარგმნისას ხდება, მთარგმნელს ტექსტის გარდასახვა უწევს. ტექსტის ამგვარი გარდასახვა მუდამ ლიტერატურულ ხასიათს ატარებს და, ცხადია, ეს სხვაგვარად არც შეიძლება იყოს, რამეთუ ყველა სახის თარგმნა პროცესია”.²⁰ ბუნებრივია, იგულისხმება შემოქმედებითი პროცესი, რომლის დროსაც ლინგვისტური ცოდნის საფუძველზე “მთარგმნელმა, თავისი უნართა და ინიციატივით, ტექსტის დენოტატური მნიშვნელობები ადეკვატურად უნდა ასახოს თარგმანის ენაზე, იპოვოს საკმარისი და სათანადო რესურსები; მთარგმნელი ენობრივ განსხვავებათა იდუმალი მეუფეა, მაგრამ მისი ამოცანა ამ განსხვავებათა გაუქმება როდია, არამედ იგი იყენებს მას, რათა მკვეთრი ან მსუბუქი ძვრებით მშობლიურ ენაში “დაარსოს” ის, რითაც თავისი დასაბამიერი უცხოობითორიგინახასიათდება”.²¹

მთარგმნელობითი საქმიანობის პერსპექტივა. “თარგმანი ადამიანის ინტელექტუალური საქმიანობის ერთ-ერთი უძველესი სახეობაა და მის შესახებ უზარმაზარი ლიტერატურაა შექმნილი უძველესი დროიდან მოყოლებული დღემდე. და მაინც ინტერესი თარგმანის ფენომნის მიმართ კი არ ნელდება, არამედ უფრო ძლიერდება:.”²² თანამედროვე ეპოქაში სულ უფრო მეტია ქტუალურობა შეიძინა სხვადასხვასტილისტექსტთა თარგმნის (მითუფრო არამონათესავე ენებში) ადეკვატურობასთან დაკავშირებულ მასაკითხთა კვლევამ. დღესდღეობით სულ უფრო მეტი და მეტი ითარგმნება; თანამედროვე ქართული ენით ზუსტად შეიძლება გამოიხატოს ნებისმიერი ძველი თუ ახალი მეცნიერების ყველაზე ღრმადა ორიგინალური აზრი, აზრის ნიუანი და ელფერი. “ამ სიმაღლემდე ქართული ენის აყვანაში უდიდესი როლი შეასრულა თარგმანმა (როგორც მხატვრულმა, ისე სამეცნიერომ), რომელიც ვითარდებოდა საუკუნეების მანძილზე და მოჰქონდა ქართულ ლიტერატურასა და ქართულ ენაში ფასდაუდებელი სიმდიდრე და სიახლე. ამას აკეთებდა კარგი თარგმანი. ცუდი “ნათარგმანები” კი ანგრევდა და ანგრევს საუკუნეებისა და თაობების მიერ დიდი სიყვარულითა და შრომით ნაგებ-ნაჭირნახულებს”²³

გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან დასავლეთ ევროპის ფილოსოფიური ლიტერატურის თარგმნის ტრადიციის გაგრძელება ს. წერეთლის სახელობის ფილოსოფიის ინსტიტუტმა იტვირთა. იმხანად ფილოსოფიის ინსტიტუტის დირექტორმა ბ-მა ნიკო ჭაჭავაძემ ფილოსოფიური ლიტერატურის თარგმნა ინსტიტუტის ერთ-ერთ სტრატეგიულ მიმართულებად აქცია, საგანგებოდ შეიქმნა კლასიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობის თარგმანის განყოფილება; ქართულად პირველად ითარგმნა და გამოქვეყნდა გერმანელ, ფრანგ, ინგლისელ ფილოსოფოსთა არაერთი ფუნდამენტური ნაშრომი. ის დიდი ინტერესი, რაც

²⁰ იხ. პასი ო. (2002): თარგმანი – სიტყვიერება და სიზუსტე. ქართულად ნათარგმანები. გამომცემლობა არილი. თბილისი. გვ. 10.

²¹ ბლანშო მ. (2002): თარგმანის შესახებ. ქართულად ნათარგმანები. გამომცემლობა არილი. თბილისი. გვ. 25.

²² წიბახაშვილი გ. (2000): თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები. თსუ გამომცემლობა. თბილისი. 2000. გვ. 10.

²³ იხ. იქვე. გვ. 125.

საზოგადოებაში დასავლეთ ევროპის ფილოსოფოსთა (მათ შორის ჩვენ მიერ შესრულებულმა) ქართულად თარგმნილი ნაშრომების გამოქვეყნებამ გამოიწვია, ცხადყოფს, რომ ფილოსოფიურ თხზულებათა თარგმნა ყოველთვის ეთანადება ეპოქის მოთხოვნებს. ამჟამად, ფილოსოფიური და სოციოლოგიური ლიტერატურის თარგმნაწარმატებითგრძელდება გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევით ინსტიტუტში.

ქართულად თარგმნილი ფილოსოფიური და სოციოლოგიური თხზულებები დიდ დახმარებას უწევენ ჩვენი საზოგადოების ფართო მასებს, აცნობენ მათ კლასიკოს და თანამედროვე მოაზროვნეთა ქმნილებებს; ხელს უწყობენ ადამიანთა მომზადებას გონივრული საზოგადოებრივი წყობის დასამყარებლად. მიუხედავად იმ ტრადიციისა, რაც ფილოსოფიური ლიტერატურის მთარგმნელობით კულტურას გააჩნია ჩვენში, ქართულად ჯერ კიდევ თარგმნილი არ არის მრავალი ფილოსოფიური თხზულება, რომელთა სრული გათავისების გარეშე ვერც ერთი ერი ვერ ჩაითვლება დღესდღეობით მაღალი კულტურის მეტრად. ამდენად, ვფიქრობთ, "დიდად სასარგებლო იქნებოდა აჩვენი მკითხველი საზოგადოებისათვის უფრო ხშირად რომ ითარგმნებოდა იმისთანა თხზულებანი, რომელნიც ან ხასიათის გაუმჯობესებაში გამოადგება ჩვენს საზოგადოებას, ან ურიგო ჩვეულებების მიტოვებისათვის, ახალი კაცობრივი წესის შემოღებისათვის, ანდა გაუხსნიან იმას გონებას, დააჩვევენ უკეთესის სურვილს, სიბოროტის სიძულვილს, და ამრიგად, ნელ-ნელა, ცოტ-ცოტა დაამზადებენ ჩვენი ხალხისათვის უკეთეს მომავალს."²⁴ პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადო მოღვაწის, ნიკო ნიკოლაძის ეს სიტყვები კვლავაც აქტუალურია.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ გლობალიზაციის ეპოქაში, "დომინირებულ" კულტურებთან ურთიერთობა და მათთვის "ღიად" ყოფნა აუცილებელი პროცესია არა მხოლოდ ქართული კულტურის გამდიდრების, არამედ მისი გადარჩენის მიზნითაც: ნებისმიერი კულტურა, ისევე როგორც ენა, რაკილა ერთხელ ვეღარ დაექვემდებარება აცვლილებას, აღარ მოერგება ახალ რეალობებს, განწირულია უძრაობისა და, მაშასადამე, დაღუპვისათვის. ენას, ნებისმიერი ხალხის ყველაზე უფროშენაწევრებულ გამოხატულებას და მისი იდენტობის ერთ-ერთ უმთავრეს განმსაზღვრელ კუთვნილებას, აქვს დანიშნულება რჩებოდეს კულტურული იდენტობის საყრდენად, ხოლო ლინგვისტურ მრავალფეროვნებას – მთელი მრავალფეროვნების საყრდენად. ეს რეალობა, ინტერკულტურულ ურთიერთობათა კონტექსტში, კიდევ უფრო მეტ მნიშვნელობას სძენს მთარგმნელობით საქმიანობას.

ლიტერატურა:

1. ბლანშო მ. (2002): თარგმანის შესახებ. ქართულად ნათარგმანები. გამომცემლობა არილი. თბილისი.
2. გამსახურდია კ. (1965): რჩეული თხზულებანი 8 ტომად. ტ.7. გამომცემლობა "საბჭოთა საქართველო". თბილისი.
3. კარი ე. (1956) La Traduction dans le monde moderne, Univeristé de Genève.
4. კეკელიძე კ.(1958): ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ.2. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.

²⁴ნიკოლაძე ნ. (1962): ჩვენი მწერლობა. თხზულებანი, ტ.1. თსუ გამომცემლობა. თბილისი. გვ. 100.

5. მარი ნ. (1909):): Марр Н., Иоанн Петрицкий грузинский неоплатоник, XI-XII вв.
6. ნიკოლაძე ნ. (1962): ჩვენი მწერლობა. თხზულებანი, ტ.1. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
7. ნუცუბიძე შ. (1956): ქართული ფილოსოფიის ისტორია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. ტ.1. თბილისი.
8. პასი ო.(2002): თარგმანი – სიტყვიერება და სიზუსტე. ქართულად ნათარგმანები. გამომცემლობა არილი. თბილისი.
9. რამიშვილი გ. (1995): ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
10. ქიქოძე გ. (1985): წერილები, ესეები, ნარკვევები. გამომცემლობა მერანი. თბილისი.
11. წიბახაშვილი გ. (2000): თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.

Dodo (Darejan) Labuchidze
Grigol Robakide University, Tbilisi

Translation in the Context of Intercultural Relations

Abstract

This article discusses the translation-related issues in the context of intercultural relations. It is noted that between cultures one of the substantial contacts are proved by translated monuments, an evident example of which is Georgia, where still in the Middle Ages, the quality and value of the translation activity was taken to the original literature level. In the era of globalization, when mondialism mostly threatens cultural diversities, for economically less developed countries (including Georgia) relationship with the dominant cultures, being “open” for them is the necessary process not only for the cultural enrichment, but also for its survival purposes. This reality, in the context of intercultural relations, adds even more importance to the translation activity. It is also highlighted that in the modern era interest in issues related to the problems of different style text translation is growing increasingly, research of which (especially in non-cognate languages) has acquired more urgency.

საკვანძო სიტყვები: კულტურა, თარგმანი, მთარგმნელობითი საქმიანობა, დიალოგი, ინტერკულტურა.

Keywords: culture, translation, translation activity, dialoge, interculture.

შორენა ლაზვიაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

კავშირებითი კილოს გამოხატვის ტიპოლოგიური ასპექტები ქართულსა და ინგლისურ ენებში

ტიპოლოგია, როგორც ენათმეცნიერების დარგი, მე-19 საუკუნის დასაწყისში ჩაისახა. განსაკუთრებით დიდია ტიპოლოგიურ გამოკვლევათა მნიშვნელობა კავკასიურ ენათა შესწავლისათვის, რადგან კავკასიურ ენათა კლასიფიკაცია და მათ შორის გენეტიკური კავშირის დადგენა შეუძლებელია ტიპოლოგიის თეორიის გამოყენების გარეშე.

ზმნა სემანტიკარად რთულ კატეგორიას წარმოადგენს ქართულსა და ინგლისურ ენებში, მის სითულებს უპირველესად ზმნურ კატეგორიათა სიმრავლე განაპირობებს. ზმნის ერთ-ერთი კატეგორია, რომელსაც მოცემულ სტატიაში განვიხილავთ, ეს არის კილოს კატეგორია და მისი ერთ-ერთი ფორმა - კავშირებითი კილო.

კილოს, როგორც საუბრის ფორმას, ჩვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში განსაკუთრებული როლი აკისრია. კილო ტიპოლოგიურად მსგავს მოვლენას წარმოადგენს ქართულსა და ინგლისურ ენებში, იქიდან გამომდინარე, რომ იგი გამოხატავს მოსაუბრის დამოკიდებულებას ამა თუ იმ მოვლენასთან მიმართებით. რაც შეეხება კილოს კატეგორიის ფორმათა რაოდენობას ქართულ ენაში, ჯერ კიდევ განხილვის პროცესშია, გამომდინარე იქიდან, რომ სხვადასხვა მეცნიერი კილოს სხვადასხვა რაოდენობაზე საუბრობს. თუმცა კი ყველა გრამატიკოსი კილოს კატეგორიის ფორმებზე საუბრისას სამ ფორმას ასახელებს, ესნია: თხრობითი კილო, კავშირებითი კილო და ბრძანებითი კილო. ტიპოლოგიურად ანალოგიური ფორმებია ინგლისურ ენაშიც.

კავშირებითი კილო, როგორც ქართულ ენაში, ისე ინგლისურ ენებში, გამოხატავს ისეთ მოქმედებას, რომელიც არ არის ფაქტი, მაგრამ შეიძლება ხდებოდეს, მოხდეს ანდა მომხდარიყო წარსულში. იგი აღნიშნავს არარეალურ პირობას და შედეგს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კავშირებითი კილო მორფოლოგიურ ოდენობას წარმოადგენს და მის მაწარმოებელ აფიქსებზეც საუბრობენ (-ე, -ა, -ო), თუმცა, ამასთანავე აღნიშნავენ, რომ კავშირებითი კილოს გაგება წინადადებას კონტექსტის საშუალებით ეძლევა. ამას ისიც ამტკიცებს, რომ იგი სხვადასხვა ტიპის დამოკიდებულ წინადადებებში გვხვდება. კავშირებითი კილო ქართულ ენაში გადმოცემულია შემდეგი მწკრივების საშუალებით: კავშირებითი I, კავშირებითი II, კავშირებითი III. იგი არ არის უცვალელებელი ერთი მწკრივის ფარგლებში. კავშირებითი კილო შესაძლებელია გადმოიცეს ზმნური წარმოშობის ნაწილაკების საშუალებითაც: **შეიძლება, უნდა, იქნებ.**

ქართულ ენაში, კავშირებითი კილოს კიდევ ერთ თავისებურებას ვხვდებით, იგი საკუთრივ კავშირებითის გარდა გამოხატავს I და III პირის ბრძანებითს. უნდა აღინიშნოს, რომ ძველ ქართულში კავშირებითი კილო გამოხატავდა აგრეთვე თხრობით კილოსაც.

ინგლისურ ენაში კავშირებით კილოსთან დაკავშირებით ლინგვისტების აზრი ემთხვევა ერთმანეთს იმ საკითხთან დაკავშირებით, რომ იგი ნამდვილად წარმოადგენს მოქმედებას, როგორც არარეალურს, რაღაც წარმოსახვითს, სასურველს, პრობლემატურს. სხვა ყველა საკითხთან დაკავშირებით კი მათი აზრი განსხვავებულია. განვიხილოთ კავშირებითი კილოს სისტემა ინგლისურში.

თანამედროვე ინგლისურში კავშირებითი კილოს სისტემა კვლავ ჩამოყალიბების პროცესშია. კავშირებით კილოსთან დაკავშირებით ძალიან ბევრი საკითხი სწრაფად

განიცდის ცვლილებას და იკარგება, ამის შედეგად კი ახალი საკითხები წამოიჭრებოდა ხოლმე (Khaimovich,151).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინგლისურ ენაში კავშირებით კილოს გააჩნია – სინთეზური და ანალიტური ფორმები (Kaushenskaya,1985). განვიხილოთ თითოეული ცალკ-ცალკე.

განხილვას დავიწყებთ კავშირებითი კილოს სინთეზური ფორმებით. კავშირებითი კილოს სინთეზური ფორმები დასაბამს იღებს ძველი ინგლისურის პერიოდიდან, როდესაც კავშირებითი კილო ძირითადად გამოხატული იყო სინთეზური ფორმებით. ძველ ინგლისურში კავშირებით კილოს გააჩნდა ფლექსიურ ფორმათა ჯგუფი, რომელიც განსხვავდებოდა თხრობითი კილოს ფლექსიურ ფორმათაგან.

საშუალო ინგლისურში კავშირებითი კილოს სინთეზური ფორმები პრაქტიკულად თხრობითი კილოს ომონიმურ ფორმებად გადაიქცნენ და ამიტომაც, როგორც ვარაუდობენ, სწორედ ამ ფაქტმა განაპირობა არარეალურ და მოსალოდნელ მოქმედებათა გამოსახატავად ახალი საშუალების ძებნის აუცილებლობა ინგლისურ ენაში. კავშირებითი კილოს სინთეზური ფორმა გამოხატავს პირობას.

დროთა განმავლობაში ფლექსიათა ნაწილი დაიკარგა და განსხვავება კავშირებითსა და თხრობით კილოებს შორის თითქმის გაუჩინარდა. თუმცა, თანამედროვე ინგლისურში შემორჩა რამდენიმე მათგანი. ყველა ზმნას შემორჩა ახლანდელი კავშირებითის ფორმა და მხოლოდ **to be** ზმნას შემორჩა წარსული დროის კავშირებითის ფორმა.

აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია აღვნიშნოთ, რომ ახლანდელი კავშირებითის – **to be** ზმნას ყველა პირისათვის ექნება – **be** ფორმა. ყველა დანარჩენი ზმნის ახლანდელი კავშირებითი კილოს ფორმა იგივეა, რაც მათ აქვთ ახლანდელ მარტივ დროში, მაგრამ ერთი განსხვავებით, რომ III პირის მხოლოდობით ფორმას – **s** აღარ დაემატება. მაშასადამე, ძველ ინგლისურში კავშირებითი კილო არ მოიცავდა პირის ოპოზიციურ წყვილებს. ისინი შემოვიდნენ მოგვიანებით.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ **ახლანდელი კავშირებითი** აღნიშნავს ისეთ მოქმედებას, რომელიც ეხება აწმყოს ან მომავალს. თანამედროვე ინგლისურში ეს ფორმა იშვიათად იხმარება, მაგრამ მას ვხვდებით პოეზიასა და პროზაში, სადაც ეს ფორმები წარმოადგენენ არქაიზმებს განსაზღვრული სტილისტური მიზნით, ასეთი ფორმებია **Long live.. suffice it to say**. ახლანდელი კავშირებითი გვხვდება ასევე მეცნიერულ ლიტერატურაში და ოფიციალურ დოკუმენტებში, სადაც ეს დრო მუდმივად გამოიყენება. უნდა აღვნიშნოს, რომ ამერიკულ ინგლისურში ახლანდელი კავშირებითი იხმარება არა მხოლოდ ზემოთ დასახელებულ შემთხვევებში, არამედ ყოველდღიურ სასაუბრო მეტყველებაშიც.

წარსული დროის კავშირებითს გააჩნია ზუსტად ანალოგიური ფორმა, რაც წარსულ მარტივ დროს, მხოლოდ იმ განსხვავებით რომ **to be** ზმნას ვხვდებით წარსულის “**were**” ფორმით ყველა პირისათვის მხოლოდობით და მრავლობით რიცხვში.

ტერმინი “წარსული კავშირებითი” არის უბრალოდ ტრადიციული, რადგანაც თანამედროვე ინგლისურში იგი წარსულ დროს არ გამოხატავს. ზმნიშედის პირობით დამოკიდებულ წინადადებაში იგი აღნიშნავს არარეალურ პირობას, რომელიც ეხება ახლანდელ ან მომავალ დროს. დანარჩენი ტიპის დამოკიდებულ წინადადებებში იგი აღწერს მთავარ წინადადებაში გამოხატული მოქმედების თანადროულ მოქმედებას. ამ შემთხვევაში იგი შეიძლება ეხებოდეს როგორც ახლანდელს, ისე წარსულ დროს.

აღსანიშნავია, რომ ძველ ინგლისურში **sceold, wolde+** ინფინიტივურ შენაერთს შეიძლებოდა ჰქონოდა ან მომავლის მნიშვნელობა (როცა კონტექსტში წარსული დროის ფორმები იყო გამოყენებული) ანდა არარეალურ, სავარაუდო მოქმედების მნიშვნელობა, (რაც არც თუ ისე იოლი დასადგენი იყო), მაგრამ უკვე ძველი ინგლისურის პერიოდშივე ისახება ამგვარი შენაერთის სავარაუდო მნიშვნელობის რეალიზაციისათვის საჭირო კონტექსტუალური პირობა და ახალ ინგლისურში მოდალური ხასიათის ფრაზების რიცხვის ზრდასთან დაკავშირებით, აწმყო დროის ფორმებს მიეცა მოსალოდნელი მოქმედების გამოხატვის შესაძლებლობა, ნამყო დროის ფორმებს კი არარეალური მოქმედებისა აწმყო და მომდევნო პერიოდებთან მიმართებაში.

კავშირებითი კილოს განვითარების ფორმების სქემა ინგლისურ ენაში

ძველი კავშირებითი კილოს განვითარების პირველი წყარო	თანამედროვე ინგლისურის კავშირებითი კილოს ფორმები	ძველი და საშუალო ინგლისურის მოდალური ფრაზების წყარო
Present Tense	Be, know	
Past Simple	Were, knew	
	Should be	Sculan+Infin
	Would be	Willan+infin

როგორც სქემიდან ვარკვევთ, კავშირებითი კილოს განვითარების პირველ წყაროდ ძველ ინგლისურში მიჩნეულია ახლანდელი მარტივი და წარსული მარტივი დრო. ხოლო ძველი და საშუალო ინგლისურის მოდალური ფრაზების პირველ წყაროდ მიჩნეულია შემდეგი ფორმები: **Sculan+ინფინიტივი** და **Willan+ ინფინიტივი**. ხოლო რაც შეეხება თანამედროვე ინგლისურის კავშირებითი კილოს ფორმებს, როგორც მაგალითებიდან ვარკვევთ, ესენია: **Be, know, Were, knew, Should be, Would be**.

წარსული დროის კავშირებითი, ახლანდელი დროისაგან განსხვავებით, ფართოდ გამოიყენება თანამედროვე ინგლისურ ენაში, მას ვხვდებით არა მარტო ლიტერატურულ ნაწარმოებებში, არამედ სასაუბრო მეტყველებაშიც (ვ. ლ. კაუშენსკაია “ A Grammar of the English Language. Oxford University Press, 1985).

რაც შეეხება კავშირებითი კილოს ანალიტურ ფორმებს, მისი განვითარების პირველ წყაროდ მოდალური ზმნის ინფინიტივთან შენაერთები უნდა ჩაითვალოს. უნდა აღინიშნოს, რომ მოდალობის გამოხატველი ლექსიკური და მორფოლოგიური საშუალებების მხრივ, მოდალურ ზმნებსა და კავშირებით კილოს ბევრი საერთო გააჩნია.

ძველ ინგლისურში კავშირებითი კილოს ფორმებს არარეალურ ან მოსალოდნელი მოქმედების ან ირიბ თქმაში აწყო მოქმედების გამოსახატავად იყენებდნენ. კავშირებითი კილოს ანალიტური ფორმა შედგება მოდალური დამხმარე ზმნებისაგან – **should, would, may (might), shall** და მთავარი ზმნის ინფინიტივისგან. ანალიტიკური ფორმა, სინთეზურისაგან განსხვავებით, გამოხატავს ვარაუდს.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ კილოს დამხმარე ზმნები წარმოქმნილნი არიან მოდალური ზმნებისაგან, რომლებმაც დაკარგეს საკუთარი მოდალობა და კავშირებითის ანალიტური ფორმების წარმოებაში მონაწილეობენ.

თანამედროვე ინგლისურში კავშირებითით გამოხატული მოქმედების მნიშვნელობა შესაძლებელია გადმოიცეს – წარსული მარტივი, წარსული სრული და იშვიათად წარსული განგრძობითის და წარსული სრული დროის განგრძობითი დროის საშუალებით.

აღსანიშნავია, რომ მარტივ წინადადებებში კავშირებითი კილოს სინთეზური ფორმები უფრო ხშირად გამოიყენება, ვიდრე ანალიტური ფორმები, რომლებიც გამოხატავენ სურვილს, ნატვრას წყევლას, დალოცვა

შედარებით ხშირია კავშირებითი კილოს გამოიყენება პირობით წინადადებებში, სადაც იგი გამოხატავს არარეალურ პირობას (დამოკიდებულ წინადადებაში) და არარეალურ შედეგს (მთავარ წინადადებაში). მსგავს წინადადებებში ხშირად ვხვდებით **if** (თუ) კავშირს, როგორც რეალურ, ისე არარეალურ წინადადებებში.

მთავარ წინადადებაში ჩვენ ვხვდებით ანალიტური კავშირებითის ფორმებს, რომელიც შედგება კილოს დამხმარე **would, should** ზმნებისაგან და ინფინიტივისაგან. **Should** - ზმნა იხმარება Iპ. მხოლობითისა და მრავლობითის რიცხვთან, ხოლო **would** ზმნა II და IIIპ. მხოლობით და მრავლობით რიცხვთან.

მაშასადამე, როგორც ჩანს, ინგლისურ ენაშიც კავშირებითი კილოს გამოხატვა მორფოლოგიურად კი არ ხდება, არამედ მის გამოხატვას კონტექსტი განაპირობებს. ზემოთ აღნიშნულიდან გამოიკვეთა შემდეგი მსგავსება-განსხვავებანი:

0 ქართულსა და ინგლისურ ენებში, კავშირებით კილოს ერთი ფუნქცია აკისრია, გამოხატოს არარეალური პირობა და შედეგი, რომელიც შესაძლებელია მომხდარიყო წარსულში, ახლანდელში ანდა მოხდეს მომავალში:

"ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადაურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს" ("კაცია ადამიანი?!"). **A man might avoid this disaster if the room were light.**

"We thought she would be 'running about as she used to do', in a few days" ("დავით კოპერფილდი"). ყველამ გადაწყვიტეთ, რომ ერთი – ორი დღის შემდეგ ისევ ძველებურად დაიწყებდა სირბილს.

o კავშირებითი კილო, ორივე საანალიზო ენაში, დამოკიდებულ წინადადებაში გამოიყენება, სადაც შესაძლებელია "რომ" კავშირით უკავშირდებოდეს მთავარ წინადადებას, ან გამოტოვილი იყოს, მაგრამ იგულისხმედეს:

"შენმა ქვეყანამ საქმე რომ მოგთხოვოს, მაშინ რასა იქმ?- ვკითხე ჩემს თავს და გავჩერდი კიდეც" ("მგზავრის წერილები"). **If thy country demands deeds of thee what wilt thou do? I asked myself and again stopped.**

"The incident is so impressed on my remembrance, that if I were a draughtsman I could draw its form here, I dare say, accurately as it was that day" ("დავით კოპერფილდი"). ეს შემთხვევა ისე ღრმად ჩამრჩა ჩემს მეხსიერებაში, მხატვარი რომ ვიყო, ახლაც დავხატავდი მას ყოველი წვრილმანით, ისე როგორც იმ დღეს მოხდა.

o ორივე ენაში, კავშირებითი კილოს ფორმებთან ერთად გვხვდება შემდეგი სიტყვები - შეიძლება, უნდა, იქნებ. ინგლისურში (can, may, must, shall. will) მათ მოდალური ზმნები ეწოდებათ, ხოლო ქართულში - ზმნური წარმოშობის ნაწილაკები:

"I must have been married, if I may trust to my imperfect memory for dates, about a year or so" ("დავით კოპერფილდი"). ჩემი დაქორწინების შემდეგ გაიარა წელმა ან დაახლოებით ამდენმა დრომ, თუ არ მატყუებს მეხსიერება.

"იქნება მე ჩემმა ქვეყანამ ზურგი შემომაქციოს, როგორც უცხო ნიადაგზე გადარგულსა და აღზრდილსა? ("მგზავრის წერილები"). **Who knows: perhaps my country will turn its back on me one transplanted and reared in another soil.**

o ქართულ ენაში, დამოუკიდებლად ხმარებული კავშირებითი შეიძლება ბრძანებითად იქნეს გამოყენებული, ხოლო ინგლისურში კავშირებითის ანალიტიური ფორმა იძენს ბრძანებითის ფუნქციას და გამოხატავს დალოცვას, წყევლას, ნატვრას, სურვილს:

"წავიდეს! წავიდეთ!"

'Bless the Baby!' exclaimed Miss Betsey

o ქართულში კავშირებით კილოს სამივე დროის ფორმა ეწარმოება: ახლანდელი, წარსული და მომავალი:

„იქნება ჩემმა ქვეყანამ ზურგი შემომაქცი-ო-ს, როგორც უცხო ნიადაგზედ გადარგულსა და აღზრდილსა? (ი.ჭავჭავაძე “მგზავრის წერილები”). Perhaps my country will turn it back on me one transplanted and reared in another soil.

ო ინგლისურ ენაში კი კავშირებითი კილო აწარმოებს ახლანდელსა და წარსულ დროს, თუმცა ორივე დროს გაჩნია მომავლის გაგება. ახლანდელი კავშირებითი გვხვდება პროზასა და პოეზიაში.

Right or wrong, if this were to be done again, I think I should do just the same (“დავით კოპერფილდი”). კარგად მოვიქეცი თუ ცუდად, არ ვიცი, მხოლოდ ვგრძნობ, რომ ისევ ისე მოვიქცეოდი, იმ მდგომარეობაში რომ მომიხდეს ყოფნა.

ო ქართულისაგან განსხვავებით, ინგლისურში კავშირებითს გააჩნია სინთეზური და ანალიტიკური ფორმები. სინთეზური გამოხატავს პირობას, ხოლო ანალიტიკური - ვარაუდს.

სინთეზური ფორმა: If, any sunny forenoon, she had spread a little pair of wings and flown away before my eyes, I don't think I should have regarded it as much more than I had had reason to expect (“დავით კოპერფილდი”). ერთ მშვენიერ დილას მას რომ გაეშალა პატარა ფრთები და ღრუბლებში აფრენილიყო ჩემ თვალწინ, ამას სრულებით უბრალო მოვლენად ჩავთვლიდი.

ანალიტიკური ფორმა: 'He **might have done** worse,' said my aunt (“დავით კოპერფილდი”). შესაძლოა უფრო ცუდად ყოფილიყო საქმე, შენიშნა მის ბეტიმ.

ლიტერატურა:

1. გახოვიძე ა.; გახოვიძე ბ. (1994). ინგლისური ენის გრამატიკა. თბილისი: არილი
2. გოგოლაშვილი გ. (2010). ქართული ზმნის ფორმაწარმოების საკითხები. თბილისი: მერიდიანი.
3. გოგოლაშვილი გ. (1988). ქართული ზმნის უღვლილების სისტემა. თბილისი: მეცნიერება.
4. კოტინოვი ნ. (1986). კილოს კატეგორია და სინტაქსის ზოგიერთი საკითხი ქართულში. Tbilisi: განათლება
5. მელიქიშვილი დ. (2001). ქართული ზმნის უღვლილების სისტემა. თბილისი: ლოგოს პრესი.
6. შანიძე ა. (1980). ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტომი III. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
7. ფეიქრიშვილი ქ. (1992). ქართული ენის მორფოლოგია. სალექციო კურსი. ქუთაისი: სარანგი.
8. შანიძე ა. (1973). ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. Tbilisi
9. კვაჭაძე ლ. (1988). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: განათლება

13. Kaushenskaya V.L. (1963). A Grammar of the English Language. Leningrad.

14. Влох. М. Я. (1983). Теорическая Грамматика Английского Языка. Москва: Высшая Школа.

15.Хаймович В.С; Роговская В.И. (1967). Теорическая Грамматика Английского Языка. Москва:Высшая Школа.

საანალიზო ტექსტები:

ჭავჭავაძე ი. (1987). კაცია ადამიანი?! თბილისი: “მერანი”

ჭავჭავაძე ი. (1987) მგზავრის წერილები. თბილისი: “მერანი”,

ჭავჭავაძე ი. “Is that a Man?!” , თარგმანი – [www. nplg.gov.ge](http://www.nplg.gov.ge)

ჭავჭავაძე ი. “Notes from Vladikavkaz to Tiflis”, translation – www. nplg.gov.ge

დიკენსი ჩ. “ David Copperfield” – www.google.ge

დიკენსი ჩ. (1976). დავით კოპერფილდი. თბილისი: “ნაკადული”. (მთარგმნელი – ქეთევან ბაქრაძე-ინგოროყვა).

Shorena Lazviashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Expressing Means of the Subjunctive Mood in the English and Georgian Languages

Abstract

In the given work there is discussed and analyzed the expressing means of the Subjunctive Mood . the research is based on the Georgian and the English writers' works. on the basis of the research many similarities have been revealed.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენა, ინგლისური ენა, კავშირებითი კილო, გამოხატვის ტიპოლოგიური ასპექტები

Key words: Georgian language, English Language, Subjunctive mood, typological aspects of expression

თამარ ლომთაძე

აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

სოციოლექტების ელექტრონული ლექსიკონის მნიშვნელობისათვის ქართულის როგორც უცხო ენის შესწავლისას

საქართველოში ქართველები შეადგენენ საერთო მოსახლეობის დაახლოებით 80 პროცენტზე მეტს, დანარჩენ 20 პროცენტამდე სხვა ეთნიკური ჯგუფებია, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან რაოდენობით, განსახლების ტიპებითა და ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ინტეგრაციის ხარისხით.

სახელმწიფო ენა საქართველოში ქართულია, რაც ავალდებულებს საქართველოს თითოეულ მოქალაქეს, განურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა შესაბამის დონეზე ფლობდეს ქართულ ენას. მართალია, კონსტიტუციურად ქართული სახელმწიფო ენა წინა საუკუნეშიც იყო (ენის სახელმწიფოებრივი ფუნქცია, საერთოდ, ისტორიულ ჭრილში ყოველთვის ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხი იყო ქართველებისათვის), თუმცა საქართველოს დამოუკიდებლობამდე (1991 წლამდე) არაოფიციალურად სახელმწიფო ენის სტატუსი ჰქონდა რუსულ ენას და ეროვნებათშორის ურთიერთობის ენა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე რუსული იყო. ამიტომ ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის შესწავლისა და ფლობის საკითხი თითქმის არც დამდგარა დღის წესრიგში.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, მართალია, არ მიუღიათ კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ, მაგრამ სხვადასხვა საკანონმდებლო მუხლებში უხვადაა ენობრივი ასპექტები გაბნეული. განსაკუთრებული შედეგი ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, ან როგორც უცხო ენის შესწავლის საქმეში გამოიღო საჯარო სამსახურის შესახებ და განათლების შესახებ კანონებმა. საქართველოში ყველა საჯარო მოხელე ვალდებულია, ფლობდეს სახელმწიფო ენას, „ზოგადი განათლების შესახებ“ და „უმაღლესი განათლების შესახებ“ კანონებში ჩადებულია, რომ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების ენა არის ქართული (აფხაზეთში აფხაზურიც).

გარდა ამისა, მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესში საქართველოს ჩართვამ, წარმატებულმა საუნივერსიტეტო რეფორმამ, არაერთი უცხოელი სტუდენტი მოიზიდა საქართველოში.

ყოველივე ზემოთქმული ნათლად მიუთითებს ქართული ენის სხვადასხვა ასპექტით შესწავლის საჭიროებაზე.

უცხო ენის სწავლებისას მრავალი ხედვა, მეთოდური ხერხი, სწავლების სტილი და საშუალებაა გამოყენებული დღეს, 21-ე საუკუნეში. სიახლეები, ძირითადად, ძველ მიდგომათა გადამუშავებული სახითაა წარმოდგენილი. ლინგვისტური ხედვა, გრამატიკულ-მთარგმნელობითი მეთოდი, მოსმენისა და კითხვის გააქტიურება, ფრაზეოლოგიზმების დაზეპირება და აქტიურ სიტუაციაში გამოყენება - ეს ის საშუალებებია, რომლებიც მუდამ გამოიყენებოდა უცხო ენის სწავლებისას და ამჯერად გადამუშავებული სახით, მეთოდთა ახლებური ნაირსახით აქტიურად მკვიდრდება თანამედროვე რეალობაში

ქართული ენის სწავლება, ისევე როგორც სხვა უცხო ენაც, ექვემდებარება ევროპულ ენათა სწავლების ჩარჩოს. ეს მოდელი გათვლილია ენობრივი ბაზისის აქტიურ და პასიურ ლექსიკაზე (ნ. შვთვალაძე, 2013, გვ. 470).

ლექსიკის შესწავლა და ქართულის შემსწავლელისათვის ლექსიკური ფონდის გამდიდრება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს. ენისლექსიკური ფონდის ათვისებისა და მუდმივი გამდიდრებისათვის უმნიშვნელოვანესი როლი ეკისრება ლექსიკონებს.

მართალია, არსებობს ქართული განმარტებითი ლექსიკონის რვატომეული, რომლის ახალი გადამუშავებული გამოცემა დღესაც გამოდის და 2 ახლად გამოცემულ ტომს 30 000 სიტყვაც დაემატა, მაგრამ ყოველთვის რჩება ლექსიკური ერთეულების რაღაც ჯგუფი თუ ფენა, რომელიც მოითხოვს განსხვავებულ მიდგომას თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე. ყველასათვის ცნობილია, რომ ამ ტრადიციული ლექსიკონებისათვის ხდებოდა სიტყვათა ფილტრაცია და სასაუბრო ლექსიკაში გავრცელებული სიტყვები, რომლებიც დაბალი პრესტიჟულობით ხასიათდება აქ თითქმის არ ხვდებოდა. არადა ენა არის ის, რაც არის მოცემულ დროსა და მომენტში. ამიტომ ქართულშემსწავლელელები ყოველდღიურ მეტყველებაში, ურთიერთობაში, ტელეგადაცემებში, მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად აწყდებიან სიტყვებს, რომელთა განმარტებებს ვერ პოულობენ.

ამგვარი სიტყვების დიდი ნაწილი სოციოლექტური ლექსიკური ერთეულებია. სოციოლექტი მოიცავს როგორც ჟარგონს, არგოს, სლენგს, ასევე ტერმინოლექტებს. ეს გახლავთ ძალიან ხშირად ხმარებული ლექსიკა, რომლის გამოყენება დაკავშირებულია გარკვეულ სოციალურ თუ ასაკობრივ, სპეციალობის თუ პროფესიულ ჯგუფებთან და ა. შ.

სოციოლექტში შემავალი ზოგიერთი ლექსიკური ერთეული შეიძლება ძალიან დაბალი პრესტიჟულობით ხასიათდებოდეს, ზოგი ნეიტრალური იყოს, ნაწილი ამა თუ იმ დარგის არაოფიციალური ტერმინი და ა. შ.

დღეს ყველამ კარგად ვიცით, რომ სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, სოციოლექტიზმები ხშირი გამოყენებისაა მასმედიაში, მხატვრულ ლიტერატურაში, ყოველდღიურ მეტყველებაში, ინტერნეტ-ჩატებში, ფორუმებში, ბლოგებში. მათი გამოყენების სიხშირე პრობლემების წინაშე აყენებს ქართულის შემსწავლელებს. მათ უჭირთ ინფორმაციის ადეკვატურად გაგება. მართალია არსებობს სპეციალიზირებული ლექსიკონები, სადაც ამგვარი სიტყვებია განმარტებული, მაგრამ მათი რაოდენობა მცირეა და თან საგრძნობლად ჩამორჩება ცოცხალ მეტყველებას, ხოლო ამგვარი ლექსიკის ტრადიციულ ლექსიკონებში მოხვედრის შესაძლებლობა საკმაოდ დაბალი იყო სელექციის გამო.

მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული, კომპიუტერული ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ და ამის საფუძველზე კომპიუტერიზებული რესურსების, სახელდობრ, ენების ელექტრონული კორპუსების შექმნამ ლექსიკოგრაფებს სრულიად ახალი პერსპექტივა დაუსახა (თ. მარგალიტაძე, გ. მელაძე, 2012). შეიქმნა კორპუსზე ორიენტირებული სხვადასხვა სახის ონლაინ ლექსიკონი.

ერთ-ერთი ასეთი სახის ლექსიკონი გახლავთ სოციოლექტების ელექტრონული ლექსიკონი. თანამედროვე ელექტრონული ლექსიკონები გვამღებს საშუალებას ბევრად უფრო მარტივად გადავწყვიტოთ სოციოლექტების სელექციის საკითხი, რადგან, ელექტრონული ლექსიკონები რეალური დროის რეჟიმში ფილტრაციის საშუალებას იძლევა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ლექსიკონის შექმნის პროცესში შეგვიძლია მთელი ხელმისაწვდომი ინფორმაცია შემდგომი მუშაობისათვის ხელშეუშლელად შევკრიბოთ ლექსიკონის სტრუქტურისა და პროგრამული უზრუნველყოფის არქიტექტურის წინასწარ განსაზღვრის შემთხვევაში. (ა.ა. ბერზინში, 2012, 55).

აღსანიშნავია ისიც, რომ ელექტრონული ლექსიკონები ძირითადად კორპუსზეა ორიენტირებული და ესა თუ ის სიტყვა მრავალ კონტექსტში შეიძლება მოვიძიოთ. სიტყვები მარკირებულია (მაგ, მაღალი სტილი, სასაუბრო, სლენგი...)

სოციოლექტების დიდი ნაწილი მხოლოდ რამდენიმე წელი ცოცხლობს, შემდეგ ხმარებიდან გადის და იკარგება. სოციოლექტების ელექტრონული ლექსიკონი, როგორც თითქმის ყველა ელექტრონული ლექსიკონი, გვაძლევს რედაქტირების საშუალებას. ამიტომაც აქ რომელიმე პერიოდში ხშირად გამოყენებული სიტყვა იოლად შეგვიძლია აღვწეროთ, ხოლო გარკვეული დროის შემდეგ, მისი დავიწყების შემთხვევაში, ასევე მარტივად ამოვიღოთ ლექსიკონიდან

ერთი მხრივ, თანამედროვე ტექნოლოგიების მარტივი ხელმისაწვდომობა, ხოლო მეორე მხრივ ელექტრონულ ლექსიკონში არსებული უამრავი მასალა, საშუალებას აძლევს ქართულის შემსწავლელს, სწრაფად მოიძიოს სასურველი სიტყვის მნიშვნელობა, საილუსტრაციო მასალა და შესაბამისად გამოიყენოს ის.

ლიტერატურა:

ნ. შავთვალაძე 2013 - ქართულის, როგორც უცხო ენის სწავლების კონცეპტუალური საფუძვლები და არქიტექტონიკა, ენა და კულტურა, თბილისი, 2013

თ. მარგალიტაძე, გ. მელაძე, დიდი ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი - ორენოვანი ევროპულ-ქართული ლექსიკონების საფუძველი, 2 საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

ა. ბერზინში, უნივერსალური ლექსიკონის კონცეფცია, 2-ე საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

Tamar Lomtadze

Akaki Tsereteli State University, kutaisi

The Significance of the E-Dictionaries of Sociolects for Learning Georgian as a Foreign Language

Abstract

Nowadays lexicographers are facing many new problems and challenges due to growing interest and demand for the dictionaries in the 21st century. The most urgent of them is creating electronic dictionaries which have many advantages in comparison to printed ones.

E-dictionaries are very rich as they are mainly corpus-based. Their significance for the full functioning of Georgian dictionaries in the virtual space can hardly be overestimated. They can also be used as a source of knowledge for machine translation systems and specialized terminological dictionaries, for learning Georgian as a foreign language.

Based on the rich traditions of Georgian lexicography, Georgian electronic lexicography, established in 1970s, is actively progressing today.

საკვანძო სიტყვები: სოციოლექტები, ელექტრონული ლექსიკონი, მნიშვნელობა, ქართული, როგორც უცხო ენა, შესწავლა

Key words: sociolects, electronic dictionary, concept, Georgian as a Foreign Language, study

ქართული მთარგმნელობითი ტრადიციების მოკლე მიმოხილვა

ცნობილია, ყოველი ახალი ეპოქა ახლებურად გაიაზრებს მხატვრული თარგმანისადმი წაყენებულ მოთხოვნას, მაგრამ თვითონ თარგმანის მნიშვნელობა ნებისმიერი ქვეყნის ეროვნული კულტურისათვის დიდია და კულტურული ცხოვრებისათვის ახალი სიცოცხლის მიმნიჭებელიც.

მსოფლიო ლიტერატურაში მიმდინარე ყოველ მნიშვნელოვან ფაქტზე, მიმართულებაზე ქართულ ლიტერატურას თავისებური გამოხატულება გააჩნია. მოწინავე იდეებით იგი არავის ჩამოუვარდებოდა. ეს მემკვიდრეობა ასაბუთებს, რომ ქართველმა ერმა პოტენციური შესაძლებლობებით დაიმკვიდრა თავი.

ქართული მწერლობა ხელს უწყობდა საქართველოში მთარგმნელობითი კულტურის განვითარებას. ქართველები მიმართავდნენ იმ ქვეყნების გამოცდილებას, რომელთაც უფრო ადრე მიიღეს ქრისტიანობა, რათა ქართულ ენაზე გადმოეღოთ აქ შექმნილი თხზულებანი. მიმდინარეობდა თარგმანების გადაკეთება-გადამუშავება.

აღსანიშნავია, ისიც რომ თარგმნილი ლიტერატურა დიდ ზემოქმედებას ახდენდა ორიგინალური მწერლობის განვითარებაზე.

ჩვენი ნაშრომის განხილვის აუცილებელ წინამდებარედ მიგვაჩნია ქართული მთარგმნელობითი ტრადიციის მოკლე მიმოხილვა. შევხებით რამდენიმე მნიშვნელოვან მხატვრულ შემოქმედებით ფაქტს, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია მთარგმნელობითი აზროვნების ევოლუციის წარმოსადგენად.

მთარგმნელობითი საქმიანობის ისტორია გვაჩვენებს, რომ ქართულ ვარიანტში მექანიკურად გადმოდიოდა სხვა ენის ნორმები. ცხადია, თარგმანის დროს სხვა ენა დიდ ზეგავლენას ახდენდა. ენათა გავლენის დროს იქმნებოდა ურთიერთმოქმედების შედეგად წარმოშობილი ფაქტები და მოვლენები (მაგალითად, ლექსიკური ხასიათის), რაც აისახებოდა სალიტერატურო ენაშიც. ზოგი ბერძნული, ირანული, სომხური სიტყვა ქართულმა ენამ ჯერ კიდევ სალიტერატურო ენის შექმნამდე ისესხა. მოგვიანებით ეს სიტყვა სალიტერატურო ენის კუთვნილებად იქცა.

ქართული სალიტერატურო ენის ადრეულ საფეხურზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მხოლოდ ბერძნულს მოუხდენია, რადგანაც ბერძნულ სამყაროსთან საქართველოს ძალზე მჭიდრო კავშირი ჰქონდა. ქართულ ენაზე ითარგმნა IV –XII საუკუნეებში ბერძნული სასულიერო და ფილოსოფიური ლიტერატურის დიდი ნაწილი, რამაც უდიდესი გავლენა მოახდინა კულტურულ ურთიერთობაზე. ბერძნულიდან ნასესხები ლექსიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი შემოსული იყო ზეპირი გზით. ბერძნული ენიდან დიდძალი ლიტერატურის თარგმნა ქართულად ხელს უწყობდა და ხვეწდა სალიტერატურო ენას. იქმნებოდა სამეცნიერო ტერმინები. ამასთან, თავს იჩენდა

კალკები, რომელიც ზოგჯერ ქართული ენის ბუნებისთვის უცხო და მიუღებელი იყო. კალკები ზოგჯერ ორიგინალურ ძეგლებშიც ვლინდებოდა.

ბერძნულმა ენამ ქართულ სალიტერატურო ენაზე გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა, ძველ ქართულში გვაქვს ებრაულიდან ნასესხები სიტყვები, რომელთა უმრავლესობა შემოვიდა არა უშუალოდ ებრაულიდან და არამეულიდან, არამედ ბერძნულის გზით, თვით ბერძნულშიც უთარგმნელად არის შემოსული.

ქართველებს მჭიდრო პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობა ჰქონდათ სომხებთან. ჯერ კიდევ უძველეს დროში თარგმნიდნენ ქართულიდან სომხურად და პირიქით.

უმთავრესად, საერთო ხმარების სიტყვები ირანულიდანაა. ქართულში ცნობილია ისეთი შემთხვევებიც, როცა ქართველ მთარგმნელს უთარგმნელად დაუტოვებია სომხური სიტყვები. იგივე ხდება ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობის დროს.

კლასიკური პერიოდის სამწერლობო ქართულს საფუძვლად დაედო ბიბლიის თარგმანისა და საეკლესიო ლიტერატურის ენა, რომელიც მრავალი საუკუნის განმავლობაში არსებობას განაგრძობდა ტრადიციის ძალით.

საქართველოს პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა, კულტურულმა ცხოვრებამ XI-XII საუკუნეში მიაღწია განივითარების უმაღლეს საფეხურს. შემოქმედებითი მუშაობა გაიშალა პროზასა და პოეზიაში, ჩამოყალიბდა საერო ლიტერატურა. ამ მოვლენას ხელი შეუწყო მთარგმნელობითმა საქმიანობამ, რამაც განაპირობა ახალი სალიტერატურო ენის წარმოქმნა. ქართულ ენას ფლობდნენ, ქართული მასალებით სარგებლობდნენ შუა საუკუნეთა მუსლიმანური სამყაროს დიდი პოეტები – ნიზამი განჯელი და ხაკანი. ქართულად თავისუფლად ითარგმნებოდა ჰომეროსის პოემები და ტაჯიკ, სპარს, აზერბაიჯანელთა პოეტური ნაწარმოებები. უცხოელ კლასიკოსთა ნაწერების თარგმანები ამდიდრებდა ქართული ეროვნული კულტურის საგანძურს.

მიუხედავად მაჰმადიანური სახელმწიფოებისადმი მტრული დამოკიდებულებისა, ქართველები ინტერესით თარგმნიდნენ აღმოსავლურ ლიტერატურას. მთარგმნელები თავისუფალი თარგმანის პრინციპს ადგენენ: თარგმანში შეჰქონდათ ქართული ყოფითი რეალიები, ქართული ბუნება და ქრისტიანული ელემენტებიც კი.

სინტერესოა სულხან-საბა ორბელიანის მოსაზრება მთარგმნელობითი მუშაობაზე. მან წამოაყენა მთარგმნელისათვის საჭირო დებულება ენების ცოდნისა და გამართულად წერის შესახებ. ეფრემ მცირემ და ვახტანგ მეექვსემ განაზოგადეს თავიანთი ლიტერატურული სკოლების მთარგმნელობითი საქმიანობა, შექმნეს თეორიული პრინციპები, მიზნად დაისახეს ეროვნული ტრადიციების დაცვა, რაც ბოლომდე ვერ შეინარჩუნეს.

რუსეთთან ურთიერთობამ ქართულ ლიტერატურას ევროპისკენ გაუხსნა გზა. ითარგმნებოდა როგორც მხატვრული ლიტერატურა, ისე სამეცნიერო შრომები, ფილოსოფიური და საგანმანათლებლო ხასიათის თხზულებები.

დავით ბატონიშვილის, იასე გარსევანიშვილის, დავით ჩოლოყაშვილის, მოგვიანებით ილია ჭავჭავაძის, ივანე მაჩაბლის, აკაკი წერეთლის თარგმნილმა და გადმოკეთებულმა თხზულებებმა აზიარეს ქართველობა ევროპის უახლეს იდეებსა და მისწრაფებებს.

ქართული თარგმანის ძირითადი პრინციპები, უმეტეს შემთხვევაში თავისუფალი თარგმანია. ამას ქვეყნის სხვადასხვა საზოგადოებრივი მოთხოვნილება განაპირობებდა. თარგმანის საშუალებით შემოიჭრა ჩვენს ლიტერატურაში უცხო ქვეყნის ახალი იდეები, ახალი სტილი, ფორმა, ახალი სიტყვები და ჟანრები.

მიუხედავად ამისა, XIX საუკუნის 60-იან წლებამდე მხოლოდ რამდენიმე წერილი არსებობს თარგმანის შესახებ. XIX საუკუნის პირველი ნახევრის მთარგმნელობითი საქმიანობა თვითდინებით მიემართებოდა და ლიტერატურასთან თანაარსებობით უწყობდა ხელს ჩვენი მწერლობის განვითარებას.

XIX საუკუნის საქართველოში თარგმანისადმი ინტერესი სულ უფრო და უფრო იზრდება. საგრძნობლად იმატა მთარგმნელთა რიცხვმა და სწორედ ამის გამო უკვე გამოჩნდა ქართველ მთარგმნელთა და ლიტერატურის კრიტიკოსთა მოსაზრებები თარგმანის პრობლემასთან დაკავშირებით.

აქვე გავიხსენოთ, რომ იესო ქრისტემ მკვდრეთით აღდგომის შემდგომ მოციქულებს სხვადასხვა ენის ცოდნა უბოძა: “და ანაზდად იგრგვინვა ზეცით, თითქოს გრიგალი აგუგუნდაო და აივსო მთელი სახლი, სადაც ისინი იყვნენ. და მოევლინა მათ აღვით გაყოფილი ენები, რომლებიც დაეფინა თითოეულ მათგანს და აღივსენ ყველანი სულიწმიდით და სხვადასხვა ენაზე ალაპარაკდნენ.”

პავლე მოციქული თარგმანის უნარზე, როგორც ღვთაებრივ ჯილდოზე, ისე მსჯელობს: “ხოლო თითოეულ ჩვენგანს სასიკეთოდ ეძლევა სულის გამოვლენა... ვის სასწაულმოქმედება, ვის წინასწარმეტყველება, ვის სხვადასხვა ენა, ვის კიდევ განმარტება სხვადასხვა ენისა.” (ძველი და ახალი აღთქმა, საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა, თბ. 1989წ., (მოციქულთა საქმე, 2-2, 3-4, პირველი კორინთელთა მიმართ, 12-7,10).

შეუძლებელია ეს გამონათქვამი არ სცოდნოდათ ქართველ მთარგმნელებს, არა მარტო სცოდნოდათ, არამედ თავის სულში არ გადაემუშავებინათ, შეიძლება ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რაც შთააგონებდათ და უბიძგებდათ მთარგმნელობითი საქმიანობისკენ.

თარგმანთმცოდნეობა, ისევე, როგორც თავად თარგმანი, მთელი თავისი წარსულით მოწმობს, რომ ყოველ ეპოქაში, ყოველ ქვეყანაში თარგმანი იყო იმ ცოდნის და კულტურის გამოძახილი, რომელიც გააჩნია ერს, ერთის მხრივ, ენის ფენომენის მიმართ, ხოლო, მეორე მხრივ, ნაწარმოების, როგორც ერთი მთლიანის გაგების თვალსაზრისით.

ამდენად, ნებისმიერი თარგმანის ანალიზი მისი შესაბამისი დედნის ღრმა ანალიზს გულისხმობს და მხოლოდ მასთან ურთიერთობაში გამოვლინდება.

ილია ჭავჭავაძე წერილში “ქართული თეატრი” თარგმანსაც გაკვრით ეხება, სადაც განსაზღვრავს გადმოკეთებასა და თარგმანს შორის სხვაობას: “ნაშრომს თარგმანი ჰქვია”,

თუ “სხვისი ცხოვრება, ხასიათს თუ ზნე-ჩვეულებაში გამოთქმული გვაცოდინოს ისე, როგორც არის დედანში უტყუარად და შეუცვლელად”.

მხატვრული თარგმანის მიზნისა და დანიშნულების ასეთი განსაზღვრა ცხადყოფს ილიას რეალისტურ პოზიციას ამ სფეროში. საყურადღებოა ილიას შემდეგი პოზიციაც: “მთარგმნელი... მაინც ცოტად თუ ბევრად მონაა მისი, ვისაც სთარგმნის” (ილია ჭავჭავაძე, თხზ. სრ. კრ., ტ. 11, 1953, გვ. 125, 126).

ილიას მთარგმნელობითი თვალსაზრისის ამ კონტექსტში მთარგმნელის “მონობა” მხოლოდ პირობითად გამოხატავს მთარგმნელის შემოქმედებითი შრომის შინაარსს.

ილიას თავისი შეხედულება აქვს ავტორისა და მთარგმნელის შემოქმედებითი ურთიერთმიმართების შესახებაც. მთარგმნელს უნდა “უყვარდეს” სათარგმნი ავტორი და არ უნდა მოახვიოს მას უცხო სტილი, საკუთარი შემოქმედებითი ინდივიდუალობა, თავისი სკოლის თავისებურება. მხოლოდ ამას გულისხმობს, როცა წერს, რომ მთარგმნელი “ცოტად თუ ბევრად მონაა ავტორისა”, - “გულმოდგინედ და მსგავსად” უნდა თარგმნიდეს და უნდა გადმოსცეს პოეტის “საკვირველი სულიერი სული”, “მეხი სიტყვა”, “ნაზი და წრფელი სიტკბოება მშვენიერებისა”. მთარგმნელმა ავტორის წინაშე უნდა “დათმოს” საკუთარი ინდივიდუალური თავისებურება.

ილია ასხვავებს მხატვრული ლიტერატურის ესთეტიკური ათვისების ორ ასპექტს – ერთი უკავშირდება ნაწარმოების ენას, რომელიც მკითხველის განცდას უშუალოდ ემღევა, მეორე – ნაწარმოების სიღრმისეულ მხატვრულ სტრუქტურას, რომელიც, როგორც ესთეტიკური ტკბობის ობიექტი, გვემღევა ნაწარმოების კვალდაკვალ – თანდათანობითი კონსტრუირების გზით, “ხელოვნური სიტყვის”, “მშვენიერი სურათის” სახით, ანუ იმ სურათის სახით, “რომლის წარმოდგენა ცხადად შეიძლება”.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ბეჭდვითი ორგანოს უქონლობის გამო მწერლობის ნიმუშებს და თარგმანებს ქართველი საზოგადოება ხელნაწერის ან ზეპირი გზით ეცნობდა.

“საქართველოს გაზეთში” დაიბეჭდა პირველი თარგმანის რამდენიმე ნიმუში. 1852 წელს გიორგი ერისთავის რედაქტორობით გამოსული ჟურნალი “ცისკარი” მთარგმნელობით საქმიანობას ეწეოდა. აქ პირველად დაიბეჭდა “რომეო და ჯულია”, “ჰამლეტი”, “ორი ვერონელი აზნაური”, “იულიუს ცეზარი”. ამ ჟურნალმა გააცნო ქართველს დანიელ დეფოს “რობიზონ კრუზო”, ჰიუგოს “საბრალონი”, შილერის “ვილჰელმ ტელი”, გოეთეს “ეგმონტიც”, იბეჭდებოდა თარგმნილი სამეცნიერო სტატიებიც.

“ცისკრის” თარგმანთა არააქტუალური შინაარსი, ენა, უიდეობა, გახდა მიზეზი ილია ჭავჭავაძის პირველი კრიტიკული წერილის – “ორიოდ სიტყვა თავად რევაზ შალვას მის ერისთავის მიერ კოზლოვიდგან “შეშლილის” თარგამნზედა”. ილია აცხადებდა, რომ მთარგმნელი არის თავისუფალი კაცი სტატიის ამორჩევაში. უაზრო, უშინაარსო თხზულება ფეხს ვერ მოიკიდებდა ხალხში. ვერ შეესიხლხორცებოდა მშობლიურ მწერლობას: “უაზრო სტატიას, თუ გინდ ჩინებუ-ლადაც იყვეს გადმოთარგმნილი, მაინც

არ ექნება ღირსება და ვერაფერს შეჰმა-ტებს ლიტერატურასა, ვერაფერს შესძენს იმისათვის, რომა წამკითხველებს აუც-რუებს გულსა”(ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ.3,თბ.1953).

თარგმანი უნდა ემსახურებოდეს ხალხის ინტერესებს, იყოს აქტუალური, ორიგინალური ლიტერატურის განვითარების მონაწილე. ილიამ გამოკვეთა თარგმანის უტილიტარული დანიშნულება: საჭიროა სასარგებლო ამბის დაბეჭდვა და არა გამოუსადეგარის, თარგმანი უნდა მოიცავდეს ეპოქის მიღწევებს, პროგრესული კაცობრიობის ნააზრევს და მეცნიერების მონაპოვარს.

აქედან გამომდინარე, ილია თარგმანს უყურებდა, როგორც ობიექტურ სინამდვილეს, რომელიც მწერალმა უნდა ასახოს. მას მხატვრული თარგმნა სრულფასოვან შემოქმედებით პროცესად მიაჩნდა და მკაცრ პირობებს უყენებდა ამ საქმით გატაცებულ მწერალს.

ილია ხშირად ნეგატიური ფორმით, ან მსჯელობის საერთო კონტექსტით,გამოხატავს თავის შეხედულებებს მხატვრული თარგმანის ძირითადი პრინციპების შესახებ.

შენიშვნებს და პოლემიკურ გამონათქვამებს თუ გავიაზრებთ ერთ კავშირში, გავითვალისწინებთ კონტექსტუალურ აზრს, ადვილი წარმოსადგენი იქნება მხატვრული თარგმანის ილისეული კონცეფცია, რომელიც დაახლოებით ასეთ სახეს მიიღებს: მხატვრული თარგმანი უნდა პასუხობდეს ეპოქის მოთხოვნილებებს, თანამედროვეთა ინტერესებს, მათ სულიერ მიზანსწრაფვას, ეპოქის ესთეტიკურ კრიტერიუმს, უნდა ამდიდრებდეს ეროვნულ საგანძურს.

ასევე, აკაკი წერეთელს თარგმანი მიჩნდა მშობლიური ლიტერატურის განვითარების აუცილებელ და საჭირო საშუალებად. თარგმანი ჩვენს მწერლობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეესისხლხორცება და გახდება ხალხისთვის მისაღები, თუ იქნება აქტუალური შინაარსის და გამოხატავს იმას, რაც ესაჭიროება საზოგადოებას.

აკაკიმ საინტერესო მოსაზრება წამოაყენა მწერლისა და მთარგმნელის იდეურ სიახლოვეზე, მათ სულიერ კავშირზე. მთარგმნელის სულიერი კრედიო უნდა შეესაბამებოდეს ავტორისას, რომ “გულს მოხვდეს” სათარგმნი თხზულება. მაშინ ეს ჭეშმარიტი შენაძენი იქნება ჩვენი ღარიბი მწერლობისთვის”. “მთარგმნელმა ზედმიწევნით უნდა იცოდეს ის ენა, საიდანაც თარგმნის ისე, რომ წვრილმანიც არ უნდა გამოეპაროს, რომელზედაც გადააქვს უცხოდან, რაღა თქმა უნდა, დახელოვნებული უნდა იყოს საკუთარ ენაში” (ფანჯიკიძე დალი, თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, “განათლება”, ტ.1,1988,გვ.)

რაც უფრო ნიჭიერია მთარგმნელი, მით უფრო “ზუსტად” გადმოგვცემს დედანის ყველა კომპონენტს და მის ემოციურ მხარეს.

XIX საუკუნის 60-70-იანი წლების მოღვაწეთა სხვადასხვა შეხედულებამ თარგმანზე თავის დროზე საფუძველი მოუშადა მთარგმნელობით საქმიანობას. ამავე დროს, ისინი ტრადიციებსაც აგრძელებდნენ, რომელსაც საფუძველი წინა ეპოქების ქართული მთარგმნელობითი საქმიანობისთვის დამახასიათებელმა თავისებურებებმა მოუშადა.

ქართველი მთარგმნელები საყვედურობდნენ წინაპრებს და თანამედროვეებს, რომ მათ დაამახინჯეს ბაირონის, მიცკევიჩის, ბერანჟეს და სხვათა თხზულებანი, ვერ ჩასწვდნენ მათ ჯადოსნურ გრძნობებს, რომ არ ამოქმედებდათ იგივე გრძნობა და მიმართულება.

XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართული მთარგმნელობითი საქმიანობა საზოგადოებრივ მიზნებს ემსახურებოდა, რადგანაც მთარგმნელი წარმოდგენილი იყო, როგორც ორიგინალური მწერლობის სრულუფლებიანი მონაწილე. განსაკუთრებით მწვავედ იდგა ახალი თემატიკის, ახალი ჟანრების, სამეცნიერო ტერმინოლოგიისა და უცხო სიტყვათა გადმოღების საკითხი.

XIX საუკუნის 90-იანი წლებისთვის ქართულ კრიტიკაში თანდათან მტკიცდებოდა თარგმანის ფორმისა და შინაარსის მთლიანობის, ავტორისეული სტილის დაცვის საკითხი, რომელიც წინა პლანზე დგებოდა ქართველთა მთარგმნელობით პრაქტიკაში. თარგმანმა უნდა გამოხატოს ის, რაც აწუხებს ხალხს და შეავსოს ორიგინალური ლიტერატურა.

აკადემიკოსი კორნელი კეკელიძე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს თარგმანს: „ნათარგმნი თხზულებები, - წერს იგი,- შემთხვევით და უმიზეზოდ როდი ჩნდებიან ამა თუ იმ ლიტერატურაში. ისინი გამოწვეული არიან იმ სულიერ-კულტურული თუ სხვა ხასიათის მოთხოვნილებებით, რომელთაც იყენებს ადგილობრივი მიმდინარეობა აზროვნებისა. მათი დახმარებით ჩვენ ვტყობილობთ, რა ინტელექტუალური და მორალური ინტერესები ამოძრავებდა ამ ხანაში ამა თუ იმ ხალხს, რა იმედები, აზრები და საკითხები იპყრობდნენ მის ყურადღებას, როგორ ითვისებდა ის ამ იდეებსა და აზრებს. ერთი სიტყვით, როგორი იყო მისი გონებრივი დონე, მისი ესთეტიკური მხატვრული გემოვნება და ლიტერატურული განვითარება“ (კეკელიძე კ., ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ.V, 1957, გვ.56).

თარგმანმა დიდად შეუწყო ხელი ქართული მხატვრული აზრის განვითარებას, ქართული ტერმინების, ახალი მხატვრული სახეების, ჟანრების, იდეების, პოეტური სინტაქსის ფორმისა და სტილის განვითარებას.

ლიტერატურულ კრიტიკაში მრავალი მცდარი თეორია იჩენდა თავს, მაგრამ საბოლოოდ პროგრესული შეხედულებები იმარჯვებდა.

ზუსტი და თავისუფალი თარგმანი ძველია, ამასთან, მარად ახალი. რომანტიკოსებმა თარგმანის სიზუსტის საკუთარი სპეციფიკა შეიმუშავეს. მათი თვალსაზრისით, ნაწარმოების ღირსება ორიგინალთან კი არა, იდეალთან სიახლოვეთ განისაზღვრება.

ერთ კულტურას უფრო ღრმად და ფართოდ მეორე კულტურა შეიმეცნებს (მაგრამ ეს შემეცნება სრული არ იქნება, რადგანაც მოვა სხვა კულტურა, და კიდევ უფრო მეტს დაინახავს, მეტს გაიგებს ამ კულტურაში). ესა თუ ის აზრი მთელი სიგრძე-სიგანით და სხვა აზრთან ურთიერთობასა და ურთიერთშეხებაში აიხსნება. ამ აზრებს შორის იმართება დიალოგი. სწორედ ამ დროს ხდება შესაძლებელი ერთი აზრის კარჩაკეტილობისა და ცალმხრივობის გადალახვა. ჩვენ სხვის კულტურას საკუთარისაგან

განსხვავებულ კითხვას დავუსვამთ და მასში ვეძებთ ისეთ პასუხს, რომლითაც ის ახლებურად წარმოგვიდგება, ახალ აზრობრივ სიღრმეებს წარმოგვიჩენს.

თუ ჩვენ ჩვენი კულტურის მიმართ შეკითხვები არ გვექნება, მაშინ შემოქმედებითად ვერ გავიგებთ სხვისას. ორი კულტურის ასეთი დიალოგური შეხვედრით ისინი კი არ ერწყმიან ან აირევიან ერთმანეთში, არამედ ამდიდრებენ ერთმანეთს და, ამავე დროს, ინარჩუნებენ თავის ერთიანობას და მთლიანობას (ბახტინი მ., ლიტერატურისა და ესთეტიკის საკითხები, მ., 1975).

ქართულმა მწერლობამ საუკუნეთა განმავლობაში მსოფლიო ლიტერატურის საუკეთესო მონაპოვრები აითვისა და შეისისხლხორცა. ამა თუ იმ ეპოქის საუკეთესო თარგმანები ქართული ლიტერატურის ღვიძლი შვილი იყო და მუდამ ხელს უწყობდა ეროვნული ლიტერატურის წინსვლას. ეს თამამად შეიძლება ითქვას XX საუკუნეში შექმნილ ქართულ თარგმანებზე.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა, (1989), „ძველი და ახალი აღთქმა“, „მოციქულთა საქმე პირველ კორინთელთა მიმართ“, თბილისი (1.3)
2. ჭავჭავაძე ი, თხზ. სრ. კრ. ტ 11, (1953), თბილისი (2.4)
3. ჭავჭავაძე ი, თხზ. ტ 3, (1953), თბილისი (3.4)
4. ფანჯიკიძე დ, (1988), თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, „განათლება“ ტ 1, თბილისი, (4.5)
5. კეკელიძე კ, (1957), ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ V, თბილისი, (5.6)
6. ბახტინი მ, (1975), ლიტერატურისა და ესთეტიკის საკითხები, თბილისი, (6.6)

Maia Lomishvili

Iakob gogebashvili State University, Telavi

Traditions of Georgian Translation

Abstract

It's very important that translated literature had great influence on original language development. The history shows us that Greece had effected the Georgian language on the early stage of it's development, because of their political and cultural contacts. For many years these two people had very close relationship.

Georgian people translated into Georgian language a lot of Religious and Philosophical literature from a lot of different languages and it helped our culture and language to become very special and interesting for many people all over the world.

საკვანძო სიტყვები: ქართული მწერლობა, კულტურა, მთარგმნელობითი ტრადიციები, მიმოხილვა

Key words: Georgian writings, culture, translation traditions, review

ღვინის ხარისხის მართვის მეცნიერული და ტექნიკური ასპექტები

ხარისხის საყოველთაო მართვა განიხილავს ხარისხს, როგორც ღონისძიებების და ოპერაციების შედეგს, განხორციელებულს მთელი საწარმოო ციკლის განმავლობაში, რომელიც მოიცავს ტექნოლოგიურ პროცესებს, ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებს. იგი მთელს მსოფლიოში გავრცელებული ცნებაა. ხარისხსი, თანაც საყოველთაო ეხება არამარტო საქონელს და მომსახურებას არამედ მენეჯმენტის ყველა დანარჩენ ასპექტს. ღვინის ხარისხის მართვის თანამედროვე ინტეგრირებული კონცეფცია ეხება, ენოლოგიის, როგორც მეცნიერების განვითარების კონცეფციას, რომელიც არ შეიძლება არ დაინტერესდეს სხვადასხვა პრობლემების ასპექტებით, რომელსაც წინ წამოსწევს მეღვინეობის პრაქტიკა, რომლის მიზანს წარმოადგენს ღვინო, მისის შემადგენლობა და გარდაქმნები, შეიმუშავოს და პრაქტიკულად გამოიყენოს მეთოდები და საშუალებები, რომელთა დახმარებითაც აუცილებლად მივიღებთ ყურძნიდან საუკეთესო ღვინოს. ღვინის დამზადება აერთიანებს ორ ძირითად სტადიას: პირველი – ყურძნის წარმოება (მევენახეობა), მეორე – ყურძნიდან ხარისხიანი ღვინის დამზადება. ღვინის წარმოება აერთიანებს ასევე მესამე სტადიას, რომელიც წარმოადგენს არანაკლებ საჭიროებას, რომლის გარეშეც მეღვინეობის დარგი არ იარსებებს, სახელდობრ: პროდუქციის გასაღება, მეთოდი, რომელიც უმეტესად სხვადასხვაგვარია. ამიტომ ჯერ აუცილებელია დაზუსტდეს, როგორი დამოკიდებულებაა ამ სამ სტადიას შორის, მევენახეობის, როგორც სოფლის მეურნეობის დარგის, მეღვინეობის, როგორც წარმოების დარგის და გასაღების, როგორც რეალიზაციის დარგის.

მევენახეობა ქართველი ხალხისთვის ისტორიულად ნაცადი დარგია. საქართველოს ბუნებრივი ფაქტორების ნაირსახეობის ფონზე ჩამოყალიბებული და ცალკეული პირობების მიხედვით დაჯგუფებული მაღალხარისხიანი პროდუქციის მომცემი ვაზის მრავალი ჯიში, ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნიმუშია. ცნობილია ამ დარგის დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა წარსულშიც და დღესაც. სოფლის მეურნეობის, მთელ რიგ მრავალწლიან მცენარეებთან შედარებით, ვაზი ადრე იწყებს მოსავლის მოცემას, სათანადო მოვლის პირობებში იგი დარგვის მეორე წელსვე იძლევა მცირეოდენ მოსავალს, მესამე წელს საკმაო მოსავლიანობით ხასიათდება, ხოლო სრულ მოსავლიანობას იწყებს მეოთხე-მეხუთე წელს. სრულფასოვანი ერთი ჰექტარი ვენახი იძლევა 50-80 ცენტნერამდე მოსავალს და ზოგიერთი დიდმოსავლიანო ვაზის ჯიში ხშირად 200-300 ცენტნერამდე აღწევს. ვაზიდან მიღებული პროდუქცია მრავალი დანიშნულებით გამოიყენება: სუფრის ყრძენი, ქიშმიში, ყურძნის წვენი, ღვინო, რომელიც ყურძნის პროდუქტებიდან ერთ-ერთ ძირითად და ძვირფას სახეობას წარმოადგენს. უდავოდ უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ ადამიანის ორგანიზმის მიერ ნორმალური რაოდენობით მიღებული ღვინო არათუ მავნებელი, არამედ სასარგებლოა. იგი ორგანიზმს ანიჭებს ხალისს, სიფაქიხეს, მხნეობას, გამძლეობას და სტიმულს აძლევს შემდგომი მუშაობისთვის. ამავე დროს, ღვინო დიდად უწყობს ხელს საჭმლის მონელებას, გულის მუშაობას, კუჭის ნორმალურ

მოქმედებას. დაკვირვებით დადასტურებულია, რომ თუ ადამიანი სვამს მხოლოდ მაღალხარისხოვან ნატურალურ ღვინოს იგი არ ექცევა ალკოჰოლის გავლენის ქვეშ. უაღრესად დიდია ხარისხიანი ღვინოს როლი ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის ეკონომიკაში, ვინაიდან იგი მევენახეობა-მეღვინეობით დაკავებული მოსახლეობის შემოსავლისა და მატერიალური ბაზის განმტკიცების ძირითად ფაქტორს წარმოადგენს.

ღვინის ხარისხი წარმოადგენს იმ თვისებათა ერთობლიობას, რომლებიც ღვინოს სასურველს გახდის მომხმარებლისთვის და ღვინის თავისებურება სასიამოვნო შეგრძნებებს მოახდენს. ამიტომ ხარისხის პრობლემა უნდა გადაწყდეს ღვინის წარმოების ტექნოლოგიის მეშვეობით, რომელიც მიმართულია იმ თავისებურებების შენარჩუნებასა და განვითარებაზე. ხარისხი წარმოადგენს იმ სასიამოვნო გემოს შეგრძნებების ერთობლიობას, რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია ღვინის ქიმიურ შემადგენლობასთან. თუმცა ცნობილია ისიც, თუ რამდენად არაზუსტი და სუბიექტურია ღვინის გემოს თვისებების განსაზღვრა და შეფასება ერთის მხრივ და მეორეს მხრივ, მათი ქიმიურ შემადგენლობასთან დაკავშირება. არსებითად კი შეუძლებელია ამ პრობლემის სრულად გადაწყვეტა. ასევე ცნობილია რომ ღვინის ხარისხი პირობითი ცნებაა. ძირითად სირთულეს წარმოადგენს ის, რომ სწორად განისაზღვროს სხვადასხვა ღვინის ღირსებები და ნაკლოვანებები. იმისათვის, რომ ცნობილი იყოს თუ რამდენად მოქმედებს სხვადასხვა მომზადებისა და დამუშავების ხერხი, სხვადასხვა მასალის გავლენა ღვინის ხარისხზე და იმისთვის, რომ ზუსტად განვიხილოთ საუკეთესო ხარისხის უზრუნველყოფის ფაქტორები, პირველ რიგში უნდა გვქონდეს სახეობების, ნორმების, საზღვრების, შედარებითი სიდიდეების განსაზღვრის სანდო და მოსახერხებელი მეთოდები. ისინი მით უფრო დიდია, რაც უფრო მაღალია გამოსაკვლევი ღვინოების ხარისხი. გასაგებია, რომ დეგუსტაციამ ძირითადი როლი უნდა შეასრულოს ხარისხის განსაზღვრაში, მაგრამ აუცილებელია, რომ იგი განსაზღვრულ პირობებში ჩატარდეს, რადგან ხშირად შეფასებები არ ემთხვევა ერთმანეთს: მომხმარებლის ან დეგუსტატორის აზრი შეიძლება შეიცვალოს იმის მიხედვით, ღვინოს რომელსაც იგი მიაკუთვნებს ამა თუ იმ ნაკლოვანებას ან ამა თუ იმ ხარისხს, ხარისხის განსაზღვრის მომენტში. გარდა ამისა, აუცილებელია დეგუსტაციის პარალელურად ჩატარდეს ქიმიური ანალიზი იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი საშუალებას გვაძლევს ობიექტურად და საიმედოდ დავადგინოთ ზოგიერთი ღირსება და ნაკლოვანება და გამოვხატოთ ისინი განსაზღვრული მაჩვენებლებით. ეს შეეხება მჟავიანობის სხვადასხვა ფორმებს და ღვინის მომწიფების ხასიათს და ხარისხს მაგრამ ღვინის შემადგენლობა წარმოადგენს რთულ კომპლექსს; გემოსა და არომატის ძირითადი ელემენტები შეიძლება იდენტიფიცირებული იყოს ანალიზის ჩვენეული მეთოდებით, ამიტომ ნორმალურია როდესაც ღვინის ხარისხთან დაკავშირებული მეცნიერული და ტექნიკური პრობლემის ეფექტური შესწავლისათვის ენოლოგიის ამოცანას წარმოადგენს ის, რომ ხარისხის ცნება გახდეს უფრო ობიექტური, კონკრეტული და შესაძლოა უფრო ზუსტი, დადგინდეს ხარისხის კრიტერიუმები, მინიმუმამდე შემცირდეს პირობითობა და შემთხვევითობა. ენოლოგიის, როგორც მეცნიერების მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ დაეხმაროს მწარმოებელს მიიღოს საუკეთესო ღვინო, ისე რომ მაქსიმალურად გამოიყენოს ყურძნის ყველა თვისება.

მეცნიერულ-ტექნიკური თვალსაზრისით პრობლემას მივყავართ იმ პირობების გამორკვევასა და რეალიზაციისკენ, რომლებიც აუცილებელია საბოლოო პროდუქტის ბუნებრივი თვისებების განვითარებისთვის. ეს ამოცანა უკეთ გადაიჭრება, თუ სრულფასოვნად იქნება შესწავლილი ღვინო, მისი შემადგენლობა, ანუ რაც უფრო განვითარდება მეცნიერება ღვინის შესახებ და უკეთ იქნება გამოყენებული მისი მონაცემები მეღვინეობის პრაქტიკაში. აღნიშნული პრობლემა გადაუდებელი ხდება იმიტომ, რომ ხშირად ვლინდება მოსაზრება, რომ ხარისხს არანაირი შეხება არ აქვს ენოლოგიასთან. როგორც ცნობილია, ეს უკანასკნელი, მიუთითებს დუდილის დროს დარღვევებისა და შენახვის დროს ღვინის ხარისხის დაკარგვის აცილების გზებზე. ხოლო საუკეთესო მარკის ღვინოების ხარისხის განსაზღვრა, მათი წარმოების პირობების რეალიზაცია, ასევე მასობრივი მოხმარების ღვინოების ხარისხის განსაზღვრა არ შედის ენოლოგიის ამოცანებში.

ენოლოგიის ამოცანაა საუკეთესო ხარისხის ღვინის მიღება, თუმცა მას შეუძლია მიიღოს ფაქტიური მონაცემები და გააკეთოს დასკვნა მხოლოდ შედეგების საფუძველზე, ანუ დეგუსტაციით. პრაქტიკაში რთულია აღნიშნული ყურძნის პარტიისაგან საუკეთესო ღვინის ხარისხის მიღება, ან ისეთი ღვინის მიღება, რომელიც შეესაბამება მომხმარებლის გემოვნებას. ხშირად ხდება ხოლმე, რომ დამუშავებული ღვინოც კი ექვემდებარება გაფუჭებას ან გადაგვარებას, შედეგად მას აღარ ექნება ისეთი თვისებები, რომლებიც თავდაპირველად ჰქონდა.

სასმელებს ერთი ნაკლი გააჩნია. თუ მრეწველობაში დეფექტურ ნაწილს წუნი დაედება მას აგდებენ და არანაირად არ გამოიყენებენ სხვა ნაწილთან ერთად. სულ სხვა ვითარებაა მეღვინეობაში, აქ დაშვებულია შერევა, რაც იწვევს ღვინის ხარისხის შემცირებას. კუპაჟი საშუალებას გვაძლევს წარმოების სხვადასხვა სტადიაზე ცუდი ღვინის შემცირებით გაიზარდოს საშუალო ღვინის რაოდენობა. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ენოლოგიაში ცნობილია ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო კონცეფცია: ერთი ითვალისწინებს წარმოების საუკეთესო პირობების შექმნის გზით ღვინის ხარისხის შემცირებისათვის ხელის შეშლას, ხოლო მეორე უპირატესობას ანიჭებს ღვინის დაავადებათა მკურნალობას (თერაპიული ენოლოგია) უკანასკნელი არ იქნებოდა საჭირო, თუ სწორად შესრულდებოდა პირველი. ხარისხის პრობლემის ტექნიკური ასპექტი განიხილეს 1956 წელს VIII საერთაშორისო მეღვინეობა-მევენახეობის კონგრესზე, სადაც ერთ-ერთმა მომხსენებელმა მოიყვანა მაგალითი, რომელიც მიკროორგანიზმების მოქმედებას ეხებოდა. უეჭველია ის, რომ მაღალი მქროლავი მჟავიანობის შემცველი ღვინო წარმოადგენს ბაქტერიულ დაავადებათა კერას, მაგრამ ყველა ჯანმრთელი ღვინო შეიცავს ძმრის მჟავას და გააჩნია განსაზღვრული მქროლავი მჟავიანობა, როდესაც იგი გარკვეულ საზღვრებს გასცდება, ღვინო მჟავდება, მაღალ სპირტიანი და ექსტრაქტული ღვინოების გარდა; მქროლავი მჟავების რაოდენობა გავლენას ახდენს ღვინის ხარისხზე, მაშინაც კი, როდესაც მათი პროცენტული შემადგენლობა კანონით გათვალისწინებულ ნორმებზე მნიშვნელოვნად დაბალია. ერთი და იგივე ხარისხის ღვინო უფრო რბილი და ხავერდოვანია როდესაც იგი შეიცავს 0,5გ/ლ მქროლავ მჟავებს და კიდევ უფრო უკეთესია 0,4გ/ლ, ვიდრე 0,8გ/ლ მქროლავი

მჟავების შემადგენლობით. როდესაც საქმე ეხება მაღალხარისხიან ღვინოს, საკმარისი არ არის მხოლოდ დადგენილ ზღვარზე ზრუნვა, აუცილებელია რომ ღვინოს ჰქონდეს დაბალი მქროლავი მჟავიანობა. თუმცა საკითხი კიდევ უფრო რთულდება ეთილაცეტატის გავლენით;

მქროლავი მჟავიანობის მატებასთან ერთად ხშირად იმატებს არამქროლავლი მჟავების შემადგენლობა, ანუ საერთო მჟავიანობის მატება მეტნაკლებად აღემატება მქროლავ მჟავიანობას. საერთო მჟავიანობა შესაძლებელია გაიზარდოს 0,5-ან 1 გ/ლ – მდე რძის მჟავის წარმოწმნის შედეგად, რომელიც ღვინოს არ აძლევს ცუდ გემოს, როგორც ძმარმჟავა, მაგრამ თუ რძის მჟავის შემადგენლობა აღემატება ნორმას, საერთო მჟავიანობის მატება უარყოფით გავლენას ახდენს ღვინოზე, ამცირებს მის ხავერდოვნებას სირბილეს, სხეულს. საერთო მჟავიანობის, მქროლავი ან ეთილაცეტატის შემადგენლობის მომატების შედეგად წითელი ღვინოები კარგავენ ხავერდოვნებას. სერიოზული ცვლილებები, რომლებიც პროდუქტის სრულ გაფუჭებას იწვევენ, დღეს შედარებით იშვიათად ხდება. სხვა მხრივ, უფრო ხშირად არის ხოლმე ცვლილებები, რომლის შედეგად ღვინო ნაკლებად ხავერდოვანი ხდება, ნაკლებად ჰარმონიული, ვიდრე ის უნდა იყოს. პრობლემა რთულდება იმით, რომ ბაქტერიები არა მხოლოდ აფუჭებენ ღვინოს, არამედ დადებით ზემოქმედებასაც ახდენენ მასზე. არა მხოლოდ ცუდი ამინდის პირობები, მოსავლის დამწიფებისა და მოსავლის აღების ცუდი პირობები, რომლებიც არ არის დამოკიდებული ადამიანის ნებაზე, ასევე ღვინის შენახვის ცუდი პირობები შესაძლებელია გახდეს „საშუალო ღვინის“ მიღების მიზეზი. კერძოდ, ნებისმიერი ღვინო, განსაკუთრებით მაღალხარისხიანი ღვინოების უმრევლესობა იხვეწება სპირტული დუღილის დაწყების მომენტიდან ბოთლებში ჩამოსხმამდე და მოხმარების მომენტამდე. იგი განიცდის მრვალრიცხოვან და რთულ ბიოლოგიურ, ქიმიურ და ფიზიკა-ქიმიურ ხასიათის გარდაქმნას, რაც მთლიანად ცვლის მის გემოს თვისებებს. აღნიშნული ევოლუცია შეიძლება იყოს ხელსაყრელი ან არახელსაყრელი. შემთხვევითობის ეს ელემენტები, რომელთა მნიშვნელობას პრაქტიკოსები ცდილობენ რომ შეამცირონ, სუსტდება მეცნიერულ ენოლოგიასთან, თანამედროვე ტექნიკასა და ტექნოლოგიასთან მიმართებაში. იმისათვის, რომ ამა თუ იმ რაიონში აღნიშნული ყურძნის ჯიშისაგან საუკეთესო ღვინო მივიღოთ, აუცილებელია გნისაზღვროს პირობები, რომლებიც კარგად უნდა ვიცოდეთ (ეს წარმოადგენს იმ კვლევების ამოცანას, რომლებიც მჭიდროდაა გადახლართული ერთმანეთთან და ტრადიციულ ემპირიულ მონაცემებთან) და შემდგომში სწორად განვახორციელოთ წარმოებაში (ეს არის ტექნიკის, შესაბამისი კადრების მომზადების, პრაქტიკული გამოყენების ამოცანა) გარდა ამისა გათვალისწინებული უნდა იყოს ცალკეული მუშაკის თავისებურებები, მისი უნარი მიაღწიოს დასახულ მიზანს, მისი პირადი გამოცდილება, ინტუიცია. აუცილებელია წინასწარ განისაზღვროს შეცდომები და საშიშროებები, პრაქტიკაში გამოვიყენოთ ის, რაც უფრო მოსახერხებელია ღვინის დამზადებისა და შენახვის კონკრეტულ შემხვევაში.

ენოლოგიაში, როგორც სხვა დარგებში არსებობს წესები, თუმცა, ჯერ ერთის მხრივ, ყველა ფაქტორი არ არის საკმარისად შესწავლილი იმისთვის, რომ ჩამოყალიბდეს

ზუსტი და ზოგადი წესები, მეორეს მხრივ, როდესაც ეს წესები ხდება ძალიან ზუსტი, იგი აღარ არის უნივერსალური და ჩნდება ისეთი პირობები, რომლებშიც ისინი მიუღებელი ხდება. მიუხედავად მიღწეული წარმატებების, რაც გამოიხატება უფრო ზოგადი წესების შემუშავებაში, ენოლოგიას ჯერ არ ძალუძს აბსოლუტურად ზუსტად აღნიშნოს თუ რა უნდა გაკეთდეს კონკრეტულ შემთხვევაში და განსაზღვრულ გარემოებაში, თუ რას წარმოადგენს მოცემული ყურძენი და მოცემული ღვინო, როგორ უნდა იმოქმედოს ამისთვის ადამიანმა და რა აღჭურვილობაა საჭირო. საბოლოო ჯამში ღვინო წარმოადგენს ადამიანის შრომისა და ოსტატობის პროდუქტს. მაღალი ხარისხის პროდუქტს ვერ მიიღებ იმ მუდმივი და გონივრული ძალისხმევის გარეშე, რომელიც იწყება ვენახში და სრულდება მარანში.

არსებობს კიდევ სხვა მნიშვნელოვანი ცნება ხარისხისა და მისი მუდმივობის შეუსაბამობის შეახებ: შესაძლებელია უპირატესობა მიენიჭოს დაბალს, მაგრამ გარანტირებულ ხარისხს, ვიდრე მაღალს, მაგრამ არასტაბილურს. ნამდვილად ხშირად ფაქტორები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საუკეთესო ხარისხს ეწინააღმდეგებიან უფრო საიმედო ფაქტორებს. ღვინო დაბალი მჟავიანობით უფრო ხავერდოვანია, მაგრამ მათი მომზადება და შენახვა უფრო რთულია, ისინი უფრო მგრძნობიარეა ბაქტერიულ ცვლილებებთან, რაც ამცირებს ხარისხს. ამიტომ, მაღალი მჟავიანობის ხარჯზე შეიძლება მოიხიბლოთ ღვინის კარგი ხარისხით. სწორედ ასე ყურძნის, კლერტისა და ღვინის სულფიტაცია წარმოადგენს დაცვის აუცილებელ ზომას, მაგრამ მას შეუძლია მეტ-ნაკლებად შეამციროს ხარისხი, რისი თავიდან აცილება შესაძლებელია წარმოების მაღალი სანიტარულ-ტექნიკური დონით. ამგვარად თეთრი ტკბილი ღვინოების გაძლიერებული სულფიტაცია განსაკუთრებით არახელსაყრელია. სწორი იქნება გადაწყვეტილება, რომლის დროსაც მაღალი ხარისხის მიღწევა შეესაბამება შენახვისათვის აუცილებელი ტექნიკური ზომების მიღებას.

ხარისხის ცნების განსაზღვრა ძალიან რთულია, როდესაც სასურველია მისი კონტროლის დადგენა, მაგალითად დადასტურებულად იმისა, რომ კონკრეტული დასახელების ღვინოები ადგიწარმოშობის მიხედვით, ნამდვილად ადგილზეა წარმოშობილი და ნათ გააჩნიათ ასეთი ღვინოების მახასიათებლები. მაშინ, როდესაც ღვინის რაოდენობა და ფასი კონკრეტული და ზუსტი ცნებებია, ხარისხი წარმოადგენს არაზუსტ, სუბიექტურ, განსაზღვრისათვის რთულ ცნებას. შესაბამისად ხარისხის კონტროლოს პრობლემის არსი მიმართული იქითკენ, რომ იგი გახდეს ობიექტური მაჩვენებელი. მაგრამ მცირედი გაურკვევლობა ყოველთვის გარდაუვალია.

ღვინო ნატურალური პროდუქტია და ყოველთვის ასეთი უნდა იყოს. მისი სტაბილიზაციისთვის აუცილებელი დანამატებისა და დამუშავების შედეგად იგი არ უნდა შეიცვალოს. ადამიანი ფიქრობს, რომ ნატურალური ღვინო ყველაზე გემრიელი და სასარგებლოა ჯანმრთელობისათვის. რატომ უნდა, ასე ყოველთვის არ ხდება, ადამიანის ჩარევა შეიძლება იყოს კარგიც და ცუდიც, ამიტომ ეს ძალიან ფრთხილად უნდა გაკეთდეს. ყველა დროს ადამიანი ღვინოს მისის შენახვის მიზნით ინგრედიენტებს უმატებდა. მაგალითად ანტიკურ წარსულში ღვინოს ამატებდნენ ფისს ან კანიფოლს,

უფრო ადრეულ პერიოდში სანელებლებს; შუა საუკუნეებში გავრცელებული იყო წიწაკიანი ღვინოები. წიწაკა ინახავდა ღვინოს ასევე ფარავდა ნაკლოვანებას. გოგირდოვანი მჟავა ნამდვილად უზრუნველყოფს ღვინის შენახვას, მას იყენებენ კასრების სტერილიზაციისას. გარდა ამისა ნალექიდან მოხსნის შემდეგ ღვინოში დამატებული მცირე რაოდენობით გოგირდოვანი მჟავა ანეიტრალებს აქტიურ ბაქტერიებს. გოგირდის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მაღალხარისხიანი წითელი ღვინის დაყენება და თეთრი საუკეთესო მარკის ღვინის რეალიზაცია. დღესდღეისობით ტექნიკურმა პროგრესმა განაპირობა ადამიანის ზემოქმედების ახალი საშუალებები პროდუქციის წარმოების ხერხებზე. არ შეიძლება უმიზეზოდ უარის გაცხადება სხვადასხვა ინოვაციებსა თუ მოდიფიკაციებზე, არ შეიძლება პროგრესის შეჩერება, სიახლე ყოველთვის გაიძულებს, რომ აღიარო იგი. მაგრამ ამავე დროს სიახლის უსაფუძვლო გამოყენებამ შეიძლება ტრადიციული წარმოების დაცემა გამოიწვიოს.

საუკეთესო ხარისხის ღვინის მიღება არ არის რთული, თუ დაცული იქნება ენოლოგიისა და მეღვინეობის სწორი ტექნიკა. თანამედროვე ტექნიკა ხელს უწყობს ღვინომასალების ხარისხის ზრდას. ტექნიკური საშუალებების და მეღვინეობის ხერხების არჩევისას აუცილებელია შემდეგი წესით ხელმძღვანელობა: ახალი ტექნოლოგიის შემოტანისას პირველ რიგში საჭიროა დავრწმუნდეთ რომ იგი არ წარმოადგენს პროდუქტის ფალსიფიკაციის მცდელობას. შემდგომ, თუ ზემოთ ჩამოთვლილი პირობები დაცულია, საჭიროა მისი ხანგრძლივად გამოცდა, რაც მოგვცემს იმის საშუალებას, რომ მივიღოთ გადაწყვეტილება მისი გამოყენების შესახებ.

ღვინის ხარისხის მართვის ბირთვად იქცა ისეთი კრიტერიუმები, როგორიცაა ხარისხის მართვის მეცნიერული და ტექნიკური ასპექტები, რომელიც განისაზღვრება როგორც „მომხმარებლის“ მოლოდინის შესაბამისობა და მისი გადაჭარბება, რომლის საუკეთესო სისტემა განისაზღვრება მალკოლმ ბოლდრიჯის კრიტერიუმებით, რომლის მოდელში მკაფიოდ ჩანს სისტემა, რომელიც მიმართულია მომხმარებლისაკენ, მისი დაკმაყოფილებისაკენ. ამ მოდელის მიზანია - არა მოგება, არამედ მომხმარებლის დაკმაყოფილება იმის გათვალისწინებით, რომ მოგება იზრდება მაშინ, როდესაც იზრდება ხარისხი.

ლიტერატურა:

1. ზედგენიძე ი. (2006): ხარისხის საყოველთაო მართვა. // „ტექნიკური უნივერსიტეტი“ თბილისი.
2. Риборо-Гайон Ж; Пейно Э; Риборо-Гайон П; Сюдро П; (1979): Теория и практика виноделия. //«Пишевая промышленность», Том 2 Москва.

Scientific and Technical Aspects of Wine Quality Management

Abstract

In the article are discussed the scientific and technical aspects of wine quality management, wine concept of integrated quality management, which refers to oenology, as the development of the concept of science, who cannot get interested in different aspects of the problem, which is determine the winemaking practices. Its aim is to study wine. The composition and changes in design and use of methods and means, whose support is necessary to get the best wine from the grapes, scientific and technical point of view, the problem leads to the identification of the conditions necessary for the final properties of the new natural product development. Oenology as science aim is to help producers make the best wine, from the grapes that make full use of all the features. The role of quality wine is great in our country's agricultural economy, the workers population areas and its strengthening is the main factor of the material-technical base.

საკვანძო სიტყვები: ყურძენი. ღვინო. ხარისხი. გემო. არომატი.

Key words: Grapes, wine, quality, taste, flavors.

შოთა მათიაშვილი, ირა შილდელაშვილი
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ღვინისა და ყურძნის წვენის მახასიათებლების დამოკიდებულება ქიმიურ შემადგენლობასა და გემურ მახასიათებლებს შორის

ღვინისა და ყურძნის წვენის მახასიათებლები, მისი დადებითი ან უარყოფითი მხარეები ან ნაკლი, დაკავშირებულია მის ქიმიურ შემადგენლობასთან. ყურძნის წვენი და ღვინო შეიცავს მჟავებს, შაქარს, მარილებს, პოლიფენოლებს და სხვა, რომლებსაც განსაკუთრებული გემოს თვისებები გააჩნიათ. აღნიშნული გემოს სხვადასხვა ელფერი აძლიერებს ერთმანეთს, ან პირიქით ეწინააღმდეგება ერთი მეორეს, იფარება და ნეიტრალდება. ამა თუ იმ ყურძნის ჯიშისაგან დამზადებული ყურძნის წვენის და ღვინის გემო წარმოადგენს სხვადასხვა გემოს ნაკრებს, გარდა ამისა ყურძნის წვენისა და ღვინის რომელიმე თვისება რომელიმე ერთი ელემენტისაგან კი არ წარმოიქმნება, არამედ ელემენტთა შემადგენელი ნაწილების ჰარმონიული შეერთებით, მათი კონცენტრაციის განსაზღვრული თანაფარდობით.

ჩვენი ცოდნის თანამედროვე დონეზე უფრო ადვილი და საიმედოა ყურძნის წვენისა და ღვინის ხარისხი განისაზღვროს დეგუსტაციის გზით, ვიდრე ქიმიური ანალიზის მეთოდით, თუმცა ეს არ აკნინებს ქიმიური ანალიზის როლს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ყურძნის წვენისა და ღვინის მომავლის განსაზღვრა. ასევე განისაზღვრება

თუ როგორ უნდა დამუშავდეს აღნიშნული პროდუქტი, რომ მისმა ბუნებრივმა თვისებებმა მიაღწიოს მაქსიმალურ განვითარებას.

სიტყვა „გაწონასწორება“ გულისხმობს ელემენტების შეხამებას. ყურძნის პროდუქტების გემო ძირითადად წარმოადგენს გაწონასწორების შედეგს ტკბილი, მჟავე და მწარე გემოებს შორის.

გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ ტკბილი გემოს ნივთიერებებს შორის სპირტი პირველ რიგში დგას. მცირე დოზებში ეთილის სპირტი თითქმის არ არის ტკბილი, მაგრამ იმ რაოდენობით, რა რაოდენობითაც მას სასმელები შეიცავს, სპირტის გემო საგრძნობლად შესამჩნევია. 40% მოცულობით (32გ/ლ); წყალ-სპირტის ხსნარს გააჩნია საკმაოდ ტკბილი გემო, თუმცა ამ ყველაფერთან ერთად შეუძლებელია სპირტის სპეციფიური გემოს ამოცნობა. გარდა ამისა კარგადაა ცნობილი, რომ სპირტის შემცველობა აძლიერებს ტკბილ გემოს, მაგალითად სახაროზას ხსნარი.

ცნობილია, რომ ტკბილი და მჟავე გემო ერთმანეთს ფარავს. ასევე ხდება ტკბილი და მწარე გემოებთან მიმართებაშიც. თუ ძლიერ დავამჟავებთ ტკბილ ხსნარს, სიტკბოს შთაბეჭდილება საკმაოდ მცირდება. სხვა მხრივ, თუ მჟავე ხსნარს დავუმატებთ შაქარს, სიმჟავის შეგრძნება სუსტდება. ეს არის საკმაოდ ცნობილი ფაქტი. ეს ორი გემო ურთიერთბალანსდება. ამ ორი კონცენტრაციის თანაფარდობის შედეგად, შეიძლება აღინიშნოს, რომ ტკბილ გემოს გააჩნია ისეთივე ინტენსივობა, როგორც მჟავეს. თუ გავზრდით მჟავიანობის რაოდენობას, გემოც უფრო მჟავე იქნება, ხოლო თუ გავზრდით შაქრის კონცენტრაციას მივიღებთ საპირისპიროს.

ყურძნის პროდუქტებში ტკბილი გემოს ინტენსივობა უნდა აწონასწორებდეს მჟავე, მწარე და ბლანტი გემოების ინტენსივობის ჯამს. ასეთი წონასწორობის განმსაზღვრელი სისტემა შეიძლება შემდეგნაირად ჩაიწეროს:

ტკბილი გემო ↔ მჟავე გემო + მწარე გემო

სააწინაღმდეგო გემოებს შორის აღნიშნული ილუსტრაციისათვის შეიძლება შემდეგი მანიპულაციის ჩატარება.

განსაზღვრული მოცულობის წითელ მშრალ ღვინოს უტარებენ დისტილაციას. მქროლავი ფრაქცია, რომელიც მაცივარში კონცენტრირდება შეიცავს ღვინის მთელ სპირტს და ბუკეტის მქროლავ ნივთიერებებს, ნარჩენი შეესაბამება კონცენტრირებულ ღვინოს სპირტის შემცველობის გარეშე. ეს ორი ხსნარი გაციების შემდეგ უბრუნდება თავდაპირველ მოცულობას. ცდის დასასრულს გვაქვს ორი სითხე: ერთი-ნარჩენი, რომელიც შეიცავს ღვინის მჟავას და ტანინებს, მაგრამ არ შეიცავს სპირტს. მეორე კი დისტილატი-შეიცავს სპირტს, მაგრამ არ შეიცავს მქროლავ მჟავებს. ამ ორი სითხის დაგემოვნების შემდეგ საინტერესოა ის ფაქტი, რომ მათ სრულიად საწინააღმდეგო ღვინისაგან განსხვავებული გემო გააჩნიათ. დისტილატს აქვს რბილი, ტკბილი, ხავერდოვანი გემო ღვინის ალკოჰოლური თვისებებითა და ზოგიერთი მტკნარი ტონებით. ნარჩენისათვის, პირიქით, დამახასიათებელია სიმჟავე, სიმწვანე,

არასასიამოვნო გემო. უბრალო გამოხდით ნივთიერებებს ღვინის მჟავე და მწარე გემოთი აცალკევებენ ტკბილი ნივთიერებებისაგან.

თეთრი ყურძნის პროდუქტების გემოსთან მიმართებაში გაწონასწორება უფრო რთული პრობლემაა, აქ გაწონასწორება სამმხრივი ხასიათისაა: პირველი, რაც უფრო მაღალია ყურძნის პროდუქტების შაქრიანობა და დაბალია მჟავიანობა, მით დაბალია მისი გემური თვისებები, მეორე შემთხვევაში ასეთი გაწონასწორების სხვა შედეგებია, რაც დაბალია ყურძნის პროდუქტების შაქრიანობა და მაღალია ტიტრული მჟავიანობა, მით დაბალია მისი გემური თვისებები. მესამე შემთხვევაში ყურძნის პროდუქტების გემური თვისებები საუკეთესოა თუ შაქრიანობა, ტიტრული მჟავიანობა და არომატი ერთმანეთთან შერწყმულ მდგომარეობაშია. განმარტებებიდან ცხადი ხდება, რომ ღვინო თავისი მჟავიანობის შემცველობით სასიამოვნოა მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისი სპირტიანობა დუღილის შედეგად მიღებულ სხვა სასმელებთან შედარებით უფრო მაღალია. ლუდი შეიცავს ნაკლებ მჟავიანობას, ვიდრე ღვინო, მაგრამ სვიის მწარე გემო ბალანსდება სპირტის ტკბილი გემოთი, ანალოგიურად, ყურძნის წვენი სასიამოვნო სასმელია იმიტომ, რომ შაქრის შემცველობა ფარავს მის მჟავე გემოს. აღნიშნული მაგალითები ადასტურებენ, რომ წონასწორობის ასეთი პრინციპები ზოგადია ყველა სასმელისათვის. აუცილებელია ასევე ხაზი გავუსვათ იმას, რომ ყურძნის პროდუქტების გემოს აღნიშნულ თანასწორობაში მონაწილეობს ყნოსვის შეგრძნება, სინამდვილეში შეიძლება ვისაუბროთ გემოვნების კომპლექსების თანასწორობაზე. სქემატურად დეგუსტაციაში უნდა გავიხილოთ ორი სენსორული ნაწილი: „საფუძველი“ რომელიც ძირითადად გამოხატავს გემოს და, სურნელოვანი ნაწილი „არომატი და ბუკეტი, რომლებიც გავლენას ახდენენ საფუძველის დახასიათებაზე და შეუძლიათ მათზე დომინირება. ინტენსიური არომატი ფარავს იმ შესაძლო ნაკლოვანებებს, რომლებიც შესამჩნევია ხდება არომატითა და ბუკეტით ღარიბ ყურძნის პროდუქტებში.

სხვადასხვა ხერხით ცდილობდნენ დაედგინათ დამოკიდებულება ხავერდოვნებასა და სიბლანტეს შორის, რომელიც გამოხატავდა ამ თვისებებს რიცხობრივი მნიშვნელობით. ყურძნის პროდუქტებისათვის შეიძლება ვიხელმძღვანელოთ შემდეგი გამოსახულებით:

ხავერდოვნების მაჩვენებელი=სპირტიანობა (საერთო მჟავიანობა+პოლიფენოლების პროცენტული შემადგენლობა)

საერთო შემადგელობას გამოხატავენ გოგირდმჟავის გრამებში 1 ლიტრზე, ფენოლური ნაერთები გამოიხატება ტანინებში და გამოითვლება პერმანგანატის მაჩვენებლებით(იყენებენ შემდეგ დამოკიდებულებას: ტანინის 1გ/ლ შეესაბამება პერმანგანატის მაჩვენებელს 20) ან ფოლინის მაჩვენებლით). მაგალითად, ღვინო 12% სპირტიანობით, 3,8გ/ლ საერთო მჟავიანობით და 2გ/ლ ტანინის შემადგენლობით გვამღევს ხავერდოვნების შემდეგ მაჩვენებელს $(12-(3,8+2,0))=6,2$. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ხავერდოვნებისა და სიბლანტის თვისებებში სხვა ფაქტორებიც გამოისახება, კერძოდ მქროლავი მჟავიანობა, ეთილაცეტატი და სხვა ელემენტები, რომლებიც ყურძნის პროდუქტებს ანიჭებენ სიმაგრეს, ასევე მქროლავი ნივთიერებები, რომლებიც ქმნიან გემოს არომატს და ბოლოს პერმანგანატის მაჩვენებელი მოიცავს ნაერთებს, რომელთაც არ გააჩნიათ სიმწარე, რომელთა დავარგებისას ზოგიერთი

პოლიფენოლი კარგავს თავის სიმწკლარტეს. ეს არის ე.წ. ყურძნის პროდუქტების დარბილება. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს მკვეთრი ზღვარი, ყურძნის პროდუქტები მაინც იმსახურებს ხავერდოვან მაჩვენებელს, თუ მისი მაჩვენებელი აღემატება 5-ს, ის უნდა იყოს კიდევ უფრო მაღალი, იმისათვის, რომ მიიღოს სიბლანტის მაჩვენებელი.

დეგუსტატორის მუშაობის ხარისხი დამოკიდებულია არა მხოლოდ მის მგრძნობელობაზე, არამედ მის უნარზე განსაზღვროს გემო, იგი ასევე დამოკიდებულია მის უნარზე გამოხატოს საკუთარი შთაბეჭდილებები. არ არის საკმარისი, რომ მას ჰქონდეს გავარჯიშებული სასა, გემოვნება, საჭიროა, რომ მან ზუსტად გადმოსცეს რასაც გრძნობს. ვარჯიში და უნარი ქმნის უფრო მჭიდრო კავშირს შთაბეჭდილებებსა და მიღებულ ტერმინოლოგიას შორის. მნიშვნელოვანია, რომ მიღებული ტერმინები ყველა დეგუსტატორისათვის ერთსა და იმავე მნიშვნელობას აღნიშნავდეს. ეს ტერმინები ზუსტდება დეგუსტატორის მიერ იმ უფროსი კოლეგებისაგან მიღებული გამოცდილებით, რომლებიც კარგად იცნობენ დეგუსტატორის ლექსიკონს. მაგრამ მიუხედავად ამისა უნდა ვაღიაროთ, რომ დეგუსტაციის ტერმინოლოგია ჯერ კიდევ არ არის ზუსტი და ადგილობრივ ხასიათს ატარებს. ერთი და იგივე სიტყვებს ხანდახან სხვადასხვა რაიონებში სხვადასხვანაირად იგებენ, მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანია, რომ დეგუსტატორებს ესმოდეთ ერთმანეთის და ერთი და იგივე გემოსთვის ერთსა და იგივე ტერმინს იყენებდნენ. ლექსიკონი უნდა უნდა იყოს საკმაოდ მდიდარი გამოხატვის ზუსტი საშუალებით.

შეიძლება დეგუსტატორების მიერ ასობით ტერმინის გაერთიანება, ლი მანიანმა (1962) ისინი 150-მდე დაიყვანა, ხოლო ვედელმა (1972) 900-ზე მეტი ცნებიდან, რომლებიც უშუალოდ ყურძნის პროდუქტების გემოს აღნიშნავდა, ქიმიური ნივთიერებების სახელწოდებებისა და ზოგადი ტერმინების გამოკლებით 250-ზე დატოვა. ავტორებმა პრაქტიკაში გამოსაყენებელი ხარისხის განმსაზღვრელი ორი სქემა შეადგინეს.

ტერმინები იცვლება სპირტის შემადგენლობის მიხედვით. ეს იქნება წინასწარი ანალიზი, რომლის მიზანიცაა უფრო ზუსტად განისაზღვროს რთული და წინააღმდეგობრივი კომპლექსური საკითხები.

ტერმინი „რბილი“ ნიშნავს „მოქნილს“, „დამყოლს“, რომელიც არ აღიზიანებს სასას, იგი ნამდვილად რბილი, ნაზი, ხავერდოვანი და სასიამოვნოა, ადვილად ისმება, იქნება ეს მსუბუქი თუ მაგარი პროდუქტები, აღნიშნული თვისება დაკავშირებულია, პირველ რიგში, დაბალ მჟავიანობასთან და არც ისე მაღალ ფენოლურ შემადგენლობასთან (პოლიფენოლების მაჩვენებელი 40-ზე დაბალია).

ყურძნის პროდუქტები მდიდარია ტანინებით, გააჩნია მწკლარტე უხეში გემო და მისი მახასიათებლები მით უფრო გამოიხატება, რაც უფრო მაღალია მჟავიანობა: იგი ზრდის ტანინის სიმკვრივეს და პირიქით, თუ მჟავიანობა დაბალია (pH 3,8 ან 3,9), ყურძნის პროდუქტები შეიძლება მოგვეჩვენოს გემოზე სუსტი, ნაკლებად შეფერილი, თითქოს, დაავადებული.

დასკვნები და რეკომენდაციები:

- თანამედროვე დონეზე უფრო ადვილი და საიმედოა ყურძნის წვენი და ღვინის ხარისხი განისაზღვროს დეგუსტაციის გზით, ვიდრე ქიმიური ანალიზის მეთოდით.
- სპირტის ტკბილი გემო საგრძნობლად შესამჩნევია 40% მოცულობით (32გ/ლ) წყალ-სპირტის ხსნარის დამზადების დროს.
- ყურძნის პროდუქტებში ტკბილი გემოს ინტენსივობა უნდა აწონასწორებდეს მჟავე, მწარე და ბლანტი გემოების ინტენსივობათა ჯამს.
- რეკომენდირებულია ყურძნის წვენი და ღვინის ხარისხი განისაზღვროს დეგუსტაციის გზით, ქიმიური ანალიზების გამოგენებით.

ლიტერატურა:

1. შაფათავა ზ. ნაცვლიშვილი ც. (2010): ხილისა და ბოსტნეულის გადამამუშავების ტექნოლოგია. შ.პ.ს. საუნჯე გამომცემლობა. თბილისი.
2. ხატიაშვილი შ. (1992): ხილისა და ბოსტნეულის შენახვის ტექნოლოგია, „განათლება“ გამომცემლობა. თბილისი.
3. Риберо-гайон Ж.Пейно Е. (1971): Виноделие, „Пищевая промышленность“ издательство. Москва.

Shota Matiashvili, Ira Shildelashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Attitude of Wine and Grape Juice Features Between Chemical Ingredients and Taste Characteristics

Abstract

Attitude of Wine and Grape Juice Features Between chemical ingredients and taste characteristics are such: The higher is the sugar content in grape products and is low acidity, the lower is its taste qualities. In the second case, other results of such balances are: The lower is the sugar content in grape products and high the titrated acidity, the lower is its taste qualities. In the third case, the taste features of grape products is the best, if sugar content, titrated acidity and aroma are condition with each other.

საკვანძო სიტყვები: პოლიფენოლები, გაწონასწორობა, დისტილაცია, კონცენტრაცია, კონდენსირება
Keywords: polifenolies , balances, distillation, the concentration , condensation

ლინგვისტური ტერმინოგრაფია როგორც საერთაშორისო ფილოლოგიური პრაქტიკა

წარმოდგენილი სტატია ნაწილია ერთიანი თემატური კვლევისა „თანამედროვე ქართული ლინგვისტური ტერმინოლოგიის პრობლემები და პერსპექტივები“. მისი მიზანია, კიდევ ერთხელ გაცხადდეს ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონის შედგენის აუცილებლობა ქართულ ენაზე.

სტატიის თემატიკა უშუალოდ უკავშირდება ჩემს საუნივერსიტეტო საქმიანობას. საქმე ისაა, რომ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში მე მიმყავს „ანგლისტიკის შესავალი“ - ინგლისური ფილოლოგიის პირველი თეორიული კურსი. სწორედ ამ კურსის ფარგლებში იწყებს სტუდენტი ლინგვისტური ცნებითი აპარატის სისტემურ ათვისებას, რასაც, თან სდევს შესაბამისი ტერმინოლოგიით ოპერირების უნარის განვითარება. ამასთან ტერმინოლოგიის სიზუსტეს (მხედველობაში მაქვს პრინციპი „ერთი ცნება“ - „ერთი ტერმინი“) განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. თუმცა წლების მანძილზე მე ვარ იმის მოწმე - და უნებლიედ იმის თანამონაწილეც კი, თუ როგორ ირღვევა აღნიშნული მოთხოვნა. ანუ, სხვა სიტყვებით, სწორედ ტერმინოლოგიური აპარატის ჩამოყალიბებაზე ჩემი და ჩემი სტუდენტების ერთობლივი მუშაობისას ნათლად გამოჩნდა, თუ რა სიჭრელეა ქართული ენათმეცნიერული ტერმინოლოგიის სფეროში. განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო ეს ზეპირი თუ წერილობითი რეფერატების წარმოდგენისას. ასე მაგალითად, თუ ერთნი - ქართულ ლინგვისტურ შრომებზე დაყრდნობით - ხმარობდნენ „*ინფინიტიურ კონსტრუქციას*“, მეორენი მიმართავდნენ „*ინფინიტიურ კონსტრუქციას*“, რაც ერთისთვის იყო „*ელიფსისი*“, მეორისათვის იყო „*ელიფსი*“; ხოლო ენობრივ ნიშანს „*პრაგმატული ასპექტი*“ ჰქონდა თუ „*პრაგმატიკული*“ არავინ დაეძებდა. არცთუ ისე დიდი ხნის წინ გააქტიურებულ და დამკვიდრების გზაზე მდგომ „*დისკურსულსაც*“ კი უმაღლეს გამოუჩნდა კონკურენტული ფორმა „*დისკურსიული*“. შესაბამისად, ამ კუთხით მეც ყურადღებით ვაკვირდებოდი როგორც სტუდენტებისათვის მითითებულ სამეცნიერო ლიტერატურას, ისე ინტერნეტ-წყაროებს. ის ორიოდე დასკვნა რომელიც მე გამოვიტანე, შესაძლოა სუბიექტურიცაა, მაგრამ სიმართლისაგან ბოლომდე დაცლილი არ მეჩვენება.

- მართებული ფორმის მიგნების კრიტერიუმად ვერ გამოდგება თვით ავტორთა პროფესიული რენომე: ასე მაგალითად, ერთი ცნობილი ენათმეცნიერი ხმარობს „*ზმის ფონემურ სტრუქტურას*“, იქვე მეორე, ასევე აღიარებული სპეციალისტი მიმართავს „*ზმნის ფონემატურ სტრუქტურას*“. ხოლო ბოლო წლების ერთ-ერთ ყველაზე პრესტიჟულ გამოცემაში ვერ ვხედავთ ვერცერთ ამ ტერმინს - ანალოგიური მნიშვნელობით იქ გამოიყენება „*ფონოლოგიური*“.
- მრჩება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენ - ქართველ ლინგვისტებს - ტერმინის არჩევა ხშირად ინტუიციურად გვიწევს: რომელი ჟღერს ჩვენთვის უფრო ბუნებრივად, რომელი უფრო შეესაბამება ჩვენს გემოვნებას. ეს კრიტერიუმი ბოლო ხანს

დიდწილად გაიზიარა ახალგაზრდა მეცნიერთა თაობამაც და გადაწყვიტა საკუთარი ნაბიჯი გადაედგა ამ მიმართულებით. მოვიყვან ორიოდე მაგალითს. ერთ-ერთ დისერტანტს უმართებულოდ მიაჩნია ჰუმანიტარულ სფეროში საყოველთაოდ დამკვიდრებული „იდიომატური გამოთქმა/იდიომატურობა“ და გთავაზობს ქართულისათვის, მისი აზრით, უფრო ბუნებრივ „იდიომურ გამოთქმას/იდიომურობას“. მეორე ახალგაზრდა მეცნიერი გვამცნობს, რომ თურმე წინადადება, რომელიც დღემდე იყო „ელიფსური“, ყოფილა „ელიპტური“. მესამე ავტორს კი არ აკმაყოფილებს არსებული კონკურენტული ფორმები - ენობრივი ნიშნის „პრაგმატიკული“ და „პრაგმატული“ ასპექტები - და იგი წარმოადგენს დისერტაციას „პრაგმატისტული ასპექტების“ შესახებ. და ეს მაშინ, როდესაც აღნიშნული ტერმინი არის იმ ტერმინოლოგიური რიგის კომპონენტი, რომელიც ლინგვისტიკის ფარგლებში ამ მნიშვნელობით საერთოდ არ მოიაზრება: „პრაგმატიზმი - პრაგმატისტული“. ეს უკანასკნელი ერთადერთი შემთხვევა იყო ჩემს პრაქტიკაში, როდესაც მე და ჩემს კოლეგებს საკუთარი მოსაზრების დასაბუთების შესაძლებლობა გვქონდა. დანარჩენ შემთხვევაში ჩვენ ვერ ვიქნებით ჭეშმარიტების დამდგენი ბოლო ინსტანცია, თუ რომელი კონკურენტული ფორმაა მართებული. ამგვარი ინსტანცია შეიძლება იყოს მხოლოდ „ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონი“. ამჯერად ჩემს მიზანს არ წარმოადგენს ამ ტიპის ლექსიკონის აგების თეორიული ასპექტების განხილვა. მე მხოლოდ მოკლედ მიმოვიხილავ ენათმეცნიერული ტერმინოგრაფიის პრაქტიკის რამდენიმე გამოცდილებას. ამდენად სტატიას წმინდა ინფორმაციული ხასიათი აქვს.

როგორც ცნობილია, საქართველოში ტერმინოლოგიური საკითხების დარეგულირებას, უპირველეს ყოვლისა, ემსახურება არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, კერძოდ, მისი „სამეცნიერო ტერმინოლოგიისა და თარგმნითი ლექსიკონების განყოფილება“. განყოფილების წარმატებულ საქმიანობაზე მეტყველებს სხვადასხვა წლებში გამოცემულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონთა ნუსხა: ვაჭრობის, ეკონომიკის, საქონელმცოდნეობის, ზოოლოგიის, პოლიგრაფიის, ნავთობის მრეწველობისა და შუქტექნიკის, სამშენებლო, სოფლის მეურნეობის, ტექნიკური ტერმინოლოგიის, სილიკატების, ქიმიისა და ტექნოლოგიის, ნიადაგმცოდნეობის და ა.შ. განყოფილება ასრულებს აგრეთვე საკონსულტაციო სამუშაოს - ეხმარება დაწესებულებებსა და კერძო პირებს ახალი ცნებების შესატყვისი ტერმინების დადგენასა და უკვე შემუშავებული ტერმინების დაზუსტებაში.

ენათმეცნიერების ინსტიტუტის გარდა ქართულ ტერმინოგრაფიაში ღვაწლი მიუძღვით სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებსაც, რაზედაც მეტყველებს ქართულ ენაზე ისეთი ლექსიკონების არსებობა, როგორიცაა : ლ. ბერულავა / ზ.ხოჯავა.(2012): ფსიქოლოგიურ ტერმინთა ლექსიკონი.; ლ.ბეჟაშვილი / თ.ჩხეიძე / მ.თარხნიშვილი.(2008): საქართველოს საკანონმდებლო ტერმინთა ლექსიკონი და მრავალი სხვა.

დარგობრივ-ლექსიკოგრაფიულ მუშაობაში მონაწილეობენ აგრეთვე სხვადასხვა ცენტრები :

- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებული „ლექსიკოგრაფიული ცენტრი“ (ხელმძღვანელი თ. მარგალიტაძე), რომელიც საერთო ორენოვანი ლექსიკონების შედგენის გარდა ქმნის დარგობრივ ორენოვან ლექსიკონებსაც - ასეთია მაგალითად, დამუშავების პროცესში მყოფი „ბიოლოგიურ ტერმინთა ლექსიკონი“ ასევე, უკვე შედგენილი „ინგლისურ - ქართული სამხედრო ლექსიკონი“.
- სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, რომელმაც 2004 წელს გამოსცა „სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი“ და სხვ.

როგორც წესი, დარგობრივი ლექსიკონის შედგენაზე ენათმეცნიერთა და დარგის სპეციალისტთა ტანდემი მუშაობს. ის გამონაკლისი შემთხვევა, როდესაც ეს ორი მხარე წარმოგვიდგება ერთი მთლიანობით, არის ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონის მომზადება. იგი მოიცავს ერთი მხრივ, თეორიული ლინგვისტიკის სპეციალისტებს, ხოლო მეორე მხრივ ტერმინოლოგ-ლინგვისტებს. მათი ურთიერთმონაცვლეობა გადის თეორიული და გამოყენებითი ლინგვისტიკების ზღვარზე: თეორიული ლინგვისტიკა: (*საფუძველი*) - გამოყენებითი ლინგვისტიკა: „ლინგვისტური ლექსიკოგრაფიის სახით“ (*შუალედი*) - თეორიული ლინგვისტიკა: „ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონით სარგებლობა“ (*შედეგი*). ანუ: თეორიული ლინგვისტიკა ემსახურება იმ პროექტის შექმნას, რაც შემდგომ მისსავე სამსახურში დგება.

თუმცა უნდა ითქვას, რომ ქართულ ჰუმანიტარულ სივრცეში ამგვარი სიტუაცია ჯერ არ დამდგარა, ვინაიდან ქართველი ენათმეცნიერების მიერ შედგენილ დარგობრივ ლექსიკონთა ნუსხაში ჩვენ ვერ მოვიძიეთ „ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონი“. არსებული სიტუაციის არაორდინალურობას ქმნის ის გარემოება, რომ ენათმეცნიერებს, რომლებიც აქტიურად არიან დაკავებული სხვა დარგების ტერმინოლოგიით, დღემდე განუხორციელებელი რჩებათ მეცნიერების საკუთარი დარგის ტერმინოლოგიის მოწესრიგება/კოდიფიცირება. ერთ-ერთი მიზეზი, ჩემი აზრით, შეიძლება იყოს თვით ლინგვისტური ტერმინოსისტემის შინაარსობრივი და ფორმალური სირთულეები. შევეცდები, შეძლებისდაგვარად წარმოვაჩინო აღნიშნული სირთულეები და საერთაშორისო ლექსიკოგრაფიულ პრაქტიკაში მათი გადალახვის ფორმები.

როგორც უკვე ითქვა, ლინგვისტურ ტერმინთა ლექსიკონის შექმნას საერთოდ, და ქართულ სივრცეში კონკრეტულად, მრავალი სიძნელე ახლავს. მოვიყვან რამდენიმე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვან, „დეტრუქციულ“ ფაქტორს :

- სიძნელეები მატულობს, თუ არ არსებობს ამა თუ იმ ენაზე ლინგვისტური ლექსიკონების სრულყოფის ხანგრძლივი უწყვეტი ტრადიცია. ამ მხრივ ჩვენი ვითარება კარდინალურად განსხვავდება ევროპული გამოცდილებისაგან. ასე მაგალითად , გერმანიაში ჯერ კიდევ 1909 წეს დამოცა კ. ბრუგმანის „ Ein Woerterbuch der sprachwissenschaftlichen Terminologie“.
- დაბრკოლებას ქმნის აგრეთვე ლინგვისტურ მიმართულებათა, სკოლათა, კონცეფციათა დიდი ნაირფეროვნება. როგორც ცნობილია, ერთი და იგივე ტერმინი განსხვავებულ პარადიგმებში სხვადასხვაგვარად არის

ინტერპრეტირებული. ენათმეცნიერების განვითარება (ლაპარაკია არა მხოლოდ ტრადიციული დარგების განვითარებაზე, არამედ ახალი მიმართულებების - როგორცაა მაგალითად კომპიუტერული ლინგვისტიკა - ჩამოყალიბებაზე) ლინგვისტურ ტერმინოსისტემებში დიდ ცვლილებებს იწვევს. შესაბამისად, ერთი ტერმინოსისტემა ადეკვატური რჩება მხოლოდ განსაზღვრული დროის ფარგლებში. შედეგად დგება ლექსიკონების მუდმივი განახლების აუცილებლობა დროის საკმაოდ მოკლე მონაკვეთებში.

- ლინგვისტურ-ტერმინოლოგიური ინფორმაციის შემცველი ახალი ფორმები გარკვეულად სიახლესაც გულისხმობენ. ასე მაგალითად, მონაცემთა ტერმინოლოგიური ბაზები განსხვავდებიან იმისდა მიხედვით, თუ რაზე არიან ისინი ორიენტირებული: ნორმატიული ინფორმაციის კოდირებაზე თუ მთარგმნელობით საქმიანობაზე. ეს კი, თავის მხრივ, როგორც მათი ტერმინოლოგიური გლოსარიუმების, ისე მათი წარმოდგენის მეთოდოლოგიის არათანხვედრას იწვევს. ანუ ელექტრონული ლექსიკოგრაფიული რესურსების შემთხვევაში წინა პლანზე იწევს ტერმინოლოგიური წყაროების ფუნქცია და ფორმა.
- სივრცეში, სადაც არ არსებობს ლექსიკონი, ყალიბდება შემდეგი ტენდენცია: დარგის სპეციალისტები ორიენტირებას აკეთებენ განსაკუთრებით პრესტიჟულ პროფესიონალებზე. თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ბოლომდე სანდო კრიტერიუმი არც ესაა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც მაღალი რანგის სპეციალისტებისათვის, ისე ფილოლოგიის მიმართულების სტუდენტებისათვის არაა იოლი იმაში გარკვევა, თუ რითი განსხვავდება ერთმანეთისაგან შემდეგი ფორმები: *ფონოლოგიური ანალიზი / ფონემური ანალიზი / ფონემატური ანალიზი / ფონემატიკური ანალიზი / ფონემიკური ანალიზი*. აგრეთვე არც ისაა ადვილი, განვსაზღვროთ ის დისტრიბუციული კონტექსტები, სადაც ტერმინების *ტექსტური / ტექსტობრივი / ტექსტუალური* ხამრება ერთნიშნად მართებული იქნებოდა.

სიძნელეთა გადალახვა ლექსიკოგრაფიულ პრაქტიკაში სხვადასხვანაირად ხდება :

1. ლინგვისტური ლექსიკონების მუდმივი შევსება-განახლება. ასე მაგალითად, ტომ მაკარტურის (McArthur) ლექსიკონი ოთხჯერ გამოიცა (1992, 1996, 1998, 2005) , ხოლო ლევანდოვსკის ლექსიკონმა (Th. Lewandowski.Linguistisches Woerterbuch) განახლებული სახით ექვსჯერ იხილა დღის სინათლე 1973-1994 წლებში , ანუ დაახლოებით 3-4 წელიწადში ერთხელ. სამჯერაა გამოცემული (1966, 2004, 2013 წლები) ო.ახმანოვას (Ахманова О.С.) ლინგვისტური ტერმინების ლექსიკონიც.
2. ზოგადლინგვისტური ლექსიკონების გვერდით - David Crystal.(1997) ; Matthews P.H. (2007); David Crystal. (1992) Lewandowski (1975 - 1994) , რომლებიც მოიცავენ ყველა ლინგვისტურ სფეროს ან მათ ურავლესობას, არსებობს კერძოლინგვისტური ლექსიკონები ანუ ენათმეცნიერების ერთი რომელიმე სფეროს, მიმართულების, თეორიის ამსახველი ცნობარები: ასე მაგალითად,

ფონეტიკა-ფონოლოგიური ტერმინების ლექსიკონი (Trask R.L.1996); ტრანსფორმაციული გრამატიკისათვის დამახასიათებელი ტერმინების ლექსიკონი (Palmatier R.A.1971); პრადის სკოლის ტერმინოლოგიის (Вахек И. 1964) ან კიდევ კოგნიტიური ლინგვისტური ტერმინების შემცველი (Кубрякова Е.1997) ლექსიკონები.

3. დროის მოკლე მონაკვეთში რამდენიმე ტერმინოლოგიური ლექსიკონია გამოცემული რუსულ ენაზე : Стариченок В.Д.(2008); Матвеева Т.В. (2010). Жеребило Т.В.(2010).
4. აღსანიშნავია აგრეთვე სწრაფი რეაქცია ლინგვისტური პარადიგმის ცვლილებებზე და შესაბამისად ლინგვისტიკის მეტაენაში კარდინალური სიახლეების შემოტანაზე. ნათელი მაგალითი : კომუნიკაციური პარადიგმის დამკვიდრებამ 1960-იანი წლების დასასრულისაკენ, როგორც ლინგვისტები და ლექსიკოგრაფები აღიარებენ, „ტერმინოლოგიური წარღვნა“ გამოიწვია. ამ გამოწვევას გერმანელმა ტერმინოგრაფებმა უპასუხეს იმით, რომ ოთხი წლის მანძილზე (1971-1975) გამოსცეს ერთ ათეულზე მეტი ლინგვისტური ლექსიკონი ახალი ტერმინოლოგიის გათვალისწინებით. ამ გარემოებას თან სდევდა უმნიშვნელოვანესი პროცესი - დასაწყისშივე ნეოლოგიზმ-ტერმინების ფორმათა უნიფიცირება. აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ დროის ერთ მონაკვეთში რამდენიმე ლინგვისტური ლექსიკონის არსებობას კიდევ ერთი პოზიტიური მომენტი ახლავს - კერძოდ, ამგვარი ვითარება მათი სასწავლო პროცესში პროცესში ჩართვის საშუალებას იძლევა, რაც განახორციელა, მაგალისათვის, აუგსბურგის უნივერსიტეტის პროფესორმა, დოქტორმა რაინჰოლდ ვერნერმა (Reinhold Werner). მან რომანისტიკის მიმართულების სტუდენტებს შესთავაზა ერთსემესტრიანი სემინარი „სემანტიკა და პრაგმატიკა ესპანურენოვან ლექსიკონებში“. სემინარის მიზნად დასახელებულია სემანტიკისა და პრაგმატიკის მოდელების და ლექსიკოგრაფიული პრაქტიკის ურთიერთ მიმართების დადგენა. კურსი გულისხმობს როგორც აღწერილობით ისე კვლევით აქტივობას. ამას მოწმობს ის ფაქტიც, რომ სემინარის დასარულს სტუდენტები წარმოადგენენ არა მხოლოდ რეფერატს, არამედ ასევე ე.წ. საშინაო სამუშაოს, რომელიც მინი სამეცნიერო ნაშრომს წარმოადგენს.
5. ლინგვისტური ტერმინოლოგიის საკითხების მოგვარებას ემსახურება აგრეთვე ორ/ან მრავალენოვანი - როგორც ზოგადლინგვისტური, ისე კერძოლინგვისტური ლექსიკონები.პირველი რიგისაა ინგლისურ-რუსულ-გერმანულ-ფრანგული ლინგვისტური ტერმინების ლექსიკონი (Nash R.); ხოლო მეორე რიგისაა ინგლისურ-რუსული კონკრეტულ სფეროთა ტერმინების აღმწერსხველი ლექსიკონი: Демьянков В.З.(1979, 1982). ამგვარი მიდგომა ხელს უწყობს ტერმინოლოგიის უნიფიცირებასა და ინტერნაციონალიზაციას.
6. ლინგვისტური ტერმინოლოგიის ლექსიკონის სრულყოფის სხვა გზა აირჩია გერმანისტმა ჰადუმოდ ბუსმანმა. 1983 წელს მან გამოსცა ლექსიკონის პირველი ვარიანტი. ლინგვისტიკის სწრაფმა განვითარებამ და ლინგვისტიკის შინაგანმა

კომპლექსურობამ უბიძგა ავტორს მეორე გამოცემაზე მუშაობის პროცესში ჩაერთო ლინგვისტთა ფართო წრე. 1986 წელს მან საუთარი ინიციატივით მოიწვია „სალექსიკონო სიმპოზიუმი“ და მოუწოდა მონაწილეებს თანამშრომლობისაკენ. მიიღო რა თანხმობა 16 მონაწილისაგან, მათთან ერთად მოამზადა მეორე გამოცემა. ამ თექვსმეტიდან ერთი ნაწილი მუშაობდა ზოგად ენათმეცნიერებაში, მეორე - ელექტრონული მედიების სფეროში, მესამე - ენის დიდაქტიკაში, მეოთხე - ენათა ტიპოლოგიაში, მეხუთე - რიტორიკაში, სტილისტიკასა და ტექსტის ლინგვისტიკაში, მეექვსე - ფსიქოლინგვისტიკაში, მეშვიდე - სემანტიკასა და ლოგიკაში, მერვე - მორფოლოგიასა და სიტყვაწარმოებაში, მეცხრე - სოციოლინგვისტიკასა და დიალექტოლოგიაში, მეათე - ტრანსფორმაციულ გრამატიკაში, მეთერთმეტე - ფონეტიკასა და ფონოლოგიაში, მეთორმეტე - პრაგმატიკასა და დისკურსის სემანტიკაში, მეცამეტე - რომანულ ენებში. შესაბამის სფეროებში გაწეული ამგვარი სკრუპულოზური სამუშაოს შედეგი უნდა იყოს ის, რომ ამ ლექსიკონს დღემდე არ დაუკარგავს მნიშვნელობა და უფრო მეტიც, მისი მეორე გამოცემა Bussman Hadumod (1990) ითარგმნა ინგლისურადაც - Bussmann Hadumod (1996).

7. ვხვდებით ასევე ეროვნული სივრცით დეტერმინირებულ ლექსიკონებს. ასეთია მაგალითად ინგლისური ენის ენციკლოპედია (David Crystal.1995), აგრეთვე ამერიკული ლინგვისტური ტერმინების ამსახველი ლექსიკონი (Хэмп Э.1964).
8. ასევე გვხვდება ორიგინალური საავტორო კონცეფციების/ ლინგვისტურ იდეოლექტის ტერმინოლოგიური ლექსიკონიც, როგორიცაა: სოსიურიესული ტერმინოლოგიის ამსახველი ლექსიკონი (Engler Rudolf.1968).
9. ამ ბოლო დროს გამოჩნდა აგრეთვე სასწავლო ლექსიკონის ახალი ტიპი - ე.წ. ლინგვისტურ ტერმინთა სასწავლო ლექსიკონი (Куликова И.С., Салмина Д. В. 2009). ესაა ლექსიკონი, რომელიც მიემართება ადრესატთა გარკვეულ ჯგუფს : სტუდენტებსა და მასწავლებლებს, უფრო ზუსტად კი დამწყებ სტუდენტებს, რომლებიც გადიან „ენათმეცნიერების შესავლის“ თეორიულ კურსს. ავტორებს მიაჩნიათ, რომ ლინგვისტური ტერმინოლოგიის დამუშავებას სწორედ ამ კურსის ფარგლებში ენიჭება განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ამასთან ლინგვისტური ლექსიკონი არა მარტო ასრულებს ცნობარის ფუნქციას, არამედ ინტეგრირებულია სასწავლო პროცესში. ყოველივე ამას ხელს უწყობს ტერმინების განლაგება თეზაურუსის (და არა ანბანური) პრინციპით ენათმეცნიერების დარგების გათვალისწინებით (Фонетика, Морфология, Лексикология და ა.შ.)

ვფიქრობ, რომ სწორედ ეს ლექსიკონი ეხმიანება იმ ვითარებას ქართულ აკადემიურ სივრცეში, რომლის შესახებაც მოვუთითე სტატიის დასაწყისში. აქ, სამი მომენტია , ჩემი აზრით, გასაკუთრებით მნიშვნელოვანი : 1.ის რომ ავტორები ლექსიკონის ადრესატებად სტუდენტებსა და მათ მასწავლებლებს მოიზარებენ; 2. ის რომ ავტორები იფარგლებიან „ენათმეცნიერების შესავლის“ კურსით; 3. ის რომ ავტორები კოლეგათა ფართო წრეს უზიარებენ საკუთარ გამოცდილებას.

სასურველი იქნებოდა, ჩვენც გაგვეთავისებინა ეს გამოცდილება და ამ ეტაპზე დაგვეწყო ფიქრი კონკრეტული მიზნების მქონე საუნივერსიტეტო - საწავლო ლექსიკონზე. არ გამოვრიცხავ, რომ ეს შესაძლოა ქართულ ენაზე ლინგვისტური ტერმინების სრული ლექსიკონის შექმნის წინაპირობა გახდეს.

ლიტერატურა:

1. Crystal David.(1992): An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. Penguin Books.
2. Crystal David.(1995): The Cambridge Encyclopedia of the English language. CUP.
3. Crystal David (1997): The Cambridge Encyclopedia of Language. CUP.
4. Bussmann Hadumod (1996): Routledge Dictioanry of Language and Linguistics, Translated and edited by Gregory P. Trauth and Kerstin Kassari. London and New York, Routledge.
5. Matthews P.H.(2007): The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. OUP.
6. McArthur Tom.(1992, 1996, 1998, 2005): Oxford Concise Companion to the English Language. OUP.
7. Nash R. Multinigal Lexikon of Linguistics and Philoogy. English, Russian, German, French. University of Miami Press : Coral Gables, Florida;
8. Palmatier R.A.(1971): A Glossary for English Transformational Grammar. New York.
9. Trask R.L.(1996): A Dictionary of Phonetics and Phonology. London/New York .
10. Ахманова О.С.(1966, 2004, 2013): Словарь лингвистических терминов. Советская Энциклопедия, Москва.
11. Вахек И. (1964):Лингвистический словарь Пражской школы. Прогресс, Москва.
12. Демьянков В.З. Англо-русские термины по прикладной и автоматической обработке текста. Вып. 1. Порождающая грамматика, 1979. Вып. 2. Методы анализа текста. Москва. 1982.
13. Жеребило Т.В.(2010): Словарь лингвистических терминов. Пилигрим, Назрань.
14. Кубрякова Е.(1997): Краткий словарь когнитивных терминов, Изд-во МГУ, Москва.
15. Куликова И.С., Салмина Д. В.(2009): Обучающий словарь лингвистических терминов. Сага; Форум, СПб; Москва.
16. Матвеева Т.В.(2010): Полный словарь лингвистических терминов. Феникс, Ростов н/Д.
17. Стариченок В.Д.(2008): Большой лингвистический словарь. Феникс, Ростов н/Д.
18. Хэмп Э. (1964): Словарь американской лингвистической терминологии. Изд-во иностранной литературы, Москва.
19. Bussman Hadumnod.(1990): Lexicon der Sprachwissenschaft 2nd , completely revised in co-operatin with and with contributions by colleagues Kroener Verlag, Stuttgart
20. Engler Rudolf.(1968): Lexique de la terminologie saussurienne. Utrecht, Het Spectrum.

Rezo Marsagishvili
Ilia State University

Linguistic Terminography as International Philological Practice

Abstract

The article is part of research about the problems and perspectives on contemporary Georgian Linguistic terminology. The aim of the article is to underline the importance of compiling the dictionary of linguistic terms in the Georgian language.

The article considers the difficulties of creating this type of dictionary as well as the reasons why it has not been made so far in Georgian. The main part of the article is dedicated to description of international terminographic experience in the field.

საკვანძო სიტყვები : ტერმინოგრაფია, ტერმინი, ლინგვისტური, ლექსიკონი.

Key words : Terminography, Term, Linguistic, Dictionary.

ნათელა მაღლაკელიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

მშობლიური ენის სწავლების აქტუალური საკითხი თანამედროვე ეტაპზე

მშობლიური ენის სწავლების საკითხთა სისტემაში გრამატიკას ერთ-ერთი, არცთუ მეორეხარისხოვანი, ადგილი უკავია. გრამატიკა ლოგიკურ მეცნიერებათა რიცხვს განეკუთვნება, იგი ხელს უწყობს განზოგადების უნარის განვითარებას, კონკრეტულიდან აბსტრაქტულ აზროვნებაზე გადასვლას. შემთხვევით არ აკუთვნებდა კ. უშინსკი გრამატიკას „განმაკაცებელ მეცნიერებათა“ რიცხვს. თავისთავად იგულისხმება, გრამატიკის სწავლება ინტელექტუალურისა და საზოგადოდ ფსიქიკური განვითარების საკმაოდ მაღალ დონეს გულისხმობს.

გრამატიკის საკითხების გაცნობისას მთავარი მშობლიური ენის კანონზომიერებების გააზრება და მათი პრაქტიკულად გამოყენება გახლავთ. თეორიული მასალის სწავლება აქ ძირითადად პრაქტიკული დანიშნულებით ხდება – იგი ემსახურება სათანადო ორთოგრაფიული, პუნქტუაციური და სტილისტური ჩვევების ფორმირებას, რაც საბოლოოდ მოსწავლეთა ზეპირი და წერიტი მეტყველების კულტურის დახვეწისაკენ არის მიმართული. მიზანია არა წესების მექანიკური გაზეპირება, არამედ ამ ცოდნის პრაქტიკულად გამოყენება. სწორედ გრამატიკული წესების გააზრებული ცოდნა ეხმარება მოსწავლეს სიტყვის სწორად დაწერაში, სასვენი ნიშნების ხმარებაში, ფრაზისა და წინადადების მართებულად აგებაში. როგორც ანტონ I აღნიშნავდა, „ღრმატიკა არს შემძლებლობა მართლ უბნობად და მართებულ წერად“. გრამატიკული მასალის სწავლებისას სწორედ ამ პრაქტიკულმა მხარემ უნდა წამოიწიოს წინა პლანზე.

მშობლიური ენის კანონების გააზრება და ცოდნა ედება საფუძვლად ნებისმიერი უცხო ენის შეგნებულ სწავლებასაც. როგორც ი. გოგებაშვილი აღნიშნავდა, „სულ ცოტა რომ ვთქვათ, სამჯერ ჩქარა შეისწავლის რუსულ გრამატიკას ის ყმაწვილი. რომელმაც ქართული გრამატიკა იცის“. უცხო ენის სწავლების ტრადიციული – ე.წ. „გრამატიკულ–თარგმნითი“ – მეთოდი ამ კუთხით მშობლიური ენის დახმარებასა და მასთან პარალელების გავლებას ითვალისწინებს. საკომუნიკაციო დიდაქტიკის მეთოდიც,

რომელიც ბოლო წლებში წარმატებით გამოიყენება უცხო ენების სწავლებისას, მთელ რიგ შემთხვევებში ასევე ეყრდნობა მშობლიურ ენაში გრამატიკულ დეფინიციების გააზრებასა და მეტყველებაში მათი მართებული ფორმით გამოყენების ჩვევას.

ჯერ კიდევ რამდენიმე წლის წინ, სანამ **ე ს გ** ამოქმედდებოდა, გრამატიკის სწავლების კუთხით სკოლაში საკმაოდ არაერთგვაროვანი სურათი გვქონდა: ოთხწლედში ისწავლებოდა **გრამატიკის ელემენტარული კურსი** საკითხავ ტექსტებთან მჭიდრო კავშირში. იგი ითვალისწინებდა მოსწავლეთა შეიარაღებას გარკვეული პრაქტიკული სამეტყველო უნარ-ჩვევებით (მართლწერა, პუქტუაცია, პრაქტიკული სტილისტიკა) და არამც და არამც არ გულისხმობდა ცალკეული გრამატიკული კატეგორიების დეფინიციას; მე-5 კლასიდან კი იწყებოდა გრამატიკის ე.წ. „**სისტემატური კურსი**“. მისი მიზანი გახლდათ მშობლიური ენის სტრუქტურაში გარკვევა სათანადო თეორიული მასალის ბაზაზე, რომელიც გარკვეული სისტემით გახლდათ დალაგებული. რა თქმა უნდა, ენის სისტემური კურსის გაცნობა ასევე გულისხმობდა პრაქტიკული სამეტყველო უნარ-ჩვევების დაუფლებასაც, რაც უშუალოდ თეორიული მასალის მიწოდებას ეყრდნობოდა.

მთავარი ნაკლი, რაც ამგვარ სწავლებას ახასიათებდა, იყო ის, რომ ხშირად გრამატიკული მასალის სწავლება დაყვანილი იყო წესების მექანიკურ დაზეპირებამდე. ამავე დროს არ ხდებოდა ენის გაკვეთილებზე მიღებული ცოდნის ტრანსფერი (გადატანა) ლიტერატურის გაკვეთილებზე: მოსწავლემ თეორიულად იცოდა ესა თუ ის გრამატიკული დეფინიცია, მაგრამ პრაქტიკულად ვერ იყენებდა მას წერისას თუ ზეპირმეტყველებისას.

რა ვითარება გვაქვს დღეს ამ მიმართებით?

ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით ქართული ენა ქართულ სკოლაში მხოლოდ ერთ-ერთი სასწავლო დისციპლინა კი არ არის, არამედ სხვა საგანთა სწავლების საფუძველიც გახლავთ. ქართული ენისა და ლიტერატურის სტანდარტის ბირთვს წარმოადგენს **ენა**, როგორც პიროვნების თვითგამოხატვის, აზრის ჩამოყალიბებისა და გადაცემის საშუალება. „ენობრივი უნარ-ჩვევები უნდა წარმოვიდგინოთ არა როგორც მათი შემთხვევითი ნაკრები, არამედ როგორც ერთი მთლიანი სისტემა“ (**ე ს გ**). მშობლიური ენის სწავლება ემსახურება თვითგამოხატვისათვის აუცილებელი სამეტყველო უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის მიმართულებით. „ამავე დროს, ეს პროცესი გულისხმობს იმ მინიმალური **ლინგვისტური კომპეტენციის** ფორმირებას, რომელიც ენის პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით არის აქტუალური და შეესაბამება მოსწავლის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს. ენა განიხილება როგორც აზროვნებისა და კომუნიკაციის საშუალება. შესაბამისად, მისი სწავლებაც ენის ამ ორი უმთავრესი ფუნქციის წინ წამოწევას ემსახურება“ (**ე ს გ**). ეს „ლინგვისტური კომპეტენციები“ წარმოჩენილია იმ შედეგებსა და ინდიკატორებში, რომელთაც სწავლების თითოეული საფეხურისათვის წარმოგვიდგენს ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი სტანდარტი.

დაწყებითი სწავლების საფეხურზე, უკვე პირველი კლასიდან, მოსწავლეები პრაქტიკულად ეცნობიან ენის ცალკეულ სემანტიკურ თუ სტრუქტურულ კანონზომიერებებს, ეუფლებიან მშობლიური ენის მართლწერისა და მართლმეტყველების ძირითად ნორმებს. ეს არ გულისხმობს გრამატიკული ცოდნის დაგროვებას, არამედ ამ ცოდნის გამოყენებას პრაქტიკულად, კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში. ამდენად, ძირითადი აქცენტი გადატანილია პრაქტიკული, ფუნქციონალური გრამატიკის საკითხების სწავლებაზე. სწავლის პროცესში ენის საკითხები უშუალოდ უკავშირდება ტექსტზე მუშაობასა და კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციას. ე ს გ - ში არსად არ არის მითითებული, კონკრეტულად ენის რომელ საკითხებს უნდა დაეუფლოს მოსწავლე ამა თუ იმ საფეხურზე. აქ მოცემულია მხოლოდ შედეგები სათანადო ინდიკატორებით. თუ როგორ, რა გზით, რა სტრატეგიებით უნდა მიაღწიოს ამ შედეგებს – ეს თავად პედაგოგის გადასაწყვეტია.

შეიძლება ითქვას, რომ გრამატიკის, ისე როგორც მთლიანად ენის, სწავლება სასკოლო განთლების სამივე საფეხურზე ექვემდებარება საკითხავ ტექსტებზე მუშაობას. იგი საკითხავ ტექსტზე მუშაობის მხოლოდ ერთ-ერთი კომპონენტია. ამას ემატება სასწავლო საათების სიმცირეც, რასაც ხშირ შემთხვევაში მივყავართ ენის თეორიული მასალის სრულ იგნორირებამდე.

ვასწავლოთ თუ არა გრამატიკის ცალკეული ელემენტები მოსწავლეებს, ან როგორ უნდა ვასწავლოთ?

გრამატიკის სწავლების შესახებ, მით უმეტეს, სასკოლო განათლების დაწყებით საფეხურზე, სპეციალისტთა შეხედულება ერთგვარი არ ყოფილა. ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში საკმაოდ ძლიერი იყო ე.წ. „ანტიგრამატიკული მიმდინარეობა“, რომელიც საერთოდ უარს ამბობდა არა მხოლოდ გრამატიკის თეორიული კურსის, არამედ მისი ელემენტების შესწავლაზეც კი. ამ შეხედულებამ თავი იჩინა დღესაც. სწავლებაში ბიჰევიორიზმის და ენთმეცნიერებაში სტრუქტურალიზმის განვითარებამ ბევრი რამ შეცვალა ამ საკითხთან მიმართებაში.

კვლავ გამოჩნდნენ გრამატიკის სწავლების „მომულენი“ როგორც დაწყებით, ისე საბაზისო და საშუალო საფეხურზე. თავის შეხედულებას ისინი გრამატიკული მასალის სირთულთა და ბავშვის ცნობიერების მოუმზადებლობით ხსნიან. არადა, არსებობს სათანადო გამოკვლევები, რომლებიც საიმედო ბაზას ქმნიან სკოლაში გრამატიკულ ცნებებზე მუშაობისათვის. უფრო მეტიც, ზოგიერთი ფსიქოლოგიის აზრით (ნ. აიდაროვა), უკვე რვა წლის ასაკში მოსწავლეთა ცნებითი აზროვნება იმდენად მაღალ დონეზეა, რომ ამ ეტაპზე გრამატიკის სისტემატური კურსის სწავლებაც კი შეიძლება დავიწყოთ, რაც, რა თქმა უნდა, მეორე უკიდურესობაა.

„უკვე 6 წლის ბავშვს სკოლაში დედაენით მეტი მოაქვს, ვიდრე თვით ლინგვისტიკაში გაწაფულ მასწავლებელს შეეძლება მას აუხსნას და მიაწოდოს“, – წერს ცნობილი ენათმეცნიერი გურამ რამიშვილი თავის „დედაენის თეორიაში“ (გ. რამიშვილი).

სკოლაში ახლად შესულმა ექვსწლიანმა ბავშვმა პრაქტიკულად უკვე იცის:

–მეტყველების ყველა ნაწილი;

–იყენებს ენის ფორმათსისტემას;

–ესმის და თვითონაც ხმარობს სიტყვათწარმოების მთავარ შესაძლებლობებს;

–შეთვისებული აქვს სინტაქსის ძირითადი სტრუქტურები, თანაწყობისა და რამდენადმე ქვეწყობის სახეობები.

„რა არის ბოლოსდაბოლოს გრამატიკა? გრამატიკა იმის გაცნობიერებული გააზრებაა, რაც გაუცნობიერებლად ცოცხლობს დედაენის სახით სოციუმში“ – ასკვნის გ. რამიშვილი.

დაახლოებით ამავე მოსაზრებაზე დგანან ფსიქოლოგებიც. დ. უზნაძე იმ აზრს ავითარებს, რომ სკოლის წინარე ასაკში ბავშვი პრინციპულად უკვე დაუფლებულია მშობლიური ენის როგორც მორფოლოგიას, ისე სინტაქსსა და სემასიოლოგიას. „ამიერიდან მისი (ბავშვის) ენის განვითარება მხოლოდ რაოდენობით ზრდას განიცდის... ერთი სიტყვით, სკოლის წინარე ასაკის ბავშვს თავისი სამშობლო ენა ძირითადად დამღეული აქვს“ (დ. უზნაძე).

თავის კვლევებში უფრო შორს მიდის თანამედროვე ფსიქოლოგი დ. სლობინი, რომელმაც ეს საკითხი სპეციალური შესწავლის საგნად აქცია და მივიდა დასკვნამდე, რომ „ბავშვს მართლაც უნდა ჰქონდეს თანდაყოლილი ენობრივი სტრუქტურები..., ხოლო ენის დაუფლება გულისხმობს ამ სტრუქტურების ასიმილაციას ინფორმაციასთან“.

ბუნებრივია, სკოლა სათანადოდ ზრუნავს ამ „ენობრივი სტრუქტურების“ შემდგომი განვითარებისათვის, „საქმე ისაა, რომ მოზარდი მხოლოდ პრაქტიკულადაა თავის დედა-ენას დაუფლებულია... მისი მეტყველება ყველა ამ წესს იცავს, მაგრამ წესების შესახებ თვითონ ბავშვმა არაფერი იცის. ამისათვის მათი გაცნობიერება და ობიექტივაცია არის საჭირო... სკოლა... მას გრამატიკას ასწავლის და ამით იგი **ენობრივი განვითარების ახალ საფეხურზე აჰყავს**“ (დ. უზნაძე).

გრამატიკული აზროვნების წანამდგრები სასკოლო ასაკის პირველ წლებში ჯერ კიდევ საკმარისად არ არის მომწიფებული, ამიტომ „პირველი საფეხურის სკოლაში მხოლოდ გრამატიკული აზროვნების ძირითადი ელემენტების შესახებ შეიძლება ლაპარაკი, უფრო იმ მასალის დაგროვების შესახებ, რომელიც 11–12 წლიდან ნამდვილი გრამატიკის სწავლებაზე უმტკივნეულოდ გადასვლას გაადვილებდა“ (დ. უზნაძე). ე.ი. დაწყებით კლასებში გრამატიკის ელემენტარული საკითხთა სწავლება არა მარტო შესაძლებელია, არამედ აუცილებელიც, რამდენადაც ხელს უწყობს როგორც მოსწავლის ლოგიკური აზროვნების უნარის განვითარებას, ასევე ნიადაგს ამზადებს შემდგომ კლასებში გრამატიკის სისტემატური კურსის შესასწავლად. გრამატიკის სისტემატური კურსი ელემენტარული კურსის ზედნაშენსა და ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს. სწორედ აქ, დაწყებით კლასებში, მზადდება საფუძველი სწავლების შემდგომ საფეხურებზე ქართული ენის გრამატიკის ურთულესი კატეგორიების გასაცნობად.

დიმიტრი უზნაძის ეს კონცეფცია, ქართველ ენათმეცნიერთა შრომები უნდა დაედოს დღეს საფუძვლად ქართულ სკოლაში გრამატიკის სწავლებას. თუ როგორ გააცნობიერებს მოსწავლე ამა თუ იმ გრამატიკულ კატეგორიას და დაეუფლება მასთან დაკავშირებულ სამეტყველო უნარ-ჩვევებს, ეს დიდად არის დამოკიდებული სწავლების მეთოდების შერჩევაზე. ამ მიზნით ტრადიციული ხერხების გვერდით (გრამატიკული გარჩევა, შედარება-შეპირისპირების ხერხი, კითხვების ხერხი...) წარმატებით შეიძლება სწავლების თანამედროვე სტრატეგიების გამოყენებაც („ხუთსტრიქონიანი ლექსი“, კენის დიაგრამა, ენაზე დაკვირვება, სტრატეგია 3. 2. 1...).

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011 -2016 წლები.
2. გ. რამიშვილი, დედაენის თეორია, თბ. 2000.
3. დ. უზნაძე, ბავშვის ფსიქოლოგია, თბ. 2003.
4. Айдарова Н. Формирование лингвистического отношения к слову младших школьников, в журн. «Вопросы психологии», № 5, 1964.
5. 13. Dan. I. Slobin, Gognitive Prerequsities for the Development of Grannar, In. Studies of Child language Development, New-York, 1973.

Natela Maglakelidze

Ilia State University

Some Problems of Native Language Teaching at Nowadays

Abstract

Grammar has the leading role in learning the issues of native language. Nowadays, in difference of last years, teaching grammar is integrated only with reading materials. It can have advantages (a student is oriented not only studying the rules by heart, but also using those rules in everyday practice) and disadvantages too (the main accent is made on concrete speaking situations and it is difficult to provide the teaching materials in a systematic manner). Using the modern teaching strategies will be stipulated the high quality of providing teaching materials. The aims of these strategies are not only the acquiring main communication skills, but also the **development** of independent, critical thinking.

საკვანძო სიტყვები: მშობლიური ენა, გრამატიკა, სწავლების სტრატეგიები, უნარები, ჩვევები.

Key words : Native language, Grammar, Teaching Strategies, skills, Habits.

Towards English-Georgian Contrastive Typology (Variety Sample – Non-Genetic Relatedness)

Variety Sample. Over two hundred years, typological research has covered a distance from *morphological classification* of languages²⁵ to *typological generalization* or *language universals* (W. Croft 2003: 1) shifting its method from structural analysis of separate languages to *cross-linguistic examination* of individual features such as word order, relative clauses, genitive constructions, etc. The objectivity and reliability of the method is determined by several factors among which the number of languages involved is absolutely crucial. To ensure adequacy of results and congruence of generalizations, certain selection guidelines are imposed on a limited number of typologically examined tongues. Languages chosen for comparative / contrastive cross-linguistic examination are called *samples* which fall under two types: a *variety sample* and a *probability sample*. According to A. Bell „A *variety sample* selects subsets that are intended to maximize the likelihood of capturing *all the linguistic diversity* for the phenomenon under study. A *probability sample* selects a sample from the set of languages whose probability of being chosen over another sample is known in advance“ (quoted from W. Croft 2003: 21; emphasis added, A. M.). „The general principle behind a variety sample is that the best way to capture the full range of linguistic variation is to select languages that have *evolved independently* from each other for a *long enough time* to have developed *different strategies* for the grammatical expression of the phenomenon under study. That is the greater time depth from divergence, the greater likelihood of diversity“ (Ibid.). In all, seven requirements can be posited for variety samples with a limited number of languages: (1) *genetic non-relatedness*, (2) *big diachronic gap*, (3) *stability*, (4) *geographical spread*, (5) *stationary distribution*, (6) *high degree of language documentation*, and (7) *data sources*. It is believed that if a variety sample meets all or the majority of the mentioned guidelines, the results of typological analysis of any grammatical phenomena are as *valid* as the results produced by cross-linguistic examination of multi-language variety samples. Consequently, a comparative typological examination of English and Georgian, which is a two or minimum member variety sample, *a priori* requires their inspection from the point of view of enumerated requirements to guarantee fairness and trustworthiness of obtained results. Luckily, the English-Georgian variety sample is just such a formation since it meets the above outlined specifications for the selection of typologically well-grounded and weighty material. Hence, *the goal of this paper is to check the English-Georgian variety sample for aptness and suitability with the desiderata posited for limited-member variety samples and to inspect only the first requirement, i.e. non-genetic relatedness of languages*. To place the sample in the correct context, a brief sketch of present *socio-linguistic* characteristics of the two languages is outlined below.

²⁵ The beginning of the 19th century saw the first typological classification of languages by brothers Friedrich and August von Schlegel into *flexional* and *non-flexional*. Soon *isolating* languages like Chinese were added, while in 1825, Humboldt added a fourth type – *incorporating* languages – to designate tongues joining words into single entities functioning as sentences.

Socio-Linguistic Background of English and Georgian – Brief Outline.²⁶ A socio-linguistic portrait of Georgian and English are closely related to the sociological issue focusing on country types capable of surviving the advent of inevitable alterations caused by an on-going unprecedented development of science and technology. Modern sociology distinguishes three categories of future world states. „The countries of the *first rank* are those whose basic resources are ores, fuel, territory, and population, – heavy and ore industry being accentuated. The countries of the *second rank* are those whose major resources include *skilled labor and psychological standards of the population*, – electronics, molecular chemistry and technology being emphasized...Finally, there are countries of the *third rank* that have the *resources of new ideas* and the *intellectual level of the elite of the society*“ (Delfis 1996: 99).²⁷

It is not hard to notice that the suggested categorization of future countries is based on various *extra-linguistic* criteria: social, economic, political, territorial, demographic, etc. The scale becomes more complicated and entangled if linguistic factors, such as *various types of language status* (lingua franca, official, national, local) *and contact* come into play. As a result, determining language ranking becomes a complex process resting on a set of linguistic and extra-linguistic criteria. Schematically the interaction of both factors on languages can be expressed as in Fig. 1:

Factors Determining Language Ranking

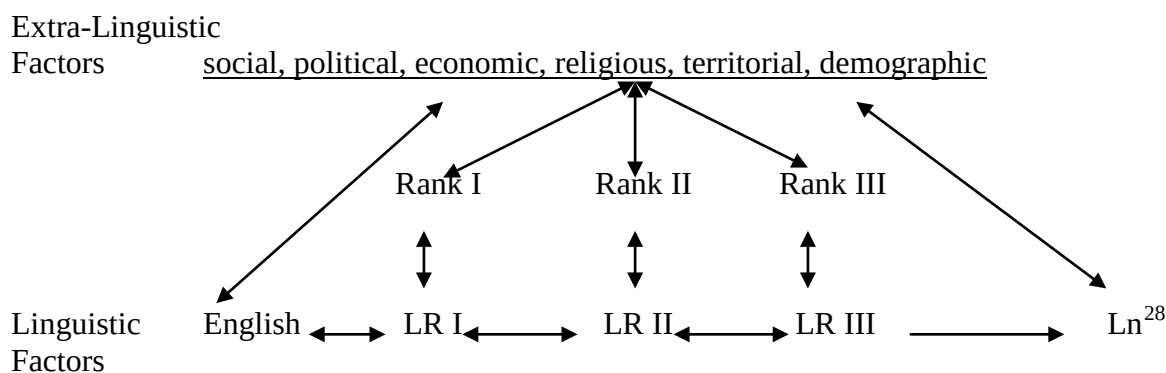

Fig. 1

In the scheme, English occupies a unique place due to its status combining the functions of all four status – local, *national*, *official*, and *lingua franca*. Such an extraordinary position empowers English to exert its influence / pressure on other languages both horizontally, i.e. through linguistic channels, and vertically, i.e. through extra-linguistic spheres.

Second come Languages of Rank I (LR I) which, like English, combine *local*, *national*, *official*, and **former** *lingua franca* status. Here belong mainly French, German, and Spanish.

Similar to LR I, Languages of Rank II (LR II) enjoy the same status of being *local*, *national*, *official*, and of a **limited** scope of international significance which is not likely to change in the foreseeable future. Interestingly enough, these languages may have high territorial and demographic indices, and yet, due to linguistic and extralinguistic reasons enjoy a considerably low demand in the „world language market“. The best representatives are Chinese and Russian.

²⁶ The section taken from A. Meskhi's paper *Lesser Used Languages and the Third Millennium* (International Conference in Paulilatino, Sardinia, Italy, 2001) has been slightly modified.

²⁷ All translations in the paper are mine, A. M.

²⁸ Ln is basically represented by minority and endangered languages.

It follows that LR I and LR II share a number of features including almost identical social, economic, territorial, linguistic, and other status. Moreover, they occupy the central position in the scheme where the interaction between linguistic and extra-linguistic factors is the highest, which, in its turn, makes LR I and LR II very susceptible to change.

The dynamics of extra-linguistic factors ultimately resulting in economic and political supremacy cannot but effect language ranking as well. These processes entail an invisible, or even a kind of „subconscious“ *struggle for higher language position* in order to increase demand in the world „language market“. Spanish, German, French, Russian, Chinese, etc. are good examples in point. Another characteristic feature of LR I and LR II, which may well enhance the mentioned dynamics in the central section of the chart, is relatively new, but contradictory. It concerns the shift of the linguistic status of LR I and LR II to non-dominant languages of Ln within other countries' territorial borders: e.g. Russian in Russia and in the USA, German in Germany and in Russia or the USA, Turkish in Turkey and Germany, Chinese in China and the USA, etc. This, of course, still further complicates the linguistic picture of the world and makes language ranking an extremely hard task.

Next come Languages of Rank III (LR III) „that have the resources of new ideas and the intellectual level of the elite of the society“. Similar to LR I and LR II, LR III combine *local, national* and *official* languages, but *lack any international significance*. There is no demand for them on the global language market at all. They occupy the bottom position in the scheme signifying their incapability to offer any resistance to the pressures constantly exerted by other members vertically or horizontally. LR III are languages of politically, socially, economically, and linguistically insignificant nations. Therefore, it is easy to predict that LR III, to which Georgian belongs, are the languages that will suffer considerably from the oncoming changes and among a number of burning issues language preservation will be their first priority.

Devoid of all effective tools (political and financial power, high technology, etc.) to protect their languages, these nations possess an even stronger „weapon“ to achieve this end. Being nations of a high intellectual potential, now, I think, is the time when they have to be most active and show the world how much it is going to lose if their languages (and understandably, culture) disappear. They have to demonstrate their potential contribution to world culture where such intellectual products as *healthy moral code, sound life principles, sound conservatism in social and religious traditions, rich folklore and mythology, folk art* (music and dance), etc. take on added significance. People's national and cultural *individuality* and most importantly, the *language* – a condensed, inexhaustable reservoir of the nation's intellectual power – assume paramount importance. It is especially the latter three that are capable of generating new ideas, producing intellectual leaders, and thus contributing to the creation of the ***international elite***, *mankind's backbone to further progress and development*.

The influence of small nations' intellectual power should not and must not be underestimated. Mankind's history provides a brilliant example of the Sumerian civilization when a relatively small nation acted as an intellectual and cultural resource for many contemporary cultures as well as many nations to come. According to *Enciclopedia Britanica on Line* the number of „...native speakers was extremely out of proportion to the tremendous importance and influence Sumerian exercised on the development of the Mesopotamian and other ancient civilizations in all their stages“ (Sumerian language).

It follows that English and Georgian occupy extreme rings in the current socio-linguistic frame which allows them to form a variety sample valid for typological studies.

Genetic Non-Relatedness. Mainstream linguistics *denies* any genetic connection between English and Georgian. Nevertheless, there appear works which take a different view on a number of issues such as spread, homeland, dating, branching and origin of IE languages (A. Meskhi 2012a: 37-64). These works offer opportunities to revise not only the body of current scientific knowledge, but also relations between the two languages. For the purposes of typological studies, however, we will adhere to standard linguistic assumptions to avoid any misunderstanding or confusion.²⁹

The English Language. English belongs to the Germanic branch of Indo-European family. It began as a primitive language (cf. Primitive Germanic, Primitive Teutonic) spoken by Germanic tribes who invaded England in the 5th century AD. English belongs to the West Germanic branch of the Germanic family, although there appear works claiming its closer shared features with North Germanic. Be it as it may, English still remains a Germanic language and as such it is inseparably linked with the rest of IE branches through its ancestry – proto-Germanic and proto-IE. Clearly, some branches are closer, and others more remotely connected, but at the end of the day, all IE languages originate from a single mother tongue. In addition to IE, some earlier views connected Germanic people including the British with ancient Sumerians (L. A. Waddle 1930; 1927: 9).³⁰

Morphologically, English is an analytic language. The group is found in three separate parts of the world: East and Southeast Asia, West Africa, and South Africa. Analytic languages share the following features: predominantly monosyllabic morphemes, extensive use of tonemes, function words, relatively fixed word order, and less rigid grammatical rules (H. Eifling, R. Theil 2005: 8). In addition to being analytic, English is a mildly synthetic tongue – an inheritance of its past for Old English was characterized by heavy inflection of nominal parts of speech and verbal conjugation. The transition to the analytic system occurred through numerous changes involving all language strata: phonetic, morphemic, and syntactic. The outcome was a loss of inflections and conjugation markers excepting the genitive *-s*, plural *-(e)s*, and the third person singular present marker *-(e)s*. Morphemic fusion, also typical of flexional languages, is minimal in such words as *house* – *houses* (*s* > *z*), *knife* – *knives* (*f* > *v*)... In cases like the comparative degree markers *-er* and *-est* display agglutinative nature. Moreover, English allows for some features of isolating languages, too where words are used in their roots; e.g. the sentence *Brother and sister usually come home together* is composed of only root morphemes typical of isolating tongues.

Consequently, English can be characterized as a classical analytic language of Germanic origin with minor elements of inflection, agglutination, and isolation.

The Georgian Language. Typologically, Georgian is an *agglutinating* tongue presupposing the one-to-one correspondence between grammatical affixes and their semantics; e.g. in the sentence ბავშვებმა ცეცხლი დაანთეს³¹ the suffix *-ma* (-მა) denotes only the ergative case of the noun which happens to be the subject of the sentence, and the suffix *-eb* (-ებ) designates plurality (cf. ბავშვ-ი /

²⁹ According to the author Kartvelian was the first language spoken in the British Isles 15000-16000 years ago. Its residue is still found on all language levels of Old English (A. Meskhi 2011b; 2012a: 37-64; 2012b; 2013a). See also M. Pagel 2013.

³⁰ L. A. Waddle was a philologist, linguist and Professor of Tibetan, Chemistry, and Pathology. He studied Sumerian and Sanskrit and wrote extensively on ancient civilizations and their cultures. He believed that Sumerian was the same as Aryan and was the progenitor of Indus Valley, Egyptian, Greek, Roman, and Ancient Britons. His works have caused a lot of controversy and today, unfortunately, are neglected and forgotten as unscientific.

³¹ Bavshvebma tsetskli daantes = The children made a fire.

bavshvi-i). Being an agglutinating language, Georgian is also characterized by rich flexion and conjugation of the verb with a wide network of grammatical categories which make the entire system highly complex and multifarious. Also, one can find rare instances of isolation, i.e. when words are related through word order and *not* through grammatical markers; e.g. აბელ მოკლა კაენ and კაენ მოკლა აბელ.³² Similar instances are *not* typical of contemporary Georgian and belong to fossilized items.

Georgian is one of the four Kartvelian tongues – Zanuri (Megrelian and Laz) and Svan. They represent an independent Ibero-Caucasian family of languages whose other members include *Northwest Caucasian* (Abkhaz, Adygh or Circassian), *Northeast Caucasian* (Nakh: Batsbi, Chechen, Ingush; Dagestanian). In its present state Georgian is so far removed from other Caucasian languages that some scholars single it out as an entirely separate group (Z. Sarjveladze).

Unlike English whose genetic background seems quite clear, the origins of the Kartvelian languages go very deep into prehistory. In fact, Kartvelian has been linked with a number of dead and isolate tongues like Basque considered to be a remnant of a once widely spread language family. Basque-Kartvelian genetic relations which count about two centuries of scholarly examination (M. Kurdiani 2007: 441) are recognized today and Basque is included into the Kartvelian group of the Ibero-Caucasian family. M. Kurdiani gathered, analyzed, and classified the evidence provided by R. Lafon, K. Bouda, Sh. Kintana, and especially J. Broun and offered a generalized scheme of Kartvelo-Basque sound correspondences (Kurdiani 2007). As to Kartvelo-Basque branching off, in R. Lafone's view it must have taken place in mid second millennium BC, according to J. Broun it should have occurred sometime in the 3rd millennium, while M. Kurdiani still further ages the date to the 5th millennium BC (Ibid., p. 484).

Kartvelian is also connected with Pre-Greek or Mediterranean (R. Gordeziani 2007: 429-30) and Indo-European.³³ Kartvelo-Indo-European genetic relations were first noticed by a German philosopher Gottfried Wilhelm Leibniz, and since then similar views have been expressed by Italian Lorentso Evrasi, French Marie-Félicité Brosset, German F. Bopp, G. Deeters as well as Georgian and Russian researchers G. Machavariani, G. Klimov, T. Gamkrelidze, V. Ivanov, G. Melikishvili, I. Melikishvili, A. Meskhi.

Genetic relations of Kartvelian languages with the dead languages of ancient civilizations which were first expressed about two centuries ago are becoming increasingly pronounced. In Arn. Chikobava's view the Ibero-Caucasian family included three extinct languages: *Hattic*, *Hurrian*, and *Urtian* (Arn. Chikobava 1946: 227-233). V. Svanidze, G. Giorgadze, N. Marr, F. Bork believed that Kartvelian and Hattian genetic links are visible among various language elements such as general vocabulary, theophoric names, person names, structural words, etc. Urtian was linked with Kartvelian by V. Belk, C. Lehmann, and N. Marr.

Genetic connections of Kartvelian with Sumerian and Egyptian are of particular note. The theory of Kartvelo-Sumerian kinship has a long history starting with the identification of structural affinities such as declension or conjugation, ergative construction, subject – verb – object order, etc. A number of researchers (F. Hommel, A. Sayce, F. Lenormant, J. Oppert, A. Trombetti, K. Kramarzh, H.

³² Abel killed Cain and Cain killed Abel.

³³ The nature of the relations between Kartvelian and Indo-European is irrelevant at this point.

Fähenrich) connect Kartvelian and Sumerian languages, while those who knew Kartvelian successfully used it in their research; e.g. Rev. A. Sayce recalled once that the knowledge of Georgian helped him translate the Code of Hammurabi (R. Gabashvili 2001: 28). Georgian scholars have also made their contributions to Sumero-Kartvelian studies. N. Marr attributed Sumerian to the Japhetic family which consisted of Kartvelian, Urartian, Elamite, and Sumerian. In 1912, Georgian Orientalist M. Tsereteli published his *Sumeruli da Kartuli* demonstrating both grammatical and lexical correspondences existing between the two languages (M. Tsereteli 1912). This publication was followed by two papers in English in the Royal Asiatic Society (M. Tsereteli 1913; 1914). Another great scholar who devoted 25-30 years of his life to the study of Kartvelian and Smerian relationship was Revaz Gabashvili (6.11.1882-1969). His work titled *Contribution of the Caucasian Race to World Civilization*, which was about to be published sometime in the 1960s, got lost and we are left with a small informaton booklet in French.³⁴

A number of other scholars have also contributed to the field of Sumero-Kartvelian genetic relations by observing various instances of similarity in their spheres of expertise: V. Bardavelidze in ethnology, Z. Kiknadze in folklore, T. Mibchuani and J. Sharashenidze in lexis. A. Meskhi's works in the field have gone beyond Sumero-Kartvelian genetic ties as she affirms chronological priority of Kartvelian to Sumerian and its role as standard of comparison or proto-Sumerian (A. Meskhi 2009; 2011a; 2011g). A. Meskhi's latest study—the examination of Sumero-Kartvelian genetic relatedness through the theory of communication—has uncovered unprecedented double-faced relations where the two languages are connected not only through phono-morphological and semantic relations of natural languages, but more importantly, through single and multiple-key secrecy systems (A. Meskhi 2013b; 2013g) worked out by C. E. Shannon for cryptic communication (C. Shannon 1945; 1948). To illustrate, the Sumerian metrological unit of capacity *sila* has at least three language and two culturological keys. The language key is built on several levels resulting in a self regulating code mechanism involving phonetic, morphemic, and epidigmatic levels, while culturological elements come from Kartvelian (Tush-Pshav-Khevsurian) beer brewing tradition (A. Meskhi 2013b; 2013g; 2013d).³⁵

Table 1

Kartvelian multi-level cipher of Sumerian *sila*

Linguistic Means of Enciphering			
Stage I	Phonetic level	Zero opposition	სილა – sila
		წ /ts/ – s	წილი – sila
Stage II	Morphemic level	სილა, წილი – sila	სილა, წილი – sila
Stage III	Epidigmatic level	სა-წულ-და-ო	წულ – sila
Cultural Means of Enciphering			

³⁴ A. Meskhi edited the author's Georgian variant of the booklet, translated it into English and published it in 2001 (Gabashvili R., (2001). *Contribution of the Caucasian Race to World Civilization*, Tbilisi).

⁹ "tsili" is a highly polysemantic word whose other meanings are linked with the same Sumerian *sila* from different aspects.

Stage I	Kartvelian customs of beer brewing	One liter of obligatory offering for sacred beer	Sumerian <i>sila</i> = 1 liter as a unit of capacity
Stage II		Beer brewing in Tush-Pshav-Khevsureti	Sumerian <i>sila</i> is mentioned as divine offerings to Ningirsu (Gudea B)

Genetic relations between Kartvelian and Egyptian have been preserved by Herodotus (Herodotus 1996: 157-158) where he speaks of Sesostri's military campaign to Scythia and Thrace. On his way back to Egypt a part of his army stayed in Colchis and assimilated with the indigenous population. In Herodotus' view this explains the similarities in textile production, the circumcision custom, and most importantly, the language that both nations speak. To my knowledge, there are only two scholars working on Kartvelo-Egyptian genetic contacts – Dr-s. R. Burchuladze (Ilia University) and A. Meskhi (Gori University). Dr. Burchuladze's works, undoubtedly interesting in their approach, grant chronological priority to Egyptian (R. Burchuladze 2008; 2010), while A. Meskhi's works demonstrate a reverse relationship, i.e. from Kartvelian to Egyptian (A. Meskhi 2011a; 2012g). Moreover, cryptic relations binding Kartvelo-Sumerian genetic unity are also observed between Kartvelian and Egyptian. The below given table offers a few examples when a single Egyptian snake hieroglyph corresponds to several Kartvelian consonants (A. Meskhi 2011a):

Table 2

Kartvelian multi-level cipher of the Egyptian *snake* hieroglyph

Egyptian (Budge 1978)		Kartvelian (Meskhi 2011a)		Phonetic Cipher
Pronunciation	Meaning	Translation	Etymon	Correspondence
tchera	Be bound, tied (p. 899)	დაჭერილი, დაბმული	ჭერა = tchera (p. 214)	tch—ჭ
tchatcha	Fill with water, to (p. 902)	ჭაჭით (არა წყლით) ავსება	ჭაჭა = tchatcha (p. 216)	tch—ჭ
tchen	Advance in a hurry (p. 907)	სწრაფი წაწევა წინ	ჭენ-ებ-ა = tchen-eb-a; წინ = tcin (p. 215)	tch—ჭ tch—წ
tcheser	Beautiful, to beautify, hold in honor, to (p. 907)	ლამაზი, გალამაზება, პატივისცემით მოპყრობა, წმინდანად	წესიერი = tcesier-i (p. 218)	tch—წ

	holy (p. 912)	შერაცხვა		
tchar	Spy, scrutinize; spy, (?; p. 899) 899	დაზვერვა, დათვალიერება; მზვერავი, წინამძღოლი	ჯარი = jar-i (p. 218)	tch—ჯ
tchara	Strong (p. 899)	ძალა	ძალა = dzala (p. 219)	tch—ძ

The table elucidates formulas of perfect secrecy systems that consist in the simultaneous realization of code and key. Differently put, similar to Sumerian, Kartvelian and Egyptian represent a system of binary communication – that of natural languages and secrecy systems. Further evidence demonstrating the central role of Kartvelian languages in the decipherment of Sumerian and Egyptian is offered below.

In Egyptian the name or title of a god of sickness is **Tchahar** (Budge 1978: 900), also spelt with the snake hieroglyph. The name originates from the Kartvelian archtype ჭადარა (A. Meskhi 2011a: 215) meaning „grey hair due to old age“ (KEGL, VIII, 1964: 1232-33). Similar to enumerated items in Table 2, the combination **tch** stands for a difficult archtype consonant – the Kartvelian voiceless alveolar stop (ჭ / **tch**). The second consonant phoneme **h** corresponds to the Kartvelian velar voiced fricative ღ / **gh**. Two archtypical **a**-s have been preserved untouched, while the final one is elided – a change typical of Kartvelian borrowings. The uncovered phonetic similarity is strengthened by their semantic likeness resting on the cause and effect relationship – **old age** > **god of sickness**.

Sulkhan Saba’s online *Leksikoni Kartuli* records the word as a borrowing from Armenian: “ჭადარა (ზარ ZAaB.) წვერჭრელი ZAB. (უკმ.) ჭადარა სომხურია, ქართულად მცხო და ჭარმალი ეწოდების (ეწოდება CaD) CD”. Obviously, the statement on the Armenian borrowing of the word is erroneous for Armenian is a language of much later formation than Egyptian. Therefore, the word ჭადარა (= **tchagara**) belongs to the Kartvelian vocabulary and the direction of borrowing is reverse – from Kartvelian to Armenian. The suggestion is confirmed by a large Kartvelian substrate of Armenian attested in works of Georgian and Armenian scholars (Sh. Dzidziguri 1982: 198-199). The Sumerian counterpart of the Egyptian **Tchahar** is called **Asag** / **Asakku**. He is a monstrous demon who in magical theory „attacks and kills human beings, especially by means of head fevers, and...is mentioned in poetical enumerations of diseases“ (J. Black, A. Green 2003: 35-36). He is “a demon who causes pain and disease” (G. Leick 1998: 13).

The two spelling variants of the name differ in a single medial consonant **g** – **kk** and the presence of the final vowel **u** in Asakku. The **g** – **kk** imprecision is resolved by the Kartvelian word ასაკო (**asaki**), also spelt ჰასაკი (**hasaki**) meaning „the measure of time“ (S. Saba 1991: 68) and „periods of time in man’s life“ (KEGL I, 1950: 591).³⁶ The final **u** in Asakku is also explained through Kartvelian; namely, in N. Marr’s view the original marker of the Kartvelian Nominative case was **u**, not **i**. Therefore, the Sumerian Asakku is presented in its ancient Kartvelian form **asaku** which later

³⁶ *Dictionary of Old Georgian* gives another meaning of the word *asaki*, which is „power, strength“ (Z. Sarjveladze 1995: 4).

assumed the ending **i** (asaki) in the source tongue. The absence of **u** in the Sumerian Asag can be accounted for by a Sumerian orthographic rule to drop final sounds of words. Consequently, the Kartvelian **asaki** is the archetype of the Sumerian Asag / Asakku restoring its original sound composition as **asaku** / **asaki**.

The presented phonetic examination of a Sumerian demon of disease is substantiated by its semantics, which, similar to Egyptian Tchahar is the result of a cause and effect relationship: **period of old age > god of disease**. Consequently, in both cases the Kartvelian archetype represents the cause, while the names of Egyptian and Sumerian demons of disease represent the result. The linguistic tenet of the priority of general vocabulary to that of onomastic items further substantiates the correctness of the received results.

Obviously, Kartvelian incorporates Sumerian and Egyptian names of disease demons, provides their exact phonetic composition, explains differences in variants, and elucidates the identical path of semantic derivation from their Kartvelian meanings. In terms of the theory of communication Kartvelian words act as keys to Sumerian and Egyptian cipher building a secrecy system of an exceptionally high caliber where Kartvelian regulates and governs two dead languages of the most significant civilizations: Sumerian and Egyptian. It is axiomatic that the message source, i.e. Kartvelian, is prior to the encipherment stage which places Kartvelian long before Sumerian and Egyptian.

The demonstrated ties between Kartvelian and dead languages of the past represent the former's unprecedented longevity which compared to the young age of English produces a chronological gap of at least 4000 years (3300 BC vs. 449 AD). The time gap indicates not only their genetic non-relatedness, but also the depth of their disconnection and a very different network of related languages. English is connected with its own language family, while Georgian is linked with the tongues of its immediate group (Ibero-Caucasian) and the dead and living languages of Europe, Asia Minor, and the Near East. Thus, English and Georgian satisfy the requirement of genetic separation necessary for a variety sample valid for typological studies. Moreover, the contrastive analysis of English and Georgian language evidence is likely to produce highly objective, and I dare say, interesting results for the latter may reveal not only innate typological differences, but may also point towards certain language universals.

References

In Georgian

1. ბურჭულაძე რ. (2010). *ხახმატ-ის ეტიმოლოგიისათვის*, „ქართული ონომასტიკა“, IV. 58-67.
Burchuladze R. (2010). *Towards the Khakhmati Etymology*, «Georgian Onomastics», IV. 58-67.
2. ბურჭულაძე რ. (2008). *ფოთი - ფაძიშ-ის ურთიერთმიმართების საკითხისათვის*, „პერსპექტივა“, XXI, IX (2), *ნეკერი*. 108-113.
Burchuladze R. (2008). *Towards Understanding Poti - Φაძიშ Relationship*, «Perspective», XXI, IX (2), *Nekeri*. 108-113.
3. გორდეზიანი რ. (2007). *მედიტერანულ-ქართველური მიმართებები*, ლოგოსი, თბილისი.
Gordeziani R. (2007). *Mediterranea-Kartvelica*, II, Tbilisi.
4. მესხი ა. (2013გ). *შუმერული, ქართველური და ინფორმაციის თეორია*, იბეჭდება.
Meskhi A. (2013g). *Sumerian, Kartvelian, and Theory of Communication*. In print.
5. მესხი ა. (2013ბ). *შუმერული მეტროლოგია და ქართველური ენები*, იბეჭდება.
Meskhi A. (2013b). *Sumerian Mterology and Kartvelian Languages*, In print.

6. მესხი ა. (2013ა). ინგლისური გრამატიკის ქართველური სუბსტრატი, II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ენა და კულტურა“ შრომები, ეძღვნება წართული განძის სამშობლოში დაბრუნებიდან 75-ე წლისთავს და ქართველი მეჭურჭლეთუხუცესის ექვთიმე თაყაიშვილის ნათელს ხსოვნას, ქუთაისი. 314-323.
- Meskhia A. (2013a). *The Kartvelian Substrate of English Grammar, Scientific Papers of II International Scientific Conference "Language and Culture"*, The conference is dedicated to the 75th anniversary of returning the national treasure to Georgia and to a clear memory of a famous Georgian scholar Ekvtime Takaishvili, Kutaisi. 314-323.
7. მესხი ა. (2012ა). ინგლისური ენის სიტორია, იბერიული პრეისტორიის ფონზე, მწიგნობარი, თბილისი. Meskhia A. (2012a). *A History of the English Language, Against Iberian Prehistory*, Part I, Tbilisi.
8. მესხი ა. (2012ბ). ინგლისური ენის პირის ნაცვალსახელთა გენეზისი, პროფესორ გენადი ბურჭულაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია (სამეცნიერო კონფერენციის მასალები), გორის სასწავლო უნივერსიტეტი, არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, საარი, თბილისი. 147-164.
- Meskhia A. (2012b). *The Kartvelian Origin of English Personal Pronouns, Scientific Conference dedicated to the memory of Professor Genadi Burchuladze*, Proceedings of the Conference, Gori Teaching University and Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Saari, Tbilisi. 147-164.
9. მესხი ა. (2012გ). ერთი პარალელი ქართველურ-ეგვიპტური ქანდაკების ისტორიიდან, „ენა და კულტურა“, #7, ქუთაისი. 198-211.
- Meskhia A. (2011g). *On a Parallel from the History of Kartvelian and Egyptian Sculpture*, «Language and Culture», # 7, Kutaisi. 198-211.
10. მესხი ა. (2011ა). ქართველურ-შუმერულ-ეგვიპტური ლინგვოკულტუროლოგია, მწიგნობარი, თბილისი.
- Meskhia A. (2011a). *Kartvelian-Sumerian-Egyptian Linguoculturology, Mcignobari*, Tbilisi.
11. მესხი ა. (2011ბ). ინგლისური ენის სიტორიის სწავლების ახალი მიზნები, საქართველოს უნივერსიტეტის III ყოველწლიური კონფერენცია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი. 245-258.
- Meskhia A. (2011b). *New Goals of Teaching the history of the English Language*, III Annual Conference in Humanities, University of Georgia, Tbilisi, 28-29 May, 2011, Tbilisi. 245-258.
12. მესხი ა. (2009). ქართველურ-შუმერული ენობრივი მსგავსებანი, მწიგნობარი, თბილისი.
- Meskhia A. (2009). *Kartvelian and Sumerian Language Similarities*, Tbilisi.
13. სარჯველაძე ზ. (1995). ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- Sarjveladze Z. (1995). *Dictionary of Old Georgian*, Tbilisi University Press, Tbilisi.
14. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, (1964). საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, მეცნიერება, VIII, თბილისი.
- Explanatory Dictionary of the Georgian Language*, (1964). Georgian Academy of Sciences, Vol. VIII, *Mecniereba*, Tbilisi. KEGL.
15. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, (1950). საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, მეცნიერება, I, თბილისი.
- Explanatory Dictionary of the Georgian Language*, (1950). Georgian Academy of Sciences, Vol. I, *Mecniereba*, Tbilisi. KEGL.
16. ქურდიანი მ. (2007). იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- Kurdiani M. (2007). *Basics of Ibero-Caucasian Linguistics*, Tbilisi University Press, Tbilisi.
17. ძიძიგური შ. (1982). საენათმეცნიერო საუბრები, ნაკადული, თბილისი.
- Dzidziguri Sh. (1982). *Talks on Linguistics*, Nakaduli, Tbilisi.
18. ჩიქობავა არნ. (1946). ზოგადი ენათმეცნიერება, პროპედევტიკული კურსი, სახელგამი, ტფილისი.
- Chokobava Arn. (1946). *General Linguistics, Sakhelgami*, Tbilisi.
19. წერეთელი მ. (1912). სუმერული და ქართული, „გვირგვინი“, ტფილისი. 27- 117.
- Tsereteli M., *Sumerian and Georgian*, In: *Gvirgvini*, Tbilisi. 27-117.

In English

20. Black J., Green A. (1992). *Gods, Demons and Symbols, An illustrated dictionary*, University of Texas Press, Austin.
21. Budge Wallis E.A. (1978). *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary*, Two volumes, Duver Publications, Inc., New York.
22. Croft W. (2006). *Typology and Universals*, second edition, *Cambridge textbooks in linguistics*, Cambridge University Press, UK.
23. Delfis, (1996). *An independent Journal*, #1.
24. Herodotus, (1996). *Historia*, Wordsworth Classics of World Literature, General editor: Tom Griffith, Translated with notes by George Rawlinson. Great Britain – Denmark.
25. Leick G. (1998). *A dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*, Routledge, London and New York.
26. Meskhi A. (2001). *Lesser-used languages and the third millennium*, Paper presented at an International conference Minority Linguistics. Paulilatino, Sardinia, Italy. December 6-8, 2001. CD.
27. Meskhi A. (2013d). *Sumerian, Kartvelian, and Theory of Communication*, Paper presented at RAI-59, July 14-19, 2013, Ghent, Belgium.
28. Meskhi A. (2011g). *Kartvelian and Sumerian Language Similarities*, Tbilisi.
29. Shannon C. E. (1948). *A Mathematical Theory of Communication*, Reprinted with corrections from The Bell System Technical Journal, Vol. 27, pp. 379-423, 623-656, July, October, 1948.
30. Shannon C. E. (1945). *Communication Theory of Secrecy Systems*, The material in this paper appeared originally in a confidential report *A Mathematical Theory of Cryptography* dated Sept. 1m 1945, which has now been declassified. Internet file name: bstj28-4-656-pdf).
31. Tsereteli M. (1913). *Sumerian and Georgian: A Study in Comparative Philology*, *Journal of the Royal Asiatic Society*, XXIII. 783-821.
32. Tsereteli M. (1914). *Sumerian and Georgian: A Study in Comparative Philology*, *Journal of the Royal Asiatic Society*, I. 1-36.
33. Waddell L.A. (1930). *British Edda*, Chapman & Hall Ltd., Kessinger Publishing's Rare Reprints, London.
34. Waddell L.A. (1927). *The Aryan Origin of the Alphabet: Disclosing the Sumero Phoenician Parentage of our Letters Ancient and Modern*, Luzac & Co., Kessinger Publishing's Rare Reprints, London.

Electronic Sources

35. Halvor Eifling & Rolf Theil, *Linguistics for Students of Asian and African Languages*, 2005 <http://www.uio.no/studier/emner/hf/ikos/EXFAC03-AAS/h05/larestoff/linguistics/>
36. http://en.wikipedia.org/wiki/Old_English_literature
37. Pagel M. (2013). <http://www.foxnews.com/science/2013/05/07/before-babel-ancient-mother-tongue-reconstructed/>
38. Sumerian language <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/230313/Georgian-literature>
39. http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=srch&d=8&id_srch=e74d17ba4bb9fd768564b0a228dfd8ba&il=en&p=1

ანა მესხი

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

ინგლისური და ქართული ენების შეპირისპირებითი ტიპოლოგიის სახელმძღვანელოსთვის
(ინგლისურ-ქართული ენების მრავალფეროვნების ნიმუში)

რეზიუმე

ინგლისური და ქართული ენების შეპირისპირებითი ტიპოლოგიის სახელმძღვანელოს შედგენა აღნიშნულ სფეროში სერიოზულ კვლევებს გულისხმობს. ენობრივი უნივერსალების

გამოვლენაზე ორიენტირებული თანამედროვე ტიპოლოგიისთვის საანალიზო ენათა რაოდენობას, ანუ მრავალფეროვნების ნიმუშს, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. შესაბამისად, ისე მცირე რაოდენობით წარმოდგენილი ენებისთვის, როგორც ინგლისური და ქართულია, ობიექტური და სანდო შედეგების მისაღებად, იგი გარკვეული მოთხოვნების დაკმაყოფილებას მოითხოვს. აუცილებელი შვიდი კრიტერიუმიდან სტატიაში მხოლოდ პირველი, – მრავალფეროვნების ნიმუშის წევრთა არაგენეტიკური ურთიერთობა განიხილება. იგულისხმება, რომ, რაც უფრო ღრმაა დაუკავშირებლობა ენებს შორის, მით უფრო სანდოა მრავალფეროვნების ნიმუშის წევრების ანალიზის შედეგად მიღებული დასკვნები და განზოგადოებები. ინდოევროპეისტიკაში გაჩენილი ახალი ტალღის მიუხედავად, რომელსაც სტატიის ავტორიც იზიარებს, ინგლისური და ქართული ენების ურთიერთდამოკიდებულება ტრადიციულ ენათმეცნიერებაში დამკვიდრებული შეხედულებების ჭრილშია გადაწყვეტილი. აქედან გამომდინარე, აღნიშნული ენების გენეტიკური კავშირი იმთავითვე გამორიცხულია, რის გამოც, აქცენტი აღნიშნული ურთიერთობის სიღრმეზე კეთდება. ირკვევა, რომ ინგლისური ენის ინდოევროპულ ენათა ოჯახით შემოსაზღვრულ გენეტიკურ კავშირებს ქართულის (ქართველური ენების) ათასწლოვანი ნათესაური ქსელი უპირისპირდება. ეს უკანასკნელი მკვდარ და ცოცხალ ცივილიზაციათა ენების დამაკავშირებელი ერთადერთი რგოლია. მისი მაორგანიზებელ-მედიატორული როლი ნაშრომში ქართულის შუმერულ-ეგვიპტურ ენებთან თანაზიარი კოდური სისტემების რამდენიმე მაგალითით არის ილუსტრირებული. შედეგად, ქართულსა და ინგლისურ ენებს შორის სულ მცირე 4000-წლიანი დროითი შუალედია, რაც მათი მრავალფეროვნების ნიმუშის ტიპოლოგიური განხილვის შედეგად მიღებული დასკვნების ობიექტურობისა და ღირებულების გარანტია.

საკვანძო სიტყვები: ტიპოლოგია, ქართველოლოგია, ანგლისტიკა, შუმეროლოგია, ეგვიპტოლოგია

Key words : typology, Kartvelology, Anglistics, Shumerology, Egyptology

მანანა მიქაძე

აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

ედიშერ ყიფიანის პროზის ენობრივ-სტილისტური ანალიზი

მწერლობის უმაღლესი დანიშნულებაა იყოს მისი თანამედროვე ცხოვრების მხატვრული მატიაწე, გამოხატოს მისი სულისკვეთება, გაგვიხსნას თანამედროვე ადამიანის სულიერი სამყარო და ეს ყველაფერი მოიმოქმედოს დიდი სიმართლითა და მხატვრული შთაბეჭდილებით.

60-იანი წლების დამდეგს ქართულ პროზაში თავი იჩინა რამდენიმე თვისობრივად ახალმა ტენდენციამ. სწორედ ამ დროს ჩნდება სამოღვაწეო ასპარეზზე ედიშერ ყიფიანი. იგი ადრინდელი მოთხრობებიდანვე ცდილობს ქართული ენის ლექსიკურ-სემანტიკური თავისებურებანი მოარგოს თავისი შემოქმედების სტილურ

თვითმყოფადობას, რომ არ დაარღვიოს ნაწარმოებთა მთავარი მსოფლმედველობრივი კვანძები, მწერლის ფილოსოფიურ-ლირიკული წიაღსვლები, ქვეტექსტური მინიშნებები, რამაც მეტად მრავალმხრივი სიმბოლური დატვირთვა და მისტიკური ნაირფეროვნება შესძინა ე. ყიფიანის შემოქმედებას.

ე. ყიფიანის მოთხრობის "მისი ხელები" გმირი მელანო - აბრეშუმის ფაბრიკის ახალგაზრდა მქსოველი თავისი საქმის ვირტუოზია. მისი თითები ისევე მომხიზლავად, ცოცხლად, ელვის უსწრაფესად დაცეკვავენ დაზგაზე გაბმულ აბრეშუმის ძაფებზე, როგორც დახელოვნებული პიანისტისა - კლავიშებზე. ფაბრიკას კინოოპერატორები ეწვევიან. ისინი ჯერ ახალბედა, ნაკლებად დახელოვნებულ მქსოველს გადაიღებენ, რადგან იგი ლამაზი გოგონაა. შეუხედავი მელანოს გულს მღელვარებისაგან დაზგსავით გააქვს ბაგა-ბუგი. მაგრამ აი, ოპერატორებმა ახლა მას დაუმინეს კინოკამერა და მელანოს შერცხვება თავისი ეჭვისა და განცდისა. იგი არც მეზობლის სიტყვებით გაიტებს გულს, როდესაც მართლაც აღმოჩნდება, რომ ეკრანზე ლამაზი გოგონას სახე დიდხანს უღიმის მაყურებელს, ხოლო მელანო მხოლოდ ერთხელ გაიელვებს და მერე კი მისი მკვირცხლი თითები დაფარავენ ეკრანს და ფართო პლანით ჩანს, თუ როგორი სისწრაფით ასწორებენ ისინი გაწყვეტილ ძაფს. მელანო მხიარული და ბედნიერი ბრუნდება შინ, იგი კმაყოფილია თავისი ცხოვრებისა. ასევე კმაყოფილებით დაჰყურებს თავის მოკლე, პატარა თითებს, ხოლო როდესაც წარმოიდგენს, როგორ უკოცნის ამ კოტიტა თითებს მისი გაუმხელელი გრძნობის ოცნება - ოსტატი ვასო, სიცილ-კისკისით შეაღებს სარკეებიანი ოთახის კარს, სადაც თეთრხალათიანი ქალი ფრჩხილებს ვარდისფერი ლაქით ალამაზებს.

უჩვეულო ამ მოთხრობაში არაფერია და თუ ჩვენ ასეთი ინტერესითა და სიამოვნებით ვკითხულობთ მას, ეს იმიტომ, რომ ავტორი დიდი სითბოთი, მოზომილი ლექსიკით გვიხსნის მელანოს კეთილშობულურ პიროვნებას. მწერალმა მოკლე, სხარტი, მოსხლეტილი წინადადებებით შეძლო მკითხველის დაინტერესება: "ერთბაშად შეიკავა სიცილი, თავი დაიდინჯა, მართლა რამე არ ეგონოს ხალხსო, და განაგრძო გზა. თუმცა ღიმილი ასე უცბად ვერ დაევიწყებინა მის სახეს და თვალეზაცმცემებული, ტუჩებგახსნილი მიაბიჯებდა. ახლა შიგნით, სხეულის სიღრმეში ჩაბრუნებულიყო სიცილი და იქაც ერთ ამბავში იყო" ("თეთრი ხელები" გვ. 15).

აქ ავტორმა მიზანმიმართულად გამოიყენა ზმნები, რათა მელანოს სულში მიმდინარე ამბები ეჩვენებინა.

მოთხრობაში "ჰობოი" მწერალი დიდი სიყვარულითა და თანადგომით გვიხატავს შეუმჩნეველი რიგითი ადამიანის, ჰობოიზე დამკვრელი დიმიტრის სახეს, გვიხატავს იმ რწმენით, რომ ყოველ პროფესიას აქვს თავისი ხიბლი, რომ ყოველი ადამიანის საქმიანობა, ერთი შეხედვით რარიგ უმნიშვნელოც არ უნდა იყოს იგი, ფაქიზი დამოკიდებულებისა და დაფასების ღირსია.

დიმიტრი, რომელიც აჩქარებული მიუყვებოდა ქუჩის ნაპირს, ტროლეიბუსმა კინაღამ გაიტანა. ქუჩის ხმაურში დიმიტრიმ ყური მოჰკრა უკან ვიღაც ვაჟმა თანამგზავრს რომ ჰკითხა: "იცი, ვინ არის ეგ კაცი?". დიმიტრის ფსიქოლოგიური განცდები მწერალმა

მხოლოდ მარტივი წინადადებებით გადმოსცა და არც წააგო: "დიმიტრი დაიძაბა. ირგვლივ სიჩუმე ჩამოვარდა. ამ სიჩუმეში იგი ელოდა განაჩენს. ვაჟმა თვითონვე განმარტა უბრალოდ: უმაგისოდ ოპერაში "დაისს" ვერ დაიწყებენ!" ("ჰობოი" გვ. 31). ამ შემთხვევაში მარტივმა წინადადებებმა მოიგო: "ახლა ყველა გზას უთმობდა. ყველა მას შესცქეროდა. ყველა უღიმოდა. თითქოს ყველა იმ უცნობი კაცის სიტყვებს იმეორებდა ჩურჩულით" ("ჰობოი" გვ. 33).

ედიშერ ყიფიანის პროზას ახასიათებს დიალოგებით თხრობა. მოთხრობაში "გოგონა, რომელსაც ზღვა არ უნახავს" ერთი ჩვეულებრივი ქართული ოჯახის ცხოვრებაა მოთხრობილი. მასში დიალოგებს განსაკუთრებული როლი აკისრია:

"- დავაგვიანეთ, - შიშობდა ქეთევანი - შენი ბრალი იქნება იცოდე!

- თუ დავაგვიანებთ, ჩემი ბრალი იქნება, მაგრამ არ დავაგვიანებთ.

- გვიან დაიძინე წუხელ?

- გვიან, ქეთო!

- წერდი რამეს? ... გია ქუჩაში ნუ დგახარ, გამოდი აქეთ!

- არა, სტრიქონიც არ დამიწერია, მაგრამ ახალი მოთხრობა მოვიფიქრე, მე მგონი, კარგი უნდა გამოვიდეს...

- სოხუმში როდის ჩამოხვალ?

- ვეცდები, მომავალ კვირას ჩამოვიდე, თუ არადა თვის ბოლოს ჩამოვალ. მეც დავრჩები ერთ-ორ დღეს... ქეთევან, გინდა გიამბო?

-ვაითუ არ მომცენ ცალკე ოთახი!" ("გოგონა, რომელსაც ზღვა არ უნახავს", გვ. 46).

ე. ყიფიანის სხვა მოთხრობებშიც დიალოგებში კითხვითი და ძახილის წინადადებები ჭარბობს. ვფიქრობთ, მწერლის ენა დიალოგების გადაუტვირთაობით გამოირჩევა.

ე. ყიფიანის ენას ახასიათებს ფსიქოლოგიური განცდების გამომხატველი ტროპები: "თვალები დახუჭა. გაირინდა და წარმოიდგინა, რომ ვითომ ტერფები აღარ აქვს, ჰო, აღარ აქვს... ნამდვილად აღარა აქვს, კოჭებში წააჭრეს.. აღარა აქვს... აღარა აქვს ტერფები... და მართლაც აღარა აქვს, გაქრა! კოჭებს ქვემოთ ტერფებს ვეღარ გრძნობდა. ეს რა საოცარი რამე ყოფილაო, გაიფიქრა უზომოდ გაკვირვებულმა" ("წითელი ღრუბლები", გვ. 69). აღნიშნულ სტრიქონებში მწერლური ტავტოლოგია მკითხველისათვის შემაწუხებელი არ არის, იგი უფრო დამაფიქრებელია, რა შეიძლება მოყვეს ადამიანისათვის თუნდაც სხეულის ერთი პატარა ნაწილის არ ქონებას.

ედიშერ ყიფიანის მოთხრობათა გმირები არიან ახალგაზრდები, მეაბრეშუმეები, ხარატები, ჯარისკაცები, მუსიკოსები, ექიმები, მწერლები, სტუდენტები, რომლებიც არ გამოირჩევიან თავიანთი საზოგადოებრივი მდგომარეობით თუ მოქმედების მასშტაბურობით, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დიდი ადამიანები არიან თავიანთი

კეთილი ზნისა და გულის წყალობით. მოთხრობებსა თუ რომანებში თვალნათლივ შეიმჩნევა მწერლის ფართო ინტერესი, მისი მისწრაფება, ღრმად ჩასწვდეს ცხოვრების მრავალფეროვან მოვლენებს, სადაც სილამაზე თუ სიმახინჯე, მისი ხასიათის ძლიერი თუ სუსტი მხარეებია. ყიფიანისათვის ცხოვრებისეული მოვლენა ადამიანის სულში შესაცნობი საშუალებაა. რასაც არ უნდა ეხებოდეს მწერალი, მას მოვლენების განვითარება ისე არ აინტერესებს, რამდენადაც ადამიანის სულის მოძრაობა, მისი ხასიათის მონოლითურობა თუ მერყეობა, მისი მთლიანი ზნეობრივი სახე.

ედიშერ ყიფიანმა ერთ-ერთმა აღიმაღლა ხმა საზოგადოების დეგრადაციის წინააღმდეგ. მის რომანში "წითელი ღრუბლები" ბენედიქტე ზიბზიბაძის სახით მწერალმა სულით ხორცამდე გარყვნილი კაცის სახე გამოძერწა. რომანში კეთილისა და ბოროტის ბრძოლა საოცრად მწვავედ არის წარმოდგენილი. კეთილის სახეს ჟურნალისტი ჯაბა ალავიძე ქმნის.

რომანში "წითელი ღრუბლები" მწერლის ენა გალამაზებულია ქართული ენის მდიდარი ფრაზეოლოგიებით, რაც ჩვენ მწერლის ერთ-ერთ დიდ ღირსებად მიგვაჩნია:

"კი მაგრამ მამაშენი ხომ მისი მარჯვენა ხელი იყო" ("წითელი ღრუბლები", გვ 134).

"კარგად დააკვირდი, თვალი ხომ არ გატყუებს" ("წითელი ღრუბლები", გვ 116).

"თავს ძალას ატანდა, მაგრამ არ გამოდიოდა" ("წითელი ღრუბლები", გვ 14).

"მაგარი მკლავი გაქვს, მუხლი გერჩის და თვალი გიჭრის" - შეაქო ჯარისკაცი ("წითელი ღრუბლები", გვ 139).

სანამ ძილი არ მოერია, წიგნს ხელს არ უშვებდა ("წითელი ღრუბლები", გვ 34).

ენაც გიჭრის და სიტუაციასაც კარგად ფლობ ("წითელი ღრუბლები", გვ 19).

ე. ყიფიანის ენისათვის დამახასიათებელია აზრის გამოხატვისათვის სიტყვების სწორად შერჩევა. ზუსტი მნიშვნელობისა და გამომსახველობითი იერის სიტყვათა შერჩევა მჭიდროდ არის დაკავშირებული სათქმელის შინაარსთან, მიზანთან. სიტყვის ზუსტად შერჩევა გულისხმობს ისეთი ლექსიკის გამოყენებას, რომელიც სრულად შეესატყვისება გამოსახატავ აზრსა და გრძნობას:

"ქვემოთ, ქუჩაში, ავტობუსის თუ ტროლეიბუსის მსგავსი დაკლაკნილ-დაგრეხილი კოლოფები მიქროდნენ, ყანჩებივით გრძელფეხებიან ადამიანებს ნაბიჯი რომ გადაედგათ, მთელ მოედანს გადაევლებოდნენ, მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ნახატი სულ წერტილებით დაეჭორფლათ, ვარსკვლავიდან დაწყებული ქვაფენილამდე" ("წითელი ღრუბლები", გვ 235).

ე. ყიფიანის პროზას არ ახასიათებს პლეონაზმი ანუ მრავალსიტყვაობა. აზრის მოკლედ, სხარტად გადმოცემა მწერლის წერითი მეტყველების ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია. დიალოგებშიც კი სათქმელი ბუნდოვანი არაა, იმის გამო, რომ იგი მრავალსიტყვაობით გადატვირთული არ არის. მწერალი არ იყენებს სიტყვა პარაზიტებს და არ ახასიათებს ტავტოლოგია.

ამდენად, ედიშერ ყიფიანის ენა მდიდარ ქართულ ლექსიკაზეა დაფუძნებული. ამიტომ მწერალმა თავისი სტილური ქარგა შეიმუშავა და მას არ ღალატობს თავის მდიდარ ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში.

ლიტერატურა:

ედიშერ ყიფიანი, წითელი ღრუბლები, თბ., 1968.

ედიშერ ყიფიანი, ორტომეული, ტ. I, თბ., 1974.

Manana Mikadze

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Lingual-Stylistic Analysis of Edisher Kipiani's Prose

Abstract

1. The highest function of poetry is to be the imaginative fictinal chronicle of the modern life, to express its aspiration, to open the inward world of the modern men and must do all these with fairness and colorful impression.

At the beginning of the 60s some new trends appeared in Georgian prose. Exactly at this time Edisher Kipiani appears in horizon. He from his early stories tries to suit the lexical-semantic peculiarity of the Georgian language to the philosophical-lyrical style of the writer, implicational allusions, that provided E. Kipiani's work with strong various symbolic character.

2. The characters of E. Kipiani's stories are ordinary people. There is nothing unusual about them and we read them with great interest, that's based on the author, who describes main characters with great warmth and measured vocabulary. The author uses short-spoken, laconic sentences to cause the readers interest.

3. In the story "Girl, who has never seen the sea" he describes the life of the usual Georgian family. Dialogues in this story are very important.

4. In the novel "Red Clouds" the language of writing is enriched by the rich Georgian phraseology.

5. The using the proper words are distinctive to E. Kipiani's language to express the idea.

Verbosity is not characteristic to Kipiani's prose. Laconism is the main point in the authors writing style.

Thus, Kipiani's language is based on the rich Georgian vocabulary. That's why he created his own stylistic devise and never leaves his rich literal heritage.

საკვანძო სიტყვები: ედიშერ ყიფიანი, ენობრივი, სტილისტური, ანალიზი, პროზა

Key words: Edisher Kipiani, linguistic, stylistic, analysis, prose

წმინდა ანდრია პირველწოდებული და მასთან დაკავშირებული თქმულებები

აჭარა ერთ-ერთი ძირძველი ქრისტიანული კუთხეა საქართველოში. როგორც მკვლევარი ს. გოგიტიძე წერს: „აჭარის მრავალტანჯულ მიწაზე ფეხი დაუდგამს ჯერ კიდევ ქრისტიანული რელიგიის ხანაში, იესო ქრისტეს თორმეტ მოწაფეთაგან რამდენიმეს: ანდრია პირველწოდებულს (სახარებაში პირველ მოციქულად ანდრიაა დასახელებული, ამიტომაც მას „პირველწოდებული“ ეწოდა), სიმონ მოშურნეს (ასე ეწოდება „საქმე მოციქულთაში“), იგივე კანანელს, მატათას (მათეოსი) და ფილიპეს. გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ ამათგან ქრისტიანობის გავრცელებისათვის აჭარაში შრომა არ დაუშურებიათ ანდრიასა და მატათას. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II თვლის, რომ ანდრია პირველწოდებულმა და სიმონ კანანელმა „უფლის სიტყვის ქადაგებით განვლეს საქართველოში ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეში“ (გოგიტიძე 1990: 78).

ისტორიულ გადმოცემამ, რომ საქართველოში მოციქულებმა I საუკუნეში ნამდვილად იქადაგეს ქრისტიანობა, მეცნიერთა წრეში პოლემიკა გამოიწვია, თუმცა არსებობს წყაროები, რომლებიც ამტკიცებენ ამ ცნობას.

გადმოცემა მოციქულთა მიმოსვლის შესახებ დასავლეთ საქართველოში უნდა სცოდნოდა VIII საუკუნის ქართველ მოღვაწეს იონა საბანისძეს. იგი „აბოს წამებაში“ წერს: „საზღვარ მათდა არს ზღუაი იგი პონტოისა, სამკვდრებელი ყოვლადვე ქრისტიანეთა, მოსაზღვრამდე ქალდიისა, ტრაპეზუნტი მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარეისაი, და ნაფსაის ნავთსადგური“ (საბანისძე 1953: 66).

პ. ინგოროყვა ამ ტექსტიდან გამომდინარე აღნიშნავდა: „სწორედ ამ პუნქტებთან იყო დაკავშირებული გადმოცემები ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ დასავლეთ საქართველოში თვით მოციქულთა მიერ. მისივე თქმით, სამხრეთით მდებარე ტრაპეზუნტი არის ის პუნქტი, სადაც იქადაგა ანდრიამ და საიდანაც იგი შემოვიდა საქართველოში. ამ ქვეყნის შუა ნაწილში მდებარე აფსარი არის ადგილი, სადაც გადმოცემით, ანდრია პირველწოდებულის თანამოღვაწე მოციქული მატათაა დასაფლავებული...“ (ინგოროყვა 1954: 225).

IX საუკუნის ანონიმ ავტორს, რომელსაც ეკუთვნის პოემა მიქაელ საბაწმინდელის შესახებ, დასავლეთი საქართველო მოციქულთა წილხედომ ქვეყნად აქვს გამოცხადებული (კიმენი 1918: 270).

ექვთიმე იბერიელმა მოციქულთა მოღვაწეობას საქართველოში სპეციალური შრომა უძღვნა, საბოლოოდ განამტკიცა და კანონიზაცია მიანიჭა დებულებას, რომ

ქართული ქრისტიანობა, თავისი წარმოშობით, დაკავშირებული იყო მოციქულთა ხანასთან. ამ შრომას ეწოდება „მოსახსენებელი მიმოსვლათათვის და ქადაგებათა მოციქულისა ანდრეასი.“ ავტორს თავისი შრომის საფუძვლიანი დებულების მისაღებად გამოუყენებია ეპიფანე კონსტანტინეპოლელისა და ნიკიტა პაფლაგონიელის ტექსტები. ექვთიმეს ქართული ვერსიის თანახმად, ანდრია ყოფილა ტრაპიზონში, მეგრელთა ქვეყანაში, შემდეგ ქართველთა ქვეყანაში მდინარე ჭოროხამდე, აქედან გადასულა სოსინაგეთში... (ე. მთაწმინდელის ქართული ვერსია, მ. საბინინის გამოცემა; საქართველოს სამოთხე, თბ., 1982: 24-25).

ისტორიულად „ანდრია პირველწოდებულმა სამივე მისიონერული მოგზაურობის დროს იქადაგა საქართველოში, ამიტომ გიორგი მთაწმინდელმა (1009-1065), თევდოსი ანტიოქიელ პატრიარქთან დისპუტის დროს (1057წ), „მიმოსვლის ბერძნული ტექსტი („მიმოსვლა ანდრია მოციქულისა“) გამოიყენა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის დასაცავად, როგორც მოციქულთა ქადაგების უტყუარი დოკუმენტი: „პირველ წარკითხვისა ჰრქუა ბერძან პატრეაქსა: წმინდაო მეუფევ შენ იტყვ, ვითარმედ თავისა მოციქულთათა პეტრეს საყდარსა ვზიო, ხოლო ჩვენ პირველწოდებულისა და მისა თვისსა მწოდებელისა ნაწილნი ვართ და სამწყსონი და მის მიერ მოქცეულნი და განათლებულნი; და ერთი წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთაგანი – სიმონს ვიტყვი კანანელსა – ქუეყანასა ჩუენსა მოციქულთა განათლებულნი ვართ“ (გიორგი მცირე: 154) (ხალვაში 2009: 50).

„ანდრეა მოციქულის საქართველოში მოღვაწეობის შესახებ პირველ ცნობას იძლევა ნიკიტა პაფლანოლენი (+ 890), ანდრეას „მიმოსვლის“ ავტორი (ქართულად თარგმნა ექვთიმე მთაწმინდელმა). მის ნაშრომში ანდრეას წილხვდომილად ჩრდილოეთია აღნიშნული; იგი იბერთა და სავრომატების, ტავრებისა და სკვითების განმანათლებლად იწოდება. ამ წყაროზე დაყრდნობით გიორგი მთაწმინდელი (XII ს.) საქართველოს ეკლესიის დამფუძნებლად ანდრეა მოციქულს მიიჩნევს და ანტიოქიის პატრიარქთან პაექრობის დროს საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის უფლებას ამ ცნობის საფუძველზე ამტკიცებს. შემდეგში ეს ცნობა ეფრემ მცირემ შეუთანხმა წმ. ნინოს მოღვაწეობის ფაქტს და საქართველოში ქრისტიანობის მეორეგზის ქადაგების აუცილებლობას განმარტება მოუძებნა, რაც დააკანონა რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებამ (1105).

ასევე, ანდერა მოციქულის მოღვაწეობის შესახებ ქართულად რამდენიმე თხზულებაა თარგმნილი: 1. „უპირატეს ათორმეტთა მოციქულთა წოდებულსა და მას ყოვლადქებულისა ანდრეას შესხმად მეგულვების და წადიერ ვარ“ (A1103, 118-142, H 1347, 453-417; გამოც. საბინინის „საქართველოს სამოთხეში“. გვ. 24-45, თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმინდელის მიერ.). 2. „ოდეს აღმაღლდა უფალი ჩუენი... ზეცად, მაშინ აღთქუმაი იგი სულისა წმიდისა აღსრულდეს წმიდათა მოციქულთა“ (A395 71-96). 3. „მოსახსენებელი მიმოსვლისათვის და ქადაგებათა მოციქულისა ანდრეასი (A1103, 118-142, H 1347, 453-417; გამოც. მ. საბინინის მიერ: „საქართველოს სამოთხე“, გვ. 24-27) – აპოკრიფი, რომელსაც მართლმადიდებელი ეკლესია

შეიწყნარებს. თარგმნილია ექვთიმე მთაწმინდელის მიერ. (საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი 2007: 70).

წერილობითი, ლიტერატურული და ისტორიული წყაროების მიხედვით აჭარაში ქრისტიანობა გაუვრცელებია წმ. ანდრია მოციქულს. არსებული მონაცემების მიხედვით ქრისტიანული სარწმუნოება აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში გავრცელებულა ჯერ კიდევ მოციქულთა ხანაში.

ქრისტეს ჯვარცმისა და ამაღლების (ახ. წ. 33 წ.) შემდეგ, ქრისტეს მოძღვრების გავრცელების მიზნით, მოციქულებმა იმდროინდელი მსოფლიო კენჭისყრით გაინაწილეს. „ყოვლადწმიდასა ღვთისმშობელსა“, ე. ი. წმ. მარიამს ამ განაწილებით გასაქრისტიანებლად საქართველო ჰრგებია. ამ დროს მას გამოცხადებია თავისი შვილი, ქრისტე ღმერთი და უთქვამს: „დედაო ჩემო, არა უგულუბელვყო ერთი იგი საზეპურო უფრო ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა, შენითა მათთვის. ხოლო შენ წარავლინე პირველწოდებული ანდრია ნაწილსა მას შენდა ხუედრებულსა, და თანა წარატანე ხატი შენი ვითარიცა პირსა შენსა დადებითა გამოისახოს. და შენ წილ ხატი იგი შენი მკვდრობდეს მცუელად მათდა უკუნისამდე ჟამთა“, უფლის კარნახით საქართველოში უნდა წამოსულიყო წმ. ანდრია, რომელსაც „შემწედ და მეოხად“ თან უნდა წამოეღო წმ. მარიამის ხატი.

წმ. მარიამმა უთხრა მოციქულსა ანდრიას: „შვილო ანდრია, დიდად უჩნს სულსა ჩემსა, რომელ ქუეყანასა მას ნაწილსა ჩემსა არა ქადაგებულ არს სახელი ძისა ჩემისა. დეს წარვემართე ქადაგებად ძისა ჩემისა ქუეყანასა მას, წილად ჩემსა ხუედრებულსა, მაშინ გამომეცხადა სახიერი ძე ჩემი და ღმერთი, და მიბრძანა, რათა შენ წარხვდე და წარასუენო სახე ჩემი და სახიერისა ძისა ჩემისა ქუეყანასა, ჩემდა წილ-ხდომილსა, რათა მე ვიყო განმგებელ ცხოვრებისა მათისა, ხელი აღუპყრა და შევეწიო მათ, და არავინ მტერთაგანი მძლე ექმნას მათ“.

წმ. ანდრიამ, რა თქმა უნდა, თანხმობა განაცხადა და უთხრა: „ყოვლად-წმიდაო ნება სახიერისა ძისა შენისა და შენი იყავნ ყოველსა ჟამსა“. მაშინ წმ. მარიამმა მოითხოვა ფიცარი, „დაიბანა პირი და დაიდვა პირსა ზედა თვსსა. და გამოისახა ხატი ესევეთარი, რომელ წიაღთა თვსთა ეტვრთა განხორციელებული ჩჩვლი, ყოვლად სახიერი სიტყვაი ღმრთისა, რომელ აწ ყოველთა მიერ სახილველ არს ხატი ყოვლად-წმიდისა//აწყუერისა ღვთისმშობელისა“ და მისცა წმ. ანდრიას, რომელიც სიხარულით „წარემართა ქადაგებად სახარებისა“(ქართლის ცხოვრება 1955: 38)

როგორც ისტორიულად ცნობილია, ქართლის კერპები ძლიერნი იყვნენ, საქართველო— წარმართული ქვეყანა იყო. იმავე „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ვგებულობთ, რომ „მოვიდა... ანდრია ქალაქად ტრაპიზონად, რომელ არს სოფელი მეგრელთა, სადა-იგი დაჰყო მცირედი, და იხილა უგუნურება პირუტყუბრივი მკვდრთა შორის მის ქალაქისათა, განვიდა მიერ და შევიდა ქუეყანასა ქართლისასა, რომელსა დიდ აჭარა ეწოდების, და იწყო ქადაგებად სახარებისა“ აქ წმინდას ბევრი განსაცდელის მოთმენა მოუხდა, მაგრამ ბოლოს აქაურებმა „უფლის შეწევნით“

იწამეს ქრისტეს რჯული. წმ. ანდრია სანამ მათ ქრისტიანულ რელიგიაზე მოაქცევდა, უფლის შემწეობით ღვთიური სასწაული მოუვლინა: „ვიდრემდის ყოველნივე მოაქცივნა და მოიყვანნა სარწმუნოებად. რამეთუ ადგილსა, რომელსა დაასვენა ხატი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობლისა, აღმოეცენა წყარო ფრიად შუენიერი და დიდი, რომელი-იგი ვიდრე დღესცა დაუწყუდელად აღმოსდის. და შემოკრბეს ყოველნივე ყოვლით კერძო მკუდრნი მის ქუეყანისანი, და ნათელ-სცა ყოველთა სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა, და დაადგინნა მღუდელნი და დიაკონნი, და დაუდვა წესი და საზღუარი სარწმუნოებისა. და აღაშენეს ეკლესია შუენიერი სახელსა ზედა ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლისასა. და ვითარცა ენება წმიდასა მოციქულსა მიერ წარსლვა, ევედრებოდეს და არა უტევებდეს წარსლვად, არამედ ეტყოდეს: „უკეთუ შენ წარხვალ, ხატი ეგე ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლისა აქა დაგვსვენე, სასოდ და მცველად ჩუენდა“. ხოლო წმიდამან მოციქულმან ანდრია შექმნა ფიცარი მსგავსი ზომისა და დასდვა ხატსა მას ზედა. და მეყუსეულად გამოისახა სახე უცვალებელი ხატისა მის და მისცა იგი მათ. ხოლო მათ სიხარულით შეიწყნარეს და დაისვენეს ეკლესიასა შინა თვსსა პატივით, რომელი-იგი ვიდრე დღეს-აქამომდე ჰგიეს. ხოლო წმიდასა მოციქულსა მისცეს მშუდობა და მოწლედ მოიკითხეს, ამბორს უყვეს და წარმოგზავნეს” (ქცა I: 39).

ექვთიმე იბერიელმა მოციქულთა მოღვაწეობას საქართველოში სპეციალური შრომა უძღვნა, საბოლოოდ განამტკიცა და კანონიზაცია მიანიჭა დებულებას, რომ ქართული ქრისტიანობა თავისი წარმოშობით დაკავშირებული იყო მოციქულთა ხანასთან. ამ შრომას ეწოდება „მოსახსენებელი მიმოსვლათათვის და ქადაგებათა მოციქულისა ანდრეასი.“ ავტორს თავისი შრომის საფუძვლიან დებულების მისაღებად გამოუყენებია ეპიფანე კონსტანტინეპოლისა და ნიკიტა პაფლაგონიელის ტექსტები. ევთიმეს ქართული ვერსიის თანახმად, ანდრია ყოფილა ტრაპიზონში, მეგრელთა ქვეყანაში, შემდეგ ქართველთა ქვეყანაში მდინარე ჭოროხამდე, აქედან გადასულა სოსინაგეთში...(მთაწმინდელის: 1982 24-25).

ამგვარად, წმ. ანდრია პირველწოდებულმა დიდაქარა, არა მარტო გააქრისტიანა, არამედ ღვთის შეწევნით იქ მაკურნებელი წყარო აღმოაცენა, რომელშიც ხალხი მონათლა, სოფელში ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია ააგო, აკურთხა მღვდლები და დიაკვნები, ბოლოს კი საქართველოს პირველ ქრისტიანულ ტაძარში დედა ღვთისას ხელთუქმნელი ხატის – აწყურის ღვთისმშობლის ხატის ასლი დაასვენა.

„ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ანდრია პირველწოდებულის ქადაგებამდე დიდაქარლები წარმართები ყოფილან, შემდეგ კი გაქრისტიანებულან. ოსმალის შემოსვლის მერე ძალით გაუმუსლიმანებიათ, მაგრამ ყველაფრის მიუხედავად, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ისინი მაინც ქრისტიანულ მსახურებას აგრძელებდნენ, რასაც არსებული მასალები ადასტურებს: „დიდაქარაში ხანგძლივი დროის მანძილზე მოქმედებდა ეკლესია. აქ დღემდე შემონახულია ტოპონიმები და ადგილი, სადაც მოსახლეობა ეკლესიის არსებობას ვარაუდობს. ჩვენი საუკუნის 50-იან წლებამდე დიდაქარაში შავაძეთა საგვარეულოში (ბუდე-ნათესაობის

სახელწოდება ფითნანთი) გამოთხოვილი ხანდაზმული ქალები მამაკაცებისაგან მალულად, მისტიკურ გარემოში, საკრალურ ადგილს ესტუმრებოდნენ. იკრიბებოდნენ სოფლის განაპირას ამაღლებულ ბორცვზე, ე. წ. „ნაკაფის სერზე“ მდებარე ნაეკლესიარის მიდამოებში და დაბალ ხმაზე გალობდნენ (მთხრობელთა განმარტებით მღეროდნენ). ამ ადგილს „თარანგელოზის ყელი“ (მთავარანგელოზის ყელი) ეწოდება (მგელაძე, ფაღავა 1999: 139).

ეს ხეობა კულტურულ-ადმინისტრაციულ ცენტრს რომ წარმოადგენდა, ამას არაერთი თქმულება-გადმოცემა მოწმობს. სოფელ გობაძეებში შემორჩენილია ერთი საინტერესო თქმულება და ლექსი თამარ მეფეზე: „სოფელ გობაძეებს ესაზღვრება შავაძეების სამხიარედ, გრძელდება ტყემალათი, ტყემალათის ქვემოთ არის გობაძეების უბანი, აქ ზემოთ არის ნაკაფი, სადაც აღმოჩენილია ეკლესიის ნანგრევები, როცა მუსლიმანობა იყო შემოსული, აქ ჩუმად ადიოდნენ ჯერ კიდევ ქრისტიანული რწმენის ადამიანები ქრისტეს სალოცავში, აქ ასასვლელ გზას რქმევია „თარანგელოზი“. ამ გზისთვის (ბილიკისთვის) ეს სახელი იმიტომ დაურქმევიათ, რომ უძველეს დროში ამ ეკლესიაში ასვლა და ლოცვა მოუწადინებია თამარ მეფეს და მის ამაღას. იქ ასასვლელი გზა ხეირიანი (წესიერი) არ ყოფილა, ამიტომაც იქაურებს ტყე გაუკაფავთ და ამ გზისთვის „თარანგელოზის გზა“ // „ხანუმის გზა“ (დედოფლის გზა) დაურქმევიათ, დღესაც ეძახიან ამ სახელს, ისინი ხანუმში თამარ მეფეს მოიაზრებენ.

„ნანეფვარი // ნეფიკალო“ ამ სახელით სოფელ უჩხოში, ერთ-ერთი გორაკის მდელის მოიხსენებენ, სადაც თურმე თამარ მეფე დადიოდა. იქ ახლოს ყოფილა „თამარის ხიდიც“. ხიდის ზემოთ მდელის კი რქმევია – „საყდრი სერი“ // „თარანგელოზი“. ამ მთიდან (საყდრი სერი//თარანგელოზიდან), გზა სამად ნაწილდება: ერთი გზა- გურიაში მიდის. მეორე გზა მაჭარელათში, ხოლო მესამე – სოფელ უჩხოსკენ. „საყდრი სერი“ // „თარანგელოზი“ თამარ მეფის აშენებული ყოფილა და მეფე ხშირად დადიოდაო. ამავე სოფლის სახელწოდებაც კავშირშია სამი გზისა და ხევის სახელდებლსთან. უჩხო-თურქულია, უჩ-სამი, რაც ქართულად „სამ ხევს“ ნიშნავსო. თამარის ხიდიდან ერთი გზა გურიაში, მეორე ხირხათის ყალესკენ (ხიხანის ციხე) და მესამე სოფლისკენ მიდისო (მთქ. ო. აბულაძე, დაბ და მცხ. სოფ. უჩხოში. 75 წ. ძირკვაძე თ. დაბ. და მცხ. სოფ. უჩხოში. 49 წ. ჩავ. 2011 წ. პირადი არქივი). ამ ხეობაში ვერ ნახავთ სოფელს, გეოგრაფიულ ტოპონიმებს, რომელთაც კავშირი არ ჰქონდეს თამარ მეფის სახელთან. ამ ადგილს თამარ მეფე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, ტაძარში აივლიდა „ილოცავდა“ და გზას ისე გააგრძელებდა.

როგორც დიდაჭარის მკვიდრი თ. წულუკიძე წერს: „დიდაჭარა ძველთაძველი სოფელია, ამიტომაც იყო, რომ სწორედ სავანე I საუკუნეში ანდრია პირველწოდებულმა ამ სოფელში ჰპოვა... ადგილს, სადაც სავარაუდოდ, უნდა აგებულიყო პირველი ეკლესია საქართველოში და არა მარტო საქართველოში, ამჟამად „თარანგელოს“ ვუწოდებთ. ვფიქრობ, რომ ანდრია პირველწოდებულის

მიერ აგებული ტაძარი ძელისა უნდა ყოფილიყო და შემდგომად იმ ადგილას უნდა აღმართულიყო ახალი ტაძარი მთავარანგელოზის სახელობისა“ (წულუკიძე 2009: 12).

„ქართლის ცხოვრებიდან“ ასევე ვგებულობთ, რომ ანდრია პირველწოდებულმა დიდაჭარის გაქრისტიანების შემდეგ „გარდამოვლო მთა, რომელსა ეწოდების რკინის ჯუარი და თქმულ არს, ვითარმედ ჯუარი. იგი თვთ ნეტარისა ანდრიას მიერ აღმართულ არს. ხოლო ვითარცა შთავლო ხევი ოძრახისა და მოვიდა საზღუართა სამცხისათა, დაივანა სოფელსა, რომელსა ეწოდების ზადენ-გორა“ (ქართლის ცხოვრება 1955: 38).

შუახვევის რაიონის მარეთის ხეობაში „სანალიას მთაზე არის ადგილი, რომელსაც „რკინის ჯვარს“ ეძახიან. ჟურნალისტ ოთარ ფუტყარაძეს ტოპონიმ „რკინის ჯვართან“ დაკავშირებით მნიშვნელოვანი კვლევები უწარმოებია, ავტორი სვამს კითხვას – აქ ხომ არ იგულისხმება მდინარე სანალიისწყლის სათავესთან ახლომდებარე რკინისჯვრის გადასასვლელი, რომელიც სანალიის საიალადო სადგომს გადმოჰყურებს. მით უმეტეს, რომ მასზე გამავალი გზა ოდითგანვე აჭარას შავშეთ-ერუშეთთან და ტაო-კლარჯეთთან, აქედან ფოცხოვის ხეობით კი მესხეთთან აკავშირებდა.

ზეკარზე ამახვილებს ყურადღებას პროფესორი იური სიხარულიძე და აღნიშნავს, რომ დაბალი გადასასვლელის გამო იგი მგზავრთათვის ზამთარ-ზაფხულ მოსახერხებელი იყო. მის ნაშრომში “შავშეთ-იმერხევი” ვკითხულობთ: „ყვირალას უღელტეხილი – შავშეთის ქედზე. აქედან ერთი გზა დემურ-ყაფით მიდის (მარეთის ხეობა), ხოლო მეორე ყარა-გოლზე (სხალთის ხეობისკენ). თურქული სახელწოდება დემურ-ყაფი – რკინის კარი – აქ რკინის ჯვრის სახენაცვალი ფორმა ხომ არ არის?

არქეოლოგებმა, რკინისჯვართან ახლომდებარე „კილდის ქვაბები“ გამოიკვლიეს და აქ უძველესი ადამიანების (ენეოლითიდან ნეოლითზე გარდამავალი პერიოდის ცხოვრების კვალი აღმოაჩინეს. გამოქვაბულების ახლობელ სერებზე კი ქვაკაცებია აღმართული, როლებიც წარმართული ხანის სალოცავებს წარმოადგენდა (ფუტყარაძე 2013: 84). 2001-სა და 2002–წლებში მოეწყო ექსპედიციები, რომელთა კვლევებმა ერთხელ კიდევ ცხადყო, რომ ამ ადგილებს უძველეს დროს მნიშვნელოვანი დანიშნულება ჰქონდა (დიასამიძე, ებრაღიძე 2011: 54-55). ფართო მაშტაბის კვლევები, უფრო ცხადყოფს ამ ტოპონიმების კავშირს არსებულ სინამდვილესთან.

ღვთიურ სასწაულებს პარალელები ეძებნება, როგორც ძველ აღთქმაში, ასევე ახალი აღთქმის იგავებში. კერძოდ, მოსეს მიერ სინაის უდაბნო რეფიდიმში გაყვანილი ისრაელები, უფლის შემწეობით მოსემ წყურვილისგან იხსნა: „უფლის ბრძანებით, ისრაელთაგან იახლა უხუცესი, ხორების კლდეზე დაჰკრა კვერთხი, საიდანაც მართლაც გადმოვიდა წყალი და ისრაელთ მოუკლა წყურვილი (გამოსვლა, თ. 16-18) (ბიბლია 1989: 73).

იმავე თქმულებებს შეიძლება დავუკავშიროთ მეორე მნიშვნელოვანი თქმულება, რომელსაც ოსმალთა თვითმპყრობლური რეჟიმის მიუხედავად, პირვანდელი, ბიბლიური სახე არ დაუკარგავს, კერძოდ, შუახვევის რაიონის სოფელ შუბნის მკვიდრ იოსებ ებრალიძის (70წ) გადმოცემით: „სანალიის მთაზე არის ადგილი, რომელსაც „ფეილამბრის წყალს“ უწოდებენ. ფეილამბერს, მთასთან კლდეზე ხელი მიუდვია და იქედან (კლდის შუა ნაწილიდან) გადმოსულა წყალი. მის მერე ამ ადგილს „ფეილამბრის წყალს“ უწოდებენ (მთქ. ებრალიძე იოსებ, დაბადებული და მცხოვრები სოფ. შუბანში, ჩაიწერა და მასალა მოგვარდა ნათია ებრალიძემ, 2005).

ძველი აღთქმის მიხედვით, უფლის რჩეული – მოსე წინასწარმეტყველი, ასევე ახალი აღთქმის მოციქულთაგანი ანდრია პირველწოდებული, რომელმაც დიდაჭარის მკვიდრთათვის, სასწაულებრივი ძალით წყალი აღმოაცენა.

აჭარული თქმულების ვარიანტში მთავარი სასწაულმოქმედი ფეილამბერია, მაგრამ მთქმელი ვერ აკონკრეტებს, თუ რომელ მოციქულზეა საუბრი. საფიქრებელია, „რკინი ჯვრისა და „ფეილამბრის წყლის“ – სასწაულმოქმედი პიროვნება ერთი და იგივე წმინდანი იყო, ანუ წმინდა ანდრია, რომელმაც ამ მხარეში იმოგზაურა, ღვთის შეწევნითა და მაღლით მრავალი სასწაული მოახდინა და აჭარა გააქრისტიანა.

ლიტერატურა:

ბიბლია 1989: „ბიბლია,, საქართველოს საპატრიარქო გამომცემლობა თბილისი.

გოგიტიძე 1990: გოგიტიძე სიმონ, „ანდრია მოციქულის მოღვაწეობა აჭარაში“, ლიტერატურული ჟურნალი „ჭოროხი“, №4.

დასამიძე 2011: დასამიძე ბიჭიკო, ებრალიძე ტარიელ, „ხეობის ისტორიულ-არქეოლოგიური მიმოხილვა“ წიგნში „მარეთის ხეობა“ (ისტორიულ-პუბლიცისტური ნარკვევები) სს„გამომცემლობა აჭარა“ ბათუმში

ინგოროყვა 1954: ინგოროყვა პ, გიორგი მერჩულე, გამომცემლობა თბ.,

კიშინი 1918: კიშინი, „იანვრის, თებერვლის, მარტის, აპრილის და მაისის თვეთა ტექსტები, გამოცემა რუსეთის სამეცნიერო აკადემიისა, კკველიძის რედაქტორობით, ტფილისი, ტ. I.

საბანისძე 1987: საბანისძე იოანე „აბოს წამება“, (ქართული მწერლობა, ტ, I, გამომცემლობა „ნაკადული, თბილისი.

საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი: 2007: საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი, ავტორ-შემდგენლები: ე. გაბიძაშვილი, მ. მამაცაშვილი, ა. ღამბაშიძე, თბილისი.

მგელაძე 1999: მგელაძე ნუგზარ, ფაღვა მამია, „ანდრია პირველწოდებული სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში და კულტურული მემკვიდრეობის საკითხები აჭარაში“, ჟურნალი „ლიტერატურული აჭარა“, №3.

მთაწმინდელი 1982: მთაწმინდელი ექვთიმე, ქართული ვერსია, მ. საბინინის გამოცემა „საქართველოს სამოთხე“, თბილისი.

ფუტკარაძე 2013: ფუტკარაძე ოთარ, „სად მდებარეობს მთა, სადაც ანდრია პირველწოდებულმა რკინის ჯვარი აღმართა“, ჟურნალი „ჭოროხი“ №1, 2013.

ფუტკარაძე 2013: ფუტკარაძე ოთარ, ინტერნეტ ვებ-გვერდი (www.litklub.ge.-biblioteka-publicistika.0.futkaradze.maretis xeobis narkvevi)

ქართლის ცხოვრება 1955: ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, სახელგამი, თბილისი.

წულუკიძე 2009: წულუკიძე როსტომ, „დიდაჭარლობა,, საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სხალთის ეპარქია საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა

ხალვაში 2009: ხალვაში რამაზ, „ანდრია პირველწოდებულის მისიონერული მოგზაურობების მარშუტი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა” საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტი, სხალთის ეპარქია, ხულო-დიდაჭარა-მასალები

Naile Mikeladze

Shota Rustaveli State University, Batumi

St. Andrew the First-Called and Legends Connected to Him Abstract

According to the written sources the first preaching of Christianity in Georgia, one of Apostles of Jesus Christ – Andrew the First-called started in Adjara. According to sources: “shevida kuekhanasa kartlisasa, romelsa did-achara etsodebis... da aghashena eklesia mshvenieri sakhelsa zeda khovlad-tsmindisa ghvtismshoblisasa... tsarmoemarta da gardamovlo mta, romelsa etsodebis rinis juari... shtavlo kheli odzrakhisa da movida sazghvarta samtskhisasa, daivana sofelsa, romelsa etsodebis zadenbore”... (“Georgian Chronicles” I, Tbilisi, 1955: 39).

Thus, according to written and historical sources, Christianity in Adjara was spread by St. Apostle Andrew. According to the existed data, Christianity was spread in the territory of the Black Sea during the period of apostles.

In Shuakhevi region Mareti Valley, on “Sanalia” mountain there is a place which is called “Rkinis Jvari” (metal cross). In connection to this, there is a saying that in the ancient period there was a metal cross there which was put up by their ancestor. That is the reason why that place was called this name.

According to the sources it is confirmed that Andrew the First-Called preached Christianity in Adjara. Apart from this important source, in this chronicle we meet lots of toponyms typical for Adjarian folklore, which give us the basis to think about the identity of literary source and folkloric materials.

საკვანძო სიტყვები: ქრისტიანობა, ჯვარი, აჭარა, ანდრია პირველწოდებული.

Key words: Christianity, cross, Adjara, Andria the First-Called

გერმანულ და ქართულ გეოგრაფიულ სახელთა საერთო თავისებურებანი

ენების ტიპოლოგიური შეპირისპირება საკმაოდ საინტერესო პროცესია. ეს პროცესი კიდევ უფრო საინტერესო აღმოჩნდა სხვადასხვა სისტემის ენებში. კერძოდ, ჩვენ გამოვიკვლიეთ გერმანული და ქართული გეოგრაფიული სახელები. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი სხვადასხვა სისტემის ენებია, მათ ბევრი საერთო თავისებურებანი აღმოაჩნდათ.

კვლევისას გამოიკვეთა, რომ გერმანული და ქართული გეოგრაფიული სახელების წარმოშობისას გადამწყვეტ როლს თითქმის ერთი და იგივე ფაქტორები თამაშობდა. ამიტომ გეოგრაფიული სახელები დავყავით ექვს ძირითად ჯგუფად:

1. გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით წარმოქმნილი სახელები, რომელთა სახელდება ტერიტორიულმა მდებარეობამ განაპირობა. მაგ.: ბათუმი, გორი, ხაშური, ურეკი;
2. ისტორიული ფაქტის მიხედვით წარმოქმნილი სახელები, რომელთა სახელდება ისტორიული ფაქტითაა განპირობებული. მაგ.: მახინჯაური, სიღნაღი;
3. ანთროპოპონიმური სახელები, რომელთა სახელდება ადამიანთა სახელსა თუ გვარზეა დამოკიდებული. მაგ.: რუსთავი, სტეფანწმინდა;
4. ზოოლოგიური და ბოტანიკური სახელები, რომელთა სახელდება ცხოველთა და ფრინველთა სახელს ეფუძნება. მაგ.: საირმე, სამტრედია, კაკაბეთი, ნუკრიანი, ვარდისუბანი;
5. ხალხური სახელები, რომლებიც ლეგენდების და ხალხური ეტიმოლოგიის მიხედვით დაარსდა. მაგ.: სურამი, თბილისი;
6. რელიგიური გეოგრაფიული სახელები, რომლებიც წარმოიშვა რელიგიური პირებისა და რიტუალების მიხედვით. მაგ.: ალავერდი, ბრეთი.

ორივე ენაში ჭარბობს გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები. ამიტომაც გეოგრაფიულ საკუთარ სახელებში ხშირად ფიგურირებს გეოგრაფიული ტერმინები: Berg-მთა, Quelle/Brunnen-წყარო, Bach-ნაკადული, წყარო, Wasser-წყალი, Hein-ჟალა Tal-ველი, და სხვა.

გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით ნაწარმოები გერმანული გეოგრაფიული სახელებია:

-berg: Feldberg, Winterberg, Eichelberg, Württemberg, Nürnberg, Herrenberg, Mittenberg, Grünberg, Schramberg, Landsberg, Parsberg, Bamberg, Sonneberg, Stolzberg, Heinsberg, Marsberg, Schönberg, Goldberg, Sternberg, Herzberg, Perleberg, Altenberg, Eisenberg, Annaberg.

-bach: Kreuzbach, Steinbach, Grünbach, Sauerbach, Laubach, Büchenbach, Erlenbach, Mischelbach, Breitenbach, Schlangenbach, Adelsbach, Mosbach, Eberbach, Offenbach, Miesbach, Ansbach, Kulmbach, Korbach.

-quelle /brunn(en):Mühequelle, Schönbrunn.

-tal:Berental, Baunatal.

höhe:Friedrichshöhe.

გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით ნაწარმოები ქართული გეოგრაფიული სახელებია:

-მთა: შუამთა, მთისძირი.

-წყარო:ცხრაწყარო, დედოფლისწყარო, თეთრიწყარო, სამთაწყარო.

-ჭალა:ფონიჭალა, სართიჭალა, ვერტყვიჭალა, ავჭალა, ჭალადიდი.

-წყალი: ცხენისწყალი, ხობისწყალი.

-ხევი: შუახევი, მეჯვრისხევი, კისისხევი, ორხევი, ქვათახევი. აღსანიშნავია, რომ იმერეთში არსებობს სოფელი „ხევი“.

გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით ნაწარმოები სახელები, შეიძლება გარკვეული შინაარსის მატარებელიც იყოს. მაგალითად, „**ურევი**“ - ტყიანი გაუვალი ადგილი, სადაც მონადირეებს უჭირდათ ნადირობა.

„**გუდაური**“ ანუ ქალაქი მთის წვერზე„გუდაუ“ აფხაზური სიტყვაა და მთის წვერს ნიშნავს, -ურ ქონების სუფიქსია ქართულ ენაში, -ი სახელობითი ბრუნვის ნიშანი.

„**ქუთაისის**“სახელწოდებაც გეოგრაფიული მდებარეობით არის განპირობებული. იგი ნაწარმოებია ძველი ქართული ლექსემისაგან „ქუათო“, რაც თანამედროვე ქართულ ენაში „ქვიანს“ ნიშნავს. ხოლო ი-ტოპონიმიკური სუფიქსია. ქუათოსი - ეს იყო მისი თავდაპირველი სახელი, ხოლო შემდგომში ენის ევოლუციის ფონზე ჩამოყალიბდა „ქუთაისი“.

„**ცაგერი**“ - ტერიტორიის სახელწოდება სვანურიდან იღებს სათავეს, რომელიც სვანური სიტყვა „ცაგ“-ისგან წარმოსდგება, რაც „ეკალს“ ნიშნავს. -ერ- დერივატიც სვანურია. ამრიგად, ცაგერი „ეკლიან ადგილს“ აღნიშნავს.

საინტერესოა „**ხაშურის**“ ეტიმოლოგია. ძველად ხაშურის მიდამოები ტყეებით ყოფილა დაფარული, სადაც მინერალური წყაროები მოედინებოდა. სულხან-საბა ორბელიანს თავის ლექსიკონში („ქართული ლექსიკონი“) შეტანილი აქვს სიტყვა ხაშური-„მლაშე წყლის მარილი, გინდა რაც წყალსა და ტბისაგან მარილის მსგავსი რამ გამოვა: შაბი, ბავრუკი, გვარჯილა და მისთანანი...“(ორბელიანი, 1993:203). თქმულების თანახმად, მინერალური წყაროებით მდიდარი მიდამოების ამოშრობის შედეგად დარჩა მლაშე,

მარილიანი ნიადაგები. სიტყვა ხაშური მარილიან, მლაშე ნიადაგს, ადგილს ნიშნავს. ამიტომ ამ მიდამოებს „ხაშური“ დაერქვა.

გეოგრაფიული სახელები შეიძლება ერთ-ერთ ისტორიულ საინფორმაციო წყაროდაც ჩაითვალოს. ეს ეხება ისტორიული მოვლენების მიხედვით ნაწარმოებ გეოგრაფიულ სახელებს.

ისტორიული ფაქტის მიხედვით წარმოქმნილ სახელს წარმოადგენს „მახინჯაური“. ოსმალთა ბატონობის დროს აქ ქრისტიან ხალხს იჭერდნენ და სახეზე ჭრილობებით ამახინჯებდნენ, ამიტომაც ამ ტერიტორიაზე მაცხოვრებელი ხალხისთვის „მახინჯი-გიაური“ უწოდებიათ. მუსლიმანური სამყარო ქართველებს „გიაურებად“, მოიხსენიებდა, საიდანაც მოგვიანებით „მახინჯაური“ წარმომდგარა.

„სიღნაღი“- „სიღნაღ“თურქული წარმოშობის სიტყვაა, და„თავშესაფარს“ ნიშნავს, რადგანაც ქალაქს გარს აკრავს დიდი გალავანი,რომელიც ადგილობრივმა მოსახლეობამ ლეკებისაგან დასაცავად ააგო. სწორედ ამიტომ დამპყრობილებმა ადგილს„ქართველთათავშესაფარი“ უწოდა.

„გურჯაანი“-ს წარმოშობა შეგვიძლია განვიხილოთ ხალხურ ეტიმოლოგიაზე დაყრნობით. ერთ-ერთი ვერსიით, „გურჯი“ თურქული სიტყვაა და „ქართველს“ ნიშნავს, ხოლო „აანი“-ის სახელწოდებით თურქები მოიხსენიებენ „სადგომს“. ამიტომაც არსებულ ტერიტორიას ეწოდა გურჯაანი, რაც ქართველთა სადგომს, საცხოვრებელს ნიშნავს.

ისტორიული მოვლენების მიხედვით ნაწარმოები გერმანული გეოგრაფიული სახელებია: Köln-კიოლნი, Frankfurt-ფრანკფურტი, Stuttgart-სტუტგარტი

კიოლნის ადგილას ძველად რომაელების კოლონია იყო. აქედან მოდის ქალაქის სახელწოდებაც: Köln= Kolonie.

Frankfurtსიტყვასიტყვით ითარგმნება, როგორც „ფრანკების ფონი/გასასვლელი მდინარეში“. (Frank= Franken-ფრანკები, Furt= Durchgang durch einen Fluss, eine Furt-მდარეში გასასვლელი/ფონი.) მაშასადამე Frankfurt-ი ნიშნავს დასახლებას ფრანკების ფონთან (die Siedlung an der Furt der Franken).

Stuttgart-ის ადგილას მეათე სუკუნის შუა წლებში შვაბმა ჰერცოგმა ლიუდოლფმა დააარსა ცხენთსაშენი (Pferdegestüt). შუა საუკუნეებში ჰქვიოდა „Stuotgarte“, რაც დაკავშირებული იყო სიტყვებთან Garten-ბაღი და Stout –რაც მაშინ ჯოგს, რემას ნიშნავდა. აქედან მოდის სიტყვა Stute-ფაშატი, ჭაკი (დედალი ცხენი).

ანთროპოპონიმიკური გეოგრაფიული სახელები მრავლად არის გერმანიაში.როგორიცაა: Ludwigsburg, Ludwigshen, Friedrichshafen, Friedrichshall, Ebermannstadt, Karlsstadt,

Königshofen, Michelstadt, Michelbach, Hermeskeil, Königswinter, Petershagen, Wilhelmshaven, Ludwigslust, Ludwigsfelde, Franzburg და ა. შ.

ანთროპოპონიმური გეოგრაფიული სახელები შედარებით იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ქართულშიც. მაგალითად, სტეფანწმინდა, ნინოწმინდა, გიორგიწმინდა, კუჭატანი, ვაჩნაძიანი, თამარისი, თამარაშენი, სადემეტრაო (ბაღდათი), საგურამო (მცხეთა), ანდრიაწმინდა (ახალციხე).

ზოოლოგიური და ბოტანიკური გეოგრაფიული სახელები არის ორივე ენაში, თუმცა გერმანულ ენაში ისინი უფრო ნაკლებადაა, ვიდრე ქართულში. მაგალითად, Schwandorf, Hammelburg, Wolfhagen, Wolfenbuttel, Wolfsburg, Berental, , Schlangenbach, Vogelweide, Ochsenmühle, Katzendarm (Sachsen-Anhalt), Rosenberg, Rosenthal, Rosen.

ქართული ზოოლოგიური გეოგრაფიული სახელებია: საირმე, საბუე (ყვარელი), მგლიანი (დუშეთი), სამტრედია (ამ ადგილას მრავლად ყოფილამტრედები), ნუკრიანი (სიღნაღი). როგორც თქმულება მოგვითხრობს, ნუკრი სოფელს მისჩვევია, ყველა ხელით აჭმევდა. ერთხელ ნუკრი სოფელში დაფეთებული შემოვარდნილა. ხალხს საფრთხე უგვრძნია და ციხეში ჩაკეტილა. მართლაც ცოტა ხნის შემდეგ სოფელს მტერი შემოსევია. ასე გადაურჩენიათ სოფლის მოსახლეობას თავი. ამის შემდეგ კი სოფელს ნუკრიანი უწოდეს.

გერმანული ბოტანიკური გეოგრაფიული სახელებია: Rosenberg, Veilchenthal, Weinberg.

ქართული ბოტანიკური გეოგრაფიული სახელები ხშირად ნაწარმოებია სიტყვა „უბანი“-ის დართვით. მაგალითად, ვარდისუბანი, ვაზისუბანი.

ხალხური გეოგრაფიული სახელები, რომელებიც ლეგენდების და ხალხური ეტიმოლოგიის მიხედვით დაარსდა მრავლად არის ქართულში. განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი:

სურამი- თქმულების მიხედვით ამ ადგილას ცხოვრობდა ორი ახალგაზრდა. ქალს სურქმევია, ვაჟს - რამი. მათ ძალიან ჰყვარებიათ ერთმანეთი. მშობლების წინააღმდეგობის მიუხედავად მაინც დაქორწინებულან და ამ ადგილას დასახლებულან.

ქალაქ „**თბილისის**“ სახელწოდება წარმოიშვა ზედსართავი სახელის „თბილი“ და სუფიქსი „-ის“-ს შეერთებით. ლეგენდის თანახმად, თბილისის სახელდება მოხდა თბილი წყაროები საღმრთის საფუძველზე.

რელიგიური გეოგრაფიული სახელები წარმოიშვა რელიგიური პირებისა და რიტუალების მიხედვით. მაგალითად, როგორიცაა, **ალავერდი** (კახეთი). ალავერდი თურქულ-ებრაული წარმოსობისაა. „ალაჰი“ -მუსლიმანთა ღმერთი, ხოლო „ვერდ“ ბოძებას ნიშნავს (გაბიაშვილი, მამაცაშვილი, ღამბაშიძე, 2007, გვ. 25).

ასევე რელიგიური წარმოშობისაა **ბრეთი** (სოფელი ქართლში). ამ სოფელში VI საუკუნეში ცამეტი ასურელი მამა (ბერი) მოღვაწეობდა (გაბიაშვილი, მამაცაშვილი, ღამბაშიძე, 2007, გვ. 40).

თაბორი (სოფელი ცაგერის რაიონში) ბიბლიური წარმოშობის გეოგრაფიული სახელია. საქართველოში იგი ჰქვია მდინარესაც. ძველად საეკლესიო ნაგებობებს ხშირად არქმევდნენ ბიბლიურ სახელებს.

რელიგიური გეოგრაფიული სახელები არსებობს გერმანულ ენაშიც: Münster, Altkirch, Neukloster. გერმანული რელიგიური გეოგრაფიული სახელები ხშირად წმინდანების სახელებისგან არის ნაწარმოები: Annaberg, Clausthal, Georgenthal, Johanneskirchen, Marienthal, Martinskirchen. მსგავსი ქართული გეოგრაფიული სახელებია: ნინოწმინდა, გიორგიწმინდა, ანდრიაწმინდა.

ისევე როგორც გერმანულში, ქართულშიც არსებობს ერთ კონკრეტულ დენონტატზე აგებული სახელები.

მაგალითად „neu“/„ახალი“ : Neustadt (ახალქალაქი), Neudorf (ახალსოფელი), Neuwied, Neuburg (ახალციხე), ახალშენი (ხელვაჩაური), ახალდაბა.

St.=Sankt/წმინდა: St. Gallen, St. Georgen, St. Blasien, St. Gilgen, St. Ingbert, წყალწმინდა (ლანჩხუთი), ანდრიაწმინდა (ახალციხე), ნინოწმინდა, გიორგიწმინდა (საგარეჯო), სტეფანწმიდა.

Wasser/წყალი: Schwarzwasser (Bielitz), ორწყალი (სოფელი ხევსურეთში), ცხენისწყალი, წყალტუბო, წყალწმინდა, დედოფლისწყარო, წყაროსთავი (საგარეჯო), ცხრაწყარო (ზესტაფონი), სამთაწყარო.

Burg/ციხე: Rotenburg, Bernburg, Offenburg, Moosburg, Weißenburg, Coburg, Marburg, Dillenburg, Oldenburg, Cloppenburg, Flensburg, Wittenburg, Naumburg, Merseburg, უფლისციხე, ველისციხე, ვარციხე, ბაკურციხე, ციხისძირი.

ორივე ენაში გავრცელებულია stadt/ქალაქი და dorf/სოფელი-ით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები: Freudenstadt, Michelstadt, Albstadt, Hochstadt, Darmstadt, Pfungstadt, Lippstadt, Glückstadt, Mutterstadt, Aulendorf, Geldorf, Mühlendorf, Alsdorf, Dusseldorf, Meldorf, Lachendorf, Hennigsdorf, Tütendorf, Schulendorf, Dickendorf, Siegersdorf, ახალქალაქი, ახალსოფელი. ამ მხრივ გერმანული ვარიანტები ჭარბობს.

გერმანულ და ქართულ ენებში გეოგრაფიული სახელები ნაწარმოებია სიტყვით Burg/ციხე. მაგალითად, Bernburg, Rotenburg, Offenburg, Moosburg, Weißenburg, Coburg, Marburg, Dillenburg, Wartburg, Oldenburg, Cloppenburg, Flemburg, Wittenburg, Naumburg, Merseburg, ახალციხე, უფლისციხე, ველისციხე, ვარციხე, ბაკურციხე, ციხისძირი.

ორივე ენაში შეგვხვდა გეოგრაფიული სახელები, რომლებიც მთელი წინადადებისგან შედგება: Siehdichfür Sachsen, Schauinsland Baden, Kehr wieder, Wartburg, არაშენდა, ვარძია, ვარციხე.

როგორც ვხედავთ, გეოგრაფიული სახელების უმეტესობა ორივე ენაში სიტყვათწარმოების საშუალებით არის ნაწარმოები, თუმცა ერთფუძიანი სახელებიც მრავლადაა.

ამრიგად, გერმანული და ქართული გეოგრაფიული სახელების შეპირისპირების საფუძველზე გამოვლინდა მათი ეტიმოლოგიური მსგავსება და განსხვავება. ორივე ენაში ჭარბობს გეოგრაფიული ტერმინოლოგიით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები. გერმანულ ენაში მრავლადაა ანთროტოპონიმური გეოგრაფიული სახელები, სამაგიეროდ, ქართულ ენაში ლეგენდებზე და ხალხურ ეტიმოლოგიაზე დაყრდნობით მიღებული გეოგრაფიული სახელები ჭარბობს. ქართულ ენაში გერმანულთან შედარებით მრავლადაა ცხოველებისა და მცენარეების სახელებისგან ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები. საბოლოოდ კი დავადგინეთ, რომ გეოგრაფიულ სახელთა უმეტესობა ორივე ენაში მსგავსი სემანტიკური ერთეულებითაა ნაწარმოები (იგულისხმება გეოგრაფიული, ისტორიული და ანთროტოპონიმური საწყისები.).

ლიტერატურა:

1. ბედოშვილი, გ., მამაცაშვილი, მ., დამბაშიძე, ა. (2007). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. თბილისი.
2. ბედოშვილი, გ., (2006) ქართულ ტოპონიმთა განმარტებით-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. თბილისი.
3. სულხან-საბა ორბელიანი. (1993). ქართული ლექსიკონი. გამომცემობა „მერანი“. თბილისი.
4. Schmidt W. (1982). Deutsche Sprachkunde; Volk und Wissen, volkseigener Verlag. Berlin
5. Iskos A., Lenkova A. (1970). Deutsche Lexikologie. Издательство «Просвещение». Ленинград.
6. Stepanowa M.D. Černyšewa I.I. (1986). Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Vysšaja Škola. Moskau.
7. Fleischer W.(1983). Deutsche Sprache (Kleine Enzyklopedie); VEB Bibliographisches Institut: Leipzig.

Tsisana Modebadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The Common Peculiarities of the German and Georgian Geographical Names

Abstract

The common peculiarities are discussed in the article, which are characteristic for the German and Georgian geographical names. As the researches have revealed, the German and Georgian geographical names are originated according to the almost same principles (geographical, historical and anthroponymic bases are meant.).

საკვანძო სიტყვები: გეოგრაფიული სახელები, ისტორიულ-ანთროტოპონიმური, ზოოლოგიურ-ბოტანიკური, რელიგიური

Key words: geographical names, historical, anthroponymic, zoological-botanical, religious

სულხან-საბა ორბელიანის ევროპაში მოგზაურობის შეფასებისათვის

ქართლის ტახტზე მეფედ დასამტკიცებლად, 1712 წლის აპრილში, გაემგზავრა ვახტანგი (ვახტანგ VI). მას თან დიდი ამაღა გაჰყვა, რომელშიაც სხვებს შორის საყოველთაოდ ცნობილი სულხან-საბა ორბელიანიც იყო.

ამ დროისათვის ირანი თავის გავლენას სრულიად ავრცელებდა აღმოსავლეთ საქართველოზე და ქართლის თუ კახეთის სამეფო ტახტებზე მხოლოდ გამაჰმადიანებულ ქართველებს ამტკიცებდა მეფეებად. ვახტანგი კი სარწმუნოების შეცვლას არ აპირებდა. XVIII საუკუნიდან ირანის იმპერიაში რელიგიური მომენტი თითქმის აღარ განსაზღვრავდა სახელმწიფოებრივი ურთიერთობის შინაარსს, მაგრამ ქართლის ვალის ოფიციალურ მაჰმადიანობას შაჰის სახელმწიფო მაინც სერიოზულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ქართლის მმართველის მაჰმადიანობა იმას ნიშნავდა, რომ ირანი “გურჯისტანს” თავის პროვინციად განიხილავდა; თუმცა, ქართლის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ამას არსებითი ცვლილება არ მოუტანია. აღმოსავლეთ საქართველოსადმი ასეთი პოლიტიკით ირანი აშკარად უპირისპირდებოდა რუსეთისა და ოსმალეთის მიზნებს ამ ქვეყანაში. გარდა ამისა, “გურჯისტანის” “ქრისტიანობი”, რასაც ირანი საქართველოში რუსული ორიენტაციის გამარჯვებად მიიჩნევდა, გამოიწვევდა ირანში სხვა ქრისტიანთა განმათავისუფლებელ მოძრაობას: ამიტომაც შაჰი ბევრ დათმობაზე მიდიოდა “გურჯისტანის ვალის” წინაშე, უმატებდა მას ტიტულებს, უდიდებდა “ჯამაგირს”, აძლევდა სოფლებს ირანში, ოღონდ ირანის შაჰისა და მისი ოფიციალური სარწმუნოების ერთგული ყოფილიყო.

მაჰმადიანობის უარყოფელი ვახტანგი შაჰმა ქირმანს გაგზავნა ტყვედ, ქართლი კი იესე ალი ყული-ხანს გადასცა. იესე ძმათაგან გამორჩეოდა თავისი ირანოფილობით. მისმა მმართველობამ საზოგადოების თითქმის ყველა ფენის საერთო უკმაყოფილება გამოიწვია. მისი უკიდურესი მაჰმადიანობა, მრავალცოლიანობა და შაჰისადმი უტყვი მორჩილება, აღშფოთებას იწვევდა ყველა პატრიოტ ქართველში. მის საწინააღმდეგოდ მძლავრი მოძრაობა წამოიშვა.

XVII ს-ის მეორე ნახევრიდან დაიწყო ევროპის სავაჭრო კაპიტალის შემოჭრა აღმოსავლეთის ქვეყნებში. ევროპელი (განსაკუთრებით ფრანგი და ინგლისელი) კომერსანტები მრავლად გაჩნდნენ თურქეთსა და ირანში. ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში უნდა გაზრდილიყო ევროპელი კომერსანტების ინტერესი ამიერკავკასიის ქვეყნებისადმი, კერძოდ, საქართველოსადმი. აქეთკენ წამოსულ უცხოელ ვაჭრებს ჩვეულებრივ თან მოჰყვებოდნენ რომის კათოლიკური ეკლესიის მისიონერებიც.

XVIII საუკუნის დასაწყისში ქართლის სახელმწიფოს მმართველი ზედაფენა თანდათან ცვლიდა თავის დამოკიდებულებას რომისადმი და კათოლიციზმისაკენ იხრებოდა. საქართველოში ევროპული ორიენტაცია წარმოიშვა. ეს უკანასკნელი ღრმად მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. ახლა ირანი, ალბათ, ქართლის გაკათოლიკებას ნაკლებ საშიშროებად მიიჩნევდა. რასაკვირველია, ირანელ და თურქ ასიმილატორებს არც ევროპული სახელმწიფოების გავლენა აწყობდათ საქართველოში. მაგრამ, მათი აზრით, ორიენტაცია ევროპაზე შეაჩერებდა უფრო სახიფათო და რეალურ საშიშროებას მეფის რუსეთის დამკვიდრებას კავკასიაში.

დადგა საგარეო პოლიტიკის ახალი კურსის გამოცდის დროც. ქართველებმა ვახტანგ VI-ის საქართველოში დაბრუნების საკითხის მოგვარება ევროპის საშუალებით სცადეს, სადაც სპეციალურად იქნა გაგზავნილი სულხან-საბა ორბელიანი (**ლოვარდ ტუხაშვილი**).

სულხან-საბას მთავარი მიზანი ვახტანგის გამოსახსნელად ევროპის სახელმწიფოთა დახმარების მიღება იყო. იგი რომის პაპს შაჰის წინაშე შუამდგომლობასა და ფულად დახმარებას სთხოვდა. ეს ფულიც იმავე მიზნისათვის იყო საჭირო, რათა შაჰის კარი მოექრთამათ ძვირფასი ტყვის დასახსნელად. ასეთი დახმარებისა და მფარველობის საზღაურად სულხან-საბა ორბელიანი პირობას იძლეოდა, რომ საქართველო კათოლიკურ სარწმუნოებას მიიღებდა და აღმოსავლეთ რომისა და საფრანგეთის ერთგული მოკავშირე იქნებოდა. რომის პაპმა კლიმენტი XI-მ მხარი დაუჭირა სულხან-საბას და იშუამდგომლა კიდევაც საფრანგეთის იმპერატორ ლუი XIV-ის წინაშე...

მივაქციოთ ყურადღება რას წერს ცნობილი ქართველი პოეტი მუხრან მაჭავარიანი (1928-2010) თავის ლექსში “საბა”:

ორბელიანი ლუდოვიკო მეთოთხმეტესთან
ალოდინეს და... მეთხუთმეტე კაცად შევიდა,
ცამეტი ლუდოვიკო კედლიდან იყურება,
ციცას ეფერება ლუი მეთოთხმეტე,
ხალხს ხმა დაუკარგა მეფის სიყვარულმა,—
მეფეს ხალხზე უფრო კატა ეცოდება.
ხელმწიფემ საბას ნაუბარი მოისმინა რა;
ოჰ, ოჰ... ოჰ.. ოჰო-თქვა და თითქოს კიდეც ინანა,
მაგრამ ამითი არაფერი გამოვიდა რა
(საბას ხმა როდი წააგავდა კნავილს კატისას)
რაც შეიტანა,-ისევე ის გამოიტანა
იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან ელჩმან ქართლისამ.
—წვიმა არ არის!—
საბას კაბა დაუსველა რამ?!
—თოვლი არ არის!—
საბას თავი გაუთეთრა რამ?!
—ყინვა არ არის!-სულხან-საბას აკანკალებს რა
—რამ დაასველა?!

–რამ დაათეთრა?!

–რა აკანკალებს?!

საქართველოა მისთვის: წვიმაც, თოვლიც და ყინვაც!

...მზე ეთხოვება ალბათ, ახლა ტურფა ტანშიას...

ეს სიცხადეა, სულხან-საბავ თუ ფანტაზია?!

დედის ცრემლები ყაყაჩოს და ბალახებს აწვიმს,–

ალვის ჩეროში სტირის დედა შვილს მოტაცებულს,–

სტამბოლში შვილი დედას სტირის,– ჰყიდიან ყმაწვილს

(სჭვრეტენ ჯვარის წინ წმინდა ნინოს მუხლზე დაცემულს),

რამდენს აფასებ მაგ პატარას? ჰკითხა სპარსულად

საბამ სპარსელს და მოუთმენლად ელოდა პასუხს.

უი, ქართველი მეგონა და სპარსი ყოფილა!–

წარმოსთქვა ბაღლმა,– ყური მოჰკრა რა საბას სპარსულს

არა, პატარავ, ქართველი ვარ, ქართველი გესმის?!

უი, დედასთან წამიყვანე, წამიყვან, ძია?

საბას ცრემლები მოეძალა,–ატირდა კაცი,–

თავის ბაღლობა გააახსენდა, თავის ტანშია.

ვით ეს ყმაწვილი,– საქართველოც,–ასე მცირეა

საქართველოსაც, ვით ამ ყმაწვილს, ასე ჰყიდიან..

საფრანგეთს ვთხოვოთ, გვიშველოსო,–სასაცილოა!..

შენი ვახტანგი ლუდოვიკოს ფეხზე ჰკიდია

ასე ჰფიქრობდა სულხან-საბა ხელჯოხიანი.

მხადამხარ საბას ის ყმაწვილი ბიჭი მოსდევდა..

მოგწყინდა განა უნაყოფოდ, ელჩო ყიალი?!

გულს ნუ გაიტეხ! მუხა კვლავაც შეიმოსება!.

(მუხრან მაჭავარიანი)

როგორც ცნობილია, პოეტმა ზემოხსენებული ლექსების კრებული 1989 წელს გამოსცა და იქ მოათავსა თავისი შემოქმედების ის ნაწილი, რომელიც მოიცავს პერიოდს 1946 წლიდან 1989 წლამდე. ამ საკითხს ჩვენ ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით. ახლა კი თანმიმდევრობით ჩავიკითხოთ ლექსის სტრიქონები. თვითონ ლექსი, რა თქმა უნდა, კარგად გარითმული, ადვილად წასაკითხი მეტად შთამბეჭდავი და გულის ამაჩუყებელია. მასში გადმოცემულია ჩვენი სამშობლოს ბედუკუდმართობა:

“ორბელიანი ლუდოვიკო მეთოთხმეტესთან

ალოდინეს და... მეთხუთმეტე კაცად შევიდა...” – ასე იწყება

პირველი სტრიქონები. აქ მაინცდამაინც განსაკუთრებული არაფერია. მოდით ასე ჩავთვალოთ, რომ მანამდე სხვა აუდიენციები იყო იქ დაგეგმილი, რაც სავსებით დასაშვებია. შემდეგ ვკითხულობთ:

“ციცას ეფერება ლუი მეთოთხმეტე,

ხალხს ხმა დაუკარგა მეფის სიყრუემა,-

მეფეს ხალხზე უფრო კატა ეცოდება”. – მეფის ასეთი გულქვაობა და სირეგვენე აშკარად გაზვიადებულია. როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ სულხან-საბას (ერთგვარი სარისკო) მოგზაურობა ასეთი რანგის მმართველთან შესახვედრად სათანადო ინფორმაციების არ არსებობის პირობებში. მაგრამ მაინც გავაგრძელოთ კითხვა:

“რაც შეიტანა, - ისევ ის გამოიტანა

იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან ელჩმან ქართლისამ”

აქედან დასკვნა, რომ აბსოლუტურად წარუმატებელი აღმოჩნდა მოგზაურობა ევროპაში, რადგან:

“საფრანგეთს ვთხოვოთ, გვიშველისო, - სასაცილოა!

შენი ვახტანგი ლუდოვიკოს ფეხზე ჰკიდია”... – ალბათ, გასაგებია პოეტის დამოკიდებულება ცნობილ მოვლენასთან მიმართებით. მაგრამ, მაინც, დავასრულოთ ბოლო სტრიქონებით:

“მოგწყინდა განა უნაყოფოდ, ელჩო ყიალი?!

გულს ნუ გაიტეხ! მუხა კვლავაც შეიმოსება!..”

კარგია, რომ ლექსი ბოლოს ოპტიმისტურად სრულდება. თუმცა, “უნაყოფოს ყიალი” კიდევ ერთხელ აუბრალოებს სულხან-საბას დიპლომატიურ მისიას.

ჩვენ, სრულიად შორს ვართ იმ აზრისაგან, რომ თითქოსდა მუხრან მაჭავარიანი შეგნებულად ამახინჯებს ფაქტებს. უფრო მეტიც, ის პოეტია, თანაც ჩვენთვის ყველასათვის სათაყვანებელი პოეტი. მისი პატრიოტული თემატიკით გაჟღენთილი შემოქმედება უდავოდ დასაფასებელია. იგი არ არის ისტორიკოსი, მკვლევარი და ამიტომაც ამ მიმართულებით ბევრს ვერ მოვთხოვთ. ხოლო, სხვადასხვა ფაქტების და მოვლენების (რეალური ისტორიისაგან განსხვავებით) მხატვრულად გადმოცემა ჩვეულებრივი ამბავია, როგორც პოეზიაში, ასევე პროზაშიც.

ჩვენი გულისტკივილი მდგომარეობს იმაში, რომ ლექს “საბა”-ს პოპულარულობა უფრო მაღალია ქართულ საზოგადოებაში, ვიდრე ჩვენი ღირსეული წინაპრის ნაღვაწის მნიშვნელობა. საქმე ის არის, რომ “საბა” მუხრან მაჭავარიანმა დაწერა ავადსახსენებელ “საბჭოთა პერიოდში”. მისი დაწერის ზუსტი თარიღი უცნობია, მაგრამ ჩვენ ამ თარიღის დადგენას არ შევუდგებით. ცნობილია, რომ ავტორმა 1989 წელს გამოსცა ლექსების კრებული სათაურით : “მრავალჭირვარამგადანახადი”, სადაც ჩვენ მიერ ხსენებული ლექსიც არის შესული. მთლიანობაში კი კრებული მოიცავს 1946 წლიდან 1989 წლამდე პერიოდში შექმნილ პოეზიას მუხრან მაჭავარიანისა.

აი, ამიტომ აღარ გვჭირდება უშუალო თარიღის დადგენა ცნობილი ლექსისა. ისედაც გასაგებია, რომ ე.წ. “საბჭოთა იდეოლოგიის” პირობებში, როდესაც საქართველოსთვის “მზე ჩრდილოეთიდან ამოდიოდა” ლექსი “საბა” პოპულარული გახდებოდა. კომუნისტი იდეოლოგების აზრით, ხომ მხოლოდ რუსეთის მფარველობაში იყო საქართველოს ფიზიკური არსებობა რეალური. 1983 წელს ხომ დიდი ზარ-ზეიმით აღინიშნა საქართველოში 200 წლისთავი “გეორგიევსკის ტრაქტატისა”...

და მაინც, რას გვიყვებიან საისტორიო წყაროები სულხან-საბა ორბელიანის ზემოხსენებულ მისიასთან დაკავშირებით? ავიღოთ ერთი მაგალითი კუნძულ მაღტიდან კონსტანტინოპოლში მიმავალი საფრანგეთის გემი, რომლითაც მიემგზავრებოდა სულხან-საბა, სმირნაში გაჩერდა. გემზე 30-მდე “მგზავრი” თათარი

ავიდა. მათ იქ სულხან-საბას “სახელი შეიტყვეს, უნდოდათ კონსტანტინეპოლეს ერთი რამ ჩხუბი ექნათ” – წერს სულხან-საბა. მაგრამ საფრანგეთის ელჩმა კონსტანტინოპოლში გრაფმა დეზალორმა, რომელიც ელოდა სულხან-საბას, საფრანგეთის გემს ნავი შეახვედრა, სანამ იგი ნაპირს მოადგებოდა, და იქიდან სულხან-საბა და დავით მეგრელი (რომელიც თან ახლდა მოგზაურობისას) პირდაპირ საფრანგეთის საელჩოში მიიყვანეს.

როგორც ჩანს, თურქეთის დაზვერვა თვალ-ყურს ადევნებდა ვახტანგ VI-ის წარმომადგენლის ორბელიანის მოღვაწეობას (ილია ტაბაღუა).

ჯერ კიდევ 1714 წლის 21 ოქტომბერს რიშარი (ფრანგი მისიონერი) სწერდა ონშარტრენს (ფრანგი სახელმწიფო მოღვაწე; ლუიXI-ის დროს ჯერ საზღვაო მინისტრი, შემდეგ კანცლერი (1699-1714), რომ მზადაა გაემგზავროს საქართველოში მისიონერებთან ერთად. როგორც ამ წერილიდან ჩანს, თვითონ ონშარტრენიც თანახმა ყოფილა რიშარის გამგზავრებისა საქართველოში. გარდა ამისა რიშარს სპეციალურად უთხოვია საფრანგეთის მინისტრისა და საგარეო საქმეთა სახელმწიფო მდივნის მარკიზ დე ტორსისათვის, ეშუამდგომლა მეფე ლუი XVI-ის წინაშე სამეგრელოში 12 მისიონერის გაგზავნის თაობაზე. იმ დროს, ამავე საკითხზე დე ონშარტრენს საფრანგეთის მეფისათვის გადაუცია რომის პაპის წერილი. დე ტორსის შეუსრულებია რიშარის თხოვნა. მას საუბარი ჰქონია მეფესთან და პონშარტრენტან (ილია ტაბაღუა).

რიშარის ერთ წერილში ჩანს ის დიდი სიმპათია, რომლითაც გამსჭვალული ყოფილა მარკიზ დე ტორსი სულხან-საბა ორბელიანისა და ვახტანგისადმი. აი, რას სწერს ამის შესახებ რიშარი დე ტორსის: “თქვენ ღრმად განიცდით ყოველივეს, რაც მას (სულხან-საბას)დამ ის დისშვილს–საქართველოს მეფეს შეეხება. ეს თქვენ კიდევ უთხარით მას ვერსალში. ეს წმ. ბერი (სულხან-საბა) ყოველთვის მეუბნებოდა, რომ მას მუდამ იმედი ჰქონდა თქვენი კეთილი გულისა.”

მთავარია, წერს რიშარი, რომ საქმე დაგვირგვინდეს ე.ი. მიეცეს მას საშუალება გაემგზავროს “სპარსეთის შაჰის კარზე...” თუ მას დაუყოვნებლივ გაგზავნიდნენ ირანში, მაშინ, წერს იგი, “მე შევძლებდი მომემზადებინა ვახტანგის განთავისუფლების საქმე, ანდაც სულ ცოტა რომ ვთქვათ, ამისათვის გზას გაკვაფავდი სპარსეთის ყურეში ჩვენი გემების ჩამოსვლამდე.

ჟან რიშარის წერილში აღნიშნულია რომ საფრანგეთის მეფეს გამოუყვია “1000 ეკიუ ყოველ წლიურად წმ. ლაზარეს კონგრეგაციიდან შერჩეული 10 მისიონერის უზრუნველსაყოფად.” (ილია ტაბაღუა).

1715 წლის 7 ივნისს საფრანგეთის ელჩი დეზალორი კონსტანტილოპოლიდან ატყობინებს პარიზს: “მე გამოვნახე საშუალება რვა დღის წინათ გამეგზავნა ხუთი მისიონერი კაპუჩინელი საქართველოში. ვიმედოვნებ რომ ამ ავანგარდს მიჰყვება მებრძოლი კორპუსი, რომლის მეთაური იქნება სულხან-საბა, რომელიც მხოლოდ

ამისათვის ელოდება მისიონერების ჩამოსვლას, რომლებიც, როგორც, ჩამოვიდნენ საფრანგეთიდან და იტალიიდან.“ (ილია ტაბაღუა).

ერთ-ერთ უთარილო დოკუმენტში, რომელიც შედგენილია რიშარის ხელით, ჩამოთვლილია ის წერილები და საბუები რომლებითაც აღჭურვილი ყოფილა საქართველოსა და ირანში გასამგზავრებლად მომზადებული რიშარი:

- 1.საფრანგათის მაფის ლუი XIV-ის წერილი ვახტანგისადმი;
- 2.სხვა წერილები ირანის შაჰის კარისადმი;
- 3.საქართველოსა და მისი მეზობელი მხარეების საფრანგათის კონსულის რწმუნების სიგელი;
- 4.ინსტრუქციები და განკარგულებები, რომელთა შესრულება რიშარს მოუხდება;
- 5.სარეკომედაციო წერილები ელჩ დეზაროლისადმი.

ყველა განკარგულება გაცემული იყო. საფრანგეთის მეფემ “7 ათასი ლივრი ამ კეთილი საქმის მხარდასაჭერად“ ა.შ.

გამოსამგზავრებლად გამზადებული მისიონერები 1715 წლის 1 სექტემბერს მეფე ლუი XIV-ის გარდაცვალებამ შეაჩერა. ამ მიზეზით შეწყდა დაფინანსებაც კეთილშობილური განზრახვისა. ამავე მიზეზით საფრანგეთის ხელმძღვანელობას ჩამოსცილდნენ: გრაფი დე პონშარტრენი, მარკიზ დე ტორსი, გრაფი დეზალორი და სხვ., რომლებთანაც პირადი ურთიერთობა და მიწერ-მოწერა ჰქონდა სულხან-საბა ორბელიანს. საფრანგეთის ელჩებს და წარმომადგენლებს დაეგზავნათ ახალი ინსტრუქციები და მითითებები (ილია ტაბაღუა).

ყოველივე ამის შემდეგ სულხან-საბა ორბელიანის ლოდინს კონსტანტინეპოლში (სადაც ის ელოდებოდა მისიონერებს) აზრი არ ჰქონდა. 1716 წლის 13 მაისს სულხან-საბა და დავით მეგრელი საქართველოში გამოემგზავრნენ. (ილია ტაბაღუა)

ამრიგად, სულხან-საბა ორბელიანი 1714 წლის 22 იანვარს ჩავიდა მარსელში, ხოლო შემდეგ პარიზში, განაგრძო მოგზაურობა, აწარმოვა მოლაპარაკებები დაბრუნდა სამშობლოში (ილია ტაბაღუა).

ჩვენ როდესაც ამ შესანიშნავი საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწის შეფასებას ვახდენთ, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ის არის სხვადასხვა უმნიშვნელოვანესი ნაშრომის ავტორი. ჯერ მარტო “სიბრძნე სიცრუისა” რად ღირს. მის იგავ-არაკებში ხომ სწორედ სიბრძნეა გადმოცემული. თუნდაც უფლისწულის აღზრდის მისეული შეხედულება გავიხსენოთ და ნათელი გახდება თუ რატომ აძლევდნენ სულხან-საბას ვიზიტს, მის პიროვნებას უმაღლეს შეფასებას უცხოელი დიპლომატები და მაღალი რანგის მოხელეები. ხოლო ის ფაქტი, რომ მისია წარმატებით არ დასრულდა ნამდვილად არ არის ქართველი დიპლომატის მიზეზი. უფრო მეტიც, თვით ლუდოვიკო XIV-ც და რომის პაპიც გაგებით მოეკიდნენ შექმნილ მდგომარეობას და ქმედითი ღონისძიებებიც განახორციელეს უმაღლ. ჩვენ მიერ ზემოთ წარმოდგენილი

წყაროების ფრაგმენტებიც სწორედ ამის დასტურია. ერთი სიტყვით, საფრანგეთის მეფის გარდაცვალებამ მისია ჩაშალა, მაგრამ ფაქტია, რომ საქართველო უფალმა არ გასწირა.

ცნობილი ქართველი პოეტის მუხრან მაჭავარიანის ლექსი “საბა”-ს მიხედვით, თითქოსდა, სულხან-საბას ვიზიტი საფრანგეთის მეფე ლუდოვიკოსთან უშედეგო და დამამცირებელი აღმოჩნდა, რაც საბჭოური იდეოლოგიის პირობებში გავრცელებული აზრის: საქართველოს ფიზიკური ხსნა, რომ მხოლოდ რუსეთის “მფარველობის” პირობებში იყო შესაძლებელი – შედეგს წარმოადგენს. საბედნიეროდ, დაცულია შესაბამისი საისტორიო წყაროები, რომელთა გაცნობის შედეგადაც შესაძლებელი ხდება სრულიად განსხვავებული დასკვნების გამოტანა.

ლიტერატურა:

1. მაჭავარიანი მ. ი. (1989): მრავალჭირვარამგადანახადი. გამომცემლობა “მერანი” თბილისი.
2. ტაბაღუა ილია (1968) სულხან-საბა ორბელიანის მოღვაწეობის ისტორიიდან. #2, 153-165.
3. ტაბაღუა ი. მ. (1966) ევროპაში სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისიის შედეგები. მეცნიერება. თბილისი
4. ტაბაღუა ილია (1965). ს.-ს. ორბელიანის ევროპაში ყოფნასთან დაკავშირებული ერთი საბუთის შესახებ. ქართული წყაროთმცოდნეობა #1. 105-112.
5. ტუხაშვილი ლ. (1973): საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. IV. გამომცემლობა “საბჭოთა საქართველო”. თბილისი.

Aleksandre Mosiashvili

Iakob Gogebashvili State University, Tbilisi

For Evaluation of Sulkhan Saba Orbeliani's Trip to Europe

Abstract

According to the famous Georgian Poet Mukhran Matchavariani's poetry "Sabas", if Sulkhan-Saba's visit to the king Ludovico of France was futile and degrading, what, in the conditions of spread idea of Soviet Ideology: That it was possible the salvation of Georgia only in the conditions of under Russian protection – is a result. Fortunately, it is defend the relevant historical sources, which, with the result of its acquaintance, it makes possible to make completely different conclusions.

სკვანძო სიტყვები: გამაჰმადიანება, “საბა”, “საბჭოთა”, მისია, შედეგი.

Keywords: Become Mohammedan, "Saba", "Soviet", Mission, Result.

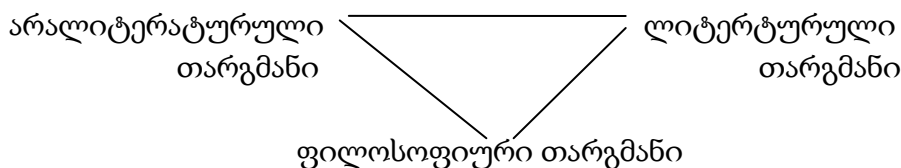
ლექსიკური პრობლემატიკა ფრანგული ფილოსოფიური ტექსტის ქართულ თარგმანში

თარგმანი ადამიანის საქმიანობის ერთ-ერთი უძველესი სფეროა და უმნიშვნელოვანეს კულტურულ ტრადიციას წარმოადგენს. არსებობს სიტყვის—„თარგმანი“ უამრავი განსაზღვრება. ლინგვისტების ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ თარგმანი არის ერთი ენის ნიშნების ინტერპრეტაცია სხვა ენის ნიშნების საშუალებით. ბუნებრივია, ასეთი მიდგომა ზოგადი და ზედაპირულია, რადგან იქმნება შთაბეჭდილება, რომ თარგმანი აბსტრაქტულია, თითქოსდა თარგმანი წარმოადგენს ერთი ენის ლინგვისტური კოდის გაშიფვრას და წინასწარ დადგენილი შესატყვისების საშუალებით მის მეორე ლინგვისტურ კოდში კონვერსიას. სულხან-საბა კი თარგმანის ცნებას ასე განმარტავს: „იგავიანის სიტყვის გაცხადება“ (ორბელიანი 1991: 301).

რა კრიტერიუმებს უნდააკმაყოფილებდეს კარგი თარგმანი? თარგმანის ხარისხის შეფასებისა და კრიტიკის საკითხი საკმაოდ რთულია და მან არაერთ კვლევას დაუდო საფუძველი.

თანამედროვე ეპოქაში თარგმანის ადეკვატურობის პრობლემასთან დაკავშირებულმა საკითხთა კვლევამ (მით უფრო არამონათესავე ენებში) კიდევ უფრო მეტი აქტუალობა შეიძინა. გასულ საუკუნეში აღნიშნული პრობლემის კვლევისადმი მიძღვნილ მრავალრიცხოვან თეორიული ხასიათის ნაშრომთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია რ. იუმპელტის, ჯ. კეტფორდის, თ. სავორის, ე. კარის, ჟ. მუნენის, ჟ. ლადმირალის, მ. ბლანშოს, ე. ეტკინდის, ი. კაშკინის, ვ. კომისაროვის, ი. რუცკერის, ა. ფედოროვის, კ. ჩუკოვსკის, ა. შვეიცერის, ასევე ქართველი მეცნიერების ც. ახვლედიანის, გ. გაჩეჩილაძის, კ. კეკელიძის, ვ. კოტეტიშვილის, ნ. ნათაძის, ნ. საყვარელიძის, დ. ფანჯიკიძის, ი. ფხაკაძის, გ. წიბახაშვილის და სხვათა მიერ თარგმანის თეორიული თუ პრაქტიკული საკითხების თობაზე შექმნილი ნაშრომები.

სათარგმნი მასალის ტიპოლოგიის თვალსაზრისით ძალზე სწორი კლასიფიკაცია წარმოადგინა გასული საუკუნის 70-იანი წლების ფრანგმა მეცნიერმა ჟ. რ. ლადმირალმა ერთ-ერთ თავის სტატიაში (Ladmiral 1975: 23). მან ერთმანეთისგან გამიჯნა თარგმანის მხატვრული და არამხატვრული სახეები, რაც შეეხება ფილოსოფიური ტექსტის, კულტურულ-რაციონალური დისკურსის, თარგმანს, მისი აზრით, ეს უკანასკნელი ქმნის ცალკე ქვეჯგუფს, ერთგვარ შუალედურ რგოლს ამ სახეთა შორის. იმავე სტატიაში ჟ. ლადმირალს თავისი მოსაზრება სქემის სახით ასე აქვს წარმოდგენილი

ფილოსოფია ცოდნის პრინციპულად განსხვავებული დარგია, თუმცა იგი მჭიდრო კავშირშია სპეციალურ-მეცნიერულ ცოდნასთან. ამაში მდგომარეობს „მეცნიერულ ფილოსოფიის“ ანუ ფილოსოფიის, როგორც მეცნიერების, ცნების შინაარსი (ს. ავალიანი, 2007). ფილოსოფიური ლიტერატურის თარგმანის მნიშვნელობის კვლევას კი (კულტურული და ისტორიული კუთხით) მრავალი ნაშრომი მიეძღვნა როგორც ჩვენში, ისე დასავლეთსა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში.

ენის არავითარი ინტუიციური შესწავლა არ იძლევა მასში ღრმად ჩასაწვდომად ისეთ მდიდარ მასალას, როგორსაც ორიგინალის ტექსტისა და ამ უკანასკნელის თარგმანის თუ თარგმანის ვერსიათა ანალიზი და შედარება. „ყოველი მთარგმნელი დარწმუნებულია, რომ მან მოახერხა და შეძლო თავის ენაზე ნამდვილი ეკვივალენტების მოძებნა და დედნის სრულფასოვანი ამეცველება [...] თარგმანის აკარგინაობის საიმედო ნიშნების ძებნისას ერთმანეთს ეჯახება ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები - ის რაც შეიძლება დავადგინოთ ლოგიკური მსჯელობის წესით, და ის, რაც მხოლოდ შემფასებლის ერუდიციითა და გემოვნებით იზომება და სხვა, ყველასათვის გასაგები კრიტერიუმებით ვერ მოწმდება“ (წიბახაშვილი 2000: 57).

ნებისმიერი ჟანრის „დედნისადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომის საილუსტრაციოდ ყველაზე უფრო ხელსაყრელია ერთი და იმავე დედნის რამდენიმე თუ არა, ორი თარგმანი მაინც. თუმცა თითქმის ჩამოითვლება ის ნაწარმოებები, მათი ერთზე მეტი თარგმანი რომ მოგვეპოვებოდეს“ (ფანჯიკიძე 1995: 166).

საბედნიეროდ, ერთ-ერთი ასეთი გამოჩენილია დეკარტის „მეტაფიზიკური მედიტაციები“-ს ქართულენოვანი თარგმანის ორი ვერსია: ერთი შესრულებულია ს. დანელიას მიერ (1955), ხოლო მეორე—დარეჯან ბუაჩიძის მიერ (2001). რენე დეკარტის მოძღვრება, რომლის დედააზრი გონის უზენაესობაა, ფილოსოფიური აზროვნების ბრწყინვალე ნიმუშად რჩება და საღი აზრების საოცარ სიმდიდრეს გვთავაზობს.

ნაშრომი 1641 წელს გამოქვეყნდა ლათინურ ენაზე (ჩვეულებრივ დეკარტი და მისი თანამედროვენი ლათინურად წერდნენ) სათაურით: „მედიტაციები პირველი ფილოსოფიის შესახებ“. 1647 წელს ჰერცოგმა ლიუენმა ნაშრომი ფრანგულ ენაზე თარგმნა; დეკარტმა თარგმანი წაიკითხა, შეასწორა და იმავე წელს, პარიზში, თხზულების ფრანგული თარგმანი გამოქვეყნდა სათაურით „მეტაფიზიკური მედიტაციები“.

1996 წელს იუნესკოს ეგიდით ფართოდ აღინიშნა 400 წელი დეკარტის დაბადებიდან. აღნიშნულ თარიღთან დაკავშირებით ს. წერეთლის სახ. ფილოსოფიის ინსტიტუტის ინიციატივით ქართულ ენაზე პირველად ითარგმნა რ. დეკარტის შრომა „მსჯელობა მეთოდის შესახებ“ (1637), განმეორებით ითარგმნა „მეტაფიზიკური მედიტაციები“ (შესრულებული ფრანგული დედნიდან Descartes R. ("Méditations métaphysiques," Paris, 1990, Librairie générale Française); 2001 წელს აღნიშნულ თხზულებათა ქართულენოვანი თარგმანები ერთ წიგნად გამოქვეყნდა. ს. დანელიასეული თარგმანი

სათაურით: „მეტაფიზიკური განაზრებანი“ (შესრულებული—Oeuvres choisies de Descartes : Nouvelle édition revue d'après les meilleurs textes. Paris, Garnier frères, გამოცემის მიხედვით), დაიბეჭდა 1955 წელს.

უცხოურ, მათ შორის ფრანგული, თხზულებათა თარგმნამ დიდი წვლილი შეიტანა ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებაში, ასევე საფუძველი ჩაუყარა ქართული ტერმინოლოგიის შექმნას და ფილოსოფიური ენის განვითარებას. და ეს ყველაფერი იმ პრობლემების პარალელურად, რომელიც ასე მრავლად იჩენს თავს ფილოსოფიური ტექსტის არამონათესავე ენაზე თარგმნის დროს. თარგმანი არ არის ენობრივ შესატყვისთა ძიების პრიმიტიული პროცესი. თარგმნის პროცესში მთარგმნელის წინაშე უპირველესად დგას სტილისტური პრობლემა ანუ ლექსიკისა და გრამატიკული შესაძლებლობების ისეთი შერჩევა, რომელიც განპირობებულია დედნის ჟანრობრივ-სტილისტური თავისებურებებით. სწორედ ამ უკანასკნელის მიხედვით უნდა იქნეს დაცული ის ენობრივი ნორმა, რომელიც არსებობს უშუალოდ ამ ჟანრისთვის იმ ენაში, რომელზეც ვთარგმნით. „ენათშორისი კომუნიკაციის პროცესში დედნისა და თარგმანის ტექსტი „ერთენოვანი“ ტექსტის ორ კომუნიკაციურ იპოსტასს ეთანადება“ (Комиссаров 1973: 31).

მაგალითად, ქართული ენის გრამატიკული სისტემა ფრანგული არტიკლის ფუნქციათა გრამატიკული კატეგორიითვე გამოხატვის საშუალებას არ იძლევა; თუმცა ენათა გრამატიკულ სისტემათა სხვაობა არ გახლავთ დაუძლეველი ბარიერი აზრობრივი ეკვივალენტობის შესანარჩუნებლად. აღნიშნული ვითარების წარმატებით დასაძლევად და თარგმანის ენაზე სათანადო ეკვივალენტების მოსაძიებლად, მთარგმნელს დიდ დახმარებას უწევს დინამიკური ეკვივალენტობის პრინციპით ხელმძღვანელობა; „ეკვივალენტობა თარგმანში გააზრებულია უმეტესად როგორც ენობრივ ნიშანთა რეფერენციალური შესაბამისობა“ (საყვარელიძე 2001: 74).

თარგმანის ენაზე შინაარსის საკუთარი რესურსებით, ლიტერატურული ნორმებისა და ტრადიციის შესაბამისად გადმოსაცემად, ეკვივალენტობა (მით უფრო არამონათესავე ენებში) ენობრივინიშნიდან უმაღლეს ტექსტის დონეზე ინაცვლებს და რეფერენციალურ დონეზე მიიღწევა; გამოხატვის ფორმათა ბუნებრივობით „ორიგინალის აზრობრივი შინაარსი ისეთნაირადაა გამოვლენილი მიმღები ენის ფორმებში, რომ თარგმანის ადრესატის რეაქცია ადეკვატურია საწყისი ტექსტის ადრესატის რეაქციისა“ (საყვარელიძე 2001: 202).

უმეტესწილადარტიკლი უყურადღებოდ რჩება ქართულ თარგმანში, მაგრამ თუ ფრანგული ენის ერთიან ფუნქციონალურ სისტემაში არტიკლის ფორმებითწარმოჩინდება სემანტიკური ოპოზიციები: განსაზღვრულობა/ განუსაზღვრელობა, ერთადერთობა/ სიმრავლე, გლობალურობა/ პარტიტულობა, თვლადობა /უთვლადობა ანუ როდესაც არტიკლის სემანტიკური ღირებულება „კულტურულ-ენობრივი მიდგომის ნაირგვარ ფორმათა არსებობას გვამცნობს და ამდენადვე—ადამიანური ინტელექტის შესაძლებლობების დიაპაზონს“ (რამიშვილი

1995: 175,157), ეს სათანადოდ უნდა აისახოს თარგმანის ენაზეც, რაც წარმოქმნის პრაგმატულ-ფუნქციონალური ტრანსფორმაციის საჭიროებას. ქართულ ენას (როგორც არტიკლის არმქონე ენას) ძალუძს გამოხატოს ფრანგული არტიკლის ესა თუ ის სემანტიკური ნიუანსი, რადგან მასში უხვადაა ამ ღირებულებათა ტრანსფორმაციის სხვადასხვა ლექსიკური საშუალებები; მაგალითად, განუსაზღვრელი არტიკლის ფორმებით /un, une, des/ გამოხატული სემანტიკურ-სტილისტური ნიუანსების გადმოსაცემად გამოიყენება ისეთი სიტყვები, როგორებიცაა: „ისეთი“, „ცალკე“, „ერთგვარი“, „რადაც“, „რომელიმე“, „ნებისმიერი“, და ა. შ. მათი არჩევანი დამოკიდებულია არა ფრანგული ენის გრამატიკულ სტრუქტურაზე, არამედ მხოლოდ კონტექსტზე და ქართული ტექსტისათვის შესაბამისი სტილისტურ/სემანტიკური გამართულობის ინტერესის დაცვაზე. მაგალითად:

▪ **Je connus de là que j'étais unesubstance dont toute l'essence ou la nature n'est que de penser (Descartes 1990 : 52).**

„აქედან დავასკვენი, რომ მე ვარ ისეთი სუბსტანცია, რომლის მთელი არსება ანუ ბუნება მხოლოდ აზროვნებაა“ (დეკარტი 1990: 52).

თუმცა ამ ეტაპზე უფრო საინტერესოა ის ფაქტები და მაგალითები, თუ რამდენად არის დამოკიდებული ფილოსოფიური ტექსტის ადეკვატური თარგმანი ორიგინალისა და თარგმანის ენათა სისტემის აგებულებაზე და იმაზეც, თუ როგორია ცალკეული სიტყვების მნიშვნელობათა სემანტიკური ველი, შეხამების უნარი, რომელი სიტყვა რომელს ითხოვს ან ეგეუბა ამა თუ იმ ლოგიკურ სემანტიკურ კავშირში, სხვადასხვა თავისუფალ თუ მყარ შესიტყვებაში.

ერთიან ორგანულ კავშირში არსებული საერთო-სალიტერატურო ენა და ფილოსოფიისათვის ნიშანდობლივი ტერმინოლოგიური სისტემა ენის კანონების მიხედვით ფუნქციონირებს; შესაბამისად, ენობრივი ნიშნის ყველა ტენდენცია— პოლისემია, სინონიმია, ანტონიმია— მაშინვე იჩენს თავს, როგორც კი ამისათვის ხელსაყრელი პირობები შეიქმნება.

ყოველ ენას აქვს საშუალება იქცეს ნებისმიერ სხვა ენად. მაგრამ „არ არსებობს ორი ენა, სადაც აზრობრივი ერთეულები —მორფემები, სიტყვები, მყარი შესიტყვებები მთელი თავისი რეფერენტული მნიშვნელობით ამჟღავნებდნენ სრულ იდენტობას“.

ფილოსოფიური ტექსტის თარგმანი ითხოვს ძალზე ფრთხილ მიდგომას პოლისემიური სიტყვისადმი, რომელიც ხშირად იცვლის თავის მნიშვნელობას. ეს ცვლილება განპირობებულია კონტექსტის აზრობრივი მოთხოვნებით. სიტყვათა სულ მცირე ნიუანსით სხვაობამაც კი შესაძლოა აზრის ცვლილება გამოიწვიოს.

მაგალითად, ფრანგულ ენაში არსებითი სახელის „La raison“ ძირითადი მნიშვნელობებია: „გონება“, „საბუთი“, „საფუძველი“, „დასაბუთება“, „მიზეზი“.

▪ **...puisque toutes lesraisons qui servent à connaître et concevoir la nature de la cire, ou de quelque autre corps que ce soit, prouvent beaucoup mieux la nature de mon esprit (Decartes 1990 : 143).**

1. ვინაიდან ყველა ის საბუთი, რომლებიც ემსახურებიანსანთლის ან სხვა რომელიმე სხეულის ბუნების შეცნობას და მიწვდომას, ბევრად უკეთესად ამტკიცებენ ჩემი გონების ბუნებას“(დეკარტი 1955: 24);

2. „ეს იმიტომ, რომ ყველა საფუძველი რაც ხელს გვიწყობს სანთლის თუ ნებისმიერი სხვა სხეულის პერცეფციაში, იმავდროულად ბევრად უკეთ მოწმობს ჩვენი გონების ბუნებას“(დეკარტი 2001: 124).

▪ **Pour la privation, dans laquelle seuleconsiste la raison formelle de l’erreur et du péché, elle n’a besoin d’aucun concours de dieu** (Decartes 1990, 182).

1. „რაც შეეხება დანაკლისს, რომელიცმარტოკა შეადგენს შეცდომასა და შეცოდების ფორმალურ საბუთს, ის არ საჭიროებს ღმერთის არავითარ დახმარებას“ (დეკარტი 1955: 63);

2. „რაც შეეხება ნაკლს, ერთარდერთი რაშიცაა ფორმალური მიზეზი ცდომილებისა და ცოდვისა, ის არ საჭიროებს ღმერთის არავითარ შეწევნას“(დეკარტი 2001: 152).

ნიმუშად მოტანილ წინადადებათა თარგმანის ორი ვერსიის ერთმანეთთან შედარება ცხადყოფს, რომ აღნიშნული პოლისემიურისიტყვის მნიშვნელობების უფრო დიფერენცირებულად წარმოდგენა აზრობრივად მეტ სიცხადეს, სტილისტურად კი, უდავოდ, მეტ ბუნებრიობას სძენს ტექსტს თარგმანის ენაზე. თუმცა შესაძლებელია ამ ფრაზების განსხვავებული თარგმანებიც გვქონდეს, რადგანთარგმანი შემოქმედებითი პროცესია, რომლის დროსაც, ცხადია, გადამწყვეტი მაინც მთარგმნელის ინიციატივაა.ოქტავიო პასის თანახმად, „ყველა ტექსტი არის ორიგინალური და ყოველ თარგმანს თავისი განსხვავებული სახე აქვს, [...] ყოველი თარგმანი გარკვეულწილად ვიღაცის შემოქმედებაა და როგორც ასეთი, უნიკალურია“ (პასი 2002: 10).

სინონიმურ სიტყვათა რიგი ამრავალფეროვნებს თარგმანის ენას და მთლიანი თხრობის სტილს უფრო მოხდენილს ხდის;

ქართულ ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში სინონიმები ჩნდება როდესაც ქართული ტერმინების გვერდით ფეხს იკიდებს საერთაშორისო ტერმინი. მაგალითად: „სიბრძნისმეტყველება / ფილოსოფია“, „განყენება / აბსტრაქცია“, „განსაზღვრება / დეფინიცია“, „მოვლენა / ფენომენი“, „მოდღვრება / დოქტრინა“ და ა.შ.

ცხადია, სინონიმური წყვილები ერთგვარ ობიექტურ სინამდვილეს ასახავენ და ერთ აღსანიშნზე მიუთითებენ, თუმცა სინონიმურ წყვილში ან რიგში შემავალ სიტყვებს შორის შეიძლება უმნიშვნელო, მაგრამ შესამჩნევი სტილისტური განსხვავებაც იყოს. მაგალითად,

▪ **Qui donc ! moi qui semble concevoir avec tant de netteté et dedistinction ce morceau de cire, ne me connais-je pas moi-même, non seulement avec bien plus de verité et de certitude, mais encore avec beaucoup plus de distinction et de netteté ?** (Decartes 1990 : 142).

1. „ნუთუ მე, რომელიც, როგორც ჩანს, ასეთი სიწმინდით დაგარკვეულობით შევიცნობ სანთლის ამ ნაჭერს, არ ვიცნობ ჩემს საკუთარ თავს მეტი გარკვეულობითა და სიწმინდით, არამცთუ უფრო ჭეშმარიტადდა უფრო ცხადად“? (დეკარტი 1955: 23).

2. „რა უნდა ვთქვა ჩენზე მე, ვისაც მგონია, რომ შევიცნობ ამ სანთელს ასე გარკვევით? ნუთუ მე არ ვიცნობ საკუთარ თავს არა მხოლოდ უფრო მეტი ჭეშმარიტებითა და უეჭველობით, არამედ უფრომეტი გარკვეულობითა და სიცხადით?“ (დეკარტი 2001: 123).

ასევე მნიშვნელოვანია ანტონიმთა შერჩევა, რომელიც დიდად არის დამოკიდებული ერთი მხრივ კონტექსტზე, მეორე მხრივ კი ქართული ენის სალიტერატურო სტილის ნორმით გათვალისწინებულ მოთხოვნათა შესაბამისობაზე. ქართულად თარგმნისას კონტექსტისა და ენის სტილისტურ ნორმათა გათვალისწინებით, შეიძლება სხვადასხვა ხერხს მივმართოდ. არის შემთხვევები, როდესაც დედნის ორი (ან მეტი) ანტონიმური წყვილიდან ერთი შეიძლება უქონლობის გამომხატველი აფიქსით გადმოიცეს ქართულად, ხოლო მეორე—ლექსიკური ანტონიმებით; მაგალითად,

▪ ... et de ce qu' entre ces diverses perceptions des sens les unes me sont *agréables*, et les autres *désagréables*, il n'y a point de doute que mon corps, ou plutôt moi-même tout entier, en tant que je suis composé de corps et d'âme, ne puisse recevoir diverses *commodités* ou *incommodités* des autres corps qui l'environnent (Descartes 1990 : 230-231).

1. „...და ვინაიდან გრძნობათა ამ ნაირ-ნაირ პერცეფციებისაგან ზოგიერთი სასიამოვნოა ჩემთვის, ზოგიერთი არასასიამოვნოა, ამიტომ ეჭვი არ არის, რომ ჩემს სხეულს ან უმაღლ ჩემს მეს, რამდენადაც მე შედგენილი ვარ სხეულისა და სულისაგან, შეუძლია მიიღოს სხვადასხვანაირი შვება ან შევიწროება გარშემო არსებული სხეულებისაგან“ (დეკარტი 1955: 90).

2. „... იქიდან კი, რომ ზოგიერთი ამპერცეფციათაგანი ჩემთვის სასიამოვნოა, სხვები —არასასიამოვნოა, სრული უეჭველობით მარწმუნებს შემდეგში: ჩემი სხეული ან უმაღლ თავად მე მთლიანად, რაკი შედგენილი ვარ სხეულისა და გონისაგან, ვემორჩილები იმ სხეულებს, მე რომ გარს მაკრავს და მათი გავლენით მექმნება დადებითი ან უარყოფითი შთაბეჭდილება“ (დეკარტი 2001: 174).

ორიგინალის ორივე თარგმანში პირველი ანტონიმური წყვილი ნაწილაკი „არა“-თია გადმოცემული, ხოლო მეორე წყვილის გადმოსაცემად კონტრადიქტორულ სიტყვათა (შვება/შევიწროება) ნაცვლად გამოყენებულია აზრობრივად სადარი სინტაგმა „დადებითი / უარყოფითი“ (თარგმანის ადეკვატურობის პრინციპისა და კონტექსტის გათვალისწინებით).

ამრიგად, ფილოსოფიური ტექსტი თავისი პოლიფუნქციური ხასიათით და სხვადასხვა სტილთა ანტერფერენციით პროზაული ქსოვილის განსაკუთრებული კომპოზიციური ორგანიზაციის ფორმაა; იგი ქმნის ცალკე ქვეჯგუფს, ერთგვარ შუალედურ რგოლს თარგმანის მხატვრულ და არამხატვრულ სახეთა შორის და უნდა განიხილებოდეს როგორც დამოუკიდებელი ქვესისტემა სათარგმნი მასალის კლასიფიკაციაში.

ყოველი სათარგმნი მასალის დარად, ფილოსოფიური ტექსტის თარგმანი არ უნდა ახდენდეს დედნის ფოტოგრაფირებას; ფილოსოფიური ტექსტის ენა საერთო-სალიტერატურო ენის (როგორც მთელის) ერთი ნაწილი და დამოუკიდებელი ქვესისტემაა, რომელზეც ასევე ვრცელდება ენობრივი კანონზომიერება. აქედან გამომდინარე: ფილოსოფიური თხზულების თარგმნის დროს აღმოცენებული სპეციფიკური ენობრივი პრობლემებიც, აზროვნების ამ სტილისათვისნიშანდობლივი თავისებურებების გათვალისწინებით უნდა გადაიჭრას. აბსტრაქტული ტერმინებით მდიდარი ქართული ენა მზადაა გამოხატოს ურთულესი ფილოსოფიური აზრები. თქმულის დასტურია თარგმანის ადეკვატურობის პრაგმატული კრიტერიუმები. მთავარია შინაარსის გადმოცემა თარგმანის ენის ლიტერატურული ნორმებისა და ტრადიციის შესაბამისი საუკეთესო ენობრივი საშუალებებით; აღნიშნული მოთხოვნა სათანადო ლინგვისტურ ცოდნასა და ენის ალღოსაც ითხოვს და ამავე დროს დიდ პასუხისმგებლობასთანაც გვაქვს საქმე.

განხილული მაგალითები მოწმობს, რომ სიტყვა, გარდა იმისა, რომ თავისთავად გარკვეული ლექსიკურ - გრამატიკული მთლიანობაა, თავის სემანტიკურ და ემოციურ დაფერილობას კონტექსტიდან იღებს და მის ფონზე უნდა იქნეს განხილული, რადგან აზრის ნიუანსი გაცილებით მეტია, ვიდრე სიტყვა და გრამატიკული ფორმა. თანაც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ თარგმანი შემოქმედებითი პროცესია, რომლის დროსაც, ცხადია გადამწყვეტი მაინც მთარგმნელის ინიციატივაა. „ოდიდგანვე ცნობილია, რომ თარგმანი აზრობრივი სიზუსტის გარდა სტილისტური ადეკვატობის დაცვასაც მოითხოვს; მთარგმნელი ეყრდნობა პირად ალღოს და გემოვნებას, რომელიც ყოველთვის არ არის და ვერც იქნება სანდო“.

ყველა ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, „თარგმანში ორიგინალის დანაკლისი გარდაუვალია, თუმცა მხოლოდ ამ გზით გადადის ჭეშმარიტება უსასრულობაში“. (Dominique Grandmont, *Le voyage de traduire*, Dumerchez, 1997).

თვითონ რ. დეკარტი კი ერთ-ერთ ძირითად წესად მიიჩნევს შემდეგს: „ჭეშმარიტებად მიიღება მხოლოდ ის, რაც ცხადად არის შეცნობილი, რაც გონებას ისე ნათლად და გარკვევით წარმოუდგება, რომ ყოველგვარ ეჭვს სპობს.“

ლიტერატურა:

1. ბუაჩიძე თ. (1991): ფილოსოფიური ნარკვევები. გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
2. დეკარტი რ. (1955): მეტაფიზიკური განაზრებანი. საქ. მეც. აკადემიის გამომცემლობა თბილისი;
3. დეკარტი (2001) : მსჯელობა მეთოდის შესახებ. მეტაფიზიკური მედიტაციები. გამომც. „ნეკერი“, თბილისი;
4. ლაბუჩიძე დ. (2009) : ფრანგულ-ქართული თარგმანის ადეკვატურობის პრობლემატიკა ფილოსოფიურ ტექსტში. თსუ გამომცემლობა, თბილისი;
5. ნათაძე ნ. (1986) : სიტყვა და სახე. გამომც. „მეცნიერება“, თბილისი ;
6. ორბელიანი სულხან-საბა. სიტყვის კონა. გამომც. „მერანი“;

7. პასი ო. (2002) : თარგმანი —სიტყვიერება და სიზუსტე. კრ. „ქართულად ნათარგმანები“, რედ. მ. ხარბედია, გამომც. „არილი“, თბილისი;
8. საყვარელიძე ნ. (2001) : თარგმანის თეორიის საკითხები (ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური ასპექტები). თსუ გამომცემლობა, თბილისი;
9. ფანჯიკიძე დ.(1988) : თარგმანის თეორია და პრაქტიკა. გამომც. „განათლება“, თბილისი;
10. წიბახაშვილი გ. (1975) : თარგმანის სტილისტიკის ზოგიერთი საკითხი. „კრიტიკა“, თბილისი;
11. კომისაროვი (1980): Комиссаров В.Н. *Лингвистика перевода. Международные отношения, Москва*;
12. გრანდმონი(1997) : Grandmont D. *Le voyage de traduire, Dumerchez, Paris* ;
13. ლადმირალი (1975) : Ladmiral J. R. *Éléments de traduction philosophique*,
14. ლადმირალი (1994): Ladmiral J. R. *Traduire : théorèmes pour la traduire. Gallimard, Paris*.
15. მუნენი (1976) : Mounin G. *Linguistique et traduction, Bruxelles*.

Nato Muchiashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Lexical Problematics of the French Philosophic Text in the Georgian Translation Abstract

The article discusses widely the role and purpose of the translation and as well as the types of it: Non-literary translation, Literary Translation and Philosophical Translation. Based on the French language, the process of translation and its difficulties are presented in an interesting way and lots of important examples are given which should be helpful for people who are interested in the field of translation.

საკვანძო სიტყვები: არალიტერატურული თარგმანი; ლიტერატურული თარგმანი; პოლისემია; კონვერსია

Key words: Non-literary translation; Literary Translation; Philosophical Translation; Polisemi; Conversion

Learning Disabilities among Adult English Language Learners

Some adult English language learners experience difficulty in making expected progress in English as a second Language classes, in showing progress on assessment measures and sustaining employment. Sometimes the reason is learning disabilities. It is said that learning disabilities are disorders that create difficulty in acquiring and using skills such as listening, speaking, reading, writing and reasoning.

Learning disabilities are generally thought to be caused by a dysfunction in the central nervous system. People who have learning disabilities are considered to possess average or above-average intelligence. Learning disabilities often appear related only to specific skills, rather than affecting skills overall. For example, an individual may have problems processing spoken language but can read and write. A person with a reading disability may have difficulty decoding but is able to process well what is heard.

It is possible that many of the ESL students whom we view as poor language learners are struggling because they too have a learning disability. In many countries, learning disabilities are not recognized or, in some cases, they are recognized but not dealt with. It is thought and I myself agree that sensitization and advocacy are half of the treatment.

“According to Dr. Melvin Levine, Director of the Clinical Center for the Study of Development and Learning at the University of North Carolina at Chapel Hill:

"Learning Disability is the term currently used to describe a handicap that interferes with someone's ability to store, process or produce information. Such disabilities affect both children and adults. The impairment can be quite subtle and go undetected throughout life. But learning disabilities create a gap between a person's true capacity and his day to day production and performance. It's not always immediately obvious that a person has a learning disability. The most straightforward indication is academic failure or underachievement by someone who seems capable of more."

Learning disabilities are probably inherited; it is thought that they are caused by a neurological malfunction or processing glitch which renders written text-deciphering, sound-symbol connections and/or the sequencing of information very difficult. A learning disability is not indicative of less intelligence. In fact, people who have a learning disability are often very bright, even gifted, people. It is true, however, that their short circuit or processing glitch causes them to see things differently and sometimes obscures their intelligence. While they cannot be cured, they can be taught compensatory strategies. We, as mainstream classroom teachers, can help in this process.”

Under the term Dyslexia is meant a very broad range of learning disabilities which involve language processing deficits. They are:

1. Attention, the most common kind of learning disability;

2. Language, difficulty in interpreting and/or remembering verbal messages and instructions;
3. Spatial orientation, poor reading and spelling skills because of difficulty with processing information visually and distinguishing similar-looking letters;
4. Memory, difficulties with retrieval of presumably stored information because it is mis-stored and can't be found spontaneously;
5. Fine motor control issues, which cause ideas to break down between the head and the paper;
6. Sequencing or difficulty organizing information and instructions into an appropriate order so that tasks can be successfully completed.

There are students who constantly fidgets, who doesn't finish his/her work, never knows what page we are on, or doesn't hear the assignment. It may be true in some cases that people displaying these and other behaviors are simply unfocused or even lazy; learning disabled people are often termed lazy. They are always being told to try harder. Moreover, there is little understanding of the fact that it is not a matter of having students with learning difficulties do a class or activity over again; it is a matter of having them do it differently. Vulnerabilities in language skills are exacerbated for ESL students, especially those with learning disabilities, because those students are trying to learn not only language, but a new language. The burden is on us as teachers to ensure that the classroom environment does not perpetuate learning failure.

It is a lot said about the roles of the left-brain and the right-brain play in our thinking, reasoning and complex mental functions. As we know left-brain characteristics include verbal, analytic, symbolic, abstract, temporal, rational, digital and linear patterns of thought and behavior while the right-brain characteristics can be described as nonverbal, nontemporal, nonrational, spatial, intuitive and holistic approaches. Teachers can improve the learning climate for many students and most assuredly for those with a learning disability by planning tasks so that taking into consideration which hemisphere of the brain is better functioning among her students. Below are some suggestions that are easy to incorporate into classroom routine; naturally, different strategies will be of more or less value to different students, particularly with a culturally and linguistically diverse class.

1. Give the gift of time whenever it is at all possible. Students with learning disabilities may require extra time to complete in-class and homework assignments as well as tests;
2. Consider administering tests in alternative formats such as orally or on computer;
3. Whenever appropriate, present material using graphic and/or sensory media;
4. Combine both auditory and visual stimuli-- say it and write it on the board whenever possible;
5. Have students use a word processor to whatever extent is possible. Because word processing makes rewriting and revising so much less laborious, its value is immeasurable for those students with fine-motor, sequencing, spelling and other language manipulation problems;
6. Make it easy for students to ask for repetition; bear in mind that it is important to use the same language when you do repeat so that you do not change the construct and defeat the purpose of the repetition;

7. Don't issue too many instructions at the same time. Break tasks down into their component parts and issue the instructions for each part one at a time;
8. Allow time in advance for students to think about items to be covered in class. Provide plenty of pre-discussion, pre-writing, pre-reading lead time and other pre-teaching activities;
9. Reduce the level of distraction in the room;
10. Explicitly state the topic at hand and proceed in a structured, concrete manner; progress from the obvious to the concrete to the abstract; don't jump without warning from one topic to another;
11. Frame material by relating it to past classroom or personal experience and highlighting new material;
12. Whenever possible, cluster material so that it is organized by category;
13. Conduct frequent notebook checks of students' work;

We can come across with learning disabilities in a second language. "A learning disability may be so subtle in a first language that it is masked by an individual's compensatory strategies, e.g., getting general information through the overall context when specific words or concepts are not understood, and substituting known words for words that cause difficulty. These strategies may not be available to the learner in the new language (Ganschow & Sparks, 1993). Sometimes a learning disability does not manifest itself in the learner's first language "because of the systematic structure or transparent nature of his native language versus English" (D. Shewcraft, personal communication, June 2000). For example, a reading disability may be more pronounced in English than in Spanish, where the sound-symbol correspondence system is more predictable."

After research scientists made a list of the following reasons for slow progress in learning English. It is important to test an adult ESL student before labeling them as learning disabled. Reasons for the slow progress in studying process can be:

- "Limited academic skills in a learner's native language due to limited previous education
- Lack of effective study habits
- The interference of a learner's native language, particularly if the learner is used to a non-Roman alphabet
- A mismatch between the instructor's teaching style and the learner's expectations of how the class will be conducted
- Stress or trauma that refugees and other immigrants have experienced, causing symptoms such as difficulty in concentration and memory dysfunction
- Socio-cultural factors such as age, physical health, social identity, and even diet
- External problems with work, health, and family
- Sporadic attendance
- Lack of practice outside the classroom"

At the end I would say that it is important to pay attention to the fact that a number of the students whom we view as poor language learners are struggling because they have a

learning disability. We should think about special ways of teaching them and thus help them to simplify studying process. I think above mentioned strategies will be helpful for my colleagues to fulfill this knotty problem.

References:

1. http://www.cal.org/caela/esl_resources/digests/ld2.html
2. <http://www.ldonline.org/article/8765/>
3. http://www.cal.org/caela/tools/program_development/elltoolkit/part4-1englishlanguage&literacylearning.pdf

თეონა ნაჭყებია, ქეთევან შაშვიაშვილი
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

სწავლისადმი უუნარობა მოზარდი ასაკის ენის შემსწავლელეში რეზიუმე

უფროსი ასაკის ზოგიერთ ენის შემსწავლელეებს სირთულეები უჩნდებათ უცხო ენის (ინგლისური ენის) დაუფლების პროცესში, რაც სწავლებაში უუნარობით გამოიხატება. სწავლაში უუნარობა ხშირად პრობლემას ქმნის ენობრივი უნარების (კითხვა, წერა, მოსმენა, საუბარი) დაუფლება-განვითარებაში. სწავლის უუნარობა ძირითადად ცენტრალური ნერვული სისტემის დისფუნქციით არის გამოწვეული.

საკვანძო სიტყვები: სწავლის უუნარობა; ენობრივი უნარები; ენის შემსწავლელი; ინგლისური როგორც მეორე ენა; ინგლისური, როგორც უცხო ენა.

Key words: Language disability; language skills; language learner; English as a second language (ESL); English as a foreign language (E FL).

მათემატიკის სწავლების თანამედროვე მეთოდების გამოყენება განათლების დაწყებით საფეხურზე

სწავლა ადამიანის დამოუკიდებელი ქცევის ფორმაა, რომელსაც სპეციფიკური ფსიქოლოგიური შინაარსი აქვს. არ შეიძლება მისი გაიგივება რომელიმე ცალკე ფსიქიკურ ფუნქციასთან, მასში ფუნქციათა მთელი რიგი ღებულობს მონაწილეობას. ამ ფუნქციათაგან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია მეხსიერება, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება დასწავლას. თავის მხრივ დასწავლის, როგორც კოგნიტური უნარის, სისწრაფესადა შედეგიანობაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს, როგორიცაა ნებელობა, ინტერესი, ფიზიოლოგიური, სენსორული და ინტელექტუალური ფაქტორები. თითოეული ფაქტორი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დასწავლის პროცესში. განვიხილოთ ერთ-ერთი მათგანი, კერძოდ, სენსორული ფაქტორი. ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგის, დ. უზნაძის თქმით, დამახსოვრებისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს თუ რომელი სენსორული აპარატი ღებულობს მონაწილეობას ამ პროცესში. ზოგს ოპტიკური მასალის დამახსოვრება უადვილდება, ზოგს_აკუსტიკურის, ხოლო ზოგიერთს_მოტორულის. [4] „ოპტიკური“ ტიპისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მასალის ვიზუალიზაციას, თვალსაჩინო მასალების: ცხრილების, ასოციაციური რუკების, ვენის დიაგრამების გამოყენებას სწავლების პროცესში, „აკუსტიკური“ ტიპისთვის მთავარია აქტიური ლექცია, ხოლო „მოტორული“ ტიპისთვის კი – „კეთებით სწავლა“.

ზემოაღნიშნული ფაქტორების გათვალისწინებით კრეატიულად მოაზროვნე, ნოვატორი მასწავლებელი ცდილობს შემოქმედებითად მიუდგეს თითოეულ გაკვეთილს, გამოიყენოს სწავლების სხვადასხვა სტრატეგიები, გაამრავალფეროვნოს იგი სხვადასხვა ხერხითა და მეთოდით, ჩართოს მასში როგორც აკუსტიკური, ისე ვიზუალური თუ სენსორული მასალა, მოარგოს თითოეული სასწავლო თემა მოსწავლეთა საჭიროებებსა და შესაძლებლობებს.

ამ კუთხით განსაკუთრებული მონდომება და მცდელობა მართებთ მათემატიკის მასწავლებლებს, რადგან მოსწავლეთა უმრავლესობას არ გააჩნია სასკოლო მათემატიკის საგნობრივი პროგრამით გათვალისწინებული აუცილებელი ცოდნა და კომპეტენციები. ამის გამო საზოგადოებაში დამკვიდრდა სტერეოტიპული წარმოდგენა მათემატიკაზე, როგორც რთულ, უინტერესო, აბსტრაქტულ მეცნიერებაზე. ეს პრობლემები არ არის მხოლოდ თანამედროვე სწავლებისთვის დამახასიათებელი. ამ წარმოდგენების „დამსხვრევა“ შესაძლებელია დაწყებითი საფეხურიდანვე, რაც უნდა განხორციელდეს მასწავლებლის დიდი ძალისხმევით, სწავლების თანამედროვე მეთოდების, სტრატეგიების, საშუალებების გამოყენებით, სასწავლო მასალის პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობის ჩვენებით და სხვ. სასურველი მიზნის მისაღწევად, უპირველესად საჭიროა სასწავლო მათემატიკური უნარ-ჩვევების

ჩამოყალიბება მოსწავლეებში. ამ პროცესში ერთ-ერთ გადამწყვეტ როლს თამაშობს მოსწავლეთა მოტივაცია.

ეჭვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ მოსწავლე მოტივირებული ხდება, როდესაც აქვს ახლის შესწავლის, გაგების ინტერესი, თუ მას გააჩნია საკუთარი შესაძლებლობების რწმენა, თუ ხედავს კავშირს მის მცდელობებს, საქმიანობასა და მიღწეულ შედეგებს შორის. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უკუკავშირს. როდესაც ხდება მოსწავლის შესაძლებლობების აღიარება მასწავლებლისა და თანატოლების მხრიდან. ეს მასზე ახდენს დიდ პოზიტიურ გავლენას. ღირებულად თვლისრა საკუთარ როლს სასწავლო პროცესში, იგი ადვილად იმკვიდრებს ადგილს სასკოლო გარემოში. ამიტომ, ყოველივე აღნიშნულის განსახორციელებლად საჭიროა მასწავლებლის გეგმაზომიერი და მიზანმიმართული ქმედებები და ამ მიზნით სწავლების შინაარსის, მეთოდის, შეფასების ფორმატის და სხვ. განსაზღვრა, რასაც აუცილებლად წინ უნდა უძღოდეს სწავლის შედეგების განსაზღვრა. ცხადია, როდესაც ეს სწორად ხდება, ბევრად გონივრულად შეირჩევა სწავლების მეთოდებიც.

სწავლების თანამედროვე მეთოდიკა იძლევა იმის საშუალებას, რომ მასწავლებელმა მრავალრიცხოვანი, საინტერესო მეთოდებიდან კონკრეტული სასწავლო მიზნისთვის შეარჩიოს ყველაზე ეფექტური. ეს მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, მაგრამ ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში უპირველესია ზრუნვა მოსწავლეთა არა მხოლოდ განათლებაზე, არამედ მათ აღზრდასა და განვითარებაზე. როდესაც ამ პროცესში ჩართულია სენსორული ფაქტორები, შედეგი უფრო თვალსაჩინო ხდება.

განვიხილოთ გონებრივი იერიშის მეთოდი (ბრეინსტორმინგი), როგორც ერთ-ერთი ინტერაქტიული მეთოდი, რომელიც ეფექტურად, წარმატებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ დაწყებითი კურსის მათემატიკის გაკვეთილზე და რომლის გამოყენების დროსაც შეგვიძლია აქტიურად ჩავრთოთ სხვადასხვა მოდალობის სენსორული ფაქტორები - ოპტიკური, აკუსტიკური თუ მოტორული.

ხშირად რეკომენდებულია, რომ გონებრივი იერიშის მეთოდი გამოვიყენოთ გაკვეთილის საწყის ეტაპზე, ახალი თემის შეტანისას, შესასწავლი საკითხის შესახებ არსებული წინარე ცოდნის გასააქტიურებლად. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ის შესაძლოა გამოყენებულ იქნას საკითხის განმტკიცების, უკეთ გააზრების მიზნითაც. გონებრივი იერიშის მეთოდის გამოყენებას წინ უნდა უძღოდეს საკითხის მკაფიოდ ჩამოყალიბება და საჭირო რესურსების მომარაგება. კითხვა (საკითხი) შესაძლოა ეხებოდეს კონკრეტული პრობლემას ან იყოს უფრო ზოგადი, რომლის გადაწყვეტაც შესაძლებელია მრავალმხრივი იდეების გამოთქმით. არსებითია, რომ წინასწარ დავადგინოთ და მოსწავლეებს ავუხსნათ დავალების შესრულების და შეფასების წესები, კრიტერიუმები. რომ იყვნენ ურთიერთთავაზიანები, პატივი სცენ ერთმანეთის აზრს, მოუსმინონ და არ შეუშალონ ერთმანეთს ხელი, დროულად შეასრულონ დავალება, ყურადღებით გაიაზრონ და გარკვევით ჩამოაყალიბონ იდეა და ა. შ. ეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მომენტია, რითაც მოსწავლეებს ვაცნობთ ურთიერთთანამშრომლობითი საქმიანობის წესებს და ვუყალიბებთ შესაბამის უნარ-

ჩვევებს. არსებითია ყველა მოსწავლის აქტიური ჩართვისმაქსიმალურად უზრუნველყოფა ამ პროცესში.

გონებრივი იერიშის პირველ ეტაპზე მნიშვნელოვანია იდეების რაოდენობა, რომელთა ორიგინალობა და თვითმყოფადობაზრდის მათღირებულებას იმისდა მიუხედავად, არის თუ არა ის საბოლოო შედეგისთვის გადამწყვეტი. ყოველი იდეის „ღირებულება“ და „უნიკალურობა“ იმით არის განპირობებული, რომ მათი „შემუშავებით“ მოსწავლე ეუფლება მნიშვნელოვან სოციალურ უნარ-ჩვევებს, როგორცაა, ინდივიდუალური და ჯგუფური პასუხისმგებლობა, ჯგუფებში ქცევის და ერთობლივი მუშაობის უნარები, საკუთარი მოსაზრებების თავისუფლად გამოხატვა, სხვისი აზრის მიღება და ღირებულის აღიარება, კომუნიკაცია და სხვა. მნიშვნელოვანია, რომ რაც შეიძლება მეტი იდეა, მეტი ინიციატივა წამოვიდეს მოსწავლისაგან. არსებითია, რომ მოსწავლე იყოს დამოუკიდებელი და თავისუფალი იდეის გამოთქმაში. მასწავლებელმა შეკითხვები უნდა ჩამოაყალიბოს მოსწავლეთათვის გასაგები ფორმით, რომელიც შეიცავს დამაინტრიგებელ ელემენტებს დაიწვევს გარკვეულ ასოციაციებს. პირველ ეტაპზე მოსწავლეთაგან წამოსული იდეები უნდა დაფიქსირდეს, მაგალითად დაფაზე, ან სხვა საშუალებით, უკომენტაროდ, ყოველგვარი შეფასების გარეშე. აქ მთავარი დევიზი არის შემდეგი: რაც შეიძლება ბევრი იდეა, თითოეული მოსწავლის პასუხი მნიშვნელოვანია. ამის შემდეგ იწყება მეორე ეტაპი: იდეების დახარისხება, მსგავსი მოსაზრებების გაერთიანება, განზოგადება, იდეების შეფასება და ყველაზე ღირებულის გამოკვეთა.

დაწყებით საფეხურზე განსაკუთრებით ღირებულია კომუნიკაციისა და საგაკვეთილო სიტუაციაში ურთიერთთანამშრომლობითი საქმიანობის უნარების ჩამოყალიბება მოსწავლეთათვის. მნიშვნელოვანია მასწავლებლის, როგორც „შუამავლის“ როლი ამ საქმიანობაში. როდესაც ბავშვი მოდის სკოლაში, მასწავლებლისა და მოსწავლის ურთიერთობა, რომელიც ჩვეულ საგაკვეთილო რეჟიმში ხორციელდება, ყოველთვის საჭიროდ აღიქმება მისი მხრიდან. რაც შეეხება მოსწავლეთა ურთიერთთანამშრომლობით სასწავლო საქმიანობას, ურთიერთ აზრის გაზიარებას, ერთმანეთის აზრის დაფასებას და მიღებას, ეს უკვე სკოლაში სწავლის საწყის ეტაპზე მოსწავლისათვის საქმიანობის „უჩვეულო“ რეჟიმია, რომელიც აუცილებლად საჭიროებს მასწავლებლის მხრიდან მართვას. ამიტომ მასწავლებლის ძირითადი მიზანია ჯგუფში პარტნიორული მუშაობისთვის საჭირო აუცილებელი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება მოსწავლეთათვის.

არანაკლებ ღირებულია მოსწავლეთათვის კითხვის დასმის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება, რაც ხელს უწყობს მოსწავლეთა შემეცნებითაქტივობას დასმული პრობლემის გააზრების, გაანალიზების პროცესში. დაწყებითი კლასის მოსწავლეებს ხიბლავთ ისეთი სწავლება, რომელიც შეიცავს „სახალისო“ ელემენტებს, გამოცანებს, თამაშის სიტუაციებს. ასეთ შემთხვევაში სწავლება ბევრად ეფექტურია, რადგან ის ეფუძნება მოსწავლეთა დადებით, ხალისიან განწყობას და ამ პროცესში აქტიურად ჩართვის სურვილს. ეს შესაძლებელია „როლების“ შეცვლით:

მასწავლებელი მოსწავლეებს აძლევს დავალებას, რომლის გადაწყვეტაც საჭიროებს მოსწავლეთა მიერ კითხვების დასმას. ახლის ძიება, სიტუაციის სწორი შეფასება, ცოდნის აქტუალიზაცია, საჭირო ინფორმაციის მოძიება, მათ ეხმარებათ „პრობლემის“ გადაწყვეტაში. მაგალითისთვის განვიხილოთ შემდეგი: მასწავლებელი წინასწარ ქაღალდზე ხაზავს ერთ-ერთ გეომეტრიულ ფიგურას, მაგალითად კვადრატს, რომელსაც მხოლოდ დავალების შესრულების შემდეგ აჩვენებს მოსწავლეებს და აძლევს დავალებას: ფურცელზე დახაზულია გეომეტრიული ფიგურა, რომლის ამოსაცნობად თქვენ შეგიძლიათ დამისვათ კითხვები. მათგან კი უნდა შევარჩიოთ მაქსიმუმ 3 შეკითხვა, რომელიც დაგვეხმარება პრობლემის გადაწყვეტაში. ამისთვის გეძლევათ 5 წუთი.

დავალების შესრულებისას მასწავლებელი დაფაზე აფიქსირებს ყველა იდეას (კითხვას) და გონებრივი იერიში მიმდინარეობს დროის და/ან იდეების/შეკითხვების ამოწურვამდე. ამის შემდგომ მიმდინარეობს იდეების შეფასების ეტაპი. ამ ეტაპზეც შესაძლოა მოსწავლეთა აქტიური ჩართვა. იდეების განხილვისას შეგვიძლია მოსწავლეებს დავავალოთ ინდივიდუალურად მოახდინონ მათი რანჟირება და საკუთარი შეხედულებისამებრ ყველაზე ფასეული იდეის გასწვრივ დაამაგრონ მითითებული ფერის „სტიკერი“, ნაკლებ მნიშვნელოვანის გასწვრივ მეორე კონკრეტული ფერის და ა. შ. თითოეულ იდეასთან სტიკერთა რაოდენობის მიხედვით შეირჩევა ყველაზე ღირებული იდეა.

მათემატიკის დაწყებითი კურსის სწავლებაში შესაძლოა ეფექტურად გამოვიყენოთ მოდელების შექმნა, რაც აზროვნების განვითარების ერთ-ერთი კარგი საშუალებაა. მოდელებზე ინტენსიური მუშაობის შემდეგ მოსწავლე ნათლად აღიქვამს მასალას, რაცპოზიტიურ განწყობასუქმნის მათემატიკის მიმართ. ამ მეთოდს უპირატესობა სხვა მეთოდთან შედარებით გამორჩეულია: მოდელის შექმნის პროცესი ერთდროულად მოიცავს ვიზუალურ, აკუსტიკურ და სენსორულ ოპერაციებს, მოსწავლეები ერთდროულად უსმენენ მასწავლებლის ინსტრუქციებს, უყურებენ მოდელს და ეხებიან მას, ანუ, მათი უშუალო ზემოქმედებით მოდელი ღებულობს დასრულებულ სახეს. რეალურ საგნებზე მოქმედებით შესრულებული ყოველი დავალებაკი გაცილებით მეტ ეფექტს იძლევა გაგების თვალსაზრისით, ვიდრე ზეპირად ან წერილობით შესრულებული. ეს მეთოდი ავითარებს მათემატიკური აზროვნების, ანალიზის, მათემატიკური ცნებების დამახსოვრებისა და პრაქტიკაში გამოყენების უნარებს.ამ მეთოდის ერთ-ერთი საინტერესო ფორმაა ე.წ. „კუბი“.

განვიხილოთ ამ მეთოდის გამოყენებით გაკვეთილის სცენარი, რომლის თემაა „ყველაფერი პროპორციის შესახებ“ (მე-6 კლასი).

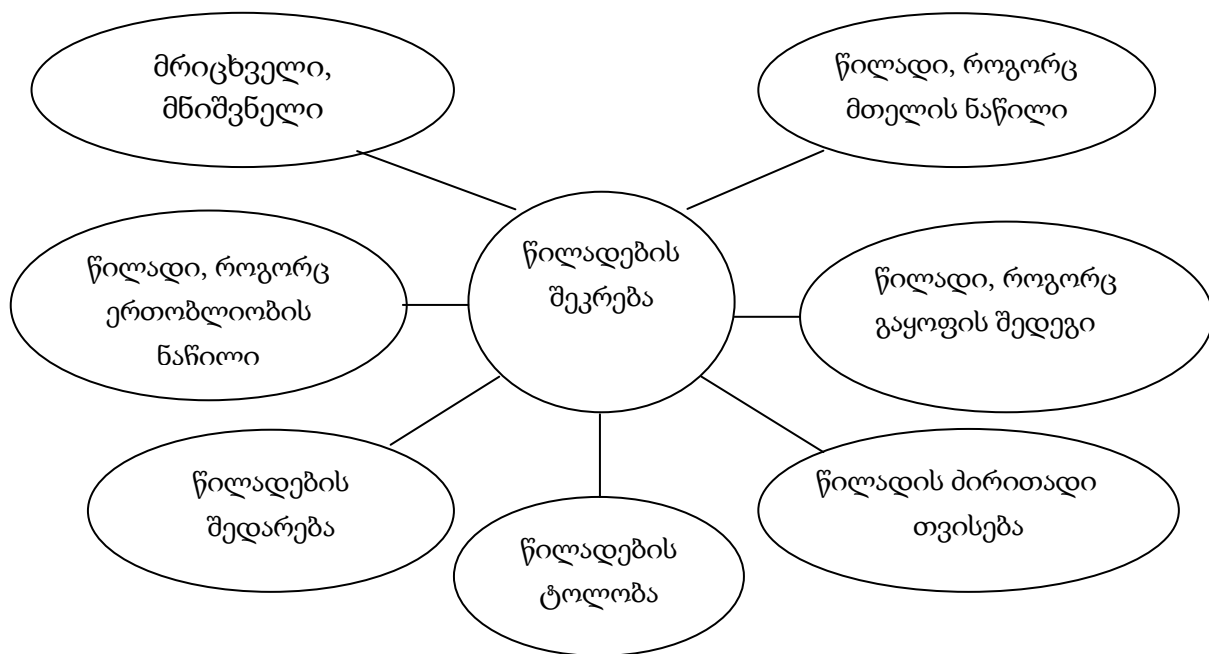
მასწავლებელი წინასწარ ყოფს კლასს 3-4 ზავშიან ჯგუფებად და ავალესმოსწავლეებს მუყაოს ან სახაზავი ფორმატის ქაღალდისგან კუბის შლილის დამზადებას, ხოლო გაკვეთილის დაწყებამდე თვითონაც ხაზავს დაფაზე შლილს, რომლის წახნაგები დანომრილია 1-დან 6-მდე. დაფაზევე ჩამოწერს ექვსპუნქტიან მკაფიო ინსტრუქციას, თუ რომელ წახნაგზე რა შინაარსის მასალა უნდა განათავსონ. მაგ:

1. განმარტეთ პროპორცია, დაასახელეთ პროპორციის წევრები
 2. ჩამოაყალიბეთ პროპორციის ძირითადი თვისება
 3. აღწერეთ პირდაპირპროპორციული სიდიდეები
 4. აღწერეთ უკუპროპორციული სიდიდეები
 5. შეადარეთ პირდაპირპროპორციული და უკუპროპორციული სიდიდეები
 6. მოიყვანეთ პროპორციის გამოყენების მაგალითები
- მზა შლილს, სავარაუდოდ, ექნება ასეთი სახე:

პროპორცია 1. $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ a და b - კიდურა, c და d - შუა წევრები			
2. კიდურა წევრების ნამრავლი ტოლია შუა წევრების ნამრავლის.	3. პირდაპირპროპორციულია სიდიდეები, თუ ერთ-ერთის რამდენჯერმე გაზრდით მეორეც იმდენჯერვე იზრდება	4. უკუპროპორციულია სიდიდეები, თუ ერთ-ერთის რამდენჯერმე გაზრდით მეორე იმდენჯერვე მცირდება	S=Vt ფორმულაში პირდაპირპროპორციულია მაგ: მანძილი და სიჩქარე, უკუპროპორციული- სიჩქარე და დრო
3კგ --- 12 ლარი, 7კგ --- x ლარი 3x=7·12 $X = \frac{7 \cdot 12}{3} = 28$ ლარი			

როგორც ჩამონათვალიდან ჩანს, მასალა მოიცავს ბლუმის ტაქსონომიის კოგნიტური სფეროს პირველ სამ დონეს: ცოდნა, გაგება და გამოყენება. ასეთი სქემა გამოსადეგია პროპორციის სწავლების საწყის საფეხურზე, მოსწავლის ფაქტობრივი ცოდნის შესამოწმებლად, მაგრამ სწავლების შემაჯამებელ ეტაპზე შეგვიძლია ამ ჩამონათვალში შევიტანოთ ისეთი დავალებებიც, რომლებიც ავითარებს უფრო მაღალი დონის სააზროვნო უნარებს, როგორიცაა ანალიზი, სინთეზი და შეფასება. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ განხილული დავალების მეშვეობით სრულდება წლის ბოლოს მისაღწევი შედეგებიდან არა მარტო კანონზომიერებებისა და ალგებრის მიმართულების „მათ. VI. 5 გამოსახავს, განავრცობს, და აღწერს სიდიდეებს შორის დამოკიდებულებას“ – პუნქტი, არამედ შლილიდან კუბის აწყობით აგრეთვე გეომეტრიისა და სივრცის აღქმის მიმართულების „მათ. VI. 9. ადგენს ფიგურებსა და ფიგურის ელემენტებს შორის მიმართებებს“ პუნქტიც.

დაწყებით კლასებში სწავლებისას არანაკლებ ღირებულია ასოციაციური კავშირების რუკის გამოყენებაც. ეს მეთოდი ეხმარება მოსწავლეს, გაიხსენოს შესასწავლ თემასთან დაკავშირებული სიტყვები, ცნებები, აღმოაჩინოს მათი კავშირი ახალ თემასთან, დაახარისხოს ინფორმაცია, ივარაუდოს, რაში შეიძლება გამოიყენოს ახალი ცოდნა, ხოლო შემდეგ შეამოწმოს თავისი ვარაუდის სისწორე. აქედან გამომდინარე, მეთოდი ხელს უწყობს არა მარტო კვლევითი, არამედ ანალიზისა და სინთეზის უნარების ჩამოყალიბებასაც. განვიხილოთ მეთოდის გამოყენების კონკრეტული მაგალითი. თემა: „მოქმედებები წილადებზე“ (მე-5 კლასი). რუკის ცენტრში ვწერთ გაკვეთილის თემას და მოსწავლეებს ვაძლევთ დროს, რათა გაიხსენონ წილადთან დაკავშირებული ცნებები, როგორიცაა მაგალითად მრიცხველი, მნიშვნელი, წილადი, როგორც მთელის ნაწილი, წილადი, როგორც ერთობლიობის ნაწილი, წილადი, როგორც გაყოფის შედეგი, წილადების შედარება, წილადის ძირითადი თვისება, წილადების ტოლობა. ყველა დასახელებულ ცნებას შესაბამისი მაგალითებით მასწავლებელი ინიშნავს ცალკეულ წრეში (ან ელიფსში)

ამის შემდეგ იწყება ვარაუდების ეტაპი, მოსწავლეები ცდილობენ აზრის გამოთქმას, თუ როგორ შეიძლება გამოიყენონ სხვადასხვა მნიშვნელიანი წილადების შეკრების წესის ჩამოყალიბებაში წილადის ძირითადი თვისება, ან წილადების შედარების ცოდნა. მსჯელობითა და მაგალითების მოშველიებით ისინი „აღმოაჩენენ“ ამ წესს. მათი „აღმოჩენა“ შეიძლება დაემატოს რუკას ახალი ელიფსის სახით.

საკმაოდ ეფექტურ შედეგებს გვაძლევს სწავლებაში კოგნიტური სქემების გამოყენებაც, რომელთა ვიზუალური აღქმაც ეხმარება მოსწავლეებს საკითხის გაანალიზებაში. ინფორმაციის მწყობრი და გააზრებული ორგანიზებით მოსწავლეებს უწყობს ანალიტიკური და თანმიმდევრული გონებრივი მოქმედებების ისეთი უნარ-ჩვევები,

როგორცაა ინფორმაციის შეკრება-დახარისხება, წარმოდგენა, მათემატიკური ობიექტების საერთო და განმასხვავებელ ნიშან-თვისებათა გამოვლენა, დასკვნის ჩამოყალიბება და სხვ. ამ მხრივ წარმატებულად შეგვიძლია გამოვიყენოთ ე. წ. ვენის დიაგრამები, შედარება-მსგავსება-განსხვავების სქემები და სხვა.

ვენის დიაგრამა ერთ-ერთი იმ უნივერსალურ მეთოდთაგანია, რომელიც ფართოდ გამოიყენება მათემატიკაში. გარდა იმისა, რომ იგი შეუცვლელია სიმრავლეებზე ამოცანების ამოხსნისას, ასევე დიდი პრაქტიკული გამოყენება აქვს პრობლემური საკითხების სწავლების დროს, რადგანაც ავითარებს შედარებითი ანალიზის უნარს. განვიხილოთ მაგალითი:მასწავლებელი დაფაზე ხაზავს ორ ურთიერთგადამკვეთ წრეს და მოსწავლეებს აძლევს დავალებასმოახდინონ კუბისა და ოთხკუთხა პირამიდის შედარებითი დახასიათება, მოიძიონ მათი საერთო და განმასხვავებელი თვისებები და დააფიქსირონ აღნიშვნების გამოყენებით: წვერო v , წახნაგი f , წიბო e . წრეების საერთო ნაწილში ჩაწერონ მსგავსი თვისებები (სივრცული ფიგურა, აქვს წვეროები,წახნაგები, წიბოები, $v+f-e=2$), დიაგრამების განაპირა ნაწილებში_განმასხვავებელი, თითოეულისათვის დამახასიათებელი. ოთხკუთხა პირამიდისთვის: $v=5$, $f=5$, $e=8$; გვერდითი წახნაგები სამკუთხედებია. კუბისთვის: $v=8$, $f=6$, $e=12$, ყველა წახნაგი კვადრატია.ამგვარად შესრულებული დავალება ნათელყოფს საკითხის არსს, მოსწავლეებს კი უვითარებს დაკვირვების, ანალიზის, შედარების და სხვ. უნარებს.

ბოლოს აღვნიშნავთ, რომ სწავლების მეთოდების გამოყენების თვალსაზრისით დაწყებითი განათლების საფეხური საკმაოდ სპეციფიურია. ამიტომ არის, რომ დაწყებით კლასებში სწავლების მეთოდები თუ ფორმები მუდმივ ცვალებადობას განიცდის. ცნობილი ფაქტია, რომ სასკოლო ასაკამდე ბავშვის საქმიანობაში წამყვანი ქცევარის თამაში. ცხადია თამაშის სიტუაციაში ბავშვი ეჩვევა „პარტნიორობას“ სხვა ბავშვებთან ურთიერთობას, საკუთარი „ნების“ გამოხატვას, თამაშისას იქმნება „თვითგამოვლენის“ პირობებიც. თუმცა მიუხედავად ამისა, როდესაც მოსწავლე ხვდება ახალ, „სასკოლო-საგაკვეთილო“, გარემოში, მას ზოგჯერ უჭირს მოსწავლის როლის შეთვისება, თავის შესაძლებლობებში დარწმუნება და მათი გამოვლენა, რაც სასწავლო საქმიანობაში მოსწავლის აქტიური ჩართვის ხელშემშლელი ფაქტორი ხდება. ეს კი უარყოფითად აისახება სწავლის შედეგებზე. ამიტომ, ამ საფეხურზე ღირებულია სწავლების ისეთი მეთოდების გამოყენება, რითაც მასწავლებელი უზრუნველყოფს მოსწავლეთა ჩართულობას სასწავლო პროცესში, მათ აქტიურ სასწავლო მათემატიკურ საქმიანობას. ამ მიზანს ემსახურება ჩვენს მიერ განხილული მეთოდები, რომელთა გამოყენებასაც მრავალი უპირატესობა გააჩნია სწავლების პირველ საფეხურზე. მათგამოყენებას ახლავს მოსწავლეთა ჩართულობის, აზრის გამოთქმის თავისუფლება, ნებაყოფლობითობა,რაც ერთგვარ „სტიმულატორის“ როლს თამაშობს თითოეულის პიროვნული შესაძლებლობების გამოვლენაში. მოსწავლეებს უვითარდებათ სააზროვნო უნარები, როგორცაა კრეატიულობა, ანალიზი, საკუთარი აზრის არგუმენტირებულად გამოთქმა, ცოდნის მიზანმიმართულად გამოყენება სხვა სიტუაციაში. ისინი ეუფლებიან შემოქმედებითი აზროვნების, ინფორმაციისადმი კრიტიკული მიდგომისა და

დახარისხების, მსჯელობის, შეფასების უნარ-ჩვევებს, რაც ერთობ მნიშვნელოვანი უნარ-ჩვევებია მოსწავლეთა აღზრდა-განვითარებისათვის.

ლიტერატურა:

1. გოგიშვილი გ., ვეფხვაძე თ., მებონია ი., ქურჩიშვილი ლ. (2010) მათემატიკა მე-6 კლ გამომცემლობა „ინტელექტი“. თბილისი.
2. ინტერაქტიური მეთოდების კრებული და ტესტები, მასწავლებლის ბიბლიოთეკა. წიგნზე მუშაობდნენ ბოჭორიშვილი მ., ნამიჭიშვილი ნ., ნაბულიშვილი ნ. (2013) გამომცემლობა „მწიგნობარი“;
3. ეროვნული სასწავლო გეგმა 2011-2016. www.mes.gov.ge
4. უზნაძე დ. (2013): ზოგადი ფსიქოლოგია. გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“. თბილისი;

Nino Nakhutsrishvili, Madona Nikolaishvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Using Modern Methods of Mathematics Teaching on the Primary Step of Education

Abstract

Various factors such as will, interest, physiological, sensorial or intellectual affect on rapidity and result of learning as a cognitive skill.

The article deals with the significance and role of sensorial factor. The mission of innovator, creative teacher applying the above mentioned factors and modern methods and strategies of teaching in the process of conducting modern lessons is highlighted. In this issue, teachers of mathematics should have special desires and trials because majority of pupils do not own necessary knowledge and components provided in the program of school mathematics.

Motivation plays crucial role for students in the process of adopting mathematical skills. To increase the motivation teachers should acknowledge students possibilities and actively involve them in the teaching process; all these is well achieved by using modern methods of teaching and systematic, purposeful actions.

The article also deals with the effective methods of teaching which greatly help to solve learning goals at the primary stage of teaching mathematics. Effective methods of teaching include brainstorming, model creating, maps of associational connections, cognitive schemes, The Vienna Diagram, etc. Results and perspectives of using each of them are well analyzed and methodical recommendations of successfully applying them in the process of teaching mathematics are offered.

საკვანძო სიტყვები: დასწავლა, სენსორული ფაქტორი, კრეატიულად მოაზროვნე მათემატიკის მასწავლებელი, დაწყებითი განათლების საფეხური. სწავლების თანამედროვე მეთოდები.

Key words: learning, sensorial factor, creative teacher of mathematics, primary stage of education, modern methods of teaching.

Language Learning Factors

Introduction

It is noting that the language acquisition and learning is important for children's physical, cognitive and social development. This paper discusses about the factors those hinder or help the students in the language learning process. After discussing the individual language learners' characteristics, the paper discusses about the extrinsic and intrinsic motivation, which is a key of language learning. Then the paper discusses about the learner's different ages and about opinions of the scholars towards this issue. At the end of the paper, it has mentioned that there are another cluster of factors also emerges for the language teacher that the politics and culture equally influence on language learning. The paper concludes with discussion of factors influences in Georgia in language learning.

Language learners are all different. They learn with different speed, ways and results. There many explanations about these issues, but before discussing about the factors that influence second language learning it would be interesting to make a brief review about the language learning and acquisition.

The expression "language learning" includes two clearly distinct, though rarely understood concepts: One involves receiving information about the language, transforming it into knowledge through intellectual effort and storing it through memorization. The other involves developing the skill of interacting with foreigners to understand and speak their language. The first concept is called "language learning," while the other is referred to as "language acquisition." These are the separate ideas and neither of them is the consequence of the other. On the other hand, language acquisition refers to the process of natural assimilation, involving intuition and subconscious learning, which is the product of real interactions between people where the learner is an active participant. It is similar to the way children learn their native tongue (first or mother language), a process that produces functional skill in the spoken language without theoretical knowledge. It develops familiarity with the phonetic characteristics of the language as well as its structure and vocabulary, and is responsible for oral understanding, the capability for creative communication and for the identification of cultural values. Teaching and learning are viewed as activities that happen in a personal psychological plane. The acquisition approach praises the communicative act and develops self- confidence in the learner. The most important thing while learning/teaching the second language are the factors those can be determined as language learning successful and failure factors.

The main aim of this article is to present these factors those make influence on language learners' learning process.

There is one particularly good reason for a teacher to know that all students are different and she/he has to consider it when teaching them to make the teaching process effective. Tsitsishvili, Nijaradze, Darchia, Tevzaia and Tkavashvili (2008) argued that there are the most considering factors those make influence on the learning process:

- Personality-related characteristics;
- Intelligence;
- motivation;

- Age
- Aptitude.

In the term of personality-related characteristics the authors combine the following characteristics of language learner:

- Anxiety;
- Inhibition;
- Self-esteem;
- Extroverts;
- Introverts;
- Risk-taking.

Obviously, if a person has the feeling of anxiety or inhibition to have fear of making mistake or self-esteem the process of language learning will not be successful. In addition, the students those appreciate their abilities, if they are extroverts and take risks in language learning they achieve success in language learning.

The next most considering factor is intelligence. It is the ability to adapt effectively to the environment, either by making changes in oneself or by changing the environment or finding a new one. It is not a single mental process, but rather a combination of many mental processes directed toward effective adaptation to the environment.

What this definition of the term “Intelligence” tells us, is that in any classroom there should be a number of different individuals/learners with various styles (visual, auditory, kinesthetic and tactile) preferences. An experienced teacher knows to offer a wide range of various activities in order to cater for individual differences and needs. From this point of view learning style is also very important factor that should be taken into account while learning/teaching languages. Keefe (1979, cited by Ellis 1994:499) described learning style as “the characteristic cognitive, affective and psychological behaviors that serve relatively stable indicators of how learners perceive, interact with, and respond to the learning environment. Students’ learning styles can be influenced by many factors among which are their genetic background, their culture and previous learning experience. It is said if teachers match their teaching methods to the students’ learning styles; the students will be more successful and more interested in language. Researchers have developed many different types of learning styles. Field dependence/independence is one of the most widely studied classifications. It was proved that people who are field independent prefer deductive way of introducing a language, and achieve high level of proficiency in the classroom (Neiman et al.1978; Abraham 1985). The field dependent students do better in naturalistic language environment. Brown (1994) states that neither of styles decides about success or failure in the language learning. Both types of learners can achieve a lot but in the appropriate conditions of learning. He also suggests that field dependence/independence does not have to be a stable factor and some people can change their learning style in different context and situations.

As I have already mentioned, intelligence is one of the factors .Tsitsishvili et al (2008) claims that the student intelligence referred to successful academic performance and they usually learn languages faster than others do and the aptitude measures the learners’ auditory ability, grammatical

So, we can say that students also need aptitude (some specific abilities, which are responsible for learning languages) and the motivation. Aptitude can be described as a stable factor, which can’t be trained. The role of attitudes and motivation in SLA has been investigated by Gardner and Lambert (1972), who define motivation in terms of “the learner’s overall goal or orientation”, and attitude as “the persistence shown by the learner in striving for goal” (Ellis 1985:117).

According to Harmer (2007), “Whatever their reasons for learning (or circumstances in which it takes place), it is sometimes tempting to see all students as being more or less the same. Yet there are marked differences, not only in terms of their age and level, but also in terms of different individual abilities, knowledge and preferences.” (p. 14).

At the same time Harmer (2007) mentions the following:

The learner’s motivation is the main key when learning language. Motivation is the desire of language learner to achieve some goals; it provokes a decision to act. For example, a student who is oriented to learn hard and get good mark can be characterized as a highly motivated student who wants to achieve the success. Motivation realizes the student’s abilities and skills. Motivation can come from outside the classroom and may be influenced by a number of external factors such as the attitude of society, family and peer. (p.21).

Brown (2007) also considers that “the student’s motivation is referred to as Extrinsic motivation (the motivation that students bring into the classroom from outside) and Intrinsic motivation (that happens inside the classroom; teacher’s methods; activities etc.).” Brown (2007) and Harmer (2007) think that Extrinsic motivation forces the student to think and have a desire to do something.

In the process of language learning, the scholars take a lot of attention to the age of the learner.

Harmer (2007) and Brown (2007) identify the learner’s age into:

- Children, those are generally described as young learners between the age of 5-9;
- Adolescents, language learners between the age of 12-17;
- Adults, those are young adults between the age of 16-20.

Scott and Ytreberg (1997) claim that “the adult’s world and the child’s world are not the same. Children do not always understand what adults talking about. Adults do not always understand what children are talking about. The difference is that adults usually find out by asking question, but children do not always ask. They pretend to understand, or they understand in their own terms and do what they think you want them to do”(p.2). So it is important to take the student age into account when teaching any language.

But Brown (2007) units the another cluster of factors also emerges for the language teacher:

- a) Socio-cultural;
- b) Political;
- c) Institutional context.

These domains intertwine in such a way that it is sometimes impossible to disentangle them and examine one without considering the other. Culture underlies every human being’s emotion and cognition; governments, politics, and policies are equally powerful influences on our behavior; and finally, our educational institutions are products of culture and policy, and indeed are often microcosms of one’s sociopolitical milieu.

Conclusion

To sum up, language learning depends on a large number of factors, such as the prestige of the languages, culture pressures, motivation, opportunities of use. There are also lots of factors those influence on language learning. Sometimes those factors make bad influence on language learning process and the teachers need to help the learners to overcome potential barriers of learning. In Georgian reality, Political factor makes a big influence on language learning and at the same time, other factors play a great role in it too.

References:

1. Abraham, R.G. (1985). "Field independence-dependence and the teaching of grammar". *Modern Language Journal*, 53:334-41
2. Brown, H.D. (1994). *Principles of Language Learning and Teaching*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall
3. Brown, H.D. (2007). *Teaching by Principles*. Longman. San Francisco State University Press.
4. Ellis, R. (1985). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford. Oxford University Press
5. Gardner, R.C. and Lambert, W.R. (1972). *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Rowley, Mass: Newbury House
6. Harmer, J. (2007). *How to teach English*. Longman. Cambridge, UK Press.
7. Neimann, N., Frohlich, M., Stern, H.H., and Todesco, A. (1978). *The Gold Language Learner*. Research in English Series, no. 7. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education
8. Scott, W.A., and Ytterberg, L.H. (1997). *Teaching English to children*. Longman.
9. Tsitsishvili R., Nijaradze N., Darchia M., Tevzaia M., and Tkavashvili E. (2008). *Trainer's Manual*. British Council. Nekeri Press.

ნანა პაპუნაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ენის სწავლების ფაქტორები რეზიუმე

მეორე ენის სწავლების/სწავლის პროცესში მრავალი ფაქტორი ახდენს მნიშვნელოვან გავლენას მეორე ენის შემსწავლელზე. ზოგჯერ მათი გავლენა ხელს უშლის ან გარკვეულწილად წარმატებულს ხდის მეორე ენის შემსწავლელის ენის დაუფლების პროცესს. თუკი მეორე ენის სწავლების პროცესში პედაგოგი გაითვალისწინებს სწავლების ფაქტორებს სწავლება უფრო ეფექტური და წარმატებული იქნება.

Key Words: Personality-related characteristics, motivation, age, aptitude, extrinsic motivation, intrinsic motivation, Socio-cultural, Political, Institutional context.

ნანა რჩეულიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილების ადრესატი ქალები

გრიგოლ ორბელიანის ვრცელ ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს წერილებს, რომელთა ადრესატებიც ქალები არიან. XIX-საუკუნის I ნახევრის საქართველოში ცხოვრობდა და გარკვეულ მოღვაწეობასაც ეწეოდა არაერთი გონიერი და სილამაზით გამორჩეული ქალი. ისინი უმეტესად მაღალი წრის

წარმომადგენლები და შემღებისდაგვარად განათლებული და აღზრდილნი იყვნენ. ბევრ მათგანთან პოეტს ნათესაური კავშირიც აახლოვებდა. თუ თვალს გადავავლებთ ადრესატი ქალებისადმი გაგზავნილ წერილებს, ადვილად შევამჩნევთ, რომ მათში გაცილებით მეტადაა გახსნილი გრიგოლორბელიანის პიროვნული ხასიათი და ბუნება.

პოეტის დღემდე გამოქვეყნებული ბარათებიდან ნახევარზე მეტი მათგანის ადრესატი ქალია. ესენი არიან ნათესავები და ოჯახის წევრები: რძლები, - ქეთევან ალექსი-მესხიშვილი და ბარბარე ბაგრატიონი, მარიამ დედოფალი, სალომე ორბელიანი-ჭავჭავაძისა და მისი ქალიშვილები-ეკატერინე, ნინო, მოგვიანებით კი, ეკატერინეს ქალიშვილი, სალომე მიურატი, ნინო ანდრონიკაშვილი- ერისთავისა, ორბელიანთა რძლები- მანანა და ანა, ბაბაღე ორბელიანი-საგინაშვილისა და მისი დედა ელისაბედი („სიყრმითგან საკუთარი ძალუა“).

ქალებისადმი მიწერილი წერილები თემატურად მსგავსია: მოკითხვა, საკუთარი ამბების შეტყობინება, იუმორი, ზოგჯერ სარკაზმით შეზავებული, ჭორები, ახალი ამბები, ისევ მოკითხვები...

ადრესატ ქალთაგან პირველ რიგში მარიამ დედოფალს შევხებით. მარიამი იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის მეუღლეა, კაცია დადიანის ასული, რომელიც იმერეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ რუსეთში გადაასახლეს. 1831 წელს პეტერბურგში ჩასული გრიგოლ ორბელიანი სტუმრად ეწვია ნათესავს, დედის-ხორეშანის ნახევარძმა დავითის (შემდგომ სოლომონ II-ის) მეუღლეს, მარიამ დედოფალს. როგორც ჩანს, დედოფალი გარკვეულ ყურადღებას იჩენდა მულიშვილების მიმართ.

1832 წლის მაისში დაწერილ წერილში პოეტი შენიშნავს: „ვიცი, რომ ჩემი მწყალობელი ბრძანდებით. ამისათვის ჩემს ამბავს გაგიბედავთ მოსახსენებლადო“. ამასთან, არა მარტო საკუთარ თავს თვლის ვალდებულად დედოფლის წინაშე, არამედ, ძმას, ზაქარიასაც წერს: „შენმა გაზრდამ, ზაქარიავ! დედოფალს მისწერე შენი დაქორწინება ყოვლის კომპლიმენტებით, -ვიცი, ძალიან იამება“ (1835 წ. აპრილი).

1835 წლის იანვრის ბარათში წერს: „მეშინის, ვაითუ ხშირის მოწერითა შეგაწყინოთ. მოწყალებანი თქვენი ღრმად არიან აღბეჭდილნი გულსაზედაჩემსა და დღეცა არს ჩემთვის მარადის სასიამო მოსაგონებლად, ოდესცა მეღირსა ხილვა .თქვენი...”

მიმართვის ფორმამოკრძალებული და აღმატებულია: „უმაღლესო დედოფალო“, „უმოწყალებო ხელმწიფევ“. რაც შეეხება წერილების შინაარსს, ის ჩვეულებისამებრ ულოცავს დღესასწაულებს, ზაქარიას სამსახურში დაწინაურებას, თუ ჯვირსწერას. მარიამი 1841 წელს გარდაცვლილა პეტერბურგში და იქვე დაუკრძალავთ.

გრიგოლ ორბელიანის პირად წერილებში ჩვენი ყურადღება მიიქცია ბარათმა უცნობი მეფის ასულისადმი. იგი ნოვგოროდიდან პეტერბურგშია გაგზავნილი. მისი ადრესატის ვინაობის საკითხი ღიად დატოვა ლიტერატურის მკვლევარმა აკაკი გაწერელიამ,

როდესაც გამოსცა პოეტის პირადი წერილები ორ ტომად (1936-1937წწ). ითვალისწინებდა რა ფაქტს, რომ ერეკლე II-ის ასულები მარიამი და თეკლე იმ პერიოდისათვის (1832წ) თბილისში იმყოფებოდნენ, თავი შეიკავა სავარაუდო თვალსაზრისის გამოთქმისაგან.

წერილის ადრესატად ვთვლით ანასტასია ბატონიშვილს, მეფე ერეკლე II-ის ასულს, რევაზ ქსნის ერისთავის მეუღლეს. 1825 წელს ქვრივი ანასტასია უმცროსი ვაჟის, გიორგის თანხლებით, მისი სწავლა-აღზრდის მიზნით, პეტერბურგში გამგზავრებულია. ჩვენი ვარაუდით, ანასტასია, თვით წიგნიერი, განათლების დიდი დამფასებელი უნდა ყოფილიყო. პოეტიც ხომ ასე მიმართავს: „უგანათლებულესო მეფის ასულო!“-წერილის დასასრულს კი სთხოვს-„მიბოძეთ წასაკითხად წიგნები“-ო.

ანასტასია გრ. ორბელიანის ბებია გახლდათ და გასაგებია ის თბილი და ნათესაური განწყობა, რომელიც წერილში იგრძნობა, მით უფრო, რომ ავტორი მოკითხვას უთვლის პეტერბურგში მყოფ ბატონიშვილებს დედის, ხორეშანის სახელით. ანასტასია ბატონიშვილის სახელი ნაკლებად ცნობილია საზოგადოებისათვის. საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია მისი შვიდი წერილი, რომლებიც სანკტ-პეტერბურგიდანაა გამოგზავნილი უმცროსი დის, თეკლას სახელზე. წერილები ძალზე საინტერესო და შთამბეჭდავი ქალბატონის სახეს წარმოგვიდგენენ (გამოკვლევა ანასტასია ბატონიშვილის პიროვნების შესახებ იხ. სამეცნიერო ბიულეტენი №3, სამეცნიერო პროექტის „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიური გამოცემა“-ფარგლებში).

პოეტის ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში მრავლადაა წერილები ძმის, ზაქარია ორბელიანის მეუღლის, ქეთევან ალექსი-მესხიშვილისადმი, რომლის მიმართ გრიგოლს განსაკუთრებული მეგობრული გრძნობა ჰქონდა. ქეთევანი ანჩისხატის დეკანოზის, მწიგნობარ დიმიტრი ალექსი-მესხიშვილის ასული გახლდათ. მათ შორის განსაკუთრებულ ურთიერთგაგებაზე მეტყველებს დიდი რაოდენობა წერილებისა, სავსე ოჯახის კეთილდღეობასა და ახლობლებზე ფიქრით. ეს მიმოწერა 1844 წლიდან იწყება და პოეტის სიცოცხლის მთელ მანძილზე გრძელდება (ქეთევანი 1895 წელს გარდაიცვალა). წერილებიდან ჩანს ის დიდი მზრუნველობა, რომელსაც გრიგოლი იჩენდა ზაქარიას ოჯახის მიმართ, რადგან, სანდრიკო, გადაშენების გზაზე დამდგარი, ოდესღაც დიდი გვარის ერთ-ერთ გამგრძელებლად მოიაზრებოდა. ამ წერილებში პოეტი ზრუნავს სანდროს განათლებაზე:

„ირწმუნეთ, ძალუავ, რომ მე, რაცკი შემიმძლიან, არას დავიშურებ, ოღონდ კი, სანდრო აღიზარდოს ისე, როგორც მე მსურს...“

ფაქტიურად, ქეთევანი იყო ორბელიანთა ოჯახის დიასახლისი. იმავე წერილშიწერს - „მამულების გაყოფა როგორ შეასრულეთ, მაცნობეთ“. სთხოვს ყურადღებიანი და მზრუნველი იყოს ეფემიას შვილების მიმართ: „ძალუაჯან! გეთაყვანე, ერთი იფიქრეთ კარგად და უშოვნეთ შესაფერი ქმარი ჩემს დისწულს ბაბაღეს, ე.ი. ეფემიას ქალსა. ჩემის

მხრივშემიძლია მივცე ასი თუმანი თეთრი სიქა მანათი მზითვად” (1849 წ. 3 ივნისი, თემირხანშურით). ასევე, 9 დეკემბრის წერილში იმეორებს იმავე თხოვნას.

წერილებში ხშირად გვხვდება ჭორები და ზოგჯერ მეგობრული შეხუმრებანი:

„როცა ქეთევანი ნახოთ (ერისთავი ორბელიანისა), გთხოვთ, გულითადი პატივისცემა და მოკითხვა განუცხადოთ...დაარწმუნეთ კი, რომ ის საიდუმლოებები, რომელიც მოეწერა ჩვენთვის, რა საკვირველია, ჩვენშივე დარჩება ისე, მითომ ზღვაში ქვა გადაუგდია. და თუ ვინიცობაა როგორმე გამოცხადდა, მაინც ნუ ემინიან, ჩვენ ბარბარეს (თუმანიშვილი ანდრეევსკისა) დავაბრალებთ... (1850წ. ივლისი).

პოეტის ერთი საპატიო ადრესატია ბაბაღე ორბელიანი-საგინაშვილისა. იგი იყო ქალი, რომელსაც, გრიგოლი, ღვიძლი დედისა და გამზრდელი ძიძის შემდეგ, დედას უწოდებდა.

1846წელს პოეტი ქეთევანს სწერს: „მომიკითხე ჩემი დედა ბაბაღე თავის ალექსანდრეთი”. ისევ ქეთევანს 1847 წლით დათარიღებულ წერილში: „ჩემს დედას ბაბაღეს და ალექსანდრეს სიყვარულით მოვიკითხავ”. უმცროს ძმას, ილიას სწერს: „ჩემი დედა ბაბაღე... მომიკითხე”. 1852 წლიდან კი თვით ბაბაღესადმი მიწერილი წერილებიდან ჩანს არაჩვეულებრივად თბილი, გულახდილი განწყობილება ამ პიროვნებისადმი. ბაბაღე, სამარაგდონ ორბელიანის ასული, გრ. ორბელიანის ნათესავი და როგორც წერილებიდან ჩანს, ახლო მეგობარიც ყოფილა. თავისი დროის ქალთა წრეში სილამაზითა და დარბაისლობით ცნობილი ქალბატონი, 1839 წლის დამდეგს, ცოლად გაჰყოლია 17 წლით უფროს გენერალ-ლეიტენანტ ალექსანდრე საგინაშვილს, კავკასიის ომების ცნობილ მონაწილეს. ალექსანდრეც ისევე გულითად ურთიერთობაში ჩაბმულა გრიგოლთან, როგორც მისი ახალგაზრდა და ლამაზი მეუღლე. ამაზე მეტყველებს წერილები, რომელთა ადრესატებიც ხშირად ორივენი არიან. ბაბაღესადმი მიწერილი ბარათები გამოირჩევა გულახდილობით, და-ძმური სითბოთი და ნახვის ნატვრით.

„ჩემო საყვარელო დაო ბაბაღე, უთუოდ ეშმაკისგან ვიყავი შეკრული, თორემ აქამომდის როგორ არ მოგწერდი შენი წერილის პასუხსა, და მეტადრე აქაურს ამბავსა, რომლისა ცნობა, ვიცი, ძალიან გსურს...

შამილა ზის ხალვათში და დიდად მარხულობს ... დიდის გულით მოსდომებია ერთი კარგი ლამაზი ქართველი ქალი, რომელმანცა, სხუათა შორის, უნდა ასწავლოს ჩვეულება ქართველებისა; და აბა რომელი ემზადებით, შენ თუ წელნაზი თამარი?” (25. V. 1854წ, თემირხანშურა).

გრიგოლი თავის დედად და დად წოდებულ ახლობელ ქალს ხშირად ანდობდა თავის ინტიმური ცხოვრების ამბებს. სამწუხაროდ, ბაბაღე 45 წლის ასაკში გარდაცვლილა მძიმე ავადმყოფობით. ასე უშვილოდ გადაეგო დედა-შვილური მზრუნველობით სავსე ქალი.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ იმ დიდი მოკრძალებისა და სიყვარულის შესახებ, რომელსაც გრიგოლი ალ. ჭავჭავაძის სახლობისადმი იჩენდა. აი, რას წერს იგი ბირჟიდან (პოლონეთიდან, 1835 წ. 23 მარტის) თავის ნათესავს, სალომე ორბელიან-ჭავჭავაძისას:

„მოულოდნელად მივიღე წერილი თქუენი, რომლისათვის ჭეშმარიტად არ ვიცი, თუ ვითარ მოგახსენოთ ანუ მადლობა, და ანუ სიამოვნება ჩემი... თქვენდამი ჩემს უღრმეს პატივისცემაზე და სიყვარულზე უნდა კი ბრძანდებოდეთ დარწმუნებულ, და სადაცა გინა ბედმა გადამაგდოს, მაინც თქვენდამი გრძნობა ესე თანაწარმყვების; და რადგანც თქვენ გახსოვარ, მაშა არა ვარ ჯერ სრულებით უბედურ...

დღენი თქუენთანა გატარებულნი არიან უნეტარესნი ჩემს სიცოცხლეში“...

ეს დიდად პატივცემული მანდილოსანი სალომე, სარდალ ორბელიანის ასული, ლუარსაბ და დავით ორბელიანების და გახლდათ (1847 წ ხოლერით გარდაიცვალა, დაკრძალულია მამადავითის ეკლესიაში, მთაწმინდაზე), XIX ს-ის ერთ-ერთი წარჩინებული ოჯახის დიასახლისი.მისმიმართ პოეტი არ ერიდებოდა ზოგჯერ უხერხულ ხუმრობასაც. ცნობილია, რომ გრიგოლმა სწორედ ამ პერიოდში დაწერა ლექსი „სალომეს, ბეჟანა მკერვალის მაგიერ“, რომელშიც ლექსის ლირიკული გმირი, ბეჟანა, თამამად საუბრობს თავის სატრფიალო განწყობაზე სალომეს მიმართ; მეტიც,პრეტენზიას აცხადებს ჭავჭავაძის მესამე ქალიშვილის, სოფიკოს, მამობაზე.

სალომესადმი გაგზავნილი მეორე წერილი იმავე წლითაა დათარიღებული. გამოგზავნილია რიგის ჰოსპიტალიდან, სადაც ავადმყოფი პოეტი მკურნალობდა. წერილი საყურადღებოა იმით, რომ ერთბაშად სამ წერილს შეიცავს,- ბარათებს სალომე, ნინო და ეკატერინესადმი. წერილში დაცულია ლექსი „წინანდლის ვარდო“-რომელიც ეკატერინე ჭავჭავაძეს ეძღვნება.

ნინოსადმი წერილი („უსაყვარლესო დაო, ნინავ“- მინაწერი სალომეს აღნიშნულ წერილზე),ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული ბარათია.

პოეტი ცდილობს ჩაწვდეს კეკელას ხასიათის გამოცვლის მიზეზს, ჰპირდება, რომ არავის ეტყვის, და ვინც მას აწყენინებს, მოკლავს!

მინაწერების ნაწილი რუსულ ენაზეა. ჩანს, ჭავჭავაძის ასულები გრიგოლთან რუსულ ენაზე საუბრობდნენ ხშირად.

ეკატერინე ჭავჭავაძისადმი მოგვიანებით მიწერილ კიდევ ორწერილზე მიგვიწვდება ხელი დღესდღეობით (გამოაქვეყნა აკ. გაწერელიამ, გრ. ორბელიანისწერილების II-ტ-ში, 1837 წ.). პირველი მათგანი 1853 წელსაა დაწერილი, ხოლო ,მეორე- 1856 წლის ბოლოს. პირველი წერილი ზაქათალიდანაა მოწერილი. იგი სამძიმრის ბარათია ახლად დაქვრივებული სამეგრელოს დედოფლისადმი და მიტომაც სავსეა მწუხარების განცდით.

მეორე წერილი ეკატერინე ჭავჭავაძე- დადიანისადმი (1856წ. 28 ნოემბერი,თემირხანშურით), მოკითხვაა მოსკოვიდან ახლად დაბრუნებული „ქვეყნის თვალისა“.

„მოსკოვიდან მივიღე თქვენგან ერთი, მხოლოდ ერთი, ისიც მეტად პაწაწა ბარათი, რომელიცა ვერ ეკმარა ჩემს გამგელებულ სურვილსა... უნდა ამიწეროთ თქვენის მოსკოვში ცხოვრების თვითოეული დღე, თვითოეული ჟამი... დიდი თაბახი ქაღალდი მოგინდებათ, მაგრამ ნუ გაიძნელებთ: ერთხელ მაინც უნდა მსხვერპლის შეწირვა!“

ამ ბარათით გრიგოლი სამეგრელოს დედოფალს უგზავნის საკუთარ პორტრეტს, „ცხვირ-პირსა“, როგორც თვით უწოდებს, უფრო იმიტომ, რომ სამაგიეროდ მიიღოს ეკატერინეს პორტრეტი (კომენტარს თავად ურთავს წერილს). ახლა რაც შეეხება წერილებს მანანა ერისთავ-ორბელიანისა და ნინო ერისთავ-ანდრონიკაშვილისადმი.ჩვენს ხელთაა მანანასადმი გაგზავნილი სამი წერილი (1834, 1835, 1846წწ). პირველი მათგანი პოლონეთიდანაა გამოგზავნილი. მასში მეგობრული და მოყვარული ტონითმოთხრობილია გრიგოლის მგზავრობის შესახებ.

წერილი დაუმთავრებელია. ბოლოში პოეტი პესიმისტური განწყობით ოხრავს და სურს, ეს „ოხვრა ესმას მისთა მახლობელთა“, რომ მისმა თვალებმა „უკანასკნელ იხილონ მოყუასნი თვისნი, და არა უცხონი, გულგრილნი დაუდევნელის სახითა“.

მანანა, მირმანოზ ქსნის ერისთავის ასული , სრულიად ახალგაზრდა, 22 წლის ასაკში, დაქვრივდა და სამი ობოლი დარჩა - ივანე, ტასო და ალექსანდრე . გადმოცემით, მას აღთქმა დაუდია, რომ აღარ გათხოვდებოდა და შეასრულა კიდეც იგი..ამ ქალის სალონში იკრიბებოდა, რაც რამ იყო ტფილისში წარჩინებული: მწერლობაში, ხელოვნებაში, მმართველობაში, მანანა იყო მეფედ ქართულის ზნეობისა და გემოვნებისა 1840 წლებში“, - წერდა იოანე მეუნარგია. მანვე უწოდა მანანას ქართველი მაღამ რეკამიე. განსაკუთრებული ალღო საშუალებას აძლევდა მწიგნობარ ქალს, დაახლოვებოდა მაშინდელ ქართველ მწერლებს: დ. ყიფიანს, გრ. ორბელიანს, ნ. ბარათაშვილს, მიხ. თუმანიშვილს და სხვ.მან დიდი გავლენა მოახდინა მეფისნაცვალ მიხ. ვორონცოვზე, რითაც გზა მისცა ქართული ხელოვნების შესაძლო აღორძინებას იმ ხანებში.

ჩვენს ხელთაა წერილი ნინო ანდრონიკაშვილ-ერისთავისადმი.

ნინოს გრიგოლი დეიდაშვილს უწოდებს წერილებში. ნინო მალხაზის ასული ანდრონიკაშვილი (1793-1868), თავად გიორგი ბეჟანის ძე არაგვის ერისთავის მეუღლე (ილია ჭავჭავაძის ნათლია), იყო ქალიშვილი ხორეშანის ნახევარდის მარიამისა. ხორეშანის დედას, ელენეს (ერეკლე II-ის ქალი), პირველი ქორწინებიდანჰყავდა მაია-მარიამი და დავითი. მარიამი ცოლად გაჰყვა მალხაზ ანდრონიკაშვილს. მათი ქალიშვილი კი იყო ნინო ანდრონიკაშვილი- ერისთავისა.

დეიდა მარიამის სახელი გამოკრთა გრ. ორბელიანის რამდენიმე წერილიდან , თუმცა, არაა შემორჩენილი მასთან მოწერილი არცერთი ბარათი. რძლის, ქეთევან

ორბელიანისადმი მიწერილ რამდენიმე ბარათშიგანსაკუთრებულ მოკითხვას უთვლის პატივცემულ მარიამ ბატონიშვილს, კრძალვით გამოთქვამს რა სინანულს წერილის დაგვიანებისათვის: „მე მართლად დანაშაული მაქვს რომ ბატონიშვილს ერთხელ წერილი ვერ მივართვი. გეთაყვანე ძალუავ, ჩემმაგიერ უღრმესი, ჭეშმარიტი, შვილობრივი პატივისცემა მოახსენეთ და ხელს კოცნა. მომავალ ფოტოში უთუოდ მოვწერ. სთხოვეთ ჩემ მაგიერ რომ თავის ლოცვაში ზოგჯერმე მომიგონოს“ [1850წ. მარტის 24, თემირხანშურით] .

მარიამ ანდრონიკაშვილი [მალხაზ ანდრონიკაშვილის მეუღლე], მხურვალე მონაწილეობას იღებდა იმერეთის თავისუფლებისათვის ბრძოლაში. 1810 წელს, თავისი 11 წლის ვაჟით, ივანეთი [შემდეგში ივანე ანდრონიკაშვილი, გენერალი], ქმარს გაჰყვა ახალციხეში. იქიდან დაბრუნებული გადაასახლეს ვორონეჟში. საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ ცხოვრობდა გურჯაანის ახლოს, კახთუბნის მონასტერში. 1840 წელს თბილისში გადმოვიდა და ცხოვრობდა ანჩისხატის ტაძრის ეზოში. მარიამ ბატონიშვილი 1854 წ. გარდაიცვალა და დაიკრძალა ანჩისხატის ტაძარში

გრ. ორბელიანის დამოკიდებულება, ზოგადად, ქალთა მიმართ, უაღრესად რომანტიულია , თუმცა ეს განწყობა სულაც არ უშლის ხელს მას პირად წერილებში იყოს გულახდილი, სამართლიანი, ზოგჯერ მკაცრიც-კი. ამიტომაც, ხშირად, შინაურული მოკითხვების გვერდით, გვხვდება ზომიერი კრიტიკა და ირონიანარევი შენიშვნებიც. გამორჩეულ ვაჟკაცურ ბუნებასთან თანაბრად შეზავებული ნაზი, რომანტიული ხასიათი ხელს უწყობდა პოეტს მუდმივად ყოფილიყო ქალთა ბომონდის ყურადღების ცენტრში. ხოლო, მათი მისამართით გაგზავნილ წერილებში, მშვენივრად მოჩანს პოეტი-გენერლის ხშირად დაფარული შინაგანი სამყარო.

წყაროები და დამხმარე ლიტერატურა:

1. ცეა; ფ.2, აღწერა 1, საქმე №2115
2. ცეა;ფ.5, აღწერა 1, საქმე №7516
3. ბერძენიშვილი მ. [1980], მასალები XIX საუკუნის I ნახევრის ქართული საზოგადოების ისტორიისათვის, გამომც. „მეცნიერება“, თბილისი.
4. ბალახაშვილი ი. [1967] ბარათაშვილის ცხოვრება, გამომც. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, თბილისი.
- 5.მეუნარგია ი. (1945) „ქართული მწერლობა“. ტ. I, თბილისი.
6. ორბელიანი გრ. (1936-1937), წერილები, ტ. I-II, აკ. გაწერელის რედაქციით, სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი.
7. ორბელიანი გრ. (2012), ტ II-III, XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა , გამომცემლობა „საარი“, თბილისი.

Nana Rcheulishvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Female Recipients of Personal Letters by Grigol Orbeliani

Abstract

Letters having female recipients take a very important place in a rich epistolary heritage by GrigolOrbeliani. There were many Georgian women living in the beginning of 19th century, famous for their beauty and talent. As they belonged to high-class society, they were well-educated as well. Poet had friendly and family relations with them. Gentle and romantic character mixed with brave nature usually helped him to be in the center of interest of women's elite society and his hidden personal world is more open in the letters addressed to those women.

საკვანძო სიტყვები: გრიგოლ ორბელიანი; ეპისტოლე; რომანტიკული; მეგობრობა; სიყვარული;

Key Words: Gr. Orbeliani, epistle, romantic, friendship, love

ნინო სარქისოვი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ხელოვნების როლი ბავშვის ესთეტიურ აღზრდაში

ესთეტიური აღზრდა დაფუძნებულია ადამიანის ესთეტიური განვითარების ბუნებრივ შესაძლებლობებზე, მაგრამ ეს პოტენციური შესაძლებლობები გარდაიქმნება, რეალურ უნარში მხოლოდ აღზრდის მეშვეობით. შეიძლება ბავშვს ჰქონდეს უნიკალური სმენა, მაგრამ ვერ გაიგოს ბეთჰოვენის მუსიკა, ჰქონდეს მახვილი თვალი, ვერ აღიქვას სახვითი ხელოვნების შედეგრი, ან მშობლიური ბუნების სილამაზე.

ბავშვის ესთეტიური კულტურა გულისხმობს გრძნობების ესთეტიურ განვითარების განსაზღვრული გრძნობების ესთეტიურ განვითარების განსაზღვრული ხარისხს, ცნობიერების, ქცევის, კერძოდ: ემოციური-გრძნობელური განცდის გამოწვევა მშვენიერებაზე და უსახურზე, ამაღლებულზე და დამდაბლებუბზე, გმირულზე და უზნეობაზე, კომიკურზე და ტრაგიკულზე. ასევე ხელოვნებაში; ყოფა-ცხოვრებაში. ბუნებაში, შრომაში, ქცევაში. ბავშვის გრძნობების მართვის უნარი, ესთეტიური არსის ცოდნა და გაგება ხელოვნებაში და გარე სამყაროს მოქმედებაში, მხატვრული წიგნიერება, სწორი წარმოსახვა, მსჯელობა და დარწმუნება, ხელოვნების ნაწარმოების და ცხოვრებისეული მოვლენების ესთეტიური აღქმა, წარსულის კულტურული მემკვიდრეობის ცოდნა და გულისხმიერება ხელოვნების განვითარების პროგრესული ტენდენციებისადამი, ეს ყველაფერი ხელს უწყობს ბავშვის განვითარებას.

ესთეტიური აღზრდა უნერგავს ბავშვებს სიყვარულს ხელოვნებისადმი, უმუშავეს ხელოვნების ნიმუშების ესთეტიური აღქმისა და მათზე მსჯელობის უნარს, აძლევს მათ ნანახი სურათისა თუ მოსმენილი მუსიკისაგან მიღებული შთაბეჭდილებების სიტყვებით გადმოცემის საშუალებას.

მშვენიერის განცდის, მშვენიერის დანახვის უნარი აკეთილშობილებს ადამიანს, უფრო ფაქიზს ხდის მას, ამგვარი განცდები და გრძნობები ასევე საჭიროა ბავშვებისათვის, როგორც გარკვეული ცოდნის მიღება ამა თუ იმ საგანში. იქნება ეს „დედა ენა“, მათემატიკა და სხვა.

ბავშვის ესთეტიურო აღზრდის აუცილებელ საშუალებად ხელოვნება გვევლინება. ხელოვნება -- არის სინამდვილის ასახვის საშუალება. ადამიანის ხასიათის ტიპური მოვლენების ასახვისას, მათი შეჯახება ბუნების მოვლენებთან და შრომასთან გამოააშკარავებს საზოგადოების სურათს.

ხელოვნება ყოველთვის მოქმედებს მხატვრული სახეებით და მისაწვდომია უშუალო აღქმისათვის, რადგანაც ხელოვნების ენაა --- სიტყვა, ზერა, ელფერი, ფორმა. თავიანთ შეხამებაში თვალსაჩინოდ და ხატოვნად ხატავენ ისინი ადამიანის ფიქრებს და გრძნობებს, მათ ყოფაქცევას და საქციელს. ხელოვნების ნაყოფი არ არის ცხოვრების სარკისებური ასახვა. მხატვრული სახეები ყოველთვის იქმნება მათი შემქმნელის მსოფლმხედველობის თვალთახედვით მხატვრის, კომპოზიტორის, მწერლის. ამიტომაც, რომ ხელოვნების ნიმუშები თავისი შინაარსის მთლიანობის და ფორმის წყალობით ღრმად და ძლიერად მოქმედებენ ადამიანის ცხოვრებაზე და ემოციურ აღქმაზე.

ბავშვის ესთეტიური განვითარებისათვის ხელოვნების ყველა სახეს დიდი სპეციფიური მნიშვნელობა აქვს.

„ხელოვნება -- წერდა ლ.ს. ვიგოტსკი, -- ეს არის ორგანიზაცია ჩვენი მომავალი ქცევის, წინასწარი მიზანსწრაფვა, მოთხოვნილება, რომელიც შეიძლება არასოდეს არ განხორციელდეს, და რომელიც გვაიძულებს ვისწრაფოდეთ ჩვენი ცხოვრების ზედაპირზე, „იმისკენ, რაც დევს მის იქით...“ (ლ.ვ. ვიგოტსკი ხელოვნების ფსიქოლოგია, 1968, გვ.332)

ესთეტიური აღზრდა, უპირველეს ყოვლისა, ხორციელდება ხელოვნებათ მცოდნეობის საგნების მეშვეობით, მუსიკის, სახვითი ხელოვნების ლიტერატურის და სხვა.

ბავშვის პიროვნების ფორმირების პროცესში დიდი ადგილი უკავია მხატვრულ ლიტერატურას, წიგნი ავითარებს ბავშვის მსოფლმხედველობას. იგი შეჰყავს ცხოვრების გამომხატველი გამოხატულების მდიდარ სამყაროში, უვითარებთ ემოციურ-შემეცნებით მოქმედებას, უღვიძებს ხელოვნებისადმი სიყვარულს, უვითარებს გემოვნებას. წიგნი ხელს უწყობს ბავშვი წაკითხულის გააზრებას და მსჯელობის უნარის განვითარებას, თავისი აზრის გამოთქმის მოთხოვნილებას, რაც ხელს უწყობს მეტყველების დახვეწას.

ლიტერატურის ფოლკლორის გაცნობა, მათი შინაარსის გადმოცემა მხატვრული კითხვა, ზეპირად შესწავლა, ილუსტრაციების ჩვენება, და მათი აღწერა, თავის თავზე ან საყვარელი ცხოველებზე მოყოლა ხელს უწყობს მხატვრული ლიტერატურისადმი ინტერესის განვითარებას, ნაწარმოების შინაარსის აღქმას, მისი ჟანრობრივი ნაირსახეობის გაგებას. წაკითხული ან მოყოლილი ზღაპრის, მოთხრობის მოსმენის შედეგად ბავშვში აღძვრული ემოციური გამოძახილი ხელს უწყობს მათ სწორად გაგებას

და შეთვისებას, აძლიერებს მხატვრული ლიტერატურის აღმზედლობით მნიშვნელებას არა მარტო გონებრივზე, არამედ ზნეობრივ ესთეტიურ მხარეზე.

აქტიური მოღვაწეობის დროს ბავშვებს ეძლევათ საშუალება გამოხატონ თავიანთი შთაბეჭდილებები იმ საზოგადოებაში, რომელშიც თვითონ ცხოვრობენ და მოახდინონ თავიანთი თავის რეალიზაცია მხატვრული შემოქმედებაში: ხატვა, ძერწვა, აპლიკაცია.

ხატვის დროს ბავშვი აკვირდება საგანს და გადმოცემს მის დამახასიათებელ თვისებებს, მხატვრული სახის შექმნისას სწავლობენ სიუჟეტის ასახვას, თანდათან ეუფლებიან ხატვის ტექნიკის პირველად ჩვევებს მაგალითად ფერთა შეხამებას, როგორ ეჭიროთ ფანქარი, ფუნჯი და სხვა. ჩანაფიქრის ხატვის პროცესში, ბავშვები დამოუკიდებლად აღიდგენენ ნაცნობ თავიანთ შემოქმედებით ფანტაზიას.

ძერწვა საგნების, ფიგურების, ცხოველების, ადამიანების პლასტიკური გამოსახვის საშუალებაა. გამოყენებული მასალა (თიხა, პლასტელინი) საშუალებას აძლევთ შეცვალონ გარეგანი სახე, ფორმა, სასურველი გამოსახვის მიღწევით.

ძერწვაში აღიქმება ასოციაციური სახეები, რისი საშუალებითაც ბავშვები არქმევენ სახელებს მიღებული ფორმებს, ფიგურებს: ძერწვა ბავშვებს უვითარებს ფორმის ესთეტიური აღქმის ინტერესს, ასევე ხელის მოძრაობის კოორდინაციას.

აპლიკაცია -- გამომსახველი მოღვაწეობის დეკორატიული-სიუჟეტური საშუალებაა, ქაღალდიდან გამოჭრილი სხვადასხვა სილუეტების, უზორების, ფიგურების, ორნამენტების დაწებება ფერად ქაღალდზე ქმნის გარკვეულ ჰარმონიას, რაც ბავშვს უნვითარებს ხელის მოძრაობის კოორდინაციას, თვითკონტროლს და ფერთა შეხამების უნარს.

გამომსახველობითი მოღვაწეობის შესწავლის პროცესში ბავშვი იძენს საგნებზე, მოვლენებზე, შთაბეჭდილების გადმოცემის ცოდნას. შექმნილი სახეების დახმარებით. მხატვრული შემოქმედების შეცნობა ბავშვებში აღზდის და ხელს უწყობს გარემომცველ ცხოვრებასთან. ესთეტიურ ურთიერთობას, ემოციური შთაბეჭდილებების დაგროვებას, ინდივიდუალური ინტერესის, ფორმირების უნარს და სხვა.

მუსიკა ბავშვებისათვის არის სასიამოვნო განცხადების სამყარო. ამ სამყაროში მათთვის კარის გასაღებად საჭიროა მათი მუსიკალური ნიჭის განვითარება. უპირველეს ყოვლისა, მუსიკალური სმენა და ემოციური გამოძახილი.

ადრეული ასაკში ბავშვი გამოყოფს მუსიკას ხმაურისაგან. ის თავის ყურადღებას ამახვილებს გაგონილ მელოდიაზე, ინაზება რამდენიმე ხანი. უსმენს და ღიმილით რეაგირებს. ასაკის მომატებასთან დაკავშირებით მათ შეუძლიათ განსაზღვრონ მუსიკის ხასიათი. მატულობს მისდამი ინტერესი, უპირატესობას ანიჭებენ ამა თუ იმ ჟანრს.

მუსიკისადმი ინტერესი , მუსიკით გატაცება, მისდამი სიყვარული აუცილებელი პირობაა იმისათვის, რომ მან ფართოდ გაუღოს და აჩუქოს ბავშვებს თავისი მშვენიერება, რათა შეძლოს, შეასრულოს თავისი აღმზედლობითი, შემეცნებითი როლი.

ბავშვები ძალიან ბევრს იგებენ მუსიკის ყურადღებით მოსმენის დროს. მოსმენილ ნაწარმოებში განასხვავონ შეადარონ, გამოყონ გამომსახველი საშუალებები. ეს გონებრივი მოქმედება აფართოებს და ამდიდრებს გრძნობების სფეროს, ბავშვის განცდებს და აზროვნებას.

ჰარმონიული მუსიკალურ-ესთეტიური აღზრდა მიიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვის ასაკისათვის მისაწვდომი ყველა მუსიკალური ჟანრი გამოიყენება. მათი მოსმენა და გაცნობა ამდიდრებს ბავშვის მუსიკალურ შთაბეჭდილებებს, აყალიბებს რითმის, სიმღერის მარტივ საშემსრულებლო ჩვევებს ხელს უწყობს მუსიკის აღქმას, მათი გემოვნების განვითარებას, აფართოებს მსოფლმხედველობას.

მუსიკის ყველა ჟანრი ბავშვს უღვიძებს გრძნობებს, აიუძულებს ჩაფიქრდნენ იმასზე, თუ რას „მოუთხოვს“ მუსიკა. ბგერების აღქმა. სილამაზის ჰარმონიულ შერწყმა, ბავშვი იწვევს სწრაფვას დაუპირისპიროს და შეაფარდოს ეს ყველაფერი ბუნებრივ რეალობას: აღელვებული თუ წყნარი, აბოზოქრებული თუ მოლივლივე, თხრობა, კითხვები, პასუხები.

მუსიკალურ-ესთეტიური აღზრდა მიმართულია არა მარტო რომელიმე უნარის განვითარებაზე არამედ ლაპარაკი მიდის ბავშვის პიროვნებად ჩამოყალიბებაზე.

ლიტერატურა:

1. ვეტლუგინა ნ.ა. (1979): ესთეტიური აღზრდა M.,
2. კაბალევსკი ლ.ბ. (1981): გულის და გონების აღზრდა M.,
3. კაბალევსკი ლ.ბ. (1978): «Прекрасное побуждает доброе» M.,
4. უშინსკი კ.დ. (1970): მასალები მესამე ტომისათვის“ პედაგოგიური ანტროპოლოგია“

Nino Sarkisova

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

The Role of Art in the Esthetic Education of a Child

Esthetic education reveals the love towards art in children develops skills of esthetic perception and discussion, enables children to express with their own words their impressions over paintings having seen or music having listened to. Art is the most important means of esthetic education in children. Art is the essential instrument for reflecting reality.

Key words: art; esthetic education; impression; music; Vigotsky

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნება; ესთეტიური აღზრდა; შთაბეჭდილება; მუსიკა; ვიგოცკი

ზოგიერთი ზმნური ფუძის დამატებითი სტილური ფუნქცია ნორმირების ასპექტით

ნებისმიერი ენის განვითარების პროცესში ყოველთვის შეიმჩნევა ფორმათა ძიებისა და დამკვიდრების ტენდენცია. ცვლილებები ენაში შეიძლება შეპირობებული იყოს არა მხოლოდ შინაგანი (გრამატიკული), არამედ გარეგანი (საზოგადოებრივი: სოციალური, პოლიტიკური) ფაქტორებით. გრამატიკულ (ენობრივ) ფაქტორებში იგულისხმება არა მხოლოდ ერთი ენის ფარგლებში არსებული ვითარება, არამედ უცხოენოვანი გავლენებიც. ამ ფაქტორთა მოქმედებით უნდა აიხსნას თანამედროვე ქართულ წერითსა და ზეპირ მეტყველებაში გამოვლენილი ტენდენციები.

ქართული ძირითადად აქტიური წარმოების ენაა, მაგრამ მისთვის უცხო არ არის არც პასიური კონსტრუქციები, რომლებიც ისტორიულად თარგმანის გავლენით გავრცელდა წერილობითი ძეგლების ენაში.

ძველის მსგავსად ახალ ქართულშიც ზოგჯერ ერთმანეთის პარალელურად მსგავსი მნიშვნელობით არის წარმოდგენილი აღწერითი და ორგანული წარმოების ფორმები: **ბოდიშს უხდის ° ებოდიშება, ძალას ატანს ° აძალებს, დასკვნას აკეთებს ° ასკვნის, შეკითხვა დასვა ° იკითხა, მოთხოვნა გააკეთეს, გაკეთდა მოთხოვნა ° მოითხოვეს, განმარტება გააკეთა ° განმარტა, ურთიერთობა აქვთ, ჰქონდათ ° ურთიერთობენ, ურთიერთობდნენ...** მართებულად უნდა მივიჩნიოთ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ აღნიშნულ ვარიანტთა შორის სხვაობა უპირატესად სტილისტურია (ჯორბენაძე, 1985: 105).

თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში ზმნათა ორგანული ფორმების გვერდით აღწერითის არსებობა ჩვეულებრივი, ბუნებრივი მოვლენაა, მაგრამ ორგვარი წარმოების არსებობა ხშირად ენობრივ შეცდომათა მიზეზიც ხდება

ქართულში არის ისეთი ზმნები, რომელთაც არ უხერხდება ვნებითის ფორმათა წარმოება. მათ მაგივრობას ეწევა აღწერილობითი, ანუ პერიფრასტული ვნებითი. მაგალითად, *გაღებულ იქნა თანხა...* ამ ენობრივი მოვლენის ანალოგიით ხშირად აღწერილობითი ვნებითი გამოყენებულია არასწორად. მაგალითად: *1970 წელს იქნა ის გამოქვეყნებული.* უნდა იყოს: *ის 1970 წელს გამოქვეყნდა; აღნიშნულ იქნა, აღჭურვილ იქნა, გამოხატულ იქნა, დამზადებულ იქნა, იქნა მიღებული....* უნდა იყოს: *აღინიშნა, აღიჭურვა, გამოიხატა, დამზადდა, მიიღეს...*

მართალია, ქართული ზმნის გვარის ფორმებისთვის, ჩვეულებრივ, ორგანული წარმოებაა დამახასიათებელი, მაგრამ, როცა შეუძლებელია ორგანული წარმოების გამოყენება, ჩნდება ისეთი გამოთქმებიც, როგორიც არის: *პატივს სცემს, აღტაცებაში*

მოვიდა (და არა: აღტაცდა), **ორგანიზებას აკეთებს** (და არა: აორგანიზებს), **მოხსენებას აკეთებს, ანგარიშს აკეთებს...**

იშვიათად, მაგრამ მაინც დღეს სასაუბრო ენაში ასეთ გამოთქმებთანაც შეიმჩნევა ორგანული წარმოების პარალელურ ფორმათა გაჩენის ტენდენცია: **აღტაცებაში მოვიდა** ° **აღტაცდა, ორგანიზებას უკეთებს** ° **აორგანიზებს...** (რ. სალინაძე, 2009: 543).

თანამედროვე ქართულში, წერითსა და ზეპირ მეტყველებაში, თვალშისაცემია ტენდენცია ზოგიერთი ზმნური ფუძის ახალი სტილური ფუნქციით აღჭურვისა, რაც ვარიანტთა ერთ-ერთ შემაპირობებელ ფაქტორადაც შეიძლება ჩავთვალოთ. ამ თვალსაზრისით ქართულში ძალიან პროდუქტიულია რამდენიმე ზმნა, მათ შორის, **აკეთებს, ხდება, ახორციელებს, აქვს, აწარმოებს, ახდენს, აყენებს...**

ჩვენ მიერ შეკრებილი საანალიზო მასალის ავტორები არიან სხვადასხვა ასაკისა და პროფესიის ადამიანები, უმეტესად პოლიტიკოსები და ჟურნალისტები (ვინაობის აღნიშვნას საჭიროდ არ მივიჩნევთ). საილუსტრაციო მასალას განვიხილავთ ნორმირების ასპექტით. საანალიზო გამოთქმას იქვე მივუთითებთ მართებულ სტილურ ვარიანტს (ჩვენი შეხედულებისამებრ). მაგალითები:

ზმნა **ახდენს** (კონვ. **ხდება**) თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში დასტურდება რამდენიმე მნიშვნელობით: 1. იზამს, გააკეთებს, ჩაიდენს რასმე. ცუდი საქმე მოახდინა. 2. მოაწყობს. ...რეგოლუცია მოახდინა. 3. გასცემს (განკარგულებას...). გამოთქმები: გავლენას მოახდენს; შთაბეჭდილებას მოახდენს (ქეგლ, 1990: 684).

ქვემოთ მოცემულ კონტექსტთა მიხედვით **ახდენს (ხდება)** ზმნის სხვადასხვა მწკრივის ფორმა სრულიად განსხვავებული სტილური ფუნქციით გვევლინება:

აწმყო:

პროდუქტების განაწილებას ახდენს. უნდა იყოს: პროდუქტებს ანაწილებს; ქართულ ანბანში წერა ხდება მარცხნიდან მარჯვნივ. უნდა იყოს: ...იწერება მარჯვნიდან მარცხნივ;

მასალის განაწილებას ახდენს. უნდა იყოს: მასალას ანაწილებს...

წყვეტილი:

შემოწმება მოახდინა, დამუხრუჭება მოახდინა... უნდა იყოს: შეამოწმ, დაამუხრუჭა...

უწყვეტელი: *წლების განმავლობაში ხდებოდა ერთმანეთის მიმართ პრეტენზიების გამოხატვა. უნდა იყოს: წლების განმავლობაში გამოხატავდნენ ერთმანეთის მიმართ პრეტენზიებს...*

მყოფადი:

წინასწარ იქნება ცნობილი, რა წესით მოხდება ამ მასალის განადგურება. უნდა იყოს: ...რა წესით განადგურდება ეს მასალა...

წყვეტილი:

სინური მრავალთავის მთლიანი სახით გამოცემა მოხდა 1959 წელს ა. შანიძის მიერ; უნდა იყოს: სინური მრავალთავი მთლიანი სახით გამოიცა 1959 წელს ა. შანიძის მიერ...

შეტაკების დროს სამასზე მეტი გასროლა მოხდა; უნდა იყოს: შეტაკების დროს სამასზე მეტჯერ გაისროლეს;

ოცი წლის შემდეგ მან მისი გაშიფვრა მოახდინა. უნდა იყოს: ოცი წლის შემდეგ მან ის გაშიფრა;

სახელმწიფომ თავად მოახდინა საკუთარი მოქალაქეების განადგურება. უნდა იყოს: სახელმწიფომ თვითონ გაანადგურა საკუთარი მოქალაქეები;

მოახდინა დამუშავება, მოახდინა შემოწმება, მოახდინა წესრიგში მოყვანა... უნდა იყოს: დაამუშავა, შეამოწმა, მოაწესრიგა...

I თურმეობითი:

აქამდე არ მომხდარა გარდაცვლილ პოლიციელთა სიის დადგენა. უნდა იყოს: აქამდე არ დაუდგენიათ გარდაცვლილ პოლიციელთა სია...

ასეთივეა აკეთებს (გააკეთებს) ზმნა, რაც ნიშნავს: 1. მუშაობით, შრომით რასმე შეასრულებს, მოათავებს (საქმეს). საქმე გააკეთა. ° მოამზადებს (საჭმელს)...2. (საუბ.) გამოიმუშავებს, მოიგებს (ფულს...). ასი მანეთი გააკეთა. 3. (საუბ.) შეძლებულს გახდის; სიკეთეს უზამს. – ააშენებს (ქეგლ, 1990: 144).

თანამედროვე ქართულში აკეთებს ზმნამ შეიძინა სრულიად ახალი, განსხვავებული ფუნქცია, რაც, ჩვენი აზრით, უცხო ენათა, განსაკუთრებით, ინგლისური ენის, კონსტრუქციების გავლენით უნდა აიხსნას. მაგალითები:

აწმყო:

ყოველდღიურად ვაკეთებთ სიტუაციის ანალიზს. უნდა იყოს: ყოველდღიურად ვაანალიზებთ სიტუაციას...

მყოფადი:

აღნიშვნას გავაკეთებ; გადახვევას გავაკეთებ. უნდა იყოს: აღვნიშნავ; გადავუხვევ...

მოდი, ახლა მინიშნებას გაგიკეთებ. უნდა იყოს: მოდი, ახლა მიგანიშნებ...

(გან)ახორციელებს ზმნა განიმარტება ასე: ცხოვრებაში (პრაქტიკულად) გაატარებს, სინამდვილედ (საქმედ) აქცევს. პროგრამა განახორციელეს. – საჭირო ღონისძიებანი განახორციელეს (ქეგლ, 1990: 266).

სრულიად სხვაგვარი ფუნქციითაა (გან)ახორციელებს ზმნა ჩვენ მიერ მოპოვებულ მასალაში:

აწმყო:

ახორციელებს აღებას. უნდა იყოს: იღებს. აგრეთვე: განახორციელა დარიგება, განახორციელა შეკეთება. უნდა იყოს: დაარიგა, შეაკეთა...

წყვეტილი:

ექვთიმე თაყაიშვილმა განახორციელა ხელნაწერის გამოცემა. უნდა იყოს: ექვთიმე თაყაიშვილმა გამოსცა ხელნაწერი;

სტილის თვალსაზრისით გაუმართლებელია წარმოადგენს ზმნის იმგვარი ფუნქციით გამოყენება, როგორსაც ხშირად ვაწყდებით წერითა თუ ზეპირ მეტყველებაში. მაგალითად:

საუკუნეების მანძილზე ერთ-ერთ ძირითად საწერ მასალას ქალაქი წარმოადგენდა. უნდა იყოს: ...ერთ-ერთი ძირითადი საწერი მასალა ქალაქი იყო;

...პრობლემას წარმოადგენს; ...სირთულეს არ წარმოადგენს... უნდა იყოს: პრობლემა; რთული არ არის...

აწარმოებს ნიშნავს: 1. ეწევა რაიმე საქმიანობას. ცდას აწარმოებს... 2. განაგებს, უძღვება (საკანცელარიო საქმეებს და მისთ.) (ქეგლ, 1990: 106). შდრ. ჩვენი მაგალითები:

აწარმოებს დაჯილდოებას, აწარმოებს მიღებას, აწარმოებს შემოვლას, აწარმოებს შესყიდვას, აწარმოებს დაცვას... უნდა იყოს: აჯილდოებს, იღებს, შემოივლის, ყიდულობს, იცავს...

მიმდინარეობს ნიშნავს: 1. მიდის, მიედინება (წყალი, მდინარე). ° გადატ. (ცხოვრება, დრო). ცხოვრება ძველებურად მიმდინარეობს. 2. წარმოებს. ხდება (გარკვეული დროის მანძილზე). მოლაპარაკება მიმდინარეობს (ქეგლ, 1990: 106). შდრ.:

მიმდინარეობს სასუქის შეტანა, მიმდინარეობს გზების რემონტი, მიმდინარეობს პირუტყვის მოვლა... უნდა იყოს: შეაქვთ სასუქი, გზებს არემონტებენ, უვლიან პირუტყვს...

ანალოგიური დამატებითი სტილური ფუნქციით იტვირთება დრო და დრო სხვა ზმნური ფორმებიც:

აძლევს: დავალებას აძლევს, მითითებას აძლევს. უნდა იყოს: ავალებს, მიუთითებს...

ეწევა: ეწევა ფიზიკურ ვარჯიშს, ეწევა ღვინის სმას/ლოთობას, პედაგოგობას, საქმიანობას, წარმოებას... უნდა იყოს: ვარჯიშობს, ღვინოს სვამს/ლოთობს, პედაგოგობს, საქმიანობს, აწარმოებს...

ქართულში აღწერით ფორმათა საწარმოებლად ხშირად გამოიყენება **აქვს ზმნა**. მაგალითად: *გამოყენება აქვს; შემხებლობა აქვს*. უნდა იყოს: *გამოიყენება; ეხება...*

ენაში ზოგჯერ უმართებულოდ არის გავრცელებული გამოთქმა **ადგილი აქვს**:

აწმყო: *ადგილი აქვს ფასების კლებას; ადგილი აქვს ფასების ზრდას*. უნდა იყოს: *ფასები კლებულობს; იზრდება ფასები...*

უწყვეტილი:

აქტიური მუშაობა ჰქონდათ ქართველებს. უნდა იყოს: *აქტიურად მუშაობდნენ ქართველები*;

იუსტიციის სამინისტროში გვქონდა კამათი. უნდა იყოს: *იუსტიციის სამინისტროში ვიკამათეთ*;

ამ თემაზე მე მქონდა საუბარი უნივერსიტეტის რექტორებთან. უნდა იყოს: *ამ თემაზე მე ვისაუბრე უნივერსიტეტის რექტორებთან...*

ქართულში სემანტიკურად ძალიან დატვირთული და მრავალფეროვანია **აყენებს** ზმნა, რასაც განაპირობებს ძირითადად ზმნისწინი. სხვადასხვა ზმნისწინის დართვას ზმნურ ფორმაში შეაქვს განსხვავებული ნიუანსი სემანტიკური:

ა-: ააყენებს: 1. აიძულებს ადგეს. ადგომაში უშველის. წაქცეული ააყენა. ° ვერტიკალურ მდგომარეობას მისცემს. წაქცეული ბოძი ააყენეს. ♦ მტვერს ააყენებს – აამტვერებს (ქეგლ, I, 1990: 21);

და-: დააყენებს: 1. ...ვერტიკალურ მდგომარეობას მისცემს. ფეხზე გააჩერებს. 2. ჩართავს რაიმე სისტემაში, გამართავს. მანქანაზე მრიცხველი დააყენეს. 3. რაიმე მოვალეობას დააკისრებს.– დანიშნავს რადმე. დარაჯად დააყენეს... 4. გააჩერებს, ამყოფებს, დატოვებს. სახლში არ დააყენა. 5. შეაწყვეტინებს მოძრაობას, მოქმედებას, – გააჩერებს. ცხენები დააყენეს... 6. გარკვეულ რაოდენობამდე დაიყვანს, რისამე დონეს გაუთანაბრებს... 7. სათანადო წესით მიიღებს (რაიმე სიტხეს). კარგი ღვინო დააყენა. 8. ჯეროვნად წარმართავს (მუშაობას)... ° ჩაატარებს ცდას... 9. აღძრავს, დასვამს საკითხს. 10. შეამთხვევს, დამართებს. შავ (ცუდ) დღეს დააყენებს. 11. შექმნის, წარმოქმნის რასმე. კვამლი დააყენა... 12. შეუქმნის (ამა თუ იმ მდგომარეობას). კარგ (ცუდ) გუნებაზე დააყენა (ქეგლ, I, 1990: 348);

მი-: მიაყენებს: 1. სულ ახლოს, ზედ მასთან მიიყვანს და გააჩერებს.ავტომობილი კარზე მიაყენა. ° იქით, განზე დააყენებს... 2. განაცდევინებს, დამართებს, შეამთხვევს. ზარალს მიაყენებს, შეურაცხყოფას მიაყენებს (ქეგლ, II, 1990: 645);

წამო-: წამოაყენებს: 1. ააყენებს, ფეხზე დააყენებს. ავადმყოფი წამოაყენეს... 2. გაიტანს, წარმოადგენს, დაასახელებს (საჯაროდ შესაფასებლად მსჯელობისათვის...). ახალი მოთხოვნები წამოაყენეს... (ქეგლ, II, 1990: 1194).

ამათგან ამჯერად ჩვენთვის საინტერესოა მი- ზმნისწინიანი ფორმის მეორე მნიშვნელობა: **ზარალს მიაყენებს, შეურაცხყოფას მიაყენებს.** წერითსა და ზეპირ მეტყველებაში პარალელურად გავრცელებულია გამოთქმები: **აზარალებს, შეურაცხყოფს;** აგრეთვე: **ტანჯვას აყენებს ° ტანჯავს, ზიანი მიუყენებია ° დაუზიანებია...**

ზოგჯერ აუცილებელია აღწერითი წარმოების მოშველიება. მაგალითად, **ტკივილს აყენებს.** აქ ორგანული წარმოების (ატკივებს) ზმნის შემოტანა შეუძლებელია.

ან კიდევ: **შეურაცხყოფას აყენებს/მიაყენებს ° შეურაცხყოფს,** მაგრამ, თუ პარადიგმას ავაგებთ ორგანული წარმოების ზმნის საფუძველზე, I თურმეობითში თავიდან ვერ ავიცილებთ წარმოთქმის უხერხულობას (**შეურაცხუყვია**), ამიტომ უმჯობესია პარადიგმა ზმნის აღწერით ფორმაზე აიგოს: **შეურაცხყოფა მიუყენებია.**

ზოგჯერ ენაში მიღებულ, უკვე დამკვიდრებულ გამოთქმაში ერთი ზმნური ფორმა შეცვლილია სხვა ზმნით და ამ სახით დარღვეულია სტილი:

მცდარია:

აწარმოებს ბოსტნეულს

აწარმოეს ხორცი

დემონსტრირებას აკეთებს

მობილიზება გაუკეთა

რეაგირება გააკეთა

მართებულია:

მოჰყავს ბოსტნეული

დაამზადეს ხორცი

დემონსტრირებას ახდენს

მობილიზება მოახდინა

რეაგირება მოახდინა

ვარიანტთაგან – **მოხსენებას აკეთებს ° მოხსენებით გამოდის ° მოხსენებას კითხულობს –** უმჯობესია მესამე.

საანალიზო მასალაზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ სტილის მიხედვით არჩევანი მოითხოვს მრავალმხრივი ენობრივი ასპექტით მიდგომას. რაც მთავარია, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ზმნის ძირითადი, ამოსავალი მნიშვნელობა, აგრეთვე ორგანული და აღწერითი წარმოების მონაცვლეობა, კერძოდ: როცა შესაძლებელია ზმნური ფორმის ორგანული წარმოება, არ შეიცვალოს იგი აღწერითი წარმოების ფორმით; უცვლელობის პრინციპი დაცული უნდა იყოს ენაში უკვე დამკვიდრებულ გამოთქმებთანაც.

თანამედროვე ქართულ წერითსა და ზეპირ მეტყველებაში გავრცელებულ ენობრივ დარღვევათა თავიდან აცილების მიზნით მნიშვნელოვანია დამატებითი სტილური ფუნქციით აღჭურვილ ზმნათა შემცველი სინტაქსური კონსტრუქციების ნორმირების ასპექტით განხილვა და ამ საკითხთან დაკავშირებულ რეკომენდაციათა გათვალისწინება.

ლიტერატურა:

სადინაძე რ. (2009): ზმნურ ფორმათა ორგანული და ადწერითი წარმოების დინამიკა ქართულში // კრებული „ენა როგორც კულტურათაშორისი მედიატორი“. ქუთაისი. 540-547.
ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (1990): ერთტომეული. თბილისი.
ჯორბენაძე ბ. (1985): ქართული ენის ფაკულტატური გრამატიკის საკითხები. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.

Rusudan Saginadze

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Additional Stylistic Function of Some Verbal Stems According to the Standard Aspect

Abstract

The tendency of form researching and strengthening is always noticed in the developing process of any languages. The changes are caused by the internal (grammatical) and external (social, political) factors. The condition in one language as well as the influence of the other languages are implied in grammatical factors. The tendencies shown in Georgian colloquial and written speech should be explained by these factors.

The tendency of using some verbal stem with its new stylistic function is very noticeable in contemporary Georgian language. Some verbs are very productive, for example: **aketeb**s (gadakhvevas gavaketeb = gadavukhvev...), **xdeba** (shemotsmeba moaxdina = sheamotsma...), **akhortsielebs** (ganakhortsieleba sheketeba = sheaketa...), **aqvs** (gamokheneba aqvs = gamoikhena...), **atsarmoebs** (atsarmoebs dajildoebas = ajildoebs...), **akhdens** (ganatsilebas akhdens = anatsilebs...), **akhenebs** (zians akhenebs = azianebs...)...

Discussing the standard aspect of the syntactic constructions include the verbs having the additional stylistic function is very significant in contemporary colloquial and written speech.

საკვანძო სიტყვები: ენა, ზმნა, სტილი, ფუნქცია, ნორმა

Key words: language, verb, style, function, norm (standard)

რატომ არ თვლიან ხევსურები ამირანს გმირად

ეროვნული ცნობიერება, რომელიც ეთნიკური განვითარების კვალობაზე ყალიბდება და ერის ცხოვრებასა და კულტურას განსაზღვრავს, რთული ფენომენია, ხშირად წინააღმდეგობების შემცველიც. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ერი ისტორიული კატეგორიაა, დროთა განმავლობაში მონათესავე ტომთა გაერთიანებით ჩამოყალიბებული, საერთო მსოფლმხედველობითა და საერთო ისტორიული მეხსიერებით. ერთ ორგანიზმად ქცეულნი ისინი მაინც ინარჩუნებენ ინდივიდუალობის ნიშნებს. ეს გამოხატულებას პოულობს ხალხურ შემოქმედებაში, რომლის მრავალფეროვნებას ცალკეულ კუთხეთა თავისებურებანი ქმნიან. ამასთან, დროთა განმავლობაში ყალიბდება ისეთი ფოლკლორული სახე, რომელიც ეროვნული გმირის ნიშნებს იძენს. ნიშანდობლივია, რომ ამ ტიპის პერსონაჟებს მიეწერებათ საგმირო-საფალავნო საქმეები და, მიუხედავად იმისა, თუ როგორია ამ სახის სემანტიკა, დროთა განმავლობაში მატულობს მათი დადებითი ჰეროიზაცია. ამიტომ მათ სახელს უკავშირდება ყველა განსაკუთრებული ეპიზოდი. ეს არის სწორედ ციკლიზაციის პროცესი და მისი პროდუქტი გახლავთ საგმირო ეპოსი. ფანტასტიკურ ურჩხულებთან, დევებთან და მტერთან მებრძოლი გმირების მოთხოვნილება ყველა ხალხს ახასიათებს და ეს განაპირობებს საგმირო ეპოსის პოპულარობას.

ეპიკურ გმირთა გალერეაში თავისი ადგილი უჭირავს ამირანს, რომელიც ქართული ფოლკლორის ერთ-ერთი პოპულარული გმირია. განსხვავებით სხვა ეპოსთა გმირებისაგან, ამირანი არ არის ერთგვაროვანი და უცვლელი. ეს არის წინააღმდეგობრივი, მითოსური შტრიხებით დარტყმული და ღრმა სემანტიკის მქონე პერსონაჟი. ის არ არის ერთმნიშვნელოვნად კეთილი ან ბოროტი, არამედ რთული მხატვრული სახეა. ამირანი გმირად დაიბადა, მაგრამ მან ვერზიდა რჩეულობის ტვირთი და დაისაჯა. ზურაბ კიკნაძის თქმით, თუ შევეცდებით „ამირანიანის“ ტიპის განსაზღვრას, მას უნდა ვუწოდოთ „ტრაგიკული ეპოსი“, რომელშიც საგმირო-სათავგადასავლო და მითოლოგიური მოტივებით შემერწილია ადამიანის აღზევებისა და დაცემის ხანა (ზ. კიკნაძე 2001:12).

ამირანის ამბავს მთელ საქართველოში იცნობენ, იგი დადასტურებულია საქართველოს თითქმის ყველა ისტორიულ მხარეში. მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრიდან დღემდე მოპოვებული მრავალრიცხოვანი ჩანაწერები, მთქმელთა დამოკიდებულება ამირანისადმი თავისთავად მეტყველებს მის პოპულარობაზე (მ. ჩიქოვანი 1947). ბუნებრივია, რომ ვარიანტები ერთმანეთისაგან განსხვავდება სისრულის თვალსაზრისით, არც თავად ამირანის სახეა ერთმნიშვნელოვანი, რადგან ეპოსის განვითარების შესაბამისად, იგი ბინარულ გმირად ჩამოყალიბდა. ეს და კიდევ სხვა პრობლემები იყო და არის მეცნიერთა კვლევის საგანი, მაგრამ ყველა ეს საკითხი უკანა პლანზე გადადის, როცა ვეცნობით ხევსურულ ჩანაწერებს.

საქართველოს ბარში ჩაწერილ ვარიანტებში სიუჟეტის ძირითადი სტრუქტურა მეტ-ნაკლებად შენარჩუნებულია. ამ მხრივ სულ სხვა სურათია ხევისურეთის ზეპირსიტყვიერებაში. მდიდარი პოეტური მემკვიდრეობის ფონზე საკმაოდ მწირია ამირანთან დაკავშირებული ტექსტების რაოდენობა და მხატვრული დონეც დაბალია.

ხევისურული ჩანაწერების ქრონოლოგია 1925 წლიდან იწყება. უფრო ადრინდელ ვითარებაზე აზრის გამოთქმა ძნელია. უმეტესად დაფიქსირებულიასაყოველთაოდ გავრცელებული, არც თუ მაღალი პოეტური ღირებულების მქონე ლექსების ფრაგმენტები. აქ არ ჩანს გმირის ხასიათი და თავგადასავალი. ამ ნაწყვეტებით მსმენელი ვერ შეიქმნის წარმოდგენას ამირანის შესახებ. სხვათაშორის, მთქმელი არც ცდილობს ამას და ეს საგრძნობია ლექსებზე დართულ კომენტარებში, მაგალითად, ქსენია სიხარულიძემ 1944 წელს სოფ. ახიელში გიორგი ოჩიაურისაგან (ცნობილია გერგეტელის სახელით) ჩაიწერა „ამინარის ლექსი“:

„ამინარ ალე გვალესა,
მუხლთი გეტყვიან მაღესა,
იარ, თორ მაგეწევიან,
ომს აგკიდებენ მწარესა.
ამოდ ვიდინათ ყამარო,
გზათ ხო არ დავლევთ რბენითა,
მა შენის მამის მამულთა
მარტო გაუვალ მკლავითა,
უსიპითა და ბადრითა,
მესამით ამინართა.“

ნათქვამს მთქმელმა დაურთო: „დედაკაცი რო მაიყვანა, იმაზეა ნათქვამი. ვის ქალ იყო, არ ვიცი, საიდან მაიყვანა, არც ეს ვიცი“. მისგან სხვა ნაწყვეტებიც ჩაუწერია ქს. სიხარულიძეს (ქს.სიხარულიძე 1958:372). გერგეტელი ხშირად იმეორებს, დამავიწყდაო. ასეთი კომენტარები ტიპურია ხევისურული ვარიანტებისათვის. 70-იანი წლების ჩანაწერებსაც ურთავენ მთქმელები: „მერე არ ვიცი მე, კაცო, ვერ ვიცი კარგა“, ან კიდევ: „ვერ ვიცი მეტი და ვერ ეგ ვიცი აწყობით“ (ქს. სიხარულიძის პირადი არქივი). ზოგიერთ ლექსს ერთვის პროზაული მონათხრობი ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ეპიზოდებით. შიგადაშიგ გვხვდება თქმულების პროზაული ვარიანტები, მაგრამ ფრაგმენტული და სიუჟეტის განვითარების თვალსაზრისით არასრულფასოვანი. მათში, როგორც წესი, ჩართულია ლექსების ნაწყვეტები.

1973 წელს ხახმატში ბეჟან ხარაიშვილი გიგია ხირჩლას მე ალუდაურის თქმით იწერდა ამირანის ამბავს, მაგრამ მთქმელმა არ დაასრულა მონათხრობი და მოიმიზეზა, მეტი ვერ მახსოვსო. არც ერთი ჩანაწერი სრულად არ გადმოგვცემს ამბავს და არც ერთში არ არის ის უმთავრესი მოტივები, რომლებიც ქმნიან თქმულების სტრუქტურას. მხედველობაში გვაქვს გმირის დაბადება, ღმერთთან ჭიდილი და მიჯაჭვა. მარტო ერთგანაა მიჯაჭვა ნახსენები, ისიც გაკვრივით. სოფ. როშკის მკვიდრის თოთია წიკლაურის თქმით (1944წ.), „ამინარი მიუჯაჭვავთ მთაზე, რომ უფალს არ ინდობდაო“.

ასეთი ვითარებაა 1944–46 წლების ექსპედიციების ჩანაწერების მიხედვით, რომლებშიც გმირს ამინარი ჰქვია. სურათი არც შემდეგში იცვლება, ოღონდ 70-იანი წლების ტექსტებში მას უკვე ამირანს უწოდებენ, ზოგჯერ როსტომთანაც აიგივებენ. ვარიანტებში დევები და მათთან ომი ხშირად ნახსენები, მაგრამ არც ბრძოლაა აღწერილი და არც მისი გამომწვევი მიზეზია აღნიშნული. დღეს ძნელია იმის თქმა, იყო თუ არა ძველად ამირანის თქმულება ხევსურეთში და თუ იყო, რა სახით, როგორი სისრულით. ძნელი წარმოსადგენია, რომ მთელსაქართველოში გავრცელების გზაზე თქმულებამ მაინცადამაინც ხევსურეთს აუარა გვერდი. ასევე დამაფიქრებელია, წიგნიერი გზით მაინც რატომ ვერ შეაღწია იქ? არადა მთქმელების რეპერტუარში ზოგჯერ ლიტერატურული ნაწარმოებების გახალხურებულ ვარიანტებსაც ვხვდებით. იმავე 1944 წლის ექსპედიციაში ჩაწერილია გ. ლეონიძისა და ალ. აბაშელის ლექსების გახალხურებული ვარიანტები (ქს. სიხარულიძე 1958:387). მიზეზი ალბათ სხვა რამეშია.

ზემოთ აღნიშნული გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ ამირანის თქმულება არ დამკვიდრდა ხევსურეთა ზეპირსიტყვიერებაში, როგორც მისი მოთოსურ–რელიგიური ისტორიის მიღმა დარჩენილი ამბავი. როგორც ჩანს, ღვთისშვილთა ძლიერმა კულტმა ადგილი არ დაუტოვა დევებთან მეზრძოლ სხვა გმირს, მიუხედავად იმისა, რომ ამირანიც ღვთისშვილობის ნიშნით არის აღბეჭდილი, რასაც მოწმობს მისი დაბადება, ნათლობა, ძალის მიღება და დევებთან ბრძოლა, მაგრამ გაბუდაყების (გაამპატრავნების) გამო მან ვერ აღასრულა თავისი მისია (ქ. სიხარულიძე 2006: 228).

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა რელიგიური სისტემის ღერძია ღვთისშვილთა მოღვაწეობა, რაც მორიგე ღმერთის ხელდასხმით ხორციელდება. ღვთისშვილთა დაფუძნებით დედამიწაზე იწყება ადამიანთაცხოვრების მოწესრიგება როგორც ყოფით, ისე სულიერ პლანში. მართალია, მითოლოგიური გადმოცემებით, სამყარო უკვე არსებობს, მაგრამ ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული სოციალური და ეს ქაოსს უტოლდება. მის უარყოფით შინაარსს ამბავებს დევ–კერპთა ბოგინი მიწაზე. მიწაზე ჩამოსული ღვთისშვილები „კოჭს იკიდებენ“ (ფუძნდებიან) უდაბურ ადგილებში ან დევების ნასახლარზე, რასაც უდაბურობის გაგება აქვს. ამის შემდეგ აქ, სალოცავში მოდიან ადამიანები და იკრიბებიან კულტის გარშემო, ე.ი. ღვთისშვილები „უდაბნოთა ქალაქისმოფელნი“ არიან და იმეორებენ კოსმოგონიურ აქტს. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს სამყარო, ადამიანები, დევები, მიწის დამუშავება და მჭედლობის ხელოვნებაც ცნობილია, მაგრამ ამაზე აღარ მახვილდება ყურადღება, რადგან ჯერ არ არის საყმო. მთიელთათვის არსებითია საკუთარი მითოსურ–რელიგიური ისტორია თავისი გეოგრაფიით. აქედან იწყება მახსოვრობა. ამიტომ მათი მითოსური ცნობიერებისათვის მნიშვნელოვანია ის მომენტი, როცა წინაპარი პირველად დასახლდა აქ და დასაბამი მისცა გვარს. ეს ამბავი თაობიდან თაობას გადაეცემა, როგორც ფესვებისადმი პატივისცემის გამოხატულება და იგი საკრალურობის ნიშნითაა აღბეჭდილი. ოჯახი, გვარი, ტომი ის ერთობაა, რომელიც კულტის შემოსაზღვრულ სივრცეში არსებობს და სწორედ ამ ლოკალურობით ენიჭება აზრიმის ყოფიერებას. ამ თვალსაზრისით ასევე შემოსაზღვრულია მთიელის შემოქმედების დიაპაზონი. ხევსურული ზეპირსიტყვიერების ტრადიციულ ჟანრებში გმირთა უმრავლესობა ის პირებია, ვისაც იცნობდნენ ამ კუთხის მცხოვრებნი. იმას, რაც ამ სინამდვილის მიღმაა, არ ენიჭება

არსებითი მნიშვნელობა. ამ მოვლენასთან დაკავშირებით ზ. კიკნაძე წერს: „ამირანს, განსხვავებით ღვთისშვილთაგან, არა ჰყავს საყმო, იგი არ არის რომელიმე მოსახლეობის პატრონი, რადგან საყმოს წმინდანი ან ანგელოზი პატრონობს. ამირანი კი არც ერთია და არც მეორე. საყმოს ანდრეზული ცნობიერების სტრუქტურისათვის ნიშანდობლივია, რომამირანის თქმულებები, ისევე როგორც ჯადოსნური ზღაპრები, ნაკლებად არის გავრცელებული აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ზეპირსიტყვიერებაში“ (ზ. კიკნაძე 1996 : 10).

მართლაც, ღვთისშვილთა კულტის დაარსება ყველა თვალსაზრისით შემოქმედებითი აქტია, რომელიც უპირველესად საზოგადოების მოწყობაში გამოიხატება. ამირანის ქმედებებს, თვით დევებთან ბრძოლასაც არ მოსდევს შესაქმის მსგავსი შედეგი. ამიტომ მისი ქმედება „უქმია“ და მთიელთათვის ინტერესმოკლებული. მთქმელებიც ინდიფერენტულნი არიან ამირანისა და მისი ძმების მიმართ. ერთი ჩანაწერი კი განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსად მიმაჩნია. ეს გახლავთ 1978 წლის ზამთრის ექსპედიციის დროს ვასილ მაღლაფერიძის საუბარი გიგია ბაბუას ძე ჭინჭარაულთან გუდანში. მთქმელმა არ იცოდა, რომ საუბარი ფირზე იწერებოდა. ლექსად ნათქვამ ორ ფრაგმენტს გ. ჭინჭარაულმა მოაყოლა, მეტი აღარ ვიცი მაგათიო. ჩამწერის შეკითხვაზე, კიდევ რამე ხომ არ იცით ამირანზეო, მთქმელმა უპასუხა: „ეგენი ეახებიან ვგონებ რო ვიცით უქმურიო, ეგენი ვგონებ მაშინდელია ზეპირ (მიწის ზედაპირზე) ამათ, როგორც ეხლა ჩვენ დავდით და, ესენი ყოფილან. აი, იუდა რა არის, ეშმაკიო რო ვიტყვით, ქვეცნიერი, ზღვისქაჯი, მაგათ მონაწილენი ყოფილან. ეგენი ჩვენი არ არიან (მსგავს გამოთქმებს ხმარობენ მთიელები დევ-კერპების შესახებ !). კითხვებზე პასუხში ჩანს, რომ მთქმელს ფრაგმენტულად ახსოვს ამირანის თქმულების ცალკეული ეპიზოდები. შეკითხვაზე, ღმერთმა რატომ დასაჯაო, პასუხობს: „რადაცა შეცდომა აქვს მოსული, ვგონებ და რა აქვს შეცდომაი, არ ვიცი . . . ეგრე ვიცი უფროსების გადმოცემით, რო ეგენი იყვნენ იუდას ნაწილების ხალხი, ჩვენ არ გვეახებოდნენ ესენი . . . ეგენი უნდა იყვნენ, როგორც ტყისანი, ან წყლისანი, ან კლდისანი, რაღაც ველურნი, რა . . . არაფერია იმათი სიკეთისი დამრჩალი, ეგენი ყოფილან მარტო გმირად. დევების მონაწილენი იყვნენ და არ ვიცი ეხლა. ისე კია გამოყვანილი, რომ დევებს ებრძოდნენო, მაგრამ არ ვიცი ეხლა როგორ იყო“ (თსუფა № 23229).

ვერ ვიტყვით, რომ ასე მკვეთრად გამოხატული უარყოფითი დამოკიდებულება ტიპიურია ხევსურებისთვის, მაგრამ თავისთავად დამაფიქრებელია გიგია ჭინჭარაულის ნათქვამი, რომელიც მას უფროსებისაგან გაუგონია. ეს იმას ნიშნავს, რომ გიგია იმეორებს სხვის ნათქვამს და არ არის გამორიცხული, რომ ეს ამირანისადმი ხევსურების ტრადიციული დამოკიდებულება იყოს.

ამირანის თქმულება ძალიან ძველია, ანდრეზამდელი ხნისაა. საუკუნეების განმავლობაში, ბუნებრივია, იცვლებოდა არა მარტო გმირის სახე და სიუჟეტის სტრუქტურა, არამედ მათი სემანტიკაც. მე-19 საუკუნისთვის საგრძნობია ამირანის სახის დადებითი ჰეროიზაცია, რაც განსაკუთრებით გამოიკვეთა ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის მოღვაწეთა შემოქმედებაში. საბოლოოდ ამირანი საქართველოს სიმბოლოდ, ე.ი. ქართველთა ეთნოსის გამოხატულებად იქცა. ამ ფონზე პარადოქსულად ჩანს ის გარემოება, რაზეც ზემოთ ვისაუბრეთ, მაგრამ ეს ფაქტია.

ისტორიული, გეოგრაფიული თუ სხვა ფაქტორების გავლენით მთიელი მოსახლეობა ბარისგან განსხვავებულ კულტურულ–რელიგიურ საზოგადოებად ჩამოყალიბდა (ზ. კიკნაძე 1996:9), რომელსაც მთელი რიგი თავისებურებანი ახასიათებს. მათ აქვთ განსხვავებული დამოკიდებულება ზოგ საკითხთან დაკავშირებით, აქვთ ზნეობის, გმირობის თავიანთი კრიტერიუმები. ალბათ ამით უნდა აიხსნას ის ფაქტიც, თუ რატომ არ შეიყვანეს ხევსურებმა ამირანი გმირების რიცხვში.

ლიტერატურა:

თსუფა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორული არქივი.
კიკნაძე ზ.გ. (1996): ქართული მითოლოგია, ჯვარი და საყმო, გელათის აკადემიის გამომცემლობა, ქუთაისი.
კიკნაძე ზ.გ. (2001): ქართული ხალხური ეპოსი, გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“, თბილისი.
სიხარულიძე ქ.ი. (2006): კავკასიური მითოლოგია, კავკასიური სახლის გამომცემლობა, თბილისი.
სიხარულიძე ქს. ა. (1958): ნარკვევები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
ჩიქოვანი მ.ი. (1947): მიჯაჭვული ამირანი, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

Ketevan Sikharulidze

Ivane Javakhishvili State University, Tbilisi

Why Khevsurians Do not Regard Amirani as a Hero

Abstract

The article reviews the fact that one of the central figures of the Georgian folklore – Amirani chained on the Caucasian range – is not popular in Khevsureti. People do not remember the adventure of Amirani here. Only insignificant fragments or parts of poems of no artistic value are preserved. The authors negatively characterize Amiran and call him the friend of the Devil.

It appears that image of Amirani in Khevsureti was covered by the cult of deities whose adventures are examples of heroism and also, they form the society and lead the life of this society along with destruction of evil. Under such circumstances, “heroism” of Amirani fighting against the God, without any results, is not only useless for Khevsurians, but also dangerous. Among the reasons of this peculiarity we should consider that the population of the mountains was formed as a cultural-religious society different from the lowland population under the influence of historic, geographic and other factors.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ცნობიერება, ხევსურები, ამირანი, გმირი

საკვანძო სიტყვები: national awareness, Khevsurians, Amirani, hero

ПРОБЛЕМА ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ В Г. ГЮМРИ, АРМЕНИЯ

В статье рассматривается проблема современности: интернет зависимость. Дается анализ результатов проведенного исследования по интернет зависимости в г.Гюмри. Армения.

Наиболее радикальные изменения в связи с широким использованием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) происходят в сфере образования. На современном этапе информатизации общества заметно активизировалась работа по информатизации процессов обучения, личностного развития учащихся, информатизации научных исследований, управления педагогическими системами и т.д. ИКТ в образовании получают все более широкое распространение не только в естественно-научной области, но и в гуманитарной.

К основным направлениям информатизации образования в настоящее время можно отнести: смену базы образования на основе новых информационных технологий (материальной, учебно-методической, информационной) и создание сервисных центров ее обслуживания; изменение целей и содержания образования, вызванное становлением фундаментального общеобразовательного курса информатики на всех ступенях образования, необходимостью формирования информационно-компьютерной компетенции обучаемых в условиях информационного общества; повышение эффективности, доступности и качества образования - достижение качественно нового уровня образования за счет интеграции информационных технологий в обучение, развитие и воспитание, подготовку и переподготовку педагогических и управленческих кадров образования к осуществлению профессиональной деятельности на информационной основе и т.д. [3, 4].

В условиях современной модернизации армянского образования особое значение приобретает проблема медиабезопасности учащихся, то есть - состояние защищенности, при котором отсутствует риск, связанный с причинением информацией вреда их здоровью: физическому, психическому, духовному и нравственному. По данным социального опроса: 75,5% подростков входили в состав полугодовой аудитории Интернета, в том числе 54,7% в состав месячной, 28,0% в состав суточной. Не пользовались Интернетом только 24,5%. Из них три четверти подростков объясняли это объективными причинами (нет компьютера, Интернета, денег) и только одна четверть - субъективными (не хочу, не умею). Число активных пользователей интернета, заходящих в сеть, хотя бы раз в сутки, за пять лет увеличилось почти на 370%.

С активизацией роли Интернета в образовании учащиеся получили доступ ко многим образовательным ресурсам. Однако сознание современного школьника подвергается давлению хаотичного потока информации из Интернета.

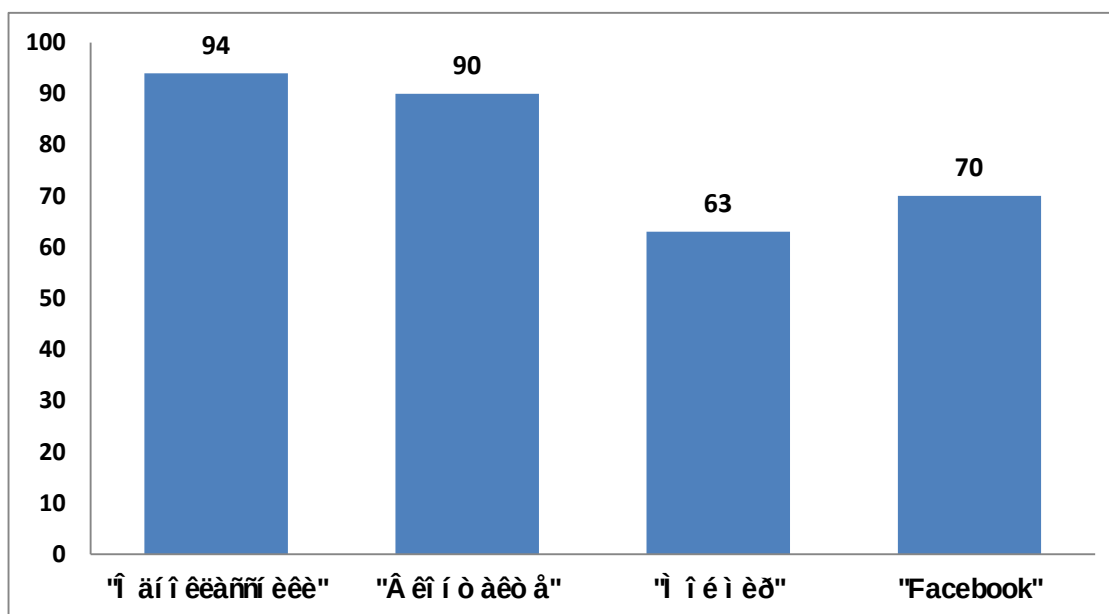
Осознавая необходимость обеспечения безопасности учащихся от средств массовой информации, многие исследователи обращают внимание именно на отрицательные стороны внедрения Интернета в образование. Одной из них является развитие Интернет-зависимости учащихся, как одного из видов отклоняющегося поведения.

Проблемы появляются, когда время, проводимое за компьютером, превосходит допустимые пределы, возникает патологическое пристрастие и необходимость находиться за компьютером еще дольше. С точки зрения А. Ю. Егорова, здоровые пользователи имеют четкую цель и тратят на ее достижение разумное и ограниченное время, не испытывая при этом психологического или когнитивного дискомфорта [2].

Педагогических исследований, посвященных острой проблеме формирования Интернет-зависимости современных подростков, крайне мало.

В. Гриффите делит интернет-зависимых на две группы, выделяя аддиктов первого и второго порядков. Аддикты первого порядка чувствуют себя в приподнятом настроении во время игры. Они любят играть группами в Сети, получают позитивное подкрепление со стороны группы, когда становятся победителями, и именно это является для них главным. Компьютер для них - средство получить социальное вознаграждение. Аддикты второго порядка используют компьютер для бегства от чего-либо в своей жизни, и их привязанность к машине - симптом более глубоких проблем (например, физические недостатки, низкое самоуважение и т.д.) [1].

В ходе нашего исследования мы выяснили, что проблема интернет-зависимости молодежи от интернета в Армении, г. Гюмри, носит актуальный характер. Это показали результаты анкетирования родителей и самой молодежи, проведенного в учебных учреждениях г. Гюмри. Например, 93,3 % родителей считают деятельность по профилактике компьютерной зависимости у подростков в настоящее время необходимой, по причине быстрого развития информационных технологий. Помимо этого, среди учеников школ много людей с диагнозом «сетевых наркоманов», это число составляет 30 %. Наиболее популярными сетевыми порталами для опрошенной молодежи в городе Гюмри оказались: «Одноклассники» - 94 %, «В контакте» - 90 %, «Мой мир» - 63 %, «Facebook» - 70 %, «MySpace» - 10 %, а также в рамках своего варианта ответа были названы такие сетевые коммуникации, как «Twitter», и др.

Причины, по которым молодые люди тратят все свое время в социальных сетях, объясняется разнообразным количеством возможностей в них. По данным проведенного нами исследования, 25 % молодых людей, пользуясь различными приложениями в социальных сетях - играют, еще 60 % заводят новые знакомства. Самый популярный вариант ответа, на вопрос «С какой целью Вы проводите время в социальных сетях?» оказался «общение с одноклассниками, одноклассниками, друзьями и др.». Так ответило 80 % опрошенной молодежи, что доказывает нам еще раз о наличии у современного поколения проблем с общением в реальном мире. Исходя из этого результата, следует отметить, что необходима профилактическая работа с подростками, молодыми людьми и их родителями как в средних общеобразовательных учреждениях, так и в вузах. Необходимость принятия каких-либо мер по профилактике интернет-зависимости среди молодежи подтверждает сам результат исследования, 93 % опрошенных молодых людей сами отметили тот факт, что социальные сети действительно постепенно затягивают и время в них проходит незаметно.

Решение проблемы интернет-зависимости является сложным и неоднозначным, как и сама проблема, и требует комплексного подхода. Одним из таких подходов считается психолого-педагогическое сопровождение учащихся, использующих компьютер в обучении.

Библиографический список

1. Гриффит В. Виртуальный мир рождает реальные болезни /. В. Гриффит //Финансовые известия. – 1996. – вып. 54. – №183. – С.62-63
2. Егоров, А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. - СПб., 2007, 192 стр.
3. Муратов, А.Ю. Основные направления информатизации гимназии №42 г. Барнаула / А.Ю. Муратов [Электронный ресурс]. - URL: <http://s42.asu.ru/doc/troom/magaziie/magl/murатов.doc>.
4. Шумакова, Е. В. Воспитательное пространство социальных сетей интернета / Е. В. Шумакова // Профессиональное образование. Столица. - 2011. - № 6. - С.39-40.

THE PROBLEM OF INTERNET-ADDICTION AT GYUMRI, ARMENIA

ABSTRACT

The goal of the paper is to study the actual problem of internet-addiction in our city. Are presented the results of the analyses carried out in the frame of the given paper, concerning the internet-addiction in Gyumri, Armenia.

Ключевые слова: Интернет, интернет-зависимость, образование, информационно-коммуникационные технологии, профилактика.

Key words: internet, internet-addiction, education, information technologies

ნინო სოზაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ლირიკული პოემის ფოლკლორული ექო

თანამედროვე ქართველ პოეტთა შორის თვალსაჩინო ადგილი უკავია ჯანსუღ ჩარკვიანს. მისი ლირიკული პოემა გამოირჩევა მრავალფეროვნებით, სამყაროს პოეტური ხილვის მაღალი ოსტატობით, სახეთა უშუალოებითა და სინატიფით.

შემოქმედის მხატვრული სიტყვა მხოლოდ მაშინ შეძლება დაეუფლოს ხალხს, თუ იგი ხალხისავე ფიქრსა და ოცნებას, სიხარულსა და ტკივილს გამოხატავს. ეს მაშინ შეიძლება მოხდეს, როცა პოეტი ღრმად იცნობს საკუთარი ერის ისტორიას, ერის ფოლკლორს.

უნდა ითქვას, რომ ჯანსუღ ჩარკვიანს ფოლკლორთან მისასვლელი რთული შემოქმედებითი გზებიდან ერთ-ერთი საინტერესო გზა აურჩევია და ვფიქრობთ, ამიტომაცაა, რომ მის ეპიკური თხზულებები ასე გამოირჩევიან გამომსახველობითი ხერხებითა და იდეურ-მხატვრული გააზრებით. ამ კუთხით ჯანსუღ ჩარკვიანის შემოქმედების კვლევა მომავლის საქმეა, ამჯერად კი ხალხურ-პოეტურ შემოქმედებასთან მის რამდენიმე პოემის ურთიერთობის ზოგიერთ საკითხს შევეხებით.

“ჯაჭვის თორანი”.

“ჯაჭვის თორანი” პირველად ჟურნალ “ცისკარში” (№ 5, 1971 წ.) დაიბეჭდა. პოემა მეორე მსოფლიო ომის თემას ეძღვნება. თხზულების წაკითხვის შემდეგ შეიძლება შთაბეჭდილება შეგვექმნას, რომ პოემა პოეტიზირებული ქრონიკა უფროა, ვიდრე

მთლიანი სიუჟეტური ეპიკური ნაწარმოები. ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში მთავარია არა ეპიკურ ნაწარმოებისათვის წინასწარ განსაზღვრული ჩარჩო, ტრადიციული ფაბულა, არამედ თემის ირგვლივ მწერლისეული მსჯელობა, რითიც ვლინდება ავტორის პოეტური ძალა და შესაძლებლობანი. ამ გზითაც შეიძლება მივიდეს მწერალი ეროვნულ ფოლკლორთან.

მეორე მსოფლიო ომის თემატიკის შემცველ ქართულ პოეზიაში ხშირად შევხვდებით ხალხურ საწესჩვეულებო და საგმირო-საისტორიო ზეპირსიტყვიერების ანარეკლს. ჩვენი მწერლები ხალხური სატრფიალო ლირიკის ნიმუშებსაც ხშირად მიმართავენ. ფოლკლორთან ასეთი დამოკიდებულება საუკეთესოდ დასტურდება ჯანსუღ ჩარკვიანის საანალიზე პოემის მაგალითზე.

“ჯაჭვის თორანში” სატრფიალო ხალხური ლექსის გამოყენების არა ერთ მაგალითს ვხვდებით. თავისებურად გაბრწყინდა პოემაში ცნობილი ლირიკული შედეგრი:

შირაქის გზაზე მივდივარ,
უკან მებრუნებს ქარიო,
წინ შემეყარა პეპელა,
წითლად უჩანდა მხარიო,
საყვარლის კაბას ვამსგავსე,
ღმერთო დამწერე ჯვარიო... (2.76)

ჯანსუღ ჩარკვიანს, როგორც ყველა ჩვენგანს, ჭეშმარიტად სჯერა, რომ სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაცემული მირზა გელოვანის მაღალ პოეტურ სულსა და ღრმა ადამიანური სიყვარულით სავსე გულს ბევრი დარჩა სამღერი. მირზას გული სიყვარულის ცეცხლით სავსე ვულკანია - ასეთია მირზა ჩარკვიანის პოეტურ წარმოსახვაში. ზემოთ მოტანილი ფოლკლორული ნიმუშიც პოემაში მირზას პოეტური ხილვის სურვილითაა სულჩადგმული, მირზას გულის დრტვინვითაა გაშუქებული.

მოვიჩქაროდი შენკენა,
მინდორს არწევდა ქარიო,
წინ შემეყარა პეპელა,
წითლად უჩანდა მხარიო.
შევხედე, ლოცვით ავაკსე
ყაყაჩოსფერი ხალიო,
საყვარლის კაბას ვამსგავსე,
ღმერთო დამწერე ჯვარიო... (1.101-102)

ხალხურ სატრფიალო ლექსს ახასიათებს ნათელი პოეტური ფერები და სახეები, მდიდარი მხატვრული სიმბოლიკა. საყოფაცხოვრებო დეტალებით დატვირთულ სატრფიალო ლირიკას ბევრი ფოლკლორული ჟანრი ვერ დაუდებს ტოლს. აი, ასულს მოლოდინი გაუმრათლდა - მწყემსად წასული გულისტოლი დაუბრუნდა:

გავხედენ და მოგოგავდა
ლურჯა ცხენი ნალზედაო,
აკვდებოდა თეთრი ჩოხა
წითელ ახალუხზედაო ... (2. 286)

ჯანსუღ ჩარკვიანი პოემის ერთ თავს “ნატირლებს” უწოდებს. იქ პირმზის “ნატირალის” ერთი ადგილი ასეთია:

გული კვდება, სული ოხრავს,
დავცემულვარ მუხლზედაო,
გაკვდებოდა თეთრი ჩოხა
წითელ ახალუხზედაო.
არ მაღირსე დაბრუნება
თვალი მაქვის გზაზედაო... (1. 114).

ხალხური ლექსისა და პოემის შეყვარებულ ქალ პერსონაჟთა ყოფითი სიტუაცია განსხვავებულია. რა თქმა უნდა ეს ყველა შემთხვევაში მხატვრული ტექსტის დანიშნულების გაგებას განსაზღვრავს. “ჯაჭვის თორანში” ხალხური ლექსის მხატვრული სახეების გამოყენება შინმოუსვლელი ვაჟკაცის ხსოვნის უკვდავებასა და მიჯნურის მოლოდინით დაღლილი გულის მწუხარების სათქმელადაა მოხმობილი.

პოემაში ვკითხულობთ:
... ბინდისფერია სოფელი
თანდათან უფრო ბინდდება,
კარ გვიბავ ცოდვა-მადლისა,
კარგსა არაფერს გვპირდება.
ხმაღს ვგავარ პატრონმომკვდარსა,
პირჟანგიანსა, ოხერსა,
ნეტავი როდის მომხედავ,
შენს მიტოვებულ ოლესა,
გულო ჯავრისგან მოკლულს,
არც მოგეტევა სამარი... (1. 115).

ეს პასაჟი მთლიანად შთაგონებულია ხალხური ფილოსოფიური ლექსით “ჯავრიანი გული”, რომელიც საოცარი პოეტური უშუალობით გვახედებს ცხოვრების რთულ ლაბირინთებში, გვიჩვენებს ადამიანის ჩაფიქრებას ცხოვრების ავ-კარგზე:

გულო ჯავრისგან მოკლულს,
რა დაგაყარი წამალი?
არც მოგიდგება ექიმი,
არც მოგეტევა სამარი...

და შემდეგ:

ეს ჩემი გული რასა ჰგავს?
ცასა ჰგავს შემოდრუბლულსა...
...
ხმაღსა ჰგავს პატრონმოკლულსა
პირჟანგიანსა ოხერსა (2. 68).

შესამჩნევია ერთი თავისებურება: ხალხური ლექსის ტაეპი ჯანსუღ ჩარკვიანისათვის სანდო ბალავარია, რომლის გამოყენება საკუთარი ლექსის მშენებლობისათვის ყოველგვარი ჭოჭმანის გარეშეა შესაძლებელი. ამას თავისი გამართლება აქვს. ცნობილია, რომ “გადაუმუშავებელი” ფოლკლორული ძეგლები საერთოდ, თუ მისი ცალკეული ორნამენტი გარკვეულ პოეტურ ზეგავლენას ახდენს ინდივიდუალურ პოეზიაზე, “უარყოფითად” მოქმედებს ლიტერატურული ნაწარმოების თვითმყოფადობაზე. რამდენადაც გადაუმუშავებელია ზეპირსიტყვიერი თხზულება, იმდენად აქტიურია წარიღობით თხზულებაზე მისი “უარყოფითი” ზემოქმედების ხარისხი. ჯანსუღ ჩარკვიანის პოემაში ასეთი მომენტები გვაქვს, მაგრამ ფოლკლორული მასალა აქ უფრო საკუთარი თავის გამოჩენაზე ზრუნავს, ვიდრე მსესხებელი შემოქმედის პოეტური

ძელის გამოზწყინებაზე. იგი ბორკავს მწერლის ოსტატობას, ჩრდილს აყენებს მას, დახმარებას ვერ უწევს შემოქმედს, მაგარამ ხალიჩაზე ყველა ფერს მთავისი აზრი და მნიშვნელობა აქვს.

ადამიანის რთული სულიერი სამყარო თავისებური კუთხითაა დანახული ხალხური ლექსში “განა ლალი ვარ”:

განა ლალი ვარ, რომ ვმდერი,
გულისა დარდსა ვიქარვი,
ვინაც ჩემს იტყვის “ლალა”,
ჩემსავით ლალიმც ის არი!
ძმასაც მაუკვლენ ლეკები,
მამას - ნასროლი ისარი,
ანამც მაუკვლენ ნამძობსა,
არც ძმაზედ ნაკლებ ის არი! (3. 3)

სულ სხვაგვარი გააზრებისაა მეორე ხალხური ლირიკული ლირიკული შედევი “ლექსო ამოგთქომ”, სადაც დასმულია ერთი შეხედვით სრულიად უბრალო ადამიანური კითხვა: ერთ ეგეც უნდა ვიკითხო,

ჩემ სიკვდილს ვინ იტირებსა?

და შვილისადმი დედის მერადიულ სიყვარულში დარწმუნებული სახალხო მგოსანი იქვე იძლევა პასუხს:

დედის მეტს ჩემი სიკვდილი
არავის აატირებსა... (4. 21)

ჯანსუღ ჩარკვიანი “ჯაჭვის თორანში” ოსტატურად იყენებს ამ ორი ლექსის ძირითად მხატვრულ სახეებს და ქმნის საინტერესო პასაჟს:

ბათაკავ, გული დამღლია,
გული, რომელიც ძმის არი,
ვინაც ჩემს იტყვის, ლალა,
ჩემსავით ლალიც ის არი.
შენ რაი გესმის ამ ქვეყნად,
ის ჩემს გულს მოხვდა ისარი,
დასა რაც გული ჰქონია,
სუყველა თურმე ძმის არი,
ბათაკავ გული დამღლია,
იაღსარს გაველ ტინებსა,
აკი დედის მეტს სიკვდილი
არავის აატირებსა. (1.113)

ეს მაგალითიც კარგად ადასტურებს ცნობილ დებულებას იმის თაობაზე, რომ ხალხური პოეტური ტექსტების შემოქმედებითი გამოყენება ამშვენებს, მიმზიდველსა და დასამახსოვრებელს ხდის ლიტერატურულ ნაწარმოებს.

“ჯაჭვის თორანის” “ნატირლებში” ჯანსუღ ჩარკვიანი იყენებს ხალხური სამგლოვიარო პოეზიის ნიმუშებსაც. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საინტერესოა თუშური “დალა”.

სასიამოვნოა აღინიშნოს, რომ ხალხური სახეების გამოყენებისას არ იგრძნობა ნაძალადევაობა. მოხსნილია კითხვა “ვინ-ვის?”

ჯანსუღ ჩარკვიანი ოსტატურად ცდილობს შეუთავსოს ერთმანეთს ხალხური და ინდივიდუალური შემოქმედების ნიმუშების იდეურ-შინაარსობრივი მხარე, რიტმიკა. პირიმზის “ნატირალში” ვკითხულობთ:

...ნეტავ შენ, საიქიოსა,
შიგ შეხვალ მტრედის ფერადო.
და შემდეგ:
შენი დედაი, ბეჩავი,
სანთლებურ ჩამოდნებაო...
მზევინარის “ნატირალიდნაც” ერთ ადგილს მოვიტან:
გადაგვიბრუნდა ურემი,
წინ წასვლა შეუძლებია,
კარზე გიდგანან სტუმრები,
შინ აღარ შეუძლებია?!
ლაშქარს გიკითხვენ სწორები,
აღარა გაუძლებია?
ვაი, თუ შავი ყორნები
შენი სისხლითა ძლებიან... (1. 117)

„ნატირლებში“ განსაკუთრებით ძლიერია პოეტური ასოციაციები, თითქოს ვხედავთ და გვესმის შინმოუსვლელთა დარდით დამძიმებული მიჯნურებისა, დებისა თუ დედების სულის კვნესა და გულის ვარამი. უდავოდ ძლიერია ჯანსუღ ჩარკვიანის ლირის ექო. პოემიდან ზემოთმოტანილი ადგილების საგრძნობლად ეხმიანება თუშეთში დღემდე მტკიცედ დაცულ სამგლოვიარო „დალაის“ ტექსტს. თედო უთურგაიძისეული ჩანაწერის მიხედვით, გლოვის მგოსანი-კორიფე ასე მიმართავს ქვეყნის „პურ-წყალ“ ვაჟკაცს:

ეგ შენი დედა ბეჩავი
სუროსვით ექნებოდა.

შემდეგ:

კარზე გიდგანან სტუმრები,
შინამ არ შეუძლებია?
ლაშქარს გიკითხვენ სწორები,
წინამ არ წაუძლებიან?

და კიდევ:

კარზე გიდგანან სტუმრები,
შინამ არ შეუძლებია?
ლაშქარს გიკითხვენ სწორები
წინამ არ წაუძლებიან?

და კიდევ:

ნეტავ შენ საიქიოსა!
სულეთს შეხვ მტრედისფერადა.

ჯანსუღ ჩარკვიანის პოემაში ეს ზეპირსიტყვიერი ტექსტი, ნაწილობრივ, შემოქმედებითადაა გადამუშავებული, ნაწილობრივ კი პირდაპირაა გამოყენებული.

ისმის კითხვა, რითია ნაკარნახევი ის აუცილებლობა, თუ ამას აუცილებლობა შეიძლება ვუწოდოთ, რომ ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეზიაში ხალხური მასალა ზოგჯერ ყოველგვარი „ხელყოფის,” გარეშე შემოდის? აქ ერთი გარემოება უთუოდ არის გასათვალისწინებელი. კერძოდ, თვითონ პოეტმა მშვენივრად უწყის, რომ ხალხური ტექსტი პოეტისეულ ტექსტში ისეა შეჭრილი, რომ ფოლკლორული მასალა, პოეტური ტაეპსა თუ სტროფის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. ხალხური ტექსტით იწყება ან მთავრდება პოეტისეული სტროფი. ზეპირსიტყვიერი მასალა პოეტს უთუოდ უბიძგებს და ეხმარება, რათა მთელი სისრულით გაისიგრძეგანოს სათქმელი, მოქნილი და უფრო ემოციური გახადოს ტაეპი, სტროფი, მეტი სიღრმე და განი მისცეს ჩანაფიქრს. ამ დროს ზეპირსიტყვიერი ნაწარმოები თავისი არსებობის სულ სხვა ამპლუას ზეიმობს. რა თქმა უნდა შემოქმედმა ეს იცის. ისიც იცის, რომ თუ ზეპირსიტყვიერმა მასალამ თან გაიყოლია მწერლის პოეტური მასალა, მაშინ ამ მასალის უკვდავყოფა უზრუნველყოფელია. ეს კი ვფიქრობთ, ყველა შემოქმედის სანუკვარი სურვილია. სხვანაირად რთულია დამოუწმებელი და მსგავსი ანალიზის ახსნა:

ხალხური: ბინდისფერია სოფელი,

უფრო დაუფრო ბინდდება.

ჯ. ჩარკვიანი: ბინდისფერია სოფელი

თანდათან უფრო ბინდდება.

ხალხური: ზენ ბაცალიგოს თოვლსა თოვს,

ქვენ ბაცალიგოს შრებოდა.

ჯ. ჩარკვიანი: ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს,

ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.

ისევ იპოვის ტოლი ტოლს,

ყვავილიც გაიშლებაო.

ჯ. ჩარკვიანი „ჯაჭვის თორანს” სრულიად მართებულად, „არდავიწყების პოემას” უწოდებს. ცხადია, შინმოუსვლელთა შინმოუსვლელობით გამოწვეულ მწვავე ტკივილებს მოშუშება შეუძლებელია. თხზულების იდეა მშვენივრად ჩანს გმირებისადმი პოეტის გულწრფელ მიმართვაში:

ისევ ოც-ოცი წლისას გიგონებთ,

შინმოუსვლელნო ძმანო ქართველნო,

რომ ისევ ფეხზე წამოგაყენოთ! (1.330)

„რწმენის კედელი”

„ჯაჭვის თორანთან” შედარებით თითქოს ნაკლებად არის დამუხტული ხალხური შემოქმედებით, მაგრამ, როცა ახლოს მივდივართ პოემის მხატვრულ ქსოვილთან, ვხედავთ რა თვალისმომჭრელი ელვარებით ბზინავს ქართველი ხალხის ათასწლეულებით ნალოლიავეები და მხატვრულ სახეებად ქცეული პოეტური საუნჯის რამდენიმე მარგალიტი.

პოემა „რწმენის კედელში,, ორიგინალურად არის ჩაშენებული არაკი „თივაზე მოცილენი”. ამ არაკს სვანურში „ცუდი მემზვრე” ჰქვია. აი, ისიც: „ორი მთიბავი ზღვარზე წაცილებულა. ერთს ცელის ტარი ძალიან ღრმად ჩაუსვია მიწაში - აქ არისო ზღვარი. ცელის ტარი ღრმად ჩაფლულა მიწაში და როდესაც ეს კაცი გამართულა, ცელი კისერზე მოხვედრია და თავი მოუჭრია”. (6. 209)

ეს არაკი, თავის დროზე, გამოუყენებია სულხან-საბას. როგორც შ. ონიანი აღნიშნავს, სხვაობა ხალხურსა და საბას არაკს შორის მინიმალურია. ჩანს ჯ. ჩარკვიანი პოემაში ამ არაკის სულხან-საბა ორბელიანისეული ვარიანტს გულისხმობს:

ხოლო რუქამ სთქვა:
სოფელსა დარბანდს,
გამოვიდნენო
თივის მთიბავნი,
ცხენებზე ისხდნენ
და ცელი ეპყრათ,
თივაზე თურმე
ექმნატ ცილობა,
ჩააბრჯენდიან
თურმე ცელის ტარს...
ერთმა სთქვა;
-თივა აქობამდე
არისო ჩემი.
- არა,
ჩემია
და სამანიც ესე არისო, -
უთხრა მეორემ
და გაგულისდა...
ხოლო როდესაც ჩააბრჯინა
ცელი მიწაში,
მოკლე აღმოჩნდა
იმისი ტარი,
პირი ცელისა
კისერზე მოხვდა,
წამს მოეკვეთა
გოროზი თავი
და მისი თივაც
იმ პირველს დარცა. (1. 23-24)

მკითხველი გაიხსენებს აქაც საბასეული ვარიანტის შინაარსს და დაგვემოწმება, რომ ფოლკლორული ძეგლისა და ლიტერატურული ნაწარმოების ცალკეული ადგილების მსგავსება აშკარაა. არის განსხვავებაც. მთავარი კი ის არის, რომ ჯ. ჩარკვიანი ზეპირსიტყვიერ მასალას უფრო მეტი აქტივობით გადაამუშავებს, ვიდრე ზოგ სხვა შემთხვევაში.

„მონატრება“ ქართველი ხალხის უსაზღვრო ერთგულება, ხალხის ფიქრისა და გულისთქმის პოეტური ამღერება, ცხოვრების შუაგულში ხელებდაკაპიწებული ტრიალი, ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეტური სიტყვის ძალა და ჯავარია.

ფოლკლორულ სამყაროში ღრმად ჩახედული პოეტი, ხშირად განცდების მაღალმხატვრულ გადმოცემას უჩვეულო სისადავით ახერხებს. კერძოდ, ხალხურ მასალაში არსებული სიტყვიერი მასალის მეტაზისით. ფრაზის სტრუქტურული ცვლა

მაინც აკნინებს ფოლკლორული ძეგლის ინდივიდუალობას. აქედან იწყება მისი „სახედ ქცევის“ პროცესი, საბოლოოდ კი - მისი გადამუშავება. ხალხური სტერეოტიპით ვიცით: მთა მთას არ შეხვდება კაცი კაცს კი - ყოველთვისაო.

ჯანსუღ ჩარკვიანის ქვემოთ მოტანილ ტაეპებში უთუოდ ვიგრძნობთ დამოწმებული ხალხური ძეგლის ემოციას:

მე ვიცი ერთხელ
შეხვდება მთა მთას. (1.168)

ჩვენი „ამირანია“ მრავალი წლის მანძილზე იყო და ახლაც რჩება ქართულ მწერლობაში მარადიული მხატვრული სახეების უმრეტ წყაროდ. ამ მიმზიდველ საუნჯეს გულგრილად ვერც ჯ. ჩარკვიანი ხვდება.

ძეგლის ერთი კახური ვარიანტი სანადიროდ წასული ამირანი და მისი ძმები უცნაურ კოშკს მიადგნენ:

ამირანმა გარს უარა;
ვერ იპოვა კარი მისი,
ამირანმა წიხლი გაჰკრა,
იქ გაიღო კარი- მისი...(7. 301)
კოშკში გარდაცვლილ გმირს ხელში წერილი ეჭირა, რომელშიც ამირანმა ამოიკითხა:
ვინც ის ბაყბაყ დევი მოკლას -
ჩემი რაში ალაღ მისი,
ვინც ჩემს ცოლ-შვილს შეინახავს-
ჩემი ლახტი ალაღ მისი. (7.301)

„მონატრებაში“ არა ერთი და ორი ლირიკული კატრენია. ლექსს „პატარა გოგო დამეკარგა“ პოეტი ასე ამთავრებს:

ანთებულან კელაპტრებად,
ცხრაკლიტურში ვარსკვლავები
ახლოს მისვლა მენატრება
არც კიბე აქვს, არც კარები.
ღრუბელ-ღრუბელ ვარონინე
თაბორი და თამარისი,
ვინც მე იმას მაპოვნინებს
ჩემი სული ალაღმისი.(1. 174)

მოტანილ ტექსტში ინტონაციური შეხვედრის წერტილები უთუოდ თვალსაჩინოა. ეს შეხვედრები ტექსტის შინაგან პულსაციასთან ერთად სიტყვიერ მასალაშიც მჟღავნდება.

ჯ. ჩარკვიანის ლირიკულ ეპოსზე დაკვირვებისას ჩვენს თვალწინ წარმოსდგება მთელი სამყარო ეროვნული მითოსიდან. ჯადოსნურ თუ ფანტასტიკურ საოცრებებზე საუბრისას მწერალი ქმნის სინამდვილის ნათელ სურათს, თანამედროვეობისათვის დამახასიათებელ მხატვრულ სახეებს.

ჯ. ჩარკვიანის ლექსში „მკვდრის მზე“ საინტერესოაა გადამუშავებული ქართული ხალხური ზღაპარი „ანანა“.

ამავე პოემაში ეროვნული ეპოსიდანაა ნასესხები სიუჟეტის ერთი კომპონენტი, კერძოდ, პერსონაჟთა მიერ სავალი გზის არჩევანისა. ხალხურ ზღაპრებში ვკითხულობთ: ძმებმა, „ბევრი იარეს, თუ ცოტა, მივიდნენ ერთ გზაჯვარედინზე. სამი გზა ერთად იყრიდა თავს. ერთ გზაზე იყო ქვა დასობილი და ზედ ეწერა - „ვინც აქეთ წავიდეს, ადვილად მობრუნდესო“, მეორეზე ეწერა - „ვინც აქეთ წავიდეს, საეჭვო იყოს მისი დაბრუნებაო“, მესამეზე ეწერა - „ვინც აქეთ წავიდეს, ვეღარ მობრუნდესო“... ამ გზებზე ძმები თავისებურად ნაწილდებიან:

„მონატრებაში,, ვკითხულობთ: “მარცხნივ წახვიდე, სახლში დაბრუნდე, მარჯვნივ წახვიდე, სახლში დაბრუნდე”. პოეტიც ზღაპრის უმცროს ძმასავით ძნელად სავალ ხიფათით სავსე გზას ირჩევს და სჯერა, რომ ეს არის „გზა ერთადერთი და პირდაპირი.”(1. 180-181)

ჯანსუღ ჩარკვიანის შემოქმედების საფუძვლიანი კვლევა მომავლის საქმეა. ასევე მომავლის საქმეა ხალხურ შემოქმედებასთან პოეტის დამოკიდებულების შესწავლა. ჩვენი კვლევის საფუძველზე კი წინასწარ შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეტურ თხზულებათა ხალხის გულისკენ მუდმივ დინებასა და იქ მოკალათებაში ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ თავისი დიდი წვლილი შეიტანა.

ლიტერატურა:

1. ჩარკვიანი ჯ. ლირიკული პოემები. თბილისი, 1973.
2. ხალხური პოეზია. რჩეული. შემდგენელები ალ. გომიაშვილი და რ. გვეტაძე, თბილისი, 1950.
3. ხალხური სიტყვიერება, III. მიხ. ჩიქოვანის რედაქციით. თბილისი, 1953.
4. ხალხური სიბრძნე. თბილისი, 1965.
5. მოყმე და ვეფხვი. ალ. გომიაშვილის რედაქციით. თბილისი, 1964.
6. ონიანი შ. სიბრძნე - სიცრუის ზოგიერთი არაკი სვანურ ზეპირსიტყვიერებაში. თბილისი, 1959.
7. ჩიქოვანი მ. მიჯაჭვული ამირანი. თბილისი, 1947.

Nino Sozashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Folkloric Echo of Liric Poem

Abstract

The article represents the first attempt of the study of the lyrical poem by Jansugh Charkviani from the folkloric viewpoint. The author has chosen one of the interesting was towards the folklore. That's why his epic stories are characterized by their expressive means. The article deals with some of his poems from the folkloric view point. We won't be mistake to say that the research of Jansugh Charkviani's works is in the lap of the future as well as the study of the author's attitude towards the folklore.

საკვანძო სიტყვები: ლირიკული პოემა, ფოლკლორი, ექო, რწმენის კედელი

Key words: lyric poem, folklore, echo, wall of faith

ლიტერატურული ფენომენი, როგორც სულიერი კოსმოსის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი

რაც არ უნდა მზარდი და აქცენტირებული გახადოს ახალმა დროის დინებებმა ტექნიკური პროგრესის მიღწევები და მისი გამოყენება ადამიანის ინდივიდუალურ და სოციალურ ცხოვრებაში, გონიერი კაცობრიობა არასოდეს გააუქმებს სულიერი კულტურის როლსა და მნიშვნელობას, სწორედ ადამიანური პიროვნების არსებობის, მისი სიცოცხლისუნარიანობის თვალსაზრისით. ხილული კოსმოსის ნივთიერ მდგომარეობაში მეცნიერული შესწავლა ვერასოდეს იქნება გარანტი, ახსნას სამყაროს მარადიული საიდუმლო, კერძოდ, ადამიანური და კოსმიური ყოფის რაობა. „გაცილებით მეტი საგნებია ცაში და მიწაზე, ჰორაციო, ვიდრე თქვენს ფილოსოფიას დაესიზმრება“ (თარგმნა კ. გამსახურდიამ).

პიროვნების არსებობისათვის დამახასიათებელი ყოვლის მომცველობითი გრძნობა ყოველთვის ბადებს ენთუზიაზმს, რომ ადამიანმა შეიმეცნოს სამყარო ისეთი, როგორიც ის სინამდვილეშია. მისი სრულყოფილი სურათის წარმოდგენა კი მხოლოდ ლოგიურ ენაზე შეუძლებელია, ამიტომაც შემეცნების მიმართება ხელოვნების დარგში ყოველთვის რაციონალური და ირაციონალური საწყისების ერთ მთლიანობაში დაცვით ხასიათდება. სულის დინამიური თვისებაა სწორედ ის ცხოველმყოფელი წყარო, რომელიც მარადიულ კავშირში აბრუნებს სულიერ ადამიანს თავისივე პირველსაწყისთან, რის საპირისპიროდაც მეოცე საუკუნის ქართველი მისტიკოსი მწერალი გრ. რობაქიძე გვახსენებდა, რომ ჩაკეტილ მონადაში სული კვდება, ხოლო შემოქმედებითი პროცესი პიროვნებისათვის სწორედ ამ საწყისთან ერთიანობაში განიხილება და მის გამოცხადებას ისახავს მიზნად. „ხელოვნების საშუალებით ხდება ძლევა მოსილი პიროვნების ღმერთში უკუქცევა“ (7, 295), - წერდა მეოცე საუკუნის დიდი ლიტერატორი კ. გამსახურდია და იქვე დასძენდა, რომ „შემოქმედი ხატებით მეტყველია“. ამიტომ იყო, რომ უძველესი დროის მოგვები ენიგმატური ფორმით გამოხატავდნენ სულიერი კოსმოსისაგან ნაზიარებ სიბრძნეს, სადაც სახის სიმბოლოთა მიღმა ყოველთვის იმალებოდა ღრმა რელიგიური საზრისები. ამავე კონტექსტიდან ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ლიტერატურის კლასიკურ განმარტებად მიჩნეულია გამოთქმა „სახეებით აზროვნება“, რომელიც მუდმივ სენტენციად ჩამოყალიბდა ყოველი დროისა და ნაციის ხელოვანთათვის.

აღსანიშნავია, რომ ლიტერატურული ფენომენის წარმოშობა და არსებობა პიროვნების ემანსიპაციას უკავშირდება და უპირველესად მასთან ურთიერთობაში განიხილება. იგი პიროვნულად, ინდივიდუალურ ჭრილში ახდენს დიდი სულიერი კოსმოსის მიკრო სპექტრით ინტერპრეტირებას. „პოეტი გახლავთ ის, ვინც სამყაროს პერსონიფიცირებულად წარმოგვიდგენს“ (8, 70), - წერდა ესპანელი ესეისტი და ლიტერატორი მიგელ დე უნამუნო. მან ხელოვნება თანამედროვე გაგებიდან გამიჯნა. იგი (ხელოვნება), საკუთარი ერის სასიკვდილო აგონიიდან გამოყვანის სამსახურში

ჩააყენა. უნამუნომ კატეგორიული უარი განუცხადა თანამედროვე პოლიტიკის ტენდენციურ მიმართულებას, რათა ამერიკისაკენ და ევროპისაკენ არ აეღოთ გეზი საერთოდ ერებსა და ადამიანებს და გლობალიზმის სუნთქვით არ ესუნთქათ ერთიანობის სულისკვეთებით გაჟღენთილი თანამედროვე მსოფლიოს სულისშემზუთველი ჰაერი. მწერალი საკუთარი ხელოვნების ნიმუშების შექმნისას ატავისტურმა განცდამ შეიპყრო და ესპანური კულტურისა და გეოგრაფიული ლანდშაფტის გარემოში ნირვანას პოზირებით მიზანმიმართულად შეეცადა თავი მოეყარა ერის სასიცოცხლო ძალებისათვის და პასუხი გაეცა თანამედროვე მსოფლიოს გამოწვევებისათვის. ბოლოს თავადაც შეიქმნა მსხვერპლი ესპანეთის ტკივილისა. უნამუნო კრიტიკული თვალთვლით ათვალიერებდა თანამედროვე ესპანეთსა და თანამედროვე მსოფლიოს და შენიშნავდა: „**მუდამ იმას გავიძახობდი და არც არასოდეს მოვიშლი, რომ ადამიანის შიგნით და არა მის გარეთ უნდა ვეძიოთ ადამიანი, ადგილობრივსა და კერძოს სიღრმეში - უნივერსალური, დროებითა და წარმავლის სიღრმეში - მარადიული**“ (8, 166). საინტერესოა მისეული კომენტარი მარადიული სიკეთის დამკვიდრებისათვის ქარის წისქვილებთან მეზრძოლი ესპანური წარმოშობის გმირისადმი. დონ კიხოტ ლამანჩელის ცხოვრებაზე მთელი ქვეყანა იცინოდაო, თავად მას კი ერთი სახუმარო სიტყვაც არ დასცდენიაო სასაცილო. სერვანტესმა ადამიანური სულის კეთილშობილური მისიის სიძლიერით ამხილა კაცობრიობა, რომელიც პიროვნების სიძლიერის მარად უცვლელ კატეგორიად რჩება.

ხელოვნება, ხშირად რომელიმე ერის მიერ შექმნილი ერთი რომელიმე კონკრეტული დროის სიციალ-პოლიტიკური იმპულსით ყალიბდება უპირატესად, როგორადაც არ უნდა გამოხატავდეს ცალკეული ერის, გნებავთ, საზოგადოების გულისცემას. მისთვის ძვირადღირებულ ფასეულობათა ჭრილში განხილვისას უპირველესი საზომი ყოველთვის მარადიულ ჭეშმარიტებასთან მიმართება იქნება. ამიტომაც, რომ მორალურ ჭეშმარიტებათა კანონიზების პრინციპი მარად უცვლელი პრინციპია ყოველი დროის თუ ნაციის ხელოვანთათვის. ხოლო ხელოვნების დიდაქტიკური ხასიათის გამოვლენა მის ბუნებას რელიგიურ ბუნებასთან აიდენტიფიცირებს.

მწერლობის რელიგიური კუთხიდან წარდგინების კონტექსტში მეტად საინტერესოდ მიგვაჩნია გასული საუკუნის რუსი თეოლოგის და ფილოსოფოსის ნიკოლოზ ბერდიაევის ნააზრევები შემოქმედებითი პროცესისა და საერთოდ ლიტერატურული ფენომენების ეზოტერული მნიშვნელობის საკითხებთან დაკავშირებით. ნაშრომში - „პოლიტიკის გზათა შესახებ“ ბერდიაევი ხმამაღლა ალაპარაკდა თანამედროვე მსოფლიოს სულის დაქუცმაცებულობაზე, რომელიც, მისი აზრით, წარმოადგენდა მიზეზს ინდივიდუალიზმის რღვევის, რასაც მომავალში გარდაუვლად უნდა გამოეწვია სრულიად მსოფლიოს დეჰუმანიზაცია. ეს გახლდათ ბერდიაევის ინტიციური აზროვნების წინასწარმეტყველური განჭვრეტა მომავლისა, სწორედ დღევანდელი დღის ადამიანის სულისკვეთების მიმართ. ეს დაქუცმაცებულობა მისთვის იყო საფუძველი ეროვნული და პიროვნული მეობის დაკარგვისა, ხოლო მისი გადარჩენისათვის ფრაზეულად განაცხადა მოწოდება - „**ინდივიდუალიზმი სამყაროს მეუფე**“. მას მიაჩნდა, რომ ადამიანის პიროვნება ღვთაებრივი რწმენისა და რელიგიურობისაგან მოწყვეტით ვერ განიხილება, ამიტომაც მისთვის აუცილებელია თანამედროვე და ასევე

მომავლის ადამიანში მოხდეს მისტიკის ცოცხალი განცდა პიროვნულად, რომელიც ხელოვნების პროცესში ან თავად ხელოვნებისაგან უნდა გაიზიაროს მან, როგორც თვითგადარჩენის ერთადერთი გზა უპივნო განადგურებისაგან. ის წერდა: „ახალი რელიგიური ცნობიერება არის, უწინარეს ყოვლისა, თეურგიის კურთხევა, შემოქმედების კურთხევა, როგორც ქრისტიანული საქმისა. ჭეშმარიტი ნიჭი ყოველთვის თეურგიულია, ჩვენი რელიგიური ეპოქა შემოქმედებითი აღმასვლის, შემოქმედებითი შთაგონების და ექსტაზის გაცნობიერების ნიშნის ქვეშაა, როგორც დადებითი რელიგიური გამოცდილებისა, როგორც რელიგიური გზისა“ (9, 252).

რუსი თეოლოგი შემოქმედებით აღფთოვანებაში ხედავდა უშუალოდ ღვთაებრივ ნათელს, რომელიც შეიცავს ასკეტობის ტიპიურ გამოცდილებას და თვით ლოცვასაც.

„არა მხოლოდ ასკეტური გმირობა, არა მხოლოდ ლოცვა, არამედ შემოქმედებით ექსტაზი არის ღმერთთან ურთიერთკავშირი, შემოქმედებით ექსტაზში ღმერთი ევლინება ადამიანს და მონაწილეობს მის საქმეებში. ჭეშმარიტი ხელოვნება არის რელიგიური ქმნადობა, შემოქმედება ღვთაებრივია, წმინდა. კაცობრიობის ისტორიაში ყოველი შემოქმედი ისეთივე მონაწილეა ღვთის საქმეში, ახალი კოსმოსის შექმნაში, როგორც წმინდანები და (ეკლესიის) მოღვაწენი“ (9, 251). სწორედ მისტიკური შემოქმედებაა მისთვის ნამდვილი შემოქმედება ასკეტური ელემენტების შერწყმის გზით განხორციელებული, რომელიც მიმდინარეობს „ეგზისტენციალურ დროში“. წმინდა ხელოვნება წმინდა სიყვარულის გზითაა განხორციელებადი და ეს ანიჭებს ადამიანურ პიროვნებას მეფგურ დანიშნულებას სამყაროში. ესაა რელიგიური გზა ახალი კოსმოსისაკენ და ხორციელი ადამიანიც სძლევს კაცობრივი ბუნების შეზღუდულობას, მაღლდება რა ყოფიერების უნივერსალურ მწვერვალებამდე. აქედან ცხადდება პოეზიის გამართლებაც და უნივერსალური დანიშნულებაც.

ამ პრინციპს ყოველი პოეტი იზიარებს, ვინც დაიპყრო მარადისობის ჟამი და „ბოროტების ყვეილების“ ავტორის ეს სტრიქონებიც მაღალმხატვრულად თქმული ლამაზი სენტენციად ისმინება მსმენელის ყურში.

„უფალო ჩემო, კურთხეულო! შენა ხარ მარტო,
ვინც ციურ წამალს - ტანჯვას - უვლენ ჩვენს ცოდვა -ზადებს,
საუკეთესო და სპეტაკი ის არის საზრდო,
ჩვენს შორის ძლიერთ ტანჯვისათვის რომ მოამზადებს,
.....
ვიცი, რომ პოეტს შენ წყალობით უნახავ ადგილს
წმინდა დასებში ანგელოზთა, სულთა ნეტართა. . . . “

(შარლ ბოდლერი , „ბოროტების ყვეილები“)

სწორედ რომ „თეურგიის კურთხევა“ ნამდვილი პოეზიისათვის ნიშანდობლივი მხარე. ხელოვანი, როგორც ინციანტი, შემოქმედებითი ნიმუშების მრავალფეროვნების ფონზე გვთავაზობს ინიციაციის გზების მრავალფეროვნებას მრავალსახოვანი ასპექტებით და ესაა ჩვენთვის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი და საინტერესო. ანალოგიური მიდგომა აქვს გაზიარებული ხელოვნების დანიშნულების შესახებ მეოცე საუკუნის ცნობილ ქართველ მხატვარს დავით კაკაბაძეს, რომელიც სამყაროში მიმდინარე დროის ცვალებადობას აფიქსირებდა ადამიანისათვის, როგორც მოსალოდნელ სულიერი

დეგრადაციის რეალურ საფრთხეს. ამისათვის, თავად ხელოვანს პერსონალურად უნდა ჩაენაცვლებინა რელიგიური მსახურის როლი, რათა გამოეხსნა კაცობრივი სული მიწიერი ყოფის ტყვეობიდან. მხატვარი წერს: „თანამედროვე ცხოვრებას, როგორც სჩანს, ვერ ამართლებს ვერც რელიგია (რომელიც თითქმის კარგავს ჩვენი ცხოვრების აზრს) და ვერც მეცნიერება, რომელიც მხოლოდ ეხლა იწყებს თავისი ფორმის შემუშავებას.

მაშასადამე, დარჩა ერთი საშუალება ადამიანის ცხოვრების გამართლებისა. ეს არის ხელოვნება. ჩვენი ცხოვრების გამართლება სწორედ ხელოვნებაშია. ხელოვნება ერთადერთი საშუალებაა ჩვენი ცხოვრების აზრის განმტკიცებისათვის“ (2, 109). შემდგომ დასძენს: “ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ ხელოვნებაც მეცნიერებაა და ცოდნა ხელოვნების წინმსვლელობისათვის აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს“ (2, 143).

თანამედროვენი კი ობიექტურად შენიშნავენ, რომ მომავალი დროის ცხოვრებაში სწორედ ასეთი მისტიური როლით დატვირთვა უფრო და უფრო ეკარგებოდა ხელოვნებას და მხოლოდ მხატვრული ფორმების ანაბარასღა რჩებოდა. კ. გამსახურდიამ ადამიანის სულიერი გაუწყლოების გარდაუვალი ნიშა მთელი საუკუნით ადრე იგრძნო და იხილა ეროვნული ლიტერატურის მოსპობის მსოფლიო ცივილიზაციის ერთიანობის მარყუჟებში მოქცევის საბედისწერო საშიშროება, რომელიც გარდაუვლად მზადდებოდა მომავალ დროში ახალი ადამიანისათვის.

„რომანტიზმის შანდალი უცაბედის ფეხის წაკვრით გადააგდო ვიღაცამ ევროპაში, დარჩა შანდალი კრიტიკული სულისა, მისმა უქუფენამ დაჰფარა ყოველივე; ერთის თვალმოკვრით ადამიანს ეგონება, რომ ჩვენს სულში აღარ დარჩენილა არც ერთი ბნელი კუნჭული, რომელიც გონების რენდგენის სხივებს არ გაენათებინოს. ამ კრიტიკულმა სულმა გაკოტრებულად გამოაცხადა ყოველივე მისტიკა და ყოველივე შესაძლებელია მეტაფიზიკა...

საქმე იქამდის მივიდა, რომ ადამიანის სულის სუბსტანციურ არსების ხელშეხება მოინდომეს და ის იყო რომ ექსპერიმენტალურ ფსიხოლოგიურ აუდიტორიებში ისეთივე ექსპერიმენტები მოუწოდომეს იმ სულს, რომლის პირითაც ასე მჭევრმეტყველურად, ასე ამაყად ამბობდა ავგუსტინე: ცასა და მიწას აღვავსებ მე... ჩვენ დღეს კრიზისს განვიცდით, როგორც საქართველოს, ისე მსოფლიოს მოქალაქენი“ (6, 350), – ასე წერდა კ. გამსახურდია.

მარადიულის წარმავლობით გასიმბოლოების პრინციპი უმთავრესი მოთხოვნილება და მოვლენაა შემოქმედებითი პროცესისათვის, თუმცა სიმბოლოსადმი ცოცხალი დამოკიდებულების უქონლობა თავისთავად ამ პროცესის კვდომაზე მიგვანიშნებს, უფრო სწორად, სულიერი საზრდოს უგულებელყოფაზე ადამიანის მხრიდან, რაც ლიტერატურული ფენომენის უფუნქციო როლით ყალიბდება. პიროვნების გამატერიალურების ტენდენცია სულიერი ცხოვრების გადაფასებას უკავშირდება, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გასული საუკუნის დასაწყისიდან იღებს სათავეს და დღევანდელობამ ყველაზე უფრო აქტიურ ფაზაში მოიმწყვდია იგი. მხოლოდ სიმბოლო, გასულიერების გარეშე სიმბოლოდ რჩება თავითავად. სწორედ ტექნიკური

პროგრესის მიღწევებმა წარმოშვა ადამიანის სულში გლობალიზაციისკენ მექანიკური სწრაფვა. გენიოსები კი იმთავითვე ჰვრეტდნენ ახალი დროის ქროლვისაგან მოტანილ წყალობას. საინტერესოა, სწორედ მათი ხედვები და დამოკიდებულებები ამ პროცესებთან მიმართებაში, თავად ხელოვანთა შეფასება სამყაროში მიმდინარე დროის ცვალებადობის მიმართ.

შტეფან ცვაიგი ევროპიდან ეხმაურება „გველის პერანგის“ ავტორს კრიტიკული წერილით. მეტად საინტერესოდ მიგვაჩნია მისეული კომენტარები რომანის ავტორთან დაკავშირებით, რომელიც მისთვის ამავე დროს ზოგადი წარმოდგენაა ქართული ეროვნული კულტურისა. „გველის პერანგის“ გაცნობით მიღებული შთაბეჭდილების ფონზე ცვაიგი ახდენს რა შედარებას თანამედროვე ევროპულ სტანდარტებთან მიმართებაში იგი ერთგვარ მხილებასაც იძლევა ევროპულ ლიტერატურულ ცხოვრებაში უკვე გაბატონებული ერთსახოვანი ტენდენციების. „ჩვენი ევროპული მსოფლიო, როგორც ყოველი მსოფლიო ცივილიზაცია ქმნილი, შეუჩერებლივ ექვემდებარება გაერთიანებისა და გათანასწორების კანონს. ზნე და ჩაცმულობა, ხალხური ჩვეულება და ეროვნული ცეკვა – ყოველივე ეს ჰქრება თანდათან ან დარჩება ხელოვნურად როგორც ისტორიული უცნაურობა, მუზეუმური შენარჩენი. ევროპა ეროვნულდება, – და რომელიმე თანადროულ ქუჩაზე ვეღარც კი გრძნობ მეტად, განედის რომელი გრადუსის ქვეშაა გაყვანილი: ასე ძლიერ ერთფეროვნდებიან ნივთიერი ფორმები (და ამით შეუმჩნეველი სულიერი ფორმებიც) ოდესღაც ასეთი გამომეტყველი და პიროვნული ხალხურ-ხასიათებისა.

მსოფლიოს ამ გარეგან გაერთფეროვნებას წინ უდგას სულის ნება, მომართული ცვლისა და მრავალსახეობის გეზით. რამდენადაც უფრო ფართოვდება ერთიანობის ცივილიზაცია, იმდენად უფრო ისხამს ფრთებს ეს ნება. . .“ (5, 287).

ლიტერატურული ფორმების გაშაბლონურება და ერთფეროვნება უდავოდ სულიერი გლობალიზაციის შედეგია, საითკენაც მიემართებოდა და მიემართება თანამედროვე მსოფლიო ცივილიზაცია. ცხადია, ეს იდეები თვით პოლიტიკური კარჩაკეტილობის ზღურბლსაც კი აბიგებენ, რადგანაც, მართლაც, ერთი მწერლის თქმისა არ იყოს, იდეები ჰაერის ქროლვას დაჰყვებიან. თუმცა ეს რეალობა ადამიანების სულიერი ცხოვრების პირობითად ევოლუციის თავისთავადი შედეგია, რომელიც თავისი არსით დე-ევოლუციას უფრო ჰგავს, მაგრამ სხვაა შტეფან ცვაიგის აღფრთოვანება და დაფიქრება „გველის პერანგის“ ავტორის მიმართ. მსოფლიოს ამ გარეგან გაერთფეროვნებას, ცვაიგის აზრით, ამ შემთხვევაში, თამამად არღვევდა რობაქიძის მხატვრული წარმოსახვის საკუთრივ არაშაბლონური ეგზოტიკური გარემო, რაც შეუმჩნეველი არ დარჩენია ევროპელ მწერალს და რამაც ერთგვარად მოხიბლა კიდეც ინდივიდუალურ ჭრილში გარდატეხილმა და საკუთარი პიროვნებით გაცოცხლებულმა სულიერებამ. ცვაიგი განაგრძობს „გველის პერანგის“ ირგვლივ: „თუ რაოდენ მდიდარია იგი მითიური ძალებით, აღვსილი გმირული სულით და იმავე დროს ზიარებული თანადროულობას, ეს მე პირველად პოეტის ამ წიგნიდან გავიგე, რომლითაც მან თანაბარ გაგვიწია მნიშვნელოვანი სამსახური ჩვენ და თავის სამშობლოს. მისთვის რომ მისი პლასტიური განსხეულების მეოხებით ცხადდება სრულიად ახალი და არაჩვეულებრივი მხიბლავი ზონა ჩვენი ახალნდომის სულის წრეში, ვინაიდან ქვეყნის რომელიმე მხარე ან ხალხი

მოცემულია ნამდვილი წამსვე, თუკი მას შესძლევს თხრობა და განსახიერება. თაურის ქაოსიდან დუღს რაღაც ამ წიგნში, როგორც ყოველში, რომელშიაც ახლად აცხადებს თავს ლიტერატურა“ (5, 288).

თავად რობაქიძისათვის კი ეს შედეგი შემოქმედებით პროცესში მისი სულის უშუალო ზიარების შედეგით იყო განპირობებული, როგორც თავად უწოდებს „მსოფლიო მესთან“, რომელიც ეროვნული გზების მეოხებით მიიღწევა და არა სხვაგვარად. ამგვარად ხდება იდენტიფიკაცია საკუთრივ მწერალსა და ერს შორის, რომელსაც თავად ეკუთვნის ის, ხოლო თუ დაკარგულია მასში ეროვნული სრულყოფის გზება, მაშინ ხელოვანიც, რაც არ უნდა ორიენტირებული იყოს სულიერ პირველსაწყისთან მისასვლელად, იგი სპირიტუალური კოსმოსის უსაზღვრობაში ითქვიფება და ზავდება. ასე იკარგებიან ერები თავიანთი კულტურის განზავებით მსოფლიო ცივილიზაციის ერთიან წალკოტში. ამიტომაც გვთავაზობს მსოფლიო ცივილიზაცია დღევანდელ დღეს შაბლონურ ლიტერატურას, რომელმაც ერთიანობის ქაოსურ წიაღში დაკარგა ორიგინალობისა და თავისთავადობის მხატვრულად შთამბეჭდავი სახეები და შესაბამისად სულიერი დანიშნულებაც გააუნულა.

შეხება მსოფლიო „მესთან“ უპირობოდ საკუთრივ ეროვნულობის განცდითაა მიღწევადი ხელოვანისათვის. ასეთი მწერალი, უპირველესად თავადაა პრიორიტეტი და მოძღვართ მოძღვარი, როგორც საკუთარი ერისა, ასევე მთელი კაცობრიობისა. გრ. რობაქიძის მიერ წარმოდგენილი კანონდება „რამდენად ინდივიდუალურია კულტურა, იმდენად უნივერსალურია იგი“ ხელოვანის პიროვნების ინდივიდუალიზაციას გულისხმობს, „მეს“ ცნობიერებას სულიერი კოსმოსის უსაზღვრობაში, რომელსაც ყოველი დროის ხელოვანი იზიარებს, ვითარცა შეუცვლელ კანონზომიერებას, რომელსაც შეაქმნევინა მას კაცობრიობისათვის ფასეული საგანძური. ამიტომაც, რომ ჰომეროსის, პლატონის, დანტეს (და სხვათა) შემოქმედება, წარმოდგენაა, როგორც „სამყარო ჰომეროსის“, „სამყარო დანტესი“, „სამყარო პლატონის“ და, ამავე დროს, მათგანვე ინდივიდუალურად შობილი მიკროსპექტრით ინტერპრეტირებული მრავალი სახე სპირიტუალური კოსმოსისა, ხოლო ის ენერგეტიკული ძალა, რომელიც შლის და კვლავ სახედ აყალიბებს უსასრულო სამყაროში არსებულ საგნებს, სიყვარულია ყოვლისმომცველი და ხელოვანი ამ ნიჭით აღვსილი უშუალოდ გზნებს მას, როგორც ცოცხალ სტიქიას შემოქმედებისას. სწორედ ამ ძალით შთაგონებული ამბობდა მიქელანჯელო შემოქმედებითი პროცესისას თავის საყოველთაოდ ცნობილ სიტყვებს: „ღმერთო, ღმერთო, რა ძლიერი ხარ შენ ჩემში“. ხოლო, რაც შეეხება ქართულ ეროვნულ ლიტერატურას მსოფლიო ლიტერატურასთან მიმართებისას, შედარებისათვის, ჩვენი აზრით, საუკეთესოდ გადმოსაცემად მოვიხმარიებთ კვლავ გრ. რობაქიძის სიტყვებს და სტატიას ასე დავასრულებთ.

„თანადროულ ევროპის კულტურას ახასიათებენ: ჰამლეტის მოწყვეტილობა ძირებისაგან და ფაუსტის ლტოლვილება თაურებისათვის. მიწის საშო ევროპაში ამოიშრიტა. ყოველ შემთხვევაში იგი დამწირების ხანაშია. „შვილი“ მოწყდა „მამას“ და ნაყოფი უნაყოფია. მიწის დასნეულებას განუკურნებელს თანსდევს მარტოობა უკანასკნელი და ევროპული ხასიათი ფესვებშია მელანქოლიური“ (4, 55). ხოლო ჩვენის მხრივ დავსძენთ, იმისათვის, რომ საქართველოშიც დღევანდელი მდგომარეობით

ანალოგიური განცდა არ იყოს განმეორებული, ამას ქართული კულტურის სულიერი მეცნიერების თვალსაზრისით შესწავლა ცხადყოფს მომავალში, რომელიც აუცილებლად განარჩევს იფქლს პურეულისაგან და ბრწყინვალეობა მისი ფასეულობისა ყოველთვი გაანათებს მომავლის საქართველოს.

ამრიგად, ჩვენ აქცენტს ვაკეთებთ ლიტერატურული პროდუქციის სპირიტუალური კუთხით წარდგენაზე, მისი სულიერი თვალსაზრისით გამოყენების აუცილებელ ფაქტორზე, რომელსაც ვერასოდეს გააუქმებს ახალი დროის დინებებით მიღწეული ტექნიკური პროგრესის აქტიური როლი, რომელიც ცდილობს თავის საკუთრებად აქციოს ადამიანი. ეს კი იქნება თავად პიროვნების უგულვებელყოფა, რადგან სულიერი ადამიანი მოწყდება თავის პირვანდელ სუბსტანციას და გახდება რა მატერიის კუთვნილება, ბუნებრივად გაუთანაბრდება ხრწნადობას. ჩვენი აზრით, თანამედროვე ლიტერატურის აქტიური როლი იმ მიმართულებით უნდა გამოვლინდეს, რომ დაიტვირთოს ახალი სულიერი იდეალებით, რომელიც მაღალ დონეზე უპასუხებს მომავლი ადამიანის სულიერ მოთხოვნილებებს და ჩამოაყალიბებს მას სულიერი ღირებულებებით დამუხტულ პიროვნებად. თანამედროვე ლიტერატურული ფენომენების შექმნა უნდა წარიმართოს ეროვნულ ღირებულებებზე აქცენტირებით და ერის სულიერ პოტენციაზე დაყდნობით. საკუთარი სულიერების კვალდაკვალ მავალი ადამიანი შინაგან სამყაროში ყოვლისმომცველობითი გრძნობის მეოხებით ხდება მსოფლიოს მოქალაქე, გლობალური პროცესების უშუალო მესაკუთრე და თანამონაწილე. ამაშია ხელოვნების მარადიული ღირებულებების მარად მეტამორფოზირებადი და უკვდავი სახისნეტყველება.

ლიტერატურა:

1. ბოდღერი შ. (1992): ბოროტების ყვავილები. ფრანგულიდან თარგმნა დავით აკრიანმა. თბილისი
2. გამსახურდია კ. (1983): მოზაიკები. თხზულებათა ანტოლოგია. ტ. VII. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი
3. გამსახურდია კ. DECLARATIA PRO MEA (2006): „ოქროს საწმისი“. „საქართველოს მაცნე“. თბილისი. (ოქროს საწმისი №3 1976)
4. კაკაბაძე დ. (1919): სამხატვრო წერილები// „შვიდი მნათობი“, №2
5. ლომინაშვილი რ. (1996): ჩემთვის სიმართლე ყველაფერია. კრებული. თბილისი
6. მიგელ დე უნამუნო (2011): ესეები. ესპანურიდან თარგმნა მერი ტიტვინიძემ . სიესტა. თბილისი.
7. ფიროსმანაშვილი ნ. (1926) ტ. ტაბიძის, გრ. რობაქიძის, გ. ქიქოძის, კ. ზდანევიჩის, კოლაუ ჩერნიავესკის ხუთი ფერადი და ორმოცდარვა ერთფერიანი რეპროდუქციით t. საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობა. თბილისი
8. ცვაიგ ს. (2006): წინასიტყვა „გველის პერანგისა“// „ოქროს საწმისი“. „საქართველოს მაცნე“ თბილისი (ოქროს საწმისი №3, 1976).
9. Н. Бердяев. Философия свободы. Москва, 1911

Literary Phenomenon as One of the Components of the Spiritual Cosmos

Abstract

In the given work emphasis has been placed on the necessary factor of usage of literary products considering spiritual point of view, the factor that will never be annulled by active role of achieved technical progress of the new era which tries to take possession of a man. Implementation of the above would amount to ignoring a personality, as a spiritual man detached from his primary substance would belong to matter and naturally would become equivalent to perishability. We believe that the new spiritual ideas should condition the active role of contemporary literature, ideas that will meet the spiritual needs of a man of future, developing him into a person orientated towards spiritual values. Contemporary literary phenomena should be created based on national values and spiritual potency of a nation. Through his own spirituality, with all-embracing feeling, a man will become a citizen of the world, direct possessor and participant of global processes. These processes define the continuously metamorphosing and immortal imagology of art's eternal values.

საკვანძო სიტყვები: სპირიტუალური კუთხით, თანამედროვე ლიტერატურა

Key words: from the spiritual view point, imagology, modern literature

ლია ტალახაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

არქაიზაცია - მუხრან მაჭავარიანის პოეზიის სტილური თავისებურება

ყველა დიდი მწერალი ინდივიდუალურად უდგება ენას, მასში არსებულ გამომსახველობით საშუალებებს. ცდილობს, ესწრაფვის საკუთარი შეიტანოს ენაში, რადგანაც სწორედაც რომ ენით ესხმება ხორცი არა მარტო მწერლის შთანაფიქრს, არამედ იმასაც, როგორ უნდა მოჰყვინოს ნათელი თავის დამოკიდებულებას სინამდვილისადმი, როგორ უნდა უზრუნველყოს ზემოქმედება მკითხველზე, როგორ უნდა განიცადოს, პირველ რიგში, თავად გმირთა სიხარული თუ მწუხარება და შემდეგ განაცდევინოს სხვათაც. ამისათვის კი ყველა შემოქმედს თავისი სტილი გააჩნია, თავისეული ხედვა ხილული თუ უხილავი სამყაროსი.

მიგვაჩნია, რომ მუხრან მაჭავარიანის პოეტური შემოქმედების სტილის განმსაზღვრელ სხვადასხვა ფაქტორს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი არქაიზაციას ეკუთვნის. მწერალს

ძალზედ ხშირად მკითხველი ისტორიულ წარსულში გადაჰყავს, საგმირო ფაქტებს ახსენებს და ამისათვის კი არქაიზმებს მოიხმარს. ამ გარემოებით უნდა იყოს განპირობებული ძველქართულისეული გრამატიკული (მორფოლოგიურ-სინტაქსური) ფორმებისა თუ ლექსიკური ერთეულების გამოყენება, მის პოეზიაში ასე ჭარბად რომ დასტურდება.

სახელთა ბრუნებაში საყურადღებოა:

1. ძველ ქართულში საკუთარი სახელი (პირის სახელები) სახელობითსა და მოთხრობითში არ საჭიროებდა ხელმეორედ განსაზღვრას ბრუნვის ნიშნით და ფუძის სახით იყო წარმოდგენილი (ჩხენკელი, 1956, 76). მწერალი მხოლოდ სახელობით ბრუნვაში შემდეგ ნიშნებს გვთავაზობს: **ვახტანგ** ნადირს არ გასდევნის, არ გასდევნის, არა; ირემს გამოუდგა **ფარნავაზ**; **ფარნავაზ** ოდეს პატრუცაგს წერდა.
 2. სახელობითის ი>მ ნიშანი იშვიათად გვხვდება ხმოვანფუძიან სახელებთან: **დღემ** დღევანდელი უეცრივ წამერთმის; სად იყო მაშინ ჯერ ამა ქვეყნად **მამამ**, **ძემ** და სულიწმინდა!
ხმაი პირისა მათისა, ხმა ქუხილისა ვითა.
 3. მოთხრობით ბრუნვაში -მან ფორმანტიტაა გაფორმებული: **მეფემან** შორით შენიშნა ჭალა; გფარავდეთ იგი, - ეს სამყარო **რომელმან** შეჰქმნა.
 4. ნათესაობით ბრუნვაში ო-ზე დაბოლოებულ სახელებთან სრული დაბოლოება შენარჩუნებულია: აქვს ეშხი სულ სხვა!. . . **საქართველოს** სადღეგრძელოს; ხარ უაღრესად კეთილი, ხარ **სამყაროის** ნაწილი; ალელდება ყანა **ოქროის**.
 5. გამოსვლითის ფუნქციით გამოყენებულია უთანდებულო მოქმედებითი. ამ ბრუნვას ეს ფუნქცია რამდენადმე ახლაც შემონახული აქვს მთის კილოებში (შანიძე, 1973, 74). მუხრან მაჰავარიანი ხშირ შემთხვევაში იყენებს უთანდებულო მოქმედებითს: **მცხეთით, წყნეთით, თუხარისით, ჩორთით . . .** მიაშურა ხალხმა თბილისს; გამოსროლილო **ხევსურეთით** ლექსო ხალხურო; **საყდრით** გამოდის პატარა კახის კარის მოძღვარი კახთ-მაჰავარი.
 6. ვითარებითი ბრუნვა იშვიათად მიზნის გარემოების ფუნქციას ასრულებს: ვითარცა მოგეხსენებათ, წარვედ **მოტანად** წყლისადა.
- ზმნისწინთა არქაული ფორმებიდან შემოქმედის პოეზიაში ფიქსირდება **აღ**, **აღმო** და **გან**.

ა.აღ: ამაფეთქა, სიხარულმა **აღმიტანა**; **აღმართა** ხელი, - ყურადღება ითხოვა უხმოდ.

ბ.აღმო: გულის სიღრმიდან დედამიწამ **აღმოთქვა** სიტყვა.

გ.გან: ეს სანთელი . . . მზედ გადიქა და **განეფინა** ყველაფერს ირგვლივ; ტრიალ მინდორზე ნაკადულად **განერთხო** ელვა; უსიამოვნოდ **განირიდა** თამბაქოს ბოლი; ვერ **განეშორა** სახლის სარკმელს, ვით შუქი სანთლის.

არქაულ მოვლენასთან გვაქვს საქმე მწკრივთა წარმოების თვალსაზრისით აწმყოსა და უწყვეტლის ხოლმეობითში.

ა.დღემ დღევანდელი უეცრივ წამერთმის.

ბ. რუსნი, სპარსნი, მოფრანგენი ისმენდიან, გაჰკვირდიან; შეყვარებულნი თუ ძველად ველად ხელად **რბოდიან**, ახლა კინოთა წინაშე დგანან, მაჯის საათებს **დაჩეროდიან**, მიდი-მოდიან, **მოელოდიან**.

გ. აწმყოში გვხვდება ზმნური ფორმა **არს**: წარსულის დიდის **არს** ბუნდოვნად აღმდგენი მკვდრეთით; დიდ **არს** სახელი მისი; ოდეს ღმერთი **არს** მათი შემწე.

დ. **ვალ** ზმნა ძველი ქართულის ვითარებას წარმოგვიდგენს უწყვეტელში: დედა ქართველისა უფრო ხშირად **ვიდოდა** ძაძით; **ვიდოდა** ხანი.

არქაული ზმნიზედებიდან დასტურდება: **მუნ**, **ოდეს**, **როს**, **მიწყევ**, **მყის**, **ვითარცა**:

ა.**მუნ** (იმასვე ნიშნავდა ძველად, რასაც დღეს იქ): სადაც „თორნიკე ერისთავი“ ეწერა წინათ, - **მუნ** „ნიკიფორე კეისარი“ დაწერეს ურცხვად; **მუნ** უთვალავი საუნჯე დახვდა.

ბ.**ოდეს** (ო-დღეს) (შანიძე, 1973, 589): ატირდებიან ბავშვებივით ლექსები ჩემი, **ოდეს** ერთხელ და სამუდამოდ დავხუჭავ თვალებს; ფარნავაზ **ოდეს** პატრუცაგს წერდა.

გ.**როს**: და **როს** უბრძანა: - ადექი! წამოხტა, წელში გასწორდა ვაჟკაცი წარმოსადგეი.

დ.**მიწყევ**: **მიწყევ** მცირენი ვიყავით რიცხვით, მტერი გვჰარბობდა **მიწყევ**.

ე.**მყის**: ძველ ქართულში ნიშნავდა: „მეყსეულად“, „მაშინვე“, „საჩქაროდ“ (აბულაძე, 1973, 304): შევიდა შიგ და **მყის** სახტად დარჩა; თავს იმდენს ისევ **მყის** იბამდა, რამდენსაც სჭრიდნენ.

ვ.**ვითარცა**: ცა არც ერთ ქალაქს არ შვენიის ისე, **ვითარცა** მცხეთას; შოთა იტყოდა **ვითარცა**: - მიწა არ ყველა მიწაა, მიწაც არის და მიწაცა; **ვითარცა** ნაცნობს წარმოადგენს ზღვათათვის წვიმა, **ვითარცა** სუნთქვა წარმოადგენს ნაცნობს ქარისთვის.

განსაზღვრულ ნაწევრად ძველ ქართულში იხმარებოდა: ესე, ეგე, იგი. წარმოშობით სამივე ჩვენებითი ნაცვალსახელია, რამდენიმე ფუნქციის მქონე. ნაწევარდართული საზოგადო სახელი მრავალ ერთნაირ საგანთან გამოარჩევს ერთ-ერთს ან მიუთითებს უკვე ნაცნობ საგანს. ასეთი სახელი გარკვეულია, განსაზღვრული (ბარამიძე, 1975, 15).

მწერლისეულ მასალაში **ესე** და **იგი** გვხვდება პოსტპოზიციურ ნაწევრად: **პოემა ესე** სამშობლოს ჩემსას, თუ წარღვნა იქნა ისევე იხსნის; **მოხუცი იგი** ლაპარაკობდა რასაც; და **შუქი იგი** - ღირს მართლაც რაღად.

მუხრან მაჭავარიანის პოეზიის ენაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ზოგი სინტაქსური კატეგორია ძველქართულისებურად არის წარმოდგენილი. ეს განსაკუთრებით შეეხება პოსტპოზიციურ განსაზღვრებას, პირმიმართი დამატებისა და შემასმენლის ურთიერთობას რიცხვში.

დიდი შემოქმედის პოეზიაში განსაზღვრება-ატრიბუტულიცა და სუბსტანტიურიც ხშირად მოსდევს საზღვრულ წევრს.

თანამედროვე ქართულში ჩვეულებრივია წინ მდგომი განსაზღვრება, მომდევნო განსაზღვრება კი იშვიათად იხმარება (იმნაიშვილი, 1957, 545), ისიც უფრო პოეზიაში

(კვაჭაძე, 1977, 166). როგორც შენიშნავენ ამ ტიპის წყობა გარკვეულ პოეტურ ხერხს წარმოადგენს (იმნაიშვილი, 1957, 556).

ატრიბუტული პოსტპოზიციური განსაზღვრება

ძველ ქართულში ატრიბუტული განსაზღვრების საზღვრულთან შეწყობის თვალსაზრისით არ ჰქონდა მნიშვნელობა არც წყობას და არც ფუძის დაბოლოებას. ამ მხრივ სისტემა ძველ ქართულში უფრო მწყობრი და მარტივი იყო, ვიდრე ახალში. მომდევნო ატრიბუტული განსაზღვრება ეთანხმებოდა საზღვრულს ყველა ბრუნვაში (იმნაიშვილი, 1957, 171-172).

მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში მსგავსი ვითარებაა დაცული. მაგალითებს დავასახელებთ ბრუნვათა მიხედვით.

სახელობითი ბრუნვა

როგორც წესი, ხმოვანფუძიანი საზღვრული გაუფორმებელია, თანხმოვანფუძიანი კი - გაფორმებული.

კრიალა ზეცას გიმშვენებდეს მთვარე ნაცნობი.

ყაბახს უხსენებდა და უქებდა დისწული კოჭლი; ღვთით შემოგვრჩა სისხლი იმდენი, კვლავ რომ დავღვართ; უკუჰყრის წარსულს მატარებლის კივილი მკვეთრი.

მოთხრობითი ბრუნვა

ამოიქროლა მთაწმინდაზე ქარმა მსახვრალმა; სრულიად ქართლის დასტოვა ხორცი სულმა სპეტაკმა; მამაპაპურმა სიმღერამ მსუყემ იალაზანა

მიცემითი ბრუნვა

ატრიბუტული განსაზღვრების ინვერსიული წყობა მიცემით ბრუნვაში თანამედროვე ქართულში იშვიათობაა, რასაც ვერ ვიტყვით მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაზე. ინვერსიული წყობით პოეტი ზრდის ფრაზის ექსპრესიულობას და ზეაწეულ განწყობილებასა ქმნის: ალვის ჩეროში სტირის დედა შვილს მოტაცებულს; და რაოდენ მისაბამია, სევდას ვეებას იმედი რომ ებრძვის პაწია; ყაყაჩოიანი ყანის მღელვარება თუ ზღვას ვარსკვლავიანს არ შეეხარბება; ვინც ვეტრფი ქვეყნად მზეს წითელსა და მწვანე ფოთოლს; ღმერთიც რომ იყო, სიტყვას შენსას შორს დავიჭერდი.

ნათესაობითი ბრუნვა

და მტანჯავს მზერა, - გამჭოლი მზერა წინაპრის ჩემის და შვილის ჩემის; რომ სულის ჩემის ჩრდილი ზოგჯერ ჰგონიათ სხვისი; და სისხლის ჩემის რომ იყოს ფასი?!

წარსულის დიდის არს ბუნდოვნად აღმდგენი მკვდრეთით.

წოდებითი ბრუნვა

რამდენიმე პოსტპოზიციური ატრიბუტული განსაზღვრება, რა თქმა უნდა, კიდევ უფრო ზრდის ემოციას: შენ - სისხლო ჩემო, სისხლო ხნიერო, დაუცხრომელო და უცნაურო.

გათიშული ატრიბუტული განსაზღვრება

საერთოდ ცნობილია, რომ ატრიბუტული პოსტპოზიციური განსაზღვრების გათიშვა ხდება სამ ბრუნვაში - სახელობითში, მოთხრობითსა და მიცემითში (კვაჭაძე, 1977, 178).

მოთხრობით ბრუნვაში არა, მაგრამ სახელობითსა და მიცემითში მაგალითები შეგვხდა:

ისიც ცნობილია, რომ პოსტპოზიციური განსაზღვრების გათიშვა ორმაგად ეფექტურია. ამ ხერხის გამოყენებისას აქტიურდება ყველა წევრი - გამთიშველიცა და გათიშულიც (აფრიდონიძე, 1971, 60-61).

სახელობითი ბრუნვა

ვხედავ სიყმაწვილე დადის ფეხშიშველი; და ამ ქოლგის ქვეშ დედამიწა აღმოჩნდა მთელი; კაი ხანია, კაცი არ ჩანს მადვილად დიდი.

მიცემითი ბრუნვა

პოემა მისი ძელს ჰგავს უღპოლველს; ამბავი მისი გაჩენისა არამცთუ ყველას - სოფელსაც კი არ გაუგია მთლიანად მისას.

შეთანხმება რიცხვში

ნარ-თანიათი მრავლობითის სრული შეთანხმების ნიმუშებს ხშირად მიმართავს პოეტი:

ა. ქართულით უბნობენ მამანი ცამეტნი; დღენი შავნი ოდეს თეთრად ჩანან ბეწვებად; ჯვარედინ გზაზე იდექი დიდხანს, ვერ დაგენახა გზანი ფართონი;

ბ. იმღერს ლექსთა საბრალოთა; ბოლოს მაინც სძლია ბინდმა გმირთა ორთა ნათელ თვალებს; ძველთა ჩვენთა წესი არ გვაწყენდა დღესაც; ამოდის ლანდი - ფერთა სამთა მახარობელი.

სუბსტანციური პოსტპოზიციური განსაზღვრება

სუბსტანციური განსაზღვრება, რომელიც მოსდევს საზღვრულს, თანამედროვე ქართულში იშვიათად იხმარება, მისი გამოყენება გამოწვეულია სტილისტური და სინტაქსური ხასიათის საჭიროებით (თოფურია, 1956, 361).

სახელობითი ბრუნვა

ქუხილი მუხის, ქუხილი ჭადრის, - ვაითუ, მარტო შენ გესმის, მუხრან?! დედა ქართველისა უფრო ხშირად ვიდოდა ძაძით.

რაც შეეხება სუბსტანციური განსაზღვრების საზღვრულთან მრავლობით რიცხვში შეთანხმების საკითხს, სხვადასხვაგვარი ვითარებაა.

მუხრან მაჭავარიანი ნარ-თანიათი მრავლობითის ფორმებს იყენებს და ამასთანავე იშვიათად სხვადასხვა მრავლობითში წარმოადგენს მაგალითებს: მე მოვკვდე, თუ არ მერჩიოს ტირიფნი არაგვისანი; დაისტაგან ქართლისათა რიგით ბოლო დაისია; ესენი შენ არ გეგონოს ქალები ქალაქისანი.

მოთხრობითი ბრუნვა

მხოლოდ ერთადერთი შემთხვევა შეგვხვდა: რაც შეიტანა, ისევე ის გამოიტანა იმ სახელგანთქმულ ვერსალიდან ელმან ქართლისამ.

მიცემითი ბრუნვა

საბას ხმა როდი წააგავდა კნავილს კატისას; ხმას ვახტანგისას ინახავს სივრცე; დიდება სამხარს გლეხისას; საჯაროდ იტყვის ფიქრებს თავისას.

გათიშული სუბსტანტიური განსაზღვრება

ძალზედ იშვიათად იყენებს პოეტი გათიშულ სუბსტანტიურ განსაზღვრებას: როგორც გადმომცეს, პირველად მე **მზე** ვიხილე **აპრილის**.

პირმიმართი დამატების და შემასმენლის ურთიერთობა რიცხვში

ძველ ქართულში მეორე სერიის ფორმებთან, ნარიან მრავლობითში დასმული პირდაპირი დამატების მრავლობითობა ზმნაში თითქმის ყოველთვის აღინიშნებოდა ნ//ენ სუდიქსით (შანიძე, 1976, 99). მსგავსი ფორმები დადასტურებულია საშუალო ქართულშიც. მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში კი მათი ხმარება არქაიზმებად მიიჩნევა: **მეფენი** შვიდნი ვინც პურად დასხნა, საზღვართა გარე ვინც **მტერნი გახსნა**, იმერთა წყალთა ვინც **თევზნი შთასხნა**, ვინც ვერ ისვენებს საფლავში ახლა; გამობრძანდა მამალიც, დადგა. **კოპნი შეჰყარნა**.

აღნიშნავენ, რომ თანამედროვე ქართულის ლექსიკური შედგენილობა დიდად განსხვავდება ძველი ქართულის ლექსიკისაგან (კვაჭაძე, 1981, 19). თუმცაღა თანამედროვე მწერალთა შემოქმედებაში ხშირად ვხვდებით არქაულ ლექსიკურ ერთეულებსა და სახარებისეულ გამოთქმებს, როგორც სტილურ გამოვლინებას. ასეა მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაშიც.

ა.დავასახელებთ არქაული ლექსიკური ერთეულების ზოგ ნიმუშს:

დამლია: ადამიანის თუმც მაზის **დამლია**, იესო ქრისტე ვარ ჭემმარიტი.

იატაგანი: **იატაგანი** დატრიალდა როდესაც ელვის, ოცნება ჩემი გაიშალა ვითარცა ქოლგა.

კვერთხი: ზღვის გამკვეთიცი, ისიც **კვერთხით**, გახლავთ ერთი, მხოლოდ ერთი.

მკრეხელი: **მკრეხელთა** ურცხვი საქციელით ქრისტეა სახტად.

პატრუცაგი: ფარნავაზ ოდეს **პატრუცაგს** წერდა.

საბელი, ხამლი: ღირსი თვით შოთა ჰა და ჰა თუა განსხნად **საბელთა ხამლთა**.

სპასპეტი: გინდა ღმერთი, გინდ **სპასპეტი**, იყო ერთი, არის ერთი.

ტალავარი: ირემს გამოუდგა ფარნავაზ, ჯაგები აფხრეწენ **ტალავარს**.

ტარიგი: ვაჟო, მამულის **ტარიგო**, შემკულო ვაჟას ენითა, გურამიშვილის არ იყოს, - შენა გწადს აწ რომელითა?!

უბნობა: ქართულით **უბნობენ** მამანი ცამეტნი.

ფერხი: **ფერხითა** მისთა წინარე დაემხო; მტვერი **ფერხისა** მათისა სქელი ღრუბელი ვითა.

ბ.სახარებისეული ფრაზებია გამოყენებული წინადადებებში: **აღსდგა მკდვრეთით** მხოლოდ ერთი; **იყოს კურთხეულ აწ და მარადის** მიწა ასპინძის, მიწა მარაბდის.

ამრიგად, დიდი პოეტი - მუხრან მაჭავარიანი ძირითადად იმ ლექსებში, რომლებიც ისტორიულ წარსულს ეხება, ხშირად ხმარობს არქაულ ენობრივ ფორმებსა და ლექსიკურ ერთეულებს. მწერლისათვის არქაიზაცია გარკვეული პოეტური ხერხი, ერთგვარი სტილური თავისებურებაა წარსულის წარმოსაჩენად, ლექსში ეპოქის სულის დასატრიალებლად. ამ საშუალებით შემოქმედი დიდებულად იხდის ხარკს წინაპართა წინაშე და, ამავედროულად, პოეტური სიტყვის ექსპრესიულობას განსაკუთრებულად ზრდის.

ლიტერატურა:

1. აბულაძე, 1973 - ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
2. აფრიდონიძე, 1971 - შ. აფრიდონიძე, ინვერსიის სტილური დანიშნულებისათვის, თსუ შრომები, ბ 4(143), თბილისი.
3. ბარამიძე, 1975 - ლ. ბარამიძე, ნაწევრისა და ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება საშუალო ქართულში, თსუ შრომები, 164, ენათმეცნიერება, თბილისი.
4. თოფურია, 1956 - ვ. თოფურია, ნანათესაობითარი მსაზღვრელის შეთანხმება საზღვრულთან, სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
5. იმნაიშვილი, 1957 - ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
6. კვაჭაძე, 1977 - ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
7. კვაჭაძე, 1981 - ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, ნაწილი 1, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
8. შანიძე, 1976 - ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
9. შანიძე, 1973 - ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.
10. ჩხენკელი, 1956 - ს. ჩხენკელი, საკუთარ სახელთა ბრუნება ოშკური ხელნაწერის მეფეთა წიგნში, სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

Lia Talakhadze

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Archaism- stylistic features in Mukhran Machavariani's Poetry

Abstract

In summery are reviewed old Georgian grammatical (morphological, syntactic) forms and lexical units in Mukhran Machavariani's poetry.

Notes, that the poem of the great poet, who belongs to the historical past, often uses archaisms.

Archaism is certain poetic way, a kind of stylistic feature presentation of the past, the poem to express the spirit of the era. This allows the creator pays tribute to ancestors; it increases the expressivity of poetic speech at the same time.

საკვანძო სიტყვები: არქაიზმი; სტილი; პოსტპოზიცია; განსაზღვრება; ლექსიკა.

Keywords: Archaism; Style; Postposition; Definition; Lexis

ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზი და ინტერპრეტაცია

მხატვრული სიტყვის, როგორც ესთეტიკური ფუნქციის მქონე ერთეულის სწავლება, ემსახურება მხატვრული ტექსტის ანალიზის უნარის ჩამოყალიბებას. მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ მეტყველების უმნიშვნელოვანესი ასპექტები, კერძოდ: ლექსიკური მარაგის გამდიდრება, მხატვრული და ესთეტიკური აღქმის განვითარება, მჭიდროდ არის დაკავშირებული მხატვრული გამონათქვამის წარმოქმნის ენობრივი მექანიზმების სისტემური ცოდნის ფორმირებასთან. აქედან გამომდინარე, ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდოლოგიაში საკითხი დგება ტექსტზე მუშაობის ამოცანებისა და ხერხების კვლევის შესახებ, რომელიც, ერთი მხრივ, მიზნად ისახავს ფილოლოგიური ანალიზის სრულყოფას სასკოლო განათლების ლინგვისტური და ლიტერატურათმცოდნეობის პოზიციიდან, ხოლო, მეორე მხრივ, ტექსტის ინტერპრეტაციის ასპექტების შესწავლას, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნების უნარის განვითარებას.

ჩვენი მიზანია, ამ ორი მიდგომის სუსტი და ძლიერი მხარეების წარმოჩენა და ანალიზი სსაფუძველზე გარკვეული მეთოდური რეკომენდაციების შემუშავება, რომლებიც ეყრდნობა თანამედროვე კითხვის თეორიებში მოცემულ პრინციპებსა და სტრატეგიებს.

მხატვრული ტექსტის თავისებურებებზე და მის გაგებაზე საუბრისას, აუცილებელია შევხვთ ცნებების – “ტექსტი” და “ნაწარმოები” – ურთიერთ მიმართების საკითხს. მოცემული ცნებები ლიტერატურათმცოდნეობითი შრომების უმრავლესობაში გამიჯნული არ არის. იმ შემთხვევაში, თუ წარმოიქმნება მათი დიფერენციაციის აუცილებლობა, გამიჯვნა ხდება ტექსტის ნიშან-თვისებების განსაზღვრით, ხოლო ნაწარმოები ჩვეულებრივ განიხილება როგორც რთული შინაარსი, რომელიც ამოიზრდება ტექსტიდან და ეფუძნება მას. რ.ბარტი განიხილავს ამ ცნებას შემდეგნაირად: “... ნაწარმოები-გაგებული, აღქმული და მიღებული თავისი სიმბოლური ბუნების მთელი სისრულით – სწორედ ეს არის ტექსტი” [ბარტი, 1989:417]. მასთან ტექსტი და ნაწარმოები დაკავშირებულია ერთმანეთთან როგორც პროცესი და შედეგი. ნაწარმოები (შედეგი) რომ გავიგოთ, უნდა დავუბრუნდეთ შემოქმედებით პროცესს – ტექსტს. ამ შემთხვევაში, ბუნებრივია იზადება კითხვა იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს მხატვრული ტექსტის საზრისი? ჯ.კელერის აზრით ნაწარმოების საზრისზე კამათისას შესაძლოა მოვიშველიოთ განსხვავებული არგუმენტები, მაგრამ ამ თვალსაზრისით “აზრი” შეუძლებელია განვსაზღვროთ: “თუკ იჩვენ აღმოჩენებით აუცილებლობის წინაშე ივილოთ რაიმე ყოვლისმომცველი პრინციპი, ან ფორმულა, ჩვენ შეგვიძლია დავუშვათ რომ ნაწარმოების დედააზრი განისაზღვრება კონტექსტით, რადგანაც კონტექსტი ითვალისწინებს ენის კანონებს, გარემოებებს. ამავდროულად, თუკი ჩვენ ვიტყვით, რომ ნაწარმოების დედააზრი განსაზღვრულია კონტექსტით, მაშინ უნდა დავუმატოთ კიდევ, რომ თავად კონტექსტი – უსაზღვრო ცნებაა: შეუძლებელია წინასწარ ვიცოდეთ, რა შეიძლება კიდევ აღმოჩნდეს მნიშვნელოვანი, რა ცვლილებები

შეიძლება შეიტანოს ტექსტის აზრობრივ მხარეში კონტექსტის გაფართოებამ. ტექსტში, ისევე როგორც სხვა ენობრივ ერთეულებში, იკვეთება ერთიანობა. მხატვრული ტექსტის ინტერპრეტაცია შესაძლებელს ხდის მისი აზრობრივი დიაპაზონის მრავალ მნიშვნელოვნების დონის აწევას, მაგრამ მას არ შეუძლია სრულად ჩამოაშოროს ტექსტს ბუნდოვანება, რაც თავად ტექსტის ბუნებით არის განპირობებული. ინტერპრეტაციის მნიშვნელოვანი თვისებაა – ღიაობა. ისწარმოადგენს როგორც ტექსტის მნიშვნელობების უსასრულო სიმრავლის ანარეკლს, და საჭიროებს მკითხველის მხრიდან შემოქმედებით წაკითხვასა და შევსებას. ამასთანავე, უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველა ინტერპრეტაცია არ იქნება თანაბრად ღირებული. კორექტულად შესაძლოა მივიჩნიოთ მხოლოდ ის ინტერპრეტაცია, რომელიც ეფუძნება მხატვრული ტექსტის მეცნიერულ საფუძველზე წარმოებულ ფილოლოგიურ ანალიზს, როდესაც მის საზღვრებში მოქცეულ ყველა ახსნა-განმარტებას აქვს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი. აქედან გამომდინარე სასწავლო პროცესში ტექსტის გაგებასთან და ინტერპრეტაციასთან ნდაკავშირებით რამდენიმე საკითხია გადასაჭრელი, კერძოდ:

- რა არის მთავარი ინტერპრეტაციათა სიმრავლეში?

- როგორ უნდა წარვმართოთ დისკუსია, რომ მოსწავლის მოსაზრება არ დაიყვანებოდეს მხოლოდ სუბიექტური შთაბეჭდილებების გამოხატვამდე?

- როგორ უნდა წარვმართოთ ტექსტის ანალიზი, რომ არ გადავუხვიოთ ტექსტის სტრუქტურით მოწოდებულ ჩარჩოს?

როგორც აღვნიშნეთ, მხატვრული ტექსტი უშვებს ინტერპრეტაციის სიმრავლეს. მასწავლებელი სასწავლო პროცესის კონსტრუირებისას ორიენტირებულია ავტორის ჩანაფიქრზე, რაც თავისთავად ტექსტის ანალიზის მთავარი კომპონენტია. მაგრამ აქვე უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ მოსწავლეების მიერ ტექსტი შეიძლება სხვადასხვაგვარად იყოს გააზრებული. ტექსტის გაგებაზე ზეგავლენას ახდენს აღმქმელის ინდივიდუალური თვისებები: მისი მსოფლმხედველობა, განათლებისა და კულტურის დონე, ტემპერამენტი, ხასიათის წყობა და სხვ. ნაწარმოების ინტერპრეტაციისას მოსწავლე ცდილობს აღწეროს მისი წაკითხვის პროცესი. მხატვრული ტექსტის შინაარსი შეიძლება წარმოდგენილი იყოს როგორც სინამდვილის რაღაც ფრაგმენტის ასახვა, რომელიც მოწოდებულია ავტორისეული აღწერით., როგორც სიტუაცია. სიტუაცია, რომელიც აღწერილია ამა თუ იმ მხატვრულ ტექსტში და აღწარმოებულია მოსწავლის ცნობიერებაში, შესაძლოა განვიხილოთ როგორც სიტუაცია, რომელშიც სუბიექტი (როგორც მოქმედი პირი) პირდაპირ ან ირიბად არის ჩართული. ამასთან ერთად სულაც არ არის აუცილებელი, რომ მკითხველი აიგივებდეს თავს მოქმედ პირთან, მაგრამ ის აუცილებლად იკავებს გარკვეულ პოზიციას თხრობის საგანთან და მოქმედების განვითარებასთან მიმართებაში... კითხვის პროცესში ხდება საკუთარი წარმოდგენების, გრძნობების განცდების პროეცირება მხატვრულ სახეებზე. ამასთან დაკავშირებით გმირები, ეპიზოდები, ტექსტის დეტალები ასოციაციურად ღებულობენ სიმბოლურ, იდეოლოგიურ, ფსიქოლოგიურ ან სხვა მნიშვნელობას. ეს საშუალებას იძლევა აღვიქვათ მხატვრული ტექსტი არა მარტო როგორც სინამდვილის ასახვა, არამედ როგორც ენის საშუალებით გამოხატული კაცობრიობის სამყაროსადმი

დამოკიდებულების მოდელი. აშკარაა, რომ მხატვრული ტექსტის აღქმა წარმოადგენს გარკვეულ ინტელექტუალურსა და ფსიქოლოგიურ პროცესს, რომელიც პირობითად ეწერება რთულ სისტემაში: “სინამდვილე – ცნობიერება – სამყაროსმოდელი – ენა – ავტორი – ტექსტი – მკითხველი – პროექცია.

ჰერმენევტიკის სფეროში ფუნდამენტურ შრომებად მიჩნეულია გ. გადამერის კვლევები. იგი აგებს ჰერმენევტიკას როგორც ჰუმანიტარული შემეცნების მეთოდოლოგიას, მეცნიერი დიდ ყურადღებას უთმობს “წინარეგაგების” (მასთან “წინარეგააზრების”) როლისა და ამნიშვნელობის ანალიზს, რომელიც წინ უსწრებს კვლევას და წარმოადგენს თავისებურ საწყის მიზანდასახულობას, ანუ ინტერპრეტატორის სუბიექტურ გამოცდილებას. გაგება – “აზრისდაჭერა”. როგორ ხორციელდება გაგება გადამერისა და მისი მიმდევრების თვალთახედვით? გადამერი და ჰერმენევტიკული ტრადიციის თანამედროვე მიმდევრები აკრიტიკებენ დებულებას, რომლის მიხედვითაც ინტერპრეტატორი საკუთარ თავს ავტორთან უნდა აიგივებდეს, - “მე რომ შემემძლოს საკუთარი თავის სხვასთან იდენტიფიცირება, ამით საკუთარ თავზე ვიტყოდი უარს. ეს უკვე აღარ იქნებოდა “ჩემი” გაგება. სხვას მე უნდა მოვუსმინო სწორედ ისე, როგორც სხვას. მე ის უნდა შევიმეცნო საკუთარი დროიდან და ისტორიული სიტუაციიდან გამომდინარე” [გადამერი, 1988]. ამასთან დაკავშირებით გ. გადამერი წერს თავის სხვა ნაშრომშიც: “... როდესაც ჩვენ ვცდილობთ ტექსტის გაგებას, ჩვენ არ ვინაცვლებთ ავტორის სულში, მის წყობასა და კონსტიტუციაში, და თუ ვისაუბრებთ “გადასვლაზე”, ჩვენ გადავდივართ იქ, რასაც ეწოდება აზრი... ჰერმენევტიკის მიზანია – გაგების იმ საიდუმლოს ამოხსნა, რომელიც მდგომარეობს არა იმაში, რომ სულები იდუმალი გზით უკავშირდებიან ერთმანეთს, არამედ იმაში, რომ ისინი თანაზიარები ხდებიან მათთვის საერთო აზრის მიმართ” [გადამერი, 1991: 73]. საკუთარი ჩანაფიქრის გადმოცემისას, მხატვარს არ შეუძლია თავიდან აიცილოს მრავალმნიშვნელოვნება, შესაბამისად, არ შეუძლია განჭვრიტოს თავისი ნაწარმოების გაგების ყველა ვარიანტი. “... ვინაიდან ადამიანებს არ ხელეწიფებათ ყველაფრის წინასწარ განჭვრეტა, მათი სიტყვები და თხზულებები შესაძლოა აღნიშნავდნენ რაღაც ისეთს, რის თქმასაც ისინი თავად არც კი აპირებდნენ” და, შესაბამისად, “მათი ნააზრევის გაგების მცდელობისას, შესაძლოა ვიფიქრობთ ისეთ გარემოებებზეც, რაც მათ ავტორებს თავად აზრადაც არ მოსვლიათ” [გადამერი, 1988: 231].

გაგება – ისტორიული პროცესია, ხოლო ტექსტი მის ელემენტად გვევლინება. იგი იღებს განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს, რომლებშიც იხსნება მისი აზრობრივი გამოხატულება. ტექსტის გაგებისას ჩვენ ვერთვებით რაღაც ტრადიციაში, ეპოქათაშორის მუდმივად არსებულ კომუნიკაციაში. კულტურული ტრადიციის ინტერპრეტაციას გადამერი განიხილავს როგორც წარსულისა და მომავლის დიალოგს. სოკრატესა და პლატონის კვალდაკვალ, დიალოგს (საუბარს) იგი მიიჩნევს ჭეშმარიტების დადგენის ერთადერთ საშუალებად ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში. დიალექტიკა, როგორც საუბრის წარმოების ხელოვნება, წარმოადგენს ასევე “ცნებების წარმოქმნის ხელოვნებას”, უფრო ზუსტად კი მოსაუბრეთათვის საერთო მოსაზრებათა შემუშავების ხერხს. რამდენადაც საუბარი არ არის “მოსაზრების გაყინულ ფორმაზე”, ამდენად აქ განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ენა, რომელიც ახორციელებს იმ “აზრობრივ

ომუნიკაციას”, რომლის შემუშავების ხელოვნებაშიც მდგომარეობს ჰერმენევტიკის არსი [გადამერი, 1988: 429-432]. აქედან გამომდინარე, ინტერპრეტაცია დაკავშირებულია აუცილებლობასთან ---არ მოხდეს გასვლა ძირითად “ჩარჩოებს” მიღმა, რომლებიც განსაზღვრულია ტექსტის სტრუქტურით, წინააღმდეგ შემთხვევაში შედეგად მივიღებთ არა ტექსტის განმარტებას, არამედ მასზე შექმნილ სუბიექტურ შტაბეჭდილებას. ამგვარად, ინტერპრეტაცია უნდა შეესაბამებოდეს ტექსტის სტრუქტურას. ტექსტის ინტერპრეტაციის პროცესში მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეებს მისი ცალკეული ნაწილების ერთ მთლიანობად გაერთიანებაში, ამავდროულად ხსნის ადრე ვერგაგებულ მონაკვეთებს. ლინგვისტიკის თვალსაზრისით ინტერპრეტაცია შესაძლოა იყოს წარმატებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი დაფუძნებულია იმის ცოდნაზე, თუ როგორ არის აგებული ტექსტი. მამასადამე, ანალიზი ყოველთვის წინ უსწრებს ინტერპრეტაციას, ხოლო განმარტება იმპლიციტურად თან ახლავს ანალიზის ყველა ეტაპს. ავტორის ჩანაფიქრი და ტექსტის სტრუქტურა წარმოადგენენ აბსტრაქტულ წყობას. ჩანაფიქრი – ესავეტორისეული “მე”-ს ფსიქოლოგიური და ინტელექტუალური სივრცეა, რომელიც განაპირობებს ტექსტის დაბადებას. მოსწავლისთვის ტექსტი იმთავითვე წარმოჩინდება მრავალი, სწორხაზოვნად განლაგებული, ნიშნების სახით. წაკითხვისა და მითუმეტეს ანალიზის პროცესში ჩვენ ერთმანეთს ვუდარებთ სწორხაზოვანი ტექსტის განსხვავებულ მონაკვეთებს. სტრუქტურა–თეორიული სივრცეა, რომელიც იქმნება ინტერპრეტატორის მიერ ტექსტის სწორხაზოვანი ფორმის მასალაზე დაყრდნობით და რომელშიც აისახება მისი ორგანიზაციის პრინციპები. ტექსტის ანალიზისათვის დამახასიათებელია ციკლური ხასიათი, რამდენადაც კოგეზიის (შიდატექსტობრივი გამართულობის) აღწერილობა დაფუძნებულია განმარტებაზე. მოსწავლე მუდმივად გადადის ფორმიდან შინაარსზე და, პირიქით, ამასთან ერთად ახდენს ყურადღების აქტივიზაციას ფორმაზე. ხოლო ანალიზის ფორმალურ-სემანტიკური ეტაპის დასრულების შემდეგ, შესაძლებელი ხდება ტექსტის საერთო სტრუქტურის გამოვლენა, რომელიც თავისი ფორმით გადმოსცემს მის შინაარსს. ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზი მოითხოვს მასწავლებლისგან სისტემურ ცოდნას, რომელიც ვლინდება ტექსტის ლინგვისტური, სტრუქტურული და ლიტერატურათმცოდნეობითი განმარტებების მონაცვლეობასა და გამოყენებაში ეფექტურად შერჩეული პედაგოგიური აქტივობის განხორციელებისას.. ასე მაგალითად: ტექსტის ძლიერი პოზიციები ემსახურება ტექსტის გაგებას, რომელიც თითქმის ყოველთვის იწყება ერთ-ერთი მათგანიდან, მაგალითად, – სათაურიდან. მხატვრული ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზის პროცესში ირკვევა: ტექსტური ნიშნების სემანტიკური კავშირების სისტემიდან რომელი მათგანი არის წამყვანი, საყრდენი. ლინგვისტურ ლიტერატურაში მათ აღსანიშნავად ყველაზე ხშირად გამოიყენება ტერმინი “საკვანძოსიტყვა”. ტექსტის ინტერპრეტაციისას იკვეთება საკვანძო სიტყვები და ამაში მდგომარეობს მათი ძირითადი ფუნქცია. საკვანძო სიტყვების ძირითადი განსხვავება ძლიერი პოზიციებისაგან განისაზღვრება მათი ფუნქციებით ტექსტში. საკვანძო სიტყვების გამოყოფისთვის აუცილებელ მაჩვენებლებად გვევლინება: სიმბოლურობა, იდეურ-ესთეტიკური და კომპოზიციური დატვირთვა, გამეორება, გამოყენების სიხშირე, გამოტანა სათაურში; პრაგმატული ჯგუფის შემადგენლობაში

ფუნქციონირება. საკვანძო სიტყვები შესაძლოა იყოს ცნებით-ლოგიკური და შეფასებითი (ექსპრესიული)..

ადამიანის მიერ სამყაროს გაგება და ურთიერთგაგება ადამიანთაშორის ხორციელდება “ენის სტიქიაში”. როგორც თაობიდან თაობაზე კულტურული გამოცდილების გადაცემის “გამჭოლი საფუძველი”, ენა უზრუნველყოფს ტრადიციის არსებობის შესაძლებლობას, ხოლო დიალოგი განსხვავებულ კულტურათაშორის რეალიზდება საერთო ენის გამოძებნის საფუძველზე. გადამერი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ჰერმენევტული პრობლემაა ენის სფეროში ამა თუ იმ საკითხზე ჭეშმარიტი ურთიერთგაგების განხორციელება. ეს გახლავთ ჰერმენევტიკული გამოცდილების უნივერსალური გარემო. მასში ხორციელდება თავად გაგება. ამ განხორციელების საშუალებას წარმოადგენს განმარტება [გადამერი, 1988: 448, 452, 616]. ამგვარად გაგებული მხატვრული ტექსტი – ეს ტექსტისა და რეალური მკითხველის ურთიერთქმედების თანმიმდევრული წინასწარ განსაზღვრული/განუსაზღვრელი პროცესია, როდესაც მკითხველი ითვალისწინებს ან არღვევს ავტორისეულ “მითითებებს”, რომელსაც შემოაქვს ტექსტში საკუთარი, მკითხველისათვის ცნობილი ან უცნობი ინფორმაცია”. ამ ცნების შემოტანა მეთოდურ ლიტერატურაში ხელს უწყობს, უპირველეს ყოვლისა, სასწავლო პროცესის შემოქმედებითად წარმართვას და მოსწავლეებში კრიტიკული აზროვნების განვითარებას. შემდგომ, შესაძლოა უფრო გარკვევით წარმოვიდგინოთ არა მარტო ის პროცესები, რომლებიც რეალურად მიმდინარეობს მკითხველის – ენის მატარებლის ცნობიერებაში, არამედ ისინიც, რომლებიც უნდა მიმდინარეობდეს (უფრო სწორად უნდა იქნას მოდელირებული) მასწავლებლის ხელმძღვანელობით გაკვეთილზე. ამ თვალსაზრისით მასწავლებლის ამოცანაა ენობრივი მოვლენების შესწავლის ყველაზე ეფექტური ხერხების განსაზღვრა და რეალიზაცია. კერძოდ, მხატვრული ნაწარმოებების ტექსტების ფილოლოგიური ანალიზის გამოყენება ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილზე. ამ ამოცანის გადაჭრა შესაძლებელია ამ ორი ტრადიციული სასკოლო საგნის ინტეგრაციით და ფილოლოგიური მოვლენების სწავლებისადმი ორმაგი მიდგომით – ლინგვისტური და ლიტერატურათმცოდნეობითი.

საგანთაშორისი ინტეგრაცია არ არის მოწოდებული ჩაანაცვლოს საგნების “ქართულიენა” და “ქართული ლიტერატურა” დიფერენცირებული სწავლება, პირიქით, იგი ავსებს და აფართოებს სწავლების პროცესს ამ დისციპლინებისათვის “საერთო” საზრისების გადაკვეთისას და გამოიყენება ამა თუ იმ საერთო ფაქტებისა და მოვლენების განხილვის დროს.

საგანთაშორისი ურთიერთობების დონეზე ქართული ენისა და ლიტერატურის ინტეგრაციის რეალიზაციის მაგალითი შეიძლება გახდეს ქართული ენის სწავლების კურსის ფარგლებში ჩატარებული სპეციალური ინტეგრირებული გაკვეთილები. ამ ტიპის გაკვეთილებზე მუშაობის ძირითადი მეთოდი იქნება მხატვრული ტექსტის ლინგვისტური ანალიზი როგორც ფილოლოგიური ანალიზის შემადგენელი ნაწილი. შესაძლოა გამოვიყენოთ ამ გაკვეთილების სხვადასხვა ტიპები მხატვრულ ტექსტზე გაკეთებული აქცენტის მიხედვით და შემდგომი პერსპექტიული კავშირების გათვალისწინებით მოცემული საგნების სწავლებისას:

ა) მოსწავლეთა ფილოლოგიური ცოდნის გაფართოების მიზნით მონათესავე დისციპლინების მომიჯნავე ლინგვისტური და ლიტერატურათმცოდნეობითი ცნებების შეპირისპირებითი განხილვა (ანტონიმები – ანტითეზა- კონტრასტების შექმნის ხერხები; სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობა – სიტყვის გადატენითი მნიშვნელობა – ეპითეტი, მეტაფორადასხვ.);

ბ) მხატვრულ ტექსტში ენობრივი სისტემის ყველა დონის ერთეულის ფუნქციონირების თავისებურებებზე დაკვირვება, მათი გამომსახველობითი შესაძლებლობების შესწავლა (მაგალითად, ენისბგერები – ბგერათმეცველება: ალიტერაციის, ასონანსის ხერხები, იმ მეტყველების ნაწილების გამოყენება, რომლებიც გადმოსცემენ ცოცხალი და არაცოცხალი ბუნებისა და ადამიანის ქმედებათა ბგერებს; (შორისდებულები დ ანაწილაკები) სიტყვის ძირითადი ნაწილები – მორფემული განმეორება, სიტყვები შეფასების სუფიქსებით, ინდივიდუალური საავტორო სიტყვები (რიტორიკული შეკითხვა, მიმართვა); ლექსიკური ერთეულები მათი მნიშვნელობის, ეტიმოლოგიის, (თავისუფალი, წუთისოფელი, გარდაცვალება) პასიური ან აქტიური გამოყენების, გამომსახველობითი შესაძლებლობების თვალსაზრისით; ზედსართავი სახელი ეპითეტის როლში, ზმნის დროის ფორმების გამოყენება გადატანითი მნიშვნელობით და სხვ.)..

ქართულიენისადალიტერატურისინტეგრირებულგაკვეთილებზეხდებაფილოლოგიური დისციპლინებისშინაარსისსინთეზი, რომელიც მხატვრული ტექსტის შესწავლაზეა დაფუძნებული: ყურადღების ცენტრში ექცევა ტექსტი არამარტო როგორც დიდაქტიკურ იხერხი, არამედ როგორც განხილვის უშუალო ობიექტი. მხატვრული ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზი მნიშვნელოვანია მისი ავტორის იდიო სტილის გამოსავლენად. იგი საშუალება აძლევს მოსწავლეებს აღმოაჩინონ ნაწარმოებების ახალი აზრობრივი სიღრმეები, ეზიარონ ავტორისეულ შეხედულებებს სამყაროზე და მეტიც – ეროვნულ მხატვრულ ლიტერატურაში ასახულ ნაციონალური კულტურის ღირებულებებსა და საუკეთესოტრადიციებს.

ლიტერატურა:

1. მარზანორ., ფიქერინგიდ., ფოლოქიჯ., ეფექტური სწავლება სკოლაში, კვლევებზე დაყრდნობით შემუშავებული მეთოდები, რომლებიც აუმჯობესებენ მოსწავლეთა აკადემიურ მოსწრებას, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი, თბილისი, 2009;
2. Барт Р. Удовольствие от текста // Барт Р. Семиотика. Поэтика: Избранные работы. М., 1989.
3. ГадамерГ.-Г. Актуальность прекрасного. М., 1991
4. Гаспаров Б.М. Структура текста и культурный контекст // Гаспаров Б.М. Литературные лейтмотивы. М., 1994.

Tamar Taliashvili
Ilia State University, Tbilisi

Phylological Analysis and Interpretation of a Text Abstract

Artistic expression as a function of aesthetic education unit, serving the artistic text analysis skills. The researchers point out that the most important aspects of speech, such as vocabulary enrichment, artistic

and aesthetic understanding of the development of systematic knowledge is closely related to the mechanisms of the formation of the linguistic forms of artistic expression. Thus, the method of the Georgian language and literature at the wording of the objectives and methods of current is becoming more refined, which is connected, on the one hand, the text of philological analysis of the linguistic and literary studies from the standpoint of schooling and, on the other hand. Text interpretation of aspects of schoolchildren in critical and creative thinking skills and values of the system .. The report discussed the teachings of the text thought-related difficulties. The types of questions, and some strategy. It is important to analyze the text, as the text of the work on the intermediate ring, which is reset to the pupils in the subjective interpretation of the text without any mastering process before sharing his impressions .. Theories suggest reading question stages and types of questions., Whose mind may avoid these difficulties. In particular, "in response to criticism theory", the question of the students' subjective experience of involvement, because this way it is possible for a text to analyze historical - cultural context and in its interpretation of the contemporary context. These strategies will help both to develop critical thinking and value system in adolescents .

საკვანძო სიტყვები: ტექსტი, ფილოლოგიური ანალიზი, ინტეგრაცია, ტექსტის სტრუქტურა, ინტერპრეტაცია.

Keywords: text, philological analysis, integration, structure of text, interpretation.

Eka Tkavashvili

Ilia State State University, Tbilisi

Self and Peer- assessment in Foreign Language Teaching

“A grade as the result of assessment is always of subjective nature and ,as a rule, always causes misunderstanding between a pupil and a teacher”. Dimitri Uznadze

Unlike traditional testing, alternative assessment is more authentic as it is based on activities that represent classroom and real-life settings. The increased interest in authentic assessment is based on the fact that current assessment procedures, such as multiple-choice tests or fill-in the gaps, are not adequate to assess the full-range of higher-order thinking skills. Besides, teachers question the overdependence on a single-type of assessment because they don't always show how students actually perform in classrooms.

In contrast, alternative or authentic assessment reflects student learning, achievement, motivation and attitudes. It promotes direct involvement in learning. The desirability of alternative ways of assessment is justified by the fact that they provide information in depth about a student's skills or mastery as contrasted with the breadth of coverage more typical of multiple-choice tests.

Among a lot of ways of alternative assessment peer and self assessment should be singled out. In most situations students fail to succeed due to the obscurity of assessment tools and criteria. It will be extremely useful, if students start asking questions what evaluation is, what purpose it serves, what criteria should be used to ensure objectivity and reliability.

Self-assessment instruments are in line with a student-centered, communicative approach to language teaching. Through self-assessment students not only evaluate their performance but also learn from it.

Self-assessments are any assessments that require students to judge their own language abilities or language performance. The teacher's responsibility is to

- Provide personalized assessments for each student
- Involve students in the assessment process
- Foster students' reflections on their own learning processes
- Encourage student autonomy
- Possibly increase students' motivation (Brown 1998 p.58)

By having an opportunity for focused reflection (which is much facilitated by audio or video recordings of students' language use), students develop an awareness of language and the way they use it. This kind of awareness is an essential first step in learner autonomy: getting students to recognize and take responsibility for their own learning .

"Reflection is indicative of deep learning, and where teaching and learning activities such as reflection are missing... only surface learning can result." Biggs 1999 in King 2002

Students learn through reflection, precisely because of the established link between reflection and deeper learning. As well as facilitating learning and monitoring learning, the intention is to produce graduates who have acquired the habit of reflection as a means of continuing to learn and grow in their professions. Reflection can lead to: personal growth, professional growth and meaningful change.

Reflection of the learning process leads to self—assessment which in turn can help a learner to better understand his or her strengths and weaknesses. Such self-awareness is a first step to positive change – it is a necessary stage in identifying areas for improvement and growth in both personal and professional contexts. Taking time to reflect can help you identify approaches that have worked well, and in that way reinforce good practice.

There is a wide repertoire of activities which combine both self and peer-assessment. For example, the activity, which involves grouping the students in pairs. The teacher sets up the CD player or other recording device near each pair, making sure that both students' voices will be clearly recorded. The pairs are given the problem to discuss. The main essence of this activity is to come to an agreement about the topic. The students are provided with self-assessment questionnaires, which are handed out to them. Teacher explains that the students will be evaluating their own performance and describing their impressions of the activity. When they

are ready, the students start the recording device and the discussion. After 5-10 minutes, have the students turn off the recording device and answer the questions in the Student Self-assessment Questionnaire. After completing their questionnaires they share their answers with their partners. Teacher tells students to note places where they felt their communication was successful and where problems in communication arose. A class discussion is generated based on the students' reactions to the task, the questionnaire, or the process as a whole.

Below is suggested Self-assessment questionnaire which was used by the pre-service teacher trainees after completing an activity adapted from *New Ways of Classroom Assessment* by J. D. Brown. (Brown 1998). The student's answers are given in italics. The students in pairs were supposed to interact and come to an agreement on the following topic. *A group of tourists is arriving in Georgia. The visitors have tight budget and they are short of time. Suggest important places to visit within the tight deadlines.*

Self-assessment questionnaire

1. Was the discussion balanced, or did one speak a lot more than the other? if so, why do you think that person dominated?
I do not think that discussion was organized well. It was not balanced quite well, because I spoke a lot and Ann was passive. I did not want to dominate, but it seemed to me like Ann was waiting for me to offer some new ideas. so because of the time limit I thought something should be done. I think because of this fact I was active more than she.
2. How many new ideas did you introduce? How did you introduce them? Do you think your way of introducing them to the discussion was effective? Why or why not? How do you expressed agreement or disagreement?
I introduced 9 place I considered interesting. I should point out that because the fact I was realizing that I dominated I did not think and was careless with my vocabulary. I mean I introduced my ideas with the same words, whereas I now many other ways to express them more interesting. Because of that I think that the way(s) of introducing was not really effective, it was monotonous. We both used only the phrases like: "I agree with you", "It's not the best idea".
3. Did you try to persuade your partner of your opinion? How?
While offering the new ideas I talked about the reasons I thought my opinion was interesting. For example, when I offered the National Museum of Georgia I suggested that it is the place where the culture and values of Georgian people are seen. And what about the coal mine in Chiatura, I was not sure of that idea, I have no information about it and I thought it was not necessary to persuade or argue about it.
4. Did you give reasons to support your opinions? Were you satisfied with the way you expressed yourself?
I am not satisfied with myself because I believe I could perform better. I reckon I could offer more interesting places with the best reasons to support my ideas.
5. Did you interrupt your partner? If so what did you say? when did you interrupt? why did you interrupt?

I interrupt once when I asked what she was going to show them in Batumi. She offered this idea when I suddenly offered arrival in Chiatura and I said it because it was the only thing I had left in my mind :D so, She disagreed and when she said about Batumi I considered this idea more interesting than mine and at last we reached an agreement.

6. What do you think was the least satisfying thing about your performance? How do you think you can improve?

I think I could perform my vocabulary better, but as for grammar mistakes If I had recorded it again I would have the same mistakes. So I will try to improve my grammar and I realized that I should revise vocabulary all the time to use a variety of words to express my ideas clearly and more interestingly.

As we find out from the student's self-assessment, this process reveals some drawbacks of her talk. Through reflection the student tries to analyze what didn't go well and suggest areas for further work.

It should be noted that the students' self-assessment ratings become more accurate if they have more practice taking self-assessment questionnaires. Therefore, give the students opportunities to learn about and practice using self-rating activities before you count their ratings in the overall evaluation.

Use the questionnaire periodically throughout the course with various tasks and keep it as part of students' files or portfolios. Compare the assessments from the beginning of the year with those from the end of the term, and ask the students to write or talk about any changes they notice in their performance or in their perceptions of their performance.

Another way of using reflection for self-assessment is the task described below. The name of the activity is **Speak to yourself**. In this activity students record a short talk where the focus is on fluency. Teacher provides students with evaluation sheets. They contain the questions concerning different aspects of their talk such as fluency, grammatical accuracy, pronunciation, stress and intonation and structure. Students are supposed to record their talk and identify problems in their speech.

To give you a clear idea of the activity, we offer one of the tasks given to students:

The teacher has a pile of cards with topics on them. Students have to choose them at random and Speak about it for one minute. The talk should be recorded and analyzed later with the help of the evaluation sheet discussed above. One of the students who talked about my favourite possession completed the sheet and produced the reflection on her performance.

Reflection:

While analysing my talk I realized that I still need thorough work on many aspects of speaking. The first thing which needs improving is fluency. The lack of discourse markers prevents me from talking without hesitation. The recording helped me realize that the choice of lexis is my weak point. I often hesitate which word to choose. The mistake which recurred in

*my talk is **develop**. I can't quite remember how many times I made that particular type of mistake. I placed the stress on the final syllable which was a mistake. In some parts I violated the logic. For example, I talked about mobile as my favourite possession, when suddenly I jumped on computers. For the next time I will work on vocabulary and discourse markers more.*

As a result of this analysis, students should set goals for further work, find sources and opportunities to practice more and improve his or her language skills. Otherwise self-assessment loses its essence. Reflection should be the driving force for working harder on minuses and for dealing with problems.

Based on what we have discussed , we may come to the conclusion that self-assessment is extremely useful in teaching and evaluation process. However, there are some important drawbacks.

The primary disadvantage of self-assessments are that:

The scoring is relatively subjective

The accuracy of the scores may vary depending on skill levels.

The scores may be particularly unreliable in high-stakes situations (e.g. final exams or placement tests)

The problem could be addressed by combining self-assessment with peer assessment. The advantage of using such assessment in language learning is that it provides two types of information to the students and the teacher, that is the students' view of themselves and the way their classmates assess their language performance. Two sources of information are often combined with the teacher's feedback, which is another perspective on the students' language performance.

The type of test called Walk-Talk Oral tests provide students with an opportunity to assess themselves first and then ask the partner for peer-assessment. Teacher prepares a test that reflects what s/he has been teaching, what the students have chosen to be tested on, or both. Teacher passes out the vocabulary lists and tells the students to underline the items they don't know and to study them, use them every day in talking to friends, and teach them to others outside class until the day of the test.

On test day, teacher explains the test and **grading procedure** one more time. Students do self-assessment and peer-assessment. Before and after the test students assess themselves on the reflection sheet which is provided by the teacher.

Teacher gets the students exchange their lists and take turns asking their partners a certain number of the words and expressions on the list that they have marked (i.e. the ones they didn't know and have studied)

Students are told to circle the ones they ask and after the partner answers, to write down the number of points indicated by their partner for each word or expression.

To stress conversational interaction, tell the students that they can give themselves

1 point for speaking immediately, 1 point for speaking continuously for at least four or five sentences and 1 point for being correct in their explanation of the item. The maximum number

of points possible is 30. Have the students write their partner's total points at the bottom of the sheet and turn it to you for recording.

Questions for reflection used in the test described above.

1. Based on what you think you know for the test, what grade would you give yourself now, before you take it? Grade/score: A+ A B C F -----
2. After taking this test, what kind of grade do you think you should get?
3. Do you think this test gave a fair picture of what you know? Was it easy, enjoyable, or what ?
Would you like to take other tests like this? Was it useful? Could it be improved in any other way? Write some feedback below

The reflection questions described above help the learner reflect on his or her learning and realize how useful the test was for improving his or her language performance. By doing so, a learner understands what interferes with his or her work and identifies the reasons for his or her poor or excellent performance. The student may admit that poor performance was due to the lack of practice. In the future he or she might work better on the test, practice more and use all kinds of situations to put words to use.

One and the same student experiences both roles of assessor and test taker, which gives him or her responsibility to judge his or her classmate's performance and encourages student cooperation

To summarize, self- and peer assessment hold great promise for EFL students. Peer and self assessment methods work well in learner-centered classrooms because they are based on the idea that students can evaluate their own learning and learn from the evaluation process. These methods give learners opportunities to reflect on both their linguistic development and their learning processes (what helps them learn and what might help them learn better). What's more, it decreases the amount of misunderstanding between himself/herself and the teacher, which is inherent in any classroom due to the fact that the learners are themselves involved in the evaluation process and they become well- aware of the assessment criteria. It should be noted that reflection can play an important role in this respect. By analyzing one's own and his or her classmate's performance in written form, learners may come to a better understanding of the assessment principles and find learning and assessment much easier.

Although the challenge to modify existing methods of assessment and to develop new approaches is not an easy one, the benefits for both teachers and students are great. The ideas and models presented here are intended to be adaptable, practical, and realistic for teachers who are dedicated to creating meaningful and effective assessment experiences for EFL students. As students find, they benefit from evaluating themselves and their peers, the teacher can expand the amount of peer and self assessment used in the classroom.

References:

1. Brown H Douglas. 2004 Language assessment Principles and classroom practices. NY. Longman

2. Brown J.D. 1998. New ways of classroom assessment (new ways in TESOL Series II: Innovative classroom Techniques. TESOL publishing
3. Bailey Kathleen M. Bailey. 1997. Learning about language assessment: Dilemmas, decisions and direction. Heinle ELT
4. Bailey, K.M. 1990. The use of diary studies in teacher education programs. - In J.C. Richards and D. Nunan (eds.): Second Language Teacher Education. New York: Cambridge University Press.
5. Carter R, D, Nunan. 2001. Teaching English to Speakers of other languages. Cambridge University Press.
6. Farrell, Th. 1998. Reflective Teaching. The Principles and Practices. In "Forum: A Journal for the Teacher of English". Vol, 36, No. 4, Oct-Dec.
7. Tsitsishvili R., M. Tevzaia, N, Nijaradze, M Darchi, E/ Tkavashvili. 2008. Becoming an English teacher: Theory and practice of teaching English in Georgia. A Pre-service teacher training course. Publishing house "Nekeri"

ეკა ტყავაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

თვით შეფასება და თანაშეფასება ინგლისური ენის სწავლებაში რეზიუმე

სტატია ეხება თანამედროვე შეფასების ისეთ ეფექტურ ხერხებს, როგორცაა თვითშეფასება და თანაშეფასება. განხილულია შეფასების ამ ხერხების ეფექტურობა შეფასების ტრადიციულ ფორმებთან შედარებით. შეფასების სუბიექტურ ხასიათზე დიმიტრი უზნაძე წერდა: „ ნიშანი როგორც შედეგი შეფასების, ყოველთვის სუბიექტური ხასიათისაა და როგორც, წესი, მოწაფესა და მასწავლებელს შორის მუდამ გაუგებრობას ბადებს“. თუმცა ამ სუბიექტივიზმის მთლიანად აღმოფხვრა რთულ ამოცანას წარმოადგენს, მისი შემცირება და მინიმუმამდე დაყვანა კი შესაძლებელია, თუკი შემსწავლელი თავად შეაფასებს საკუთარ თავს ან თანაჯგუფელს რეფლექსიის საშუალებით. ამგვარი აქტივობა ხელს შეუწყობს როგორც საკუთარი, ასევე თანაჯგუფელის ენობრივი კომპეტენციის შედარებით ობიექტურად შეფასებას. შემსწავლელი თავის თავზე იღებს პასუხისმგებლობას, რაც მას აძლევს სტიმულს გახდეს ავტონომიური და შეიმუშაოს ოპტიმალური სტრატეგიები შემდგომი განვითარებისათვის. სტატიაში აღწერილია შეფასების პრაქტიკული აქტივობები და მოყვანილია სტუდენტების მიერ შესრულებული თვითშეფასების რამდენიმე მაგალითი.

საკვანძო სიტყვები: თანაშეფასება, თვითშეფასება, რეფლექსია, ავტენტური შეფასება, თვითშეფასების კითხვარი

Key words: Peer-assessment, self-assessment, reflection, authentic assessment, self-assessment questionnaire

ქართული, ფრანგული და ინგლისური ენების შედარება-შეპირისპირება ინტერფერენციის სირთულეების დასაძლევად

საქართველო, როგორც ევროსაბჭოს წევრი ქვეყანა ენობრივად და კულტურულად მრავალფეროვან სივრცეში შევიდა. უცხოურ ენების ცოდნის გარეშე შეუძლებელია ამ სივრცეში ინტეგრირება და საკუთარი პიროვნული შესაძლებლობების სრულფასოვანი რეალიზება. ამიტომაც, ამაჟამად დიდი მოთხოვნაა უცხო ენების სპეციალისტებზე, რაც ცხადია თავის მხრივ განაპირობებს უცხოური ენების შემსწავლელთა რაოდენობის ზრდას, რომლებიც ცდილობენ რაც შეიძლება მოკლე დროში შეისწავლონ მათთვის სასურველი ესა თუ ის ენა/ენები. ამიტომაც ჩვენი მიზანია შეძლებისდაგვარად გაუადვილოთ ენის შემსწავლელებს ეს რთული პროცესი, ხოლო პედაგოგებმა უცხოური ენის/ენების სწავლების დროს გაითვალისწინონ ჩვენი მოსაზრებები.

ენების ევოლუციის პროცესში (როგორც ისტორიული, ასევე გეოგრაფიული), ისინი შედიან ერთმანეთთან კონტაქტში, რაც რასაკვირველია იწვევს **ლინგვისტურ ინტერფერენციას**. ენები ორმხრივ გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე, რაც შეიძლება აისახოს ახალ ნასესხებ ლექსიკურ მარაგში, სინტაქსურ ფორმულირებებში და ა.შ. კერძოდ, ეს იმას ნიშნავს, რომ წარმოქმნება ახალი სიტყვები (შესაძლოა გამოთქმა მისადაგებული იყოს შემსწავლელის ენასთან), ან ახალი ფრაზით მონაცვლეობა ან / და იდიომების (კალკების) ლიტერატურული თარგმანი.

ცნობილია, რომ ახალი ენის შესწავლის დროს ორი ენის, მშობლიურისა და უცხოურის, ბუნებრივი და აუცილებელი კონტაქტი ენის შემსწავლელის ცნობიერებაზე გარკვეულ გავლენას ახდენს, მასში გარკვეულ ფსიქოლოგიურ ვითარებას ქმნის და ინტერფერენციაც სწორედ ფსიქოლოგიურ ფაქტს წარმოადგენს. ბილინგვი ადამიანის მეტყველებაში ხშირად ხდება ორი სხვადასხვა კოდისათვის დამახასიათებელი ნიშნების **ზედდება, ანუ ინტერფერენცია**, რომელიც განიმარტება როგორც ბილინგვის ერთი რომელიმე ენის მეორეზე ნებისმიერი ზემოქმედება.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ დედაენის და ახალი ენის შესწავლის პროცესები ერთნაირი არ არის, რომ თითოეულს თავისი სპეციფიკური ფსიქოლოგიური ნიშანი და სიძნელე ახასიათებს, თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ "დედაენას ყოველი ადამიანი ეცნობა უშუალოდ, გარეგანი მოვლენებისა და შინაგან შეგრძნებათა თვალსაჩინო აღქმასთან ერთად, ამიტომ მეტყველების უნარი უშუალოდ უკავშირდება აღქმასა და შთაბეჭდილებას, ასე, რომ სიტყვები ჩვენს ცნობიერებას ისე ევლინება, როგორც საგანთა ცოცხალი შესატყვისობა" (Вуслаев Ф. (1867): «О преродовании отечественного языка», Изд. Соловиевых, Москва, стр. 55) - ამიტომაც, ენის შემსწავლელის

ცნობიერება იმთავითვე განსაზღვრულია დედაენის ფორმებით, დედაენა მისი აზროვნების ყველაზე უშუალო, ყველაზე მოხერხებული და აუცილებელი ინსტრუმენტია, კომუნიკაციის ყველაზე პირდაპირი, თითქმის შეუცვლელი საშუალებაა.

როდესაც ინტერფერენციაზე ვსაუბრობთ, ჯერ უნდა განიმარტოს ორი ენის ურთიერთგავლენა, შემდეგ კი დავახასიათოთ ის საშუალებანი, რომელთა რაციონალური გამოყენება შესაძლებელს გახდის თავიდან ავიცილოთ ინტერფერენციის მოვლენები. (http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_00238368_1970_num_8_1_5527).

ცხადია, რომ ის ენა, რომლის ფორმები ენის შემსწავლელის ცნობიერებაში გაბატონებულია და დომინირებს, რამდენადმე მაინც განსაზღვრავს ახალი ენის/ენების შესწავლის პროცესს, რომ ახალი ენის/ენების შესწავლის დამწყები დედაენას იყენებს როგორც ბუნებრივ დასაყრდენს და ხშირ შემთხვევაში, როგორც გამოსავალ წერტილს, რომელიც უადვილებს მას ახალი ენის/ენების მოვლენების გაგებას.

საწყის ეტაპზე ახალი ენის/ენების შემსწავლელს როდესაც უჩნდება სურვილი მისთვის შესასწავლ უცხო ენაზე/ენებზე რაიმე შინაარსის გამოხატვის მოთხოვნილების, ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილების სიტუაცია მას მშობლიური ენის ფორმის სახით წარმოუდგება, რადგან ეს ხდება იმპულსურად და განწყობისეულად.

ენების შეპირისპირებით ანალიზს, როგორც სწავლების დამხმარე საშუალებას ჩვენი აზრით დიდი ეფექტი აქვს, რადგანაც შეპირისპირების მიზანია დაიყვანოს ენის შემსწავლელთა ცნობიერებამდე ის განსხვავებანი, რომლებიც არსებობენ დედაენის წყობასა და შესასწავლი ენის/ენების წყობას შორის.

უცხო ენების სწავლების პროცესზე მრავალწლიანი დაკვირვების შედეგად ჩვენთვის ნათელი გახდა, რომ ინტერფერენცია თავს იჩენს განსაკუთრებით გრამატიკულ მოვლენებში, რომ ხშირად აქვს ადგილი ერთი ენის დამახასიათებელ კონსტრუქციის გადატანას მეორე ენაში, კერძოდ კი, დედაენის ფორმებისა და წყობის მექანიკურ გადატანას მეორე ანუ შესასწავლ ენაში. ამ მოსაზრების დასაბუთებისთვის ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოვიყვანო სათანადო მაგალითებს.

<i>№</i>	<i>სათარგნი წინადადებები</i>	<i>თარგმანი ფრანგულ ენაზე</i>	<i>თარგმანი ინგლისურ ენაზე</i>
1.	ის ეზოშია.	Il – dans la cour.	He – in the yard.
2.	ის სამზარეულოშია.	Il – dans la cuisine.	He – in the kitchen.
3.	სადაა იგი?	Où – il?	Where – he?
4.	ის ღარიბია.	Il – pauvre.	He – poor.
5.	წიგნები თაროზეა.	Les livres – sur l’étagère.	The books – over the shelf.

ცხრილში მოცემულია მაერთი ზმნის გამოტოვების თვალსაჩინო მაგალითები, როგორც ვხედავთ გამოტოვებულია ზმნა "ყოფნა" "être", "to be", რადგან ის მოცემულია

იმლიციტურად, ე.ი. იგულისხმება. ამიტომაც ენის შესწავლის დროს მასწავლებელმა აუცილებელია ყურადღება გაამახვილოს ამ ფაქტზე, კერძოდ, მიმართოს ქართული და ფრანგული ან ქართული და ინგლისური ენების, ან სამივე ენის შედარება – შეპირისპირებას. თავიდან ისეთი წინადადებები მივცეთ ენის/ენების შემსწავლელებს გადასათარგმნად სადაც ზმნა ”ყოფნა” სრულად იქნება წარმოდგენილი.

<i>№</i>	<i>სათარგნი წინადადებები</i>	<i>თარგმანი ფრანგულ ენაზე</i>	<i>თარგმანი ინგლისურ ენაზე</i>
1.	ის არის ეზოში. ის ეზოშია.	Il est dans la cour. Il – dans la cour.	He’s in the yard. He – in the yard.
2.	ის არის სამზარეულოში. ის სამზარეულოშია.	Il est dans la cuisine. Il – dans la cuisine.	He – in the kitchen. He – in the kitchen.
3.	სად არის იგი? სადაა იგი?	Où est il? Où – il?	Where is he? Where – he?
4.	ის არის ღარიბი. ის ღარიბია.	Il est pauvre. Il – pauvre.	He’s poor. He – poor.
5.	წიგნები არის თაროზე. წიგნები თაროზეა.	Les livres sont sur l’étagère. Les livres – sur l’étagère.	The books are over the shelf. The books – over the shelf.

ამ შემთხვევებში ინტერფერენციის მიზეზი სწორედ იმ ენაში უნდა ვეძებოთ, რომელიც ენის შემსწავლელმა უკეთ იცის. ასეთად ჩვენს შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს ქართული ენა, რომელსაც ენის შემსწავლელი პრაქტიკულად არის დაუფლებული. ჩვენ რასაკვირველია ვგულისხმობთ მხოლოდ არაკონტროლირებად პროცესს, რადგან ცნობილია, რომ **შეგნებულ ნასესხებობებს** ინტერფერენციასთან არ აკავშირებენ. (მეგრელიძე გ. (1976): ”ფრანგული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდика”, მორფოლოგია. ”განათლება”, გვ. 69-96).

ინტერფერენციას ხშირად აქვს აგრეთვე ადგილი ბრუნვათა ფუნქციის გამოხატვის დროს, როცა ბუნდოვანება იქმნება იმის გამო, რომ ფრანგულში და ინგლისურში კანკლედობის სისტემა არსებითად მოშლილია, და ბრუნვათა მიმართებები გამოიხატება ანალიზური გზით, წინდებულთა საკმაოდ რთული სისტემის საშუალებით.

მაგ., ”საოჯახო ვიზისთვის მე გადავუხადე იურისტს.”

“J’ai versé de l’argent à mon avocat pour mon visa de famille.” (ფრან.),

”I paid money to my lawyer for my family visa.” (ინგლ.)

მაგრამ: ”მე ვხედავ ჩემს ადვოკატს კვირაში ერთხელ”,

“Je vois mon avocat (და არა à mon avocat) une fois par semaine.” (ფრან.),

”I see my lawyer (და არა to my lawyer) once a week.” (ინგლ.)

ჩვეულებრივ, ფიქრობენ, რომ ინტერფერენციის უარყოფითი შედეგი თავს იჩენს მხოლოდ გრამატიკის სწავლების პროცესში, მაგრამ იგი ვლინდება აგრეთვე ლექსიკაშიც, რაც იმით აიხსნება რომ ორი/რამდენიმე ენის ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვა არ არის ყოველთვის ერთნაირი მოცულობის მქონე, არც ერთნაირად შეხამებადი. იმისათვის, რომ უცხოური სიტყვა ჯეროვნად იქნეს ახსნილი, მისი მხოლოდ მნიშვნელობის განმარტება არ არის საკმარისი; საჭიროა ენის/ენების შემსწავლელებს

კიდევ ავუხსნათ აღებული სიტყვის მოცულობა და შეხამების უნარი დედაენის სიტყვასთან შედარებით.

ინტერფერენციის მიმართულება შეიძლება სხვადასხვანაირი იყოს. ამიტომაც, უფრო ხშირად გამოყენებადი ენა უფრო ადვილად მოქმედებს მეორეზე. ამის ნათელი მაგალითია ის ადამიანები, რომლებიც წლების განმავლობაში სხვა ქვეყანაში ცხოვრობენ.

და მაინც რატომ არის ინტერფერენციის სირთულეების დაძლევა უცხო ენების შესწავლის რთულ პროცესში ესოდენ მნიშვნელოვანი?

როგორ ცნობილია, 1950 წლიდან მეხსიერების გამოკვლევის პარალელურად დაიწყო ინტერფერენციის თეორიის კვლევა და მოხდა ინტერფერენციის სახეების შემდეგი დიფერენცირება: **1. ფონოლოგიური ინტერფერენცია**, (რომელიც თავის მხრივ შეიძლება იყოს სამი სახის: 1. ფონემათა არასაკმარისი გარჩევა; 2. ფონემათა ზედმეტი გარჩევა; 3. რეინტერპრეტაცია), **2. მორფოლოგიური ინტერფერენცია**, ჩვეულებრივ, ეს არის მეორე ენის გრამატიკულ კატეგორიათა აღქმა საკუთარი ენის შუქზე; **3. სინტაქსური ინტერფერენცია**, რომლის ყველაზე გავრცელებული შემთხვევაა სიტყვათა ჩვეული მიმდევრობის შეცვლა რომელიმე ენის გავლენით. (Postman, L.; Stark, K. (1969). "Role of response availability in transfer and interference". Journal of Experimental Psychology 79 (1): 168–177).

ენების სწავლების პროცესში აგრეთვე აქტიურად განიხილება ტერმინები **დადებითი და უარყოფითი ინტერფერენცია**. დადებით ინტერფერენციაში იგულისხმება შემდეგი პროცესი: როდესაც შესაბამისი ერთეული ან სტრუქტურა ორივე ენაზე (იგულისხმება მშობლიური ენა და შესასწავლი ენა/ენები) იგივეა, ლინგვისტურმა ინტერფერენციამ შეიძლება გამოიწვიოს "სწორი" გადასვლა მშობლიური ენიდან შესასწავლ ენა/ენებზე, როდესაც მშობლიური ენის "ცნებები მისაღებია" და შესაბამისობაშია შესასწავლ ენასთან ან ენებთან, ამას უწოდებენ **პოზიტიური ინტერფერენციას**, ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც ხდება უარყოფითი გადაცემა ანუ არ ვახდენთ იდენტიფიცირებას მშობლიური ენის და შესასწავლი ენის/ენების სტრუქტურული განსხვავებების ან მსგავსებების **უარყოფითი ინტერფერენცია** გარდაუვალია. ასეთ შემთხვევებში მშობლიური ენის ჩარევა ყველაზე ხშირად განიხილება, როგორც შეცდომების წყარო. (Porter, L. W.; Duncan, C. P. (1953). "Negative Transfer in Verbal Learning". Journal of Experimental Psychology 46 (1): 61–64).

არსებობს მოსაზრება, რომ საზოგადოდ, ინტერფერენცია ინდივიდის პიროვნული თვისებაა, მაგრამ გარკვეულ ენობრივ სიტუაციაში მან შეიძლება საზოგადო ხასიათი მიიღოს და ენაში დამკვიდრდეს. უცხო ენების შესწავლის პროცესში ძირითადად შეცდომებს არ დაუშვებენ ისეთი შემსწავლელები, რომლებიც ენის/ენების შესწავლას იწყებენ შეგნებულად და ე.წ. "მექანიკურ იმიტაციაში" თავიდანვე შეგნებულობის მომენტი შეაქვთ. ეს რა თქმა უნდა, ხდება არა ერთბაშად და თავისთავად, არამედ თანდათან, სწავლების ეტაპის შესაფერისად, ინტერფერენცია თავს იქ იჩენს სადაც დავიწყებულია თეორიული ცოდნისა და ცოცხალი პრაქტიკის რაციონალური ერთობლიობა, მათი მთლიანობა და მნიშვნელობა.

ინტერფერენციას ხშირად წარმოშობს ხოლმე იმ განსხვავების უგულებელყოფა, რომელიც არსებობს სხვადასხვა მორფოლოგიური ტიპის ენებს შორის, კერძოდ კი, წყობას შორის. ფრანგული და ინგლისური ენების წინადადების წევრთა ადგილი საერთოდ, სტაბილურია და ტერმინთა გადანაცვლება აზრის ცვლილებასაც იწვევს. დამატება ინდო-ევროპულ ენებში აკუზატივში დაისმის, ქართულ ენაში კი ასეთი ბრუნვა საერთოდ არ გვაქვს, ხოლო ერგატიული სუბიექტის ბრუნვაა და არა დამატებისა. (მეგრელიძე გ. (1976): "ფრანგული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდოლოგია, მორფოლოგია". "განათლება" გვ. 132-138).

ქართულად ვამბობთ: ჩემმა მეგობარმა იყიდა წიგნი, წიგნი იყიდა ჩემმა მეგობარმა, იყიდა წიგნი ჩემმა მეგობარმა. არცერთ შემთხვევაში აზრი არსებითად არ იცვლება, თუმცა ადგილი აქვს ლოგიკურ გამოყოფას, რომლის ძალით ესა თუ ის ტერმინი წინა პლანზე გადადის.

მაგ., "ჩემი მეგობარი ყიდულობს წიგნს"

Mon ami achète ce livre (ფრან.),

A friend of mine buys this book (ინგლ.).

წინადადების წევრთა, კერძოდ კი ქვემდებარის და დამატების გადანაცვლება ქართულ ენაში აზრს არ ცვლის, მაშინ როდესაც მათი გადანაცვლება ფრანგულ და ინგლისურ ენებში აზრს არსებითად ცვლის და შეიძლება შეუსაბამობა და აბსურდიც კი გამოვიდეს: "ეს წიგნი ყიდულობს ჩემს მეგობარს".

არსებობდა მოსაზრება რომ უცხო ენების შესწავლის პროცესში ინტერფერენციის დასაძლევად მშობლიური ენა საერთოდ გამოერიცხათ ამ პროცესიდან, როგორც ხელისშემშლელი ფაქტორი. მაგრამ ასეთი დამოკიდებულებით შესაძლებელია საერთოდ შევაფერხოთ ეს პროცესი. ჩვენი აზრით, სწავლების პროცესში აუცილებელია დედაენის ჩართვა, რადგან მოხდეს მშობლიურ ენასა და შესასწავლ ენას/ენებს შორის არსებული მსგავსება განსხვავებების შედარება-შეპირისპირება. ორი ენის რაციონალური შედარება არა მარტო იმით არის სასარგებლო, რომ მას შეუძლია ინტერფერენციის უარყოფითი შედეგის აღკვეთა, არამედ იმიტაც, რომ იგი საშუალებას გვაძლევს უკეთ შევიცნოთ ორივე ენის ბუნება. ამიტომაც, უცხო ენის/ენების შემსწავლელი, რომელიც სწავლობს სხვადასხვა ენას/ენებს, უფრო ღრმად გრძნობს თავისი დედაენის თავისებურებას, რადგან შედარებას დედაენის მოვლენათა უფრო ღრმა გააზრებამდე მივყავართ და შეპირისპირებითი ანალიზი ემსახურება ორი ენის ან მეტიც ამა თუ იმ კატეგორიის ან მოვლენის ფორმოზირ და სემანტიკურ სტრუქტურათა დიფერენცირებას, ხელს უწყობს ინტერფერენციის ნიადაგზე წარმოშობილ შეცდომების გაცნობიერებას და ინტერფერენციის უარყოფითი გავლენის აღმოფხვრას.

ამრიგად, უცხოური ენი/ენების შესწავლის პროცესში ინტერფერენციის სირთულეების დასაძლევად საჭიროა:

ა) სწავლების პროცესში გათვალისწინებული იყოს აუცილებელელებლად უცხოური ენის/ენების და დედაენის მსგავსება-განსხვავებების მომენტები. შეგნებულობის პრინციპის გატარებით უნდა დავძლიოთ ინტერფერენციის სირთულეები.

ბ) სწავლების პროცესში გვახსოვდეს, რომ რაც უფრო დაშორებულია დედაენა სტრუქტურულად შესასწავლ უცხოურ ენასთან/ენებთან, მით უფრო ძლიერია ინტერფერენციის გავლენა.

გ) ენის შემსწავლელებს აუცილებელად უნდა განუმარტოთ რომ: ენები მორფოლოგიური კლასიფიკაციის თანახმად იყოფიან *ანალიზურ და სინთეზურ ენებად* და რომ *ქართული ენა განეკუთვნება სინთეზურ ენათა ჯგუფს*, რაც გულისხმობს, რომ ძლიერად აქვს განვითარებული ბრუნვათა და უღლების სისტემები, ზმნის დროის აღწერილობითი ფორმები არ არის მისთვის დამახასიათებელი და რომ ქართულ ენას თითქმის არ აქვს თანდებულთა პრეპოზიციული სისტემა და სხვა. და რომ ისეთი ტიპის ენები, რომლებშიც სიტყვათა შორის გრამატიკული მიმართებები გამოიხატება დამხმარე სიტყვების და ნაწილაკების მეშვეობით, ინტონაციით ან სიტყვათა თანმიმდევრობით (მაგ. შემასმენლისა და ქვემდებარის ინვერსია კითხვით ფრაზაში) და არა თვით სიტყვათა ფორმაცვალებით *ანალიზურ ენებს* წარმოადგენენ და რომ ფრანგული და ინგლისური სწორედ ამ ენათა ჯგუფს განეკუთვნებიან. მაგალითად, ფრანგულ ენას ბრუნვის აფიქსები არ აქვს, მათი ფუნქციით იხმარება წინდებულები: მიცემითისთვის à (à la table), ნათესაობისთვის de (de la table): ასევე, ზმნის პირს გადმოსცემს ნაცვალსახელები და არა პირის ნიშნები: je parle (მე ვლაპარაკობ), il parle (ის ლაპარაკობს). სუბიექტს ობიექტისგან ადგილი განასხვავებს. მაგალითად, Paul aime Jean ნიშნავს პოლს უყვარს ჟანი, ხოლო Jean aime Paul კი - ჟანს უყვარს პოლი. მრავლობითის მესამე და მეორე პირი ზმნაშია გარჩეული: nous parlons (ჩვენ ვლაპარაკობთ), vous parlez (თქვენ ლაპარაკობთ).

დ) ფრანგული, ინგლისური და ქართული ენების სისტემები არა მარტო მორფოლოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით არის განსხვავებული, არამედ გენიალოგიურადაც. ფრანგული ენა, ენათა გენიალოგიური კლასიფიკაციის თანახმად, ინდო-ევროპული ენების რომანულ ჯგუფს ეკუთვნის, ინგლისური ენა კი დასავლეთ გერმანულ ენათა შტოს წარმოადგენს, რაც შეეხება ქართულ ენას ის იბერიულ-კავკასიურს, ისე, რომ ეს ენები გენეზისის თვალსაზრისითაც სულ სხვადასხვა ხასიათის არიან, რაც რასაკვირველია დამატებით სიმძლევებს ქმნის სწავლების პროცესში და ძლიერ ინტერფერენციასაც იწვევს.

ე) მიგვაჩნია რომ ინტერფერენციის დასაძლევად უცხოური ენების სწავლების პროცესში შედარება-შეპირისპირება არამონათესავე ენების შედარების დროს დიფერენცირებულად უნდა ვიხმაროთ, მათი ასევე დიფერენციული გამოყენება კანონზომიერი იქნება თვით შესასწავლი ენის/ენების შიგნით მოვლენების შედარების დროსაც. მსგავსი მოვლენების შედარების დროს უნდა გამოვიყენოთ ტერმინი "შედარება", ხოლო კონტრასტული მოვლენების მიმართ "შეპირისპირება". შედარების დროს მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს განსხვავებას, რადგან ფსიქოლოგების აზრით "კონტრასტული უკეთ აღიბეჭდება ცნობიერებაში, ვიდრე ერთგვაროვანი".

ლიტერატურა:

1. Postman, L.; Stark, K. (1969). "Role of response availability in transfer and interference". Journal of Experimental Psychology 79 (1): 168–177.
2. Porter, L. W.; Duncan, C. P. (1953). "Negative Transfer in Verbal Learning". Journal of Experimental Psychology 46 (1): 61–64.

3. Вуслаев Ф. (1867): «О преродовании отечественного языка», Изд. Соловиевых, Москва, стр. 55.
4. მეგრელიძე გ. (1976): "ფრანგული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდის", მორფოლოგია. "განათლება", გვ. 69-96; 132-138.
5. http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_0023-8368_1970_num_8_1_5527

Inga Tkemaladze

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Comparison of the Georgian, French and English Languages for Overcoming the Problems of Interference

Abstract

The research analyses the difficulties of interference connected with the process of learning & teaching foreign languages (French & English). Examples of positive and negative transfer as well as the ways to reduce the negative influence of interference are given. The outcome of the study is to show how the comparison for finding the common properties and the structural diversity of the Georgian, French & English languages is helpful. The findings may be useful not only for learners of foreign languages (French & English) as well as for teachers of foreign languages.

საკვანძო სიტყვები: ზედდება, ანუ ინტერფერენცია, ფონოლოგიური ინტერფერენცია, მორფოლოგიური ინტერფერენცია, სინტაქსური ინტერფერენცია, ანალიზური და სინთეზური ენები

Keywords: Interference, Phonological interference, Morphological Interference, Syntactic interference

ნათელა ფარტენაძე

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

სინტაქსური შეკავშირების სახეების (მართვისა და მირთვის) სწავლება სკოლაში

სინტაქსური შეკავშირების სახეების სწავლებისას განსაკუთრებულ სირთულეს ქმნის მართვისა და მირთვის საკითხი, კერძოდ, თანდებულისა და ზმნის სინტაქსური შეკავშირების სახის დადგენა.

ჯერ ერთი, მოსწავლისათვის უფრო ძნელად მისაწვდომია ზოგადად, მართვის გაგება. ამიტომ ჯერ კარგად უნდა გავარკვეოთ რაობაში და პასუხი გავცეთ კითხვებს: ა) რას ნიშნავს ტერმინი მართვა; ბ) სინტაქსური შეკავშირების როგორი სახეა ის და გ) რას მოითხოვს წამყვანი სიტყვა დამოკიდებულისგან.

ტერმინი „მართვა“ ნიშნავს იმას, რომ წყვილთა შორის გაბატონებული წევრი დაქვემდებარებულისაგან მოითხოვს არა იმ ფორმას, რომელიც მას აქვს, როგორც ეს არის შეთანხმების შემთხვევაში, არამედ იმას, რომელიც მას არ აქვს, ე. ი. წამყვანმა სიტყვამ უნდა მართოს დამოკიდებული იმ კატეგორიაში, რომელი კატეგორიაც მას არ მოეპოვება მოცემულ შემთხვევაში, როცა გვაქვს სუბსტანტიური მსაზღვრელი და საზღვრული (რკინის ფარდა, დედის გული, მეგობრის წიგნი...), ან საერთოდ. მაგალითად, სახელს არ გააჩნია პირის კატეგორია, მაგრამ შეუძლია მართოს ზმნა პირში; ასევე, ზმნას არ აქვს ბრუნვის კატეგორია, მაგრამ შეუძლია მართოს სახელი ბრუნვაში, ანუ გამოიყვანოს ის სახელობითი ბრუნვიდან და ჩასვას სხვა ბრუნვაში. მართალია, მორფოლოგიის კურსიდან მოსწავლისთვის ნაცნობია თანდებულისა და სახელის ურთიერთობა და მართვის რაობის გაცნობაც, წესით, აქედან უნდა დავიწყოთ, მაგრამ ამას ხელს უშლის ის, რომ თანდებულისა და სახელის ურთიერთობა ვერ ასახავს წყვილთა შორის ურთიერთობას. ამიტომ მართვის რაობა პირველ რიგში სახელსა და ზმნას შორის ურთიერთობით უნდა დავიწყოთ, რომლის გაგება არ არის რთული, რადგან ზმნასა და მასთან პირით დაკავშირებულ სახელს შორის თვალნათლივ ჩანს სახელისაგან ფორმის გამოხატვა ზმნაში და ზმნისგან გამოწვეული ფორმის ცვლა სახელებში. მაგალითად, წინადადებაში: *ჭაბუკმა სამშობლოსთვის გასწირა თავი*. წყვილი – *ჭაბუკმა გასწირა* – ერთი მხრივ, სახელი მართავს ზმნას მესამე სუბიექტურ პირში „ა“ ნიშნით, ე. ი. სახელმა მართა ზმნა პირში, იმ კატეგორიაში, რომელიც მას საერთოდ არ აქვს და, მეორე მხრივ, ზმნაც მართავს სახელს მოთხრობით ბრუნვაში, ე. ი. ზმნამ მართა სახელი იმ კატეგორიაში, რომელიც მას საერთოდ არ გააჩნია. სახელის მოთხრობითი ბრუნვის ფორმა გამოიწვია ზმნამ – „გასწირა“, მაგრამ სხვა ვითარება გვაქვს იმ შემთხვევაში, თუკი წყვილში შედის თანდებულიანი სახელი და ზმნა – შემასმენელი. მოცემულ წინადადებაში – *სამშობლოსთვის გასწირა* – როგორ ავხსნათ, სინტაქსური შეკავშირების რა სახეა – მართვა თუ მირთვა?

ლ. კვაჭაძე აღნიშნავს, რომ თუკი თანდებულიანი სახელი წყვილში შედის ზმნასთან, მაშინ საქმე გვაქვს შუალობით მართვასთან. ე. ი. ზმნა თანდებულის მეშვეობით მართავს სახელს შესაბამის ბრუნვაში: *სოფლის-კენ გაეშურა, სოფელ-ში წავიდა...* ასეთ შემთხვევაში ზმნა *გაეშურა*’ მართავს სახელს ნათესაობით ბრუნვაში *კენ*’ თანდებულის მეშვეობით, ზმნა *წავიდა*’ კი მიცემით ბრუნვაში *ში*’ თანდებულის მეშვეობით [კვაჭაძე 1988: 21], მაგრამ შინაგანი, შუალობითი მართვა არ შეიძლება განხილულ იქნეს სინტაქსური დონის მოვლენად, რადგან სინტაქსური მოვლენა მხოლოდ წევრთა შორის ურთიერთობას გულისხმობს, თანდებულიანი სახელი კი ერთ წევრად გვევლინება [დავითიანი 1973:289].

აღსანიშნავია ისიც, რომ არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისით, დასახელებული ტიპის სინტაგმები, ერთი მხრივ, როგორც თანდებულიანი სახელისა და ზმნის ურთიერთობა ჩათვლილია შუალობით მართვად, ხოლო მეორე მხრივ, იმავე ტიპის სინტაგმაში თანდებულიანი სახელი, როგორც ზმნიზედის ფუნქციით გამოყენებული, მირთული სიტყვაა [ჩიქობავა 1968: 216]. ე. ი. ერთი და იგივე

წყვილი მართვაცაა და მირთვაც, რაც იწვევს გაურკვევლობას და საჭიროებს დაზუსტებას.

მართვა ხომ „ისეთი ლექსიკურ-გრამატიკული დაქვემდებარებაა, როდესაც გაბატონებული წევრი თავისი დაქვემდებარებულისაგან მოითხოვს გრამატიკულ ფორმას, რომელიც თვით მას არ გააჩნია“ [დავითიანი 1973: 284], ან „მართვა ჰქვია სიტყვათა ისეთ სინტაქსურ დამოკიდებულებას, როდესაც ერთი სიტყვა მოითხოვს მეორისაგან ისეთ ფორმას, რომელიც მას არ გააჩნია საერთოდ ან არ აქვს მოცემულ შემთხვევაში“ [კვაჭაძე 1988: 19].

მირთვა კი, როგორც ცნობილია, „ჰქვია სრულმნიშვნელოვან სიტყვათა ისეთ შეკავშირებას, როცა წამყვანი სიტყვა დამოკიდებულს შინაარსობრივად იკავშირებს ისე, რომ ამას რაიმე გრამატიკული გამოხატულება არ ახლავს“ [კვაჭაძე 1988: 23].

თუკი აღნიშნულ წესებს გავითვალისწინებთ, მართვისთვის ამოსავალია გარკვეული ფორმა, მირთვისთვის კი მხოლოდ შინაარსი. ამიტომ ვთვლით, რომ, როცა წყილში გვაქვს თანდებულიანი სახელი და ზმნა, საქმე გვაქვს მართვასთან, რადგან სახელს გააჩნია გარკვეული ფორმა, ზმნა თანდებულის მეშვეობით მართავს სახელს ამა თუ იმ ბრუნვაში, მიუხედავად იმისა, რომ თანდებული ფორმას არ იცვლის, სახელის ბრუნვა თანდებულზეა დამოკიდებული, რომელი თანდებულიც დაერთვის, შესაბამისად, იმ ბრუნვაშია: –ვით, –თან, –ზე, –ში... თანდებულები მართავს მიცემით ბრუნვაში, – თვის, –გან, –კენ, –ებრ... – ნათესაობითში და ა. შ. თუკი სახელსა და ზმნიზედას შორის, რომელიც თანდებულის როლში გვევლინება (ასეთ შესიტყვებებში: სიმღერის შემდეგ, სახლის წინ, ეზოს უკან...) და უფორმო სიტყვა (თანდებული) მართავს სახელს ბრუნვაში, რატომ არ შეძლება მივიჩნიოთ მართვად თანდებულიანი სახელისა და ზმნის შესიტყვება მართვად. ვფიქრობთ, რომ თანდებულიანი სახელისა და ზმნის შეკავშირებით მიღებულ შესიტყვებაში გვაქვს მართვა, ზმნა მართავს სახელს ამა თუ იმ ბრუნვაში, თანდებულის მეშვეობით. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს აგრეთვე შემდეგი გარემოებაც, კერძოდ, საენათმეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „ზმნას ბრუნვის კატეგორია არ გააჩნია, მაგრამ სახელს მართავს ბრუნვაში: დაწერა კარგად, დაწერა ფანქრით...“ [ფეიქრიშვილი 1996: 33].

რაც შეეხება მირთვას, შეიძლება გამოიყოს შემდეგი შემთხვევები: 1. ფორმაუცვლელი სიტყვა მიერთვის ზმნას ან ნაზმნარ სახელს (*გვიან გაიღვიძა, გვიან გაღვიძებული, გვიან გაღვიძება; ადრე ადგა...; აქ მოვიდა...; უკან წავიდა...*); 2. ზმნიზედა მიერთვის ზედსართავ სახელს (*ძალიან კარგი, ოდნავ მაღალი, უფრო ახლოს, ოდნავ გვიან...*). ე. ი. მირთვისთვის ამოსავალია წყილში მირეული ზმნიზედის არსებობა, რომელიც შინაარსობრივად უკავშირდება ზმნას, ნაზმნარ სახელს ან ზედსართავ სახელს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ მართვის სწავლებისას უნდა გამოიყოს ოთხი სახე: 1. სახელი მართავს სახელს ბრუნვაში; 2. სახელი მართავს ზმნას პირში; 3. ზმნა მართავს სახელს ბრუნვაში და 4. ზმნა მართავს თანდებულიან სახელს ბრუნვაში. ე. ი. როცა წყვილი შედგება თანდებულიანი სახელისა და ზმნისგან გვაქვს მართვა. მირთვის კი ორი სახე გამოიყოფა: 1. ფორმაუცვლელი

სიტყვა მიერთვის ზმნას ან ნაზმნარ სახელს; და 2. ზმნიზედა მიერთვის ზედსართავ სახელს.

ლიტერატურა:

1. დავითიანი 1973: - ა. დავითიანი, ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1973.
2. კვაჭაძე 1988: - ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1988.
3. ფეიქრიშვილი 1996: - ჟ. ფეიქრიშვილი, ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1996.
4. ჩიქობავა 1968: - არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, თბ., 1968.

Natela Phartenadze
Batumi State University

Teaching of Syntactic Binding Types (Managing and Joining) at Schools

Abstract

While teaching the Syntactic binding types we face with the problem of managing and joining, particularly, defining the Syntactic binding types of a noun with a preposition and a verb.

The most important thing for managing is a definite form, but for joining it is an essence. Therefore, we think, if there is a noun with a preposition and a verb (for example, *went to the village, fights for the homeland; compare in Georgian: წავიდა სოფელში, იბრძვის ქვეყნისთვის*) we deal with a managing, because the noun has a definite form and the verb manages the noun with the help of the preposition in different cases, although the preposition does not change its form. The case of a noun depends on a preposition.

As for joining, there are two common cases: 1. A word with an unchangeable form joins to a verb or a noun (for example, *to wake up late, waking up late, to be waking up late; get up early...; came here...; went back...; compare in Georgian: გაიღვიძა, გვიან გაღვიძებული, გვიან გაღვიძება; ადრე ადგა...; აქ მოვიდა...; უკან წავიდა...*); 2. An adverb joins to an adjective (*very good, a bit taller, a bit nearer, a bit late, compare in Georgian: ძალიან კარგი, ოდნავ მაღალი, უფრო ახლოს, ოდნავ გვიან...*). So, a peculiar feature of joining is the existence of an adverb, semantically connected with a verb, a noun or an adjective.

საკვანძო სიტყვები: სინტაქსური შეკავშირება, მართვა, მიერთვა, სწავლება, სკოლა

Key words: Syntactic binding, management, teaching, school

თხრობითი კილო კავშირებითის ფუნქციით ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში

ცნობილია, რომ კილო არის ზმნის ფორმა, „რომელიც გვიჩვენებს, რომ მოუბრისმიერ დასახელებული მოქმედება უნდა იქნეს გაგებული ან როგორც უქვევლი ფაქტი, ან როგორც შესაძლებელ-სავარაუდებელი, ან როგორც შესასრულებელი“ (შანიძე, 1980, 204). ამის მიხედვით ქართულში გამოყოფილია სამი კილო: თხრობითი, კავშირებითი და ბრძანებითი. აკაკიშანიძის „ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლებში“ ძირითადი კილოს გვერდით გამოყოფილია კიდევ ორი კილო, ესენია: პირობითი და შედეგობითი.

ამჯერად ჩვენი დაკვირვების ობიექტია თხრობითი კილო, რომელსაც შესწავს უნარი კონტექსტურადგამოხატოს კავშირებითი კილო.

თხრობითი კილო ერთი მოდალური ფუნქციით გვევლინება, ესაა: აღნიშნოს ფაქტი რომელიმე დროში. მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ის სხვა კილოსაც გამოხატავს, მაგალითად - კავშირებით კილოს. ასე იყო ეს ძველ ქართულში, რაც აიხსნება იმით, რომ კავშირებითის ფორმები ქართულში მიღებულია უწყვეტლისა და წყვეტილის დიფერენციაციის საფუძველზე.

თხრობითი კილოს ფორმამ იმავე კილოს სხვა ფორმასთან მიმართებით შესაძლოა, ახალი კილოს მნიშვნელობა მოიპოვოს, გამოვიდეს თხრობითის ფუნქციიდან და შეიძინოს კავშირებითის ფუნქცია, ამავე დროს გვიჩვენოს პირობით-შედეგობითი კილოც ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში. ამ კილოს გაგება თხრობითის ფორმას მხოლოდ კონტექსტში ეძლევა.

„მწკრივის დრო-კილოური მნიშვნელობა ძალიან ხშირად კონტექსტითაა შეპირობებული“ (გეგუჩაძე, 2005, 82).

სამეცნიერო ლიტერატურაში პირობითი და შედეგობითი კილო ასეა განმარტებული:

„**პირობითია** ზმნის ფორმა, რომელიც მოქმედებას წარმოადგენს, როგორც აუცილებელ პირობას მეორე მოქმედების შესასრულებლად. ის გვხვდება დამოკიდებულ წინადადებაში, **შედეგობითია** ზმნის ფორმა, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ზმნით აღნიშნული მოქმედება ხდება თუ სათანადო პირობა იქნება შესრულებული“ (შანიძე, 1980, 209).

არც პირობით და არც შედეგობით კილოს არ გააჩნია საკუთარი მწკრივის ფორმა, არც მწკრივის შექმნაში იღებს მონაწილეობას.

„თუ დავუშვებთ, რომ მწკრივის ფორმა არის ამა თუ იმ კილოს მორფოლოგიური გამოხატულება, მაშინ ამა თუ იმ ფორმას მხოლოდ ერთი კილოური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს“. აღნიშნავენ კიდევ, რომ კილოს კატეგორია ერთი მწკრივის ფარგლებში უცვალელებელი კატეგორიაა (შანიძე, 1980, 205).

არის კი ასე? სვამს კითხვას გ. გოგოლაშვილი და აქვე პასუხობს: „ერთი გა იგივე ზმნური ფორმა სხვადასხვა შემთხვევაში სხვადასხვა კილოური მნიშვნელობის გამოხატველი შეიძლება იყოს. სხვაგვარად: კილოური მნიშვნელობის ცვლა დამახასიათებელია ამა თუ იმ ზმნური ფორმისათვის; კილო არაა უცვალელებელი კატეგორია ერთი მწკრივის ფორმებში (გოგოლაშვილი, 2010, 118).

როცა ერთი და იგივე მწკრივის ფორმა სხვადასხვა კონტექსტში შეიძლება სხვადასხვა კილოს მნიშვნელობით მოგვევლინოს, კონტექსტის გარეშე კილოს მნიშვნელობაზე საუბარი შეუძლებელია. კილოს გაგებასთან დაკავშირებულია ინტონაციაც. „სხვადასხვა ინტონაციას სხვადასხვა კილოს გაგება შემოაქვს, სხვადასხვა კილოს შემოტანა სხვადასხვა დროული მნიშვნელობის საფუძველია, ამ შემთხვევაში ინტონაცია კონტექსტის ტოლფასია (გოგოლაშვილი, 2010, 111; თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, 2011, 331).

საერთოდ, კილოს გამოხატვა მხოლოდ მორფოლოგიური საშუალებით არ ხდება, მისი მნიშვნელობის გამოვლენა წინადადების კონსტრუქციაში შემავალ წევრთა სემანტიკით ვლინდება, რასაც სინტაქსური საფუძველი განაპირობებს.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მსჯელობენ „ძირითად, ამოსავალ“ და „მეორეულ, შეძენილ“ კილოურ მნიშვნელობაზე, თუმცა არ ჩანს პასუხი კითხვაზე: როცა ერთსა და იმავე ფორმას რამდენიმე კილოს გამოხატვის შესაძლებლობა აქვს, რის მიხედვით უნდა მიეცეს კლასიფიკაცია ძირითადი და არა ძირითადი მნიშვნელობისა?..“ „რა ანიჭებს მწკრივის ფორმას ე.წ. „ძირითად კილოურ მნიშვნელობას“, ანდა, რა არის ის, რაც ერთ კონტექსტში გამოვლენილი „ძირითადი კილოური მნიშვნელობის“ გაქრობას და ახალი კილოური მნიშვნელობის მინიჭებას იწვევს?“ (გოგოლაშვილი, 2010, 120; თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, 2011, 337).

აქვეა გაკეთებული დასკვნა:

„კილო არ არის მორფოლოგიური კატეგორია, რადგან: ა) არ ხდება მისი გამოხატვა მორფოლოგიურად; ბ) კილოური მნიშვნელობა ცვალებადია ერთი მწკრივის ფარგლებში. კონტექსტის გარეშე ფორმის კილოური მნიშვნელობა ვერ გაირკვევა; კილოურ მნიშვნელობას ფორმას კონტექსტი ანიჭებს“ (გოგოლაშვილი, 2010, 121; თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, 2011, 338).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ზმნა-შემასმენლის კილოური მნიშვნელობის დადგენა სინტაქსურ საფუძველზე უნდა მოხდეს.

ვიცით, რომ ზმნა-შემასმენელი წინადადების სახეობის განმსაზღვრელი ელემენტია.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „ქვეწყობის ფარგლებში, სიტყვათა ურთიერთობის ხაზით, მხოლოდ ფორმაუცვლელი კავშირებისა და მათი კორელატების ურთიერთობა კი არ არის საძიებელი, არამედ სხვაც, მაგალითად მთავარი და დამოკიდებული წინადადების შეფარდებანი მწკრივთა თვალსაზრისით. აღნიშნული შეფარდების ასახვამ წინადადებათა ქვეწყობაში სიტყვათა შორის ურთიერთობის

სახეობა, წინადადებაში სიტყვათა შეკავშირების წესების სახეობა უნდა მოგვცეს “ (ერთელიშვილი, 1962, 229).

ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში ზმნა-შემასმენელთან ერთად კავშირიც დამოკიდებული წინადადების კონსტრუქციის მიმართების ფორმების მანიშნებელია. ზმნა-შემასმენელსა და კავშირს შორის კი გარკვეული კანონზომიერი ურთიერთობა მყარდება. ამავე დროს ზმნა-შემასმენელს უკავშირდება კილოს კატეგორია. „რთული წინადადების ნაწილებს შორის გარკვეული მიმართების დასამყარებლად მნიშვნელობა აქვს ზმნის დროისა და კილოს(მწკრივის) ფორმების გამოყენებას“ (კვაჭაძე, 1996, 319).

თხრობითი კილოს კავშირებითის ფუნქციას ვერ გამოხატავს ყველა მწკრივი, არც ყველა სახის დამოკიდებულ წინადადებაში არ გვხვდება იგი.

თხრობითი კილოს კავშირებითის ფუნქცია კარგად ჩანს პირობით-შედეგობით დამოკიდებულ წინადადებაში.

პირობით-შედეგობით დამოკიდებული წინადადება გადაჯაჭვულია დროის კატეგორიასთან, წინადადების კონსტრუქცია დაკავშირებულია ორ დროულ გაგებასთან, ესაა ერთი მხრივ მომავალი დრო, მეორე მხრივ კი წარსული დრო. რადგანაც პირობითსა და შედეგობითს საკუთარი მწკრივის ფორმა არ გააჩნია, ამიტომ პირობითობის გადმოცემისათვის ქართული ენა იყენებს II თურმეობითს, ხოლო შედეგობითისათვის - ხოლმეობითს, ძველი და საშუალო ქართული პირობითობის გადმოსაცემად იყენებდა II კავშირებითს, ძველი ქართულიდანვე იწყება II კავშირებითს შეცვლა მყოფადით.

ცალკე აღებული მყოფადისა და წყვეტილის მწკრივის ფორმები კილოს თვალსაზრისით გამოხატავს თხრობით კილოს, პირობით-შედეგობით დამოკიდებულში კი აღნიშნული მწკრივები დაცლილია თხრობითი კილოს გაგებისგან და კავშირებითი კილოს ფუნქციის მატარებელნი არიან. ამიტომაც ახალ ქართულში მომავლის გადმოსაცემად კავშირს ეხამება მყოფადის, წყვეტილისა და კავშირებითის მწკრივები.

ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში კავშირებითი კილოს მნიშვნელობას მხოლოდ დამოკიდებული წინადადების ზმნა-შემასმენლები გამოხატავენ.

მყოფადი(კავშირებითი კილოს ფუნქციით):

თუ გაბრუშკას არგამატანთ, მე ქალაქში წამსვლელი არა ვარ (ილია).

შვილებს აღარც კი მოვიგონებ, **თუ** სარდიონს დაღონებულსა ვნახავ (ვაჟა).

წყვეტილი (კავშირებითი კილოს ფუნქცია):

თუ თავი გაუყადრე ბრბოს, პირს შეგაჩვევსო (აკაკი).

თუ მოგეწონათ, ჩაწერე და თეორია იქნებაო (აკაკი).

დამოკიდებული წინადადებაში გამოხატული აზრითაა შემოსაზღვრული მთავარი წინადადების შემასმენლით გამოხატული მოქმედების პირობა, თუ კავშირმა განაპირობა ზმნა-შემასმენლის კავშირებითი კილოს ფუნქცია.

მომავალი დროის გადმოსაცემად პირობით-შედეგობით წინადადებაში თუ კავშირს ეხამება მყოფადისა და წყვეტილის მწკრივები.

რაც შეეხება პირობითობის გადმოცემას წარსულში კავშირებითი კილოს მნიშვნელობით შემდეგი სურათი გვაქვს:

ზმნა-შემასმენელი გვევლინება თხრობითი კილოს ფორმით, რომელსაც კავშირებითი კილოს ფუნქცია აქვს. მწკრივის ფორმად აღებულია II თურმეობითი, კავშირებად ხშირია რომ კავშირის გამოყენება, იშვიათია თუ კავშირი.

რომ + II თურმეობითი:

იმ დროს რომ კაცს ჩემთვის ხმა გაეცა, მეწყინებოდა (ილია).

ისე ატაცებულსავით დიდხანს იქნებოდა, რომ მღვდლის სიტყვებს არგამოეფხიზლებინათ (ილია).

აქ რომ ყოფილიყვნენ, ხომ არ დაემართებოდათ (ვაჟა).

მველს უნდა რაიმე სიკეთე დაეთესა, რომ ახალს ეხეირებინა (ილია).

მე კი ყველასათვის ყური უნდა მეგდო, რომ არც ერთი გამქრალიყო სამუდამოდ (აკაკი).

იმ გაბოროტებს გულზე ცა და ქვეყანა რომ ხელში მჭეროდა (=მჭეროდეს), ყველას გავწურავდი და კბილებით გავგლეჯდი (ილია).

კლიდს თავზე რომ ხშირი დეკა არ დახვედროდა, ნანადირევი კლდეზე გადავარდებოდა (ვაჟა).

შენ რომ ყოფილიყავი ჩემს ადგილას, ხმას ვერ ამოიღებდი (ვაჟა).

თუ+ II თურმეობითი:

შენ როგორ დაეწეოდი, თუუცაბედად ხიმეში არ გაკვეხებულიყო (აკაკი).

გამოგდებული, თუ კარგი ყოფილიყო, ისევ სამსახურში იქნებოდა (აკაკი).

ნათელია, რომ II თურმეობითი ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში გამოხატავს წარსულ დროსა და კავშირებით კილოს, რომელიც იკავშირებს მთავარი წინადადების უწყვეტლის, მყოფადის, ხოლმეობითისა და II თურმეობითი მწკრივებს.

II თურმეობითი

არა მარტო პირობით-შედეგობითი, არამედ სხვა სახის დამოკიდებული წინადადებების თხრობითი კილოს ფორმიანი ზმნა-შემასმენლებიც იძლევა კავშირებითი კილოს გაგებას, მაგალითად მიზეზის გარემოებით დამოკიდებულ წინადადებაში კავშირებითი კილოს გაგება აქვს უარყოფითი სემანტიკის მქონე II თურმეობითის მაშინაც, როცა მთავარი წინადადების მქონე ზმნა-შემასმენელი წყვეტილის მწკრივია, მაგ.:

რომ საგლეხო ადგილ-მამული არ გამქრალიყო, მამაჩემმა *მოინდომა* იმ ბერიკაცის სასახლეში გადმოყვანა (აკაკი).

მსგავსი სურათი გვაქვს პირდაპირ დამატებით დამოკიდებულ წინადადებაში, სადაც დამოკიდებული წინადადების II თურმეობითი კავშირებითის ფუნქციითაა გამოყენებული და მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლად უწყვეტილის მწკრივი გვევლინება:

დაფიქრებული თვალები ცხადად *ამტკიცებდნენ*, რომამ კაცს ბევრი ტანჯვა და ვაება უნდა გაეწლო(ილია).

მსგავსი სურათი გვაქვს დათმობით დამოკიდებულ წინადადებაში, სადაც დამოკიდებული წინადადების II თურმეობითის მთავარში ეფარდება უწყვეტილის მწკრივი:

ადრე **რომ** მონდომებოდა საჭმელი, მაინც *არა სჭამდა* (აკაკი).

სხვადასხვა სახის დამოკიდებულ წინადადებაში იშვიათად გვხვდება წყვეტილის მწკრივი კავშირებითის ფუნქციით.

ვიცით, რომ წყვეტილის მწკრივისთვის დამახასიათებელია თხრობითი კილო, მაგრამ, როცა იგი მთავარ წინადადებაში მომავალი დროის მნიშვნელობით იხმარება, ხოლო დამოკიდებულები წინანდების ზმნა-შემასმენელი მყოფადის მწკრივია, გამოდის თხრობითი კილოს ფუნქციიდან და კავშირებითი კილოს გაგებას იძენს:

დაილოცა ღვთის სამართალი, რომ მე და შენისთანა თავმინებებულ კაცს მაგისთანა პატრონს *გაუჩენს* ხოლმე...(ილია).

როცა მყოფადის კავშირებითი იძენს „ზოგადი აწმყოს“ მნიშვნელობას მწკრივმა წესისამებრ თხრობითი კილოს მნიშვნელობა უნდა გადმოსცეს, მაგრამ იგი კავშირებით კილოს გამოხატავს, მაგ.:

... ჩვენ ამ საუკუნის ცხოვრებაში ვერა ვპოულობთ ერთს იმისთანა ხანას, რომელიც **წარმოადგენს** აზართა და მიმართულებათა ერთმანეთთან დაჯახებას, ბრძოლას და ჭიდილს (ილია)

როცა I თურმეობითი მთავარ წინადადებაში მომავალი დროის მნიშვნელობის მქონეა, კილო თხრობითის ნაცვლად კავშირებითია:

ეს ულვაში ნულა **მსხმია** (=ადარ მესხას), თუ ეს შევარჩინო ამის მთქმელსო (აკაკი)

როცა მე ჩემსას ავისრულებ, მერე შენთვის **დამილოცია** (=მერე შენ დაგილოცავ) (ილია).

ნათელია, რომ ერთსა და იმავე მწკრივის ფორმას შესწევს ძალა სხვადასხვა კონტექსტში სხვადასხვა კილოს მნიშვნელობა მოიპოვოს. გამოვიდეს თხრობითი კილოს მნიშვნელობისაგან და შეიძინოს კავშირებითი კილოს ფუნქცია. რასაც განაპირობებს წინადადებაში შემავალ წევრთა სემანტიკა და ზმნა-შემასმენელთა მორფო-სინტაქსური საფუძველი.

ლიტერატურა:

1. გეგუჩაძე ლ. (2005) - მწკრივთა შესაძლო შეფარდებისა და დროთა თანამიმდევრობის საკითხი ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
2. გოგოლაშვილი გ. (2010) - ქართული ზმნა, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.
3. ერთელიშვილი ფ. (1962) - რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
4. თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, (გ. გოგოლაშვილის საერთო რედაქციით) - (2011), გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი
5. კვაჭაძე ლ. (1996) - თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „რუბიკონი“, თბილისი.
6. კოტინოვი ნ. (1986) - კილოს კატეგორია და სინტაქსის ზოგიერთი საკითხი ქართულში, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი
7. ფეიქრიშვილი ჟ. (1996) - ქართული ენის სინტაქსი, სააქციო საზოგადოება „სტამბის“, საგამომცემლო ცენტრი, ქუთაისი.
8. შანიძე აკ. (1980) - ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
9. მიძიგური შ. (1973) - კავშირები ქართულ ენაში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

საანალიზო წყაროები

1. ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტომი V, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1964 წ.
2. აკაკი წერეთელი, რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტომი III, „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1989 წ.
3. ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ლექსები, პოემები, მოთხრობები, წერილები, ტომი IV, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ. 1985 წ.

Indicative Mood as a Function of Subjunction in the Hypotaxal Construction

Abstract

The article deals with the morphosyntactical abilities of a verb-predicate in indicative mood. In the hypotaxal construction it may gain the meaning of a new mood-it may shift from indicative mood into subjunctive mood and at the same time show conditional-consequential mood. The form is given the understanding of this mood in the context only which is due to the semantics of sentence members and morphosyntactical principles of a verb-predicate.

საკვანძო სიტყვები: ჰიპოტაქსი პრედიკატი, სემანტიკა კონსტრუქცია, მორფო სინტაქსური
Key words: hypotaxal, predicativ, Semantics, construction, morphosyntactical

ნინო ფირცხალავა

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

საკონცერტო პროგრამა და ორი მსოფლიო ომი XX საუკუნის ევროპულ რომანში

გასული საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე გამორჩეულ პროზაულ ნაწარმოებში, თომას მანისეულ „დოქტორ ფაუსტუსში“, რომელსაც ხშირად ეპოქის რომანადაც მოიხსენიებენ, ერთი ნაკლებად მნიშვნელოვანი პერსონაჟი, სახელად გილგენ ჰოლცშუერი, საკონცერტო პროგრამაში ბერლიოზისა და ვაგნერის ერთმანეთის გვერდიგვერდ მოქცევას ყოვლად უგემოვნო და გამომწვევ ჟესტად მიიჩნევს. საკუთარი აღშფოთების უმთავრეს მიზეზად კი იმას აცხადებს, რომ ამ ორი სახელის მიღმა მისთვის რომანულ-ფრანგული (welsch) ვირტუოზობა გერმანულ ოსტატობას, მაისტერობას (Meistertum) უპირისპირდება [გვ. 606]. ამ კონტექსტში კი უთუოდ გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ „დოქტორი ფაუსტუსი“ ევროპისათვის ყველაზე მძიმე ავბედით პერიოდში (1943-1947 წწ. შუალედში) შეიქმნა. ორი მსოფლიო ომის ქარცეცხლი აღმოჩნდა საჭირო, რათა ფრანგი ვირტუოზისა და გერმანელი მაისტერის ერთმანეთისათვის დაპირისპირებას თომას მანის ნაღველნარევი ირონიული ღიმილი გამოეწვია. საქმე ისაა, რომ თავად მისთვისაც გასული საუკუნის ლამის 20-იანი წლების პირველ ნახევრამდე ყოველგვარი გერმანულისა და ფრანგულის დაპირისპირება უშუალოდ კულტურისა და ცივილიზაციის დაპირისპირების ტოლფასი იყო. ამ კონტექსტში მეტად საინტერესოა თომას მანის წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება შპენგლერისეული კულტურა-ცივილიზაციის დიხოტომიის პრობლემასთან. (შდრ. ნინო ფირცხალავა, თომას მანი შპენგლერის წინააღმდეგ. იხ. №12)

მაისტერის წმინდა გერმანულ ფენომენში, ერთიანდება სწავლულისა და აღმზრდელის (მაისტერ ეკჰარტი), ცოდნის მფლობელის სიდინჯე და თვითჩაღრმავებულობა, მუყაითი ხელოსნის (ჰანს საქსი –პოეტი-ხელოსანი) თავდაუზოგავი შრომა და სრულქმნისაკენ ლტოლვა. ამიტომაცაა მისთვის უცხო ვირტუოზობის იდეა, რომელიც ხელოვნებაში ტექნიკის აბსოლუტურ, სრულყოფილ ფლობას გულისხმობს.

თომას მანისთვის ვაგნერის დაპირისპირება ფრანგულ-რომანული წარმოშობის ვირტუოზობისათვის იმ მიაშიტური და მცდარი აზრის ნაყოფია, რომელიც ვაგნერის შემოქმედებას გერმანულობის განსახიერებად და ეტალონად წარმოაჩენს. სინამდვილეში კი ის, რაც მოფრანგულე "მსოფლიო საზოგადოებას" [1, გვ.406], რომელსაც თომას მანმა უფრო ადრე გაღიზიანებით "ცნობისმოყვარეობისგან მოცახცაზე ანტანტის საზოგადოება" [2, გვ. 57], "ფემინურ-ელეგანტური", "ტანგოსა და ტუ-სტეპის", "მონტე კარლოს ევროპა" [2, გვ.49] უწოდა, ჭეშმარიტად გერმანულად მიაჩნია (Ah, ça c'est bien allemand par exemple!)[2, გვ.57], ბევრად უფრო დეკორატიული, ანალიტიკური, ინტელექტუალური, მოკლედ "კოსმოპოლიტურია" [2, გვ.56], ვიდრე ბრამსის, შუმანისა და შუბერტის აუტენტური ხალხური მელოდიების ფესვებზე აღმოცენებული სულით ხორცამდე გერმანული მუსიკა და "ნებისმიერი უცხოელი ვირისთვის"[2, გვ.57; 1, გვ.406] გერმანულობის მაქსიმალურად "საინტერესოდ" წარმოჩენისთვისაა გამიზნული.

ამდენად ვაგნერის მუსიკა უფრო "ნაციონალურია", ვიდრე "ხალხური" [1, გვ.405], რადგან მისი აშკარა კოსმოპოლიტურობის, ინტერნაციონალურობის გამო ეს "დემოკრატიულ-ევროპული ნელსაცხებლებით" [4, გვ.404] გაჟღენთილი მელოდია ნებისმიერი უცხოელისთვის იოლად აღსაქმელია და მას ამავედროულად ჭეშმარიტ გერმანულ ფენომენტთან თანაზიარობის მცდარი ილუზიაც უჩნდება.

თომას მანს მიაჩნია, რომ სწორედ ვაგნერის შემოქმედებამ დაუმკვიდრა გერმანულ კულტურას ღირსეული ადგილი XIX საუკუნის ევროპაში. ფრანგული იმპრესიონისტული მხატვრობის, ინგლისური, ფრანგული და რუსული რომანის გვერდით გერმანული მუსიკის "ჯადოსნური ბაღი" [1, გვ.347] აღმოჩნდა ის "მძლავრი და ყოვლისმომცველი ფენომენი" [1, გვ.409], რომელმაც მთელი XIX საუკუნის სულიერი განვითარება განსაზღვრა. გერმანელთა წვლილი ამ ეპოქის კულტურულ ცხოვრებაში მუსიკალური აღმოჩნდა. დიკენსისა თუ თეკერეის, ტოლსტოისა თუ დოსტოევსკის, ბალზაკისა თუ ზოლას რომანებში წარმოსახულ სოციალურ სამყაროს გერმანელებმა მითიური, დროისმიღმური, მუსიკალური პირველყოფილი პოეზია დაუპირისპირეს. სწორედ მუსიკის შერწყმა, შეუღლება ყოველგვარი სოციალურისაგან თავისუფალ და დროისმიღმურ პოეზიასა და მითოსთან განაპირობებს თომას მანისთვის იმ "ტიპურ ნაციონალურ განსხვავებას", რომელიც გამოარჩევს გერმანული ნაწარმოების სულს, "საზოგადოებრივი სულისკვეთებით" [1, გვ.434] გაჟღენთილი ფრანგული ტექსტებისაგან. ამის თვალნათელ მაგალითს კი გერმანული ხალხური წიგნებისტრადიციასა თუ შუა საუკუნეების თქმულებებთან დაკავშირებული და მუსიკის მისტერიასთან შერწყმული თომას მანისეული "დოქტორი ფაუსტუსი" წარმოადგენს.

აქვე ისიც უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ თომას მანის, ისევე როგორც მისი თანამედროვე უმნიშვნელოვანეს ხელოვანთა შემოქმედების გააზრება წარმოდგენილია იმ "სამვარსკვლავედის" [1, გვ.238]გავლენის გარეშე, რაც ნიცშეს, შოპენჰაუერისა და ვაგნერის სახელებს უკავშირდება და საუკუნეთა (XIX-XX) მიჯნის ეგრეთ წოდებული *fin de siècle*-ისა და *Jahrhundertwende*-ს "ლიბერალური კულტურის" განმსაზღვრელია.

სწორედ ვაგნერისეულ ფენომენს დაუპყრია მარსელ პრუსტის რომანთა ციკლის, "დაკარგული დროის ძიებაში", ახალგაზრდა გმირის ყველა გრძნობითი ორგანო: სმენა დატყვევებულია "ვაგნერისეული ქარიშხლით" (*tempête wagnérienne*) [8, გვ. 168], ყნოსვა და პირის გემო კი პატარა ბალონში გამომწყვდეული იმ "ვაგნერისეული ტკბილსურნელოვნებით" (*douceur*) გაჟღენთილი გაზითაა გათანგული, რომელიც ახალგაზრდა კაცისთვის გერმანტების სახელთანაა ასოცირებული [5, გვ.12]. ამიტომაც არაა გასაკვირი, რომ პარიზის უმაღლესი საზოგადოების უბრწყინვალეს, გერმანტა, სალონში ფეხის შედგმისას, მიმოზის კლაკნილი ტოტისა და ვარდის ფურცლებივით ნატიფი ულამაზესი ქალებისა და "ყვავილა გოგონების" (*Blumenmädchen ანუ des filles fleurs*) გარემოცვაში, ეს ახალგაზრდა თავს კლინგზორის ჯადოსნურ ბაღში მოხვედრილ პარსიფალად წარმოიდგენს. ამ ჯადოსნურ სამყაროს კი განსაკუთრებულ ხიბლსა და მაგიურ ძალას საფრანგეთის უძველესი დიდი გვარების წარმომადგენელთა "სახელების მისტერია" [5, გვ 28] ანიჭებდა. ეს ახალგაზრდა კაცი ვაგნერისეული პარსიფალის მსგავსად ისევაა ჯადოს ტყვეობაში, როგორც ჰანს კასტორპი იყო შვიდი წლის განმავლობაში "ჯადოსნური მთის" ხიბლის მაგიით შეპყრობილი.

ოღონდ თომას მანის მთლიანად ჰერმენევტიკული წრის პრინციპზე აგებულ რომანში საგულდაგულოდ დაშიფრული და კოდიფიცირებული გრაალის თქმულებათა და პარციფალის ლეგენდის კვალის მიგნება უკიდურესად რთულდება თუნდაც იმის გამო, რომ პრუსტისგან განსხვავებით, თომას მანი არსად არ გვთავაზობს თავისი გმირის აშკარა შედარებას არც ეშენზახისეულ პარციფალთან და არც ვაგნერისეულ პარსიფალთან; მაშინ როდესაც, პრუსტის მთავარი პერსონაჟი სრულიად თანმიმდევრულად და გამოკვეთილად ახდენს ვაგნერისეულ პარსიფალთან თვითიდენტიფიცირებას, ხოლო ერთმანეთში გადახლართულ საკუთარ გრძნობებსა და განცდებს "ვაგნერისეულ მოტივთა" ურთიერთგადაკვეთას ადარებს [7, გვ.443], რომლის ჰანგებიც პარადოქსების მოყვარული მისი სათაყვანებელი მადამ დე გერმანტის საკმაოდ მახვილგონივრული შენიშვნით, სავსეა "იტალიური მუსიკით" [5, გვ469] .

სწორედ იმის ღრმა რწმენა, რომ რომანულ-დასავლურ-ევროპული ეფექტურობა და ბრწყინვალეობა სულაც არ იყო ვაგნერის მუსიკისათვის უცხო ელემენტი, ჰგვრიდა თომას მანს ირონიულ ღიმილს, როცა ვაგნერს, როგორც გერმანელი მაისტერის განსახიერებას, ბერლიოზის ფრანგულ ვირტუოზობას უპირისპირებდნენ. ამ კონტექსტში კიგასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ვაგნერისა და ბერლიოზის ურთიერთშეპირისპირება პირველად თომას მანის "დოქტორ ფაუსტუსში" კი არა, არამედ მარსელ პრუსტის ეპოპეის მეოთხე წიგნში ('სოდომი და გომორა') მოხდა. არ არის გამორიცხული, რომ პრუსტისეული ბერლიოზ-ვაგნერის ანტითეატური კონსტრუქციის იდეა ერთგვარი სახეცვლილი, შეფარული ციტატის ფორმით (რაც საზოგადოდ დამახასიათებელიათომას მანის შემოქმედებითი მეთოდისათვის)

აღმოჩნდა ჩაქსოვილი "დოქტორი ფაუსტუსის" ტექსტის ქარგაში. საქმე ის არის, რომ "სოდომი და გომორაში" ბატონი დე შარლუ ყვება ეპიზოდს, როცა ერთ-ერთ კონცერტზე მის გვერდით მდიდარი ებრაელი ბანკირი აღმოჩნდა და სანამ ბერლიოზის "ქრისტეს ბავშვობას" (*l'Enfance du Christ*) უკრავდნენ, ერთობ დათრგუნული ჩანდა, "მაგრამ სულ მალე დაუბრუნდა ნეტარების გამომეტყველება, რომელიც – დე შარლუს თქმით – 'წითელი პარასკევის ჯადოს' მოსმენისასაა მისთვის დამახასიათებელი" [6, გვ.1105].

ამრიგად, აქ, ბევრად უფრო ადრე ვიდრე თომას მანთან, ურთიერთდაპირისპირებული აღმოჩნდებიან ვაგნერი და ბერლიოზი, რადგან, მართალია, გერმანელი კომპოზიტორის სახელი უშუალოდ ნახსენები არ არის, მაგრამ "წითელი პარასკევის ჯადო" (*l'Enchantement du Vendredi-Saint* ანუ *Karfreitagszauber*) სხვა არაფერია, თუ არა ვაგნერის "პარსიფალის" მესამე აქტის პირველი სურათის ერთ-ერთი ბოლო სცენა. ებრაელი ბანკირი კი "წითელი პარასკევის ჯადოს" ჰანგებს ასეთი აღფრთოვანებით რომ უსმენს, ბარონი დე შარლუ ამაში ქრისტეს ჯვარცმით (თუნდაც მხოლოდ სცენაზე) გამოწვეულ სიხარულს ეძებს; მაგრამ ის, რომ ებრაელს ბერლიოზის მუსიკაზე მეტად სწორედ ვაგნერის მუსიკა ანიჭებს სიამოვნებას, იმდენად ქრისტეს ჯვარცმის ხილვით კი არ არის განპირობებული, არამედ ამის უკან გერმანულ-ებრაული საწყისის სიახლოვის პრუსტისა და თომას მანისეული იდეაა დამალული, რომლის საერთო საფუძველი ნიცშეს ფილოსოფიურ მოძღვრებაშია საძიებელი. სწორედ ნიცშეს მოძღვრება წარმოადგენს იმ საერთო სულიერ წყაროს, რომელმაც გარკვეულწილად განსაზღვრა თომას მანისა და მარსელ პრუსტის კონცეფციათა სიახლოვე.

თავის ცნობილ ნაშრომში "კეთილისა და ბოროტის მიღმა", ნიცშე ლაპარაკობს იმ გონების დანისვლასა და დარღვევაზე, დროგამოშვებით გერმანელებში "ხან ანტიფრანგული სისულელის, ხანაც ანტიებრაული" ეპიდემიის სახით რომ იფეთქებს ხოლმე [4, გვ.200]. ეს სიტყვები ამავედროულად თითქოს პრუსტის მიერ წარმოჩენილი საუკუნეთა მიჯნის საფრანგეთის სულიერი ცხოვრების დასახასიათებლადაა დაწერილი. ოღონდ, ამ შემთხვევაში, ანტიფრანგული სისულელე, ცხადია, ანტიგერმანულით უნდა შეიცვალოს. პრუსტის თითქმის მთელ ციკლს ლაიტმოტივით გასდევს ანტიდრეიფუსართა, "ჰემმარიტ" პატრიოტთა და კათოლიკეთა და დრეიფუსართა, პროსემიტული განწყობის კოსმოპოლიტთა დაუსრულებელი, სამკვდრო-სასიცოცხლო დავა, რომელმაც საფრანგეთის ყველა ფენა მოიცვა. მხოლოდ ნიცშესეული გაგებით "კარგ ევროპელს" შესწევს ძალა გაუძლოს იმ პერიოდულ ეპიდემიას, რომელიც ხან გერმანელს უბნელებს გონებას ანტიფრანგულ-ანტიებრაული ისტერიით, ხან კი ფრანგის მძვინვარე სიძულვილს იწვევს ებრაელის ან გერმანელის მიმართ.

ამ თვალსაზრისით რობერ დე სენ-ლუს, გერმანტა გვარის ახალგაზრდა გამგრძელებლის, პიროვნება წარმოადგენს იმ გამამთლიანებელ, გამაერთიანებელ ფენომენს, რომელშიც მისი ეპოქის "გონების დაბნელების" ეპიდემია დაიძლევა. საფრანგეთისა და მთელი ევროპული არისტოკრატიის ეს ერთ-ერთი უბრწყინვალესი შტოს შთამომავალი გააფთრებული ანტიებრაულ-ანტიდრეიფუსარული კამპანიის ისტერიას საკუთარ, მისი წრისათვის სრულიდ საწინააღმდეგო პოზიციას უპირისპირებს და ბოლოს ცოლად ებრაელ ქალს ირთავს; ხოლო გაცხარებული ანტიგერმანული ფსიქოზის (პირველი მსოფლიო ომის წლებში) დროს ეს ფრონტზე მეგრძოლი

ბრწყინვალე ფრანგი ოფიცერი ყოველგვარი შინაგანი შებოჭილობის გარეშე თავისუფლად საუბრობს გერმანულ კულტურაზე, "რადგან მას ზურგში დარჩენილთაგან განსხვავებით გერმანული სახელების წარმოთქმის შიში არ ჰქონდა" [9, გვ.754]. ნებისმიერ გერმანულ ნაწარმოებზე საუბრისას სათაურს ყოველთვის ორიგინალის ანუ გერმანულ ენაზე ასახელებდა და რაც მთავარია, ნიცშეს ფილოსოფიაზე აღზრდილი, მოუთმენლად ელოდა ევროპული კულტურის "სამვარსკვლავედის" ერთ-ერთი მნათობის -- ვაგნერის ოპერის დაბრუნებას პარიზში, რომელიც ომმა გააძევა საფრანგეთიდან და ხუმრობით ლამის გერმანელების შემოსვლას ნატრობდა ქალაქში (Il faut décidément de l'arrivée des Allemand pour qu'on puisse entendre du Wagner à Paris), რათა კვლავ ვაგნერის მოსმენა გამხდარიყო შესაძლებელი [იხ. 9, გვ. 754, 758]. სწორედ ნიცშე და ვაგნერი წარმოადგენენ დე სენ-ლუს მიერ შესისხლხორცებული "ლიბერალური კულტურის" (culture libérale) [9, გვ.752] ქვაკუთხედს.

თუკი ანტიგერმანული ფსიქოზით შეპყრობილ პარიზში ხუმრობით ლამის გერმანელების ოკუპაციას ნატრობდნენ, ვაგნერის მოსმენა რომ გამხდარიყო შესაძლებელი, გერმანიაში ბერლიოზისა და ვაგნერის მუსიკის ერთ პროგრამაში გაერთიანება ესახებოდა "პატრიოტ" განათლებულ ფილისტერს ცუდი გემოვნებისა და მაგნე პოლიტიკური ტენდენციის გამოვლინებად, რასაც მისი სიტყვებით: "ფრანგულ-გერმანული შერიგებისა და პაციფიზმის" სუნი უდიოდა (eine Geschmacklosigkeit, die überdies nur schlecht eine politische Tendenz verberge. Allzusehr sehe sie nach deutsch-französischer Verständigung und Pazifismus aus [3, S.606]. ამ კონტექსტში კი ვაგნერ-ბერლიოზის "უგემოვნებობად" გამოცხადებული სიმბიოზი უბრალოდ მხოლოდ ესთეტიკური თვალსაზრისით კი არ არის დაუშვებელი, არამედ პოლიტიკურად ანგაჟირებული "ქეშმარიტი პატრიოტისთვის" სრულიად დამღუპველი პაციფისტური სულისკვეთების მატარებელია.

გერმანიაში ამ პრინციპების მქადაგებელს ფრანგულ-გერმანული წარმომავლობის (დედით ფრანგი, მამით გერმანელი) ცნობილი მწერალი ქალის, ანეტე კოლბის, მსგავსად, რომელიც თავდაუზოგავად და მიზანმიმართულად იბრძოდა ამ ორი ერის მშვიდობიანი თანაცხოვრებისა და ურთიერთდაახლოებისათვის, სერიოზული სირთულეები ელოდა. ამის დასტურია თუნდაც ის, რომ 1915 წლის იანვარში, დრეზდენში, ევროპის ხალხთა ურთიერთგაგებისა და თანხმობის შესახებ წაკითხული მოხსენების შემდეგ, რომელმაც დიდი მღელვარება გამოიწვია, ბავარიის საომარ საქმეთა სამინისტრომ (Kriegsministerium) "ძირგამომთხრელი პაციფისტური საქმიანობისთვის" ანეტე კოლბის, წინააღმდეგ 1916 წელს მთელ რიგ სადამსჯელო ღონისძიებებს მიმართა, რის შედეგადაც მისთვის მიმოწერისა და მოგზაურობის აკრძალვასაც კი მიაღწია. მხოლოდ ვალტერ რათენაუს თანადგომის წყალობით მოახერხა მან შვეიცარიაში ემიგრირება. ამ გაზედული მწერალი ქალისლიტერატურულ პორტრეტს ვხვდებით "დოქტორ ფაუსტუსში", რადგან ჟანეტ შოიერლის პერსონაჟში სწორედ ანეტე კოლბის რეალური ისტორიული ფიგურის ამოცნობა არ არის რთული.

ამრიგად, ევროპისათვის ერთ-ერთ ყველაზე ტრაგიკულ პერიოდში, პირველი მსოფლიო ომისწლებში, ფრანგულ-გერმანული შერიგებისკენ ნებისმიერი მოწოდება მუხანათობად

აღიქმებოდა და ლამის არაპატრიოტულობის ტოლფასად ცხადდებოდა. საინტერესოა, რამდენად მისაღები იქნებოდა ამ დრამატულ ეპოქაში ერთი "კარგი ევროპელის", შარლ დე გოლის, უფრო გვიანდელი მოსწრებული გამონათქვამი იმის თაობაზე, რომევიოპა ხორცის კერძია, რომელშიც ხორცისაფრანგეთი და გერმანიაა ბენელუქსის სოუსით, ხოლო იტალია კი ბოსტნეული.[შდრ. 11]

"დოქტორ ფაუსტუსის" მთავარ თემას, როგორც ცნობილია, "გერმანული ტრაგედია" წარმოადგენს, რომელიც ორგანულადაა გადაჯაჭვული მუსიკასთან, უფრო სწორად კი, ამ ტრაგედიაში მუსიკის როლის გააზრებასთან. აქ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, საქმე ეხება "გერმანული ტრაგედიის" დაბადებას მუსიკის სულიდან. ესაა ერთგვარი ლიტერატურული მცდელობა პოეტური ენის მეშვეობით არა მარტო მუსიკა იქნეს მოთხრობილი და გადმოცემული, არამედ ამ მუსიკის დანიშნულებაც განისაზღვროს გერმანიის ისტორიაში. სწორედ ამიტომაც წარმოადგენს, პირველი და მეორე მსოფლიო ომების ფონზე, კულტურპოლიტიკური თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო მოვლენას, განსჯა, საკონცერტო პროგრამის შედგენის პრინციპის თაობაზე. ნიშანდობლივია, რომ ვაგნერისა და ბერლიოზის მუსიკალურ ნაწარმოებთა ერთ საკონცერტო პროგრამაში ერთმანეთის გვერდიგვერდ მოქცევას, კაცთმომღლე რასისტული ამპარტავნებისა და ანტიჰუმანურ-ანტიდემოკრატიული ესთეტიციზმის სულით გაჟღენთილი "კრიდვისის წრის" (Kridwiß-Kreis) ის ერთ-ერთი ნაკლებად სიმპატიური პერსონაჟი ეწინააღმდეგება, რომელიც აშკარად სიმბოლური დატვირთვის გვარს, ჰოლცშუერ, ატარებს.

საქმე ის არის, რომ სიტყვასიტყვით ჰოლცშუერ (Holzschuher)ხის ფეხსაცმელას ნიშნავს. ამ შემთხვევაში გადამწყვეტია სიტყვა „ხე“ (Holz), ვინაიდან ეს აშკარა ალუზიაა ფრანგული ენის იმ ეთნოფოლიზმზე, **boche**, რომელმაც 1870 წლიდან, ანუ საფრანგეთ-გერმანიის სამხედრო კონფლიქტიდან მოყოლებული, მოიკიდა ფეხი ფრანგულ ენაში, ხოლო პოპულარობის მწვერვალს პირველი მსოფლიო ომის დროს მიაღწია და თავის მხრივ,გერმანული ეთნოსის დამამცირებელ სახელწოდებას წარმოადგენდა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდშიც კი. XIX საუკუნეში ფრანგული გამოთქმა *tête de boche*ნიშნავდა აგრეთვე *tête de bois*-ს და შეესაბამებოდა გერმანულ *Holzkopf*-სანუ „ხისთავიანს“.ამ პოლიტიკურად ანგაჟირებული გერმანელი ფსევდოინტელექტუალისთვის მსგავსი სახელის –ჰოლცშუერ (Holzschuher)ანუ ხის ფეხსაცმელას – დარქმევით, თომას მანი შეეცადა სწორედ ფრანგული პერსპექტივიდან დანახული ხისთავიანი **boche**წარმოეჩინა, რომელიც ყველაფერში პოლიტიკურ ხრიკებსა და გერმანული იდეის ღალატს ეძებს.

ფრანგულ-გერმანული შერიგების წინააღმდეგ ამხედრებული "პატრიოტი" პროფესორი ჰოლცშუერი, "სულიერი სიწმინდის" აღდგენას ქადაგებს. ამ მიზნითკი, ორკესტრის სათავეში არა ეროვნული თვალსაზრისით არასანდო (national unzuverlässig) პაციფისტი და რესპუბლიკელი ვიგინდარას დაყენებას, არამედ ეჭვმიუტანლად გერმანული სულისკვეთებით (unzweifelhaft deutscher Gesinnung) [3 გვ.606] გამსჭვალულ ადამიანს ითხოვს, ვისაც არც სურვილი და არც ცდუნება არ გაუჩნდებათუნდაც, ვაგნერისა და ბერლიოზის ხელოვნების ერთ პროგრამაში მოქცევით, თანამემამულეებს ფრანგულ-გერმანული შერიგებისკენ უბიძგოს.

საგულისხმოა ის გარემოება, რომ მეოცე საუკუნისევროპულ ინტელექტუალურ”დიდ” რომანში, პრუსტთან იქნება ეს, თუ თომას მანთან, მუსიკისა და პოლიტიკის ურთიერთმიმართების თემატიზაცია იმთავითვე ვაგნერის სახელს უკავშირდება. ნიშანდობლივია, რომ ვაგნერის სახელი დღემდე განუყრელია პოლიტიკისგან, ვინაიდან ის იმ რთული კულტურპოლიტიკური პრობლემის განსახიერებაა, რასაც შეიძლება მუსიკა და ტაბუ ეწოდოს. საქმე ის არის, რომ ჰიტლერისნაცისტური რეჟიმისთვის ესოდენ სასურველი ანტისემიტური პოზიციისა და გამონათქვამების გამო, რაც ვაგნერის ტრადიციულ რეცეფციაში მის ”ანტისემიტურ ჟურნალიზმად” მოიხსენიება, სწორედ ვაგნერის სახელს ადევს დღემდე ისრაელში ტაბუ. დაუწერელი კანონის თანახმად, ისრაელში მისი მუსიკალური ნაწარმოებების საჯარო შესრულება თითქმის შეუძლებელია და ამ ტაბუს დარღვევის ნებისმიერი მცდელობა როგორც წესი, გააფთრებულ წინააღმდეგობასა და პროტესტს აწყდება. ამის ნათელი დადასტურებაა თუნდაც ის ხმაურიანი სკანდალი, რაც ჩვენი საუკუნის დასაწყისში, 2001 წელს, დანიელ ბარენბოიმის მიერ ისრაელში ბერლინის სახელმწიფო კაპელის გასტროლების დროს ვაგნერისეული ”ტრისტანი და იზოლდას” ნაწყვეტის შესრულებას მოჰყვა. საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ ქნესეტის აღმზრდელობითი კომიტეტის რამოდენიმე წევრმა ბარენბოიმის პერსონა ნონ გრატად გამოცხადება მოითხოვა, ოღონდ მათ ხმათა უმრავლესობის მოპოვება ვერ მოახერხეს.

ამ ტაბუს დარღვევა გარკვეულწილად მოგვიანებით მაინც მოხერხდა, როცა 2010 წლის ნოემბერში ისრაელში ვაგნერის პირველი საზოგადოება შეიქმნა, ხოლო ერთი წლის შემდეგ (2011) კი, ვაგნერის მუსიკის დედაქალაქში, ბაიროითში, ისრაელის ორკესტრმა (Israel Chamber Orchestra) შეასრულა *Siegfried-Idyll*, რასაც ისრაელში კვლავ არაერთგვაროვანი რეაქცია მოჰყვა.

უკვე მრავალი წელია ბარენბოიმის ძალისხმევა მიმართულია კულტურისა და მუსიკის მეშვეობით ურთიერთდაპირისპირებულ ერებს შორის მტრობის დაძლევისკენ. პირველ რიგში საუბარია, იმ ისტორიულად მნიშვნელოვან მომენტზე, როცა მან 1999 წელს თავის მეგობართან, პალესტინელ ლიტერატურათმცოდნესთან, ედვარდ საიდთან, ერთად საქვეყნოდ ცნობილი ორკესტრი, ”დასავლურ-აღმოსავლური დივანი” (West-Eastern Divan Orchestra) ჩამოაყალიბა, რომლისსახელწოდება გოეთეს ამავე დასათაურების გენიალურ ნაწარმოებს, West-östlicher Divan, უკავშირდება. ნიშანდობლივია, რომ როდესაც ბარენბოიმმა და ედვარდ საიდმა, უახლესი ეპოქის ამ ორმა გამორჩეულმა ინტელექტუალმა, მათი პირმშოს სახელის შერჩევისას გოეთეს შემოქმედებას მიმართეს, ეს სრულიად გაცნობიერებული ნაბიჯი იყო, რადგან სამყაროს აღქმის განმანათლებლური უნივერსალიზმის წყალობით, სწორედ გოეთე აღმოჩნდა ის ერთ-ერთი პირველი, ვინც ჰაფეზის სპარსული ლექსის კეთილხმოვანება ევროპულ კილოზე გააწყო და დასავლურ ჰანგზე აამღერა. მან აღმოსავლური პოეზიის მუსიკას არა მხოლოდ განუმეორებელი ჟღერადობა მიანიჭა, არამედ ევროპელთა უდიდესი უმრავლესობისაგან განსხვავებით, ცდუნებასაც გაუძლო და ათასგვარი კლიშეებით დახუნძლული ფსევდოაღმოსავლური ”ჰიბრიდის” შექმნას და აღმოსავლეთის ერთგვარბალაგანიზაციას (carnival hoochy-kooch)თავი აარიდა, რასაც თვით ვერდის გენიალური ”აიდაც” კი ვერ გადაურჩა[10, გვ.146-147].

იმის წყალობით, რომ გოეთე აღმოსავლური ჰანგის ფასადურიმიტაციას კი არ ესწრაფვოდა, არამედ მან აღმოსავლური მელოდიის გამოწვევას საკუთარი დასავლური ლექსით უპასუხა, ვაიმარელმა კლასიკოსმა თავის ”დასავლურ-აღმოსავლურ დივანში” კულტურათა დიალოგის გენიალური ნიმუში შექმნა. სწორედ ამ დიალოგის გაგრძელებას ცდილობს ამავე სახელწოდების ორკესტრიც, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ ახალგაზრდა მუსიკოსები ისრაელიდან, პალესტინის ავტონომიური რეგიონებიდან, ლიბანიდან, ეგვიპტიდან, სირიიდან, იორდანიიდან და ესპანეთიდან. ამ, ”მუსიკის დესპანად” (“Ambassador of Music”) წოდებული ორკესტრის მიერ 2005 წელს რამალაში გამართული გახმაურებული კონცერტი იქცა ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტში დაპირისპირებული ერების მუსიკის მეშვეობით ურთიერთდაახლოების პირველ სერიოზულ და უნიკალურ მცდელობად. შესაბამისად, ესოდენ სიმბოლური სახელწოდების მატარებელი ორკესტრი უკვე აღარ გვევლინება წმინდა მუსიკალურ პროექტად, ვინაიდან ის კარგა ხანია გასცდა ხელოვნების საზღვრებს და კულტურათაშორისი დიალოგის ერთგვარ ფორუმად იქცა. გენიალურად შედგენილი საკონცერტო პროგრამის წყალობით კი, მუსიკის ჯადოსნურ სამყაროში, რომელშიც სრულიად უჩვეულო, კულტურული სიყრუის მკურნალი ეთიკაა გამეფებული, ამ მუსიკით გაცხადებული განსაკუთრებული მორალური ხედვის დამსახურებით, გაერთიანებული აღმოჩნდებიან როგორც მრავალეროვანი შემსრულებლები, ისე მრავალეროვანი მსმენელები. ესაა შესანიშნავი მაგალითი იმის, თუ როგორ შეიძლება მუსიკისა და პოლოტიკის ურთიერთქმედების კონსტრუქციულად წარმართვა. ოღონდ ეს ხელოვნების პოლიტიკური კონიუნქტურისგან უპირობოდ გათავისუფლებას გულისხმობს.

ლიტერატურა:

1. Mann Th. (1956) Adel des Geistes. In: Gesammelte Werke, Berlin. Bd.10
2. Mann Th. (1968) Betrachtungen eines Unpolitischen, Frankfurt a. Main
3. Mann Th. (1975): Doktor Faustus. Berlin und Weimar
4. Nietzsche Fr, (1980) Jenseits von Gut und Böse / Zur Genealogie der Moral, in Sämtliche Werke in 15 Bänden, hrsg. von Giorgio Colli and Mazzino Montinari, Berlin/New York, Walter de Gruyter, Bd.VI-2
5. Proust, M, (1954) À la recherche du temps perdu ; Le côté de Guer, qntes. *Paris*
6. Proust, M, (1954) À la recherche du temps perdu ; Sodome et Gomorrhe *Paris*
7. Proust, M, (1954) À la recherche du temps perdu ; La Fugitive. *Paris*
8. Proust, M, (1954) À la recherche du temps perdu ; La Prisonnière. *Paris*
9. Proust, M, (1954) À la recherche du temps perdu ; Le temps retrouvé. *Paris*
10. Said E. (2007), Culture and Imperialism, (London)
11. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46209564.html> (DER SPIEGEL 51/1967)
12. ნინო ფირცხალავა, თომას მანის შპენგლერის წინააღმდეგ, ახალი პარადიგმები #2, თბილისი, 1999 (22-40)

The concert programme and the two World Wars in the European novel of the 20th century

Abstract

Within the "great" European intellectual novel of the 20th century between the two World Wars, the debate about the principles of designing concert programmes is a phenomenon of particular cultural political importance. In our case the dispute concerns the stringing together of the works of the French composer Hector Berlioz and of the German Richard Wagner in one concert programme, i.e. the subject of debate is Wagner versus Berlioz. We can find this problem in the Marcel Proust's cycle "In Search of Time Lost" as well as in Thomas Mann's "Doktor Faustus".

საკვანძო სიტყვები: საკონცერტო პროგრამა, ორი მსოფლიო ომი, XX საუკუნე, ევროპულ რომანი
Key words: concert programme, two World Wars, XX century, European novel

ნინო ფხაკაძე

აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

ალუზიური სათაური როგორც ინტერტექსტუალური ტიპი

ადამიანის ნააზრევს, როგორც გამონათქვამს, გამოხატულებას, ტექსტს, როგორც ენობრივ-სტრუქტურულ ერთეულს, მსგავსი ერთეულებისაგან გამომარჩევს ნომინაცია. იგი სახელდებით ფორმდება როგორც აზრობრივ-ემოციური ერთეული, კულტურული კონტექსტის ინტერპრეტაცია, ეთნომენტალური ბუნების წარმომჩენი. როგორც ცნობილია, ნომინაცია სათაურით ხორციელდება. ამიტომ სათაურის ბუნების, სტატუსის, ფუნქციისა თუ ინტერპრეტაციის გააზრებას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.

სათაურის ფენომენი დიდი ხანია იწვევს მკვლევართა ყურადღებას. გარკვეულია ისიც, რომ თავდაპირველი ნომინაციური ფუნქცია სათაურისა, მხოლოდ სხვათაგან გამორჩევის შესაძლებლობა (პირობითი სათაურები, ტექსტის დასაწყისი სიტყვები...), თანდათან შეცვალა ღირებულებითმა მიდგომამ, რაც გამოიხატა სათაურის ტექსტთან მიმართების აქტუალიზებით. შესაბამისად, სათაური, ერთი მხრივ, გააზრიანდა როგორც ტექსტის სტრუქტურულ-კომპოზიციური ელემენტი, მეორე მხრივ – როგორც მთლიანი ტექსტის რეპრეზენტაცია. სათაურის სტატუსის ამგვარმა განზოგადებულმა გაგებამ განაპირობა მისი მრავალფუნქციურობა. მაგალითად, მკვლევარი თამარ ტალიაშვილი აღნიშნავს, რომ „ბეჭდვის შემოღების შემდეგ სათაურს რამდენიმე ფუნქცია დაეკისრა: 1)

სარეკლამო, მაგალითად „დამაკვირდი“. ასეთი იყო ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოცემული აფორიზმების კრებულის სათაური; 2) შემფასებელი-დამახასიათებელი: „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“, „კაცია-ადამიანი?!“, „განდეგილი“, „დიმიტრი თავდადებული“; 3) კომპოზიციურ-შინაარსეული: „გლახის ნამბობი“, „მგზავრის წერილები“, „ჩემი თავგადასავალი“; 4) დედააზრის მაჩვენებელი: „ძუნწი“, „გაყრა“ და „სხვა“ (თამარ ტალიაშვილი 2012).

აღნიშნული კლასიფიკაცია არსებითად მხატვრულ ტექსტებს მიემართება, თუმცა მისი განზოგადება და სხვადასხვა ტიპის ტექსტთან დაკავშირება (შესაბამისი სპეციფიკის გათვალისწინებით) შესაძლებელია. ცხადია, ყველა ფუნქციაში აქტუალიზებულია ტექსტთან მიმართება. სათაური ავტორის შეხედულების, მსოფლხედვის მათემატიკურებელია, სხვაგვარად, სათაური აზრის ერთგვარი ინტერპრეტაციაა, რაც გამოიხატება მისი როგორც ნომინაციური ერთეულის კონცეპტუალური დატვირთვით, როცა სათაური აცოცხლებს ავტორის იდეას, კონცეპტს დაიქცევა ესთეტიკური ეფექტის მაფოკუსირებელ ელემენტად.

საყურადღებოა სათაურის ამგვარი კლასიფიკაცია: „გარე მიმართულების სათაური, რომელიც მკითხველისკენაა მიმართული და მის ემოციებზე ზემოქმედებს, შიდა მიმართულების სათაური, რომელიც მიემართება ტექსტს და ცხოველმყოფელობას ანიჭებს ენის პარადიგმატულ საშუალებებს, მონაწილეობს ტექსტის სემანტიკურ და კომპოზიციურ ორგანიზებაში (გია ჯოხაძე 2012). ამგვარი კლასიფიკაცია ემყარება ფუნქციის გარეგანი და შინაგანი მახასიათებლების დომინირებას.

მიმართება ტექსტის იდეურ-თემატურ არსსა და სათაურს შორის სხვადასხვაგვარია: ექსპლიციტური (ზედაპირული), როცა სათაური აღიქმება როგორც სიუჟეტზე/ამბავზემათემატიკური შეტყობინება; იმპლიციტური – ღრმა, ქვეტექსტური, როცა ავტორის სათქმელი ტექსტისა და სათაურის მიმართებით ცხადდება. ეს უკანასკნელი ანალიზისას ფართო კულტურულ კონტექსტს საჭიროებს, საერთო ფონურ ცოდნას ითვალისწინებს. ახალი ინფორმაციის მიმანიშნებელი ძალა ინტერტექსტუალური მიმართებების რეალიზებით წარმოჩნდება. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებულ ფუნქციას იძენს ალუზია, როგორც ინტერტექსტუალური ფენომენი. შესაბამისად, ალუზიური სათაური – როგორც ინტერტექსტუალური ტიპი – კარგად წარმოაჩენს ტექსტის იდეის ინტერპრეტაციის მეტონიმიურ ბუნებას – ნაწილის მეშვეობით მთელის აღქმის შესაძლებლობას. აზრი აღიქმება ფართო ისტორიულ-ფილოლოგიურ ჭრილში, მეგაკონტექსტის ფარგლებში (ნ. მარტაშვილი 2004).

ცნობილია, რომ ნებისმიერი ტექსტი ინტერტექსტუალური კავშირების გადაკვეთის წერტილია. საზოგადოების სულიერი გამოცდილება ქმნის მთლიანობას, რომელიც კონტექსტების ერთობლიობის სახით ინტერპირდება ტექსტში. ტექსტის აზრობრივი ველი კულტურული მეხსიერების ნაწილია. მისი გაცოცხლება მკითხველის ფონური ცოდნის საფუძველზე ხდება. ალუზიური ინტერტექსტუალურობის ნათელი გამოვლინებაა. ამ სტილისტური ფიგურით განხორციელებული მინიშნება გაიაზრება როგორც ავტორის რეპლიკა. სათაური ტექსტის იდეის მაფოკუსირებელია. ალუზიური სათაურით

მინიშნებული და თანამედროვე კონტექსტით გაცხლებული მნიშვნელობა ტექსტის იდეური გასაღები შეიძლება აღმოჩნდეს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ სათაური თავად წარმოადგენს კომუნიკაციური ღირებულების მქონე ტექსტს (გურამ ლებანიძე 2004), რაც თანამედროვე ურთიერთობების ინტერაქტიულობას გახაზავს. ენობრივი კოლექტივის წარმომადგენელი საკუთარ მეტყველებაში ავლენს კოლექტიური კულტურის ფასეულობებს. ავტორიც და მკითხველიც ამ ერთიანობის მონაწილეები არიან. ერთიანობა ტექსტთა ურთიერთკავშირით, მათი აღქმის ადეკვატურობით მიიღწევა. ალუზია მთლიანობის შემქმნელი და გამომხატველი საშუალებაა ერთდროულად. ალუზიური სათაურის ეფექტურობა განისაზღვრება ურთულესი ამოცანის გადაჭრით: უზრუნველყოს ავტორის გამონათქვამის მკითხველისეული გაგება, რაც ძველისა და ახლის შედარება-დაპირისპირების თუ შერწყმის ნიადაგზე უნდა აღმოცენდეს (Ю. М. Лотман 1992).

მსჯელობის ნათელსაყოფად სხვადასხვა ტიპის ტექსტებს განვიხილავთ. მათი ანალიზის შედეგად გამოიკვეთება თითოეულისათვის ნიშანდობლივი თავისებურებები. კერძოდ, მხატვრულ ტექსტში შესაძლებელია ალუზიური სათაურის ინტერტექსტუალური ტიპი გამოყენებული იყოს ინფორმაციული ფუნქციით, ავტორის იდეის სიღრმისეული ინტერპრეტაციისათვის, რაც ეფუძნება ადამიანთა ერთობის – როგორც კულტურული მთლიანობის – ტრადიციული და პერსპექტიული ასპექტების შერწყმას, როგორც წარსულზე დაფუძნებული ახლის ინოვაციურ გამოხატვას.

პუბლიცისტურ ტექსტებსა და ბლოგებში ინტერტექსტის ჩართვა ერთგვარად სარეკლამო ფუნქციის მქონეა, ხასიათდება ავტორის თავისუფალი მიდგომით და ასოციაციური კავშირების მაქსიმალური ღიაობით. ასეთი სათაური გასაგები ხდება მხოლოდ ტექსტის წაკითხვის შემდეგ. მოულოდნელობის ხარისხი აქ უფრო მაღალია, ვიდრე მხატვრულ ტექსტში. ზოგჯერ კავშირი წყარო ტექსტსა და მიმდინარე ტექსტს შორის ძნელი დასადგენია, მიმართება ავტორისა და მკითხველის დანალექ ფონურ ცოდნას ეფუძნება და ფსიქოლოგიურ-ემოციური დატვირთვა აქვს, აგრესიის, დაცინვის, გამარჯების, მოწოდების ელფერი ახლავს.

„ო, ენავ ჩემო...“ – ასეთია ერთ-ერთი ბლოგის სათაური (ნოდარ ლადარია, www.tabula.ge). ქართულ ენობრივ-კულტურულ სივრცეში ირ. აბაშიძის ცნობილი ლექსის იდეური დატვირთვა – ქართული ენის მნიშვნელობის, როლისა და მისდამი დამოკიდებულების გამოხატვა – ბუნებრივად არის დამკვიდრებული. ბლოგის შინაარსი განსხვავებულია. კავშირი წყარო ტექსტსა და მიმდინარე ტექსტს შორის ერთი შეხედვით დარღვეულია. სათაურის იმპლიკაციური აფექტი პოლიტიკური ირონიაა. კომუნიკაცია განიხილება არა მხოლოდ წარმოთქმის სიზუსტედ, არამედ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ-ფილოსოფიურ ფენომენად. გამოხატულების დეფექტურობა (ო, ენავ ჩემო) სოციალური მიმართებების ხარვეზის ნიშანია, რაც თავის მხრივ მსოფლხედვის და კულტურული ხედვის ცვლილებებით შეიძლება იყოს გამოწვეული. თუმცა საცნაურია ალუზიურ-სიღრმული კავშირი ინტერტექსტუალური თვალსაზრისით: ენა მენტალური ხატია, მისით რეალიზებული კომუნიკაცია – კულტურული მიმართების გამომხატველი.

დეგრადირებული ენობრივი გამოხატულება დეგრადირებული მენტალობისა და გაუკუღმართებული სოციალური ურთიერთობის სიმბოლოა.

„აი ია“ ქართულ სიტყვათხმარებაში საერთო ღირებულებების მქონე კოლექტივის საყოველთაო, აუცილებელ, ჭეშმარიტების გამოხატველ პოსტულატებს გულისხმობს. ეს მარტივი კონსტრუქცია ერთდროულად ლაკონურობის, სიცხადისა და სიღრმის სიმბოლოა. იაკობ გოგებაშვილის ტექსტის ალუზია ამავე სათაურის („აი ია“) ბლოგში (დათო კოვზირიძე, [www. tabula.ge](http://www.tabula.ge)) პირდაპირი გაგებით არის მოხმობილი. ავტორი ცდილობს საზოგადოებას შეახსენოს, რომ ზოგჯერ ჭეშმარიტების გაცნობიერება ერთი შეხედვით მარტივი, ადვილად გასაგები ფორმულებით უნდა დავიწყოთ. ნიშანდობლივია თვით ავტორის განმარტებაც: „შემოვდივარ წინადადებით – სამოქალაქო საზოგადოების შექმნისთვის საჭირო ანბანით დავიწყოთ ურთიერთობა. მარტივად და პრიმიტიულად, ნუ მოგვერიდება ამის. რაც უფრო სწრაფად წავიკითხავთ „თხა და გიგოს“, მით მალე გავიგებთ, რა არის კარგი და რა – ცუდი...“. ამას მოსდევს „მორალური ანბანიც“: კარგია, როდესაც ადამიანები ერთმანეთს ხშირად ეუბნებიან – გამარჯობა, ნახვამდის, გმადლობ, რა კარგად გამოიყურები, თუ შეიძლება, მიყვარხარ, მომწონხარ, უკაცრავად, მენატრები. ბოლმა, აგრესია, ფარისევლობა, უპატივცემულობა და ზიზღი ძალიან ცუდია. ქუჩაში ფურთხება, თან ასეთი სიხშირით და ენერგიულობით, სირცხვილია. კიდევ უფრო საძაგელი სანახავია, ცხვირის უცხვირსახოცოდ, ჰაერში გატყორცნით მოხოცვა. ასე არავინ იქცევა დედამიწის ზურგზე. რაც მაგრები ვართ, ქართველები ვართ – ეს ტყუილია. ქართველები მაგრები არ ვართ. ჯერჯერობით. ბანაობა კარგი და აუცილებელი გახლავთ. წვერგაპარსული კაცი გაუპარსავზე უფრო კარგი შესახედავია. მძლოლეზო, გაატარეთ ფეხით მოსიარულები. ფეხით მოსიარულებო, ნუ იბნევით, როცა მძლოლი გატარებთ და ცოტა სწრაფად გაიარეთ. ფერადი ტანსაცმელი არ „ტეხავს“. პირიქით.... „გაკენწვლის, საზოგადოების გამოფხიზლების, ერთგვარი ირონიის ნიშანი აქაც საცნაურია.

ალუზიური სათაურის ინტერტექსტუალურ ტიპს თანამედროვე პუბლიცისტიკაც იყენებს. მაგალითად, სახარებისეული ტექსტის ალუზიაა ერთ-ერთი პუბლიცისტური ტექსტის სათაური: „მარიამი და მართა – *vita contemplativa* და *vita activa*“ (ზაზა შათირიშვილი, [www. kalmasoba.com](http://www.kalmasoba.com)). ცნობილია, რომ მარიამი მარადიულობის ჭკრეტის, ხოლო მართა საწუთისოფლო საზრუნავის სიმბოლოა. ავტორი ამ სიმბოლოების ინტერპრეტაციას ახდენს დიაქრონიულ ჭრილში, რაც ამართლებს სათაურით მოტივირებულ მკითხველის მოლოდინს. ტექსტის შინაარსი ალუზიის ლოგიკური განვითარებაა. ავტორის ანალიზის მიხედვით, მარიამი ანტიკური მჭკრეტელობის, ქრისტიანული სულიერი ვარჯიშების, ბერმონაზვნული ცხოვრების, საშუალო საუკუნეების არისტოკრატიული მოცალოების გამოხატულებაა, მართა – აქტიური ცხოვრებისა, რომელიც კაპიტალისტური სულისკვეთებისგან განცალკევების შემდეგ თავისთავად ღირებულებად იქცა და ბენჯამინ ფრანკლინის ფორმულით შეფასდა: „დრო ფულია“. ცნობილი ინფორმაციის თანამედროვეობასთან კავშირი ტექსტში საინტერესოდ იკვეთება. ავტორი აცხადებს, რომ „მოცალოებამ და ქმნამ სოციალურ-კულტურულ ცხოვრებაში ადგილი შრომასა და დასვენებას დაუთმო, ხოლო შრომისა და დასვენების ჰორიზონტი კალენდარული დრო გახდა. ასე წარმოიშვა

„ყოველდღიურობის ფენომენი“, რაც არც ანტიკურობაში არსებობდა და არც საშუალო საუკუნეებში“. გამართლებულია ავტორისაგან ალუზირებული ტექსტის იდეური ქსოვილის თანამედროვე ინტერპრეტაციის ადეკვატურობაც: „მოცალოებისა და მჭვრეტელობის – სულიერი ვარჯიშების, სამონასტრო ცხოვრების წესის რედუქცია იმის მიზეზი შეიქმნა, რომ სულ უფრო და უფრო გაუგებარი გახდა მოცალოების ჭეშმარიტი შინაარსი. მოცალოება მჭვრეტელობის გარეშე ცარიელი და უსაგნო დროის, „დროის დაკარგვისა“ და „ფუქსავატობის“ სინონიმი გახდა“.

პუბლიცისტური ტექსტის სათაური „დონკიხოტოკრატია“ (ლექსო ლეკიაშვილი, www.kalmasoba.com) მიაწინებს ავტორის მიზანდასახულობაზე, ალუზირებული წყაროში გამოხატული იდეის „ვაი გააზრებით“ გამოწვეული ხელოვნური მტერმოძულებობა დასაძრახად წარმოგვიდგინოს. ნაცნობი ტექსტის ახალ რეალობასთან კავშირის გასამყარებლად ტექსტს ასეთი ეპიგრაფი აქვს წამძღვარებული: „ნებისმიერ პატარა სიმყრალეს, რომელი ცვენტილატორს ებრძვის, თავი დონკიხოტი ჰგონია!“ (სტანისლავ ეჟილესი). შემდეგ ავტორი აკრიტიკებს მარაზმად ქცეულ „რადაცასთან“ ბრძოლის მუდმივ სურვილს, მაგალითისათვის: „სხვადასხვა კონფესიების სასულიერო დღესასწაულები ჩვენში უნდა გამოცხადდეს თურმე საეროდ“. იგი აცხადებს: „მეახლა 28 წლის ვარ და რაც თავი მახსოვს, უკვე მეხუთედ ვცვლით ეროვნულ დღესასწაულებს - ზოგს ვაუქმებთ, ზოგს ვაწესებთ, ზოგს ვიგონებთ, ზოგს სხვისგან ვიღებთ... ხანდახან ისეც გამოდის, რომ ზოგიერთის აღნიშვნასაც ვერ ვასწრებთ, ისე ვაუქმებთ“.

მსგავსი მიზანდასახულობისაა ალუზიური სათაურის ინტერტექსტუალური ტიპის გამოყენება სხვა პუბლიცისტურ წერილებშიც: „ამაოების ბაზარში დაქოქილი საათი“ (ვასილ მაღლაფერიძე, www.kalmasoba.com), „ყივჩაღის პაემანი ფეისბუქში“ (დავით ზურაბიშვილი, www.kalmasoba.com). მათში სათაურისა და ტექსტის დაკავშირების მრავალფეროვანი გამა ახალი ინფორმაციის გაცნობიერების შესაძლებლობას იძლევა. აქ წყარო ტექსტი მიმდინარე ტექსტის შინაარსთან დასაპირისპირებლადაც კი არის გამოყენებული. ეფექტი შეუსაბამობის აქცენტირებაზეა დამყარებული, რომელიც ქრონოლოგიური, ვითომდა პარალელური, მოვლენების განსხვავებულობით არის განსაზღვრული. როგორც ვხედავთ, ამ ეფექტის მისაღწევად თანამედროვე სიტყვახმარებაში გააქტიურებული ლექსიკური ერთეულები არის ჩართული (დაქოქილი, ფეისბუქში).

მხატვრული ტექსტები საკაცობრიო ღირებულებათა ხატოვანი გარდათქმავ. ღირებულებათა მარადიულობას სიტყვაკაზმული მწერლობის შინაგანი და უწყვეტი კავშირი წარმოაჩენს. ლევ ტოლსტოის საყოველთაოდ ცნობილი ნაწარმოები „ომი და მშვიდობა“ ადამიანური ყოფის განმსაზღვრელი სიმშვიდისა და საფრთხის მუდმივ მონაცვლეობას ეხება. თამარი ფხაკაძის ნაწარმოების სათაური „ომი თუ მშვიდობა“ (www.lib.ge) მარადიული პრობლემის ალუზიას წარმოადგენს. მასში დინამიური სიუჟეტის მხატვრული სისადავით და ერთგვარი მოულოდნელობებით განვითარება ინტერტექსტუალურ კონტექსტში გაიაზრება. ვფიქრობთ, სათაურში ლექსიკურ ერთეულთა დამაკავშირებელი გრამატიკული ელემენტის შეცვლა (და - თუ) ავტორის მიზანდასახულობის ადეკვატურია. მწერალი მკითხველს ომისა და მშვიდობის

პირობითობაზე მიანიშნებს. ომში წასვლის მსურველი ქალისა და სამხედრო პირის დიალოგები მინიტექსტებად შეიძლება განვიხილოთ. ანტონიმური ლექსიკური ერთეულებით გამოხატული საპირისპირო მნიშვნელობების გაერთგვაროვნება მხოლოდ ფანტაზიით არის შესაძლებელი. მწერალი ამიტომ იყენებს ე. წ. გამოცდის ფორმას. თითოეული გამოცდა სამხედრო პირისა თუ ქალის ჯაშუშობის იმიტაციით, ანგრევს „ომს მოწადინებულ“ ადამიანთა სიხისტისა და შეუბრალებლობის მითს და ამკვიდრებს „მშვიდობისმყოფელთა“ სიყვარულისა და მოწყალების გარდაუვალობას. სწორედ ამიტომ გრძნობს „მშვიდობაში დარჩენილი“ საკუთარ თავთან მეზრძოლი ადამიანი ომში თავს, ხოლო ომში საყვარელ ადამიანთან ერთად მყოფი, პირიქით –ნამდვილი მშვიდობის მონაწილედ. აქედან საცნაური ხდება სათაურში აქცენტირებული პირობითობაც: ომი თუ მშვიდობა.

ალუზიური სათაურის ინტერტექსტუალური ტიპის ნიმუშია ზურაბ კანდელაკის პიესის სათაური: „ბევრი რამ ხდება ჰორაციო....“ ([www. lib.ge](http://www.lib.ge)). წყარო ტექსტით მოტივირებული სათაურით მინიშნებულია ადამიანური ურთიერთობების რთული კოლიზიური ხასიათი, რაც პიესაში სათანადო სიუჟეტური ქარგითა და მხატვრული ხერხებით არის გაცოცხლებული.

ამდენად, ალუზიური სათაურის ინტერტექსტუალური ტიპი საზოგადოების სულიერი გამოცდილების მთლიანობის მაჩვენებელია და ადასტურებს, რომ ტექსტის აზრობრივი ველი კულტურული მეხსიერების ნაწილია. ალუზიური სათაურით მინიშნებული და თანამედროვე კონტექსტით გაცოცხლებული მნიშვნელობა განახლებული ინფორმაციის იდეური ღერძია.

ლიტერატურა:

1. Austin j. (1962): How to do things with words, Oxford.
2. დოლიძე თ. (2009): ინგლისური საგაზეთო-საინფორმაციო ტექსტის სტილის თავისებურებანი. დისერტაცია, ბათუმი: შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
3. Кузмина Н. А. (2004): Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка. Москва
4. ლებანიძე გ. (2004): კომუნიკაციური ლინგვისტიკა. თბილისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის დასავლურ ენათა და კულტურათა სახელმწიფო ინსტიტუტის გამომცემლობა „ენა და კულტურა“.თბილისი.
5. Лотман Ю. М. (1992): СЕМИОТИКА КУЛЬТУРЫ И ПОНЯТИЕ ТЕКСТА, Избранные статьи. Т. 1, С. 129-132.Таллинн.
6. მარტაშვილინ. (2004):მხატვრულიტექსტისსათაურისსემანტიკისსპეციფიკურობა// „საენათმეცნიეროძიებანი“, XVI.თბილისი.
7. ტალიაშვილი თ. (2012): სათაურის ფუნქცია, სტატუსი, ინტერპრეტაცია//სამეცნიერო ჟურნალი „სემიოტიკა“, №11. თბილისი.
8. ჯოხაძე გ.(2012): სათაურის სემიოტიკა ქართულ ისტორიულ ნარატივში//სამეცნიერო ჟურნალი „სემიოტიკა“, №11. თბილისი.

Allusive Title as Intertextual Type
Abstract

Phenomenon of a title has attracted attention of scientist for a long time. It is accepted that the first nominative function of a title, the way of distinguishing texts from one another (conditional headlines, beginning words of texts..) gradually was changed by different attitude which was expressed by relating a title to a text. Accordingly, a title, on one side was interpreted as structure-composite element of the text, and as representation of the whole text – on other side. The different understanding of the title stipulated its multifunctional character. It is accepted that any text is crossover of intertextual connectors. Spiritual experience of a society composes unity that is interpreted in the text as a whole context. Semantic space of a text is a part of cultural conscience. Comprehension of semantic space of a text is possible on the base of background knowledge. Allusion is a manifest of intertextuality. The remark made by means of this stylistic device is considered as an author's comment. A title focuses on the gist of a text. The meaning expressed by allusive title might appear to be ideological key of the text. Understanding of deep, implicational relation between text and title needs wide cultural context, regarding common background knowledge. A source, showing new information is presented through the realization of intertextual relation. In that case allusion has a special function as an intertextual phenomenon. Consequently, allusive headline – as intertextual type - expresses metonym character of interpretation of a concept of a text- the way how to realize whole through the part of it. A concept of a text is perceived in wide historic- philological incise, within bounds of mega-context.

საკვანძო სიტყვები: ალუზია, ინტერტექსტუალური, იდეური გასაღები, კულტურული კონტექსტი
Key words: allusion, intertextual, ideological keys, cultural context.

მადონა ქებაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ზურაბ ჭავჭავაძე და “გალობანი სინანულისანი”

ზურაბ ჭავჭავაძე ქართველი დისიდენტი, 1980–იანი წლების ეროვნული მოძრაობის ერთ–ერთი ლიდერი. ფილოსოფოს ნიკო ჭავჭავაძის ვაჟი. განათლებით ქიმიკოსი (შემდგომში ფილოლოგი), იგი ხელმძღვანელობდა საქართველოს სსრ მწერალთა კავშირის მხატვრული თარგმნის კოლეგიის რედაქციას. ამავედროულად ჩართული იყო დისიდენტურ მოძრაობაში.

კათალიკოს–პატრიარქად აღსაყდრებამ (1977 წლის 25 დეკემბერს) როგორც საერთოდ ქართველების შეგნებულ ნაწილში, ისე ზურაბშიც დიდი იმედები აღძრა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ გარემოებამაც შეუწყო ხელი იმას, რომ იგი საეკლესიო ცხოვრებაში აქტიურად ჩაბმულიყო. 1977–1978 წლებში იგი სტიქაროსნად მსახურობდა სიონის საკათედრო ტაძარში. რესპუბლიკის კომუნისტური ხელმძღვანელობის თვალში ეს

ნამეტანი იყო, რამაც ის გამოიწვია, რომ იგი როგორც მეამბოხე (სულიერი აზრით) ახლაგაზრდა გარიცხეს კომკავშირის რიგებიდან. ამავე წლიდან ზურაბი გახდა საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია II-ის რეფერენტი, პირადი მდივანი. ამ პერიოდში ზურაბის მეცადინეობით გაუქმებულ იქნა პავლე ციციანოვის საფლავი სიონის საკათედრო ტაძარში [2, გვ. 20].

1984 წლიდან სიციცხლის ბოლომდე მუშაობდა საქართველოს მწერალთა კავშირთან არსებული მხატვრული თარგმანის მთავარი სარედაქციო კოლეგიის სამეცნიერო ლიტერატურის განყოფილების გამგედ.

ზურაბმა გადაწყვიტა, რომ სამეცნიერო ინტერესების სფერო შეეცვალა. მან ქართული ფილოლოგია აირჩია და ექსტერნად ჩააბარა ქართული ლიტერატურის ისტორიის საუნივერსიტეტო კურსი, ცხადია, საკანდიდატო მინიმუმის შესაბამისი საგნებიც და 1986 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია: „XII საუკუნის ჰიმნოგრაფია“.

1987 წელს ზურაბი სპეციალურად მიავლინეს პოლონეთში არქიმანდრიტ გრიგოლ ფერადის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის თაობაზე შესაბამისი მასალების შესაგროვებლად (კერძოდ, ზ. ჭავჭავაძე შეეცადა უკანსაკნელის შრომების შესწავლას და მათში გამოცემას). ეს მასალები გამოყენებულია ბატონ რეზო თაბუკაშვილის მიერ ამ ცნობილ ქართველზე გადაღებულ ფილმში. მან თარგმნა პოლონელი თეოლოგის ჰენრიკ პაპროსკის ნაშრომი „არქიმანდრიტი გრიგოლ ფერადე“ [2, გვ. 21].

თუ როგორ გამოიჩინა ზურაბმა თავი შემდგომში არჩეულ პროფესიაში (ქართული ლიტერატურისმცოდნეობაში) ამის თაობაზე შემდეგ სათანადო შეფასებებს მოვიხმობთ. ცნობილი ფილოლოგი ზურაბის სადისერტაციო (საკანდიდატო) დისერტაციის მეცნიერ-ხელმძღვანელი პროფესორი სარგის ცაიშვილი წერდა: „დაკვირვებანი მას, განსაკუთრებით ქართული ჰიმნოგრაფიის ზოგ გაუშიფრავ საკთხზე, მრავალზე მრავალი მოეპოვებოდა.“ ბატონ სარგის ასეთი დაკვირვებაც ჰქონდა ზურაბის ერთ სტატიაზე—„დავით აღმაშენებლის აღსარება“ (იხ. ჟურნალი „ცისკარი“, 1984, #10): ეს არის არა მარტო მეცნიერული ნარკვევი, არამედ ესეისტური ჩანახატიც, რომელშიც აშკარად ჩანს ავტორის პიროვნული თვისებები და ის ეროვნული დვრიტა, რომელმაც იგი საბოლოოდ მოიყვანა ეროვნული მოძრაობის ახალ მიჯნებთან“ [2, გვ. 25].

პროფ. რევაზ ბალანჩივაძე (ფსიქოლოგოს-ფილოსოფოსი) ზურაბის მიერ დისერტაციის დაცვის შესახებ წერს: „მე მრავალი დისერტაციის ოპონენტიც ვყოფილვარ, მაგრამ ასეთი დაცვა თითქმის არ მაგონდება. ეს ამიტომ, რომ კათედრასთან დამწყები მეცნიერი კი არ იდგა, როგორც ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე, არამედ საქმის ზედმიწევნით კარგად მცოდნე ადამიანი, რომელიც მეცნიერებაში კარგად ცნობილ თავის ოპონენტებს ასე ებასეებოდა (შეგნებულად არ ვამბობ ეკამათებოდა—თქო), მათი ტოლი და სწორი [2, გვ. 26].

ზურაბ ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობის ცენტრში ყოველთვის იყო ქართული კულტურის უმნიშვნელოვანესი საკითხები. მან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა არაერთი პრობლემის გაშუქებაში. მისი პუბლიცისტური წერილები გამოირჩევა სიმძაფრით, ნათელი აზროვნებით, ურთულეს საკითხთა გადაწყვეტის გზების

დაუცხრომელი მიებით. მისი პუბლიცისტური წერილები ასეთია: XII საუკუნის ქართული ჰიმნოგრაფია, დავით აღმაშენებლის საგალობლების ცდა, თურქები თუ მესხები, რუსეთის ვალს ვერავინ ვერ გადაიხდის, სისხლიანი კვირა, 26 მაისი თბილისში, კონფლიქტი ქვემო ქართლში, ჟამი განსჯისა, ღია წერილი აკადემიკოს ანდრეი სახაროვს და სხვ.

ამჯერად ჩვენი ყურადღება **გალობანი სინანულისაზე** შეჩერდება.

„გალობანი სინანულისანი“ ორიგინალური პოეტური ნაწარმოებია, რომელიც ეკუთვნის XI-XII საუკუნეებში მოღვაწე საქართველოს მეფე დავით IV აღმაშენებელს. ეს ნაწარმოები შუა საუკუნეების ქართული კულტურის იდეოლოგიური და ესთეტიკური მრწამსის გამოხატულებაა. იგი ეძღვნება სასულიერო ღირსებაში ღრმად დამუშავებულ (ეფრემ ასურის, იოსებ და თეოდორე სტუდიტების, ანდრია კრეტელის, იოანე დამასკელის და სხვათა საგალობლები) სინანულის მოტივს. საგალობელში გადმოცემულია ზოგადსაკაცობრიო სევდა. დავით IV თავს ადარებს უმძიმესი ცოდვის ჩამდენთ და გამოთქვამს აზრს, რომ არ არსებობს დანაშაული, რომელიც მის სულს არ ამძიმებდეს. თავის ასეთ დამდაბლებაში ვლინდება ზნესრული ადამიანის მაღალი ეთიკური მრწამსი. დავით IV-ის საგალობელში შეცოდებათა შეგნებით უკვე დაძლეულია ცოდვა და ადამიანის დაცემით გამოწვეულ სევდას ახლავს ნათელი ტონები ადამიანის სრულქმნის ღრმა რწმენისა. ის განსაკუთრებულ მსგავსებას ამჟღავნებს ანდრია კრეტელის „დიდ კანონთან“. მსგავსება ამ ორ ძეგლს შორის დიდი ხანია შენიშნულია და აღიარებული ქართველი მეცნიერების მიერ. ორივე ნაწარმოები შექმნილია 50-ე ფსალმუნის მოტივზე: „მიწყალე მე, ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა და მრავლითა მოწყალებითა შენითა . . .“ [4, გვ. 101]. ორივეს ანათესავებს ერთი თემა, ეთიკური იდეების ერთი წრე. ორივე საგალობელში ღირსეული გმირი წარმოთქვამს აღსარებას უზენაესის წინაშე, ინანიებს ჩადენილ ცოდვებს და იმედოვნებს ღმერთის მოწყალებასა და სახიერებაზე. ორივე საგალობელს საფუძვლად უდევს ახალი აღთქმისეული მოძღვრება ადამიანზე და ღირსეული გმირი ეფუძნება პიროვნების ფართო გაგებას. დავითის სინანულის საგალობელში ღირსეული გმირის ღაღადისი მარადიულია მაცხოვრისადმი, ღმრთისმშობლისადმი. ამით დავით IV-მ თავისი წვლილი შეიტანა ქართული ჰიმნოგრაფიის განვითარებაშიც.

„გალობანი სინანულისანის“ მეცნიერულ შესწავლას საფუძველი კ. კეკელიძემ დაუდო. მან „ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“ ცალკე თავი მიუძღვნა დავით აღმაშენებელს, როგორც მწერალსა და მოაზროვნეს. მკვლევართა ერთმა ნაწილმა ამ ძეგლში დავითის ცოდვათა კონკრეტული შინაარსის ამოცნობა დაისახა მიზნად. რით უნდა იყოს გამოწვეული ისტორიულ წყაროებსა და ხალხის შეგნებაში დიდებით მოსილი მეფის მწვავე სინანული? მათი აზრით, დავითის გოდება შეიძლება გამოწვეული ყოფილიყო ისტორიულად ჩადენილი ჩვენთვის უცნობი ისეთი ფაქტებით, რომელსაც ქრისტიანული სჯულმდებლობა ცოდვად რაცხავდა. პირველად გამოსცა გ. ხელაძემ 1865 წელს. თარგმნილია რუსულ (ლ. გრიგოლაშვილი, ა. გოგეშვილი), გერმანულ (ვ. ოფერმანი, 1989 წ.), ინგლისურ (ლ. ჯოხაძე, 1996 წ.) და პოლონურ (დ. ყოლბაია, 2011 წ.) ენებზე.

„უკანსკნელ დრომდე გავრცელებული მოსაზრება, რომ გალობანი სინანულისანი დავით აღმაშენებლის თხზულების სახელწოდებაა, არ აღმოჩნდა მართებული.

გალობანი არის ლიტერატურული ტერმინი და აღმნიშვნელია ჰიმნოგრაფიულ ნაწარმოებთა იმ გვარისა, რომელიც VIII საუკუნეში ჩამოაყალიბეს უდიდესმა ბიზანტიელმა ჰიმნოგრაფებმა იოანე დამასკელმა და კოზმან იერუსალიმელმა. ამ გვარის ნაწარმოებთათვის დამახასიათებელია თემატიკურ, ასახვით და კომპოზიციურ ნიშანთა ერთობლიობა.

გალობანი სინანულისანი დავით აღმაშენებლის ნაწარმოების სახელწოდება კი არ არის, არამედ ცალკეული ჟანრის აღმნიშვნელი ლიტერატურული ტერმინია—იგი ისეთი გალობანია, რომელიც ავტორის აღსარებას შეიცავს.“ (1, გვ. 143)

მაგალითად:

1. და აწ, მომდრეკელი მუკლთა გულისათაჲ
ვკმობ, ვითარცა სხუაჲ მანასე,
მილხინე, ჟ მეუფეო, მილხინე
და ნუ წარმწყმედ ცოდვათა შინა,
და ნუ იკსენებ ძვრთა ჩემთა,
და ნუ დამსჯი მე ქუესკნელთა თანა,
რამეთუ შენ ხარ ღმერთი მონანულთაჲ,
ამაღლებული ზესკნელს ცათა ძალთაგან! [გვ 16.]

2. ჟამი რაჲ წულილთა და კმელთა აღმოფშვნვათაჲ წარმოდგეს,
ზარი მეფობისაჲ წარკდეს და დიდებაჲ დაშრტეს,
შუებაჲ უქმ იქმნენ,
ყუავილოვნებაჲ დაჰნეს,
სხუამან მიიღოს სკიპტრაჲ,
სხუასა შეუდგენ სპანი,
მაშინ შემიწყალე, მსაჯულო ჩემო!

ან კიდევ

1. გან-რად-ედოს წიგნი დღესა შინა სასჯელისასა
და მე ქედ-დადრეკილი წარმოგიდგე განკითხვად,
მსაჯული მართლ სჯიდე,
მსახურთა რისხვად ქროდის,
მართალნი ნეტარებდენ,
ცოდვილთა ჰგუემდეს ცეცხლი,
მაშინ შემიწყალე, იესუ ჩემო!

2. ვანადთგან აღსარებით გრძნობად და შეკრებად იწყო
ძული ძულსა თანა და ნაწევარი ნაწევარსა,
და განკმელთა მოჰბერა
სული კუალად - შობისაჲ,
მწრამს, ვითარმედ აღვსებაჲ

სრულ-ყოს ღმერთმან ჩემ შორის
ყოვლისავე სინანულით აღდგომისად!, [3, გვ 20]

„ნაწარმოების თავისებურების შესატყვისად მასში ჩამოთვლილი დავით აღმაშენებლის „ცოდვების“ მართებულად გაგებისათვის სრულიად აუცილებელია ავტორის მსოფლალქმის, მისი მრწამსის—ქრისტიანული მოძღვრების გათვალისწინება, რომლის თანახმადაც, ცოდვად ითვლება არა მხოლოდ განხორციელებული ბოროტება, არამედ თვით მანკიერი გულისთქმაც. ამიტომ, იმის უარყოფა, რომ დავით აღმაშენებელს ჰქონდა ქრისტიანული თვალსაზრისით უამრავი ცოდვა, იგივეა, რაც რაც უარყოფა იმისა, რომ დავითი იყო რეალური პიროვნება, ცოცხალი ადამიანი, მაგრამ ამ ცოდვების ისტორიულ ფაქტებად მიღებაც, ცხადია, არ შეიძლება“. (1, გვ. 143]

„მძაფრი ლირიზმით აღბეჭდილ აღსარებაში ჩვენი დიდებული გვირგვინოსანი საკუთარ განცდებს წარმოგვიდგენს, უკიდურესი უკომპრომისობით ხატავს თავის სულიერ ბიოგრაფიას. გალობანში ჩამოთვლილი ყველა ცოდვა ადამიანური ბუნებიდან მომდინარეობს და ყველა ადამიანისთვის არის მეტ-ნაკლებად დამახასიათებელი. მთავარი და არსებითი ისაა, თუ ვინ როგორ განიცდის საკუთარ სისუსტეს, ვინ როგორ მოთხოვნებს უყენებს საკუთარ თავს. ამით განისაზღვრება პიროვნების ზნეობრივი დონე. ჩვენი სახელოვანი მეფე ზნეობრივი თვალსაზრისითაც კაცთა მოდგმის რჩეულთა შორის ყოფილა. (1, გვ. 144]

დავით აღმაშენებლის ეპოქაში ქართველ ხალხს მაღალი სახელმწიფოებრივი და კულტურული იდეალების განხორციელება ხვდა წილად. საქართველომ თავი დააღწია დამპყრობთა მოძალადეობას, შემოიმტკიცა თავისი ტერიტორია და არა მარტო უზრუნველყო მისი სრული შეუვობა, არამედ მთელი კავკასიის ცენტრად იქცა. საქართველოს დიდება, მისი კულტურულ-მატერიალური აღმავლობა საგრძნობი გახდა მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის. შორს გაითქვა ქართული სახელმწიფოს მესაქის, დავით აღმაშენებლის სახელიც. უტყუარმა ალლომ, დიდმა სტრატეგიულმა ნიჭმა, ფართო ჰუმანიზმმა და მრავალმხრივმა განსწავლულობამ ლეგენდარულ პიროვნებად აქციეს და სიცოცხლეშივე დიდების შარავანდედით შემოსეს ქართველი გვირგვინოსანი. მემკვიდრეობა, „თვთ მამამან ზეცათამან... უზეშთაეს ყო იგი უფროდს ყოველთა მეფეთა ქუეყანისათა.“

თანამედროვეთა წარმოდგენაში დავითი იყო „სახელგანთქმულ, ვითარცა ნებროთ გმირთა შორის, ახოვან ვითარცა ისო წინამბრძოლთა შორის, მოშურნე ვითარცა ფინეზ მღდელთა შორის, მკნე ვითარცა სამფსონ მსაჯულთა შორის, უბრძოლელ ვითარცა ექილევ ელლენტა შორის, ბრძენ ვითარცა სოლომონ მეფეთა შორის, მშვდ ვითარცა დავით ცხებულთა შორის, შურის-მეძიებელ ვითარცა იოსია შარავანდედთა შორის, უზარო ვითარცა მაკედონელი მფლობელთა შორის, განმადიდებელ ფლობისა ვითარცა ავღესტოს კეისართა შორის, კაცთმოყვარე ვითარცა ჩემი იესუ ღმერთთა შორის, ბუნებით ღმერთი მაღლით ღმერთქმნულთა შორის, მკურვალე ვითარცა პეტრე მოწაფეტა შორის, საყვარელ ვითარცა იოანე მეგობართა შორის, მკვრცხლ ვითარცა პავლე მოციქულთა შორის, სახის დასაბამ უცთომელისა

ქრისტიანობისა, ვითარცა დიდი კონსტანტინე თვთმპყრობელთა შორის, სიმტკიცე კეთილად მსახურებისა ვითარცა თევდოსი სკიპტრის მპყრობელთაშორის“(მონაზონიარსებნი). ქართველი მეფის დიდება სომხურ და არაბულ საისტორიო წყაროებშიც აღიბეჭდა, ხოლო ევროპულმა სამყარომ იგი ლეგენდარული „გოგისა“ და „მაგოგის“ დარაჯად დასახა და ჯვაროსანთა მხსნელ იოანე ხუცესთან გააიგივა. დიდი მეფისადმი უსაზღვრო მოკრძალებას გამოთქვამენ ყველა ეპოქის წარმომადგენლები. ცნობილია, რომ ქართულმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა დავითი, ხოლო ანტონ კათალიკოსის მიერ მის სახელზე შეთხზულ საგალობელსა და საკითხავებში ღვთაებრივი ეპითეტებითაა შემკული იგი. XVI საუკუნის უცნობმა ფერმწერმა ხელდასმული მეფე გელათის გამოსახულებით ხელში გამოხატა ამავე ტაძრის ფრესკაზე. თ. ბაგრატიონმა „მშვენებით საღმრთო კეთილობათა და ნავთსაყუდელი კაცთა“ უწოდა მას, ხოლო პეტრე ლარაძემ - „უჟამო ჟამის მეტრფე და მზიანი ღამით სვიანი“. გრიგოლ ორბელიანი მიმართავს დავითს: „დავით ჰსთქვი: „იყავნ ქალაქნი!“ და აღმოსცენდნენ ქალაქნი! განჰვლე უდაბნო ოხერი,- სავსედ დაბებით შეჰქმენნი! დაჰკარ წერაქვი და აღჩნდნენ ტაძარნი, ტურფად ნაშენნი, მუნ შენთან ღმერთსა ჰმადლობენ გალობით შენნი ივერნი!“[4] გალობაში მოხსენიებული უამრავი ცოდვებიდან მხოლოდ ორი ჩაითვლება განხორციელებულ ფაქტად: სხვა სახელმწიფოთა დაპყრობა და დავითის დაინტერესება ასტრონომია-ასტროლოგიით. ყველა სხვა ცოდვა, რომელიც კი აღსარებაში მოიხსენიება, იმგვარია, რომ ისინი შესაძლოა დავითს ჩადენილი კი არ ჰქონდეს, არამედ მხოლოდ გაფიქრებული. სხვაგვარი დასკვნის გამოტანის უფლებას ძეგლი არ იძლევა— აღნიშნავს ზურაბ ჭავჭავაძე [1, გვ. 144].

დავით აღმაშენებლის გალობანი სინანულისანი თუმცაღა აღსარებას წარმოადგენს და ავტორის პირად განცდებს, სასოებასა და რწმენას გამოხატავს, მაგრამ მას შეძენიული აქვს ზოგასაკაცობრიო და მარადიული მნიშვნელობა.

გალობანი სინანულისანის შემცველი დღეისათვის ცნობილი ყველა ხელნაწერის მიხედვით დადგენილია საგალობლის ტექსტი, გარკვეულია აგრეთვე, გალობანის რიტმული სტრუქტურა.

დადგენილია გალობანი სინანულისანის შექმნის თარიღიც: 1124 წლის დეკემბერ–1125 წლის იანვარი. ე. ი. ეს ნაწარმოები დავითს შეუქმნია შეიძლება ითქვას სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში. დავითი, როგორც ვიცით გარდაიცვალა 1125 წლის 24 იანვარს.

ლიტერატურა:

1. ჭავჭავაძე ზურაბ—ლიტერატურისმცოდნეობა, კრიტიკა, პუბლიცისტიკა, თარგმანი. შემდგენელი—ანზორ აბუაძე, რედაქტორი ზურაბ სარჯველაძე, გამომცემლობა „მერწყული“, 1993.
2. ყორანაშვილი გურამ—ზურაბ ჭავჭავაძის რთული და საპატიო მისია, თბ. 2010.

3. დავით აღმაშენებელი—გალობანი სინანულისანი (ქართულ-პოლონური თარგმანი)—
WARSAWA 2011.
4. www. Google----გალობანი სინანულისანი, დავით აღმაშენებლის
„გალობანი სინანულისანი“
5. ფსალმუნი და ლოცვანი, გამომცემლობა „ალილო“, თბ. 2009.

Madona Keadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Zurab Chavchavadze and “Hymns of Repentance”

Abstract

Zurab Chavchavadze- Chemist (philologist), the son of physiologist Niko Chavchavadze, was one of the leaders of national movement and a dissident in the 1980s. As well he was leading the literary translation board of Georgian authors' editorial staff.

Hymns of Repentance are not the name of Davit Agmashenebelis composition but the individual term of genre which consists of author's confession.

Though, Davit Agmashenebeli's “Hymns of Repentance” represents personally author's confession, despair and belief, it has the eternal impotence for humanity.

საკვანძო სიტყვები: ზურაბ ჭავჭავაძე, “გალობანი სინანულისანი“, ქართველი დისიდენტი

Key words: Zurab Chavchavadze, “Hymns of repentance”, dissenter

სოფიო ქიტესაშვილი

55-ე საჯარო სკოლა, თბილისი

ალექსანდრე კალანდაძის "ნეიშნის ფიცის" ლიტერატურულ-ისტორიული მიმოხილვა

ახალი დროის მოთხოვნათა სულისკვეთებით დანახულ და გააზრებულ წარსულს მუდამ ახლავს განუმეორებელი კოლორიტი, ცხოველმყოფელობა. მით უფრო, თუ წამოჭრილი პრობლემები ისტორიულიცაა და სადღეისოც, თუ ერის თვითშეცნობას ემსხურება და გარდასული მოვლენებისდმი იმგვარ მიდგომას გამოხატავს, რომელიც

დღევანდელობასთან დამოკიდებულებაზე ზეგავლენას ახდენს. ასეთ ნაწარმოებთა რიგს მიეკუთვნება ალექსანდრე კალანდაძის რომანი „ნეიშნის ფიცი“.

ალექსანდრე კალანდაძემ პრობლემათა ფართო, ღრმა გააზრებით მიზნად დაისახა იმ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, საერთაშორისო მოვლენების ამოხსნა, ჩვენება, რომლებიც თავიანთ ნება-სურვილს კარნახობდნენ XVIII საუკუნის ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეებს. „ნეიშნის ფიცი“ ასახავს ეროვნული გადამშენების საფრთხეს, რომელიც XVIII საუკუნემ თავს დაატეხა საქართველოს. შემაშფოთებელია ის ადგილები, რომლებშიც ნაჩვენებია გაუთავებელი, გამანადგრებელი შემოსევები, თავდასხმები, ხალხის ძარცვა, გარეშე თუ შინაური მტრის თარეში.

რეტროსპექტულად რომანი უფრო ადრეულ ამბებზეც იძლევა წარმოდგენას, მაგრამ უშუალო მოქმედება იწყება ვახტანგ მეექვსის რუსეთში წასვლით, ოსმალთა გაბატონებით, „ქართლის ჭირით“, იმ მძიმე ვითარების წარმოჩენით, რომელიც ირანზე პეტრე დიდისა და შეერთებული ლაშქრობის ჩაშლამ გამოიწვია.

საქართველოს ისტორიაში მე-18 საუკუნე ერთი ყველაზე რთული პოლიტიკური ქსელით დახლართულ-აბურდული პერიოდია. ამ ერთი საუკუნის განმავლობაშიმარტო ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის უბრალო მამიებელთა ჩამოთვლაც გრძელი სიაა. რომანში სწორედ ეს უმძიმესი პოლიტიკური ბრძოლები, სხვადასხვა მიზნით შეპყრობილ ფეოდალთა არეულობისა და ქიშპობის გაუთვალისწინებელი ქაოსი, სიბნელით მოცული მრავალი ტრაგედია ნათლად და საინტერესოდ, გულისყურით არის გადაშლილი.

ანტონ კათალიკოსის ცხოვრება და მოღვაწეობა ბურუსით იყო მოცული. ყოველ შემთხვევაში, არ გვქონდა რაიმე მზგავსიც კი, „ნეიშნის ფიცის“ დონეზე რომ გადაგვიშლიდა ამ ტრაგიკული ადამიანის ურთულეს შინაგან სამყაროს, მისი მოღვაწეობის სიდიადეს, ნიჭის უნიკალობას, მის დიდ როლს საქართველოს კულტურული განვითარების გზაზე. ანტონ ბაგრატიონის კულტურული ღვაწლი, მისი „სამი შტილის“ თეორია, სარწმუნოებრივი კონცეფციები და ენობრივ-ლიტერატურული პოზიციები, სამწუხაროდ, ზოგ შემთხვევაში, არასწორად მოგვეწოდებოდა ხოლმე.

რომანში იგრძნობა შიდაფეოდალური ბრძოლის სირთულე, გაერთიანების სიძნელეები. ვრწმუნდებით, რომ ერთიანობის აღდგენით საქართველოს შეეძლო თავი დაედგია განსაცდელისათვის. ეს არ ხერხდებოდა ქვეყანაში შინაური აშლილობის გამო, რაც საერთო მდგომარეობის განუყოფელი ნაწილი იყო.

შთამბეჭდავია ქსნისა და არაგვის ერისთავების, ამილახვრების, ქართლ-კახეთის სამეფო კარის წარმომადგენელთა ინტრიგებისა და უღმრთო ომების სურათები.

ერთმანეთს ცვლის ერეკლეს პროგრესულ-გამაერთიანებელ და რეაქციულ-სეპარატისტულ ტენდენციათა შორის მწვავე ბრძოლის ეპიზოდები, დინასტიური და ფეოდალური განკერძოებულობის ინტერესთა ჭიდილი... ბაქარის, აბდულბეგის, პაატას, ალექსანდრე ბაქარის ძის გაუთავებელი შეთქმულებები. წუთით არ ნელდება ერის მოწინავე შვილთა გზნება საქართველოს გაერთიანებისათვის.

მწერალი არ ერიდება ეროვნული რენეგატობის, ვერაგობისა და ღალატის მწარე ამბების ჩვენებას. მოვლენათა მისეული მხატვრულ-ეთიკური კონცეფცია იმაში მჟღავნდება, რომ შეთქმულნი სამშობლოს უბედურების მიზეზად კი არ წარმოგვიდგებიან, არამედ - მსხვერპლად. თანაბრად ნაწილდება რისხვა თუ თანაგრძნობის ცრემლი. მეხსიერებაში ამაღლებულ ადამიანურ სახეებად გვრჩებიან გივი ამილახვარი, შანშე ერისთავი, აბდულბეგი, პაატა ბატონიშვილი, ალექსანდრე ბაქარის ძე, თვით მეფე იესე.

ხასიათების ამგვარი სირთულე, შესაძლოა, იმის შედეგიც იყოს, რომ რომანში მოქმედება მიმდინარეობს განუწყვეტლივი ცვლილებების, სოციალურ ურთიერთობათა გამწვავების, ეროვნული, კლასობრივი გამოსვლებისა და აჯანყების ფონზე.

„ნეიშნის ფიცი“ ამდიდრებს წარმოდგენას ეპოქის პოლიტიკურ, სულიერ, ინტელექტუალურ ცხოვრებაზე. ნაჩვენებია საზოგადოებრივი აზროვნების დიფერენცირება, იდეოლოგიური ტენდენციები, წინააღმდეგობანი და მამოძრავებელი ძალები. ცხადყოფილია რელიგიური ბრძოლების პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ხასიათი. დაბოლოს, საეჭვო აღარაა, რომ ქვეყნის პოლიტიკურ-დიპლომატიური ორიენტაციის განსაზღვრაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს აღნიშნულ ნიადაგზე აღმოცენებული იდეოლოგიური, სულიერ-ინტელექტუალური მოთხოვნილებებისა და ინტრესების რთული კომპლექსი. წიგნი გვიმტკიცებს, რომ „გონების“, „განათლების“ საუკუნეში საქართველო მოწყვეტილი არა ყოფილა მოწინავე კაცობრიობის დიდ სულიერ-იდეურ მოძრაობას.

რომანში ეროვნული, რაციონალურ-განმანათლებლური იდეოლოგია უპირისპირდება აღმოსავლურ-მაჰმადიანურ ჰედონიზმს, პატრიარქალურ ჩამორჩენილობას, თეოლოგიურ დოგმატიზმსა და რელიგიურ მისტიციზმს. გამოდიან რა „განათლებული აბსოლუტიზმის“ მეთაურებად, ერეკლე და ანტონი ჭეშმარიტი ცოდნის გადამწყვეტ წყაროდ გონებას სცნობენ, ენერგიულად იღწვიან მეცნიერებისა და ევროპული წესრიგის დასამკვიდრებლად. რომანშიც გამოვლინდა მოვლენათა გამმაფრებული შეგრძნება. ორი ბანაკის ურთიერთდევნა, დაბეზღებები, პოლიტიკური ინტრიგები, დაჯგუფებები, კოცონები სიონთან და სვეტიცხოველთან, აუტოდაფე, მკვლელობები და დაპატიმრებები, დემონსტრაციული მსვლელობანი თბილისსა და მცხეთაში, ცხარე დებატები საეკლესიო კრებებზე, მძაფრი პოლემიკა სემინარიის პაექრობებზე, სისხლისმღვრელი შეტაკებები იდეურ მოწინააღმდეგეთა შორის. რომანი მართლად და ამაღლებულად წარმოგვისახავს მეთვრამეტე საკუნის საქართველოს სულიერსა და პოლიტიკურ სინამდვილეს, ქმნის იდეოლოგიურ ბრძოლათა მონუმენტურ პანორამას.

ალექსანდრე კალნდაძემ მხატვრული დამაჯერებლობით ამოშიფრა კონფესიონალური, „მწვალებელთა“ დასათრგუნავად გაჩაღებული ბრძოლების იდეოლოგიურ-პოლიტიკური შინაარსი, ცხადყოფილია დიპლომატიური ორიენტაციის სირთულე, დაგვანახა მისი იდეურ-სულიერი სარჩული. დემონურ ენერგიას პროგრესის ნათელი და კეთილი სული დაუპირისპირდა. თვალსაჩინო გახდა, რომ ევროპულ-რუსული ორიენტაცია გაცილებით უფრო მეტს ნიშნავდა, ვიდრე ფიზიკური არსებობის შესანარჩუნებლად

ლტოლვა. უწინარეს ყოვლისა, ეს იყო სწრაფვა ცივილიზაციის გზაზე არსებობის უზრუნველსაყოფად.

„ნეიშნის ფიცის“ ღირსება, რა თქმა უნდა, მაინც პატარა კახისა და ანტონის მონუმენტური მხატვრული სახეებია, რომელთა ცხოველმყოფელობას მათი ისტორიული როლის ახლებური გაგება და ლიტერატურული ხორცმესხმა განაპირობებს.

„ნეიშნის ფიცის“ ეროვნული ოპტიმიზმის მოდელი გულისხმოს ძლიერი ნებისყოფის ისტორიულ პიროვნებებში ერის გაუტეხელობის, უშრეტი ენერგიისა და უკვდავების განსახიერებას. შთამბეჭდავად ირეკლება ხალხი, როგორც ისტორიის მთავარი სახე.

სახეების გამოკვეთის ხელოვნება, პერსონაჟთა შინაგან სამყაროში წვდომის უნარი მწერალს საშუალებას აძლევს წარმოგვიდგინოს მეფეთა, კათალიკოსთა და ფეოდალთა უაღრესად ინდივიდუალური, ეროვნული იდეალებისადმი თავდადებულთა ხასიათები.

ერეკლეს სახე ჩამოყალიბებულია თეიმურაზ მეორესთან ჩუმ შეპირისპირებაში. თეიმურაზ მეორე რომანში ირონიული აქცენტითაა დახატული. თხრობა ისეთი მანერით მიმდინარეობს, რომ მკითხველს მხედველობიდან არ რჩება მისი ხასიათის სუსტი მხარეები. თითქოს მას არც ვაჟკაცობა აკლია, არც სიბრძნე, არც ნიჭი, არც ზნეობრივი სიწმინდე, მაგრამ აშკარა ხდება, რომ კრიტიკულ მდგომარეობაში, განწირულობის ჟამს ქვეყანას უფრო ენერგიული, გამჭრიახი, ნებისყოფიანი პოლიტიკოსი და სარდალი ესაჭიროება.

პატარა კახი საქართველოს ერთიანობაზე, დამოუკიდებლობაზე, გაძლიერებასა და კულტურულ დაწინაურებაზე სახალხო ოცნებისა და იმედების ხატია. მან დაიმსახურა, რომ მისი სიტყვა და საქმე ირწმუნონ. ჩვენს მწერლობას XVIII საუკუნის ფოლკლორიდან მოკიდებული მეფე ერეკლეს მხატვრული გამოსახვის უდიდესი ტრადიცია აქვს, რაც რომანისტს გარკვეულ სირთულეებს უქმნიდა. ეს სიძნელეები გადალახულია გმირის შინაგანი სამყაროს წარმოჩენით. მას მომხიბვლელობას მატებს გაუგონარი სიმამაცე, ხალხთან სიახლოვე, ქვეყნის ბედ-იღბალზე ზრუნვა. ჩვენს წინაშეა არა მხოლოდ მეფე, არამედ ქვეყნის ჭეშმერიტი პატრონი და ჯარისკაცი.

ილია ჭავჭავაძე ქართული მწერლობის ერთ ძირითად ამოცანად მიიჩნევდა „ისტორიული გმირების წამოყენებას საფლავიდან“, მათი სამაგალითო საქმეების მხატვრული სიტყვით გაცოცხლებას.

„ნეიშნის ფიცს“ ამ მხრივაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. იგი ეძღვნება არა მარტო საყოველთაოდ აღიარებულ პიროვნებას, არამედ მიჩქმალული და უსამართლოდ დავიწყებული მოღვაწის, მეცნიერისა და მწერლის ხსოვნას. ამ რომანში ობიექტურად არის წარმოჩენილი ანტონ ბაგრატიონის ღვაწლი. ხორცი ესხმება ბრძენი ილიას წინასწარმეტყველებას: „მე მესმის დიდი მნიშვნელობა ანტონ კათალიკოსის, ანტონი

დიდ ალავს დაიჭერს ჩვენს ლიტერატურაში, როგორც წარმომადგენელი იმ დროის საქართველოს განათლებისა“.

ანტონის მხატვრული სახის შთამბეჭდაობა და ხალხურობა იმითაა საინტერესო, რომ მის ბედში მთელი ქვეყნის ბედია განსახიერებული, მისი ხასიათი გახსნილია დიდი ისტორიული მოვლენების მიმოქცევასა და ეჭვით აღსავსე მტანჯველ შინაგან ბრძოლაში. ანტონის მამულიშვილურ-ეთიკური სრულყოფილებამ გამოვლინა სამშობლოს ერთიანობისა და ბედნიერებისათვის მსხვერპლად შეწირვის ისეთ ფაქტში, რომელიც საყოველთაო მაგალითად უნდა ქცეულიყო. ქართლის ტახტის კანონიერმა მემკვიდრემ მეფე ერეკლეს სასარგებლოდ, საქართველოს ინტერესებისათვის, ხელი აიღო მემკვიდრეობის უფლებაზე. აქ არის რომანის კრედო, ასეთი თავგანწირვა ყველაზე უფრო შეეფერება მამულის ინტერესებს. ეს საქციელი ავლენს მთლიანი პიროვნების ხასიათს, საღ რაციონალისტურ აზროვნებას, ცხოვრებაში კეთილი საწყისის დაჟინებულ ძიებას.

უმთავრესი, რასაც ანტონმა ზნეობრივი იდეალის ძიებაში მიაღწია, რაც ყველაფერზე ძვირფასია, რასაც უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე უერთგულია, ეს არის საქართველოს ერთიანობისათვის თავდადება, ერეკლესთან ფიცმტკიცობა, ერის საკეთილოდ მეცნიერების, განათლების, კულტურის სამსახური. მეცნიერთა მელანს კი, როგორც უთქვამთ, ღმერთი ისევე აფასებს, როგორც წამებულთა სისხლს.

ანტონის მაგალითი იმასაც გვიჩვენებს, რა დიდი როლი ითამაშა რუსეთის სულიერმა კულტურამ აღმოსავლური ზეგავლენის დამღევაში. მისი ბრძოლა, სიცოცხლე, ზნეობრივი თავდადება ნათელი მაგალითი იყო თანამედროვეთათვის. იგი გვარწმუნებს, რომ აღმოსავლურიდან რუსულ-ევროპულ ორიენტაციაზე გასვლა სულიერი კულტურის სფეროშიც ისეთივე რთული და მტკივნეული პროცესი იყო, ისევე დიდ სიძნელეებს აწყდებოდა, როგორც პოლიტიკური ორიენტაციის ახალი კურსი. იმის წყალობით, რომ მთლიანად რომანი, თითოეული პერსონაჟი, თითოეული ეპიზოდი გააზრებული და განხორციელებულია განზოგადებულ მორალურ-ეთიკურ პლანში, ერეკლე, ანტონი, გივი ამილახვარი, ზაქარია მოძღვარი, ანახანუმი, მხოლოდ ისტორიული პიროვნებები კი აღარ არიან, არამედ ლიტერატურულ-მხატვრული სახეებიც. თუ გავითვალისწინებთ, რომ „ნეიშნის ფიცში“ მთელი საუკუნის ურთულესი ცხოვრებაა სახელი, ნათელი გახდება, რა მასშტაბის მეცნიერულ-მხატვრული შრომა დასჭირდებოდა მასალის მოძიებასა და გააზრებას.

ალექსანდრე კალანდაძე თავს არიდებს სტილის ორნამენტირებას, პათეტიკურ რომანტიზირებასა და არქაიზაციას. მაშინდელი სამწერლო ენისა და დღევანდელი სალიტერატურო ქართულის, იმდროინდელი ხალხური მეტყველებისა და ანტონის კლასიციკური „შტილის“ მიზნობრივი მონაცვლეობა კი არ არღვევს, არამედ ამტკიცებს რომანის ენობრივ-სტილისტურ მთლიანობას, გამოხატავს ეპოქის გარდამავალ ხასიათს, განვითარების ტენდენციასა და ახალი ენის სულს.

„ნეიშნის ფიცის“ აკვარგიანობა ლიტერატურული ღირსებით არ შემოიფარგლება, მისი მხატვრული ისტორიზმი თავისებურ გააზრებას აძლევს „საუკუნის პრობლემას“. ამ

რომანით შუქი მოეფინა მრავალ ეპოქალურ საიდუმლოს, მისაწვდომი გახდა საქრთველოს ისტორიის ერთი ყველაზე რთული საუკუნის არაერთი უცნობი ისტორიული ფაქტი, რომელიც, როგორც ავტორი აღნიშნავს, ბევრ მომენტში უფრო ნელია და იდუმალი, ვიდრე მასზე ადრეული ეპოქები. ამაში ვხედავთ რომანის უალრესად დიდ შემეცნებით მნიშვნელობას.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე. (1981): „განყიდენსამოსელი და იყიდენ მახუილი“, ჟ. „მნათობი“, № 10. 41-57
2. გაჩეჩილაძე. (1982), ისტორიადამწერალის ისტორიკოსი, ჟ. „კრიტიკა“, № 3. 23-31
3. გვერდწითელი. (1984), შორეულნიდაახლოებელნი, თბ., „მერანი“.
4. კალანდაძე. (1977), „ნეიშნის ფიცი“

Sophio Kitesashvili
Public School # 55, Tbilisi

Literary-Historical Review of Alexandre Kalandadze's "Oath of Nashn"

Abstract

The past seen through the modern view of values always has its special color of its own. Even more if the provided problems are important for the past and for the present as well, and if it serves to self understanding for nation and influences modern life, that kind of novel is 'oath of Nashn'.

'Oath of Nashn' gives us better idea about that epoch, its political, spiritual, intellectual life. It shows the differentiation of public opinion, ideological tendencies, resistances and motive powers. The novel reveals political-ideological character of religious struggles. And at the end, there is no doubt that to determine country's future political and diplomatic orientation was based on complicated complex of spiritual-intellectual demands and it had important role, for this time. The book proves as well, that in that century of 'mind' and 'education' Georgia was not far from the ideas of spiritual-ideological movements of humankind in those days.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე კალანდაძის რომანი „ნეიშნის ფიცი“

Key words: The novel of Aleksander Kalandadze the „Oath of Nashn“

სუბსტრატ-სუპერსტრატის პრობლემატიკა ქართულსა და ინგლისურ ენებში

ენა ცოცხალი ორგანიზმია. იგი მუდმივად ვითარდება და ივსება. შესაბამისად, იგი წარმოადგენს ჩვენი ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს ასპექტს. ენას მრავალმხრივი ფუნქცია აკისრია. უმთავრესად მას საკუთარი გრძნობების, ემოციებისა თუ ნააზრვეის გამოსახატავად ვიყენებთ. ადამიანებს შორის კომუნიკაციაც ენის გარეშე წარმოუდგენელია. „ლექსიკა ყველაზე მოქნილი და ცვალებადი ნაწილია ენისა. იგი ფეხდაფეხ მისდევს ცხოვრებას, განუწყვეტლივ ივსება ახალი მასალით, საგამოთქმო ერთეულებით, რომელბიც ხალხის, საზოგადოების ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობის განვითარებას ასახავენ. საზოგადოების ეკონომიკური და კულტურული პროგრესი ქმნის ენის ლექსიკის გამდიდრების მყარ ნიადაგს“ (ალ. ღლონტი, 1988:5). ნებისმიერ ენას ლექსიკის გამდიდრების საკუთარი საშუალებები გააჩნია: სიტყვათწარმოება, სესხება, დიალექტური მეტველება და სხვა. ამაში დარწმუნება სრულიად ადვილია ენის ლექსიკის განხილვა-შეჯერებისას მის დესკრიფტულსა და დიაქრონულ განვითარებაში.

ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენს სესხების პრობლემატიკის დადგენა სისტემურად განსხვავებული ენების ლინგვისტურ შრეებში, კერძოდ კი ქართულსა და ინგლისურ ენებში. აგრეთვე გარკვეული სახის ლინგვისტური ბმების დადგენა სიტყვათ სესხების თვალსაზრისით ლინგვისტურ ტიპოლოგიაზე დაყრდნობით.

დიაქრონულ ასპექტებზე დაყრდნობით თუ ვიმსჯელებთ, ორივე ენას წარმოების და განვითარების ხანგრძლივი და მეტად საინტერესო ისტორია გააჩნია. წარმოშობის თვალსაზრისითაც ისინი რადიკალურად განსხვავებულ ენათა ოჯახებს განეკუთვნებიან. თუმცა მათ შორის გარკვეული სახის ლინგვისტური მსგავსებების დაფიქსირებაც შეიძლება. ამ კუთხით საინტერესოა სიტყვათა სესხების ლინგვისტური განხილვა ამ ორი ენის სისტემაში.

სესხება შეიძლება განპირობებული იყოს სხვადასხვა მოტივითა თუ ფაქტორით. ლინგვისტების მხრიდან სესხების არაერთი მაგალითია გამოვლენილი ამ ორ ენაში. სიტყვათსესხების შესახებ მსჯელობისას საჭიროა მათ გამომწვევ მიზეზებსაც შევხებით. აქ გვერდს ვერ ავუვლით ისეთ ლინგვისტურ მოვლენებს, როგორიცაა სუბსტრატისა და სუპერსტრატის მცნება. ლექსიკონებში მათი განმარტებების ძიებისას დადგინდა,

რომ სუბსტრატი იმ ენის საკუთრებაა, რომელიც ნაკლები ძალაუფლებითა და ზეგავლენით სარგებლობს, მაშინ როდესაც სუპერსტრატი საპირისპირო მცნებას წარმოადგენს და ლინგვისტურად მეტი უფლებით სარგებლობს. მეტად საინტერესოა ამ ორი ლინგვისტური მოვლენის განსაზღვრა ქართული და ინგლისური ენების შრეებში. ერთი ქვეყნის მეორეზე ძალაუფლების აღება, აგრეთვე ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ კულტურული ურთიერთობები შეიძლება ჩაითვალოს სიტყვების სესხების მთავარ მიზეზად.

ახალი მოვლენებისა თუ კონცეფციების შემოსვლისთანავე სამეცნიერო სფეროებში, მედიცინასა თუ სამართალში, ინგლისური ენა ყოველთვის სესხულობდა სიტყვებს სხვადასხვა ენიდან (Stockwell, R. & Minkova, D. 3-4).

ენდრიუ კარსტაირს-მაკკარტის (Carstairs-McCarthy, 2002) მონაცემებზე დაყრდნობით, 1066 წლიდან ინგლისის სათავეში ფრანგულენოვანი მონარქია მოექცა. მიუხედავად იმისა, რომ იმ პერიოდის საკომუნიკაციო ენად ინგლისური ენა ითვლებოდა, ფრანგული ენის დომინანტიზმი თავს იჩენდა იურიდიულ თუ სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ქვედანაყოფში. გაცილებით მკაფიო იყო ფრანგულის უპირატესობა კულტურის სფეროში. განათლებული ადამიანისთვის ერთგვარად სავალდებულოც კი გახდა ფრანგული ენის შესწავლა (Carstairs-McCarthy, A, 2002:100). ამიტომ გასაკვირვი არაა, თუ რატომ ჭარბობს მაღალი პროცენტულობით ფრანგული წარმოშობის ლექსიკური ერთეულები ინგლისური ენის ლექსიკონში. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ფრანგული სარგებლობს სუპერსტრატის სტატუსით ინგლისურ ენასთან მიმართებაში.

საინტერესო მოსაზრებას გვთავაზობს ალექსანდრე კიმენი (Alexandre Kimenyi) ნაშრომში - *“English: A French Language”* (ინგლისური: ფრანგული ენა), რომელშიც ავტორს ნათლად აქვს მინიშნებული სუპერსტრატის, როგორც კოლონიურ ენად აღიარების პრინციპი იმ გარემოებიდან გამომდინარე, რომ დამპყრობელი ძალა ყოველთვის ანადგურებს ადგილობრივ ინსტიტუციებს და ანაცვლებს საკუთარს. ამდენად, კოლონიური ენა ხდება ოფიციალური ენა, რის გამოც ადგილობრივი ელიტარული წრეები, კოლონიური მიზნების მიღწევის მიზნით, ასიმილირდება დამპყრობლის ახალ კულტურაში.

აღსანიშნავია, რომ რენესანსის დროიდან მოყოლებული ინგლისურ ენაში ადგილი ჰქონდა სუპერსტრატიდან სესხების პროცესს, რომელიც აქტიურად გაგრძელდა განმანათლებლობის ეპოქასა და ინდუსტრიულ რევოლუციის პერიოდში. ეს ტემპი არ შენელებულა თანამედროვე სამეცნიერო, სავაჭრო თუ ტექნოლოგიური ძვრების საუკუნეშიც. გასაკვირვი არაა, რომ სესხება დღესაც აქტიურ ფაზაშია თანამედროვე ენის

შრეებში. (Kimenyi. A, *English: A French Language*, retrieved on April 10 from [www.
http://kimenyi.com/English-A_French_Language.pdf](http://kimenyi.com/English-A_French_Language.pdf))

ინგლისური სიტყვების უმრავლესობა სუპერსტრატის მეშვეობით მაღალი რანგის კულტურული წრეებიდან არის შემოსული და უმთავრესად განეკუთვნება ხელოვნების, ტექნოლოგიების, მეცნიერებისა და სხვა დარგების სფეროებში არსებულ ლექსიკურ ერთეულებს. სესხების პროცესში ორი რამ არის ყურადსაღები:

პირველი, ფრანგულიდან ნასესხები სიტყვების გარკვეული ჯგუფი მთლიანად ასიმილირდა ინგლისურში, რის გამოც ძნელად საცნობი გახდა მათი ძირეული ფესვების იდენტიფიცირება. მაგ. e.g. nephew, niece, marriage, fever, pneumonia, asthma.

მეორე, შედარებით იოლი საცნობია ბოლო დროს შემოსული ფრანგულენოვანი სიტყვები, ვინაიდან ისინი კვლავ ინარჩუნებენ დამახასიათებელ ლინგვისტურ ელფერს საწარმოთქმო, დამწერლობითი, გრამატიკული სქესისა თუ სხვა ლინგვისტური მახასიათებლების მიხედვით. მაგ: amateur, chauffeur, masseuse, etc. მიუხედავად ამისა, უკუპროცესებიც დასტურდება ინგლისურენოვან ლინგვისტურ სამყაროში, საიდანაც ნათლად ჩანს ამერიკულ-ინგლისურენოვანი სიტყვების შეჭრა ფრანგულ ენაში. ფრანგებმა ასეთ სიტყვებს უწოდეს “Franglais” (ფრანგულ-ინგლისური სიტყვები), რომლის მაგალითებად შეიძლება ჩაითვალოს leadership (ლიდერობა), la challenge (სირთულე), meeting (შეხვედრა), weekend (კვირის ბოლო), cocktail (კოქტეილი), jeans (ჯინსები), hooligan (ავარა, ხულიგანი), blog (ბლოგი) და სხვ.

არანაკლებ საინტერესოა ქართულ ენაში სესხების საკითხის განხილვა და მასში სუპერსტრატისა და სუპსტრატის ფენომენის ძიებანი. ქართულ ენასთან მიმართებით კიდევ ერთ მეტად საინტერესო პრობლემას ვაწყდებით ენის განვითარების ისტორიიდან, როგორცაა „არასაჭირო პურიზმი“. როგორც კვლევები ცხადყოფს, ქართველი მწიგნობრები არ იდგნენ „არასაჭირო პურიზმის“ პრინციპებზე, საყოველთაოდ გავრცელებულ ტერმინოლოგიას სიამოვნებით იღებდნენ უცხოური ენებისგან და უგულებდნენ წარსულის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ნორმებს. (ალ.დლონტი, 1988:99).

მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი წიგნობრები მხარს არ უჭერდნენ „არასაჭირო პურიზმს“, ეფრემ მცირის თარგმანებში მაინც ვხვდებით პურისტულ ტენდენციებს, რომელიც აქტიურად ცდილობდა როგორც ჩვეულებრივი ბერძნული სიტყვების, აგრეთვე სპეციალური ბერძნული ფრაზების გადმოქართულებას. მაგალითისთვის შეგვიძლია მოვიყვანოთ ორიოდე გადმოქართულებული უცხოური სიტყვა:

ფიზიოლოგია - ბუნებისმეტყუელება; **ფილოსოფია** - სიბრძნის მოყვარეობა; **ჰიპერბოლა** - ზემოთაგარდამეტებულობა.

თუმცა მსგავს მოვლენებს ხელი არ შეუშლია სიტყვათესხების, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ლინგვისტური მოვლენის, განვითარებისათვის ქართულ ენაში.

როგორც სამეცნიერო წყაროებიდან ირკვევა, სიტყვათწარმოება ქართულში ძველი საუკუნეებიდან (V-VIII სს.) მოდის, თუმცა არც ბოლო საუკუნეებში კარგავს ის თავის მნიშვნელობას. სიტყვების სესხება სხვადასხვა ენიდან ხდებოდა დროთა განმავლობაში, რის გამოც ქართული ენის ლექსიკაში დაგროვდა სიტყვათესხების მაგალითები ბერძნულიდან, სპარსულიდან, ლათინურიდან, არაბულიდან, გერმანულიდან, ფრანგულიდან, რუსულიდან, ინგლისურიდან... როგორც ინგლისურში, აგრეთვე ქართულში, ნასესხებ სიტყვათა უმრავლესობა ეკუთვნის სამეცნიერო, ტექნოლოგიურ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ სფეროებს. ქართულს უცხოური ენებისგან შეუთვისებია ძირითადად არსებითი სახელები, იშვიათად ზედსართავი სახელები. რაც შეეხება ზმნებს, ნაცვალსახელებს, რიცხვით სახელებს, ზმნიზედებს, თანდებულებს, ნაწილაკებს, შორისდებულებს, მოდალურ სიტყვებს - აქ ნასესხები სიტყვები ან სულ არ გვაქვს, ან ძნელად თუ მოიძებნება მსგავსი მაგალითები. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ, ინგლისურისგან განსხვავებით, ქართულ ენაში ნასესხებ სიტყვათა დაბალი პროცენტი დასტურდება, რაც იმის დასაბუთებაში გვეხმარება, რომ ქართული ენისათვის არც ერთი ენა არ წარმოადგენს სუპერსტრატს სიტყვათესხობის თვალსაზრისით.

ქვევით მოყვანილი გვაქვს ნასესხებ სიტყვების მაგალითები ინგლისური ენიდან ქართულში, რომლებმაც დაიმკვიდრეს თავი ქართული ენის ლექსიკაში და აქტიურად გამოიყენებიან: **კომფორტი (Comfort)** - კეთილმოწყობა; **კოლეჯი (College)** - სასწავლებელი; **კლუბი (Club)** - კულტურულ-საგანანათლებლო დაწესებულება; **ნოკაუტი (Knock-out)** - ძლიერი დარტყმა; **გრეიფრუტი (Grapefruit)**- ციტრუსოვანი ხილი.

ინგლისური ენის მსგავსად, ქართულ ენაშიც ხდება უკუპროცესები სიტყვათესხების თვალსაზრისით. ქართული სიტყვების მაგალითებს ვხვდებით სხვადასხვა ენაი, რაც გამოწვეულია ხალხთა შორის საკომუნიკაციო თუ კულტურათაშორისი ურთიერთობებით, ასევე ეკონომიკური ურთიერთმიმართებებით, სავაჭრო ინსტიტუციების განვითარებით, სამეცნიერო და მხატვრული ლიტერატურის გაცვლით, გაცხოველებული მთარგმნელობითი საქმიანობით...

ბოლო პერიოდში საზღვრების გახსნით საქართველოში ტურისტთა შემოდინების მრავალი შემთხვევაა. შემოსული სტუმრების უმრავლესობა ცდილობს ძირეულად გაეცნოს ჩვენს ქვეყანას, მის ტრადიციებსა, ენასა თუ კულტურას, რასაც მივყავართ მეტად სპეციფიკური ქართული სიტყვების შეღწევამდე (გარკვეულწილად დამკვიდრებამდეც კი) მათს ენებში. რა თქმა უნდა, ამ მხრივ არც ინგლისურია გამონაკლისი. ქვემოთ მოყვანილი მაგალითები საერთაშორისო სიტყვებად იქცა, ვინაიდან თითქმის ყველა უცხოელმა იცის მათი მნიშვნელობა და ლექსიკური დატვირთვა თანამედროვე ქართული რეალობიდან:

“Tamada” - თამადა (toastmaster), “Supra” - სუფრა (feast), “Khantsi” - ყანწი (drinking horn), “Tatara” - თათარა (grape juice confection), “Khinkali” (ხინკალი) (dumplings), “churchkhela”- ჩურჩხელა (nuts dipped in “Tatara”), “Khachapuri” - ხაჭაპური (cheese pie), “Chacha” - ჭაჭა (grape-based alcohol)

მეორე უმნიშვნელოვანეს ასპექტს წარმოადგენს კალკის ფენომენი ლინგვისტურ სივრცეში. კალკი მეტად საინტერესო მახასიათებელია როგორც ინგლისურის, აგრეთვე ქართულისთვის.

მაგალითისთვის მოგვყვას კალკის ისეთი შემთხვევები, რომლებიც ზუსტად გადმოდის ინგლისური ენიდან ქართულში და კონტესტშიც ადეკვატურად აისახება:

To give the green light – მწვანე შუქი აუქნო (ნება დართო)

Rising star – ამომავალი ვარსკვლავი

With the naked eye – შეუიარაღებელი თვალით

Lion’s share – ლომის წილი

A matter of life and death – სიკვდილ-სიცოცხლის საქმე

A ray/glimmer of hope – იმედის ნაპერწკალი

To rule with an iron fist – მართო რკინის ხელით

The law of the jungle – ჯუნგლების კანონით

To be armed to the teeth – კბილებამდე შეიარაღება

Honeymoon – თაფლობისთვე

It is written black on white - თეთრზე შავად წერია

All roads lead to Rome – ყველა გზას რომში მივყავართ

აღნიშნული საკითხის სიღრმისეული შესწავლა, ვფიქრობთ, ბევრ მეტად საინტერესო ნიშანდობლივას წარმოადგენს ენათა ურთიერთგავლენების თვალსაზრისით.

ამდენად, ჩვენმა დაკვირვებამ ცხადყო, რომ ენების განვითარება შეუძლებელია ურთიერთმიმართებითი პროცესების გარეშე, რომლის მიხედვითაც სიტყვები ერთი

ენიდან მეორეში აღწევენ/შეედინებიან და ქმნიან ნასესხებ სიტყვათა ჯგუფებს. ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან თუ ვიმსჯელებთ, ქართულმა და ინგლისურმა ენებმა მნიშვნელოვნად გაიმდიდრეს საკუთარი ლექსიკური ფონდი საუკუნეების განმავლობაში და, ამავდროულად, მეტად საინტერესო ტრანსლინგვისტური სურათი შექმნეს საენათმეცნიერო სივრცეში. ბუნებრივია, ეს უწყვეტი პროცესია და თანამედროვე გლობალურ სამყაროში კიდევ უფრო აქტუალობას შეიძენს.

ლიტერატურა:

1. სარჯველაძე. ზ, (1984), ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“
2. ღლონტი. ალ, (1988) *ქართული ლესიკოლოგიური საფუძვლები*, თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“
3. Arnold. I.V, (1973) *The English Word*, Moscow, Visshaya Shkola
4. Carstairs-McCarthy (2002), *An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure*, Edinburgh University Press
5. Kimenyi. A, *English: A French Language*, (retrieved on April 10 from [www. http://kimenyi.com/English-A_French_Language.pdf](http://kimenyi.com/English-A_French_Language.pdf))
6. Stockwell, R. and Minkova.D, (2001) *English Words: History and Structure*.Cambridge University Press,

Manana Garibashvili, Nunu Geldiashvili
Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Problems of Substrate and Superstrate in the Georgian and English Languages **Abstract**

The article deals with the problems of borrowing in the systematically different languages such as the Georgian and the English languages. Our research also concerns the identification of some links from the borrowing phenomenon view point based on the language typology.

საკვანძო სიტყვები: სუბსტრატი, სუპერსტრატი, ლინგვისტური ტიპოლოგია, სესხება, ენის განვითარება
Key words: substrate, superstrate, language typology, borrowing, language development

ხარის კულტი და ქართული ცივილიზაცია

ქართული კულტურა მსოფლიო კულტურის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომლის წიაღშიც ყალიბდებოდა სამყაროზე კოსმოგენური შეხედულებანი. ქართული მითოსური სამყარო ენათესავება ანტიკურსა და ეგვიპტურს; შუამდინარულსა და ირანულს, ამავდროულად ქმნიდა მეტად ორიგინალურ წარმართულ პანთეონს, რომელმაც გარკვეულწილად ქრისტიანობაშიც ჰპოვა ასახვა.

ხარი მრავალი ქვეყნის მითოლოგიაში ერთერთი მთავარი პერსონაჟია შუამდინარულ, ძველინდურ ტექსტებში მთვარის ხვთაების სიმბოლოს ხარი წარმოადგენდა.

შუმერულ მითოლოგიაში მთვარის ღმერთი სინი წარმოდგენილი იყო ლურჯწვერა ხარის სახით. შუმერულ „გილგამეშიანში“ ნახსენებია ციური ხარი, რომელიც შექმნეს ღმერთებმა და ამ ხარის საშუალებით ცდილობდა ქალღმერთი ინანა შური ეძია გილგამეშზე. ციური ხარი ჩამოვიდა მიწაზე, მაგრამ გილგამეშმა და ენქიდუმ დაამარცხეს იგი და ადამიანთა სამსახურში ჩააყენეს. ხარის დამარცხების ეპიზოდი ფიგურირებს ირანულ მითოლოგიაშიც-აქრიმანი კლავს ხარს. ბერძენი თეზევსი კლავს ხარ-კაცს მინოტავრს. ხარის დამარცხების იდეაა გატარებული კორიდაში და სავარაუდოდ კრეტულ ტავრომახიაშიც.

ხუთურ მითოლოგიაში ჭექა-ქუხილის და წვიმის ღმერთს ჰყავს ორი ხარი-ხური (დილა) და სერი (საღამო).

ეგვიპტურ მითოლოგიაში უდიდეს პატივს მიაგებდნენ ღვთიურ ხარს-აპისს, რომელსაც ცის ძროხა ნუტი შობდა. „აპისი“ ღვთაება ოსირისის მიწიერი განსახიერება იყო, ისევე როგორც ოსირისი, ხარიც ნილოსს განსახიერებდა. ეგვიპტეში იყო მთელი რიგი ტაძრები სადაც გულმოდგინებით არჩევდნენ ღვთიურ ხარს-აპისს, რომელსაც მოგვიანებით დიდი პატივით კრძალავდნენ და მუმიფიკაციას უტარებდნენ. ცნობილია ხარის კულტის ცენტრი მემფისში.

ინდოეთში ხარის კულტი უძველესია-იქ არიელების გამოჩენამდე მოჰენჯო-დაროს და ჰარაფას კულტურაში ნაპოვნია უამრავი ბეჭედი ხარის გამოსახულებით (IV-III ათასწ. ჩვ. ერამდე).

აღსანიშნავია, რომ ძველ ბაბილონურ ღმერთთა ტრიადაში მთვარე ღმერთი მამრი ღვთაებაა, ხოლო მამრი ღვთაების უპირველესი ემბლემა-ხარია. ხარი მთვარის ღვთაების ზოომორფული სახეა, მისი მამრული ძლიერების გამოხატულებაა. მთვარის ღვთაება ზეციური ხარია. განსაკუთრებული ადგილი ხარის კულტს შუამინოსურ კულტურაში უჭირავს.

ხარის კულტს ვხვდებით ზოროასტრიზმშიც, რომლის მთავარი ატრიბუტი ღვთაებრივი ცეცხლია-ამ რელიგიის მიმდევრების ტაძრებში მუდმივად ენთო წმინდა ცეცხლი,

როგორც სიწმინდის და სინათლის სიმბოლო. ზოროასტრების ყოველ ტაძარში იმყოფებოდა განსაკუთრებული თეთრი ხარი-როგორც სიმბოლო შემოქმედებისა და ბუნების ძალებისა. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ხარი არის მიწათმოქმედების სიმბოლო-რაც დაკავშირებულია მთვარის ფაზებთან-მზის და მთვარის კალენდართან, რისი ცოდნაც აუცილებელი იყო მიწათმოქმედებისთვის.

მსოფლიოს მრავალი ანბანი იწყება ასო ა-თი, რომელსაც ბერძნულ ანბანში ალფა ჰქვია, თავის მხრივ იგი იქ მოხვდა ფინიკიური ასო ა- ალეფისგან, მაგრამ ალბათ ბევრმა არ იცის, რომ ეს ასო ფინიკიელებმა მოიპარეს ეგვიპტელებისგან სადაც მას აპისი (ხარი) ერქვა (აპისის კულტი ძველ ეგვიპტეში კავშირში იყო მთვარის ფაზებთან, ღვთიურ ხარ აპისს ირჩევდნენ ყოველ 25 წელიწადში, ამისათვის ეგვიპტელი ქურუმები დადიოდნენ მთელს ქვეყანაში და ეძებდნენ შავ ხარს, რომელსაც განსაკუთრებული ნიშნები ექნებოდა. 25 წელი კავშირშია მთვარესთან -ყოველ 25 წელს მთვარის ფაზები ემთხვეოდა ერთსა და იმავე დღეს). ხარის კულტი აირეკლა ქართველთა გარკვეულ სიმბოლიკაშიც და ეს სიმბოლოები, როგორც ფიქრობენ, სათავეს უდებენ ასომთავრულ ანბანში „ხ“ ბგერის აღმნიშვნელ გრაფემას, რომელსაც „ხარი“ ეწოდებოდა. ასურეთის მეფის სარგონ II-ის სასახლის შესასვლელში ორივე მხარეს ფრთოსანი ხარების გიგანტური ქანდაკებები იდგა. ასურულ, ასევე ეგვიპტურ ხელოვნებაში ხარი ან ლომი ჩვეულებრივ მმართველის სახეს განასახიერებდა და ამავე დროს მამაკაცურ ღვთაებას.

ხარის კულტის პირველ გამოვლინებას ვაწყდებით ჩათალ-ჰუიუკში-ანატოლიაში, ჩათალ-ჰუიუკი მდებარეობას მთის მასივთან, რომელსაც ტავრის მთები ეწოდება-ტავრი კი ხარს ნიშნავს.

1958 წელს არქეოლოგმა ჯეიმს მელაარტმა გააკეთა აღმოჩენა, რომელიც თავისი მნიშვნელობით ალბათ ტუტანჰამონის აკლდამის აღმოჩენას თუ შეედრება. ეს აღმოჩენა ჩათალ-ჰუიუკი იყო ანატოლიაში მდინარე უარშამბაჩაის ნაპირს მისი ყურადღება მიიპყრო ბორცვმა, რომელსაც ჩათალ-ჰუიუკის-ორმაგ ბორცვს უწოდებდნენ.

ჩათალ-ჰუიუკი სამჯერ დიდია იერიქონზე, თავიდან მელაარტს არც კი დაუჯერეს, რომ მან ასეთი უძველესი ქალაქი აღმოაჩინა, მაგრამ რადიონახშირბადულმა ანალიზმა აჩვენა 6800-5800 წელი ჩვენს ერამდე! ეს სენსაცია იყო! ქალაქი დაპროექტებული იყო მართკუთხა სახლებით, იატაკზე იგებოდა ტყავის ხალიჩები. მოსახლეობა შეადგენდა დაახლოებით 6000 ადამიანს. ძირითადი საქმიანობა მიწათმოქმედება, მეცხოველეობა, ნადირობა. დაადგინეს კულტივირებული მცენარეების 14 სახეობა.

ნადირობდნენ გარეულ ხარზე და ირემზე-არის ფრესკები სადაც ეს ნადირობაა გამოსახული. ფრესკებზე არის გამოსახული ადამიანები, რომლებიც ცეკვავენ დიდი ცხოველების გარშემო. საინტერესოა ხარის და გარშემომყოფი ადამიანების გამოსახულება. სამლოცველოებში წარმოდგენილი იყო თიხის რელიეფები, ასევე შესანიშნავად შესრულებული შიშველი ქალის ქანდაკებები, რომლებიც ნაყოფიერების კულტთან იყო დაკავშირებული. აქ დიდ როლს თამაშობდა ხარის კულტი, რომელიც წარმოდგენილი იყო, როგორც ნახატებით, ასევე თიხით ნამერწი ხარის თავებით და ბოლოს რეალური ხარის რქებით.

ერთ-ერთ სამლოცველოში წარმოდგენილია ნახატი, რომელსაც აზრობრივად მინოსურ ეპოქაში გადაყვართ-გამოსახულია უზარმაზარი ხარი რომლის გარშემო ცეკვავენ ხალხი. ერთ-ერთი მათგანი ხარის ზურგზე სალტოს აკეთებს. ასეთი ნახტომი კრეტაზე 3-4 ათასი წლის შემდეგ ითვლებოდა სარიტუალო სპორტად. ასეთი თამაშის კვალი ფიქსირდება ინდოეთამდე. ჩვენს დროში ის ტრანსფორმირდება კორიდაში. სენსაცია იყო შიშველი ქალის ქანდაკება ლეოპარდისთავებიან ტახტზე.ფეხებთან იყო თავის ქალები და ასევე ახალშობილის თავი. ეს იყო ნაყოფიერების ქალღმერთი, რომელიც ასახიერებდა სიცოცხლეს. ასეთ ტაძრებში პოულობდნენ მხოლოდ ქალების ჩონჩხებს რაც ჩათალ-ჰუიუკში ქალის კულტზე და მატრიარქატზე მიუთითებს. შესაძლოა ქალები ასრულებდნენ ქურუმების როლს.

ხშირად ქალის ქანდაკება ხართან ერთად ან ახლოს გამოისახებოდა, რაც ხარის და დედა-ღვთაების კულტის ურთიერთკავშირზე მიუთითებს.

მამაკაცებს ჩათალ-ჰუიუკში მარხავდნენ ცალკე ძირითადად საცხოვრებელი სახლის ქვეშ. ზოგჯერ თავის ქალა ცალკე იმარხებოდა და ტანი ცალკე?ადმოაჩინეს კიდეც ერთი სახის დამარხვის წესი-თავის ქალები დალაგებული იყო ხარის თავების ან ნახატების წინ. დაასკვნეს, რომ მამაკაცის სიკვდილის შემდეგ სხეული გაჰქონდათ ქალაქის გარეთ, სანამ სვავები არ მოაცილებდნენ მთელ ხორცს და მერე ძვლებს აბრუნებდნენ უკან შენონაში და სახლის ქვეშ მარხავდნენ.

ზოგიერთ ხალხში დამარხვის ასეთი წესი მერეც შემორჩა, სტრაბონის ცნობით ბელადის სიკვდილის შემდეგ მის ხორცს ხარშავდნენ ხარის ხორცთან ერთად და მთელი ტომი სჭამდა მას-რათა ყველაზე გადასულიყო ბელადის ძალა, მემკვიდრეს აძლევდნენ გულ-ღვიძლს.

ჩათალ-ჰუიუკში 7000 წლის წინ ჩვ, ერამდე უკვე იცოდნენ სპილენძის და ტყვიის დამუშავება, ამას მამაკაცები აკეთებდნენ. მიწათმოქმედებით დაკავებულნი იყვნენ ქალები, კაცები კი ნადირობით და მეცხოველეობით.

ჩათალ-ჰუიუკმა უცებ შეწყვიტა არსებობა-არაა ნაპოვნი კატასტროფის ან შემოსევის კვალი. საინტერესოა, რომ საბერძნეთში ნეანიკომედიაში იპოვნეს ჩათალ-ჰუიუკის ანალოგიური კერამიკა და თიხის ბეჭდები,არაა გამორიცხული ადგილი ჰქონოდა რაღაც მიგრაციას.შუმერული კულტურა არ აღმოჩნდა ყველაზე ძველი და პირველი, როგორც ეს ჩათალ-ჰუიუკის აღმოჩენამდე ეგონათ. ეს ერთ-ერთი პირველი ქალაქი იყო დედამიწაზე.

ხარის კულტს ქართველი ხალხის რწმენა-წარმოდგენებში უდედესი ადგილი აქვს დათმობილი. მისი კულტი საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა და ქრისტიანობაშიც კი შეაღწია. ხარის გამოსახულებები უკვე ადრესამიწითმოქმედო კულტურების ძეგლებში გვხვდება.

ხარის კულტი მთელ საქართველოში იყო გავრცელებული ადრეებრინჯაოს ხანიდან. ამ პერიოდში მთელი კავკასიისთვის დამახასიათებელია სარიტუალო დანიშნულების რქისებრი და ნავისებრი სადგარები, რომელთა შესახებ სხვადასხვა აზრია გამოთქმული

და ხარის კულტთან დაკავშირებულ მეგლებად თვლიან. მეცნიერთა ნაწილი ხარს მთვარის „ნაწილიან“ არსებად მიიჩნევს–ხარის რქებს მთვარის სიმბოლოებად მიიჩნევენ. სხვები მას უკავშირებდნენ სიცოცხლის ხეს. ქართული რწმენა წარმოდგენებში ხარის რქები და ხე იდენტური მნიშვნელობის მქონე საკრალური ობიექტია.

როგორც აღვნიშნეთ, ხარის კულტი უძველესი დროიდან არსებობდა ენეოლითურ ნამოსახლარებზე (არუხლო, წოფი) ვხვდებით ხარის პატარა ქანდაკებებს. გუდაბრტყაზე–სარიტუალო ხარის ნიღბებს. ხარი რომელიც ერთის მხრივ, დიდი რაოდენობით ხორცს იძლევა, ხოლო მეორე მხრივ, ჩანს იწყება მისი გამოყენება გამწევ ძალად, ენეოლითის ხანიდან მოყოლებული კულტის ობიექტი ხდება. ამ პერიოდში ხარის კულტთან დაკავშირებული გამოსახულებები მრავალ ვარიანტებს იძლევა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ხარის მინიატურული ქანდაკება დღნორისიდან (დაცულია ქუთაისის მუზეუმში) სკულპტურა შესრულებულია მტკიცე ოსტატური ხელით. გამოსახულია მოძრავ პოზაში, მაღალი ყელით და მოხრილი დიდი რქებით. პოზა დინამიურადაა გადმოცემული. მას დღემდე ანალოგი არ აქვს საქართველოში აღმოჩენილ მცირე ბრინჯაოსა და თიხის ხარის ქანდაკებებს შორის. ავტორს მიზნად ჰქონდა დასახული ეჩვენებინა ამ ხარის ღვთაებრიობა, არაჩვეულებრიობა. საქმე გვაქვს ხარის ღვთაების ქანდაკებასთან, გაღმერთებულ გამწევ ძალასთან.

ძველ კოლხეთში ხარის კულტის არსებობაზე არაპირდაპირი მითითება გვხვდება თქმულებაში არგონავტების შესახებ: ცეცხლის მფრქვეველი ხარებით ხნულის გავლება მხოლოდ მეფე აიეტს შეეძლო. ხარების დამორჩილება იაზონმა მოახერხა ქალღმერთი ჰეკატეს დახმარებით. ქართულ თქმულებაში „საიქიოს ზღაპარი“ გმირს წაყენებული აქვს იგივე პირობა, რაც იაზონს ჰქონდა. ერთ დღეში უნდა მოეხნა ვეება მინდორი ხარებით, რომლებიც კუდის დარტყმით მზეს აჩერებენ.

ხარის ბერძნული მითის და ქართული ზღაპრის სიუჟეტური დამთხვევით გუთნური მიწათმოქმედების ამსახველი შემეცნებაა არეკლილი.

მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ხარის და ქალღმერთის გამოსახულებას ვხვდებით კოლხური მონეტების ერთ ჯგუფზე. ხარის ქალღმერთის ერთობლივი გამოსახულება კოლხურ თეთრზე მოასწავებს გუთნის დედას დამკვიდრების ტრადიციას საქართველოში.

ხარის ქალღმერთების ამსახველია, შუბლზე თეთრი, ღვთაებრივი ნიშნის მქონე ხარების–ნიშასა და ნიკორას სახელები, რომელთაგან ნიკორა ზოგადად ნიშა სახელის შესატყვის ტერმინადაა მიჩნეული და „ცას; „ციურ“ თუ „ღვთის ნიშას“ ნიშნავს.

ხარის კულტი ძლიერი იყო ელინისტურ ხანაშიც, ცნობილია კოლხური ბალთები ფანტასტიკური ხარების გამოსახულებით. ხარის კულტის ხასიათის გასაგებად გარკვეულ მონაცემებს იძლევა დღესასწაული ბოსლობა და მასთან დაკავშირებული წეს–ჩვეულებანი. ბოსელი იყო შინაური ცხოველის განაყოფიერების მფარველი ღვთაება. ბოსლობაში ასახულ ღვთაებას თავდაპირველად ასახიერებდა ხარი, რომელიც შემდეგ

ითიფალურ მამაკაც-ღვთაებად გვევლინება, ხოლო ქრისტიანობაში წმინდა ბასილად პერსონიფიცირდება.

ქართული წარმართული რელიგია დიდ სიახლოვეს იჩენდა წინა აზიის და აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთი ხალხების რელიგიურ სამყაროსთან. სვანური დღესასწაული უფლიშიერ შესრულებისას ძირითადი შინაარსის მიხედვით თითქმის იდენტურობას ამჟღავნებს ზევსის პატივსაცემად გამართულ დღესასწაულთან, რომელიც მაგნესიაში მდინარე მეანდრეზეა დადასტურებული. მკვლევარების აზრით სვანური უფრო არქაულ იერს ატარებს. ამავე დროს სვანეთში საღვთო ხარების ბრძოლა უახლოეს ანალოგს ნახულობს კრეტა-მიკენის კულტურაში, სადაც ხარის კულტმა განსაკუთრებული განვითარება მიიღო.

წარმართობასთან დაკავშირებული ხარის კულტი და მისი დამახასიათებელი კულტმსახურების წესები შეერწყა წმინდა გიორგის კულტს. სამეგრელოში გავრცელებული იყო ხალხური სპორტული სანახაობა „კურული“-სპეციალურად მომზადებულ და გაწვრთნილ ბუღას აბამდნენ მოედნის ცენტრში დასმულ პალოზე და ორი კაცი იწყებდა მის გამოჯავრებას. გაღიზიანებულ ბუღას უშვებდნენ და ერთ-ერთი მებრძოლი შეებმებოდა მას. გააფთრებულ ბუღას შემოტევათა მოგერიებასთან ერთად მას უნდოდა შეებოჭა და წაექცია იგი მიწაზე. გ. ჩიტაიას აზრით „კურული“ უნდა ასახავდეს ხარის მოთვინიერებას, მის გახედნას იმ ბრძოლის მსგავსად, რომელსაც შუმერების გმირები გილგამეში და ენქიდუ გარეულ ხართან აწარმოებდნენ.

ხარის კულტი ქართულ ფოლკლორში მეტად მრავალფეროვანი და საინტერესოა. ხარი, რომლის ტოტემური ძალა ქვეყნიერების მრავალ კუთხეს ამშვენებს, ადამიანს მარჩენელად, მეგობრად მოევლინა და თითქოს მისი ბედის თანამოზიარე გახდა. მარტო წიქარას გახსენება რად ღირს. ან „ორმაბათობით აშენდა ციხე-ქალაქი კლდეზედა, ადამიანის დარჩენა ვერავინ იდო თავზედა... ხარმა თქვა პირმა-ნათელმა: „მე დამაწერეთ თავზედა... ჩამოქნეს წყვილი სანთელი, მიაკრეს ორთავ რქაზედა... ვინც კვირა-უქმით შეგაბას, ხელი შეახმეს მკლავზედა!“

მითოლოგიაში ხარის კულტი მეფეთა და ღმერთთა თანასწორია. ზოგან ყოველი ცოცხალი არსების მშობელია.

„ეზოში რომ ხარი ბღავის, ნეტავ დედავ, რაოო?“

„შვილო, მამაშენი არის, ვაი შენ დედასაო!“

მთიულეთში სოფ. ქვემო მღეთასთან ახლოს მდებარეობს ლომისას სალოცავი. ლომისა წინაქრისტიანული ღვთაება იყო მთიულეთში. სახელწოდებას ხალხურ გადმოცემათა ტრადიცია ლომა ხარს უკავშირებს. საქართველოში, როგორც მიწათმოქმედების ქვეყანაში, ხარის კულტი უძველესი დროიდან იყო ცნობილი. იგი მიწათმოქმედების ფუძემდებლად ითვლებოდა. მოგვიანებით ეს კულტი მთვარის ღვთაებას დაუკავშირდა. ლეგენდებისა და რიტუალების თანახმად, ლომისა მონადირე, მხედარი ღვთაება იყო. მთის გაქრისტიანების შემდეგ მთვარის ტაძრის ადგილზე ქრისტიანული ეკლესია აუგიათ. წარმართული კულტის ნიშნები კი წმ. გიორგის დაუკავშირდა. იგი მეომარია,

ქრისტეს მხედარი. ამავე დროს, ხარი, როგორც ცნობილია, მისი ერთ-ერთი სახე სიმბოლოა.

ლომისას სახით თაყვანს სცემდნენ საწინამძღვრო ჯვარს, რომელიც ტარზე იყო დამაგრებული და ორივე ბოლოზე სოლარული სიმბოლოები-ბურთები ჰქონდა მიმაგრებული.

ამგვარად, არქეოლოგიურ, ეთნოგრაფიულ, ფოლკლორულ მონაცემებს და წერილობით წყაროებს ხარის კულტთან დაკავშირებული არაერთი ცნობა აქვს შემონახული. ხარი წარმართული ხანის საქართველოში სხვადასხვა ეტაპზე მზის, მთვარის, ნაყოფიერების და მიწათმოქმედების ღვთაებას წარმოადგენდა, ხოლო ქრისტიანობაში მისი სიმბოლო შეერწყა წმინდა ბასილისა და წმინდა გიორგის სახისმეტყველებას.

და ბოლოს - შოთა ნიშნიანიძე:

„ნეტავი, ღმერთო, მეც მომცა ჯანი და მადა ხარისა,
სიტყვა ხარივით გამწევი მამულის გასახარისად;
ვიყო ხარივით ამტანი, ვიყო ხარივით მომთმენი,
ჩემი პატარა ქვეყნისთვის მეც შევძლო ხარისოდენი.“

ლიტერატურა:

1. აპოლონ როდისელი, (1975): არგონავტიკა. თბილისი
2. აფანასიევა ვ, (1986): ძველი ღმოსავლეთის ხელოვნება. თბილისი
3. თოფჩიშვილი რ, (2010): საქართველოს ეთნოლოგია. „უნივერსალი“. თბილისი
4. კიკვიძე ი, (1976): მიწათმოქმედება და სამიწათმოქმედებო კულტი ძველ საქართველოში. თბილისი
5. ლანჩავა ო, (2007): ქუთაისის არქეოლოგია. ქუთაისი
6. რაზიკაშვილი თ, (1909): ხალხური ზღაპრები
7. საქართველოს არქეოლოგია, (1959): ან აფაქიძე (რედ). თბილისი
8. ჯავახიშვილი ივ, (1930): საქართველოს ეკონომიკური ისტორია
9. ჯავახიშვილი ივ, (1979): თხზულებანი 12 ტომად. ტ. I. თბილისი
10. www.saunje.ge/index.php?id=12498lang=ka

Avtandil Gelagutashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

The Cult of the Bull and the Georgian Civilization Abstract

Georgian culture is an important part of world culture. Georgian mythical world has close relations with Ancient and Egyptian, Mesopotamian and Iranian world. At the same time it has created a very original pagan pantheon that has reflected to some extent in Christianity.

The first manifestation of the cult of the bull we meet is in Çatalhöyük, Anatolia (6800-5800 B.C). In chapels there were represented a clay reliefs, the statues of naked women which was associated with the

fertility cult. The cult of the bull played a significant role that was represented not only by the pictures but also by the bull's heads on clay moldings, by cranial and horns.

In Georgia the bull cult was widespread from the Early Bronze Age. At Neolithic Dwelling places (Arkhuri, Tsopi) we meet small statues of bull and ritual bull masks.

A lot of data related to bull cult has been survived in Archaeological, Ethnographic, folkloristic and written sources. At different stages of the pagan period the bull was a symbol of deity for sun, moon, fertility and agriculture. But in Christianity its symbol merged with St. Basil and St. George tropology.

საკვანძო სიტყვები: ხარის კულტი, ქართული ცივილიზაცია, მსოფლიო კულტურა, ქართული მითოსური სამყარო

Key Words: The cult of bull, Georgian civilization, world culture, Georgian mythical world

მაგდა ლულუნიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

შესავლის ფუნქცია და ფორმა სამაგისტრო ნაშრომის სტრუქტურაში გერმანულ-ქართული სამაგისტრო ნაშრომების მასალაზე

1. წინათქმა

სამაგისტრო ნაშრომი სამეცნიერო წერილობითი ტექსტის პროტოტიპულ ნიმუშს წარმოადგენს, იგი ატარებს ყველა იმ ძირითად ნიშანს, რომელიც ზოგადად სამეცნიერო წერილობითი ტექსტისათვის არის დამახასიათებელი. სამაგისტრო ნაშრომი ავლენს ტიპოლოგიურ დისკურსულ დამოკიდებულებას „სამეცნიერო საკვალიფიკაციო ნაშრომის“ (საშინაო ნაშრომი, საგამოცდო ნაშრომი/კლაუზურა, საკვალიფიკაციო ნაშრომი/დისერტაცია და ა. შ.) ნიმუშებთან, რომლებისგანაც იგი მხოლოდ პერიფერიული ელემენტებით განსხვავდება. (Heinemann, 2002: 227) გარდა ამისა სამაგისტრო ნაშრომი არის სტუდენტის პირველი სერიოზული მცდელობა ნაშრომის შექმნისა დამამთავრებელ ეტაპზე. ამ ნიშან-თვისებების გამო მას საუნივერსიტეტო სივრცეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ამაზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ვ. ჰაინემანმა საკითხს – „სამაგისტრო ნაშრომის ანალიზი“ – თავის უმნიშვნელოვანეს წიგნში „ტექსტის ლინგვისტიკის საფუძვლები“ საკმაოდ დიდი ქვეთავი მიუძღვნა. (იქვე)

სამაგისტრო ნაშრომი სტრუქტურულად მოიცავს ყველა იმ ძირითად შემადგენელ ნაწილს, რომლებიც ზოგადად ნებისმიერი სამეცნიერო ტექსტის სახეობისთვის არის დამახასიათებელი (შესავალი, ძირითადი ნაწილი, დასკვნა). ნაშრომის თითოეული ნაწილი უშუალო კავშირშია საკვლევ საკითხთან და სამეცნიერო კვლევის თანმიმდევრულ განვითარებას ემსახურება. ცალკული ნაწილები წარმოადგენენ მთლიანი ტექსტის შემადგენელ თემატურ ერთეულებს. ყოველ მათგანს მნიშვნელოვანი ფუნქცია და ამოცანა აკისრია და ამასთანავე ისინი კოჰერენტულ კავშირში არიან ერთმანეთთან (Heinemann, 2002: 227).

სამაგისტრო ნაშრომის, ისევე როგორც ზოგადად ყოველგვარი სამეცნიერო ნაშრომის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს შესავალი წარმოადგენს. წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს შეისწავლოს და დაადგინოს, თუ რა ფუნქციას ასრულებს შესავალი ზოგადად საუნივერსიტეტო სამეცნიერო ტექსტის სახეობებში და კონკრეტულად სამაგისტრო ნაშრომში, როგორი ფორმა და აგებულება აქვს მას, რა ზოგადი წესები და მოთხოვნები არსებობს შესავლის ფუნქციებსა და აგებულებასთან მიმართებაში და როგორ ხდება არსებული ზოგადი წესების რეალიზება კონკრეტულ სამაგისტრო ნაშრომებში. გერმანულ და ქართულ საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი კონკრეტული სამაგისტრო ნაშრომების საფუძველზე განვიხილავ, რა მსგავსება და განსხვავება არსებობს გერმანული და ქართული სამაგისტრო ნაშრომების შესავალის ფუნქციებსა და ფორმებს შორის.

საკვლევი კორპუსი, რომელსაც ამ კონკრეტული კვლევის შედეგები ეფუძნება, შედგება 10 გერმანულ საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი და 10 ქართულ საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი კონკრეტული სამაგისტრო ნაშრომისაგან. ყველა ნაშრომი, ქართულიც და გერმანულიც, გერმანიისტიკის დარგშია შექმნილი 2007-2012 წლებში და შეფასებაც მაღალი აქვს.

1. შესავლის ზოგადი ფუნქცია და ფორმა

შესავლის ამოცანაა, მიაწოდოს მკითხველს ინფორმაცია, რას უნდა ელოდეს იგი ნაშრომისაგან, ზოგადი წარმოდგენა შეუქმნას მასში განხილულ საკითხებზე და გაუღვიძოს მის მიმართ ინტერესი. (იხ. Beinke, Brinkschulte u.a. 2008: 41) თუ ნაშრომს არ აქვს შესავალი, მაშინ იგი სრულყოფილ ნაშრომად ვერ ჩაითვლება.

შესავალი შინაარსობრივად დაკავშირებულია ნაშრომის ყველა თავთან, დასკვნასთან ერთად იგი ქმნის ჩარჩოს, რომელიც შემოსაზღვრავს მთავარ ნაწილს. დასკვნისაგან განსხვავებით, სადაც ხდება მიღებული შედეგების შეჯამება და დემონსტრირება, შესავალი ამზადებს მკითხველს ძირითადი საკითხისთვის (იხ. Brauner/Vollmer 2007: 131). შესავლის ფუნქციას წარმოადგენს:

- მკითხველის ნაშრომის თემატიკაში შეყვანა
 - აქტუალური საკითხი (მნიშვნელოვანი მოვლენა)
 - ისტორიული მიმართება (განვითარება დროში)
 - პრობლემაზე ორიენტირება
- პრობლემის დასმა
 - კვლევის მიზანი

- თემასთან დაკავშირებული კითხვები
- კვლევის საგნის გამოყოფა დასაბუთებით
- განმარტებები და ძირითადი ცნებები (თუმცა ძირითადი ცნების განმარტებები შეიძლება მთავარ ნაწილში იქნეს მოცემული (იხ. Bramberger/Forster 2008)
- ძირითადი თეორიული წყარო, რომელსაც ნაშრომი ეყრდნობა (იხ. Boeglin 2007: 184)
- კვლევის მიმდინარეობა
 - კვლევის მეთოდი
 - მეთოდის დასაბუთება
 - თავების მოკლე მიმოხილვა (იხ. Brink 2005: 211)

რადგან შესავლის ძირითადი ამოცანა მკითხველში თემისადმი ინტერესის აღძვრაა, ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ინიციაციას ანუ პირველ წინადადებას. „*პირველმა წინადადებამ უნდა აიძულოს მკითხველი, რომ წაიკითხოს მეორე წინადადებაც. პირველი შთაბეჭდილება ძალიან მნიშვნელოვანია.*“ (Boeglin 2007: 184)

თემაში შეყვანა შეიძლება სხვადასხვაგვარად განხორციელდეს:

- დისკურსის მიმოხილვა, რომლის ფარგლებშიც ნაშრომი სრულდება (ასეთი შესავალი ორიენტირების შესაძლებლობას აძლევს მკითხველს, როცა თემა უცნობია მისთვის)
- დასკვნა, ისევე როგორც დასაწყისი (ამოსავალი წერტილი)
- აქტუალური საკითხი/მოვლენა (მკითხველს მოტივაციას უძლიერებს)
- შეკითხვა (აღძრავს ინტერესს)
- ისტორიული მიმოხილვა (როგორც საკუთარი მსჯელობის საფუძველი)
- „მშრალი“, საქმიანი დასაწყისი (იხ. Beinke,/Brinkschulte u.a. 2008: 45)

სამეცნიერო ნაშრომის შესავალში არ უნდა იყოს მოცემული კვლევის შედეგები, არ უნდა წარმოადგენდეს ცნებათა განმარტებების მთელ რიგს, რაც ჩვეულებრივ კითხვას ართულებს. შესავალში არ გხვდება აგრეთვე ტაბულები და გრაფიკული გამოსახულებები მისი მცირე მოცულობის გამო. იშვიათად შეიძლება გამოყენებული იქნეს თვალსაჩინოება, რომელიც საკვლევი თემის განსაკუთრებულ აქტუალობას ასაბუთებს. (Brink 2005: 208)

ზოგჯერ ხდება, რომ ავტორი ნაშრომის შესავალში ასახავს მასში განხილული თემისადმი საკუთარ დამოკიდებულებას, რაც აუცილებელი არ არის. ასევე სასურველი არ არის პირადი ემოციების გამოხატვა, სამეცნიერო ნაშრომი არ წარმოადგენს ლიტერატურულ ნაწარმოებს, ყოველი არგუმენტი დასაბუთებული უნდა იყოს მოცემულ თეორიულ ჩარჩოებში თანმიმდევრულად და ლოგიკურად, პიროვნებისა და დროისაგან დამოუკიდებლად, ამიტომ ისეთი დასაწყისი, როგორიცაა: „Ich habe mich schon lange für dieses Thema interessiert“ ან „ich als Sprecherin eines Dialektes...“ და ა. შ. ზედმეტია და არ შეესაბამება მეცნიერებაში მიღებულ ნორმებს (Brauner/Vollmer 2008: 132). გარდა ამისა შესავალი გასაგები უნდა იყოს არა მარტო მოცემული დარგის სპეციალისტებისთვის, არამედ ნებისმიერი მკითხველისთვის.

რაც შეეხება შესავლის მოცულობას და მის ნაწილებად დაყოფას, ეს პირველ რიგში დამოკიდებულია თვით ნაშრომის მოცულობაზე. როცა ნაშრომი მცირე ზომისაა

(დაახლოებით 30-60 გვერდი) მისი შესავალიც დაახლოებით 2-4 გვერდამდე მერყეობს, ასეთ შემთხვევაში იგი ერთიანია, მის დაყოფას აზრი არ აქვს. თუმცა იშვიათად მცირე ზომის შესავალშიც არის ქვეთავები გამოყოფილი. დიდი ზომის სამეცნიერო ნაშრომში, მაგალითად, როცა საქმე ეხება 200-400 გვერდიან დისერტაციას, შესავალიც დიდი ზომისაა 10-20 გვერდამდე, ამიტომ მისი ქვეპუნქტებად დაყოფა გონივრულია, აუცილებელიც და დამახასიათებელიც. (იხ.Brink 2005: 207)

როდის უნდა დაიწეროს შესავალი, ნაშრომის დაწყებამდე თუ მისი დასრულების შემდეგ? ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა, თუმცა აკადემიური წერის სახელმძღვანელოთა ავტორების უმრავლესობა (Brauner/Vollmer (2007), Kornmeier (2008), Ebster/Stalzer (2008), Boeglin (2008) და სხვა) თანხმდება, რომ შესავალი ნაშრომის დასრულების შემდეგ უნდა დაიწეროს, რადგან შესავალი, როგორც უკვე ზემოთ ვთქვით, წარმოადგენს თითოეული თავისა და კვლევის მეთოდების მოკლე მიმოხილვას. შესავალს ავტორი წერს არა თავისთვის, რომ წერის პროცესში იხელმძღვანელოს, (ამისთვის არსებობს ე.წ. ექსპოზე) არამედ მკითხველისთვის, რათა წარმოადგენა შეუქმნას ნაშრომში მოცემულ კვლევასა და მის მიმდინარეობაზე. ამრიგად, შესავალი ნაშრომის დასრულების შემდეგ უნდა დაიწეროს.

2. გერმანული სამაგისტრო ნაშრომის შესავალი

გერმანულ სამეცნიერო საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი კონკრეტული სამაგისტრო ნაშრომების შესავლის მოცულობა 1-დან 4 გვერდამდე მერყეობს და უმეტესად ერთიანია, 10 განხილული ნაშრომიდან მხოლოდ ერთი შესავალია ქვეთავებად დაყოფილი.

მკითხველის ნაშრომის თემაში შესაყვანად გამოყენებულია თითქმის ყველა ის ხერხი, რომელიც ზემოთ არის განხილული. ათი შესავლიდან ორი იწყება საკითხის კვლევის მოკლე ისტორიული მიმოხილვით, რაც შემდგომ საკუთარი მსჯელობის საგანი ხდება. მაგალითად: როდის დაინტერესდა მეცნიერება ახალგაზრდების სასაუბრო ენის კვლევით და რა გახდა ამის მიზეზი, რა ტიპის კვლევები და რა თეორიები არსებობს დღემდე ამ საკითხთან დაკავშირებით.

ორი ნაშრომის შესავალი იწყება აქტუალური მოვლენის აღწერით, რათა მკითხველს თემისადმი ინტერესი გაუძლიერდეს. ასე მაგალითად: რატომ და როგორ ახდენს გავლენას რეკლამა ადამიანის გონებაზე და რა მგომარეობაშია დღეს სარეკლამო სფერო. ამ მიმოხილვას შემეგ მოსდევს საკუთრივ მსჯელობა.

სამი ნაშრომის შესავალში თავდაპირველად მოყვანილია იმ ავტორიტეტული პიროვნებების ციტატები, რომლებიც საკვლევ საკითხთან დაკავშირებით წამყვან პიროვნებად ითვლებიან. მაგალითად, ნაშრომი, რომლის თემას აფაზიის ლინგვისტური ასპექტების კვლევა წარმოადგენს, იწყება ციტატით, რომელიც ეკუთვნის „აფაზიოლოგიის შესავლის“ ავტორს, იურგენ ტესაკს.

ერთი შესავალი იწყება კითხვებით, რომლებსაც შემდგომ ნაშრომში გაეცემა პასუხი, და სამი ნაშრომის შესავლის დასაწყისად გვხვდება დისკურსის გაცნობა, რომლის ფარგლებშიდაც მოცემული ნაშრომები იქმნება და ასევე თემის ზოგადი მიმოხილვა.

ყველა განხილული ნაშრომის შემთხვევაში შესავალი მოკლედ, მაგრამ მკაფიოდ გადმოგვცემს კვლევის მიზანს და იმ ძირითად კითხვებს, რომელსაც პასუხი უნდა გაეცეს. ყველა შესავალი გვიქმნის წარმოდგენას ნაშრომის აგებულებასა და კვლევის განვითარების თანმიმდევრობაზე, ანუ მოცემულია ნაშრომის შემადგენელი თავების მოკლე მიმოხილვა.

უმეტესი შესავალი ასახელებს იმ მიდგომებსა და თეორიებს, რომელსაც კვლევა ეფუძნება, ამასთან მოყვანილია ავტორიტეტული ავტორების ციტატები. თუმცა წამყვანი ავტორების ჩამონათვალი, არ გვხვდება.

ათი შესავლიდან მხოლოდ ორი ნაშრომის შესავალში არის განსაკუთრებით გამოყოფილი და აღწერილი საკვლევი კორპუსი. მხოლოდ ერთი შესავალი გვამცნობს, რა საკითხები დარჩა განუხილველი. აგრეთვე ერთ შესავალში კეთდება კომენტარი მართლწერის ძველ და ახალ ფორმებთან დაკავშირებით, მაგალითად: ავტორი გვამცნობს, რომ ნაშრომის მთლიანი ტექსტი შესრულებულია მართლწერის ახალი წესების შესაბამისად, მაგრამ ნაშრომში გამოყენებულ ზოგიერთ ციტატაში გვხვდება მართლწერის ძველი წესები.

სამეცნიერო მუშაობის ტექნიკის სახელმძღვანელოებისაგან განსხვავებით, სადაც გარკვევითაა ნათქვამი, რომ შესავალმა მკითხველს ასევე უნდა მიაწოდოს ინფორმაცია კვლევის მეთოდების შესახებ და აგრეთვე განმარტოს ძირითადი ცნებები, კონკრეტული ნაშრომების შესავალი ამას არ ითვალისწინებს. კვლევის მეთოდებზე და ძირითად ცნებებზე ინფორმაცია მოცემულია არა შესავალში, არამედ ამ საკითხებს ეთმობა ნაშრომის პირველი თავი, თუ მთლიანად არა, დიდი ნაწილი მაინც.

შესავალში გამოიყენება პროტოტიპული ენობრივი საშუალებები, რომლებიც განაპირობებს აბზაცებს შორის ლოგიკურ ბმულობას:

- „Aufgabe/ Ziel dieser Arbeit/ Untersuchung ist es. . .“
- „Diese Arbeit ist der Aufgabe gewidmet. . .“
- „Die hier vorliegende Untersuchung verfolgt das Ziel. . .“
- „Aufgabe der folgenden Untersuchung bestehet darin. . .“
- „In dieser Arbeit geht es darum. . .“ usw.

თითქმის არ გვხვდება პირველი პირის ნაცვალსახელი „მე“ (Ich). ანუ ავტორი შეფარულად, არაპირდაპირ გამოხატავს საკვლევ საკითხთან საკუთარ დამოკიდებულებას. უპირატესობა ენიჭება ვნებით გვარს, აგრეთვე პირველი პირის ნაცვალსახელის ჩანაცვლება ხდება განუსაზღვრელი ნაცვალსახელით ე. წ. „man-Satz“, გამოხატვის უპირო ფორმით (Es-Satz), ან Infinitiv-ის კონსტრუქციებით.

ჩატარებულ კვლევაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ არის მცდელობა, ნაშრომი დაიწეროს მარტივი, იოლად გასაგები წინადადებებით. თუმცა მიუხედავად ამისა, მაინც გვხვდება რთული წინადადებები. მაგალითად:

‘Und so scheint die Linguistik auch zum heutigen Standpunkt, zu Beginn des 21. Jahrhunderts, wenn es um die Theorie- und Methodenbildung sowie um die Definition des Forschungsgegenstands geht, immer noch nicht ihren Platz zwischen den Naturwissenschaften und den Kulturwissenschaften gefunden zu haben und hat sich damit in diesem Punkt, seit dem 19. Jahrhundert, nicht wesentlich weiterentwickelt.’

ან:

‘Durch die pragmatische Wende entstanden dann unter anderem mit der Sprechakttheorie, der Soziolinguistik sowie der Text- und Gesprächslinguistik neue Theorien, bzw. neue Teildisziplinen der Linguistik, welche die Sprache vor allem im Bezug auf den jeweiligen Kontext, also auch im Zusammenhang mit außersprachlichen Korrelaten untersuchten und allein dadurch den sozialen, den kulturellen Bezug der Sprache herausstellten.’

რაც ჩვეულებრივი მკითხველისთვის ტექსტის გაგებას ართულებს.

3. ქართული სამაგისტრო ნაშრომის შესავალი

ქართულ სამეცნიერო საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი ნაშრომების შესავლის მოცულობა 2-დან 4 გვერდამდე. უმეტესად ერთიანია, 10 განხილული ნაშრომის შესავლიდან მხოლოდ ერთი ნაშრომის შესავალია, რომელიც ქვეთავებად არის დაყოფილი. ზოგიერთი ნაშრომის შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი საკითხები გამოცალკევებულია მთლიანი ტექსტისაგან, მაგრამ არა როგორც ცალკე ქვეთავი.

ათი განხილული ნაშრომის შესავლიდან ექვსი იწყება საკითხის ზოგადი მიმოხილვით, ერთი შესავალს შეყვავართ თემაში მცირე ისტორიული ჩართვით. მაგალითად: ვინ და სად დაამკვიდრა პირველად ტერმინი „არასანდო თხრობა.“

ერთი ნაშრომი ასახელებს თავდაპირველად ჩატარებული კვლევის მიზანს მოკლედ, რასაც შემდგომი მსჯელობა მოჰყვება.

ორი ნაშრომის შესავალი კი იწყება იმის აღწერით, რას გადმოსცემს უშუალოდ ნაშრომი.

ყველა განხილული ნაშრომის შესავალში მეტ-ნაკლებად მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული კვლევის მიზნები, თუმცა თითქმის არ ვხვდებით ცალკე გამოკვეთილ კითხვებს, რომელთაც შემდეგ ნაშრომში გაეცემა პასუხი და რაც ასე დამახასიათებელია გერმანული სამაგისტრო ნაშრომების შესავლისთვის. აგრეთვე ხშირია იმის დასაბუთებული დასახელება, რა არ არის ნაშრომის მიზანი. მაგალითად:

‘ჩვენი სამაგისტრო ნაშრომის მიზანი არ ყოფილა ქართულ-გერმანული პარალელური ხეტა ბანკის შექმნა, რადგან ეს საკმაოდ დიდი მოცულობის სამუშაოა, რომელიც რამდენიმე წელიც შეიძლება გაგრძელდეს. შესაბამისად, მისი სამაგისტრო ნაშრომის ფარგლებში შესრულება შეუძლებელი იქნებოდა.’

‘ჩემი ნაშრომის მიზანს არ წარმოადგენს ყველა ამგვარი საშუალებისა და ხერხის აღწერა, მე ვეცდები უბრალოდ ერთი კონკრეტული მაგალითის საფუძველზე დავამტკიცო, რომ...’

ათი განხილული ნაშრომიდან ოთხი ნაშრომის შესავალში არა გვაქვს ნაშრომის აგებულება, ანუ რაზე არის მსჯელობა ნაშრომის ამა თუ იმ თავში, და როგორ ვითარდება კვლევა.

არაერთგვაროვნებაა იმ მიდგომების, თეორიებისა და ავტორების დასახელებასთან დაკავშირებით, რომლთაც კვლევა ეფუძნება. არის ნაშრომები, რომელთა შესავალშიც მათი დასახელება არ ხდება. გვხვდება ორი–სამი ნაშრომი, რომლის შესავალშიც ჩამოთვლილია იმ ავტორების გვარები, რომელთა ნაშრომებიც სტუდენტმა მუშაობისას გამოიყენა. გვხვდება აგრეთვე სამაგისტრო ნაშრომი, რომლის შესავალიც მთლიანად ავტორიტეტული ავტორების თეორიების განხილვას ეთმობა, ნაშრომის მიზნები და ამოცანები კი უკანა პლანზეა გადაწეული.

ქართულ სამეცნიერო საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი სამაგისტრო ნაშრომების შესავალში დომინირებს პირველი პირი, მაგალითად:

‘ჩვენი სამაგისტრო ნაშრომის მიზანი არის ...’

‘სამაგისტრო ნაშრომში ვიხილავ...’

‘სამაგისტრო ნაშრომზე მუშაობისას გამოვიყენე...’

‘კვლევისას ჩვენ ვიყენებთ...’ და ა. შ.

აგრეთვე გვხვდება ისეთი ფორმულირება, როგორიცაა: *‘მე ვფიქრობ’*, რაც სრულიად უცხოა გერმანული სამეცნიერო ნაშრომისათვის.

თუმცა, ჩატარებულ კვლევაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ არის მცდელობები (ათი განხილული მაგალითიდან სამი) არ გადმოიცეს პირდაპირ, პირველ პირში ავტორის დამოკიდებულება კვლევისადმი და მიუახლოვდეს გერმანულ სტანდარტს.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ გერმანულ საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილი კონკრეტული სამაგისტრო ნაშრომის შესავალი ზუსტად არ მიჰყვება სამეცნიერო მუშაობის ტექნიკის სახელმძღვანელოებში მოცემულ წესებს.

ასევე არსებობს გარკვეული მსგავსება და განსხვავებები ქართულ და გერმანულ საუნივერსიტეტო სივრცეში შექმნილ სამაგისტრო ნაშრომების შესავალს შორის.

შესავლის ფუნქცია ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივეა, შეიყვანოს მკითხველი ტექსტის თემატიკაში და გააცნოს მას კვლევის მიმდინარეობა, მოცულობაც მსგავსია 1-4 გვერდი და და არც ერთ შემთხვევაში შესავალი უმეტესად არ არის დაყოფილი ქვეთავებად.

რაც შეეხება შესავლის აგებულებას, აქ უკვე ვხვდებით გარკვეულ განსხვავებებს. გერმანული სამაგისტრო ნაშრომის შემთხვევაში ყველა შესავლის აგებულება ჰგავს ერთმანეთს, ანუ ყველა გადმოგვცემს ნაშრომის მიზანს, სვამს კითხვებს, გვამცნობს კვლევის მიმდინარეობას, და მოჰყავს ავტორიტეტული ავტორების ციტატები. თემაში

შეყვანის ხერხები კი მრავალფეროვანია და ყველა სტუდენტი განსხვავებული მიდგომით იწყებს თავის ტექსტს.

ქართული სამაგისტრო ნაშრომებში შესავლის აგებულება არაერთგვაროვანია, თითქმის ყველა გადმოგვცემს ნაშრომის მიზანს, თუმცა არ გვხვდება კითხვები, რაც გერმანული ნაშრომებისთვის ასე დამახასიათებელია. რამდენიმე შესავალში ასევე არ ჩანს ნაშრომის აგებულება. ავტორიტეტული ავტორები ან სულ არ არის დასახელებული ან პირიქით, შესავლის თითქმის ნახევარზე მეტი მათი გვარების ჩამონათვალს ან მათი კვლევების განხილვას უჭირავს. თემაში შეყვანა უმეტესად ერთსახოვნად ანუ საკითხის ზოგადი მიმოხილვით იწყება.

განმასხვავებელია ისიც, რომ ქართულისთვის დამახასიათებელი პერსონალური ფორმა, პირველი პირის ნაცვალსახელი, თუნდაც მრავლობით რიცხვში, გერმანულში თითქმის არ გამოიყენება.

მიუხედავად აღნიშნული განსხვავებებისა, კვლევის შედეგად რამდენიმე ნაშრომის შესავალში ჩანს მცდელობა იმისა, რომ ქართული სამაგისტრო ნაშრომები თავისი აგებულებითა და სტილით საერთაშორისო სტანდარტებს მიუახლოვდეს.

ლიტერატურა:

1. Beck, Gloria (2006): Rhetorik für die Uni. Frankfurt a. M.
2. Beinke, Christiane/Brinkschulte, Melanie u.a. (2008): Die Seminararbeit. Schreiben für den Leser. Konstanz.
3. Boeglin, Marta (2007): Wissenschaftlich arbeitet Schritt für Schritt. Gelassen und effektiv Studieren. München
4. Bramberger, Andrea/Forster, Edgar (2008): Wissenschaftlich schreiben. kritisch – reflexiv – handlungsorientiert. Berlin
5. Brauner, Jürgen Detlef/Vollmer, Hans-Ulrich (2007): Seminararbeit Bachelor-/Masterarbeit (Diplomarbeit) Doktorarbeit. Stuttgart
6. Brink, Alfred (2004): Anfertigung wissenschaftlicher Arbeiten. Ein Prozessorientierter Leitfaden zur Erstellung von Bachelor-, Master- und Diplomarbeiten in acht Lerneinheiten. München/Wien.
7. Ebster, Claus/Stalzer, Lieselotte (2008): Wissenschaftliches Arbeiten für Wirtschafts- und Sozialwissenschaftler. Wien
8. Heinemann, Margot/Heinemann, Wolfgang (2002): Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion-Text-Diskurs. Tübingen.
9. Kornmeier, Martin (2008): Wissenschaftlich schreiben leicht gemacht, für Bachelor, Master und Dissertation. Bern

Function and Form of the Introduction in the Structure of Scientific Work on the German-Georgian Mastership Works Materials

Abstract

Mastership work represents a prototype sample of a scientific written text. It includes all main features which are usually so characteristic for scientific written texts and structurally consists of all key integral parts being in any scientific work. One of the most significant parts of the mastership work is introduction.

The target of the introduction is to provide a reader with concept, - what should he expect from the work, to create a general idea about the issues being under consideration and to wake up interest toward it. The introduction, with its content, is connected with all chapters of the work and prepares a reader for general issues (See Brauner/Vollmer 2007:131).

There are some differences and likenesses between the functions and form of introductions in concrete mastership works prepared in German and Georgian academic spaces.

The function of the introduction, in both cases, is one and the same, mainly to involve the reader into subject matter of the text and to acquaint him with currency of research, the volume is similar - 1-4 pages, and the introduction is never divided into sub-paragraphs.

As for frame of the introduction, here we meet with definite differences. In case of German mastership work frames of all introductions are similar, or all of them transfer the target of the work, put questions, acquaint us with currency of researches and cite competent authors. Methods of bringing in to the topic are variable and all students with different approaches start their texts.

Frame of the introduction in a Georgian mastership work is not uniform. Almost all of them transmit targets of the work; however we don't meet questions that are characteristic for German works. In addition, in some introductions frame of the work isn't seen. Competent authors aren't indicated at all or, on the contrary, at least half of the introduction is occupied by the list of their surnames or discussions of their works. Involving into the topic is mostly provided similarly, or is started with general review of the issue.

Another difference is that a personal form characteristic for Georgian, pronoun of the first face even in plural number is rarely applied in German.

საკვანძო სიტყვები: სამაგისტრო ნაშრომი, შესავალი, ფუნქცია, ფორმა, აგებულება;

Key Words: mastership work, introduction, function, form, frame

გერმანელი და ევროპელი მწერლები გრიგოლ რობაქიძის შესახებ

გრიგოლ რობაქიძე იყო მეოცე საუკუნის ის ქართველი მწერალი, რომელიც ევროპამ გაიცნო. იგი ფიქრობდა, რომ მის შემოქმედებას საუკუნეები კი არა, ათასწლეულებიც ვერ დაძლეოდა. თავის შემოქმედებას ასე აფასებდა: „საუკუნეთა მამლზე ერთადერთი ავტორი მე ვარ, რომელიც აცნაურებს ქართველთა „მსოფლხატს“. ბოლომდე გაეგება საქართველოსი გარე ამ „ხატისა“ ჩემთვის წარმოუდგენელია. ჩემი შემოქმედების სათავენი ამ „მსოფლხატის“ ფარგლებში არიან მოქცეულნი“. საინტერესოა გრიგოლ რობაქიძის გამოყენებული მოსაზრებაც: „ვისაც სიმბოლო და მითოსი“ არ ესმის, ჩემს შემოქმედებას ვერ გაიგებსო“ (გვ. 303)².

XIX ს-ის პირველ ოცწლეულში ქართული ემიგრაციის ტალღის აზვირთებას სათავე დაუდო საბჭოთა რუსეთის მიერ 1921 წლის თებერვალში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობამ.

გერმანიაში იძულებით დარჩენამდე, გრიგოლ რობაქიძე საქართველოში აღიარებული მწერალი იყო და მას გამოქვეყნებული ჰქონდა ლექსები, დრამები („ლონდა“, „ლამარა“, ...), რომანი „გველის პერანგი“ და მოთხრობები.

„ჩემს შემოქმედებას ვთვლი ნაყოფად გენიისა, რომლის მადლი მე ვიგემე“, - წერდა გრიგოლ რობაქიძე და წუხდა, რომ ამ გენიას არ იცნობდა კაცობრიობა და არც თვითონ ქართველობა. ამიტომაც ცდილობდა საკუთარი პროზით, პოეზიითა და წერილებით გაეცნო ქართული კულტურა მსოფლიოსთვის.

1931 წლის დამდეგიდან იწყება და 1962 წელს მთავრდება გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედების მეორე დიდი პერიოდი უცხოეთში, რომლის დროს ის ახალ ქართულ ნაწარმოებებს ქმნიდა არა მარტო ქართულად, გერმანულადაც. მოგახსენებთ გრიგოლ რობაქიძის უცხოეთში გამოქვეყნებული მთავარი ნაწარმოებების ნუსხას გერმანულ ენაზე:

- 1) „გველის პერანგი“, რომანი, თარგმანი ავტორისა, შტეტან ცვაიგის შესავალი ნაწილით, იენა 1928წ.
- 2) „მეგი-ქართველი ასული“, რომანი, ტიუბინგენი 1932 წ.
- 3) „ჩაკლული სული“, რომანი, იენა 1933წ.
- 4) „ქალღმერთის ძახილი“, რომანი, იენა, 1934 წ.
- 5) „წმინდა გრაალის მცველნი“, რომანი, იენა 1937წ.
- 6) „დემონი და მითოსი“, ჯადოსნურ სურათთა რიგი, იენა 1935 წ.
- 7) „კავკასიური ნოველები“, ლაიფციგი, 1932წ; II გამოცემა, მაინის ფრანკფურტი, 1979წ.

ამ უკანასკნელში შედის სამი ნოველი: 1. „ჯადოსნური წყაროები“, რომლის მოქმედება წარმოებს ხევსურეთში. 2. „წმინდა ხარის მოკვლა“, მოქმედება ხდება სვანეთში და 3. „იმამ შამილი“, მოქმედება წარმოებს ჩრდილოეთ კავკასიაში.

„გველის პერანგი“ ავტორისეულ თარგმანს წარმოადგენს, ხოლო ნოველები უთარგმნია ორი გერმანელი მთარგმნელის - კ.როზენბერგის და რ.მეკელაინის მონაწილეობით. ეს იმას ნიშნავს, რომ „გველის პერანგთან“ ერთად „კავკასიური ნოველებიც“ გრიგოლ რობაქიძეს ჯერ ქართულ ენაზე ქონია დაწერილი, დანარჩენი კი პირდაპირ გერმანულად.

გერმანიაში მოღვაწე ქართველი ემიგრანტები, მათ შორის გრ.რობაქიძე გამოირჩეოდა ეროვნულ-პატრიოტული, კულტურულ-საგანმანათლებლო თუ მეცნიერული საქმიანობით. მისი შემოქმედებითი მემკვიდრეობა ამდიდრებს არა მხოლოდ ქართულ, არამედ გერმანულ კულტურასაც.

გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა ევროპაში 30-იან წლებში, განსაკუთრებით - გერმანიაში. ამ ნაწარმოებებმა, რომელთა დიდი ნაწილი შემოქმედმა დაწერა გერმანულად, საპატიო ადილი დაიკავა გერმანულ ლიტერატურაში. ამის შედეგია ის, რომ უმარავი სტატია, რეცენზია, ნარკვევი გამოქვეყნებულია ევროპის პრესაში, სადაც მაღალ შეფასებას აძლევენ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებას. გთავაზობთ რამედენიმე ამონარიდს:

ცნობილი გერმანული ჟურნალი „ეხო დერ ცაიტ“ 1933 წლის თებერვლის ნომერში აქვეყნებს წერილს სათაურით: „გრიგოლ რობაქიძე - ერთი ნამდვილი პოეტი“, რომელშიც წერია: „წესი არაა გენიოსად გამოცხადებულ იქნას მწერალი, რომლის შემოქმედება მხოლოდ ორი ნაწარმოებით არის ცნობილი გერმანელი მკითხველისათვის. გრიგოლ რობაქიძის შემთხვევაში ეს გამოწაკლისი დასაშვებია... რობაქიძის სახელი დღეს სიმბოლოდ არის გადაქცეული. იგი არის სიმბოლო გამოღვიძებული აღმოსავლური მწერლობისა, რომელიც უკვე შემდგარია გზაზე, რომელმაც მას მსოფლიო ლიტერატურაში შესაფერი ადგილი კვლავ უნდა მოუპოვოს.“ (გვ.179) ³

გერმანელი კრიტიკოსი რუდოლფ კარმანი კი ამბობს: „გრიგოლ რობაქიძე ფლობდა გოლიათურ ენერგიას, მაგრამ წლების განმავლობაში მას ჰკლავდა და სულს უფერფლავდა ჯავრი სამშობლოსი... სამშობლოს - საქართველოს სიყვარული გრიგოლ რობაქიძისა დაუცხრომელი სულის მარადიული ღელვა იყო. სამშობლო მან დასტოვა ბავშვივით ატირებულმა, და ამ ქვეყნიდან განვიდა მარადისობაში, საქართველოსთან განშორების ღამაში სევდით.

ჩვენ დასავლეთ ევროპელებს, გრ.რობაქიძემ გადაგვიშალა ქართული მიწა, მისი მადლი, მისი სისხლი, სუნთქვა ქართული მიწისა, მისი შორეთიდან მომდინარე ზღაპრული ფერები“. (გვ.184) ³

გრიგოლ რობაქიძეს დარჩენია გერმანულ ენაზე დაწერილი გამოუქვეყნებელი ნარკვევები და ლირიკული ლექსები. კერძოდ: „ატლანტური ზმანება ანუ ქართული მითოსი“, „ოზისის წყაროსთან“, „ფრიდრიხ ნიცშე“, „ჟანა დ'არკი“, „მომაკვდავი არწივი“, „ჰიმნი ორფეოსისადმი“ და სხვა.

გრიგოლ რობაქიძის გერმანულ ენაზე შექმნილი ლირიკული შედევრებით აღფრთოვანებულან გერმანელი პოეტები. მაგალითად, ფრანკ მარაუნი თურმე სწერდა გრიგოლს 1944 წლის 16 სექტემბერს: „განცვიფებული ვდგევარ გასაოცარი ათვისების

წინაშე, რომლითაც თქვენ გერმანული ენა და მისი პოტური გამოთქმის შესაძლებლობანი სხვა ენათა შორის ჯერ მიუღწეველ, არნახულ დონეზე აიყვანეთ. ჩემი გულწრფელი რწმენაა, რომ რილკეს შემდეგ ასე სრულყოფილი არაფერი შექმნილა გერმანულ ენაზე!“ (გვ.187) ³

ტასილიო ფონ შეფერი, ცნობილი გერმანელი პოეტი, გრიოლ რობაქიძის ხელნაწერთა გაცნობის შემდეგ ქართველ მწერალს ატყობინებდა: „ძვირფასო მანესტრო! რა შესანიშნავია თქვენი ლექსი „მომაკვდავი არწივი“. როგორ შესძელით თქვენ, უცხოელმა, ამნაირად ჩვენი ძნელი გერმანული ენის გაშლა და ამაღლება, როგორც ამას ვერ შეძლებდა თვით გერმანელი?...“ (გვ.188) ³

გრ.რობაქიძე ემიგრაციაში ყოფნისას ორიგინალურად აგრძელებდა XX ს-ის ქართული მწერლობის ტრადიციებს. ერთ ტოტალიტარულ სისტემას გაქცეული მწერალი იძულებული იყო მეორე ტოტალიტარულ სისტემისათვის შეეფარებინა თავი, გარკვეულწილად ხარკი გადაეხადა მისთვის, რის გამოც 50 იან წლებში გერმანიაშიც გარიყეს.

მწერალი უცხოეთშიც არ წყვეტდა ლიტერატურულ - ესთეტიკურ და მეცნიერული ნარკვევების წერას ქართულ ენაზე, რომელთა უმრავლესობა სიცოცხლეშივე დაიბეჭდა ბერლინსა და პარიზში, ხოლო ზოგიერთი მისი სიკვდილის შემდეგაც გამოქვეყნდა. მოგახსენებთ ზოგიერთი მათგანის შესახებ: „ბარათები ბოდენის ტბიდან“, „საქართველოს სათავენი“, „წყაროს თვალი“, „ქართული მითოლოგიიდან - პრომეთე, დალი“, „საქართველო - მსოფლიო თვალთახედვით“, „პოეზიის სამყაროდან“, „ქართული ენა როკვით განფენილი“ (ნინო რამიშვილისა და ილიკო სუხიშვილის ანსამბლის შენევაში გამოსვლის გამო) „ვაჟას განდი“, „სათავენი ჩემი შემოქმედებისა“, „ჟამსა ხუმრობისა“, „მოგონილი და გაგონილი“, „ლამარა“ (მოკლე ბიოგრაფია), „ფოთლები“, „სხვადასხვა (ქართული ლიტერატურიდან)“ და სხვა. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ესე პორტრეტები ივანე ჯავახიშვილისა და გალაკტიონ ტაბიძეზე.

30 იან წლებში გრიგოლ რობაქიძე უკვე სახელმოხვეჭილი მწერალია. იგი ქართულზე არანაკლებ ბრწყინვალედ წერს გერმანულად. ის აღფრთოვანებს თვით გერმანელებს და ამ ენის უბადლო მცოდნეთ. მათ შორისაა გამოჩენილი ავსტრიელი მწერალი - შტეფან ცვაიგიც. მათი შეხვედრა მოხდა 1928 წლის სექტემბერში, მოსკოვში, ლევ ტოლსტოის დაბადების 100 წლისთავის საიუბილეო დღეებთან დაკავშირებულ დღესასწაულზე. ძნელი წარმოსადგენი არაა, თუ როგორი დიდი ინტერესი ექნებოდა ცვაიგს საქართველოს ნახვის... მას ამ დროისათვის „გველის პერანგის“ შესავალი წერილი უკვე დაწერილი ჰქონდა.

შტეფან ცვაიგი 1928 წელს ქალაქ იენაში გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგის“ გერმანული გამოცემისათვის წამძღვარებულ შესავალ ნაწილში ამბობს: „... პოეზიაში ნამდვილი ეგზოტიკის მოცემა შეუძლია მხოლოდ ღიძლ შვილს თავის ხალხისას, მასში სულით ფესვებგამდგარს. . . მე ვფიქრობ, პირველად ჰორიზონტზე ჩნდება ერთი ახალი ერი ქართველი მწერლის გრიგოლ რობაქიძის ამ რომანით... ცხოვრობს ჩვენი დედამიწის უმშვენიერეს კუთხეში, განთქმული თავისი სიმღერებით და ლეგენდებით, და მაინც,

ჩვენდა სამარცხვინოდ, უცნობია ჩვენთვის, ევროპელებისათვის, თუ რა მდიდარია საქართველო მითიური ძალებით, სავსე ჰეროიკული გონით და ამავე დროს თანამედროვეობისაკენ სწრაფვით, - ეს პირველად ახალგაზრდა მწერლის ამ წიგნიდან გავიგე, რითაც მან თავის სამშობლოს და ამით ჩვენც დიდი სამსახური გაგვიწია ...ყოველ ფურცელს გააჩნია ცეცხლოვანი, ბალადური მომენტები, სრულიად უცხო სახის სიმშვენიერისა. . . და მიუხედავად იმისა, რომ გრძნობას მკაფიოდ არ შეუძლია გაარჩიოს, სინამდვილეში ვის უნდა უმაღლოდეს ამ დამაბრუებელ სურნელებას - მწერალ რობაქიძეს თუ თვით საქართველოს - მაინც სიამოვნებით ხდები ტყვე ამ ახლისა.“⁴

ალბათ, ცვაიგი მართლაც ეწვეოდა საქართველოს, რომ არა ის პოლიტიკური მოვლენები, რომლებიც მალე მსოფლიოში დატრიალდა და რომლის მსხვერპლიც, ბედის ირონიით, ორივე მწერალი შეიქნა. დასანანია, რომ ავსტრიელ მწერალს მანამდე უკვე დაწერილი ჰქონდა „გველის პერანგის“ წინასიტყვაობა, სხვა შემთხვევაში, ალბათ, ამ შეხვედრის შემდეგ, აუცილებლად გვექნებოდა გრიგოლ რობაქიძის პიროვნული დახასიათება. საინტერესო იქნებოდა ცვაიგის თვალთ დანახული გრიგოლ რობაქიძე - ქართველი მწერალი, უაღრესად განათლებული, უბადლო გარეგნობითა და დახვეწილი მანერებით.

ამის შემდეგ მწერლები ერთმანეთს აღარ შეხვედრიან. სამ წელიწადში გრიგოლ რობაქიძე გაექცა კომუნისტურ რეჟიმს და გერმანიაში დასახლდა. საბჭოთა საქართველოში აკრძალეს მისი სახელის ხსენებაც კი.

იგივე ბედი ერგო შტეფან ცვაიგს ავსტრიაში - „დიდი ევროპელი“, როგორც მას უწოდებდნენ, ებრაული წარმომავლობის გამო, გაექცა ფაშისტებს, რომლებიც სახალხოვად წვავდნენ მის წიგნებს.

სიცოცხლე არ მოუსწრაფავს გრიგოლ რობაქიძეს შტეფან ცვაიგის მსგავსად, ალბათ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ღრმადმორწმუნე მართლმადიდებელი იყო, თუმც, რომ უსურვია თან არაერთხელ, ამას თვითონვე ადასტურებს აკაკი პაპავასადმი გაგზავნილ წერილში: „გამოგიტყდებით: რამოდენიმეჯერ მალი სიკვდილი ვისურვე ჩემთვის, შევცოდე წინაშე უფლისა. . . “ (გვ.204)³

გამომცემლები, ვისთვისაც ადრე დიდი პატივი იყო გრიგოლ რობაქიძის ნაწარმოებთა გამოცემა, უკვე, აღარ ინტერესდებოდნენ მისით. ეს კი პოპულარობას ჩვეული მწერლისათვის, გარდა მორალურისა, ფინანსური დარტყმაც იყო - ის ხომ მხოლოდ მწირი სახელმწიფო დახმარებით ირჩენდა თავს.

სტალინის რეჟიმისადმი დამოკიდებულება აპატია მსოფლიომ, „ჰიტლერიანელობა“- არა. თუმცა, თვითონ სიცოცხლის ბოლომდე ამტკიცებდა, რომ ყველაფრის მიზეზი - მისი წიგნები მუსოლინსა და ჰიტლერზე, მხოლოდ მსოფლიო პიროვნებების მეტაფიზიკური დახასიათება იყო და არა მათდამი თანაგრძნობა. მაგრამ ვისაც როგორ სურდა, ისე სჯეროდა.

ამიტომაც იყო, რომ 17 წლის მანძილზე თითქმის შეუმჩნევლად, მძიმე მატერიალურ ყოფაში ცხოვრობდა ჟენევაში და იქვე, მარტოობაში გარდაიცვალა.

გრიგოლ რობაქიძის უცხოეთში ცხოვრების მძიმე პირობებზე, მის სულიერ სევდასა და სიმარტოვეზე, ოჯახურ ტრაგედიაზე, სამშოლოს მონატრებასა თუ შემოქმედებითი შრომის მომენტებზე საინტერესოდ მოგვითხრობენ აკაკი პაპავასადმი მიწერილი გრიგოლ რობაქიძის პირადი წერილები. აქვე ზოგიერთი მაგალითი: „მარტო ვარ. სევდა. ჩემი განკურნება შესაძლებელია მხოლოდ თანამემამულეთა არეში...“ (გვ.203)³. სხვაგან ვკითხულობთ: „...სამშობლოს მოწყვეტილნი, უცხოეთშიც მოწყვეტილნი ვართ ერთი მორისაგან. ქვეყანა სიგიჟედ იქცა დღეს - რა მოგველის, სად ვიპოვოთ ნუგეში? გულს არ ვიტებ მაინც - თუმცა მომდგარ ცრემლებს ვეღარ ვუძლებ ხოლმე: ცრემლებს, რომელთაც სხვას არ ვაჩვენებ...“ ჟენევა 21.9.1950 (გვ.205)³

გრ. რობაქიძის გერმანულენოვანი მხატვრული შემოქმედება არსებობდა ქართული ლიტერატურის ნაწილია. მწერალი აღტაცებული იყო ქართული ენის პოეტური სიდიადით და მისი უღრმესი შესაძლებლობებით. ამ მხრივ მას არა ერთი გამონათქვამი მოეპოვება.

სამშობლოსთან სულიერი კავშირი გრიგოლ რობაქიძეს არასოდეს გაუწყვეტია და მისგან იღებდა შემოქმედებით საზრდოს: „თუ რამ კარგი ნაყოფი გამოდის ჩემგან, ეს მადლი არის მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოს მიწისა. . . საქართველოს არ იცნობენ არც იქ და არც აქ. იგი უნივერსალური მოვლენაა, პატარა ერი, რომელშიაც ცოცხლობს ტომურად, ერთსხეულად, საერთო სული: აღმოსავლური საშო, საცა მიწა „დედაა“ წმინდა, ისტორია უძველესი, რომელიც თავის ათასწლეზიან სიგრძეზე აგროვებს ქმედით ცოცხალ ხსოვნას (ანამნაზისს), აქაა საქართველოს არსი, ეს ცხადდება: ქართულ ხასიათში, ქართულ სიტყვაში, ქართულ სილადეში, ქართულ ერქვანში, ქართულ ხმალში, ქართულ სიმღერაში (რომელიც ღმერთებისაა)“-წერდა გრიგოლ რობაქიძე 1933 წელს. (გვ197)³

1962 წლის 20 ნოემბერს, ჟენევის პოლიციამ აღმოაჩინა გრიგოლ რობაქიძე გარდაცვლილი მის ბინაზე. რადგან განსვენებული მარტო ცხოვრობდა, სასამართლომ ასეთ შემთხვევაში მიღებული წესისამებრ ბინა დაბეჭდა. დასაფლავების შემდეგ, ბუნებრივად დაისვა საკითხი მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესახებ. შვეიცარიის სასამართლომ გრიგოლის ნივთებისა და ნაწერების საჯარო ლიკვიდაცია გადაწყვიტა. გერმანიაში მცხოვრები თანამემამულეების დიდი მცდელობით შვეიცარიის მთავრობამ ლიკვიდაციის გადაწყვეტილება შეცვალა და გრიგოლის არქივი - ბიბლიოთეკით ციურიხის „გენეტიური ფილოსოფიის საარქივო დაწესებულებას“ გადასცა შესანახად.

მწერლის სიკვდილის შემდეგ მისი პირადი არქივის დასაპატრონებლად დატრიალებულმა მოვლენებმა ცხადყო, რომ შვეიცარიას შესანიშნავად სცნობია გრიგოლ რობაქიძის ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ე.ი. მისი, როგორც მწერლის მნიშვნელობა.

გრიგოლ რობაქიძე სიცოცხლის ბოლომდე დარჩა სამშობლოს - საქართველოს და ქართული დედაენის მალმერთებელი. ამას გვაუწყებს მისი სიტყვებიც: „ქართველი თავმომწონეა. აქვს კიდევ უფლება თავმომწონებისათვის. ენა ქათველთა უგენიალურესი ქმნილებაა ენათა შორის. მისი ფესვეული დენა აცნაურებს უთვალავ საიდუმლოთ

მსოფლიოისა... გასაოცარია და საცნაური ქართველთა ჯვარი ვაზისა. ასეთი ღრმა სიმბოლო რეალური მთელს საქრისტიანოში არ მოიპოვება“. (გვ.195) ³

ლიტერატურა:

1. რობაქიძე გრ.(2012) წ.4 „სათავენი ჩემი შემოქმედებისა“
2. რობაქიძე გრ. კრებული „ჩემთვის სიმართლე ყველაფერია“ , თბილისი 1996წ.
3. შარაძე გ.(1991): „უცხოეთის ცის ქვეშ“. წიგნი მეორე. გამომცემლობა „მერანი“ თბილისი
4. შარაძე რ. „გრიგოლ რობაქიძე და შტეფან ცვაიგი“. ლიტერატურული საქართველო 2005 წ. 18 ნომბერი გვ. 14

Ekaterine Kavelashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University

German and European Writers about Grigol Robakidze

Abstract

The Reason for Emigration of Georgian writers in the first twenties of the XIX century became the overthrow of the Democratic Republic of Georgia in February 1921. The creative work of Georgian writer Grigol Robakidze based in Germany enriched both Georgian and German Culture. He continued the traditions of the XX century Georgian Literature in an original way. His creations in the German language essentially are a part of Georgian Literature.

საკვანძო სიტყვა: ემიგრაცია; ევროპა; ნოველები; თარგმანი; რობაქიძე

Keywords: Emigration; Europe; Novel; Translation; Robakidze

მაია ყოლბაია

აფხაზეთის განათლებისა და კულტურის სამინისტრო, თბილისი

ეპოქის პოეტი

მოტყუვდნენ, ვისაც ახარებდა იოსებ გრიშაშვილის საბჭოთა სინამდვილიდან გარიყვა, მისი ლექსების ანაქრონიზმად გადაქცევა. შეუძლებელია, არ ამოძრავებულყო ისეთი გულწრფელი პოეტი, როგორც იოსებ გრიშაშვილია.

შემოქმედების პირველ პერიოდში გავრცელებული გრიშაშვილის, ქალაქური ფოლკლორის მიხედვით, დაწერილი ლექსები („არ შეგცივდეს, ბარაშკაჯან,“ „სად შენა და სად მარუსას თვალები“ და სხვა) მოსამზადებელი პერიოდო იყო დიდ ლიტერატურაში შესასვლელად.

მაშინდელმა ლიტერატურულმა კრიტიკამ უყურდებოდ არ დატოვა პოეტის პირველი შემოქმედებითი ცდები. ზოგს ცამდე აჰყავდა, ზოგი -აუგად იხსენიებდა, ვინაიდან მათი აზრით მის ლექსებში, არ ისმოდა ტრადიციული პატრიოტული ხმა, პოეტი გაჰყვა ინდივიდუალურ- ეროტიკული პოეზიის გზას ამით ეხმატკბილებოდა ბურჟუაზიული საზოგადოების გემოვნებას. ეს მოვლენა მოდერნისტულ მოვლენად ითვლებოდა.

ი.გრიშაშვილის შემოქმედებამ განიცადა თანადროულობის გავლენა. მან მეზრდოლი პოეზიის წინაშე მოიხადა ვალი. პირველი რევოლუციის დამარცხების გავლენით წერდა ლექსებს, სადაც გამოხატავდა ბრძოლისადმი მისწრაფებებს („ ტუსადის სიმღერა“), რეაქციის სინამდვილეს („ირგვლივ სიბნელე მეფობს ყველგან,“ „ზამთარი“) და სხვა. ამ გზას დიდხანს ვერ შერჩა. და გაჰყვა ეროტიკული ღელვის, კოცნის სატრფიალო,ღალატის და სამიჯნურო უდარდებლობის პოეზიას. ეს იყო ცხოვრების სინამდვილიდან გამიჯვნის, ვიწრო განწყობილებათა ნაჭუჭში ჩაკეტვის, აღმოსავლური მგრძნობელობით გატაცების პოეზია. ამ თემას მაშინ ბევრი მოტრფიალე ჰყავდა, მაგრამ იგი იმით განსხვავდებოდა, რომ ლამაზი დაუშრეტელი პოეტური სახეებით, ფერებით გამოხატვაში არ ჰყავდა ტოლი. მართალია, პოეტის ოსტატობა მთლიანად არ ემსახურებოდა დროის პროგრესირებას, მაგრამ შეუძლებელია ისეთი ქმნილებები, როგორიცაა „ თუნუქის ქარხანაში მომუშავე ქალის სიმღერა,“ „უნაბის ფერი საღამო,“ „ხელთათმანის ღილი,“ „ქორწილი ჩვენს უბანში,“ „ზღაპარი გამაკში“, „გენაცვალე,“ „რა კარგი ხარ, რა კარგი“ და სხვა. მაგრამ იგი არ იყო მარტო სიყვარულით შემოზღუდული პოეტი. არასდროს ივიწყებდა სამშობლოს:

მაგრამ, როცა ჩემს სამშობლოს,
ისევ დამწვარ-დატანჯულსა,
უყიდიან მიწა-წყალსა,
უგინებენ ენას, რჯულსა,

- მაშინ მყისვე მაგონდება ანანია თავის ფიცით და მსურს მეც ვსთქვა: „ხანჯლის დაკვრა ქართველებმა გულში ვიცით“. ასე წერდა პოეტი 1916 წელს თვითმპყრობელობის დროს („ალექსანდრე სამბუთაშვილს“). მაგრამ გრიშაშვილის პატრიოტიზმს ჰქონდა რაღაც თავისებური სახე, ძველი თბილისის კოლორიტი. მრავალ ლექსში უმღერა ყარაჩოხელების თბილისს, ნარიყალას, შეითანბაზარსა და ისანს. ძველი თბილისის სურნელება ი. გრიშაშვილის სტიქია იყო.

რომანტიკული სინანულით გამთბარ სტრიქონებს პოეტმა სუსტად, მაგრამ გაბედულად დაუპირისპირა ახალი საქართველო, აღიარა ძველი გზის შეცვლის აუცილებლობა.

„ძველო თბილისო,ჩემი მიზნები
აღარ მაქვს გულში რომ გინახავდი...
გადაწყდა უნდა შევცვალოთ გზები...
ძველო თბილისო.... გტოვებ...ნახვამდის.“

ლიტერატურულმა კრიტიკამ მაშინ სათანადოდ ვერ შეაფასა პოეტის ეს მისწრაფება. იმის მაგიერ, რომ ხელი გაეწვდინათ, დიდხანს ამყოფეს ამ

განწყობილებათა რკალში. მაგრამ პოეტს არ შეშინებია. გზიდან გადახვევის სურვილი უფრო ხმამაღლა გაიმეორა სხვა ლექსში:

„უნდა შეიგრძნო ახალი ხანა,
უნდა უმღერო რკინას და ფოლადს.“

ხელისშემშლელი კრიტიკოსების შესახებ კი პირდაპირ თქვა:

„ მე შეიძლება ვერ ვწერდე ისე,
როგორც შეშვენის ახალ დღეობას,
ამისთვის უნდა მჩხვლეტდეთ სადგისებს
და „თანამგზავრებს“ კუდში მოვება?
კარგი, ვთქვათ, ლექსი ვერ მოგიძღვნით,
ნუთუ ამიტომ მტერი ვარ თქვენი?“

ქუთაისელი მკითხველი და საზოგადო მოღვაწეები თავიდანვე გულთბილად შეხვდნენ იოსების გამოსვლას სამწერლო ასპარეზზე. მათ შორის მეგობრული ურთიერთობა დაამყარა იგი აქტიურად მონაწილეობდა ქალაქის კულტურულ ცხოვრებაში, ქუთაისის ჟურნალ-გაზეთებში აქვეყნებდა ლექსებს, ფელეტონებს.

ისტორიულ გარდატეხათა ხანაში ი. გრიშაშვილი სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის მლიერი კორპორაციის „აკადემიური ასოციაციის“ წევრი იყო. 1921 წლის ოქტომბერში, სრულიად სმკ მესამე კონფერენციაზე ი. გრიშაშვილი კავშირის თავჯდომარის ერთ-ერთ მოადგილედ აირჩიეს. „აკადემიური ჯგუფის“ წევრთა უმრავლესობა „წმინდა ეროვნული“ პოზიციით ემიჯნებოდა საბჭოთა სინამდვილეს. მათ ინტერნაციონალურ პოლიტიკას. ეს თავს იჩენდა მათ მანიფესტებში, წერილებსა და შემოქმედებაში. იგრძნობოდა უიმედობის განწყობილება. ის არ დარჩენილა ხელისუფლების ყურადღების გარეშე. ამაზე მიუთითებდა გაზეთ „კომუნისტი“ 1924 წლის 5 ოქტომბერს გამოქვეყნებული ს. ორჯონიკიძის წერილი.

ოციან წლებში, გარდატეხის მიჯნა იყო ეპოქალურ მოვლენათა ფონზე. იყო მწერლის შემოქმედების მექანიკური „გარკვევა- გარჩევა.“ ხშირად ირეოდა ერთმანეთში იდეურ- თემატური პოზიცია, ინდივიდუალური სტილი. რაპკელების შეცდომებმა კვალი დაამჩნია ლიტერატურულ პროცესს, სხვადასხვა იარლიყი მიაკერა ოციანი წლების მწერლებს, მათ შორის ი. გრიშაშვილსაც. 1921- 1932 წლებში თითქმის არცერთი ქართველ მწერალზე არ თქმულა და დაწერილა იმდენი ღვარძლიანი სიტყვა, წერილი რამდენიც გრიშაშვილზე. ერთ-ერთი იყო ნოე ზომლეთელის პასკვილი („კომუნისტი“, 1921, 84. ი. გრიშაშვილმა უპასუხა „ოპონენტს.“ იმავე წელს გამოაქვეყნა საპასუხო ლექსი:

„... დღეს საქართველო ის როდია, რაც იყო წინათ
ახალმა ძალამ ძველი ძალა მოსპო,
ალაგმა ჩვენც, მე და სხვებმა, ის წარმოვთქვით, რაც ღრმად ვიწვნიეთ,
არ გვიხმარია, ვით შენ ამბობ, სხვა რამ „ქარაგმა.““

გრიშაშვილი უახლოვდება ახალი საქართველოს თემას, მაგრამ ზოგიერთმა არ ისურვა მასთან თანამშრომლობა, თითქოს „გრიშაშვილის „კოცნის „პოეზია“

მუშისათვის ზედმეტი ბარგი იყო“. ღვარდლიან გამოხტომებს პოეტი განიცდიდა, მაგრამ მოთმინებით იტანდა. ამ პერიოდში მან ყურადღება კვლევაზე გადაიტანა: „ვმუშაობ ქართული მწერლობის საკეთილდღეოდ...მინდა დავწერო ჩემი საყვარელი თემები. რა უანგარო მოღვაწეები იყვნენ: პეტრე უმიკაშვილი, პლატონ იოსელიანი, ალ. სარაჯიშვილი(რიშ -ბაბა), ნიკო ხიზანიშვილი, იაკობ გოგებაშვილი და სხვანი. ნუთუ ღირსნი არ არიან ეს ჩუმი მოღვაწენი, რომ მათზე ითქვას რამე? ჯერჯერობით ალ. ჭავჭავაძეს უნდა შევუდგე. გადასაწერი მაქვს მესამედ, მერე ალ. ორბელიანი მაინტერესებს, მერე „ქართული თეატრის ისტორია.“ და ვინ იცის კიდევ რამდენი (ა II 848).

1930 წელს გრიშაშვილმა ქართულ ენაზე თარგმნა და გამოსცა ცნობილი სომეხი მწერლის შირვანზადეს რომანი „ნამუსი.“ იმავე წელს გამოაქვეყნა პატარა კრებული - „ექვსი ლექსი,“ რომელშიც იგრძნობოდა გამომშვიდობება ძველ შემოქმედებით გზასთან, რის გამოც რაპული კრიტიკა სასტიკად გაუსწორდა: „გრიშაშვილი აშკარა რეაქციონერია, მისი შემოქმედება ამოიწურა საბოლოოდ... ეს ათსგვარი ნაღეჩი სპეციფიური ქართული უკულტურობისა, სიბნელისა, სქესობრივი აღვირაზნებლობისა და მჟავე ირონიისა არის სახე ვიწრო ღორული შოვინიზმისა. ნაციონალიზმი აქ გვევლინება როგორც ბედაწყვეტილი მიკიტნის გლოვა საბჭოთა ქვეყნის წინააღმდეგ.“ ამის მიუხედავად მაინც წერს: „მე ისეთი კოჭი ვარ, სადაც უნდა გადამაგდონ მაინც ალჩუზე ვიქნები“ (ა.II 848).

გრიშაშვილის შემოქმედებისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულების საუცხოო ნიმუშია ჟურნალ „პროლეტარულ მწერლობაში“ (1930წ. 3) „ექვსი ლექსზე“ მოთავსებული რეცენზია: „ი. გრიშაშვილი ტიპიური წარმომადგენელია ინდივიდუალისტური ლირიკისა, ამიტომ დღეს მას აღარავითარი სიცოცხლის ნიშანი აღარ გააჩნია. მისი შემოქმედებითი სიმახინჯე დაიწყო იმ დროიდან, როდესაც მწერალი პირველად გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე. გრიშაშვილი აშკარა რეაქციონერია, მისი შემოქმედება დღეს არქირეაქციონური იდეოლოგიის აშკარა გამოხატულებაა.“

„რაპკელები“ თვალს ხუჭავდნენ პოეტის ცალკეულ შემოქმედებით მიღწევებზე, უარყოფითად აფასებდნენ მის სამეცნიერო -კვლევით მუშაობას. „ტყუილათ ფიქრობს გრიშაშვილი , თითქოს თავისი კვლევითი ხასიათის მუშაობით მშრომელ ხალხს ემსახურება. მისი ზემოხსენებული ხასიათის ნამუშევრები ისეთივე წვრილბურჟუაზიული იდეების გამომხატველია, როგორც საერთოდ ი. გრიშაშვილის მთელი პოეზია.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დღიდან ცდილობდნენ, ი. გრიშაშვილი გადაექციათ ეროვნული თავისუფლების ქადაგიდან საბჭოთა ხელისუფლების მეხოტბედ. ათასგვარ ბრალდებას უყენებდნენ: „მემჩანად,“ „ობივატელად,“ „ნაციონალისტად“ და „რეაქციონერად“ მოიხსენიებდნენ მას.

ი. გრიშაშვილის „შერისხვის“ უმთავრესი მიზეზი ყოველთვის ის გახლდათ, რომ იგი შიშველი პათოსის პოეტი არ იყო, რასაც ასე აქტიურად უჭერდნენ მხარს „ზემოდან.“ ამიტომაც მისი კრიტიკა წარმატებით გრძელდებოდა 40-იან წლებშიც.

იმ პერიოდის იდეოლოგიური კრიტიკას საბჭოთამწერლებს ასეთ მოთხოვნებს უყენებდა- პოეზიაში „უსაგნო ლირიკის“ ნაცვლად დაემუშავებინათ კონკრეტული თემები,“ გაედევნათ სატრფიალო მოტივები, როგორც „არისტოკრატიის ეროტიკა,“ ეროვნულ - პატრიოტული მოტივები (პოეზიაშიც, პროზაშიც), როგორც „ნაციონალისტურ -რეაქციონური,“ გაკიცხვის საგანი იყო ისტორიული თემატიკა, როგორც „ფეოდალიზმის ოდეალიზაცია.“ ნაწარმოები, რომელშიდაც მოცემული იყო წარსული ისტორიული სინამდვილე, თანამედროვეობის დაპირისპირებად მიიჩნეოდა.

- ლიტერატურას, რომელიც ზოგადსაკაცობრიო იდეებს უნდა წარმოსახავდეს, დაევალა კონკრეტული ადამიანისკონკრეტულ გარემოში წარმოსახვის ფუნქცია. კრიტიკას კი დააკისრეს შეუზღუდებელი ბრძოლა ყველაფერთან, რაც კი „არაპროლეტარული,“ „არარევოლუციური“ იყო.

თანამიმდევრულმა, მუდმივმა ბრძოლამ ნაყოფი მაინც გამოიღო - ჩამოყალიბდა მწერალ - ლაქიას ტიპი, თუმცა მწერალთა ერთი ნაწილი მაინც განაგრძობდა პარტიის კურსისადმი დაუმორჩილებლობას.

გრიშაშვილი დროის წინააღმდეგ აჯანყებული შემოქმედია.

კრიტიკის მიზანი ერთადერთი იყო საბჭოთა ნაწარმოებებში ასახულიყო მხოლოდ სოციალიზმის მშენებელი მეზრდოლი ადამიანი, თვით საბჭოთა წყობილების კრიტიკა კი იმ პერიოდში თითქმის წარმოუდგენელი იყო.

ლიტერატურა:

„მნათობი,“ 1931, 1- 2,გვ.227.

„ქართული მწერლობა,“1930, 1-2,გვ.177

Maia Kolbaia

Ministry of Education and Culture of Abkhazia, Tbilisi

Disobedient Era Poet

Abstract

In 20s, on the background of breakthrough event epoch, the mechanical “ascertaining, sorting out” of Ioseb Grishashvili’s activity took place. Ideal-thematic position, individual style was mixed among frequently. “The Rappels” closed their eyes to the separate creative achievements by the poet. The main cause of the “criticism to O. Grishashvili was always the fact that he was not the poet following naked pathos and this criticism was backed up by government. Grishashvili is the poet rebelled against his time.

საკვანძო სიტყვა: ეპოქის პოეტი, იოსებ გრიშაშვილი, ლიტერატურული კრიტიკა

Keywords: Epic poet, Ioseb Grishashvili, literary critics

ზოგადი ეპიტაფიების ლინგვო-სტილისტიკური თავისებურებანი (ქართულ და ანგლო-ამერიკულ მასალაზე დაყრდნობით)

ზოგადი ეპიტაფიები ზოგადი შინაარსის მატარებელია, ისინი მოკლებულნი არიან გარდაცვლილის მაიდენტიფიცირებელ კონკრეტულ ინფორმაციას. სწორედ ამით არის განპირობებული მათი გამოყენების დიდი დიაპაზონი, რაც შესაძლებლობას იძლევა, ამ ტიპის ეპიტაფია ნებისმიერი ადამიანის საფლავს გაუკეთდეს.

საიდან იღებს სათავეს ზოგადი ინფორმაცია? მათი ეტიმოლოგიური საფუძველი ინგლისურში სხვადასხვაა: ბიბლია, აფორიზმები, ცნობილი ციტატები. ზოგადი აფორიზმი შეიძლება სხვადასხვად აფორმის იყოს: მოკლე (“To-day mine, to-morrow thine” („დღეს ჩემია, ხვალ შენაა”)); “Death conquers all” („სიკვდილი ყველას იმარცხებს”); “No one is immortal.” („ყველა სიკვდილის შვილები ვართ”) დავრცელი, შინაარსით დიდაქტიკურიც და აიუმორისტულიც.

მიგვაჩნია, რომ ზოგად ეპიტაფიებს დიდაქტიკურ-ფილოსოფიური ეპიტაფიები უნდა ერქვას, რადგანაც ისინი ადამიანებს ცხოვრებას ასწავლიან, დააფიქრებენ ამ ქვეყნის ამაოებაზე და შეგვახსენებენ, რომ ყველანი მოკვდავები ვართ. სხვა სახის ეპიტაფიებთან შედარებით, ზოგადი ეპიტაფიები ყველაზე ნაკლებად განიცდიან ცვალებადობას დროშიდა, შეიძლება ითქვას, უნივერსალური არიან თავიანთი ბუნებით. მათში აისახება საუკუნეების მანძილზე დაგროვილი ბრძნული მოსაზრებები, რომლებიც ამა თუ იმ მოვლენის მასობრივი აღქმის შედეგად ყალიბდება:

What is life? 'Tis a hazy dream;
Drear and sad all things seem;
Flesh to-day, and dust to-morrow,
Such is life, - a world of sorrow.
(Shoreham, Sussex, 1784)

**რა არის ცხოვრება? მხოლოდ სიზმარი
მუდამ თან დაგვდევს დარდი, ტკივილი
დღეს ცოცხალი ხარ, ხვალ კი ხარ – მტვერი
ცხოვრება დარდია, დარდია მწველი (თარგმანი ჩვენია)**

დასახელებულ ეპიტაფიაში ცხოვრება სიზმარს არის შედარებული. ეპიტაფია ანტონიმურ წყვილს: „ხორცი” – „მტვერი” ეფუძნება და იმპლიციტურად სიკვდილ-სიცოცხლეს გულისხმობს.

მომდევნო ეპიტაფიაც სტილისტურად არის მარკირებული და ისიც ანტითეზისის პრინციპით არის აგებული. ტექსტი შექმნილია ორი კონცეპტუალური ანტონიმური წყვილის დაპირისპირებით:

Life's uncertain - Death is sure,
Sin is the wound - Christ's the cure.
(Llandavery Churchyard)

ცხოვრება - საეჭვოა, სიკვდილი - უეჭველი
ცოდვა - ტკივილია, ქრისტე – კი ჩვენი მხსნელი
(თარგმანი ჩვენი)

ეპიტაფიის პირველი ბწკარი სიცოცხლისა და სიკვდილის ანტინომიურ წყვილზეა დაფუძნებული (Life vs Death). იგი გვეუბნება, რომ სიცოცხლე მოულოდნელობებით არის სავსე, რაც იმას გულისხმობს, რომ არავინ იცის, როდის დადგება ცხოვრების უკანასკნელი დღე; სიკვდილი კი უეჭველია – იგი ადრე თუ გვიან ყველას კარს მოადგება. მეორე ანტითეზისური წყვილია **“Sin vs Christ”**. სიტყვაში „sin” (მნიშვნელობით „ცოდვა”) ქვეტექსტურად სატანაა ნაგულისხმევი და იგი დაპირისპირებულია ქრისტეს სახელთან. ცოდვა, რომელსაც დემონი გვადენინებს, მთელი ცხოვრების მანძილზე მოუშუშებელი იარაა, მაშინ როდესაც ქრისტე არის ის ერთადერთი, ვისაც ძალუმს ჩვენი ცოდვილი სულის განკურნვა.

ინგლისში სასაფლაოებზე ხშირად გვხვდება ზოგადი სახის ეპიტაფიები, რომლებიც გვაფრთხილებს, რომ გარდაცვლილზე ტირილი და მოთქმა-გოდება უაზრობაა; უმჯობესია, დარჩენილებმა საკუთარ ცოდვებზე ვიტიროთ, რადგან მიცვალებულთა გლოვა ცოცხალი ადამიანების ეგოიზმია და სხვა არაფერი. სწორედ ასეთი შინაარსია მოცემული ქვემოთმოყვანილ ზოგად ეპიტაფიაში:

Weep not for me, you weep in vain.
Weep for your sins, and then retrain.
Here I lay at rest all in my grave,
Till Christ doth raise me up again.

(Mary Saltkill, 1755, Fulham, Middlesex)

ჩემთვის ნუ სტირით, იტირეთ თქვენთვის,
თქვენი ცოდვები ღირსია ცრემლის.
მე აქ ვისვენებ, ჩემს ცივსა საფლავს
ქრისტე მოვა და წამიყვანს, ალბათ! (თარგმანი ჩვენი)

ამ ეპიტაფიიდან კარგად ჩანს, რომ სიკვდილი დასვენებაა, საფლავში მწოლარე ელოდება უფალთან მიახლოებას და იმედიც აქვს.

სიკვდილ-სიცოცხლე ერთმანეთზეა დამოკიდებული. სიცოცხლე მარადიულია.. ქვემოთ წარმოდგენილი ინგლისური ეპიტაფიაც ამას გვასწავლის. ეპიტაფია გვეუბნება: თუ კარგად იცხოვრებ, არასდროს მოკვდები; ხოლო თუ კარგად მოკვდები, მარადიულად იცხოვრებო:

Life well and Dye never,

Dye well and live for ever.

(John Bradnax, 1592)

იცხოვრებ კარგად, მოკვდები? – არა,
მოკვდები კარგად – იცხოვრებ მარად

(თარგმანი ჩვენია).

აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ სწორედ ზოგადი სახის ეპიტაფიები გამოირჩევიან მეტაფორული აზროვნებით. მათში ვერბალურად არის განივთებული სამყაროს და სხვადასხვა ღირებულებების (სიკვდილის, სიცოცხლის, ბედისა და ადამიანის) მიფოპოეტური აღქმა, რომელიც ასოციაციურ კავშირებზეა დაფუძნებული. საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ეპიტაფიას:

This world's an Inn and I her guest.
I've eat and drunk and took my rest
With her awhile, and now I pay
Her lavish bill and go my way.
(Melton Mowbray, Leicesters)

ეს ცხოვრება სასტუმროა,
მე კი მისი სტუმარი
ვჭამე, ვსვი და დავისვენე
ავიკარი ნაზადი
(თარგმანი ჩვენია)

მოცემული ეპიტაფია წარმოადგეს ერთ დიდ, განვრცობილ მეტაფორას, სადაც ამქვეყნიური სამყარო და ცხოვრება გაიგივებულია პატარა სასტუმროსთან, ხოლო ადამიანი მის დროებით სტუმრად მოიაზრება – იგი ცხოვრობს, ჭამს, სვამს და ისვენებს ამ სასტუმროში, მაგრამ ბოლოს მას უწევს ანგარიშის გადახდა და თავისი გზით წასვლა. შეიძლება ითქვას, რომ სახეზე გვაქვს კოგნიტური მეტაფორა, რომელშიც სიკვდილ-სიცოცხლის სახალხო აღქმაა რეალიზებული³⁷.

ყურადღება გვინდა შევაჩეროთ კიდევ ერთ საინტერესო მეტაფორულ ეპიტაფიაზე, რომელშიც სიცოცხლე გაიგივებულია ობობას ქსელთან, ხოლო სიკვდილი – ცოცხთან. ეს გასაგებიცაა – ცოცხი ასუფთავებს ყველაფერს, მუსრს ავლებს მტვერსაც და აბლაბუდას. ასეთივეა სიკვდილიც, ის მუსრს ავლებს ადამიანებს და არ ინდობს არავის:

Life is a cobweb
Be we e'er so gay;
And Death a broom,
That sweeps us all away.
(Rochester, Kent)

ცხოვრება – ობობას ქსელს გავს
სიკვდილი – კიდევ ცოცხს
მოვა უეცრად და გაგვგვის
გაგვაფრთხოვინებს სულს.

³⁷ კოგნიტური მეტაფორების შესახებ იხ.: Lakoff G. and M. Johnson, *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, 1980.

(თარგმანიჩვენია)

ინგლისური ეთნოკულტურის საკუთრებაა სიკვდილის მეთევზედ წარმოდგენა, რაც საკმაოდ უცხოა ქართველებისთვის. ინგლისელთა აცნობიერებაში სიკვდილი მეთევზეა, სამყარო (სიცოცხლე) – თევზების გუბურა, ადამიანები კი – თევზები, რომელსაც სიკვდილი ეთამაშება და ერთიმეორის მიყოლებით მიჰყავს თავისთან:

Death is a fisherman, the world we see
A fishpond is, and we the fishes be;
He sometimes angles, like doth with us play,
And slily takes, one by one, away.
(High Wycombe, Bucks)

სიკვდილი იმ მეთევზესჰგავს,
ვინც თამაშით იჭერს თევზებს,
მოტყუებით მიჰყავს ყველა
ვინცკი ცხოვრობს გუბის ფსკერზე
(თარგმანიჩვენია)

ზოგად ეპიტაფიებში იკითხება ცხოვრების უსამართლობა. ადამიანის ცხოვრება ზამთრის სუსხიან დღესთან არის შედარებული. გადატანითი მნიშვნელობის მატარებელია სიტყვები: Breakfast (საუზმობა), Dinner (სადილობა), რომლებიც დიდი ასოებითაა ეპიტაფიაში წარმოდგენილი და საკვანძო კონცეპტუალურ სიტყვებად უნდა მივიჩნიოთ. ეპიტაფიაში მეტაფორულად არის მინიშნებული, რომ ცხოვრება ზოგს მხოლოდ საუზმობის უფლებას აძლევს, ანუ ადრეულ ასაკში კლავს, ზოგს კი ასადილებს კიდევ, ანუ დიდხანს აცხოვრებს:

Man's life is like a winter's day
Some only Breakfast and go away
Others to Dinner stay and are fed.
(Barnwell, near Cambridge)

ცხოვრება ზამთრის სუსხიან დღეს ჰგავს,
მკაცრია როგორც ყინვა,
ზოგს საუზმობის უფლებას აძლევს,
ზოგს კი სადილსაც მიაერთმევს ხშირად (თარგმანი ჩვენია).

ანალოგიური შინაარსისაა თეთრი წყაროს რაიონის სოფელ ორბეთში ჩაწერილი ეპიტაფიაც, რომლის მიხედვით ადამიანის ყოფას, ამქვეყნიურობას ბედი განსაზღვრავს, იგი ზოგს დიდხანს სიცოცხლეს უწესებს, ზოგს კი ნაადრევად გაისტუმრებს იმქვეყნად. „ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია“ – ამ შინაარსისაა ქართულ ეპიტაფიათა უმრავლესობა. ჩვენ მიერ წარმოდგენილი ეპიტაფიები ჩაწერილია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. თითოეულ მათგანში იგრძნობა კუთხისთვის დამახასიათებელი ელემენტები. ამ თვალსაზრისითაც საინტერესოა მათი შედარება, საინტერესოა ეპიტაფიათა ფორმასა და სტრუქტურაზე დაკვირვება. აღსანიშნავია, რომ ეპიტაფიებში ზმნის ფორმები

ძირითადად დინამიკური ვნებითებია. ქართულ ეპიტაფიებში კიდევ უფრო მეტად იგრძნობა მეტაფორულობა:

ბედია თვითონ ბუნება,
ვისგან კაცს ნიჭნი ხვდებიან.
ზოგი იფურჩქენის, ზოგნიკი
კოკორშიავე კვდებიან.

გაფურჩქენა– სიცოცხლის მეტაფორაა, **კოკორში კვდომა** კი – სიკვდილისა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს ეპიტაფიებში აშკარად იგრძნობა ვაჟა-ფშაველას სტილი, გავლენა.

მთვარე დაბნელდა, დაბნელდა,
მზეც იმოსება შავადა,
დაშავდნენ ვარდის ყვავილნი,
იანიც გახდნენ ავადა,
რადგან სამზეო ქვეყანა,
დავტოვე თავისთავადა.
(არტანი, თიანეთის რაიონი)

ბათუმში ფერიის სასაფლაოს ეპიტაფიებშიც ძირითადად სიცოცხლის ხანმოკლეობაზეა მინიშნებული:

წუთიერია სიცოცხლე,
ვიშვებით, ავლიდინდებით,
ვნახავთ ქვეყანას ლამაზსა
და უცაბედად გავქრებით.
(ბათუმი, ფერიის სასაფლაო)

ადამიანის დაბადებას, შობას (**ვიშვებით**) **ლიდინი** (სიცოცხლე) მოჰყვება, ცხოვრების სიამოვნებით ტკბობა, მაგრამ ძალზე ხანმოკლე.

სიკვდილი დაუნდობელია, მას ვერსად დაემალები, იგი არავის არ ინდობს. ამ შინაარსისაა ეპიტაფია:

შენ მიწის შვილი სიკვდილსა ვერსად ვერ დაემალები,
ერთხელ მიწითა აგემსვის ხილულ მნათობი თვალები.
მოხუცი იყოთ უნორჩი, მაინც არ შეებრალენი.
(შინდისი, გარდაბნის რაიონი)

ქართულ ზოგად ეპიტაფიებში ზოგისთვის სიცოცხლე ჭრელია, ზოგისთვის „ემზის მერანზე ჯდომაა“, სიკვდილი კი ყველასთვის „შავია“, „წელის მოწყვეტაა“: „არავინ გადაურჩება თავის ბედისა წერასა (თელავი); „ფუჭი ყოფილა სიცოცხლე, დაუნდობელი

ჭრელია”(მცხეთა); „რა ხარ შენ შავო სიკვდილო...“(ფერია); „რისთვის მამწყვითე წელია”(გორის რაიონი, ხელთუბანი);

მოკლე ფრაზები, მარტივი და შერწყმული წინადადებები, სახელები ნარიან მრავლობითში, ნაწილაკიანი ფორმები, ინვერსიული მსაზღვრელები, დინამიკური ვნებითები, ანტონიმური წყვილები, მიმართვის ფორმები, დიალექტიზმები –აი, ასეთია ქართულ ეპიტაფიათა ლინგვისტური მახასიათებლები.

როგორც ანგლო-ამერიკულ, ისე ქართულ ზოგად ეპიტაფიებში კარგად ჩანს ეთნოკულტურა, რაც ძირითადად მეტაფორული აზროვნებით მიიღწევა. სიკვდილის მოახლოება „მთვარის დაბნელება“, „მზის შავად შემოსვა“, სამყარო–„სამზეო ქვეყანა“, რომლის დატოვება ხდება არა ჩვენი ნებით, არამედ „თავისთავად“, უფლის ნებით. „სული კაცისა მსგავსია წყალთა, ციდან ჩამოდის, ცაში ბრუნდება“-ო, გვასწავლის ერთი ფოლკლორული ეპიტაფია.

ანგლო-ამერიკული და ქართული ზოგადი ეპიტაფიების განხილვამ დაგვანახა, რომ აღნიშნულ კულტურებში ზოგადი ეპიტაფიები თემატური და კონცეპტუალური თვალსაზრისით იდენტურია – მათში მოცემულია სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფიური ანალიზი, რომელიც ზოგადსაკაცობრიო ცოდნას და გამოცდილებას ეფუძნება. განსხვავება ძირითადად მოდის მეტაფორულ ეპიტაფიებზე, რაც განპირობებულია სიკვდილ-სიცოცხლის მეტაფორიზებული აღქმის ეთნოკულტურული და ეთნოფსიქოლოგიური აღქმის იმ თავისებურებებით, რომლითაც ეს ერები ერთმანეთისაგან განსხვავდება.

ლიტერატურა

1. არაბული ა. (2006) „სამგლოვიარო რა პოეზია“, თბილისი.
2. არაბული ა., თათარაძე ე. (2007) „შენდობით მომიხსენიეთ“, გამომცემლობა „ბაკმი“, თბილისი.
3. შავლაძე თ.(2013) „ეპიტაფია როგორც ტექსტობრივი ფენომენი და მისი ძირითადი ტიპები ქართულ და ანგლო-ამერიკულ კულტურებში“, გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2013.
4. საფლინგი ე. (1909) –E. Suffling, “Epitaphia: A Collection of 1300 British Epitaphs”, London.
5. უალისი ჩ. (1957) – Ch. Wallis “Stories on Stone: A book of American Epitaphs” New York: Oxford University Press, 1957.

Thea Shavladze, Maia Kikvadze
Shota Rustaveli State University, Batumi

Lingo-stylistic peculiarities of Common Epitaphs (On the basis of Georgian and Anglo-American epitaphs) Abstract

The article deals with the specific features of common epitaphs in Georgian and English languages. According to the authors, such type of epitaphs can be called “Didactic-Philosophical”. They do not tell anything about the deceased, but teach us moral and warn

about death's inevitability. Common epitaphs reflect the nation's world vision about concepts "Death" and "Life" and are stylistically marked with genuine metaphors.

საკვანძო სიტყვები: სიკვდილი, სიცოცხლე, ეპიტაფია, ეთნოკულტურა, მეტაფორა

Keywords: death, life, epitaph, ethnoculture, metaphor

**არმაზ შალაშვილი, დევი უგრეხელიძე, თეიმურაზ მითაიშვილი, ირაიდა
თარგამაძე, ნათელა ზამბახიძე, მანუჩარ მესხიძე, გიორგი სამანიშვილი**

საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის ს. დურმიშიძის სახ. ბიოქიმიის და
ბიოტექნოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი

რქაწითელის და საფერავის ყურძნიდან კახური წესით დაყენებული ღვინის ფენოლური ნაერთები

თანამედროვე წარმოდგენით ადამიანის ჯანმრთელობისათვის მთავარი გამოწვევა მომავალ 50 წელიწადში იქნება ქრონიკული არაინფექციური დაავადებები, სხვადასხვა სახის კიბო, მე-2 ტიპის დიაბეტი და სიმსუქნე [Martin C. et al. 2011]. ამ დაავადებებისაგან დაცვის საქმეში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უმაღლეს მცენარეებში ფართოდ გავრცელებულ ფენოლურ ნაერთებს, რომელთა მოლეკულებს გააჩნიათ ბიოლოგიური აქტიურობა, მათ შორის დაბალი სიმკვრივის ლიპოპროტეინების დაჟანგვის ინჰიბირების უნარი, დნმ-ის დაცვა ჟანგვითი დაზიანებისაგან, ანტითრომბული და ანტიმუტაგენური თვისებები [Lopez-Nicolas J.M. et al. 2010]. ამასთან ერთად ფენოლური ნაერთები განსაკუთრებით გამოირჩევა მაღალი ანტიოქსიდანტური აქტიურობით [Shaidi F. et al. 2004]. ზემოთქმულიდან გამომდინარე მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი საკვები პროდუქტების გამოვლენა, რომლებიც მდიდარია სამკურნალო თვისებების მქონე ფენოლურ ნაერთებით. ამ მიმართებით საყურადღებოა კახური წესით დაყენებული თეთრი და წითელი ღვინოები, რომლებიც ფენოლურ ნაერთებს შეიცავს, შესაბამისად 1.330-2.430 მგ/ლ და 2.898-4,416 მგ/ლ [Shalashvili A. et al. 2011]. ჩვენი სამუშაოს მიზანია ქვევრში დაყენებული კახური ტიპის თეთრი და წითელი ღვინის ფენოლური ნაერთების თვისებითი შედგენილობის და რაოდენობრივი შემცველობის შესწავლა მაღალ წნევიანი სითხური ქრომატოგრაფიის მეთოდით.

მასალები და მეთოდები

ღვინის საანალიზო ნიმუშები დაყენებული იყო ჩვენ მიერ 2010 წლის შემოდგომაზე საქართველოში კულტივირებული ვაზის (*Vitis vinifera* L.) ავტოქტონური ჯიშების რქაწითელის და საფერავის ყურძნიდან. რქაწითელის და საფერავის ყურძენი დაიკრიფა კახეთის რეგიონში შესაბამისად გურჯაანის მუნიციპალიტეტის სოფლებში ჩუმლაყსა და

ველისციხეში. რქაწითელის (80 კგ) დასაფერავის (70 კგ) ყურძენი კლერტთან ერთად დაიწურა საჭყლეტ მანქანაში და მოთავსდა 70 ლმოცულობის ქვევრში. რქაწითელის ყურძენი შემთხვევაში დუღილი ($t\ 21^{\circ}\text{C}$) წარიმართა დახურული ქუდით და ღვინომასალის შემდგომი დაყოვნებით ჭაჭაზე 120 დღისგანმავლობაში. საფერავის ყურძნის ჭაჭის დუღილი ($t\ 23^{\circ}\text{C}$) ჩატარდა ღია ქუდის პირობებში 9 დღე, ამოტივტივებული ჭაჭის ყოველდღე რამდენჯერმე დარევით. ორივე შემთხვევაში გამოყენებული იყო ბუნებრივი საფუარი. ჭაჭიდან გადაღებული ღვინოები შენახული იყო სარდაფში ($t\ 14^{\circ}\text{C}$) მინის ჭურჭელში. რქაწითელის და საფერავის ყურძნის საანალიზო ღვინოებში ფენოლური ნაერთების ჯამი შეადგენს შესაბამისად 2160 მგ/ლ და 4320 მგ/ლ [Singleton V. L. et al. 1965]. საანალიზო ღვინოების ფენოლური ნაერთების ფრაქციონირებისათვის გამოვიყენეთ სითხე/სითხეექსტრაქციის მეთოდი [Roussis I. G. Et al. 2005]. ამ მიზნით მოვახდინეთ თითოეული ღვინის 1000 მლ-ის დეალკოჰოლიზაციაროტაციულ ამაორთქლებელზე 40°C . დეალკოჰოლიზირებული ღვინო, რომლის pH მივიყვანეთ 2-მდე, ექსტრაგირებული იქნა ეთილაცეტატით. ეთილაცეტატის ექსტრაქტი ვაკუუმში აორთქლების ($t\ 30^{\circ}\text{C}$) შემდეგ გაიხსნა წყალში, pH მიყვანილი იქნა 7-მდე და კვლავ ჩაუტარდა ექსტრაქცია ეთილაცეტატით. მივიღეთ ორგანული ფაზა, რომელიც ძირითადად შეიცავს ფლავანოლებს და ფლავონოლებს და წყლიანი ფაზა. ორგანულ ფაზა ავაორთქლეთ ვაკუუმში ($t\ 30^{\circ}\text{C}$), გავხსენით მეთანოლში და ავლნიშნეთ როგორც რქაწითელის ღვინის ფრაქცია X1 (რღფ X1) და საფერავის ღვინის ფრაქცია X3 (სღფ X3). წყლიანი ფაზის pH მივიყვანეთ 2-მდე ($\text{pH}=2$) და კვლავ მოვახდინეთ ექსტრაქცია ეთილაცეტატით. ეთილაცეტატის ექსტრაქტი ავაორთქლეთ ვაკუუმში ($t\ 30^{\circ}\text{C}$), გავხსენით მეთანოლში და ავლნიშნეთ როგორც რღფ X2 და სღფ X4. ეს ორი ფრაქცია შეიცავს ფენოლურ მჟავებს და ფლავონოლებს. მიღებული ფრაქციებიდან (X1, X2, X3, და X4) ფენოლური ნაერთების იდენტიფიკაცია მოვახდინეთ მაღალიწნევიანი სითხური ქრომატოგრაფის („Gilson 116“) გამოყენებით. ხელსაწყოს აქვს ულტრა იისფერი დეტექტორი. ქრომატოგრაფირება ჩატარდა „Zorbax ODS“ სვეტზე, რომლისსიმაღლეა 25 სმ და დიამეტრი 4.6 მმ. გამხსნელ სისტემად გამოყენებული იყო მეთანილი + 4% ძმარმჟავა, შთანთქმისმაქსიმუმი 280 ნმ, ტემპერატურა 24°C . საანალიზო ნიმუშის მოცულობა 20 მიკრო/ლ, ხოლო ჩამოდინების სიჩქარე 0.2 მლ/წუთში. ნაერთების იდენტიფიკაციას ვახდენდით ავთენტიკური ფენოლური ნაერთების შეკავების დროსთან შედარებით. ავთენტიკურ ნიმუშებად გამოვიყენეთ: (+)-კატეჟინი, (-)-ეპიკატეჟინი, (-)-გალოკატეჟინი, კემპფეროლი და გალმჟავა (Sigma), კვერცეტინიდარუტინი (Chemapol), პროტოკატეჟმჟავა, კუმარმჟავა და ყავამჟავა (Reachim), რესვერატროლი (Bio-Tech Co.).

შედეგები და განხილვა

მიღებული მონაცემების მიხედვით (ცხრილი) რქაწითელის ღვინოში (ფრაქცია X1) კატეჟინების შემცველობა შემდეგია: (+)-კატეჟინი 32 მგ/ლ, (-)-ეპიკატეჟინი 58.6 მგ/ლ და (-)-გალოკატეჟინი 43.7 მგ/ლ, ხოლო საფერავის ღვინოში (ფრაქცია X3), შესაბამისად 115.4 მგ/ლ, 29.7 მგ/ლ და 174.5 მგ/ლ. როგორც ჩანს თეთრ და წითელ ღვინოებს შორის განსხვავებაა კატეჟინების შემცველობის მიხედვით. საფერავის წითელი ღვინო შეიცავს 3.4-ჯერ და 4-ჯერ მეტ (+)-კატეჟინს და (-)-გალოკატეჟინს და თითქმის 2-ჯერ ნაკლებ (-)-

ეპიკატექინს ვიდრე რქაწითელის ღვინო. ფლავონოლებიდან (ცხრილი) საფერავის ღვინოში (ფრაქცია X3) აღმოჩნდა კემპფეროლი 13.2 მგ/ლ, კვერცეტინი 7.3 მგ/ლ და რუტინი 2.6 მგ/ლ, ხოლო რქაწითელის ღვინო (ფრაქცია X1) ამ ნაერთებს არ შეიცავს. უნდა აღინიშნოს რომ კვერცეტინის გარკვეული რაოდენობა (3.9 მგ/ლ) აღმოჩნდა საფერავის ღვინის X4 ფრაქციაში.

ცხრილი

ფენოლური ნაერთების შემცველობა რქაწითელის და საფერავის ყურძნის ღვინოში (მგ/ლ)

ავთენტისური ფენოლური ნაერთები	შეკავების დრო (წუთებში)	რქაწითელის ღვინის ფრაქციები		საფერავის ღვინის ფრაქციები	
		X1	X2	X3	X4
(+)-კატექინი	19.7	32±0.169		115.4±0.292	
(-)-ეპიკატექინი	32.3	58.6±0.365		29.7±0.438	
(-)-გალოკატექინი	9.1	43.7±0.204		174.5±0.432	
კემპფეროლი	57.5	არაღმოჩნდა		13.2±0.373	
კვერცეტინი	53.9	არ აღმოჩნდა		7.3±0.279	3.9±0.274
რუტინი	50.6			2.6±0.392	
რესვერატროლი	51.8	არ აღმოჩნდა		1.47±0.323	
პროტოკატეხმჟავა	14.37	არ	12.8±0.219		14.5±0.396
გალმჟავა	9.15	აღმოჩნდა	26.7±0.288		21.8±0.287
m-კუმარმჟავა	37.7		არ აღმოჩნდა		კვალის სახით
ყავამჟავა	25.1		არ აღმოჩნდა		7.4±0.357
იასამანმჟავა	29.8		არ აღმოჩნდა		კვალის სახით

რქაწითელის ღვინო (ფრაქცია X1) არ შეიცავს რესვერატროლს, მაშინ როცა საფერავის ღვინოში (ფრაქცია X3) მისი რაოდენობა შეადგენს 1.47 მგ/ლ. ოქსიბენზომჟავებიდან (ცხრილი) რქაწითელის ღვინოში (ფრაქცია X2) აღმოჩნდა პროტოკატექმჟავა (12.8 მგ/ლ) და გალმჟავა (26.7 მგ/ლ), ხოლო საფერავის ღვინოში (ფრაქცია X4) მათი რაოდენობა შესაბამისად შეადგენს 14.5 მგ/ლ და 21.8 მგ/ლ. ოქსიდარიჩინმჟავებიდან (ცხრილი) საფერავის ღვინოში (ფრაქცია X4) წარმოდგენილია ყავამჟავა 7.4 მგ/ლ, ხოლო კუმარმჟავა და იასამანმჟავა - კვალის სახით. რქაწითელის ღვინოში (ფრაქცია X2) ეს მჟავები არ აღმოჩნდა. ამრიგად, ფენოლურ ნაერთთა თვისებითი შედგენილობის და რაოდენობრივი შემცველობის მიხედვით საფერავის ღვინო მნიშვნელოვნად აღემატება რქაწითელის ღვინოს. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს რქაწითელის და საფერავის ყუეძნიდან დაყენებული ღვინოების ფენოლური ნაერთების რაოდენობრივი შემცველობის შედარება სხვადასხვა ქვეყნებში დამზადებულ ღვინოებთან. კერძოდ, ფრანგულ თეთრ ღვინოებში (+)-კატექინის და (-)-ეპიკატექინის რაოდენობრივი შემცველობა საშუალოდ შეადგენს შესაბამისად 9.8 მგ/ლ და 5.3 მგ/ლ, ხოლო ფრანგულ წითელ ღვინოებში (+)-კატექინის რაოდენობა მერყეობს 22.1 მგ-დან/ლ 130.7 მგ-მდე/ლ და (-)-ეპიკატექინის - 7.8 მგ-დან/ლ 39.1 მგ-მდე/ლ [Carando S. et al. 1999]. ესპანეთში კულტივირებული წითელი ყურძნის ჯიშებიდან (Tempranillo, Graciano, Cabernet, Merlot) მიღებულ ღვინოებში [Monagas M. et al. 2005] (+)-კატექინის რაოდენობა შეადგენს შესაბამისად 16.01, 32.78, 41.76 და 27.09 მგ/ლ, მაშინ როცა საფერავის ღვინოში ეს ნაერთები აღმოჩნდა შესაბამისად 115.4 და 29.7 მგ/ლ (ცხრილი). საფერავის ღვინო შეიცავს 11.2 მგ/ლ კვერცეტინს, მაშინ როცა ზემოთდასახელებულ წითელ ღვინოებში ამ ნაერთების რაოდენობა შეადგენს შესაბამისად 1.88, 6.90, 5.00 და 4.67 მგ/ლ. რესვერატროლის შემცველობა საფერავის ყურძნის ღვინოში შეადგენს 1.47 მგ/ლ (ცხრილი), Tempranillo-ს, Graciano-ს და Merlot-ის ყურძნის წითელ ღვინოებში შესაბამისად 0.73, 1.36 და 0.21 მგ/ლ, ხოლო Cabernet-ის ყურძნის წითელ ღვინოში აღმოჩნდა კვალის სახით. საფერავის ყურძნის ღვინოში გალმჟავა და პროტოკატექმჟავა (ცხრილი) გვხვდება შესაბამისად 21.8 და 14.5 მგ/ლ, ხოლო Tempranillo-ს, Graciano-ს, Cabernet-ის და Merlot-ის ყურძნის წითელ ღვინოებში შესაბამისად 12.20 - 15.29 მგ/ლ და 0.81-1.52 მგ/ლ ფარგლებში. საყურადღებოა ის რომ იასამანმჟავა საფერავის ყურძნის ღვინოში აღმოჩნდა კვალის სახით, ხოლო ზემოთ დასახელებულ 4 ესპანურ წითელ ყურძნის ღვინოში ეს ნაერთი გვხვდება 2.60 – 5.76 მგ/ლ ფარგლებში. ჩვენი მონაცემების მიხედვით (ცხრილი) რქაწითელის ყურძნის ღვინოში (2010 წლის მოსავალი) კემპფეროლი, კვერცეტინი და რუტინი არ აღმოჩნდა, მაშინ როცა ჩინეთში კულტივირებულ შარდონეს თეთრი ჯიშის ყურძნის კომერციულ ღვინოში (2005 წლის მოსავალი) ეს ნაერთები გვხვდება შესაბამისად 0.01, 0.06 და 0.17 მგ/ლ. იმავე ჯიშის ყურძნის 2004 წლის მოსავლის კომერციულ ღვინოში კემპფეროლი ვერ იქნა ნაპოვნი, ხოლო კვერცეტინის და რუტინის შემცველობა შეადგენს შესაბამისად 0.25 მგ/ლ და 0.40 მგ/ლ [Fang F. et al. 2008]. ასევე საყურადღებოა საფერავის ყურძნის ღვინის (2010 წლის მოსავალი) ფლავონოლების რაოდენობრივი შემცველობის შედარება ჩინეთში კულტივირებულ 5 წითელი ჯიშის ყურძნიდან მიღებულ კომერციულ ღვინოებთან [9]. საფერავის ყურძნის წითელი ღვინო (ცხრილი) შეიცავს კემპფეროლს 13.2 მგ/ლ,

კვერცეტინს 7.3 მგ/ლ და რუტინს 2.6 მგ/ლ, ხოლო ჩინეთში კულტივირებული Cabernet Sauvignon-ის, Cabernet Franc-ის, Merlot-ის, Marselan-ის და Petit Verdot-ის ყურძნიდან 2005 წელს დამზადებულ კომერციულ წითელ ღვინოებში ეს ნაერთები აღმოჩნდა შესაბამისად 0.01- 0.04 მგ/ლ, 0.24 - 0.94 მგ/ლ და 0.49 – 0.72 მგ/ლ ფარგლებში. როგორც ჩანს ღვინოებში ფენოლური ნაერთების თვისებრივ შედგენილობასა და რაოდენობრივ შემცველობაზე გავლენას ახდენს ყურძნის ჯიშის და გეოგრაფიული გარემო. ამრიგად, ჩვენს მიერ ნაჩვენებია რომ საქართველოს ავტოქტონური ყურძნის ჯიშების რქაწითელის და საფერავის ყურძნიდან ქართული (კახური) წესით დაყენებული ღვინოები დიდი რაოდენობით შეიცავს ბიოლოგიურად აქტიურ ფენოლურ ნაერთებს: კატეხინებს, ფლავონოლებს, ოქსიბენზომჟავებს, ოქსიდარიჩინმჟავებს და წარმოადგენს საუკეთესო სამკურნალო-პროფილაქტიკურ საშუალებას.

ლიტერატურა:

- Carando S., Teissedre P. L., Pascual-Martinez L., Cabanis J. C., (1999): Level of flavan-3-ols in French wines //” J. Agric. Food Chem.”, 47. N10. 4161-4166.
- Fang F., Li J. M., Zhang P., Tang Ke., Wang W., Pan O. H., Huang W. D. (2008): Effects of grape variety, harvest date, fermentation vessel and wine aging on flavonoid concentration in red wines //” Food Research International”, 41. N1. 53-60
- Lopez-Nicolas J. M., Garcia-Carmona F. (2010): Enzymatic and nonenzymatic degradation of polyphenols // In: Fruit and Vegetable Phytochemicals, Chemistry, Nutritional Value, and Stability, ed. L. A. de la Rosa, E. Alvarez-Parrilla, G. A. Gonzalez-Aguilar, Wiley-Blackwell, 101-129.
- Martin C., Butelli E., Petroni K., Tonelli Ch. (2011): How can research on plants contribute to promoting human health // “ The Plant Cell”, 23. 1685-1699.
- Monagas M., Suarez R., Gomez-Cordoves C., Bartolome B. (2005): Simultaneous determination of nonanthocyanin phenolic compounds in red wines by HPLC-DAD/ESI-M //” Am. J. Enol. Vitic.”, 56. N2. 139-147.
- Roussis I. G., Lambropoulos I., Soulti K. (2005): Scavenging capacities of some wines and wine phenolic extracts // “ Food Technol. Biotechnol.”, 43. N4. 351-358.
- Shahidi F., Nacz M. (2004), Phenolics in Food and Nutraceuticals, CRC Press, 397-438.
- Shalashvili A., Ugrekhelidze D., Targamadze I., Zambakhidze N., Tsereteli L. (2011): Phenolic compounds and antiradical efficiency of Georgian (Kakhetian) wines //” Journal of Food Science and Engineering”, 1. N 5. 361-365.
- Singleton V.L., Rossi J. A. (1965): Colorimetry of total phenolics with phosphomolybdic-phosphotungstic acid reagents //” Am. J. Enol. Vitic.”, 16. 144-158.

Armaz Shalashvili, Devi Ugrekhelidze, Teimuraz Mitaishvili, Iraida Targamadze, Natela Zambakhidze, Manuchar Meskhi, Giorgi Samanishvili

Durmishidze Institute of Biochemistry and Biotechnology of Georgian Agrarian University

Phenol Admixture of Wine from Rkatsiteli and Saperive Grapes Made with Kakhetian Rule ABSTRACT

The qualitative composition and the quantitative content of phenolic compounds of wines from the Georgian autochthonous grapes, Rkatsiteli and Saperavi, prepared by Kakhetian technology are studied. In Rkatsiteli grape wine was identification: (+)-catechine (32 mg/l), (-)-epicatechine (58.6 mg/l), (-)-gallocatechine (43.7 mg/l), procatechuic acid (12.8 mg/l) and gallic acid (26.7 mg/l); In Saperavi grape wine was identification:

(+)-catechine (115.4 mg/l), (-)-epicatechine (29..5 mg/l), (-)-gallocatechine (174.4 mg/l), kaempferol (13.2 mg/l), quercetin (11.2 mg/l), rutin (2.6 mg/l), resveratrol (1.47 mg/l), protocatechuic acid (14.5 mg/l), gallic acid (21.8 mg/l), and caffeic acid (7.4 mg/l).

საკვანძო სიტყვები: კახური ღვინო, ფენოლური ნაერთები.

Key words: Kakhetian wine, phenolic compounds.

Shirley Wade McLoughlin

Keene State College, America

English Language Acquisition: Implications in the Republic of Georgia

Introduction

As a Fulbright Scholar working in the education and language departments of regional university in the Republic of Georgia, I have been immersed in the environment of the teaching and acquisition of the English language on the part of faculty and students. The Fulbright position I was awarded specifically stated that fluency in the Georgian language was not required, although I have gained some basic words from my Georgian tutor. While many university personnel and younger Georgians speak English, and English is clearly seen as the second language of choice, many middle aged and older Georgians speak Georgian and Russian, having been educated during the Soviet occupation of Georgia. Over the past few years, there has been a strong influx of native English speakers into Georgian public schools to assist in teaching students, which supports the younger Georgian population in their English skills. One significant program, Teach and Learn in Georgia, a program infusing native English speakers in these schools, was initiated by President Saakashvili as one component supporting his desire to strengthen western ties following uprisings and wars with Russia in 2003 and 2008 (Levy, 2011). In addition to English being taught in public schools, the university where I am teaching requires that all students, regardless of their major, must pass six semesters of English language classes.

With my background in critical theory, I have found myself with one foot in the practical aspects of teaching English/teaching in English to undergraduate students, graduate students, and doctoral students, while my other foot is in the realm of critical theory, considering the power implications that exist in teaching in English and about English. While many countries view the mastery of the English language as economically, academically, and politically advantageous, there simultaneously exists intrinsic power considerations that should be acknowledged in their choice of this language and in the selection, background, and understanding of the teachers of English in their countries.

Language and Culture

When considering power and language, it is important first to consider the purpose and use of language in a society. Language, according to Saussure, goes far beyond merely naming an object, but instead, adds a sense of organization, a construction medium, from which we may gain entry into the reality of our world. Saussure suggests that how a word connects to its actual meaning is relatively random. However, the language itself and meanings derived from language are clearly cultural (Turner, 1996). An example of how a language is

cultural may be exemplified with the Georgian word “*saati*.” In English, this word has multiple meanings, including hour, clock, or watch. In Georgia, one of the cultural differences with which many of my colleagues from the United States have struggled is relaxing their own emphasis and expectation of punctuality, which is highly valued in American education. As a former kindergarten teacher in an urban school, I struggled with maintaining a strict time schedule – getting my students to the gymnasium for physical education at 10:02 AM, to the music room at 1:30 PM, sometimes needing to interrupt projects in which the students were deeply engaged in order to maintain this schedule. If I did not, the music teacher and the physical education teacher would be upset because their lessons would have to be truncated. I noticed that the enforcement of this rigid schedule was particularly difficult for some students from different cultures in my classroom. Likewise, in Georgia, it has been difficult for some of my colleagues from the United States to adapt to Georgian values of punctuality. It is very unusual for a classroom of Georgian students to all be present at the beginning of a scheduled class. However, within ten minutes of the start time, most who are coming to class have arrived. While the Georgian word *saati* can represent either a clock, a watch, or an hour, the English language has more specific words for the multitude of meanings the Georgian word *saati* represents; likewise, American culture seemingly places much more emphasis on time and punctuality than the Georgian society may, hence the more words for it.

Language is also connected with the spiritual aspect of a culture. There are currently nearly 7000 languages existing in our world today, with the diversity of language being addressed in nearly every creation myth (Robson, 2011). Language is almost universally connected with a way of life of the people and their spirituality. In addition to the spiritual components of a culture, political forces in a society can also be reflected in its language. For example, often, when a dominating power overtakes a society, in order to impact the existing culture of the conquered society, one of the first areas of change is often repression of the indigenous language of those in that society (McLoughlin, 2009). Rice (2012) notes that language is “the canary in the mine, its loss being an early sign of a major cultural shift” (p. 307). With the loss of a language, she explains, those affected “talk of spirituality, culture, identity, stories, pain, mourning, and suffering” (p. 313).

Spernes (2012) warns us that with the emerging dominance of the English language throughout the world, some of the indigenous languages are disappearing, and with it, important links to the spirituality and the culture of a people.

The use of language is intimately connected with power, especially political power. Bourdieu (1991) describes how the use of words gives the user some component of power, while simultaneously, the execution of power presumes that the user has language competency. He states that “linguistic exchanges ... are also relations of symbolic power, in which the power relations between the speakers or their respective groups are actualized” (p. 37). Gramsci first developed his concept on power and hegemony from his work with his linguistic professor, Matteo Bartolli, who was from the school of neolinguistics. Neolinguists viewed “the affirmation of a dominant speech community as the expression of its prestige and hegemonic position over the subaltern one” (Cappuccio, 2012, p. 71). Gramsci’s initial work on hegemony was developed as Italy was in the midst of recognizing a national language, although as a country, it was comprised of many dialects. In such an environment, issues connecting power and politics and their relationship to language were abundantly clear.

Georgia and its Language

In 1995, a language law was put into effect in Georgia, recognizing two official languages – Georgian (the state language) and Abkhazian (the language of the Abkhazia region). This law carefully assures the rights of the citizens to have no restrictions on the use of their languages in public and in private settings. While the media is primarily in the official language(s), there is a provision for other languages to be used in no more than ten percent of the broadcasts (Dietrich, 2005).

Prior to Georgian independence, its schools were required to teach Russian. In 1938, it became compulsory that all non-Russian schools, of which Georgian schools were included, incorporate Russian language classes

(Dietrich, 2005). Some of my colleagues who are teaching English in Georgia have not learned the Georgian language, but have been able to negotiate their way through the society using Russian. An American colleague acknowledged that quite often, Russian words may be interspersed in primarily Georgian dialogues between my Georgian peers in the university. In 1989, 32 percent of all Georgians spoke Russian fluently, and although only 9 percent of the Georgian population is ethnic Russian, the language is still used in interethnic communication and when conversing with neighboring countries that speak Russian (Dietrich, 2005).

Currently, English is being taught in all public schools in Georgia. When visiting the public schools, I have been surrounded by young students smiling at me, and eagerly practicing common phrases, asking me “How are you? How old are you?” and responding in kind to my questions and answers. When my husband and I walk through the town, we are often followed by young Georgians, who, easily recognizing that we are not native Georgians by our appearance, are delighted when we engage with them in simple conversations. Indeed, when trying to communicate with my older landlord or other non-English speakers, they often send for a neighborhood teenager to serve as a translator.

Likewise, it is generally fairly easy to communicate with the university students who I am teaching. Clearly, the skill level and confidence level when speaking, reading, and writing in English vary greatly among students, but all have a basic level of understanding of the English language, from their schooling prior to college and from the requirement for six semesters of English before graduation. Clearly, English is gradually becoming the primary second language of Georgia.

English in Globalized Societies

The requirement and/or advantages of learning the English language has been demonstrated not only in contemporary times but historically with many indigenous peoples in many countries in Africa, Ireland, the United States, and India, to name a few (Spenn, 2012; Cahill, 2007; Somatkar, 2012). For more than two hundred years, it has been gaining ground, initially as the *lingua franca* of business and science (Issawi, 1981). More recently, English is recognized as the language of international usage, with no other languages seated to move forward into this role in the near future (Sasaki, Suzuki, & Yoneda, 2006).

The implications of this and the power that is associated with this are enormous. In China, knowledge of English is seen as a “gateway to education, employment and economic and social prestige” (Yan & Becket, 2007). This is often true in many other countries as well. It is overwhelmingly the language of choice on the Internet, initially because of the leadership role the United States played in its development, but it still remains the most widely used language and the chosen language of the largest Internet user group (Flammia & Saunders, 2007). Yet, in requiring that English be taught and understood by the youth in many global societies, the question arises regarding what groups or individuals benefit from this, and what groups or individuals are marginalized.

Yan and Becket (2007) acknowledge that requirement for learning English is clearly connected with capitalism, and that in many countries, it is needed to assure good employment opportunities, financial well being, and in some cases, social status. Gramsci was concerned with “how lack of access to dominant languages can exclude subaltern groups from power, wealth, and influence” (Ives, 2009, p. 669). Since English is only recently being taught in many schools, especially in Post-Soviet countries, those citizens who attended schools during Soviet occupation did not have the access to learning English that the younger students now have. It may be a financial burden or simply a very difficult task for the older citizens to learn English by another means, thereby marginalizing this group, and perhaps keeping them from certain employment opportunities and potential for improving their financial status.

While knowledge of English can assist in obtaining the aforementioned goals, the requirement of knowing English also has power implications. To Gramsci, it is critical to examine how a language is chosen, and how it is disseminated (Ives, 2009). If and when English is required as part of the curriculum in a country, often it is related to economic rationale. In addition to the rationale for the selection of the language, there must be consideration regarding how it is made available to its citizens – that is, are all learners allowed equal access?

Moreover, it is critical to consider if the requirement for learning English may impact on the future extinction of certain indigenous languages and dialects, thereby impacting significantly on the culture of these communities and countries.

Conclusion

Georgia's history is fraught with invasion of the country by outsiders; Greeks, Romans, Mongols, Persians, Turks, and Russians all occupied this country throughout the centuries (Goldstein, 1999). Despite this turbulent history, Georgians have maintained a strong culture, a rich language and alphabet, and a strong tradition in food, music, and dance, among other representations of culture. The influx of teachers of English, British and American NGO workers, and other English speaking visitors differs from the invaders of the past, since, in many cases, they are invited guests.

Yet, with the emphasis of learning of English, the potential for cultural impact is certainly present. With the guidance of elected officials in this newly emerged democracy, an English learning program has been instituted. The Ministry of Education provides workshops for Georgian educators who teach English; opportunities for these teachers to improve their skills exist both in programs sponsored by the Georgian Ministry of Education and through some programs delivered by personnel employed by NGO and other visiting agencies. Yet, native English speakers who work with the Georgians bring with them the values, ideals, and expectations of their own countries. Clearly, this must have some impact on the Georgian culture, whether in the teaching styles encouraged by these visitors, or the sharing of cultural expectations.

Moreover, the opportunities for learning English, and its potential for improving employment opportunities, financial, and social status, is primarily focused on the young. This leaves the middle aged and elderly citizens at what might be considered a disadvantage, with some of them speaking only Georgian, and others knowing Georgian and Russian. With the tendency towards English being the international language of choice in our increasingly globalized societies, this marginalizes those who do not have access to the language.

Georgian culture has remained strong though centuries of invasions by other cultures, maintaining its distinctive components despite the turbulent history. Certainly, caution should be practiced by those determining what curriculum should be taught, who should teach it, how it should be taught, and to whom. Nonetheless, while the requirement for students to learn English and the large number of Native English speakers in the country is bound to have some cultural impact, history has shown the Georgian culture to maintain its uniqueness despite the presence of other cultures.

Works Cited

- Bourdieu, Pierre (1991) *Language and symbolic power* (John B. Thompson, ed.; transl. by Gino Raymond and Matthew Adamson) Cambridge: Polity Press
- Cahill, S. (2007). The politics of the Irish language under the English and British government. *The Proceedings of the Barra Ó Donnabháin Symposium, 2007*, pp. 111-124
- Cappuccio, A. (2012). The relationship between dialect, theatre, and power in Antonio Gramsci. *Italianist*, 32(1), 67-83. doi:NO_DOI
- Flammia, M., & Saunders, C. (2007). Language as power on the Internet. *Journal Of The American Society For Information Science & Technology*, 58(12), 1899-1903. doi:10.1002/asi.20659
- Goldstein, D. (1999). *The Georgian feast*. Berkeley: University of California.
- Issawi, C. (1981). The struggle for linguistic hegemony, 1780-1980. *American Scholar*, 50(3), 382.
- Ives, P. (2009). Global English, hegemony and education: Lessons from Gramsci. *Educational Philosophy & Theory*, 41(6), 661-683. doi:10.1111/j.1469-5812.2008.00498.x
- Levy, C.. 2011. Still fighting Russia, this time with words. Retrieved on May 22, 2013, from: http://www.nytimes.com/2011/01/24/world/europe/24georgia.html?_r=0
- McLoughlin, S. (2009). *A pedagogy of the blues*. Series Eds. Kincheloe, J., Steinberg, S. Taipei: Sense Publishers.
- Rice, K. (2012). Should Gaelic live? *Journal Of Canadian Studies*, 46(2), 298-320
- Robson, D. (2011). Powers of Babel. (Cover story). *New Scientist*, 212(2842), 34-37.

Sasaki, M., Suzuki, T., & Yoneda, M. (2006). English as an international language in non-native settings in an era of globalization. *Comparative Sociology*, 5(4), 381-404. doi:10.1163/156913306779147326

Somatkhar, B. (2012). Social status of English language in India. *Golden Research Thoughts*, 1(11), 1-3.

Spernes, K. (2012). 'I use my mother tongue at home and with friends – not in school!' Multilingualism and identity in rural Kenya. *Language, Culture & Curriculum*, 25(2), 189-203. doi:10.1080/07908318.2012.683531

Turner, G. (1996). *British cultural studies* (2nd ed.). London: Routledge.

Yan, G., & Beckett, G. H. (2007). The hegemony of English as a global language: Reclaiming local knowledge and culture in China. *Convergence*, 40(1/2), 117-1

შერლი ვეიდ მაკლოულინი
კინ სტეით კოლეჯი, ამერიკა

**ინგლისური ენის შესწავლა: შედეგები საქართველოს
მაგალითზე დაყრდნობით**

რეზიუმე

ენა ხალხის კულტურის სმენითი და წერილობითი გამოხატულებაა. კოლონიზებისა და დამპყობელი ძალების პირველ ნაბიჯს დაპყრობილი ქვეყნის ენის განადგურება წარმოადგენს. ამკარაა, რომ ენა ფორმალურად თუ არაფორმალურად ასოცირდება ძალაუფლებასთან. სტატია ეხება ინგლისური ენის ზეგავლენას პოსტ-საბჭოურ ქვეყნებზე, კერძოდ კი ყურადღება გამახვილებულია ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეზე.

Key words: English language acquisition, Georgia, Education, Globalization, Power

საკვანძო სიტყვები: ინგლისური ენის შესწავლა, საქართველო, განათლება, გლობალიზაცია, ძალაუფლება

მამა ილია (ნუგზარ) ჩიკვაძე
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

**მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“ და გაბრიელ გარსია მარკესის
„პატრიარქის შემოდგომა“ პარალელიზმის პრინციპების თვალსაზრისით**

ჩვენ როდი ვეცდებით, რომ პარალელები შორეულ წარსულში ვეძიოთ. „ჯაყოს ხიზნების“ უახლოეს პარალელურ თხზულებად მარკესის „პატრიარქის შემოდგომა“ გვესახება, სადაც სრული სისავსითა და სიზუსტიდ გადმოცემულია რევოლუციური რბევების, პოლიტიკური კატაკლიზმების, ზნეობრივი დაცემულობისა და ეპოქალური ცვლილებების მთელი კასკადი. ასე ვთქვათ, ნაჩვენებია ხალხის წინამძღოლის ნილაბშემოსილი სახე.

ჯაყო თუ უხეში ვერაგობა და როყო სიბნელეა, მარკესის გმირი გარე სამყაროსათვის კვაჭი კვაჭანტირიძესავით დაწკეპილი გამოიყურება შინ კი ყველაფერი ჭაობის მსგავსად ყარს. „ხორხები თქვენი საფლავებია და ბაგეები თქვენი ქლესაობენ“ (ახალი აღთქმა).

ამდენად, ჩვენს თვალწინაა ფასადური გარემოს მხილებისა და მისი ანმაზრზენი სურათის ამსახველი სურათი და ჩვენც ვვარაუდობთ, რომ მის ფონზე ნათლად იკვეთება ჯაყოს ხიზნების როგორც ღრმა ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური თხზულების მსოფლიო ლიტერატურული მნიშვნელობა.

„პატრიარქის შემოდგომა“ სახე-სიმბოლოა ზნედაცნული საზოგადოებრივი ურთიერთობებისა.

„ერთი კვირის თავზე სვავები პრეზიდენტის სასახლის აივნებს შეესივნენ. ფანჯრებზე აკრული ცხვარები ნაკუწებად აქციეს, ჩახუთოლ ოთახებში შეცერებული დრო-ჟამი ფრთების ფართხუნით შეარხიეს და უკვე ორშაბათ დილას, გამთენიისას, ქალაქი საუკუნოვანი ლკეთარგიული ძილიდან გამოიყვანა დიდი მიცვალებულებისა და ჩამპალი დიდებულების მხრიდან სუსტად მქროლავმა ბრზიმა“.

„დიდი მიცვალებულები“ და „ჩამპალი დიდებულები“ რომანის დასაწყისშივე იკითხება დედა-აზრი და ფუძე სიმბოლო, რომელიც ფსიქოლოგიურ გადაღებს გვთავაზებს და რომანის შექმნის მიზანს და მიზეზს თვალნათლივ წარმოგვიდგენს.

თუ ჯაყომ არაფერი იცის, არც ბუღალტერია აინტერესებს და არც დედამიწის შესახებ გეოგრაფიული ძიებანი, მარკესის პატრიარქის შემოდგომის მთავარი გმირი დიდი მიცვალებულია, რომელიც განათლების ბურუსით მოცული წარუდგება საზოგადოებას და საზოგადოებებს. მართალია, დედამისი მდაბიო დედაბერი ბენდისიონ ალვარადო ერთ-ერთ საზეიმო მიღებაზე ხმამაღლა, როყოდ წამოიძახებს რომ მცოდნოდა ჩემი სვილი რესპუბლიკის პრეზიდენტი გახდებოდა სკოლაში მაინც ვატარებდიო, მაგრამ ის ფასადური გარემო, რომელშიც საზოგადოება და პრეზიდენტი ცხოვრობენ საგულდაგულო ჩქმალავს რეალობას და არარეალური სამყაროს სუსხიან გარემოს ქმნიან. პრეზიდენტის გულში არ შედის არც ხალხის ოხვრა და არც ხალხის გასაშჭირი. იგი მარტისული მხეცია, რომელსაც თან სდევს ავხორცობის მყრალი სუნი და ამ სუნს მის ირგვლივ მყოფი ადამიანები გრძნობენ.

“თუმცა ქალიშვილს უბრალო ჩითის კაბა და ძველი ფეხსაცმელი ეცვა, და თმაც ნაჩქარევად დაემაგრებინა სავარცხლით, მაინც გამორცეულად ლამაზი და ღირსეული ჩანდა, ვარდიც უბრდღვიალებდა ხელში. მოხუცს ლამის თვალეები დაუბნელდა, მუხლებაკანკალებული ძლივს წამოიმართა ქედის მოსადრეკად, ქალი ამაყად თავაწეული მიესალმა, ღმერთი იყოს თქვენი მფარველი, თქვენო ბრწყინვალეზავ, მერე დივანზე ჩამოჯდა მოშორებით, რათა ვერ მისწვდენოდა ავხორცობის მყრალი სუნი სტუმარს რომ ასდიოდა.”

აკი ეტყვის კიდეც არგონესი-მისი ორეული, მძულდი, მაგრამ სხვა გზა არ მქონდა, თორემ რომ შემძლებოდა მოგიშორებდი.

დიდი მიცვალებულის საპატიო ტვირთი მძიმეა და იმდენად მძიმე მისი ტარება მას მარტოს არ ძალუძს, ამიტომაც ყავს არგონესი, ეს გარემოების მსხვერპლი და უპირველესად გვამური არსება. ამიტომაც შემოდის არგონესი გვამი პერსონაჟის სახით. იგი თხზულებაში გვამს განასახიერებს და ამით მწერალი ირიბად მიგვანიშნებს, რომ ის ვინც მისი წინასახია, ვისი ორეულიც არის, თავადაც გვამია და გვამის ხრწნის სუნს ახლავს.

„ჯაყოს ხიზნები“ „პატრიარქის შემოდგომამდე“ რამდენიმე ათეული წლით წინ დაიწერა. იგი თითქოს „მარკესის თხზულების წინასახეა“. „ჯაყოს ხიზნების“ გმირები - სიმბოლო-პერსონაჟები გადმოგვცემენ იმ მახინჯი წყობილების საზოგადოების და ადამიანური, უფრო სწორად არაადამიანური ურთიერთობების ფორმა-სიმბოლოებს. რომ არა ჯაყო და მისთანანი, ალბათ შემდგომ ვერ იშვებოდა არგონესი, ასევე ყველა ის პერსონაჟი, რომელთაც უხვად გაამდიდრეს ჩვენი ცოდნა ცხოვრების ფილოსოფიური საფუძვლების შესახებ. აგრეთვე შეგვახსენეს, რომ სწავლება ბაზისისა და ზედნაშენის შესახებ (წერეთელი, 1968) უდაოდ, ცხოვრებისეული ასპექტების შემცველი სიბრძნეა და ეს სიბრძნე შესანიშნავად უწყის მწერლობამ, როგორც მეცნიერებამ, ცოდნამ ადამიანის შესახებ.

მხოლოდ „ჯაყოს ხიზნების“ პერსონაჟთა არსებობამ შეიძლება წარმოშვას არგონესისა და მისი ორეულის მსგავსი ადამიანები. მათთვის ადამიანთა კვენესა-ვაება მხოლოდ ხმაურია და სხვა არაფერი, ისიც მომაბეზრებელი. არგონესი - ზნე-უსრულობის კლასიკური მაგალითი ეძებს თავისი ორეულიდან გაქცევის შესაძლებლობას, მაგრამ მაინც ორეულის გარემოში ბრუნავს და იქიდან გასვლა იმ საზარელის წრედის გარღვევა არაფრით ძალუძს, რადგან ეს წრედი წრეგადასული ადამიანების მიერაა სექმნილი და თვითონაც ამ ადამიანების მსგავსი არსებაა.

რომანი ერთგვარ კანონზომიერებას იცავს - სიმარტლის პრინციპს. ეს პრინციპი თავად მწერლის მეთოდოლოგიაა სათქმელის გამოხატვის თვალსაზრისით, ოღონდ ეს სათქმელი მწვავე, შემზარავი და ამაზრზენია. მძიმეა პრეზიდენტის როლში ყოფნა, რომელსაც წინ ამძღოლის სახე აქვს, მაგრამ მასსა და წინამძღოლობის მისტიურ არსს შორის ისეთივე სხვაობაა როგორც ცასა და დედამიწას შორის. მისი სიცარიელე არ აძლევს საშუალებას მარტო დარჩეს, ამიტომაც ჰყავს არგონესი - ორეული, რომელიც ერთიანად წაშლილია როგორც პიროვნება. იგი მთლიანად ამ დიდი მიცვალებულის პერსონალური განსახიერებაა და საკუთარ თავთავ მხოლოდ სიკვდილის წინ დაბრუნდება. ეს ერთი წამიერი გაელვება საკუთარი არსებობის ამქვეყნიური შემეცნებისა საბოლოოდ აგრძნობინებს მას, როგორც ინდივის, რომ თავისუფლებაა ადამიანური სულის მარადიული ყივილი. კანონზომიერებაა და ამ კანონზომიერების მიღმა არსებული სინამდვილეც, რომლის გასიგრძეგანება ოდენ თავისთავადობის სივრციდანაა შესაძლებელი, ამიტომაც ეტყვის ყოველთვის მძულდიო. დიდი მიცვალებული რამდენჯერმე კვდება, როგორც ქამელეონი რამდენჯერმე იცვლის ფერს, აძლიერებს ძალაუფლებას და ცდილობს ირგვლივ არსებული გარემოს პატრონობა დაიჩემოს. ამიტომაც ვარდება წინააღმდეგობაში. მის სულში იწყება ნტანჯველი გაორება. ამ გაორებოს კვალი ორიეული პრეზიდენტია - არგონესი, რომელც დიდ ვესტიბულში, შესასვლელში ასვენია.

სიკვდილის ეს სცენა მისი ცხოვრებისთვის უმნიშვნელოვანესი სცენაა.

ყურადსარება მთავარი გმირის უხნესობა, უსაკობა.

”გაურკვეველი ასაკისა იყო, სადღაც ალბათ 107-სა და 232 წლებს შორის.

ასე ვიპოვეთ იგი მკვდარი თავისი შემოდგომის დასაწყისში, უფრო სწორად იგი კი არა, პატრისიო არგონესი” - ეს პატრისიო არგონესი ხომ ტავისუფლების სანაცვლოდ ორეულად გადაკეთებული საბრალო პატიმარია, რომელსაც სხვა გზა არარ აქვს გარდა პრეზიდენტის ორეულობისა, საკუთარი პიროვნულობის უსაზარლესი უარყოფით ფიზიკური გადარჩენისათვის. – ”ასე ვიპოვეთ იგი მკვდარი წლების შემდეგაც, მაგრამ უკვე ადამის სჯეროდა მართლა ის იყო მკვდარი თუ სხვა. მართლა მისი იყო სვავეებისგან დაკორტნილი და მატლებისგან შექმნილი გვამი, თუ სხვისი. ძნელად თუ ვინმე დაიჯერებდა რომ ეს გახსნილ-დაღვეარქნილი ხელი ის ხელი იყო, გული რომ ეჭირა ხოლმე. ან ეს გვამი იმ კაცისა იყო სასოწარკვეთილი რომ ათენ-ადამებდა ხმაურის დროინდელ წლებში ერთი არაჩვეულებრივი ქალიშვილის მხრიდან მისდამი გამოჩენილი გულგრილობის გამო.ერთი სიტყვით, ვერა და ვერ დავადგინეთ მიცვალებულის ვინაობა. რა თქმა უნდა, აქ არც არაფერია გასაკვირი. როცა იგი თავისო დიდების ზენიტში იმყოფებოდა, მაშინაც კი არავის სჯეროდა მისი რეალური არსებობა. მისი პირადი მსახურებიც კი ვერ იტყოდნენ, სინამდვილეში რამდენი წლისა იყო მათი პატრონი. ნივთების ლატარიაში მონაწილეობისას ოთხმოცი წლისას ჰგავდა, აუდიენციებზე სამოციას, ოფიციალურ დრესასწაულებზე ორმცზე ნაკლებისას. ელჩი პარმენსტონი, ერთ-ერთი ბოლო დიპლომატთაგანი ვინც მას რწმუნების სიგელი გადასცა, თავის მემუარებში, რომელიც აკრზალული იყო ჩვენს ქვეყანაში, წერდა, ზნელი წარმოსადგენია, ამ კაცზე უხნესი კაცი იყოს სადმე, ძნელი წარმოსადგენია ამ უწესრიგობასა და ქაოსზე უარესი იყოს სადმე.”

ვინ არის პატრარქის ტიტულის მიღმა, ან რას ნიშნავს „პატრიარქის შემოდგომის“ მეტაფორულ-ალეგორიული გააზრება. ვინ არის პატრიარქი ან რა შემოდგომის ჟამი დასდგომია მას? რას მიგვანიშნებს თხულების სათაური?

პარალელიზმის პრინციპი საუკეთესო პირობაა მოვლენათა ურთუერთმეჯერებისა და სისტემური გააზრებისათვის. ანალოგიურად, თხულებათაშორისი კავშირის ძიება ეპოქალური მოვლენების, თუ ზოგადად მოვლენების მსგავსად წარმოშობს ახალ დინამიკას ირგვლივ არსებულ გარემოში.

ნაწარმოებებს შორის კავშირით, ანუ პარალელიზმის პრინციპის შესაბამისად იკვეთება:

- 1) ეპოქალური მოვლენების მსგავსება-განსხვავება და მათი სინტეზის აუცილებლობა;
- 2) მწერლების სლიერი გენეტიკა, რაც გულისხმობს მსოფლმხედველობრივ ნათესაობას;
- 3) ეროვნული და მსოფლიო ლიტერატურული პროცესების თანხვედრილობა ზოგადად არსებული კულტურული პროცესების ფონზე;
- 4) თხულებათა მასშტაბურობა და საზოგადოებრივი მნიშვნელობა.

ამ საკითხების მიხედვით მსჯელობისას ნათლად გამოიკვეთება ორივე რომანის ავტორთა მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება ავტორიტარიზმისა და დიქტატურისადმი. თუმცა ცნობილია მარკესის პოზიცია ფიდელ კასტროს კუბური მართველობისადმი. იგი ჯერ კიდევ 80-იან წლებში მიანიშნებდა, რომ რაც კასტროს შეუძლია, არავის ძალუმს კუბაში. (მარკესი, 1991, 14-15)

მარკესის გამოჯკვეთილმა კეთილგაზრდობამ ფიდელ კასტროსადმი უდავოდ განაპირობა მისი, როგორც მწერლის ფართო პოპულარობა. თუმცა, იგი მას სავსებით იმსახურებდა, მაგრამ რომ არა მწერლის ამგავრი პოზიცია, ამს, როგორც მწერალს ასპარეზობა უდაოდ გაუჭირდებოდა.

„დიქტატურიზმის თემა მარკესის შემოქმედებაში შერწყმულია უფრო ზოგადად პროვნებისა და ურთიერთმიმართების თემასთან. თუმცა ყოველივე ეს ფარდობითია, არდგან საერთოდ ნებისმიერი დაყოფა-კლასიფიკაცია, იქნება ეს იდეურ-შინაარსობრივი თუ მხატვრული, პირობითია. შეუძლებელია დაბეჯითებით ითქვას, რომ მოცემული სტატია (ლათინური ამერიკის მარტოობა) მხოლოდ და მხოლოდ ერთ თემას თუ პრობლემას ეხება. ლაპარაკი შეიძლება იყოს მხოლოდ გარკვეული ტემის წინ წამოწევაზე სხვებთან მიმართებაში. მარკესის ყოველი სტატია ლაკონურად ყოვლის მომცველია, როგორც ერთი მთლიანი როგანიზმი ბევრი ორგანოსგან შემდგარი, თუ მცოცხლე მომენტში რაიმე გტკივა ეს უმაღლესი აისახება სტატიაში, მწერლისა თუ მკითხველის პასუხში.

დიქტატურიზმის თემას მარკესმა უბრწყინვალესი მხატვრული თუ პუბლიცისტური ნაშრომები მიუძღვნა, ავითარებდა რა მას კონკრეტული პიროვნების პორტრეტიდან (უგო ჩავესი), არქექტიპ პატრიარქამდე. (რომანი „პატრიარქის შემოდგომა“). (კუჭავა, 16

ამდენად, „პატრიარქის შემოდგომის“ მთავარი დიქტატურისა და ავტორიტარიზმის მანკიერების ზედმიწევნითი მხილება, მისი დასურათხატებული ასახვა რომანისტული ხერხებითა და მეთოდებით უცვლელად გადაეცემა სამწერლობო შთამომავლობას, როგორც წმინდა განწყობა ყოველგვარი ტირანიისა და ჩაგვისადმი.

პარალელიზმი ლიტერატურაში ხშირად ნაწარმეობა დახასიათების ცარჩოებს ვერ სცილდება, რაც ქმნის ილუზიას, რომ ესა თუ ის თხზულება მხოლოდ შედარებითი მეთოდისთვისაა გამოყენებული. არადა ეს ფართომასშტაბიანი ემთოდოლოგია შესაძლებელია გამოვიყენოთ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თხზულებათა მიამრთებაში ისტორიზმის პრინციპისათვის, ასე ვთქვათ, ისტორიის ფილოსოფიის თფვალსაზრისით. ისტორიის ფილოსოფია მოიცავს ისტორიული მოვლენების ქვეტექსტურ კვლევა-გააზრებას. ამ მოვლენების არსებული სიბრძნის ამოკითვას და შემდგომ განვითარებადი მოვლენების მიახლოებით პროგნოზს. ისტორიის ფილოსოფიის მამამთავარმა - არისტოტელემ სისტემურად ჩამოაყალიბა აზროვნების ეს დარგი. შემდგომში ჰეგელმა ეს ხევდა მეთოდოლოგიურად განავითარა ისტორიის ფილოსოფიაში. (ჰეგელი, 19991,)

ისტორიული მოვლენების ეროვნული და საკაცორო პროცესების გააზრებისათვის, მასში წვდომისათვის ენციკლოპედიური ცოდნის გარდა საჭიროა ინტუიციური წვდომის უნარი, რომლის გარეშეც მეცნიერული კვლევა წინ ვერადსდროს წავა. რადგან

ფაქტობრივი მასალის არსებობის ვერაფერი შვილია, თუ მას თან არ ახლავს ანალიზური აზროვნება და ინტუიცია. (ჭაბაშვილი, 1964, 174)

ლიტერატურული პარალელების მოხმობა გვადლევს სხვა საინტერესო სამუშაო მასალასაც, რომელზეც ქვემოტ ვსიაუვრებთ.

პატრიაქრობის ინსტიტუტი ბიბლიური მოვლენაა. პატრიაქები იყვენენ ბიბლიური აბრაამი, ისააკი, ნოე... პატრიაქალობა როგორც წყობა, ესაა ადამიანთა შორის ურთიერთდამოკიდებულებათა შესახებ არსებული ფსიქოლოგიური განწყობა, აზროვნებითი სისტემა, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემოდა, გადაეცემა და ურთიერთობების უგრძელეს ჯაჭვს ქმნის. პატრიაქობა ძველთაგანვე ასოცირდებოდა მზურნველობასთან, მამობასთან, მამათავრობასთან. პატრიაქები ზრუნაცვდნენდ ა ზრუნავენ მისდამი მინდობილ ერზე, სამწყსოზე, ოჯახზე. ძველი ბიბლიური პატრიაქები თავიანთი ოჯახის და გვარის პატრიაქები იყვენენ, შედგე ეს ტრადიცია გადასხვაფერდა და პატრიაქობამ უფორ ფართო მნიშვნელობა შეიძინა.

„ჯაყოს ხიზნებისა“ და „პატრიაქის შემოდგომის“ პარალელურობა მათ სოფლმხედველობრივ პრინციპებშია სამეზნელი, თუმცა ეპოქალურობის საკითხი ამ შემთხვევაში განსხვავებულია. მწერლათა ნიჭიერება და მასშტაბურობა მათი ისტორიული არსებობა განსხვავებულ მიდგომებს გვთავაზობს.

ეს ყოველივე პიროვნული ორიენტირების გამოკვეთისათვის ხელსაყრელი პირობაა, არც გვადლევს კიდეც საფუძველს ვიმსჯელოთ მათ დამოკიდებულებებზე და ჩვენს ხელთ არსებული მასალების ურთიერთშეჯერების ფონზე დავასკვნათ სატქმელის მასშტაბი და თხზულების პროცესუალური სვლა კულტურის განვითარებაში.

ისოტრიული ორიენტირი კვლევის წარმართვისათვის მხოლოდ ფაქტოლოგია რა არის, იგი, როგორც ვთქვით, გააზრებაა მასში არსებული სიბრძნისა, ისტორიული ფილოსოფიის საგანია. გარადა ისტორიულია სპექტისა, არის ფსიქოლოგიური ასპექტიც, არც მოიცავს ავტორთა ფსიქოლოგიურ სახეებს. ეს ყოველივე კარგად დგინდება ნაწარმოებთა პერსონაჟების საფუძვლიანად შესწავლისას. ცნაურდება პერსონაჟთა იდენტურობა, მათი საშუალებით სატქმელის გამოხატვის მექანიზმი და, რაც ყველაზე მეტად პრინციპულია, ამბის დედააზრი.

პარალელიზმის პრინციპი პარალელური ბიოგრაფიების მსგავსად (პლუტარქე, 1987,5) შეპირისპირების მეთოდისკას გულისხმობს და ე.წ. იგივეობის ფონზე სალიტერატურო აზროვნების ერთ-ერთ მათავარ ორიენტირად მოზაირება.

იგივეობის შესახებ მსჯელობა მოგვცა ანტიკურმა ფილოსოფიამ. პლატონის ფილოსოფიური მოძრვრების თანახმად იდეა უცვლელია. (ფედონი) ის ყოველთვის არის ერთში და იგივე, მატერია ცვალებადია, იგი მუდმივ ცვალებადობაში იმყოფება (ბოჭორიშვილი, 1991, 43). იგივეობის თემა განიხილება ჰერაკლიტეს, პარმენიდეს და სხვათა ფილოსოფიურ მოძვრებებში. შეპირისპირებისას კი აღმოჩნდება, რომ ყოველი მაღალმხატვრული, მაღალიდეური თხზულება თითქმის ერთი სიმაღლიდან განიხილავს პრობლემას. მსგავსია მათი ფსიქოლოგიური კვანძები, ლიტერატურული

ფსიქოლოგიზმის თვალსაზრისით ბევრი რამ იდენტურია და მეთოდურ მათი კითხვისა ოდენ მკვლევარის დიაპაზონზე დამოკიდებული.

პარალელიზმი დანერგილია ლინგვისტიკაში როგორც კვლევის მეთოდი, აგრეთვე მეცნიერების სხვა დარგებში (გამყრელიძე, 2008).

შეპირისპირების მეთოდებს ემყარება გენეტიკური კოდისა და ურთიერთმიმართების საკითები, რომელიც უაღრესად საინტერესო მასალას გვთავაზობს გენეტიკური კოდის ჩამოყალიბებისა და ფრაზების ფონების საშუალებებით შექმნის სისტემატიზაციის შექმნის შესახებ. აგრეთვე გენეტიკური კოდის დეშიფრირებისა და ლინგვისტიკის თვალსაზრისით სათქმელის სხვა ენაზე გადატანის, თარგმნის შესახებ. ამ შემთხვევაში ცნაურდება პროცესი და ზოგადი მეთოდოლოგიური ფორმულა სამყაროში არსებული ანალოგიური პროცესების მიმდინარეობის თაობაზე სპეციფიური ნიშნების მიხედვით. (ჩიკვაძე, 2013,55).

„როგორც ცნობილია, მე-20 საუკუნის ერთ-ერთ უდიდეს აღმოჩენად მიიჩნევა 50იან წლებში მოლეკულური ბიოლოგიის უდიდესი მეცნიერული მიღწევა, რომელმაც შუქი მოჰფინა მემკვიდრეობის მექანიზმს. გაირკვა, რომ მემკვიდრეობითობას განსაზღვრავს ის იფორმაცია, რომელიც ჩაწერილია ქრომოსომებში განსაზღვრული ტიპის ალფაბეტის მეშვეობით. ნუკლეოტიდები, ანუ ქიმიური ელემენტები, ასრულებენ ამ ალფაბეტის საწყისი ელემენტების „ასოების“ როლს. ეს ელემენტები კომბინირებენ ერთმანეთთან ნუკლეომჟავების უსასრულო მწრფივ მიმდევრობაში, რაც ქმნის გენეტიკური ინფორმაციის ქიმიურ ტექსტს. ფრაზის ანალოგიურად, გარკვეულ სეგმენტს შეადგენს ტექსტში. (ეს უკანასკნელი შექმნილია საწყისი დისკრეტული ერთეულების, ასოების ან ფონების წყობივ მიმდევრობით) ანუ ინდივიდუალური გენიც შეესაბამება გასწავლულ სეგმენტს - ოთხი საწყისი ქიმიური რადიკალით შექმნილ ნუკლეომჟავების გდელ ჯაჭვში. ასევე, ლინგვისტური კოდის ანალოგიურად, რომელშიც საწყისი ელემენტები ფონემები თავად მნიშვნელობას არიან მოკლებულნი, მაგრამ მათ განმსაზღვრელი კომბინაციებით იქმნება მოცემულ სისტემაში გარკვეული მნიშვნელობის მქონე მინიმალური მიმდევრობები.

აშკარაა, რომ დედამიწაზე ყოველი ცოცხალი არსება ფლობს ინფორმაციას გენეტიკური კოდის შესახებ იმ აზრით, რომ შეუძლია სწორად გაშიფროს გენეტიკური სიტყვები, რომელშიც გენეტიკური ინფორმაციის შინაარსს ქმნიან და შესაბამისად მოახდინოს ცილოვანი მიმდევრობების სინთეზი. ამ აზრით გენეტიკური კოდი უნივერსალურია. დედამიწაზე მეზისმიერმა არსებამ იცის ამ კოდის გასაღები.

ამგავრად, ცოცხალ არსებათა უსრული მრავალფეროვნება დაიყვანება იმ გრძელ გენეტიკურ შეტყობინებათა საბოლოო ანალიზამდე, რომელშიც შექმნილია გენეტიკური კოდის ელემენტების ქრფივი მიმდევრობების სახით, კომბინირების განსაზღვრული წესების საფუძველზე. აქ საოცარი სტრუქტურული მსგავსება შეინიშნება ლინგვისტურ კოდთან და შემთვევითი არაა, რომ გენეტიკური კოდის დეშიფრირების დაწყების მომენტიდან მოყოლებული მემკვიდრეობითობის მექანიზმის მთელ შემდგომ პერიოდში

მოლეკულური გენეტიკა ფართოდ იყენებდა ლინგვისტიკიდან ნასესხებ ცნებებსა და ტერმინებს... (გამყრელიძე, 2011, 05-27 ვებ.გვერდი)

გენეტიკური და ლინგვისტური კოდების ჩამოყალიბებისა და დეშიფრირების მსგავსი პროცესები მიმდინარეობს ლიტერატურაშიც. თხზულებათა გენეტიკური ანუ ქვეტექსტური კოდის გახსნისა და პარალელიზმის პრინციპების მიხედვით სხვადასხვა ობიექტის, ნაწარმოების მსგავსება-გფანსხვავეების ძიების თვალსაზრისით ლიტერატურათმცოდნეობის ძირითადი პოსტულატების მიხედვით კვლევის მეთოდოლოგიის გათვალისწინებით და გამოყენებით.

გენეტიკური კოდის დეშიფრირების მსგავსად მოზრაობს აზრობრივი წინსვლის მექანიზმი საუძვლისაკენ, ანუ ყოველგვარი მოვლენის აზრობრივი დამუშავება საფუძველში ჩადრმავებიტ იწყება. (ბუაჩიძე, 1976, 33) ანალოგიური პროცესებია ფსიქოლოგიაში, ბიოლოგიაში, ქიშიაში, ფიზიკაში, მათემატიკაში, ხელოვნებაში, ლიტერატურათმცოდნეობაში, ღვტისმეტყველებაში და სხვა.

”სიწმინდის ცნებას ქვედა და ზედა პოლუსები აქვს - ბრძანებს მღვდელი პავლე ფლორენსკი - იგი განუწყვეტლივ მოძრაობს, ის შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც კიბო, დაახლოებით აეთი საფეხურებით: 1) არყოფნა, 2) სამყარო, 3) გამოწაკლისი, 4) ამორცევა, 5) განწმენდა, 6) გამოხსნა, 7) ნათელი, 8) ღმერთი. ეს ქვემოდან მიმავალი გზა ”გზა უარყოფისა” შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ღმერთისკენ მიმავალი გზა (აზრობრივი წინსვლა საფუძვლისაკენ, საფუძველში ჩადრმავება ი.ჩ.). ამ კიბეზე ასულმა შეიძლება ეს გზა მერე უკან გამოიაროს, რომ ჩვენც აგვიყვანოს, ესე იგი ღმერთიდან წამოვიდეს სამყაროსაკენ.”(გიორგი, 2009, 54)

მარკესის „პატრიარქი შემოდგომა“ გენეტიკურად ანუ ქვეტექსტურად გაჭრილი ვაშლივით ჰგავს ჯავახიშვილის „ჯაყოს ზინებს“,მისი ზემოთხსენებული დეშიფრირების, ჩვენს შემთხვევაში, ლიტერატურული ფსიქოლოგიზმის თვალსაზრისით ზემოთმოხმობილი პოსტულატების მეთოდოლოგიური ჩართვით თხზულების „დაშლის“ შემთხვევაში იკვეთება მწერლის მსოფლმხედველობრივი ბაზა და დგინდება, რომ ჯავახიშვილიდ ა მარკესი ერთი მსოფლმხედველოვის მატარებელნი არიან იმ საკითხებთან მიმართებაში, რასაც მწვავედ დგას ორივე ნაწარმოების სათქმელ ამოცანად.

პატრიარქალური ცნობიერების მარკესული გააზრება ბოლომდე ჩადის კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე არსებული პატრიარქალური ფესვების სიღრმეებში და იქიდან ამოაქვს უფაქიზესი ასოციაციური შრეები. რომანის სათაურის „პატრიარქის შემოდგომა“ უდაოდ მიანიშნებს დევაღვირებული საზოგადოებრივი ცნობიერების სავალალოობას, სადაც კაცობრიობის არსებობის ეს ფაზა, ცნობიერების ეს უმშვენიერესი გამოვლინება შემოდგომურ მდგომარეობაშია. შემოდგომას კი ყოველთვის ზამთრის გაყწვარება მოსდევს.

სწორედ ამ განმყინვარებაზე მიანიშნებს მწერალი და ჩვენს თვალწინაა „ჯაყოს ზინების“ მსგავსად ანალოგიური ზნეწამხდარი საზოგადოებრივი ფორმაციის სურათი.

პატრიარქალური წყობა როგორც აღვნიშნეთ ადამინური თანაცხოვრების ყველაზე მისაღები ფორმაა, სადაც შესაძლებელია ადმინისტრაციის ბუნებრივად განსაზღვრული შინაგანი წეს-წყობილების შენარჩუნება ყველაზე მისაღები დამოკიდებულებების სისტემა საზოგადოებრივი ურთიერთობებისათვის, ადმინისტრაციის ცნობიერებაც სწორად ამ სისტემის მიხედვით არის მომართული ბუნებრიობის თვალსაზრისით, სხვაგვარად ხელოვნურია და დამიანში იწვევს პიროვნული მტლიანობის დაშლას ოდითგანვე განსაზღვრულ წესრიგში უსაგნო ქაოტურობას.

”ძალაუფლების მწვერვალზე ასულმა შვილმა, - რომელიც მარკესის თქმით სხვა დესპოტიზმით არ იცნობდა საკუთარ მამას და ერთადერთ მშობლად თავის დედიკოს-ბენდისიონ ალვარადოს მიიჩნევდა - საგანგებო დეკრეტი გამოსცა, რომლის ძალითაც ბენდისიონ ალვარადო სამშობლოს მატრიარქატ გამოცხადდა, და გამოცხადდა სრულიად მარტივი მიზეზის გამო, იგი ერთადერთია და ბოლოს და ბოლოს ჩემი დედააო.” უფრო მეტიც, მარკესი დეგინირებული და პრიმიტივიზმით სავსე დესპოტური ცნობიერების აღწერისას იქამდე მიდის, რომ ”ამ ქალს სახელმძღვანელოებებში ლამის ქალწულ მარიამტან აიგივებდნენ, მძინარეს უბიწოდ ჩაესახა ბავშვი, რომელიც განგების ძალით მოევიღნა ქვეყანას“-ო. ანალოგიური პრობლემატიკა განიხილკება მამა დავითის (ერისკაცობაში ჭაბუა ამირეჯიბის) ”დათა თუთაშხია“-ში გადმოცემული არქიპოს სეთრის დასიმბოლოებულ პარადიგმებში.

დედის მატრიარქად გამოცხადებას, მის აგრესიას მამისადმი, მამობისადმი, როგორც გენეტიკური წარმომავლობისადმი შინაგანი დაპირისპირება, თვითდაუმკვიდრებლობს, გაუწონასწორობლობა უდევს საფუძვლად. ეს ერთგვარი მინისნებაა საზოგადოებაში ტრადიციულად არსებული წეს-წყობილების რღვევისა და პატრიარქალური ცნობიერების წინააღმდეგ ბრძოლისა, და კიდევ, რომ დესპოტიზმისა და ტირანიის შიგთავსი ყოველთვის უსუსური და უკაცურია.

მატრიარქატი კაცობრიობის ისტორიის შორეული პერიოდია. იგი გულისხმობს თვითდადგენილი ბუნებრივი წესრიგის მკვეთრ უარყოფას და ადამიანის ცნობიერებისა და ორიენტაციის მახინჯი გამოვლინებას.

პატრიარქატისა და მატრიარქატის სახესიმბოლოების შეპირისპირებითი სურათი გამოჰკვეთს მარკესის გენიალურ სათქმელს ანალოგიურად მიხეილ ჯავახიშვილის ”ჯაყოს ხიზნებისა“ - საზოგადოებრივი ვაკუუმი იქმნება იქ, სადაც დარღვეულია ბუნებრივი მიმდინარება ცნობიერი და არაცნობიერი პროცესებისა, სადაც დგინდება, რომ ადამიანები იკავებენ სხვა, მათთვის არაბუნებრივ, ადგილს საზოგადოებაში და ამ შეუთავსებლობის გამო დისკომფორტს უქმნიან გარემოს მათი სამოქმედო მასტაბების მიხედვით.

ჯაყოც და პრეზიდენტიც მახინჯი ცნობიერებისა და გადაგვარებულობის ზღვარგადასული გამოვლინებები არიან, რომელთაც დაკარგეს სამყაროში არსებული წონასწორობის კანონის მიხედვით თავიანთი ბუნებრივი ადგილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების თვალსაზრისით. ჯაყო - სოფლის ”პოვერენია“, პრეზიდენტი - ქვეყნის მეთაურია. ეს ორი კვაზი-პერსონაჟი დისკომფორტულად განასახიერებს მათთვის

ცხოვრებისეულ პარადოქსიზმით მინიჭებულ უდღეურ როლს და ინგრევა სამყარო მათ გარშემო მათთვის განკუთვნილ მასშტაბებში.

სინამდვილეში, რეალობის აბსოლუტური გააზრებისა და თვისობრივი განხილვის თვალსაზრისით არც ერთია პრეზიდენტი, ქვეყნის მეთაური, არც ჯაყო ჯიოსვილია სოფლის "პოვერენია". მარკესის გმირი ბენდისიონ ალვარადოს მდაბიო დედაბრის შვილია, რომელსაც არც განათლება მოსდევს, არც მორალი. ხოლო ჯაყო ჯივაშვილი კი ხეპრე, გაუთლელი და ზნედაცემული უკაცური, რომლის რეალური ადგილი ჯავის მთებში ღორების მწყემსობაა. აქ პრობლემა ღორების მწყემსობა, როგორც საქმიანობა როდია, აქ საუბარია ჯაყოს და თუნდაც პრეზიდენტის მენტალიტეტზე, ანუ პოვერენიობასა და პრეზიდენტობასთან მათ შეუთავსებლობაზე, რაც თხზულების სათქმელის მიხედვით საზოგადოებრივი დევალვაციის ქმედითი გამოვლინებაა, რომელმაც ამავე საზოგადოებას საშინელი მორალური და მენტალური ზიანი მიაყენა.

„ჯაყოს ხიზნებისა“ და „პატრიარქის შემოდგომის“ მთავარი საკვანძო პრობლემაც ესაა. პატრიარქალური ცნობიერების გამომხატავი ძირეული ფორმების სისტემური რღვევა და სამყაროში არსებული ზნეობრივი დევალვაციების ტანხვედრა, რამაც დასაბამი მსიცა საზოგადოებრივი ყოფიერების სიეთ მახინჯ ფორმებს, როგორიც „პატრიარქის შემოდგომის“ პერსონაჟებსა და ზოგადად ურთიერთობებშია გამოკვეთილი ფასადური გარემოს ამაზრზენი სახე, მაკეტური სივრცე, რომელიც თავის თავში გულისხმობს ყოველგვარ დახშულ სისტემას და ადამიანური ცნობიერების გადაგვარების საზარელ ფორმებს. ანალოგიურად „ჯაყოს ხიზნებ“ - ში არსებული წაბილწული ყოფიერება გამოხატულებაა დაცემული საზოგადოების უსახურობისა, რომლის გადარჩენაც მხოლოდ ჯაყოებისა და პრეზიდენტისა თუ მისი ორიეულის-არგონესის პიროვნული ყოფნა-არყოფნა კი არაა, ცნობიერებაში, ადამიანთა შინაგან სისტემაში საფუძვლიანი გარდატეხაა, მეთოდოლოგიურად დაწყობაა ბუნებრივი ღვთით დადგენილი ადამიანური სულიერი წყობილებისა, რაც შემდგომ გამოიხატება კიდევ სახელმწიფოებრიობაში, საზოგადოებრიობაში, ფილოსოფიაში, ფსიქოლოგიაში, ლიტერატურაში, ხელოვნებაში და სხვა.

საზოგადოებრივი ყოფის, სისტემური გარდაქმნისა და კათარზისისადმი თავგანწირული ლტოლვა თვისობრივად ახალი სივრცისა და განზომილებისათვის ამზადებს გარემოს, რაც შემდგომ სხვადასხვა მდგომარეობებში ვლინდება. როგორებიცაა ზემოტხსენებული სახელმეწიფოებრიობა, საზოგადოებრიობა და სხვა მისთანანი.

სიმართლე ქეშმარიტების უცვლელი ორიენტირია. სიმართლის გამხელა მკითხველისთვის ეს არის მარკესის შემოქმედების მიზანი.

პრობლემათა სისტემური და მეთოდოლოგიური გააზრება უპირველესად საჭიროებს ზნეობრივი კრიტერიუმების ლაკმუსურ ზემოქმედებას. პრობლემაში არსებული წინააღმდეგობების გარკვევას, მასში წვდომას დემიფრიერების ზემოთხსენებული მეთოდების გამოყენებით და მასზე მართებული მსჯელობის გამოყვანას, შემდგომ ანალიზური აზრივნებით, პარალელურად არსებულ პრობლემებთან შეჯერებას და

სინტეზური გზით დასკვნითი ნაწილი მიღებას. ეს მეთოდოლოგია გამოყენებადია ლიტერატურული ფსიქოლოგიზმის შემთხვევაშიც.

სამყაროში არსებული მარტოობის განცდა თან სდევს მარკესის გმირს - დესპოტ პრეზიდენტს. მისი ორეული არგონესი ამ მარტოობის და სიცარიელის შევსების მცდელობაა. ეს სიცარიელე ტირანული ჩაგვრის სიმწარის შხამით სავსე სამყაროა, სადაც არის შეწყალებისა და სიბრალულის ხმა. რომანში განვითარებული სიუჟეტური ინიციატა გვიმხელს პერსონაჟთა გარდასახვის საიდუმლოს. პრეზიდენტს ჰყავს ორეული არგონესის სახით. იგი ნელ-ნელა დაამსგავსეს მას, ეს ორი პიროვნება თითქოს ერთია ორი ურთიერთსაპირისპირო ხასიათით. ჯაყოს ხიზნების გმირებიც ასეტი დინამიურნი და სახეცვლილნი არიან, უფრო მეტიც, თითქოს პარადოქსულია, მაგრამ თეიმურაზის ორეული ჯაყო ჯიოშვილია, იმდენად რამდენადაც თეიმურაზის არსებობამ შექმნა და წარმოსვა ჯაყო. თეიმურაზი ჯაყოში გრძელდება, როგორც გადაგვარებული გენეტიკური კოდი. თეიმურაზი ჯაყოიზმის მშობელი საზოგადოებრივი ფორმაციის პერსონაჟირებული სახეა და მათი გარეგნულად ანტიპოდური მდგომარეობა ქვეცნობიერი და სულიერ-ფსიქოლოგიური გენეტიკური თვალსაზრისით ორეულობის სიტემას ქმნის. ისევე როგორც არგონესი იძულებით დაამსგავსეს პრეზიდენტს "რადას არ მიკეთებდნენ თქვენ რომ სრულად დაგმსგავსებოდით, ეუბნება მომაკვდავი არგონესი პრეზიდენტს - ხის ჩაქუჩს იქამდე მიკაკუნებდნენ ტერფებზე, ვიდრე თქვენსავით ბრტყელტერფა არ გამხადეს, ვიდრე თქვენსავით მთვარეულივით სიარულს არ მიმაჩვიეს, საკვერცხეები სადგისით გამიხვრიტეს თქვენსავით თიაქარი რომ ჩამომსიებოდა. მაიმულეს კიბიდარი დამელია, რათა მარტო წერა-კითხვა კი არა, თუ რამ ვიცოდო ყველაფერი დამვიწყნოდა და თქვენსავით ბნელი და უვიცი გავმხდარიყავი. საცოდავმა დედაჩემმა კი რა არ იღონა, რომ ჩემთვის განათლება მოეცა.

პირადად თქვენ მაძულებდით შემესრულებინა თქვენი ოფიციალური მოვალეობები არა იმიტომ რომა რ გეცალათ და სხვა უფრო მნიშვნელოვანი საქმეები გქონდათ გასაკეთებელი, როგორც გჩვეოდათ ხოლმე თქმა, არამედ იმიტომ, რომ გეშინოდათ ქუჩაში გასვლის."

ასევე თეიმურაზმა უგვანო მიდგომებით სამყაროში არსებული მიზიდულობის კანონის თანახმად მიიზიდა, ასაზრდოვა და შექმნა ჯაყო, რომელმაც შემდეგ თავისი ფსიქო-ენერგეტიკული მშობელი თავის თავში ჩაკლა და როგორც მამის მკვლეელი, უმშობლო ობლის სტატუსით წარმოგვიდგა.

თეიმურაზისა და ჯაყოს ერთობა თითქოს წააგავს პრეზიდენტისა და არგონესის ერთობას. ამიტომაც მწერალი ჯაყოსაც და თეიმურაზსაც ერთ ცოლს-მარგოს არგუნებს. თეიმურაზი ჯაყოდ გადაიქცა. თეიმურაზობა ჯაყოიზმის მშობელი გარემოა. ანალოგიურად პრეზიდენტმა შექმნა პატრისიო არგონესი თავისი შინაგანი წინააღმდეგობა და მეორე მე - ორეული.

ჯაყო ობოლია. ეს მისი უსამშობლობის და უსისხლხორცობის სიმბოლოა, პრეზიდენტი კი - დედის კალთას ამოფარებული დეგენირებული არსებაა. შემთხვევითი არ არის, რომ

მას დედა ბენდისიონ ალვარადო მხრებზე შეუსვავს და ისე დაატარებს სასახლის უკიდევანო სივრცე-ტერიტორიაზე. ეს პერსონაჟირებული სიუჟეტი ტგვიმხელს, რომ პრეზიდენტი უდღეური, ჩამოუყალიბებელი და ტვითდაუმკვიდრებელი პიროვნებაა, რომ დიქტატურიზმის ყოველთვის ფრთებს სლის თვითდაუმკვიდრებელ სულმომცრო ადამიანებში.

პრეზიდენტი მშიშარაა, თუმცა დედამისი "ბებრუხანა და სულით ძლიერი ქალია". პრეზიდენტის შიში, პიროვნული დაუმკვიდრებლობა და სამყაროსთან შეუთავსებლობა იქმადე მიდის, რომ მიუხედავად უმისროების სამსახურის წარმომადგენლის მტკიცებისა "ჩემო გენერალო არავითარი საფუხველი არ არსებობს შიშისაო", მაინც კინაღამ პატრიციო არგონესს ადგილი გაუცვალა. თავის კერძს აჭმევდა, თავლს თავისი კოვზით სთავაზობდა, ტუ მოწამლულია ბოლოს და ბოლოს ორივენი მოვკვდებით და ეგ იქნებაო, თავს იმშვიდებდა აფორიაქებული, ორივენი მდევარდადევნებულებივით დაბორიალობდნენ მივიწყებულ, ცარიელ ოტახებში, ცდილობდნენ მხოლოდ ხალიჩებზე ევლოთ, ვერავი გაიგონ ჩვენი ნაბიჯების, სპილოს ნაბიჯების ხმაო". შიში და ერთად ყოფნის, უფრო სწორად, მარტოსულობის სუსხნარევი განცდა ჯაყოსა და თეიმურაზსაც აერთიანებთ. დახლიდარობისა და მასწავლებლობის პრობლემათა ერთიერშეპირისპირებით გამოკვეთილიდ დასკვნების ფონზე ხომ დგინდება როგორც ზემოტ აღვნიხნეთ ჯაყო და თეიმურაზი ერთნი არიან. ამიტომაც, უარყოფს ტეიმურაზი მასწავლებლობას, ხოლო ჯაყოს დუქნის დახლიდარობაზე სიამოვნებიტ თანახმაა. მარგო მათ შორის არსებული მანძილია, მათი გზაა.

პრეზიდენტისა და არგონესის მარტობაცა და ერთობაც სწორედ ამგვარი განცდითი სურათია, მომაკვდავი არგონესი, რომელიც კვდება როგორც მოწამლული ისრით განგმირული პრეზიდენტი ზიზლსა და ბოდმას გადმოანთხევს ბოლომდე. „მე ვხედავდი შიშით თავგზააზნეული ხოჭოსავით როგორ წრიალებდით, ეხეთქებოდით აქეთ-იქით ერთხელ გრინგოებმა შემოგითვალეს, მივდივართ, გტოვებთ ამ შენს ბინძურ ბორდელში, ვნახავთ, უჩვენოდ რისი გამკეთებელი ხარო. და თუ მაშინ არ გადმობრძანდით მაგ სავარძლიდან და არც ახლა აპირებთ გადმობრძანებას, იმიტომ კი არა, რომ არ გინდათ, ძალიანაც კარგად გინდათ, მაგრამ გეშინიათ. იცით, ქუჩაში რომ გამოჩნდეთ ჩვეულებრივი მოკვდავივით, ადამიანები ძაღლებივით დაგესევინან და დაგგლეჯენ სანტა მარია დელ ალტაში გამართული ხოცვა-ჟლეტისათვის, პატიმრები ცოცხალი რომ ჩაუყარეთ ნიანგებს წყლით სავსე ორმოსი, იმისთვისადამიანებს ცოცხლად რომ გააძვრეს ტყავი და მერე იმ უბედურთაოჯახებს გაუგზავნეთ, აქაოდა ვინც ჭკუით არ იქნება ყველას ასე მოოუვაო, ამისტის პატრისიო არგონესმა დაგუბებულ ბოდმას გზა მისცას“. ანალოგიურად ბოდმაში იღრჩობა თეიმურაზი ჯაყოს სივერაგის, ცოლის გაბახების გამო, თუმცა უამისოდ ყოფნა არ ძალუძს და ერთგული ძაღლივით თანშეზრდილი ყრმასავით დუქანში დახლიდარად დგება. არგონესი და პრეზიდენტიც ერთად არიან, ერთნი და ერთიანნი. თუმცა, „მოგონებათა უძირო წიდან ქაჩა და ქაჩა საზარელი ამბების კრიალოსანი და ისე მარცვლავდა, თითქოს სათითაოდ აღუვლენდა ლოცვას კაციჭამია რეჟიმის მსხვერპლთ. უცებ გაჩუმდა, ძლიერმა ტკივილმა შეურყია გულ-მუცელი, გულისცემა თითქოს შეუჩერდაო, მაგრამ მალე დაუბრუნდა ცნობიერება. ჩემო გენერალო, ნუ გაუშვებთ ამ შანს ხელიდან, მოკვდით ჩემთან ერთად“. პრეზიდენტიც

ხომ ცდილობს თუ სიკვდილია ერთად მოვკვდეთო, ესაა პარაბოლური სურათი მათ შორის ურყევი, თეიმურაზისა და ჯაყოს ერთობის , მსგავსი ურთიერთგადაჯაჭვულობისა, რომელიც ქიმიური რეაქციების მსგავსად მოლეკულურად ერწყმის ერთმანეთს და ააშკარავებს ადამიანური ცნობიერების დაცემულობის სიღრმეს და მის საზარელ სახეს.

„თქვენთვის ახლა ყველაზე დიდი ხსნა სიკვდილია - აგრძელებს მომკვდავი ორეული- მე ხომ ვიცი, მე ხომ თქვენა ვარ, თუმცა ღმერთია მოწმე არც არასდროს მინატრია. პატარა სურვილიც არ მქონდა არ მქონია დიდების მოხვეჭისა, გმირად გახდომისა, მოხდა კი პირიქით. მე ხომ ვიცი რა ცხოვრებაც გაქვთ. ჩემი ცხოვრება კიდევ რაღაცას ჰგავს, მთლად არ წავმხდარვარ, რადგან მიუხედავად ყველაფრისა, სულის სიღრმესი მე მაინც იმ უბრალო მინის მხერგად დავრჩი, თავის მამასთან ერთად ბოთლებს რომ აკეთებდა, ნუ გეშინიათ ჩემი გენერალო, სიკვდილი არც ისე ძნელი ყოფილა, როგორც ამბობენ. პატრისიო არგონესმა ეს სიტყვები ისეთი დამაჯერებლად გულახდილად წარმოსთქვა, პრეზიდენტი არც არც გაბრაზებულა, არც შედავებია..... (გვ.21)“

ორივე რომანში განვითარებული კომუნიკაციური წერტილი მთავარი გმირების დეფორმირებული პიროვნულობის სრულქმნილად წარმოჩენის ცდაა, ოსტატური ასახვა პიროვნებათა დევალვირებისა და მათი დაცემის, ხრწნის, შემზარავი სიცარიელის, ხავსმოდებული აკვარეუმისა, სადაც მკვდარი თევზებივით მონებებულან ვნებებისა და წუთისოფლისმიერ ზრახვებს.

ეს ის ადამიანები არიან მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებშიც“ რომ მოქმედებენ დასიმბოლოებული სახეებით.

ზნეობრივი გადაგვარებულობა და მისი მახინჯი გამოვლინებანი , საზოგადოებრივ ასპარეზზე ერთგვარი ლაკმუსის როლს ასრულებენ, რომლის შედეგადაც დგინდება საზოგადოებრივი ცნობიერების დონე და მისი უკეთესისკენ სტიმულირების მექანიზმი.

დიქტატურიზმის თემა, როგორც ზემოთ ითქვა, სხვადასხვა კონტექსტში ჟღერდება, მაგრამ მარკესისეული გააზრება დიქტატურის, როგორც ავადმყოფობისა პირდაპირ ამხელს პრეზიდენტის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას.

დიქტატურიზმი, როგორც პარანოეა სულიერი არამყარობა და ზნეობრივი გადაგვარობა თავს იჩენს უზნეო, მშიშარა , უღირებულებო ადამიანების გარემოში.

დიქტატორთა სასაფლაო, ასე სეიდლება ვუწოდოთ იმ სახელმწიფოს, სადაც პრეზიდენტი და პატრისიო არგონესი მეფობენ. დამხოზილი დიქტატორების ხილვა სიამოვნებს პრეზიდენტს. მათ ფონზე გამოკვეთილი უპირატესობის განცდა ასაზრდოვებს, აგრეთვე ამხელს მის მშიშარა, დაუმკვიდრებელ ბუნებას. მის მიერ მიჩენილ კლდეზე აშენებულ თავშესაფარში, სადაც ის დეკემბრის თვეში მიდიოდა, სახლობენ დამხოზილი დიქტატორები „რომელთაც უთვალავი წლის წინ უბოძა თავშესაფარი, ისინიც მისი სტუმართმოყვარეობი ჩრდილქვეშ ნელ-ნელა ნებდებოდნენ სიბერეს. ტერასებზე ჩარიგებულ სავარძლებში ჩაფლული ცოცხალი ლემები თავს ინუგეშებდნენ, ერთ მშვენიერ დღეს ქიმერუი ხომალდი უთუოდ მოგვაკითხავს და

კვლავ ხელისუფლებაში დაგვაბრუნებსო“. მათი ხილვა ახარებს ტირანს, რათა კიდევ ერთხელ დასტკბეს ყოფილ დიქტატორთა უბედურების ცქერით, ერთ ბედქვეშ მყოფთა იძულებითი ძმური კავშირით ამ თავშესაფარში. „

ჯაყოიზმი იგივე დიქტატურობის. ეს თემა აერთიანებს და ანმსგავსებს მარკესს და ჯავახიშვილს, ისევე როგორც მამა დავითის (ჭაბუა ამირეჯიბის) „დატა თუთაშხია“.

ჯაყოიზმი, როგორც ადმინისტრაციული ყოფიერების სენი, ახალი არ არის. იგი საუკუნეებ სიღმეში იღებს ფესვს. ჩვენს შემთხვევაში მანკიერ ფორმაციაში ვლინდება დ აყველა სფეროზე ვრცელდება. თეიმურაზი და ჯაყო იდენტური სუბიექტები არიან, რომელთა არსებობამ შექმნა ხელსაყრელი ფონი დიქტატურისა და ჩაგვრის იარაღის შექმნა-გამოტყენებისათვის. ჯაყოიზმი, იგივე არგონესის, პრეზიდენტის ორეულიზმს თანამდევნი დაავადებაა. პრეზიდენტი, ხომ პარანოეული არსებაა, უმკვიდრო, უპიროვნო, უსახური.

ჯაყოიზმისათვის ზალაუფლების გარეშე ყოფნა ისეთივე ტრაგედიაა, როგორც სიკვდილი. ამიტომაც ამგავრი პარანოიკებისათვის ბრძოლა არსებობისათვის, ძალაუფლებისათვის ბრძოლას ნიშნავს, ხოლო ძალაუფლება ის აქილევსის ქუსლია, რომლის მეშვეობითაც თვითდამკვიდრებას ცდილობენ დაუმკვიდრებელი, უპიროვნო, ჩამოუყალიბებელი ფსიქიკის ადმინისტრატორები.

სად არის ხნსა, გადარჩენის საიდუმლოს ძიება. ორივე რომანის უმთავრესი იდეაა მისტიფიცირებული კოდის გახსნა მათი ერთობლივი კითხვისას შედარებით აადვილებს არსებული პრობლემების გადაჭრის გზების ძიებას. საერთოდ პარანოიკიზმის პრინციპი ყველა დარგისთვის, მათ შორის ლიტერატურისათვის, საუკეთესო ცდაა დასახული მიზნის მისაღწევად, ჩვენს შემთხვევაში, ლიტერატურული თხზულების გაშფოთის და მისი ე.წ. გენეტიკური კოდის დეშიფრირებისათვის.

დედის თემა რომანის უმთავრესი სიმბოლური შტრიხია. „ფრთხილად თვექნო ბრწყინვალეზავ! ჩემი პატიოსნების გასაღები დედის ხელშია.“ თუმცა ეს პატიოსნება აბუჩად არის აგდებული. რომანის მთავარი გმირები სამკუთხა პანორამას ქმნიან: პრეზიდენტი, არგონესი და ბენდისიონ ალვარადო. ესენი არიან მთავარი მოქმედი პირები. მათ მირმა იკვეთება ურთიერთობათა მთელი სისტემა, პარადიგმული ფორმები და პერსონაჟი-სიმბოლოები, რომელნიც ძალუმად ამხელენ დიქტატურასა და ძალმომრეობაში გამოვლენილ ზნედაცემულობასა და სისასტიკეს. ანალოგიური სამკუთხედი იქმნება „ჯაყოს ხიზნებშიც“: თეიმურაზი, მარგო და ჯაყო. სამი მთავარი მოქმედი პირი. დანარჩენი გმირები, როგორც „პატრიარქის შემოდგომაში“, აქაც ფონს ქმნიან სათქმელის გამოკვეთისათვის. დედის თემა. როგორც ვთქვით, რომანის უმთავრესი სიმბოლური შტრიხია. „დედამისის, ბენდისიონ ალვარადოს შესახებ ჩვენ მხოლოდ ის ვიცოდით, რომ საგანგებო დეკრეტის ძალით წმინდანად იყო შერაცხული. ამ ქალის სამეზობლოში ვიპოვეთ უამრავი დამსხვრეული გალია. ჩიტების ჩონჩხები. ფუნით მოთხვრილი ჩალის სავარძელი და აუარება ფუნჯები, რომელთა მეშვეობითაც ბენდისიონ ალვარადო პარამოელ ვაჭრუკანა დედაკაცებთან ერთად ჩიტებს ჭრელა-ჭრულად აფერადებდა და მოლაღვრებად ასაღებდა“. ბენდისიონ ალვარადო წამხდარი სოციალისტების სახეა. მისთვის მთავარი გარეგნული ფორმაა შინაგანისგან განსხვავებით.

აქ გადის ზღვარი პატიოსნებასა და უსინდისობას შორის. ჩნდება კითხვა: რა არის მოტივი პიროვნების წესიერი ქცევისა. მხოლოდ საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობა თუ სინდისის ქენჯნა და ზნეობრივი ყოფიერება? რომანში მოცემულია შკალა საზოგადოებიდან ზნეორივ დაცემულობამდე, ანუ ბენდისიონ ალვარადოდან პრეზიდენტამდე და მის ორეულ არგონესამდე.

„დედის გული ხვდებოდა რისთვისაც მოდიოდა მისი შვილი, უქალობა სწირდა და მისთვის. დედას რომ დაემშვიდობებოდა, მეჩქარებაო, უნდა წავიდეო, სასახლეში წასვლის მაგიერ ცარიელ ოთახებს მალულად დაივლიდა და სადაც მოახლეს წააწყდებოდა, წამსვე ეძგერებოდა. ბენდისიონ ალვარადოც მაშინვე ჩიტებს ააფორიაქებდა გალიებში, იჟიჟვეთ, ფრთები აფართხუნეთო, აქაოდა არავინ გაიგონოს ჩაბნელებული ოთახიდან გამომავალი უმწეო მამაკაცის სამარცხვინო ხვნეშაო.“

თუ ალვარადო ქათმებს აფართხალებს, ცდილობს ნმისი უდღეური შვილის სიძვა-მრუშობა ამ კრიახ-კაკანში დამალოს, თავად პრეზიდენტს ეს არ ალელვებს. მისთსი არ არსებობს კრიტერიუმები და აღვირი, რომელსაც ძალუმს გააკონტროლოს შინაგანი ბრძოლისა და აზრობრივი მსვლელობის უმძიმესი სისტემა. თუმცა ეს არ ხდება ძალაუფლებასთან მიმართებაში. აქ პრეზიდენტი მოითხოვს, რომ აღიარონ მისი შეუვალობა და ხალხის მისდამი სიყვარული.

„ფანჯრებში იღვრებოდა სახოტბო მუსიკა. პეტარდების ტკაცუნი და ზარების საზეიმო გუგუნი. სულ ახლახანს ზუსტად ასევე აღენიშნა მისი სიკვდილი. ახლა კი სიკვდილის გაგრძელებას, მმის უკვდავებას უკმევდნენ გუნდრუკს. ზიმზიმებდა სახლახო გამოსვლებისათვის მუდამ მზადმყოფი დე არმას მოედანი. ისმოდა პრეზიდენტისა და ხალხის ერთიანობის შეძახილებოი.მოათრევდნენ უზარმაზარ ტრანსპარანტებს. ღმერთო, დაიფარე შენი რჩეული, რომელიც მესამე დღეს აღსდგა მკვდრეთით.“

ერთი სიტყვით ცხოვრება უსასრულო ზეიმად იქცა, უწინდელივით აღარ სჭირდებოდათ ხელოვნური გაჭვივება, ყველაფერი თავისთავად ხდებოდა, ლაგდებოდა, ქვეყანა წინ მიიწევდა. სადავეები მხოლოდ პრეზიდენტს ეპყრა ხელთ, რაც უნდოდა, იმას აკეთებდა, არავინ ეურჩებოდა არც სიტყვით, არც საქმით. თითქოს მტრებმაც კი მიატივეს დიდების მწვერვალზე მარტო მყოფი.“

ესეც სიცრუეა. შინაგანი ხრწნა იქამდე მიდის, რომ ირგვლივ ყველაფერი ყარს. შემთხვევითი არ არის ჯერ კიდევ მოქმედი პრეზიდენტის სასახლეში ყველაფერი არაუღია და სრული პანორამული ვითარებაც ქაოტურია. შინაგანი ამხელს გარეგანს და პირიქით. ამ შემთხვევაში უწესრიგობაში ცაფლული გახრწნილი ადამიანების მიერ იქმნება ხრწნადი და ლპობადი სამყაროკ, რომლის სიმყარე მხოლოდ სიკვდილსა და ტყუილზე არის დაყრდნობილი. ამიტომაც თამაშდება რამდენჯერმე პრეზიდენტის სიკვდილის სცენა, რომელიც ავლენს არსებული საზოგადოების პროტესტს ძალაუფლების მოყვარე ადამიანების გადაგვარებულობასა და მლიქვნელთა კასტის გულგრილობას, გამყიდველურ ბუნებას.

ანალოგიური ვითარებაა ჯაყოს ხიზნებში. თუმცა ეპოქათა და სოციალური გარემოს თავისებურებათა გათვალისწინებით გამოიკვეთება სხვადასხვა შტრიხებიც,

ბატონყმობის დროინდელი და მისი დაკნინების შემდგომი მდგომარეობის ამსახველი სურათები.

ზემოთხსენებული ტრაგედია ჯაყოს და თეიმურაზის პიროვნული ტრაგედიაა, ისევე როგორც იმ უხნესი კაცისა, რომელიც მარკესის თქმით, ვერ იგებდა ამ ცხოვრებას, რომელიც ჩვენ ასე მშვენივრად ვიცოდით, „რომელსაც ალბათ ვერც ვერასდროს გავიგებთ ვინ იყო იგი სინამდვილეში. იქნებ, სულაც ჩვენი წამროსხვის ნაყოფი იყო ეს უსულგულო ტირანი, რომელმაც ვერა და ვერ გაიგო სად იყო წაღმა და სად უკუღმა პირი იმ ცხოვრებისა, რომელიც ასე ძალიან გვიყვარს, ისე გვეძვირფასება, რომ მას ალბატ გაუწირდება ამის გაგება. მას ხომ ზაფრავდაის, რაც ჩვენ მშვენივრად ვიცოდით. მართალია ცხოვრება რთულია ა ხანმოკლეა, მაგრამ სხვაგვარი არც არსებობს, ჩემო გენერალო. ჩვენ ვიცოდით ვინც ვიყავით, მან კი ვერც ის გაიგო თავად ვინ იყო და ვერც ის, ჩვენ ვინ ვიყავით. ეს უბადრუკი ბერიკაცი მთელი ცხოვრება რომ თავის მსტვენავ თიაქარს დაათრევდდა, საბედისწერო, დაუპატიჟებელმა სტუმარმა ერთი დარტყმით მოცელა და ძირფესციანად გამოგლიჯა ხელიდან სიცოცხლეს. თავის შმეოდგომის უკანასკნელი დამკვნარი ფოთლების შრიალით გაემართა იგი მოუსავლეთისკენ, ჩალუსკუმებულ დავიწყებისკენ. შეშინებული ჩაბლაუჭებოდა სიკვდილის ნავის დამონძილ იალქანს, მის ყურთასმენასაც აღარ სწვდებოდა ქუჩაში გამოფენილი ხალხის აუწერელი სიხარულის ჟრიამული, საზეიმო დაფდაფების ხმა. ფერად-ფერადი ფეიერვერკის ტკაცატკუცი აღარ ესმოდა არების ამაღლებული ზარზეიმული გუგუნი, რომელიც ხალხსა და მთელს ქვეყანას ამცნობდა, რომ უსასრულო დრო, როგორც იქნა, დასრულდა.

მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით „ჯაყოს ხიზნებისა“ და „პატრიარქის შემოდგომის“ პარალელურობაში, რომელიც შემდგომ ყოველმხრივ კვლევას საჭიროებს ისტორიული, ფილოსოფიური, ფსიქოლოგიური და მხატვრული სახეების თვალსაზრისით, რაც ლიტერატურული ფსიქოლოგიზმის ძირითადი თემაა, გამოკვეთილია ზნედაცემული ადმინანების სზოგადოებრივ ასპარეზზე ყოფნის ამაზრზენობა, მისი თანამდევი, სასტიკი შედეგებით, როგორც გაფრთხილება უზნეო და რუღებულ ადამიანების სქევენო ასპარეზობის სახიფათოობის შესახებ.

ლიტერტურა:

1. (აღთქმა, 2012) - ახალი აღთქმა,
2. (წერეთელი, 1968, 250) - სავლე წერეთელი „ანტიკური ფილოსოფიის ისტორია“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ, 1968
3. (კუჭავა, 16) - ელეონორა კუჭავა, „გაბრიელ გარსია მარკესის XX საუკუნის 80-90-იანი წლების პუბლიცისტიკის ზოგიერთი მიმართულება“ ვებ.გვერდი
4. (ჰეგელი, 1973, 7) - გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი, „ესთეტიკა“, გამომცემლობა „ხელოვნება“, თბ.1973
5. (ჭაბაშვილი, 1964, 174) - მიხეილ ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ, 1964
6. (პლუტარქე, 1987, 5) - პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, თბ.,1987

7. (ბოჭორიშვილი, 1991, 43) - ანგია ბოჭორიშვილი, თხზულებები, ტომი I, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ, 1991
8. (გამყრელიძე, 2008,) - თამაზ გამყრელიძე, „თეორიული ენათმეცნიერების კურსი“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2008
9. (ჩიკვაძე, 2013, 55) - მამა ილია (ჩიკვაძე), „მიცვალებულთა მოხსენიება უდიდესი საიდუმლოა“, ჟურნალი „კარიბჭე“, თბ, 2013 ,
10. (გამყრელიძე, 2011,) თამაზ გამყრელიძე, „არაცნიბიერი და იზომორფიზმი გენეტიკურ კოდსა და სემიოტიკურ სისტემებს შორის“ ვებ. გვერდი, 2011, 05.27
11. (ბუაჩიძე, 1976, 33) - თ. ბუაჩიძე, „ჰეგელი და ფილოსოფიის არსების პრობლემა“, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ, 1976
12. (გიორგი, 2009, 54) - მამა გიორგი (ბასილაძე), „ფეხითმოსიარულე“, თბ, 2009

Reverend Ilia (Nugzar) Chikvaidze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

From the View Point of Parallelism Principles based on “Jaqo’s Dispossessed” (Jaqo’s Khiznebi) by

Mikheil Javakhishvili and “Autumn of the Patriarch” by Gabriel Garcia Marquez

Abstract

The article deals with the parallelism principles based on “Jaqo’s Dispossessed” (Jaqo’s Khizmebi) by Mikheil Javakhishvili and “Autumn of the Patriarch” by Gabriel Garzia Marzuz. Both works describe revolutionary burst, political cataclisms, filth and the whole cascade of the “epochal” change i.e. both novels depict larvate face of the leader of people.

საკვანძო სიტყვები: მიხეილ ჯავახიშვილი, ჯაყოს ხიზნები, გაბრიელ გარსია მარკესი, პატრიარქის შემოდგომა, პარალელიზმის პრინციპები;

Key sentences: Mikheil Javakhishvili, Jaqo’s Dispossessed (Jaqo’s Khiznebi), Gabrile Garcia Marquez, Autumn of the Patriarch, principles of the parallelism

მამა ილია (ნუგზარ) ჩიკვაძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

კულტურის განვითარების ევოლუციური პროცესის გააზრებისათვის

რომანი რომანს მიღმა, სტრიქონი სტრიქონს მიღმა და სათქმელი სათქმელს შუა. ეს არის ერთგვარი ინტუიციური წვდომის ზოგადი ფორმულირება თხზულების ქვეცნობიერ შრეებში, თუმცა კაცობრიობის, ერების კულტურული ცხოვრების ისტორია კონკრეტიზირდება (ცნაურდება) ვიწრო და ფართო, სხვადასხვა მასშტაბის მოვლენებში, პიროვნებებში, მათ ურთიერთობებში.

”ურთიერთობა არის პროცესი ადამიანთა შორის ურთიერთმოქმედებისა, რომლის დროსაც წარმოიქმნება, ვითარდება და ყალიბდება პიროვნებათაშორისი ურთიერთობა. აქ იგულისხმება აზრების, შეხედულებების, განცდების ურთიერთგაზიარება. პიროვნებათაშორის ურთიერთობების პროცესში გაცნობიერებლად თუ გაუცნობიერებლად ადამიანები ზემოქმედებენ ერთმანეთის ფსიქიკურ მდგომარეობაზე, გრძნობებზე, აზრებსა და ქცევებზე. ურთიერთზემოქმედების მიზეზად არსებითად ისეთი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება მოიზარება, როგორებიცაა სიყვარული, პატივმოყვარეობა, კეთილგანწყობა, ამა თუ იმ სოციალურ ჯგუფში ყოფნა, საზოგადოებრივი აღიარება, დამოუკიდებლობა, ფსიქოლოგიური კომფორტი და სხვა. ამ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება სეუძლებელია სხვა ადამიანების დახმარების ან მონაწილეობის გარეშე. (სვანიძე, 1911, 297)”

ადამიანების, მოვლენების, ეპოქების პერსონაჟირება და ურთიერთობების და სიმბოლოების პარადიგმული სისტემა ერთგვარი ქსოვილია, რომელსაც ძალუძს ძალუმად შეაღჭიოს ადამიანის ქვეცნობიერებაში და ადამიანური ცნობიერებისა და შემდგომ მისი იდეურ-ფიზიკური განხორციელების რეალურ დინამიკად იქცეს.

ადამიანს არ შეუძლია ურთიერთობა ურთიერთობათა გარეშე: არც ფიზიკურად არც ზნეობრივი არსების სახით. ზნეობრივ ღირებულებებს კი სახელმწიფოს მიერ დაწესებული სამართალი და კანონები განაგებს. მაშასადამე, სახელმწიფო თავისი არსებით პირველადია, როგორც ადამიანთა ყოფიერების გამაერთიანებელი და რეგულატორი მმართველი. სახელმწიფო მთელია, ადამიანი, ოჯახი - ნაწილები, მთელი განსაზღვრავს ნაწილებს (არისტოტელე, 1252, b27).

არისტოტელეს ამ მსჯელობას სახელმწიფოს შესახებ ურთიერთობების კულტურის თვალსაზრისით იმიტომ მოვუხმეთ, რომ დაგვეზუსტებინა: სახელმწიფო ასევე საზოგადოებრივი ცნობიერების თუ კულტურული განვითარების გარკვეული ეტაპის გამოვლინებაა, ადამიანთა ერთობა, მათი დონე და დამოკიდებულებების სისტემა ყველაზე მასშტაბურად სახელმწიფოებრიობაში ვლინდება, აგრეთვე სახელმწიფო, ერთობის ადამიანური ფორმაა, რომლის მასშტაბშიც მოიაზრება სხვა კულტურული გამოვლინებანი: ხელოვნება, ლიტერატურა, ფსიქოლოგია, ფილოსოფია და სხვა.

სახელმწიფო და სახელმწიფოებრიობა კულტურის გამოვლინებაა, გარკვეულ დამოკიდებულებათა და მსოფლმხედველობათა ერთგვარი სისტემური ფორმულაა, თავის მასშტაბსა და განზომილებაში, თავისთავადობაში, სიევე, როგორც კულტურის სხვა დარგები და მიმართულებანი.

ამ თვალსაზრისით, სახელმწიფოზე მჯელობა, კულტურაზე მსჯელობაა და კულტურული პროცესებს განვითარება თავისთავად გულისხმობს სახელმწიფოსა და სახელმწიფოებრიობის როგორც კულტურული აზროვნების გარკვეული სისტემების დარგობრივ ფორმულირებაზე მჯელობას, მასზე ყურდღებას, როგორც ადამიანური ცნობიერების განვითარების ერთ-ერთ ყველაზე მასშტაბურ გამოვლინებაზე.

საზოგადოებრივ-კულტურული მოძრაობა ყოველთვის იყო მასტიმულირებელი ძალა, ადამიანური არსებობის მთავარი საზრისისა. იგი იყო, ყოველთვის ადამიანური

ცნობიერების, სულიერი მყოფობის, ემპირიული არტახებიდან გასვლის შესაძლებლობა და მცდელობა ზეცნობიერების ინტუიციურ შრეებში. ჩვენ ვფიქრობთ, ეს ყოველივე საღვთსმეტყველო ტერმინოლოგიის მიხედვით ღმერთში მყოფობად მოიაზრება.

ფილოსოფიური, ფსიქოლოგიური თუ ისტორიული მეცნიერების სისტემები სრულად მოიაზრებენ კაცობრიობის და კონკრეტულად ერების ევოლუციის გზას და მის არსებობას რეალურად აქცევენ კულტურის, შემოქმედებითი თხზულებების, სიმბოლოებისა და გადმოცემათა სხვა საშუალებებით.

კაცობრიობის კულტურული განვითარების გზაც ევოლუციური გზაა, თანდათანობითი გადასვლაა ზეამაღლებული, სულიერი მდგომარეობის ესთეტიური ღირებულებების გასიგრძეგანების, მათ ფონზე სამყაროში არსებული მოვლენების უფრო და უფრო სიღმისეულ გააზრებებზე, თუმცა დღევანდელი ეპოქალური ძვრების საუკუნე როდი იძლევა საშუალებას, რომ ყოველი მოვლენა ანალიზურად გაიცხრილოს. გლობალიზაციის პროცესის სამწუხარო შეუქცევადობა დილემასავით აწევს კაცობრიობისა და ეროვნული, პიროვნული და ზნეობრივი განვითარების კურთხეულ პროცესს, რომლის გარეშეც კულტურათა ეროვნული ნიშნებით აღბეჭდება, მისი სათავეების გასიგრძეგანება-გაშიფვრა და გენეზისური ბაზის მიგნება ყოველად წარმოუდგენელია.

”ცნობილია, რომ სანამ ადამიანი განსაკუთრებით დაინტერესდებოდა თავისი სკაუთარი ბუნებით, მისი ინტერესი მიმართული იყო შორეული სამყაროსადმი, გარემომცველი ბუნებისადმი. გარესამყაროდან ადამიანის შინაგანი სამყაროსაკენ, - აზროვნების განვითარების ეს გზა რთულია და მრავალწახნაგოვანი. ბუნებისადმი მითოლოგიური მიმართება ფრიად თვითმყოფადი მსოფლშეგრზნებითი კომპლექსია, რომელიც მთელი სისრულით მხოლოდ და მხოლოდ მნითოლოგიური ცივილიზაციის დროს ვლინდება. ახალი დროის ცივილიზაცია კი, გონებით სწვდება მითოლოგიის არსებობას და მთლიანად არ ძალუძს განიცადოს იგი. ამასთანავე მისგან არაერთი ნაკადი შემოინახება ადამიანის ცნობიერებაში, როგორც ესთეტიური მსოფლშეგრძნების ერთ-ერთი მნისვნელოვანი ელემენტია. ეროვნულ-მხატვრული აზროვნებისათვის წარმატებათა მემკვიდრეობა საკუთარი მითოლოგიური მსოფლშეგრძნებითი ტრადიციებისა, რამდენადაც მსოფლსეგრძნების ეროვნული თავისებურებანი ყველაზე მზლავრად სწორად მხატვრული აზროვნების სფეროში ვლინდება. (სირაძე, 1978, 36)

ამდენად, საჭიროება მოითხოვს საკაცობრიო და ეროვნული ენერგიების სრულ შინაგან მობილიზებას, რათა ეროვნული და ტრადიციული აზროვნების, მითოსური ინიციაციების გზით დაუბრუნდეს საკაცობრიო და ეროვნული პიროვნული განვითარების გზას, განვითარების ძველთაგანვე მიღებულ მოდელს და შესძლოს გლობალურ სივრცეში პიროვნული ცხოვრება ერმა, პიროვნებამ, კაცობრიობამ.

მითოსური წარმოდგენები, ვფიქრობთ, ყველაზე უფორ მეტად მოსავს აზროვნებას სახე-სიმბოლოების სამოსით და აიძულებს ადამიანის ცნობიერებას ინტუიციური წიაღსვლებით, დასიმბოლოებული აზროვნების პარადიგმებით გააღწიოს არსებული

რეალობის მატერიალიზირებულ სიტუანქეს და სილბიო შესძინოს შინაგან სამყაროს, მიანიჭოს მოვლენების სახე-სიმბოლოებათ გარდათქმის, გააზრების უნარი და ამით ოდნავ მაინც მიემსგავსოს ადამიანის პირვანდელ ბუნებას, მარტივი, (არაპრიმიტიული) აზროვნების უნარით. ევოლუციური განვითარების თეორია ამ შემთხვევაში სრულიად არ ჰგულისხმობს დარვინის ყბადაღებულ, აბსურდულ ტეორიას ადამიანის წარმოშობის შესახებ. ესაა კულტურული განვითარების თანდათანობითი გზის გამოწვლილითი გააზრება და მასზე მსჯელობა.

კაცობრიობის ისტორია რამდენიმე ცივილიზაციის მომსწრეა: კავკასიური, ანტიკური, ქრისტიანული და სხვ. ცივილიზაციის გარიჟრაჟი ხომ ყოველთვის არის გარდამტეხი ეტაპი ადამიანური ცნობიერების, შინაგანი სამყაროს სივრცეში, რაც უდაოდ გულისხმობს საზოგადოების აზროვნებასა და სულიერ მდგომარეობაში კატაკლიზმურ გარდატეხებს. ეს პროცესი გარკვეულწილად მიმდინარეობს ერთიან ან ორი თაობის ფიზიკური არსებობის პერიოდში და თავისთავად დაკავშირებულია გარკვეულ ღირებულებების სისტემების რღვევასთან, შინაგან კონფლიქტებთან, უთანხმოებასთან და ა.შ.

მაგალითად ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამირანის ეპოსი თავისი არსით კავკასიური ცივილიზაციის მწვერვალია, სადაც ცალსახადაა ნათქვამი ემპირიული ცნობიერების რღვევის ევოლუციურ ფორმებზე და ზეცნობიერი სულიერი სამყაროს ზეემპირიული მდგომარეობის დამყარების აუცილებლობაზე.

”ამირანი ქართველთა უძველესი ეროვნული გმირია. იგი ჩვენს ეროვნულ მეხსიერებას უშორეს წარსულში დარაჯობს და იცავს.

ათასწლეულებს მიღმა ერის თვალსაწიერი ბურუსით იქნებოდა მოცული, რომ არა მზიური გმირის-ამირანის პიროვნება. ამირანი თავისი სინათლით და სიდიადით ფანტავს წყვდიადს, ნისლებს, წინარე ისტორიულ ექპქაში და ამიტ ხაზს უსვამს ქართველი ერის უძველეს ისტორიას.

ამირანი სიკეთისათვის მეზმოლო გმირია. ის ებრზვის კაცობრიობისათვის ზიანის მომტან არსებებს: დევებს, ქაჯებს, გველეშაპებს.

ამირანის მნიშვნელობა დიდია მსოფლიოს ხალხთა ზოგად-კულტურული ისტორიის თვალსაზრისით. ამირანი ეხმარებაადამიანებს, ერებს შემოქმედებით-სულიერ განვითარებაში, მან ცეცხლი მოუტანა კაცობრიობას. სწორედ ამიტომ ”ადამიანის საქმე ათასი წლით წინ წავაო” - ნათქვამია ამირანის ერთ-ერთ ვერსიაში.

ამირანი ღმერთის მიერ არის მიჯაჭვული კავკასიის ქედზე. მკვლევართა აზრით სეუძლებელია სიკეთისათვის მეზმოლო გმირის ქრისტიანული ღმერთის მიერ ყოფილიყო მიჯაჭვული.... ეს მართლაც შეუძლებელია, რადგან ამირანის მიჯაჭვა წინარექრისტიანულ ეპოქას უიკავშირდება.

უფრო საგულისხმოა, რომ ძველი ქართული სარწმუნოების, მრწამსის მქონე გმირი ამირანი კავკასიის ქედზე მიაჯაჭვა იმ დროს გაბატონებულმა უცხო რელიგიის ღმერთმა,

რასაც მოჰყვა ქართული ცნობიერების, ქართული სარწმუნოების შევიწროვება, ანუ ერთმანეთს დაუპირისპირდა ზველი რელიგიური მსოფლმხედველობანი.

როდის მოხდა ეს დაპირისპირება? როდის მიაჯაჭვეს ამირანო კავკასიის ქედზე? ამის გარკვევაში შეიძლება დავიხმართ ძველი ბერძნული წყარო, კერძოდ აპოლონ როდისელის "არგონავტიკა", სადაც არნიშნულია, თუ როგორ დაინახეს არგონავტებმა დათოვლილი მთები კავკასიონისა, სადაც უჟანგავი სპილენძის ჯაჭვით კლდეზე დაკრული იყო დიდი პრომეთე- ამირანი.

მეცნიერთა ვარაუდით არგონავტებმა კოლხეთში გამოილაშქრეს ძველი წელთაღრიცხვის 1350-1300 ან 1263-1257 წლებს შორის, ანუ ძვ.წ. XIII – XII საუკუნეებში პრომეთე-ამირანი უკვე იყო კავკასიის ქედზე მიჯაჭვული. ამიტომ ამირანის მითის წარმოშობა უფრო შორეულ ეპოქაშია საძებნელი, იქ სადაც ზუსტი თარიღის განსაზღვრა ძალზე რთულადაა. მკვლევართა ნაწილის ვარაუდით ამირანი კავკასიის ქედზე ძვ.წ. III – II ათასწლეულში მიაჯაჭვეს." (ფირცხალავა, 2010, 7)

ნაწილი კი თვლის, რომ ამირანის ეპოსის შექმნა ძვ.წ. IV-III ათასწლეულებს უკავშირდება და შუმერული გილგამეშის ეპოსს ენათესავებაო. (სურგულაძე, 1989, 43)

ხალხური ლიტერატურა ყველაზე მძაფრად გადმოსცემს ეროვნულ სულს. მასში ყოველგვარი ზე4დმეტობის, ლიტერატურული მიმდინარეობების, იზმებისა თუ გატაცებების, კეკლუცობის გარეშე უბრალოდ, ხელშესახებად და მარტივად არის გადმოცემული ერის ფსიქიკა. ხალხური ლიტერატურის მიხედვით იხსნება ეროვნული სულის ადამიანის ფსიქოლოგიური პორტრეტი. ჩვენს შემტხვევაში ქართველი ადამიანის მსოფლმხედველობითი საფუძვლებიც მისი მიხედვით უნდა ვეძიოთ.

ამგვარი ანალიზი ამ შემთხვევაში ხალხურ პოეზიაში ალეგორიული სიმბოლური აზროვნების ერის სულიერი შრეების გახსნა-ამოკითხვის საუკეტესო შესაძლებლობაა.

მე-20 საუკუნის მეცნიერულმა კვლევამ დაადასტურა, რომ მითოსი ჩაისახა ანტიურ მისტერიებში, რომლებიც წარმოადგენდნენ ინიციაციის, ანუ საზოგადოებრივი განათლების უმაღლესი შემეცნების და კულტურის კერებს. მისტერიათა ქურუმები (შემოქმედნი, ი.ჩ), რომელნიც შემეცნებაში დიდად უსწრებდნენ თავიანთ თანადროულ კაცობრიობას კოსმოსური და ადამიანური ყოფის ღრმა ჭეშმარიტებებს მითიურ მეტაფორაში აქსოვდნენ, რომელთა გასაღებიც თავად ჰქონდათ საიდუმლო მოზღვრების სახით.

მითოსში აისახებოდა სულის წარმოშობა და ევოლუცია, ადამიანური ცნობიერების ევოლუცია დედამიწაზე და სიკვდილის შემდეგ, წარმოდგენები ღვთაებრივ სამყაროზე, მისი თვისებები და ურთიერთმიმართება კაცობრიობასთან და სხვა. "აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მითის შინაარსი და მისი სახეები გამოგონებული სიმბოლოები და ალეგორიები როდია, აბსტრაქტულ ჭეშმარიტებათა ამსახველნი, არამედ ჭეშმარიტი სულიერი განცდები მისტერიათა ადაპტისა, რომელიც ჭკრეტს მათ , როგორც სულიერ სამყაროს რეალობებს და თავადვე აზლევს მათ ინტერპრეტაციას და თარგმანებას." (გამსახურდია, 1991, 21-23)

მითოსის თვითოეულ სიმბოლოსა და ალეგორიას თავისი ისტორია აქვს. ეს ორივე ცნება განუყოფელია როგორც მითოსისაგან, ისე პოეზიისაგან.

ამდენად, სამყაროს კულტურულ-ევოლუციური გზის განვითარების პროცესები მჭიდროდ უკავშირდება სულიერი აზროვნების, კულტურული ურთიერთობების, ხატოვან-ალეგორიული ფორმებით არსებული ყოფიერების გამოცხადებას და მის გარდათქმას, გარდაქმნას მხატვრულს სახე-სიმბოლო ალეგორიებში, როგორც ზემოთ ვთქვიტ სისტემურ-შემოქმედებით პარადიგმებში.

”ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით ”ტერმინი ”ალეგორია” ელინისტური ეპოქიდან იხმარება და გადმოსცემს იგივე იდეას, რასაც არქაულ პერიოდში გადმოსცემდა ჰიპონოია, რაც ნიშნავს მიხვედრას, ვარაუდს, ეტიმოლოგიურად წვდომას, გააზრებას იმისას, რაც იმალება სახის ხატის მირმა. ალეგორიას მოკლებული პოეზია და ლიტერატურა შიშველი ფაქტოლოგიაა, რომელსაც კერძოს განზოგადების უნარი არ გააჩნია და ამის გამო ვერ სცილდება ემპირიულ სინამდვილეს. (დლონტი, ვებ-გვერდი იგივე).

თვისობრივად განახლებული მიდგომა ყოველი კულტურული ცივილიზაციის თანამდევია პროცესია. და რამდენადაც საზოგადოებრივი ცნობიერება შეგნმებული მიდგომებითა და განსჯადი სულით აღჭურვის მას, იმდენად ევოლუციურად წარიმართება იგი და რევოლუციური მიდგომები ნაკლებად აისახება საზოგადოებრივ გარემოზე. თუმცა, ეროვნული ღირსების განვითარების, კულტურ-ტრეგერული მისიების შესრულების და თვითდამკვიდრების პროცესები იმდენად რთულ კატაკლიზმებთანაა დაკავშირებული, რომ უნდა ითქვას, ალბათ, თაობათა ცვლის გარეში დაწმენდილი სურათ-ხატება კულტურული მოვლენისა ძნელად სახილველი იქნება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეროვნული სული და ფსიქიკა ყველაზე მეტად ხალხურ სიტყვიერებაში, ამდენად მითოსში, პოეზიაში იკვეთება. სხვას რას უნდა მივაწეროთ ”ვეფხვისა და მოყმის ბალადა”, რომელიც გვაოგნებს ეროვნული სულისკვეთების გამომხატველი სახე-სიმბოლოების სიმრავლით.

”ვეფხის ტყავი” სიმბოლური მითოლოგიური დანიშნულებისაა და იგი გამოხატავს ფიზიკურ სიძლიერეს, სილამაზეს, უკვდავებას, ამდენად, ”ვეფხისტყაოსანი” იმავე ტიპის მითოლოგიზირებულ სათაურად უნდა მივიჩნიოთ, როორც გველის მჭამელი და სხვა.” (ცანავა, 1986, 8)

არსებული ყოფიერების, სულიერი განვითარების, კულტურული მთლიანობის, ცნობიერებაში გარდაქმნისა და ხარშვის პროცესს შემოქმედებითი პროცესი ჰქვია და რაც უფრო მასშტაბურია პიროვნება თუ ერი, იმდენად მასთაბურ ასპექტში გაიაზრებს სახე-სიმბოლოებს, და მისთვის დამახასიათებელი ეროვნული ნიშნებში გამოხატავს მოვლენებს, მის არსში წვდომის ხელოვნებას.

ესთეტიური ღირებულებების კვალზე ყოველი საკითხისადმი, მოვლენისადმი მოდგოა\მა განისაზღვრება იმ ეპოქისადმი შინაგანი კულტურული დონით, ესთეტიური

ღრებულებების სისტემურობითა და ზნეობრივი კრიტერიუმებით, რაც შემდგომ ეპოქებში ნათელჰყოფს გარდასული ხანის სულიერი მყოფობის სურათს.

ამოსავალი, ანუ გასაშინჯავი წერტილი აქ პარაბოლის მსგავსად ეპოქისაა თუ ცივილიზაციის მსოფლმხედველობრივი ბაზაა, რომელიც კულტურულ მთლიანობას წარმოაჩენს როგორც ეპოქალური სულის ქმედით გამოხატულებას და ეს შემდეგ კულტურულ ფორმებში, შემოქმედებით ნიმუშებში ცნაურდება.

”არსებობის ყოველ ფორმას ღრებულება მისი მიზნებრიობით ენიჭება განვითარების ხაზს სწორედ მიზნობრიობა წარმათავს, თუმცა მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ ყველა ქმედება ცნობიერი აქტი ვერ იქნება. ცნობიერება ეს მხოლოდ შემაჯამებელი ეტაპია არსებობის, ხოლო ადამიანს რაც დინამიზმისკენ ანუ ამოძრავებისაკენ უბიძგებს, დაუკმაყოფილებლობის განცდაა”(ნოზაძე, ვებ-გვერდი იგივე).

სწორედ ეს დაუკმაყოფილებლობის განცდა თვითგანსჯის, თვითანალიზის საფუძველია. ამდენად, კულტურული კაცობრიობის განვითარების, ზნეობრივი დაწმინდის, ცვილიზაციათა დადგომის კათარზისული მოდელი უდავოდ იმალება თვითანალიზისა და საკუთარ თავთან, როგორც მოძალადესთან ზნეობრივ ჭიდილში.

ადამიანი განსჯითი არსებაა. დოგმატური ღვთის მეტყველების საფუძველებში ცნობილია ენერგიის ხუთი სახე. მატგან ჩვენი მსჯელობის წარმართვისათვის ორს მოვიხმობთ ” არსებობს მისი (ენერგიის) ხუთი სახე - ბრძანებს წმინდა იოანე დამასკელი- გონიერი, როგორც მაგალითად ანგელოზებისა და ყველა უსხეულო არსისა, რომელიც გონების მარტივი მიმოქცევით აზროვნებს. განსჯითი- როგორც მაგალითად ადამიანთა, რომელნიც უსხეულო სულისა და სხეულისაგან შედგებიან და არამარტივად, არამედ რთულად გონების განსჯის უნიარის მიმოქცევით აზროვნებენ” (დამასკელი, 2011, 131). განსჯისა და ადამიანური გონების ზოგადად გონის შესახებ მრავალმხრივი მსჯელობაა მოცემული ჰეგელის ”გონის ფილოსოფიაში”. ”გონის ფილოსოფიის” მიხედვით ადამიანის გონება მიელტვის აბსოლუტს და მიზანიც ეს აბსოლუტიზმია. თუმცა, დოგმატური ღვთის მეტყველების საფუძველებში გადმოცემული განსჯითობის ფონზე, იოანე დამასკელისეული მსოფლმხედველობის შუქზე განსჯითობა აბსოლუტიზმის ცნებებში როდი მოიაზრება. განსჯითობა ეს ღვთივბოძებული თვისებაა. ამდენად, მისი როგორც აბსოლუტისადმი მისწრაფება , ვფიქრობთ, შეგვიძლია, გავაიგივოთ ღვთაებრივ ცნებებთან მიაძრთებაში ადამიანის გონიერი სულის სრულქმნის აბსოლუტურ შესაძლებლობებთან, თუმცა ესეც პირობითია. რადგან აბსოლუტიზმი უდავოდ მოიცავს პირობითობას ყოველი ინდივიდისადმი დამახასიათებელი შესაძლებლობების მიხედვით. პირობითობა ამ შემვევაში როდია ერთი რამ განმსაზღვრელი მოვლენა, ფორმა ან შინაარსი. პირობითობა მოიცავს ამათუიმ მოვლენის მასში არსებული მასშტაბის მიხედვით გარემო პირობებთან ურთიერთობის დასიმბოლოებულ ფორმას. ეს ყოველივე კარგად გაიაზრება მასშტაბის თეორიის გასიგრძეგანების შემთხვევაში.

ესთეტიური ღირებულებები ყველაზე უფრო კარგად შიფრავენ ამათუ იმ ეპოქის სულისკვეთებას, ხოლო ეს ღირებულებებიანი გადმოცემულნი არიან კულტურულ მემკვიდრეობაში .

ესთეტიკა ხომ ასევე ღირებულებათ სისტემაა ცნობიერების თავისთავადი გამოვლინებაა ამა თუ იმ ფორმაში. ჰეგელის თქმით, იგი "ჩვენი მეცნიერებისათვის ხელოვნების ფოილოსფიაა, უფრო გარკვევით კი კაზმული ხელოვნების ფოლოსფია". (ჰეგელი, 1973, 7)

"ყოველი ეპოქა თავისებურად ამუშავებს ადამიანის პრობლემას, რომელიც მიუხედავად მრავალი ცდისა საბოლოოდ მაინც გადაუჭრელია, რადგან გარემოს ცვალებადობასთან ერთად იცვლება არამხოლოდ ადამიანი, მისი ჯმნაგანი სამყარო არამედ თავად ადამიანის შეფასების კრიტერიუმებიც.

საერთოდ, ლიტერატურა ზოგადად, ხოლო ეროვნული ლიტერატურა უფრო კონკრეტულად, ეპოქალური მოთხოვნების გათვალისწინებით და საკუთარ ეროვნულ ტრადიციებზე დაყრდნობით, კონკრეტულ - ისტორიული სიტუაციის მიხედვით ქმნის ადამიანი საკუთარ კონცეფციას.

რამდენადაც დიდი ტრადიციების მქონეა ეროვნული ლიტერატურა, მით უფრო დიდი შესაძლებლობა აქვს, შექმნას ეპოქის სახის განმსაზღვრელი პრინციპებით და ამავე დროს სპეციფიკური ეროვნული ნიშნებით აღბეჭდილი ადამიანი." (ტრაპაიძე, ვებ-გვერდი იგივე)

ესთეტიური ცნობიერება, რომელიც მასაზრდოებელი მუხტია ეროვნული კულტურის განვითარების, ერთგვარი იმუნიტეტია ერვნული სულისა, ამდენად ეროვნულობისა. გლობალიზაციის სივრცეში არსებული კოსმოპოლიტური ბაცილებისაგან დასაცავად, რომელიც არ სცნობს ადამიანური და კულტურული კლაცობრიობის მონაპოვარს, რამდენაფდაც თავისი არსით წინააღმდეგობაშია თვითმყოფადობის ზნეობრივ პროცესთან, ეროვნული, პიროვნული და სახელმწიფოებრივი განვითარების ტრადიციულად არსებულ ბუნებრივ გზასთან, რადგან კაცობრიობის კულტურული მონაპოვარი სრულად დამყარებულია ერების განვითარებაზე. ეროვნულობის პრიციპებზე, იგი ეროვნული კულტურების მყარი და მრავალფეროვანი ერთობლიობაა.

დღესდღეობით კულტურული განვითარების ახალი ფაზა გლობალიზაციის სისტემებს შუა ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის, თვითდამკვიდრებისა და ესთეტიური ღირებულებების სისტემური გააზრების, მისი განუხრელად დაცვის პროცესია. ეს კი თვისობრივად ახალი ეპოქალური რგოლია კაცობრიობის ისტორიაში, რადგან ესოდენ მძაფრად არასოდეს დამდგარა კულტურული კაცობრიობის წინაშე ეროვნული კულტურების, ამდენად მათი თვითმყოფადობის კრიზისის საკითხი, როგორც ახლა.

"ერი ადამიანთა მყარი ერთობაა და არა შემთვევითი და ეფემერული კონგლომერატი.

ერი არის ადამიანთა ისტორიულად ჩამოყალიბებული მყარი ერთობა, წაქრმოშობილი ენის, ტერიტორიის, ეკონომიური ცხოვრების და იმ ფსიქიკური წყობი ერთობის ბაზაზე რომლის გამოხატულებაც კულტურის ერთობა. ” (სტალინი, 1953,315-319).

ამ ნიშნებით აღბეჭდილი ერთობების საშუალო კონგლომერატად ქცევა და ზემოთხსენებული ეფემერულობა გლობალიზაციის პროცესების უპირობო თანამდევია. გამოსავალი ისევ და ისევ ერის, ეროვნულობის, ეროვნული კულტურის ფესვებში უნდა ვეძიოთ რომელიც მკვეთრად და გამოხატულიეროვნულ წეს-ჩვეულებებში, ხელოვნებასა და ლიტერატურაში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სხვადასხვა ფორმებით გადმოცემული ამათუ იმ საკითხისადმი დამოკიდებულებები ხშირად ურთიერთ საწინააღმდეგო თვისებებს ატარებს, მაგრამ ცნობიერების და კულტურული განვითარების პროცესი სწორედაც შეპირისპირების მეთოდებს ემყარება და ამ მეთოდებით წარმოშობს დინამიკას.

”ფილოსოფია მეცნიერებაა, რომელიც პირველ საწყისებსა და მიზეზებს იკვლევს და იგი დაიწყო გაკვირვებით.” ბრძანებს არისტოტელე და დასძენს რომ ”მართალია მიტებიც გაკვირვების საფუძველზე იქმნებოდა, მაგრამ ვინც სიბრძნეს მითების ფორმაში ახვევს არ არის სერიოზული ყურადღების ღირსიო”. თუმცა, ვისაც მითები უყვარს გარკვეული აზრით ფილოსოფოსია რადგან მითი გაკვირვების საფუძველზე იქმნებაო.(არისტოტელე, მეტაფიზიკა). არისტოტელეს ეს მოსაზრება ფილოსოფიისა და მითოლოგიის, ამდენად ხატოვანი ხატოვანი აზროვნების შესახებ თითქოს ბუნდოვანს ხდის საკითხისადმი დამოკიდებულებას, მაგრამ შემდგომი ეპოქების კულტურული მონაპოვარი ადასტურებს, რომ როგორც ფილოსოფიას ისე მიტებს დიდი წვლილი მიუძღვით ადამიანური ჩნობიერების ამაღლებაში. დაახლოებით ამგვარივე მოსაზრებისაა დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი ჰეგელი. იგი სიმბოლოებსა და სახეებში გამოხატულ სათქმელს კაცობრიობის ბავშვების ნაყოფად მიიჩნევს და დასძენს, რომ თითქოს გამოცანების სამყაროში ვიმყოფებითო. (ჰეგელი, 1973, 358) იგი ლიტერატურას სიმბოლურად, კლასიკურად რომანტიულად მოიაზრებს. და ლიტერატურის უმაღლეს ფორმად კლასიკურს ასახელებს. რათქმუნდა, ეს თვალსაზრისი ლიტერატურათმცოდნეობისათვის მიუღებელია, უფრო მეტიც ლიტერატურის კლასიკურობა სწორედაც ხატოვანი აზროვნებით გამოისახება და დაშიფრული შინაარსებით დგინდება.

რამდენადაც არსებობს სხვადასხვა მოსაზრებები ესთეტიური ღირებულებების შესახებ, იმდენად ვვარაუდობთ, რომ აზოვნების ყველა დარგი თავისებურად აანალიზებს სათქმელს და მოვლენებს თავის სახელს არქმევს. ეს ღირებულებები და ცნობიერების სხვადასხვაგვარი გამოვლინებანი ეტაპობრივად ამზადებენ ვითარებას ენერგეტიკული ბაზისური თვალსაზრისით შემდგომი ეპოქების დასადგომად და მომავალი საუკუნეების მეაკვნეებად გვევლინებიან.

ეპოქალური ძვრების და კათარზისული ეპოქის დადგომას მოასწავებდა პლატონური იდეის ხანა, რომელსაც სამართლიანად უწოდებენ ქარიასტოანობამდელ ქრისტიანობას. უფრო ადრე ლაო ძის დაო დე ძინი მსჯელობს წმინდა სამების არსებობის შესახებ (ლაო

მი 1890, 117). ამგვარი მსჯელობები ცნობიერების სიმწიფის ხანაა, რომელიც თავისთავში გულისხმობს ახალი ეპოქის, ქრისტიანული ეპოქის არსებობს და თვისობრივად გამოხატავს ზოგად საკაცობრიო მზადყოფნას მის მისაღებად. მსოფლმხედველობრივი საკითხი ურთულესი საკითხია, მასში ძვეს ყოველგვარი ურთიერთობის გასაღები.

მსოფლმხედველობებმა წამოიწყეს ომები და მშვიდობაც მსოფლმხედველობის საკითხია- ხელოვნების და ლიტერატურის ქმნილებების განხილვაც მსოფლმხედველობას ემყარება.

ადამიანური ყოფიერების, არსებობის მთავარი საზრისი, როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ ემპირიულიდან ზემპირეულისაკენ ლტოლვა და მასქში გაღწევაა მისთვის ბოდებული შესაძლებლობების ფარგლებში. აგრეთვე აბოლუტიზმის, უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, სრულქმნისათვის წარმოებული დინამიკაა. მარადიული წრებრუნვაა ღმერთის მყოფობა, განდმრთობა. ამ მიზნისთვის ხელის შეშლა აუცილებლად წარუმატებლად მთავრდება, რადგან ადამიანური ცნობიერების სიღრმეებში უდავოდ ძვეს სულიერი მუხტი იმპულსი განვითარებისა და წინსვლისა. ამდენად, სამყაროში არსებული ვერცერთი პროცესი ბიოლოგიური, ქიმიური, ფიზიკური თუ მითუმეტეს სულიერი, ვერ ჰგუობს უმოდრაობას. ყველა პროცესი თავისი სპეციფიური სამოდრაო მარშრუტი- მიმართულება აქვს, თავისი ონტოგენეზისი და სრულქმნილი ბუნება. დასაწყისისი და დასასრულის ჩათვლის. თუმცა დასასრულის როგორც ასეთის შეიძლება ვიმსჯელოთ განვითარების იმ ფაზაზე როდესაც არ სრულდება, არ მთავრდება პროცესი, არამედ გარდაიქმნება იცვლის ფორმას და სხვა მდგომარეობაში გადადის უსასრულოდ, დაუსრულებლად.

”სული არ შეიძლება მოკვდეს სხეულის სმგავსად, ვინაიდან იგი ნაწილებისგან არ შედგება. ჩვენი სხეული კვდება იმის გამო, რომ მისი სტიქიური ელემენტები იშლებიან. მათ ურთიერთკავშირი, ძალა, რომელიც კრავდა მათ ერთ ფორმის მთლიანობად, სუსტდება, მისი ორგანოები ასე ვტქვათ, ცვდება, როგორც მანქანის ბორბლები და მისი ყველა შემადგენელი ნაწილი უბრუნდება თავის პირვალნდელ მდგომარეობას - მიწას, ჰაერს და სხვას. მაგრამ სული მარტივი სუბსტანციაა, რომლისთვისაც უცხოა ყოველგვარი აღრევა. მას არ გააჩნია არა მარტო რაიმე ნაწილი, მასში არაფერია რაიმე მატერიალური. იგი მატერიალურის რაღც საპირისპიროა და ამდენად არ შეიძლება დაისაღოს.

სიკვდილის მეორე სახეს კი - მოსპობს რაღაც გარეგანი ძალის ზემოქმედებას, არ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი არა მარტო სულის, არამედ თვით მატერიის მიმართ, ვინაიდან მოსპობა არც მატერიაზე ვრცელდება. თუ ჩვენ ბუნებაში ვამჩნევთ ერთი სახის სხეულის გაქრობას და სხვათა აღმოცენებას. ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ფაქტიურად ქრებიან სხეულტა შემადგენელი ნაწილებიც. ქრება ამ სხეულის ყოფიერების ცალკეული სახე, ცალკეული შემთხვევითი შენაერთი და არა თვით მათი შემადგენლობა. თუ ათასობით ხე ღპება მიწაში, ან ცეცხლში იწვის ცხადია ქრებიან ხეები და არა ნახშირბადი თუ მათი სხვა შემადგენელი ნაწილები. ჰაობები და მდინარეებიც შრებიან, მაგრამ მათგან წყალი ჰაერში ორთქლდება. ერთი სიტყვით მატერიის მასა დედამიწის ზურგზე ყოველტვის ერთი და იგივეა, ვინაიდან ყოველი ცალკეული ატომი მუდმივად არსებობს, ტუმცა სხვადასხვა სახით და სხვადასხვა

შენაერთებში. თუ მოსპობა არ ვრცელდება მატერიალურ ატომზე, მით უფრო იგი არ შეეხება სულს. ვის, ან რას შეუძლია მოსპოს იგი? სამყაროს სტიქიები მასზე გავლენას ვერ ახდენენ. ხოლო რაც შეეხება გონიერ არსებებს, აქ მხოლოდ ღმერთს შესწევს ზალა მოუსპოს მას ყოფიერება, მაგრამ ცხადია, ის ამას არ ჩაიდენს.

ადამიანის სული არსებაა, რომელიც განუწყვეტლივ სრულყოფაშია და ამ მიმართულებით უფრო, ვიდრე ყველა სხვა მიმართულებით დაპირისპირებულია ყოველ მატერიალურ და სულიერ არსებასთან. ყოველ მატერიალურ სუბსტანციას დაწესებული აქვს განვითარების გარკვეული ფორმა, რომლის საზღვარებს ის ვერ გასცდება. მცენარის ყოველი სახე ვითარდება მხოლოდ გარკვეულ ფარგლებში, რომლის შემდეგ იწყება უკუსვლა. ყველა ცხოველიც, ასევე, იზრდება და განიცდის გარეგნულ სრულყოფას გარკვეულ საზღვრამდე. მაგრამ სულის სრულყოფას თეორიული და პრაქტიკული თვალსაზრისით არ შეიძლება გააჩნდეს საზღვრები. თეორიული თვალსაზრისით სულს შეუძლია და კიდევ უნდა სრულიყოფოდეს უსასრულოდ, ვინაიდან ადამინურმა აზრმა არ იცის საზღვრები, ადამინური გონება კი არა მარტო არ კმაყოფილდება განვითარების გარკვეული დონით ან ცოდნათა გარკვეული ჯამით, არამედ პირიქით - ყოველი ახალი ნაბიჯი შემეცნებაში ასე ვთქვათ, მას უფრო გაუმადლარს ხდის. ” ყოველი ახალი შემეცნებითი შენაძენი მისთვის იქცევა საფუძვლად და საფეხურად მეცნიერების და ადამიანების სფეროში ახალი მწვერვალების დასაპყრობად.” (გაბრიელ ეპისკოპოსი, 1993, 249-250)

ამდენად, ადამინური ცნობიერების დინამიურობა განსაღვრის და მისი განვითარების ახალ-ახალ ფაზებს, ესთეტიური დამოკიდებულებების და კულტურული მიღწევებს, იგი ერთგვარი სამოზრათო რიკაა საკაცობრიო კულტურის ისტორიაში.

დღევანდლობის ურთულესი ეპოქალური პარადიგმა ესაა გლობალიზაციის სივრცეში თვითდამშკვიდრების და თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის შესაფერისი ფორმების ძიება. მთელი კულტურული კაცობრიობის არსებობის მანძილზე არსებულმა საზოგადოებრივმა ფორმაციებმა თავიანთი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე დაადასტურეს საზოგადოებრივი აზროვნების და ცნობიერების გამოვლინების უწყვეტობა სხვადასხვა ფორმებში. არისტოტელეს მიხედვით არსებობს სახელმწიფოს ოთხი ფორმა: დემოკრატია, ოლიგარქია, არისტოკრატია და მონარქია. (არისტოტელე, 1981, თბ. 63)

მასვე უკავშირდება დროისა და სივრცის შევსების მცდელობაც, რაც მომავალში განსაზღვრავს კიდევ კულტურულ-სემიოქმედებითი იმპულსების ახალ ფორმებს და სიცარიელისადმი შიშის ბუნებრივად დამღევის ადამიანურ შესაძლებლობებს.

არის პლატონის, ჰეგელის და სხვა ფილოსოფიურ სკოლათა მოსაზრებანი ფორმაციათა შესახებ, რომელნიც ვფიქრობთ, არიან ძირეუოლნი გამოსხატულებანი საზოგადოებრივი ცნობიერების დონისა და მსოფლმხედველობრივი მდგომარეობისა. მოაზრება სხვა ფორმებიც რომელბიც მკვეთრად გადმოსცემენ ამა თუ იმ ეპოქის სულს, ცნობიერების დონეს, ხედვას.

ასეთი ფორმებია ხელოვნების, ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის და სხვა ამგვარი დარგების მიერ ცნობიერი და ქვეცნობიერი გამოვლინებაი შესაბამისი დარგობრივი მეთოდებითა და შინაარსით.

როგორც ზემოთ იტყვა, ადამიანი განსჯითი არსებაა. ეს განსჯიტობა ვლინდება მიტებში, ხალხურ სიტყვიერებაში, ფილოსოფიაში, ფსიქოლოგიაში, მათემატიკაში და სხვა.

ლოცვა შემოქმედებაა, ბრძანებს თანამედროვეობის დიდი მოაზროვნე-ღვთისმეტყველი არქიმანდრიტი რაფაელ კარენინი.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ლიტურგიკული პრაქტიკა ესაა დასიმბოლოებული მსახურება. ძველი და ახალი აღქმის დასიმბოლოებული გადმოცემაა მწუხრ-ცისკრის ლოცვებსა და ლიტურგიაზე. აგრეტვე ცოცხალ ღმერთთან ურთიერთობის ცოცხალი და იმწამიერი განცდაა, საიდუმლოთა აღსრულების ხელშესახები რეალობაა. თუმცა ეს ლიტურგიკული პროცესი რთულად გამოისახება, ჩნდება კითხვა - ბრძანებს რაფაელ კარელინი. არ შეიძლება, რომ მარტივად, უბრალოდ ვილოცოთ? შეიძლება. მაგრამ, ცოდვით დაცემის შემდგომ ადამიანი თავად არის რთულად მოწყობილი და ლოცვაც ამიტომ არის ასეთიო. (კარელინი, 1997, 19)

ანალოგიურად უნდა ვივარაუდოთ აზროვნების პრინციპზე. ადამიანი აზროვნებს რთულად იმიტომ, რომ განსჯითი არსებაა. იგი ამ სააზროვნო რეალობას გადმოგვცემს რთული სიმბოლოების მეშვეობით. ეს სახე-სიმბოლოები უსათუოდ იგულისხმება თვით ხელოვნებაშიც.

”თუ ხელოვნების ნაწარმოებ, როგორც გონის ქმნილება ადამიანის ნამოღვაწარია, მაშინ ისმება კითხვა - რა გარემოება აიძულებს ადამიანს შექმნას ხელოვნების ნაწარმოები? ერთი მხრივ შეიძლება ეს შექმნა განხილულ იქნეს, როგორც შემთხვევისა და ჭინიანობის უბრალო თამაში, რომელიც შეიძლება შესრულდეს კიდეც და არც შესრულდეს; რადგან, არსებობს კიდეც სხვა უფრო უკეთესი საშუალებანი იმის განსახორციელებლად, რასაც ხელოვნება ისახავს მიზნად. და ადამიანი თავის თავში უფრო მაღალ და მნიშვნელოვან ინტერესებს ატარებს, ვიდრე ამის დაკმაყოფილების უნარი ხელოვნებას აქვს, მაგრამ, მეორე მხრივ ჩანს, რომ ხელოვნება გამოდიუს უამღლესი მსიწრაფებიდან და უმადლესი საჭიროებიდან და ხანდახან უმადლეს და აბსოლუტურ დაკმაყოფილებასაც ვერ აღწევს, ვინაიდან იგი დაკავშირებულია მთელი ეპოქებისა და ხალხების უზოგადეს მსოფლმხედველობებსა და რელიგიურ ინტერესებთან. კითხვას, თუ რა არის ხელოვნების არა შემთხვევითი, არამედ აბსოლუტური საჭიროება, ჯერ კიდეც არ შეგვიძლია სრული პასუხი გავცეთ რადგან თვით კითვა შესაძლებელია პასუხზე უფრო კონკრეტული.

საყოველთაოდ აბსოლუტური საჭიროება, საიდანაც ხელოვნება (მისი ფორმალური მხრით) წარმოსდგება თავის პირველ საწყისს იმაში ჰპოვებს, რომ ადამიანი მოაზროვნე ცნობიერებაა, ე. ი. რომ იგი თავისი თავიდან თავისთვის ქმნის იმას, რაც ის არის და საერთოდ არის.” (ჰეგელი, 1973, 40-41)

ხელოვნების ნაწარმოები იქნება ეს ლიტერატურული თხზულება თუ სხვა, ვფიქრობთ, რომ არავითარ შემთხვევაში არ გულისხმობს შემთხვევითობას, იგი დღესდღეობით მატემატიკის განსახილველი საგანია და "ალბათობის თეორიის" (შერვაშიზე, 1980,3) სახით არის ცნობილი. ხელოვნება, ლიტერატურა და სხვა ამგავრი გამოვლინები ადამიანური გონებისა არის მყარი განსჯითი ანალიზური და ემოციური მდგომარეობის სინთეზი და მისი შესაბამის ფორმებში განხორციელება.

ცივილიზაციათა და ეპოქათა ცვლილებების მიუხედავად დაბეჯითებით ვიტყვით, რომ კაცობრიობას ქრისტიანულ კულტურაზე დიდი და დამაჯერებელი ჯერ არაფერი შეუქმნია. იგი აქცენტირებულია სულიერებისკენ, ღმერთში მყოფობისა და მშვენიერების აღქმის განსულიერებული პოსტულატებით.

თუ ანტიკურ ხანაში გარეგნულ ფორმებზე იყო ყურადღებული ცნობიერი თუ ქვეცნობიერი აზროვნება და ადამიანის გრძნობადი სამყარო, რაც კარგად გამოიხატა ცნობილ გამოთქმაში "ლამაზ სხეულში ლამაზი სულია" ქრისტიანულ ეპოქაში არა ერთბაშად მაგრამ ზემოთ ხსენებული ევოლუციის გზით მოხდა გარდატეხა. და ამ მშვენიერებისადმი დამოკიდებულების ფპორმულირებამ ახალი, უფრო ზეე4მპირიული დატვირთვა შეიძინა, ქრისტიანული აზროვნება საკითს ამგვარად დასვამს: დამხოლოდ "ლამაზ სხეულში" შეიძლება იყოს "ლამაზი სული"? არა მშვენიერ, არა ლამაზ სხეულში მახინჯი სულია?! სულიერების სიღმისეული განცდის მწვერვალი მშვენიერების აღქმის სრულყოფილი შინაგანი სისტენმაა, რომელსაც სხვა არაემპირიული თვალთახედვით ძალუძს მოიხილოს ფორმის შიგთავსი. და ფორმისა და შინაარსის თანშეწყობილობაზე შინაარსის უპირატესობის განცდით იმსჯელოს, თუმცა ეს არ ეხება კულტურულ ღონისძიებებსა და შემოქმედებით ნაწარმოებებს, სადაც ფორმისა და შინაარსის ერთობლივი დახვეწილობა აუცილებელი ესთეტიური წინაპირობაა. ესთეტიური თვალთახედვა ემყარება ეპოქალური მსოფლმხედველობის საფუძვლებს, მაგრამ მსოფლმხედველობრივი ბაზის ჩამოყალიბებაც თითქოს ესტეტიურ სფეროს განეკუთვნება, ერთავად მოიცავს ერთი -მეორეს, ერთმანეთის მასაზრდოებელ ძალად გვევლინება. ცივილიზაციათა გზა-გასაყარი ყოველთვის არის ფილოსოფიური და ისტორიული სკოლების მსჯელობის, კვლევის საგანი. ამდენად, მისი შემეცნებითი არის ბაზისურად ეფუძნება სხვადასხვა მსჯელობებსა და დასკვნებს, და კულტურული ევოლუციის პროცესს მნიშვნელოვნად წარმართავს ადამიანური ცნობიერების სრულყოფისა და კალაპოტირებისათვის. ასეთ მსჯელობებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ანალიტიკური აზროვნება, რომელიც გულისხმობს წინააღმდეგობის დაშვების პრინციპს. წინააღმდეგობით გამოწვეული შეპირისპირება ქმნის ერტგავრ მუხტს და აიძულებს ადამიანის სააზროვნო აპარატს ამა თუ იმ მოვლენების ყოველმხრივი განხილვა-გააზრებისათვის.

მსჯელობა, თავისი ერთობლივი სივრცულ, გეომეტრიულ, პლანიმეტრიული ფორმულირებით მოიცავს კულტუტული ევოლუციის საფუძვლებს, რომელიც ემყარება რა თვისობრივად მითოლოგიურ, მხატვრულ განახლებად გააზრებას მოვლენებისას, მსჯელობატა და ანალიზური აზროვნების სხვადასხვა ფორმებით (მაგ. ლიტერატურული, ფილოსოფიური, ფსიქოლოგიური, ონტოლოგიური, მათემატიკური

თუ სხვა) საზოგადოებრივი ცნობიერების შრეებს ამდიდრებს კულტურული მემკვიდრეობის ახალი პლასტებით.

კაცნობრიობის, ამდენად ერების, ისტორიულად არსებობის მანძილზე კულტურული განვითარების შედეგად წარმოქმნილმა სხვადასხვა დარგის სკოლებმა, ხელი შეუწვეს მსოფლმხედველობრივი ბაზების სისტემურჩამოყალიბებას, მსოფლმხედველობის სისტემატიზაციას და კულტურული კაცობრიობის შემდგომი განვითარების ცნობიერების სრულქმნისთვის საუკეთესო პირობები შექმნეს.

ლიტერატურა:

1. (ფირცხალავა, 2010, 7) - ლეონ ფირცხალავა, „თავისუფალი ამირანი“, თბ, 2010
2. (სურგულაძე, 1989, 43) - აკაკი სურგულაძე, „ქართული კულტურის ისტორიის ნარკვევები“, გამომცემლობა „ხელოვნება“, თბ, 1989
3. (ნოზაძე, ვებ-გვერდი იგივე).
4. (სტალინი, 1953, 315-319) - ი.ბ. სტალინი, თხზულებანი ათ ტომად, ტომი II, „მარქსიზმი და ნაციონალიზმი“, სახელგამი, თბ, 1953
5. (ჰეგელი, 1973, 7) - გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი, „ესთეტიკა“, გამომცემლობა „ხელოვნება“, თბ.1973
6. (გაბრიელი, 1993, 124) - გაბრიელ ეპისკოპოსი, „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“, თბ. 1993
7. (ლაო ძი, 1990, 117) - ლაო ძი, „დაო დე ძინი“, 1990
8. (კარელინი, 1997, 19) - არქიმანდრიტი რაფაელ კარელინი, წერილები, სტატიები, თბ, 1997
9. (ჰეგელი, 1973, 7) - გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი, „ესთეტიკა“, გამომცემლობა „ხელოვნება“, თბ.1973

Reverend Ilia (Nugzar) Chikvaidze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

For Conceptualization of the Processes of Evolution in Cultural Development

Abstract

Novel behind the Novel, line behind the line, message between the message. It is a certain formulation of the fiducial knowledge in the subconscious layers of the novel, though the history of cultural life of people is concretized in narrow and broad scale events, as well as in peoples' interrelations.

კავნაძო სიტყვები: გააზრება, ევოლუციური პროცესები, კულტურის განვითარება, ინტუიციური წვდომა, ქცევობრივი

Key words: conceptualization, processes of evaluation, cultural development, fiducial knowledge, subconscious

კავშირებითი კილოს გამოხატვის თავისებურებანი (ქართულ-თურქული მასალის მიხედვით)

ზმნის კილოთა რაოდენობა მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია ყველა ენაში. ასეა ქართულსა და თურქულშიც.

ქართული ენის გრამატიკაში კილო ზმნის ერთ-ერთი კატეგორიაა. ქართულში კილო ძირითადად სამია: თხრობითი, კავშირებითი, ბრძანებითი (ა. შანიძე, 1980, გვ. 107; ლ. კვაჭაძე, 1993, გვ. 236), თუმცა კილოს რაოდენობასთან დაკავშირებით ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა. ზოგიერთი მეცნიერი დამოუკიდებელ კილოდ მიიჩნევს ნატვრითსა და პირობით კილოს (არნ. ჩიქობავა, 1952, გვ. 48); გ. გოგოლაშვილი ათამადე კილოს ასახელებს. სხვათაგან განსხვავებით იგი დამატებით გამოყოფს კილოს ისეთ სახეებს, როგორიცაა: თხოვნითი, აკრძალვითი, შედეგობითი, რეალური და ირეალური (გ. გოგოლაშვილი, 2010, გვ. 116).

განსაკუთრებული თავისებურებებით გამოირჩევა ქართულში კავშირებითი კილო. როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურიდან არის ცნობილი, კავშირებითი კილო ისეთ მოქმედებას გამოხატავს, რომელიც არ არის ფაქტი, მაგრამ შეიძლება ხდებოდეს ახლა, მოხდეს მომავალში ან მომხდარიყოს წარსულში: წერდეს, დაწეროს, დაეწეროს... მეცნიერთა შორის სადავოდ არის ქცეული ქართულში კავშირებითი კილოს რაოდენობის საკითხიც. იგი ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ განსაზღვრული.

სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში კავშირებითი კილო გრამატიკულად გამოხატული ზმნური კატეგორიაა: იგი მორფოლოგიურად განსხვავებულია თხრობითი კილოს ფორმებისაგან (ა. შანიძე, გვ. 204; ლ. კვაჭაძე, გვ. 210-211), თუმცა ეს მოსაზრება საყოველთაოდ აღიარებული არ არის. სრულიად განსხვავებული შეხედულება აქვთ მეცნიერებს: ბ. ჯორბენაძეს, გ. გოგოლაშვილს, ა. არაბულს, ა. პაპიძს. ა. პაპიძე აღნიშნულ მოსაზრებასთან დაკავშირებით საუბრობს იმ წინააღმდეგობაზე, რაც ახლავს კავშირებითი კილოს, როგორც კატეგორიის, გაგებას. მისი აზრით: კავშირებითი კილოს ფორმასა და შინაარსს შორის არსებული შეუსაბამობა, რაც ზოგჯერ ამწელებს კილოური სემანტიკის დადგენას, აშკარად მიაწინებს იმ ფაქტზე, რომ თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში კილოს, და, კერძოდ, კავშირებითი კილოს, მორფოლოგიური კატეგორია დარღვეულია (ა. პაპიძე, 1987, გვ. 59-62).

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში კავშირებითი კილო გადმოიცემა სამი მწკრივის საშუალებით. ესენია: I კავშირებითი ანუ აწმყოს კავშირებითი, II კავშირებითი

და III კავშირებითი. მყოფადის კავშირებითის ჩამოყალიბება რამდენადმე შეფერხდა და, ფაქტობრივად, იგი გამოხატავს დროულ თანამიმდევრობას, თუმცა მოდალური შინაარსი რამდენადმე მაინც შენარჩუნებული აქვს: გამოხატავს ნატვრითობას (პაპიძე ა., 1988, გვ. 74).

შინაარსით კავშირებითი კილო გამოხატავს ირეალურ მოქმედებას და წარმოგვიდგენს მას, როგორც შესაძლებელს, სავარაუდოს, სასურველს და ა.შ. შესაბამისი მოდალური შინაარსის გამოსახატავად გამოყენებულია საკუთრივ კავშირებითი კილოს ფორმები როგორც დამოუკიდებლად, ისე (უმრავლეს შემთხვევაში) კავშირებთან, მოდალურ ზმნებთან და ნაწილაკებთან ერთად. ქართულში კავშირებითის შინაარსს გამოხატავს, აგრეთვე, არამოდალურ კილოთა ფორმებიც, გარკვეული მოდალური სიტყვებისა და ნაწილაკების დახმარებით. მიუხედავად ამისა, მოდალური სემანტიკის აღნიშვნაში კავშირებითი კილო უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს და გარკვეულ შემთხვევაში იფართოებს თავის სფეროს (შდრ. II თურმეობითი) (მ. ბერსენაძე-კაციტაძე, 2006, გვ. 24).

ქართულში დადასტურებულია პროცესი, როცა თხრობითი კილოს ფორმა კავშირებითის ფუნქციას იძენს, როგორც ეს მოხდა II თურმეობითის შემთხვევაში, თუმცა ქართულშივე შეინიშნება საპირისპირო ტენდენციაც – კავშირებითის ფორმათა გამოყენების სფეროს მნიშვნელოვანი შევიწროება. მაგალითად, III კავშირებითის ფორმები ზოგჯერ ჩანაცვლებულია II თურმეობითის ფორმებით (ა. პაპიძე, გვ. 83-84).

შეიძლება ითქვას, რომ კილოს გამოხატვის ფორმები ენების მიხედვით ძირითადად განსხვავებულია. ამ თვალსაზრისით ძალზე საინტერესო შემთხვევები იჩენს თავს ქართულის კავშირებითი კილოს ფორმების თურქულად გადმოცემისას. ქართულის კავშირებითი კილოს ფორმები თურქულად შეიძლება ნატვრითის, პირობითის, სურვილობითის, აუცილებლობითისა და ზმნის დროის ფორმების ფუნქციებით გამოიყენებოდეს.

ქართულისაგან განსხვავებით თურქულში კილოს რაოდენობა ხუთია. ესენია: თხრობითი, პირობითი, ბრძანებითი, ნატვრითი, აუცილებლობითი (Zeynep Korkmaz, 2009, გვ. 569; Muharrem Ergin, 2009, გვ. 289). ორივე ენისთვის საერთოა: თხრობითი, პირობითი (აგრეთვე ნატვრითი – არნ. ჩიქობავა) და ბრძანებითი. თურქულში განსხვავებულია აუცილებლობითი კილო, თუმცა აღნიშნული კილო ქართულად „უნდა“ მოდალური ზმნისა და II კავშირებითის მწკრივის ფორმის მეშვეობით იწარმოება.

სალიტერატურო თურქულში თხრობითი კილო განიხილება ცალკე, დანარჩენი ოთხი კილო კი – სხვა ჯგუფში. ორივე ენაში თხრობითი კილო ზმნის დროის ფორმებით გამოიხატება. რაც შეეხება დანარჩენებს, ქართულისაგან განსხვავებით თურქულში ყველა კილოს თავ-თავისი ნიშანი აქვს: პირობით-სურვილობითის ნიშანია -sa / -se (Günay Karaağaç, 2011, გვ. 126). როცა ეს ნიშანი პირდაპირ ზმნის ფუძეს ერთვის, მაშინ სურვილს გამოხატავს, ხოლო, როცა რომელიმე დროის ფორმას ერთვის, გამოხატავს პირობას. მაგალითად: Keşke Ayşe bize gelse - ნეტავ აიშე ჩვენთან მოდიოდეს...

წინადადებაში პირობით-სურვილობითის ნიშანია -se გამოხატავს სურვილს, ოღონდ Bugün gelirsem yarın daha gelemem - თუ დღეს მოვედი, ხვალ ვეღარ მოვალ... წინადადებაში კი -se გამოხატავს პირობას.

ნატვრითი კილოს ნიშანია -a / -e (Tahsin Banguoğlu, 2000, გვ. 468); აუცილებლობითისა – -malı / -meli (Nurettin Demir, Emine Yılmaz, 2010, გვ. 214); ბრძანებითის ნიშნებია მხოლობითი რიცხვის II პირში ზმნის საწყისი ფორმის ფუძე, მხოლობითის III პირში – -sin / -sin, -sun, -sün; მრავლობითის II პირში – -ın / -in, -un, -ün; მრავლობითის III პირში კი ზმნას -sınlar / -sinler, -sunlar, -sünler დაერთვის (Günay Karaağaç, 2011, გვ. 121).

როგორც აღვნიშნეთ, ქართულის კავშირებითი კილოს ფორმები თურქულად სხვადასხვა კილოს მეშვეობით გადმოიცემა.

აწმყოს კავშირებითის თურქულად გადმოცემის დროს გამოიყენება თურქულის პირობითი კილოს ფორმები. მაგალითად, ქართული ზმნა **გეხუმრებოდე** წინადადებაში – „*ღმერთი გამიწყრეს, თუ გეხუმრებოდე!*“ – ითარგმნება თურქულის პირობითი კილოს ფორმებით: „Şaka yapıyorsam, Allah belamı versin!“ ანდა: „*მინდა რომ სისტემატურად ვმუშაობდე*“ – ითარგმნება ასე: „Planlı programlı çalışabilsem“. ამ შემთხვევაშიც, მართალია, პირობითი კილოს ნიშანი -sa არის გამოყენებული, მაგრამ პირველი მაგალითისაგან განსხვავებით პირობაზე მეტად სურვილია ჩადებული.

„უნდა“ მოდალური ზმნის წინ გამოყენებით მიიღება თურქულად აუცილებლობითი კილოს ფორმებიც. მაგალითად:

„*ჯერ უნდა ვმუშაობდეთ და მერე ღმერთს უნდა ვთხოვოთ*“ – „Önce çalışmalı daha sonra Allah’tan istemeliyiz“...

მყოფადის კავშირებითის დროს ოდნავ განსხვავებული სურათი იქმნება: აწმყოს კავშირებითის კილოსთან ერთად „რომ“ კავშირის გამოყენება სურვილის გამოხატველი იქნებოდა, ამ შემთხვევაში კი პირობის მქონე წინადადებაა. მაგალითად: „*რომ გავიგებდე, როდის მოგკვდები...*“ – „Bir bilsem ne zaman öleceğim...“ ამ წინადადების თურქულად თარგმნისას ვღებულობთ პირობით კილოს, ოღონდ მყოფადის კავშირებითის „სანამ“ კავშირთან ერთად გამოყენებისას ქართულის -მდე / -მდის თანდებულიანის თურქული ეკვივალენტი -a / -e kadar თანდებულიანი სიტყვა მიიღება. მაგალითად: *აი, აქ დაბრძანდით, სანამ მოვემზადებოდე – Ben hazırlanana kadar buraya otur.* აღნიშნული ფორმის გადმოცემის დროს პირობითი კილო საერთოდ არ არის გამოყენებული. ასევე: *სანამ შენს მისამართს გავიგებდე...* – Senin adresini öğrenene kadar... ამ წინადადებაშიც იგივე მდგომარეობაა.

მეორე კავშირებითის თურქულად გამოხატვის არეალი აწმყოსა და მყოფადის კავშირებითისაგან განსხვავებით უფრო ფართოა. აღნიშნული კილოს გადმოცემის დროს თურქულად გამოიხატება: ნატვრითის, აუცილებლობითისა და ბრძანებითი კილოს სემანტიკა. მაგალითად, თურქული წინადადების – Çok yoruldum biraz dinleneyim – პირდაპირ თარგმანს ქართულ ენაზე ასეთი სახე ექნება: *ძალიან დავიღალე, ცოტა ხანს დავისვენო*; ან კიდევ: Bir bakayım neler oluyor – *ერთი ვნახო, რა ხდება...* ამ შემთხვევაში

თურქული ნატვრითი კილოს მქონე ზმნა ქართულად გადმოცემულია II კავშირებითის ფორმით. ქართული წინადადებისთვის (წერითი და ზეპირი მეტყველებისთვის) უცხო არ არის მსგავსი კონსტრუქციები (*ერთი გავიგო და ვაჩვენებ სიერს! ერთი დავიჭირო, მიიღებს პასუხს!*), თუმცა ქართულისთვის უფრო ბუნებრივი იქნებოდა ასეთი თარგმანი: *ძალიან დავიღალე, ცოტა ხანს დავისვენებ; ერთი ვნახავ, რა ხდება...*

რაც შეეხება აუცილებლობით კილოს, ამის მისაღებად II კავშირებითის წინ იწერება მოდალური ზმნა „უნდა“. მაგალითად: *ხვალ აუცილებელი საქმე მაქვს, ადრე უნდა დავიძინო* – Yarın önemli işim var erken uyumalıyım. აღნიშნულ წინადადებაში **-malı** არის აუცილებლობითი კილოს ნიშანი და ყოველთვის გამოხატავს აუცილებლობას. ასევე **რომ** კავშირის ზმნის წინ გამოყენებით მიიღება პირობითი კილო. მაგალითად: *დღეს ჩვენთან რომ მოხვდეს, კარგი იქნება*. ამ წინადადების თურქულად თარგმნისას **რომ** კავშირიანი II კავშირებითის ფორმა პირობითი კილოს შინაარსს იძენს: Bugün bize gelsen çok iyi olur.

III კავშირებითის ფორმების თურქულად გადმოცემის დროს, საერთოდ, კილოს ფორმები არ გამოიყენება. იგი ჩვეულებრივად, რომელიმე დროის ფორმებით, გადმოიცემა. მაგალითად:

ისე იქცევა, თითქოს არაფერი დაეშავებინოს – Hata yapmamak için çok temkinli davranıyor;

ვისურვებ, მალე გაბედნიერებულიყოს – Kısa zaman içerisinde mutlu olmasını temenni ederim.

თარგმნის დროს ორივე შემთხვევაში არ არის არც ერთ ზმნაში კილოს ნიშანი.

გარდა კილოს ფორმებისა, კავშირებითი კილოს ფორმები შეიძლება გამოიყენებოდეს მოდალურ ზმნებთან და ნაწილაკებთან ერთად. ქართულში მოდალობის გადმოცემის მნიშვნელოვანი საშუალებაა მოდალური ზმნები და ნაწილაკები: **ეგებ / ეგება, იქნებ / იქნება, შეიძლება, ეტყობა, ჩანს, ლამის, უნდა / გინდა** და ა.შ. ზოგიერთი მათგანი (**ეგებ / ეგება, ლამის**) მხოლოდ მოდალური შინაარსით გვევლინება, სხვები კი გამოიყენება როგორც მოდალური დანიშნულებით, ასევე საკუთრივ ზმნური ფუნქციით (ზ. ჯორბენაძე, 1982). მაგალითად:

იქნებ ხვალ კარგი ამინდი გამოვიდეს – Belki yarın iyi hava olur;

ეს საქმე შეიძლება მხოლოდ ასე გაკეთდეს – Bu iş muhtemelen böyle olur;

ბავშვს უნდა ეთამაშო – Çocukla oynamalısın.

ამ ფორმების თურქულად გადმოცემისას პირველ შემთხვევაში მივმართავთ ალბათობას, მეორე შემთხვევაში კი – შესაძლებლობის ფორმებს, ხოლო მესამე წინადადებაში, როგორც ზემოთ არის აღნიშნული, აუცილებლობითი კილოს ფორმები გამოიყენება. მ. ბერსენაძე-კაციტაძე თავის დისერტაციაში მიუთითებს, რომ მოდალობის გამოხატვის თვალსაზრისით დატვირთვა ძირითადად კავშირებით კილოზე მოდის (მ. ბერსენაძე-კაციტაძე, 2006, გვ. 23).

ასევე შეიძლება აღინიშნოს, რომ მოდალური ნაწილაკებისა და ფუნქციით მათთან გათანაბრებული ზმნების საშუალებით გადმოიცემა მოლაპარაკის დამოკიდებულება ზმნით გამოხატული მოქმედების მიმართ.

კავშირებითი კილოს გამოხატვის თავისებურებები გარკვეულ სირთულეებს ქმნის ქართული და თურქული ენობრივი კონტაქტების დროს. ამ ორი სხვადასხვა სტრუქტურის ენის შედარება გვიჩვენებს, რომ გრამატიკული დატვირთვა ქართულში მართლაც II კავშირებითზე მოდის და კავშირებითის ფორმები გამოიყენება, როგორც დამოუკიდებლად, ასევე მოდალურ ზმნებთან და ნაწილაკებთან ერთად. ქართულ-თურქული ზმნის კილოების ფორმათა შედარებითი ანალიზის შედეგად კარგად ჩანს სტრუქტურულად განსხვავებულ ორ ენას შორის როგორც საერთო, ისე განსხვავებული მხარეები. მსგავსება და განსხვავება ეხება სემანტიკური, გრამატიკული და ლექსიკური საშუალებების შესაბამისობას.

ლიტერატურა:

1. ბერენაძე-კაციტაძე მ. (2006): მოდალობა ქართულსა და ინგლისურში. საკანდ. დისერტაცია. თბილისი.
2. გოგოლაშვილი გ. (2010): ქართული ზმნა. ფორმაწარმოების საკითხები. მერიდიანი გამომცემლობა. თბილისი.
3. კვაჭაძე ლ. (1993): ქართული ენა. რუბიკონი გამომცემლობა. თბილისი.
4. პაპიძე ა. (1987): კილოს კატეგორია და კავშირებითის ნაკვთა ფუნქციები, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში. საკანდ. დისერტაცია, თბილისი.
5. პაპიძე ა. (1988): მყოფადის ხოლმეობითი თანამედროვე ქართულში. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წიგნ. VIII. თბილისი.
6. შანიძე ა. (1980). თხზულებანი ტ. III, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. თსუ. გამომცემლობა. თბილისი.
7. ჩიქოზავა არწ. (1952): ენათმეცნიერების შესავალი. თსუ. გამომცემლობა. თბილისი.
8. ჯორბენაძე ბ. (1982): ნაზმნარი მოდალური ელემენტები ქართულში. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნ. X. თბილისი.
9. Banguoğlu Tahsin (2000): Türkçenin Grameri. Türk Dili Kurumu Yayınları: 528. Ankara.
10. Demir Nurettin, Yılmaz Emine (2010): Türk Dili El Kitabı. Grafiker Yayınları. Ankara.
11. Ergin Muharrem (2009): Türk Dil Bilgisi. Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım. İstanbul
12. Korkmaz Zeynep (2009): Türkiye Türkçesi Grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Harun Chimke

Tayyip Erdogan State University, Turkey

Peculiarities of Subjective Case Expressions

(based on Georgian-Turkish research materials)

Abstract

The number of cases and their denomination differs significantly from language to language. The same can be said regarding Georgian and Turkish languages as well. According to the traditional point of view there are four basic cases in Georgian (narrative case, subjective case, conditional mood, imperative mood). In Turkish there are five cases (narrative, conditional, imperative, subjunctive, necessity cases). Common

cases for both languages are: narrative, conditional and imperative cases. In Turkish there are two different – necessity and subjunctive cases. Some Georgian linguists consider subjunctive case to be a separate case in Georgian.

Narrative case in Turkish is considered separately from the rest of moods. In both languages narrative mood is expressed by the appropriate tense forms of verbs. As for the rest of the cases, all Turkish cases have their own signs in contrast from the Georgian cases: conditional mood signs **-sa / -se**; subjunctive case signs – **-a / -e**; necessity case signs – **-malı / -meli**; imperative case signs are the initial form of verbs in the singular of the second person, in the singular of the third person – **-sın / -sin, -sun, -sün**; plural of the second person – **-ın / -in, -un, -ün**; in the third person of the plural form **-sınlar / -sinler, -sunlar, -sünler** suffixes are added to the verb.

Georgian subjunctive case when expressed in Turkish is in some cases presented in form of subjunctive mood. For example, Turkish sentence - Çok yorulduğum biraz dinleneyim - is translated into Georgian directly in such a form: ძალიან დავიღალე, ცოტა ხანს დავისვენო; or: bir bakayım neler oluyor – ერთი ვნახო, რა ხდება... In this case Turkish verb of subjunctive mood is being expressed by the means of the Georgian variation of the second subjunctive form. Such kind of constructions is quite normal for Georgian (ერთი გავიგო და ვაჩვენებ სეირს! ერთი დავიჭირო, მიიღებს პასუხს!), however, this kind of translation would be more natural for Georgian: ძალიან დავიღალე, ცოტა ხანს დავისვენებ; ერთი ვნახავ, რა ხდება...

Peculiarities in expression of subjunctive moods create some differences in Georgian-Turkish linguistic relations.

საკვანძო სიტყვები: თხრობითი კილო, თურქული ენობრივი კონტაქტები, განსხვავებულია, ტრადიციული, წინადადება.

Keys words: Narrative case, Turkish linguistic relations, differences, *traditional*, sentence.

მალხაზ ჩოხარაძე

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი

ფორტის ზიარეთი

ზიარეთობა ისტორიული სამხრეთ საქართველოს ქართველ მუსლიმანებში (და არა მხოლოდ ქართველ მუსლიმანებში) ერთობ გავრცელებული ტრადიციაა. საუკუნეთა განმავლობაში (თუნდაც XIX საუკუნესთან შედარებით), როგორც ჩანს, მასთან დაკავშირებული ბევრი რიტუალი დავიწყებას მიეცა, მიუხედავად ამისა მრავალი შავშელისა თუ კლარჯისთვის „ზიარეთში წასვლა“ დღემდე რჩება ცხოვრების აუცილებელ წესად.

ზიარეთად იწოდება ადგილი სადაც, ადგილობრივთა რწმენით, მუსლიმანი წმინდანის (უფრო „შეიდის“, – ისლამისტვის ბრძოლაში დაღუპულის) საფლავია.

ზიარეთში წასვლა იქ ღამისთევასაც გულისხმობს და მსხვერპლის შეწირვასაც. ბევრი მორწმუნე რამდენიმე დღის განმავლობაში რჩება. ზიარეთზე ასულმა უნდა დაიძინოს უთუოდ. ძილში, სიზმარში ეუწყება მლოცველს მოსალოდნელი სიკეთის თუ მიზნის მისაღწევად აუცილებელი მოქმედების შესახებ. მომლოცველიც ვალდებულია იღებს, შეპირდება ამ მოქმედებათა შესრულებას (ვთქვათ, მსხვერპლის შეწირვას და სხვა). ბევრს სწამს, რომ ზიარეთის სიწმინდის ძალით უზნეო ზნეს შეიცვლის, უშვილოს შვილი მიეცემა, უგნურს გონება დაუბრუნდება და ა. შ. ამიტომ ზოგჯერ დიდი მანძილის გავლასაც არ ერიდებიან.

ზიარეთობა ისტორიული სამხრეთ საქართველოს ქართველ მუსლიმანებში (და არა მხოლოდ ქართველ მუსლიმანებში) ერთობ გავრცელებული წინათ ზიარეთში გურჯები სანთლებსაც ანთებდნენ. ახლა – ნაკლებად, უფრო ზუსტად, აღარ ანთებენ. ეს ფაქტიც მიუთითებს, რომ ზიარეთი რწმენასთან დაკავშირებული ადგილია. „**ზიარეთში წასვლა**“ საკულტო ადგილების მოლოცვასთან ასოცირდება. ამ ტრადიციაში შეიძლება აღმოვაჩინოთ, როგორც მუსლიმანური, ასევე ქრისტიანული და წარმართული შრეები. მიუხედავად იმისა, რომ ზიარეთი შეიძლება ნაეკლესიარზე ან მის მახლობლად იყოს, ასეთი ადგილები თანამედროვე გურჯების შეგნებაში აღარ უკავშირდება ქრისტიანობას. დამკვირვებლისთვის მოულოდნელი ზოგიერთი ფაქტი უფრო ტრადიციის ძალა თუ გაუცნობიერებელი ინერციაა.

ტაო-კლარჯეთში არა ერთი ზიარეთია. მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე სახელგანთქმული და პოპულარული სწორედ ფორთის ზიარეთია. ფორთა სოფელია კლარჯეთში. თანამედროვე ქართველთათვის იგი უპირველესად იმითაა ღირსშესანიშნავი, სწორედ ამ ტერიტორიაზეა ორივე სავანე, რომლებსაც მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული ხანძრის იდენტიფიკაციის შესახებ მსჯელობისას განიხილება (ნუკას საყდარი და ფორთას სამონასტრო კომპლექსი). ამავე სექტორშია ერთი მხრივ ოპიზა, მეორე მხრივ მიძნაძორო, წყაროსთავი და მერე.

ნიკო მარს ჩაუწერია ადგილობრივი გურჯების მონათხრობი ზიარეთის შესახებ: „ზიარეთში წავალთ, მუმს (სანთელს, მ.ჩ.) გავაკეთებთ, გავადნობთ, ძაფს ჩავყოფთ და ამევიღებთ, წავიღებთ, ზიარეთათ ფორტას წავალთ და მერის[ს] აჭარას. ფორტის ზემოთ არის ჩვენი ზიარეთი, ერთ საათ გოუწევს. **ზიარეთზე მართოდ მოშენებული სახლი არი ქვიდან, ყულაჲ მოშენებული, ყულანდელი, მა-შინდელი.** (ამ უკანასკნელ ფრაზაში იქ არსებულ ნაგებობაზეა ლაპარაკი. იგულისხმება: სანთელს იქ ანთებდნენ და დამინებთაც იძინებდნენ! ნიკო მარს ამ დეტალზე ყურადღება არ მიუქცევია, რადგან იგი ზიარეთზე არ ყოფილა ჩვენ კი ქვემოთ ამ ნაგებობის რაობას კიდევ მივუბრუნდებით – მ.ჩ.)

ზიარეთში დაწვებიან, სიზმარში ნახვენ. ეტყვის სიზმარში, ეს დაკალიო, დაფუ-ლი აჩუქეო, შინ დაკალიო, ააქ დაკალიო. რაცხა საც რომ ეტყვის, დაკლავს. ყოჩ, ცხვარ ეტყვის, კარ, ზრო ხას ეტყვის. ქათამი გაგვიგონია, სხვა ჩიტი არ გაგვიგონია.” სიზმარში ნახულ მოთხოვნას, პირობას ასრულებენ და იმედი აქვთ, ჩათქმული სურვილი აუხდებათ.

„ზიარეთში მიდიან ფორტის, ჭკუა რომენ დაკარგული ექნება... კარი არა აქ, შევა შიგ კაცი აქალი, (იგულისხმება, რომ ზემოხსენებულ ნაგებობაში შედიოდნენ და ღამეს ათევდნენ. ხლა ღამის გასათვი გარეთაა, ღიაფიცრული – მ.ჩ.) პერანგს ჩაიცვამს მარტო, ოქრო, ვერცხლი არ ექნება, მარტო პერანგი და ნიფხავი, მუმ აანთებს, სამ, შვიდ, ხუთ, ცხრას. ჩემი დერდი რაცხა არიო, ვნახო სიზმარიო. დადაწვება. თუ არ ნახა სიზმარი, არ მოუხდა. თუ ნახა, თვალს და ა-ბანიებს სიზმარში (მოუტანს რაცხას, ისე ერვენება), ასვამს და ეტყვის ყურბანო”. სანთლებს ქვებზე დგამენ. რჩებიან ერთ-ორ ღამეს, სამს და მეტ დღეს. უფრო შორიდან მოსულები, უფრო დიდ ხანს რჩებიან. მიდიან ფეხით, რადგან მგზავრობისათვის საჭირო გზა არ არის. მიდიან მაისში და ივნისში. მოლები აქ არ ერევან. ზოგიერთი მათ განი ჩახედავს წიგნში (ყურანში) და ურჩევს წიგნით წასვლას ზიარეთზე”. (მარი 2012: 224)

ეს მეოცე საუკუნის დასაწყისის მასალაა. ზიარეთში წასვლის ტრადიცია 21-ე საუკუნეშიც შემორჩა, თუმცა საგრძნობლად გაღარიბებული და გაფერმკრთალებულია (მაგალითად, მოიშალა სანთლების დანთება, გაქრობის პირასაა მსხვერპლის შეწირვის წესი და სხვა.)

ზიარეთობის შესახებ ახლაც ყვებიან. მაგალითად, „ზიარეთში ვიარებოდით, დავითეთში (სვირევანის მეჰელეა), დღვაბიეთში. ნისლათაა იქ ახლოს, იქაც იყო ზიარეთი. ფორთამიც... ფეხით წევდოდენ, ევდოდენ იქა, სიზმარ ნახავდენ. რაცხას ჩეიფიქრებდა (შეპირდებოდა), იმაზე ნახავდა სიზმარს.” (იმერხევი, ჩაქველთა, 2007 წ.)

„აგზე, ზეით, მოყორილივით იქნება მეზერი (საფლავი, მ.ჩ). იმგვარ ადგილზე ღარქს თუ რამეის ეშინია ან თუ ვერ გათხოვდა ბახალა, რამე თუ ჭირს, ზიარეთში წევლენ, დაწვებიან. თუ იმაზე დეიძინებს და ჩეიფიქრებს, უუსრულდება, თუ ვერ დეიძინებს, არ უუსრულდება...

უსტამის გედეიარ, მოჰობნურ იაილას ეტყვიან, თაა, იგზე ერთი ადგილი იყო, ყორე იყო, მეზერი. იგზე წვებოდენ. ერთი ზიარეთიც ფორთას ყოფილა. იქ დაჰა კაიაო, იტყვიან...” (იმერხევი, აგარა, 2009 წ.)

„ძველები ევდოდენ.... იქ არის ერთი შეიძის მეზერი. დილას ვინმეს არნა დეელაპარიკო, ადგენა, წებვიდენა სოფლიდან... იქ ეხვალ, დაწვენა. დეგეძინება. იმსოი შორია, დეილლები, რომ დაწვები, დეგეძინება. დაძინებამდი ჩეიფიქრონა რაის გაგება გინდა. დეგესიზმრება” (მურღული, ისკები, 2007 წ.)

ეს კლარჯეთ-შავშეთის მასალაა. ნიშანდობლივია, რომ დღემდე შემორჩა ზიარეთობის ხსოვნა აჭარაშიც. მაგალითად ქედაში, პირველი მაისის საკრებულოში

დასტურდება ტოპონიმი „ზიარეთი“. ადგილობრივთა თქმით, ამ ადგილას ევლიების (წმინდანების) საფლავია. თურქობის დროს იქ ადიოდნენ და ზიარობდნენ, როცა რამე გაუჭირდებოდათ. „იქ მისული ხალხი საფლავზე იძინებს და ნახულობს სიზმარს, საფლავი იმასაც გიცხადებს, გეხმარება თუ არა. თუ დაგეხმარება, ისევ საფლავზე გაიღვიძებ, თუ არ შეუძლია დახმარება, საფლავი გვერდზე მოგისვრის, მაგრამ შენ ვერ იგრძნობ, ისე გაგელვძიება სხვა ადგილას“. (ეს 2012 წლის ჩანაწერია. ქედამი, ჩაიწერა სტუდენტმა თამარ სურმანიძემ)

ზიარეთობის ტრადიცია დაახლოებით ანალოგიური ფორმით დასტურდება სამცხეშიც. ნიშანდობლივია, რომ იქაც ხშირად ზიარეთი ნაეკლესიარი ადგილია, ან ნაეკლესიართან არსებული ძველი სასაფლაო (მგელაძე 1992)

მაგრამ მივუბრუნდეთ ფორთის ზიარეთს:

ზიარეთი ფორთის თავზეა. შავშეთის გზატკეცილიდან ფირნალის გზაზე თუ აუხვევ, ასახვევიდან ზიარეთამდე 22 კილომეტრია. ზემო ფორთასთან მისვლამდე მარჯვნივ უნდა მიჰყვე გზას და ახვიდე ფორთის იაილამდე. მას „ზიარეთი იაილას“ უწოდებენ. ეს ადგილი ადმინისტრაციულადაც ფორთას ეკუთვნის, თუმცა უფრო ოპიზის მხარესაა. აქედან ოპიზისკენაც გადადის გზა და იქამდე 11 კილომეტრია. გზები აქაურობისთვის ჩვეულებრივია, გრუნტის, თავისი აღმართ-დაღმართებით, შეძლებისდაგვარად მოვლილი. თუ უამინდობა არაა, გამართულ ავტომობილს მისი დამღევა არ გაუჭირდება.

სამანქანე გზა თითქმის ზედ ზიარეთამდე მიდის. ეს არის შემინდვრება, საიდანაც ოთხივე მხრით გაშლილია სივრცე. ყველაზე მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ზიარეთზე არის პატარა ეკლესიის ნაშთები. (სწორედ ამ ეკლესიას ახსენებდნენ ნიკო მარის მთხრობელები!) კედლები თუმცა ჩამოშლილია, მაგრამ ალაგ-ალაგ 2, 2,5 მეტრამდეა შემორჩენილი ქვების წყობა. ეკლესია დიდი არ უნდა ყოფილიყო, დაახლოებით 35-40 კვადრატული მეტრი. სხვა ნაგებობათა კვალი ახლო-მახლო არ ჩანს, თუმცა, ვინ იცის, რამდენი საიდუმლო დაჰფარა მიწამ. ეკლესიის წინ ორი საფლავია, ადგილობრივთა თქმით, შეიდევისა, ანუ წმინდა კაცებისა. საფლავები განახლებული და მოვლილია. შეიდევის შესახებ ლეგენდებსაც ჰყვებიან(ჩოხარაძე 2011: 196), თუმცა მაინც წარმოუდგენელია, რომ მუსლიმანი წმინდა კაცები ქრისტიანული ეკლესიის წინ დაესაფლავებინათ, ტაო-კლარჯეთში არ მახსენდება სხვა შემთხვევა ეკლესიის ეზოში წმინდანთა, თუნდაც შეიდებად სახელდებულ წმინდანთა საფლავების მოვლა-შენახვისა. აქ დამარხულ პირთა რელიგიურ კუთვნილებაზე მსჯელობა ამჯერად ზედმეტად მიმაჩნია, მთავარი ისაა, რომ საფლავები ეკლესიის ეზოშია და, ხალხის აზრით, ისინი ღმერთის კაცები არიან. ეს ფაქტი მრავალი ვარაუდის გამოთქმის საშუალებას იძლევა. ვარაუდების გამოთქმა კი საფრთხილოა... ისიც ძნელი სათქმელია, როდის იქცა ეს მიდამოები ზიარეთად. ბევრი კითხვა ჩნდება, მაგრამ იმასლა ვიტყვით, რომ საფლავის მოტივი საერთოდ დამახასიათებელია ზიარეთისთვის – თუ ზიარეთია, ე.ი. საფლავიც უნდა იყოს იქვე.

ფორთელების რწმენით უხსოვარ დროში ამ მიდამოებში ხეზრეთი ალი მოსულა. მას ბერთის მხრიდან გადმოუვლია და თან ორი წმინდა კაცი (შეიდი) ხლებია. მხლებლები ძეგლად წოდებულ ადგილას, გამოქვაბულში დაუტოვებია, თავად სადღაც წასულა და როცა დაბრუნებულა, ორივე დახოცილი, დაკლული დახვედრია. იქვე დაუსაფლავებია. მაშასადამე, ზიარეთზე ხეზრეთი ალის მხლებელი ორი მუსლიმანის, ორი შეიდის სასაფლაოა. ამიტომაც, აქ ზიარეთი. ხალხი ამ ზიარეთზე არტანუჯიდან, ტრაპიზონიდან, აქჩააბადიდან ჩამოდიოდა. ეკლესიის და საფლავების მახლობლად საგანგებოდ აუგიათ ე.წ. დასაძინებელი, ფარდაგით დაფარული ფიცრული საწოლი, რომელიც შემოღობილია და გადახურული. მიმდებარე მიკროტოპონიმიკა ქართულია: ტბა, საჩინო, ბახა-ბუხა, აფლიანი, ნაგუთლი...

ზიარეთის ნაეკლესიარიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით ჯანჯირის იაილაა და საზგირელი, ანუ ის პუნქტები, საიდანაც შავშეთის ერთ-ერთი გზა ეშვება კარჩხალას ხეობისკენ და, გნებავთ, ოპიზისკენ. სამხრეთით, უფრო სამხრეთ-აღმოსავლეთით ფორთაა, სამხრეთ-დასავლეთით – ოპიზა. ეკლესიის ადგილმდებარეობა, მისი შემოგარენის ამჟამინდელი ფუნქცია, მასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები ცხადყოფს, რომ იგი თავის დროზე მნიშვნელოვანი სავანე უნდა ყოფილიყო.

მაგრამ არის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტი, რომელიც საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს: ადგილს, (მთას) სადაც ზიარეთი და შესაბამისად, ეკლესიაა, ჰქვია **ძეგლი**. ეს ტოპონიმი რომ დღემდე მეცნიერთა ყურადღების გარეშე დარჩა, შეიძლება სწორედ იმით აიხსნას, რომ იქ ზიარეთია და ადგილის დასახელებაში „ზიარეთი“ „ფორთის ზიარეთი“ „ზიარეთი იაილა“ უფრო ცნობილი და გავრცელებულია. თუ საგანგებოდ არ მოიკითხე, შეიძლება ბევრი რამ ისე გითხრან ზიარეთზე, ძეგლი არც ახსენონ.

ძეგლისადმი განსაკუთრებული ინტერესის განმარტებისათვის მატიანეს მივმართოთ: სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მკვლევართათვის იმთავითვე იყო ცნობილი ჟამთააღმწერლის ერთი ცნობა, რომელიც XIII საუკუნის II ნახევარში მონღოლთა ლაშქრობის ტრაგიკულ ისტორიას აღწერს. ეს ცნობა უხსენებიათ ან განუხილავთ ჯერ კიდევ დიმიტრი ბაქრაძეს და გიორგი ყაზბეგს უფრო გვიან – პავლე ინგოროყვასა და ლეო მენაბდეს უკანასკნელ პერიოდში ამ ცნობას ყურადღება მიაპყრეს დავით ხოშტარიამ და მამია ფაღავამ. ჩვენთვის ეს ცნობა უპირველესად იმითაა საინტერესო, რომ იქ აღწერილი მოვლენები სწორედ ათორმეტ სავანეთა მხარეში ვითარდება.

თეგუდარს, მონღოლ უფლისწულს, თავის მოკავშირესთან შესაერთებლად საქართველოზე უნდა გაეგლო, ისიც თავისი „ბარგით, დედაწულით“ და ლაშქრით გამოემართა და აქ სამხრეთ-დასავლეთის გზით შემოვიდა: „მომართა მთათა

ლადოსათა, კარჩხალთა და კარისათა, რომელ არს შავშეთსა და აჭარას და დადგა მთასა შავშეთისასა ფიჭვთას”. (ნარკვევები 1979: 579)

ნათლისმცემელმა, რომლის სახელობისაც იყო ოპიზა, „დაიცვა მისი სამყოფი” „და მოუვლინა ნისლი და სიბნელე, და ვერღარა ვიდოდეს ფერხითა სამაგელითა, რამეთუ მიახლებულ იყვნეს უდაბნოსა და დადგეს მთის მის ძირსა, რომელსა ეწოდების ძეგლი, რომელსა ზედა შენ არს ეკლესია წმიდისა გიორგისი, რომელ არს [შორის] ოპიზას და მიძნაძორისა” მაშინ იოანე ნათლისმცემელმა „მოავლინა ქარი სასტიკი მთისა ლადოსა და ხომჰაკალა სეტყუა და წვიმა მძაფრი და იქმნა მდინარეზე დიდი, რომელიც გასწორდა ვითარცა წუერამდე ძეგლისა, რომელი აწცა იხილვების დიდი იგი ნალუარევი, რომელიც შთავალს მართლ ზედა-ზედა წყალსა შავშურსა” ...ყველა თათარი დაიღუპა გარდა ერთისა, რომელიც თეგუდართან გაიქცა ამბის მისატანად. (ქართლის...1959: 257)

ცნობილი იყო ისტორიული ფაქტიც და დაახლოებით ადგილიც, სადაც ეს ამბავი მოხდა, როგორღაც მეცნიერთა ყურადღების მიღმა დარჩა, რომ ტოპონიმი „ძეგლი” დღემდეა შემორჩენილი და მეტიც, ძეგლის წმინდა გიორგის ეკლესიის კედლები ახლაც დგას. ჟამთააღმწერლის ზემოხსენებულ ცნობას დიმიტრი ბაქრაძიდან მოყოლებული არაერთი მკვლევარი შეჰხებია. თუმცა, ძეგლის ადგილმდებარეობის გარკვევა, ჩვენ დრომდე არავის უცდია. პირველად ამ საკითხს რამდენიმე წლის წინ შეეხო დავით ხომტარია. იგი განიხილავს რა ზემოხსენებულ ეპიზოდს, დასაშვებად მიიჩნევს მატთანში ნახსენები ძეგლის წმიდა გიორგის ეკლესიის იდენტიფიკაციას ნუკა-საყდართან... (ხომტარია 2005: 207)

ის, რომ სხვა თემებთან ერთად ძეგლის, როგორც ტოპონიმის შესახებ უნდა მოგვევითხა ათორმეტ სავანეთა მხარეში, თავიდანვე ჩავინიშნეთ 2010 წლის ექსპედიციის მოსამზადებელ ეტაპზე. წარმატების იმედი მაინცადამაინც არ გვექონია და უთუოდ ბედმა გაგვიღიმა, როცა ფორთაში გადავეყარეთ ენაწელიან მოხუცს, ილიას ოქურს, რომელმაც „ძეგლის” არსებობა თანამედროვე ფორთაშიც დაგვიდასტურა. როცა მას ვითომც სხვათა შორის ვკითხე, ძეგლი სად არისო, პასუხი ჩვენთვის იყო მოულოდნელი, თორემ ბერიკაცმა ხელი მთისკენ გაიშვირა და მშვიდად მიგვითითა მწვერვალისკენ – აი ძეგლიო. ეკლესიის შესახებ კი არაფერი უთქვამს. იმ წელიწადს ვერ მოვახერხეთ ძეგლის მათაზე ასვლა.

ილიას ოქურისა თუ სხვა ადგილობრივთა მონათხრობი დიახაც შთამბეჭდავი იყო, მაგრამ როგორც აღმოჩნდა, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი წინ გველოდა: ძეგლზე მხოლოდ 2011 წლის ზაფხულში ავედით. ეკლესიის ნაშთებიც მაშინ ვნახეთ (ექსპედიციის წევრები: მალხაზ ჩოხარაძე, მამია ფაღავა, ზაზა შაშიკაძე, ნიკა ტულუში): მატთანის მიერ აღწერილმა ამბავმა ხორცი შეისხა და გაიბა იდუმალი ძაფი წარსულთან...

ვფიქრობთ, რომ სწორედ ეს ეკლესია, ძეგლის ზიარეთზე არსებული ნანგრევები არის ნაშთები ჟამთააღმწერლის მიერ ნახსენები წმიდა გიორგის ეკლესიისა. სხვა

რომ არაფერი ვთქვათ, ოპიზასა და მიძნაძორს შორის მხოლოდ აქ დასტურდება ტოპონიმი ძეგლი და ამ ადგილასაა შემორჩენილი ძველისძველი ეკლესიის ნანგრევები. ეს გარემოება ეჭვის საფუძველს ნაკლებად ტოვებს.

საინტერესოა სიტყვა „ძეგლის“ ეტიმოლოგია და მისი დაკავშირება აღმოსავლეთ საქართველოს მთის დიალექტებში გავრცელებულ ამავე სიტყვის მნიშვნელობასთან. ტერმინი „ძეგლი“ აღმოსავლეთ საქართველოს მთის დიალექტებში აღნიშნავდა გარკვეულ ვალდებულებას, დანაპირებს, რაც გულისხმობდა სალოცავზე მისვლას და სათანადო რიტუალის აღსრულებას. „ძეგლი“ უკავშირდება სალოცავს (ქეშაკაშვილი 1991: 82), შესაბამისად, მრავლისმეტყველია, რომ კლარჯეთში ტოპონიმი ძეგლი დასტურდება სწორედ ეკლესიასთან, რომელიც ამავე დროს არის ზიარეთობის ტრადიციასთან დაკავშირებული ადგილი. მ თვალსაზრისით ძეგლის წმიდა გიორგი სიდუმალეებით მოცული ეკლესია მრავალი საინტერესო დასკვნის საშუალებას იძლევა, თუმცა ეს უფრო ვრცელი საუბრის თემაა და ამჯერად მხოლოდ ფაქტის აღნიშვნით დაკმაყოფილდებით.

ლიტერატურა:

1. მარი 2012:მარი ნ., შავშეთსა და კლარჯეთშიმოგზაურობისდღიურები, რუსულიდანთარგმნა რ. დიასამიძემ. ბათუმი.
2. მგელაძე 1992: მგელაძე ნ. დემონოლოგიის ისტორიისათვის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ხელნაწერი პირადი არქივიდან.
3. ნარკვევები 1979: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ III, თბილისი.
4. ქართლის...1959: ქართლის ცხოვრება, ტ II, თბილისი.
5. ქეშაკაშვილი 1991: ქეშაკაშვილი ი., ძეგლის გავრცელების არეალის და მნიშვნელობისათვის, ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბილისი.
6. ჩოხარაძე 2011:ჩოხარაძე მ. გრიგოლ ხანძთელის ათორმეტ სავანეთა მხარე და ჟამთააღმწერლის მატიაზე, („ძეგლი“ თანამედროვე კლარჯეთში) ბსუ-ს ქრისტიანული კვლევის ცენტრის კრებული „ჩვენი სულიერების ბალავარი“, ტ. III, ბათუმი.
7. ხოშტარია 2005: ხოშტარია დ., კლარჯეთის ეკლესიები და მონასტრები, თბილისი.

Malkhaz Chokharadze

Shota Rustaveli State University, Batumi

Ziareti of Porta

Abstract

The memory of modern inhabitants of Klarjeti has preserved the oldest toponyms, ancestors' legends and traditions that are connected with this or that stage of the history of Georgia.

The paper deals with some information of Georgian historical sources which refers to the cloisters mentioned in GrigolKhandztelis life. Some toponyms mentioned in the sources are confirmed even

today. This gives possibility to make interesting generalization and conclusion based on the expedition material carried out in Klarjeti in recent years.

საკვანძო სიტყვები: ფორთი, ზიარეთი, სამხრეთ საქართველო, ქართველი მუსლიმანები

Key words: Porta, Ziareti, Southern Georgia, Georgian Muslims

მალხაზ ცირეკიძე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

ექვთიმე თაყაიშვილი- ეთნოგრაფი

ექვთიმე თაყაიშვილის ინიციატივით დაარსებული საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა იყო ხალხში გაბნეული „მარგალიტების“ ამოკრება და მუზეუმებში მოთავსება. ეთნოგრაფიას ექვთიმე თაყაიშვილი თვლიდა საქართველოს ისტორიის მესამე წყაროდ.

ექვთიმე თაყაიშვილი „ძველი საქართველოს“ პირველი ტომის წინასიტყვაობაში წერს: „ ჩვენი საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება ჯერ ნორჩი საზოგადოება არის, ხოლო ყოველი საზოგადოების წარმატება ერის თანაგრძნობაზეა დამოკიდებული. ნუვინ იფიქრებს, რომ სპეციალურ საზოგადოებას მარტო სპეციალისტების დახმარება ეჭირვებოდა. ჩვენი საზოგადოების მიზანი ძლიერ ფართოა. მას საგნად აქვს შესწავლა საქართველოს წრსულისა და აწმყოსა, მაგრამ საქართველოს ყოველგვარი შესწავლისათვის მასალაა საჭირო და მასალის შეკრება ამჟამად უმთავრეს მიზანს შეადგენს ჩვენი საზოგადოებისათვის. ყოველს შეგნებულ ქართველს შეუძლია დიდი დახმარება ამოუჩინოს ჩვენს საზოგადოებას. ვის არ შეუძლია, მაგალითად, შეკრიბოს და მოგვაწოდოს ძველი ხელმაწერები, სიგელ-გუჯრები, ძველი იარაღები, ძველი სამკაულები, ძველი ჭურჭლები, ძველი ტანისამოსები, ძველი ნაქსოვები, ძველი ფულები და სხვა მრავალი არქეოლოგიური ნივთები?“... ექვთიმე თაყაიშვილი იქვე განაგრძობს: „ ვის არ შეუძლია აღწეროს და მოგვაწოდოს ყველა ქართველ მოდგმის ხალხის ზნე- ჩვეულება დაბადებიდან დაწყებული სიკვდილამდე, ქორწილი, ტირილი, დღეობა, ხატობა, სხვადასხვა გართობა, მგლოვიარობა, მიცვალებულთა სამსახური და სხვა?- ყველა ეს მასალა აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს ჩვენი ერის , მისი ენის, ზნე- ჩვეულების და კულტურის შესასწავლად“ . საზოგადოების სამოქმედო პროგრამას ექვთიმე თაყაიშვილი ასე ასკვნოდა: „ დიახ, ყველა შეგნებულ ქართველს შეუძლია თვალსაჩინო დახმარება გაუწიოს ჩვენს საზოგადოებას, როგორც თავისი წვლილის მოწოდებით საზოგადოების ღონისძიების გასაძლიერებლად, ისე საისტორიო და

საეთნოგრაფიო მასალის შესაგროვებლათ და ნივთების მოწოდებით,“ (ძველი საქართველო-საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული, ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქტორობით, ტ. I თბ. 1909, გვ. 4, 16, 132).

მოწოდება არ დარჩენილა „ ხმად მღაღადებლისა უდაბნოსა შინა- საზოგადოებას უამრავი მასალა მიაწოდეს. ... (იქვე) პირველი ხუთი წლის (1908-0912) მანძილზე შემოწირულობის გზით „ საზოგადოების მუზეუმში დიდად მნიშვნელოვანი ეთნოგრაფიული კოლექცია შეგროვდა. „ შემომწირველთა და შემოწირულობათა სია“ 250 გვარ სახელს შეიცავს, რასაც ნაბეჭდი 21 გვერდი უჭირავს, (ძველი საქართველო ტ. III 1913-1914. განყ. III გვ. 129-130).

ნივთებს შორის არის მრავალი ხელნაწერი, იშვიათი წიგნი, ხატი, ფული, ტანსაცმელი, სამკაული, ჭურჭელი და სხვა ნივთი.

ექვთიმე თაყაიშვილმა ცხოვრების მოთხოვნებს კარგად აუღო ალღო და ამით იმთავითვე დიდ საქმეს ჩაუყარა საფუძველი.

ეს ის დროა, როდესაც ეთნოგრაფია მსოფიო მასშტაბით აღმავლობის პერიოდში იმყოფება: არსდება ეთნოგრაფიის კათედრები უმაღლეს სასწავლებელში, გარდა რუსეთისა, არსდება ეთნოგრაფიული საზოგადოებანი, ეწყობა ეთნოგრაფიული მუზეუმები, გამოფენები, კონგრესები, იბეჭდება დიდძალი ლიტერატურა. საქართველოში ეროვნული ეთნოგრაფიული მუზეუმის დაარსება აუცილებელი შეიქმნა. თბილისში არსებული კავკასიის მუზეუმი მხოლოდ ეგზოტიკურ კოლექციებს აგროვებდა სვანეთსა და ხევსურეთში. მთელი 50 წლის მანძილზე ადგილობრივი წარმოშობის მუშაკებს იქ არასოდეს არ უმუშავიათ.

ასეთ პირობებში ადგილობრივ ძალებზე დაყრდნობით მუზეუმის შექმნა დიდ ენერგიას და ორგანიზატორულ მუშაობას მოითხოვდა. ექვთიმე თაყაიშვილს ამ საქმეში გვერდში ედგა ალექსანდრე სარაჯიშვილი, მკვლევარი და მეცნიერი, რომლის ინტერესები უკავშირდებოდა ხალხის ყოფის და კულტურის შესწავლის საკითხებს, რომელსაც მოვლილი ჰქონდა დადესტანი და აზერბაიჯანი თავისი თავდადებული საქმიანობით სხასაც ჰხიზლავდა, ამხნევებდა, ახალისებდა, და საქმის სიყვარულს უნერგავდა გულში.

ექვთიმე თაყაიშვილმა გარშემოიკრიბა ეთნოგრაფიაში მომუშავე ძალები, როგორც ძველი თაობისა, ისევე ახალგაზრდები და საქმე წინ წასწია. მაგალითად, მისი გეგმით აღწერა მოსე ჯანაშვილმა „ საინგილო“, რომელიც გამოქვეყნდა კიდეც 1911-1913 წლებში (ძველი საქართველო ტ. II 1911-1913) ფოლკლორული ჩანაწერებითურთ და 300 გვერდს შეიცავს. ესაა მ. ჯანაშვილის საუკეთესო და უკვდავი ნაშრომთაგანი.

ვაჟა- ფშაველაც ექვთიმე თაყაიშვილმა მიავლინა ფშავეში, რომელმაც გვიანდერმა უბადლო ეთნოგრაფიული ნაშრომი „ ფშაველი და მისი წუთისოფელი“. აქაც ექვთიმე თაყაიშვილის გეგმა-პროგრამის თანახმად აღწერილია ფშაველის გზა და მას დართული

აქვს „ფშაური სიმღერები და ანდაზები“ (ი. მეგრელიძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, ცხოვრება და მოღვაწეობა. თბ.1989 წ. გვ.145) .

ნიკო ჩიმაკაძემ აღწერა ექვთიმე თაყაიშვილის დავალებით თავისუფალი სვანეთი. ზნე-ჩვეულებათა ამ აღწერას წინ უძღვის გეოგრაფიული და ანთროპოლოგიური ცნობები და ბოლოს დართული აქვს სვანეთში გაგონილი ზეპირგადმოცემები.

ექვთიმე თაყაიშვილმა ეთნოგრაფიული მასალების შესაკრებად დაგზავნა ჩვენი ქვეყნის სხვადა სხვა კუთხეში საგანგებოდ შერჩეული პირები: ა. შანიძე, ა. იაშვილი, ს. გორგიძე, ირ. სონღულაშვილი, ალ. სვანიძე.

ექვთიმე თაყაიშვილმა კარგად იცოდა თუ რა დაუფასებელ წყაროს წარმოადგენდა ქართველი ხალხის ისტორიისათვის ეთნოგრაფიული მასალა. ამიტომ ის არა მარტო ხელშემწყობ პირობებს ჰქმნიდა ამგვარი მასალის შესაგროვებლად და გამოსაქვეყნებლად, არამედ თვითონ იყო ამ მხრივაც საუკეთესო დამკვირვებელი და მასალის შემგროვებელი. (აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი, ცხოვრება და მოღვაწეობა, სტატიების კრებული, გ. ჩიტაია.თბ. 1966 წ. გვ. 135.)

1910 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა მოაწყო ექსპედიცია ლეჩხუმ- სვანეთში. ამ ექსპედიციის მეცენატი იყო პავლე თუმანიშვილი. ექვთიმე წერს, რომ „ ამ ექსპედიციის მიზანი იყო : გვენახა ზოგიერთი ეკლესიები ლეჩხუმისა. შემდეგ შეძლებისამებრ დაგვევლო ყველა სვანეთის ეკლესიები, ცნობაში მოგვეყვანა და ფოტოგრაფიულად გადაგვეღო მთაში დაცული სიბველენი, შეგვეკრიბა არქეოლოგიური, ისტორიული და ეთნოგრაფიული ნივთები და მასალები „ საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო მუზეუმისათვის“. დასახელებული მიზანი საერთოდ საკმაოდ შესრულებული იქმნა: ჩვენ დავიარეთ უმეტესი ნაწილი ლეჩხუმის ეკლესიების, ვნახეთ თითქმის ყველა ეკლესია, როგორც ცხენისწყლის ისე ენგურის და სვანეთისა, არ ვყოფილვართ მხოლოდ ლახამურში (იქ მაშინ ხოლერა გაჩნდა) ხუბისხევში და ადიშში (იმ დროს თოვლი მოვიდა), მაგრამ ცნობილი ადიშის სახარება იქიდან მოვატანინეთ და მესტიაში გადავიღეთ ფოტოგრაფიულად; საკმაოდ ბევრი და ძვირფასი სამუზეუმო ნივთები შევაგროვეთ; ზოგი მათგანი შემოწირულობის სახით მივიღეთ, ზოგი ფასით შევიძინეთ. ჩვენი მუზეუმი გამდიდრდა საყურადრებო ტყავის ხელნაერებით და საარქეოლოგიო, საეთნოგრაფიო ნივთებით” (ექვთიმე თაყაიშვილი, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წ. პარიზი 1937. გვ. 3 -4).ექსპედიციის დროს წარმოებული დაკვირვებისა და მოპოვებული მასალის ანალიზის შედეგად ასკვნის, რომ „ წინათ ფიქრობდნენ, რომ სიმრავლე ჯვარ-ხატებისა და ხელნაწერებისა, რომელიც სვანეთში იყო და დღესაც არის (უმეტეს შემთხვევაში ძალზე დაზიანებული და მოუვლელია და მტაცებლობით), აიხსნებოდა იმიოთ, რომ სვანეთში ეზიდებოდნენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ამ ნივთებს შესაწირავად და გადასარჩენად განადგურებისაგან მტერთა შემოსევის დროს. ეჭვი არ არის ამასაც ადგილი ჰქონდა, მაგრამ ჩვენის დაკვირვებით ცხრა-მეათედი ჯვარ-ხატებისა თვით სვანეთშია დამზადებული. ამას მოწმობს სვანიზმები წარწერებისა, გვარების შემკვეთლებისა და ოქრომჭედლებისა.

საზოგადოდ ოქრომჭედლობა სვანეთში დიდად განვითარებული ყოფილა. არაფერი ისე არ ახასიათებს საზოგადო კულტურის აყვავებას თუ დაცემას, როგორც ოქრომჭედლობის ევოლუცია. კლასიკური ხანის შემდეგ ეს ხელობა თანდათან ეცემა სვანეთში, ისე როგორც საქართველოში, მაგრამ უაღრესად მისი დაცემა ეკუთვნის მეთვრამეტე საუკუნეს და მეცხრამეტის დასაწყისს. ეს ერთგვარად ახასიათებს სვანეთს, ისე ლეჩხუმსაც (არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910. პარიზი, 1937 იქვე).

ექვთიმე თაყაიშვილი მარტო მატერიალური ძეგლების შესწავლით არ კმაყოფილდება, არამედ ძეგლთან დაკავშირებულ სიტყვიერ მასალას აქცევს ყურადღებას და მათ აფიქსირებს. საკულტო ძეგლის აღწერის და გაზომვის შემდეგ მას მოყავს ხალხში შემონახული ლეგენდა ძეგლის შესახებ და ვრცელ განმარტებას იძლევა იმისას, თუ როგორ უნდა იქნას გაგებული ლეგენდის შინაარსი.

მასალათა შეკრებისა და კვლების ექვთიმისეულ პრინციპებს ითვალისწინებენ არა მხოლოდ მისი თანამედროვენი, არამედ ეთნოგრაფთა მომდევნო თაობის მუშაკებიც: ვ. ბარდაველიძე, რ. ხარაძე, ალ. რობაქიძე, ნ. გეგეშიძე, ჯ. ნოღაიდელი, ლ. ფრუიძე, ილ. ჭყონია, ალ. ოჩიაური, თ. ოჩიაური, ს. ბედუკიძე, ნ. რეხვიაშვილი, ვახ. ჩიქოვანი, შ. ინალ-იფა, ი. გაგლოითი, ზ. გაგლოევა და სხვები, განსაკუთრებით - ფრიად პროდუქტიულია სერგი მაკალათია, რომელმაც ისრგებლა აგრეთვე ვახუშტი ბაგრატიონის საქართველოს გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიული აღწერის პრინციპებით, - კუთხოვრივ შეისწავლა და გამოაქვეყნა მონოგრაფიები.

ექვთიმეს ორგანიზატორული უნარის შედეგი იყო ისიც, რომ მისი თავმჯდომარეობით მოქმედმა საზოგადოებამ თბილისის გარეთაც გაიჩინა აგენტები - ართვინში, ქუთაისში, ბაქოში, მოსკოვში და სხვაგან. აგენტებისაგან ექვთიმე („კატეგორიულად მოითხოვდა, რომ შეეგროვებინათ და გადაერჩინათ ის რისი შეგროვება და გადარჩენაც შეიძლებოდა“) 1913 წელს ჩამოყალიბებული ქუთაისის საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება 1916 წლის 15 მაისს სთხოვს ექვთიმე თაყაიშვილს ნება დართოს „ანკეტის მოხდენისა დაშორებულ ჭანელთა შესახებ (რ. მეტრეველი. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება. თბ. 1982, გვ.103).

1918 წლის 11 ნოემბრის დადგენილებით საქართველოს საისტორიო და ეთნოგრაფიულ საზოგადოებას გადაეცა ქონება კავკასიის საარქეოგრაფიო საზოგადოებისა, კავკასიის საარქეოგრაფიო საზოგადოების გაუქმება და ქონების გადაცემა კი მოხდა ექვთიმე თაყაიშვილის უშუალოდ ჩარევის შედეგად.

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება ეხმარებოდა ქართველ სტუდენტებს მოწყობილიყვნენ სხვადასხვა უნივერსიტეტებში.

ამგვარად ექვთიმე თაყაიშვილი დიდ ყურადღებას აქცევდა ეთნოგრაფიას, ეთნოგრაფიული ფაქტები მას დიდ მნიშვნელოვან წყაროდ და ეთნოგრაფიულ ფაქტების

შეგროვებას საშურ და გადაუდებელ საქმედ თვლიდა. როგორც ზემოთ აღინიშნა ის თვითონ იყო ეთნოგრაფიული მასალის შემგროვებელი და დამკვიდრებელი. თავის გარშემო რაზმავდა ეთნოგრაფიაში მომუშავე ძალებს, ამოქმედებდა და ამით საშვილიშვილო საქმეს აკეთებდა.

მისი დაუღალავი და ტიტანური შრომის შედეგად დამკვიდრდა ჩვენში ეთნოგრაფიული მუშაობა მეცნიერულ საფუძვლებზე.

ლიტერატურა:

1. ნ. ბერძენიშვილი, გ. ლომთათიძე, ვ. დონდუა, დ. ხახუტაიშვილი, გ. გრიგოლია, დ. ქუთათელაძე, გ. ჩუბინაშვილი, გ. ჩიტაია, ალ. ბარამიძე, მიხ. ჩიქოვანი, ლ. მუსხელიშვილი, ივ. სურგულაძე,) კრებული, აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი. თბ. 1966.
2. ექვთიმე თაყაიშვილი, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წელი, პარიზი 1937.
3. „ძველი საქარველო“ - საქართველოს საისტორო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული - ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტ I.თბ. 1909, ტ.II-1911-1913, ტ III. 1913-1914. ტ.VI 1914-1915.
4. ი. მეგრელიძე- ექვთიმე თაყაიშვილი, თბ, 1989.
5. რ. მეტრეველი-საქართველოს საისტორო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება . თბ., 1982.

Malkhaz Tsirekidze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Eqvtime Takaishvili-ethnographer

Abstract

Eqvtime Takaishvili was interested in ethnography. He admitted ethnography as the most important facts of source and that's why collecting of ethnography evidences was considered as essential and urgent for him. He was the collector and the founder of ethnography materials. As well, he gathered and activated special people around him and by this action he was conducting a glorious job. The scientific ethnography was based on behalf of his tireless and titanic effort.

საკვანძო სიტყვები: ექვთიმე თაყაიშვილი, ეთნოგრაფი, ქართული საზოგადოება

Key words: Eqvtime Takaishvili, ethnographer, Georgian Society

თვითგანვითარების როლი – მასწავლებლის წარმატებულ მოღვაწეობაში

ფორმალური განათლება დაგეხმარებათ იარსებოთ,

თვითგანათლება მიგიყვანთ წარმატებამდის.

(ჯიმ რონი)

მასწავლებლობა ეს ისეთი პროფესიაა, რომელიც მუდმივად იწვევს საზოგადოების ინტერესსა და ყურადღებას. 21 საუკუნეში საგრძნობლად გაიზარდა მოთხოვნები მასწავლებლობისა და საერთოდ სწავლების პროცესის წინაშე ; იგი საზოგადოების კრიტიკული შეფასების და დაკვირვების საგანი გახდა. ღიად განისაზღვრა მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი და ის კომპეტენციები ,რასაც დღევანდელი მასწავლებელი უნდა ფლობდეს. რა თქმა უნდა მიმდინარე ცვლილებებმა განათლების სისტემაში მასწავლებლობის პროფესია დიდი პასუხისმგებლობების წინაშე დააყენა და გამოიწვია მასწავლებლის შრომის ინტენსიურობა. ის კრიტერიუმები, რაც განსაზღვრავდნენ მასწავლებლის პროფესიას დღეს უკვე შეიცვალა და აუცილებლობას წარმოადგენს მუდმივი პროფესიული განვითარება. ვინაიდან მასწავლებელი არის პიროვნება ,რომელიც აწარმოებს თაობათა სწავლასა და აღზრდას, სხვადასხვა უნარებით აღჭურვას, რათა მათ შესძლონ კაცობრიობის წინაშე წამოჭრილი პრობლემების გადაჭრა.

აქედან გამომდინარე მნიშვნელოვანია იყო წარმატებული,ინოვაციური მასწავლებელი ,მაქსიმალურად იყენებდე პიროვნული და პროფესიული განვითარების შესაძლებლობებს და ერგებოდე ცვლილებებს..

დაკვირვება გვჩვენებს, რომ, ბევრი მასწავლებელი თავისი საგნობრივი ცოდნის მიღმა არ იყურება დროის უქონლობის გამო , მხოლოდ კმაყოფილდებიან თავიანთი ტრადიციული პრაქტიკული გამოცდილებით,თავს თვლიან წარმატებულად ,მაგრამ არ იზიარებენ თანამედროვე მასწავლებლის წინაშე დაყენებულ მოთხოვნილებებს. რატომ უნდა ასეთი პედაგოგი ვერ აღჭურვას საჭირო უნარებით და ცოდნით მოზარდებს,რადგან თვითონ უჭირს 'სირთულეების გადალახვა მომთხოვნ გარემოში სტრესის გარეშე.

დღეს, ქვეყანაში განათლების სისტემაში ჩატარებულმა რადიკალურმა რეფორმებმა,საგრძნობლად გაზარდა სკოლის და მასწავლებლის პროფესიის მნიშვნელობა. შეიქმნა ზოგადი განათლების სისტემისათვის ფუნდამენტური მნიშვნელობის მქონე დოკუმენტი ეროვნული სასწავლო გეგმა,რომლის მთავარი ამოცანა,პიროვნების განვითარებაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო კონცეფციაა. პიროვნებაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო პროცესის ცენტრში კი დგას მოსწავლე, მისი განვითარების პროცესი და მის მიერ მიღწეული შედეგი .

აქედან გამომდინარე, მოსწავლის მომავალი სრულყოფილი მოქალაქის ჩამოყალიბებისათვის აუცილებელ საშუალებას წარმოადგენს პროფესიული სტანდარტების შესაბამისად მომზადებული მასწავლებელი .

განათლების სისტემა ზრუნავს პედაგოგების პროფესიულ განვითარებაზე ტრენინგების და სასერთიფიკაციო გამოცდების საშუალებით შესაბამის საგნებში, რაც მასწავლებელს აძლევს საშუალებას აიმაღლოს ცოდნის დონე თავის პროფესიაში და გახდეს სერთიფიცირებული მასწავლებელი, მაგრამ მნიშვნელოვანი წილი მასწავლებლის წარმატებულობაში მოდის მასწავლებლის პიროვნულ განვითარებაზეც, რაც საფუძველია პროფესიული განვითარების. ყოველი პედაგოგი გამუდმებით უნდა ცდილობდეს განვითარდეს, გაიზარდოს როგორც პროფესიულად ისე ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, ამისათვის კი აუცილებელია მასწავლებელს ჰქონდეს სურვილი თვითგანვითარების. ეს პროცესია, რომლის დროსაც ადამიანი იმაღლებს ცნობიერების დონეს და იძენს საჭირო უნარ – ჩვევებს.

პედაგოგი იწყებს თვითგანვითარებაზე ზრუნვას, პირველ რიგში თვით დაკვირვებით თავის ცნობიერების მდგომარეობაზე; კერძოდ აცნობიერებს საკუთარ თავს, თვისებებს, მახასიათებლებს, გრძნობებს, ქცევებს. როგორც ინდოელი ექიმი და მწერალი დიპაკ ჩოპრა (ავტორი წიგნისა „წარმატების 7 საიდუმლო“) აღნიშნავს, რომ, აუცილებელია ვკითხოთ ჩვენს თავს – ვინ ვარ მე? – საით მივდივარ და როგორი მინდა ვიყო ? ანუ უნდა მოვახდინოთ საკუთარი თავის ინტროსპექცია, ჩვენი სურვილების განსაზღვრა ; ჩვენი პიროვნული თუ პროფესიული განვითარებს დონის დადგენა, ვაკმაყოფილებთ თუ არა მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს , მოვახდინოთ თვითშეფასება (შესაძლებელია თვითშეფასების სკალაც კი გავაკეთოთ, რადგან უკეთესად გავიგოთ რა პიროვნულ თვისებებში ვართ ძლიერები და რაში სუსტები). აუცილებელია თუ მასწავლებელი თვითშეფასების გარდა გამოიყენებს გარშემომყოფთა შემფასებელ კომენტარებსაც . თვითშეფასება საშუალებას აძლევს მასწავლებელს დასახოს მიზნები და თვითგანვითარების გეგმა.

თვითშეფასება არის მასწავლებლის დამოკიდებულება საკუთარი შესაძლებლობისადმი, საკუთარი პიროვნული თვისებებისადმი. შეფასების მოთხოვნილება დაკავშირებულია [თვითაქტუალიზებული](#) პიროვნების ჩამოყალიბების პროცესთან. ყველა ადამიანს უნდა ჰქონდეს სწრაფვა საკუთარი ღირებულებებისათვის, თვითპატივისცემის მყარი, სტაბილური განცდის და შეფასების , არა მხოლოდ საკუთარი თავის, არამედ გარშემომყოფთა მხრიდანაც.

კ. როჯერსის შეხედულებითაც მასწავლებელი , როდესაც ზრუნავს თვით განვითარების პროცესზე მისთვის დამახასიათებელია თვითაქტუალიზაციის ტენდენცია. თვით აქტუალიზაცია გულისხმობს ადამიანის განვითარების და საკუთარი შესაძლებლობების სრულად გამოვლენას. [1]

თვითაქტუალიზაცია ისეთი პროცესია, როდესაც ადამიანი მუდმივად მიისწრაფვის საკუთარი პოტენციალის რეალიზაციისაკენ და თანდაყოლილი უნარებისა და ნიჭის განვითარებისაკენ. აქტუალიზაცია არის ადამიანის ორგანიზმში არსებული ერთიანი ცენტრალური ენერგიის წყარო. ის საწყისს იღებს ორგანიზმის ფიზიოლოგიურ პროცესებში, ხელს უწყობს ორგანიზმის განახლებასა და განვითარებას. აქტუალიზაციის ტენდენცია განაპირობებს, რომ ორგანიზმი მიისწრაფვის გარკვეული მიზნისაკენ.

წარმატების ფსიქოლოგიის ავტორი ნაპოლეონ ჰილი გვიჩვენებს, რომ თვითგანვითარებისათვის აუცილებელია პირველ რიგში მკაფიოდ ჩამოაყალიბოთ რისი მიღწევა გვსურს და დავხარჯოთ ჩვენი რესურსების დიდი ნაწილი იმ საქმეებზე, რომელიც ყველაზე მეტად გვაახლოვებს დასახულ მიზანს. მოვახდინოთ ძველი ჩვეულებების და მოქმედებების ტრანსფორმაცია და გადავლახოთ შექმნილი წინააღმდეგობანი, რომლებიც პიროვნული ზრდის თვალსაზრისით შესაძლებლობათა განვითარების შანსია.

ჯეკი თერნბული(ავტორი „პროფესიონალი მასწავლებლის 9 მახასიათებელი“-ს) სიღრმისეულად განიხილავს და ხაზს უსვავს კავშირს პიროვნულ განვითარებას და პროფესიულ განვითარებას შორის და უპირატესობას ანიჭებს პიროვნულ ელემენტებს, რომლებიც სამუშაო გარემოში განსაზღვრავენ პროფესიულ წარმატებას და კმაყოფილების ხარისხს სამუშაოს მიმართ. იგი გვთავაზობს პროფესიონალი მასწავლებლის, როგორც პიროვნების თვისებებს – უნარების და ცნობიერების ასპექტებს, რომლების ცოდნაც მასწავლებლებს ხელს შეუწყობს იყვნენ წარმატებულიები.

საკუთარ თავის მართვის ცოდნა ძირითადი არსია პიროვნული განვითარების .ჯ. თერნბული მასწავლებლებს ურჩევს განვიტაროთ ისეთი თვისებები როგორიცაა:1) ისწავლოს ფიქრი საკუთარ თავზე.თუ რას ნიშნავს სწავლება მათთვის და როგორ აფასებენ საკუთარ თავს მასწავლებლის რანგში,ანუ როგორ უნდა გამოიყენონ თავიანთი აზროვნების ინდივიდუალური სტილი მათივე შესაძლებლობის მაქსიმალურად გამოვლენისათვის; 2)აუცილებელია ვიყოთ თავდაჯერებულები, მეტი შევიმეცნოთ და ვისწავლოთ,რაც მნიშვნელოვანია იმისათვის ,რომ მოვახდინოთ თავდაჯერებულობის ზრდა საკუთარი ინტუიციური მსჯელობის გზით ,გახადოთ მოქნილი ქცევები ,ვინაიდან მასწავლებელის პროფესია რთულია და მას ერთ დღეში ათასობით გადაწყვეტილების მიღება უწევს. მასწავლებლის წარმატება არამხოლოდ ქცევის მართვის ,არამედ სრული თვითკონტროლის შედეგია. მასწავლოებელი უნდა ეგუებოდეს სასარგებლო ცვლილებებს და უნდა შეეძლოს კიდევ უარყოფაც იმ ცვლილებების რაც სასარგებლოა ვერ მოუტანს; 3)სტრესის დამლევს უნარი. მასწავლებლის წარმატებისათვის მნიშვნელოვანია ისწავლოს სტრესული საქმიანობისათვის თანმდევი გადაუჭრელი და დაგროვილი გონებრივი და ფიზიკური დამაბულობის კონსტრუქციულად დამლევა; 4)დროის ეფექტურად განაწილება. მასწავლებლებისათვის ერთობ მნიშვნელოვანია იმის ანალიზი თუ სტრესის დამლევაში

რა გავლენას ახდენს დროის მათი გაგება ეფექტურად მუშაობის შესაძლებლობებზე. ვინაიდან დროის განაწილება ის მნიშვნელოვანი თვისებაა, რომელიც აუცილებელია ბწარმატებული პროფესიული ცხოვრების, კარგი ჯამრთელობის და ბედნიერებისათვის; 5) ნდობის ჩამოყალიბების უნარი. დადებითი ურთიერთობის ჩამოყალიბებას თანამშრომლებთან და მშობლებთან, ასევე პიროვნული თვითგანვითარების ერთერთი ასპექტია, მას მოსდევს ურთიერთგაგება და აუცილებელია მოსდევდეს შემდეგი ელემენტი ნდობის ჩამოყალიბება. ნდობის ჩამოყალიბების ყველა საფეხური ეფუძნება იმ ფაქტს, რომ ამ ადამიანების ქმედებებს დადებითი რეაქციით ვპასუხობთ. ვინაიდან კეთილგანწყობას ვგრძნობთ იმ ადამიანების მიმართ, როდესაც ვხედავთ, რომ ისინიც ჩვენაირად ფიქრობენ და იგივე საგნები მოსწონთ რაც ჩვენ; 6) ასევე მნიშვნელოვანია კომუნიკაციური უნარის უკეთესად განვითარებისათვის ყურადღებით მოსმენა. როდესაც ხარ კარგი მსმენელი, ეს გეხმარება ეფექტური კომუნიკაციის დამყარებაში; 7) თვით განვითარების ერთ ერთი უნარია გავლენიანი მოქმედება, რაც ასევე მასწავლებლის წარმატების განმსაზღვრელია არის ის რომ მასწავლებელი უნდა მუშაობდეს იმაზე, რომ დაეუფლოს „რთულ „საქციელთან“ გასამკლავებელ გავლენიანი ქმედების სტრატეგიებს... რაც საშუალებას მისცემს მასწავლებლებს ღია და მოქნილი ურთიერთობა დაამყარონ სხვა ადამიანებთან. ამ დროს თქვენ შეძლებთ, გამოხატოთ თქვენი შეხედულებები, ისე რომ სხვისი შეხედულებები არ უგულვებელყოთ; 8) უნდა განვავითაროთ ლიდერის გავლენიანი ქცევის ფორმები, რისი წინაპირობაც არის საკუთარი თავის და ემოციების მართვა, გრძნობების კონტროლი. მასწავლებელმა უნდა გამოიყენოს კლასში ისეთი უნარ – ჩვევები რომელიც ხელს შეუწყობენ გავლენის მოხდენას ჯგუფის მუშაობაზე, რაც მათ ფუნქციონირებას შეუწოებს ხელს; 9) პროფესიონალმა მასწავლებლებმა უნდა გააფართოვონ მუშაობის არეალი და გავლენის სფერო, კონსტრუქციული ურთიერთობა დაამყარონ მშობლებთან, კოლეგებთან და სხვა პროფესიონალებთან, რათა ფართო საგანმანათლებლო მიზნებს მიარწიონ. მათ შეუძლიათ ამაღლდნენ ვიწრო ხედვიდან და თავიანთი წვლილი შეიტანონ მსოფლიო მამტაბით მასწავლებელთა პროფესიული კავშირების მიერ განხორციელებულ პროექტებში [2]. ეს ის პიროვნული თვისებებია რომელიც შეძენა და განვითარება აუცილებლად დაეხმარება მასწავლებელს პროფესიული შესაძლებლობის ზრდასა და პროფესიული წარმატების მიღწევაში.

მასწავლებლის თვითგანვითარებისათვის ასევე მნიშვნელოვანი კომპონენტია სხვადასხვა საშუალებების გამოყენება. რა თქმა უნდა პირველი საშუალება ეს არის წიგნი, ხოლო მეორე, საიდანაც ვიღებთ ასევე ცოდნასა და ინფორმაციას არის ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები ანუ ICT-ი. ICT-იდან ცოდნის და ინფორმაციის მიღების პოპულარობას დროის ფაქტორიც განსაზღვრავს და უკეთესია მისით სარგებლობა. ინტერნეტ სივრცეში არსებული საჭირო მასალა იძლევა იმის საშუალებას მასწავლებელმა მოახდინოს თავისი პიროვნული თუ პროფესიული თვითგანვითარება, კერძოდ გაეცნოს სხვა პედაგოგთა გამოცდილებას, მეცნიერთა მიღწევებს განათლების სფეროში თუ სხვადასხვა ქვეყნის პედაგოგთა წარმატებულ საქმიანობას.

ამრიგად, პედაგოგების მოღვაწეობის წარმატებისათვის აუცილებელია პირველ რიგში დავიწყოთ საკუთარ თავზე მუშაობა, გამოვიკვლიოთ ჩვენი პიროვნული თვისებები და უნარ-ჩვევები, განვსაზღვროთ ჩვენი სურვილები, ვაწარმოვოთ თვითშეფასება; დავსახოთ მიზნები და გეგმა თვითგანვითარების და მოვახდინოთ თვითაქტუალიზაცია; ვინაიდან ეს საფუძველს უყრის მასწავლებლის მოღვაწეობის წარმატებას და გვიჩვენებს მასწავლებლის პროფესიონალიზმის მაღალ დონეს. პროფესიონალიზმი კი პიროვნულ და პროფესიულ განვითარებაზე მუდმივ ზრუნვას მოითხოვს....

ლიტერატურა:

- 1.გამოცდების ეროვნული ცენტრი.(2008).პროფესიული უნარები.გამოცდების ეროვნული ცენტრის კვლევების დეპარტამენტი.თბილისი.
- 2.თერნზული ჯეკი.(2009).პროფესიული მასწავლებლის 9 მახასიათებელი.მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი.თბილისი.

Shorena Dzamukashvili

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Role of Self-Development in Teacher's Successful Work

Abstract

The article deals with the teacher's personal development which plays crucial role in teacher's successful work and is the fundament of professional development. Each teacher should constantly try to professionally and psychologically develop and in order to achieve this s/he should have desire for self-development.

At first teacher begins care for self-development from self observing on his/her condition of consciousness, realizes her/his own self, characteristic features, feelings, behaviors, etc. S/he should introspect her/his own self, define desires and goals, ascertain the level of personal or professional development, should find out if satisfies or not requirements foreseen in teachers' professional standard, i.e. make self- assessment. After self-assessment teacher should set plans for self-development. While self-development people raise their level of consciousness and gain necessary skills.

Teachers should always strive for realizing their own potentials and develop innate skills and talents. These will be fundament for teachers' success and will show high level of teachers' professionalism. Professionalism in its turn requires constant care of personal and professional development...

საკვანძო სიტყვები: თვითგანვითარება, ინტროსპექცია, თვითაქტუალიზაცია, თვითშეფასება, პიროვნული მახასიათებლები.

Key words: self-development, introspection, self-actualization, self-esteem, personal characteristics

სასწავლო პროცესისა და პრაქტიკის დაახლოვება - ჟურნალისტიკური განათლების მთავარი მოთხოვნა

თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენება მომავალი ჟურნალისტის ფორმირების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, რადგან პრაქტიკული უნარების ნაკლებობა მედიაში ქმნის არაპროფესიულ გარემოს. მედია დამსაქმებლები, ახალბედა ჟურნალისტების დასაქმებისას, სწორედ, პრაქტიკულ უნარებს ანიჭებენ უპირატესობას.

ჩვენს კვლევაში მონაწილე რესპოდენტები (კვლევა ჩატარდა 2011-2012 წლებში და მასში ჩართული იყვნენ კახეთის რეგიონის მედიადამსაქმებლები, მედიაექსპერტები, საქართველოს სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლებლების ჟურნალისტიკის მიმართულების ხელმძღვანელები, პრაქტიკოსი ჟურნალისტები და კურსდამთავრებულები) ერთსულოვანი არიან იმაში, რომ მედია საშუალებებში მოსულ ახალბედა ჟურნალისტებს:

- მუშაობის პროცესში უჭირთ ტექნიკის გამოყენება;
- არა აქვთ მულტიმედიური უნარები;
- აკლიათ პროფესიისათვის საჭირო პრაქტიკული უნარები;
- არა აქვთ გამომუშავებული მეტყველების კულტურა;
- უძნელდებათ წყაროების მოძიება და მათთან ურთიერთობა;
- არა აქვთ მასალის ჟურნალისტურ ფორმატში წარმოდგენის გამოცდილება და

სხვა.

როცა ჩვენ ვსაუბრობთ პრაქტიკულ უნარებზე, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ეს უნარები კომპლექსური სწავლებით და არა რომელიმე კონკრეტული კურსის სწავლებით მიიღწევა. რა თქმა უნდა, ეს არის ცოდნის მუდმივი შევსება და მისი პრაქტიკული რეალიზება, რის სწავლასაც უნივერსიტეტში გატარებული წლები უნდა მოხმარდეს. ის, რომ კურსდამთავრებულებს შესატყვისად არა აქვთ პრაქტიკული უნარები განვითარებული, მიზეზი შესაძლოა სხვადასხვა იყოს. მათ შორის, საგანმანათლებლო ხასიათისაც, რაც უკავშირდება აკადემიური პროგრამის სუსტ მხარეებს. როცა საგანმანათლებლო პროგრამა:

- ნაკლებად ორიენტირებულია პრაქტიკული უნარების ათვისებაზე;
- მოწყვეტილია პრაქტიკას ანდა პრაქტიკა ფორმალურად ხორციელდება;
- არ ითვალისწინებს დამსაქმებელთა მოთხოვნებს;
- არ არის უზრუნველყოფილი საჭირო ტექნიკური საშუალებებით.

არსებული პრობლემის მიზეზი, როგორც ვხედავთ, კურსდამთავრებულთა არასაკმარის პრაქტიკულ გამოცდილებასა და ხარვეზიან განათლებას უკავშირდება. თუმცა, შესაძლოა, ამის მიზეზი, კურიკულუმში შემავალი მოჭარბებული სასწავლო თეორიული კურსებიც გახდეს [5; 2].

მედიამკვლევარების აზრით, ის, რასაც პირველად აწყდება დამწყები ჟურნალისტი პრესკონფერენციებზე, ბრიფინგებზე თუ სხვა მნიშვნელოვან შეხვედრებზე, არის - უცნობი გარემო, უცნობი ხალხი [1; 1]. ახალბედებს უჭირთ უცნობ გარემოსთან ადაპტირება და ამისათვის, სწავლების პროცესში, მათ სჭირდებათ აკადემიური პერსონალისაგან მხარდაჭერა, რაც, თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ რეალიზებაში გამოიხატება. სწორედ ასეთი გამოცდილება უზრუნველყოფს კურსდამთავრებულის მომავალ კარიერულ ზრდა-განვითარებას. როგორც ჩვენი რესპოდენტები აღნიშნავენ, ჟურნალისტური განათლების

ერთგვარ ნაკლად ჩაითვლება ის, რომ ხშირად დამწყებებმა არ იციან, როგორ ესაუბრონ თავიანთ რესპოდენტებს, როგორ დასვან კითხვები, რომ საინტერესო საკითხის შესახებ მაქსიმალურად სრულყოფილი ინფორმაცია მიიღონ; როგორ დაამყარონ კავშირები წყაროებთან და მოიპოვონ მათი ნდობა მომავალი თანამშრომლობისათვის და სხვა. მედიაში მოსულ ახალბედა ჟურნალისტებს ხშირად უჭირთ რიგი ტერმინებისა და ცნებების მნიშვნელობის გაგება. თუ სწავლების პროცესში სტუდენტებისათვის ხელმისაწვდომი გახდება პროფესიული, თუნდაც, იმიტირებული გარემოს შექმნა, პროფესიითვის დამახასიათებელ სირთულეებს ადვილად გადაჭრიან.

მედია დამსაქმებლები, კურსდამთავრებულთა პროფესიულ უნარებზე სასუბრისას აღნიშნავენ, რომ პრაქტიკულ უნარებში გაწაფვას ხელს უშლის სხვადასხვა სფეროს არასაკმარისი ცოდნაც. ამის გამო დამწყებებს უჭირთ პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ხასიათის მასალების მომზადება [6; 33] და ხშირად, მარტივი თემების გაშუქებით იფარგლებიან.

მომავალი ჟურნალისტების პროფესიულ უნარებში გაწაფვას ხელს უწყობს პრაქტიკოსი ჟურნალისტების ჩართვა სასწავლო პროცესში, მაგრამ ეს საკითხი ყოველთვის მარტივად მოსაგვარებელი არ არის. ერთ-ერთი კერძო უმაღლესი სასწავლებლის ჟურნალისტიკის მიმართულების ხელმძღვანელი თვლის, რომ საქართველოში არსებული კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ ერთგვარად ართულებს პრაქტიკოსების ინტეგრირებას სასწავლო პროცესში. გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობა თვლის, რომ ამ კუთხით, **კანონში უმაღლესი განათლების შესახებ** კორექტივების შეტანა აუცილებელია:

„პროგრამას როცა ვცვლიდით, ძალიან დიდ წინააღმდეგობებს წააწყდით. იმიტომ რომ შემოთავაზებული გვაქვს სტანდარტი და ძალიან ხშირად შესაბამისობაში არ არის ჩვენს პროფესიასთან. მაგალითად ითხოვენ, რომ ადამიანი, რომელიც ლექციას კითხულობს, აუცილებლად უნდა იყოს აკადემიური ხარისხით. პრაქტიკულ დისციპლინას თუ ვთავაზობთ სტუდენტს, რატომ არ შეიძლება კურსი პრაქტიკოსმა წაიყვანოს. მე ვფიქრობ, რომ ეს სტანდარტი გადასახედია ჟურნალისტიკასთან მიმართებაში“ (რესპონდენტი კერძო უმაღლესი სასწავლებლიდან).

მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული საკითხი მოექცა **ტემპუსის** უმაღლესი განათლების რეფორმის ექსპერტთა ყურადღების ცენტრში, 2009 წლის სემინარზე - **“მომავლის კომპეტენციები”**, სადაც სემინარის მონაწილეებმა საჭიროდ მიიჩნიეს კანონის იმ მუხლების გადახედვა, რომელიც უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ლექციების წასაკითხად დოქტორის აკადემიურ ხარისხს ითხოვს და ერთგვარად ზღუდავს პრაქტიკოსების ჩართვას სასწავლო პროცესში. საქმე ეხება ისეთ სპეციფიკურ სპეციალობებს, როგორიცაა მეღვინეობა, ტურიზმი, ჟურნალისტიკა და სხვა [2; 3].

ჩვენ ხშირად ვახსენებთ პრაქტიკულ უნარებს, ჩვევებს. რა თქმა უნდა პრაქტიკული უნარების შეძენა სხვადასხვა ფორმითა და აქტივობით ხორციელდება. საბოლოო ჯამში, ეს არის დარგობრივი და ზოგადი უნარების შერწყმა, როცა სტუდენტი, პროფესიული ცოდნის პრეზენტირებას ახდენს ჟურნალისტური მასალის მომზადებისას. ამ უნარების გამომუშავებას ხელს უწყობს ჟურნალისტიკის კურიკულუმში შემავალი სხვადასხვა კურსები. კერძოდ: პრაქტიკული ჟურნალისტიკა, ახალი ამბების ჟურნალისტიკა, ანალიტიკური ჟურნალისტიკა, საგამოძიებო ჟურნალისტიკა და სხვა. კარგად მუშაობს სტუდენტების მიერ ერთსა და იმავე თემაზე დაწერილი ინდივიდუალური დავალებების შესრულება და მათი სააუდიტორიო განხილვა - რომელმა სტუდენტმა უკეთ შესძლო შესწავლილი პროფესიული სტანდარტის ფარგლებში მოექცია ინფორმაცია, დაეცვა 5W-სა და 1H-ის პრინციპი; ხომ არ წარმოაჩინა

საკუთარი მოსაზრებები ფაქტობრივ მასალად; იყო თუ არა მის მიერ წარმოდგენილი თემატიკა აქტუალური; როგორ გამოიყენა წყაროები; როგორ შესძლო სათქმელის აუდიტორიამდე მოტანა; ან სხვათა დაწერილი მასალების განხილვა; დღის მთავარ თემებზე ნიუსის მომზადება; კვირის ყველაზე საინტერესო ამბის დაფიქსირება და მის შესახებ განსხვავებული პოზიციების წარმოდგენა; რატომ იქცა ესა თუ ის ამბავი ახალი ამბების პირველ თემად; ან პირიქით, რატომ იქცა რომელიმე უმნიშვნელო ფაქტი კვირის მთავარ მედიათემად და სხვა პრაქტიკული სავარჯიშოები.

პროგრამული აკრედიტაციისას, სწორედ პრაქტიკული უნარების განვითარების კუთხით მიიქცია ჟურნალისტიკის საბაკალავრო პროგრამებმა საქართველოს განათლების ხარისხის ეროვნული აკრედიტაციის ცენტრის შემფასებელთა ყურადღება. მათი აზრით, საქართველოში არსებული ყველა ჟურნალისტიკის საბაკალავრო პროგრამის ხარვეზად ჩაითვლება ტექნიკური ბაზისა და ჟურნალისტური ლაბორატორიის გაუმართაობა, მეტიც, პროფესიული ტექნიკის არქონის შემთხვევაში, საერთოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება ჟურნალისტური პროგრამის არსებობა, მით უმეტეს დღეს, როცა ახალი ტექნოლოგიები სრულიად ახალ სიტყვას ამბობს დარგის განვითარებაში.

„პრაქტიკული უნარ-ჩვევების გამომუშავებას მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს. ეს ყველგან რთულია, იმიტომ რომ ეს არის ის შემთხვევა, როდესაც უნივერსიტეტი არ კარნახობს შრომის ბაზარს ბევრ რამეს. ახალი ტექნოლოგიები ისე სწრაფად ინტეგრირდება შრომის ბაზარზე, რომ ბუნებრივია, ასე სწრაფად ფეხს ვერ უწყობს უნივერსიტეტი, ამას დიდი ფული სჭირდება. ეს არის ერთი ხარვეზი, რაც ყველა უნივერსიტეტში არის. საბაზისო უნარები, რაც უნდა პრაქტიკულ მოუშაობაში გამოუმუშავდეს კურსდამთავრებულს, ამაზე მეტი ორიენტირება ასჭირდება უნივერსიტეტებს“ (ჟურნალისტიკის პროგრამების სააკრედიტაციო კომისიის წარმომადგენელი).

ჩვენი რესპოდენტი სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლიდან წუხს, რომ დიდი შრომის ხარჯზე აღწევს სტუდენტებში პრაქტიკული უნარების გამომუშავებასა და იმ შემთხვევებსაც მრავლად იხსენებს, როცა მისი სტუდენტები პროფესიული ხელმოცარულობის გამო სპეციალობას იცვლიან:

„როცა სტუდენტებს ვეუბნები, გააკეთე ამა და ამ ჟანრში მასალა, ისინი ღრმა კრიზისში ცვივდებიან, რა მასალა აიღონ, არ იციან და ბუნებრივია, ვეხმარები. ვეუბნები, უნდა იკითხო, უნდა უყურო. ვეუბნები საინფორმაციო სააგენტოების მისამართებს, რომ ნახე მეორე დღეს, რა ხდება. იკითხე ჟურნალები, შეხედე გაზეთებს, ტელევიზიას და ამ ყველაფრიდან შეიძლება წამოვიდეს საკითხი, რომელიც აქამდე ჩრდილში იყო მოქცეული ან ნაკლებად დამუშავებული. თანდაყოლილია ლო ნიუსებისადმი არავის არა აქვს. საამისოდ, დასაწყისში, ძალიან ცხადად ვუმარტავ იმ კრიტერიუმებს, რასაც უნდა მიუყენოს, როცა ამბავს გაიგებს. ვინც ვერ უძლებს ამ მოთხოვნებს, სპეციალობას იცვლის“.

მომავალ ჟურნალისტს სჭირდება საბაზისო ჟურნალისტური განათლება, უნდა იცოდეს ჟურნალისტური პროდუქციის მომზადების ტექნოლოგია. შეეძლოს თემის „აღმოჩენა“, „ფოკუსის შერჩევა“, გაანალიზება, საჭირო ინფორმაციის ადეკვატურად და მიმზიდველად წარმოჩენა. იგი უნდა ფლობდეს ინფორმაციის წყაროებთან ურთიერთობის ტექნიკასა და მეთოდებს, თანამედროვე ჟურნალისტურ სტანდარტებსა და ნორმებს. ამ მიდგომას იზიარებს ჩვენი რესპოდენტი ბეჭდური მედიიდან. მისი აზრით, უნივერსიტეტები უნდა ინტერესდებოდნენ მედიასთან თანამშრომლობით, რაც შეიძლება გამოხატული იყოს

ერთობლივი სასწავლო კურსების ჩამოყალიბებით, საერთო პროექტების ან თემატური პროგრამების დაგეგმვით.

პრაქტიკული მუშაობა გულისხმობს მუდმივ ვარჯიშს. ის, გაცილებით ეფექტურად ხორციელდება სწავლის პროცესში. რადგან ამ დროს პრაქტიკულად ხდება დაშვებული შეცდომების გაანალიზება, გამოსწორება.

კარგ შედეგს იძლევა სტუდენტების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებთან, პასუხისმგებელ პირებთან შეხვედრები. ასეთი ურთიერთობები სტუდენტებს საშუალებას აძლევს, კონკრეტულ სფეროში უფლებამოსილი პირისაგან მოისმინონ და უკეთ გაეცნენ საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტუალურ საკითხებს, სოციალურ სფეროებს და მასში მიმდინარე სიახლეებს. ასეთი შეხვედრების ორგანიზება შესაძლებელია **ჟურნალისტური ოსტატობის** ან **პრაქტიკული ჟურნალისტიკის** კურსის ფარგლებში. „კვირის სტუმარი“ კონკრეტულ საკითხებთან მიმართებაში, სტუდენტებს ამა თუ იმ მოვლენის შესახებ ამომწურავ ინფორმაციას აწვდის და მათთვის საინტერესო კითხვებზეც პასუხობს. სხვადასხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან, კონკრეტული დარგის სპეციალისტებთან, სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან შეხვედრები ხელს უწყობს, სოციუმის პრობლემების უკეთ გაცნობას და ამ პრობლემებზე ობიექტური ხედვის გამომუშავებას.

პრაქტიკული უნარების განსამტკიცებლად, ასევე, მნიშვნელოვანია სტუდენტებისათვის საწარმოო პრაქტიკის შეთავაზება, მისი მიზნობრივი დაგეგმვა და განხორციელება.

ვფიქრობთ, რომ საწარმოო პრაქტიკა, სასურველია, სწავლების პარალელურად წარიმართოს და არა მისგან მოწყვეტილ. ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ სტუდენტს უნივერსიტეტში შეძენილი ცოდნა „გამოსაცდელად მიაქვს“ მედიაბაზარზე და მეორეც, ცოდნის რეალიზება ხდება სწავლების პარალელურად. პრაქტიკას უნდა ჰქონდეს პერმანენტული ხასიათი და იმ უნარების განმტკიცებას ხმარდებოდეს, რაც სტუდენტმა კურიკულუმის ფარგლებში აითვისა.

შესაძლებელია, საწარმოო პრაქტიკა აკადემიური პერსონალისა და პრაქტიკოსი ჟურნალისტის ერთობლივი სილაბუსით წარიმართოს. პრაქტიკა სწავლების ერთ-ერთი ფორმაა და ამ ფორმატში უნდა მოხდეს აკადემიურ გარემოში შეძენილი კომპეტენციების განმტკიცება. ამგვარ პარტნიორულ კავშირებს შეუძლია შეავსოს აკადემიურ პროგრამებსა და მედიაბაზარს შორის გაჩენილი ბზარი.

მედიაწარმოებასთან სიახლოვეზე ჩვენს რესპონდენტებს, ცალსახად პოზიტიური შეხედულება აქვთ, თუმცა, საჭიროდ მიიჩნევენ მისი ძლიერი და სუსტი მხარეების გათვალისწინებას. მედიასაშუალებებში სტუდენტის დასაქმებას სწავლების პირველივე წლებში უარყოფითად აფასებს ერთ-ერთი გამოკითხული რესპონდენტი. მისი აზრით, სტუდენტს უნდა აეხსნას, რომ მხოლოდ პრაქტიკაზე ორიენტირებამ, შესაძლოა, მისი განათლება უკან დასწიოს. პრაქტიკა აუცილებელია, მაგრამ აკადემიური განათლების პარალელურად და არა მისგან მოწყვეტილ:

„როგორცკისწავლის პროცესში საქმდებიან, პრაქტიკულად, წიგნის კითხვა წყდება. თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ სპეციალობაში არ შეიძლება გაიზარდო. ჩვენ ყოველდღე ვართ ძალიან სასაცილო ლაფსუსების მოწმეები. გამოგნებელია ხანდახან, ვერ წარმოიდგენ, როგორ შეიძლება ადამიანს ეს შეეშალოს. ეს მარტო კორექტურის ამბავი არ არის“ (მედიაექსპერტი).

კურსდამთავრებულთა ტექნიკურ კომპეტენციებზე. ერთ-ერთ რესპონდენტს კერძო მედია სკოლიდან, მიაჩნია, რომ მედიაკონვერგენციის პირობებში, ჟურნალისტს, სხვადასხვა

მედიისათვის უწევს მასალის მომზადება, რისთვისაც მას სჭირდება ტექნიკური საშუალებებისა და სხვადასხვა მედიასაშუალების სპეციფიკის ცოდნა:

„ობიექტურობის გადამოწმების თეორია კარგია, მაგრამ თუ არ იცი დიქტოფონის ხმარება, სურათის გადაღება, დამონტაჟება. თუ არა გაქვს ეს პრაქტიკული უნარები, შეიძლება ბევრი რამ ვერ გამოხატო. თუ ჟურნალისტმა იცის სამართლებრივი და ეთიკური ნორმების დაცვა, იცის ტექნიკური საშუალებების მოხმარება, იცის, როგორ მოიპოვოს ინფორმაცია, გადამოწმოს და გაავრცელოს, ჟურნალისტი იქნება კვალიფიციური“ (რესპონდენტი კერძო უმაღლესი სასწავლებლიდან).

როცა ტექნიკურ უნარებზე ვსაუბრობთ, ვითვალისწინებთ ვებჟურნალისტიკის მეთოდებსაც, რომელიც ტრადიციული ჟურნალისტიკის ყველა სფეროშია გადანაწილებული. ამაზე დაყრდნობით, ვთვლით, რომ ჟურნალისტიკის სპეციალობის სტუდენტები სწავლების პერიოდშივე უნდა მიეჩვივნენ სოციალური ქსელებით, ბლოგებით სარგებლობას, ტვიტერის გამოყენებას [3; 1], უნდა კითხულობდნენ, თვალყურს ადევნებდნენ ახალ მედიასაშუალებებს, ჟურნალისტურ პორტალებს, ეცნობოდნენ სხვა ჟურნალისტების პრაქტიკულ საქმიანობას და თავადაც აქტიურად იყვნენ ჩართული ბლოგების წარმოებაში [4; 1].

სასწავლო ლაბორატორიის გარეშე ძნელია და ალბათწარმოუდგენელიც იმ სტანდარტთან მიახლოება, რასაც ჟურნალისტური განათლების საერთაშორისო სტანდარტი ითვალისწინებს. ჩვენი რესპოდენტი, სამაუწყებლო მედიის წარმომადგენელი, მიიჩნევს, რომ მოქმედი სასწავლო ლაბორატორიის არსებობა აუცილებელი პირობაა მომავალი სპეციალისტის ჩამოსაყალიბებლად. მისი აზრით, ახალბედა ჟურნალისტებს გარკვეული კომპლექსები უყალიბდებათ არასათანადო მომზადების გამო:

„დამწყებ ჟურნალისტებს ტექნიკასთან მუშაობის შიში აქვთ. მიკროფონთან მუშაობას, პირდაპირ ეთერში მუშაობას თავისი კომპლექსები აქვს, რომელიც უნდა დაძლიო. უნივერსიტეტში უნდა იყოს სასწავლო ლაბორატორია, სადაც ამის სწავლა მოხდება და ამასთან შეხება ექნებათ. სტუდენტებს უნდა ჰქონდეთ პირობები, დააკვირდნენ ამ პროცესებს და ამის შემდეგ აღარ გაუჩნდებათ კომპლექსი“ (რესპოდენტი სამაუწყებლო მედიიდან).

პრაქტიკული უნარების დახვეწისა და განმტკიცების მიზნით, მიგვაჩნია ჟურნალისტიკის კურიკულუმში ჩართული იყოს გაზეთის, ტელე და რადიო სიუჟეტების მომზადება, ინტერნეტმედიისათვის ჟურნალისტური მასალის მულტიმედიურ ფორმატში წარმოდგენა. ამის პრაქტიკული განხორციელება სტუდენტებისათვის ყოველთვის საინტერესო და სასიამოვნო პროცესია. ასეთი პრაქტიკული მეცადინეობები ხელს უწყობს სტუდენტის პროფესიული უნარების განმტკიცებას. როცა სტუდენტი დამოუკიდებლად ან ჯგუფთან ერთად ცდილობს იტვირთოს და შეასრულოს მასზე დაკისრებული პროფესიული პასუხისმგებლობა. სტუდენტი მთლიანადაა ჩართული მასალების მოპოვება-დამუშავების, მომზადების, დიზაინის, კორექტურისა და რედაქტირების პროცესში. ეს არის ის პრაქტიკული სამუშაო, როდესაც სტუდენტი თავად ახდენს შეძენილი ცოდნის პრაქტიკულ რეალიზებას სწავლის პარალელურად. სწორედ პრაქტიკულ მეცადინეობებზე ხდება ყველაზე საინტერესო და ხშირად შრომატევადი საქმის კეთება.

საინტერესოდ გვეჩვენება საერთო, სტუდენტური, ჟურნალისტური საიტის შექმნა (შესაძლოა, საიტის შიგნით, სტუდენტური გაზეთის, რადიოს, ტელევიზიის ფორმირება) იმ სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის ბაზაზე, რა ჟურნალისტური საგანმანათლებლო პროგრამებიც არსებობს საქართველოში. სწორედ ასეთ ვებ-გვერდზე, შესაძლოა, მოხდეს სასარგებლო

პროფესიული რჩევების ურთიერთგაცვლა-გაზიარება. ასეთი საიტის არსებობა, ხელს შეუწყობს ჟურნალისტიკის სფეროში არსებული მასალების თავმოყრასა და ხელმისაწვდომობას. ასევე, მნიშვნელოვანია. იმ ლიტერატურის გაფენაც, რომელიც საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების ხელშეწყობით იბეჭდება. ვფიქრობთ, სტუდენტების აქტიური ჩართვა საიტის ფუნქციონირებაში და საერთო გვერდის მომზადებაზე ზრუნვა თუ ბლოგების წარმოება, დაახლოვებს კიდევ ამ სპეციალობის სტუდენტებს და სხვა საინტერესო აქტივობების განხორციელებაში შეუწყობს ხელს. ასევე, სტუდენტებს დაეხმარება მულტიმედიური ჩვენების განმტკიცებაში, რაც კონვერგენციის აუცილებელი მოთხოვნაა და პრაქტიკული უნარების ჩამოყალიბებასაც შეუწყობს ხელს.

მედიადამსაქმებლებისა და ჟურნალისტიკის სპეციალობის კურსდამთავრებულთა გამოკითხვამ გვიჩვენა, რომ საჭიროა გაიზარდოს პრაქტიკულ უნარებზე ორიენტაცია. ჩვენი აზრით, სავსებით შესაძლებელია, ყოველსემესტრულ, სავალდებულო მოთხოვნად ვაქციოთ ინტერნეტგაზეთის გამოცემა. ჯერ ერთი, ეს არ გამოიწვევს უნივერსიტეტის მხრიდან დამატებით ფინანსურ ხარჯებს, მეორეც, ეს იქნება უნივერსიტეტის ერთგვარი პიარი და რაც მთავარია, სტუდენტების პრაქტიკულ დაოსტატებას შეუწყობს ხელს. სტუდენტები სწავლების პერიოდშივე ჩაერთვებიან სარედაქციო მუშაობაში, გაერკვევიან მის სტრუქტურასა და ფუნქციებში, ამ ფუნქციების გადანაწილებასა და პასუხისმგებლობაში. შესაძლოა, ასეთ შიდასაუნივერსიტეტო პრაქტიკას ცალკე პედაგოგი გაუძღვეს, ანდა, გადანაწილდეს სხვადასხვასაწავლო კურსის ფარგლებში. ვფიქრობთ, ასეთი მიდგომა ხელს შეუწყობს მომავალ ჟურნალისტებს დარგობრივი კომპეტენციების ჩამოყალიბებაში.

მომავალი ჟურნალისტისათვის აუცილებელია ინფორმირებულობა, წყაროებთან ინტენსიური კონტაქტი, ბევრი კითხვა, სხვადასხვა მედიასაშუალებების მიერ მომზადებული ჟურნალისტური პროდუქციის თვალყურისდევნა, რათა თავადაც განეწყოს, გამოკვეთოს საინტერესო თემები, ჩრდილში მოქცეული საკითხები და სხვა.

როგორც ვნახეთ პრაქტიკული კომპეტენციები უკავშირდება სამუშაო ადგილზე შესასრულებელ საქმიანობას, როცა მომავალ ჟურნალისტს შეუძლია პრაქტიკულად განახორციელოს აკადემიურ გარემოში დაგროვილ ცოდნა. საუნივერსიტეტო სწავლებისას, ეს კომპეტენცია სხვადასხვა მეთოდითა და მიდგომით შეიძინება. მის გამომუშავებას ხელს უწყობს პრაქტიკა, როგორც უნივერსიტეტში, ასევე მედიასაწარმოში. სისტემატური პრაქტიკული დავალებების შესრულება, სასწავლო ვიზიტები მედიასაშუალებებში, პრეზენტაციები და სხვა.

სწავლება მაქსიმალურად უნდა დაუახლოვდეს პრაქტიკას, რაც შეიძლება განხორციელდეს სტუდენტთა სტაჟირებით, როგორც მედიასაშუალებებში, ასევე, სხვა ინსტიტუტებში. არანაკლებ აქტუალურია, პრაქტიკოსების ჩართვასაწავლო პროცესში. ვფიქრობთ, სწორედ ეს კავშირები განაპირობებს კურსდამთავრებულის ინტეგრირებას მედიაბაზარზე.

ჩატარებული კვლევა ცხადყოფს, რომ ჟურნალისტიკის პედაგოგები უნდა ფლობდნენ პრაქტიკულ გამოცდილებას და სტუდენტები პროფესიულ დეტალებზე ინფორმაციას პრაქტიკოსი პროფესიონალებისაგან უნდა იღებდნენ. სტუდენტთა დაინტერესება გაცილებით მაღალია, როცა პრაქტიკულად განიხილება პროფესიასთან დაკავშირებული საკითხები. ამიტომ, სასურველია, სწავლების ფორმა წარმართოს მედიის წარმომადგენლების მუდმივი დაკვირვების, კონსულტაციებისა და შეფასებების თანხლებით.

ლიტერატურა:

- Mitchell Stephens, Les Cahiers du journalisme (2010). Journalism et formation, Article 2. New York University. *Un manifeste pour l'enseignement du journalisme*. N° 21. <http://www.cahiersdujournalisme.net/cdj/21.htm> (მომიებულია 15. 11. 2011).
- Джалилов, А. (2009). *Журналист без практики - не журналист, и даже десять красных дипломов не помогут* http://www.medianet.kz/index.php?uin=1103191087&chapter=1233311679&vis_stat=1&visuin=1103190379 (მომიებულია 29.06.2009).
- Hume, E. (2007). *University Journalism Education: A Global Challenge*. A Report to the Center for International Media Assistance. Washington, D. C. http://www.ned.org/cima/CIMA-University_Journalism_Education-Report.pdf (მომიებულია 29.08.2011).
- ზურაბიშვილი. (2009). „მომავლის კომპეტენციები“ სემინარის „ბოლონიისა და უმაღლესი განათლების რეფორმის ექსპერტებისათვის“ ძირითადი გზავნილები. www.tempus.ge/files/warsaw-tina-geo.doc (მომიებულია 18. 02.2012)
- Les écoles de journalisme s'adaptent au marché du travail. <http://www.strategies.fr/emploi-formation/management/r42872W/les-ecoles-de-journalisme-s-adaptent-au-marche-du-travail.html> (მომიებულია 07. 12. 2011).
- Mettout, É. rédacteur en chef de L'express.fr et de Lire.fr <http://www.letudiant.fr/jobsstages/les-secteurs-qui-recrutent/quel-avenir-pour-les-metiers-du-journalisme-11277.html> (მომიებულია 07. 12. 2011).

Lali Dzamukashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Joining Learning Process and Practice - Main Requirements in Journalism

Abstract

Using theoretical knowledge into practice is the main aspect while formulation future journalists, as lack of practical experience causes unprofessional environment in media. Media employers mainly concentrate on practical skills of amateur journalists' for their integration into business. They express their dissatisfaction as amateur journalists':

- lack of multi-media and technical skills;
- have problems with searching and using the sources;
- have no experience of formulating the material into journalism format; etc

If we implement adaptation of practical skills for students, they will be capable to solve professional challenges while learning process. Gaining practical-professional skills should be achieved by several activities. To sum up, it is confluence of professional and general skills when undergraduate manages to make the presentation of his/her knowledge while preparing journalist materials. In this case media employer is mainly focused on:

- approaching learning process with practice;
- deepening interrelation between academic staff and media market;
- designing new disciplines and implementation practical journalists into process;
- gaining priority professional-practical skills, etc

საკვანძო სიტყვები : ჟურნალისტური განათლება; პრაქტიკული უნარები; პრაქტიკოსების ჩართვა სასწავლო პროცესში; კომპეტენციების გამომუშავება.

Key words: journalism education, practical skills, implementation practical journalists into process, gaining the competency.

ერთი ნოველის პოეტიკა

ნოველაში მტკივნეული განცდით აღბეჭდილია საბჭოთა ათეისტური რეჟიმის დამყარების შედეგი, ადამიანთა ცხოვრებაში უსულობისა და მონური შემგუებლობის გაბატონება. „საერთო ფონის სიმშვიდეს მოულოდნელად არღვევს „პატარა ადამიანი“, რომელიც კვლავ დასანახს ხდის სულის არსებობას“ (3, 145).

„ზარები გრიგალში“, როგორც კონსტანტინე გამსახურდიას ნებისმიერი ნაწარმოები, პოეტური ოსტატობის სრულყოფაა. „მისი ავტორი ისე მეტყველებს მხატვრული სახეებით, თითქოს აყვავებულ წალკოტში იდგეს და დაუსრულებლად კრეფდეს ყვავილებს“ (1, 35).

კონსტანტინე გამსახურდიას მხატვრულ ხერხთა უღევი მარაგი აქვს. მწერალი იშვიათად ხმარობს მარტივ ეპითეტს, შედარებას თუ მეტაფორას. აზრს ერთი წინადადებით იშვიათად გადმოსცემს (2,198). ორი, სამი და ზოგჯერ მეტი, სხვადასხვა ელფერის მქონე წინადადება თუ მხატვრული გამოთქმა, ერთმანეთთან რიტმით, რითმით, ეფფონიით დიდი მხატვრული გამომსახველობის ძალით მოქმედებს მკითხველზე. პირველი და ძირითადი განმსაზღვრელი კონსტანტინე გამსახურდიას ენისა არის რიტმი.

მწერლის პროზის რიტმს სამეტყველო ერთეულთა თანაზომიერი გამეორების გარდა, ქმნის წინადადების ძველი ქართული ენისათვის დამახასიათებელი წყობის გამოყენება. ინვერსიული წყობა უფრო მუსიკალურია, რადგან სიტყვების ბუნებრივი განლაგება შეცვლილია და მახვილი მოდის გადაადგილებულ სიტყვაზე. ეს კი ზრდის ემოციურობას და შთაბეჭდილებას აძლიერებს. ნოველაში „ზარები გრიგალში“ ვკითხულობთ:

“იმედი მას არასოდეს დაუკარგავს, რადგან არასოდეს ჰქონია იგი“ (3,146).

„ და ქარი მოვარდა წვიმების სადავის ველური ტლაშუნით, შემოჰკრა რუხი ფრთა სამრეკლოს გუმბათს. . . მეზარემ იცვალა ადგილი, რადგან სახეში აწვიმდა“ (3, 147).

ნაწარმოების მუსიკალურობას რიტმთან ერთად დიდად უწყობს ხელს რითმაც, რომელიც ძირითადად ლექსისთვისაა დამახასიათებელი. სიტყვის რითმით და რიტმით დაკავშირება კონსტანტინე გამსახურდიას პროზას ვერლიბრის სახეს აძლევს. მაგალითად:

„ლუწი და კენტი. კენტი და ლუწი“.

დიდი და პატარა , მსხვილი და წვრილი ერთბაშად შეჯგუფდნენ, შედედდნენ, შეერთდნენ, ხმა ხმაზე მიაწყვეს, ხელი ხელს ჩაჰკიდეს, გაქანდნენ, გაიჭრნენ, ეძებნენ ქარს. დაბმულმა რაშებმა სადავე გასწყვიტეს და ხმლები იშიშვლეს შავჭოხიანებმა,

გაქანდნენ უშიშრად, მიეჭრნენ თხმელნარს, რომელიც ისედაც ქარს სალამს აძლევდა“ (3, 147).

„კუშტი და მრისხანე თვალებით ეძებდნენ მტერს. ქარს ფერი გაუკრთა. ნაცემი გრძელი ფრთა ძლივს გადაათრია და შავი ალაში დაკეცა ველზე. დაჭრილი ნადირი გარბოდა სერზე. . . მშიშარა დიაცი ჩასაფრდა ხევში“ (3, 148).

ნოველაში „ზარები გრიგალში“ მრავლადაა გამოყენებული აღმავალი თუ დაღმავალი გრადაცია. ის შთაბეჭდილებას აძლიერებს ან ანელებს. გრადაცია აქ გამეორებასაც მოიცავს და ხშირად სხვა პოეტურ სახეებთან ერთად ქმნის ერთიან კომპლექსურ სურათს. კონსტანტინე გამსახურდია გრადაციის დიდოსტატია. „აღმავალ გრადაციის გამოყენებით მწერალი ახერხებს ინტერესის გაძლიერებას, მკითხველი თითქმის განიცდის მოქმედების ზეაღსვლას“ (2, 123):

„აწკრილდნენ, აჟღერდნენ, ამღერდნენ. . . აიჭრნენ ცაში“ (3, 147).

„ მიჰქროდნენ აწყვეტილი ზარები გრილით, კისკისით, ხარხარით ზეცისკენ, გალობდნენ დიდი და მაღალი ხმით.“

„ ატოკდნენ, აბორგდნენ, აზვავდნენ, გაბრაზდნენ, აზუბუნდნენ დიდი და მრისხანე ზარები— ტყის მღევები.“ (3, 146).

ორივე სინონიმური გრადაცია ამავე დროს ასონანსის (ხმოვანთა გამეორების) შესანიშნავი ნიმუშიცაა. მკითხველს ხიბლავს სიტყვათა ბგერული ჟღერადობა და ქართული ენის მუსიკალობას დიდი ემოციით განაცდევინებს.

„ზარები ამღერდნენ, აჟღერდნენ, აწრილდნენ, ჰაერში გაიფანტნენ. დაბალნი ქედმოხრილნი, მორჩილნი ეახლნენ უჯიათ მტერს. დაეცნენ მუხლებზე, იტირეს, ივაგლახეს, ფეხები დაუკოცნეს და შენდობა სთხოვეს ცოფიან ქარს (3, 147).

შესანიშნავ გრადაციასთან ერთად აქ საქმე გვაქვს ელიფსსა და ჰიპერბოლასთანაც. მხატვრულ თქმათა ეს კომპლექსი დიდი ემოციურობითა და მხატვრული გამომსახველობითი ძალით ნოველის თავისებურ სტილს ქმნის. ნაწარმოებში მრავლადაა სინონიმური გრადაციები: წელში გამართული, თავაწეული, აღტკინებული, მსუბუქი ნაბიჯებით მიდიოდა თემშარაზე გადახიდილი ჩრდილებს ქვეშ (3, 148); „სიცილით, კისკისით აიჭრნენ ცაში და და ქაოსის კალთაში ჩაეძინათ ნებიერ, უცოდველ ბავშვებს (3, 148).

კონსტანტინე გამსახურდია ხშირად იყენებს დაღმავალ გრადაციასაც. ამით მწერალი ყურადღებას უკიდურესად ძაბავს და მკითხველიც შეუწელებელი ინტერესით მიჰყვება ქვედა სვლას:

„ოცდახუთი წელიწადი რეკავდა, რეკავდა ცისკარზე, რეკავდა მწუხრზე. სხვას აღვიძებდა, მისი ცხოვრება კი მოსაწყენი და კომმარული სიზმარი იყო, სიზმარი, რომელიც გამოფხიზლებულს არც მოაგონდება“ (3, 145).

„მთელი დღე ეგდო წაქცეული სამრეკლო წმ. ზაქარია ეკლესიის ეზოში, როგორც მკვდარი ღმერთის უშველებელი, უპატრონო ლეში“.

„აწვიმდა სამრეკლოს, აწვიმდა საყდარს“ (3, 150).

ნოველის „ზარები გრიგალში“ რიტმულობას და მუსიკალობას ქმნის ნაწარმოებში უხვად გამოყენებული განმეორება, ალიტერაცია, ასონანსი და სხვ.

ალიტერაცია: ბზინავდნენ, ბრწყინავდნენ წყლის ბრილიანტები მწვანეზე, მოლზე, ცაცხვების ფოთლებზე (1, 148).

„რა პატარა ბუდე ყოფილა! დაბალი ჭადრები და ალვის ხეები. რა მოკლე სიცოცხლის ნახევარი გზა (1, 148).

„წკმუტუნით, წივილით, ღრიალით გაიქცა თავის კუდიან დედასთან (3, 147).

„დაიქშინა, დაიღმუვლა. დაიფრუტუნა და ქარი ფარფატით, ბარბაცით დაეცა მიწაზე (1, 146).

“წკმუტუნით, წივილით, ღრიალით გაიქცა თავის კუდიან დედასთან (3, 147).

ასონანსი (ხმოვანთა გამეორება):

„აწრიალდნენ, აწრიპინდნენ კოპიტის რკინის საფეხურები“ (3, 147).

„პატარა ზარები გამხნევდნენ. აწკრიალდნენ ხელმეორედ, აქდერდნენ, ამღერდნენ, კოტრიალით გადაირბინეს ცაცხვების, კოპიტების, ალვების მღელვარე ქოჩორზე“ (3, 148).

მოვარდა ქარი ქლოშინით, აქოჩრილი, ხახადაღებული, ძუ მგელი ეძგერა სამრეკლოს, შეანჯღრია, შეატორტმანა“ (3, 148) და სხვა მრავალი. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ აქ ყოველი სიტყვა ერთმანეთთან ბგერული თვალსაზრისით შეწყობილი და შეხმატკბილებულია.

საგანი ან მოვლენა ერთმანეთზე მიჯრით მიწყობილი და ერთმანეთს მიმსგავსებული რამდენიმე ეპითეტით, მეტაფორით ან სხვა აღმავალი თუ დაღმავალი მხატვრული ხერხითაა დახასიათებული.

ზემომოტანილი ყველა მხატვრული ხერხი ევფონიური (ალიტერაცია–ასონანსური) იქნება ეს თუ სიტყვათა კეთილხმოვანი განმეორება–დამსგავსება, ხელს უწყობს ნოველის რიტმულ, მწყობრ მიმდინარეობას, რაც მკითხველს დიდ მუსიკალურ–ესთეტიკურ სიამოვნებას განაცდევინებს.

ეპითეტი. შეიძლება ითქვას, რომ ნოველის „ზარები გრიგალში“ ყოველი მეორე სიტყვა ეპითეტია. მწერალი განსაკუთრებით ხატოვან, რთულ ეპითეტებს არჩევს სათქმელის მკაფიოდ გადმოსაცემად: „უჯიათ მტერს“, „ჩხრიალა ზარები“, ნებიერ უცოდველ ბავშვებს“, „ცოფიან ქარს“, „მღელვარე ქოჩორს“, „გაზაფხულის სქელ ჯიქანიდან გადმოსქდა მოზღვავებული წვიმა“, „ნაცემი სველი ფრთა ძლივს გადაათრია და შავი ალამი დაეცა ველზე“, „დაჭრილი ნადირი გარბოდა სერზე, მშიშარა დიაცი ჩასაფრდა

ხევში“; „ზარების ჯარები ფოლადის აბჯარში, მდევერები უშიშო, თავგამეტებულნი მისდევდნენ გრიგალის გაფრენილ მერნებს“; „ცბიერად აპაჭუნებდა წვრილსა და წიტიან თვალებს“, „მთის ზუჩის გადაღმა გადახტა ცეცხლისა გველი, გაბზარა, გაკაწრა ცისფერი ეტრათი“; „ამღერებდა, დაჟანგულ, დამუნჯებულ ზარებს“;

კონსტანტინე გამსახურდიას ხატოვან თქმებში ოსტატურად ჩაქსოვილია ათეისტურ გარემოცვაში მწერლის მებრძოლი, დაუდგრომელი სულისკვეთება და, რაც მავარია, იმედი სულიერების დახსნისა („რა მჩატე ყოფილა საბრალო მეზარე“!).

შედარება. ავტორი განსაკუთრებით მოხდენილად იმარჯვებს შედარებებს. ამ მხრივ ის ღირსეული მემკვიდრეა შოთა რუსთველისა და „ვისრამიანის“ ქართული ვერსიის ავტორის სარგის თმოგველისა.

„უცოდველი მთვარე თეთრ ღრუბლების საგებზე იცინის, ვით ჩვილი იესო მწყემსების ბოსელში“. მთელი თვე ეგდო წაქცეული სამრეკლო წმ. ზაქარიას ეკლესიის ეზოში, როგორც მკვდარ ღმერთის უსველებელი, უპატრონო ლეში“. „არც ერთი ყურმა ძალდი არ ისურვებდა ოქროპირსავით ცხოვრებას.“ „მოვარდა ქარი ქლოშინით,— აქოჩრილი ხახადაღებული ძუ მგელი“.

მეტაფორა. მეტაფორა არის ტროპის ისეთი სახე, რომელიც ერთ მოვლენას გვიხატავს მასზე მეორე მოვლენის გადატანის საშუალებით და ეს „ერთი მოვლენა“ ამოსაცნობია. ნოველაში „ზარები გრიგალში“ მეტაფორა მკვეთრ და ცხოველ წარმოდგენას აძლევს მკითხველს საგნისა თუ მოვლენის შესახებ, რაც ემყარება მსგავსებას, შედარებას, ანალოგიას.

კ. გამსახურდია მეტაფორების უბადლო ოსტატების: მერჩულის, სარგის თმოგველისა და შოთას ტრადიციის ბრწყინვალე განმგრძნობია.

„მუქ-ლურჯი ზეცა გაფხრიწა ცისკარის ნათელმა ღიმილმა. აუშვა ავრორამ ცისფერი ეტლები, ეთერის უფსკრულში ტრიუმფით აჭრილმა“; „სადავემიშვებული ზარები მღეროდნენ, გალობდნენ, მთვრალი ანგელოზები გალობდნენ, მიჰქროდნენ სულ მაღლა და გაიხსნა ნათელი, რძისფერი გზა მეზარესა და ცას შორის“. „სულის გამყიდველნი და სულწასულები შანთებზე სხედან, ხელმეორედ ცეცხლში მონათვლას ელიან“; „ნაზი მიმქრალი ღრუბლების მარმამი ილეკროს მარმამით დაჰფერა მზემ“; „და თალხმა ღრუბლებმა გზა მისცეს მთვარის კრისტალის კუბოს, რომელსაც თეთრი ბაღდახინით მოასვენებდა მტირალი ქარი“. „ხარობდა ოქროპირ, მისი აღტკინებული გული ცასა და მიწას აგალობებდა“; „ცას ღიმიდ გაეკრა ნათელი ზოლი“; „ცის კიდურს მოეხსნენ გაშლილი აფრები“; „მოვიდნენ მეზარის საფლავზე ათასი წლების მიცვალებულნი“; „გასდრიკა წელში მძლე გოლიათები“.

ხშირად მეტაფორა სხვა რომელიმე მხატვრულ ხერხში გადადის. ზემოთ მოტანილი მეტაფორები ჰიპერბოლა და გაპიროვნებაცაა.

პოეტური სინტაქსი. კონსტანტინე გამსახურდიას ნაწარმოებთა რიტმს, მის დახვეწილ და ჩამოყალიბებულ კონსტრუქციას ქმნის თხრობის ლაპიდარული სტილი.

ნოველაში ხშირად რიტმულად მეორდება სხარტი და მარტივი წინადადებები, ზოგჯერ მხოლოდ ზმნებით გადმოცემული, ზოგჯერ მხოლოდ სახელდებით: „აწვიმდა სამრეკლოს“. „აწვიმდა საყდარს“. „ეკლესია დაიკეტა“; „მღვდელი გაიპარსა“; „ატოკდნენ, აბორგდნენ, აზვავდნენ, გაბრაზდნენ . . .“ „ამღერდნენ, აჟღერდნენ, აწრიალდნენ. . .“ „ლუწი და კენტი. კენტი და ლუწი“; „ორი ანგელოზი მიფრინავდა ეთერში“; „რა მჩატე ყოფილა საბრალო მეზარე“.

ავტორის ჩარევა მოქმედებაში ამჟღავნებს მის დამოკიდებულებას მოვლენისადმი. „არ ვიცი სად წაიყვანეს მნათე ოქროპირის საბრალო სული“,—ამბობს მწერალი და დაამატებს, „ჩემთვის კითხათ“. „მე ვეტყვოდი: ასწიეთ ადამიანი მაღლა, სულ მაღლა. . .“ მწერალი აჯილდოებს მნათეს და ახალი დროის მძაფრი ქარიშხლით მიწაზე დანარცხებულს მაინცდამაინც შემოქმედის გვერდით მიუჩენს ადგილს., რადგან „სიბნელეში დაბრმავებულმა ერთხელ მაინც იგრძნო აღტაცება და ექსტაზში დაიღუპა“.

და ბოლოს, ამ პატარა ნოველის მოქნილობა, დინამიკურობა, განუმეორებელი პოეტური ლექსიკა დამაჯერებლად „აცოცხლებს“ სულიერებას.

ლიტერატურა:

1. ინჯია თ. ბ. (1998): „დიდოსტატის მარჯვენის სტილი“, დისერტაცია, თბილისი.
2. კიკაჩიშვილი თ. ა. (1985): კონსტანტინე გამსახურდიას მხატვრული პროზის პოეტიკა, თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
3. მე-20 საუკუნის ქართული მოთხრობის ანთოლოგია, (2007): თსუ გამომცემლობა. თბილისი
4. ლემონჯავა ნ.პ. (1981): კონსტანტინე გამსახურდიას ენისა და სტილის საკითხები, გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.

Juleta Dzadzua

Sukhumi State University, Tbilisi

Poetics of the Novel

Abstract

K. Gamsakhurdia has an inexhaustible supply of artistic techniques. The writer rarely applies for simple either epithets, comparisons or metaphors. Also he seldom conveys the idea by means of a single sentence. Two, three or even more scented sentences and artistic expression, along with rhythm, euphonic contribute for great artistic expressiveness and hugely influenced upon a reader. The primary and the vital characteristic of Konstantine Gamsakhurdia's language is rhythm.

A speech unit of the writer's prosaic rhythm is proportionate without repetition, and creates an appearance of application of old Georgian Language features. An inversion form is more musical due to changed words' natural order and acuteness falls on the relocated word. It augments emotion and intensifies impression.

საკვანძო სიტყვები: პოეტიკა, მხატვრული ექსპრესია, ემოციური შთაბეჭდილება, მეტაფორა

Key words: Poetics, rhythm, artistic expression, emotion impression, metaphors.

გენდერის ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტები ქართულში

მსოფლიოს ხალხთა კულტურათმორისი დიალოგის ერთ-ერთი მძლავრი საშუალებაა ენა; „ენაშია დაუნჯებული ეროვნული კულტურისა და კაცობრიობის მიერ შექმნილი ცივილიზაციათა ყველა მონაპოვარი“ (ჯორბენაძე, 1997, გვ.9). ილია ჭავჭავაძე გვმოდვრავდა: „ენა, როგორც გასაღები დაკეტილისა, ყველაზედ უფრო შემძლებელია და ყველაზედ სანდო მოწმეა ცივილიზაციის ისტორიისათვის, რადგანაც... ერთობა ენისა მოასწავებს ერთობას კულტურისას... ცხოვრება ერისა გადაშლილია, გამომზეურებულია მის ენაში, რომელიც უტყუარი სარკეა ყოველის მისის თავგადასავლისა და ყოფაცხოვრების ცვალებადობისა“ (ჭავჭავაძე, 1955, ტ. IV, გვ. 30). ცხადია, აქ ილია „ერთობაში“ გულისხმობს ენათა და კულტურათა შორის ურთიერთობასა და ურთიერთზეგავლენას.

საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ ენა კულტურის პროდუქტია; ამიტომაც მეცნიერებაში აქტუალურად განიხილება ისეთ ფენომენტთა ურთიერთმიმართებანი, როგორიცაა ენა და აზროვნება, ენა და კულტურა, ენა და საზოგადოება... „ენა უშუალოდაა შეპირობებული აზროვნებით. აზროვნება კი ქმნის კულტურას. ორთავეს უკუგავლენა აქვს: **კულტურას - აზროვნებაზე, აზროვნებას - ენაზე**. მაშასადამე, იქმნება თავისებური წრე („ჯადოსნური წრე“) - კულტურა - ენა - კულტურა, გამუალებული აზროვნებით. ამ წრშია მოქცეული ადამიანის აზროვნება“ (ჯორბენაძე, 1997, გვ. 14).

ამ „ჯადოსნური წრის“ ცენტრში დგას ენა, როგორც სოციალური ფენომენი. სწორედ ასეთი თვალსაზრისით შეისწავლის ენას ენათმეცნიერების ისეთი დარგი, როგორიცაა **სოციოლინგვისტიკა**, რომლის ერთ-ერთი თანამედროვე მიმართულებაა **გენდერლინგვისტიკა**. სპეციალურ ლიტერატურაში განმარტებულია, რომ **გენდერი** სოციალური სქესია და არა ბიოლოგიური, რაც **გენდერული სქესის** სოციო-კულტურულ განზომილებაზე მიგვითითებს (კიკვიძე, 2010, გვ. 13...15). საერთოდ, იმთავითვე იდგა მამაკაცთა და დედაკაცთა სოციალური თანასწორობის საკითხი, რასაც ივანე ჯავახიშვილი ათვალსაჩინოებს წმინდა ნინოს ცხოვრებისა და ქართული არქიპიერატიკონის დამოწმებით: „არცა მამა-კაცებად, არცა დედა-კაცებად, არამედ თქუენ ყოველნი ერთ ხართ“. ხოლო ქართულს არქიპიერატიკონში სწერია: „წმიდა და ერთსწორ ჰყავი მამაკაცი და დედაკაცი“. (ჯავახიშვილი, 1983, გვ. 311).

თუ თვალს გავადევნებთ ქალთა და კაცთა სოციალურ უფლებამოსილებას ქრონოლოგიურ ჭრილში, აღმოჩნდება არათანაბარი სურათი:

V საუკუნე - „ოდეს ყოფილ არს, დედათა და მამათა ერთად ექამათ პური“ (იაკობ ხუცესი).

XII საუკუნე - „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“ (შოთა რუსთაველი).

XXI საუკუნე - „დედობა ღვთისა და ერის წინაშე დიდი პასუხისმგებლობაა“ - გვმოდვრავს საქართველოს პატრიარქი ილია მეორე და იქვე მიუთითებს საღმრთო წერილს, სადაც ნათქვამია: ქმარი არს თავ ცოლისა.

აღიარებულია, რომ „ენა უმნიშვნელოვანეს ეთნოსოციალურ ფუნქციას ასრულებს... ენაში აღბეჭდილია ხალხის მთელი შემოქმედებითი გამოცდილება, მისი მორალურ - ეთიკური, სოციალ - ესთეტიკური და სხვა იდეალები“ (თოფჩიშვილი, 2010, გვ. 201). ეთნოსოციალური ვითარების ამსახველია ძველ საქართველოში არსებული **მამამჰუძეობისა და დედამჰუძეობის ტრადიცია**. სულხან-საბა ორბელიანი განმარტავს: **მამა-მჰუძე** - კაცი გამზრდელი; **დედა-მჰუძე** - მზრდელ ქალი; **ძუძუს-მტე** - ძიძა.

ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „მამა-მჰუძე“ „დედა-მჰუძეზე“ ადრინდელი უნდა იყოს (ჯავახიშვილი, 1982, გვ. 153), რასაც „შუშანიკის წამებაც“ ადასტურებს: შუშანიკმა სიკვდილის წინ „მოუწოდა ეპისკოპოსსა მისსა სახლისასა აფუცს და მადლსა მისცემდა მის მიმართ მოწლებისა მისისათჳს ვითარცა მამას და მამამჰუძესა“.

ეთნოლინგვისტური კვლევებით საინტერესო მასალა პოვნიერდება ქალთა და მამაკაცთა ურთიერთმიმართვის ტაბუირებაში, რაც მეტნაკლებად დღემდეა შემონახული მთის ხალხთა ყოფაში; კერძოდ, პიროვნების საკუთარი სახელის წარმოთქმის აკრძალვის შემთხვევებს ვხვდებით საქართველას ზოგიერთ რეგიონში: აფხაზეთში, სამეგრელოში, თუშეთში, ფშავ-ხევსურეთში... ეთნოგრაფ სერგი მაკალათიას დამოწმებით, სამეგრელოში ცოლ-ქმარი თავის სიცოცხლეში არ ეტყოდა ნამდვილ სახელს და მიმართავდა მხოლოდ შეცვლილი სახელით: ქმარი ცოლს - მუთარე, თოლი, ვოსი, სამხანაგი... ცოლი ქმარს - ბოში, ჩქიმურ კოჩი, საკო, შური, თოლიგე... პატარძალი დედამთილისა და მამამთილის სახელს ვერ იტყოდა, ვერც მაზლისას; აუცილებლობის შემთხვევაში მეზობელს ათქმევინებდა. (ჯორჯანელი, 1977, გვ. 51). თუში ცოლ-ქმარი ერთმანეთს მიმართავს შეცვლილი სახელით: ეგე კაცი, დიაცო, სახლობავ... (იქვე).

გენდერული შეზღუდვაა საკულტო ტრადიციებში. ივანე ჯავახიშვილს ამის მაგალითად მოჰყავს ქართველთა წარმართობის დროინდელი ე.წ. „მიწის სალოცავი“ - ნაყოფიერებისა და შვილიერების მფარველი ღვთაება „კვირია“, რომლის აღსანიშნავ სადღესასწაულო რიტუალში მონაწილეობა შეეძლოთ მხოლოდ ქალებს, ისიც ჯვარდაწერილ დედაკაცებს (ჯავახიშვილი, 1979, გვ. 131).

გენდერული გარჩევა აისახა ხალხის კოსმოგონიურ წარმოსახვებში; ფოლკლორულმა მეხსიერებამ შემოგვინახა ქართველთა მენტალიტეტში კოდირებული ხედვა, რაზედაც მსჯელობს ვიქტორ ნოზაძე ფუნდამენტურ ნაშრომში - „მზის მეტყველება ვეფხისტყაოსანში“, სადაც იმოწმებს ერთ-ერთ ფოლკლორულ ვერსიას:

„ნათელმა მთვარემა ბრძანა /ზევრით მე ვჯობივარ მზესა,/მზეს რომ კაცი მიუვიდა,/მზე ძალიან გაჯავრდესა:/„მე და ვარ და ის ძმა არის,/რად ვძულდებით ერთმანეთსა“.

მეგრულ ლექსში მზე დედაა, მთვარე კი - მამა:

„ბჟა დია ჩქიმი, - მზე დედაა ჩემი,

თუთა მუმა ჩქიმი, - მთვარე მამაა ჩემი,“ (ნოზაძე, 1957, გვ. 99-100).

ძველ ქართულში „მშობელი“ დედ-მამის მნიშვნელობისაა; სულხან-საბა ორბელიანისა და დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონებით კი მშობელი არის ოდენ **დედა**.

მზის კულტი დომინირებს ქართულ ანთროპონიმიაშიც, განსაკუთრებით ქალთა სახელებში: მზია, მზექალა, პირიმზისა, პირიმზე, ქალთამზე, მზისავარი, მზევინარი, ხვარამზე...

არანაკლებ საინტერესო სურათს იძლევა ენის ძირითადი ლექსიკური ფონდის მდებარეულ-მამრულ ლექსებათა სიტყვაწარმოებითი წყვილების შეუქცევადი განლაგება კომპოზიტებში: დედ-მამა, ცოლ-ქმარი, და-მმა, ქალ-ვაჟი, გოგო-ბიჭი..., სადაც პირველი კომპონენტი უმთავრესად მდებარეული სიტყვაა.

სამაგიეროდ, კიდევ უფრო ფართო მნიშვნელობისაა **კაცი**, რომელიც გენდერულთან ერთად ზოგადად **ადამიანის** სინონიმია, რასაც ნათლად განმარტავს სულხან-საბა: „ესე კაცი განიყოფების მამაცად და დიაცად, რომელ არს მამაკაცი და დედაკაცი.“ ამის თაობაზე მახვილგონივრულად მსჯელობს ილია ჭავჭავაძე: „ქართველი დედასაც კაცად ჰხადის და ამიტომ „დედა-კაცს“ ეძახის, როგორც მამას - „მამა-კაცს“. განსხვავება მარტო იმაშია, რომ თქვენ ერთის სქესისანი ხართ და ჩვენ მეორისანი. თქვენ დედობითა ხართ კაცი და ჩვენ მამობით. არსება კი ერთია, ორნიც კაცი ვართ, ორნიც ღვთის სახისა და მსგავსებისანი. ასე შეუნახავს დიდი ღირსება ჩვენს ენას. არა გვგონია, რომელსამე სხვა ენაში დედაცა და მამაც ერთნაირად კაცად წოდებული იყოს... (ჭავჭავაძე, 1953, ტ. 3, გვ. 427).

ამკარაა, **კაცის** ზოგადი მნიშვნელობა შეუდარებლად სჭარბობს **ქალისას**, თუმცა ზოგჯერ არც ეს უკანასკნელია მოკლებული ზოგადობას; საამისოდ კვლავ ილიას მოვუხმოთ: „ქართველებისათვის „დედა“ მარტო მშობელი არ არის. ქართველი ღვიძლ ენასაც „დედა-ენას“ ეძახის, უფროსს ქალაქს - „დედა-ქალაქს“, მკვიდრს და დიდ ბოდს სახლისას - „დედა-ბოდს“, უდიდესსა და უმაგრესს ბურჯს - „დედა-ბურჯს“, სამთავრო აზრს - „დედა-აზრს“, გუთნის გამგებელ მამაკაცსაც კი - „გუთნის- დედას“. რამოდენად განდიდებულია მნიშვნელობა დედისა, რამოდენადც გამრავალგვარებული, გაპატიოსნებული, გაძლიერებული, გაღონიერებული და თავმოწონებული!.. სიდიდე, სიმაგრე და სიმკვიდრეც კი აღნიშნულია დედობით!“ (ჭავჭავაძე, 1953, ტ. 3, გვ. 429).

ენის გენდერული თავისებურებანი აისახება ქალთა და მამაკაცთა მეტყველებაში. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს ქალთა მეტყველება, რომელიც რამდენადმე კონსერვატულია და მრავალ ძვირფას ლექსიკურ საგანძურს ინახავს და უშურველად გადასცემს შთამომავლობას. სწორედ დედისეული ლექსიკის საფუძველზე შექმნა გიორგი შატბერაშვილმა **დედის ლექსიკონი** - „თვალადური ქართლურის ჭაშნიკი“.

გიორგი ლეონიძემ ქართული სიტყვის მადლსა და ძალას გვაზიარა დეიდა მაიკოს სიტყვიერი საგანძურით, რომელსაც მწერალმა **მდებარეული სიტყვები** უწოდა:

-ჩემო სიცოცხლის ცისკარო! -თავს შემოგველე! -ჩემო გაშლილო იაო! -შენი გულის ჭირიმე! -წამლად დაგენაყე, წამლად დაგედე! -ჩემო სიყრმის მზევ, შენ კი დაგენაცვლე! - ჩემო სულო და სიცოცხლე! -ჩემო სულისდგამე! -ჩემი ცხოვრების ნიაო! -სანდომელავ, ჩემო ბალის კუნწულავ! -ჩემო ათასნაირო! -დედის ოქროს შანდალო!..

...და წუხს ქართული სიტყვის ამაგდარი მწერალი, რომ ქართველმა დედებმა დაივიწყეს ეს საალერსო სიტყვები: „რა იქნენ, სად წავიდნენ ეს ალერსიანი სიტყვები, ძველად ათასმა მაიკომ რომ იცოდა საქართველოში? რატომ აღარ ვალერსობთ დღეს ამ სიტყვებით, რატომ ჩვენც აღარავინ გვეუბნება, რად გავიდარცვენით, ხომ გვცეცა უამსიტყვებოდ! რატომ აღარ ესმით ეს ტკბილქართული ჩვენს ბავშვებს - შვილებსა და შვილიშვილებს? ... რატომ დაჰკარგეს ჩვენმა ქალებმა ქართული საალერსო სიტყვები? ნუთუ დაყრუვდნენ, მოკვდნენ, გადაშენდნენ ეს სიტყვები? ნუთუ ისე გახევდა ჩვენი გული, რომ ეს თბილი მდებრული სიტყვები აღარ არიან ჩვენთვის საჭირო, რად დაივიწყეს ისინი დღევანდელმა ქართველმა დედებმა?“ („ნატვრის ხე“).

იაკობ გოგებაშვილიც მონატრებით იხსენებს მდებდრულ საალერსო დალოცვას: „შენი ჭირიმე“, „შენ გენაცვალე“, „შენ გეთაყვანე“, „თავ შემოგველე“, „წამლად დაგედე“... (გოგებაშვილი, 1954, გვ. 209).

მართლაცდა, „რატომ დაჰკარგეს ჩვენმა ქალებმა ქართული საალერსო სიტყვები?.. ხომ გვცეცა უამსიტყვებოდ?“ სწორედ ამის თაობაზე გამოვთქვით ჩვენი გულისტკივილი წერილში - „მდებრულ-მამარული ლექსიკა ქართულში“ (ჭიკაძე, 2012, გვ. 55).

ამრიგად, გენდერული გარჩევა გამოვლინდა ლექსიკის ისეთ სფეროში, როგორიცაა სემანტიკა, ეტიმოლოგია, სიტყვაწარმოება, ტაბუირება, ანთროპონიმია... ამასთანავე, ფრიად ფასეულია იმის ნათელყოფა, თუ როგორ ინახავს ენობრივი მეხსიერება ეთნიკურ ტრადიციებში დაღეპილ გენდერულ ლექსიკას;

ვიმედოვნებთ, გენდერულ ურთიერთმიმართებათა კვლევები ლინგვისტური თვალთახედვით უთუოდ სასიკეთოდ წაადგება ხალხთა კულტურათშორისი დიალოგების კიდევ უფრო გაფართოებას.

ლიტერატურა

1. გოგებაშვილი ი. (1954): ბურჯი ეროვნებისა, თხზულებანი, ტ. 2, ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი.
2. თოფჩიშვილი რ. (2010): თეორიული ეთნოლოგია, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
3. კიკვიძე ზ. (2010): ენა, გენდერი და ნაციონალიზმი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
4. ნოზაძე ვ. (1957): ვეფხისტყაოსნის მზის მეტყველება, სანტიაგო დე ჩილე.
5. ჭავჭავაძე ი. (1953): პატარა საუბარი, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. III, პ. ინგოროყვას რედაქტორობით, სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი.
6. ჭავჭავაძე ი. (1955): თხზულებათა სრული კრებული, ტ. IV, პ. ინგოროყვას რედაქტორობით, სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი.
7. ჭიკაძე რ. (2013): მდებრული და მამრული ლექსიკა ქართულში, ჟურნალი „ოლე“, მწერალთა ასოციაცია „ლიტერატურული კახეთის“ გამოცემა.
8. ჯავახიშვილი ი. (1979): ქართველი ერის ისტორია, თხზულებანი 12 ტომად, ტ. 1, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

- 9.ჯავახიშვილი ი. (1982): ქართული სამართლის ისტორია, თხზულებანი 12 ტომად, ტ.VI, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- 10.ჯავახიშვილი ი. (1983): საქართველოს საისტორიო გეოგრაფია, თხზულებანი 12 ტომად, ტ.II, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- 11.ჯორბენაძე ბ. (1997): ენა და კულტურა, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბილისი.
12. ჯორჯანელი კ. (1977): ევფემიზმი და ტაბუ, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

Roin Tchikadze

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Linguo-cultural Aspects of Gender in the Georgian Language

Abstract

Language is one of the powerful means of intercultural dialogues through people which, in its turn, is the project of culture. Language carries the important ethno-social function. Ethno-linguistic researches reveal extremely interesting materials of tabooing male-female interrelations which is still observed in the life of the mountainous people. The couple would never address each other with proper names. Gender restrictions are revealed in cultic traditions when only women are allowed to participate in the celebrations dedicated to the event, while only men were authorized in certain cultism.

Gender identification as expressed in peoples' cosmogonic imaginations, which is kept in folklore; According to the Georgian mentality the sun is female, while the moon is considered to be male: **the sun is mother and the moon is father; or the sub is sister and the moon is brother.**

Composed words arranged by male/female originality give us an interesting picture: დედ-მამა (mother and father), ცოლ-ქმარი (wife-and husband), და-მმა (sister and brother), ქალ-ვაჟი (daughter and son), გოგო-ბიჭი (girl and boy),..... where the first component of the composed word is of female origin.

A linguistic peculiarity of gender is vivid expressed in male-female speech according to which the female speech is more conservative and keeps numerous valuable lexical items. Consequently gender identification is revealed in the following scientific spheres such as semantics, etymology, tabooing, anthroponymy, ethnonymy, word-building...

We hope linguistic researches of gender interrelations will broaden the vision of intercultural dialogues.

საკვანძო სიტყვები: გენდერი; გენდერლინგვისტიკა; სოციოლინგვისტიკა; ეთნონიმია; ანთროპონიმია; ეტიმოლოგია; ტანუირება; კოსმოგინია;

Key words: gender; gender-linguistics; sociolinguistics; ethnonymy; anthroponym; etymology; tabooing; cosmogony;

თუშეთის დაცული ტერიტორიების ტურისტული პოტენციალის თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები

ტურიზმის სფერო მსოფლიოში და საქართველოშიც უფრო და უფრო დიდ მასშტაბებს იღებს და ხასიათდება მზარდი და დინამიური განვითარებით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია დაცული ტერიტორიების ტურისტული პოტენციალის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეროვნული მემკვიდრეობის, თვითმყოფადი ბუნებრივ-კულტურული გარემოს, უნიკალური და დამახასიათებელი ეკოსისტემების დაცვის, შენარჩუნების, გამოყენებისა და განვითარების შესაძლებლობების შესწავლა და კვლევა.

დიდი პოტენციალი, საკუთარი წვლილი შეიტანოს საქართველოში ტურიზმის განვითარებაში, გააჩნია თუშეთის დაცულ ტერიტორიებს.

თუშეთის დაცული ტერიტორიების, საერთო ფართობი შეადგენს 113 642 ჰა. და შედგება სამი სხვადასხვა დაცვითი კატეგორიის მქონე ნაწილისაგან: ეროვნული პარკი (69 501 ჰა.); სახელმწიფო ნაკრძალი (12 624 ჰა.); დაცული ლანდშაფტი (31 517 ჰა.) მისი უნიკალურობა გამოიხატება იმით, რომ აქ ერთდროულად თავმოყრილია, როგორც ისტორიულ-კულტურული, ისე ბუნებრივი ფასეულობები. თუ ადრე თუშეთს ჰქონდა მხოლოდ ისტორიული და საყოფაცხოვრებო მნიშვნელობა, დღეს ის უკვე წარმოადგენს ტურიზმის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ადგილს, როგორც საქართველოში, ასევე მსოფლიო მასშტაბით. შედეგები უკვე სახეზეა და თუშეთის ტურისტულ პოტენციალზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ 2011 წელს იგი “Yahoo travel”-ის და “CNN”-ის მიერ გამოქვეყნებულ მსოფლიოს საუკეთესო უცნობი ადგილების ტოპ-ათეულში მე-3 ადგილზე მოხვდა.

თუშეთის დაცული ტერიტორიები ცნობილია თავისი საინტერესო ბუნებრივი და კულტურული ფასეულობებით, მაღალმთიანი ქედებითა და წყალუხვი მდინარეებით, ფლორისა და ფაუნის მრავალფეროვნებით. თუშეთის ნაკრძალსა და პარკში გავრცელებულია უნიკალური ენდემური ჯიშები, როგორიცაა: თუშური ტილჭირი, კოწახური და სხვა. აქვე ბინადრობს აღმოსავლეთ კავკასიური ჯიხვი, არჩვი და ნიამორი. თუშეთში გავრცელებულია ძუძუმწოვრების, ფრინველების, რეპტილიების, ამფიბიების და თევზების მრავალი სახეობა.

გარდა ბუნებრივი სიმდიდრეებისა, თუშეთს გააჩნია კულტურული ფასეულობები, რომელთა ილუსტრირებასაც ახდენს დღემდე შემორჩენილი ძველი ნაგებობები, სახლები, ციხე-კოშკები და აკლდამები. თუშეთში ყოველწლიურად ტარდება სახალხო დღესასწაულები, სადაც ხდება სახალხო რეწვის ნიმუშების გამოფენა. თუშეთს აქვს უნიკალური სამხარეულო, რომელიც სოფლის მეურნეობის უძველეს ტრადიციებზეა დაფუძნებული.

დღეს, ისევე როგორც საქართველოს სხვა მთიანეთი, თუშეთი წარმოდგენს დასასვენებელ ადგილს, სადაც ადამიანებს შესაძლებლობა აქვთ ეზიარონ უძველეს კულტურას და დატკბნენ ველური, თითქმის ხელშეუხებელი ბუნების სანახაობებით.

2012 წელი გამოირჩეოდა საქართველოში ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდით. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, საქართველოში შემოვიდა 4 389 256

საერთაშორისო ვიზიტორი, რაც წინა წელთან შედარებით 56%-ით მეტია. რაც შეეხება საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე შემოსულ ვიზიტორთა რაოდენობას, 2011 წელთან შედარებით შემცირდა 1.5%-ით.

თუშეთის დაცულ ტერიტორიებს 2012 წელს 26.3%-ით ნაკლები ვიზიტორი სტუმრობდა 2011 წელთან შედარებით, რაც ძირითადად აისახა ქართველ ვიზიტორების შემცირებაზე. აქ აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ის, რომ უცხოელ ვიზიტორთა რიცხვი პირიქით გაიზარდა.

თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე, ვიზიტორთა რაოდენობის შემცირება განპირობებული იყო სხვადასხვა ფაქტორებით: არჩევნები; გზების გაუმართაობა და ტრანსპორტირების მაღალი ხარჯები; რეგულარული საჰაერო მიმოსვლის არ არსებობა; სრულფასოვანი საკომუნიკაციო სისტემის არ არსებობა; ტურისტული სააგენტოების მხრიდან ნაკლები დაინტერესება.

თუშეთის დაცული ტერიტორიების ინფრასტრუქტურული განვითარების მიუხედავად, კვლავ პრობლემას წარმოადგენს როგორც ძირითადი დამაკავშირებელი გზის, ასევე შიდა გზების გაუმართაობა მათი გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე. ეს გზები ხასიათდება არამდგრადობით, რაც თავის მხრივ იწვევს სამგზავრო დროის და შესაბამისად სატრანსპორტო ხარჯების გაზრდას. აღნიშნული კი ვიზიტორებში იწვევს გარკვეულ დისკომფორტს, რის გამოც ისინი ხშირად უპირატესობას ანიჭებენ გეოგრაფიულად და ფინანსურად უფრო კომფორტულ, უსაფრთხო და ხელმისაწვდომ საქართველოს სხვა ადგილებს.

თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე პრობლემად რჩება რეგულარული საჰაერო მიმოსვლის არ არსებობა, რაც შედარებით კომფორტული, უსაფრთხო და მიმზიდველი იქნებოდა ვიზიტორებისათვის.

როგორც საერთოდ, ტურიზმის სფეროში, თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზეც მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს საკომუნიკაციო სისტემის გაუმართაობა. უმეტეს ტერიტორიებზე შეუძლებელია კომუნიკაცია, რაც იწვევს ვიზიტორთა უკმაყოფილებას და დღის წესრიგში აყენებს თუშეთში საკომუნიკაციო სისტემის სრულყოფის საკითხს.

ზემოაღნიშნულმა პრობლემებმა კი განაპირობა, როგორც ვიზიტორების, ასევე ტურისტული კომპანიების ნაკლები ინტერესი, განეხორციელებინათ ტურები თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე. ტურისტული კომპანიები ამჯობინებდნენ ვიზიტორებისთვის შეეთავაზებინათ მათთვის უფრო მეტად კომფორტული ტურისტული პროდუქტი.

გამოკითხვების მიხედვით, თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორების უმეტესობა, 18-დან 35 წლამდე ასაკის წარმომადგენლები არიან. ხოლო ზედა ასაკობრივი ჯგუფის მქონე ვიზიტორების რიცხვი გაცილებით ნაკლებია, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საჭიროა მოხდეს თუშეთის პოლულარიზაცია, როგორც სათავგადასავლო ტურიზმის, ისე რეკრეაციული ტურიზმის კუთხითაც, რასაც ფართომასშტაბიანი სარეკლამო კამპანიის წარმოება ესაჭიროვება.

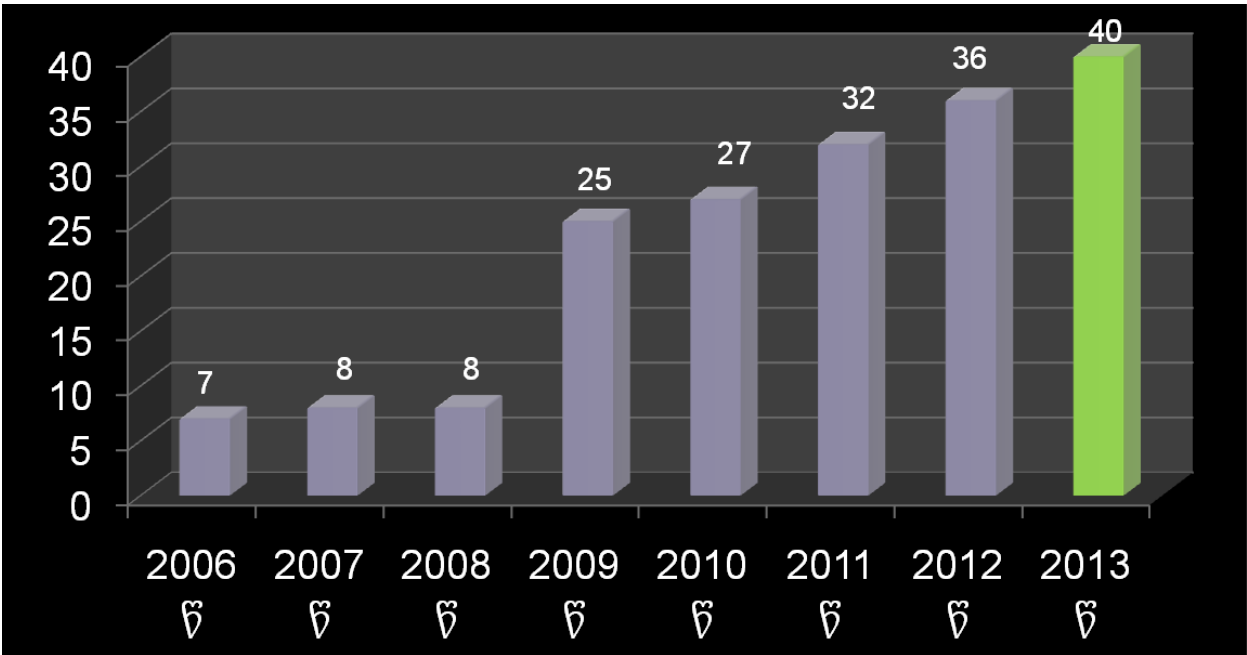
თუშეთის დაცულ ტერიტორიების და მისი ტურისტული პოტენციალის შემდგომი განვითარებისათვის საკმაოდ მასშტაბური ღონისძიებები განხორციელდა, როგორც სახელმწიფოს, ასევე კერძო ინვესტიციებისა და მსოფლიო საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მხარდაჭერით.

თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორებს უკვე შეუძლიათ შედარებით სრულყოფილი და მრავალფეროვანი ტურისტული მომსახურებების მიღება: საოჯახო სასტუმროების მომსახურება; ექსკურსია კესელის ეთნოგრაფიულ მუზეუმში; ცხენებით მომსახურება;

სატრანსპორტო მომსახურება; გიდების მომსახურება; საკემპინგე და საპიკნიკე ადგილების დაქირავება; ველოსიპედების დაქირავება; ჭოგრის დაქირავება; ზურგჩანთების, საძილე ტომრების და კარვების დაქირავება და სხვა.

ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების კუთხით უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება საოჯახო სასტუმროების ზრდას ბოლო წლების განმავლობაში. დღეისათვის მათი რაოდენობა არის 36. გარდა ამისა, მშენებლობის პროცესშია რამდენიმე საოჯახო სასტუმრო, და სავარაუდოდ 2013 წელს მოქმედი სასტუმროების რაოდენობა მიაღწევს 40-ს.

საოჯახო სასტუმროების ზრდის დინამიკა 2006-2013 წწ.

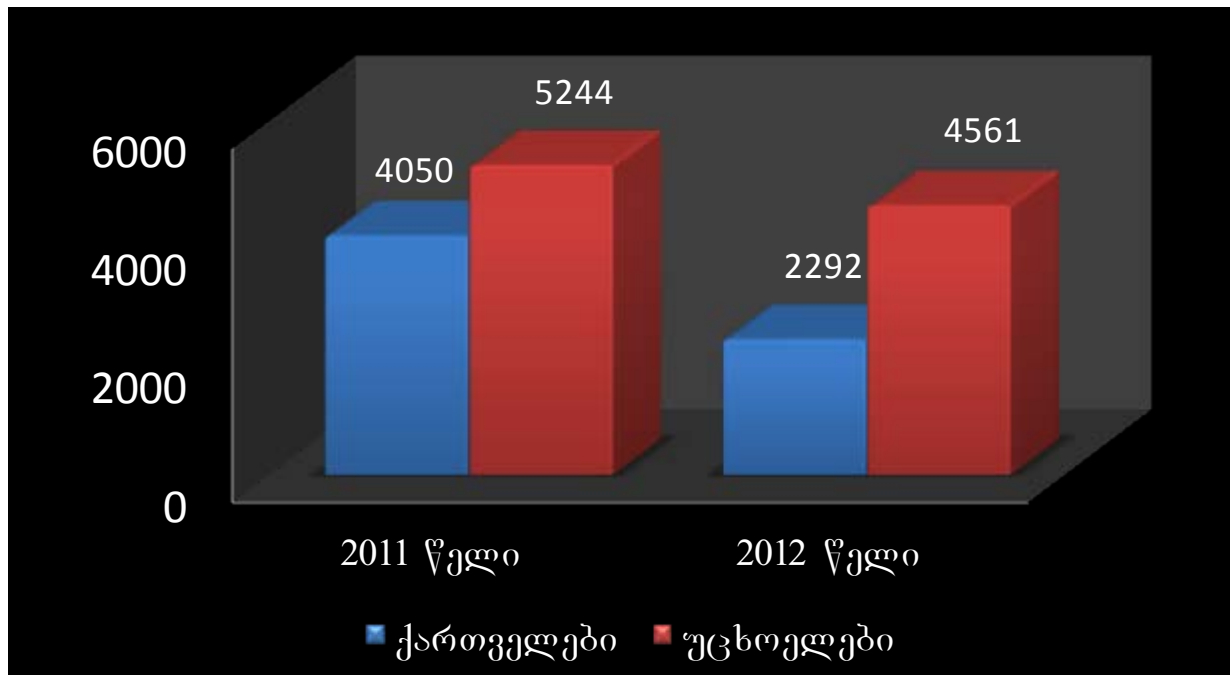
რამდენიმე მნიშვნელოვანი პროექტი განხორციელდა:

- ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის დაფინანსებით დასრულდა სოფელ ომალოში მიმდინარე წყალმომარაგების სისტემის რეაბილიტაციის პროექტი;
- მსოფლიო ბანკის დაფინანსებით 2012 წელს დაიწყო და გრძელდება სოფელ დართლოს და კესელოს ციხე-კოშკების აღდგენა-რეაბილიტაცია, რომელსაც ზედამხედველობას უწევს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო;
- კავკასიის ბუნების ფონდის (CNF) დაფინანსებით განხორციელდა თუშეთის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციული და ტურისტული ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია;
- ჩეხეთის განვითარების სააგენტოს დაფინანსებით, განახლებადი ენერგიით აღჭურვის პროექტის ფარგლებში, თუშეთის დაცულ ტერიტორიაზე არსებულ 36 საოჯახო სასტუმროს და მოსახლეობას გადაეცა და დაუმონტაჟდა ფოტოელექტრონული და წყლის გამაცხელებელი სისტემები.

აღსანიშნავია ვიზიტორთა რაოდენობა, რომლებმაც თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე იმოგზაურეს. სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით 2012 წელს თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე იმოგზაურა 6853 ვიზიტორმა, აქედან 4561 – უცხო ქვეყნის წარმომადგენელი,

2292 – ქართველი. ვიზიტორების რაოდენობა ქვეყნების მიხედვით ასე გამოიყურება: რუსეთი–176, საფრანგეთი–297, გერმანია–301, ინდოეთი–104, პოლონეთი–698, ჩეხეთი–635, ჰოლანდია–132, ისრაელი–987, ამერიკა–195, ლატვია –99, იტალია–240, ავსტრია–11, სასომხეთი–2, ინგლისი–173, ნორვეგია–20, ფინეთი–2, კანადა–2, შვეიცარია–95, ბალტიკისპირეთი–37, ბელგია–6, ჩინეთი–8, მალაიზია–4, მოლდავეთი–10, არაბეთი–4, ავსტრალია–22, ესტონეთი–7, აზერბაიჯანი–58, უნგრეთი–11, სლოვაკეთი–53, უკრაინა–44, ირლანდია–32, ლიტვა–54, დანია–17, შვეცია–20.

ქართველი და უცხოელი ვიზიტორების რაოდენობა თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე 2011-2012 წწ.

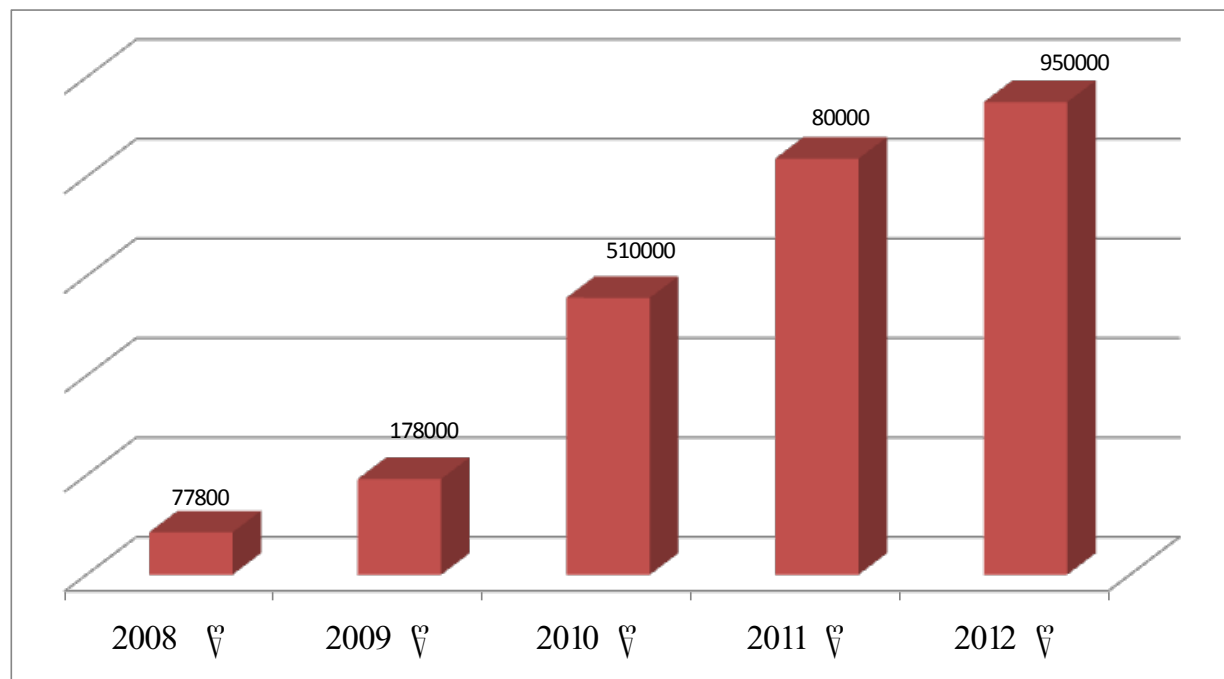
წინა წელთან შედარებით ტურისტების რაოდენობა 26.3% -ით შემცირდა, პროცენტული წილი კი ადგილობრივ და უცხოელ ვიზიტორებს შორის ასე გამოიყურება: 2011 წელს ადგილობრივი ვიზიტორი 43.5%, ხოლო უცხოელი ვიზიტორი 56.5%. 2012 წელს უცხოელი ვიზიტორების წილი გაიზარდა 10%-ით და გვაქვს შემდეგი სურათი: ადგილობრივი ვიზიტორი 33.5%, ხოლო უცხოელი ვიზიტორი 66.5%.

აღსანიშნავია ის მარკეტინგული და სარეკლამო ღონისძიებები, რომლებიც განხორციელდა, როგორც ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის, ასევე ადგილობრივი სააგენტოს მიერ. დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ორგანიზებით ჩატარდა თუშეთის ტრადიციული თამაშებისა და სამზარეულოს ფესტივალი, ვიზიტორებისთვის ინფორმაციის მიწოდების მიზნით მომზადდა პრეზენტაციები, რომელიც წარედგინა ტურ-ოპერატორებს და სხვა ორგანიზაციებს. ასევე სააგენტოს მეშვეობით ინფორმაციები ხელმისაწვდომი გახდა საერთაშორისო ტურისტულ ბაზრობებზე, რამაც განაპირობა უცხოელი ვიზიტორების ზრდა აღნიშნულ ტურისტულ რეგიონში. მომავალში აუცილებელია უფრო მეტი ყურადღება დაეთმოს აღნიშნულ საკითხებს და მოხდეს ფართომასშტაბიანი სარეკლამო-საინფორმაციო ღონისძიებების დაგეგმვა და განხორციელება.

კიდევ ერთი და უმნიშვნელოვანესი დადებითი ფაქტორია ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების და დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდა. ადგილობრივი მოსახლეობის

შემოსავლებმა 2012 წელს შეადგინა თითქმის 1000000 ლარი. რაც წინა წლის შემოსავალთან 17% -ით მეტია. ხოლო 2012 წელს თუშეთის დაცული ტერიტორიების ტურისტულ სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობამ შეადგინა 170 ადამიანი, რაც წინა წელთან შედარებით 5%-ით მეტია. ტურიზმის სექტორში ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების და დასაქმებული ადამიანების რაოდენობის ზრდა ცხადყოფს მოსახლეობის ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებას და საგრძნობად უწყობს ხელს ადგილობრივი მოსახლეობის მიგრაციის შეჩერებას თუშეთიდან.

ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის დინამიკა 2008-2012 წწ.

2012 წელს ტურისტული ინფრასტრუქტურის თავლსაზრისით თუშეთში, როგორც განხორციელებილი, ასევე მიმდინარე ღონისძიებები საშუალებას გვაძლევს, ვივარაუდოთ, რომ მომავალ წელს თუშეთში არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა უფრო მეტი ვიზიტორის მისაღებად იქნება მზად.

ლიტერატურა:

თუშეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია - ტურიზმი თუშეთში - 2012წ.

www.gnta.ge

Present state and prospects of development of the tourism potential of the Agency of Protected Areas

Abstract

Tourism sector in the world and in Georgia as well as more and more large scales and is characterized by a growing and dynamic development. Most notable is the potential of protected areas as an important national heritage, unique natural - cultural environment, unique and distinctive ecosystems protection, conservation, use and development opportunities for study and research. Great potential to contribute to the development of tourism in Georgia, have protected territories, which has been one of the tourism - an important place both in Georgia and throughout the world. Agency's tourism potential and the results are confirmed by the fact that in 2011 the "Yahoo travel" - and "CNN" - was published by world's best unknown places to the top - the top ten hit on the 3rd place. Therefore, in 2012, the tourism infrastructure is available as *gankhortsiebili*, as well as current events allows us to assume that next year Therefore, in order to be ready for the tourism infrastructure is more and more visitors.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი; ტურიზმი თუშეთში; თუშეთის დაცული ტერიტორიები; თუშეთის ტურისტული პოტენციალი; ტურისტული ინფრასტრუქტურა;

Key words: Tourism; Therefore, in tourism; Agency of Protected Areas; Agency of the tourism potential; The tourist infrastructure;

ელისო ჭიჭიაშვილი
თელავი, საქართველო

ანატოლ ფრანსის ფილოსოფიური კონცეფცია

„ფილოსოფია არის საკმაზი, ურომლისოდაც ყველა
კერძი უგემური ჩანს, მაგრამ რომელიც თვითონ
საკვებად არ გამოდგება“.

რენანი

*ევროპის მონარქები - საფრანგეთის, პრუსიის, ავსტრიის მეფენი და რუსეთის იმპერატორი
ეკატერინე II რჩევებს ვოლტერს ეკითხებოდნენ. ბედნიერია პატარა ერი, ჰყავდეს
ვოლტერის დარი მინისტრი და მომავალი პრეზიდენტი მარგველაშვილი, რომელსაც
კუძღვნი ამ ნაშრომს.*

ნათქვამია, ბუნებაში არაფერი არ იკარგებაო, არც ადამიანის სიცოცხლე იკარგება ტყუილუბრალოდ, თუკი კაცს შეგნებული აქვს თავისი არსებობი სმადალი აზრი და დანიშნულება, თუ მისი მოღვაწეობა ერთ აგურად მაინც რჩება ცხოვრების გრანდიოზულ შენობაში, რომელსაც ადამიანთა თავდადებული შრომა ქმნის. ასეთი ადამიანები შეჰხარიან სიცოცხლესა და ქვეყანას, სიყვარულის სიწმიდეს, ოცნების სილამაზეს, გულის საამურ ფეთქვას და სურვილის იდუმალ სიტკბოს. მათ აქვთ ბუნებრივი ადამიანურ იმისწრაფება, საკუთარი სიცოცხლის წარმავლობა დაძლიონ შემოქმედებითი შრომის უკვდავებით, შექმნან არსებობისა და აზროვნების უჭკნობი ფორმები, მარადიულობის ძალა მისცენ თავიანთ სიცოცხლეს, განხორციელებულს შემოქმედებითი შრომის შედეგში. შემოქმედებითი გენიის მაგიურმა ძალამ შექმნა „ილიადა“ და „ოდისეა“, „ღვთაებრივი კომედია“, „ვეფხისტყაოსანი“, შექსპირის დრამები და ანატოლ ფრანსის რომანები.

ეგვიპტე, საბერძნეთი, რომი, შუა საუკუნეები, რენესანსი, თანამედროვეობა, თეატრი და ხელოვნება, გრამატიკა და ფილოსოფია.....ყოველი საკითხის განსჯას იგი ისტორიული კუთხით ახდენს, სადაც გატაცებით ეძებს ადამიანის თავგადასავლის ფერსა და გემოს დროის რომელიმე მომენტში.

ევრიპიდეს მსგავსად, ფრანსი ერთდროულად ათეისტი და მისტიკოსი იყო, ამავე დროს ეპიკურელი. მეორესმხრივ, მისი სიმშვიდე და სინაზე მჭიდროდ ენათესავება რასინისას და ქრისტიანული საწყისი აქვს. მისი პესიმიზმი პასკალისებურია. მას თეოლოგის სიმახვილე აქვს, მოქადაგის მჭერმეტყველება, სულიერი მოძღვრის ცნობისმოყვარეობა. „მან ყველაფერი თქვა: მა ნისე დაბერტყა იდეები, როგორც ბერტყავენ კაკალს“(2,3).

თავისი ბუნებრივად წინააღმდეგობრივ იდიალექტიკით ფრანსი არ წარმოგვიდგენს იდეათა გარეგნულად მკვეთრად გამოხატულ თანმიმდევრობას. ის არ გვაძლევს იდეურად გამართულ ფილოსოფიურ სისტემას. პირველ რიგში, იგი მას აკლებს ფორმას. ეს კი ის კატეგორიაა, რომელიც შეადგენს მთელი ფილოსოფიური სისტემის საფუძველს. შესაძლოა იგი მას აკლებს სიღრმეს ან ცნებათა ორიგინალობას, რომელიც გამოჰკვეთს აზროვნების დიდოსტატებს, მაგრამ აერთებს მოაზროვნეს ხელოვანთან, რაც შეადგენს დიდ მწერალთა თავისებურებას, რომელთა გარკვეული ნიშან-თვისებაა ნ აკლებს ორიგინალური იდეების ორიგინალურად გადმოცემის უნარი. მან ახსნა და გაგვაცნო, როგორც კაცობრიობის ისტორიის სხვადასხვა ხანის, ასევე ჩვენი ეპოქის წამყვანი იდეები- ისინი, რომლებიც იპყრობდნენ ჩვენი წინაპრების ყურადღებას და აგრეთვე ისინიც, რომლებიც გვიტაცებენ ამჟამად. ფრანსი აცოცხლებს მათ თავისი რომანების პერსონაჟების სახით, წარმოგვიდგენს ცოცხალ კონკრეტულ ფორმაში და ცხოვრებისეულ ორომტრიალში. მიუხედავად ამისა, ხშირად დრამატული ელემენტები აკლია მის ნაწარმოებებს, რაც იწვევს მკითხველის დაფიქრებას, იშვიათად კი ემოციას. ემოცია, რომელსაც მისი ნაწარმოებები იწვევენ, უფრო ინტელექტუალურია, ვიდრე გრძნობითი.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ფრანსის ცხოვრებაზე დაწერილია უამრავი წიგნი. მისი ფილოსოფიური იდეების ამომწურავად ახსნა-განმარტებას კი დღემდე ცოტამწერალმა მოჰკიდა ხელი. ისინიც კი, ვინც ამას შეეცადნენ, გააკეთეს მთავარი შტრიხების

გამოუკვეთელად და მათ შორის კავშირის დამყარების გარეშე, რაც არამეთოდურობასა და უფრო მეტიც, არაობიექტურობას ნიშნავს. თითოეული მათგანი ფრანსის მდიდარი მემკვიდრეობიდან უხვად იღებს იმ აზრებს, რომლებიც მას მოსწონს, ან რომლებიც მისთვის გამოდგება საკუთარი მრწამსის დასასაბუთებლად. ისინი ირჩევენ რამდენიმე ყვავილს ეპიკურეს ბაღში, რათა დაამშვენონ საკუთარი ბაღი.

გარდა სხვადასხვანაირი და ზოგჯერ არაკეთილსინდისიერი ახსნისა ფრანსის იდეების, ჩვენ მის წინააღმდეგ მიმართული სისტემატური პოლემიკის მოწმენიც ვართ. საქმე იმაშია, რომ ანატოლ ფრანსი არ იყო მარტოოდენ ლიტერატორი, არამედ იყო სოციალური კრიტიკოსი, ის არყოფილა „კათედრის“ ფილოსოფოსი და თეორიაში ჩაკეტილი მოაზროვნე, არამედ იყო აქტიური პოლიტიკური მოღვაწე. მან იერიში მიიტანა იმ კერპებზე, რომლებზეც ხელის აღმართვას ვერ ბედავენ. ის შეებრძოლ აცრურწმენებს, რომელთაც პატივს სცემდნენ სულის სიღრმეში, მან არევ-დარევა შეიტანა ნივთიერი ინტერესების მქონე პირთა ადამიანობაში. ამგვარად, თავისი ერთგული თაყვანისმცემლების მხრიდან მან გაიჩინა ფანატიკური მტრები, რომლებიც მას ებრძვიან ყველა საშუალებით, განსაკუთრებით პოლიტიკური ბრძოლის ჩვეულებრივი მეთოდებით: ტყუილი ჭორებითა და ცილისწამებით. მაგრამ ფრანსის უკვდავი და მუდამ მიმზიდველი ხმა ცოცხლობს, რადგან იგი შემოსილია ლიტერატურული მშვენიერებით.

ნამდვილად არსებობს მცირეოდენი გაბედულება „თაისის“ ავტორის აზრების ახსნის სურვილში, რადგან მის შეურიგებელ დიალექტიკაში მისი აზრები ერთმანეთს ეჯახებიან დაუსრულებლად, ხშირად კი ერთიმეორეს გამორიცხავენ თავიანთ ერთიანობაში. თანამედროვე შეგნება ინსტინქტურად იხრება ჭეშმარიტების შემცველი პრინციპების სინთეზისაკენ, მაგრამ ჩვენი ცხოვრება წინააღმდეგობებით სავსე კომპრომისია. წინააღმდეგობა თანამედროვე ცივილიზაციის საფუძველშიც არის. ეს აზრი გამოთქვა, სხვათა შორის, პოლვალერიმ: „მე ვფიქრობ, რომ ცივილიზაციის ასაკი უნდა განისაზღვროს წინააღმდეგობათა რიცხვით, ზნე-ჩვეულებათა და შეუთავსებელ რწმენათა სიმრავლით, ფილოსოფიებისა და ესთეტიკების სიმრავლით, რომლებიც ხშირად ერთად არსებობენ ერთსა და იმავე თავში. განა ჩვენი გონება სავსე არ არის ტენდენციებითა და აზრებით, რომლებიც ერთიმეორეს უგულუბელყოფენ? განა არ ვხვდებით ერთსა და იმავე ინდივიდში სხვადასხვა პოლიტიკურ შეხედულებათა ფარული უთანხმოების მთელ საუნჯეს? თანამედროვე ადამიანი, ის რაც მას თანამედროვედ ხდის, არის ის, რომ იგი ცხოვრობს უბრალოდ თავის მკრთალ აზრებში დაფუძნებული უამრავი წინააღმდეგობებით“ (10).

ბუნებრივია, რომ თანამედროვე ადამიანი ვერ იქნება თავისუფალი წინააღმდეგობებისაგან. ეს არ გამორჩენია მხედველობიდან ფრანსს, რომელმაც შეიცნო, რომ „ჩვენი წინააღმდეგობანი არის ის, რაც ნაკლებად ჭეშმარიტია ჩვენში“ (4,12).

თუ სხვათა შორის განვიხილავთ პრობლემის არსს, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ ფიქრი ეს არის თავისთავის წინააღმდეგობა, რადგან ისინი, ვინც საკუთარ თავთან თანხმობაში არიან, არ ფიქრობენ. თუმცა, გონებისთამაშით ხდება ის, რომ იბადებიან იდეები, მრავლდებიან და ვითარდებიან ისინი. ადამიანებს აქვთ წინასწარ შექმნილი აზრები

მხოლოდ იმ საკითხებზე, რომლებზეც ისინი არ ფიქრობენ. ასეთებია, მაგალითად, რელიგიური შეხედულებანი. ის, ვინც შევა აზროვნების სფეროში, იგრძნობს, რომ იდეები ყალიბდებიან ჯერ თვით ადამიანში, შემდეგ ადამიანთა საზოგადოებაში. შეზღუდული ფანატიზმი აღარ შეიძლება იქნას დაშვებული იდეათა ბრძოლაში, ეს იქნება რელიგიური თუ მეცნიერული ან პოლიტიკური იდეები. სწორედ ამიტომ ავრცელებს ფრანსი ჭეშმარიტი მეცნიერული შემწყნარებლობის აზრს.

თავიდანვე აწუხებს ფრანსს ადამიანთა უმწეო მდგომარეობის ჭეშმარიტება. იგი ყველგან არის და ჩვენი ცხოვრების განუყრელი თანამგზავია. „სწორედ მასზეა დაფუძნებული კაცობრიობა ისე, როგორც მტკიცე კლდეზე“ (7,335). როგორც პოეტი შულეტი ეუბნება ქალბატონ მარტენს: „როდესაც თქვენ ეწამებით, გეცოდინებათ ის, რის ცოდნაც საჭიროა, იფიქრებთ იმას, რაც უნდა იფიქროთ, გააკეთებთ იმას, რის გაკეთებაც არის საჭირო, იქნებით ის, ვინც საჭიროა იყოთ“ (2,144). სინამდვილეში ტანჯვა წარმოადგენს ცხოვრების საუკეთესო სკოლას. უბედური ადამიანი ეძებს გაიგოს თავისი ტანჯვის მიზეზი, ფიქრობს იქიდან გამომდინარე საშუალებებზე, ის სწავლობს ადამიანურ ტანჯვას და ამით სწვდება თვით ცხოვრების არსს. ადამიანთა უბედურების მიმართ მგრძნობიარე ფრანსი მას შეისწავლის უფრო თანაგრძნობით ვიდრე ცნობისმოყვარეობით, რათა გამოავლინოს ცხოვრების გაკვეთილი. უბედურება „კაცობრიობის მარილია“ სწორედ ის აყალიბებს ხასიათებს და ამკობს ცხოვრებას. ამიტომ ფრანსი ნაზარელივით აცხადებს: „ტანჯვა და სიყვარული, აი ორი უტყუარი წყარო ცხოვრების დაუმრეტელი მშვენიერებისა“ (3,43).

სიბრალულთან ერთად ფრანსთან არის სხვა გრძნობაც, რომელიც სიბრალულთან შეუთავსებელი ჩანს. ეს არის ირონია. ერთი ქვითინი ავსებს მეორის ღიმილს. ამგვარად, ორივე ქმნის მის შემოქმედებაში ჰარმონიულობას. არსებობს აშკარად განსხვავებული სახეები ირონიისა. არსებობს კაცთმოძულე და აბუჩად ამგდები ირონია, რომელიც მძიმე და საზიზღარია, მაგრამ არსებობს აგრეთვე შემწყნარებელი, მსუბუქი და ფრთიანი ირონია. არსებობს ირონია დამნაშავესადმი, რომელიც თავის მსხვერპლს დასცინის, მაგრამ არსებობს კიდევ წამებულის ირონია, რომელიც თავის ჯალათებს მიუტევებს.

ფრანსის ირონია, ეს არის ფილოსოფოსის ღიმილი, რომელიც ხალხს უყურებს შემწყნარებლობითა და სევდით. „ირონია, რომელსაც მე ვიმოწმებ, არ არის სასტიკი. იგი არ დასცინის არც სიყვარულს და არც მშვენიერებას. იგი მშვიდი და კეთილმოქმედია, მისი სიცილი სიბრაზეს ამშვიდებს. იგი გვასწავლის, როგორ დავცინოთ ბოროტებსა და ბრიყვებს, რომ ირონიის გარეშე ჩვენც შეიძლება გვექონოდა მცირე სიძულვილის გრძნობა (3,94). ფრანსის აზრით, ირონია არა მარტო მორალურია, არამედ ესთეტიკურიც. ირონიის გარეშე ქვეყანა იქნებოდა, როგორც ტყე ფრინველთა გარეშე. ირონია აზრის გამოცოცხლებაა და სიბრძნის სიხარული. პოლანი, ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩენილი ფილოსოფოსი ირონიას კიდევ უფრო ფართოდ განიხილავს და ამტკიცებს, რომ იგი არამარტო კანონზომიერია, არამედ ორალურიც.

დაბოლოს, ირონია „თანამედროვეისტორიის“ ავტორის ხელში მოქცეული საოცარი იარაღია, რომლითაც იგი გმობს ადამიანთა მანკიერებებს და ებრძვის სოციალურ უსამართლობას. მისი სისტემა ყველაზე ოსტატურია. იგი არგუმენტებს კი არ აგროვებს,

პოლემიკას კი არ იწყებს, არამედ ღიმილით აკრიტიკებს სოციალურ და მორალურ ფასეულობებს, რომელთა წინაშე ქვეყანა ქედს იხრის. იგი მათ არყევს მაინც, თუ ვერ ამარცხებს დასცინის მაინც და ამით უკარგავს იმ მნიშვნელობას, რითაც სარგებლობდნენ მომხრეთა თვალში. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ფრანსის კრიტიკა, რომელიც ხშირად ირონიის მხიარული ნოტიითაა გაჟღერებული და სარკაზმულია, ზერელე იყოს. პირიქით, აბატკუანიარის ავტორი თავის ფართო და აღრმა ერუდიციას უთავსებს გარემომცველი სინამდვილის საგანგებო კრიტიკულ დამოკიდებულებას. ფრანსი იკვლევს არა მარტო საზოგადოებრივ აზრს, არამედ ყოველ სოციალურ სისტემას, ყველა ფილოსოფიურ თეორიას, ხალხთა უდიდეს მოძრაობებს დედამიწაზე დასაბამიდან მოყოლებული. სწორედ ამიტომ უწოდა გ. ა. მასონმა ფრანსს სამყაროს კრიტიკოსი (8,16).

ანატოლ ფრანსი უპირველესად იკვლევს რელიგიისა და მეცნიერების ნამდვილ არსს, რომლებზედაც დაფუძნებულია თითქმის ყველა ფილოსოფიური სისტემა და რომლებშიც კონდენსირებულია ჰუმანიტარული აზროვნება. რელიგიას შეუძლია ტკივილები შეუმსუბუქოს სამყაროს, რომლებიც მასთან ფატალურადაა დაკავშირებული. „ტკბილია მასზე ფიქრი, თვით ჯოჯოხეთშიც კი“ (7,9), ამბობს ფრანსი ერთგან. ეკლესიამ დიდი როლი ითამაშა საზოგადოებისათვის, განსაკუთრებით შუა საუკუნეებიდან, რადგან იგი ფლობდა განათლებას, ხელოვნებას და მეცნიერებას.

ფრანსი არ აღიარებ სთანამედროვე მორალს, რომელიც მბრძანებლობს რელიგიაზე. „ყოველ ეპოქას, წერსიგი, აქვს თავისი გაბატონებული მორალი, რომელიც არ გამომდინარეობს არც რელიგიიდან, არც ფილოსოფიიდან, არამედ ჩვეულებიდან, ერთადერთი ძალა, რომელსაც გააჩნია უნარი, ადამიანთა ერთსა და იმავე გაგებამდის მიყვანისა, რადგან ის, რაც სუბიექტურია, ლოგიკური მსჯელობისას ადამიანებს აცალკევებს. (3,318).

ჩვენი ეპოქის მორალური ღირებულებანი გაუფასურდა. ფრანსი როგორც მორალისტი, იბრძვის ფარისევლობის წინააღმდეგ, რომელიც ესოდენ დამახასიათებელია ჩვენი ცივილიზაციისათვის. მას სურს თანამედროვე მორალი განსახილველად გამოიტანოს გონივრულ სამსჯავროზე, რომელიც სპობს ყოველივეს, რაც არალოგიკურია.

რელიგიაში თავისი გავლენის მოპოვების შემდეგ მორალმა მოისურვა მეცნიერებასა და ფილოსოფიაშიც გაბატონებულიყო. ამ კონცეფციის სიჭარბე სავალალოშედეგებს გამოიწვევდადა შეაჩერებდა საზოგადოების წინსვლას, როგორც ეს მოხდა შუა საუკუნეებში. ფრანსი სსურს, რომ ფილოსოფიური აზროვნება შეცვლილ იქნას მეცნიერული აზროვნებით. მას სურს აბსოლუტური თავისუფლება არა მარტო აზროვნებისა, არამედ სიტყვისაც. „ეს არის მოვალეობა ყოველი სწავლულისა, რომელიც გამოხატავს ხალხის აზრს, გამოხატოს ეს აზრი ისე, როგორი ცუნდა იყოს იგი. ის ვინც ფიქრობს, რომ ჭეშმარიტებას ფლობს, ვალდებულია გამოთქვას კიდეც. ამაში მდგომარეობს ადამიანთა აზროვნების სიკეთე“ (7,62).

მეცნიერების მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ აღმოაჩინოს ჭეშმარიტება, მიუხედავად კარგი ან სავალალო შედეგისა, რომელიც შეიძლება ჰქონდეს ამ აღმოჩენას ადამიანთა

პრაქტიკულ ცხოვრებაში. „მეცნიერება გვასწავლის ვებრძოლოთ ფანატიზმის ყოველგვარ ფორმას, გვასწავლის შევქმნათ სამართლიანი იდეალი მცდარი სისტემებიდან და ბარბაროსული ტრადიციებიდან ყოველგვარი მასალების და სესხების გარეშე. და ბოლოს, გვიხმობს დავიცვათ საფრთხეში მყოფი ჩვენი თავისუფლება, როგორც ყველაზე უძვირფასესი ჩვენს სხვა ძვირფასეულობას შორის“ (6,260). ამავე დროს ბატონი ბერჟერე ფიქრობს, რომ მეცნიერებას ძალუძს ჩამოაყალიბოს ცხოვრების მიზანი.... ბედნიერება მოუტანოს ადამიანთა მოდგმას, თვით ფილოსოფიაც, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც თეორიული დედაარსი ყველა მეცნიერებისა, არ წარმოადგენს გამონაკლისს ამ წესისათვის.

„ფილოსოფია - ამბობს ფრანსი, საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც იგი წარმოადგენს უტყუარ ფსიქიკურ მონუმენტს, რათა გზა გაუნათოს სწავლულს სხვადასხვა გარემოებაში, რომელმაც გამოავლინა ადამიანთა სულისკვეთება. ადამიანის ცნობიერებისათვის ეს ძვირფასი მეცნიერებანი ვერაფერს შეგვძენს ისეთს, რაც ადამიანიდან არ მომდინარეობდეს (2,102).

მეცნიერების უკმარისობის იდეას ფრანსი ხშირად იმეორებს და სრულად წარმოგვიდგენს დიალოგებში, რომელიც მისი სიკვდილის შემდეგაა გამოქვეყნებული მიშელ კორდეის მიერ: „შეგიძლიათ მიჰყვეთ ექსპერიმენტული ფილოსოფიის კვლევას, ან გადაეშვათ მეტაფიზიკის უფსკრულში, იქვე არაფერს იპოვით, გარდა თქვენი თავისა“ (1,15).

მთელი ფრანგული რეალისტური და ნატურალისტური ლიტერატურა სახოტბო საგალობელია მხსნელი ცივილიზაციისა. ფრანსი ეწინააღმდეგება თავისი ეპოქის ამ მატერიალისტური აზრების მიმართულებას. მას მიაჩნია, რომ ჩვენი გრძნობადი ცხოვრება უფრო ძვირფასი სამყოფელია, ვიდრე ჩვენი სულიერი ცხოვრება, ვინაიდან „ადამიანი არ არის შექმნილი იმისათვის, რომ აღმოაჩინოს თავისი დასაბამი და დასასრული. იგი შექმნილია, რათა შეიგრძნოს სილამაზე და ტკივილი და არა მათ გასაცნობად და აშესასწავლად“ (1,41). მაშასადამე, მას არ ძალუძს მეცნიერებაში ბედნიერების პოვნა. საწინააღმდეგოც შეიძლებოდა ყოფილიყო სწორი. ზოგჯერ უმეცრება წარმოადგენს ჩვენი უზადრუკი არსებობის აუცილებელ ელემენტს, რადგანაც „არათუ ბედნიერების, თვით არსებობის აუცილებელ პირობასაც კი უმეცრება წარმოადგენს. ყველაფერი რომ ვიცოდეთ, ცხოვრებას ერთ საათსაც ვერ გავუძლებდით. შეგრძნებანი, რომელთა გამო იგი მშვიდია ან ასატანი, იბადებიან სიცრუიდან და იკვებებიან ილუზიებით“ (2,26).

მაინც ფრანსი არ მიდის მეცნიერების აღკვეთამდე, როგორც ეს გააკეთა ჟ.ჟ. რუსომ, რომელიც ღმერთს ევედრებოდა ჩვენს ხსნას სწავლა - განათლებისაგან და დამღუპველ ხელოვნებათაგან, ევედრებოდა დაგვბრუნებოდა უცოდინარობა, უმანკოება და სიღარიბე - ეს კეთილი თვისებები, რომლებსაც მხოლოდ შეუძლიათ ბედნიერების მონიჭება.

ბერძნულ ანტიკურობაში და რენესანსიდან მოყოლებული, მეცნიერებას წარმართავდა ჰუმანიტარული აზროვნება, მთავარი მიზანი იყო ადამიანის გონებრივი, მორალური და

სულიერი განვითარება. თანამედროვე ადამიანმა თავისი განვითარება და ბედნიერება დაამყარა მეცნიერებაზე. მან მსხვერპლად შესწირა სენტიმენტალური ცხოვრება ინტელექტუალურ განვითარებას. მან ცივილიზაციაში უპირატესობა ინტელექტუალურ კულტურას მიანიჭა. ამგვარად განვითარდა მტაცებლური ეგოიზმი, რომელიც დამახასიათებელია ჩვენი ეპოქისათვის. ამიტომ შენიშნავდა აბატი კუანიარი: „გონებით აღმოჩენილი ჭეშმარიტებანი უნაყოფონი რჩებიან. მხოლოდ გულს შესწევს თავის ოცნებათა უხვად განაყოფიერების უნარი. ყველაფერში, რაც მას უყვარს, შეაქვს სიცოცხლე, მგრძნობიარობის წყალობაა ამქვეყნად სიცოცხლის თესლის არსებობა“ (2,252).

მეცნიერებას არ ძალუძს რელიგიის შეცვლა, მას არ შეუძლია ადამიანს ბედნიერება მიანიჭოს. იგი სრულიად არ წარმოადგენს იმას, რასაც პოეზია, რომელიც გვხიბლავს და ნუგეშს გვცემს და უფრო აუცილებელია ვიდრე მეცნიერება. მეცნიერების უღელი უფრო მძიმეა, ვიდრე სარწმუნოებისა და მეცნიერების მისიის პრობლემა ერთ-ერთი სერიოზული საკითხია ჩვენი ეპოქისა. მეცნიერებას არ შეუძლია განსაზღვროს მსოფლიოს მიზანი. მისი ვალია ემსახუროს სიკეთისათვის კაცობრიობას. მეცნიერება არ შეიძლება გახდეს მსოფლიოს იდეალი.

ანატოლ ფრანსი თვლის, რომ ადამიანს არ შეუძლია იცხოვროს იდეალის გარეშე და ამდენად იგი იღწვის ისეთი იდეალისადმოსაჩენად, რომელიც კაცობრიობის კუთვნილება გახდებოდა. მაგრამ ფრანსი ამ მიზნით უფრო თავის გულს უსმენს, ვიდრე გონებას, რადგანაც როგორც იგი გვეუბნება ზენოთემის პირით: „არა აზროვნებისა და გონების, არამედ გრძნობების წყალობით მიაკვლევენ ყველაზე წმიდა და ამაღლებულ ჭეშმარიტებას“ (5,146). და მიდის იმ დასკვნამდე, რომელიც უკვე მისმა მასწავლებელმა რენანმა აღიარა, რომ საუკუნის დიდი საკითხი არის არა ღმერთი ან ბუნება, არამედ კაცობრიობა. იგი შეპყრობილია საყოველთაო პროგრესისათვის ქვეყნის მოწყობისა და ხალხის კეთილდღეობის დამკვიდრების იდეით.

ლიტერატურა:

1. Corday M. (1925): Dernières pages inédites d' Anatole France Calmann-Lévy, paris.
2. France A. (1927): Le Lys Rouge, Le jardin d' Epicure O.c. T. IX Calmann-Lévy, Paris.
3. France A. (1987): Le Mannequin d'osier; Les opinions de M. Jérôme Coignard. Oeuvres II Ed. Gallimard, Paris.
4. France A. (1944): Le Petit Pierre, Oeuvres IV Gallimard, Paris.
5. France A. (1925): Thaïs, O.c. T.V Calmann-lévy, Paris.
6. France A. (1953): Vers les temps Meilleurs, t.II, 6 ED Paris.
7. France A (1925): La Vie Littéraire, t I-III, Calmann-Lévy, Paris.
8. Masson G. (1923): Anatole France, Son Oeuvre, La nouvelle Revue critique, Paris.
9. Boujon J. (1925): La Vie et les opinions d' Anatole France, 17-ème ed. Plon-Nourrit et Cie Paris.
10. Valéry P. (1927): Discours de réception à l' Academie française, Librairie Gallimard, Paris.

Philosophical Concept of Anatole France

Abstract

There is a question of taste in literature and philosophy. France does not give us ideologically philosophical system. Maybe it adds depth and originality of concepts, but it connects with the artist thinker, which is characteristic of a great writer. France discusses the essential ideas of humanity. Emotions which his works cause are more and more intellectual than sentimental. Our life is full of contradictions compromise. France recognized that our obstacles are really true in ourselves. We are in a circle of eternal illusion and the suffering is the cornerstone of life and that suffering and love are the true source of life's beauty.

Francis irony is the smile of philosophy which looks at people with tolerance and sorrow. France explores the essence of religion and science, on which is based almost every philosophical system and it promotes the condensate of humanitarian thinking. He wants to change philosophical way of thinking with scientific one, which teaches us to fight against fanatics, for creating a fair ideal and calls to protect our freedom which is endangered.

Philosophy is a true mental monument; it paves the way to scholars in different circumstances, which revealed the spirit of a man. It is the duty of science to serve in a good way to humanity, but France listens to his heart rather than the mind. Only with feelings is possible to reach the most sacred and sublime truth, not with the mind and the thinking. Beyond France's philosophy there is some kind of pessimism, which is always the result of a deep analysis, serious thinking, and understanding of human weakness dominating the front of the infinity that surrounds us. The disregard of what the human mind cannot create a genuine fact inspired and reaches a reasonable philosophy. In this way a man is able to see better than the cordial in life.

Therefore he advises us not to give up the moral principles that preach moderation in life that can give pleasure. This is contrary to human physical and moral nature, which must seek happiness in this life.

საკვანძო სიტყვები: ანატოლ ფრანსი, ფილოსოფიური კონცეფცია, ირონია

Key words: Anatole France, philosophical concept, irony

ქრისტიანე ჭოხონელიძე

აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

პოლიტიკური მედიადისკურსის ზოგიერთი ასპექტი

თანამედროვე ენათმეცნიერებაში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა პოლიტიკური დისკურსის პრობლემებს. ეს იმით აიხსნება, რომ პოლიტიკური დისკურსი წარმოადგენს ისეთ მოვლენას, რომელსაც საზოგადოებაში გაცილებით დიდი ხვედრითი წილი უჭირავს, ვიდრე დისკურსის სხვა სახეობებს. პოლიტიკური კომუნიკაციის საკითხებით სულ უფრო და უფრო მეტი მეცნიერი ინტერესდება.

თანამედროვე ჰუმანიტარული კვლევების ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს დისკურსის არსის მკაფიო განმარტება. ნ. თევდორაძემ იმ მნიშვნელობებიდან, რომლებითაც გამოიყენება ტერმინი „დისკურსი“, წარმოადგინა სამი, რომელთაგან ჩვენ მივმართავთ იმ მნიშვნელობას, რომლითაც ტერმინი „დისკურსი“ გვხვდება სამეცნიერო პრაქტიკაში, რომ დისკურსი არის „გამონათქვამთა კომპლექსი, პროცესი და რეზულტატი კომუნიკაციური აქტისა ... ხოლო თავად ტექსტი არის დისკურსის პროდუქტი“ (თევდორაძე 2010:57). აქ ავტორი ეყრდნობა ნ. არუთინოვას განმარტებას, რომ დისკურსი არის შეკავშირებული ტექსტი ექსტრალინგვისტური - პრაგმატიკული, სოციოკულტურული, ფსიქოლოგიური და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით... ეს არის მეტყველება რომელიც განიხილება, როგორც მიზანმიმართული სოციალური ქმედება (Арутюнова Н. Д. 1990:136).

ამდენად, ლინგვისტური თვალსაზრისით დისკურსი თავის თავში მოიცავს თავად ტექსტს, როგორც მეტყველებისა და იმ კონტექსტის ვერბალიზებულ შედეგს, რომელშიც იგი ფუნქციობს - იქნება ეს სიტუაციური, თუ კულტურული. როგორც ე. შეიგალი აღნიშნავს, ენა, როგორც აბსტრაქტული ნიშნათა სისტემა რეალურად არსებობს დისკურსის, უფრო სწორად, დისკურსების სახით; ურთიერთობა ყოველთვის აღწევს ადამიანური ქმედებების გარკვეულ სფეროში, გარკვეულ სოციალურ სივრცეში (Шейгал Е.И. 2004:15). ამიტომ, მკვლევარები ყურადღებას ამახვილებენ დისკურსის სხვადასხვა ტიპზე - სამეცნიერო, მასმედიის, სამედიცინო, იურისპრუდენციის, ეკონომიკურ და ა. შ. იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ დისკურსი იქმნება ურთიერთობის კონკრეტულ სიტუაციაში, სადაც ინტერაქტანტებს გარკვეული სოციალური როლები გააჩნიათ, გამოყოფენ ორი ტიპის დისკურსს - პიროვნულს (ინდივიდუალურს) და ინსტიტუციონალურს. ინსტიტუციონალური დისკურსი წარმოადგენს სტატუსისა და როლების დაწესებულ ჩარჩოებში მოქცეულ ურთიერთობას და ხასიათდება ორი ნიშნით - მიზნითა და ინტერაქტანტებით (Карасик В.И. 2000), იგი მოცემული სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლების ურთიერთობის შედეგია. სწორედ ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების პოლიტიკური დისკურსი, გამომდინარე იქედან, რომ პოლიტიკური დისკურსი, ისევე როგორც მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების დისკურსი ცალ-ცალკე ინსტიტუციონალური დისკურსის ტიპებად განიხილება.

მასობრივი საინფორმაციო საშუალებები თანამედროვე საზოგადოებაში თავიანთი ფუნქციებით მნიშვნელოვან როლს თამაშობს, რომელთაგან აღსანიშნავია ინფორმაციული და რეგულაციის ფუნქციები. ინფორმაციული ფუნქცია შეიძლება ამ ორს შორის ძირითადად ჩავთვალოთ, რამდენადაც იგი სოციუმის თითოეულ წევრში რეალიზდება - არ არსებობს სოციუმის წევრი ინდივიდი, რომელიც შეიძლება საინფორმაციო ვაკუუმში ცხოვრობდეს. ამის მიუხედავად, ჩრდილში ვერ დავაყენებთ მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების, როგორც საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებისა და იდეოლოგიური ზემოქმედების საშუალების როლს. ეს როლი უფრო მეტად თვალსაჩინო ხდება მისი სოციოლოგიურ, ლინგვისტურ თუ სოციოკულტურულ პლანში კვლევის შედეგად. მასმედიის ამ როლით კარგად მანიპულირებს პოლიტიკა საზოგადოებასთან კომუნიკაციისას. შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად, ამ საკითხის

თითქმის ყველა მკვლევარი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ XX საუკუნის ბოლო ათწლეულის შემდეგ მასმედია გახდა გავლენიანი პოლიტიკური იარაღი ბევრი დასავლურ ქვეყანაში, რაც, ერთგვარად, ტექნიკური შესაძლებლობების ზრდასთან ერთად გახდა შესაძლებელი.

პოლიტიკური კომუნიკაციის ფუნქციაა იდეების პროპაგანდა და ხელისუფებისათვის ბრძოლა საზოგადოებაზე ზემოქმედების მოხდენით. „პოლიტიკური კომუნიკაცია რთული მექანიზმია, რომელიც, ერთის მხრივ, ასახავს, პოლიტიკურ რეალობას, არსებულს მოცემულ პერიოდში ამა თუ იმ საზოგადოებაში, მეორეს მხრივ, ახდენს მასზე არსებით გავლენას, ცვლის მას და იცვლება მასთან ერთად“ (ხახუტაიშვილი 2012).

პოლიტიკური კომუნიკაცია იმდენად იწოდება მასმედიის დისკურსად, რამდენადაც თანამედროვე სამყაროში პოლიტიკოსებს ნაკლებად აქვთ პირდაპირი კონტაქტი მოსახლეობასთან. ისინი ხალხთან, მასებთან კავშირის მედიის საშუალებით ამყარებენ. ამიტომ, პოლიტიკური დისკურსი ძირითადად წარმოდგენილია და გადაეცემა მასობრივი საინფორმაციო საშუალებებით (ბეჭდვითი თუ აუდიო-ვიზუალური). პოლიტიკური ძალები აქტიურად იყენებენ მასობრივ საინფორმაციო საშუალებებს გამოსვლებისას პირდაპირი (ინტერვიუ, განცხადებები, საავტორო სტატიები) თუ საშუამავლო (ჟურნალისტური სტატიები) გზით.

მასმედიის დისკურსში ჟურნალისტები ფუნქციობენ, როგორც პოლიტიკოსებსა და მასობრივ აუდიტორიას შორის შუამდგომელი რგოლი. ვინაიდან მასობრივ აუდიტორიას არა აქვს საშუალება პირდაპირ ადევნოს თვალყური პოლიტიკაში მიმდინარე იმ პროცესებს და გადაწყვეტილებებს, რომლებიც საზოგადოებრივ ცხოვრებას ეხება, ამიტომ ჟურნალისტები თავის თავზე იღებენ აღნიშნულ ფუნქციას და ამასთან, აყალიბებენ საზოგადოებრივ აზრს; ე.ი. მასობრივი კომუნიკაცია არის, პრაქტიკულად, პოლიტიკასა და საზოგადოებას შორის ურთიერთობის ერთადერთი საშუალება.

ამდენად, პოლიტიკასა და მასმედიას შორის ჩამოყალიბდა ურთიერთსასარგებლო ერთობა: თუ პოლიტიკოსისთვის აუცილებელია ხალხთან, ამომრჩეველთან ურთიერთობის საშუალება, ჟურნალისტისთვის საჭიროა მისთვის საინტერესო ინფორმაციის წყარო. ორივე მათგანი - პოლიტიკოსიც და ჟურნალისტი თავიანთი ინტერესებისთვის იყენებს მასობრივ საინფორმაციო საშუალებებს, ამდენად, ადგილი აქვს მჭიდრო თანამშრომლობას პოლიტიკურ სამყაროსა და მასმედიას შორის. ეს კავშირი აშკარაა და როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იპყრობს კიდევ მკვლევართა ყურადღებას.

მასმედიისა და პოლიტიკური დისკურსები გარკვეულ ასპექტებში კვეთს ერთმანეთს, რამდენადაც მათ გარკვეული საერთო თვისებები გააჩნიათ, მაგალითად, პოლიტიკოსის გამოსვლა პოლიტიკური დისკურსს წარმოადგენს, მისი ტელეტრანსლაცია კი -

მასმედიის პოლიტიკური დისკურსია; მიმდინარე განათლების რეფორმის შესახებ პრესკონფერენცია პოლიტიკური დისკურსია, ხოლო გაზეთში დაბეჭდილი ინტერვიუ იმავე საკითხზე - მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი. ამდენად, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი მოიცავს როგორც მასმედიის, ისე პოლიტიკურ დისკურსსაც. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი რთული კომუნიკაციური მოვლენაა, რომლის მიზანს წარმოადგენს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბაზე ძალაუფლებისათვის ბრძოლა, გულისხმობს ტექსტს, როგორც მეტყველების ვერბალიზებულ შედეგს, კონტექსტს, როგორც სიტუაციურს, ასევე სოციოკულტურულს და პრაგმატიკულს, ასევე სპეციალურ ენობრივ საშუალებებს, რომლებიც დისკურსის მიზნებსა და ამოცანებს შეესაბამება (Никитина К. В. 2006).

სამეცნიერო ანალიზი საშუალებას იძლევა ყოველ სამეტყველო აქტში დავინახოთ გარკვეული არასამეტყველო მიზნის მიღწევის პროცესი, რომელიც საბოლოო ჯამში შეესაბამება კომუნიკანტთა ქმედებების რეგულაციებს, იქედან გამომდინარე, რომ ყოველი ქმედება, მათ შორის საინფორმაციო პლანის, გარკვეულწილად მიზანმიმართულია, ყოველგვარი ინფორმაცია გარკვეული მიზნით ზემოქმედებას ახდენს აუდიტორიაზე. მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები მიმართულია მკითხველის, მსმენელის თუ ტელემაყურებლის აზრის ფორმირებისაკენ, გარკვეული, ინსტიტუციონალურად დასახული მიმართულებით. ამრიგად, მასმედიის პოლიტიკურ დისკურსს გააჩნია ზემოქმედების შესაძლებლობა და შეუძლია გარკვეული კუთხით საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბება (ibid.), ეს არის მისი ამოცანა, რომელიც იძლევა პოლიტიკური დისკურსის მიზნის (ძალაუფლების) მიღწევის საშუალებას.

მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი ასევე ფლობს სამყაროს შესახებ საზოგადოების ცოდნის და შესაბამისად მისი რეაქციის მართვის ისეთ რესურსს, როგორიცაა ინფორმაცია, რომელზეც თანამედროვე საზოგადოება ბევრად არის დამოკიდებული. ინფორმაციის გადაცემა უბრალოდ ობიექტური რეალობის შესახებ ფაქტების კონსტატაცია კი არ არის, არამედ პირველყოვლისა, მათი ინტერპრეტაციაა. მასმედიის საშუალებების მიერ მიწოდებული ინფორმაცია გავლენას ახდენს მაყურებლის, მსმენელის თუ მკითხველის აზროვნებასა და ემოციურ მდგომარეობაზე. იგი აყალიბებს მათ აზროვნებას, გამოცდილებას და შესაბამისად, განსაზღვრავს შეხედულებებს გარე სამყაროზე. ამრიგად, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის ინფორმაციულობას სარჩულად უდევს ზემოქმედება-იდეოლოგიურობა. მიწოდებული ინფორმაცია შეიძლება იყოს მაქსიმალურად ობიექტური, თუმცა ვერ იქნება აბსოლუტურად ობიექტური, რადგან იგი აუცილებლად გულისხმობს ინტერპრეტაციას. ნებისმიერი ტიპის დისკურსის შემთხვევაში დიდ როლს თამაშობს ადამიანური ფაქტორი, დისკურსი ანთროპოცენტრისტული მოვლენაა, იგი სამყაროს სუბიექტურად ასახავს, ვინაიდან მეტყველი სუბიექტი მეტყველების პროცესში ენას ითავისებს, თავისად ხდის (ლებანიძე 2004:46). იქედან გამომდინარე, რომ მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის სუბიექტი - მასობრივი ინფორმაციის საშუალება, რომელსაც გარკვეული ინტერესები, მიზნები და ამოცანები გააჩნია, ახდენს რეალობის ტექსტში ინტერპრეტირებას,

გამოირჩევა სუბიექტურობით, რაც მას ინფორმაციით, მისთვის საჭირო მიმართულებით მანიპულირების საშუალებას აძლევს.

მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის სოციოკულტურული კონტექსტი, ერთი მხრივ, ხასიათდება მასობრივ აუდიტორიაზე ორიენტაციით, მეორე მხრივ, სოციო-კულტურული სპეციფიკით და იდეოლოგიურობით. როგორც ურთიერთობის ინსტიტუციონალური ფორმა, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოების ფართო ფენებზე, ეს მისი ამოცანა და საშუალებაა, რადგანაც მასობრივ აუდიტორიას თავისი ღირებულებები გააჩნია, რომლებიც შეიძლება იმართოს.

პოლიტიკური მედიადისკურსის სოციალური ურთიერთქმედების გარკვეულ სფეროს მიეკუთვნება, იგი თავისი იდეოლოგიური ფუნქციით ემსახურება კონკრეტული სოციალური ჯგუფების ინტერესებს. მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის იდეოლოგიურობა დაკავშირებულია იმასთან, რომ, მასმედია დღესდღეობით არის უფრო იდეოლოგიის, ვიდრე ინფორმაციის მიწოდების საშუალება, იდეოლოგია კი გულისხმობს იმ ძირითად ნორმებს, ღირებულებებსა და სხვა პრინციპებს, რომლებიც კონკრეტული ჯგუფის მიზნებისა და ინტერესების მისაღწევად და ძალაუფლების რეალიზაციისათვის გამოიყენება (Dijk T. A. van 1991:118). ამრიგად, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის სოციალურ-კულტურული კონტექსტი იძლევა ამ ტიპის დისკურსის მანიპულაციური ფუნქციის რეალიზების საშუალებას. მოცემული კონტექსტი გულისხმობს მასობრივ აუდიტორიაზე ორიენტაციას, რაც მის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს. დისკურსის ადრესატი გარკვეული კულტურის წარმომადგენელია და გარკვეული იდეოლოგიაც გააჩნია, რომელთან ურთიერთქმედებაც მასმედიის პოლიტიკურ დისკურსს აძლევს თავისი მიზნის მიღწევის საშუალებას.

მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის აუდიტორია გარკვეულ კულტურულ ჯგუფს წარმოადგენს, ამიტომ, მასმედიის ენის პოლიტიკური დისკურსის ასევე მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს მისი ეროვნულ-კულტურული სპეციფიკა. დისკურსის ხასიათი ყოველთვის გულისხმობს მოცემული კულტურის მოთხოვნებსა და ხასიათს, რადგან მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი ფორმულირდება გარკვეულ ცხოვრებისეულ პირობებში, გარკვეული კულტურის მატარებელი საზოგადოების მიერ. შესაბამისად, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსის ტექსტი უნდა აღიქმებოდეს, როგორც მოცემული კულტურის პროდუქტი. ამასთანავე, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსს თავისი წვლილი შეაქვს თანამედროვეობის კულტურულ სპეციფიკაში. თანამედროვე ადამიანს არ შეუძლია გაეცეს მასმედიის გავლენას, რადგან, მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები გავლენას ახდენენ კულტურაზე.

სწორედ ამიტომ, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი ხშირად ხდება ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ობიექტი სხვადასხვა თვალსაზრისით. ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ანალიზის უშუალო ობიექტია პოლიტიკური მედიატექსტი, რომელიც განიხილება, როგორც შესაბამისი ტიპის დისკურსის არსებობის

ფორმა. შესაბამისად, ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ობიექტი შეიძლება გახდეს მედიატექსტის სტრუქტურა, სემანტიკა ან პრაგმატიკა (ივანოვა 2008). პოლიტიკური მედიადისკურსის შესწავლამ შეიძლება გამოავლინოს ლინგვოკულტუროლოგიური კატეგორიების რეალიზაციის თავისებურებები, ხოლო შეპირისპირებითმა შესწავლამ - ლინგვოკულტუროლოგიური კატეგორიების რეალიზაციის თავისებურებები ორ ენაში.

ამრიგად, მასმედიის პოლიტიკური დისკურსი არის თავისთავადი კომუნიკაციური მოვლენა, რომელიც წარმოიქმნება პოლიტიკური და მასმედიის დისკურსების გადაკვეთის სფეროში. მას ახასიათებს ინტენციონალობა, მასებზე ორიენტირება, ეროვნულ-კულტურული სპეციფიკა, იდეოლოგიურობა, ინფორმაციულობა და სუბიექტურობა, რომლებიც ქმნიან საზოგადოებრივ აზრზე მანიპულირების ყველა აუცილებელ წინაპირობას.

ლიტერატურა:

1. თევდორაძე ნ. (2010): ტექსტის ლინგვისტიკა, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი
2. ლებანიძე გ. (2004): კომუნიკაციური ლინგვისტიკა, გამომც. „ენა და კულტურა“, თბილისი
3. ხაზუტაიშვილი ნ. (2012): პურსუაზიული კომუნიკაციის გადმოცემის ენობრივი საშუალებები წინასაარჩევნო პოლიტიკურ დისკურსში, www.education.ge, მოძიებული - თებერვალი, 2013
4. Dijk T. A. van (1991): The Interdisciplinary Study of News as Discourse, Handbook of Qualitative Methods in Mass Communication Research Ed. by K. Bruhn - Jensen, N. Jankovski, London
5. Арутюнова Н. Д. (1990): Дискурс// Лингвистический энциклопедический словарь, Москва
6. Иванова С. В. (2008): Политический медиа-дискурс в фокусе лингвокультурологии, Политическая лингвистика, Вып. 1(24), Екатеринбург, с.29-33
7. Карасик В.И. (2000): О типах дискурса// Языковая личность: Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, С. 5-20
8. Никитина К. В. (2006): Политический дискурс СМИ и его особенности, создающие предпосылки для манипуляции общественным сознанием // Управление общественными и экономическими системами: многопредмет. науч. журн №2. / – Орел: Орел ГТУ
9. Шейгал Е.И. (2004): Семиотика политического дискурса, Гнозис, Москва

Christine Chokhonelidze
Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Some Aspects of Political Media Discourse **Abstract**

Political media discourse has become the point of interest of linguists recently. Being a complex phenomenon, it represents a combination of political and mass media discourse types and is characterised with certain peculiarities.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკური კომუნიკაცია, დისკურსი, მასმედია, საზოგადოება.
Key words: political communication, discourse, mass media, society.

ჟურნალისტიკის სწავლების პრობლემა

ჟურნალისტიკის სწავლების პრობლემა სამ ძირითად ასპექტს გულისხმობს და მისი არსი შეგვიძლია, ამდენივე შეკითხვით გამოვხატოთ.

1. რას ვასწავლით?

როცა ამ პროფესიას თავად ვეუფლებოდი, მეოცე საუკუნის 70 - იანი წლების ბოლოსა და 80 - იანის დასაწყისში, მომავალ ჟურნალისტებს საქართველოში მხოლოდ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ზრდიდნენ. ჟურნალისტიკის ფაკულტეტი ცალკე არც არსებობდა. ფილოლოგიის ფაკულტეტზე წარმოდგენილი იყო ჟურნალისტიკის განყოფილება და შესაბამისი კათედრა.

აქედან გამომდინარე, ჟურნალისტიკა ფილოლოგიის ნაწილად და ჰუმანიტარულ დარგად აღიქმებოდა. დღეს ეს თვალსაზრისი უარყოფილია და ჟურნალისტიკის სპეციალობა სოციალურ მეცნიერებათა სფეროსთვისაა მიკუთვნებული. ეს ლოგიკურია, რადგან ჟურნალისტიკა თავისი არსით არის სოციალური, ანუ საზოგადოებრივი, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ აწ უკვე უარყოფილ შეხედულებას თავისი სიკეთე ახლდა; ჟურნალისტის პროფესიის დაუფლების პარალელურად, სერიოზულ ჰუმანიტარულ განათლებასაც ვიღებდით. ამის მნიშვნელობა განსაკუთრებით მაშინ გავიანჯრე, როცა გაბრიელ გარსია მარკესის ერთი სტატია წავიკითხე (1). იქ მწერალი, რომელსაც დიდი ჟურნალისტური გამოცდილება აქვს, ჟურნალისტიკის სწავლების პრობლემაზე მსჯელობს და ერთ - ერთ მნიშვნელოვან საკითხად სწორედ კითხვის შედეგად მიღებულ განათლებას გამოყოფს. მისი აზრით, ჰუმანიტარული საგნების შესწავლა საჭიროა იმისათვის, რომ შეიქმნას ჟურნალისტის ხელობის აკადემიური საყრდენი, კულტურული ბაზა. მწერალი მიუთითებს იმ ნაკლოვანებებზე, ახალგაზრდა ჟურნალისტებს რომ ახასიათებთ: „აქვთ სერიოზული გრამატიკული და ორთოგრაფიული სიძნელენი, სირთულეები ტექსტის გააზრებულ აღქმაში...“

საერთოდ, ხსენებული სტატია თავისუფლად გამოდგება ჟურნალისტური სკოლების სახელმძღვანელოდ, რათა მათ თავიდან აიცილონ ისეთი სავალალო შედეგი, რაზეც მარკესი იშვიათი გულახდილობით მსჯელობს: „ზოგიერთი ახალბედა, რომელსაც გაცნობიერებული აქვს საკუთარი ნაკლოვანებანი, თავს სკოლის მიერ მოტყუებულად მიიჩნევს. ისინი, სინდისის უქენჯნელად ადანაშაულებენ პედაგოგებს, რომ სწორედ მათ არ შთაუწერგეს ის ღირსებანი, რომელთაც ახლა ითხოვენ მათგან.“

მარკესის აზრით, „ ჟურნალისტის ჩამოყალიბება უნდა ეფუძნებოდეს სამ ძირითად პრინციპს: უნარისა და მოწოდების პრიორიტეტს; რწმენას, რომ ჟურნალისტიკა თავისი არსით უნდა იყოს კვლევითი და ეთიკას...“

ჟურნალისტიკის სწავლების პრობლემაზე მარკესი სხვა სტატიაშიც მსჯელობს(2). მწერალი გამოთქვამს საყურადღებო მოსაზრებას ერთ მეტად მნიშვნელოვან საკითხზე, რომელიც ჟურნალისტური (პუბლიცისტური) ჟანრების შესწავლას ეხება. შეიძლება, ხაზგასმით ითქვას, რომ ამ საკითხს წარსულში უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ჩვენი აზრით, ჟანრების თეორიის ღრმად შესწავლა - გაცნობიერების გარეშე, ჟურნალისტის პროფესიის სრულყოფილად ათვისება წარმოდგენილია. ამასვე ადასტურებს მარკესის ეს სიტყვები: „ჩემი, როგორც ჟურნალისტის, პრობლემა იგივე იყო, რაც მწერლისა: ერთხელ და სამუდამოდ გამერკვია, რომელი ჟანრი უფრო მომწონდა. საბოლოოდ რეპორტაჟი ავირჩიე.“

რეპორტაჟი მარკესის საყვარელი ჟანრია, მას ჟანრ - ვარსკვლავს უწოდებს. რეპორტაჟის, როგორც ჟანრის, მისეული დახასიათებაც ლაკონიური და ზუსტია: „რეპორტაჟი არის ფაქტის დაწვრილებითი და ზუსტი რეკონსტრუქცია, ანუ სრული შეტყობინება, გადმოცემული ზუსტად ისე, როგორც სინამდვილეში მოხდა, რათა მკითხველს შეეძლოს შთაბეჭდილება, მოვლენის ადგილას ვიმყოფებო.“

ჟურნალისტიკის საკითხებისადმი მიძღვნილ სტატიებში მარკესი ასევე განსაკუთრებით გამოყოფს ინტერვიუს. მას აწუხებს ამ ჟანრის დღევანდელი მდგომარეობა, რასაც მსუბუქი ყოფაცხევის ქალის რეპუტაციას ადარებს. მისი აზრით, ამის მიზეზიც განათლების არასაკმარისი დონეა: „ორიოდ შეკითხვითა და ჩამწერით შეიარაღებულ ახალგაზრდებს აგზავნიან ინტერვიუს ასაღებად, რათა მომხიბვლელობისა და სითამამის ხარჯზე ისწავლონ ჟურნალისტობა,“ - აღნიშნავს მწერალი.

მეტად საყურადღებოა მარკესის მოსაზრება ჟურნალისტური სახელოსნოების აუცილებლობაზე. „საბოლოოდ, ალბათ, განათლების საწყისს უნდა დაეუბრუნდეთ, - წერს იგი, - ამისათვის სჯარობის ჩარჩოებში უნდა შეიქმნას პატარა ჯგუფებად დაყოფილი პრაქტიკული სახელოსნოები, რასაკვირველია, ისტორიული გამოცდილების კრიტიკული გააზრებით.“

მარკესისათვის ჟურნალისტობა ხელობაა, თანაც „მსოფლიოში საუკეთესო ხელობა.“ ხოლო სადაც ხელობაა, იქ სახელოსნოებიც უნდა იყოს.

ასეთი სახელოსნოების შექმნაზე ჯერ კიდევ მაშინ ვოცნებობდი, როცა დამწყები ლექტორი ვიყავი. ეს დღემდე ოცნებად რჩება. ამის მიზეზი კი იმის არასათანადოდ გაცნობიერებაა, რომ ჟურნალისტიკა შემოქმედებითი პროფესიაა, ისევე, როგორც მწერლის, მხატვრის, მუსიკის, მსახიობის პროფესია. ჟურნალისტიკის სწავლებისადმი მიდგომაც ისეთივე უნდა იყოს, როგორც კონსერვატორიაში, სამხატვრო აკადემიაში, უმაღლეს სათეატრო სასწავლებელში. ვფიქრობ, შეცდომა იყო ჟურნალისტიკის სპეციალობაზე შემსვლელთათვის შემოქმედებითი კონკურსის გაუქმება. ასეთი კონკურსი თითქმის გამორიცხავდა აღნიშნულ სპეციალობაზე შემთხვევითი პიროვნების მოხვედრას.

მარკესის შეხედულებათა გათვალისწინება ბევრ სიკეთეს მოუტანდა ნებისმიერ ჟურნალისტურ სკოლას. არ ვიცი, რა დოზით ითვალისწინებენ მათ დიდი მწერლის სამშობლოში. ის კი შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ ჩვენს ქვეყანაში ისინი

თითქმის მთლიანად უგულებელყოფილია და ჟურნალისტიკის სწავლება, ფაქტობრივად, თვითდინებაზეა მიშვებული. ეს კი საგანგაშოა, მით უფრო იმის გათვალისწინებით, რომ ჟურნალისტიკა, სამწუხაროდ, ერთ-ერთ ყველაზე მასობრივ პროფესიადაა ქცეული. თუ ზემოხსენებულ პერიოდში, როგორც უკვე ითქვა, საქართველოში არსებულ ერთადერთ ჟურნალისტურ სკოლაში ყოველწლიურად მხოლოდ ოცდახუთ აბიტურიენტს იღებდნენ - ათს დღის, თხუთმეტს კი საღამოს განყოფილებაზე, ამჟამად ეს სპეციალობა თითქმის ყველა უნივერსიტეტშია წარმოდგენილი და მის დაუფლებას ათასობით ახალგაზრდა ესწრაფვის.

2. რით ვასწავლით?

ორიოდე წლის წინათ, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სტუდენტები პერიოდულად მართავდნენ აქციებს, სადაც ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად ქართულ ენაზე როგორც ორიგინალური, ისე თარგმნილი სახელმძღვანელოების ნაკლებობას გამოკვეთდნენ.

ჩვენს სინამდვილეში, ეს მართლაც სერიოზული პრობლემაა. ის მთელი სიმწვავით დგას ჟურნალისტიკის სფეროშიც, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ დარგში, ბოლო ორ წელიწადში, რამდენიმე კარგი სახელმძღვანელო შეიქმნა. იგულისხმება ნოდარ ტაბიძის „პუბლიცისტიკის საკითხები“(3) და „ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია“(4), აგრეთვე, თამაზ ჯოლოგუას „ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია“(5). შეგვიძლია, დავასახელოთ ერთი - ორი თარგმნილი სახელმძღვანელოც, რომელთა გამოყენებაც შესაძლებელია: ბილ კოვაჩი, ტომ როზენსტილი, „ჟურნალისტიკის ელემენტები“(6), ტატიანა რეპკოვა, ახალი დროება, გაზეთის შექმნა განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნებში“(7).

ბუნებრივია, ერთ - ორი თუნდაც კარგი სახელმძღვანელო ამინდს ვერ შექმნის და პრობლემას ვერ გადაჭრის, მით უმეტეს იმ ფონზე, როცა ორიგინალური თუ თარგმნილი სახელმძღვანელოების უმეტესობა კრიტიკას ვერ უძლებს.

ავიღოთ, მაგალითად, ჯონ მაქსველ ჰამილტონისა და ჯორჯ კრიმსკის წიგნი „ჩაეჭიდეთ პრესას. ამბავი საგაზეთო ცხოვრებაზე“(8). მასში ვკითხულობთ: „ჟურნალისტები ისევე მიდრეკილნი არიან ოჯახური ცხოვრებისაკენ, როგორც სხვები... ჟურნალისტები, ისევე, როგორც მთელი მოსახლეობა, მინერალურ წყალს სვამენ და მეზობლებთან ერთად ეკლესიაში დადიან.“

კიდევ ერთი ციტატა: „როგორც ჩანს, როგორც კი ჟურნალისტები სისხლის სუნს იკრავენ, მაშინვე ერთად უტევენ და თავს მხოლოდ მაშინ ანებებენ, როცა ობიექტი სისხლისგან საბოლოოდ დაიცლება.“

დიახ, ასეთი „აზრები“ გვხვდება წიგნში, რომლის ავტორები, კოლუმბიის უნივერსიტეტთან არსებული თავისუფალი მასმედიის შესწავლის ცენტრის აღმასრულებელი დირექტორის ევერესტ ე. დენისის წინასიტყვაობის თანახმად, „განმანათლებლები არიან ამ სიტყვის საუკეთესო მნიშვნელობით. პირველი

ჟურნალისტიკის ერთ - ერთი წამყვანი სკოლის დეკანია, მეორე კი ჟურნალისტთა ცნობილ საერთაშორისო ტრენინგ - ცენტრს ხელმძღვანელობს.“

რა მომნუსხველი ტიტულებია და როგორ წიგნებს გვიგზავნიან?!

არანაკლებ მძიმე ვითარებაა ორიგინალურ (ქართულ ენაზე შექმნილ) სახელმძღვანელოებში. ამის დასტურად გამოდგება გიორგი ჩართოლანის „ტელეჟურნალისტიკა“ (9). მასში უხვად შეხვდებით ასეთ აბსურდულ და კურიოზულ დებულებებს:

„ტელემაუწყებლობის საინფორმაციო განხრა გულისხმობს ახალი ამბების ინფორმაციას.“

„დილის ტელემაუწყებლობა განსხვავდება იმის მიხედვით, არიან თუ არა ოჯახში ბავშვები.“

ბუნდოვანი და აბსურდული დებულებებითაა სავსე მარიკა გერსამიას წიგნი „ელემენტარული ნაწილაკები ჟურნალისტიკაში“(10). აი, ერთი მაგალითი: „ბეჭდურ მედიაში ნებისმიერ ადგილს თავისი „დაკვეთა“ და დატვირთვა აქვს, რომელიც გაზეთის ენაზე, თავისი გზავნილებით კონკრეტული აუდიტორიის სოციალურ დიალექტსაც აგნებს.“

3. ვინ ასწავლის?

ზემოხსენებულ სახელმძღვანელოთა ავტორები ჩვენი ქვეყნის წამყვანი ჟურნალისტური სკოლების წამყვანი პროფესორები არიან. მეტიც, მაგალითად, მარიკა გერსამია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჟურნალისტიკის მიმართულებას ხელმძღვანელობს. ამასთანავე, ექსპერტიკაა და სხვა უნივერსიტეტების ჟურნალისტურ სკოლებს მითითებებსა და რეკომენდაციებს აძლევს.

ვფიქრობთ, სურათი ნათელია და ჩვენ მიერ დასმულ სამ შეკითხვაზე გაცემული პასუხი მკაფიოდ წარმოაჩენს ჟურნალისტიკის სწავლების თვალსაზრისით არსებულ ვითარებას, ანუ იმას, თუ როგორ ვასწავლით...

ლიტერატურა:

1. გაბრიელ გარსია მარკესი, მსოფლიოში საუკეთესო ხელობა, ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“, #23, 2007;
2. გაბრიელ გარსია მარკესი, გასართობი სოფიზმები, ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“, #12, 2006;
3. ნოდარ ტაბიძე, პუბლიცისტიკის საკითხები, თბ., 2011;
4. ნოდარ ტაბიძე, ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტ.1, თბ., 2012;
5. თამაზ ჯოლოგუა, ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია, თბ., 2013;
6. ბილ კოვაჩი, ტომ როზენსტილი, ჟურნალისტიკის ელემენტები, თბ., 2006;
7. ტატიანა რეპკოვა, ახალი დროება. გაზეთის შექმნა განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნებში, თბ., 2001;

8. ჯონ მაქსველ ჰამილტონი, ჯორჯ კრიმსკი, ჩაეჭიდეთ პრესას, ამბავი საგაზეთო ცხოვრებაზე, თბ., 2002;
9. გიორგი ჩართოლანი, ტელერადიოჟურნალისტიკა, თბ., 2008;
10. მარიკა გერსამია, ელემენტარული ნაწილაკები ჟურნალისტიკაში, თბ., 2011.

Ioseb Chumburidze

David Aghmashenebeli University of Georgia, Tbilisi

Problematics of Teaching Journalism

Abstract

The problem of teaching journalism involves three aspects and its essence can be expressed in three corresponding questions : what are we teaching? using what are we teaching? who is teaching?

This work is an attempt to give a thorough answer to all of these questions.

The work shows, in light of some remarkable opinions by Gabriel Garcia Marquez, the deficiencies and shortcomings of contemporary Georgian journalism schools, their lack of humanities teaching, which result in journalism as a profession losing its “academic background”, its “cultural base”.

It also critically analyzes contemporary guidebooks (translated, as well as originally created in Georgian) for teaching journalism in Georgia. Well-chosen examples demonstrate their pitiful state. The regrettable circumstance, that lecturers in most journalism schools are the very authors of those books is also noted.

Hence, the real state of journalistic education in contemporary Georgia is revealed. Or, if you wish, the answer is given to the most important question related to the issue, one, which embodies in itself all of the aforementioned three questions : How are we teaching?

საკვანძო სიტყვები: ჟურნალისტიკა, სწავლება, პრობლემა, რას ვასწავლით, რით ვასწავლით, ვინ ასწავლის

Key-words: journalism, teaching, problem, what are we teaching? Using what are we teaching? Who is teaching?

Говорение как вид речевой деятельности и аспект обучения ИЯ (на примере русского и французских языков)

В последнее время в психологической и методической литературе по проблемам обучения иностранным языкам все чаще говорится о «речевой деятельности на иностранном языке», «иноязычной речевой деятельности» и т. д. Речевой деятельности на иностранном языке обучают. Виды речевой деятельности (говорение, слушание, чтение, письмо) формируют в процессе обучения иностранному языку в школе и в вузе. Намечается явная тенденция превращения *речевой деятельности* на иностранном языке в самостоятельный, глобальный объект обучения, включающий в себя другие, более частные объекты. Возникает вопрос: новая ли такая тенденция, правомерна ли она, и если — да, то что должно пониматься под «речевой деятельностью» и какие особенности этого нового объекта обучения должны быть учтены в процессе преподавания иностранного языка?

Говорение — это такой вид речевой деятельности, которое реализуется, когда в сознании говорящего возникает потребность в речевом воздействии на собеседника. На процесс говорения влияют различные факторы, включающие:

-цель, ради которой совершается речевое действие (передать информацию, совет, согласие и т.п.);

-тему общения;

-время и место общения;

-отношения между собеседниками (нейтральные, официальные, дружеские, родственные и др.); -социально-коммуникативную роль партнеров (сокурсники, преподаватель и студент, начальник и подчиненный и т.д.).

Мы предлагаем изучить обучение говорению т.е. вербальному общению на примере русского и французских языков.

Обучение говорению т.е. обучение устному (вербальному) общению, предполагает овладению коммуникативной компетенцией, когда учащиеся сумеет сказать, **что, кому, зачем, как, где** и **когда** надо сказать.

Анализируя природу устной речи, необходимо установить сходство и различие аудирования и говорения.

При аудировании происходит восприятие чужой речи. В этот момент слушающий выделяет отдельные элементы речи, которые кажутся ему существенными, и синтезирует их единое целое.

В понимании речи главную роль играет процесс узнавания языкового материала.

При говорении происходит воспроизведение своих мыслей. Говорящий выбирает из имеющегося у него запаса языковых средств те средства, которые ему необходимы для порождения речи, и объединяет их в единое целое.

Обучение говорению включает в себя три основные части:

- ✓ введение в память учащихся языкового материала;
- ✓ выработку навыков и умений оперировать этим материалом;
- ✓ развитие умений в использовании речи для реальных коммуникативных целей.

В сознании учащихся необходимо формировать следующие речевые умения:

- умение вступать в общение;
- умение проводить свою стратегическую линию
- умение переспрашивать собеседника
- умение говорить выразительно
- умение высказываться целостно как в смысловом отношении, так и в структурном логично, связно, продуктивно, в нормальном темпе и т.п.

Преподаватель, работая в аудитории, должен ориентировать учащихся на уровни владения навыками и знаниями требования, которые разработаны в Государственных образовательных стандартах.

На элементарном уровне говорящий должен уметь при монологической речи самостоятельно воспроизводить связные высказывания в соответствии с предложенной темой и строить монологическое высказывание репродуктивного типа на основе прочитанного текста. При диалогической речи он должен понимать высказывания собеседника, определять его коммуникативные намерения в пределах минимального набора речевых ситуаций, адекватно реагировать на реплики собеседника, инициировать диалог.

На базовом уровне он должен уметь при монологической речи самостоятельно воспроизводить связные высказывания в соответствии с предложенной темой, строить монологическое высказывание репродуктивного характера на основе прочитанного или прослушанного текста различной формально-смысловой структуры, выражать отношение к фактам, событиям изложенным в тексте. При диалогической речи он должен понимать высказывания собеседника, определять его коммуникативные намерения в ограниченном числе речевых ситуаций и тем общения, адекватно реагировать на реплики собеседника, инициировать диалог, выражать коммуникативные намерения в ограниченном числе ситуаций и тем общения.

Знание психологических особенностей говорения может оказаться полезным для каждого интересующегося этой проблемой. Для преподавателя иностранного языка оно необходимо. Дело в том, что в условиях школьного обучения учитель последовательно, шаг за шагом формирует у учеников умение говорить на иностранном языке, стремясь в конечном счете обучить его иноязычной деятельности говорения. Естественно, что в этой связи учитель испытывает желание полнее и точнее представить себе лингвистическую и психологическую природу говорения.

Мы можем представить фрагмент урока по обучению говорению:нашей целью является научить обучаемого понимать высказывания собеседника, определять его намерения, адекватно реагировать на реплики собеседника, строить диалог с собеседниками, строить монологическое высказывание. При ходе работы учитель представляет упражнения на наблюдение – трансформационные, ситуативные, с использованием средств наглядности; работа с текстом-диалогом.

Первое упражнение (возьмем элементарный пример), знакомство: преподаватель коротко рассказывает о себе, потом спрашивает ученика про него.

Добрый день! Меня зовут----- Моя фамилия----- Я ваша преподавательница----- языка. Я рада с вами познакомиться. Как вас зовут?

Bonjour! je m'appelle..... Mon nom de famille est.....Je suis votre professeur est.....Quel est votre nom? (Comment vous appelez-vous?)

По ходу обучения упражнения усложняются и целью становятся выяснение точки зрения собеседника и изложения собственной точки зрения, проведение дискуссий. Рассмотрим такой пример – поговорим с учениками о классической литературе, спрашиваем у них какие книги они читают и нравится ли им классика.

Учитель: какую книгу ты читаешь?

Ученик: Анну Каренину.

Учитель: а тебе нравится классика?

Ученик: да, очень, это очень интересная литература, и т.д.

Professeur: Quel livre tu lis en ce moment?

Elève: Anne Karenina.

Professeur: Est-ce que tu aimes la littérature classique?

Elève: Oui, beaucoup, C'est très intéressant, etc.

Работа с таблицами помогает сконцентрировать изучаемый материал, упражнение направлено на трансформацию диалогической речи в монологическую, преподавателю необходимо обратить внимание учащихся на разные социальные роли участников диалога: учащиеся должны построить свои высказывания подобрав или добавив измененные или неизменные реплики.

В основе современных методов обучения говорению лежат такие категории устно-язычного общения как: ситуация, роль, позиция, общность, вид и сфера коммуникации, которые рассматриваются в современной науке, как модели речевой коммуникации.

Важнейшим из перечисленных методов обучения является коммуникативная (речевая) ситуация.

Коммуникативная ситуация, как метод обучения говорению, состоит из четырех факторов: 1) обстоятельств действительности (обстановка), в которых осуществляется коммуникация (включая наличие посторонних лиц); 2) отношений между коммуникантами (субъективно — личность собеседника); 3) речевого побуждения; 4) реализации самого акта общения, создающего новое положение, стимулы к речи.

Каждый из указанных факторов, рассматриваемого метода обучения говорению, оказывает на речь собеседников определенное влияние (выбор темы и направление ее развития, отбор языковых средств, эмоциональная окраска речи, ее развернутость и т.д.)

По характеру отношений между коммуникантами методы обучения говорению различают общение официальное и неофициальное. **Официальное общение** возникает между лицами, отношения между которыми определяются выполнением ими некоторых социальных

функций (учитель ученик, начальник — подчиненный). Сюда могут быть отнесены совещания, интервью, инструктаж, переговоры. Официальный характер присущ публичному общению в любой его форме. **Неофициальное общение** характеризуется непринужденностью, раскованностью, нередко фамильярностью как в поведении индивидов, так и в тоне их речи, свободой в выборе языковых средств.

В ходе настоящей работы были исследованы основы обучения говорению с целью практического применения нового интенсивного метода обучения иностранному языку, с тем, чтобы обеспечить овладение, в условиях жесткого лимита времени, это касается как русского и французского языков - как средством общения и средством познания, выработать умения и навыки понимания устной речи в нормальном (естественном) или близком к нормальному темпу при практически неограниченной бытовой, общественно-политической и общенаучной тематике.

Литература

- 1) Гальскова Н.Д., Гез Н.И.(2009) «Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика». 6-е издание, М.
- 2) Соловова Е.Н.(2010) «Методика обучения ин.языкам. Базовый курс», М.
- 3) Соловова Е.Н. (2010) «Методика обучения ин.языкам. Продвинутый курс», М.
- 4) Алхазшвили А.А. (1988) Основы овладения устной иностранной речью, М.
- 5) Вайсбурд М.Л., Кузьмина Е.В. (1999) Роль индивидуальных особенностей учащихся при обучении иностранному общению, М.
- 6) Зимняя И.А. (2001) Лингвopsихология речевой деятельности, М.
- 7) Леонтьев А. А. (2001) Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии, М.
- 8) Крючкова Л. С. Мощинская Н. В. (2011) Практическая методика обучению русскому языку как иностранному, Флинта, Наука.

Khatia Khatishvili, Gvantsa Tchanturia,
Ivane Javakhishvili State Univesrity, Tbilisi

Speaking as a Speech Activity and the Aspect of Foreign Language (on the examples of the Russian and French Langauges)

Abstract

Recently, psychological and methodological literature on teaching foreign languages is increasingly referred to "the voice of a foreign language", "foreign-language speech activity," etc. The speech of foreign language teaching. Speech activity (speaking, listening, reading and writing) are formed in the process of learning a foreign language at school and at the university. It is planned to convert a clear trend of speech activity in a foreign language as an independent, global training facility, which includes other, more private facilities. The question arises whether this new trend, whether it is legitimate, and if - yes, it must be understood that under the "speech activity" and what features of this new training facility should be taken into account in the process of teaching a foreign language? Speaking - is the kind of speech activity that is realized when, in the minds of the speaker there is a need in the speech exposed to the interlocutor. In the course of this work were

investigated basics teaching speaking to the practical application of a new intensive method of teaching a foreign language in order to ensure mastery, under tight time limit, the English language as a medium of communication and means of knowledge, develop skills for understanding speech English in the normal (natural) or near-normal pace in almost unlimited domestic, social, political and general scientific topics.

Keywords: Talking, Methodology, Teaching, Speech, Dialog, language

Ключевые слова: Говорение, Методика, Обучение, Речь, Диалог, Язык

ნონა ხმიადაშვილი

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, გორი

მანანა ღარიბაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

გრამატიკის არსი და მნიშვნელობა უცხო ენის (ინგლისური ენის) სწავლებისას

ინგლისურენოვან სივრცეში გრამატიკა მეტად მნიშვნელოვანია როგორც ინგლისურის მეორე ენის (ESL), აგრეთვე უცხო ენის (EFL) სტატუსის შემთხვევაში. ასე, რომ გრამატიკის კარგად ცოდნის გარეშე ენის სათანადოდ დაუფლება-განვითარება შესაძლოა მნიშვნელოვნად შეფერხდეს. პრაქტიკულ დონეზე ენის შემსწავლელები გრამატიკის საშუალებით ეცნობიან გრამატიკულ ნიმუშებს. ურის (Ur, 1999) მოსაზრებით გრამატიკული წესების ცოდნა ენის შემსწავლელებს საშუალებას აძლევს მათ მოცემული ნიმუშები სწორად გამოყენონ. საბოლოოდ, გრამატიკის სწავლება ყურადღების ცენტრშია მოქცეული, იმდენად, რამდენადაც იგი არკვევს თუ რამდენად სწორად არის გამოყენებული გრამატიკული საკითხები წინადადების აგებისას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გრამატიკის სწავლებამ უნდა მოიცვას ენის სტრუქტურა, წინადადების ფორმა, მნიშვნელობა და გამოყენება.

გრამატიკის სწავლების მთავარ მიზანს წარმოადგენს ენის შემსწავლელების უზრუნველყოფა ყველა იმ საჭირო ხერხით, რაზეც ენა არის აგებული, რათა მათ არ შეექმნათ პრობლემა მოსმენის, საუბრის, წერისა და კითხვის დროს.

ბრამფიტის და ჯონსონის (Brumfit and Johnson, 1979:165) აზრით: „მნიშვნელოვანი ისაა, რომ გრამატიკის სწავლა როგორც ასეთი, არც აუცილებელია და არც საკმარისი ენის გამოყენებისათვის“. ამიტომ, გრამატიკა არის ნემისმიერი ენის საფუძველი და არ შეიძლება იგნორირებულ იქნას ენის სწავლებისას.

ასე რომ, რა არის გრამატიკა? ნიუბის (Newby 2000: 249) აზრით, გრამატიკა ყოველთვის იყო ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტი უცხო ენების შესწავლისას, იმიტომ, რომ გრამატიკა მნიშვნელოვნად ეხმარება შემსწავლელებს წინადადების სწორად აგებასა და კომუნიკაციის დამყარებაში, როგორც წერის, აგრეთვე მეტყველების დროს. სავარაუდოდ მოსწავლე ზოგადად შეიძლება ამყარებდეს კომუნიკაციას სიტყვების გამოყენებით, მაგრამ გრამატიკის გამოყენების გარეშე სიტყვები კარგავს მნიშვნელობას. ასე, რომ გრამატიკა ასრულებს მთავარ როლს მნიშვნელობის ჩამოყალიბებაში, მაგრამ მხოლოდ გრამატიკა ვერ შექმნის მნიშვნელობას, ამისათვის სხვა ელემენტების არსებობაც აუცილებელია.

ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი განსაზღვრავს გრამატიკის შესწავლას მოზრდილთათვის. პირველი, ეს არის ენის ფუნქცია, რომელიც მათ სჭირდებათ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ხოლო მეორე არის გარემო, სადაც მათ უწევთ ინგლისური ენის გამოყენება.

გრამატიკა მიჩნეულია როგორც ენის ძირითადი უნარ-ჩვევების გამომხატველი საშუალება, როგორიცაა მოსმენა, საუბარი, კითხვა და წერა. მოსმენისას და საუბრისას გრამატიკა თამაშობს მთავარ როლს აზროვნებასა და ყოველდღიურ მეტყველებაში, ვინაიდან გრამატიკა ითვლება გრამატიკულად სწორად სტრუქტურირებული კონსტრუქციების გამოყენების მთავარ წყაროდ ნებისმიერ ენაში (Corder, 1988; Widodo, 2004). კითხვისას გრამატიკა საშუალებას აძლევს შემსწავლელებს გაიგონ წინადადება აზრობრივად, აზნაცში, ნაწყვეტში ან ტექსტთან მიმართებაში. წერით კონტექსტში გრამატიკა საშუალებას აძლევს შემსწავლელებს დააღაგონ აზრები გამართულად, რათა შეძლონ კომუნიკაციის დამყარება წერილობითი ფორმით. და ბოლოს ლექსიკის შემთხვევაში, გრამატიკა უზრუნველყოფს მიმართულებას თუ როგორ უნდა იქნეს ლექსიკური ელემენტი კომბინირებული წინადადებაში ისე, რომ შინაარსობრივად გამართულად ჩამოყალიბდეს. სხვაგვარად რომ ითქვას, დოფის (Doff, 2000) აზრით გრამატიკის შესწავლა სტუდენტებს საშუალებას აძლევს გამოხატონ მიშვნელობა, როგორც ფრაზებში ასევე წინადადებებში. ლონგის და რიჩარდის (Long and Richards 1987) მოსაზრებით კი, გრამატიკა არ შეიძლება იგნორირებული იქნას, რადგან გრამატიკა თამაშობს მთავარ როლს კომუნიკაციის დროს.

დისკუსიები ენის შესწავლის სხვადასხვა მეთოდის შესახებ წარმოიშვა ენის სწავლების განსხვავებული შეხედულებების დაგროვებისას, რომლებიც ეხმარება გამოააშკარავოს გრამატიკის როლი ენის შესავლისას. გრამატიკა არის „წესი სიტყვათწარმოების და წინადადების შედგენის“ (Oxford Learners Pocket Dictionary, 2008:193). უნდა გვესმოდეს უფრო მეტი გრამატიკის შესახებ, იგი ძირითადად იყოფა ორ ნაწილად, როგორიცაა აღწერილობითი და დანიშნულებითი გრამატიკა. ნორდქუისტმა Nordquist (n.d.) განაცხადა რომ აუცილებელია იცოდდე გრამატიკა, მაგრამ უმჯობესია იცოდდე ენა გრამატიკულად. მისი აზრით გრამატიკა შეიძლება დავყოთ ორგვარად, როგორც ენის სისტემატიური შესწავლა, აღწერა და წესების, მაგალითების განლაგება ენის სტრუქტურის და სინტაქსის გათვალისწინებით.

გრამატიკა შეიძლება მივიჩნიოთ, როგორც „მთავარი“ უნარი, რომელიც საშუალებას იძლევა განავითაროს მოსმენა, საუბარი, კითხვა და წერა. როდესაც გრამატიკა არის არასწორი და გაუგებარი ურთიერთობა შესაძლოა ჩაიშალოს. მაგალითისთვის წარმოვიდგინოთ მასწავლებელი, რომელიც ამბობს „მომიტანეთ წიგნები გეთაყვა“ (Please bring me the books) შესაძლოა მოსწავლემ მიუტანოს მას მხოლოდ ერთი წიგნი, რადგან ვერ გაიგონოს დაბოლოება „ა“ ან ვერ გაარკვიოს, რას გულისხმობს მასწავლებელი. ამ შემთხვევაში, გრამატიკის გაგება გაუმჯობესებს მოსწავლეს მოსმენის უნარს.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია გრამატიკის როლი სუბრის პროცესში. გასაუბრებისას განმცხადებელს ეკითხებიან თუ რამდენი ხნის განმავლობაში მუშაობდა ამჟამინდელ სამსახურში. იგი პასუხობს, რომ მან იქ იმუშავა ორი წლის განმავლობაში. მოცემული პასუხი გაურკვეველია ინტერვიუერისთვის, ვინაიდან მისთვის გაუგებარი რჩება მუშაობს თუ არა კვლავ განმცხადებელი მოცემულ პოზიციაზე. ამ სიტუაციაში აწმყო სრული დროის (Present Perfect Tense) ცოდნა დაეხმარებოდა მას უფრო ზუსტი პასუხის გაცემაში. ასევე შეიძლება უამრავი შეცდომის დაშვება წერისა და კითხვის დროს გრამატიკის არ ცოდნის გამო.

გრამატიკული ასპექტების/ელემენტების შეერთება და სწორ კონსტრუქციებად აწყობა ეხმარება ენის შემსწავლელს საკუთარი ნააზრევის სწორად გადმოცემაში როგორც წერილობით აგრეთვე ზეპირ ფორმაში.

გრამატიკის სწავლების საბოლოო მიზანია უზრუნველყოს სტუდენტები ენის აგებულების ცოდნით რათა არ შეექმნათ მათ დაბრკოლება მოსმენის, საუბრის, კითხვისა და წერისას შესასწავლ უცხო ენზე.

ლიტერატურა:

1. Ur, P. (1999). *Grammar practice activities: A practical guide for teachers* (12th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Widodo, H. (2004). *Kemampuan mahasiswa Bahasa Inggris dalam menganalisis kalimat bahasa Inggris*. Fenomena, 3(2), 27-38.
3. NEWBY, David (2000). "Grammar". In: Michael Byram, Routledge Encyclopedia of Language
4. *Teaching and Learning*. London/New York: Routledge. 248-250.
5. Thornbury, Scott (1999/2003). *How to Teach Grammar*. Malaysia: Longman.
6. Nordquist, R. (n.d.). What is grammar? Cambridge University Press. Retrieved 7 March, 2011, from <http://grammar.about.com/od/basicsentencegrammar/a/grammarintro.htm>
7. Larsen-Freeman, D. (2001). "Teaching Grammar." In M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a Second or Foreign Language*, Third Edition. Boston: Heinle & Heinle.
8. *How to teach grammar*, Thornbury, Longman, 1999

Essence and Importance of Grammar while Teaching Foreign (English) Language

Grammar takes an important role while teaching English as a Second Language (ESL) and English as a Foreign Language (EFL). The process of foreign language learning can be seriously hampered without mastering good grammar. On the practical level learners study grammatical patterns useful for the proper construction of sentences and texts.

Key Sentences: grammar; English as a second language (ESL); English as a foreign language (EFL); language skills; language learners.

საკვანძო სიტყვები: გრამატიკა; ინგლისური, როგორც მეორე ენა; ინგლისური, როგორც უცხო ენა; ენობრივი უნაები; ენის შემსწავლელელები.

თემურ ჯაგოდნიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ფოლკლორისტიკის ზოგიერთი ტენდენციის შესახებ

ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ცნობიერების სივრცეში XX საუკუნე უკანასკნელი დროის დიდი ქართველის ილია ჭავჭავაძის გარდაცვალების შემდგომ დაიწყო. XX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებიც 1908 წელს ე. თაყაიშვილის მიერ დაფუძნებული საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფოლკლორისტულ საქმიანობაში იკვეთება, რადგან სწორედ ამ საზოგადოებამ იმეძკვიდრა XIX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკის ტრადიციები როგორც ცოცხალ ყოფაში ზეპირსიტყვიერი ტექსტების გამოვლენის, წერილობითი ფიქსირების, თავმოყრის და მიზნობრივი ფოლკლორულ კრებულებში ბეჭდვის თვალსაზრისით, ისე ქართული ეთნოკულტურის აღწერა-დახასიათების შემცველი წერილებისა თუ ნარკვევების გამოქვეყნების მხრივ.

საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება XX ს. 10-იან წლებში ამის შედეგად პრაქტიკული ფოლკლორისტიკის კოორდინატორად და აკადემიური მეცნიერული ფოლკლორისტული კვლევების ინიციატორად და მეცენატად, მათი გეზის განმსაზღვრელად წარმოსდგა.

საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფონდებში განთავსდა ქართველთა შორის წ./კ. გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ XIX საუკუნეში გამოვლენილი და მის არქივებში დაგროვილი ფოლკლორული ტექსტები. ამავე საზოგადოებას გადასცა აკ. წერეთელმა მის მიერ დაარსებული XIX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკის მეორე ცენტრის – ჟურნალ „აკაკის კრებულის“ რედაქციასთან არსებული ფოლკლორული სკოლის ფონდებში თავმოყრილი ზეპირმეტყველების ტექსტები. ამას გარდა, საზოგადოებამ წარმატებით შეძლო ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემის გადაწყვეტა: XIX საუკუნეში მყარ ტრადიციებად დამკვიდრებული სავსე ფოლკლორისტული პრაქტიკა შეინარჩუნა, კიდევ უფრო მიზანმიმართული და კონცეპტუალური გახდა, განავრცო და გააფართოვა. ამ მნიშვნელოვანი პრობლემის განხორციელება კი იმით შეძლო, რომ ერთი მხრივ, სათანამშრომლოდ მიიწვია ყველა მანამდე ცნობილი შემკრები, ვინც კი წერა-კითხვის საზოგადოებასთან თანამშრომლობდა ან „აკაკის კრებულის“ რედაქციასთან არსებული ფოლკლორული სკოლის წევრი იყო. ამ ცნობილ მოღვაწეებს ენთუზიასტებიც შემატა და, რაც მთავარია, კონკრეტული კუთხის ფოლკლორის კორესპოდენტობა დააკისრა. ასე, მაგალითად, საზოგადოებას ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ მასალას ფშავიდან აწვდიდა ვაჟა-ფშაველა, თუშეთიდან – ივ. ბუქურაული, ქართლ-კახეთიდან თედო რაზიკაშვილი და ია კარგარეთელი, ქიზიყიდან – აკ. შანიძე, საინგილოდან – მოსე ჯანაშვილი, რაჭიდან – აფრ. ჯაფარიძე, ზემო იმერეთიდან – სევასტი გაჩეჩილაძე, მესხეთიდან – მამა-შვილი გვარამაძეები, ივანე (ვინმე მესხი) და კონსტანტინე, თბილისიდან – ს. გორგაძე, პ. მირიანაშვილი და სხვები.

1915 წლის თებერვალში ე. თაყაიშვილის ინიციატივით საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებასთან დაარსდა ხალხური პოეზიის ფონდი და მოკლე დროში 5 ათას მანეთზე მეტი თანხის დაგროვება მოხერხდა. 1916-1918 წწ. საზოგადოებამ გამოსცა ხალხური სიტყვიერების ორი კრებული, დაიგეგმა შემდეგი ტომების გამოცემაც,

საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება ყველანაირად უწყობდა ხელს ფოლკლორისტული კვლევების გაშლასაც, თითქმის ყოველ სხდომაზე მოისმინებოდა სამეცნიერო მოხსენებები ფოლკლორისტიკის აქტუალურ საკითხებზე. საზოგადოების თავმჯდომარე ე. თაყაიშვილი თავადაც იყო დაინტერესებული ფოლკლორით, სავსე მუშაობასაც ეწეოდა და რამდენიმე ფოლკლორისტული სტატიაც დაწერა, რომელთაგან ყველაზე სისტემური დაკვირვებების შემცველია მისი სტატია „აკაკის ფონდი“, რომელიც 1964 წელს მ. ჩიქოვანმა გამოაქვეყნა (2, 373). საინტერესო ფოლკლორისტულ დაკვირვებებს შეიცავს მისი მოხსენება „მცირე უწყება საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მოღვაწეობის პირველი ათი წლის განმავლობაში (1907-1917)“. მ. ჩიქოვანის სწორი შეფასებით XX საუკუნის პირველი მეხუთედის დემოკრატიული ფოლკლორისტიკა დასრულდა ე. თაყაიშვილის საფრანგეთში გამგზავრებით 1921 წელს (3, 359).

1921 წლიდან საქართველო სხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ სივრცეში მოხვდა, დაიწყო საბჭოთა ფოლკლორისტიკის ეპოქა. მიუხედავად იმისა, რომ პრაქტიკული

საველე საქმიანობაც და ფოლკლორისტული კვლევებიც ერთხანსაც ძველ ტრადიციათა შესაბამისად გაგრძელდა, კიდევაც გაღრმავდა იმ თვალსაზრისით, რომ პუბლიცისტიკის სივრციდან უპირატესად მეცნიერული აკადემიზმის სფეროში გადაინაცვლა, ამასთან განსაკუთრებით გამოიკვეთა ხალხური სიტყვიერების პედაგოგიური მნიშვნელობის ასპექტები, შეიქმნასპეციალური სასკოლო სახელმძღვანელოები, ეს ყველაფერი მაინც ძველი მეცნიერული და პედაგოგიური ტრადიციების უფრო ინერციული გაგრძელება იყო, ვიდრე მეცნიერული ფოლკლორისტული აზრის ევოლუციური სვლა. ამის მიზეზი იდეოლოგიის დიქტატი გახდა.

ხალხის, როგორც კოლექტივიზმის პრინციპით გაერთიანებულ მასის ინტერესების მსახური სახელმწიფოს იდეოლოგიისათვის ზედმიწევნით მომგებიანი აღმოჩნდა ხალხური სიტყვიერება, როგორც ამ უპიროვნო მასის კოლექტიური მხატვრული ცნობიერების გამოხატულება. ხალხის, როგორც უპიროვნო მასის, მხატვრული აზროვნების გენიალური სიმართის, გულუბრყვილობით ღია და ალალი, პირდაპირობით მოურიდებელი და, რაც მთავარია, ხალხის ანუ მთელი ერის, კულტურული ცნობიერების ფოლკლორში მოცემულობის თეზისი, რასაც თავგამოდებით ამკვიდრებდა ეროვნულობისადმი რომანტიკულად მოტრფიალე XIX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივი აზრი და მათ შორის ფოლკლორისტიკა, სრული საფუძვლიანობით დაუპირისპირა ინდივიდუალურ, პიროვნულ მწერლობას და დაიწყო ამ „მწერლობის მოთვინიერების“ (აკ. ბაქრაძე) ურთულესი პროცესი.

საბჭოთა ხელისუფლებამ გასაოცარი ენერგიულობა გამოიჩინა ხალხური სიტყვიერების ტექსტების გამოვლენისათვის ხელშეწყობასა და პროპაგანდაში. ეს უპირველესად ფოლკლორისტული მიზნობრივი და გეგმიური ექსპედიციების უზვად დაფინანსებაში გამოვლინდა, მეტიც: ხალხის კოლექტიური გენიის შემოქმედებითი ნაყოფის ძიება ეროვნული კულტურის წინაშე მოვალეობად გამოცხადდა. ამის რეალიზების მცდელობა იყო ის ფაქტი, რომ პროფესიონალ ფოლკლორისტთა გარდა, ფოლკლორული ტექსტების ტრადიციულად ქართულ ყოფაში გამოვლენით და ცალკე კრებულებად გამოქვეყნებით სერიოზულად იყვნენ დაინტერესებულნი ჩვენი მწერლები, მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწენი, ხოლო ბევრი ფოლკლორისტიკის ცალკეული პრობლემების ჩინებულ მკვლევარადაც მოგვევლინა, მაგალითად, გ. ლეონიძე, კ. გამსახურდია, დ. შენგელაია, ივ. ჯავახიშვილი, შ. ნუცუბიძე, კ. კეკელიძე, გრ. კიკნაძე და ა. შ.

საბჭოთა პოლიტიკური ფოლკლორიზმის დამკვიდრებას დიდად შეუწყო ხელი პავლე ინგოროყვას საპროგრამო სიტყვამ საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველ ყრილობაზე, 1926 წლის 21 თებერვალს. ქართული მწერლობის წინაშე მდგარ დაუყოვნებლივ მოსაგვარებელ საკითხთა შორის მან დაასახელა ქართული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების შეგროვება. მან აღნიშნა, რომ ფოლკლორი „განსაკუთრებით საინტერესოა არამარტო მეცნიერებისათვის, არამედ მხატვრული მწერლობისათვის“. ამიტომ მწერალთა კავშირმა უნდა მოაწიოს „სამეცნიერო-ლიტერატურული ექსპედიციები შესასწავლად ქართული ხალხური პოეზიისა, ხალხის ზნე-ჩვეულებათა, ლექსიკოლოგიურ მასალათა შესაკრებად“ (4, 0). ამის შემდეგ

ქართული ფოლკლორისტიკის სივრცეში მუშაობა სწორედ აღნიშნული მიმართულებებით გაიშალა, რაც გარკვეულწილად და თავდაპირველად ვ. კოტეტიშვილის ფოლკლორიზმში გამოიკვეთა.

შემთხვევითი არ იყო, მაგალითად, ის ფაქტიც, რომ საბჭოთა ფოლკლორისტიკის თეორიაში გაჩნდა კლასობრიობის პრინციპი, რაც ხალხის ინტელექტუალობას, საზოგადოებრივი და კულტურული ცნობიერების სრულქმნობას უსვამს ხაზს. მაგალითად, ხალხური ეპოსის მხატვრული ღირსება ვ. კოტეტიშვილმა ასე შეაფასა: „თუ ზოგიერთი მოდგმის ხალხური ეპოსი არსებითად არისტოკრატის სამხედრო ისტორიას წარმოადგენს (ჰიპერბოლურ ხაზებში, რასაკვირველია), როგორც მაგალითად, სლავური, გერმანული, რომანული მოდგმის და სხვა, ქართული ეპოსი, შეიძლება ითქვას, იმ არისტოკრატის სულაც არ ეხება... ქართული ხალხური შემოქმედება მეფეთა ცხოვრებას ბუნწად გვაწვდის, მაშინ, როდესაც სახალხო გმირთა სახელებს უზომოდ გვთავაზობს. და თუ არის მეფე ან დედოფალი მოხსენებული, ფოლკლორი იმასაც ხშირად გვჩვენებს აქცევს” (5, 0). რომ არა იდეოლოგიური გამიზნულობა, ციტატის ასეთ უსაფუძვლო და კონტექსტიდან ამოვარდნილ მოსაზრებას არ შესთავაზებდა გაზეთის მკითხველს. ამგვარი იდეოლოგია თავისთავად გულისხმობს წინარე ეპოქის ფოლკლორულ მეცნიერულ ტრადიციასთან დაკავშირებას, ყველაფრის თავიდან დაწყებას, ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიის გადაწერას. ასეთი მცდელობა უპირველესად პედაგოგიური ფოლკლორის სფეროს დაეტყო.

ცნობილია, რომ XIX საუკუნის დასასრულიდან რუსეთის იმპერიაში მტკიცედ დამკვიდრდა სკოლებში ხალხური სიტყვიერების ტექსტების, ჟანრობრივი სტრუქტურის, თავისებურებების ანალიზის სწავლება. საქართველოში ეს ტრადიცია გამოკვეთილად ფესვმაგრობდა XX საუკუნის 10-20-იან წლებში. ამ პერიოდში გამოცემულ ხალხური სიტყვიერების სახელმძღვანელოთა შორის აღსანიშნავია: ვ. ბარნოვის „ქართული სიტყვიერების ისტორიის გაკვეთილები” (1919); ს. გორგაძის „ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხური პოეზია” (1922, 1925, 1927); თ. ბეგიაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია”, I (1925); პ. მირიანაშვილის „ქართული სიტყვიერების განარკვი” (1929); ვ. ხუროძის „ხალხური სიტყვიერება სკოლაში” (1936) და ა. შ. ამგვარი სახელმძღვანელოების შედგენის პრაქტიკა 1941 წლისათვის შეწყდა, მაგრამ მანამდე გაცილებით ადრე, „რევოლუციის პირველივე დღეებიდან დადგა სასკოლო-საადმინისტრაციო სისტემის გარდაქმნის პრობლემები. პარტიამ და ხელისუფლებამ დაუყოვნებლივ საჭიროდ სცნეს მთელი იდეოლოგიური, კულტურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების გადასვლა მარქსიზმ-ლენინიზმის საფუძველზე. ეს შესაბამისად სახელმძღვანელო ლიტერატურის და სწავლების ახალი მეთოდური პრინციპების შემოღებას მოითხოვს” (3, 361).

აღნიშნული პოლიტიკის რეალიზების პირველი მცდელობა იყო განათლების სამინისტროს ჟურნალის „ახალი სკოლისაკენ” 1929 წელს (№3, 7-8) მოწყობილი დისკუსია საშუალო სკოლაში ხალხური ზღაპრის სწავლების საკითხებზე, რომელშიც მონაწილეობდნენ ცნობილი პედაგოგი ნინო მიძიგური და მ. ჩიქოვანი – სოფ. დერჩის

საშუალო სკოლის მასწავლებელი. გამიჯვნის ტენდენცია უფრო თვალსაჩინოა ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის ორგანიზატორისა და თეორიულ-იდეოლოგიური წანამდგრების შემქმნელის ვ. კოტეტიშვილის ფოლკლორისტულ ნაწერებში. ცნობილია, რომ იგი სპეციალური მომზადებით ფოლკლორისტი არ ყოფილა, მწერლობა-ლიტერატურათმცოდნეობიდან მოვიდა ფოლკლორისტიკაში, რაშიც, ვფიქრობ, არც თუ უმნიშვნელო როლი ითამაშა პავლე ინგოროყვას თანამოაზრეობამ და მეგობრობამ. ყოველ შემთხვევაში, საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველი ყრილობის მახლობელ ხანებში დაიბეჭდა ვ. კოტეტიშვილის პირველი ფოლკლორისტული წერილი „აკაკი წერეთელი და ხალხური პოეზია“ (1926) და ამ დროიდან მოყოლებული 1937 წლამდე ათი წლის განმავლობაში იგი იყო ქართული ფოლკლორის კოორდინატორი. მან წაიკითხა პირველად ქართული პოეტური ფოლკლორის კურსი 1927 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, საქართველოს მუზეუმში შექმნა ფოლკლორის განყოფილება, შეუდგა მწერალთა კავშირის პირველი ყრილობის მიერ დასახული პროექტის რეალიზებას ქართულ ტრადიციულ ყოფაში ზეპირსიტყვიერი ტექსტების გამოვლენის მიზნით გეგმიური ფოლკლორული ექსპედიციების ჩატარება და ოთხი დიდი ექსპედიციის მოწყობა შეძლო. ამას გარდა, შეადგინა შესანიშნავი კრებული „ხალხური პოეზია“ (1934), სადაც შეიტანა რჩეული ფოლკლორული ტექსტები, მაგრამ ვარიანტების გარეშე და, რაც მთავარია, თითოეულ ტექსტს შენიშვნების ფორმით დაურთო ექსკურსები უპირატესად სემანტიკური ინტერპრეტირებისა და პარალელების ჩვენებით, რაც იმ დროისათვის მნიშვნელოვანი ნოვაცია იყო. ფართო განათლებით და დიდი ერუდიციით გამორჩეულობის მიუხედავად, ვ. კოტეტიშვილი მაინც გაემიჯნა მის წინარე და გარკვეულწილად თანამედროვე ფოლკლორისტულ ტრადიციებს. მისი პოზიცია ყველაზე მკაფიოდ გამჟღავნებულია ნაშრომში „ქართული პოეტური ფოლკლორი (ლექციების კურსიდან)“ (6, 367-438). აქ არაერთგზის არის ნათქვამი, რომ ქართული ფოლკლორი „დღევანდლამდე terra incognita“-დ არის დარჩენილი; რომ „ქართული მეცნიერული აზრი მას თითქმის არ შეხება“ (6, 367); რომ „ჩვენთვის ჯერ წყვედიადით არის მოცული, თუ როგორ ხდებოდა ქართული სულის სიტყვიერი განხორციელება. ქართველი ხალხის პოეტური ქვეყანა მეცნიერებისათვის ჯერ კიდევ უცნობია“ (6, 389).

ასეთივე სკეპტიკური იყო ქართილი მეცნიერული ფოლკლორისტული აზრის შეფასებაშიც. იგი ფიქრობდა, რომ გარდა მ. კელენჯერაძის საპოლემიკო წიგნაკისა „ხალხური სიტყვიერების პედაგოგიური და ესთეტიკური მნიშვნელობა“ და რამდენიმე საგაზეთო წერილისა, ჩვენ არაფერი მოგვეპოვება“ და ეს წერილებიც „მეტწილად მოწოდებისა და პროპაგანდის ხასიათისანი არიან“ (6, 391). და ამგვარი აზრი მკვიდრდებოდა იმ ფონზე, სადაც მკაფიოდ იყო დაფიქსირებული ალ. ხახანაშვილის, მ. კელენჯერაძის, ვ. ბარნოვის, ს. გორგაძის, თ. ბეგიაშვილის, აკ. შანიძის, ივ. ჯავახიშვილის, კ. კეკელიძის კვლევების შედეგები; სადაც განსაკუთრებით საყურადღებო იყო ვ. ბარნოვის კვლევები ქართული ფოლკლორის სფეროში, რომლებიც მეცნიერულ ინტერესთა მიმართულებით (ფოკლორის მხატვრული და სოციალური ფილოსოფიის ასპექტებში გააზრებით) ერთგვარად ვ. კოტეტიშვილის წინამორბედადც კი წარმოსდგება. განსაკუთრებით ეს ითქმის ვ. ბარნოვის ისეთ ნაშრომებზე, რომელებიც

ემღვნება არსენას სახის კვლევას (1922), ამირანის კვალის ძიებას (1923), აბესალომ და ეთერის ანალოზს მარადიული სიყუვარულის თვალსაზრისით (1923) და ა. შ.

პოლიტიკური ფოლკლორიზმისათვის ანგარიშგაწევის კვალი კიდევ უფრო აშკარაა მ. ჩიქოვანის ნაწერებში. ცნობილია, რომ მ. ჩიქოვანი ვ. კოტეტიშვილის შემდეგ ქართული ფოლკლორისტიკის კოორდინატორი და წინამძღოლი იყო დიდი ხნის განმავლობაში. მას ლენინგრადის ფოლკლორისტული სკოლა ჰქონდა გავლილი, ძალიან ახლოს იყო ნიკო მარის ფილოლოგიურ სკოლასთან, იზიარებდა კიდევაც ამ სკოლის ფოლკლორისტულ კონცეფციას. ბუნებრივია, კარგად იცნობდა ნ. მარის გამოკვლევებს ფოლკლორის თეორიულ თუ ცალკეულ კონკრეტულ საკითხებზე, განსაკუთრებით ნ. მარის სიუჟეტების პალეონტოლოგიას სტადიალურ გაფორმებათა თვალსაზრისით; ასევემის მიერ სხვადასხვა დროს ჩატარებული ამირანის, ეთერიანის, ტარიელიანის, როსტომიანის კვლევების შედეგებს. ასევე კარგად იყო ცნობილი ნ. მარის მოწაფეთა – კ. დონდუას, ნ. ტიხაია-წერეთლის, ი. მეგრელიძის და სხვათა კვლევები ქართული ფოლკლორის სფეროში. ამის მიუხედავად, „ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორიაში“ მ. ჩიქოვანი ერთგვარი მოზოდიშებით წერდა: „XX ს. 20-იანი წლების სურათი არ იქნება სრული, თუ აკად. ნ. მარის და მისი ლენინგრადელი მოწაფეების მუშაობაც არ გავიხსენებთ“ (3, 364). ნ. მარის ამგვარ მორიდებულ ხსენებას, ბუნებრივია, სრულიადაც არ იმსახურებდა ქართულ ფოლკლორისტიკაშიშეტანილი წვლილის გამო. ცნობილია, რომ ეს სკოლა XX საუკუნის 20-30-იან წლებში იაფეტური თეორიის, სიუჟეტების პალეონტოლოგიის, სტადიალურ გაფორმებათა კვლევების მეთოდოლოგიით ყველაზე დიდი შედეგების მომტან მიმართულებად იყო აღიარებული და ამ აზრის საფუძვლიანობა დადასტურებული იყო თუნდაც „ტრისტან და იზოლდას“ სიუჟეტის იშთარის მითოსიდან მომდინარეობის მტკიცებით. ნ. მარმა და მისმა მოწაფეებმა დაასაბუთეს, რომ ქართული ფოლკლორის მშვენება „ეთერიანი“ ამ დიდი სიუჟეტის ერთი კონკრეტული სტადიალური გაფორმება იყო. ამით კი, ცხადია, ქართული ფოლკლორის ის საერთაშორისო გამოძახილებიც და კავშირებიც გამოავლინეს, რასაც ფოლკლორისტულ კვლევებს უმთავრეს ამოცანად უსახავდნენ. ნ. მარის თეორია იდეოლოგიურ ზეწოლას შეეწირა, თუმცა დრომ ცხადყო ამ თეორიის ხედვით იაფეტურ სივრცედ ცნობილი კულტურული წრის – ხმელთაშუა ზღვის აუზის ქვეყნების კულტურული წრის – არსებობაც და მისადმი ქართული კულტურის მიკუთვნების საფუძვლიანობაც, რადგან ამჟამად ქართული კულტურულიცნობიერების არაერთ გამოვლინებას „მედიტერანისტული კულტურული არეალის“ ანუ კულტურული სივრცის წიაღში ეძებნება ერთადერთი ახსნა. ამიტომ დღეის გადასახედიდან სრულიად აშკარაა, რომ აქ უფრო ტერმინოლოგიური სხვაობა იკვეთება, კულტურული არსი კი ერთია.

ენათმეცნიერებაში ნ. მარის თეორია იბერიულ-კავკასიური ენობრივი ერთიანობის თეორიამ შეცვალა, უმცა ასეთივე წარმატებით ვერ შეუწყო ხელი ფოლკლორისტულ კვლევებს, რაც ჩვეულებრივი მოვლენა იყო მანამდე არსებული ყველა ენათმეცნიერული სკოლისათვის. იბერიულ-კავკასიური კულტურული სივრცის ერთიანობის მაჩვენებელი ფოლკლორული ტექსტებისა და ფაქტების შედარებით-შეპირისპირებითი კვლევების

ცდები XX ს. დასასრულსა და XXI ს. დასაწყისში დაფიქსირდა (ქეთევან სიხარულიძე, მექა ხანგოშვილი, სხვებიც), ანუ იმ დროს, როდესაც იბერიულ-კავკასიურმა ენათმეცნიერებამ უკვე თქვა თავისი სიტყვა ისე, რომ ფოლკლორის სერიოზულად არც შეხებია და ეს იმ დროს, როდესაც ამ კულტურული სივრცის ფოლკლორული ერთიანობის მაუწყებელი ტრადიციები და ტექსტები სანთლით სამებარი ნამდვილად არ არის.

პოლიტიკური ფოლკლორიზმის ერთი გამოხატულება იყო ე. წ. „კულტურული ლაშქრობების“ მოწყობა, ერთი მხრივ, ახალი ფოლკლორული ტექსტების გამოსავლენად – ჩასაწერად, მეორე მხრივ, უცნობი ხალხური მთქმელების, მუშა-პოეტების აღმოსაჩენად. ასე, მაგალითად, 1934 წელს შოთა რუსთაველის საიუბილეო ღონისძიებების ეგიდით მოეწყო „შოთას სახელობის კულტურული ლაშქრობა“ ხალხური სიტყვიერების ნიმუშების ჩაწერის მიზნით. უამრავი ფოლკლორული ტექსტი გამოვლინდა, ნაწილი ამ გაზეთის ფურცლებზე გამოქვეყნდა, დანარჩენი სამი პატარა წიგნაკის სახით დაიბეჭდა იმავე წელს. 1940 წელს კიდევ უფრო მასშტაბური აქცია მოაწყვეს ჟურნალ-გაზეთებმა: „კომუნისტი“, „ახალგაზრდა კომუნისტი“, „ახალი სოფელი“, „კოლექტივიზაცია“, „სოფლის ცხოვრება“, ჟურნალებმა „მნათობი“, „ჩვენი თაობა“ და ა. შ. ამ აქციის შედეგი იყო ფოლკლორული კრებული „თანამედროვე ხალხური პოეზია“ (1940).

პოლიტიკური ფოლკლორიზმის გამოხატულება იყო ასევე ფაბრიკა-ქარხნების მუშების და გლეხკაცების გაპოეტება, მობილიზება პოეზიის ფრონტზე, რასაც შედეგად მოჰყვა მუშურ-გლეხური ფოლკლორის დაბადება: გაჩნდა ლექს-სიმღერები პროლეტარიატის ბელადებზე, მათს მშობლებსა და მიმდევრებზე. იგივეტენდენციები გამოიკვეთა პროფესიულ მწერლობაშიც. ბელადებზე წერა სავალდებულო იყო კარგა ხანს. ასეთ პოეზიას, ფოლკლორის თავ-თავისი მეცნიერ-მკვლევრებიც ჰყავდა და აქ მაინც დაზუსტებას საჭიროებს აზრი, თითქოს ამგვარი პოეზიის შექმნის იდეოლოგიური მოტივირებულობის გამო ჩრდილში აღმოჩნდნენ ის ბერიკაცები და დედაბრები, რომელთა ხსოვნას თითქმის შეურყევლად შემოენახა უძველესი წარმოდგენები და ამის გამო ძვირფასი ფოლკლორული მასალა დაგვეკარგა (7, 27). ცხადია, იმ დროს ყველანაირი ფოლკლორული მასალა იკრიბებოდა და თუ ტექსტების ბეჭდვა იზღუდებოდა, მოპოვებული ჩანაწერები ფოლკლორის სხვადასხვა ფონდებში ინახებოდა.

XX საუკუნის დასაწყისის პოლიტიკურმა ფოლკლორიზმმა პრაქტიკულ ფოლკლორისტიკაში უფრო კეთილნაყოფიერი კვალი დატოვა, ვიდრე მეცნიერული ფოლკლორისტული კვლევების შედეგებზე. ფოლკლორისტულ კვლევებში ლამის აუცილებლობად იქცა ფოლკლორის გმირში ხალხის იდეალებისათვის ბრძოლის სულისკვეთების აქცენტირება. მაგალითად, ეს გამოკვეთილად დაეტყო მითოსური ამირანის მხატვრული სახის გაცნობიერებას – ხალხისათვის სიკეთისმომტან პერსონაჟად დასახვის თვალსაზრისით.

იდეოლოგიური აქცენტების სიმძაფრის მაჩვენებელი იყო ის ფაქტი, რომ ფოლკლორს და შესაბამისად ფოლკლორისტიკას ადგილი მიუჩინეს საზოგადოებრივ მეცნიერებებს შორის, ანუ იმ დროს, იდეოლოგიის გამომხატველ მეცნიერულ დარგებს შორის (3, 353) და დიდი დრო დასჭირდა მის დაბრუნებას ფილოლოგიის წიაღში.

იდეოლოგიით გაჯერებულობის მიუხედავად, XX საუკუნის 20-40-იან წლებში მაინც მოხერხდა კლასიკური მეცნიერული ფოლკლორისტული კვლევების ტრადიციათა მეტნაკლებად შენარჩუნება და ამაში დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის პირველ თაობას, რომელთა შორის ბრწყინავს აკაკი შანიძის, ვ. კოტეტიშვილის, თ. ბეგიაშვილის, ს. გორგაძის, ფ. გოგიჩაიშვილის, ასევე ივ. ჯავახიშვილის, კ. კეკელიძის, დ. არაყიშვილის სახელები. ქართული აკადემიური ფოლკლორისტიკა სწორედ ამ პერიოდში დამშვენდა ისეთი ფოლკლორისტული ნაშრომებით, როგორიცაა: ს. გორგაძის „ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხური შემოქმედება“ (1922, 1925, 1927 წწ.), თ. ბეგიაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ (1925), პ. მირიანაშვილის „ქართული სიტყვიერების განარკვი“ (1929), აკაკი შანიძის „ხალხური პოეზია, I, ხევსურული“ (1931), ვ. კოტეტიშვილის „ხალხური პოეზია“ (1934), ფ. გოგიჩაიშვილის მიერ პ. უმიკაშვილის ფოლკლორული არქივის პოეტური ნაწილის გამოცემა (1937).

ზემოაღნიშნული, ცხადია, XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ფოლკლორისტიკის სივრცეში დაფიქსირებულ ცალკეულ ტენდენციებს ასახავს, სრული სურათი კი საგანგებო კვლევებით გამოიკეთება, რადგან ეს პერიოდი მნიშვნელოვანი ფაქტებითა და მოვლენებითაა გაჯერებული.

ლიტერატურა:

1. მეტრეველი რ. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბ., 1982;
2. ჩიქოვანი მ. „ექვთიმე თაყაიშვილი – აკაკის ფონდი“, კრებულში: ქართული ფოლკლორი, I, II, თბ., 1964;
3. ჩიქოვანი მ. ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია, I, თბ., 1975;
4. საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველი ყრილობა, თბ., 1926;
5. კოტეტიშვილი ვ. „ლიტერატურული გაზეთი“, №22, 1934; ვ. კოტეტიშვილის ამ მოსაზრების ციტირება იხ. აგრეთვე წიგნში: გაჩეჩილაძე მ., ვახტანგ კოტეტიშვილი, თბ., 1990, გვ. 66-67;
6. კოტეტიშვილი ვ. რჩეული ნაწერები ტ. II, თბ., 1967;
7. თვარაძე რ. ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 2001.

About Some Tendencies of Georgian Folkloristics of the First Half of the 20th Century

Abstract

Some tendencies of Georgian Folkloristics of the first half of the 20th century are discussed in this article; It is reviewed , that at the beginning of the twentieth century, scientific-research traditions of XIX century were continued in order to study Georgian Folklore, after the entry of the Soviet Union, the tendencies of separation and confrontation appeared in Academic Folkloristics. Democratic Folklorism was changed into the Soviet Political Folklorism, in spite of this, it was possible to establish scientific field- Folkloristics.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლორი, ფოლკლორისტიკა, პოლიტიკური ფოლკლორიზმი, საბჭოთა ფოლკლორი

Key words: Folklore, Folkloristics, Political Folklorism, Soviet Folklore

პირთა საძიებელი

ნანა აბაშიძე

შარლ ბოდლერის ლირიკული ციკლი “პარიზის სპლინი“ და მისი
კვლევის მეთოდოლოგიური ასპექტი 7

მაია აკოლაშვილი

წერის სწავლების სირთულეები და მათი დაძლევის გზები.....12

Натиа Амиразджиби

Структура перевода как одна из составляющих межкультурного общения.....17

ფატი ანთაძე-მალაშხია

შუამავალი ენის ფაქტორისათვის სპარსულ-ქართულ
ენობრივ ურთიერთობებში.....23

სოფიო არსენიშვილი

ტერმინ "სექტის" გაგების სოციო-კულტურული ასპექტები.....31

Lusine Harutyunyan

Cognitive and Metaphoric Models of the Emotion ‘Fear’ in English.....36

Седа Асатурова

Возможности выражения прямого объекта
в русском и грузинском языках.....41

ნატო ახალაია, ქეთევან ლორთქიფანიძე

თურქული პუბლიკაციები ლაზებისა და ლაზური ენის შესახებ.....46

დიანა ახვლედიანი

1930–32 წლების გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანის“
ენობრივი თავისებურებანი.....53

ციური ახვლედიანი, სოფიო მუჯირი, გიორგი ყუფარაძე

ფრაზეოლოგია როგორც ეთნოსის მახასიათებელი
ნიშანთა კოდირებული სისტემა.....59

მარიამ ბაკურიძე

საკულტო რელიგიური დღესასწაულები და
მასთან დაკავშირებული პოეტური ფოლკლორი თუმეთში.....66

მაია ბარამიძე თეოფანე კესარია კაპადუკიელის „თქუმულის“ ეფთვიმესეული თარგმანის ენისათვის.....	71
დალი ბახტაძე მეტაფორული აზრის კომუნიკაციური არარეგულარობები კონტრასტულ სინტაქსში.....	77
ეთერ ბერიძე ტექსტი - ორატორული სიტყვის წინაპირობა.....	84
ნანა ბლუაშვილი ინგლისური ენის გლობალიზაციის ნეგატიური მხარეები საქართველოში.....	87
მაია ბურდიაშვილი ხეცსურეთის აჯანყება	98
დარეჯან გაგნიძე პირველყოფილი საზოგადოების ხელოვნება.....	103
ნინო გაგაშელი ისტორიული თემა ვაჟა-ფშაველას მცირე პროზაში.....	109
ნინო გიორგაძე რომანისტის ლირიკული აღსარება.....	115
გურანდა გობიანი ლიტერატურული ჰეტეროსიმბოლიკის ინდივიდუალური და ზოგადი მახასიათებლები ფიქციურ ტექსტში (გ. ჩოხელის რომანი - „მგელი“).	120
ნინო გოგიაშვილი ვაჟა-ფშაველას რამდენიმე პოემის ქრონოტოპი ლიმინალობის თეორიის კონტექსტში.....	128
გიორგი გოგოლაშვილი მწერლის „ენობრივი თავისუფლება“ და სკაბრეზულ გამოთქმათა გამოყენების საკითხი.....	134

თეა გურგენიძე XIX საუკუნის 80–იანი წლებიდან XX საუკუნის 30–იან წლებამდე ქართული ლიტერატურული კრიტიკა ალექსანდრე ყაზბეგის შესახებ.....	138
ნინო დავითაშვილი მოსმენის ლინგვისტური სირთულეები და მათი დაძლევის სტრატეგიები.....	147
ნინო ვაყელიშვილი, ნინო მოდებაძე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების ხარისხის მაჩვენებლის ადმინისტრირების მოდელი.....	153
ნინო ვაყელიშვილი, გიორგი ვაყელიშვილი ანგარიშვალდებულების სისტემა.....	157
Lorenzo Venzi , Lia Nazgaidze Recent Developments in Research Methodology.....	161
Ruth Wolff The Shift of Post-Soviet States from Traditional to Modern Teaching Methods.....	163
მარიამ ზაქარიაშვილი სტუდენტთა ცოდნის შეფასების ტესტური ინფო-ტექნოლოგიური მეთოდის ტექნიკური და პროგრამული ასპექტები.....	171
Тамар Тамарашвили Советы европейцев о развитии туризма на Кавказе в начале XX века.....	178
ხათუნა თუმანიშვილი განსხვავებულ კულტურათა ლინგვოდიდაქტიკური ფონდების შეპირისპირებითი კვლევის მნიშვნელობისათვის.....	184
Светлана Иванченко Роль общественного дискурса и дискурса СМИ в формировании общественного мнения.....	192
ეთერ ინჭკირველი ავი და მოღალატე ქალის ფოლკლორული ტრანსფორმაციები სოლომონ ბრძენთან დაკავშირებულ ნარატივებში.....	198

ია კველიშვილი, ნუნუ გელდიაშვილი მასწავლებლის როლი ზეპირმეტყველების მონოლოგური ფორმის სწავლებისას.....	206
მანანა კვაჭაძე ენობრივი ორიენტაციის დინამიკისათვის მრავალეთნიკურ საზოგადოებაში (საქართველოში მცხოვრები ზოგი მუსლიმური ეთნიკური ჯგუფის მასალაზე).....	213
ნინო კოჭლოშვილი ნიკო ლორთქიფანიძის პოეტური პროზის ზოგიერთი საკითხისათვის.....	219
ნესტან კუტივაძე კავკასიელთა თანაცხოვრების ასპექტები შიო არაგვისპირელის „გიულიში“	223
დარეჯან (დოდო) ლაბუჩიძე თარგმანი ინტერკულტურულ ურთიერთობათა კონტექსტში.....	230
შორენა ლაზვიაშვილი კავშირებითი კილოს გამოხატვის ტიპოლოგიური ასპექტები ქართულსა და ინგლისურ ენებში.....	236
თამარ ლომთაძე სოციოლექტების ელექტრონული ლექსიკონის მნიშვნელობისათვის ქართულის როგორც უცხო ენის შესწავლისას.....	243
მაია ლომიშვილი ქართული მთარგმნელობითი ტრადიციების მოკლე მიმოხილვა.....	247
შოთა მათიაშვილი, რატი ქისტაური ღვინის ხარისხის მართვის მეცნიერული და ტექნიკური ასპექტები.....	254
შოთა მათიაშვილი, ირა შილდელაშვილი ღვინისა და ყურძნის წვენის მახასიათებლების დამოკიდებულება ქიმიურ შემადგენლობასა და გემურ მახასიათებლებს შორის.....	260

რეზო მარსაგიშვილი ლინგვისტური ტერმინოგრაფია როგორც საერთაშორისო ფილოლოგიური პრაქტიკა.....	265
ნათელა მაღლაკელიძე მშობლიური ენის სწავლების აქტუალური საკითხი თანამედროვე ეტაპზე.....	272
ანა მესხი ინგლისური და ქართული ენების შეპირისპირებითი ტიპოლოგიის სახელმძღვანელოსთვის (ინგლისურ-ქართული ენების მრავალფეროვნების ნიმუში).....	277
მანანა მიქაძე ედიშერ ყიფიანის პროზის ენობრივ-სტილისტური ანალიზი.....	288
ნაილე მიქელაძე წმინდა ანდრია პირველწოდებული და მასთან დაკავშირებული თქმულებები.....	293
ცისანა მოდებაძე გერმანულ და ქართულ გეოგრაფიულ სახელთა საერთო თავისებურებანი.....	301
ალექსანდრე მოსიაშვილი სულხან-საბა ორბელიანის ევროპაში მოგზაურობის შეფასებისათვის.....	307
ნატო მუჩიაშვილი ლექსიკური პრობლემატიკა ფრანგული ფილოსოფიური ტექსტის ქართულ თარგმანში.....	314
თეონა ნაჭყებია, ქათევან შაშვიაშვილი Learning Disabilities among Adult English Language Learners.....	322
ნინო ნახუცრიშვილი, მადონა ნიკოლაიშვილი მათემატიკის სწავლების თანამედროვე მეთოდების გამოყენება განათლების დაწყებით საფეხურზე.....	326
ნანა პაპუნაშვილი ენის სწავლების ფაქტორები.....	334

ნანა რჩელიშვილი გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილების ადრესატი ქალები.....	337
ნინო სარქისოვი ხელოვნების როლი ბავშვის ესთეტიურ აღზრდაში.....	344
რუსუდან საღინაძე ზოგიერთი ზმნური ფუძის დამატებითი სტილური ფუნქცია ნორმირების ასპექტით.....	348
ქეთევან სიხარულიძე რატომ არ თვლიან ხევსურები ამირანს გმირად.....	355
Согоян Спартак Сергеевич Асатрян Самвел Мисакович ПРОБЛЕМА ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ В Г. ГЮМРИ, АРМЕНИЯ.....	360
ნინო სოზაშვილი ლირიკული პოემის ფოლკლორული ექო.....	363
მარიამ სულხანიშვილი ლიტერატურული ფენომენი, როგორც სულიერი კოსმოსის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი.....	372
ლია ტალახაძე არქაიზაცია მუხრან მაჭავარიანის პოეზიის სტილური თავისებურება.....	379
თამარ ტალიაშვილი ტექსტის ფილოლოგიური ანალიზი და ინტერპრეტაცია.....	386
ეკა ტყავაშვილი თვით შეფასება და თანაშეფასება ინგლისური ენის სწავლებაში.....	392
ინგა ტყემალაძე ქართული, ფრანგული და ინგლისური ენების შედარება-შეპირისპირება ინტერფერენციის სირთულეების დასადგენად.....	399
ნათელა ფარტენაძე სინტაქსური შეკავშირების სახეების (მართვისა და მირთვის) სწავლება სკოლაში.....	405

ელენე ფილაშვილი თხრობითი კილო კავშირებითის ფუნქციით ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში.....	409
ნინო ფირცხალავა საკონცერტო პროგრამა და ორი მსოფლიო ომი XX საუკუნის ევროპულ რომანში.....	415
ნინო ფხაკაძე ალუზიური სათაური როგორც ინტერტექსტუალური ტიპი.....	423
მადონა ქეზაძე ზურაბ ჭავჭავაძე და “გალობანი სინანულისანი”	429
სოფიო ქიტესაშვილი ალექსანდრე კალანდაძის "ნეიშნის ფიცის" ლიტერატურულ-ისტორიული მიმოხილვა.....	435
მანანა ღარიბაშვილი, ნუნუ გელდიაშვილი სუბსტრატ-სუპერსტრატის პრობლემატიკა ქართულსა და ინგლისურ ენებში.....	441
ავთანდილ ღელაღუტაშვილი ხარის კულტი და ქართული ცივილიზაცია.....	447
მაგდა ლულუნიშვილი შესავლის ფუნქცია და ფორმა სამაგისტრო ნაშრომის სტრუქტურაში გერმანულ-ქართული სამაგისტრო ნაშრომების მასალაზე.....	453
ეკატერინე ყაველაშვილი გერმანელი და ევროპელი მწერლები გრიგოლ რობაქიძის შესახებ.....	462
მაია ყოლბაია ეპოქის პოეტი.....	467
თეა შავლაძე, მაია კიკვაძე ზოგადი ეპიტაფიების ლინგვო-სტილისტიკური თავისებურებანი (ქართულ და ანგლო-ამერიკულ მასალაზე დაყრდნობით).....	472

არმაზ შალაშვილი, დევი უგრეხელიძე, თეიმურაზ მითაიშვილი, ირაიდა თარგამაძე, ნათელა ზამზახიძე, მანუჩარ მესხიძე, გიორგი სამანიშვილი რქაწითელის და საფერავის ყურძნიდან კახური წესით დაყენებულიღვინის ფენოლური ნაერთები.....	478
Shirley Wade McLoughlin English Language Acquisition: Implications in the Republic of Georgia.....	483
მამა ილია (ნუგზარ) ჩიკვაძე მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“ და გაბრიელ გარსია მარკესის „პატრიარქის შემოდგომა“ პარალელიზმის პრინციპების თვალსაზრისით.....	487
მამა ილია (ნუგზარ) ჩიკვაძე კულტურის განვითარების ევოლუციური პროცესის გააზრებისათვის.....	503
ჰარუნ ჩიმქე კავშირებითი კილოს გამოხატვის თავისებურებანი (ქართულ-თურქული მასალის მიხედვით).....	517
მალხაზ ჩოხარაძე ფორტის ზიარეთი.....	522
მალხაზ ცირეკიძე ექვთიმე თაყაიშვილი-ეთნოგრაფი.....	529
შორენა ძამუკაშვილი თვითგანვითარების როლი – მასწავლებლის წარმატებულ მოღვაწეობაში.....	534
ლალი ძამუკაშვილი სასწავლო პროცესისა და პრაქტიკის დაახლოვება - ჟურნალისტური განათლების მთავარი მოთხოვნა.....	539
ჯულეტა ძამუა ერთი ნოველის პოეტიკა.....	546

როინ ჭიკაძე

გენდერის ლინგვოკულტუროლოგიური

ასპექტები ქართულში.....551

დავით ჭიოტაშვილი

თუშეთის დაცული ტერიტორიების ტურისტული

პოტენციალის თანამედროვე მდგომარეობა

და განვითარების პერსპექტივები.....556

ელისო ჭიჭიაშვილი

ანატოლ ფრანსის ფილოსოფიური კონცეფცია.....561

ქრისტინე ჭოხონელიძე

პოლიტიკური მედიადისკურსის ზოგიერთი ასპექტი.....568

იოსებ ჭუმბურიძე

ჟურნალისტიკის სწავლების პრობლემა.....574

Хатиа Хатиашвили, Гванца Чантурия

Говорение как вид речевой деятельности и аспект обучения ИЯ

(на примере русского и французских языков).....579

ნონა ხმიადაშვილი, მანანა ღარიბაშვილი

გრამატიკის არსი და მნიშვნელობა

უცხო ენის (ინგლისური ენის) სწავლებისას.....583

თეიმურაზ ჯაგოდნიშვილი

XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული

ფოლკლორისტიკის ზოგიერთი ტენდენციის შესახებ.....586

